Alfonsas Vaišvila

Studijos užsienyje ir jų kuriama Lietuva (XX amžiaus pradžia)

MRU
Mykolo Romerio universitetas

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Alfonsas Vaišvila

STUDIJOS UŽSIENYJE IR JŲ KURIAMA LIETUVA (XX AMŽIAUS PRADŽIA)

Mykolo Romerio universitetas

Vilnius, 2024

Recenzavo:
Prof. habil. dr. Algirdas Povilas Ažubalis, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija;
Doc. Krescencijus Stoškus;
Doc. Juozas Valčiukas, Mykolo Romerio universitetas, Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas.

Aprobavo:
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos taryba 2024 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. 1T-20.

Tyrimą rėmė „Merkio krašto“ vyr. redaktorius, rašytojas Aloyzas Tendzegolskis.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo. Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale „ibiblioteka.lt“.

© Alfonsas Vaišvila, 2024
© Mykolo Romerio universitetas, 2024

ISBN ISBN 978-609-488-090-2 (Elektroninis - PDF)
ISBN 978-609-488-091-9 (Spausdintinis)

TURINYS

Įvadas 11

1. Metodologinė tarptautinio bendravimo prasmė 11

2. Lithuania apud exteros studiosa 12

3. Tyrinėjimų apžvalga 18

4. Tyrimo tikslas 22

5. Šaltiniai lietuvių studijoms užsienyje pažinti 23

I. Organizacinė, steigiamoji dalis 27

I skyrius. Sąveikavimo su Vakarų kultūra koncepcijos kūrimas 27

1. Savikvieta studijuoti Vakarų universitetuose 27

2. Sąmoningumo siekis santykiuose su Vakarų kultūra 29

3. Studijos užsienyje – paskata atpažinti ir spręsti savo problemas 30

4. Vengiant vienos tautos kultūrinės įtakos 34

5. Studijos užsienyje – nauja paskata mokytis užsienio kalbų 40

II skyrius. Lietuvių studentų draugijos – būdas veiksmingiau pasitarnauti sau ir savo Tėvynei 43

1. Patriam servatis, si concordiam servatis 43

2. „Užmirštosios“ Lietuvos vardo sugrąžinimas į Vakarų atmintį 45

3. Požiūris į studijas kaip į visuomeninį reikalą 49

4. Mėginimas ieškoti kompromiso su lenkais ir jo nesėkmė 51

5. Juozas Petrulis – lietuvių studentų draugijų užsienyje steigimo iniciatorius ir lietuviškojo pilietiškumo koncepcijos kūrėjas 54

6. Lietuvių studentų draugijos 1898–1915 m. 62

6.1 „Draugystė mokslus einanczios lietuvių jaunuomenės Züriche“ 62

6.2 Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta“-„Lithuania“ 67

6.2.1 „Lithuanios“ vėliavos legalizavimas Fribūro universitete 72

6.3 „Susivienijimas Lietuviškosios Jaunuomenės Užrubežyje „Sandora“ 81

6.4 Paryžiaus „Draugystė Lietuviškos Akademinės Jaunuomenės Lithuania“ (pranc. Association des étudiants Lithuaniens a Paris) 93

6.5 „Lietuvių jaunuomenės tautiškai moksliška draugija Belgijos Louvain

(Lövenie)“ (pranc. Société des étudiant Lithuaniens „Lietuva“. Université d Louvain (Belgiques) 97
7. Idėjinė, politinė lietuvių studentijos diferenciacija užsienyje iki 1914 m. 105
8. Lietuvių studentų katalikų sąjunga 108
9. Lietuvių studentų draugijos užsienyje nuo 1920 m. 109
9.1 Lietuvių studentų draugija Berlyne 110
9.2 Miunsterio ir Miuncheno lietuvių studentų draugijos 113
9.3 Lietuvių studentų draugija „Lithuania“ Vienoje 115
9.4 Jungtinė lietuvių ir ukrainiečių studentų draugija Vienoje 122
III skyrius. Studijuojančiųjų užsienyje šalpa – paskata ir būdas toliau organizuotis ir vienytis tautai 127
1. Stipendijos – studijų užsienyje ekonominis garantas 127
1.1 Studijavusiųjų užsienyje buities sąlygos 127
2. Stipendijų skyrimo subjektai 129
2.1 Lietuvių studentų užsienyje rėmimo privačios draugijos 1893–1914 m. 129
3. Stipendijų skyrimo subjektai Lietuvai atgavus nepriklausomybę 141
3.1 Lietuvos valstybės stipendijos užsienyje studijuojantiems 142
3.1.1 Valstybės stipendijų gavimo, jų naudojimo ir grąžinimo tvarka 142
3.1.2 Valstybės stipendijų normos ir jų kaita 143
3.2 Studijų užsienyje išlaidos 145
4. Nevalstybiniai stipendijų skyrimo subjektai 150
4.1 Lietuvos studentams Vokietijoje šelpti draugija 151
4.2 Socialdemokratinei moksleivijai remti fondas 153
4.3 Bankai ir kitos organizacijos 155
5. Užsienio valstybių ir institucijų stipendijos 158
5.1 Prancūzijos vyriausybės stipendijos 158
5.2 Anglijos valstybės stipendijos 160
5.3 Čekoslovakijos stipendija 161
5.4 Rokfelerio fondo (The Rockefeller Foundation) stipendijos 166

5.5 Aleksandro Humbolto (Alexander von Humboldt) fondo stipendijos 169
5.6 Švedo Johano Hulströmo stipendijos 170
5.7 Tautų Sąjungos (Lygos) stipendijos 170
5.8 Stipendijos moterims 170
5.9 Priedas 171
6. Atkakliųjų sėkmė 172
7. Lietuvos studentų užsienio mokyklose statistika 176
7.1 Priedas 182
II. Turiningoji dalis 196
I skyrius. Studijos ir katalikiškasis modernizmas 196
1. Studijos užsienyje – sąlytis su nauja moksline, socialine situacija Vakarų Europoje 196
2. Užsienyje studijuojantys asmenys – Lietuvos katalikų bažnyčios atsinaujinimo iniciatoriai 197
2.1 Referatai – savišvietos ir Lietuvos informavimo apie užsienio katalikų gyvenimo naujoves forma 198
2.2 Studijos užsienyje – iššūkis lietuvių kalbai ir paskata ją plėtoti 205
3. Užsienyje studijuojančių asmenų idėjos Lietuvos katalikų bažnyčiai moderninti 207
3.1 Raginimas sugrįžti į lietuvybę 208
3.2 Kitų feodalizmo liekanų Bažnyčios praktikoje kritika 213
3.3 Atvirumas mokslų pažangai 214
3.4 Neotomizmo gnoseologijos empirinių tendencijų plėtojimas 220
3.5 Neotomistinės filosofijos orientavimas į mokslinę 222
3.6 Apologetikos demokratinimas dialogu 224
3.7 Dorovę lemiančių veiksnių sąrašo išplėtimas 225
3.8 Katalikų socialinės doktrinos konkretinimas teisių ir pareigų proporcingumu 229
3.9 Neribotos laisvės kritika 233
3.10 Teisingumo papildymas artimo meile 235
3.11 Kvietimas moderninti katalikų socialinę doktriną kapitalizmo-socializmo sinteze 236

3.12 Tolerancija – būdas moderninti Katalikų bažnyčios praktiką ją demokratinant 241
3.13 Psichologijos panaudojimas katalikybės idėjų sklaidos sėkmei... 246
3.13.1 Religijos psichologija – du jos variantai 246
3.13.2 Pažintis su religijos psichologija 248
3.13.3 Būtinybė metodologiškai skirti Katalikų bažnyčią ir Katalikų bendruomenę 251
3.13.4 M. Reinio studijos Strasbūro universitete ir pažintis su kitokio tipo katalikiškuoju modernizmu 251
3.13.5 Psichologijos galimybių religijos idėjų sklaidai suvokimas .. 254
3.13.6 Psichologijos paslauga aiškiau suvokti tikrovę ir lengviau naudotis įgytomis žiniomis 257
3.14 F. W. Foersterio „dorovinio humanizmo“ kelias į Lietuvą 259
3.14.1 M. Pečkauskaitės studijos Ciuricho universitete 1904–1905 m. 260
3.14.2 F. W. Foersterio „dorovinio humanizmo“ filosofiniai pagrindai 263
3.14.3 Marija Pečkauskaitė – „lietuviškasis Foersteris“ 268
3.14.4 R. Saitschickas ir asmenybės pilnatvės problema 271
3.14.6 Kiti Šveicarijos atgarsiai M. Pečkauskaitės kūryboje 273
4. Studijos užsienyje – būdas pasiruošti būsimo Lietuvos katalikų universiteto profesūrai 276
II skyrius. „Egzotinių“ dalykų studijos 286
1. Noras aprėpti neaprėpiamą 287
2. Ryžtas įminti indoarijų ir lietuvių kultūrų giminystės paslaptį 293
3. Islandų kalbos studijos 308
4. Judaistikos studijos Jeruzalės Šv. Rašto akademijoje ir universitete 309
5. Geopolitika 314
6. Etnologija 318
7. Studijos jūrų platybėms įveikti 328
8. Aerologija 339
III skyrius. Atskirų mokslų studijos 342

1. Filosofijos studijos 342
1.1 Filosofijos svarbos suvokimo kryptys 342
1.2 Filosofijos studijos užsienio universitetuose ir kolegijose 345
1.3 Filosofija kaip specialių studijų metodologija 365
2. Besiplečianti sąveika su neopozityvizmo metodologija 375
2.1 Tarpinės pozityvizmo studijos 375
2.2 H. Kelseno teisinis pozityvizmas (normatyvizmas) 380
2.3 Pedagoginis pozityvizmas 383
2.3.1 G. Kerschensteinerio darbo mokykla ir Leipcigo seminaras . 385
2.3.2 Kitų naujojo auklėjimo variantų studijos 390
3. Pedagogikos santykio su filosofija kaita 398
3.1 Nuo individo prioriteto prie visumos (tautos) prioriteto 398
3.2 Studijos užsienyje filosofijos sugrįžimo į pedagogiką sąlygomis ... 400
4. Kitos metodologinės orientacijos socialiniuose moksluose 416
4.1 Bergsonizmo recepcija 416
4.2 Sąlytis su Othmaro Spanno sociologiniu universalizmu 425
4.3 Studijos užsienyje – idėjų paieška Lietuvos socialinei raidai modeliuoti 433
5. Teisės studijos 450
6. Fizinė kultūra 465
7. Veterinarija 477
IV skyrius. Meno ir amatų studijos užsienyje 483
1. Neokantizmas ir neopozityvizmas estetikos studijose 484
2. Freskos, mozaikos, skulptūros studijos 490
3. Keramikos studijos 497
4. Kitokių meninių amatų studijos 499
5. Istorinės, batalinės tapybos studijos 507
6. Reformų siūlymai užsienio pavyzdžiu 513
7. Architektūros ir muzikos studijos 513
8. Violfliniškasis puslapis lietuvių menotyroje 519
8.1 Halina Kairiūkštytė-Jacinienė ir H. Wölfflinas 519

8.2 Lietuvių studijos pas H. Wölfflino idėjinius pasekėjus 529
9. Priedas 532
V skyrius. Disertacijos užsienyje – pradinė Lietuvos akademinio jaunimo rašytinio moksliškumo forma 537
1. Dvejopa ano meto disertacijos samprata 537
2. Disertacijų rengimo, gynimo, skelbimo tvarka ir kaina 537
3. Preliminarus disertacijų skaičius 540
4. Diplomų skirstymas pagal jų teisinį statusą 542
5. Daktaro ir kitų diplomų nostrifikavimas 543
6. Dėl užsienyje gintų disertacijų mokslinės vertės 544
7. Istorikų ir teisininkų disertacijos 548
8. Kai kurių filosofijos disertacijų analizė 559
8.1 XIX a. rusų filosofų tematikos vyravimas lietuvių disertacijose 562
8.2 Persiorientavimas į Vakarų filosofiją 570
8.3 Kai kurios Lietuvos žydų disertacijos 572
9. Užsienyje parengtų disertacijų reikšmė 579
VI skyrius. Kitos studijų užsienyje poveikio formos 581
1. Nuo asmenybinių permainų prie socialinės tikrovės permainų 581
2. Sąlytis su garsiais pasaulio mokslininkais 585
3. Asmeniniai kontaktai su buvusiais profesoriais 587
4. Profesorių menininkų ir profesorių mokslininkų poveikio skirtumai 590
5. Studijų aplinkos poveikis 591
6. Patirtos įtakos intensyvumas ir trukmė 594
7. Užsienyje studijavusių asmenų veikla Lietuvoje 595
8. Lietuvos socialinės tikrovės kūrimas pagal Vakaruose pažintus modelius 596
9. Ne visoms iš Vakarų parsivežtoms naujovėms pritarta 598
10. Savo kultūrinės brandos suvokimas 601
Išvados 605
Summary 630

Priedai 634
Santrumpos 836
Literatūra 837
Pavardžių rodyklė 846

„Oi eisime, broliai, į tolimą šalį
Gudrumo ieškoti, Tėvynę vaduoti...
Iš ten mes parnešime brangiąją naštą
Ir vargstantiems broliams galėsim paduoti...“
(Pranas Vaičaitis, 1876–1901[1])

P. D-ė
Svetur mokintis

Kiek tai minčių malonių
Nū tyliai, tyliai slenka...
Kiek ateitis man žada,
Viltis kiek džiaugsmo renka...
Aš greit namus apleisiu,
Išskrisiu, kaip paukštelis....
Toli bus man tėvynė,
Toli bus miels kiemelis...
Kaip lašas okeane
Aš tarp žmonių pražūsiu;
Ir, kaip visi, krutėsiu
Ir stropiai dirbsiu, triūsiu...
Pasiekus savo tikslą,
Tėvynėn aš sugrįšiu...
Ir viengenčių gerovei
Šventai aš pasiryšiu...
1923 m., Kretinga

(Naujoji Vaidilutė, 1922–1923, 3-iasis sąsiuvinis, p. 131)

1 Šių P. Vaičaičio eilių paraginta Petronelė Uogintaitė 1903 m. „gudrumo ieškoti“ išvyko į Šveicariją, į Ingenbohlio Šv. Kryžiaus moterų kongregaciją. Joje 1903–1906 m. įgijusi bendrą išsilavinimą, grįžo į Lietuvą ir po trejų metų (1909) mergaitėms Marijampolėje atidarė „Rankų darbų ir namų ruošos“ mokyklą (*Lietuvių moterų žurnalas*, 1971, nr. 3, p. 6).

ĮVADAS

1. Metodologinė tarptautinio bendravimo prasmė

Visais laikais žmonės veržėsi į tarptautinį bendravimą, siekė pažinti kitas tautas, jų pasiektą kultūros lygį, tą lygį pasiekti padėjusius metodus, visuomeninio gyvenimo formas, mąstymo būdus. Tai seniai žinomos tiesos. Ir to siekta ne dėl paprasto smalsumo, o su labai reikšmingu kultūriniu tikslu – ne tik praplėsti asmeninio pasaulio ribas, bet ir rasti kitų tautų istoriniame patyrime naujų idėjų, metodų, pavyzdžių ar paskatų savos šalies kūrybinėms galioms pažadinti, sustiprinti. Iš sąlyčio su kitomis tautomis kyla naujos idėjos, sumanymai kitaip tvarkyti savo gyvenimą. Todėl į tarptautinį bendravimą visais laikais žiūrėta kaip į būtiną nacionalinės kultūros plėtros formą.

Viena iš bene reikšmingiausių tokio kultūrinio bendravimo formų yra akademinės studijos įvairių šalių universitetuose, teikiančios ilgalaikę ir įvairiapusišką galimybę plačiam sąlyčiui su tos šalies kultūriniu kontekstu. Tokiam bendravimui priklauso ir lietuvių keliavimas į Vakarų Europos universitetus 1900–1940 m.

Atsigręžti į šių studijų istoriją mus skatina bent dvi priežastys. Pirma, atgavus Lietuvai nepriklausomybę 1990 m., prieš mus vėl atsiveria pasaulis ir mes – pasauliui, t. y. galimybė ne tik vėlei sugrįžti į laisvų tautų bendrystę, bet ir apmąstyti mūsų tautos jau turėtą turtingą, kelis šimtmečius kauptą tarptautinio akademinio bendravimo patyrimą, kad visa tai apmąstydami galėtume susikurti ir šiuolaikinei Lietuvos raidai adekvačią tokio bendravimo koncepciją. Antra, to reikalauja ir besiplečiantys Lietuvos kultūrinio palikimo tyrimai aiškinantis, iš kokių šaltinių ir kaip į Lietuvos kultūrą įvairiais laikotarpiais ėjo įvairios idėjos, konceptualios orientacijos, kūrybą skatinantys kitų civilizacijų pavyzdžiai, kas buvo tiesioginiai jų iniciatoriai ir nešėjai, į kokią Lietuvos kultūros kokybę transformavosi šios

idėjos ir t. t.[2]

Ieškant atsakymų į šiuos klausimus, neišvengiamai tenka susidurti su jau minėtu XX a. pradžios Lietuvos kultūros reiškiniu – masinėmis Lietuvos akademinio jaunimo studijomis Vakarų Europos universitetuose, kurios buvo vienas iš pagrindinių kanalų, per kurį ano meto Lietuva gana plačiai ir intensyviai importavo iš Vakarų Europos daugelį gyvenimo pavyzdžių, veiklos metodų ir stimulų savo kūrybai aktyvinti, stiprinti, jos našumui ir kokybei kelti, savo politinį, ekonominį, buitinį gyvenimą moderninti. Kultūros ištakų pažinimas reikalauja paaiškinti ir daugelio ano meto Lietuvoje plitusių filosofinių, gamtamokslinių, ekonomikos, pedagogikos, meno idėjų ir srovių, socialinio gyvenimo formų ir struktūrų, politinių, visuomeninių sąjūdžių atsiradimo priežastis ir aplinkybes, atsekti, kokių užsienio profesorių idėjų įtakoje vyko ten studijavusių lietuvių kvalifikacinė, asmenybinė savikūra.

2. Lithuania apud exteros studiosa

Šiuo požiūriu vertinant Lietuvos kultūros istoriją, galima joje įžvelgti du nuostabiai panašius laikotarpius: 1) XVI a. renesanso, reformacijos sąjūdį ir 2) XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių nacionalinį atgimimą. Nors juos vieną nuo kito skiria ištisi istoriniai šimtmečiai, skirtingi civilizacijos išsiplėtojimo laipsniai, skirtinga lietuvių tautos tarptautinė padėtis, bet tarp jų buvo ir daug bendro. Juos jungė ne tik lietuvių tautinės savimonės pabudimas, bažnytinės raštijos lietuvių kalba pasirodymas, bet ir intensyvus naujų idėjų, mąstymo būdų, gyvenimo pavyzdžių importavimas iš Vakarų Europos per ten studijuojantį Lietuvos

2 Dėl tų pačių priežasčių savo jaunimo akademinėmis studijomis užsienio universitetuose domisi ir kitos tautos: vengrai (*Nagy, Jukunda, Ungarische Studenten an der Universität Marburg 1571–1914*, Marburg, 1974), baltarusiai (Dvarčasin, J. Belarusy na Praskim universitece. – *Zapiski Belarusago institutu Hebyki i Masšaztva*, t. 2, nr. 2, New York, 1913), ypač lenkai: Kollenbach, J. Polacy w Bazylei w wieku XV w. – *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. 4, Kraków, 1890; Barycz, H. Sto lat polskich studiów i podróży kulturalnych do Genewy (1550–1650). – *Przegląd humanistyczny*, t. IX, 1965; Barycz, H. Polacy na studjach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600). – *Archiwum komissji do dziejów oswiaty i szolnistwa w Polsce*, t. IV, Kraków, 1938; Bersohn Mathias, *Studenci Polacy na uniwesitecie bolońskim w XVI i XVIII wieku*, Kraków, 1890, ir daugelis kitų.

akademinį jaunimą.

Lietuvių kelionės į Centrinės ir Vakarų Europos universitetus ieškoti mokslo ir naujovių prasidėjo nuo XIV amžiaus pabaigos. Jas tiesiogiai paskatino Lietuvos krikštas, per kurį Lietuva gręžėsi į krikščioniškąją Vakarų kultūrą, kurią artimiau pažinti ir įgyti sąmoningos krikščionybės sąmonę Lietuvos bajorai ir siuntė savo jaunimą į Vakarų universitetus.

Šios kelionės iš naujo suintensyvėjo ir išsiplėtė XVI a. Ir tai vėl buvo susiję su ta pačia krikščionybe. Tik šį kartą su joje prasidėjusiu religinio, socialinio atsinaujinimo judėjimu (reformacija). Dabar keliauta į Vakarų universitetus parsivežti radikalių šio judėjimo idėjų, kurių dalis skelbė religinę toleranciją, atsigręžimą į lietuvių kalbą, visų lygybę prieš Dievą, kiekvieno tikinčiojo teisę aiškinti Šv. Raštą, saiką kaip etiško elgesio principą, kritikavo luominį išskirtinumą.

Kiekvienas, kuris turės progos susipažinti su XVI ir XVII a. pradžios Centrinės ir Vakarų Europos universitetų (Krokuvos, Karaliaučiaus, Prahos, Leipcigo, Heidelbergo, Vitenbergo, Leveno, Paryžiaus, Bolonijos, Padujos, Leideno...) matrikulomis, galės pajusti šio keliavimo geografiją ir mastą[3].

XIX a. šią tradiciją iki 1832 m. tęsė Vilniaus universitetas, kurio dalis profesorių buvo ne tik susipažinę su žymių ano meto Vakarų Europos mokslininkų veikalais, bet ir tiesiogiai pas juos studijavę. Vienas iš jų Juzefas Goluchovskis, dėstęs filosofiją Vilniaus universitete 1823–1824 m., studijavo filosofiją 1821 m. Vokietijos Heidelbergo ir Erlangeno universitetuose pas pasaulinio garso filosofus F. Schellingą ir G. Hegelį, ilgai ir artimai su jais bičiuliavosi, ypač su Schellingu.

3 Karaliaučiaus universitete 1544–1624 m. iš Lietuvos studijavo 210 studentų, Ingolštate 1577–1631 m. – 47, Krokuvos universitete 1607–1642 m. – 176 ir kt. – Žr. Die Matrikel der Universität Königsberg i. Pr. Herausgegeben von G. Erler. Bd. I, III. Leipzig, 1900 ir 1917; Czaplewski P. Polacy na studyach w Ingolsztacie. Poznan. 1914. Album studiosorum Universitatis Cracovensis (1607–1642*)*, t. 4, Cracoviae, 1950; Minkevičius, J. Nuosaikusis Vitenbergo vienuolis ir krikščioniškoji revoliucija. – iš *Būtis ir laikas.* Vilnius, 1983, p. 111. Lietuvos ambasadorius Italijai V. Čarneckis 1927 m. sakė radęs Florencijos Palazzo Vecchio rūmuose senąjį Lietuvos žemėlapį, spalviškai tapytą ant sienos vienuolio Ignazio Danti 1563 m. arba vienuolio Stefano Buonsignori 1575 m. Ant žemėlapio italų kalba trumpai aprašyta anų laikų Lietuvos gamyba ir jos gyventojai. Žemėlapio viršuje – užrašas didelėmis raidėmis „Livonia et Littuania". – *Lietuva*, 1927, nr. 93, p. 4. Vilniaus universiteto bibliotekoje (F3-2170) ir LMAVB (F9-8) saugomi lietuvių ir lenkų studentų klausytų Ingolštato universitete logikos ir praktinės filosofijos paskaitų užrašai.

F. Schellingo įtakoje jis parašė ir šiam dedikavo savo veikalą *Filosofijos santykis su tautų ir atskirų žmonių gyvenimu* (vok. *Philosophie in ihrem Verhältnisse zum Leben ganzer Völker und einzelner Menschen*, Erlangen, 1822)[4].

1 pav. Daktaro Bazilijaus Hiacinto Vilniečio kilmės ženklas Bolonijos universiteto senuosiuose rūmuose
(Z. Blyno nuotr., *Naujoji Romuva*, 1932)

Studijos užsienyje teikė galimybių pažinti ir ankstesnių laikų lietuvių keliavimo į užsienio universitetus istoriją. L. Veržbavičius 1929 m. rašė, kad jis, ieškodamas Bazelio bibliotekoje medžiagos savo disertacijai, netikėtai aptikęs 1563 m. Bazelio universiteto matrikulose studentų užsieniečių sąrašus, tarp jų ir lietuvių (*lituanorum*) sąrašą, atskirą nuo lenkų. Jame išvardyti septyni lietuviai: Joannes Kiszka, Christophorus Zieniviczius, Nicolaus Dzievaltovskis, Joannes Svieczickis, Joannes Lissovskis, Mathias Varpuczanskis ir Gregorius Vosgelius. Joannes Kiszka – Vitebsko vaivados Teodoro Kiškos ir kunigaikštytės Onos Radvilaitės sūnus. Visi jie laikyti labai gerais studentais, ypač Kiszka, Zienoviczius ir Dzievaltovskis. Jiems „*cloris ac generosis adolescentibus Lituanis*“ garsus tų laikų prof. C. S. Curio dovanojo 1563 ir 1564 m. dvi savo knygas apie Ciceroną ir Liviją[5]. Ano laikotarpio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) lietuvių studijas užsienyje mini ir Prancūzijos Lunéville miesto aukštosios karo akademijos rūmuose bent iki 1940 m. buvusi viena iš salių vadinta „Lietuvos sale“. Mat Lenkijos ir LDK karalius Stanislovas Leščinskis kartu buvo ir Lotaringijos kunigaikštis. Lunéville mieste, paskutinėje Lotaringijos hercogų Leščinskių sostinėje, jis buvo įsteigęs Lenkijos karalystės ir jauniems

4 Rickevičiūtė, K. J. Goluchovskio veikla Vilniaus universitete. – *Problemos*, 1972, nr. 1, p. 59.

5 Dr. Veržbavičius, L. Lietuviai Bazelio universitete 1563. – *Lietuvos aidas*, 1929 07 16, nr. 158 (642), p. 4.

LDK bajorams karo mokyklą. Lietuviai, nepanorę maišytis su lenkais, atsiskyrė nuo jų ir joje mokėsi atskirai. Tai ir liudijo ši salė[6]. Zenonas Blynas-Vetusius, studijuodamas Romos universitete, domėjosi ir Italijoje viduramžiais studijavusiais lietuviais. Jis nurodė *Romoz Sapienza* universitete ir *Nazzareno* kolegijoje doktorantų knygoje įrašytų lietuvių studentų vardus: Melchioras Radamina, kun. Jurgis Ancuta, Vilniaus vyskupo Motiejaus brolis, autorius garsios brošiūros *Jus plenum religionis catholicae in Regino Poloniae et M. D. Lithuania*, kuri padarė įspūdį seime 1719 m., kun. Ignacas Oskierka, vėliau Vilniaus kapitulos kanauninkas, kun. Antanas Giedraitis, Ignas Masalskis, būsimasis Vilniaus vyskupas[7].

A. Šapoka, studijuodamas Prahos universitete ir pasinaudodamas vietiniuose archyvuose ir bibliotekose saugomomis įvairių Vakarų Europos universitetų matrikulomis, parengė ir 1935 m. paskelbė pirmąjį platų straipsnį apie lietuvių studijas viduramžių Vakarų Europos universitetuose[8]. Tokios temos straipsnio Lietuvoje dėl šaltinių stokos jis nebūtų galėjęs parengti.

Apie viduramžių ir XIX a. pradžios lietuvių studijas užsienyje įvairaus tipo informacijų ir tyrinėjimų yra paskelbę: Vaclovas Biržiška[9], J. Puzinas[10], Z. Ivinskis[11], A. Tyla[12], Rinata Subotkevičienė[13], Dainora Pociūtė[14], Rūstis Kamuntavičius[15] ir kiti. Lenkų istorikas M. Kosmanas ragino tyrinėti viduramžių laikotarpio lietuvių

6 *Jaunoji Lietuva*, 1929, nr. 9, p. 42.

7 Vetusius, Lietuviai Italijos universitetuose (Laiškas iš Italijos). – *N. Romuva*, 1932, nr. 36, p. 747–749.

8 Šapoka, A. Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo? – *Židinys*, 1935, nr. 10, p. 316–327, nr. 11, p. 417–430.

9 Biržiška, Vaclovas. *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*. Chicago: LIL (1987). Su A. Šapokos įvadu (vien tik studentų sąrašas: I dalis: *Lietuviai studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII a.*, II d.: *Lietuviai studentai Karaliaučiaus ir Dorpato universitetuose, 1801–1828 m.*).

10 Puzinas, J. Kur gi ėjo Lietuvos jaunimas aukštąjį mokslą (viduramžiai). – iš Puzinas, J. *Rinktiniai raštai*, t. II, Lituanistikos instituto leidykla, 1983, p. 418–430.

11 Ivinskis, Z. Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI–XVIII a. – *Tiesos kelias*, 1935, nr. 7–8, p. 407–413.

12 Tyla, A. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.

13 Subotkevičienė, R. LDK katalikų dvasininkų studijos užsienio universitetuose. Aukštojo mokslo pasirinkimo krypčių ir požiūrių kaitos tendencijos XIV a. pabaigoje – XVI a. 8 dešimtmetyje. – *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012, t. 2, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013.

14 Pociūtė, D. Abraomas Kulvietis Italijoje ir Lietuvoje. – *Darbai ir dienos*, 2005, t. 44, p. 247–276.

15 Kamuntavičius, R. Lietuva ir Šveicarija. Bendravimo istorija iki XVIII a. pabaigos. – *Darbai ir dienos*, 2005, t. 44, p. 125–145.

studijas užsienyje grįžtamojo poveikio lietuvių kultūros raidai požiūriu[16]. Būtent šiuo požiūriu humanizmo idėjų plitimą Lietuvoje XVI a. per lietuvių studijas užsienio universitetuose tyrinėjo M. Ročka (1966 m.)[17], filosofinių idėjų plitimą Lietuvoje XVI–XVII a. – prof. R. Plečkaitis[18], reformacijos raidą Lietuvoje – Ingė Lukšaitė[19].

Antra tokia Lietuvos akademinio jaunimo keliavimo į užsienio universitetus banga įvyko XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, kai kartu su minėtu lietuvių tautiniu atgimimu, o vėliau ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu ėmė formuotis nauja kultūrinė lietuvių savimonė. Ši savimonė grindė savo orientaciją į Vakarus ir katalikybės tradicija, susiejusia Lietuvą dvasiniais ryšiais su Vakarais[20] ir persmelkusia pagrindines jos kultūros ir civilizacijos formas. Iš čia – bendra išvada: mes priklausome Vakarų Europos civilizacijai ir privalome „pasivyti Europą ir pasijusti jos lygiaverčiais nariais“[21]. Be to, studijos užsienyje iki 1915 m. sykiu buvo ir viena vadavimosi iš imperinės Rusijos jungo kovos formų, nes tai buvusi „dvasinio kilimo, kovos su priespauda ir tamsa gadynė“[22]. Iki I pasaulinio karo 82 proc. lietuvių studijavo imperinės Rusijos universitetuose ir tik mažuma Europoje – 10 proc., Amerikoje – 8 proc.[23]

Lietuvių studijas Vakarų Europos universitetuose XX a. pradžioje galima suskirstyti į du kokybiškai skirtingus istorinius tarpsnius: pirmasis – iki nacionalinės valstybės atkūrimo (1900–1918), ir antrasis – nacionalinės valstybės atkūrimo laikotarpis (1918–1940). Pirmajam tarpsniui būdinga tai, kad Lietuva,

16 Kosman, M. *Protestanci i kontreformacja*. Warszawa, 1978, p. 8.

17 Ročka, M. Lietuviai studentai Krokuvoje ir humanizmo pradžia Lietuvoje XV–XVI a. – *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra*. Vilnius, 1966, t. 9.

18 Plečkaitis, R. *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*. Vilnius, 1975, p. 18–20; Plečkaitis, R., Lietuviai studentai senajame Prahos universitete. – *Mokslas ir gyvenimas*, 1975, nr. 10, p. 14–16.

19 Lukšaitė, I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.

20 Konstruktyviosios kritikos keliu. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 114, p. 218–219.

21 Kubilius, V. *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*. Vilnius: Vaga, 1983, p. 30.

22 Gerulis-Kragas, P. Medžiaga kun. A. Vienažinskio bibliografijai. – *Dirva-Žinyčia*, 1904, nr. 10, p. 72.

23 Šilingas, S. Anketa tarp užsienių aukštųjų mokyklų moksleivių. – *Aušrinė*, 1912, nr. 15, p. 45–55. Ši statistika procentais, nežinant absoliutaus skaičiaus, neturėjo mokslinės vertės.

būdama imperinės Rusijos okupuota, neturėjo laisvo sąryšio su Vakarų Europa. Keliavimas į Vakarų universitetus dažnai buvo nelegalus pavienių moksleivių privatus reikalas. Todėl studijuota negausiai ir dažniausiai nesistemingai.

Kitą prasmę šios studijos įgavo nuo 1919 m., kai keliavimas į užsienio universitetus tapo valstybės sąmoningai skatinama, organizuojama ir žymia dalimi finansuojama akcija. 1918 m. lietuvių tauta atkūrusi savo teisę savarankiškai tvarkytis, susidūrė su begale problemų: krašto ūkis karo visiškai buvo sugriautas, nuniokotas[24], krašto materialinės ir kultūrinės vertybės okupantų sunaikintos ar išgrobstytos, menkos intelektualinės krašto pajėgos išblaškytos... Viską reikėjo pradėti nuo pradžios ir dar gintis nuo besiveržiančių naujų priešų, pasivyti kultūringąsias tautas, šimtmečius gyvenusias laisvai. Valstybė visose srityse kentė „badą“ patyrusių savo žmonių šaliai atkurti[25].

Kadangi kiekvieno socialinio prisikėlimo ir suklestėjimo subjektas visais laikais buvo ir yra pats žmogus, todėl skubėta rengti savo specialistus, gebančius dirbti pagal priešakinius tarptautinio darbo kokybės standartus. Tokių specialistų parengimas iš pradžių buvo galimas tik užsienio mokyklose, nes 1922 m. atidarytas jaunas Vytauto Didžiojo universitetas[26] (toliau – VDU) dar nepajėgė šio poreikio patenkinti reikiamu lygiu. Naujai įsteigto universiteto moksliniam lygiui pakelti iš pradžių kviesti profesoriai iš užsienio, tarp jų filosofai Vosylius Sezemanas, Artūras Baumgartenas, kultūrologas Levas Karsavinas, vokiečių kalbos lektorius Gottliebas Studerus, Juozas Eretas, matematikas Otto Folkas ir kiti. Bet greit susivokta, kad Lietuvos nacionalinės kultūros negalės sukurti svetimšaliai, kad ši misija pirmiausia priklauso nacionaliniams kadrams[27], taip pat rengiamiems ir per studijas užsienyje.

---

24 Pagal ano meto viešoje spaudoje paskelbtus duomenis, I pasaulinis karas buvo padaręs Lietuvai nuostolių už maždaug 3 milijardus 700 milijonų litų. Tai sudarė 12 Lietuvos metinių biudžetų, kuriuos Lietuva turėjo iki 1929 m. – *Mūsų kalendorius*, 1930, p. 53.

25 Razma J. Visuomenės dvasios krizė. – *Vairas*, 1937, nr. 12, p. 376.

26 Šis 1922 m. įkurtas universitetas dar vadinamas Kauno arba Lietuvos universitetu, o Vytauto Didžiojo vardas jam suteiktas 1930 m. Norint išvengti painiavos, šioje knygoje visur, išskyrus citatose, naudojamas VDU pavadinimas.

27 *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 114, p. 218.

3. Tyrinėjimų apžvalga

Studijos užsienyje XX a. pradžioje dėl suprantamų priežasčių domino ne vieną autorių. Jos vienaip ar kitaip minimos nagrinėjant atskirų mūsų mokslo ir meno atstovų kūrybines biografijas: V. Kubiliaus knygoje – apie K. Borutą (1980), J. Lankučio – apie V. Mykolaitį-Putiną (1986), T. Sakalausko – apie J. Miltinį (1981), J. Žėkaitės – apie Šatrijos Raganą (1984), A. Samulionio – apie B. Sruogą, J. Santackienės ir A. Šiškienės – apie P. Slavėną (1983), S. Budrio – apie R. Antinį (1968), Z. Žemaitytės – apie D. Tarabildienę (1973), S. Pinkaus – apie L. Strolį (1966) ir kt. Iš jų išsiskiria Vytauto Kubiliaus studija *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*, kurioje pirmą kartą XX a. pradžios lietuvių literatūra, jos idėjinė pradžia buvo tiriama remiantis plačiais Lietuvos autorių ryšiais su Vakarų Europos literatūriniu procesu. Atskiromis lietuvių studijų užsienyje temomis rašė ir kiti autoriai[28].

Po nepriklausomybės atgavimo 1990 m. paskelbta monografijų ir straipsnių apie tuos užsienyje studijavusius asmenis, kurie nebuvo minimi sovietmečiu: apie Juozą Purickį, Domą Cesevičių, Igną Skrupskelį[29], kun. Antaną Staniukyną[30], Juozą Keliuotį[31], Petrą Paulaitį, Kazį Pakštą[32], Mariją Andziulytę-Ruginienę[33], Haliną

28 Čepinskis, J. Šveicarijos parama Lietuvos mokslui. – *Mokslas ir gyvenimas*, 1992, nr. 1, p. 18–19; Ivinskis, Z. Apie studijas užsienyje. – *Aidai*, 1968, nr. 7, p. 213–226; Gaižutis, A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys – neotomistinės filosofijos pradininkas Lietuvoje. – *Soter*, 2014, 51 (79), p. 7–14; Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai tarpukario Europoje. – *Tiesa*, 1993 04 14; Kriaučiūnienė, Ž., Lietuvos studentai Europos Aukštosiose mokyklose 1919–1940 metais. – *Lietuvos istorijos metraštis*, 1994, p. 91–108; Gerutis, A. Lietuviai Šveicarijoje. – iš *Pasaulio lietuvių žingsniai*, 1958.

29 Skrupskelis, K. *Ignas Skrupskelis: asmenybė ir laikmetis*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 117–153.

30 Kučas, A. *Kunigas Antanas Staniukynas.* Roma, 1965.

31 *Juozas Keliuotis ir literatūros dinamikos problemos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

32 Eretas, J. *Kazys Pakštas. Tautinio šauklio odisėja (1893–1960)*. Vilnius, 2002.

33 Sliesoriūnas, F. Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuvė istorijos mokslų daktarė. – *Istorija*, 40, 1999, p. 30–37.

Kairiūkštytę-Jacinienę[34], Mečislovą Reinį[35], Vytautą Soblį[36], Joną Totoraitį[37] ir kitus. Apie Fribūro ir Leveno universitetuose veikusias katalikiškojo akademinio jaunimo draugijas, jų rėmimo fondus vertingus tyrimus, remdamiesi pirminiais šaltiniais, yra atlikę istorikas Algimantas Katilius[38], Kęstutis Skrupskelis[39], dailę studijavusių valstybės stipendininkų temą nagrinėjo Giedrė Jankevičiūtė[40], Gražina Marija Martinaitienė[41], akademinius, kultūrinius ryšius su Šveicarija – minėtas Jonas Čepinskis, Irena Štikonaitė[42], Ž. Kriaučiūnienė[43], G. Jankevičiūtė[44], S. Kupscytė[45], Lietuvos kariškių studijas užsienyje – Feliksas Žigaras[46].

Tačiau lietuvių studijos užsienyje kaip vientisas, integralus ir daugiatemis reiškinys, grįžtamuoju ryšiu veikęs įvairias lietuvių tautos socialinio, mokslinio, kultūrinio, organizacinio gyvenimo sritis, nėra nagrinėtas, ypač turinio – ten

34 Vaišvila, A. H. Wölfflin lietuvių menotyroje. – *Krantai*, 1990, nr. 6, p. 36–40; Marcišauskytė-Jurašienė, J. Įžymi, bet nepažinta. – *Krantai*, 2010, nr. 2, p. 46–51.

35 Gaižutis, A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys – neotomistinės filosofijos pradininkas Lietuvoje. – *Soter*, 2014, t. 51, p. 7–14.

36 Dautartas, J. (sudarytojas). *Vytautas Soblys: pirmajam Respublikos pedagoginio instituto direktoriui atminti. Mokslo straipsniai ir kūrybinis palikimas*. Vilnius LEU:, 2015, 244 p.

37 Katilius, A. *Jonas Totoraitis: biografija ir veikla*. Vilnius: LII, 2022, 280 p.

38 Katilius, A. Lietuvių studentų katalikų organizacijos Vakarų Europos universitetuose XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, 2012 01 06. – http://www.ausra.pl/0401/katilius.html; Katilius, A. Kauniečių „Motinėlės" draugija Kaune. – *Kauno istorijos metraštis*, t. 7, 2006, p. 85–102; Katilius, A. Lietuvių studentų katalikų draugija Leveno universitete XX a. pradžioje. – *LKMA metraštis*, 2011, t. 34, p. 141–167, Katilius, A. Mečislovo Reinio studijos. – *LKMA metraštis*, 2004, t. 24, p. 485–490; Katilius, A. Fribūro universiteto draugijos „Lituania" šalpos fondas. – *LKMA metraštis*, 2012, t. 36, p. 91–117; Katilius, A. Fribūro universiteto lietuvių studentų „Rūtos" draugijos kronika. – *LKMA metraštis*, 2016, t. 39, p. 225–327; Katilius, A. Fribūro universiteto lietuvių studentų draugija „Lituania" 1915–1934 m. – *LKMA metraštis*, 2020, t. 43, p. 45–65.

39 Skrupskelis, K. *Ateities draugai*. Vilnius, 2010.

40 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai užsienio šalių dailės mokyklose 1918–1940 m. – iš *Lietuvos kultūros tyrinėjimai.* Straipsnių rinkinys, 2 t., Vilnius: Margi raštai, 1996, p. 284–322.

41 Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas. Gyvenimo ir kūrybos pradžia. – *Lietuvos kultūros tyrinėjimai.* Straipsnių rinkinys, 2 t., 1996, p. 227–283.

42 Štikonaitė, I. Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje. – *Archivum Lithuanicum*, Wiesbaden, 2004, t. 6, p. 213–216.

43 Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai tarpukario Europoje. – *Tiesa*, 1993, 04 14; Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai Europos Aukštosiose mokyklose 1919–1940 metais. – iš *Lietuvos istorijos metraštis*, 1992 metai. Vilnius, 1994, p. 91–108.

44 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai..., p. 284–322

45 Kupscytė, S. Lietuvos valstybės stipendininkų Prancūzijoje patirtys XX a. 3–4 dešimtmečiuose. – *Kauno miesto metraštis*, 2015, t. 15, p. 187–207.

46 Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m.*, II, Vilnius, 2018.

išklausytų paskaitų tematikos, atliktų įvairių kvalifikacinių darbų, ypač disertacijų, idėjinių orientacijų profesorių, pas kuriuos studijuota, požiūriu. To neaptarus, lieka neaišku, kurių užsienio profesorių įtaka, kokiu mastu ir kaip ilgai jautėsi užsienyje studijavusių lietuvių kūryboje, kaip joje derėjo originalumas ir perimamumas. Liktų neaiškios ir priežastys daugelio ano meto Lietuvoje pasirodžiusių valstybinių, socialinių struktūrų, mokslo ir socialinio susitvarkymo idėjų. Su atsakymais į šiuos klausimus yra susijusi pati studijų užsienyje socialinė vertė.

Studijas užsienyje šiuo požiūriu vengta tyrinėti galbūt dėl labai įvairios tematikos, gausios empirinės medžiagos, kurią surinkti, apvaldyti, įvertinti ir susieti su Lietuvos įvairių gyvenimo sričių raida ir pažanga yra nemažas iššūkis kiekvienam tyrinėtojui. Tokio pobūdžio tyrimų stoka ilgą laiką pasižymėjo ir kitomis priežastimis, pirmiausia politinėmis. Iki 1990 m. (nepriklausomybės atgavimo) jie kirtosi su okupacinio režimo uoliai vykdyta Lietuvos kultūrinio izoliavimo nuo Vakarų kultūros politika ir prieštaravo okupanto siekiui vaizduoti tarpukario Lietuvą kaip neva „atsilikusią“[47].

Ši studija yra autoriaus nuo 1975 m. vykdytų logikos ir filosofijos istorijos Lietuvoje XX a. pradžioje tyrimų tęsinys[48]. Aiškinantis įvairių ano meto Lietuvoje plitusių idėjų pradžią, jų išsamesnis pažinimas vis dažniau vedė į lietuvių studijas Vakarų Europos universitetuose kaip į pirminį savo šaltinį. Tą pradžią buvo galima sukonkretinti tik nustatinėjant lietuvių užsienyje klausytų paskaitų temas, tas paskaitas skaičiusių profesorių idėjines orientacijas, analizuojant Lietuvos jaunuolių ten rengtus ir gintus įvairius akademinius, mokslinius ir kitokius darbus, jiems vadovavusių profesorių pažiūras, organizuotą studentų veikimą, studijų

47 Vienas iš prieškario nepriklausomos Lietuvos laivyno kūrėjų Bronius Krikštopaitis tuo klausimu rašė: „*Šių dienų Lietuvos* [sovietų okupuotos – A. V.], *kaip vergės, spauda, vykdydama pikto ruso valią, negali nieko gero apie nepriklausomos Lietuvos laikotarpio padarytą pažangą parašyti. Kas tuomet buvo gražaus pasiekta, ji priversta nutylėti, o atsidūrusi nenuginčijamų faktų akivaizdoj, turi pasiektus laimėjimus iškraipyti, sumenkinti ar suniekinti... kartu skiepija mažavertiškumo ir nepasitikėjimo savimi kompleksą – esą lietuviai be rusų nesugebą savarankiškai gyventi, ekonomiškai tvarkytis ir kultūriškai klestėti.*“ (Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais. Jūrų kapitono atsiminimai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų redakcija, 2015, p. 231).

48 Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje 1900–1940 m*. Vilnius: Mintis, 1980, 205 p.

geografiją, apytikrę statistiką, finansavimo šaltinius ir daug kitų klausimų. Ši tema sudėtinga dėl empirinės medžiagos gausos, apsunkinto priėjimo prie kai kurių šaltinių, taip pat ir metodologijos požiūriu: kokiu mokslinės abstrakcijos laipsniu ši gausi ir daugiatemė medžiaga turėtų būti analizuojama ir pristatoma, kad tyrimas „nepaskęstų" empiriniuose faktuose ir sykiu netaptų menkai informatyvia apžvalgine abstrakcija, tik bendrais požymiais nusakančia šį konkretų procesą.

Vienaip šis tyrimas buvo aktualus Lietuvai sovietmečiu, kai autorius ėmėsi šios temos, kitaip – Lietuvai atgavus nepriklausomybę, kai vėlei atsivėrė keliai į Vakarus. Sovietmečiu tai buvo ir netiesioginė režimo uždarumo, minėto ideologinio siekio vaizduoti tarpukario Nepriklausomą Lietuvą „atsilikusia" kritika. Šiuo metu toks tyrimas gali būti aktualus kaip sisteminis XX a. pradžios Lietuvos kultūros pradžios pažinimas, taip pat ir kaip istorinė medžiaga kuriant šiuolaikinę Lietuvos bendravimo su Vakarų kultūra koncepciją.

Autoriaus įdirbis šioje srityje. Kai kuriuos šia tema atliktus savo tyrimo 1976–1989 m. rezultatus autorius yra paskelbęs atskirais straipsniais[49]. Dėl susiklosčiusių aplinkybių po nepriklausomybės atgavimo autoriui teko keisti darbovietes, taip pat ir mokslinių tyrimų kryptį. Todėl šios rūšies tyrimus teko ilgam nutraukti nežinant, ar kada nors atsiras galimybė vėl prie jų sugrįžti. Šiuo metu tokia galimybė yra, jos rezultatas – ši knyga. Per tą laiką kai kurių šios temos potemių ėmėsi ir kiti autoriai, ją tyrinėję per savo mokslo srities specifiką. Jų rezultatais remiamasi.

Ši tema dėl savo svarbos ir daugiaaspektiškumo, manytina, verta, kad jos imtųsi ne vienas tyrinėtojas, kad ji būtų tiriama konceptualiai ir įvairiais aspektais, nes tai buvo laisvei atgimstančios lietuvių tautos laisvo sąveikavimo su daugiašake

49 Vaišvila, A. Lietuvos akademinio jaunimo užsienyje įgyti filosofijos daktaratai (XX a. pradžia). – iš *Istorija ir būtis*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 1988, p. 290–313; Vaišvila, A. H. Wölfflin lietuvių menotyroje. – *Krantai*, 1990, nr. 6, p. 36–40; Vaišvila, A. Žygis į Vakarus. Lietuvių studijos Vakarų Europos universitetuose 1900–1940 m. – *Švyturys*, 1990, nr. 22, p. 10–11; Vaišvila, A. G. Försterio talka lietuvių dorinei savikūrai. – *Filosofija, sociologija*, 1993, nr. 1, p. 78–85; Vaišvila, A. *Lietuva ir asmenybė kryžkelėje*, Vilnius, 1992, p. 26–33; Vaišvila, A. Vėliava – Tėvynės simbolis. Lietuvių studijos Friburgo universitete 1922 m. – *Apžvalga*, 1993, nr. 16.

Vakarų Europos kultūra istorija. Su šia kultūra Lietuva, kaip minėta, buvo save susaisčiusi jau priimdama krikščionybę. Todėl visada bus aktualu pažinti ir kritiškai įvertinti besikeičiančias šios sąveikos formas, aiškinantis, kokiu mastu ir kokiomis formomis vyko ir vyksta šis istorinis lietuvių tautos įsirašymas į Vakarų Europos civilizaciją vis kitomis istorijos sąlygomis.

4. Tyrimo tikslas

Šioje studijoje autorius siekė monografijos lygio tyrimu suvokti Lietuvos akademinio jaunimo studijas užsienyje kaip daugiatemį ir vientisą kultūros reiškinį, kurio temų ir faktų įvairovę iš vidaus integravo strateginis tautos tikslas – kuo greičiau įsirašyti į Vakarų civilizaciją pasinaudojant jos laimėjimais savo krašto pažangai skatinti ir spartinti.

Idėjinę (vertybinę) lietuvių studijų užsienyje orientaciją pirmiausia bandyta suvokti per jos humanitarinių, socialinių mokslų (filosofijos, pedagogikos, sociologijos, jurisprudencijos) dalį. Šis požiūris pasirinktas ne tik dėl to, kad jis tyrimo objektą labiau priartina prie autoriaus kvalifikacijų, bet ir dėl to, kad filosofija visais laikais buvo ir yra konkrečios tautos ir epochos „dvasinė (idėjinė) kvintesencija“. Be to, viena vertus, humanitariniai, socialiniai mokslai pirmiausia kelia žmogaus kaip visa ko kūrėjo ir tikslo problemą, į kurią galiausiai yra nukreipti visi mokslai ir jų pažanga. Kita vertus, šie mokslai užsienyje buvo studijuojami dažniausiai.

Grįžtamasis studijų poveikis Lietuvos kultūrai laikytas esmine ir kartu bene pačia sudėtingiausia šios temos problema ne vien dėl savo techninės pusės (šaltinių ir temų įvairovės), bet ir dėl būtinybės vienaip ar kitaip aiškintis koncepcijas tų užsienio profesorių, pas kuriuos buvo studijuota, ir atsekti, kokiu mastu ir pavidalu tos koncepcijos atsispindėjo lietuvių jaunimo, grįžusio į Lietuvą, rašiniuose, administraciniuose sprendimuose ir kituose darbuose. Šiame darbe aptariamos pažiūros tų užsienio profesorių, kurie labiau paveikė pas juos studijavusių

lietuvių studentų idėjinę orientaciją. Šia prasme lietuvių studijų užsienyje tyrimas gali būti traktuojamas kaip tam tikras Lietuvos kultūrologinių tyrimų įvadas ir to laikotarpio Lietuvos kultūros įtakų struktūrizuotas ir kartu integralus suvokimas.

5. Šaltiniai lietuvių studijoms užsienyje pažinti

Tarp daugelio įvairių šaltinių, kuriais remdamasis autorius analizavo Lietuvos akademinio jaunimo studijas Vakarų Europos universitetuose 1900–1940 m., minėtini šie:

1. Užsienyje studijavusių Lietuvos studentų asmens bylos, stipendijų prašymų ir skyrimo, pačių studentų rašytos studijų ataskaitos Lietuvos ministerijoms, užsienio profesorių atsiliepimai apie pas juos studijuojančius lietuvius ir kiti archyviniai dokumentai, saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve[50].

2. Lietuvių studentų draugijų įvairiuose užsienio universitetuose steigimo, veiklos ataskaitos, posėdžių protokolai, skaityti referatai, Lietuvos spaudai rengti straipsniai ir kitokios veiklos dokumentai, susirašinėjimai su savo buvusiais profesoriais. Lietuvių katalikų studentų ateitininkų sąjungos Berlyne kuopos dokumentai, 1920–1924[51], taip pat Lietuvių jaunuomenės tautiškai moksliškos draugijos „Lietuva“ Belgijos Levene dokumentai[52]; Fribūro lietuvių studentų draugijos „Rūta“ dokumentai[53].

3. Lietuvių studentų užsienyje šalpos dokumentai: „Lietuvos studentams šelpti Vokietijoje draugija“ (vok. *Verein zur Unterstüzung Litauischer Studierender in Deutschland*) 1921–1923 m.[54]; Akademinės Fribūro lietuvių studentų draugijos „Lithuania“ susišelpimo fondas[55].

4. Įvairiuose užsienio universitetuose lietuvių studentų klausytų paskaitų

50 LCVA, f. 391.

51 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 269, 272, 362–362a.

52 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268.

53 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268.

54 LMAVB, F184-220-221, 223, 226–227.

55 LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3.

užrašai (konspektai): Grigaliaus universiteto prof. P. Hoeneno kosmologijos paskaitų kursas 1932–1936 m. (užrašytas K. Olšausko), Leveno universiteto psichofiziologijos ir estetikos kursai (užrašyti E. Stukelio), Antano Viskanto 1909–1915 m. Leveno ir Grigaliaus universitetuose klausytų paskaitų prancūzų kalba užrašai: *Politikos ir parlamentarizmo klausimai Belgijoje 1909–1910* (*Questions politiques et parlementaires l'etat et les cultes a l'Etranger et en Belgique 1909–1910*, 56 lapai), *Bažnytinė civilinė teisė, I–III*, *Teisės enciklopedija*, *Tarptautinė privatinė teisė*, *Tarptautinis arbitražas XIX a.* ir kiti[56]. P. Brazio užrašytų Romos „Angelicum" universiteto prof. J. M. Bocheńskio „Mokslų filosofijos" (matematinės logikos) paskaitų kursas, Valkenburgo kolegijoje psichologijos prof. J. Fröbeso paskaitų konspektas (klausytojas nenurodytas), M. Pečkauskaitės užrašytų Ciuricho universiteto prof. Foersterio ir Saitschiko paskaitų konspektai, Miuncheno universiteto prof. Baeumkerio „Logika" (1923), prof. Hildebrando „Pažinimo teorija" (1923/24) ir kitų paskaitų konspektai, užrašyti Balio Sruogos, teisininkės Gražinos Gustaitytės 1929–1930 m. įvairių teisės disciplinų (tarptautinės teisės, teisės kodifikavimo ir kitų) paskaitų užrašai Prancūzijos Grenoblio universitete[57], C. Griniūtės-Ivinskienės Berlyno universitete 1933 m. klausytų ekspresionizmo ir impresionizmo literatūroje ir mene paskaitų konspektai[58] ir kiti. Jie svarbūs tuo, kad iš jų galima spręsti ne tik apie tai, kokiuose universitetuose, kokių profesorių, bet ir kokių idėjų klausyta, kaip jos buvo suvoktos, užrašytos.

5. Užsienio universitetų informaciniai statistiniai leidiniai: *Université Catholicque de Louvain. Annuaire, 1936*; *Verzeichnis der Behörden, Anstalten und Studierenden der Hochschule (Universität) Zürich, 1891–1940*; *Université de Fribourg: Autorités, professeurs et étudiants, 1899–1940* ir kiti. Įvairių užsienio universitetų daugelio metų matrikulos (*Personalverzeichnis, Vorlesungsverzeichnis*, *Liste des étudiants…*, *Jahresverzeichnis an der deutschen Universitäten erschienen*

56 LMAVB, F239-11, 21.

57 F12-4778-4782.

58 LMAVB, F29-1294–1295.

Schriften...). Tai šaltiniai, kurie padėjo pateikti Lietuvos studentų užsienyje skaičių, dinamiką, geografiją, taip pat sudaryti lietuvių studentų įvairiuose užsienio universitetuose parengtų disertacijų ir kitokių kvalifikacinių darbų bibliografiją.

6. Ne mažiau svarbus šios temos šaltinis yra užsienyje studijavusių įvairių asmenų atsiminimai, autoriaus užrašyti 1978–1989 m.: pedagogų – Klemenso Ruginio, Onos Narušytės-Januševičienės, Uršulės Urniežiūtės-Starkienės, Marijos Spetylienės, Emilijos Urniežiūtės-Trukanienės, Ievos Andrulytės-Aleksienės, psichologų: Alfonso Gučo ir Jono Pankausko, kalbininko Jono Dumčiaus, artistės Gabrielės Avietinaitės-Gustainienės, filosofo Kazio Dausos, žurnalisto Juozo Keliuočio, matematiko Petro Katiliaus, ekonomisto Domo Cesevičiaus, menotyrininkės Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės, muziko Konrado Kavecko, teologo Jono Danylos ir kitų (iš viso 24 asmenų). Šie memorialiniai šaltiniai gerokai praplečia, sukonkretina kitokių šaltinių informaciją, padeda užpildyti jų spragas, susivokti, kokiomis aplinkybėmis vyko vieno ar kito asmens studijos, su kuriais užsienio profesoriais artimiau bendrauta, kurių įtakos daugiau patirta, kokias emocijas kėlė pačios studijos užsienyje ir kokiems pasiryžimams jos skatino. Kai kurie lietuviai yra patys paskelbę įvairius atsiminimus apie savo studijas užsienyje: Kazys Pabėdinskas[59], Bronius Krikštopaitis[60], Juozas Jakštas[61], Pranciškus Būčys[62], Valentinas Gustainis[63], Antanas Poška[64] ir kiti.

Atskiras studijų šaltinis yra ir ikonografinis – autoriaus surinkta užsienyje studijavusių Lietuvos studentų ir jų profesorių nuotraukų kolekcija. Remtasi ir gausia lietuvių spauda, ir kitokiais šaltiniais, kurie nurodomi tekste.

Vykdant šaltinių paiešką paaiškėjo, kad daug tokių šaltinių negrįžtamai

59 Pabėdinskas, K. *Nuo Plungės iki Maroko (Apie elektrotechnikos studijas Grenoblio elektrotechnikos institute)*. Chicago, 1988.

60 Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais, Jūrų kapitono atsiminimai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2015.

61 Jakštas, J. *Mano istorijos mokslo kelias*, Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1992.

62 Būčys, P. *Atsiminimai*, *I*, Chicago, 1966.

63 Gustainis, V. *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus*, Kaunas: Spindulys, 1991.

64 Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.

prarasta, sunaikinta sovietinės okupacijos metais, kai 1940 m. ir ypač po karo okupacinio režimo represijos pirmiausia užgriuvo politiškai aktyvią Lietuvos inteligentiją, ypač išsilavinimą įgijusią užsienyje[65]. Jau pats studijavimo užsienyje faktas neretai tapdavo represijų pretekstu. Bijota labiau išsilavinusių, demokratiškesnio gyvenimo patyrimą turinčių, daugiau pasaulio mačiusių žmonių. Kratų metu rasti Vakarų Europos universiteto diplomai ir kitokia su studijomis užsienyje susijusi medžiaga dažnai būdavo konfiskuojama kaip inkriminuojanti ir pasunkinanti represijas. Todėl kai kurie užsienyje studijavę asmenys slėpė šį savo biografijos faktą arba sąmoningai naikino savo asmeninius archyvus. Nemažai užsienyje mokslus baigusių asmenų 1944 m. emigravo į Vakarus, nemažai jų žuvo Sibiro lageriuose ir tremtyje, kartu su jais žuvo ir žymi dalis gyvosios šių studijų atminties[66].

Nors šaltinių išsamumas visada lieka atvira problema, manytina, kad autoriui pavyko pasiremti bent pagrindine pačių įvairiausių šaltinių mase, kuri leido suvokti svarbiausias lietuvių studijų užsienyje XX a. pradžioje tendencijas, nustatyti jų santykinį mastą, grįžtamąjį poveikį lietuvių kultūrai, t. y. visa tai, kas reprezentavo šias studijas kaip savotišką Lietuvos kultūros reiškinį, dariusį apibrėžtą grįžtamąjį poveikį įvairių Lietuvos kultūros sričių pažangai ir specifikai. Studijos užsienyje žymiu mastu lėmė, kad Lietuva per santykinai trumpą laisvo gyvenimo tarpsnį buvo pasiekusi įspūdingos pažangos, aplenkusios istorinį laiką.

---

65 1941 m. birželio 14 d. sovietinių trėmimų į Sibirą metu draugai buvo įspėję prof. Vincą Vilkaitį, 1920 m. baigusį Berlyno universitete botanikos studijas ir ten pat 1925 m. gavusį dr. laipsnį, pasislėpti. Kai enkavedistai atėjo suimti jį ir jo žmoną Sofiją Orvidaitę-Vilkaitienę, irgi baigusią mokslus užsienyje, profesorius pareiškė: „Netrukdykite, man reikia eiti į seminarą. Manęs laukia studentai."

66 Ieškant šaltinių būta ir kuriozų. Aplankius vieną iš užsienyje studijavusių palikuonių ir pasiteiravus apie nuotraukas iš jo tėvų studijų užsienyje, buvo atsakyta: „Ką tik sudraskiau ir įmečiau į šiukšlių kibirą, bet į konteinerį dar neišnešiau...". Skiautes suklijavus, buvo atkurta Miunsterio lietuvių studentų viešnagės pas lietuvius, dirbusius Miunsterio priemiestyje, nuotrauka. Ji publikuojama šioje knygoje.

I. ORGANIZACINĖ, STEIGIAMOJI DALIS

I skyrius. Sąveikavimo su Vakarų kultūra koncepcijos kūrimas

1. Savikvieta studijuoti Vakarų universitetuose

Lietuva, būdama imperinės Rusijos okupuota, buvo veikiama tai imperijai būdingų problemų, pirmiausia Rusijos imperijoje XIX a. pabaigoje prasidėjusių socialinio ir nacionalinio išsivadavimo judėjimų. Siekdama juos slopinti valdžia stiprino represijas, persekiojo politiškai aktyvėjančią Lietuvos moksleiviją, įvairiai varžė ir universitetų veiklą. Be to, po Stolypino reformų 1906–1907 m. buvo įvesta priimamų į universitetus studentų kvota, kliudžiusi patekti į universitetus tautinių mažumų atstovams ir radikaliau nusiteikusiam jaunimui. Tai darė studijas Rusijos universitetuose nepatrauklias, o kai kuriems – ir neprieinamas. Pavyzdžiui, Jonui Šliūpui 1883 m. buvo uždrausta stoti į bet kurį Rusijos universitetą[67]. Dėl anticarinės veiklos pašalinti iš Rusijos imperijos universitetų lietuviai turėjo tik vieną galimybę – tęsti studijas Vakaruose, kiti ten vyko vengdami tiesioginių rusų valdžios persekiojimų, ypač už dalyvavimą 1905 m. revoliucijos įvykiuose, o atvykę į Vakarus stengdavosi pagal galimybes lankyti (nors ir trumpai) kurį nors universitetą, treti specialiai vyko į Vakarų universitetus pažinti kitokį, laisvesnį gyvenimą, pagilinti savo specialybės žinias ar išnaudoti ten esančias palankias sąlygas organizuotai veikti savo tėvynės naudai.

Patekę į Vakarų universitetus jie patekdavo ir į priešingą Rusijos universitetams žymiai laisvesnę akademinę aplinką. Tai kėlė jų entuziazmą. Štai rašytojas Jonas Biliūnas, pašalintas „per studentų riaušes“ iš imperinės Rusijos Dorpato (Tartu) universiteto ir ką tik įstojęs į Vokietijos Leipcigo prekybos mokyklą, o vėliau – į to paties miesto universitetą, entuziastingai ragino savo tautiečius vykti studijų į Vakarų universitetus:

67 Jonas Šliūpas. https://lietuvai.lt/wiki/Jonas_%C5%A0li%C5%ABpas

„Jeigu tau tik nerūpi karjera ir turi nors kiek pinigų, važiuok į užsienį… Nors tik vieną pusmetį pabūsi, bus naudingiau, ne kaip Maskolijos universitetuose išsėdėsi dvejus metus. Jeigu turi patrauklumą prie savo kalbos ir literatūros, tai čia išmoksi tą kalbą ir literatūrą mylėti ir jos dirvoje darbuotis; jeigu mėgsti politiką, tai čia surimtėsi, nustosi klajoti ir lekioti padebesiais. Pagaliau čia tikrai išmoksi mylėti ir guodoti mokslą, suprasi jo vertę. Tikrai išmoksi guodoti savo ypatą ir branginti jos laisvę, čia tikrai suprasi maskolių valdžios šunybes, jas labiau atjausi...“[68]

Panašiais žodžiais į Lietuvos moksleivius 1904 m. kreipėsi ir Vincas Mickevičius-Kapsukas, pažadėjęs jiems Vakarų universitetuose šalia kokybiškų studijų rasti įkvėpimo pavyzdžių ir Lietuvos socialinį gyvenimą moderninti didesnio socialinio teisingumo linkime:

„<...> šiandien, kuomet jau prasidėjo visoje Rusijos viešpatystėje toks didelis judėjimas prieš carą ir ponų piniguočių valdžią ir kas kartą vis auga ir auga, – kur geriausiai galima susipažinti su to judėjimo pamatais? Be abejonės, ne paverstuose į policijos urvus Rusijos viešpatystės universitetuose, o Vakarų Europoje, kur dabar yra susitelkusios geriausios teorinės to judėjimo spėkos, kur prieinamos visokios knygos, laikraščiai, visokie susirinkimai, referatai. Pagaliau būdamas Vakarų Europoje, paragauji žmogus laisvės ir be jos nebegali gyventi. Savo akimis pamatai Vakarų Europos tvarką, matai, kaip daug toliau viskas nužengta, negu mūsų tėvynėje; bet viskas tai buvo pasiekta kova, baisia kova su ginklais rankose; skaitai kruvinus jos revoliucijų istorijos lakštus ir dar labiau užsidegi žmogus… Grįžta jaunuomenė tėvynėn, stoja į pirmutines kovojančiųjų eiles. Kad taip tikrai yra, jau pamatė ir rusų valdžia ir labai šnairuoja į visus tuos, kurie lanko Vakarų Europos universitetus… Ir kam iš tikrųjų rūpi žmonių išliuosavimas iš prietarų ir ponų piniguočių nasrų, tas turi rūpintis tokius žmones auklėti… O tokius žmones pas mus pirmiausia išauklėja Vakarų Europa ir už tai mes turime atkreipti į ją kuo didžiausią atydą.“[69]

---

68 *Draugas*, 1904, nr. 2.

69 Kapsukas, V. *Raštai*, *t. 1*, Vilnius, 1960, p. 187–188.

Juozas Petrulis irgi ragino Lietuvos jaunimą vykti į Vakarų Europos universitetus „pakvėpuoti sveiku oru Platono soduose“[70], „pasisemti mokslo iš tyro, biurokratijos nesudrumsto šaltinio“[71], nors tas kelias ir būtų eršk ėčiais klotas. „Pasiviešėję, grįžkime į tėviškę ir sėkime šviesą, atsineštą nuo anų dievaičių“[72]. Lektūra kaip Vakarų idėjų pažinimo forma mažiau pasitikėta. Pirmenybė teikta tiesioginiams kontaktams, teikiantiems galimybių ne tik nuodugniau ir visapusiškiau pažinti Vakarų tautų kultūrinius ieškojimus ir laimėjimus, kitų tautų dvasią ir buitį, bet ir įgyti emocinio ryžto jas įgyvendinti Lietuvoje.

2. Sąmoningumo siekis santykiuose su Vakarų kultūra

Šie privačiai suvokiami studijų užsienyje tikslai keitėsi ir plėtėsi atsikūrus nepriklausomai Lietuvos valstybei, kai atsiskleidė tokių studijų reikšmė ne tik atskiro asmens dvasinei raidai, bet ir valstybei. Savarankiškam gyvenimui ir savarankiškai kūrybai kylanti tauta skubėjo kuo greičiau „kultūriškai apsiginkluoti“ (S. Šalkauskio terminas) – perimti į priekį pažengusių tautų laimėjimus ir tai daryti kuo trumpiausiu keliu, kuo mažesnėmis laiko ir jėgų sąnaudomis, visa tai savinantis iš pirminių ir įvairių šaltinių.

Siekiant šioje srityje sąmoningumo ir veiksmingumo, kurta ir sąveikavimo su kitų tautų kultūromis koncepcija. Ji turėjo atsakyti į klausimus, kaip elgtis šios plačiai atsiveriančios kitokios kultūros atžvilgiu, ką ir kokiu mastu iš jos perimti, kaip ją derinti su lietuviškąja tapatybe, kad perimti kitų tautų mokslo, technikos, ekonomikos laimėjimai, socialinio susitvarkymo pavyzdžiai nenaikintų tautos savitumo, neblokuotų pačių lietuvių originalios kūrybos, o ją skatintų, aprūpintų veiksmingesnėmis priemonėmis, stiprintų tautos pasitikėjimą savo jėgomis,

70 Benediktas Audra [Juozas Petrulis]. Laiškas iš Paryžiaus. – *Draugas*, 1904, nr. 2, p. 96.

71 *Lietuvos žinios*, 1912, nr. 81, p. 4. Ano meto lietuvių spauda rašė, kad Rusijos pasą turintis lietuvis, norintis įsimatrikuliuoti į kurį nors Vokietijos universitetą, pirma turi gauti policijos leidimą, o ji informaciją apie asmenį perduoda Rusijos policijai. Jei ši neprieštarauja, asmuo priimamas į universitetą (Vokiečių policijos bičiulystė su maskolių valdžia. – *Draugas*, 1904, nr. 2).

72 Benediktas Audra, Laiškas iš Paryžiaus. – *Draugas*, 1904, nr. 2, p. 96.

modernintų jos gyvenimą, nes iš Vakarų plito ne tik pažangos idėjos. Kitaip sakant, studijos užsienyje skatino spręsti nuolatinę priešybių vienybės (kultūrų perimamumo ir originalumo, naujumo ir konservatyvumo, tautiškumo ir kosmopolitizmo (šiandien sakytume – globalumo) problemą).

Imta viešai skelbti, kad „*norint pakelti savo šalies kultūrą, reikia pirmiau turėti žmonių, persiėmusių aukštesnę kultūrą*“[73]. „*Būtume neišmintingiausi žmonės <...>, jei pradėtume ieškoti ir išradinėti tai, ką kiti seniai išrado, kuo mes lengvai galime pasinaudoti.*“[74]. „*Tik nei vienos idėjos a priori nepasmerkdami ir iš visų mokydamiesi galime greičiausiai surasti savo kelius į laimėjimus.*“[75] „*Į viską <...> žiūrėti plačiai pravertomis akimis, sužinoti, kas jau padaryta kitų tautų ir kas mums naudinga.*“ (J. Galdikas)[76]. Tikėta, kad, „kelioms kultūroms susitikus, bus daugiau proto darbo, daugiau ginčų, svarstymų, palyginimų“[77]. Vakarų šalių pasiekti įvairiose srityse mąstymo ir ūkininkavimo būdai, mokslinė ir meninė sąmonė, įvairiopa buities kultūra laikyti pavyzdžiais, kuriais norima sekti, savo pačių kūrybą aktyvinti. Raginta versti į lietuvių kalbą ir geriausius pasaulio literatūros veikalus[78], steigti savo valstybines institucijas (ypač universitetą) orientuojantis į geriausiai organizuotų užsienio institucijų pavyzdžius (pavedimas S. Šalkauskiui)[79].

3. Studijos užsienyje – paskata atpažinti ir spręsti savo problemas

Per studijas užsienyje Lietuvoje plito radikalizmo dvasia. Pirmiausia studijos teikė galimybių lyginti ir per tai grįžtamuoju ryšiu pasižiūrėti į save: ko esi vertas tu pats, tavo ir tavo tautos pasiektas žmoniškumo, socialumo, kūrybingumo lygis; kaip jis sąveikauja, pasimatuoja su tų pačių vertybių tarptautiniais standartais.

---

73 *Lietuvos mokykla*, 1924, p. 330–332.

74 B. S. (Balys Sruoga). Mūsų kultūrinės orientacijos reikalu. – *Vairas*, 1933, nr. 7–8, p. 309.

75 Andrašiūnas, A. Mūsų visuomenės idealai. – *Naujoji Romuva*, 1938, nr. 37–38, p. 690.

76 *Draugija*, 1910, nr. 40, p. 348–349.

77 *Lietuvos žinios*, 1912, nr. 81. p. 4.

78 Sruoga, B. Lietuvos atstatymo reikalu. – *Lietuva*, 1919 06 25.

79 *Mūsų senovė*, Kaunas, 1922, 4–5 sąs., p. 2.

„*Pirm negu ką nors imsime iš Rytų ar Vakarų, mes turime geriau pažinti pačią Lietuvą…*“[80]

Todėl patekęs į Vakarų Europą Lietuvos akademinis jaunimas, vos tik peržengęs Lietuvos sieną, „susirgdavo lyginimo liga“ – „*stebi pro traukinio langą tvarkingai išdirbtus Vakarų Europos laukus, elektra nušviestus miestus ir kaimus ir instinktyviai prisimeni tamsoje skęstančią Lietuvą*“[81]. Šis lyginimas atskleisdavo Lietuvos ir paties lygintojo asmenines problemas, darė jas aiškiau suvokiamas, į akis krintančias. „*Aš dabar daug mažiau beišmanau apie visokius dalykus, nes pamačiau savo menkystę tarp tų milžiniškų proto ir sielos kūrybos paminklų, kuriuos Prancūzija paveldėjo iš savo pasiaukojusių sūnų*“, – prisipažino J. Miltinis viename iš savo laiškų C. Griniūtei[82]. „*Keliaudamas ir skaitydamas senovės tautų istorijas, pamačiau, kokios nesąmonės skelbiamos mūsų vadovėliuose.*“[83] „*Jaučiuosi kitaip, negu Kaune ir apie skulptūrą visai kitą supratimą įgijau. Mane dabar juokas ima, kai matau skulptorius senoviško muštro <...>*“, – rašė 1926 m. Vincas Grybas, studijuojantis skulptūrą Paryžiuje pas Emille'į Antoine'ą Bourdelle'ą (1851–1929)[84].

Per šį lyginimą išryškėdavo ir Lietuvos stiprybės, sulaukiančios tarptautinio pripažinimo. Juozas Keliuotis: „*Aš besigilindamas į Vakarų kultūrą, vis daugiau pastebiu Lietuvos perlų. Mes, nematę svetimų kraštų, dažnai per daug garbiname svetimus žmones ir svetimą kultūrą. Mes dažnai nematome savo kultūros turtų.*“[85] „*Pažindami tik savo kraštą, savo žmones, mes neįvertiname tų brangenybių, kurias mes turime namie.*“ (A. Poška). Juozas Miltinis, 1932 m. aprašydamas pasisekusį lietuvių pasirodymą, vykusį liaudies meno šventėje Nicoje (Prancūzijoje), vertino jį kaip progą geriau suvokti savo tautos kūrybos vertę ir, svarbiausia, – padidinti pasitikėjimą savo pačių kūrybinėmis galiomis: „*Gilų įspūdį visiems padarė*

80 Tamošaitis, I. Humanitarų uždaviniai ateities Lietuvoje. – *Vairas*, 1933, nr. 4, t. 7, p. 500, 502, 504.

81 Lietuva, 1923.

82 Juozo Miltinio laiškas C. Griniūtei iš Paryžiaus, 1932 08 15. – LNMMB, F29-1314.

83 Bombėjaus (Indija) universiteto studentas A. Poška. – *Jaunoji Lietuva*. 1937, nr. 3.

84 Vinco Grybo laiškas Petrui Rimšai iš Paryžiaus, apie 1926 m. – Jurbarko V. Grybo muziejus.

85 J. Keliuočio laiškas S. Nėriai iš Grenoblio 1926 12 13. – LNMMB, F4-1430.

lietuvių dainos tarptautinėje liaudies meno šventėje. Visi kritikai jas gyrė ir jomis žavėjosi. Pasaulio dienraščiai gausiai iliustravo savo puslapius lietuviškais kostiumais. O prieš parodą lietuviai svyravo ir abejojo, ar jie galės rimtai pasirodyti toje tarptautinėje šventėje. Lenkai ir rusai įtikinėjo, kad geriau būtų, kad lietuviai visai nepasirodytų, nes susikompromituosią. Bet kai pasirodė, tai buvo triumfas.“[86]

Panašų įspūdį užsieniečiams padarė ir dailininko Adomo Varno parengtas albumas *Lietuvių Kryžiai*, sudominęs Paryžiaus Sorbonos profesorius. Vienas iš jų Henri Foccillonas netrukus skaitė Sorbonos universitete net dvi paskaitas apie lietuvių kryžių stilių, sakė norįs ta proga suorganizuoti tarptautinę tautodailės parodą, kad galėtų palyginti įvairių tautų tautodailę. Šio profesoriaus paskaitų sudominti kai kurie Sorbonos studentai panorę rašyti šia tema diplominius darbus[87]. Romainas Rolland'as žavėjosi M. K. Čiurlionio kūryba ir apie tai laiške rašė kauniečiui Jonui Šukiui[88]. Prieš 1909 m. kelerius metus studijų tikslais Lietuvą lankęs Leipcigo universiteto etnologas ir fiziologas prof. Alexanderis Doritschius, parašęs svarbų veikalą apie lietuvių dialektologiją[89], irgi minėjo lietuvių dvasią keliančius žodžius: „*Nėra Europoje žmonių geresnės širdies, geresnio charakterio už lietuvius. Kad nebūtų prakeiktų arielkų ir alaus, tai galėčiau sakyti, kad lietuviai pagal savo gerą širdį yra ideališkiausia tauta ant svieto.*“[90] Tai rodė, kad ne tik Lietuva atranda Vakarų Europą, bet ir Vakarai – Lietuvą[91].

Be to, užsienio universitetuose išgirstos naujos idėjos, toliau į priekį pažengusių kraštų socialinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo pavyzdžiai per lyginimą su ano meto Lietuvos tikrove ne tik atskleisdavo jos problemas, bet ir

86 „Naujosios Romuvos“ klubo posėdis. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 146, p. 835.

87 Šlapelis, Ig. Adomas Varnas ir jo darbuotė. – *Pradai ir žygiai. Meno kritikos žurnalas*, 1926, nr. 8, p. 193.

88 Jono Šukio atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 06 25 Kaune, Utenos 5-4 (Autoriaus archyvas).

89 Doritsch, Alexander. *Beiträge zur litauischen Dialektologie*. Herausgegeben von der litauischen literarischen Gesellschaft in Tilsit, 1911, Otto von Mauderode.

90 Atviras laiškas redakcijai. – *Viltis*, 1909, nr. 126.

91 Lietuva savo pokario laisvės kovomis, ypač griaunant XX a. monstrą – Sovietų Sąjungą, irgi pasirodė galinti teikti sektinų pavyzdžių ir kitoms tautoms, tų pačių tikslų siekiančioms. Vakarai ir šiandien priversti pripažinti, kad Lietuva realistiškiau negu jie kartais suvokia politinę situaciją Rytų Europoje, ypač santykiuose su Rusija, kaip tai nutiko agresijos Ukrainos atžvilgiu kontekste.

skatino pasiryžimą jas spręsti, rodė principinius jų įveikimo būdus. Todėl vieni ragino „*mylėti Lietuvą tokią, kokia yra, kad per mūsų meilę ji pasidarytų kitokia*“ (J. Kossu-Aleksandriškis)[92], kiti plieskėsi ryžtu – „*duosim žaro tam puvėsių laužui*“ (J. Miltinis)[93].

Taip pat raginta savintis kitų tautų patyrimą ne pasyviai, ne esamus jo pavidalus, o per savo pačių kūrybą, atsižvelgiant į Lietuvos tradicijas ir galimybes, aprūpinant savo kūrybą našesniais metodais, idėjinėmis paskatomis. Pasyviai kopijuoti patyrimą kitų tautų, gyvenusių ir gyvenančių pagal visai kitas istorines sąlygas ir galimybes, „*būtų mums ne tik nenaudinga, bet kai kuriais atvejais pražūtingas dalykas*“[94]. „*Sekimas kitų mokyklų pavyzdžiu*, – rašė 1928 m. pedagogas Z. Kuzmickis, – *yra tik tautos silpnumo, tautos nepasiruošimo savaimingai gyventi ir progresuoti įrodymas. Stipri kultūringa tauta gali kiek pasimokyti iš kitų tautų mokyklos praktikos, bet ji niekados neseks svetima mokykla, nes jos mokykla turi būti surišta su tautos dvasia, su jos papročiais ir palinkimais, su jos literatūros ir dailės tarpimu ir augimu.*“[95] „*Informuodamiesi, kas kitur daroma, niekada neturime norėti visą ištisai persodinti savo dirvoje*“[96], „*nėra receptų tautiškai kultūrai kurti; kūryboje nėra modelių. Svetur: Rytuose ir Vakaruose galima rasti impulsų, motyvų, techniškų žinių, bet ne modelių kopijoms. Imitacija ir plagiatais kultūra nesukuriama. Kūrybos pagrindas – originalumas bei savarankiškumas.*“[97] „*Tauta kuria pati iš savęs, bet <...> iš kitų tautų ateina literatūra, filosofija, visuomeninės politinės idėjos, ateina siužetai ir motyvai – ir visa tai atėję veikia kaip skatinamieji, gaivinantieji ar marinamieji faktoriai.*“[98] „*Iš kitur pasisavintą idėją galima taikyti mūsų sąlygomis tik tada, kai ji būna mūsiškai visiškai perdirbta ir priderinta vietos*

92 Kossu-Aleksandravičius, J. Darysime Lietuvą patys. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 146, p. 851.

93 J. Miltinio laiškas G. Griniūtei iš Paryžiaus, 1932 08 15. – LNMMB, F29-1314.

94 *Didysis Lietuvos metraštis. Kalendorius 1936 metams*. Kaunas, 1936, p. 87.

95 Kuzmickis, Zg. Mūsų tautinė mokykla. – *Švietimo darbas*, 1928, nr. 6, p. 613.

96 Liaugminas, A. Prancūzų reformuotos vidurinės mokyklos dvasia. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 12, p. 273.

97 Keliuotis, J. (Diskusija apie literatūrą). – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 117, p. 310.

98 Sruoga, B. Mūsų kultūrinės orientacijos reikalu, p. 306.

ir laiko reikalavimams.“[99] Pasak J. Vabalo-Gudaičio, iš kitų tautų galima perimti kai kurias išorines formas, bet pačią mokyklą turime kurti patys. Ypač tai buvo pabrėžiama mene: „*Jei Čiurlionis būtų kūręs nečiurlioniškai, o repiniškai, aivazoviškai, mateikiškai ar skriabiniškai, jis jokios reikšmės neturėtų. Už tai, kad jis išdrįso būti savimi ir sugebėjo būti savimi, pasaulis jį brangina... Jei mūsų rašytojai bijos savo lietuviškumo pareikšti, jie niekada nieko įdomaus nesukurs.*“ (J. A. Herbačiauskas).

Šitaip rodytas ne tik gebėjimas istoriškai mąstyti, bet ir pripažinimas, kad „*organiškas naujos kultūros pasisavinimas reikalauja ne tik daug laiko, bet ir didelių kūrybinių pastangų. Paskubomis pasisavinami tik išviršiniai rūbai, bet ne gyvoji kultūros dvasia*“[100].

4. Vengiant vienos tautos kultūrinės įtakos

„*Mokytis mums reikia iš įvairių šaltinių, juo labiau, kad visa tai, ko mums reikia*

---

99 Andrašiūnas, A. Mūsų visuomenės idealai.

100 Keliuotis, J. Politikos etika. – *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 12, p. 273.
Šį kartą daugelis Lietuvoje orientavosi į Vakarus darydami išvadas iš savo liūdnos viduramžių patirties, kai Vakarų kultūra kartu su krikščionybe daugeliu atvejų buvo periminėjama ne per savo kūrybos skatinimo, spartinimo poreikius, o esamu pavidalu. Štai 1579 m. įsteigiamas Vilniuje universitetas, statomi prabangūs kunigaikščių ir didikų rūmai, į juos įžengia Italijos Renesanso dailė ir architektūra, vakarietiška prabanga, bajorų manieros, vakarietiško mąstymo ir pasaulėžiūros stilius, bet daugiau kaip išorybė, o ne kaip lietuvio kuriančios dvasios rezultatas. Todėl ne tiek lietuvių kultūrinio augimo, kiek iš šalies atėjusios katalikiškosios pasaulėžiūros aptarnavimo poreikiai steigia universitetą, ne lietuvių kalba jame skamba, ne lietuviai jame dėsto (bent pradžioje), ne lietuviškų problemų svarstymas jame vyrauja. Auga gotikiniai, renesansiniai, manieristiniai, barokiniai naujojo kulto ir didikų rūmai, bet ir čia Lietuvos bajoras ne kūrėjas, o tik užsakovas, vartotojas. Pirmą kartą savo istorijoje lietuvis (bent diduomenė) ima gyventi savo daiktinėje būtyje, kuri jau nėra tiesioginis jo kuriančios dvasios pasireiškimas. Todėl ta būtis jam ima atrodyti tarsi už jį didesnė, tobulesnė ir dėl to – vertingesnė. Jo dvasią ima gožti tuose daiktuose sudaiktinta svetimųjų dvasia kaip sugebanti manifestuotis sudėtingesniais ir praktikos požiūriu efektyvesniais kūriniais. Jų naudojimas ne tik neskatino lietuvio kūrybinio aktyvumo, bet tam tikru mastu darė jį savotiškai nebūtiną. Todėl lietuvis iš kūrybos subjekto vis labiau darėsi svetimųjų kultūrų vartotoju. O vartotoją visada ženklina didesnis ar mažesnis kultūrinis (kūrybinis) pasyvumas. Be to, labiau vartoti negu kurti linkusi dvasia ilgainiui nustoja būti pati sau vertybė. Ji nustoja didžiuotis savimi, nes tiesiog neturi kuo, nes vienintelis dalykas, kuriuo gali didžiuotis kultūringas žmogus, – tai jo paties kūriniai. Neturint kuo pasididžiuoti, imama linkti prie svetimųjų kuriančios dvasios, kad bent išoriškai su ja susitapatintų, savo reikšmingumą formaliai padidintų ir galiausiai – virstų paskata emigruoti iš lietuvybės...
Tai buvo suvokta nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje. Todėl šį kartą ryžtasi keliauti į Vakarus nusiteikus ne kopijuoti esamus pavyzdžius, o ieškoti paskatų ir metodų savo kūrybinėms galioms suaktyvinti, sustiprinti (Plačiau žr. Vaišvila, A. *Lietuva ir asmenybė kryžkelėje.* Vilnius: Mokytojų kvalifikacijos institutas, Kultūrologijos katedra, 1992 p. 26–32).

išmokti, nėra surinkta vienos kurios nors tautos lobyne tobuliausiu pavidalu“[101]; „*Trūkstant <...> tiesioginių kontaktų su keletu tautų ir jų kultūriniais židiniais, mes pakliūvame į kurios nors tautos tendenciją arba tebesinaudojame jau visiškai degeneravusiais dalykais*“, – rašė Bombėjaus universiteto studentas Antanas Poška[102]. Buvo pabrėžiama, kad per didelė vienos kurios nors šalies įtaka kenkia tautos kultūriniam savarankiškumui[103].

Prisilaikyti šios nuostatos praktikoje nebuvo lengva. Iki 1932–1933 m. Lietuvos specialistų rengimas užsienyje ir bendra kultūros orientacija buvo nukreipta į Vokietiją, kurios kultūrinė įtaka Lietuvai turėjo aiškią persvarą prieš kitas tautas. Tai, kad iš pradžių daugiausia Lietuvos jaunimo studijavo Vokietijos universitetuose, lėmė tradiciniai ryšiai, artima kaimynystė, bendra iki 1922 m. valiuta, santykinai nebrangus pragyvenimas Vokietijoje, taip pat Lietuvos vyriausybės ekonominė politika, prognozavusi, kad Vokietija bus pagrindinis ir ilgalaikis Lietuvos ekonominis partneris. Vokiečių kalba Lietuvos vidurinėse mokyklose dėstyta kaip pagrindinė užsienio kalba. Be to, manyta, kad vokiečiai gamtos mokslų ir medicinos srityje yra daugiau pasiekę negu kitos tautos[104].

Ištrūkti iš vyraujančios Vokietijos įtakos Lietuvai susidarė sąlygos nuo 1922 m., įvedus savo nacionalinę, konvertuojamą valiutą – litą, sukūrus finansines prielaidas lietuviams išplėsti savo studijų užsienyje geografiją. Todėl po 1923 m. vis dažniau Lietuvos jaunuoliai ėmė rodytis ne tik kitų Vakarų Europos šalių universitetuose, bet ir tolimosios Indijos Bombėjaus, Kalkutos, Artimųjų Rytų (Jeruzalės), įvairiose Amerikos mokyklose (Čikagos, Vašingtono, Ekvadoro Kuenkos, Brazilijos Cujabos, Hondūro ir kt.).

Šį persiorientavimą skatino ir permainos Vokietijoje. 1923 m. perėjus prie stabilios valiutos (vok. *Rentenmark*), gyvenimas Vokietijoje pabrango 4–5 kartus.

101 Sruoga, B. Mūsų kultūrinės orientacijos reikalu, p. 315.

102 Poška, A. Mokslui ir tėvynei. – *Jaunoji Lietuva*, 1937, nr. 3, p. 149–150.

103 *Židinys*, 1932, nr. 3, p. 275.

104 *Medicina*, 1922, nr. 1, p. 84.

Lietuvos studentai, iki tol gavę 10–12 dolerių stipendijas, atsidūrė sunkioje padėtyje (mėnesiui pragyventi dabar jau reikėjo 400–600 Lt). Be to, nuo 1923 m. rudens Vokietijos universitetai nustatė užsieniečiams dvigubai didesnį mokestį už mokslą negu vokiečių studentams[105]; medicinos, gamtos mokslų, agronomijos studentams dar įvedė papildomą 30, o kitų mokslų studentams – 25 dolerių semestro priedą (vok. *Zuschlag*)[106]. Buvo imami mokesčiai už imatrikuliavimą, paskaitų klausymą, naudojimąsi mokslo priemonėmis, be to, jomis užsieniečiai galėjo naudotis tik atlikusiomis nuo vokiečių studentų.

Tuo metu Vokietijos universitetuose ėmė stiprėti ir antilietuviškumas, susijęs su 1923 m. Klaipėdos krašto prijungimu prie Lietuvos. Tai pirmiausia patirdavo Klaipėdos krašto lietuviai, norintys studijuoti Klaipėdos krašto teisę arba apskritai teisę. Tas priešiškumas dar labiau sustiprėjo, kai Lietuva, siekdama teisinėmis priemonėmis slopinti kylantį nacių judėjimą Klaipėdoje, pakeitė rinkimų įstatymą, juo suvaržė Klaipėdos seimelio kompetenciją, o 1932 m. vasario 6 d. Klaipėdos gubernatorius atleido iš pareigų Klaipėdos vokiečių direktorijos pirmininką Otto Böttcherį. Tai sukėlė vokiečių pasipiktinimą, kuris persikėlė ir į kai kuriuos Vokietijos universitetus, aukštąsias mokyklas. Kai kur jis peraugo į atvirą smurtą prieš Lietuvos studentus. 1932 m. iš Berlyno veterinarijos ir technikos aukštųjų mokyklų lietuviai studentai buvo tiesiog brutalia jėga išvaryti, išmėtytos pro langus jų kuprinės su knygomis, studentai vokiečiai ėmė nesisveikinti, nesikalbėti su lietuviais, praeidami pro šalį tyčia mindyti jiems kojas, per praktikos darbus neprileisti prie instrumentų. Panašiai elgėsi ir profesoriai, jų asistentai. Kai lietuviai studentai, atlikę darbus ar nubraižę brėžinį eidavo prie asistento parašo, šis garsiai

105 Vokietijos universitetai reikalavo iš užsieniečių gerokai didesnio mokesčio negu iš vietinių ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą: 150 Mk. iš vietinių ir 250 Mk. iš užsieniečių (*Lietuvos žinios*, 1913, nr. 78, p. 2). 1923 m. Lietuvai sudarius prekybos sutartį su Vokietija, vokiečiai buvo pasižadėję teikti lietuviams studentams lengvatų mokesčio už mokslą srityje, bet to nepaisė (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 178, l. 35).

106 Karaliaučiaus universiteto lietuvių studentų įgaliotinių St. Biržiškio ir kitų raštas Lietuvos švietimo ministrui 1923 11 12 iš Karaliaučiaus. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 178, l. 35. Rašte nurodoma, kad tokia tvarka pažeidžianti Lietuvos ir Vokietijos prekybos sutartį, pagal kurią Vokietija buvo pasižadėjusi imti iš Lietuvos studentų Vokietijos aukštosiose mokyklose tokius pat mokesčius kaip ir iš studentų vokiečių.

visiems girdint perskaitydavęs studento pavardę ir pašaipiai sakydavęs: „*Sie sind Litauer und ich bin nicht verplichtet ihnen die Unterschrift su geben*“ (liet. „*Jūs esate lietuvis ir aš nesu įpareigotas jums pasirašyti*“)[107]. Ta proga studentai italai net buvo pareiškę užuojautą savo kolegoms lietuviams.

Būta Vokietijos profesorių, maniusių, kad „mes, lietuviai, atvažiavę iš laukinės šalies, nieko nežinome, nieko nemokame ir nesugebėsime net būti studentais. Bet studijos parodė, kad mes visi gerai laikome egzaminus, o dauguma lietuvių veterinarų egzaminus išlaikė beveik „labai gerai“. Vokiečių studentai prašydavę lietuvių duoti nusirašyti matematikos uždavinius[108].

Pasak Izidoriaus Stankaičio, 1932 m. birželio–rugpjūčio mėnesiais lankiusio Berlyne užsieniečiams skirtus vokiečių kalbos ir literatūros, politikos, kultūros ir filosofijos kursus, vokiečių profesoriai ateidavę į paskaitas apiplyšę kaip neva Versalio sutarties nuskriausti, suvarginti. Ir vis kalbėdavę apie vokiečių tautą kaip neva erdvės neturinčią (vok. *Der Volk ohne Raum*). Vienas iš tokių apskurusių ir aimanavusių dėl „Vokietijos be erdvės“ lektorių įrodinėjęs, kad kitos tautos turi daug erdvės, bet nesugebančios jos apgyvendinti, įsisavinti. Toks pavyzdys esanti Rusijos Archangelsko sritis, didesnė už visą Vokietiją, bet menkai apgyvendinta. Kalbėjo ir apie Lietuvą kaip neturinčią pramonės, nuo Vokietijos priklausančią ir dėl to be Vokietijos negalinčią išsiversti. Vokietija padėjusi atsirasti Pabaltijo valstybėms, atremti bolševikus…[109]

Vokietijos nepatrauklumą gilino ir tai, kad, naciams atėjus į valdžią, gerokai smuko ir Vokietijos mokslo lygis, nes iš universitetų buvo atleista daug lietuviams žinomų žymių mokslininkų (reliatyvumo teorijos kūrėjas A. Einsteinas, garsūs filosofai E. Husserlis, K. Jaspersas, M. Plesneris, J. Cohnas, iš Leipcigo universiteto profesoriai Gerhardas Kessleris, Walteris Goetzas, iš Vienos universiteto

107 *Lietuvos studentas*, 1932, nr. 6, p. 7.

108 Naujas vokiečių smurtas prieš mūsų studentus. – *Lietuvos studentas*, 1932, nr. 8, p. 5.

109 Izidoriaus Stankaičio (g. 1909 04 01 iš Paparčių k., Raseinių apskr.), atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 02 03, Vilnius, Tverečiaus 54-26 (Autoriaus archyvas).

(po 1938 m. Austrijos anšliuso) – žymūs psichologai Charlotte ir Karlas Bühleriai, kultūrpedagogas prof. R. Meisteris, katalikų filosofas A. Dempfas ir kiti. Patį mokslą imta grubiai ideologizuoti. Dalis profesorių buvo linkę skaitomuose kursuose iškraipyti istorinius faktus, neigti ar nutylėti kitų tautų nuopelnus, reviduoti vokiečių ideologijos naudai net ir Šv. Raštą. Vienos universiteto Evangelikų teologijos fakulteto Naujojo Testamento katedros vedėjas kun. prof. Hoffmanas, pasak jo paskaitų klausiusio klaipėdiškio Jurgio Jaudžimio, per paskaitas įrodinėjęs, kad kai kurios Naujojo Testamento vietos neatitinka vokiečių tautos dvasios, ypač Šv. Povilo laiškai, tad reikią juos koreguoti – pritaikyti prie nacionalsocializmo ideologijos. Pavardes jis reikalaująs rašyti tik gotiškomis raidėmis, lotyniškos raidės, esą, irgi neatitinkančios vokiečių dvasios. Kitas Praktinės teologijos katedros vedėjas Entzas nuolat paskaitose kalbąs apie Trečiąjį Reichą ir reikalaująs, kad kiekvienas studentas, norintis baigti fakultetą, išmoktų vokiškai kalbėti ne tik be klaidų, bet ir be jokio svetimo akcento, nes Vienos Evangelikų teologijos fakultetas esąs vokiečių fakultetas, kurio misija – ruošti pionierius vokiečių kultūrai užsienyje skleisti[110]. Miuncheno universiteto prof. Erickas Jaenschas per paskaitas aiškinęs, kad kiekviena rasė turinti jai būdingų savybių ir pirmiausia – socialinių: viena linkusi į kūrybą, kita – į išnaudojimą (žydai)[111]. Lietuviams, rašantiems disertacijas istorine tematika ir norintiems jas ginti, kartais tekdavo atitinkamai perrašyti, pertaisyti jau parengtas disertacijas pagal pasikeitusias nacių ideologijos nuostatas (istoriko Alfonso Koncės atvejis 1935 m.)[112].

Todėl nuo 1923 m. lietuviai ėmė trauktis iš Vokietijos universitetų. Jei iki tol Berlyne studijavo apie 80 lietuvių, Leipcige – virš 30, tai 1929 m. Berlyne liko apie 15, Leipcige – 4–5 lietuviai studentai. 1924 m. gruodžio 28 d. vykęs Lietuvių studentų draugijų Vokietijoje atstovų suvažiavimas konstatavo, kad dėl išvykstančių

110 J. Jaudžimio raštas Lietuvos švietimo ministerijai, prašant leidimo tęsti studijas Bazelio universitete, Viena, 1937 08 28. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 372, l. 30.

111 K. Dausos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1983 11 13, Vilnius, Šilo 4-12.

112 A. Koncės raštas Lietuvos švietimo m-jai iš Leipcigo, 1935 09 05. – f. 931, ap. 9, b. 468, l. 11.

lietuvių kai kurios lietuvių studentų draugijos Vokietijoje likvidavosi[113].

Persiorientavimas į Prancūziją. Visa tai vertė Lietuvą pakoreguoti savo kultūrinę orientaciją, ją pasukti į Šveicariją, Austriją, Daniją, Belgiją, Čekoslovakiją ir ypač – į Prancūziją. Paryžiaus, Tulūzos, Monpelje aukštosiose mokyklose lietuvių grupes jau vidutiniškai ėmė sudaryti 20 studentų[114]. Nuo 1934 m. ir oficialiai imta orientuoti Lietuvos akademinį jaunimą į Prancūzijos universitetus, kviečiant parsivežti iš ten kitokio kultūrinio ūpo[115]. Be to, buvo pabrėžiama, kad „Prancūzijos kultūrinio gyvenimo jėgos nuostabiai didelės, ten jautiesi priėjęs prie pasaulio dvasios buveinės: muziejai, rūmai, menas... papildo studijuojančio vaizdą iki brandos pilnatvės"[116]. Kultūros perimamumo požiūriu vertinta ir atitinkama užsienio kalba, kuria konkreti kultūra pasisavinama, o su ja ateinanti ir simpatija tos kalbos tautai. Pasak J. Griniaus, „pasiklausykite vieno, kito tų lietuvių, kurie aukštuosius mokslus ėjo Vokietijoje. Jie kartais vokišką menkniekį, erzacą giria su malonumu."[117]

Lietuvos mokyklose vietoj vokiečių kalbos imta mokyti prancūzų. Prancūzijos vyriausybė sveikino šią Lietuvos iniciatyvą: jos autorių – švietimo viceministrą K. Masiliūną net apdovanojo medaliu, o nuo 1937 m. rugsėjo 1 d. paskyrė keturiems Lietuvos studentams stipendijas po 10 000 frankų prancūzų kalbai ir kultūrai studijuoti Prancūzijos universitetuose[118]. Šios stipendijos lietuviams buvo skiriamos kasmet iki 1940 m.

Lietuviai ėmė noriau vykti į Prancūzijos universitetus ir dėl ten vyravusios demokratiškesnės ir užsieniečiams svetingesnės aplinkos. Prancūzijoje, skirtingai nuo Vokietijos, nebuvo užsieniečių diskriminacijos. Čia visi studentai mokėjo tokį patį mokestį už mokslą, lygiomis teisėmis su vietiniais naudojosi klinikomis,

113 Šidlauskas, A. Ar verta važiuoti mokytis į Vokietijos universitetus. – *Lietuva*, 1925, nr. 85 (04 17), p. 2.

114 Zjazd litwinów... – *Iskry*, 1929, nr. 8, p. 13–15.

115 Pakštas, K. Baltijos kultūrinė orientacija. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 199, p. 766.

116 Vaiciuška, Pr. Kur eiti aukštieji mokslai. – *Lietuva*, 1923, nr. 228, p. 32.

117 Grinius, J. Pasukime kitaip kultūros vairą. – *Naujoji Romuva*, 1931, p. 927.

118 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 33.

bibliotekomis, mokslo priemonėmis laboratorijose. Studentus iš Baltijos valstybių prancūzai dažnai sveikindavę kaip savo draugus: „*Nos amis de la Baltique...*“

5. Studijos užsienyje – nauja paskata mokytis užsienio kalbų

Viena iš priežasčių, skatinusių studijuoti užsienyje, buvo ir siekis išmokti užsienio kalbų[119]. Užsienio kalbos – ne tik „vartai į pasaulio žiniją“ (P. Būčys), bet ir būtina pačių studijų užsienyje sėkmės ir problemų prielaida. Vienos universitete studijuojantis Grigas Valančius laiškuose kolegai Zenonui Ivinskiui skundėsi: viena iš kliūčių rašyti disertaciją – „*per silpnas vokiečių kalbos mokėjimas*“ (1928 09 06). „*Vokiečių kalbos mokausi kiek tik begaliu...*“[120] Bet plečiantis studijų geografijai ir vokiečių kalba darėsi nepakankama. Daugeliui dar reikėjo mokytis ir prancūzų, anglų, o kai kuriems – italų, ispanų, indusų, arabų, hebrajų kalbų, nes kai kurių šalių universitetuose paskaitos skaitytos keliomis kalbomis. Pavyzdžiui, Fribūro universitete – vokiečių, prancūzų ir lotynų. J. Leimonas 1928 m. rašė laikęs tame universitete baigiamuosius ekonomikos, finansų ir statistikos egzaminus vokiškai, o teisės – prancūziškai[121]. Prekybą Danijos Kopenhagoje 1932–1933 m. studijuojančiam Vytautui Blynui (g. 1909) studijų reikalais tekę mokytis keturių kalbų: danų, vokiečių, anglų ir italų[122]. Jūreivis V. Glemža 1935 m. aiškinosi nespėjęs baigti Antverpeno jūrų mokykloje antrojo (paskutiniojo) kurso dėl joje dėstomų dalykų trimis kalbomis (flamandų, prancūzų ir anglų)[123].

Su kalbų problema studijų pradžioje susidurdavo ne vienas lietuvis, joms mokytis dažnai tekdavo sugaišti pirmus studijų metus. Iš lietuvaičių, 1918 m. atvykusių į Fribūro universitetą ir ėmusių lankyti paskaitas, tik viena mokėjusi vokiškai,

119 Soblys, V. Lietuvos reikalai ir lietuviai studentai užsieniuose. – *Lietuva*, 1927, nr. 185.

120 G. Valančiaus laiškai istorikui Zenonui Ivinskiui iš Vienos į Berlyną, 1925–1928 m. – LNMMB, F29-1244.

121 J. Leimono pranešimas Švietimo ministerijai iš Fribūro, 1928 01 05. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 526, l. 5.

122 V. Blyno ataskaitos Finansų ministerijai 1932 09 08 ir 1933 08 18. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 116, l. 4, 14.

123 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 383, l. 17.

o prancūziškai – nė viena[124]. Dėl silpno italų kalbos mokėjimo dailininkas Vincas Dilka pirmaisiais studijų metais (1938 m.) Romoje negalėjęs „pilnai naudotis profesorių patarimais ir nurodymais“, o kartais būdavęs net „blogai suprastas lyg nenorįs sekti profesorių patarimais“[125]. Fribūro prof. Marc'as de Munnynckas 1927 m. aiškino, kad V. Mykolaitis-Putinas netiksliai suvokęs jo paskaitų apie meną mintis dėl silpnoko prancūzų kalbos mokėjimo[126]. Kalbų mokymasis, pasak Zigmo Aleksandravičiaus, studijavusio Paryžiuje ir Romoje vargonų klasę, atimąs „daug laiko ir atitraukiąs nuo tiesioginio muzikos darbo“[127].

Bet kai kurie lietuviai ne tik sėkmingai įveikdavo daugelio kalbų barjerus, bet ir pasirodydavo užsienio universitetuose kaip tikri poliglotai. 1936 m. filologijos studentas Jablonskis, studijuojantis Pietų Anglijos universiteto (angl. *University College of the South West of England*, Londono universiteto filialas Ekseteryje), poliglotų konkurse stebino užsieniečius susikalbėdamas su visais ten studijavusiais užsienio studentais jų gimtąja kalba: lietuvių, vokiečių, prancūzų, anglų, italų, rusų, lenkų, lotynų, latvių, kiek silpniau graikų[128]. Teologas Juozas Labukas, studijavęs Šveicarijoje ir Vokietijoje, sakė kalbąs penkiomis užsienio kalbomis, filologas vienuolis Paulius Leonavičius – šešiomis (vokiečių, lotynų, rusų, prancūzų, hebrajų ir graikų)[129], pedagogas A. Liaugminas – septyniomis[130], devyniomis kalbomis kalbėjo Levene studijuojantis M. Reinys[131], Vienos universitete – Ja-

124 Ievos Vilimavičiūtės laiškas Jonui Šliūpui iš Fribūro, 1918 05 27. – LNMMB, F1 JŠ-623. 1918 m. atvykusios į Fribūro universitetą U. Urniežiūtė, M. Andziulytė, E. Ramanauskaitė, kad įstotų į universitetą, pirma turėjo čia išmokti lotynų, vokiečių ir prancūzų kalbas ir išlaikyti jų egzaminą (Uršulės Urniežiūtės-Starkienės prisiminimai *Mano mokslo kelias*, Klaipėda, 1975 m. – Autorės archyvas.

125 V. Dilkos raštas Švietimo ministerijai iš Romos, 1938 12 04. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 211, l. 13.

126 Jakštas, A. *Meno kūrybos problemos*. Kaunas, 1931, p. 85–86.

127 Z. Aleksandravičiaus prašymas Lietuvos švietimo viceministrui iš Paryžiaus, 1936 12 15. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 9, l. 21.

128 Kleopo Matusevičiaus pranešimas iš Exterio (Anglija), 1937 08 24. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 599, l. 30.

129 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 528, l. 5.

130 A. Liaugmino asmeniškai rašyta autobiografija, 1939 09 24. – VUB, F98-14, 105.

131 Tomas Abraitis mini istorijoje asmenis, mokėjusius daugybę kalbų: danas Rasmus Kristianas Raskas (1787–1832) mokėjęs 230 kalbų ir buvęs 28 žodynų autorius, italas Mecofantis (1771–1848) ir Paryžiuje 1980 m. gyvenęs Greguaras Kolpatčis mokėję 80 kalbų, prancūzas Džordžas Smitas – 69 kalbas, tarp jų ir lietuvių (Abraitis, T. Poliglotai. – *Tiesa*, 1980, nr. 70 (03 23). Autorius tik nenurodė, ką tokie poliglotai buvo pozityvaus nuveikę,

roslavas Nastopka (g. 1901)[132], Šveicarijos universitetuose – Juozas Petrulis, vėliau priklausęs Rygos poliglotų draugijai[133], ir kiti.

Tai rodė šių studentų itin reikšmingą įdirbį ruošiantis plačiai komunikacijai su daugelio pasaulio tautų kultūriniu patyrimu. Tokie lietuviai kėlė užsieniečių akyse lietuvybės orumą, universitetų vadovybės juos kartais kviesdavosi patarėjais santykiuose su užsieniečiais, kitiems pristatydavo lietuvius kaip pavyzdžius[134].

Užsienyje išmoktos kalbos lėmė, kad ten studijavusieji buvo ir pirmieji užsienio literatūros vertėjai į lietuvių kalbą. Jie dažniausiai versdavo savo profesorių arba ten perskaitytas ir jiems įspūdį padariusias knygas. Matysime, kad Marija Pečkauskaitė išvertė beveik visus savo Ciuricho universitete klausyto profesoriaus F. W. Foersterio raštus, Alfonsas Gučas – savo buvusio Karaliaučiaus universiteto prof. A. Goedeckemeyerio studiją *Sisteminė studija apie žmogų*, leidimą versti gavęs iš paties autoriaus (dalį šio vertimo paskelbė žurnale *Mokykla ir gyvenimas*, 1940 m.)[135], Romos Grigaliaus universiteto studentas Jurgis Narjauskas vertė iš italų kalbos Dante's Alighieri *Dieviškąją komediją*, Zenonas Blynas (Romos universitetas) – Benitto Mussolinio *Fašizmo doktriną* (1935 m.). Daug vertė iš prancūzų kalbos Paryžiuje studijavę A. Churginas, V. Soblys, M. Spetylienė-Katilienė, V. Kauneckas, J. Keliuotis ir kiti. A. Maceina, 1939 m. išvertęs Ernesto Hello veikalą *Žmogus* (1930 m. leidimas), sakė, kad sumanymas versti šį kūrinį jam kilęs studijų užsienyje metu[136].

Vertimais lietuvių tautai buvo kuriamos prielaidos gimtosios kalbos pagrindu lengviau prieiti prie vis plačiau atsiveriančio įvairių tautų patyrimo ir juo dvasiškai stiprėti.

---

mokėdami tiek daug kalbų. Kalbos – tai pirmiausia įrankiai, o ne pozityvios žinios. Jei daug jėgų ir laiko skiriama šiems gausiems įrankiams pasisavinti, net ir tiems, kurie praktiškai nenaudojami arba itin retai naudojami, tai kyla klausimas, kiek laiko ir jėgų lieka kito tipo žinioms perimti ir praktiškai jomis naudotis.

132 Liudomiro Nastopkos laiškas šios knygos autoriui iš Anykščių, 1985 01 28. – Autoriaus archyvas.

133 Plačiau žr. Zibolienė, D. *Knygnešys ir pedagogas Juozas Petrulis – garsiausias Audros kaimo sūnus*; Petrulis, J. Juozas Petrulis – Lietuvybės žadintojas. – iš *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, 1999.

134 Anglisto Kleopo Matusevičiaus pranešimas Švietimo ministerijai, 1937 08 24. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 599, l. 30.

135 A. Gučo atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 04 16. – Autoriaus archyvas.

136 Hello, E. *Žmogus*, 1939, p. 5.

„*Lietuviais esme mes gimę,*
Lietuviais norime ir būt.
Tą garbę gavome užgimę,
Jai ir neturim leist pražūt...“
(S. Zauerveinas)

II skyrius. Lietuvių studentų draugijos – būdas veiksmingiau pasitarnauti sau ir savo Tėvynei

1. Patriam servatis, si concordiam servatis

Lietuvos jaunimas pradėjo keliauti mokslo ieškoti į Vakarų Europos universitetus, kaip minėta, nuo XIV a. pabaigos, o į Šveicariją – nuo XVI a. vidurio, reformacijos sąjūdžio metais. Turimomis žiniomis, pirmieji (septyni) lietuviai įsimatrikuliavo į Bazelio universitetą 1563 m.[137]. Nors XV–XVIII a. Vakarų Europos universitetuose pagal negalutinį V. Biržiškos paskaičiavimą studijavo apie 3 000 LDK jaunuolių[138], tačiau žinių apie organizuotą jų veikimą nėra. Ir, atrodo, neatsitiktinai, nes tuo metu lietuvių nacijos sampratos dar nebuvo. Lietuvio vardas tada turėjo ne etnografinę, o valstybinę prasmę: juo vadintas LDK gyventojas apskritai. Iš LDK kilę žydai iki šiol save tebevadina litvakais.

Tendencija burtis į lietuvių draugijas tautiniu pagrindu pradėjo formuotis tik XIX a. pabaigoje (Rusijos imperijos universitetuose kiek anksčiau)[139] didėjant lietuvių skaičiui užsienio universitetuose ir stiprėjant lietuvių tautinei sąmonei. Tai reiškė, kad buvo pereinama nuo pavieniui veikiančių individų prie organizuotos bendruomenės (nacijos), kai atskirų asmenų galios transformuojasi į organizuotą socialinę jėgą, padidinančią kiekvieno iš jų ir visų kartu galias veikti savo ir savo tautos naudai.

Iki 1898 m. lietuviai Vakarų Europos universitetuose, kadangi jų buvo nedaug,

137 Šapoka A. Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo? – *Židinys*, 1935, nr. 10, p. 316–327, nr. 11, p. 417–430; Veržbovičius, L. Lietuviai Bazelio universitete 1563 m. – *Lietuvos aidas*, 1929 07 16, nr. 158, p. 4.

138 Biržiška, V. *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*. Chicago, 1987.

139 Žr. Tyla A. Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 m. – *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*. A Serija 3(44) t. (1973), p. 113–145.

dėjosi prie lenkų, rusų ar žydų akademinių draugijų ir savišalpos kasų, naudojosi jų skaityklomis, kartais gaudavo iš tų draugijų ir paskolų. Taip 1898 m. Paryžiaus lenkų studentų draugijai „Spójnia“ priklausė ir penki studentai iš Lietuvos, panašioms lenkų draugijoms Vokietijos Darmštato Aukštojoje technikos mokykloje – šeši (1897/98), Prancūzijos Nansi universitete – septyni (1908), Belgijos Žamblu (pranc. Gembloux) Žemės ūkio mokykloje – du lietuviai (1898)[140]. Vieną kitą lietuvį tada buvo galima sutikti Vienos, Berlyno, Belgijos Briuselio, Gando ir kitų universitetų lenkų, rusų ar žydų studentų draugijose.

Tokia padėtis galėjo tenkinti tik individualius lietuvių studentijos interesus (savišvietos, materialinės paramos). Tačiau XIX a. pabaigoje situacija ėmė radikaliai keistis. Į Vakarų universitetus ėmė atvykti vis daugiau socialiai aktyvių jaunuolių, kurių tautinė ir besidiferencijuojanti politinė sąmonė sparčiai budo. Šie jaunuoliai dėl vienų ar kitų priežasčių negalėjo įstoti į Rusijos imperijos universitetus arba buvo iš tų universitetų pašalinti, arba, kaip minėta, gelbėdamiesi nuo Rusijos represijų, ypač po 1905 metų revoliucijos, buvo priversti trauktis į užsienį[141] ir ten tęsti studijas. Tokie priverstiniai studentai užsienyje tada buvo Vincas Mickevičius-Kapsukas, Vanda Didžiulytė, Jurgis Smalstys, Konstantinas Jasiukaitis, Jonas Biliūnas, Petras Narutis-Naruševičius, Juozas Petrulis, Augustinas Janulaitis, Pranas Šivickis, Pranas Sagadinas ir kt. Kadangi Rusijos imperijos gyventojams katalikams buvo draudžiama mokytis užsienyje, tad studijos čia jiems buvo nelegali veikla, nauja konflikto su jų tėvynę pavergusia imperine Rusija forma. Todėl dauguma jų įsirašydavo tik laisvais klausytojais (tokie nebūdavo skelbiami universitetų matrikulose) arba įsimatrikuliuodavo prisidengę slapyvardžiais.

Sykiu gilėjo socialinė, politinė tautos diferenciacija. Jos pagrindu kūrėsi politinės partijos, jų tribūna – periodinė spauda. Formavosi specifinė „lietuviškų

140 Karbowiak, Antoni. *Młodzież polska akademicka za granizą 1795–1910*. W Krakowie, 1910, p. 62.

141 Juozas Paršaitis-Gabrys laiške Jonui Šliūpui 1906 m. rašė: „Pralaimėjus Rusijoje 1905 m. revoliucijai ir prasidėjus politiniams persekiojimams, turėjęs pasitraukti iš Lietuvos į užsienį <...>.“

reikalų“ sritis, kuri reikalavo ir iš užsienyje studijavusio akademinio jaunimo aktyviai įsijungti į bendrą lietuvių inteligentijos, kaip lietuvių tautos idėjinio vadovo, darbą, formuoti atgimstančios Lietuvos politinę, ekonominę, kultūrinę orientaciją, nusistatyti antiimperinės kovos prieš imperinę Rusiją taktiką, suteikti tautiniam atgimimui sąmoningą, organizuotą pobūdį, organizuoti lietuvių spaudą, aprūpinti ją raštais, domėtis savo senąja garbinga istorija, ja grįsti savo tautos politinį savarankiškumą, kelti iš istorinės užmaršties lietuvių ir Lietuvos vardą – ruošti dirvą lietuvių tautai sugrįžti į pasaulio tautų bendriją. Reikėjo nusistatyti ir naujus tarpusavio santykius gilėjančios pasaulėžiūrų ir skirtingų Lietuvos ateities vizijų diferencijavimosi sąlygomis.

Esant lietuvių inteligentų trūkumui, teko redaguoti ir nemaža pirmųjų lietuviškų laikraščių, aprūpinti juos raštais, būti besikuriančių partijų ar įvairių socialinių grupių ideologais. Taip Berno lietuvių studentų draugijos „Sandora“ narys Jurgis Šaulys (Bekampis) redagavo liberalų laikraščius *Varpas* ir *Ūkininkas*, kitas tos draugijos narys V. Mickevičius-Kapsukas su idėjų draugais įsteigė ir kurį laiką redagavo socialdemokratinės moksleivijos laikraštį *Draugas*, kurio pirmieji numeriai buvo užpildyti dviejų autorių – Berno universiteto studentų V. Mickevičiaus-Kapsuko ir Jono Biliūno raštais. Dėl to studijuojančiam jaunimui teko nešti dvejopą naštą.

2. „Užmirštosios“ Lietuvos vardo sugrąžinimas į Vakarų atmintį

Šis darbas buvo pirmiausia aktualus: dėl ilgai trukusio svetimųjų valdymo vis mažiau buvo galima sutikti Vakarų Europoje žmonių, girdėjusių Lietuvos vardą. Jo jau nebeprisiminė net žymūs mokslininkai, ką jau kalbėti apie paprastą šveicarą, vokietį ar prancūzą. Apie tai lietuviai sužinodavo, kai norėdavo įsimatrikuliuoti į užsienio universitetus nurodydami savo tikrąją tautybę. Kartais jie turėdavo būti itin atkaklūs ir puikiai išmanyti istoriją, kad įveiktų lietuvybės tapatinimo su lenkais ar kitomis tautybėmis tradiciją.

„*Matrikuliavausi pirm kelių metų Paryžiaus Sorbonnoj*, – rašė 1910 m. Juozas Gabrys (Kazys Paršaitis). – *Raštininkas, įrašydamas be kitko klausia: „Tamstos tautybė?“ „Lietuvis“ – atsakau rimtai iš anksto žinodamas, kokį iššauks įspūdį. „Kaip tai?“ – klausia nustebęs raštininkas. „Taip, Tamsta, – atsakau šaltai, – Aš esmi lietuvis.“ „Tamsta nori, turbūt, pasakyti lenkas.“ „Ne, – atsakau, – prašome mane užrašyti lietuviu.“ „Negaliu, – nekantriai atsiliepia raštininkas, – užrašysiu Tamstą rusu, nes matau Tamsta turi Rusijos universiteto diplomą.“ „Atsiprašau. Apie mano tautybę sprendžia ne mano diplomas, bet aš pats. Aš prašau, aš reikalauju, kad užrašytum mane lietuviu.“ Raštininkas, matydamas mano ūpą ir pats nežinodamas, ką daryti, nuėjo pasiklausti raštinės perdėtinio. Tasai, atėjęs davė man pasirinkti, sakydamas: „Tamsta gali būti imatrikuliuotas tiktai kaipo rusas arba, jei labai nori, kaipo lenkas.“ „Atsiprašau, aš visai nenoriu matrikuliuotis nei lenku, nei rusu, bet tuo, kas aš esmi, t. y. lietuviu.“ „Bet Tamstos tautybė visai mums nežinoma, arba, geriau sakant, ta pati, ką ir lenkiška.“ Čia aš buvau priverstas suvartoti visą mano iškalbą podraug su lingvistikos, istorijos, geografijos žiniomis, kol išrodžiau visą skirtumą lietuvių nuo lenkų. Ir tai nežinau, ar būtų mane imatrikuliavę Sorbonnoj lietuviu, jei nebūtų atėję į galvą paaiškinti, jog Vokietija yra užgrobusi Lietuvos dalį, kaip ir Elsace – Lotaringiją, kurios gyventojai juk nesiskaito vokiečiais, bet prancūzais. „A...a.“ Čia raštinės perdėtinis suraukė kaktą… „Gerai, – atsakė valandėlę pamąstęs, – užrašysime Tamstą lietuviu.“ Dar pavyzdys. Prisistatau „Ecole de droit“ profesoriui Gide, garsiam sociologui. Pasakau savo pavardę. „Tamsta esi graikas?“ – klausia profesorius. „Ne, – atsakau, – lietuvis.“ „Kaip tai lietuvis?“ – klausia nustebęs mokslininkas. „Taip, profesoriau, esmi ne graikas, bet lietuvis.“ „Turbūt nori pasakyti – lenkas?“ – taiso mane tasai garbingas mokslininkas. „Ne, garbus profesoriau. Aš nei graikas, nei lenkas, bet tikrų tikriausias lietuvis.“ Čia vėl buvau priverstas pradėti aiškinimų litaniją iš naujo...*“[142]

142 Juozas Gabrys. Priminkime pasauliui Lietuvą. – *Viltis*, 1910, nr. 130 (11 12) (25). To paties J. Gabrio skaityta 1911 m. liepos 30 d. Londone Tautų kongreso metu paskaita apie Lietuvą ir lietuvius sudomino kongrese dalyvavusį Paryžiaus universiteto prof. L. Joubert'ą. Įspūdžio paveiktas jis aplankė Londono lietuvių koloniją, ragino

Kiek anksčiau (1903 m.) lygiai taip pat buvo tekę Juozui Petruliui-Benediktui Audrai ginčytis su Lozanos (Šveicarija) universiteto rektoriumi, nenorėjusiu jo imatrikuliuoti lietuviu, irgi siūliusiu registruotis rusu arba lenku. Ir tik Petruliui parodžius universiteto kieme stovintį Adomo Mickevičiaus biustą ir paklausius: „Ar Adomas Mickevičius irgi rusas?“, rektorius galiausiai nusileidęs ir imatrikuliavęs J. Petrulį *de Lithuanie*[143]. Minėtos lietuvaitės, 1918 m. atvykusios į Fribūro universitetą ir apsigyvenusios vienuolių uršuliečių pensionate, sužinojo, kad daug vienuolių nieko nebuvo girdėjusios apie Lietuvą ir manė, kad „mes – juodukės“ (iš Afrikos)[144].

Kai į Romos akademiją 1895/96 m. įstojo du save lietuviais laikantys ir lietuviškai kalbantys kunigai Stasys Stakelis ir Tomas Banaitis (slapyvardžiu Przybylski), tai italams buvo didelė naujiena. Lietuvai atstovauti tada pretendavo ten studijuojantys lenkų kunigai, platinę italams ir pasauliui melagingą žinią apie Lietuvą kaip neva Lenkijos provinciją, o lietuvių kalbą – kaip lenkų kalbos dialektą (tarmę); patį lietuvybės atgimimo sąjūdį aiškino kaip neva neturintį etnografinio, tautino pagrindo, o tik dirbtinai rusų ar vokiečių kurstomą lenkų tautai skaldyti. Ši dezinformacija buvo pasiekusi ir Vatikaną, kuris 1892 m. ėmėsi net specialiai svarstyti lietuvių ir lenkų kalbų „giminingumo“ klausimą. Tuo metu 1889–1892 m. Romoje gyveno čia ką tik mokslus daktaro laipsniu baigęs lietuvis Antanas Staniulis. Jis pateikė popiežiaus valstybės sekretoriui kardinolui Mariano Rampolla del Tindaro (1843–1913) maldos „Tėve mūsų“ tekstą, surašytą gretimai lietuvių ir lenkų kalbomis. Tai įtikinę kardinolą, kad šios kalbos iš esmės skiriasi[145].

Bet ir po to Lenkijos studentai šią imperinę dezinformaciją, matysime, tebeplatino įvairiuose užsienio universitetuose, o Lietuva dar ilgai išliko užsieniui

lietuvius išsaugoti savo kalbą, tikėjimą, neišnykti svetimšalių bangose ir išreiškė viltį, kad lietuvių tauta atgims ir užims prideramą vietą tarp tautų (Prof. L. Joubert ir lietuviai. – *Viltis*, 1914, nr. 91, p. 4).

143 Petrulis, Jokimas. „Juozas Petrulis – Lietuvybės žadintojas“. – iš *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*. Sud. Edmundas Rimša, 1999 m.

144 Minėti U. Urniežiutės-Starkienės prisiminimai, 1975, p. 20.

145 *Vysk. P. Būčio atsiminimai, I tomas*. Surašė prof. Z. Ivinskis, redag. J. Vaišnora, MIC, Chicago, 1966, p. 89.

terra incognita. Net 1927 m. Vytautas Soblys rašė: „Koks nusivylimas pagauna lietuvį, kai jis pasisako savo tautybę inteligentiškam prancūzui, o šis klausia: „Tai Tamsta esi italas?“ Tas pats (atsitinka) kalbantis su anglu ar su tuo pačiu italu. Sorbonos universiteto prof. Lichtenbergeris, skaitant Lietuvos ministrui paskaitą apie Lietuvos ir Lenkijos santykius istorijoje, sakęs „*Mes* (suprask prancūzus ir kitas tautas) *beveik nieko nežinome apie Lietuvą*“[146]. Tokį pat „visišką Lietuvos nežinojimą užsienyje“ 1929 m. konstatavo Šveicarijoje ir minėtas L. Veržbavičius, susidūręs su įvairiais užsieniečiais[147].

Tokia padėtis nuo seno kėlė rūpestį lietuviams patriotams. Berno universiteto studentas Juozas Petrulis, kreipdamasis į savo tautiečius, 1901 m. rugsėjo 27 d. rašė: „*Šiandien lenkai rokuoja Lietuvą už provinciją Lenkijos*[148]*, maskoliai – už gudų šalį ir žydai Lietuvos (socialdemokratų organas „Bund“) geidžia* [Lietuvai – A. V.] *rusiškos konstitucijos. Ogi mes patys, ar trokštame ko kito, ar parsiduosime kuriai iš anų tautų? Ar laikas dar neatėjo mums išrišti politišką padėjimą Tėvynės?*“[149]

„Rišti politinį Tėvynės padėjimą“ pirmiausia reiškė propaguoti Lietuvos vardą ir jos reikalus pasaulyje, įtvirtinti tautų sąmonėje savo etninio buvimo, skirtingo nuo kitų tautų, faktą, juo grįsti savo teisę į politinę laisvę ir nepriklausomybę, susilaukti šioms pastangoms kitų tautų pritarimo ir paramos.

Juozas Petrulis laiške J. Šliūpui iš Paryžiaus 1904 m. džiaugėsi lietuvių pasirodymu užsienio universitetuose ir su tuo prasidėjusia Lietuvos vardo sklaida užsienyje: „Lietuvių judėjimas prieš kelis metus neperžengė savo tėvynės sienų, lietuvių balso nesigirdėjo ir Vakarų Europos universitetuose. Bet dabar saujelė lietuvių atsirado laisvoje šalyje Šveicarijoje. Jie kelia iš numirusių projektą apie įrengimą

146 Soblys, V. Lietuvos reikalai ir lietuviai studentai užsieniuose. – *Lietuva*, 1927, nr. 185, p. 3.

147 *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 158.

148 Šiuo atveju, matyt, turima galvoje Lenkijos Respublikos 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija, pradėjusi oficialiai laikyti Lietuvą (LDK) Lenkijos provincija. – Vaišvila, A. Ką norime atsiminti, minėdami 1791 m. priimtą konstituciją? – *Kultūros barai*, 2021, nr. 7/8, p. 84–91.

149 J. Petrulio laiškas J. Lapinui į Tilžę. 1901 m. rugsėjo 27 d. – VUB, F1, F794. l. 2.

lietuvių skyriaus Paryžiaus pasaulinėje parodoje. Amerikos lietuviai kviečia steigti tautinę draugiją moksleiviams šelpti. Lietuviai studentai ragina vykti mokytis į laisvą šalį – Šveicariją. Girdisi šūkiai: „Šalin carizmą, Tegyvuoja nepriklausoma Lietuva“. Prasideda politiškas Lietuvos prisikėlimas. Gimsta milžiniškas uždavinys – nusikratyti gudų jungą...“[150].

3. Požiūris į studijas kaip į visuomeninį reikalą

Šių idėjų veikiami, daug lietuvių studentų ėmė vertinti profesijos įgijimo studijas ir kaip pasirengimą kuo tinkamiau pasitarnauti savo Tėvynei, siekiančiai laisvės ir žmoniško gyvenimo. Juozas Petrulis, 1904 m. pranešdamas per spaudą apie lietuvių studentų draugijos „Lithuania“ susikūrimą Paryžiuje, įvardijo draugijos tikslą – ruošti jos narius nacionalinio išsivadavimo kovai, kurios priemonė – vienybė: kas eina prieš tautos vienybę, tas einąs ir prieš savo Tėvynę, prieš jos laisvę ir nepriklausomybę. Tai jis pakartojo minėtu lotynišku posakiu: *Patriam servatis, si concordiam servatis* (Tėvynei tarnausi, jei vienybei (santarvei) tarnausi). Tam kvietė, mokė ir nelegalioji lietuvių spauda: „*Apleidę tėvynę dėl mokslo ar dėl uždarbio <...>, išėję svetur, glauskitės prie kits kito ir visa kupeta stokite, kad ką norėsite gauti.*“ (J. Tumas-Vaižgantas)[151]. Solidarumo raginta mokytis ir iš kitų tautų – „kitos tautos susispiečia į krūvą, įsitaiso draugystes, turi knygynus, užlaiko vienybę <...>, tik lietuviai <...> viso to neturi“[152]. „Pažvelkime į studentų organizacijas: lenkų, čekų, rusėnų (Galicijos), armėnų, bulgarų, makedonų ir kt., žadina tautą, kovoja už savo politinę esybę“, – rašė tas pats J. Petrulis J. Lapinui 1901 m.[153]

Per draugijas manyta padidinti pavienio veikimo sėkmę tautos naudai. Lietuvos prisikėlimas, pasak Petro Klimo, reikalaująs daug ir juodo darbo, kurio

150 Laiškas iš Paryžiaus. – *Draugas*, 1904, nr. 2, p. 95–96.

151 *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 10, p. 23.

152 Ten pat.

153 J. Petrulio laiškas J. Lapinui į Tilžę 1901 m. rugsėjo 27 d. – VUB, F1, D794, l. 2.

vienišas žmogus pabūgstąs. Tik kolektyvas gali išjudinti tą *terra incognita*, kokia dabar esanti Lietuva. Ir šis darbas pirmiausia tenkąs mūsų moksleivijai. „Nedirbdami nieko savo tautai, kosmopolitai nieko neduoda ir pasauliui.“[154]

Ši vienijimosi tautiškumo ir „draugijinio veikimo“ pagrindu tendencija ėmė vis plačiau ir stabiliau įsitvirtinti lietuvių sąmonėje. Loebeno (Austro-Vengrijos imperija) politechnikos studentas Petras Zubrickas, 1902 m. balandžio 15 d. pranešdamas *Varpo* ir *Ūkininko* redakcijoms apie Krokuvos meno ir kitas mokyklas lankančias keturias lietuvaites, irgi ragino „*suvesti jas į pažintį ir sergėti nuo polonizacijos. Jų darbas, manau, toks: nors sykį ant nedėlios rinksis pas dr. Phil. Buroką arba kitur „ant herbatki“, kalbės tarp savęs saviškai, bovisis, skaitys lietuviškus laikraščius įvairių partijų, o labiausia <...> turi išdirbti savo bičiulystę ir solidarumą per pagalbą mokinimosi iš vien ir t. t.*“[155] Pradedantis lietuvių rašytojas Juozas Baltrušaitis laiške A. Dambrauskui-Jakštui 1904 m. kovo 30 d. džiaugėsi, kad keliaudamas per Vokietiją, apsigyvendamas Berne ir ieškodamas darbo, susilaukęs iš savo tautiečių aktyvios ir nuoširdžios pagalbos: „*Mano geradariai viską darė dėl manęs širdingai be mažiausio šešėlio klastos ar veidmainystės. Kad tai daro vardan idėjos, vardan Tėvynės – tik tas mane suramina, tik tas man priduoda drąsos.*“[156].

Poreikis nuodugniau pažinti lietuvių tautinį, valstybinį atgimimą, jo politinius, kultūrinius siekius, poreikis kolektyviai juos svarstyti, ieškoti jų sprendimo vertė lietuvių akademinį jaunimą užsienyje išsiskirti iš kitų tautų studentų draugijų ir kurti savąsias.

Iki susikuriant lietuvių studentų draugijoms, lietuviai, būdami negausūs, kaip minėta, priklausė lenkų studentų draugijoms. 1908 m. Nansi universitete studijavo 58 lenkai, iš jų – septyni iš Lietuvos ir Rusijos. 1893 m. Belgijos Žamblu aukštojoje žemės ūkio mokykloje minimi du studentai iš Lietuvos, po vieną – Saksonijos

154 Vabalėlis [Petras Klimas]. Kolektyvinis lavinimasis. – *Aušrinė*, 1910 12 06, nr. 6; Klimas, P. Iš mano atsiminimų. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990, p. 31.

155 VUB, F1, F532, l. 47a.

156 VUB, F1, F532, l. 25a.

Mitveide (1898), Darmštate (1897/98), Lježe (1898), o 1898 m. penki – Gando ir Paryžiaus lenkų studentų draugijose[157] (nebūtinai lietuviai).

4. Mėginimas ieškoti kompromiso su lenkais ir jo nesėkmė

Šis išsiskyrimas vyko ne iš karto ir negriežtai. Iš pradžių dar manyta šių tikslų siekti išsireikalaujant sau daugiau teisių kitų tautų studentų draugijose. Tos draugijos turinčios pripažinti lietuvių nacionalinių interesų specifiškumą ir autonomiškumą, jų skaityklos – prisisiųsdinti ir lietuviškos spaudos, o lenkų studentija dar privalanti atsisakyti nuo tradicinės imperinės pažiūros laikyti lietuvius lenkais, o pačią Lietuvą – Lenkijos provincija. Šiais tikslais kai kuriose lenkų studentų draugijose lietuviai vedė atitinkamą informacinį aiškinimą apie lietuvių politinius siekius. 1896 m. Šveicarijos Fribūro universiteto lietuvių, priklausančių lenkų studentų draugijai „Kolo polskie“ („Lenkų ratelis“ 1898 m. persivardino į „Philaretia“), atstovas Biurgeris (gal tai slapyvardis) skaitė du pranešimus: „Lietuva ir jos santykiai su Lenkija“ (lenkiškai) ir „Lietuvių tautos padėtis Rusijos valstybėje“ (rusiškai)[158]. Kitas lietuvis studentas (gal tai J. Petrulis) Berno universitete lenkų studentų draugijoje „Spójnia“ 1903 m. gruodžio 13 d. kalbėjo „Apie lietuvišką klausimą“[159] ir įrodinėjo, kad lietuvių nacionalinis atgimimas nėra atskirų romantiškai nusiteikusių „litvomanų“ svajojimai, bet visiškai realiai vykstantis procesas, kurio jau neįmanoma ignoruoti. Su tuo, esą, privalu skaitytis ir lenkų studentų draugijoms, kuriose veikia lietuviai. Tos draugijos privalančios vadintis ne tik lenkų, bet ir lietuvių, o kur dalyvauja ukrainiečiai – ir ukrainiečių.

Vienur šie reikalavimai buvo iš karto atmesti, o kai kur į juos bandyta bent iš dalies atsižvelgti. Fribūro universitete lietuviai iš pradžių irgi bandė realizuoti savo tikslus jau veikiančioje lenkų studentų draugijoje „Kolo polskie“. Bet ir čia lietuviai (kun. Bürgeris) reikalavo, kad „Kolko“ įstatuose būtų įrašyta, kad „Ratelyje“

157 Karbowiak, A. *Młodzież polska akademicka*..., p. 62, 114, 135, 155, 161.

158 Radzevičius, Petras. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“ 25 metų gyvavimo apžvalga. – *Ateitis*, 1924, nr. 5–6, p. 276.

159 *Varpas*, 1904, nr. 1, p. 15.

veikia ir lietuviai, kad jie turi kitokius politinius siekius negu lenkai, o 1899 m. sausio 15 d. reikalavo, kad „Ratelis“ vadintųsi ne tik „Polskie“, bet ir „Litewskie“. Lenkams nesutikus, tą pačią dieną visi lietuviai paliko „Kolko Polskie“. Tai papiktino lenkų studentų draugiją ir jos globėją to universiteto profesorių, lenkų literatūros istoriką ir karštą lenkų patriotą Józefą Kallenbachą (1861–1929)[160]. Jis pasiuntė per savo pažįstamą lenkų monsinjorą Skirmuntą, dirbusį Vatikane, Seinų vyskupui Antanui Baranauskui skundą apie Fribūro universiteto lietuvius studentus kaip neva liberalus, nesimokančius, o tik politikuojančius. Norėta, kad vysk. A. Baranauskas atšauktų juos iš Fribūro. Apie tai sužinoję fribūriečiai lietuviai kreipėsi į universiteto vadovybę, kuriai lietuviai buvo žinomi kaip pavyzdingi ir gerai besimokantys studentai. J. Kallenbachui buvo pasiūlyta atšaukti savo melagingą skundą. Konfliktas baigėsi tuo, kad J. Kallenbachui teko apleisti Fribūro universitetą[161]. Bet ir atsiskyrę nuo lenkų „Rūtos“ lietuviai dar kurį palaikė ryšius su lenkų studentais, dalyvaudavo jų šventėse, iki 1906 m. naudojosi bendra skaitykla.

Panašūs tautiniai susikirtimai tarp lietuvių ir lenkų vyko ir Berno universitete. Čia 1901/02 m. lenkų studentų draugijai „Kolo polskie“ priklausė lietuviai ir ukrainiečiai. Juozui Petruliui pareikalavus, ši draugija persivardijo į „Lenkų-lietuvių-ukrainiečių bendrąją skaityklą“ (vok. *Polnisch-Litauisch-Ukrainisch Leseverein*)[162]. Atitinkamai buvo pakoreguoti ir jos įstatai. Jų pirmasis punktas skelbė: „Skaityklos“ nariu gali būti kiekvienas lenkas, lietuvis ir ukrainietis, pripažįstantis kiekvienos iš tų tautų politinę nepriklausomybę. Buvo nustatytos šių tautų lygios teisės draugijoje. Jos vadovybė privalėjo lygiai vartoti visas tris kalbas. Kiekviena nacionalinė grupė turėjo teisę draugijos lėšomis prisisiųsdinti savo

160 Józefas Kallenbachas – lenkų literatūros istorikas, 1889–1901 m. profesoriavęs Fribūro, Lvovo (1904–1915), Vilniaus (1919–1920) universitetuose, kalbos mokslus siejęs su konservatyvios linkmės dorovės ir patriotizmo idėjomis, romantizmu. Jo veikalai: *Les humanistes polonais* (1891), *Adam Mickiewicz*, t. I–II (1897) ir kiti.

161 Kučinskas, A. Prof. dr. Jonas Totoraitis. – *Athenaeum*, 1933, IV, p. 6; P. R. [Petras Radzevičius]. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“..., p. 277.

162 Universität Bern. Verzeichnis Behörden, Lehrer und Studierende im Wintersemester 1901/02, Bern, p. 16.

nacionaline kalba einančių laikraščių ir knygų. Iš pradžių (1902) „Skaityklai“ priklausė apie 20 lenkų studentų „pažangiečių“, 4–5 konservatyviojo „Kolo polskie“ narių, 3 ukrainiečiai ir 1 lietuvis (Juozas Petrulis). Jai vadovavo Filosofijos fakulteto studentas Marijanas Stempowskis, vėliau – veterinarijos studentas Heinrichas Minkowskis.

Tačiau santykiai tarp „Skaityklos“ tautinių grupių buvo įtempti. Įstatų praktiškai nesilaikyta, ypač to jų punkto, kuris deklaravo tautinių grupių lygybę. „Skaitykloje“ tebevyravo lenkų kalba, lietuvių ir ukrainiečių įnašai naudoti tik lenkiškai literatūrai pirkti. Apie lietuviškos, ukrainietiškos literatūros įsigijimą „Skaityklos“ lėšomis nebuvo kalbos.

Nesutarimai itin paaštrėjo, kai „Skaitykloje“ padidėjo konservatyviojo „Kolo polskie“ narių skaičius ir jie perėmė „Skaityklos“ vadovavimą. Juos erzino pats lietuvių, ukrainiečių „separatizmas“, įteisintas pirmame Įstatų punkte.

Įtempti santykiai laukė sprogimo ir jam pretekstą davė Lvovo universiteto studentų ukrainiečių judėjimas, reikalavęs lygių teisių su lenkų studentais. Šiam įvykiui apsvarstyti „Skaityklos“ nariai ukrainiečiai sušaukė visuotinį „L. L. U. Skaityklos“ narių susirinkimą. Lenkų dauguma pasisakė prieš Lvovo studentų reikalavimus ir tuo nulėmė atitinkamo nutarimo priėmimą. Protestuodami ukrainiečiai, lietuviai ir prie jų prisijungusi demokratinės lenkų studentijos dalis paskelbė *votum seperatum* ir išstojo iš „Skaityklos“[163].

Vėliau aistroms aprimus bandyta taikytis. 1902/03 m. į „Skaityklą“ vėl įstojo 3 lietuviai. Tačiau bendras darbas nesisekė. Naują konfliktą sukėlė 1902 m. gruodžio 25–26 d. Ciuriche įvykęs ketvirtasis lenkų studentų progresistų „Spójnia“ ir šeštasis Užsienio lenkų jaunimo draugijų suvažiavimas. Pirmame dalyvavo ir 2 lietuviai – Berno universiteto studentai – „L. L. U. Skaityklos“ nariai. Suvažiavime dalyvavusios lenkų patriotinės partijos Narodowa Demokracja, iš dalies Polska partia socialistyczna ir lenkų demokratinio studentų judėjimo organizacija

163 Prie lenkiškai-lietuviškų santykių. – *Varpas*, 1904, nr. 6, p. 84.

„Zjednoszczenie“ 1902 m. gruodžio 27 d. padarė bendrą pareiškimą, kuriame išdėstė imperinę atgimstančios Lenkijos programą. Joje Lietuva ir Ukraina traktuotos unijine dvasia – faktiškai kaip Lenkijos provincijos. Tai papiktino lietuvius ir jie 1903 m. sausio 9 d. įteikė „Skaityklos“ vadovybei protesto laišką:

„*Kadangi daugumos lenkų viršūnės, skaitydamos Lietuvą už neatskiriamą Lenkijos dalį, eina prieš lietuvių siekimą prie visiško nepriklausymo ir atsiskyrimo (etnografiškos) Lietuvos, kadangi prieš tai taip pat eina ir veikiančios politiškos lenkų partijos (Narodowa Demokracja ir iš dalies Polska Partia socjalistyczna), kurios stovi pirmose lenkų judėjimo eilėse, kadangi taip žiūri į tą ir dauguma sąnarių lenkiškos skaityklos, prasimaniusios vadintis „Lenkiškai-Lietuviškai-Ukrainiška“, kadangi ta skaitykla neprisisiųsdina nei vieno lietuviško, nei ukrajniško laikraščio, kadangi dauguma tos skaityklos sąnarių šovinistiškai žiūri į kitas tautas, mes, žemiau pasirašiusieji lietuviai, nebegalėdami toliau likti toj skaitykloj, prašome išbraukti mus iš jos sąnarių skaitliaus.*“[164]

Jais pasekė ir šeši ukrainiečiai. Internacionalinė „L. L. U. skaitykla“, lenkų imperinės politikos iš vidaus išsprogdinta, liovėsi egzistavusi.

Šitaip galutinai sugriuvo iliuzija apie lietuvių galimybę veikti kitataučių draugijose. Tautos gali pagarbiai tarpusavyje bendrauti tik gerbdamos viena kitos teisę į lygiateisiškumą ir gyvendamos savarankišką, viena nuo kitos nepriklausomą gyvenimą. Tai paskubino lietuvius užsienyje steigti savo tautines draugijas, jas traktuoti ir kaip politinio veikimo mokyklas.

5. Juozas Petrulis – lietuvių studentų draugijų užsienyje steigimo iniciatorius ir lietuviškojo pilietiškumo koncepcijos kūrėjas

Organizuotai veiklai reikėjo vadų, arba lyderių. Iš jų labiausiai išsiskyrė jau minėtas uolusis lietuvybės žadintojas Juozas Petrulis (1876–1958)[165]. Buvo giliai suvokęs organizuoto veikimo naudą tiek pačių lietuvių studentų intelektinei, patriotinei brandai ugdyti, tiek kuo veiksmingiau pasitarnauti savo suvargusiai

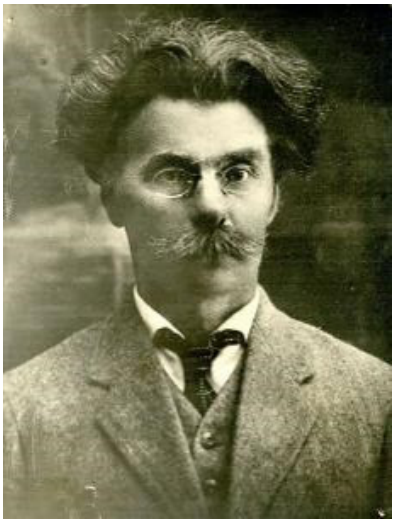
164 Ten pat.

165 Plačiau apie Juozo Petrulio asmenybę žr.: Dalia Zibolienė, „*Knygnešys ir pedagogas Juozas Petrulis – garsiausias Audros kaimo sūnus*“ – 2016 07 20 https://www.grokiskis.lt/kalbame-strazdelio-kalba/knygnesys-ir-pedagogas-juozas; Petrulis, Jokimas. Juozas Petrulis – Lietuvybės žadintojas. – iš *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės* (1999 m.).

Tėvynei. Į kurį užsienio universitetą jis tik įstodavo ir jei jame rasdavo studijuojančių lietuvių ar iš Lietuvos kilusių asmenų, ten uoliai žadino lietuvybę ir ragino burtis į savo tautines draugijas. Jo iniciatyva buvo įkurtos pirmosios lietuvių studentų draugijos: Ciuriche (1898), Fribūre (1899), Berne (1902), Paryžiuje (1904 02 01). Manoma, kad Ženevoje trumpai veikusi lietuvių studentų draugija „Litvania" irgi buvo įsteigta to paties J. Petrulio, nes J. Šaulys rašė, kad ta draugija „su savo įkūrėju vėliau persikėlė į Paryžių"[166]. J. Petrulis atvyko į Paryžių 1904 m. būtent iš Ženevos.

Tais pačiais tikslais J. Petrulis susirašinėjo su įvairiuose užsienio universitetuose studijuojančiais lietuviais, ragindamas juos dėtis prie lietuvių studentų draugijų ir dirbti Lietuvos naudai. Dėl to tautiečių buvo vadinamas „karštu tėvynainiu", o lenkų draugijose – „litvomanu".

5.1 Studijos ne diplomui gauti

2 pav. Juozas Petrulis-Benediktas Audra (1904–1975)
(iš Z. Sargūnienės ir Ragelių bibliotekos archyvo)

Dėl pasišventimo lietuvybei J. Petrulis kiek netradiciškai vertino ir savo studijas. Jo tiksluose pirmavo siekis įgyti ne diplomą, o intelektualių galių savo Tėvynei pasitarnauti. 1898 m. atvykęs į Šveicariją, jis tais pačiais metais įstojo į Fribūro universiteto Gamtos-matematikos fakultetą ir jame du semestrus (1898, 1899/1900) studijavo fiziką, chemiją, biologiją, botaniką, zoologiją, mineralogiją ir geologiją[167]. Bet siekti diplomo nesiruošė, esą, tam reikėtų ilgiau susitelkti į kurią nors mokslo sritį, o tai trukdytų siekti platesnio

166 *Vilniaus žinios*, 1910, nr. 95.

167 J. Petrulio laiškai M. Jankui iš Fribūro, 1900 02 04. – VUB, F1 D448, l. 1–2; *Tauta ir žodis*, VI knyga, Kaunas, 1930, p. 422.

išsilavinimo, kurio reikia visuomeninei veiklai. Buvo įsitikinęs, kad, turėdamas gamtos mokslų pagrindus, galėsiąs toliau gilintis į filosofiją, istoriją, politinę ekonomiją, sociologiją ir taip geriau pasitarnausiąs lietuvybei[168]. Jautė, kad nepriklausomam gyvenimui bundanti lietuvių tauta šioje savo raidos stadijoje reikalauja iš savo tautiečių ne tiek siaurų specialistų, kiek universalesnio išsilavinimo asmenų, galinčių atstovauti savo tautai visur, kur tik reikia. Tokį išsilavinimą siejo su filosofijos ir socialinių mokslų studijomis. Juk XIX a. pabaiga ir XX a. pradžia buvo imperijų, tarp jų ir Rusijos, Austro-Vengrijos, Osmanų... griuvimo, naujų tautų ir valstybių iškilimo, darbininkų kovos už savo teises „gadynė". Socialiniai mokslai kaip tik ir tyrinėjo tokius judėjimus, jų politines socialines programas, aiškinosi naujų politinių santvarkų galimybes, rengė joms atitinkamą intelektualinį potencialą.

5.2 Studijų klajoklis

Paskatinęs viename universitete lietuvius studentus burtis į savo nacionalinę draugiją, J. Petrulis kėlėsi į kitus universitetus, kad ir ten pasėtų tarp lietuvių tą pačią vienijimosi idėją. 1900 m. balandžio 18 d. vasaros semestrui persikėlęs iš Fribūro į Berno universitetą studijuoti socialinių mokslų, iš pradžių manė lyg ir pakoreguoti savo tikslus – siekti filosofijos kandidato (*cand. phil.*) diplomo. Ketino laikyti filosofijos daktaro egzaminus iš politinės ekonomijos, filosofijos, istorijos ir net rašyti disertaciją[169]. Bet 1903 m. jis – jau Lozanos, vėliau – Ženevos, 1904 m. – Paryžiaus, o tų pačių metų lapkričio 10 d. jau – Vokietijos Getingeno universitete. Tačiau ir čia įsimatrikuliavęs tik vienam semestrui, žiemos (1904/1905 04 01)[170]. Pasibaigus Getingeno universitete žiemos semestrui, J. Petrulis išvyko į Londoną, kur ėmėsi redaguoti lietuvių laikraštį *Laikas*.

---

168 Ten pat; *Université de Fribourg (Suisse)... Semestre de hiver 1899–1900*, p. 30.

169 J. Petrulio laiškas M. Jankui 1901 03 20. – *Tauta ir žodis*, VI knyga, p. 423.

170 J. Petrulio laiškas iš Göttingeno, 1905 04 07.

5.3 Lietuvybė, trukdanti priimti materialinę paramą

J. Petrulis stebino savo kolegas tautiniu principingumu. Atvykęs į Šveicariją, kaip pats rašė, su „viena kapeika kišenėje“[171], visą laiką sunkiai vertėsi, gyveno pusbadžiu. Bet materialinę paramą priimdavo ne iš bet ko. „*Apie J. Petrulį, kaip jautrią asmenybę, jau anksčiau buvome girdėję*, – rašė M. Römeris. – *Studentijos tarpe apie jį plitusios legendos. Buvo kalbama, kad jis, jaunas lietuvis, išsilavinęs, myli mokslą, studijuoja savo lėšomis be pagalbos iš namų ir nepriima paramos. Yra toks neturtingas, kad tinsta iš bado. O jei kur uždirba ar ką gauna iš draugų, iš karto išleidžia knygoms ir vėl sėdi be grašio. Jis įsimylėjęs į savo Lietuvą, į mokslą, yra doras ir griežtas papročiuose. Jis ne tik mokėsi, bet ir dirbo visuomeninį darbą žadindamas tautiečių tautinę sąmonę, skatindamas juos kultūros darbui savo Tėvynės naudai. Šis jo pasiryžimas ir pasišventimas siekti mokslo ir tarnauti savo Tėvynei, nežiūrint didžiausių kliūčių, imponavo jį pažinojusiems. Kažkas paslaptingo* (buvę) *tame tolimos ir neturtingos tautos sūnuje, su vargu žadinančiame savo tautą.*“[172]

Įstojęs į Fribūro universitetą ir užmezgęs ryšius su lenkų studentais, nuo 1899 m. spalio 1 d. buvo gavęs Rapersvilio lenkų tautinio muziejaus (lenk. *Muzeum narodowe polskie w Rapperswilu*, šalia Ciuricho) mėnesinę 40 frankų stipendiją ketveriems metams[173]. Tačiau iš tokios stipendijos dar nebuvo galima pragyventi ir užmokėti už mokslą. Todėl bendra Fribūro lenkų-lietuvių studentų draugija „Broliškoji pagalba“ (lenk. *Bratnie pomość*) paskyrė jam dar ir antrą stipendiją po 40 frankų į mėnesį tol, kol studijuos Fribūro universitete (čia nereikėjo

171 Juozas Petrulis buvo vidutinio ūkininko, valdžiusio nemažą 51 dešimtinės žemės ūkį Audros kaime, sūnus. Nors tėvai buvo neraštingi, bet mokslą vertino, tačiau daugiau praktiniu požiūriu: leido jauniausiąjį Juozą iš pradžių į kaimo slaptą „daraktorių“ mokyklą, o vėliau į Liepojos gimnaziją tikėdamiesi, kad sūnus taps kunigu. Bet Juozui atsisakius stoti į kunigų seminariją užsirūstinę tėvai atsisakė toliau remti nepaklusnų sūnų. Nepaisant to, gimnazijos mokslas jau buvo pažadinęs didžiulį jaunuolio norą toliau veržtis į šį gundantį, pasaulio paslaptis atidengiantį mokslą net nesusimąsčius, kaip reikės pragyventi be tėvų paramos svetimose šalyse.

172 Mykolo Römerio atsiminimai, rašyti lenkų kalba 1940–1941 m. (rankraštis), – VUB, F75 MR10. (Dalis jų skelbta M. Maksimaičio ir O. Ruželytės knygoje „Mykolo Riomerio gyvenimas ir veikla“).

173 LNMMB, F130-1837.

mokėti už paskaitas ir laboratorijas)[174]. 1899 m. įsikūrusi Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta“ tais metais buvo pristačiusi J. Petrulį kaip „aktyviausią ir neturtingą savo narį“ stipendijai gauti ir Amerikos moksleivių šelpimo draugijos „Motinėlės“ pirmininkui J. Žilinskui. Jam buvo paskirta 30 frankų stipendija, o tų metų balandžio mėnesį jam išsiųsta 90 dolerių (trijų mėnesių stipendijos suma)[175], arba 456 frankai[176]. Tokia pati 30 frankų stipendija jam buvo mokama ir 1901 m. Bet paaiškėjus, kad J. Petrulis „pirmeivis ir dėl to nepatikimas katalikas“, stipendijos mokėjimą „Motinėlė“ nutraukė.

1900 m. kovo mėnesį J. Petruliui persikėlus į Berno universitetą, jo materialinė padėtis dar labiau pablogėjo: viena, jis neteko Fribūro „Broliškos pagalbos“ stipendijos“ (ji buvo mokama tik studijuojantiems Fribūro universitete), antra, patyrė papildomų persikėlimo išlaidų ir turėjo mokėti už mokslą (imatrikuliacijos mokestį 25 frankų ir semestro paskaitų mokestį apie 100 markių). Likęs Berne tik su Rapersvilio lenkų muziejaus stipendija, atsidūrė sunkioje materialinėje padėtyje. Prašyti paramos iš vietinių lenkų ar rusų studentų neleido jo tautinė ambicija. Laiške M. Jankui 1900 04 24 aiškino, kad jis kaip lietuvis ir dar lietuvių studentų draugijos „Susivienijimas“ prezidentas negalįs prašyti iš jų pašalpos, nes „tarp lenkiškos ir maskoliškos jaunuomenės Šveicarijoje aš esu žinomas kaip lietuvis“[177]. Paramos J. Petrulis 1902 m. dar bandė gauti iš besimokantį jaunimą materialiai rėmusios draugijos „Žiburėlis“[178]. Bet nežinia, ar buvo išgirstas.

Apie šį jo griežtą tautinį principingumą minėtas M. Römeris savo atsiminimuose rašė:

„*Susitikau su J. Petruliu pas Fedorovičius (Paryžiuje) ir sužinojau, kad jis sėdi be grašio, bet su knygomis, kurias atsivežė su savimi, bet neturi ką valgyti... Tuo metu Paryžiuje veikė lenkų studentų savišalpos kasa „Broliškoji pagalba“ (Bratnie*

174 J. Petrulio laiškas M. Jankui iš Fribūro, 1900 02 06. – VUB, F1 D 448, l. 1–2; *Tauta ir žodis*, VI knyga, Kaunas, 1930, p. 422.

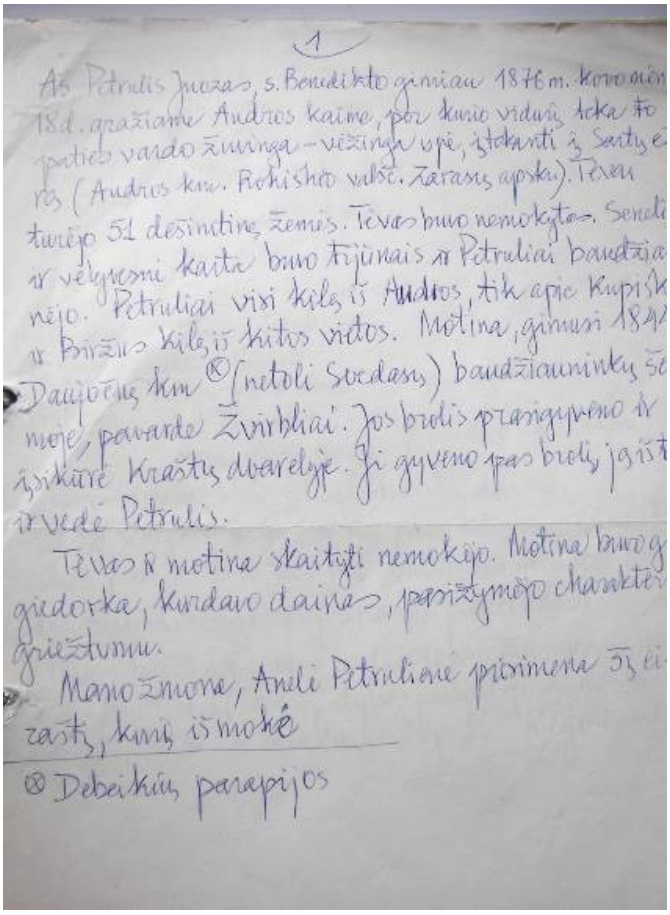
175 *Tėvynė*, 1900, nr. 22, p. 182.

176 *Žvaigždė*, 1903, nr. 12 (03 19), p. 177.

177 VUB, F1 D448, l. 2–4.

178 J. Šaulio laiškas „Žiburėlio“ vadovui Povilui Višinskiui, 1902 05 25.

pomość). Ji buvo pažangių lenkų studentų vedama. Kasoje buvo lėšų ir M. Romeris pasiūlė skirti J. Petruliui pašalpą. Bet J. Petrulis priimti pašalpą atsisakė, esą jis lietuvis ir negalįs imti pinigų iš lenkų jaunimo draugijos dėl dviejų priežasčių: pirmiausia, tie pinigai surinkti lenkų jaunimo poreikiams, antra, jis tai daręs protestuodamas prieš lenkų bandymus tapatinti lietuvius su lenkais. Jis esąs lietuvis ir nors Lenkiją nelaiko priešu, bet vis tik nėra gimęs lenku. Nepadėjo Fedorovičių įkalbinėjimas ir užtikrinimas, kad pašalpos priėmimas netrukdys jam skirti tas tautas ir niekas jį nevadins lenku. Tačiau J. Petrulis nesutiko imti iš „Broliškos pagalbos" pašalpos ta formule. Sakė, galįs paimti pašalpą tik privačiai iš draugų, bet ne iš svetimos tautos draugijos, tuo labiau lenkiškos. Vėliau J. Petrulis paskolą priėmė, bet ne iš tos draugijos."[179]

1

Aš Petrulis Juozas, s. Benedikto, gimiau 1876 m. kovo mėn.
18 d. gražiame Andros kaime, por. kunio vidurį, teka to
paties vardo žiuringa – vėžinga upė, įtekanti į Santy e-
rą (Andros km. Rokiškio valsč. Zarasų apsk.). Tėvai
turėjo 51 dešimtinę žemės. Tėvas buvo nemokytas. Senel
ir vėlyvesni kaitę buvo Trijūnais ir Petruliai bandžia
nėjo. Petruliai visi kilę iš Andros, tik apie Kupiš
ir Biržus kilę iš kitos vietos. Motina, gimusi 184
Daujočių km. ® (netoli Sodasų) bandžiauninkų šė
moje, pavarde Žvirbliai. Jos brolis prasigyveno ir
įsikūrė Kraštų dvarelyje. Ji gyveno pas brolį, įgijo
ir vedė Petrulis.

Tėvas ir motina skaityti nemokėjo. Motina buvo g
giedorka, kundavo dainas, pasižymėjo charakter
griežtumu.

Mano žmona, Anelė Petruliūtė prisimena 3[illegible] ei
zastį, kurią išmokė

® Debeikių parapijos

3 pav. Juozo Petrulio atsiminimų fragmentas, be datos, rašytas sovietmečiu
(iš autoriaus archyvo)

179 Mykolo Römerio atsiminimai... – VUB, F75 MR10.

5.4 Lietuviško pilietiškumo, arba tautinių pabėgėlių, susigrąžinimo koncepcija

Svarbus J. Petrulio nuopelnas – jo sukurta ir praktiškai veikusi lietuviško pilietiškumo koncepcija, kuria siekta sugrąžinti lietuvių tautai jos nutautėjusius tėvynainius, palenkti juos dirbti prigimtinei savo Tėvynei ir taip pagausinti jai dirbančių asmenų skaičių. Ši jo teorija gimė Šveicarijoje ir Paryžiuje, kur J. Petrulis susipažino su studentais, kilusiais iš Lietuvos, bet save laikančiais lenkais: Mykolu Römeriu, Petru Rimša, Antanu Vivulskiu ir kitais. J. Petrulis ieškojo juose lietuviškų jausmų, bandė juos (jausmus) pažinti, sustiprinti. Bet tokių jausmų nerasdamas ėmėsi žadinti jų, kaip Lietuvoje gimusių, pilietiškumą. Šiai situacijai išsamiau suprasti padės ilgesnė citata iš minėto M. Römerio atsiminimų:

„Aš gyvai simpatizavau Lietuvai ir lietuvių nacionaliniam atgimimui. Gyvenau lietuvių tautos emancipaciniais siekiais, pripažinau lietuviams teisę sukurti savo atskirą valstybę ir tikėjau jų sėkme. Lietuviškumas man buvo artimas iš vaikystės. Bet man atrodė, kad aš išauklėtas kitoje kalboje ir kultūroje, kilęs iš lenkų giminės ir būdamas lenkas, tuo pačiu esu išjungtas iš Lietuvos. Galiu turėti simpatijų Lietuvai, bet dalyvauti lietuvių judėjime, kuris yra autonomiškas lietuvių reikalas, negaliu ir turiu veikti lenkų reikalų rėmuose. Tokia buvo mano pozicija iki mano pažinties su J. Petruliu.

1904 m. keliuose pokalbiuose su manimi Petrulis kvietė mane dalyvauti buriant Paryžiaus lietuvių jaunuomenę į draugiją „Lithuania“. Tokiai draugijai turi priklausyti ne tik tikri lietuviai, bet ir jaunimas iš Lietuvos, neatsižvelgiant į jos narių tautybę. Petrulis išdėstė man savo koncepciją, kuri man buvo nauja, bet kuri virto įsitikinimu. Tai buvo koncepcija ne nacionalinė, o valstybinė-pilietinė. Lietuva, pagal šią koncepciją, yra ne tik tauta su savo kalba, su savais etniniais pradais ir savo tautine sąmone, bet kartu yra ir kraštas, kuris <...> yra kažkas daugiau negu geografinė kategorija ir netgi daugiau negu lietuvių tautybė. O tie etniniai, tautiniai pradai, kurie sudaro lietuvių tautybę, neužsidaro tuose žmonėse, kurie kalba lietuviškai... Ji apima ir visus tuos, kurie Lietuvos krašte nuo amžių per ištisas kartas gyvena ir veikia, nors jie šiandien priskiria save prie kitų tautų, kurios yra už Lietuvos krašto. Jų psichikoje, papročiuose ir jų etniniame folkliore šiandien yra daug lietuviškų elementų. Lietuvos lenkai šiandien turi daug bendro su lietuviais daugeliu atvejų ir skiriasi nuo lenkų iš etnografinės Lenkijos. Bet visos skirtingas

Lietuvos tautas jungia su lietuviais politinis, geografinis elementas. Visi krašto gyventojai priklauso Lietuvos visuomenei ir yra jos kaip visuomenės nariai <...>. Jie turi būti solidarūs. Ir tai yra visiškai natūralus santykis, nes padiktuotas būtinybės. Jeigu koks nors procesas, pavyzdžiui, tautinis vyksta šalyje ir tuo tas kraštas gali pakelti savo kūrybingumą, praturtinti jo kultūrą, tai to proceso nauda paliečia visus to krašto gyventojus, kurie pavaldūs tam procesui... Dėl to joks Lietuvos pilietis, neatsižvelgiant į tautybę, negali sakyti, kad lietuvių nacionalinis atgimimas arba „lietuvių judėjimas" jo neliečia, arba yra jam svetimas reikalas. Lietuvių judėjimas yra kiekvieno Lietuvos piliečio reikalas.

Šitie Petrulio samprotavimai sugriovė visas mano iki tol turėtas pažiūras, atsargumą lietuvių tautinio judėjimo atžvilgiu. Dabar, kada gavau iš lietuvio betarpišką paskatinimą, iš karto įsitikinau ir ne iš pareigos, o iš visos širdies užsidegiau entuziazmu ir karštai stojau į Petrulio eilę. Tapau karščiausiu tos ideologijos-koncepcijos šalininku ir Petrulio bendradarbių sukurtame susivienijime „Lithuania". "[180]

M. Römeris ir vėliau, jau tapęs VDU profesoriumi ir rektoriumi, savo laiškuose 1932 07 04 ir 1939 11 05 J. Petruliui jį laikė „vienu iš tų žmonių, kurie labiausiai yra paveikę visą mano likimą"[181].

Apie panašiai patirtą J. Petrulio poveikį formuojant lietuvišką tautinį susipratimą Paryžiuje rašė ir skulptorius Petras Rimša (1881–1961): „*J. Petrulis (B. Audra) man yra buvęs šviesos žiburys. Kad Piotr Rymsza visa dvasia tapo Petru Rimša, turiu pasakyti ačiū tam varganam klajokliui, atvykusiam iš Šveicarijos ir greit nukeliavusiam į Angliją, visada tokiam neramiam. Jis labai gaiviai veikė visą Lituaniją. Kai kam padėjo susidaryti demokratines pažiūras, blaivų ir sveiką požiūrį į Lietuvą. Aš laikau, jog tai labai žymus nuopelnas.*"[182] Lygiai tokius pat jausmus J. Petruliui jautė ir kitas Paryžiaus „Lithuania" narys skulptorius Antanas Vivulskis. 1904 m. išvykęs į Italiją, jis laiškuose Petrui Rimšai vis maloniai prisimindavo Juozą Petrulį[183].

180 Ten pat.

181 Ten pat.

182 Rimantas, J. *Petras Rimša pasakoja*, Vilnius, 1964, p. 72; Sawicki, J. Mykolas Römeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės žemių tautinės problemos. – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 15, Vilnius: „Eugrimas", 1999, p. 28.

183 Rimantas, J. *Petras Rimša pasakoja*, p. 79.

6. Lietuvių studentų draugijos 1898–1915 m.

6.1 „Draugystė mokslus einanczios lietuvių jaunuomenės Züriche“

Suvokę, kad veikiant kitų tautų studentų draugijose neįmanoma tinkamai pasitarnauti sau ir savo Tėvynei, septyni (pagal kitus šaltinius šeši[184], lietuviai studentai pasauliečiai (keturi vaikinai ir trys merginos)[185], 1898 m. gruodžio 18 d. įsisteigė Šveicarijos Ciuricho universitete atskirą lietuvių studentų draugiją. Tai buvo pirmoji tokia lietuvių draugija Vakarų Europos universitetuose. Šiuo organizuotumu norėta susikurti palankesnes sąlygas geriau pažinti savo tautos kalbą, istoriją, literatūrą, „išsitobulinti lietuvystėje, remti vienas kitą materialiai ir dvasiškai“[186].

Apie šios draugijos steigimo aplinkybes Juozas Petrulis savo atsiminimuose rašė, kad 1898 m. lapkričio mėnesį atvykęs į Ciurichą čia jis radęs keturis lietuvius, vietinio universiteto studentus: Vincą Čepinskį, vėliau VDU profesorių, kuris čia 1896–1899 m. specializavosi Aukštojoje technikos mokykloje sunkiųjų metalų, halogeninių druskų elektrolizės srityje pas garsius ano meto fizikus F. Weberį ir R. Lorentzą, dailininką Praną Žitkų-Žitkevičių ir dvi dvarininkaites – Medicinos fakulteto studentes: Mariją Kantautaitę (Kontowtt) iš Kauno gubernijos ir Vandą Jankauskaitę (Jankowska) iš Liktėnų (Lichciany)[187].

Pagal 1898/99 m. Ciuricho universiteto imatrikuliacijos knygą, tuo metu šiame universitete oficialiai buvo įsimatrikuliavę aštuoni studentai, nurodę savo kilimo arba atestato gavimo vietą – Lietuvą. Visi jie studijavo mediciną. Tačiau iš jų lietuviais save, matyt, laikė tik šios dvi minėtos merginos, taip pat Jadvyga

184 *Varpas*, 1899 m., nr. 11, p. 22.

185 Vincas Čepinskis, Juozas Petrulis, Marytė Kantautaitė, Vanda Jankauskaitė, Jadvyga Matusevičiūtė, Pranas Žitkus-Žitkevičius, Alfonsas Moravskis.

186 Lietuviai Szweicarijoj. – *Tėvynė*, 1899, p. 23; *Saulėteka*, 1900, nr. 6, p. 173.

187 Juozo Petrulio atsiminimai, rašyti apie 1956 m., rankraštis saugomas jo sūnaus Jokimo Patrulio asmeniniame archyve. Vilnius. Eidukevičiaus 13–129.

Matusevičiūtė ir galbūt Vytautas Kopė iš Vilniaus[188]. Visi kiti – Lietuvos žydai arba lenkai, kurie prie lietuviškų draugijų tuo metu nesidėjo.

Todėl „Draugystei“, matyt, priklausė ir lietuviai – to universiteto laisvieji klausytojai, nepajėgę mokėti įmatrikuliavimo mokesčio arba nebuvę nusiteikę sistemingoms ir ilgesnėms studijoms. Tokie studentai universiteto imatrikuliacijos statistikoje nebūdavo minimi. Su „Draugyste“ turėjo ryšių ir anuo metu Ciuriche gyvenęs socialdemokratas, politinis emigrantas Alfonsas Moravskis-Kočanas (vėliau VDU politinės ekonomijos docentas), palaikęs ryšius su lietuvių nelegalios spaudos centrais Tilžėje ir rusų revoliuciniais emigrantais-marksistais, 1898 m. suorganizavęs užsienio lietuvių socialdemokratų sąjungą, priglaudęs į Ciurichą atvykusį Juozą Petrulį. Galimas daiktas, kad iš bendros J. Petrulio ir A. Moravskio iniciatyvos atsirado ir minėtoji „Draugystė“. Tą pačią 1898 m. gruodžio 18 d. buvo priimti jos įstatai. Kadangi pagal juos su nežymiais pakeitimais vėliau veikė lietuvių studentų draugijos Šveicarijos Fribūro ir Belgijos Leveno universitetuose, jie pateikiami visi.

Įstatai Draugystės, Mokinanczios Jaunuomenės Züriche.

I Siekiai Draugystės

1. Sanariai Draugystės bendromis pajėgomis rūpinasi iszsilavinti naudingame triuse ant lietuviszkos tautiszkai-visuomeniszkos dirvos. Tam siekiui Draugystė:

a) Abonuoja [užsisako – A. V.] *visokius lietuviszkus laikraszczius ir rupinasi rankioti įvairiose kalbose veikalus kas link istorijos Lietuvos ir szandieninių jos ekonomiszkai-kulturaliszkai-draugijiszkų sąlygų.*

b) Sanariai gelbia vienas kitam iszimokinime ir pažinime lietuviszkos kalbos ir literaturos;

c) Draugystė tveria kuopą savitarpinio apsiszvietimo ir laiko atsakanczius

188 Žr. *Verzeichnis der Behörden, Lehrer und Studierenden der Hochschule Zürich. In Wintersemester 1898/99*, Zürich, 1898.

referatus.

2. Draugystė užlaiko kasą draugiszkos medegiszkos paszalpos savo sąnariams.

3. Draugystė valig savo spekų rūpinasi medegiszkai parinkti lietuviszką literaturą ir moksliszkus reikalus link Lietuvos.

II Iždas

1. Kiekvienas sąnarys pristojantis į Draugystę įnesza į jos kasą 3 fr. ir moka menesinę kvotą valig savo spekų.

2. Draugystė stengiasi ir kitais atsakancziais budais padidinti įplaukimus savo kasos

III Sąnariai ir uredai

1. Į sanarius lieka paskirti tie lietuviai, lietuvaitės ir ypatos prijaucziancczios lietuvystei, kurie po perstatymui dviejų sąnarių taps priimti daugumu balsų.

2. Draugystės uredai susideda isz pirmsėdžio, kuris kart atlieka ir funkcijas yždininko ir rasztininko, kuris kart yra ir knygininku.

Parserga

Draugystė ypatingai rūpinasi sutverti panaszias draugystes jaunuomenės užrubežyje, szelpti esanczius (mokslus) *ir stengsis sujungti jas į vieną susivienimą.*

Zürich, 18 gruodžio 1898 m.[189]

Šią lietuvių studentų „Draugystę“ mini savo studijoje ir lenkų studentų užsienyje tyrinėtojas A. Karbowiakas, pabrėždamas, kad jos pagrindinis tikslas – ruošti savo narius visuomeniniam darbui lietuvių tautos naudai[190].

189 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268, l. 122–123.

190 Karbowiak, A. *Młodzież polska akademicka*..., p. 68.

Savo veiklą „Draugystė“ pradėjo nuo Lietuvos ir lietuvių vardo garsinimo. Tą pačią gruodžio 18 dieną, J. Petrulio liudijimu, „Draugystė“ surengė privačiose patalpose lietuvių vakarą, į kurį pakvietė ir vietinio universiteto profesūrą. Vakaro programą rengti lietuviams padėjo ir kitų tautų studentai, ypač ukrainiečiai, kurie į vakarą atvyko pasipuošę savo nacionaliniais drabužiais. Lietuviai svečiams padainavo liaudies dainų, primindami, kad yra Europoje tokia Lietuva, kad ji turi savo kalbą, savitą kultūrą ir kad lietuviai nėra nei lenkai, nei rusai.

Renginiui pasisekus, „Draugystės“ nariams kilo mintis pagarsinti Lietuvos vardą ne tik Ciurichui, Šveicarijai, bet ir visam pasauliui. Alfonsas Moravskis atgaivino dar 1894 m. Amerikos lietuvių sumanymą – surengti Paryžiuje lietuvių kultūros parodą ir atgaivinti „Lauryno Ivinskio draugiją“, kuri buvo specialiai įsteigta tam sumanymui įgyvendinti[191]. Tuo tikslu Ciuricho lietuviai studentai 1899 m. vasario mėnesį paskelbė atsišaukimą į lietuvių tautą, raginantį organizuoti Lietuvių parodą Paryžiuje. Atsišaukimą išspausdino lietuvių laikraščiai Amerikoje ir Prūsijoje[192]. Amerikos lietuviai „Draugystės“ sumanymui karštai pritarė ir pasiūlė jiems sudaryti pirminį tokios parodos organizavimo komitetą, kuris vėliau buvo įvardytas „Züricho komitetu“[193]. Jį iš pradžių sudarė trys „Draugystės“ nariai: dailininkas P. Žitkus – vienas iš tiesioginių parodos organizatorių, Marytė Kantautaitė – pirmoji šio organizacinio komiteto kasos vedėja, šias pareigas ėjusi ir tada, kai „Züricho komitetą“ pakeitė Amerikos lietuvių komitetas su J. Žilinsku priešakyje. Ji susirašinėjo su įvairiuose Vakarų Europos universitetuose

191 *Tėvynė*, 1899, p. 87. Marytės Kantautaitės (Kontowt) laiškas iš Züricho, 1899 10 29. – VUB, F1 F362.

192 *Tėvynė*, 1900, nr. 44 (12 22), p. 353–354.

193 Apie užsienio lietuvių studentų dalyvavimą rengiant Lietuvių parodą Paryžiuje Jonas Vileišis, tuo metu studijavęs Berlyno Šarlotenburgo aukštojoje technikos mokykloje, 1900 m. laiške Ciuricho parodos organizaciniam komitetui svarstė, kam tiesiogiai pavesti Parodos organizavimą. Siūlė organizavimą patikėti G. Petkevičaitei-Bitei, nes J. Žitkus-Žitkevičius „paliekąs apie save nekokią atmintį <...> ir juo remtis rizikinga“. A. Moravskis imtis šio darbo nenorįs, be to, jis „nemoka lietuviškai ir gal per sausas“. Iš kitų kandidatų galimas Čepinskis, nors ir mokąs lietuviškai, bet „užsidaręs savo moksle, visuomeniškai neaktyvus ir iki šiol nieko visuomeniniame darbe nėra padaręs ir, atrodo, neturi polinkio šiam darbui“. Juozas Petrulis irgi negalįs, nes „pats minta iš stipendijos“. Tarp kandidatų dar minima lietuvaitė Prokaitė iš Lozanos, bet priduriama, kad „ji silpna ir kaip lietuvė, ir kaip ypata“. „Lieka vien tik „Rūta“, nes ji turtingiausia, ją remia „Motinėlė“ ir todėl galėtų geriausiai tą dalyką vesti. Bet jei ji nesiims to reikalo, tai „reikia rinktis, rodos, tik Petrulį“ (VUB, F1 F362. l. 70).

studijavusiais lietuviais, rinko iš jų aukas parodai; aukos ir laiškai konspiracijos tikslais buvo adresuojami Ciuricho gyventojo O. Lango, kurio butą nuomojo M. Kantautaitė, vardu. Savo korespondenciją ji pasirašinėjo slapyvardžiu Maria Puszis[194], „Draugystę" laiškuose vadino „Züricho lietuvių kolonija", kuriai, sakė, priklauso 7 lietuviai. Draugijos buveinė, matyt, buvo minėto Otto Lango namai, čia buvo ir visų lietuvių, gyvenusių Ciuriche, adresai. O. Langą M. Kantautaitė laikė visiškai patikimu žmogumi – „nė gražio nepasisavins"[195]. Kitame laiške (1899 10 29) ji vėl mini O. Langą, jį giria už jo kruopštumą ir sąžiningumą. M. Kantautaitė laikė save lietuvaite, kalbėjo ir skaitė lietuviškai, bet, sakė, lietuviškai rašyti jai dar per sunku. Po studijų buvo apsisprendusi grįžti į Lietuvą ir rūpintis savo tautiečių „fizine sveikata".

Ciurichiečių paraginta Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta" (kiek vėliau įsikūrusi) parodos reikalui 1899 m. spalio 29 d. paaukojo 27 Šveicarijos frankus[196], jos narys Pranciškus Būčys-Bernys, įkalbėtas Juozo Petrulio, vertė į prancūzų kalbą lietuviškų knygų, išleistų nuo spaudos draudimo pradžios (nuo 1864 m.), sąrašą. Tokio sąrašo parengimas buvo svarbus politinis faktas siekiant pademonstruoti pasauliui išskirtinę okupuotos Lietuvos dvasinę situaciją[197].

1900 m. Paryžiuje įvykusi lietuvių pasaulinė paroda, prie kurios suorganizavimo svariai buvo prisidėjusios Ciuricho ir Fribūro ir lietuvių studentų „Draugystės", priminė visam pasauliui, kad lietuvių tauta gyva, turi savitą kalbą, kultūrą ir nors okupanto žiauriai slopinama, ryžtingai keliasi laisvam gyvenimui ir reikalauja sau lygių teisių pasaulio tautų bendrijoje.

1899–1900 m. daugumai „Draugystės" narių (V. Čepinskiui, M. Kantautaitei,

194 M. Kantautaitės (Kontowtt) laiškas nenustatytam asmeniui, 1899 m. – VUB, F 1, F362, l. 193.

195 M. Kantautaitės laiškas 1899 m. lapkričio 13 d. – VUB, F1, F362, l. 290–294.

196 Ten pat.

197 Minėtame „Atsiszaukime" nurodoma: „Niekur pasaulyje taip nėra, kaip Lietuvoj, kad draustų raštą, o už nekalčiausio turinio knygutės skaitymą kištų į kalėjimą ir Sibirą. Todėl lietuviška literatūra, ypač laikraštija, <...> gali būti vienu isz žingeidžių dalykų ant Paryžiaus parodos. Ten suvažiuos visas svietas ir aiškiai parodys, jog barbariški mūsų skriaudėjai neiszgali mus sugniaužti ir sutrinti kaip atskiros tautos, neiszgali isznaikinti mūsų kalbos, tikėjimo, literatūros (*Tėvynė*, 1899, p. 90–91).

V. Jankauskaitei) baigus studijas, o J. Petruliui ir A. Moravskiui išvykus iš Ciuricho, draugija liovėsi egzistavusi, bet jos pasėta organizuoto veikimo sėkla dygo ir plėtėsi.

Tolesnių lietuvių studijų užsienyje organizuotam veikimui turėjo reikšmės ir ciurichiečių 1899 m. laikraštyje *Tėvynė*[198] paskelbtas „Atsišaukimas lietuviszkos jaunuomenės, besimokančios užrubežyje į Amerikos lietuvius“, klausiant, „ar neįsteigtų jie savo „Mocziutės“, tokios draugijos, kokią turi čekai ir kitos tautos. „Susivienijimas lietuvių Amerikoje“ savo įstatuose turįs punktą šelpti besimokančius lietuvius, bet lig šiol dar nėra nieko sušelpęs. Būtų gerai, kad prie susivienijimo ar atskirai įsteigtų draugiją, kuri užsiimtų šelpimu besimokančių užsienyje“. Ir į tai buvo skubiai sureaguota (apie tai žr. Stipendijų skyriuje).

6.2 Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta“-„Lithuania“

Į katalikiškąjį Fribūro universitetą pirmieji lietuviai ėmė atvykti nuo 1895 m. Tai Juozas Stankevičius-Montvydas, Biurgeris (gal slapyvardis), Jurgis Daugirda, A. Lastauskas, Jonas Naujokas, Juozas Narjauskas, pradedantis poetas Motiejus Gustaitis (Balandis), vėliau būsimasis Vilniaus arkivyskupas Jurgis Matulevičius (Matulaitis), Suvalkijos istorijos tyrinėtojas Jonas Totoraitis, Antanas Civinskis, Pranciškus Petras Būčys-Bernys ir kiti. Tai jauni kunigai iš Seinų vyskupijos, siunčiami vyskupo Antano Baranausko į Fribūro universitetą „sustiprėti mokslu“. Pats A. Baranauskas, studijavęs užsienyje, suvokė tokių studijų reikšmę ir joms skatino jaunus savo vyskupijos kunigus.

Į katalikiškąjį Fribūro universitetą traukė daug priežasčių: pasaulėžiūrų artumas, mokslai dėstyti remiantis katalikiškąja filosofija, organizacinis liberalizmas. Iki 1914 m. nereikalauta įvažiavimo vizų, įrodymų apie turimas lėšas pragyventi, kaip to reikalavo Vokietijos universitetai. Traukė ir įvairūs materialiniai palengvinimai. Čia lietuviai galėjo nemokamai arba už nežymią sumą apsigyventi

198 *Tėvynė*, 1899, p. 238–239.

4 pav. Senasis Fribūro universitetas

studentų-kunigų bendrabutyje „Albertinum“, kartais gauti net ir šiek tiek apmokamo darbo vietinėse bažnyčiose. Lietuvaites studentes priglausdavo gausūs vienuolynų pensionatai, ypač uršuliečių, kur jos gaudavo nemokamai kambarį, valgį, užsienio kalbų mokymą, pirmiausia – prancūzų. Mokestis už mokslą ir pats pragyvenimas Šveicarijoje, palyginti su kitomis ano meto Vakarų Europos valstybėmis, iki I pasaulinio karo buvo pigesnis. Be to, čia studijuojančius lietuvius, kaip minėta, rėmė stipendijomis lietuvių katalikiškosios organizacijos. Būdami materialiai geriau aprūpinti negu kitokios ideologinės pakraipos jų kolegos kituose universitetuose, lietuviai sėkmingai baigdavo visą studijų kursą, įgydavo daktaro laipsnį ir, grįžę į Lietuvą, stodavo Lietuvos visuomenės priekyje, vesdavo ją katalikiškosios ideologijos linkme. Taip siekta paruošti atgimstančiai Lietuvai katalikiškosios inteligentijos, kuri išlaikytų idėjišką atsvarą kitokio pobūdžio ideologijoms Lietuvoje.

Todėl Fribūre lietuvių studijuota palyginti gausiai: 1912 m. vasaros semestre jų būta 22[199]. Iki 1914 m. tas skaičius kasmet svyruodavo tarp 8–16. Vėliau jis ėmė mažėti, ypač karo metu (1914–1917 m.), o nuo 1932 m. lietuvių skaičius jau neviršydavo trijų studentų, dažniausiai studijuojančių teisę, istoriją, gamtos mokslus, filosofiją[200]. Šį skaičių skirtingi autoriai nurodo skirtingą. A. Katilius mini apie 110 lietuvių studentų (iki 1935 m.)[201], Irena Štikonaitė – daugiau nei 160 lietuvių (iki 1959 m.)[202]. Autoriaus žiniomis, pagal skelbtas to universiteto ma-

199 Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants. Semestre d` été 1912, Fribourg (Suisse), 1912.

200 1928 m. 5 lietuvaitės (Maksimi Liona Goštautaitė, Ona Misiutė, Ona Pirantaitė, Marija Raudonytė, Antanina Siupinskaitė) lankė Šveicarijoje mokytojų seminariją (miestas nenurodytas) (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 310–316).

201 Katilius, A. Fribūro universiteto draugijos „Lituania“ Šalpos fondas. – *LKMA metraštis*, 2012, t. 36, p. 91.

202 Štikonaitė, I. Lietuvos kultūriniai, akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje. – *Archivum Lithuanicum, Wiesbaden*, 2004, t. 56, p. 213–216.

trikulas 1899–1940 m. Fribūro universitete oficialiai buvo įsimatrikuliavę 168 studentai iš Lietuvos[203], iš jų – 69 Filosofijos fakultete[204] (Žr. Personalinį sąrašą).

Per gausų savo absolventų lietuvių būrį Fribūro universitetas suvaidino išimtinai svarbų kultūrinį ir politinį vaidmenį, ugdant katalikiškos filosofijos ir kultūros kadrus atsikuriančiai Nepriklausomai Lietuvai pirmaisiais lietuvių nacionalinio atgimimo dešimtmečiais. Tai visuotinai pripažinta. Fribūro universitetą buvo baigę arba jame kurį laiką studijavę daugelis Lietuvos mokslo, politikos, kultūros veikėjų: Leonas Bistras (vėliau I Seimo pirmininkas (1922–1926), užsienio reikalų ministras (1925–1926), ministras pirmininkas, švietimo ministras), Steigiamojo Seimo nariai: Petras Radzevičius, Kazys Ambrozaitis, Adomas Vilimas, užsienio reikalų ministras ir ilgametis Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas ir užsienio reikalų ministras Juozas Purickis, užsienio reikalų ministerijos tarnautojas Edvardas Turauskas, žymūs katalikiškosios akcijos veikėjai: Juozas Leimonas, Kazys Pakštas, aukšti Lietuvos katalikų bažnyčios hierarchai: Vilniaus arkivyskupas Jurgis Matulaitis, vyskupai Pranciškus Būčys, Vincentas Borisevičius, Juozapas Matulaitis-Labukas, rašytojai ir poetai: Motiejus Gustaitis, Petras Gerulis-Kragas, Adolfas Sabaliauskas-Žalia Rūta, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Pranas Augustaitis, Vincas Mykolaitis-Putinas, įvairių Lietuvos katalikiškų žurnalų ir laikraščių redaktoriai: Stasys Šalkauskis, redagavęs *Romuvą*, Izidorius Tamoštaitis – *Vairą*, *Eranus*, J. Purickis – *Lietuvą* ir *Tautos ūkį*, Juozas Leimonas ir E. Turauskas – *Rytą*, Klemensas Ruginis – pedagogikos žurnalą *Lietuvos mokykla* ir dėstęs pedagogiką, psichologiją Klaipėdos pedagoginio institute ir Kauno S. Daukanto mokytojų seminarijoje, VDU profesoriai: Stasys Šalkauskis ir Antanas Maceina, filosofuojantys teologai: Izidorius Tamošaitis, Antanas Maliauskis, Blažiejus Česnys, V. Padolskis. I. Česaitis, K. Pakštas, dvasinių seminarijų filosofijos dėstytojai: V. Bartuška, Jonas Totoraitis, Stasys Ūsorius, J. Narjauskas ir daugelis kitų.

---

203 Žr. tęstinį leidinį *Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants, 1899...1940 m*.

204 Ten pat.

Organizuotas lietuvių veikimas čia prasidėjo Juozui Petruliui 1898 m. atvykus iš Ciuricho į Fribūro universitetą. Jam pasiūlius, čia 1899 m. gegužės 7 d. šeši lietuviai studentai (Daugirdas, Jurgis Matulaitis-Montvydas, Jonas Navickas-Norvidas, Modro, Griauža (slapyvardžiai) ir Juozas Petrulis) įsteigė lietuvių studentų draugiją, pavadinę ją „Rūta“, augalo, simbolizuojančio lietuvių tautos dorines savybės, vardu[205].

J. Petruliui ir Daugirdui rekomendavus, draugija perėmė jau veikiančios Ciuricho lietuvių studentų draugijos įstatus. Daugirdas tapo pirmuoju draugijos pirmininku, o J. Petrulis sekretoriumi[206]. 1915 m. dėl vykstančio karo sumažėjus draugijos narių skaičiui, likę trys jos nariai (A. Steponavičius, Juozas Purickis ir Vladislovas Dzimidavičius-Daumantas, siekdami pabrėžti draugijos tautinę priklausomybę santykiuose su kitų tautybių studentais, 1915 m. lapkričio 7 d. draugiją „Rūta“ pervardino į „Lithuania“, palikdami tuos pačius įstatus[207].

Draugija siekė žadinti savo narių tautinį susipratimą, propaguoti ir ginti Lietuvos reikalus užsienyje, narių raštais remti lietuvių katalikiškąją spaudą, ruošti savo narius darbui Lietuvai[208]. Tai buvo vienintelė lietuvių studentų draugija užsienyje, ilgiausiai veikusi (nuo 1899 m. iki 1940 m.), turėjusi lietuviškų leidinių biblioteką[209], informacinį biurą (nuo 1915 m.). Daug nusipelnė palaikant lietuvybę propaguodama Vakaruose Lietuvos vardą, jos etinį savitumą, prisidėdama prie

---

205 Šveicarijoje draugija oficialiai vadinta „Litauische Stud. Verein „Ruta“, jos buveinė buvo vienuolynas Albertinum (*Ateitis*, 1913, p. 354). Ne visi Šveicarijoje studijavę katalikiškos orientacijos lietuviai tuo metu priklausė Fribūro „Rūtai“. Prieš 1905 m. nedidelio Šveicarijos miestelio Ingenbohl Šv. Kryžiaus moterų vienuolyne studijavo 4 lietuvaitės. Jos kaip vienuolės arba kaip besiruošiančios tokiomis tapti buvo ne tik šalia pasauliečių gyvenimo, bet ir šalia Lietuvos reikalų. Tą vienuolyną 1905 m. aplankiusi Fribūro universiteto studentė M. Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana) ten esančias lietuvaites vertino kaip „tėvynei prapuolusias“. „Apleisti tėvynę, kuri reikalinga pagalbos ir tarnauti svetimiems – negali būti malonu Dievui. Kas naudinga Lietuvai, tas naudinga ir Dievui.“ (Šatrijos Raganos laiškas P. Būčiui, 1905 06 06. – *Šatrijos Raganos laiškai*, 1986, p. 189). Bet vėliau ne visos čia mokslą ėjusios lietuvaitės buvo „Lietuvai prapuolusios“, ypač turint galvoje Petronėlę Uogintaitę, šį vienuolyną lankiusią 1903–1906 m. ir parvežusią iš ten Lietuvai namų ruošos švietimo idėją.

206 Radzevičius, P. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“....

207 Ten pat, p. 281.

208 Pagal įstatus kiekvienas „Rūtos“ narys per mokslo metus privalėjo parengti referatą ir jį perskaityti draugijos posėdžiuose, to nepadaręs – mokėti baudą į draugijos kasą.

209 „Rūtos“ bibliotekoje 1911 m. būta 212 knygų (*Ateitis*, 1912, nr. 8, p. 354).

lietuvių parodos Paryžiuje 1900 m. rengimo, organizuodama katalikiškosios studentijos užsienyje šalpą, globodama lietuvius – imperinės Rusijos armijos kariusbelaisvius Vokietijos ir Austrijos-Vengrijos stovyklose, rengdama atgimstančiai Lietuvos valstybei išsilavinusius kadrus ir atlikdama daug kitų reikšmingų darbų.

Apie visa tai pakankamai rašyta įvairioje lietuvių literatūroje, o pastaruoju metu A. Katiliaus straipsniuose, jo paskelbtoje „Rūtos" kronikoje[210]. Todėl nesikartojant paminėtini tik keli svarbūs jos veiklos faktai ar tendencijos, kurios įtrauktinos į bendrą šios knygos koncepciją, ir tai, kas kitų autorių yra nepaminėta arba kitaip interpretuojama.

Iš tokių paminėjimo vertų faktų itin reikšminga yra draugijos „Rūta"-„Lithuania" literatūrinė veikla. Apie ją išsamiau kalbama šios knygos skyriuje „Studijos ir katalikiškasis modernizmas". Atskirai reikia pabrėžti draugijos veiklą tęsiant minėtų Romos lietuvių studentų pastangas ginti lietuvių etninį savitumą nuo imperinių Lenkijos pretenzijų vaizduoti lietuvius lenkais, lietuvių kalbą – lenkų kalbos dialektu, o pačią lietuvių tautą kaip neturinčią etninio pagrindo pretenduoti į atskirą tautą. Tuo metu tai buvo pavojingos idėjos Lietuvos valstybingumui, nes, paneigus lietuvių tautos etninį savitumą, buvo galima paneigti užsieniečių akyse ir lietuvių teisę į politinę nepriklausomybę, prarasti užsieniečių paramą šiuo klausimu[211]. Todėl sužinojęs, kad tokias idėjas lenkų studentai skleidžia Fribūro universiteto studentų amerikiečių draugijoje „Columbia", „Rūtos" narys dr. Antanas Civinskis, čia studijavęs 1900–1902 m., parengė ir skaitė šioje

210 Radzevičius, P. Trumpa „Lithuanijos"-„Rūtos"...; Gustaitis, M. Šis tas iš pirmųjų Fribourgo „Rūtos" metų. – *Ateitis* 1924, nr. 5–6, p. 287–288; Steponaitis, A. Fribourgo akademinė draugija „Lithuanija" ir Didysis karas. – *Ateitis*, 1924, nr. 5–6, p. 288–289; Skrupskelis, K. *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*. Vilnius: Naujasis Židinys-aidai, 2010 p. 91–101; Katilius, A. Fribūro universiteto draugijos „Lituania" šalpos fondas. – *LKMA metraštis*, t. 36, 2012, p. 91–117; to paties „Fribūro universiteto lietuvių studentų draugija „Lituania" 1915–1934 m. – *LKMA metraštis*, 2020, t. 43, p. 45–65; Katilius, A. Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta". – iš *Kintančios Lietuvos visuomenė: struktūra, veikėjai, idėjos*, 2015, p. 495–508; to paties, Fribūro universiteto lietuvių studentų „Rūtos" draugijos kronika. – *LKMA metraštis*, t. 39, 2016, p. 225–232; to paties, „Rūtos" veikla 1907–1915 metais. – *Dvasiniai Fribūro vaikai: Fribūro universiteto lietuviai ir jų reikšmė Lietuvai, Katalogas*. Parengė Kamilė Jagėlienė, Vilnius, Bažnytinio paveldo muziejus, 2019, p. 32–37; Eretas, J. Katalikai ir mokslas. – *LKMA suvažiavimo darbai*, I, 1933, p. 155–174 ir kt.

211 Panašius argumentus šiandien naudoja Rusija kare prieš Ukrainą.

draugijoje kontrreferatą „Lietuva pirmiau ir dabar“, kuriame pagrindė lietuvių tautos etninį savitumą ir taip demaskavo amerikiečių akyse lenkų melą[212].

Tarp draugijos istorijai (ir ne tik jai) reikšmingų įvykių reikia kiek plačiau paminėti draugijos tautinės valstybinės vėliavos įsigijimą ir jos viešą įteisinimą.

6.2.1 „Lithuanios“ vėliavos legalizavimas Fribūro universitete

Nors „Rūta“-„Lithuania“, kaip minėta, jau 1911 12 11 buvo oficialiai įregistruota universiteto vadovybės[213], bet ji neturėjo savo tautinės-valstybinės simbolikos – vėliavos, kaip kitos draugijos, ir todėl viešuose universiteto renginiuose galėjo reprezentuotis tik kaip privatus studentų susivienijimas. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, šis trūkumas jau negalėjo būti toleruojamas, nes dabar jau reikėjo reprezentuoti ne tik lietuvybę, bet ir Lietuvos valstybę, kurią 1922 m. dar ne visos Europos šalys buvo pripažinusios de jure.

Įsigijus Lietuvos tautinę, valstybinę vėliavą[214], nutarta ją viešai su visomis bažnytinėmis iškilmėmis pašventinti (legalizuoti). Tai buvo reikšminga ne tik pačiai draugijai, bet ir Lietuvai, nes šventės metu atsiskleidė išaugęs lietuvių studentų ir pačios lietuvių tautos orumo pripažinimas tiek tarp Fribūro universiteto profesūros, tiek ir tarp čia studijavusių kitų tautų atstovų. Lietuvių žinomumas Fribūre jau buvo peržengęs universiteto ribas. Tai galima spręsti kad ir iš fakto, jog apie būsimas draugijos „Lithuania“ vėliavos šventinimo iškilmes skelbė net ir pagrindiniai Fribūro laikraščiai *La Liberte* (liet. *Laisvė*) ir *Freiburgische Nachrichten* (liet. *Fribūro žinios*)[215]. Pačias iškilmes plačiai aprašė Amerikos lietuvių katalikų laikraštis *Draugas* (1922 08 08), kuriuo čia remiamasi papildant laikraščio žinias tos šventės dalyvio dr. Klemenso Ruginio atsiminimais. Laikraščio žinių santrumpą

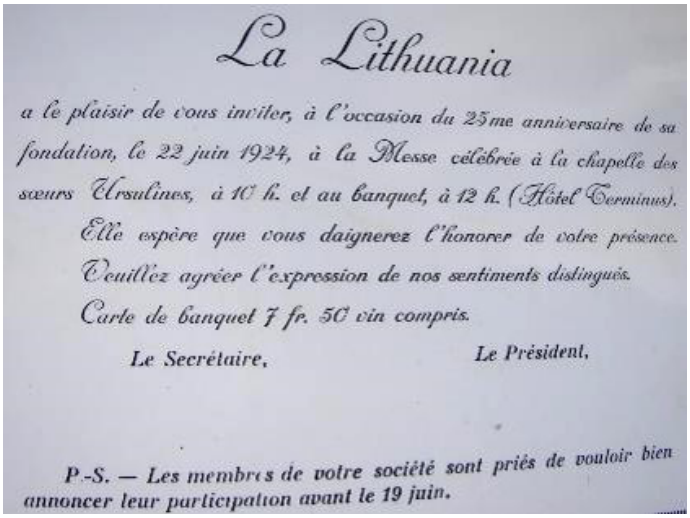
212 Radzevičius, P. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“..., p. 279.

213 *Ateitis*, 1912, nr. 5, p. 245–246.

214 Draugijos „Lithuania“ vėliava, pažymėta steigimo (1899) ir šventinimo (1922) datomis, šiuo metu saugoma istoriko Urso Altermatto archyve (*Tarp Vilniaus ir Berno. Tekstai apie Lietuvą ir Šveicariją*. Sudarė Maxas Schweizeris, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 400).

215 Klemenso Ruginio atsiminimai, autoriaus užrašyti Kaune 1985 01 30. – Autoriaus archyvas.

yra paskelbęs A. Katilius[216].

La Lithuania

a le plaisir de vous inviter, à l'occasion du 25me anniversaire de sa fondation, le 22 juin 1924, à la Messe célébrée à la chapelle des sœurs Ursulines, à 10 h. et au banquet, à 12 h. (Hôtel Terminus).

Elle espère que vous daignerez l'honorer de votre présence.

Veuillez agréer l'expression de nos sentiments distingués.

Carte de banquet 7 fr. 50 vin compris.

Le Secrétaire. Le Président.

P.-S. — Les membres de votre société sont priés de vouloir bien annoncer leur participation avant le 19 juin.

5 pav. Draugijos „Lithuania“ kvietimas į savo gyvavimo 25 metų jubiliejų. Pranešama, kad mišios vyks Šv. Uršulės koplyčioje, o banketas – viešbutyje „Terminus“ 1924 m. birželio 22 d.
(iš Klemenso Ruginio archyvo)

Vėliavos „krikštynoms“ ruošėsi visi 16 draugijos „Lithuania“ narių. Į iškilmes buvo pakviestos ir visos universitete veikusios studentų korporacijos[217], išskyrus lenkų „Polonia“. Draugijos „Lithuania“ pirmininkas Jonas Navickas atsiprašė lenkų studentų paaiškindamas, kad lietuviai studentai neturi nieko prieš savo kolegas lenkus, bet negalį jų kviesti į savo šventę, nes tarp Lietuvos ir Lenkijos tebevyksta karas, trukdąs toms tautoms normaliai bendrauti[218].

Liepos 2 d. apie 10 val. iš universiteto rūmų link Notre Dame katedros pajudėjo spalvinga studentų korporacijų eisena. Vėliavų miškas. Priekyje plačiai vėjuje plakėsi didžioji universiteto vėliava „Academia Feiburensis“, už jos – prancūziškai kalbančių šveicarų korporacija „Friburgia“ (įsteigta Juozo Ereto), vokiškai kalbančių šveicarų „Allemania“, austrų-vokiečių „Teutonia“, Šveicarijos italų „Lepostia“, amerikiečių „Columbia“, Šveicarijos teologų studentų „Leonina“, Šveicarijos

216 Katilius, A. Fribūro universiteto lietuvių studentų draugija „Lithuania“ – *LKMA metraštis*, 2020, t. 43, p. 62–63.

217 Tuo metu Fribūro universitete veikė apie 15 studentų draugijų. – *Rytas*, 1925, nr. 255.

218 Klemenso Ruginio atsiminimai... 1985 01 30.

prancūzų „Sarina“ (upė tokiu pavadinimu teka per Fribūrą), olandų „Hollandia“, prancūzų „Gallia“, literatūros mėgėjų „Beletr“ (pranc. *belle lettre* – graži raidė[219]. Kiekvieną vėliavą lydėjo trys tos korporacijos nariai-atstovai, pasidabinę uniforminėmis kepuraitėmis, per petį persijuosę savo tautinėmis juostomis. Draugijos „Lithuania“ uniforminės kepuraitės buvo violetinės su tautinių spalvų galonėliu ir juodu matiku priekyje.

Bažnyčia buvo pilna žmonių – susirinko visa universiteto profesūra, rektorius prof. Albertas Gockelis, studentai, Fribūro miesto visuomenė, iš Berno specialiai atvykęs Lietuvos pasiuntinys Vokietijai ir Šveicarijai Vaclovas Sidzikauskas. Laikrodžiui mušant 10.30 val. prie altoriaus laikyti iškilmingų šv. Mišių žengė universiteto profesorius dominikonas Gallus Manseris (1866–1960), žinomas viduramžių filosofijos tyrinėtojas, daug gero lietuviams padaręs, ypač padėdamas V. Mykolaičiui-Putinui, M. Andziulytei-Ruginienei, E. Ramanauskaitei, U. Urnėžiūtei ir H. Žilevičiui tapti šio universiteto studentais. 1918 m. jie, vykstantys studijuoti į Fribūro universitetą, buvo sulaikyti Vokietijos-Šveicarijos pasienyje, nes turėjo Rusijos piliečių pasus. Šveicarų valdžia buvo apsisprendusi kol vyksta karas neįsileisti į savo teritoriją Rusijos imperijos piliečių. Sulaikytųjų būklė buvo nepavydėtina – Šveicarija neįsileidžia, grįžti atgal nėra pinigų. Pinigų turėta tik kelionei iki Fribūro. Po ilgų debatų ir graudenimų šveicarų pasieniečiai sutiko juos įsileisti į Šveicariją, jei kuris nors iš įtakingų Šveicarijos žmonių ar įstaigų garantuos, kad atvykstantys turės iš ko gyventi Šveicarijoje ir tikrai bus priimti į Fribūro universitetą. Apsidžiaugęs įsižiebusia viltimi V. Mykolaitis-Putinas skubiai telegrafavo į Fribūrą draugijai „Lithuania“ prašydamas kur nors gauti tokią garantiją. To meto draugijos „Lithuania“ valdybos nariai: Adomas Vilimas-Vilimavičius, St. Šalkauskis, Iz. Tamošaitis su šiuo prašymu pirmiausia kreipėsi į Fribūro universiteto rektorių prof. G. Manserį. Ir šis ryžosi tokią garantiją duoti. Vėliau G. Manseris sakys K. Ruginiui, kad jis sutiko garantuoti už jam nepažįstamus

219 Ten pat.

žmones tik todėl, kad jis žinojęs apie anksčiau čia studijavusius ir dabar studijuojančius lietuvius kaip dorus, darbščius ir pasitikėjimo vertus studentus[220]. Dėkingi draugijos „Lithuania“ nariai pakvietė savo geradarį ir Lietuvos bičiulį atlikti garbingiausią jų iškilmių dalį – celebruoti šv. Mišias ir pašventinti draugijos vėliavą – tautinį dvasinį jų draugijos simbolį. Prie altoriaus G. Manseriui talkino vienas „Lithuania“ ir du šveicarų teologų studentų korporacijos „Leonina“ nariai.

Perskaičius Evangeliją, pakilo sakyti pamokslą prof. M. de Munnynckas – kitas didelis lietuvių ir Lietuvos draugas, pačių lietuvių studentų vadintas „universiteto garsenybe“. „Per keturis semestrus man teko klausyti jo (Munnyncko) psichologijos prelekcijų, kelis kartus jo pamokslų ir kiekvieną kartą su vienodu gyvu įdomumu valandas klausytum, jei tik jis kalbėtų“, – rašė jo buvęs studentas K. Ruginis. „M. Munnyncko gilus mokslas, švelnus išsireiškimas, minties aiškumas traukte traukė atydą.“[221] Šį kartą jis prabilo į šventės dalyvius prancūziškai: kalbėjo apie Tėvynės meilės šventumą, jos reikšmę gyvenimui, aiškino lietuvių ir Lietuvos vietą tarp Vakarų protestantiškos kultūros ir „Rytų vergovės“ pabrėždamas, kad lietuviai savo mokslu, dvasios stiprybe, savo Tėvynės šventąja meile gali ne tik apsiginti nuo savo galingų kaimynų, bet ir bendram žmonijos labui daug naudos atnešti. Visa tai lietuviams girdint, jų širdys „liepsnojo nauju pasiryžimu, nauja mintimi“[222].

220 Ten pat.

221 *Draugas. Amerikos lietuvių katalikų laikraštis*, 1922 08 08.

222 Ten pat.

6 pav. Fribūro lietuvių studentų draugijos „Lithuania“ vėliavos pašventinimo dalyviai, 1922 m.

(iš Klemenso Ruginio archyvo).

Pirmoje eilėje iš dešinės: panelė dr. Reitz – Fribūro „Šv. Kryžiaus“ licėjaus vokiečių kalbos mokytoja, pas kurią vokiečių kalbos mokėsi M. Andziulytė, O. Petrauskaitė, U. Urniežiūtė (vėliau Starkienė) ir kitos; germanistas prof. Orelis; prof. Marcas de Munnynckas; geografas prof. P. Girardinas; „Lithuania“ pirmininkas Jonas Navickas; profesoriaus Benetto žmona – „Lithuania“ krikštamotė; Lietuvos Respublikos pasiuntinys Šveicarijoje Vaclovas Sidzikauskas; istorijos profesorius Gustawas Schnüreris; anglų kalbos profesorius Benettas.

Antroje eilėje iš dešinės: kunigas ir teisininkas Adomas Vilimas, Kazimieras Matulaitis; Uršulė Urniežiūtė; kun. Nikodemas Pakalka; kun. Vincas Mykolaitis-Putinas; Julija Žilevičiūtė; kun. Jonas Naujokas; nuo 1926 m. dėstęs filosofijos disciplinas Vilkaviškio kun. seminarijoje, vėliau – tos seminarijos rektorius; Klemensas Ruginis, nuo 1926 m. S. Daukanto mokytojų seminarijos direktorius, 1925–1935 redagavęs Lietuvos mokyklą, 1935–1940 m. Klaipėdos pedagoginio instituto pedagogikos ir jos istorijos dėstytojas; Marija Ambraziejūtė (vėliau Kundrotienė) (1897–1933), studijavusi istoriją, vokiečių kalbą ir pedagogiką, baigusi universitetą filosofijos daktaro laipsniu, direktoriavusi „Saulės“ gimnazijoje, redagavusi Laisvąją Lietuvą, Lietuvos ūkį; Ona Petrauskaitė (vėliau Krikščiūnienė) (1895–1965), nuo 1926 m. ilgametė draugijos „Lietuvos vaikas“ pirmininkė, dėstė istoriją ir pedagogiką Kauno meno mokykloje ir „Saulės“ mergaičių mokytojų seminarijoje; Marija Andziulytė (vėliau Ruginienė), studijavo istoriją, paleografiją ir pedagogiką, baigė filosofijos daktaro laipsniu, nuo 1926 m. – „Saulės“ mergaičių mokytojų seminarijos direktorė; Marytė Smetonaitė (Prezidento Antano Smetonos dukra); 2–3 Šveicarijos vokiškai kalbančių studentų „Allemania“ studentai ir Amerikos lietuvis, kun. P. Abromaitis.

Trečioje eilėje (centre) iš dešinės: šeštas Pranas Raulinaitis; septintas Kazys Pakštas (laiko „Lithuania“ vėliavą); aštuntas Liudas Čepulis, studijavęs fiziką, matematiką, nuo 1923 m. Marijampolės marijonų gimnazijos mokytojas.

Ketvirtoje eilėje iš dešinės: penktas kun. Henrikas Žilevičius; šeštas Eduardas Turauskas; septintas Juozas Tamošaitis ir kitų tautų atstovai su savo tautinėmis vėliavomis: iš kairės vokiškai kalbančių šveicarų draugijos „Allemania“ vėliava ir trys jos atstovai, amerikiečių studentų draugijos „Columbia“ vėliava ir trys atstovai; „Lithuania“ vėliava, papuošta vainiku; Šveicarijos prancūzų studentų draugijos „Sarina“ vėliava ir trys atstovai; didžioji universiteto vėliava „Academia Feiburgensis“; dviejų likusių vėliavų tiksli priklausomybė nenustatyta, bet viena iš jų priklausė šveicarų studentų draugijai „Sarinija“ ir literatūros mėgėjų draugijai „Beletr“. Atpažinti asmenis nuotraukoje padėjo Klemensas Ruginis.

Po to grojo vargonai, giedojo prancūziškai kalbančių šveicarų studentų korporacijos „Friburgia“ choras. Jam vos baigus, nuo altoriaus pusės atvilnijo melodinga Maironio „Malda“ (1895) (muzika Č. Sasnausko). Ją sodriu bosu, su įkvėpimu lietuviškai giedojo Vladas Gronskas (Granskas), Miunsterio universiteto Teologijos fakulteto studentas, specialiai atvykęs į draugijos „Lithuania“ iškilmes. Nuščiuvusi bažnyčia klausėsi jai nesuprantamos, bet jausmus žadinančios giesmės. O katedros skliautais plaukė viltingi „Maldos“ žodžiai:

Kad širdį tau skausmas kaip peiliais suspaus,
Kad žmonės pabėgs ir tavęs neužstos,
Pakelk tada širdį nuo žemės aukščiaus,
O bus tau be žodžių kentėti lengviaus.[223]

Pagaliau ir šventės kulminacija. Prasiskleidžia iki tol buvusi surišta draugijos „Lithuania“ vėliava. Rožiniame audeklo fone suboluoja didžiulis baltas Vytis. Profesoriai, studentai vienas pro kitą taikosi pamatyti pirmą kartą prieš juos išsiskleidžiančią Lietuvos valstybės vėliavą. Lietuvos vėliava. Štai kokia ji. Vargonai užtraukia Lietuvos himną. „Kūmai“ – ponia Benett ir prof. P. Girardinas ima vėliavą už kraštų, ją išskleidžia, o prof. G. Manseris šventina. Po to ją perima draugijos narys Kazys Pakštas ir aukštai iškėlęs neša per visą bažnyčią prie išėjimo skelbdamas oficialių iškilmių pabaigą.

Aikštėje priešais bažnyčią šventės dalyvių jau laukė Fribūro miesto dūdų orkestras. Profesoriai sėdo į automobilius, o korporacijos su savo išskleistomis vėliavomis, tarp kurių plazdėjo ir draugijos „Lithuania“, rikiavosi paskui orkestrą naujai eisenai. Šiam užgrojus trankų maršą, korporantų šventiška kolona pasuko Fribūro gatvėmis į viešbutį „Terminus“, kur „Lithuania“ organizavo savo profesoriams ir korporacijų atstovams iškilmingus pietus. Jie, kaip įprasta tokiais atvejais, prasidėjo kalbomis. Pobūviui vadovavęs Pranas Viktoras Raulinaitis žodį pirmiausia suteikė draugijos pirmininkui Amerikos lietuviui Jonui Navickui, kuris angliškai

223 Klemenso Ruginio atsiminimai..., 1985 01 30; Maironis, *Pavasario balsai*. IX leidimą parengė Juozas Ambrazevičius. Sakalo leidykla Kaune, 1944, p. 162.

dėkojo svečiams už parodytą lietuviams pagarbą, apžvelgė lietuvių studijų Fribūro universitete istoriją, šio universiteto nuopelnus lietuvių kultūrai, nurodęs, kad daug buvusių Fribūro universiteto absolventų dabar Lietuvoje užima aukštas valstybines ir bažnytines pareigas, dirba mokslo, švietimo, menų srityse, daug VDU Teologijos-filosofijos fakulteto profesorių yra buvę prelato Johanno Peterio Kirscho, prof. G. Manserio, prof. M. de Munnyncko ir kt. studentai. Baigdamas kreipėsi į visus Šveicarijos žmones: „Mes, lietuviai, norime viešai pareikšti Šveicarijos respublikai gilios padėkos jausmus. Ji yra mūsų tautos draugas. Ji buvo mūsų priebėga tautinės vergovės ir persekiojimo metais. Šveicarija ir dabar pirmoji pripažino mūsų valstybę de jure.“[224] Tai sukėlė audringus svečių aplodismentus.

7 pav. Lietuvių studentų draugija „Lithuania“ posėdžiauja vienoje iš Fribūro universiteto auditorijų.

Iš dešinės: Vincas Mykolaitis-Putinas, Marija Ambraziejūtė, du neatpažinti asmenys, teisininkas Viktoras Pranas Raulinaitis, Kazys Pakštas, Ona Petrauskaitė, Klemensas Ruginis (gilumoje), Uršulė Urniežiūtė, K. Matulaitis, N. Pakalka, Edvardas Turauskas ir Liudas Čepuolis (gilumoje), 1919/20 m. (iš autoriaus archyvo)

Po to kalbėjęs universiteto rektorius A. Gockelis linkėjo Fribūro universitetui susilaukti darbščios lietuvių studentų kartos. Draugijos „Lithuania“ krikštamotė

224 *Draugas*, 1922 08 09, nr. 186.

ponia Benett per lietuves studentes sveikino visas Lietuvos moteris, Seimo moterų frakciją, krikštatėvis prof. P. Girardinas pabrėžė garbingus Lietuvos nuopelnus sulaikant viduramžiais į Europą besiveržiančias totorių-mongolų ordas. Prof. G. Schnüreris stebėjosi lietuvių studentų darbštumu: jie čia be savo gimtosios kalbos, rusų ir lenkų kalbų dar turį studijuoti prancūzų, vokiečių ir lotynų kalbas. Ir ne tik visa tai sėkmingai nugali, bet ir dar baigia universitetą daktaro laipsniu. Prof. M. de Munnynckas ragino lietuvius būti krikščioniškosios apšvietos žiburiais tolimuose Europos Rytuose.

8 pav. Fribūro lietuvių studentų draugija „Lithuania“ 1919 m.

Pirmoje eilėje iš kairės: Kazys Pakštas, Marija Andziulytė (vėliau Ruginienė), Vincas Mykolaitis-Putinas, Ona Vasiliutė (vėliau Pakštienė), Edvardas Turauskas. Antroje eilėje: kun. Ignas Abromaitis, Stasys Šalkauskis, Uršulė Urniežiūtė (vėliau Starkienė), Izidorius Tamošaitis, Marija Ambrozaitytė (vėliau Kundrotienė), Henrikas Žilevičius, Ona Petrauskaitė (vėliau Krikščiūnienė), Pranas Jucaitis, klierikas Jonas Navickas. Trečioje eilėje: Leonas Bistras, Pranas Raulinaitis ir Klemensas Ruginis (iš autoriaus archyvo)

Sykiu prof. M. de Munnynckas bandė estetikos požiūriu įvertinti ir Lietuvos nacionalinės vėliavos spalvas. Profesorius, galbūt norėdamas išlaikyti šventėje „gerą toną“, lietuvišką spalvų derinį išgyrė, bet kai kitais 1923 m. studento N. Pakalkos paprašytas specialiai tuo klausimu pasisakyti, derinį laikė nepavykusiu.

Mat raudona ir žalia spalvos, jo nuomone, esančios papildomos ir jų sustatymas šalia viena kitos daraąs estetiniu požiūriu ne visai malonų įspūdį. Jis siūlė šias spalvas atskirti, įterpti tarp jų geltoną, o visą gamą – žalia, geltona, raudona – išdėstyti ne horizontaliai, o vertikaliai vėliavos koto link[225].

Kalbėję lietuviai studentai V. Raulinaitis, E. Turauskas, M. Ambraziejūtė, K. Ruginis, H. Žilevičius reiškė padėką universitetui už dvasinę globą, H. Žilevičius priminė ir 1918 m. „pasienio konfliktą" ir jį išspręsti padėjusius profesorius G. Manserį, G. Schnürerį, J. P. Kirschą, F. Steffensą. Po to šventės dalyviai, nusileidę į viešbučio sodelį, nusifotografavo. Šis momentas užfiksuotas nuotraukoje. Gaila, kad nuotraukoje nematyti visų šventėje dalyvavusių Fribūro universiteto profesorių, taip pat ir rektoriaus A. Gockelio, G. Manserio, nes, iškilmingiems pietums užsitęsus, kai kurie jų turėjo dėl įvairių priežasčių išvykti dar pobūviui nesibaigus[226].

Fribūro lietuvių studentų draugija veikė per visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį. Bet jos vaidmuo Lietuvos kultūrai vėliau menko: Nuo 1931/32 m. Fribūro universitetas vis mažiau ėmė pritraukti Lietuvos studentų. Jų skaičius iki pat 1940 m., kaip minėta, jau neviršydavo 3–4 studentų. Tai lėmė kelios priežastys: viena vertus, nuo 1922 m. Lietuvoje ėmė veikti savas universitetas, kuriame taip pat vyko filosofijos studijos, kita vertus, Šveicarijoje itin brango pragyvenimas, be to, Lietuvos pasauliečiai ėmė abejoti Fribūro universiteto teikiamų diplomų moksline verte ir socialiniu prestižu. Lietuvos mokslinė akademinė mintis ėmė orientuotis į pasaulietiškesnius Prancūzijos, Austrijos, Danijos, Belgijos. mokslo ir kultūros centrus, Fribūro universitetą vertindama kaip atlikusį svarbią kultūrinę misiją pradinėje lietuvių tautos rengimosi laisvam gyvenimui stadijoje.

225 M. de Munnyncko laiškas N. Pakalkai 1923 11 25. – iš Šalkauskis, S. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. Kaunas. 1933, p. 186–187.

226 K. Ruginio atsiminimai..., 1985 01 30.

9 pav. Lietuviai studentai Fribūro universitete, 1922–1923 m.

Pirmoje eilėje iš kairės: kun. Ignas Abromaitis, Julija Žilevičiūtė, kun. Izidorius Tamošaitis, Uršulė Urniežiūtė (vėliau Starkienė), Ona Petrauskaitė (vėliau Krikščiūnienė), kun. Ignas Česaitis.Antroje eilėje iš kairės: Amerikos lietuvis kun. (pavardė nenustatyta), kun. Vincas Mykolaitis-Putinas, Emilija Ramanauskaitė, Stasys Šalkauskis, Marija Andziulytė (vėliau Ruginienė), kun. Henrikas Žilevičius, vietinės kolegijos moksleivis Jurgis Košys, Ieva Vilimaitė (iš M. Andziulytės-Ruginienės archyvo).

6.3 „Susivienijimas Lietuviškosios Jaunuomenės Užrubežyje „Sandora“

Kitos ideologinės orientacijos penki Berno universiteto studentai – minėtas J. Petrulis (jis iniciatorius ir pirmasis to „Susivienijimo“ prezidentas), kaunietis Antanas Šliogeris (abu Filosofijos fakulteto studentai), Viktorija Kazakauskaitė (medicina), ir laisvi klausytojai Vincas Mickevičius-Kapsukas ir Vanda Didžiulytė (vėliau prisijungęs Alfonsas Vaitkevičius) – 1902 m. gegužės 17 d. įsteigė Berno universitete savo ideologinės orientacijos draugiją – „Susivienijimas Lietuviškosios Jaunuomenės Užrubežyje“ (nors jis jau minimas J. Petrulio laiške

M. Jankui 1900 04 24[227]), o 1904 m., galbūt nusižiūrint į panašaus pavadinimo Ciuricho universitete veikusią lenkų studentų draugiją „Spójnia“, pervardino ją į „Užsienio Lietuvių Jaunuomenės Sandorą“ arba sutrumpintai „U. L. J. Sandora“. Rudens semestre prie jų dar prisijungė studentas iš Ženevos universiteto (gal tai R. Pocius)[228].

Draugijos tikslai ir vidaus struktūra. Pagal 1903 m. kovo 6 d. priimtus „Susivienijimo“ įstatus draugija ketino „jungti lietuvių jaunuomenę Užrubežyje į vieną organizaciją prirengimui darbininkų ant lietuvių dirvos“[229]. Vienas iš jos narių Petras Zubrickas iš Leobeno kiek anksčiau, 1902 m. informuodamas Lietuvos visuomenę apie šios draugijos įsisteigimą nurodė, kad „Susivienijimas“ ne tik jungs užsienyje besimokantį Lietuvos jaunimą, bet ir „platins idėją neprigulamystės Lietuvos“[230]. Draugijos nariu galėjo būti tik asmuo, laikantis save lietuviu ir kalbantis lietuviškai. Draugija ragino savo narius lavintis daugiau negu reikalauja studijų programos, domėtis Lietuvos reikalais, jų naudai veikti, rašyti referatus, juos skaityti ir aptarinėti draugijos susirinkimuose. Siekta geriau „išsitobulinti lietuvybėje“, pažinti lietuvių kalbą, savo tautos istoriją, literatūrą, politinius siekius – ruošti save kovai už tautos išlaisvinimą, o vėliau – dėl Lietuvos įsitvirtinimo laisvų tautų bendrijoje.

Tačiau 1906 m. parengtuose naujuose draugijos įstatuose dėl prasidėjusios idėjinės diferenciacijos tarp Lietuvos inteligentijos šie akcentai nuo lietuvybės buvo perkeliami į politinius, pasaulėžiūrinius, nes jau prasidėjo diskusija ne tik dėl Lietuvos valstybės, bet ir dėl jos būsimo politinio susitvarkymo. Todėl draugijos tikslai naujuose įstatuose buvo gerokai susiaurinti ir griežčiau suorientuoti atsižvelgiant į partijas. Lietuvos nepriklausomybę imta vertinti per besikuriančių

227 VUB, F1 D448, l. 2–4.

228 V. Mickevičiaus-Kapsuko laiškas *Varpo* ir *Ūkininko* redakcijoms, 1902 m. lapkričio 26 d. – VUB, F1, F532, l. 280a.

229 LMAVB, F9-3557.

230 P. Zubricko laiškas iš Loebeno *Varpo* ir *Ūkininko* redakcijoms, 1902 m. gegužės 30 d. – VUB, F1, F532, l. 346a.

politinių partijų ir judėjimų interesus. Dabar „Sandora“ sakė jungianti į vieną organizaciją „progresyvišką užsienio lietuvių jaunuomenę“[231]. Norint būti „Sandoros“ nariu „būti lietuviu“ ir „mokėti lietuviškai“ jau nepakako. Dar reikėjo būti „progresistu“, t. y. kovojančiu ne tik dėl Lietuvos laisvės, bet ir dėl socialiai orientuotos jos ateities. Bet „Sandaros“ „progresistai“ nebuvo idėjiškai vieningi: nors visi jie laikė save socialdemokratais, bet dėl būdų savo idealams įgyvendinti skyrėsi: vieni (V. Mickevičius, V. Didžiulytė) buvo linkę eiti revoliuciniu keliu, kiti (J. Šaulys, J. Petrulis, A. Janulaitis, J. Biliūnas) buvo nuosaikesnių reformų šalininkai. Tai liudijo lietuvių moksleivijoje prasidėjusią socialinę, pasaulėžiūros diferenciaciją, susijusią ir su skirtingai suvokiamu atgimstančios Lietuvos politiniu idealu.

Sykiu įstatuose nustatyta, kad savo tikslams siekti „Sandora“ „parsikviesdins lietuviškus raštus ir literatūrą apie Lietuvą svetimomis kalbomis, įkurs centrinį knygyną ir jaunuomenės informacinį biurą“[232]. „Sandoros“ valdybą sudarė raštininkas, knygininkas ir iždininkas. Kas mėnesį narys privalėjo mokėti nario mokestį – 1 Šveicarijos franką. Draugija turėjo pasigaminusi antspaudą su įrašu „Susivienijimas Lietuv. Jaunuom. Užrubežyje“. Įstatuose buvo nurodoma, kad draugija susideda iš kuopų, tačiau iki 1905 m. veikė tik viena kuopa Berno universitete ir ji buvo „Sandoros“ buveinė ir centras. Ji tvarkė draugijos biblioteką, kasą, o kuopos posėdžiai buvo laikomi visos draugijos posėdžiais. Nutarimų projektai būdavo siuntinėjami kituose Vakarų Europos miestuose gyvenantiems nariams. Kuopą galėjo sudaryti ne mažiau nei 3 nariai. 1905 m. atskirą kuopą sudarė Ciuricho universiteto lietuviai studentai: Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Gabrielė Sakėlaitė, Jonas Mikulskis, Alfonsas Vaitkevičius ir Antanas Lalis[233]. Kitais metais ji laikinai buvo tapusi ir „Sandoros“ buveine. 1908 m. prie „Sandoros“

231 Draugystės „Sandoros“ įstatai, Tilžėje, 1904, 32 p.; Užsienio Lietuvių Jaunuomenės „Sandora“ Įstatymai. Atnaujinti ir „Sandoros“ narių patvirtinti vasaryje 1906 m. – LMAVB, F9-3554, l. 1.

232 Ten pat.

233 Züricho lietuvių studentų pranešimas, 1905 m. gruodžio 13. – LMAVB, F9-3557, l. 4.

prisijungti prašėsi ir penki lietuviai studentai iš Paryžiaus[234]. 1908 m. berniečiai ragino įkurti atskirą „Sandoros“ kuopą ir Belgijoje, kur Lježo ir Briuselio universitetuose studijavo keletas socialdemokratinės orientacijos lietuvių studentų.

Daugiausia narių „Sandora“ turėjo 1905 m. – 14. Mat tada buvo intensyviausia revoliucingo Lietuvos jaunimo emigracija į Vakarus gelbstintis nuo imperinės Rusijos represijų, kai buvo nuslopinta 1905 m. revoliucija Lietuvoje ir visoje Rusijos imperijoje. Per visą draugijos gyvavimo laiką jai priklausė 40 lietuvių studentų, studijavusių Šveicarijos Berno, Ciuricho, Ženevos, Lozanos, Prancūzijos Paryžiaus, Diono, San Remso, Vokietijos Miuncheno ir Belgijos Briuselio ir Lježo aukštosiose mokyklose. Iš jų paminėtini socialdemokratai, linkę į marksizmą: V. Kapsukas, jo žmona V. Didžiulytė, Jurgis Smalstys-Smolskis, Jurgis Šaulys, rašytojai Jonas Biliūnas, Marija Pečkauskaitė, Konstantinas Jasiukaitis, Juozas Baltrušaitis, dailininkas Adomas Varnas, medikės Vanda Minalgaitė-Tumėnienė (vėliau VDU profesorė), Jadvyga F(P)rancūzevičiūtė (vėliau nusipelniusi Lietuvos gydytoja), Veronika Janulaitytė-Biliūnienė, Jonas Jonynas (vėliau istorikas, profesorius), Juozas Petrulis ir kt., pasižymėję nepriklausomos Lietuvos politikoje, moksle, mene ir kitose kultūros srityje[235].

10 pav. Berno universiteto medicinos studentė 1903–1905 m. Veronika Janulaitytė-Biliūnienė-Alseikienė (1883–1971)

Iki 1905 m., saugodamiesi imperinės Rusijos šnipų, pirmieji „Susivienijimo“ nariai veikė prisidengę slapyvardžiais: J. Petrulis vadinosi *Benediktas Audra* (senelio ir gimtojo kaimo vardų junginys), V. Mickevičius-Kapsukas – *Paukštaitis*, A. Janulaitis – *Garbinaitis*, J. Šaulys – *Pelėdaitis*, V. Janulaitytė – *Ieva*, V. Didžiulytė – *Šermukšnė* ir kt. A. Janulaitis 1909 m. turėjo draugijoje net „bylą“ su kolega Vaitkumi, kuris

234 „Sandoros“ posėdžio protokolas, 1908 02 28. – LMAVB, F9-3559, l. 25.

235 Žr. „Sandoros“ posėdžių protokolus 1903–1912 m. – LMAVB, F9-3557-3559

viešoje vietoje kreipėsi į A. Janulaitį vardu ir taip pažeidė konspiracijos taisykles. Pačią Šveicariją konspiraciniais tikslais lietuviai studentai savo korespondencijoje vadino *Kalnų šalimi*.

Savo tikslams siekti draugija buvo įsteigusi šiuos savo struktūrinius padalinius: biblioteką, kasą ir informacijų biurą.

Biblioteka. Savo veiklą „Susivienijimas" pradėjo nuo bibliotekos įkūrimo, nes šis padalinys turėjo ne tik vienyti draugijos narius, bet ir prisidėti prie „Susivienijimo" tikslų įgyvendinimo: pažinti savo krašto kalbą, istoriją, tautinio atgimimo politinius, kultūrinius siekius, įvairių Lietuvos politinių partijų programas ir taktikas, sekti antiimperinio judėjimo Lietuvoje ir Rusijoje raidą. 1904–1905 m. revoliucijos metu ypač domėtasi marksizmu, LSDP raštais.

Bibliotekos kūrimas prasidėjo nuo ryšių užmezgimo su lietuviškų laikraščių redakcijomis Tilžėje ir Amerikoje. Neturint lėšų spaudiniams įsigyti, pirmasis „Susivienijimo" pirmininkas Vincas Mickevičius-Kapsukas ir sekretorė Viktorija Kazakauskaitė jau 1902 m. lapkričio 26 d. laiškais kreipėsi į lietuvių laikraščių *Varpas*, *Ūkininkas*, *Darbininkų balsas* redakcijas prašydami „prisiuntinėti mums už dyką po 1 egz. savo išleidimų"[236]. Ir šis prašymas buvo išgirstas. Savo spaudinius „Sandorai" 1908 m. siuntinėjo keturios Amerikos ir aštuonios Lietuvos laikraščių redakcijos dažniausiai nemokamai, nemokamai draugija gaudavo net kai kuriuos rusiškus laikraščius – *С. Петербургские ведомства*, *Последние известия*. Draugija gaudavusi dar ir lenkiškų, vokiškų, prancūziškų laikraščių[237]. Už savo pinigus per visą savo veikimo laiką ji yra prenumeravusi tik šešis laikraščius: *Žarija* (21 fr.), *Vilniaus žinios* (33 fr.), *Lietuvos žinios*, *Aušrinė*, *Darbininkų balsas* ir *Visuomenė*. Draugijos nariai užsakinėjo bibliotekai literatūrą apie Lietuvą ir rusų, lenkų kalbomis. Taip biblioteka įsigijo M. Dovnar-Zapolskio leidinius *Княжество Литовское при Ягеллонах* ir *Государственное хозяйство*

236 VUB, F1, F532, l. 280–281.

237 Jurgio Šaulio laiškas prof. Ed. Volteriui iš Varšuvos, 1939 07 15. – LNMMB, F17-419.

великого княжества Литовского при Ягеллонах (Т. 1, Киев, 1901), I. Lappo knygą *Великое княжество Литовское от Люблинской унии*, Meksimenko *Сейм литовско-русского государства до Люблинской унии 1569*, Kornilovo *Русское дело в Северо-западном крае.*

Bibliotekoje buvo kaupiama ir revoliucinė rusų emigrantų spauda, čia pat Šveicarijoje nelegaliai leidžiama ir V. Lenino redaguojama *Искр*а, *Революционная Россия*, *Освобождение*, *Красная знамя*, laikraščiai lenkų kalba *Czerwony sztander*, *Ogniwo*. Šią spaudą „Sandoros" nariai prenumeravo privačiai, nes įstatai leido draugijos lėšomis įsigyti tik literatūrą apie Lietuvą.

Dėmesys rusų revoliucinei spaudai rėmėsi tuo, kad nemažai „Sandoros" narių, kaip minėta, laikėsi socialdemokratų partijos kairiojo sparno ideologijos: kovą už Lietuvos laisvę siejo ne tik su bendra Rusijos imperijos tautų kova dėl politinio, tautinio išsivadavimo, bet ir su socializmu (kaip tada jie jį suprato) kaip socialiai teisingesnės santvarkos viltimi. Šia linkme krypo ne tik draugijos nariai-revoliucionieriai: V. Mickevičius-Kapsukas, V. Didžiulytė, J. Smalstys, bet ir nuosaikingesni socialdemokratai – Jurgis Šaulys, Jonas Biliūnas, Augustinas. Janulaitis, Antanas Garmus ir kt. Jų filosofinėse, politinėse nuostatose maišėsi marksizmas („istorinis materializmas") su pozityvizmu ir darvinizmu, o visuomenės pertvarkymo taktikoje – revoliucingumas su nuosaikių reformų idėjomis.

Dėl gaunamos spaudos draugijos nariai galėjo sekti užsienyje ir Lietuvoje vykstantį politinį, kultūrinį gyvenimą, reaguoti raštais, rengti referatus. Todėl biblioteka buvo laikoma pagrindine draugijos vidaus struktūra. Knygoms pirkti buvo skiriama pagrindinė draugijos santaupų dalis. 1906 m. biblioteka turėjo 360 knygų, 35 atsišaukimus-lapelius, 57 laikraščius ir žurnalus, 12 informacinių leidinių, 1909 m. – 406 knygas . Daugiausia knygų pirkta 1908 m., už 81 Šveicarijos franką 52 centimus. 1909 m. lietuvių kompozitorius Mikas Petrauskas padovanojo „Sandoros" bibliotekai 11 sąsiuvinių savo muzikinių kompozicijų . Knygomis galėjo naudotis tik draugijos nariai. Ne Berno universitete studijuojantiems

knygos buvo siuntinėjamos paštu (galbūt šiuo reikalu 1909 m. įsigytas informacijos dauginimo aparatas (hektografas). Abonementas knyga galėjo naudotis mėnesį, o laikraščiu – 2 dienas. Uoliausias bibliotekos skaitytojas, kaip rodo išduodamų knygų registras, buvo Ciuricho universiteto studentas Jonas Biliūnas. Bibliotekai ilgą laiką vadovavo Jurgis Šaulys.

Kasa. Ji turėjo finansiškai garantuoti draugijos operatyvinių tikslų įgyvendinimą: 1) kaupti biblioteką, 2) siuntinėti bibliotekos knygas draugijos nariams į kitus miestus ir 3) teikti paskolas draugijos nariams. Paskolą buvo galima gauti laidavus dviem draugijos nariams.

Kasos pajamas sudarė nario mokestis (1 Šveicarijos frankas) ir atsitiktinės aukos. Viena iš tokių aukų buvo 1909 m. „Sandoros" nario dailininko Adomo Varno dovana – du jo piešti paveikslai: „Šeimyninis vakaras pas Levą Tolstojų" ir „Viduržemio jūra". Juos pardavusi draugija gavo 300 Šveicarijos frankų (pirmąjį paveikslą už 230 fr. nupirko Limanowskis iš Ciuricho, antrąjį už 76 fr. – Izabolinskis iš Berno . Iki tol didžiausia kasos suma, siekusi 209,85 fr., buvo gauta 1905 metais.

Ypatingais atvejais „Sandora" yra teikusi ir pašalpų. 1905 m. gruodžio 10 d. Berno universiteto Medicinos fakulteto studentei Vladai Baukytei pasiūlius, draugija skyrė 60 Šveicarijos frankų pašalpą Lietuvos socialdemokratų partijai kaip „vienai kovojančiai šį revoliucijos laiką partijai"[238]. Tokią pat sumą P. Narušević̆ius ir V. Didžiulytė siūlė skirti ir streikų, demonstracijų dalyviams, nukentėjusiems per 1905 m. revoliuciją. B. Gediminaitė siūlė paaukoti po 20 fr. „partijoms, kovojančioms už mūsų tautos laisvę – būtent Lietuvos demokratų partijai ir Lietuvos socialdemokratų partijai".

Draugijos narius rėmė ir kai kurios šalpos draugijos, privatūs asmenys. „Žiburėlio" stipendininkais yra buvę V. Mickevičius-Kapsukas (1904–1905), Jurgis Šaulys, Juozas Petrulis. Amerikos socialdemokratinė šalpos draugija „Aušra", vadovaujama Jono Šliūpo, yra parėmusi Berno universiteto veterinarijos studentą

238 „Sandoros" bibliotekos katalogas, 1906 m. – LMAVB, F9-3554.

Praną Sagadiną, medikę Jadvygą F(P)rancūzevičiūtę. Kiti dėl lėšų stokos buvo priversti studijas nutraukti, tarp jų Berno universiteto Filosofijos fakulteto studentas Antanas Lalis iš Vilniaus 1909 m.

Informacijos biuras. Prie „Sandoros" per visą jos gyvavimą veikė informacijos biuras, siekęs teikti Lietuvos jaunimui žinių apie įstojimo, mokymosi ir pragyvenimo sąlygas Vakarų Europos universitetuose. Tokios informacijos yra teiravęsis būsimasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis, Maskvos universiteto Teisių fakulteto studentas Pranas Dovydaitis ir kt. Ilgą laiką biurui vadovavo minėtas Berno universiteto studentas Pranas Sagadinas[239].

„Sandoros" narių visuomeninė orientacija ir veikla. Kai kurie „Sandoros" nariai slaptai grįžo į Lietuvą ir čia tiesiogiai vadovavo 1905 m. revoliucijos įvykiams (V. Mickevičius-Kapsukas, V. Didžiulytė, P. Sagadinas). Marksizme ieškota revoliucinio sąmoningumo ir istorinės politinės perspektyvos. „Sandoros" narys A. Janulaitis 1904 m. pirmą kartą išvertė į lietuvių kalbą K. Markso *Komunistų partijos manifestą* (1904), taip pat F. Engelso veikalus *Socializmo išsivystymas iš utopijos į mokslą* (1912), *Šeimos ir privatinės nuosavybės kilmė*, išleido brošiūrą *K. Marksas. Jo gyvenimas, raštai ir darbai* (1908), sudarydamas galimybes lietuviams susipažinti su tada populiarėjančio marksizmo pirminiais šaltiniais.

11 pav. Berno universiteto medicinos studentė Vanda Mingailaitė-Tumėnienė (1890–1976), vėliau profesorė
(nuotr. iš Mokslas ir gyvenimas, 1982, nr. 3)

Nors įstatuose ir buvo numatytas referatų rengimas, bet nėra žinoma, kad „Sandoros" nariai būtų tokius referatus rengę ar skaitę savo posėdžiuose. Galbūt dėl to, kad „Sandoros" nariai buvo išsibarstę po Šveicarijos, Austrijos, Vokietijos, Belgijos, Prancūzijos, Italijos mokyklas. Be to, kai kurie jos nariai V. Kapsukas ir jo žmona V. Didžiulytė ilgą laiką dirbo revoliucinį darbą Lietuvoje, tik protarpiais atvykdami į Berną.

239 Ten pat.

Nuolatiniais Berno kuopos nariais buvo tik J. Šaulys, A. Garmus, B. Gediminaitė, P. Grigaitis, V. Mingailaitė ir J. F(P)rancūzevičiūtė. Vienintelis ryšys, kuris juos jungė – idėjinis artumas ir biblioteka, teikusi jiems kryptingos informacijos apie Lietuvą ir apie socialdemokratų judėjimą Europoje.

Draugijos nariai daug veikė ir šalia savo draugijos. J. Šaulys, studijuodamas Berno universitete ekonomikos mokslus, iki 1904 m. redagavo *Varpą*, rašė į kitus lietuvių laikraščius apie lietuvių moksleivijos problemas Vakarų Europos universitetuose. Iš Berno susirašinėjo su V. Zubovu (1862–1933) ir kitais, ketindamas leisti lietuvių kalba mokslinę ir grožinę literatūrą, grindžiamą „pirmeiviška pasaulėžiūra“[240]. Kaip „Sandoros“ atstovas 1908 m. dalyvavo „Lietuvių mokslo jaunuomenės“ suvažiavime Vilniuje, grįžęs apie jį skaitė pranešimą „Sandoros“ susirinkime. J. Biliūnas ir V. Kapsukas įsteigė liberaliosios pakraipos moksleivijos laikraštį *Draugas*, kurio puslapius užpildė beveik vienas J. Biliūnas. „Sandoros“ Berno lietuviai palaikė draugiškus ryšius su Fribūro „Rūta“, dažnai lankėsi vieni pas kitus[241].

12 pav. Lietuviai studentai su Lietuvos ambasadoriumi Šveicarijoje Vaclovu Sidzikausku prie Lietuvos ambasados Berne, 1920 m. vasario 16 d.

Iš kairės: filosofas ir pedagogas Klemensas Ruginis, Onutė Leonaitė (prof. Petro Leono dukra, atvykusi iš Berlyno universiteto), Ona Petrauskaitė, Edvardas Turauskas, Marija Ambraziejūtė, Leonas Čepulis, Marija Andziulytė-Ruginienė, nežinomas, Lietuvos ambasadorius Vaclovas Sidzikauskas, nežinomas asmuo, Prezidento Antano Smetonos dukra Marija Smetonaitė (tautiniais rūbais, 14 m.), Juozas Gutauskas, ambasadoriaus žmona R. Sidzikauskienė, Uršulė Urniežiūtė, Jonas Navickas, Adomas Vilimas, Tamošaitis?, Henrikas Žilevičius, Nikodemas Pakalka (iš autoriaus archyvo)

240 LJU „Sandoros“ ekstra susirinkimo, įvykusio pas Antaną Garmų, protokolas 1909 m. balandžio 16 d. – LMAVB, F9-3558, l. 17, 21.

241 Berniškės „Sandoros“ kuopos susirinkimo protokolas, 1905 12 10. – LMAVB, F9-3557, l. 16, 19.

Draugijos likvidavimas. Nuo 1909 m. vis mažiau į užsienį atvykstant socialdemokratinės pakraipos Lietuvos jaunimo, o seniesiems „Sandoros“ nariams baigiant mokslus ar dėl lėšų stokos apleidžiant Šveicarijos universitetus, ėmė sparčiai mažėti draugijos narių skaičius. 1909 m. draugijai dar priklausė penki studentai (Pijus Grigaitis, Jurgis Šaulys abu iš Berno, Jadvyga F(P)rancuzevičiūtė (Ciurichas), R. Pocius (Ženeva), K. Kairiūkštis (Gracas, Austrija), J. Tumėnas (Dižonas, Paryžius). 1910 m. mokslus Berne baigė paskutinis draugijos narys ir pagrindinis jos organizatorius Jurgis Šaulys. Kartu su jo studijomis savo gyvavimą baigė ir „Sandora“. Draugijos likvidavimosi priežastimis J. Šaulys laikė ne tik „progresyvių lietuvių skaičiaus užsienio universitetuose mažėjimą“, bet ir psichologines priežastis, esą, yra žmonių, kurie „organiškai nepakelia bet kokio draugijos „jungo“, ypač studentės merginos“[242]. Buvo ieškoma, kam pavesti „Sandoros“ biblioteką. Iš pradžių pageidavimą ją perimti buvo pareiškusi Krokuvos lietuvių studentų draugija, bet nepajėgė apmokėti bibliotekos persiuntimo į Krokuvą išlaidų. Todėl buvo nutarta biblioteką ir archyvą pavesti „Lietuvių mokslo draugijai“ Vilniuje, o kasą – neturtingų moksleivių šelpimo draugijai „Žiburėlis“. Archyvą dėl jo konspiracinės dalies buvo delsiama įvežti į Lietuvą ir jis buvo pavestas J. Šaulio globai. Ilgą laiką neišpakuotas

13 pav. Berno universiteto medicinos studentė Bronislava Galkutė, 1904–1905 m.
(nuotr. iš Švyturys, 1985, nr. 5)

242 P. Sagadinas, kilęs iš Užpalių kaimo, Ukmergės raj., baigė Liepojos gimnaziją ir iki 1905 m. studijavo Dorpato (Estija) universitete veterinarinę mediciną. Už aktyvų dalyvavimą 1905 m. antiimperinės revoliucijos įvykiuose savo gimtajame Užpalių kaime turėjo bėgti į užsienį. Atvykęs į Berną, 1906 m. įstojo į vietinio universiteto veterinarinės medicinos fakultetą ir 1908 m. jį baigė daktaro laipsniu. Visą laiką svajojo grįžti į Lietuvą, pasitarnauti įgytu mokslu savo kraštui. Tačiau Rusijoje tebesitęsiančios represijos vertė atsisakyti šio sumanymo ir prieš savo norą vykti į JAV, kur tikėjosi savo globėjo Jono Šliūpo padedamas išlaikyti vietos egzaminus ir verstis veterinaro praktika. Ši priverstinė ir nežinia kiek truksianti emigracija, matyt, giliai slėgė jaunuolį: 1909 m. kovo 20 d. P. Sagadinas buvo rastas viename iš Bafalo (JAV) viešbučių nusinuodijęs. – *LKLI rankraštynas*, F26-451, p. 1–2.

vežiotas po įvairius miestus – Berlyną, Luganą, Varšuvą (pagal J. Šaulio gyvenamą vietą), kol galiausiai 1947 m. buvo perduotas Pensilvanijos (JAV) universiteto bibliotekos retų spaudinių skyriui. Šių eilučių autoriui dar sovietmečiu kreipusis į Pensilvanijos universitetą, buvo padarytos „Sandoros" archyvo kserokopijos, kurios šiuo metu saugomos Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyriuje F9.

Taip baigė savo darbą pirmoji ilgiau veikusi socialdemokratinė Lietuvos studentų draugija Vakarų Europos universitetuose, bandžiusi sujungti tą užsienyje studijuojančio Lietuvos jaunimo dalį, kuri siekė kiek kitaip įsivaizduoti atgimstančios Lietuvos politinį, socialinį idealą – kovoti ne tik dėl Lietuvos nepriklausomybės, bet ir dėl teisingesnio jos gyvenimo sutvarkymo, ypač atsižvelgiant į samdomo žmogaus interesų apsaugą.

„Susivienijimo Lietuviškosios Jaunuomenės Užrubežyje", vėliau „Sandoros" narių sąrašas[243]

1. Antanaitis, Leising, 1909.
2. Baltrušaitis, Juozas, socialdemokratinės pakraipos rašytojas, Bernas, 1904 11 12–1905 02.
3. Baukytė (Bowkiewicz), Vlada, Berno univ., medicina, įstojo 1905 11 25, 1908, 1910.
4. Biliūnas, Jonas, rašytojas, Ciuricho univ., laisvas klausytojas, 1904 11 12, 1905.
5. Didžiulytė-Mickevičienė, Vanda, Bernas, 1903 12 13, 1904–1905.
6. Devėtaitė, Stasė.
7. Galkutė (Galkus), Bronislava, Berno univ., medicina, 1904–1905.
8. Garmus, Antanas, Berno univ. Filosofijos fak., 1908–1912.
9. Gaudėšius, Stasys, Berno univ. Filosofijos fak., 1907–1909.
10. Gediminaitė (Giedimin), Bronė, Berno univ., medicina 1903/04, Lozanos

243 Masiūnas, V. Dr. Jurgio Šaulio archyvas. – Atspaudas iš „Lituanistikos instituto 1973 m. suvažiavimo darbų", 1975, p. 4.

univ., 1905–1910.

11. Gogelytė, T., 1905–1910.
12. Grigaitis, Pijus, Berno univ., teisė, filosofija, 1907–1912.
13. Janulaitis, Augustinas, Berno univ., teisė, 1903–1904.
14. Janulaitytė (vėliau Biliūnienė), Veronika, Berno univ., medicina, 1903–1905.
15. Jasiukaitis, Konstantinas, socialdemokratiškai orientuotas rašytojas, 1908 02 01–04 15.
16. Jonynas, Ignas, Paryžiaus univ., istorija, 1909.
17. Kairiūkštis, K., Graco univ., prieš 1911.
18. Kazakauskaitė (Kosakowsky),Viktorija, Berno univ., medicina, 1902–1905.
19. Lalis, Antanas, Berno univ. Filosofijos fak., 1905–1908.
20. Mickevičius-Kapsukas, Vincas, Berno univ., laisvas klausytojas, 1902–1905.
21. Mikulskis, Jonas, Ciuricho univ., medicina, 1904–1909.
22. Mingilaitė (vėliau Tumėnienė), Vanda, Berno univ., medicina, 1906–1911.
23. Dr. Narutis-Naruševičius, Petras, Lježo univ. (Belgija), 1905–1908.
24. Pocius (Pocevičius), R., Ženevos univ., 1909–1911.
25. Pečkauskaitė Marija, rašytoja, Ciuricho univ. Filosofijos fak., laisva klausytoja, 1905–1906.
26. Petrulis, Juozas, Berno univ. Filosofijos fak., 1902/03.
27. Prancuzevičiūtė, Jadvyga (Francuzewitsch, Hedwig), smulkaus Kolainių dvarininko duktė, Ciuricho univ., medicina, 1908–?
28. Rudis, Jonas, Ciuricho univ., medicina, 1906–1909.
29. Sakėlaitė (Sakiel), Gabrėlė, Ciuricho univ., medicina, 1905 12 13–1906.
30. Sagadinas, Pranas, Berno univ., veterinarinė medicina, 1906–1909.
31. Smalstys, Jurgis, Belgija, 1912.
32. Šaulys, Jurgis, Berno univ., ekonomika, 1903–1912.
33. Šliogeris (von Schlager), Antanas, Berno univ. Filosofijos fak., 1902–1906.
34. Totoraitis, Vincas, Miuncheno univ., agronomija.
35. Tumėnas, Justas, Berno univ., Dižono Paris univ., 1908–1912.
36. Vaitkienė, 1910.
37. Vaitkus, Ciurichas, 1908–1909.

38. Vaitkevičius, Alfonsas, Ciuricho univ., 1905–1908.
39. Varnas, Adomas, dailininkas, Bernas, Sicilija (Palermo), 1908–1909.
40. Zauni`us, Zenonas, Miuncheno univ., 1903 05 17–1905.

6.4 Paryžiaus „Draugystė Lietuviškos Akademinės Jaunuomenės Lithuania“

Nauja draugija įsteigta Paryžiuje 1904 m. kovo 18 d. (pagal kitus šaltinius – 1904 m. vasario 1 d.) iš Šveicarijos atvykusio Juozo Petrulio iniciatyva ir pavadinta „Draugystė Lietuviškos Akademiškos Jaunuomenės Lithuania“ (pranc. *Association des étudiants Lithuaniens a Paris*), kurios tikslas – jungti lietuvius studentus, pripažįstančius Lietuvos nepriklausomybę[244]. Pokalbiai įsteigti naują lietuvių studentų draugiją, pasak P. Rimšos, vykę 1904 m. vasario ir kovo mėnesiais dažniausiai Petro Rimšos bute. Steigimo klausimą labiausiai judinęs Juozas Petrulis, kolegų vadintas tos draugijos gyvybe ir siela. Jo vaidmuo draugijos gyvenime buvęs toks svarbus, kad „kalbėti apie „Lithuanią“ – tai kalbėti apie J. Petrulį, jis buvęs tarsi draugijos „Lithuania“ sinonimas. Tai liudija ir draugijos narių laiškai[245]. Skulptorius Antanas Vivulskis, 1904 m. išvykęs iš Paryžiaus į Milaną, vėliau į Veneciją, savo laiškuose P. Rimšai, kaip minėta, vis teiravosi apie J. Petrulį ir draugiją „Lithuania“[246]. P. Rimša rašė, kad J. Petrulio entuziastingi žodžiai, pasiaukojantis pavyzdys, kaip reikia atsidėti savo tautai, ją šviesti, lengvinti jos būtį, darė aplinkiniams žymiai didesnį gaivinantį, skatinantį poveikį negu ilgi raštai. Du tos draugijos nariai, iki tol laikę save lenkais (P. Rimša ir M. Römeris), J. Petrulio paskatinti, savo talentais ėmėsi dirbti Lietuvai. J. Petrulio poveikį lietuvybės dvasiai draugijoje palaikyti liudijo ir tas faktas, kad jam 1905 m. išvykus iš Paryžiaus į Londoną, pasak M. Putvinskaitės, nebeliko draugijoje lietuvių, mokančių lietuviškai.

Pirmame 1904 m. pusmetyje draugijai priklausė Juozas Petrulis – Benediktas

244 Minėtas J. Šaulio laiškas E. Volteriui 1939 m.

245 *Vilniaus žinios*, 1910, nr. 95 (05 01).

246 Sąrašas sudarytas remiantis „Sandoros“ posėdžių protokolais 1903–1910. – LMAVB, F9, 3557-3559.

Audra, dailininkai Petras Rimša ir Bujko, architektas Antanas Vivulskis, teisės studentas M. Römeris, zoologas Tadas Ivanauskas[247], Stasys, Eminas, Marė ir Karilė Geršinskai. Dauguma jų laikė save Lietuvos lenkais. Draugija perėmė ten anksčiau veikusios draugijos „Želmens", palaikiusios kurį laiką vienijimosi su lenkais idėją, knygynėlį[248]. O ir pati draugija „Želmuo"[249], atvykstant į Paryžių daugiau lietuvių moksleivių, persivadino į „Lithuania" ir pasuko savo veiklą grynai lietuviška linkme.

Draugijos „Lithuania" aktyviausi nariai buvo J. Petrulis ir M. Römeris. Draugijos narių lietuviškiems jausmams sužadinti susirinkimuose Petrulis aiškino jiems lietuvių tautinio atgimimo istoriją, lietuvių kovą dėl spaudos. Tais pačiais tikslais draugijos nariai M. Römeris ir Tadas Ivanauskas skaitė paskaitas apie Lietuvą ir lietuvius lenkų pažangiajam jaunimui, aiškino lietuvių tautinius valstybinius siekius, kvietė lietuvių ir lenkų tautas bendrauti naujomis istorijos sąlygomis[250].

Paryžiaus lietuvių studentų draugijos išskirtinis nuopelnas, kad ji pradėjo naują tautos konsolidacijos etapą vienydama lietuvius ir Lietuvos lenkus, padėjo sugrįžti į lietuvybę kai kuriems sulenkėjusiems Lietuvos bajorams – įveikti šį tautai pražūtingą feodalizmo palikimą. Draugija taip pat parodė, kad su kiekviena nauja lietuvių studentų draugija darbas Lietuvai įgyja naujų formų ir naujų darbininkų.

Apie šią draugiją jos įkūrėjas Juozas Petrulis rašė: „*Nusiteikę prieš lenkus, 12 jaunų lietuvių, kilusių iš įvairių luomų, įkūrė Paryžiuje „Lithuaniją" siekiant laimėti „kovą su despotu". Ant mūsų bažnyčios durų stovės kardu įbrėžtas lozungas „Patriam servatis, si concordiam servatis", o ant bokšto plevėsuos kvietimas „Lietuvos Respublika.*"[251] Pasak M. Römerio, draugija iš pradžių ketinusi rūpintis jaunuolių, kurie mokėsi užsienyje, savišalpa. 1904 m. ji surengė specialų vakarėlį, kurio metu

247 Nauja jaunuomenės draugystė. – *Varpas*, 1904, nr. 4, p. 63; Römeris, M. „Lithuania". – *Aušrinė*, 1912, nr. 15, p. 57.

248 Rimantas J. Petras Rimša pasakoja, 1964, p. 79.

249 Ten pat.

250 T. Ivanauskas 1905–1908 m. studijavo Sorbonos universitete, iki 1910 m. dirbo šio universiteto Roscoffo zoologijos stotyje.

251 LE, t. 22, p. 16.

skaitė paskaitas apie Lietuvos reikalus. Voltero salėje buvo lenkiškai perskaityti du referatai: „Stosunki etnograficzno-kulturalne na Litwie“ (jį 1906 m. paskelbė Krokuvos laikraštis *Krytyka*), kitą skaitė T. I. (Tadas Ivanauskas) „Litewskie partje polityczne“. Bet diskusijoje svarbiausia tema buvusi lietuvybės atgaivinimas tarp draugijos narių[252].

Draugija iš naujo atsikūrė 1908 m. kaip „Lietuvių susivienijimas Paryžiuje“. Tikslas – suvienyti vietos lietuvius, juos šviesti, savo raštais šelpti lietuvių raštiją. Nario mėnesinis mokestis – 25 centimai. Buvo įkūrusi savo knygynėlį (lietuviškų, lenkiškų, vokiškų ir prancūziškų knygų). Gaudavusi iš Amerikos lietuviškų laikraščių: *Tėvynė*, *Darbininkų viltis*, *Keleivis*, *Žvaigždė*, iš Lietuvos – *Viltis*, *Šaltinis*. Atskiri draugijos nariai prenumeravo *Lietuvos ūkininką*, *Lietuvos žinias*, iš Amerikoje leidžiamų – *Laisvąją mintį*, *Draugą*. Juozo Gabrio pastangomis 1909 m. gruodžio 5 d. čia įsikūrė „Tėvynės mylėtojų draugijos 105 kuopa“, prie kurios prisidėjo visi Paryžiaus lietuviai. 1910 12 18 įvyko jos susirinkimas, kuriame Juozas Gabrys siūlė įsteigti Lietuvių informacinį biurą Paryžiuje, kuris platintų ir garsintų Lietuvos vardą užsienyje rašydamas į užsienio laikraščius apie Lietuvą, leisdamas tuo tikslu knygas, atstovautų Lietuvai tarptautiniuose kongresuose. Tokio biuro išlaikymui Pautenis paaukojęs 15 frankų, J. Gabys – 10 fr., J. Kučinskas – 5 fr.,

14 pav. Lietuviai studentai Tulūzos aukštosiose mokyklose, 1926 m.

Pirmoje eilėje iš kairės: elektrotechnikas Jurgis Karuža, Lietuvos armijos kapitonas Grabys, elektrotechnikas Juozas Čepaitis; antroje eilėje iš kairės: pedagogas Vytautas Soblys, Vėbraitė, architektas Bronius Elsbergas, Lietuvos armijos kapitonas Vėtra (iš autoriaus archyvo)

252 Statuty Litow. Towarzystwa nazwanego „Želmuo“ (1900); Įstatymai Lietuwiszkos draugystės vardu „Želmuo“. M. Jankaus spaustuvė, Bitėnai, be metų. – VUB Lr6538); *Varpas*, 1904, nr. 4, p. 63).

J. Česiūtė – 3 fr.[253]

Apie draugijos veiklos pradžią informacijos nedaug. Draugija iš naujo atsikūrė 1923 m., kai dėl žinomų įvykių Vokietijoje vis daugiau lietuvių ėmė vykti iš Vokietijos į Prancūzijos Paryžiaus, Monpelje, Grenoblio universitetus. Draugija 1924 m. turėjo 24 narius. Tuo metu į Paryžių studijuoti atvyko nauja lietuvių karta (E. Turauskas, D. Jasaitis, E. Steponaitis, Spėtyla ir kiti). Čia tų metų žiemos semestre E. Turauskas lietuvių vardu sveikino Paryžiaus universiteto katalikų studentų visuotinį susirinkimą, jame skaitė pranešimą apie Lietuvos ateitininkų veiklą[254]. Tuo metu draugija vadinosi „Lietuvių studentų draugija Paryžiuje“, vadovaujama F. Mackaus (pirm.), vėliau – V. Soblio[255]. Susirinkimai vykdavę Lietuvos pasiuntinybėje. Draugija rengė savo narių susirinkimus, vakarėlius, palaikė ryšius su kitų tautų studentų draugijomis, su Paryžiaus lietuvių darbininkų draugija „Lietuvis“[256].

1932 m. Paryžiuje jau veikė keturios lietuvių draugijos: lietuvių studentų, lietuvių darbininkų, Lietuvos lenkų ir Lietuvos žydų. Tais metais sausio 17 d. tos draugijos sudarė bendrą „Lietuviškųjų organizacijų federaciją“, kuriai ėmėsi vadovauti Lietuvos konsulas Paryžiuje Br. Blaveščiūnas[257]. Federacija sausio 30 d., ją globojant Lietuvos pasiuntiniui Prancūzijoje P. Klimui, surengė didelį koncertą-balių[258], kurio pelną skyrė vietos lietuviams bedarbiams remti. Tuo metu Paryžiuje prasidėjus ekonominei krizei, 90 proc. čia dirbusių lietuvių neteko darbo ir kentė didelį skurdą, kiti grįžo į Lietuvą. Bedarbiams šelpti federacija įsteigė specialų komitetą (P. Dielininkaitis, dail. A. Gudaitis, Masiulis). Šia kryptimi daug

253 Lietuviai Paryžiuje. – *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 2 (01 06(19), p. 3.

254 *Rytas*, 1923, nr. 8.

255 Lietuvių studentų draugijos Paryžiuje raštas Švietimo ministerijai, 1936 06 16. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 747, l. 15.

256 *Rytas*, 1930, nr. 284.

257 VUB, F1, F394, p. 329.

258 Koncerte įvairius kūrinius atliko Lietuvos muzikai: pianistas Konradas Kaveckas, solistės O. Binkevičiūtė, Pr. Kaupelytė (vėliau Kaveckienė), Dievaitytė, aktorė Angelė Jankauskaitė deklamavo prancūzų kalba O. Milašiaus eilėraščius.

aktyvumo rodė Lietuvių studentų draugijos pirmininkas, architektas J. Kovalskis[259].

Dideliu lietuvių studentų draugijos laimėjimu buvo laikoma 1933 m. organizuota reprezentacinė kelionė po Prancūzijos miestus: Paryžių, Lioną, Grenoblį, Marselį, taip pat dalyvavimas Tautų šventėje Nicoje su savo tautiniais rūbais, šokiais, dainomis. Šiose akcijose lietuvių tauta sulaukė didelių simpatijų. Kartu renginiuose dalyvavo ir Lietuvos lenkų draugija (7 asmenys)[260].

6.5 „Lietuvių jaunuomenės tautiškai moksliška draugija Belgijos Louvain (Lövenie)“

Kitas lietuvių katalikiško jaunimo ryškesnis telkimosi centras Vakaruose buvo Belgijos Leveno universitetas, turintis gana senas istorines tradicijas (įkurtas 1425 m.). Lietuvos kultūriniai, moksliniai ryšiai su šiuo universitetu siekia XVI a. pradžią. Pirmas žinomas lietuvis, įstojęs į Leveno universitetą prieš 1537 m., buvo vienas pirmųjų Lietuvos evangelikų, lietuvių kultūros veikėjas Abraomas Kulvietis, atvykęs iš Krokuvos universiteto susipažinti su besiformuojančiomis reformacijos (liuteronizmo) idėjomis. Čia jis susipažino su garsiuoju reformacijos humanistu Erazmu Roterdamiečiu[261]. Matyt, jo idėjų paveiktas A. Kulvietis, grįžęs į Lietuvą, 1539 m. Vilniuje įkūrė reformacijos idėjomis grindžiamą mokyklą, per kurią platino reformaciją. Vėliau į Leveno universitetą (nuo 1579 m. tapusį katalikišku) siuntė savo vaikus kai kurie į katalikybę grįžtantys Lietuvos didikai: Radvilos, Sapiegos, Valavičiai, siekiantys susipažinti jau su kontrreformacijos idėjomis ir veiklos taktika. 1604 m. tarp to universiteto studentų minimas Eustachijus Valavičius, vėliau Vilniaus vyskupas[262], 1609 m. – Mykolas ir Albrechtas Stanislovas Radvilos, atvykę kartu su savo auklėtoju Andriumi Petrikovskiui,

259 *Lietuvos aidas*, 1932, nr. 32, 53.

260 Vabalas, A. Prancūzijos lietuvių kova tautiškumui išlaikyti. – VUB, F1, F394, l. 329.

261 Alekna, A. *Katalikų bažnyčia Lietuvoje*. Šv. Kazimiero draugijos leidinys, Kaunas, 1936, p. 69.

262 Kot, S. *Stosunki polaków z uniwersytetem Lowańskim. W 500 rocznicę otwarcia uniwersytetu w Lowanjum*, Lwów, 1927, p. 16.

vėliau pagarsėjusiu teisininku ir Krokuvos spaustuvininku[263]. Lietuvių studijuota ir pas garsų Leveno universiteto profesorių Ericijų Puteaną, tuo meto žavėjusį Europą savo pedagogika ir iškalba. Jo mokiniais čia 1610–1611 m. buvo net keturi Sapiegos: Mykolas, Kristupas, vėliau Fridrichas ir Aleksandras Kazimieras. Didikai Sapiegos 1625 m. buvo pasiuntę į Leveno universitetą visą būrį Lietuvos jaunimo: Vitebsko vaivados sūnus Aleksandrą ir Olbrechtą, Naugarduko vaivados sūnus Kazimierą ir Tomašą. Vėliau čia dar studijavo LDK etmono Leono Sapiegos sūnūs Kristupas, Mykolas ir Kazimieras Leonas. Iš jų Kristupas Sapiega vėliau parodė literatūrinių gabumų, paskelbęs 1627 m. politinę „tezę" ir parašęs Dimitrijaus Samazvanco istoriją[264]. Lietuviai studentai (Sapiegos) čia dar sutinkami 1639 ir 1661 m.

Iš lietuvių, studijavusių XIX a. II pusėje, minėtinas Antanas Baranauskas, vėliau žinomas kaip *Anykščių šilelio* autorius ir Seinų vyskupas. Čia jo profesoriumi buvęs garsus ano meto belgų filosofas, pusiau tradicinio ontologizmo atstovas Gerardas Kazimieras Ubaghsas (Gerard Casimir Ubaghs, 1800–1875)[265], nuo 1834 m. profesoriavęs Leveno universitete. Jis kartu su italu Rosmini Gioberti ir kitais plėtojo vadinamąją „ontologizmo" teoriją, orientuotą į Šv. Anzelmo tradiciją, pagal kurią Dievo buvimo įrodymai laikomi nereikalingi, nes Dievą, esą, pažįstame tiesiogiai, intuicija. Šias mintis jis išdėstė savo veikale *Essai d` idéologié ontologique* (liet. *Ontologinės ideologijos tyrimai*, 1860). Ši jo knyga sukėlė popiežiaus Pijaus IX nepasitenkinimą ir jis ją 1866 m. uždraudė naudoti mokyklose, pats G. K. Ubaghsas buvo priverstas palikti Leveno universitetą[266]. Galbūt nedaugeliui žinoma, kad jo buvęs studentas kun. Antanas Baranauskas garsėjo ne tik kaip poetas, bet ir kaip toli pažengęs matematikas savamokslis, be kitų savo matematinių ieškojimų paskelbęs knygą *O progresji transcendentalnej oraz skali*

263 Ten pat, p. 19.

264 Ten pat.

265 Eretas, J. Katalikai ir mokslas, p. 161.

266 *Encyklopedya koscielna*, t. 39–40, p. 340.

i siłach umysłu ludzkiego (liet. *Apie transcendentinę progresiją ir žmogaus proto amplitudę ir galią*, Varšuva, 1897). Šios „transcendentinės progresijos" pagrindu A. Baranauskas, kaip ir jo mokytojas G. K. Ubaghsas, bandęs „ontologizmo" pagrindu teigti, kaip minėta, intuityvų Dievo buvimo įrodymą[267]. A. Baranauskas, pats studijavęs užsienyje ir suvokęs tokių studijų reikšmę asmenybės plėtrai, tapęs Seinų vyskupu, gausiai siuntinėjo savo vyskupijos kunigus į užsienio mokyklas.

Nauja lietuvių studentų karta atvyko į Leveno universitetą nuo 1907 m., bet ne taip gausiai kaip į Fribūrą. Autoriaus žiniomis, 1907–1935 m. Leveno universitete yra studijavę per 30 Lietuvos studentų[268].

15 pav. Kun. Pijus Bielskus (1880–1958), vėliau prezidento A. Smetonos kanceliarijos vedėjas

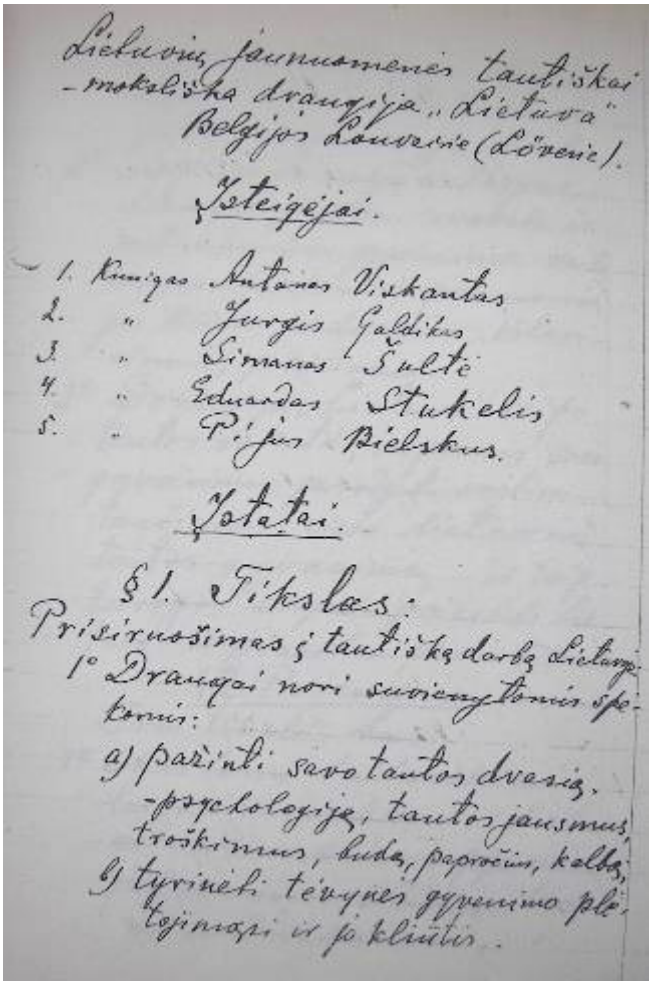
Organizuotas veikimas. Žinoma, kad Lietuvių studentų draugiją Leveno universitete (pranc. *Société des étudiant Lithuaniens „Lietuva"*) 1909 m. įsteigė penki čia studijavę lietuviai kunigai: Antanas Viskantas, Simonas Šultė, Pijus Bielskus, Eduardas Stukelis ir Jurgis Galdikas. Tam pretekstą davė to universiteto 500 metų jubiliejus, kurio iškilmėse ruošėsi organizuotai dalyvauti ir visų tame universitete studijavusių tautų jaunimas, jau turintis čia savo tautines organizacijas ir valstybinius simbolius.

Tų tautų studentai, kurie neturėjo savo tautinių draugijų, suskubo jas steigti. Tarp jų buvo ir lenkų studentai, kurie, vadovaudamiesi tradicija laikyti Lietuvą Lenkijos provincija, ketino po savo šalies vėliava sutelkti ir lietuvius. Lenkų studentas kun. Michalskis 1909 m. kovo 5 d. pasiūlė lietuvių grupės aktyvistui Antanui Viskantai, kaip seniausiai tame universitete studijuojančiam lietuviui, steigti kartu su lenkais bendrą studentų draugiją ir

267 Viktoras Biržiška, Antanas Baranauskas. – iš *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 2, Kaunas, 1934, p. 1186–1187.

268 Žr. tęstinį leidinį: *Annuaire l` Univerité Catholique de Louvain 1908–1939*.

universiteto šventės procesijoje kartu žygiuoti po Lenkijos vėliava. A. Viskanta siūlymą griežtai atmetė nurodydamas, kad geri lietuvių ir lenkų studentų santykiai gali pašlyti, kai jie ims veikti vienoje draugijoje, taip, esą, atsitikę Šveicarijos Fribūro universitete. Be to, būtų sunku kurti su lenkais vieną draugiją, kai Lietuvoje tarp šių tautybių įtempti santykiai. Bet ir po to lenkai neprarado vilties pritraukti prie savęs lietuvius. Kitas jų studentas kun. A. Vójcickis po dviejų dienų (kovo 7 d.) pakvietė lietuvius į Šv. Dvasios kolegiją (*College St. Esprit*) „ant alaus stiklo", šitaip pridengiant kvietimą į bendros draugijos steigiamąjį susirinkimą. Į jį nuėjo A. Viskantas ir P. Bielskus. Išklausę kvietimą jungtis, nuo jo viešai atsisakė: lietuviai nesą lenkai, o pats bandymas net ir šiame universitete tapatinti lietuvius su lenkais įžeidžia lietuvius. Lietuviai neturį nieko prieš lenkus, bet jie steigsią savo atskirą tautinę draugiją.

Lietuvių jaunuomenės tautiškai-mokslišką draugiją „Lietuva" Belgijos Louvenie (Lôvenie).

Įsteigėjai.

1. Kunigas Antanas Viskantas
2. " Jurgis Galdikas
3. " Simanas Šultė
4. " Edvardas Stukelis
5. " Pijus Bielskus.

Įstatai.

§ 1. Tikslas:
Prisirusšimas į tautišką darbą Lietuvą.
1° Draugai nori susivienytomis spėtomis:
a) pažinti savo tautos dvasią, -psycologiją, tautos jausmus, troškimus, buda, papročius, kalbą;
b) tyrinėti tėvynės gyvenimo plėtojimąsi ir jo kliutis.

16 pav. Leveno lietuvių studentų draugijos „Lietuva" steigėjai ir įstatai, 1909 07 02

Nors ir būdami tik penki lietuviai studentai pareiškė universiteto vadovybei, kad jie steigia savo atskirą lietuvių studentų draugiją. Pasigamino savo tautinę Lietuvos vėliavą – baltą Vytį ant raudono audeklo su

užrašu „Lietuva“, su trimis kabančiomis juostomis – žalia, geltona ir raudona. Jų vėliavą 1909 m. gegužės 9 d. pašventino Leveno katedroje universiteto prof. kun. Désiré Nysas (1859–1927) – didelis lietuvių draugas ir globėjas. Ta proga jis pasakė lietuviams palankų pamokslą, susiejęs vėliavos pašventinimą su lietuviams reikšminga lietuviškos spaudos atgavimo penkerių metų sukaktimi. Vėliavos šventinimo iškilmėse dalyvavo ir kitų tautybių universiteto studentai, tarp jų – ir lenkai, kurių vėliavos šventinimo šventėje buvo dalyvavę ir lietuviai. Po to kun. A. Viskantas laikė Šv. Mišias. 1909 m. gegužės 9-oji tapo oficialia Leveno lietuvių studentų „Lietuvos“ įsteigimo diena.

Tą pačią gegužės 9 d. (sekmadienį) vyko universiteto jubiliejinės iškilmės. Šventinėje eisenoje plevėsavo visų universitete studijuojančių tautų vėliavos, tarp jų ir Lietuvos. Ją nešė kun. Pijus Bielskus, lydimas iš šalių A. Viskanto ir J. Galdiko. Ant šaligatvių sustoję leveniškiai sveikino lietuvius skanduodami: „Vivat Lithuania!“ Tai buvo pirmoji Lietuvos vėliava[269], įžengusi į užsienio universitetus ir paskelbusi pasaulio tautoms apie politiškai prisikeliančią lietuvių tautą. 1909 m. liepos 2 d. visi draugijos nariai (A. Viskantas, J. Galdikas, S. Šultė, E. Stukelis ir P. Bielskus), susirinkę Simono Šultės kambaryje[270] į pirmąjį savo draugijos susirinkimą, priėmė „Lietuvos“ draugijos įstatus[271], parengtus Pijaus Bielskaus. Jie buvo panašūs į Fribūro lietuvių studentų „Rūtos“ įstatus, nes abi draugijas jungė tie patys pasaulėžiūros ir politikos tikslai – kurti laisvą, nepriklausomą, katalikišką Lietuvą. „Lietuvos valstybės“ terminas dar nebuvo vartojamas. Pagal šiuos įstatus draugijos nariu galėjo būti kiekvienas, kuris lietuviškai kalba ir nori darbuotis draugijos tikslui – ruoštis tautiškam darbui Lietuvoje. Suvienytomis jėgomis pažinti savo tautos dvasią, psichologiją, papročius, troškimus, kalbą – „Europos akyse prikelti Lietuvą iš praeities užmiršimo“. Išsirinko ir pirmąją savo valdybą:

269 Žodį „vėliava“ A. J. Greimas kildino iš žodžių „vėlių visuma“. Tai galima traktuoti, kaip simbolinį mirusiųjų įpareigojimą gyviesiems ginti mirusiųjų iškovotas vertybes. Vėliavos nešimu skelbiama, kad į žygį kartu su gyvaisiais eina ir visų tautos mirusiųjų vėlės.

270 Leveno universiteto studentai lietuviai gyveno Leono III seminarijos bendrabutyje.

271 Lietuvių studentų draugijos „Lietuva“ Belgijoje (Louvain) įstatai. – *LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268, l. 45.*

pirmininku Pijų Bielskų, jo padėjėjais – Simoną Šultę ir Antaną Viskantą. Draugijos kasai sukurti įsipareigojo mokėti po 1 franką stojamojo mokesčio, po 2 frankus metinio mokesčio ir „parašyti per metus po vieną straipsnį lietuviškiems laikraščiams“[272].

Skaitykla. Lietuvos politiniam, kultūriniam gyvenimui stebėti, reaguoti į jo aktualijas įsisteigė lietuviškos spaudos skaityklėlę. Dėl patalpų kreiptasi į Leono III seminarijos bendrabučio direktorių – minėtą lietuvių globėją prof. D. Nysą, kuris paskyrė lietuvių skaityklėlei net atskirą kambarį (to neturėjo universitete jokios kitos tautybės studentai). Tuo profesorius parodė išskirtinės pagarbos ženklą lietuvių tautai, imperinės Rusijos pavergtai, bet garbingai siekiančiai laisvės ir valstybingumo.

Skaityklėlė buvo kaupiama gaunant iš Lietuvos ir Amerikos lietuviškus laikraščius ir žurnalus: *Birutė*, *Draugija*, *Draugas*, *Kova*, *Šaltinis*, *Lietuvos ūkininkas*, *Lietuvos žinios*, *Vadovas*, *Vienybė*, *Viltis*, *Rygos garsas*, *Garnys* ir kt.[273] Kai kuriuos lietuviškus laikraščius (*Lietuvaitė*, *Garnys*) draugija prenumeravo, vėliau ir tų laikraščių redakcijos sutiko savo laikraščius siuntinėti nemokamai. Patys studentai gaunamus lietuviškus laikraščius vertino ir kaip galimybę mokytis lietuvių kalbos[274]. Apie kultūrinę Leveno draugijos veiklą, ypač jos bendradarbiavimą lietuviškoje spaudoje rašoma skyriuje „Studijos ir katalikiškasis modernizmas“.

Leveno „Lietuva“ likvidavosi 1911 m., kai joje liko vienas studentas M. Reinys[275]. Likvidavimo aktą jis surašė 1913 m. birželio 19 d. Draugijos turtą – vėliavą, knygyną, įstatų, susirinkimų protokolų knygą, iždą (20 fr. 27 cent.) – persiuntė tuo metu veikiančiai Fribūro lietuvių studentų draugijai „Lithuania“[276].

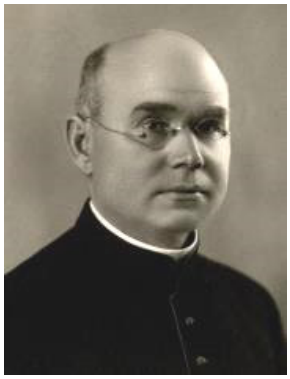
272 Leveno lietuvių studentų draugijos „Lietuva“ (1909) įsikūrimo istorija, rašyta A. Viskanto. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268, l. 46–49.

273 *Viltis*, 1909, nr. 149 (12 23).

274 B. Andriuška, 1913 – VUB, F1 D460.

275 *Ateitis*, 1911, nr. 9, p. 381.

276 M. Reinio surašytas Liuveno „Lietuvos“ turto, perduoto Fribūro „Rūtai“ aprašas, Louvain, 1913 06 19. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268, l. 64, 70. Plačiau apie Leveno lietuvių studentų draugiją žr. Katilius, A. Lietuvių studentų katalikų draugija Leveno universitete XX a. pradžioje. – *LKMA metraštis*, t. 36, 2012, p. 14–167.

17 pav. Antanas Viskantas (1877–1940)

Draugija likvidavosi, bet jos nariai tęsė Lietuvos garsinimo ir jos interesų gynimo misiją. Iš jų atskirai reikia pažymėti Antano Viskanto nuopelnus propaguojant Lietuvos reikalus užsienyje I pasaulinio karo metu ir 1917–1918 m. atkuriant Lietuvos nepriklausomybę. Apsigyvenęs Šveicarijoje, jis 1915 m. rašė Amerikos Lietuvių tautos Tarybai, kad išvarius iš Lietuvos rusus ir atsiradus Lietuvos valstybės atkūrimo vilčiai, svarbu informuoti užsienį apie Lietuvą ir jos politinius siekius, o tam reikia ir materialinės paramos. Ją gavęs[277], A. Viskantas rašė Morkaus ir Rankaus slapyvardžiais straipsnius Lietuvos politikos klausimais į Šveicarijos, Prancūzijos, Belgijos laikraščius, tarp jų – į *La Liberte* (Fribūras), *Courtier de Geneve, Journal de Geneve Gazette de Lausann,* pastarajame paskelbė straipsnį „Užmirštoji tauta“ (pranc. „Une Nation oublice“)[278]. Paryžiaus dienraštyje *La Croix* 1910 08 13 paskelbė straipsnį „Lenkai ir lietuviai“ (pranc. „Polonais et Lithuanniens“), 1912 m. – „Katalikybė Lietuvoje“ (pranc. „Le Catholicisme en Lithuanie“). Juose propagavo lietuvių kultūros specifiką, gynė Lietuvos politines teises nuo lenkų imperinių pretenzijų. Tais pačiais tikslais išleido prancūzų kalba dvi knygas: *La Lituanie et le guerre* (liet. *Lietuva ir karas*, Ed. Ator Geneve, 1917) ir *La Lituanie Religieuse* (liet. *Lietuvos religija*, Ženeva, Paryžius, 1918). Pastarojoje rašė apie lietuvių tautos istoriją, tautos charakterį, lietuvių santykius su įvairiomis religijomis. Tų knygų leidybą rėmė Amerikos kunigai lietuviai. A. Viskantas kėlė net ir tokią drąsią idėją kaip atkurti ne tik nepriklausomą Lietuvos valstybę, bet ir LDK, ir šia linkme aktyviai veikė[279].

Vykdyti šią plačią literatūrinę veiklą Lietuvos reikalams propaguoti užsienyje

277 LMAVB, F239-128.

278 Antano Viskantos laiškas Amerikos lietuvių atstovui Paryžiuje, Lietuvos delegacijos nariui, kun. Jasiui Žiliui, 1919 07 16. – LMAVB, F239-128.

279 Lopata, R. Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK. – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, 7, Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 331–340.

A. Viskantas galėjo ne tik dėl amerikiečių materialinės paramos, bet ir dėl įgyto užsienyje platus išsilavinimo, užsienio kalbų mokėjimo: Leveno universitete jis 1909 m. buvo įgiję filosofijos licencijato laipsnį (disertacija *Buchez et son systeme*)[280], ten pat 1910 m. – filosofijos daktaro laipsnį (disertacija *Buchez et Saint-Simon*), o 1913–1915 m. – kanonų teisės diplomą Romos Grigaliaus universitete[281]. Bažnyčios ir valstybės santykių reguliavimo klausimais 1910 m. susirašinėjo su savo buvusiu Leveno profesoriumi, teisės daktaru A. van Hove[282].

Savo veikla A. Viskantas liudijo pabrėžtiną lietuvių studentų užsienyje reikšmę sugrąžinant lietuvių tautos vardą į Vakarų Europos tautų sąmonę, ginant jos nepriklausomybės siekį, ieškant jam tarptautinio pripažinimo ir paramos. Tai buvo bene sunkiausias lietuvių tautos periodas, kai reikėjo pradėti beveik nuo nulio, net nuo teisės vadintis lietuviu ir tai daryti su minimaliomis pajėgomis. Lietuviai studentai užsienyje tapo pagrindiniais šios misijos vykdytojais.

18 pav. Jurgis Galdikas (1883–1963)

Nuopelnais prisikeliančios Lietuvos švietimui ir žmoniškumui pasižymėjo ir Leveno universitetą 1911 m. filosofijos daktaro laipsniu baigęs Jurgis Galdikas, įgijęs išsilavinimą, kad tarnautų Lietuvai[283]. Negausus leveniečių būrelis gausiai tarnavo Lietuvai.

---

280 Pilyp Buchez (1796–1865) – vienas iš prancūzų autorių, propagavusių socializmą, St. Simono mokinys, pirmas iškėlęs mintį organizuoti darbininkų gamybines bendroves, per jas išvaduoti darbininkus iš darbdavių priespaudos ir padėti pagrindus kooperacinei visuomenės santvarkai. Katalikų bažnyčiai padedant, jis tikėjosi pakelti visuomenės moralės lygį. Šias idėjas išdėstė savo veikale *Essai d un traite complet de philosophie au point de vue du catholicisme et du progres* (1839–1840).

281 A. Viskantos studijų knygelė Romos Grigaliaus universitete 1913–1915 m. – LMAVB, F239-7.

282 LMAVB, F239-129.

283 Uršulė Urniežiutė-Starkienė savo prisiminimuose (Klaipėda, 1975) mini kilnius J. Galdiko darbus. Po Leveno universiteto baigimo apsigyvenęs Šiauliuose, jis įkūrė „Blaivybės draugiją" lietuvių jaunimui kultūrinti: rengė vaidinimus, „gyvuosius paveikslus", organizavo chorą, skaitė paskaitas, įsteigė lietuviško rašto ratelį (daugelis jaunuolių tuo metu Lietuvoje buvo beraščiai). Raštingesni draugijos nariai, įkvėpti J. Galdiko, J. Talmonto ir J. Remeikos, vakarais savo apylinkės valstiečių gryčiose dirbo šiuose lietuviško rašto mokymo rateliuose. Jo iniciatyva I pasaulinio karo metu buvo įsteigta Šiauliuose lietuviška gimnazija. 1919–1927 m. direktoriavo Kražių Žiburio gimnazijoje. II pasaulinio karo metu slėpė persekiojamus žydus, už tai 2005 m. (po mirties) paskelbtas

7. Idėjinė, politinė lietuvių studentijos diferenciacija užsienyje iki 1914 m.

Tuo metu tarp Vakarų Europos universitetuose studijuojančių lietuvių, kaip minėta, formavosi ne tik vienijanti tautinė sąmonė, bet ir juos skirianti idėjinė diferenciacija, kurią Jurgis Šaulys 1910 m. laikė viena iš trijų pagrindinių kliūčių, trukdančių lietuvių studentams užsienyje vienytis[284]. Ji atspindėjo pačiame Lietuvos nacionaliniame atgimime vykstančią diferenciaciją, kuri tuo metu išreiškė įvairių Lietuvos socialinių grupių, dalyvaujančių šiame judėjime, interesus. Pagal juos diferencijavosi ir pažiūros į atgimstančios Lietuvos politinį idealą. Bendras politinis idealas daugeliui buvo nepriklausoma Lietuva. Su šiuo aiškiau ar silpniau išreikštu idealu, matėme, kūrėsi pirmosios lietuvių studentų draugijos Ciuriche, Fribūre, Berne, Belgijos Levene, Paryžiuje, Berlyne. Tačiau dėl to, koks turi būti šio idealo socialinis ir pasaulėžiūrinis turinys, visos šios draugijos skilo į dvi pagrindines idėjines, politines kryptis: 1) katalikiškąją, kuri į pirmą vietą kėlė katalikybę ir tautiškumą, ir 2) pozityvistinę („progresistų“), iš esmės socialdemokratinę, kuri pirmumą teikė liberaliai, „laisvamaniškai“, gamtamokslinei pasaulėžiūrai, socialinio teisingumo klausimams, o jų sprendimo būdus siūlė revoliucinius arba ryžtingų reformų.

Katalikiškajai krypčiai atstovavo Šveicarijos Fribūro „Rūta“-„Lithuania“ ir Belgijos Leveno „Lietuva“, o „progresistams“ – Ciuricho, Berno, iš dalies Paryžiaus ir Berlyno lietuvių studentų draugijos. Katalikiškoji studentija daugiau dėmesio skyrė savo pačių narių lavinimuisi, savišalpai ir katalikiškajai ideologijai tautoje palaikyti. Jos kvietė tautą į nepriklausomybę ne per revoliucijas, o per „ramų kultūros darbą“. „Progresistų“ draugijos labiau reiškė revoliucinio Lietuvos jaunimo užsienyje lūkesčius ir nuostatas, ypač tai pasakytina apie Ciuricho ir Berno

„Pasaulio teisuoliu“ ir apdovanotas „Žūstančiųjų gelbėjimo kryžiumi“ (https://zemaitiuzeme.lt/personalijos/galdikas-jurgis/).

284 Kitos dvi priežastys: santykinai mažas lietuvių studentų skaičius konkrečiuose universitetuose ir psichologinės, esą žmonių, kurie „organiškai nepakelia“ bet kokios draugijos „jungo“, ypač studentės merginos (J. Bekampis [Jurgis Šaulys]. Prie užsienio lietuvių moksleivių statistikos. – *Vilniaus žinios*, 1910, nr. 95 (05 01 (14)).

lietuvių draugijas. Jos pasisakė už nuodugnesnes socialines, ekonomines būsimosios Lietuvos reformas. Paryžiaus ir Berlyno draugijos, kaip negausios ir neilgai veikusios, savo pasaulėžiūrinės politinės programos nebuvo aiškiau išskleidusios ir daugiau tenkinosi savo narių profesiniais ir materialinės šalpos reikalais.

Katalikiškosios studentų draugijos, suvokusios idėjinę studentų diferenciaciją kaip įvykusį faktą, bandė vienyti skirtingų pažiūrų studentiją bent tarpusavio šalpos pagrindu, neliečiant politinių, pasaulėžiūrinių įsitikinimų. 1901 m. liberaliosios minties lietuvių laikraštis *Varpas*[285], sekdamas lenkų studentijos Šveicarijoje pavyzdžiu, ragino lietuvius studentus užsienyje bent kartą į metus „suvažiuoti į krūvą ir išdirbti bendrą veiksmų programą". Šią idėją mėgino įgyvendinti Fribūro „Rūta", o vėliau – Belgijos Leveno „Lietuva". Jos narys Antanas Viskantas laiške „Sandaros" draugijos nariui Jurgiui Šauliui 1908 m. teiravosi, ar jis (J. Šaulys) nepriartėjęs prie katalikiškosios pasaulėžiūros, sudarančios pagrindą jam prisijungti prie Leveno „Lietuvos". J. Šaulys atsakė, kad jis ne tik nenutolęs nuo istorinio materializmo, bet atvirkščiai – dar labiau įsitikinęs šios teorijos teisingumu.

Naują pretekstą vienytis tais pačiais metais davė Briuselio Naujojo universiteto (pranc. *Université Nouvelle de Bruxelles*) lietuvių studentų laiškas *Vilniaus žiniose* (1908 m.) apie varganą Belgijos (Briuselio ir Lježo universitetų) lietuvių padėtį. Briuselio universitete tuo metu studijavo trys lietuviai: K. Jasiukaitis, A. Smalstys-Smolskis ir J. Šepetys, o Lježo universitete – Narutavičius, Galvanauskas ir Kazėnas.

Reaguodami į minėtą laišką, Leveno lietuviai studentai pasiūlė jiems steigti bendrą Belgijos lietuvių studentų savitarpio pašalpos draugiją. Iniciatyva buvo pagarsinta laikraštyje *Viltis*[286]. Leveniškiai kunigai Simonas Šultė ir Antanas Viskantas 1909 m. sausio 3 d. specialiai buvo nuvykę į Ležą ir tarėsi su ten studijuojančiais lietuviais tokios draugijos steigimo reikalu, o vėliau Jurgis Galdikas ir

285 *Varpas*, 1901, nr. 5, p. 58.

286 *Viltis*, 1908, nr. 137, ir pakartota 1909 m., nr. 6.

A. Viskantas – į Briuselį, Abejose vietose leveniečių iniciatyvai pritarta ir nutarta surengti Levene Belgijos lietuvių studentų suvažiavimą Lietuvos reikalams aptarti ir savitarpio pašalpos draugijai įsteigti.

Tačiau sumanymui nebuvo lemti įsikūnyti, skersai kelio iškilo ideologinio atostūmio jėgos – persigalvojo briuseliečiai. Jų atstovas Jonas Šepetys (vėliau žinomas protestantų kunigas) 1909 m. sausio 18 d. laiške Leveno lietuviams studentams savo atsisakymą dalyvauti suvažiavime aiškino ideologiniais priešingumais: "<...> *bendrai tverti savitarpės pašalpos draugiją <...> negalime dėlei to, kad 1) nežiūrint, jog vieni ir kiti mokinamės, esame priešingų vienas kitam mokslų šalininkai: mes svietiškojo, Jūs – tikybos, 2) mūsų ateities idealai yra per daug priešingi, idant dabar galėtume tverti bendras savitarpines draugijas, remtis vieni kitais. Kas link suvažiavimo, tai apsvarsčius paaiškėjo, jog suvažiavime dalyvauti taip pat negalim, kaip ir drauge draugiją tverti dėlei to, kad suvažiavime nerandam bendro pamato, kur galėtume sustoti ir Jūs, ir mes. O šiaip jau ir Jūsų, ir mūsų pozicija aiški ir be suvažiavimo.*"[287]

Nežiūrint tokio kategoriško atsakymo, leveniečiai dar puoselėjo bendro darbo viltį. A. Viskantas 1909 m. sausio 25 d. pasiuntė laišką į Lježą Galvanauskui tikėdamasis prie šios idėjos patraukti bent Lježo studentus, siūlė patį suvažiavimą vadinti tiesiog „gegužine". Bet irgi nesėkmingai. Kalbėti lietuviškai ir priklausyti tai pačiai tautai pasirodė nepakankama, kad būtų galima veikti kartu. Kiekviena ideologinė srovė matė Lietuvą ir jos ateitį tik per savo ideologijos akinius ir rodė nepakantumą kitokiai. Formavosi dvi Lietuvos vizijos, kurios tomis sąlygomis neketino statyti jas jungiančių tiltų...

Galutinai sužlugus idėjai lietuvybės pagrindu vienyti lietuvių studentų draugijas Vakarų Europos universitetuose, apsistota ties srovinėmis draugijomis: katalikiškoji lietuvių studentija užsienyje būrėsi aplink Fribūro „Rūtą" ir Leveno

287 Bruxelles lietuvių studentų laiškas Louvaino lietuviams 1909 m. sausio 18. – LCVA f. 564 ap. 3, b. 268, l. 43; tas laiškas buvo paskelbtas ir *Vilniaus žiniose*, 1909 01 13 (23), nr. 3, p. 1.

„Lietuvą“, o save „progresistais“ (pažangiečiais) vadinantys – aplink Berno „Susivienijimą“ (vėliau „Sandorą“).

8. Lietuvių studentų katalikų sąjunga

Leveno „Lietuva“, siekdama sujungti bent katalikišką lietuvių studentiją ne tik Vakarų Europos, bet ir Rusijos universitetuose, 1910 m. įkūrė „Lietuvių studentų katalikų sąjungą“. Prie jos prisijungė Leveno „Lietuva“ (6 nariai), Fribūro „Rūta“-„Lithuania“ (9 nariai), Peterburgo katalikų dvasinė akademija (13 studentų), atskiri studentai užsienyje ir imperinės Rusijos miestuose[288], iš viso – 44 studentai iš 7 miestų[289]. Jos buveinė iki 1911 m. buvo Leveno universitetas, kurio studentai lietuviai sudarė ir pirmąjį „Sąjungos“ komitetą (J. Galdikas (pirm.), Pr. Kuraitis, A. Maliauskis ir A. Viskantas). Leveniškių iniciatyva 1910 m. buvo įsteigtas ir tos „Sąjungos“ idėjinis žurnalas *Ateitis* prie A. Dambrausko-Jakšto leidžiamo žurnalo *Draugija*. *Ateitį* redaguoti 1910 03 12 buvo pakviestas Maskvos universiteto Teisės fakulteto studentas Pranas Dovydaitis. Siekiant padidinti „Sąjungos“ patrauklumą pasistengta prie šio judėjimo pritraukti Amerikos ir Kauno moksleivių šelpimo draugijas „Motinėlė“, kurios pasižadėjo teikti pašalpas tik tos sąjungos nariams. „Sąjunga“ – tai dar viena iš studentų užsienyje kilusi iniciatyva, idėjinio artumo pagrindu ketinusi sujungti pavienių studentų pastangas į naujos kokybės socialinę jėgą, palengvinančią bendro tikslo siekimą (apie Lietuvių studentų katalikų sąjungą daugiau rašyta minėtuose A. Katiliaus, K. Skrupskelio ir kitų darbuose).

Ideologinė polemika, skatinanti institucinę kūrybą. Vykstant polemikai su liberaliosios moksleivijos priekaištais katalikų pasaulėžiūrai, Leveno lietuvių

288 J. Dailidonis ir Pr. Kogintas iš Dorpato (Tartu) universiteto, agronomijos studentas Aleksandras Stulginskis (vėliau Lietuvos prezidentas) iš Halės (Vokietija), J. Bakšys iš Insbruko, V. Jurgutis iš Miuncheno, J. Kazakas, K. Rėklaitis, K. Šova iš Romos, K. Košinskis ir Čepulevičius iš Krokuvos, V. Tiškus iš Kijevo, J. Kairiūkštis iš Kazanės universiteto, Pranas Dovydaitis ir E. Draugelis iš Maskvos universiteto, St. L. Noreika iš Peterburgo (*Viltis*, 1910, nr. 72).

289 P. Kuraičio laiškas A. Jakštui, 1911 01 23. – VUB, F1 E20, l. 13; Lietuvių katalikų studentijos sąjungos veiklos ataskaita, Levenas, 1911 04 07. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 268, l. 27–29.

studentų katalikų „Sąjungos“ iniciatyva įsteigtas katalikų moksleivijos žurnalas *Ateitis* buvo idėjinė atsvara liberaliosios moksleivijos žurnalui *Aušrinė*, platinusiam pozityvizmo, darvinizmo ir kai kurias marksizmo idėjas. *Ateitį* iki 1914 m. savo raštais gausiai rėmė Leveno ir Fribūro draugijų studentai. Ši „Sąjunga“ ir jos laikraštis *Ateitis* davė pradžią plačiam katalikiškojo jaunimo ateitininkų sąjūdžiui su lozungu „Omnia restaurare in Christo“, siekusiam Kristaus mokymu iš naujo sukrikščioninti pagonėjantį pasaulį[290]. Apie šį žurnalą ir ateitininkų judėjimą plačiai rašyta K. Skrupskelio[291], A. Katiliaus[292] ir kitų.

Ateitis ir *Aušrinė* tapo šių tarpusavyje polemizuojančių ideologijų tribūnomis, propaguojant iš vienos pusės neotomistinės filosofijos, iš kitos – pozityvizmo idėjas, pačią Lietuvos moksleiviją jos padalijo į dvi idėjiškai skirtingas stovyklas – ateitininkus ir aušrininkus, organizuotai propagavusius ir idėjiškai skirtingus Lietuvos ateities modelius.

9. Lietuvių studentų draugijos užsienyje nuo 1920 m.

Po nepriklausomybės atkūrimo, keliavimui į užsienio universitetus tapus beveik masiniu, lietuvių studentų draugijos kūrėsi daugelyje Vakarų Europos universitetų, kur tik susirinkdavo daugiau lietuvių studentų. Organizuotą jų veikimą dabar skatino ir Lietuvos vyriausybė, tikėdamasi šitaip veiksmingiau išplatinti užsienyje Lietuvos vardą ir reikalus. Skirdama stipendijas, paskolas ar pašalpas, ji teikdavo prioritetą tiems studentams, kuriuos kaip savo narius rekomenduodavo užsienyje veikiančios lietuvių studentų draugijos[293]. Čia aptariamos tos minėto laikotarpio lietuvių studentų draugijos užsienyje, kurios buvo plačiau išvysčiusios savo veiklą.

290 LCVA, f. 567, ap. 3, b. 268, l. 53–54.

291 Skrupskelis, I. *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*. Vilnius, Aidai, 2010.

292 Katilius, A. Lietuvių studentų katalikų draugijos Leveno universitete XX a. pradžioje. – *LKMA metraštis*, t. 34, 2011, p. 141–167.

293 „Lietuvių studentų užsienyje einančių mokslus sąjungos“ raštas Lietuvos švietimo ministerijai paskolos skyrimo Sent Galeno (Šveicarija) Aukštosios prekybos mokyklos studentui Antanui Giedraičiui reikalu, 1930 07 31. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 37, 39.

9.1 Lietuvių studentų draugija Berlyne

Ji susikūrė dar 1914 m. kaip nežymus padalinys čia nuo 1903 m. veikusios „Berlyno lietuvių Draugystės“[294]. Ši „Draugystė“ 1913 m. turėjo 40 narių (vadovavo Berlyno universiteto matematikos studentai B. Kodaitis ir Posingis).

Draugija buvo vertinama kaip santykinai negausi, nes pagal 1910 m. Vokietijos gyventojų surašymą, buvo užsirašę 558 Berlyno gyventojai, laikę save lietuviais ir lietuviškai kalbėję. Dar keli šimtai asmenų kalbėję maišyta lietuvių vokiečių kalba[295]. Draugija veikė lietuvybės ir tautinio solidarumo palaikymo tikslais. Jos nariai kas antrą, ketvirtą šeštadienį rinkdavosi viešbutyje „Königsstadt Casino“ į savo susirinkimus, jų metu svarstė lietuvių reikalus, skaitė lietuviškus laikraščius ir savo pačių parengtus pranešimus, rengė tautiškus vakarėlius, mokėsi lietuvių liaudies dainų, šokių[296]. Per vieną tokį vakarėlį (1914 12 01) vaidinta Vydūno *Ne sau žmonės*, *Numanė*, dainavo choras, lietuvė solistė iš Amerikos[297].

1913 m. prie šios „Draugystės“ prijungė du Mažosios Lietuvos aktyvistai Michaelis Ašmis (1891–1918) ir Zenonas Zaunys, studijavę teisę Berlyno universitete, jie įsteigė prie tos draugijos atskirą „Lietuvių studentų ratelį“ su penkiais nariais, iš kurių tik du mokėjo lietuviškai. Tačiau veiklos „ratelis“ neišvystė, nes netrukus prisidėjo I pasaulinis karas. Po karo nuo 1919 m. Vokietijoje studijavo daugiausia lietuvių. Berlyne 1922–1923 m. – apie 200, bet daug jų būta ir kituose Vokietijos miestuose. Bet 1923 m. pasunkėjus Vokietijoje gyvenimo sąlygoms, lietuviai ėmė keltis į kitus Vakarų ir Centrinės Europos universitetus. Vokietijoje liko tie, kurie baiginėjo mokslus. Berlyne 1925/26 m. žiemos semestrui buvo likę tik 30 lietuvių studentų, daugiausia studijavusių ekonomiką, techniką, teisę, mediciną, agronomiją.

---

294 *Varpas*, 1906, p. 94–95; *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 285 (05 18).

295 *Lietuvos žinios*, 1913, nr. 149 (12 17(30), p. 3).

296 *Ateitis*, 1914, nr. 13.

297 Ten pat.

Berlyne studijuojantys lietuviai nuo 1920 m. veikė atsikūrusiame lietuvių klube „Rambynas“, kuris skelbėsi, kad „rūpinsis Lietuvos kultūros, dailės, literatūros kėlimu ir lietuvių dvasios stiprinimu“[298]. Vienu metu jam priklausė 57 nariai, kurių daugumą jau sudarė studentai, tarp jų: J. Aukštuolis, A. Bridžius, Justas Baltrušaitis, Butkų Juzė, P. Kalvaitytė, Liudas Gira, Domas Micuta, R. Nasvytis ir kiti[299].

19 pav. Lietuviai studentai Berlyno universitete su Lietuvos pasiuntinybės Vokietijoje tarnautojais, 1921 m.

Pirmoje eilėje iš kairės: pirma gamtos mokslų stud. Sofija Orvidaitė (vėliau Vilkaitienė); antra Veronika Bakšytė (vėliau Karvelienė); trečias Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje Viktoras Gailius (nuo 1938 m. Klaipėdos gubernatorius); ketvirta neatpažinta moteris; penktas Lietuvos pasiuntinybės Vokietijoje tarnautojas; šešta neatpažinta moteris; septintas ekonomistas Justas Baltrušaitis.
Antroje eilėje iš kairės: pirmas medikas Jurgis Aukštuolis; antras teisininkas Vladas Pryšmantas (po karo dirbo Lietuvos mokslų akademijoje, rašė senosios Lietuvos istorijos klausimais); trečias medikas Juozas Zubrickas (mirė JAV); ketvirtas teisininkas Bernardas Žukauskas (prieš karą – Ukmergės prokuroras, pasitraukė į JAV, Čikagą); penktas Juozas Pajaujis (vienas iš Tauragės pučo organizatorių); šešta neatpažinta moteris; septintas agronomas Juozas Valiūnas (baigė Kylio universitetą, prieš karą buvo Biržų apskrities agronomas, gyveno Brukline, jo žmona ir dukra liko Lietuvoje); aštunta neatpažinta moteris; devintas valstybės mokslų studentas Juozas Sakalauskas (dirbo Klaipėdos gubernatūroje); dešimtas inžinierius Jonas Augustaitis (Susisiekimo ministerijos referentas, vėliau departamento direktorius); vienuoliktas ekonomistas Radušis (Žemės ūkio banko Kaune direktorius).
Trečioje eilėje iš kairės: pirmas medikas okulistas Andrius Jonas Bridžius (Panevėžio gydytojas, pasitraukė į JAV); antras teisininkas Leonas (prof. Petro Leono sūnus); trečia teisininkė Magdalena Brazytė; ketvirtas miškininkas Vincas Žemaitis (baigė Vokietijoje Tharandto aukštąją miškų mokyklą, prieš karą buvo miškų urėdas Kazlų Rūdoje, pasitraukė į JAV); penktas fizikas ir matematikas Antanas Juška (vėliau Vilniaus universiteto profesorius); šeštas ekonomistas Kazys Sruoga; septintas medikas Domas Jasaitis (Šiaulių gydytojas, pasitraukė į JAV, bendradarbiavo lietuvių spaudoje); aštuntas gamtininkas Vincas Vilkaitis (Žemės ūkio akademijos docentas, tremtinys, žuvo Sibire); devintas ekonomistas Petras Karvelis (finansų ministras, vertėsi veisline gyvulininkyste, krikščionių demokratų partijos veikėjas, pasitraukė į Vokietiją. Atpažinti kai kurias asmenybes padėjo prof. A. Juška (nuotr. iš autoriaus archyvo)

298 Lietuvių klubo Berlyne „Rambynas“ įstatai. – LMAVB, F12-3526, l. 3-.o

299 Ten pat.

Vėliau lietuviai studentai atsiskyrė nuo „Rambyno“ ir įsteigė atskirą „Lietuvių studijuojančių Berlyne draugiją“ (vok. *Verein litauischer Studierender in Berlin*)[300], kuri vienu metu (1930 m.) turėjo 45 narius[301], vadovavo Jurgis Voldemaras Getneris (1932 m.), Juozas Vilimas-Užbalis (1938 m.). Draugijos susirinkimai dažniausiai vykdavo Lietuvos pasiuntinybės patalpose. Savo posėdžiuose skaitė referatus, palaikė ryšius su kitų tautų studentais. Turėjo savo atstovą vadinamojoje „Ambasadorių atstovybėje prie Berlyno aukštosios prekybos mokyklos“, kuri jungė septyniolikos tautybių studentus. Tą atstovybę lietuviai siekė naudoti kaip tribūną supažindinti kitų tautų studentus su aktualiomis Lietuvos problemomis. Ši atstovybė net buvo atsiuntusi III Lietuvos Seimui jo susirinkimo dieną sveikinimo telegramą[302]. Rengė iškilmingus Vasario 16-osios minėjimus. Tokioje lietuvių šventėje 1939 m. dalyvavo net dvylikos tautų studentai: bulgarai, serbai, suomiai, estai, latviai, švedai, vokiečiai, norvegai, lenkai, ukrainiečiai ir kiti[303]. Apie draugijos surengtą Vytauto 500 metų minėjimą rašė net didieji Vokietijos dienraščiai. 1938 m. draugija ketino paminėti Vasario 16-osios šventę net per Berlyno radiją, bet leidimo negavo[304]. Draugija 1931 m. pasiekė, kad visose Vokietijos aukštosiose mokyklose būtų vienodai pripažįstami Lietuvos brandos atestatai, nes iki tol vienos Vokietijos aukštosios mokyklos Lietuvos atestatus pripažino, kitos reikalavo stojant laikyti papildomus egzaminus[305].

Nors draugija veikė iki 1940 m., bet savo veiklos nebuvo plačiau išvysčiusi dėl įvairių trukdžių, kilusių ir dėl vokiečių nepalankumo užsieniečiams. Berlyne plačiai buvo žinoma lietuvių šalpos draugija, apie kurią rašoma šios knygos stipendijų skyriuje.

300 Nuo 1923 m. gruodžio 9 d. veikė kartu su ateitininkais, kurie siekė vienyti Vokietijoje studijuojančius lietuvius krikščioniškosios pasaulėžiūros pagrindu, teikti jiems materialinę pagalbą (LCVA, f. 564, ap. 3, b. 269, l. 64). Solidarumo tikslais buvo užmezgę ryšius su Vilniaus lietuviais moksleiviais ateitininkais, siuntinėjo jiems lietuvišką spaudą (LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 144).

301 *Rytas*, 1930, nr. 258.

302 *Židinys*, 1926, nr. 6–7, p. 1491.

303 *Akademikas*, 1939, nr. 4.

304 *Akademikas*, 1938, nr. 6, p. 147.

305 *Lietuvos studentas*, 1931, nr. 10, p. 2.

9.2 Miunsterio ir Miuncheno lietuvių studentų draugijos

Miunsterio universitete veikė lietuvių katalikų ateitininkų „kuopa“, įsisteigusi 1921 m. birželio 10 d. (kitur 29 d.), iš pradžių turėjusi 5, vėliau – 11 narių[306]. Vadovavo chemikas Pranas Jucaitis, vėliau – kun. Kazimieras Trukanas[307]. Savo mėnesiniuose susirinkimuose savišvietos tikslais skaitė referatus[308], lietuvybės palaikymo tikslais užmezgė ryšius su Miunsterio apylinkėje veikusia lietuvių darbininkų kolonija, įsikūrusia prieš I pasaulinį karą, lankėsi jos susirinkimuose, informavo apie Lietuvos gyvenimą. Per vieną tokių išvykų 1923 m. surengė Miunsterio lietuviams net lietuvišką vakarėlį su lietuviškomis dainomis, vaidinimu[309]. Šią jų iniciatyvą vėliau perėmė Paryžiaus lietuviai studentai, užmezgę, kaip minėta, ryšius su tokia pat Paryžiaus lietuvių darbininkų draugija „Lietuvis“.

Nuo 1922 m. organizuotai veikė ir gana gausi **Lietuvių studentų ateitininkų kuopa Miunchene** (25 nariai)[310]. Jai vadovavo gamtos mokslus studijuojanti Zosė Endziulaitytė (1923 m., vėliau (1925 m.) – Jurgis Šmulkštys. Jos narius finansiškai remti buvo pasižadėjęs Amerikos lietuvių Tautos fondas[311]. Draugijos nariai bendradarbiavo Lietuvos spaudoje – *Tėvynės balsas*, *Laisvė*, *Lietuva*, *Logos*[312].

---

306 Emilijos Urniežiūtės-Trukanienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 m., Vilnius, Konarskio 52-48.

307 *Ateitis*, 1924, nr. 2, p. 123; Kuopos pirm. Pr. Jucaičio raštas Studentų ateitininkų Sąjungos Centrui, 1921 06 15. – LCVA, F. 564, ap. 3, b. 272, l. 23.

308 Miunsterio studentų ateitininkų kuopos skaityti referatai 1923–1924 m.: Žagrakalys, K., „Žydai tarp ne žydų“, Jasaitis, V., „Gamtos mokslų plėtimasis“, Trukanas, K., „Kanto filosofija“, Jasaitis, Pranas, „Einšteino reliatyvumo teorija ir kai kurios jos filosofinės išvados“, Jucaitis, P., „Apie šių laikų pastangas ir išvadas suteikiant nurodyti medžiagos vienumą“, Granskis, B., „Kanto etika ir jos vertinimas“, Trukanas, K., „Apie Aristotelio etiką“, Jucaitis, P., „Slėpingumo elementas gamtoje“, kun. Matulaitis-Labukas, J., „Vilnija“, Krasnickas, J., „Žmogaus ir gyvulio siela“, Gutauskas, J., „Pirmos istorinės žinios apie lietuvius“, Jucaitis, P., „Medžiagos esmė ir struktūra moderniojo mokslo šviesoje“, Puodžiukynas, A., Neeuklidinės geometrijos kilmė ir pirmieji jos tyrėjai“, Pakuckas, Č., „Paveldėjimo mokslas ir kai kurios žymesnės jos teorijos“, kun. Matulaitis-Labukas, J., „Apie bėdnumą ir jo priežastis“, Trukanas, K. V., „Solovjovo moralybės pamatai“, Gutauskas, J., „Lietuvių tautinės sąmonės silpnėjimas po unijos su lenkais“ (Miunsterio lietuvių ateitininkų kuopos ataskaita, 1923/24. – b. 150, l. 246).

309 VUB F1 F394, p. 564.

310 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 245.

311 A. Domeikaitės, studijavusios literatūrą, filosofiją ir istoriją, raštas Ateitininkų Centro valdybai, 1924 04 22. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 226.

312 Pirmininko P. Jucaičio ir sekr. Jurgio Krasnicko pranešimas, 1922 06 18. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 272, l. 28.

20 pav. Miunsterio universiteto lietuviai studentai svečiuose pas savo tautiečius, dirbusius Miunsterio apylinkėse, Burle, 1923 m. rugpjūčio 16 d.

Sėdi lietuviai studentai, pirmoje eilėje iš kairės: trečias chemikas Pranas Jucaitis; ketvirta Emilija Urniežiūtė (vėliau Trukanienė); penktas kun. Kazimieras Trukanas; šešta Stasė Orvidaitė (vėliau Višinskienė); aštuntas fizikas Antanas Puodžiukynas; paskutinėje eilėje šeštas iš kairės Česlovas Pakuckas (iš S. Orvidaitės archyvo)

Lietuvių studentų draugijos kūrėsi ir kitų Vokietijos miestų universitetuose: Halės (nuo 1921 m.), Leipcigo (1921 m. turėjo per 20 narių), Karaliaučiaus ir kituose. Jų veikla daug kuo buvo panaši: susirinkimuose skaitydavo įvairiomis temomis pačių parengtus referatus, minėjo tautines ir religines šventes, nusipelniusių Lietuvai asmenų jubiliejus, svarstė su Lietuva susijusius politinius įvykius.

Vienu metu Vokietijoje buvo įkurta Lietuvių studentų draugijų sąjunga, neilgai veikusi ir apie save palikusi mažai žinių. Brangstant Vokietijoje pragyvenimui ir lietuviams išvykstant iš Vokietijos, „Sąjunga“ 1927 m. likvidavosi. Jos likęs turtas (2 000 Lt) buvo padalintas tarp tos sąjungos narių-lietuvių draugijų. Paskutinę jai vadovausią valdybą sudarė V. Čerkeliūnas, B. Paliokas, B. Marčiulionis[313].

313 *Lietuva*, 1927, nr. 74, l. 5.

21 pav. Lietuviai studentai Miunsteryje, 1923 m.

Iš kairės: kun. Kazimieras Trukanas (teologija); Antanas Puodžiukynas (fizika); Halina Kairiūkštytė-Jacynienė (menotyros istorija); Veronika Bakšytė-Karvelienė (pedagogika, psichologija); Jurgis Krasnickas (filosofija, plėšikų nužudytas Lietuvoje jam grįžtant iš Vokietijos į tėviškę); Juozapas Matulaitis-Labukas (teologija, vėliau vyskupas); Juozas Gutauskas (teologija); Antanina Domeikaitė-Aciukienė (filologija); Anelė Radušytė; Vaičiulis; Česlovas Pakuckas (geologija); Ona Grigaitytė (pedagogika); už jos neatpažintas asmuo; Pranas Jucaitis (chemija) (iš Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės archyvo)

9.3 Lietuvių studentų draugija „Lithuania“ Vienoje

Į Vieną studijuoti lietuviai po I pasaulinio karo pradėjo atvykti nuo 1923 m. vasaros semestro. Tais metais įvairiose Vienos aukštosiose mokyklose studijavo 17 lietuvių ir 50 Lietuvos piliečių (nelietuvių)[314]. Tie 17 lietuvių ir įsteigė čia pirmąją lietuvių studentų draugiją „Lithuania“, kuri oficialiai vadinosi *Der litauische Akademikerverein „Lithuania“*. Siekta „organizuotai ir kultūringai reprezentuoti savo kraštą, teikti savo nariams tarpusavio pagalbos (pašalpų), rengti informacinio

314 J. U. [Juozas Urmonas]. Vienos aukštosios mokyklos. – *Lietuva*, 1925, nr. 14, p. 2–3.

pobūdžio referatus[315], organizuoti ekskursijas“[316]. Veikta tautiniu pagrindu, nors tuo metu Vienoje studijavo, kaip minėta, ir didelis būrys Lietuvos piliečių (pavyzdžiui, 1925 m. – 50 Lietuvos žydų, 30 lenkų, keletas rusų ir tik 27 lietuviai)[317], bet lietuvių draugijai nepriklausė. Patys lietuviai irgi telkėsi ne tik tautiniu, bet ir pasaulėžiūriniu, politiniu, profesiniu pagrindu: 1927 m. šalia draugijos „Lithuania“ (30 narių) veikė ir korporacija „Neo-Lithuania“, ateitininkų kuopa (14 narių), prekybininkų būrelis (11 narių)[318], Lietuvos lenkų draugija „Samogitia“, kuriai priklausė ir du broliai Laucevičiai, iš kurių Liubomiras Laucevičius (vėliau Vilniaus universiteto medicinos profesorius) įstojo į „Lithuanią“.

„Lithuania“ buvo viena iš gausesnių ir didesniu aktyvumu pasižymėjusių ano meto lietuvių studentų draugijų užsienyje. Ji turėjo savo dalinę uniformą – šviesaus audeklo kepuraites su juodu snapeliu ir lankeliu. Iškilmingai minėjo Valstybės atkūrimo (Vasario 16-ąją), Klaipėdos išvadavimo datas, Lietuvai nusipelniusių asmenų jubiliejus. Į renginius kviesdavosi ir oficialius asmenis, kitų valstybių pasiuntinius Austrijoje, konsulus, įvairių tautų studentus, meninei renginio daliai – operos solistus. 1931 m. Vasario 16-osios minėjime dalyvavo Japonijos pasiuntinys Austrijai, Čekoslovakijos konsulas, 1933 m. – Bulgarijos ambasadorius, čekų, latvių, estų ir suomių konsulai, vokiečių, latvių, suomių, ukrainiečių,

315 Vienos studentų (ateitininkų) draugijoje 1923–1926 m. skaityti referatai ir paskaitos: „Atomo teorija“, „Ūkio teorijų eiga“, „Mūsų visuomenės tikybinis krizis ir jo pasekmės“, „Studentų ateitininkų bendra darbuotė užsienyje“ „Iš kur kyla elektrinės audros, „Žemės kalnų susidarymas“ (spausdintas Kosmose), „Adomas Mickevičius“, „Valstybės išsivystymas ir jos tvarkymo organai“, „Elektrotechnikos išsivystymo istorija“, „Modernių laikų dorovės stovis“, „Praeities klimatas“, „Evoliucija“, „Descedencijos teorija paleontologijos faktų šviesoje“, „Keli bruožai iš Vegeuerio teorijos“, „Ką veikia šių dienų technika“, „Pasaulėžiūra ir demokratija“, „Oro azoto sintetiniai junginiai“, „Iš filosofijos“ (prelegentai nenurodyti) (Vienos studentų ateitininkų draugijos pirmininko J. Puodžiukyno ataskaita už 1925/26 m. veiklą. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 88–89); prof. P. Kuraitis „Apie Lietuvos opiausius klausimus bėgamuoju laiku“ (1925 04 08), Č. Pakuckas „Tobulybės idealo turinys“ (1925 04 18), J. V. Urmonas Juozas, „Keliai Vilniui atgauti“ (1925 0524), to paties „Įvairių partijų judėjimai (1925 05 21), Urmonas, J. ir Jasaitis, „Tautybė ir kosmopolitizmas“ (Alfonso Kulvinsko raštas Lietuvos ateitininkų C. V-bai 1925 06 22. – f. 564, ap. 3, b. 150, l. 127). Ganą platų pranešimą „Lietuvos sienos etnografiniu ir geopolitiniu atžvilgiu“ (44 lapai) 1931 m. skaitė Vienos „Lithuania“ susirinkime Jonas Balys (LMAVB, F69-12).

316 J. B. [Jonas Balys], Viena. – *Vairas*, 1932, nr. 1, p. 121.

317 J. U. [Juozas Urmonas]. Vienos aukštosios mokyklos, p. 2–3.

318 *Židinys*, 1927, nr. 2, p. 157.

jugoslavų studentai[319]. Šiems Lietuvos vardą propaguojantiems renginiams Lietuvos užsienio reikalų ministerija kartais skirdavo ir nemažas sumas: 1931 m. – 1000 Lt[320]. Daugiausia narių „Lithuania“ turėjo 1933 m. – apie 60, kai dėl nacių priešiškos veiklos į Vieną persikėlė daug lietuvių iš Vokietijos universitetų[321].

Vieniečiai bandė imtis ir aktyvios intelektualios veiklos: 1926 m. vertė iš vokiečių kalbos J. Sawickio knygą *Moderniųjų mąstytojų pažiūros į gyvenimą* (vok. *Lebensschauungen modernen Denker*), redagavo ir rengė spaudai leidinius *Draugas*, *Mūsų idėjos*, *Gamtos-filosofijos knygelė*. Sakėsi 1925/26 m. parašę į katalikiškos krypties laikraščius (*Rytas*, *Ūkininkas*, *Tėvynės sargas*, *Šaltinis*, *Kosmosas* ir kitus) apie 75 straipsnius[322].

22 pav. Vienoje studijuojantys lietuviai, 1924–1925 m.

Sėdi iš kairės: Anelė Radušytė (vėliau Statkienė), V. Statkus, Emilija Urniežiūtė (vėliau Trukanienė), stovi iš kairės: Kazys Musteikis – būsimasis Krašto apsaugos ministras, broliai Jaroslavas ir Liubomiras Nastopkos ir Sliesoraitis (iš E. Urniežiūtės-Trukanienės archyvo)

319 *Akademikas*, 1933, nr. 4, p. 84; LNMMB, F69-177.

320 Studento Antano Jasevičiaus laiškas Jonui Baliui iš Vienos į Gracą, 1931 02 24. – LNMMB, F69-177.

321 *Akademikas*, 1933, nr. 15, p. 301.

322 Vienos lietuvių studentų ateitininkų draugovės veiklos 1925/26 m. ataskaita, pristatyta pirmininko A. Puodžiukyno. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 88–89.

Vienoje studijuojantys lietuviai priklausė ir tarptautinėms studentų organizacijoms: tarptautinei katalikų studentų sąjungai „Concordo Ferini“, austrų ir užsieniečių klubui. Ši turėjo puikias patalpas, biblioteką, poilsio salę, kurioje įvairių tautų studentai, taip pat ir lietuviai, rengdavo savo tautinius vakarėlius siekdami supažindinti užsieniečius su savo tautų kultūromis.

23 pav. Lietuviai studentai Vienoje, 1925 m.

Iš kairės (sėdi): chemikas Viktoras Jasaitis, Anelė Radušytė (vėliau Statkienė), ekonomistas Kaminskas ir Emilija Urniežiūtė (vėliau Trukanienė), stovi: ekonomistas Jonas Paukštelis – rašytojo Juozo Paukštelio brolis, Alfonsas Našliūnas, Bladas Augustaitis (aktorės Vaičiūnienės brolis) (iš Emilijos Urniežiūtės-Trukanienės archyvo)

Tokiuose vakarėliuose lietuviai propagavo ir Vilniaus laisvinimo problemą. Tai daryti čia jiems buvo lengviau negu kitų kraštų universitetuose, nes Vienos aukštosios mokyklos palankiai traktavo lietuvius, lietuvių nuomonė buvo girdima ir tarptautinėse studentų organizacijose. Lietuviams protestuojant dėl Lenkijos vykdomos Vilniaus okupacijos, Vienoje studijuojantys lenkų studentai 1929 m. buvo nepriimti į minėtą tarptautinę katalikų studentų sąjungą „Concordo Ferini“[323]. Tos sąjungos valdyboje (iždininko pareigose) lietuviai nuo 1927 m. turėjo savo atstovą – Vienos tarptautinės prekybos mokyklos studentą Juozą

323 Zjazd studentów litwinów, studijących zagranicą. – *Iskry*, 1927, nr. 8, p. 13–15. Šio fakto tikrumą ginčijo Vienos lenkų studentų draugija „Ognisko“ (Ten pat).

Kaškelį[324]. Kituose miestuose tokių palankių sąlygų Vilniaus problemai propaguoti lietuviams nebuvo. Pavyzdžiui, Paryžiuje ši lietuvių akcija buvo apsunkinta dėl ten esančios lenkų studentų gausos ir prancūzų slaptos simpatijos Lenkijai. Be to, ir pati lietuvių studentų draugija Paryžiuje, nors ir būdama palyginti gausi (1929 m. turėjo 27 narius), aktyvesnės veiklos Vilniaus atgavimo klausimu nerodė, išskyrus atskirus studentus teisininkus, rašiusius šia tema disertacijas. Aiškus lietuvių palaikymas Vilniaus klausimu vyravo tik Šveicarijos Fribūre, kur studentai užsieniečiai (vokiečiai, ispanai) kartais ir viešose vietose skanduodavę „Šalin Lenkiją, tegyvuoja Lietuva!“ (lenk. *Precz z Polską, niech żyje Litwa!*)[325]. Lietuviai, studijuojantys Belgijos Briuselio, Gento, Leveno, Antverpeno ir Vavro, Lakeno aukštosiose mokyklose, buvo įsirengę Briuselio *La Palais Mondial* rūmuose atskirą Lietuvos skyrių, skirtą lietuvių spaudos draudimo imperinėje Rusijoje faktui demonstruoti[326].

324 *Ateitis*, 1927, nr. 7–9.

325 Ten pat.

326 Šiame skyriuje 1923 m. buvo eksponuojama: rusėnų kalba spausdintas Lietuvos Statutas, I ir II (1611) ir lietuviškos spaudos draudimo metais spausdintos lietuviškos bažnytinės knygos kirilica: *Trumpas katekizmas* (1865), *Kantička, arba knyga giesmių* (1865), *Istorija šventa* (1896), K. W. Myle *Prasma lotinų kalbos* (1837) ir kitos. Vėliau dar buvo atsiųsti šeši lietuviški laikraščiai (Centrinio valstybės knygyno raštas Švietimo ministerijai, 1923 11 22. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 998, l. 65).

24 pav. Lietuvių studentų draugija Vienoje, 1929–1930 m.

Pirmoje eilėje iš kairės: neatpažintas asmuo; sociologas Grigas Valančius (Vienos universitetas); Bronislava Juškevičiūtė (Vienos aukštoji tarpt. prekybos m-kla); Paulius Variakojis (Vienos aukštoji kultūrtechnikos m-kla), Elmira Veisaitė; Bladas Augustaitis; Barbora Bezumavičiūtė; Stasys Talat-Kelpša (vėliau Kauno „Maisto" bendrovės vet. gyd., vedė austrę ir liko Austrijoje, vėliau išvyko į JAV).
Antroje eilėje iš kairės: du neatpažinti asmenys; veterinaras Jonas Nainys; neatpažintas asmuo; veterinaras Antanas Čepas (KAM stipendininkas, grįžęs dirbo ulonų pulko vet. gydytoju, buvo vedęs austrę, po dvejų metų mirė); veterinaras Alfonsas Kalvaitis (Linkuvos vet. gyd., vėliau dirbo Veterinarijos akademijos Farmakologijos skyriuje, pasitraukė į JAV, ten mirė); veterinaras Antanas Stembra (dirbo vet. gyd. Žemaitijoje, Gruzdžių technikumo dėstytojas); Kazys Daugėla (kultūrtechnikas); A. Kulvinskas (kultūrtechnikas, Vienos aukštoji technikos m-kla, dirbo inžinieriumi); du neatpažinti asmenys.
Trečioje eilėje iš kairės: neatpažintas asmuo; Vladas Daugėla (Vienos aukštoji kultūrtechnikos m-kla); Jonas Puodžiūnas (Veterinarijos akademijos vet. gyd., anksti mirė); Dominykas Porutis (kariškis, dirbo Kėdainiuose armijos dalinyje, mirė Palangoje 1987); Liudvikas Gaudušas (vet. gyd.), kiti nežinomi asmenys.
Ketvirtoje eilėje iš kairės: du neatpažinti asmenys, Jonas Bėčius (sovietmečiu dirbo Žemės ūkio akademijoje); Juozas Brazaitis; nežinomas asmuo; Alfonsas Valiulis (prieš karą Panevėžio mėsos kombinato vet. gyd.); Antanas Pabijanskas; Valentinas Petras Nastopka; neatpažintas asmuo (iš autoriaus archyvo)

Lietuvių studentų draugijų veiklai užsienyje koordinuoti Vienos lietuvių studentų draugija 1926 m. rugsėjo 16 d. Vytauto Didžiojo universitete organizavo lietuvių, studijuojančių užsienyje, konferenciją (dalyvavo 40 lietuvių studentų iš įvairių užsienio universitetų). Nutarta įpareigoti visas užsienyje veikiančiais lietuvių studentų draugijas į pirmą vietą kelti politinius, ekonominius Lietuvos reikalus, informuoti užsienį ir apie Lietuvos ekonominę, finansinę padėtį (užuomina į užsienio investicijų paiešką), ginti Lietuvos teisę į Lenkijos užgrobtą Vilniaus kraštą rašant apie tai į užsienio spaudą, užmezgant asmeninius ryšius su

kitų valstybių studentija ir visuomene, ypač su Lenkijos pavergtomis tautomis, taip pat rašyti užsienyje disertacijas Lietuvos tematika, įsteigti „Lietuvių studentų, einančių mokslą užsienyje, sąjungą“. Tokia sąjunga buvo įsteigta, jos įstatai patvirtinti kitoje, jau 1927 m. Kauno konferencijoje[327].

Vykdydami 1926 m. Kauno konferencijos nutarimus, Vienos lietuviai studentai 1926 m. įsteigė bendras draugijas su latviais ir ukrainiečiais. Pirmame bendrame lietuvių latvių susirinkime dalyvavo ir oficialūs asmenys: Latvijos pasiuntinys Austrijai, abiejų šalių konsulai. Latvių konsulas skaitė pranešimą apie Latviją[328]. Ypač glaudžiai bendrauta Vienoje su studentais ukrainiečiais.

25 pav. Lietuvių studentų draugija Vienoje apie 1930 m.

Lietuvos ambasadoriaus Vaclovo Sidzikausko apsilankymo, atrodo, Vasario 16-osios proga, dauguma Veterinarijos aukštosios mokyklos studentai. Pirmoje eilėje iš kairės: Lietuvos ambasados Austrijoje sekretorius L. Nastopka; P. Variakojis; neatpažintas asmuo; ambasadorius Vaclovas Sidzikauskas; jo žmona; trys neatpažinti svečiai iš Lietuvos. Antroje eilėje iš dešinės: antras veterinarijos studentas J. Nainys; trečias draugijos pirmininkas G. Valančius (iš autoriaus archyvo)

327 *Židinys*, 1926, nr. 8–9, p. 95–96. Lietuvių studentų, užsienyje einančių mokslą, sąjunga. – *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 141, p. 5.

328 *Vairas*, 1932, nr. 1.

9.4 Jungtinė lietuvių ir ukrainiečių studentų draugija Vienoje

Ji jungė įvairiose Vienos aukštosiose mokyklose studijavusius lietuvius ir ukrainiečius, išeivius iš Lenkijos okupuotos Ukrainos dalies[329]. Juos artino tie patys politiniai motyvai – abi šios tautos tuo metu turėjo teritorinių pretenzijų Lenkijai: lietuviai – dėl Vilniaus krašto, ukrainiečiai – dėl Lvovo regiono.

Draugija siekė palaikyti abiejų tautų solidarumą ir propaguoti savo nacionalinių teritorijų išvadavimo idėją. Jos veikla nėra plačiau žinoma. Jonas Balys savo užrašuose 1931 m. mini šios lietuvių ir ukrainiečių studentų draugijos posėdžius, vykusius Lichtenšteino galerijoje ir Šenbrune[330]. Iš draugijos narių bendros nuotraukos vinjetės galima spręsti, kad jungtinei draugijai priklausė 45 nariai, iš jų 20 lietuvių, daugiausia – Vienos veterinarijos akademijos studentai.

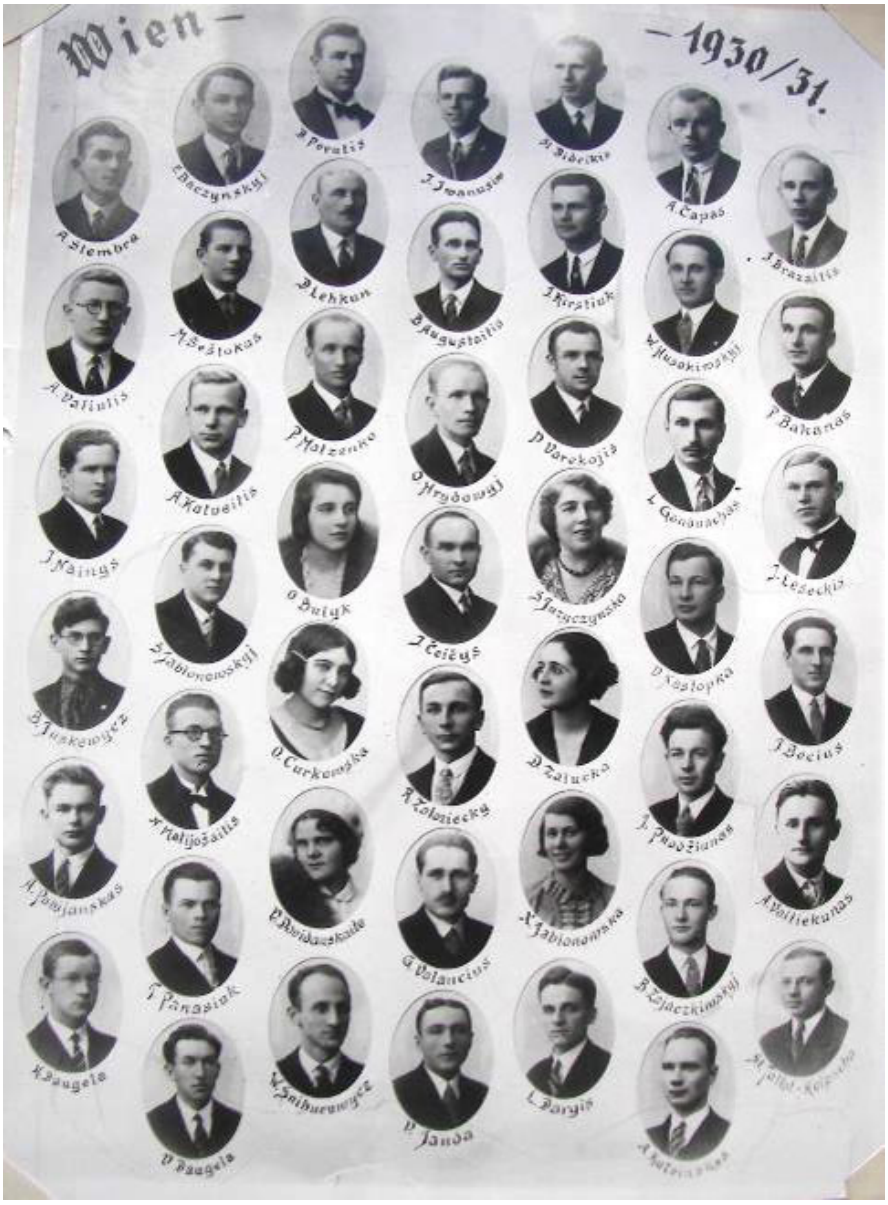
Lietuviai, ukrainiečiai ir austrai-vokiečiai 1931 m. buvo surengę bendrą protestą prieš lenkų represijas Ukrainoje. Akcijoje ukrainiečiams palaikyti kalbėjo ir vienas Vienos universiteto profesorius. Lenkijos pasiuntinys Austrijoje reikalavo, kad Vienos universiteto rektorius nubaustų šioje akcijoje kalbėjusį profesorių ir jos dalyvius už šį nedraugišką aktą Lenkijos atžvilgiu. Tačiau rektorius ne tik atsisakė imtis kokių nors priemonių prieš protestavusius studentus, bet ir pridūrė, kad jei jis būtų ten dalyvavęs, tai dar ir daugiau būtų pasakęs[331].

---

329 Šiam ukrainiečių siekiui palaikyti nepriklausomos Lietuvos užsienio ministerija neoficialiai rėmė finansiškai ukrainiečius studentus, studijavusius lenkų okupuotame Vilniaus universitete, pinigus į Lvovo kuriją siųsdavo per Belgiją (Svarinskas, A. *Nepataisomasis*, I dalis, p. 272).

330 Jono Balio užrašų knygelė 1931 m. – LNMMB, F69-84, p. 25, 33.

331 J. B. [Jonas Balys]. – *Vairas*, 1932, nr. 1, p. 121.

26 pav. Jungtinės lietuvių ir ukrainiečių draugijos narių bendra vinjetė Vienoje, 1930/31 m.

Iš kairės pirmoje eilėje nuo viršaus žemyn: ukrainietis A. Siembra, A. Valiulis, J. Nainys, ukr. B. Juskewycz, A. Pabijanskas, K. Daugėla; antroje eilėje: ukr. E. Baczynskyj, M. Šeštokas, A. Kulvinskas, ukr. S. Jablonowskyj, N. Matijošaitis, ukr. T. Panasiuk, V. Daugėla; trečioje eilėje: D. Porutis, ukr. D. Lehkun, ukr. P. Malzenko, ukr. O. Bulyk, ukr. O. Curkowska, V. Dovidauskaitė, ukr. W. Sniburuwycz; ketvirtoje eilėje: ukr. J. Jwanusiw, B. Augustaitis, ukr. O. Hrydiowyj, J. Čeičys, ukr. R. Zaloziecky, G. Valančius, ukr. V. Janda; penktoje eilėje: St. Didrikis, ukr. J. Kirstiuk, P. Variakojis, ukr. S. Juzyczynska, ukr. D Zalucka, ukr. X. Jablonowska, L. Dargis; šeštoje eilėje: A. Čapas, ukr. W Husakiwskyj, L. Gandušas, V. Nastopka, J. Puodžiūnas, ukr. B. Zajaczkiwskyj, A. Kalvaitis; septintoje eilėje: J. Brazaitis, P. Bakanas, J. Leseckis, J. Bėčius, A. Vaitiekūnas, St. Talat-Kelpša (iš A. Pabijansko archyvo)

Artimai lietuviai Vienoje bendravo ir su čia studijuojančiais gruzinais, bulgarais, jugoslavais. Užmegzti ryšius su „Lithuania“ 1932 m. buvo pareiškusi norą ir Vienos „Pietų slavų studentų draugija“[332]. Gento lietuviai studentai 1930 m. dalyvavo flamandų Joninių nakties renginyje su savo dainomis ir programa[333]. Jie stebėjo, kad belgų spauda, rašanti apie Lietuvą, neskelbtų Lietuvos tikrovės neatitinkančios informacijos, o radę netikslumų ragindavę redakcijas informaciją pataisyti[334].

Savo draugijas lietuviai studentai turėjo ir kitose užsienio valstybių mokyklose: Prahoje (nuo 1925 m.)[335], Šveicarijos Sankt Galeno aukštojoje prekybos mokykloje (nuo 1924 m.), Prancūzijos Monpelje (1925 m.), Romoje[336], Strasbūre. Sankt Galeno draugija išskyrė iš kitų tuo, kad buvo jau ne tik lietuvių, bet ir Lietuvos studentų draugija: jos daugumą sudarė Lietuvos žydai (Finkelšteinas, M. Jurborskis, Varšavskis). Jie irgi organizuotai šventė Lietuvos valstybines šventes, kviesdavosi užsienio svečius, sveikindavo valstybinių švenčių proga LR Prezidentą A. Smetoną, populiarino Lietuvos vardą ir platino Lietuvos pasiuntinybės parengtą informacinę medžiagą prancūzų kalba apie Lietuvą. Draugijai 1931/32 m. vadovavo to universiteto medicinos studentas Mejeris Leizeris Jurborskis[337]. Septynios lietuvaitės iš Briuselio-Lakeno aukštosios ūkio mokyklos 1926 m. buvo įkūrusios Lietuvių studenčių katalikių draugovę Lietuvos vardui Belgijoje reklamuoti[338].

---

332 *Vairas*, 1932, nr. 1, p. 121.

333 *Rytas*, 1930, nr. 272.

334 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 26.

335 *Lietuva*, 1926, nr. 32 (vasario 9 d.), p. 3.

336 Italams priminti Lietuvą lietuviai studentai-kunigai 1926 m., Lietuvos pasiuntinybei padedant ir dalyvaujant pačiam Lietuvos pasiuntiniui Italijai V. Černeckiui, surengė Romoje Lietuvos Nepriklausomybės dienos minėjimo proga iškilmingas mišias Santa Maria di Loreto bažnyčioje, jas aukojo Marijonų kongregacijos generalinis prokuratorius kun. K. Rėklaitis, asistuojant Romoje studijavusiems lietuviams kunigams P. Kasčiukui ir Krušai (*Lietuva*, 1926, nr. 48, p. 5).

337 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 392, l. 13.

338 M. Gineitytė, Al. Malinauskaitė, B. Švipaitė, M. Rymvid-Mickevičiūtė, A. Bielskutė, A. Repšytė, M. Požėlaitė. – Bronės Švipaitės iš Briuselio Lackeno aukštosios žemės ūkio mokyklos laiškas L.K.S. Ateitininkų valdybai, 1926 02 07. – LCVA, f. 564, ap. 3, b. 150, l. 96, 101.

27 pav. Lietuvių ir ukrainiečių studentų draugijos nariai ukrainiečiai, apsirengę savo nacionaliniais drabužiais Vienoje 1931 m.

Sėdi iš kairės: V. Janda, O. Bulyk ir O. Hrydowyc. Antroje eilėje iš dešinės: Henia Jablonowska, nežinomas asmuo. Trečioje eilėje iš kairės: T. Panasiuk, nežinomas asmuo, S. Jablonowskij (iš A. Pabijansko archyvo)

Vienokiu ar kitokiu aktyvumu lietuvių studentų draugijos veikė Vakarų universitetuose per visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį. Bendrauta su užsienio universitetais ir kitomis formomis: 1938 ir 1939 m. lietuvių studentų grupės stovyklavo Italijos, Šveicarijos, Švedijos tarptautinėse studentų darbo stovyklose.

Šis lietuvių studentų užsienyje telkimasis į draugijas ir organizuotas veikimas buvo reikšmingas Lietuvai keliais požiūriais: 1) jis kėlė iš tautų užmaršties Lietuvos vardą, nuo kurio žinomumo prasidėjo lietuvių kaip atskiros tautos

pripažinimas užsienyje, o vėliau – ir tarptautinė parama jos kovai dėl laisvės ir nepriklausomybės; 2) skatino steigtis lietuvių šalpos organizacijoms –toliau gilinti tautos organizuotumą; 3) ieškojo kitų tautų paramos lietuvių tautos teisei į Vilniaus kraštą atkurti; 4) skatino pačius studentus ruoštis ne tik profesinei, bet ir visuomenei veiklai – kuo įvairiau būti naudingiems savo Tėvynei.

28 pav. Lietuvių veterinarijos studentų bendra sekmadienio išvyka į gamtą prie Dunojaus su kolegomis studentais bulgarais. Viena, apie 1931 m.

Pirmoje eilėje iš kairės: Antanas Pabijanskas (klūpo) ir Alfonsas Valiulis, tarp jų sėdi bulgaras Kančev. Antroje eilėje iš kairės lietuvis Stembra, du bulgarai (pavardės nežinomos), Valentinas Nastopka, bulgaras Pišev (iš A. Pabijansko archyvo)

III skyrius. Studijuojančiųjų užsienyje šalpa – paskata ir būdas toliau organizuotis ir vienytis tautai

1. Stipendijos – studijų užsienyje ekonominis garantas

1.1 Studijavusiųjų užsienyje buities sąlygos

Tiesioginis postūmis kurtis šalpos draugijoms kilo dėl sunkios studijuojančiųjų užsienyje buities. XX a. pradžioje lietuvių tauta, rusų žandarų persekiojama, dvarininkų engiama, laukė iš savo mokslą einančio ar išėjusio jaunimo darbų, padedančių tautai bent kiek palengvinti savo varganą padėtį. Bet mokslo siekiantys buvo vaikai tos pačios varganos tautos, menkai pajėgios finansiškai paremti jų siekius. Todėl daugumai teko veržtis į mokslą per didelį skurdą ir netektis.

Apie tai vienas iš jų, studijavusių Belgijoje, 1910 m. rašė: „<...> *didesnę mėnesio dalį priseina maitintis vien arbata ir duona. Gerai, kad to yra, bet esti tokios dienos, kai kišenėje nei centimo ir duonos nei trupinio. Vargas visko išmoko: pasiimi vizitinę studento kortelę ir eini pro sankrovų langus, žiūri, kur yra jaunesnė mademosselle. Pamatai ir lendi. Paprašai ko reikia ir kol ji vynioja, sveria, turi su ja švelniai paflirtuoti (nors tuomet labai toli nuo flirto), lauki kol greičiau duoną gavus), neflirtuosi – misija gali nepasisekti. Mademosselle duoda tau maistą, o tu jai kiši vizitinę kortelę su savo adresu ir pradedi aiškinti, kad dabar pinigų neturi, prašai palaukti – visą litaniją išgiedi. Gauni bargan, bet paskui ir procentus užmoki ir dar kokius… tris kartus daugiau užrašo sąskaitoj… Ateina mėnesio galas – vėl rūpestis, eik pas madame atsiprašinėti, kad dabar negali už kambarį užsimokėti.*“[339] Dėl nuolatinio badavimo tokių studentų „*veidai dažniausiai išsekę, sausi, nematyti juose jaunatviškojo skaistumo... Drapanos nudriskusios, aplopytos... Pietauja mokėdami už pietus 10 centų (8 kap.), pusryčiai ir vakarienė – tyra arbatėlė su bulka bei aprupusia duonele... Butuose apsigyvena kuo pigiausiuose, kokius galima gauti miesto pakraščiuose, nešvariose miesto dalyse, užkambariuose, butai drėgni,*

339 Lietuviai moksleiviai Belgijoje. – *Vilniaus žinios*, 1910, nr. 28 (05,13 (26)).

ankšti, žiemą šalti. Reikalingų butams baldų beveik nėra... nėra iš ko įsigyti stalą, lovą, priseina rašyti ant palangės, gulėti pasimetus kuokštą šiaudų, <...> dauguma užsiželdinę barzdas, ilgus plaukus, kad nereikėtų daryti bereikalingų išlaidų besiskutant, besikerpant. O jei kerpasi, nusikerpa visai plikai..."[340]

Tada buvo manoma, kad normalioms studijoms užsienyje reikia metams bent 400 imperinės Rusijos rublių[341]. Kaimo valstiečiui, neseniai išsivadavusiam iš baudžiavos, tai buvo dideli pinigai, žinant, kad karvė Lietuvoje 1912 m. kainavo 30 rb., jautis 1914 m. – iki 40 rb., bulvių pūras – 15 kap. Kiek reikėtų valstiečiui parduoti per metus karvių ar jaučių, kad tokią sumą surinktų? Todėl daugelis mokslo siekiančių badavo ir kentė kitus žlugdančius nepriteklius. Ne vienas ir palūždavo savo tikslo taip ir nepasiekęs, naudos tautai neatnešęs[342]. Dėl sunkių studijų sąlygų trūkstant lėšų skundėsi ne vienas studentas ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, net ir gaunantys valstybės stipendiją. Romos universitete teisės ir politikos mokslus studijuojantis Juozas Pusdešris 1933 m. buvo gavęs iš Italijos pasiuntinybės Kaune 2000 lirų pašalpos (Italijoje minimalus mėnesio pragyvenimas kainavo 650–750 lirų), bet ją išleidęs, turėjo studijas laikinai nutraukti. Sakė išvykęs iš Romos į kaimą ir įsidarbinęs pas ūkininką už maistą ir nakvynę, be atlygio[343]. Kiek palankesnėmis sąlygomis užsienyje studijavo kunigai, kurie galėdavo gauti paramos iš savo vyskupijų, palankesnėmis sąlygomis apsigyventi vienuolynuose, jų bendrabučiuose. Pavyzdžiui, Fribūre lietuviai kunigai studentai apsigyvendavo dominikonų vienuolyne „Albertinum", Levene – Leono III seminarijos

340 J-nas. Iš užsienio moksleivių gyvenimo. – *Viltis*, 1910, nr. 72 (07 10), p. 2. Panašių problemų studijuojantys užsienyje turėjo ir vėliau: tiek valstybės stipendininkai, tiek ir privačių asmenų remiami studentai (Plg. Kupscytė, S. *Valstybės užsienio stipendijų politika ir lietuviai Prancūzijoje XX amžiaus 3–4 dešimtmečiuose.* Magistro darbas. Kaunas: VDU, 2013, p. 35).

341 *Draugija*, 1910, nr. 41, p. 118–120.

342 Dėlei šelpimo mokslan einančios jaunuomenės. – *Varpas*, 1902, nr. 5, p. 98. Buvo skelbiama, kad nuo „bado ligos" ir džiovos (tuberkuliozės) miršta į mokslus besiverčianti mūsų jaunuomenė-tautos viltis: Valenavičius, V. Kudirka, P. Višinskis, P. Vaičaitis, J. Biliūnas, K. Jaunius, J. Bagdonas-Bagdonavičius, Luckus ir kiti. – *Vilniaus žinios*, 1908 03 20, p. 4; 04 06, p. 2; 05 22, p. 3; Žemaitė J. Skaudūs mirties otbalsiai. – *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 83 (04 12). *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 76, p. 2.

343 J. Pusdešrio pranešimas Lietuvos švietimo ministerijai iš Romos, 1933 07 27. – f. 391, ap. 9, b. 322.

bendrabutyje, Romoje – lenkų „Collegium polonicum“ ar kitų tautų kolegijų bendrabučiuose, kur gaudavo pigesnį išlaikymą, neretai ir skolon[344]. Kai kurie gaudavo progos ir užsidirbti. Kun. V. Mykolaitis-Putinas, studijuodamas Fribūre, rytais laikydavo šv. mišias uršuliečių vienuolyne, kur gaudavo pusryčius ir užmokestį[345].

Bet vargas ne tik žlugdė, bet ir kurstė išradingumą, skatino užsienyje studijuojančius kolektyviai ieškoti materialinės paramos, nes tikimybė išgirsti kolektyvinį paramos balsą negu pavienį buvo didesnė. Todėl finansinės paramos paieška kartu su lietuvybės palaikymu buvo viena pagrindinių paskatų vienytis lietuvių studentams, kurti savo nacionalines draugijas. Ciuricho „Draugystė“ (1898 12 18) ir Fribūro „Rūta“ (1899 05 07) savo veiklą pradėjo nuo bendro „Atsišaukimo“ į lietuvių visuomenę, prašydamos įsteigti specialią draugiją finansiškai remti užsienyje studijuojančius lietuvius, pasiryžusius savo mokslu nešti tautai kitokio gyvenimo kokybę[346]. Kreiptasi, suprantama, ne į Lietuvos, o į Amerikos lietuvius kaip turtingiau, laisviau gyvenančius ir tokiai šalpai pajėgesnius. Ir jų balsas buvo išgirstas.

2. Stipendijų skyrimo subjektai

2.1 Lietuvių studentų užsienyje rėmimo privačios draugijos 1893–1914 m.

Patriotiški, doriškai jautresni ir šiek tiek turtingesni lietuviai, pirmiausia kunigai, tiek Amerikos, tiek ir Lietuvos nuo XX a. pradžios ėmė telkti savo finansines pastangas užsienyje mokslo siekiančiam jaunimui remti, iš jo tikėtasi susilaukti

344 Šveicarijos Fribūro vienuolyno „Albertinum“ rektoriaus A. M. Wildenbergo 1922 m. vasario 20 d. raštas Žemaičių vyskupui Karevičiui apie tame vienuolyne gyvenusių kunigų studentų ir jų paliktas nemažas skolas vienuolynui: Vladislovo Dzimidavičiaus-Daumanto – 3793, 90 fr., Juozo Purickio – 1 334, 30 fr. ir Izidoriaus Tamošaičio – 6 035, 10 fr. – LCVA, f. 1671, ap. 5, b. 440, l. 8. Tokių skolininkų buvo ir daugiau: Švietimo ministerijos stipendininkas Petras Spėtyla studijuodamas Monpelje universitete maitinosi „Maguelonė“ viešbučio restorane ir išvažiavo neapsimokėjęs 715 fr. sąskaitos (Lietuvos atstovybės Prancūzijoje raštas Lietuvos švietimo ministerijai 1927 07 30. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1755, l. 30).

345 K. Ruginio atsiminimai, 1984 m. birželis.

346 Atsiszaukimas lietuviszkos jaunuomenės, besimokanczios užrubežije į Amerikos lietuvius. – *Tėvynė*, 1899, p. 298–299. Šį „Atsišaukimą“, matyt, parašė Juozas Petrulis, kuris inicijavo tiek Ciuricho „Draugystės“ (1898), tiek ir Fribūro „Rūtos“ (1899) draugijų įsteigimą, nes „Atsišaukime“ kalbama abiejų šių studentų draugijų vardu.

kitokios Lietuvos, labiau apsišvietusios ir dėl to – sąmoningesnės, savo teises aiškiau suvokiančios ir dėl jų ryžtingiau kovojančios. Apie kai kurias pirmąsias lietuvių studentijos šalpos draugijas, ypač „Žiburėlį“, Amerikos ir Kauno „Motinėles“, Tautos fondą, Fribūro lietuvių studentų savišalpos fondą mūsų literatūroje yra nemažai rašyta, todėl minėtini tik pagrindiniai tos akcijos faktai.

Kadangi didžioji lietuvių tautos dalis buvo katalikiška, todėl ir šioje akcijoje vyravo katalikiškos šalpos draugijos. Pasak K. Pakšto, tarp Amerikos lietuvių katalikai 1914 m. sudarė 70 proc., socialistai ir liberalai – 30 proc.[347] Jų skiriamomis stipendijomis kartais buvo valdoma užsienyje studijuojančiųjų pasaulėžiūra ir studijų geografija. 1917 m. Amerikos lietuvių susivienijimas, tęsdamas ankstesnę tradiciją, paskyrė kelias stipendijas tik tiems lietuviams, kurie studijuos katalikiškajame Šveicarijos Fribūro universitete[348]. Tai buvo viena iš priežasčių, kodėl iki atsikuriant Lietuvos valstybei daugiausia lietuvių studijavo šiame universitete. Šalpos draugijų istorijoje svarbūs keturi esminiai momentai: tų draugijų tikslai, narių skaičius (šalpoje dalyvaujančios tautos mastas), šalpai panaudotas kapitalas ir sušelptų studentų skaičius (šios akcijos rezultatas), nes iš to jau galima spręsti apie šalpos socialinę prasmę, tautos praktinio sąmonėjimo lygį kovoje dėl etninio išlikimo.

2.2 Amerikos „Motinėlė“

1899 m. Lietuvių susivienijimo Amerikoje laikraštis *Tėvynė* pranešė, kad septyni JAV kunigai J. Žilinskas, A. Kaupas, M. Šedvydis, J. Kaulakis, V. Matulaitis, J. Šernas, Paltanavičius, atsiliepdami į minėtą Šveicarijos lietuvių studentų atsišaukimą, įsteigė studijuojančiam užsienyje lietuvių jaunimui šelpti draugiją, pavadinę ją „Motinėlės“ vardu, nusižiūrėdami į tokį pat čekų „Maticos“, įsteigtos 1881 m., pavadinimą[349]. Jie pasiskelbė sieksią paruošti lietuvių tautai katalikiško-

347 Pakštas, K. Amerikiečių kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. – *Židinys*, nr. 5–6, p. 636.

348 M. Andziulytės-Ruginienės atsiminimai, 1970. – Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, F59-873, p. 3.

349 *Tėvynė*, 1899, p. 333–334. Pagal kitą šaltinį, ši šalpos draugija įsisteigusi 1900 m. JAV Pilstone (LE, A. Katilius).

sios inteligentijos, gaivinsią „tautos susipratimą, kuris įmanomas tik per švietimą ir auklėjimą“[350]. Pagal įstatus, ji remsianti gabius ir mokslą mylinčius lietuvius, teiks pirmumą pasižymėjusiems „lietuviškos veiklos dirvoje ir galintiems būti naudingais lietuvių tautai“[351], šelpsianti tik aukštąjį mokslą einančius Amerikoje ir užsienyje. Būsianti ne labdaros, o politinė lietuvių draugija, naudojanti labdarą (neturtingų studentų šalpą) tik kaip priemonę tautos politiniams, strateginiams tikslams siekti – „laimėti lietuviams žodžio, spaudos, tikėjimo laisvę, politinę nepriklausomybę“. Per paramą atskirybei siekta tarnauti bendrybei. Pirmumą gauti stipendiją turėsią asmenys, priversti dėl kovos už lietuvybę trauktis iš „Maskolijos“, nusipelniusieji lietuvybei prieš nenusipelniusius, moterys – prieš vyrus. Taigi pirmą kartą instituciniu lygiu siekti mokslo skatinamos moterys, kad lietuviai inteligentai nevestų užsieniečių ir nenutautėtų[352]. Stipendijų ar paskolų gavėjai privalės pasižadėti, kad mokslus pabaigę pašvęs save šviesti savo tautiečius raštais, žodžiu, ar savo gyvenimo pavyzdžiu, dirbs lietuvybei ir nekovos su katalikų tikėjimu[353]. Katalikybė sauganti lietuvius nuo ištautėjimo, todėl katalikybės priešus laikysianti ir Lietuvos priešais[354].

1899 m. „Motinėlė“ sakė ateinančiais 1900 m. pradėsianti duoti stipendijas, iš pradžių po 30 Šveicarijos frankų, vėliau – jas didinsianti: Pranui Dovydaičiui 1911 m. ji jau skyrė 150 dolerių stipendiją. Dvi pirmąsias stipendijas po 30 frankų „Motinėlė“ 1900 m. paskyrė Fribūro universiteto filosofijos studentams: minėtam lietuvybės aktyvistui Juozui Petruliui[355] ir Petrui Graužai (slapyvardis)[356]. Tais pačiais 1900 m. „Motinėlė“ dar skyrė J. Petruliui 10 dolerių jo svarbiai

350 Lietuviszkoji Motinėlė. – *Tėvynė*, 1899, p. 333–334; Mingėla, V. Kun. Antanas Miliukas. Jo gyvenimas ir darbai, Detroitas, 1962, p. 99.

351 *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 10, p. 50.

352 *Ūkininkas*, 1902, nr. 3, p. 11, *Lietuva*, 1902, nr. 6.

353 *Tėvynė*, 1900, nr. 11; *Varpas*, 1901, nr. 5, p. 8.

354 *Tėvynė*, 1900, nr. 42.

355 *Tėvynė*, 1900 nr. 22, 182.

356 *Tėvynė*, 1900, nr. 14 (04 21), p. 107; nr. 27 (07 21), p. 221.

komandiruotei į Paryžių, į visuotiną Lenkijos jaunimo užsienyje susirinkimą (seimą), kuris vyko 1900 m. rugpjūčio 2–6 dienomis. J. Petruliui buvo pavesta išsiaiškinti, ar keičiasi lenkų jaunimo požiūris į lietuvius ir „lietuvišką klausimą“[357], t. y. ar ir toliau lenkai laikys Lietuvą Lenkijos provincija, ginčys lietuvių tautos teisę į valstybingumą[358].

1903 m. šalpos akcijai „Motinėlė“ jau jungė 100 narių. Jų surinktomis aukomis „Motinėlė“ kasmet sušelpdavusi iki 20 studentų Amerikoje ir 80 Europoje[359]. Manoma, kad atsargiu skaičiavimu JAV „Motinėlė“ yra skyrusi šalpos įvairiems asmenims daugiau kaip už 20 000 dolerių[360]. Kun. A. Miliukas 1936 m. informavo, kad Amerikos lietuvių „Motinėlė“ pagal pavardžių registrą yra skyrusi stipendijas 43 moksleiviams, pridurdamas, kad faktiškai šelpiamųjų buvę „daug daugiau“, nes kai kuriais metais draugija nevedusi savo veiklos apskaitos[361].

Nepaskelbus stipendininkų ir paskolų gavėjų išsamaus sąrašo, žinoma, sunku spręsti apie realų Amerikos „Motinėlės“ šalpos poveikį lietuvybės pažangai visa savo apimtimi. Bet tarp „Motinėlės“ stipendininkų minimi ir tokie lietuvių kultūrai pasitarnavę asmenys (dažniausiai Fribūro universiteto studentai) kaip Juozas Petrulis, Antanas Civinskis, filosofas Stasys Šalkauskis, rašytojai Motiejus Gustaitis, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Vincas Mykolaitis-Putinas, istorikas

---

357 *Tėvynė*, 1900 nr. 30 (08 11), p. 247.

358 Tai buvo lenkų „progresyvaus“ jaunimo užsienyje suvažiavimas. Be J. Petrulio, į suvažiavimą lenkai buvo pakvietę ir Amerikos lietuvių atstovą kun. Joną Žilinską, kuris tuo metu lankėsi Paryžiuje lietuvių parodos Paryžiuje organizavimo reikalu. Jo pranešimas šiame suvažiavime apie lietuvių nacionalinio atgimimo eigą ir tikslus buvo lenkų palankiai sutiktas. Buvo priimta reikšminga ir pažangi rezoliucija, pasmerkusi visus tuos lenkus ir jų laikraščius, ypač *Przegląd Wszechpolski*, kurie neigė lietuvių ir rusėnų (baltarusių ir ukrainiečių) teisę savarankiškai plėtotis, solidarizavosi su lenkų laikraščiu *Promień* (liet. *Spindulys*), kuris laikėsi „šiuo klausimu teisingumo“. Suvažiavimas kvietė lietuvius viešai pagarsinti savo politinę programą. Suvažiavimo pirmininkas visų delegatų vardu išreiškė pageidavimą kartu su J. Žilinsku aplankyti lietuvių parodą, arčiau susipažinti su „lietuvių judėjimu“. Buvo pabrėžta, kad tautinis politinis išsivadavimas artimai siejasi su ekonominiu ir kvietė visas keturias tautas bendradarbiauti vaduojantis iš imperinės Rusijos jungo (Seimas Lenkiszkos Progresyvios Jaunuomenės Paryžiuje. – *Tėvynė*, 1900, nr. 32, p. 261; nr. 33, p. 269–271 (straipsnių autorius veikiausiai Juozas Petrulis).

359 Mingėla, V. Kun. Antanas Miliukas..., p. 103.

360 Ten pat.

361 Ten pat. Tą patį 43 stipendininkų skaičių pakartojo 1959 m. LE, t. 19, p. 322–323 ir Katilius, A. Fribūro universiteto draugijos „Lituania“ šalpos fondas. – *LKMS metraštis*, 2012, t. 36, p. 93.

kun. Jonas Totoraitis, Jurgis Matulaitis (vėliau arkivyskupas), kitur studijavę Pranas Dovydaitis, dailininkas Adomas Varnas ir kiti[362]. Tačiau JAV „Motinėlė“ nebuvo pirmoji užsienyje studijuojantiems lietuviams šelpti draugija, o tik ilgiausiai veikusi ir šioje srityje labiausiai nusipelniusi.

2.3 „Žiburėlis“

Pačią studentijos šalpos tradiciją pradėjo „Žiburėlis“, įsteigtas 1893 m. (kitur 1894 m.) dviejų kilnių moterų – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ir Jadvygos Juškytės. Jo valdybai 1908 m. vadovavo kitos trys Lietuvai pasišventusios moterys: F. Bortkevičienė, J. Višinskienė ir M. Putvinskienė. Dėl ribotų finansinių galimybių „Žiburėlis“ galėjo sušelpti tik labai nedaug paramos prašančių asmenų, dažniausiai paskolomis: 1895 m. „Žiburėlis“ sušelpė tris, 1896 m. – du, 1897 m. – penkis, 1898 m. – tris, 1899 m. – šešis, 1900 m. – septynis asmenis. 1895–1900 m. šalpai „Žiburėlis“ išleido 3 258 rublių[363]. Iš sušelptųjų irgi reikalauta, baigus mokslą, grįžti į Lietuvą arba „bent naudoti savo mokslą Lietuvos naudai“[364]. Stipendijas „Žiburėlis“ pradėjo skirti nuo 1907 m. Tais metais Juozapas Albinas Herbačiauskas (Krokuva), išleidęs poeto Antano Baranausko (Barono) pirmąjį lietuvišką almanachą *Gabija*, gautą pelną (500 rb.) paaukojo „Žiburėliui“[365]. Iš tos sumos ir buvo paskirtos pirmosios dvi stipendijos: viena – rašytojui, kita – menininkui[366]. Dėl konspiracijos šelpiamųjų studentų pavardės ir studijų vieta nebuvo nurodomos. Todėl nėra žinoma, kaip veiksmingai tos stipendijos buvo sunaudotos bendram reikalui. 1909 m. draugija turėjo 86 narius, kurie mokėjo 5 rb. metinį nario mokestį[367]. Pasaulėžiūros sąlygų šalpos gavėjams „Žiburėlis“ nekėlė, pirmiausia

362 *LE*, t. 19, p. 322–323.

363 *Varpas*, 1902, nr. 5, p. 98–99.

364 *Varpas*, 1902, nr. 3–4, p. 99.

365 Atsišaukimas į Lietuvos visuomenę. – *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 191 (11 11 (24), p. 2.

366 Ten pat.

367 „Žiburėlio“ draugijos apyskaita. – *Viltis*, 1909, nr. 105, p. 2–3.

draugijai rūpėjo aprūpinti „gimtą kraštą sava, iš liaudies kilusia inteligentija“[368].

Vėliau, prasidėjus idėjinei jaunimo diferenciacijai, studentijai pasidalijus į ateitininkus ir aušrininkus, turėjo diferencijuotis ir šalpos draugijos: prasidėjo tautos judėjimas nuo abstrakčios bendrybės (lietuvybės) prie konkretybės (idėjiškai diferencijuotos lietuvybės). Tauta žengė į naują, sudėtingesnę organizavimosi stadiją – į vienybės per įvairovę stadiją.

2.4 „Aušra“

Jei JAV „Motinėlė“ globojo katalikiškąją, vėliau persivardinusią į ateitininkus, studentijos dalį, tai pasaulietinę, „pirmeiviškąją“, studentiją šelpti ėmėsi „Aušros“ draugija, veikusi 1901–1910 m. JAV (Čikagoje) Jono Šliūpo, J. Šerno, Kl. Jurgelionio, J. Laukio, A. Kvedaro, A. Lalio, V. Misceikos iniciatyva ir pastangomis[369]. Draugija skelbėsi, kad rūpinsis parengti Lietuvai žmonių, išsilavinusių įvairiuose moksluose, pirmiausia gamtos, taip pat meno (tapybos, muzikos, architektūros) srityse. Šios meno sritys dabar esančios nepelningos, bet ateityje būsiančios aktualios. Pirmumą gauti pašalpą „Aušra“, kaip ir Amerikos „Motinėlė“, sakė teiksianti moterims dėl jau minėtų tikslų[370]. 1904 m. draugija turėjo 45 narius ir šelpė stipendijomis šešis studentus, iš kurių keturis – reguliariai[371]. Bene pirmasis, gavęs „Aušros“ stipendiją 1903 m., buvo Leipcigo universiteto studentas, literatas Jonas Biliūnas[372], vėliau – Antanas Lialis, rašytojas Konstantinas Jasiukaitis (Briuselio laisvojo universiteto studentas 1908 m.), dailininkas ir menotyrininkas Ignas Šlapelis, 1904–1909 m. studijavęs Paryžiaus ir Romos universitetuose, dailininkas Adomas Varnas, Berno universiteto studentas Pranas Sagadinas, Kleopas Jurgelionis, Ciuricho universiteto medicinos studentė Jadvyga P(F)rancūzevičiūtė

368 *Viltis*, 1909, nr. 6 (10 16 (29).

369 „Aušros“ laiškai A. Jakštui 1911 ir Liudui Girai, 1912 07 27. – VUB, F1 F85, l. 104 ir LKLI, F13-1629, l. 1.

370 *Lietuva*, 1902, nr. 6.

371 „Auszra“ ir „Motinėlė“. – *Žvaigždė*, 1904, nr. 21 (05 27), p. 327,

372 Biliūnas, J. *Raštai III*, p. 163.

(vėliau gydytoja Žemaitijoje (Varniuose) ir kiti. Apie tikslesnį draugijos sušelptų studentų skaičių žinių nėra. Pasak J. O. Širvydo, „Aušros“ draugija, kelerius metus palaikoma J. Šliūpo energijos, „daug gero padarė Lietuvai, sušelpdama visą eilę neturtingų studentų užsieniuose“[373].

2.5 Kauno „Motinėlė“

Nuo 1907 m. į studentijos šalpos judėjimą įsijungė ir Lietuvoje gyvenantys kunigai, vadovaujami A. Dambrausko-Jakšto, įsteigę, kaip ir Amerikos lietuviai, tokio pat pavadinimo ir tikslo draugiją remti pirmiausia užsienyje studijuojantį katalikiškos pasaulėžiūros jaunimą. Sumanymas steigti tokią draugiją Lietuvos kunigams jau buvo kilęs 1903 m. reaguojant į tai, kad Amerikos „Motinėlė“ savo šalpą ėmė vis labiau nukreipti į Amerikos lietuvius studentus[374]. O „kuopelė inteligentų“ manė, kad Lietuvos atgimimo viltis turėtų būti labiau siejama ne su Amerikos, o su Europos lietuvių politinės intelektinės sąmonės gaivinimu[375]. Nors šios „kuopelės“ įstatai buvo įregistruoti tik 1906 01 19, ji veikė nuo 1903 m. liepos ir iki 1904 m. pabaigos buvo surinkusi aukų 522 rb., 50 kap.[376] Šiuos draugijos tikslus A. Dambrauskas-Jakštas grindė dviem būtinybėmis: pirma, Lietuvai reikia kultūrinio darbo, o ne agitacijos prieš bažnyčią, antra, Lietuva, neturėdama gerų mokyklų, turinti pasirūpinti, kad kuo daugiau mūsų jaunimo lankytų Europos universitetus. Imantis tautai naujojo darbo, reikia prisižiūrėti, kas padaryta mūsų vakarinių kaimynų, einančių civilizacijos priekyje, nes iš Rusijos universitetų plintą katalikybei nepalankios pozityvizmo, materializmo, anarchizmo idėjos[377]. Daugiausia narių – 118 (visi kunigai) – „Motinėlė“ turėjo 1910 m.[378]

373 Aušrininkas Jonas Šliūpas. Redagavo J. V. Girdvainis, Kaunas, 1934, p. 50.

374 *Viltis*, 1913, nr. 102.

375 „Motinėlė“. – *Žvaigždė*, 1904, nr. 43, p. 681.

376 Vienas iš Kauno „Motinėlės“ narių-kunigų, įvardytas kriptonimu „P. M.“, siekdamas paremti lietuvius studentus užsienyje, užveisė prie klebonijos medelyną ir gautus pinigus už parduotus vaismedžius siuntinėjo „Motinėlei“: 1915 m. – 145 rb., 1916 m. – 170 rb. 80 kap. – „Motinėlės“ pirmas dešimtmetis (1907–1917). – *Ateitis*, nr. 1, p. 2.

377 Mūsų reikalai. – *Draugija*, 1907, nr. 1, p. 50, 74.

378 Moksleiviams remti draugijos „Motinėlės“ metinė apyskaita. – *Lietuvos žinios*, 1913, nr. 106; *Viltis* 1913, nr. 102.

Jau pirmaisiais savo oficialaus veikimo metais (1908 m.) Kauno „Motinėlė“ sušelpė devynis studentus, iš jų keturi užsienyje: Miunchene – sociologą, Vienoje – mediką ir du dailininkus: vieną Romoje, kitą Fribūre, jiems skirdama tris stipendijas (655 rb.) ir vienkartinių pašalpų už 215 imperinės Rusijos rublius[379]. Tiek stipendininkų ji turėjo ir 1912 m.[380]. Daugiausia šalpai skirto kapitalo (2 378 rb.) ji buvo sukaupusi 1911 m.[381] A. Katiliaus žiniomis, Kauno „Motinėlė“ veikusi iki 1932 m. ir sušelpusi 84 studentus[382].

Kunigas Kazimieras Rėklaitis, studijavęs Romos Grigaliaus universitete (prieš 1913 m.), gavo Kunigaikščio M. Oginskio stipendiją[383].

2.6 Krokuvos lietuvių studentų savišalpos draugija „Parama“

Krokuvoje (Austro-Vengrijos imperija) studijuojantys keli lietuviai studentai 1910 m. gegužės 18 d. įsteigė draugiją „Parama“. Jos rėmėjų daugumą sudarė lietuviai arba lietuviams prijaučiantys krokuviečiai, po kelis asmenis iš Austrijos, Danijos, Belgijos, Italijos, Šveicarijos ir Prancūzijos. „Paramai“ vadovavo L. Vailionis (Krokuva), R. Rasikas, J. Margevičius (Krokuva), Justinas Vienažinskis, draugijos buveinė buvo Krokuvos meno akademijoje (lenk. *Akademia sztuk pięknych*)[384]. Aukoms rinkti draugijos valdyba 1911 m. išsiuntinėjo kvietimus žymesniems Lietuvos dvarininkams, bet per šešis mėnesius nei vienam neatsiliepus, kreiptasi į tą patį „Lietuvių susivienijimą Amerikoje“, iš kurio 1911 m. gavo 243 kronas. Vėliau atsiliepė ir kai kurie dvarininkai: dvarininkas D. paaukojo 253 kronas, kunigaikštienė O. – 254 kronas. Svarbi buvo jau minėto J. A. Herbačiausko parama: jis padovanojo draugijai visą savo knygos *Erškėčių vainikas* leidimą,

379 *Viltis*, 1909, nr. 52, p. 2.

380 *Viltis*, 1913, nr. 102.

381 Ten pat.

382 Katilius, A. Kauniečių „Motinėlės“ draugija Kaune. – *Kauno istorijos metraštis*, 2006, nr. 7, p. 94; https://www.lituanistika.lt/content/8465

383 *LKMA metraštis*, IV, Roma, 1968, p. 552.

384 „Parama“ 1910 metais. – *Aušrinė*, 1911, nr. 1, p. 25.

įkainuotą 1 011,80 kronų. Dailininkas Adomas Varnas-Rikers draugijai paaukojo dalį savo išleistų paveikslų reprodukcijų atviručių pelno, kitas dailininkas Žmuidzinavičius – 300 savo išleistų atvirlaiškių, buvusi „Sandora“ informaciniam biurui – 18 brošiūrų apie Šveicarijos mokyklas ir svarstykles siunčiamiems laiškams sverti. 1911 m. „Parama“ turėjo 36 aukotojus ir buvo pajėgi paskolinti studentams 1 141 kroną. 1911/12 m. ji 43 kartus skolino trylikai asmenų nuo 10 iki 260 kronų už bendrą 1 604 kronų sumą[385]. „Parama“ teikė tik trumpalaikes paskolas ir, atrodo, veikė iki I pasaulinio karo. Visuminių žinių apie jos šalpos mastą ir sušelptus konkrečius asmenis nepavyko rasti.

2.7 Tautos fondas Amerikoje

Dideli nuopelnai remiant lietuvių studentiją užsienyje priklausė Amerikos lietuvių politiniam seimui Čikagoje, įsteigusiam 1914 m. rugsėjo 22 d. Tautos fondą. Tai buvo itin svarbus įvykis atgimstančios Lietuvos istorijai, nes Fondas tapo energingiausia, stabiliai ir ilgiai veikusia plačios labdaros institucija. Per Fondo propagandą vyko tolesnis lietuvių tautos politinio, tautinio sąmonėjimo ir patriotizmo sąmonės formavimas. Pradėjęs nuo lietuvių, nukentėjusių nuo I pasaulinio karo, šalpos, itin daug lėšų skyrė katalikiškąją pasaulėžiūrą išpažįstančiai lietuvių studentijai užsienyje. Kadangi šios pasaulėžiūros lietuvių tuo metu daugiausia studijavo Fribūro universitete, todėl ir šio Fondo šalpa pirmiausia buvo į ten nukreipta. Bet buvo šelpiami ir pavieniai šios pasaulėžiūros lietuviai studentai Vokietijos, Italijos universitetuose: 1922 m. neįvardytam Romos studentui duota 75 dol. paskola, Miunsterio studentams – 50 dol.[386].

Fondo šalpa iš esmės vyko nuo 1916 m. per Fribūro lietuvių studentų draugijos „Lithuania“ savišalpos fondą, kurio pagrindines lėšas kaip tik ir sudarė iš Tautos fondo gaunamos sumos, nors draugija ieškojo ir kitų pajamų šaltinių. Fribūro

385 „Paramos“ apyskaita 1911 01 01–12 01. – *Viltis*, 1911, nr. 143, p. 2.

386 *Draugas*, 1922 07 07, p. 2.

lietuviai studentai nusiųsdavo Tautos fondui mokesčio už mokslą, už įsigytą asmeninę avalynę, aprangą, kitokių išlaidų sąskaitas, kurias Fondas apmokėdavo[387]. Ir tai buvo nemažos sumos: 1921 m. Tautos fondas Šveicarijos lietuviams studentams vien už gruodžio mėnesį pašalpoms skyrė 1 023,30 dol.[388]. Stipendijos gavėjai turėjo pasižadėti, kad baigę mokslą grįš į Lietuvą ir grąžins gautą stipendiją. Stipendijos grąžinimo reikalus Lietuvoje administravo kun. P. Dogelis[389].

Tautos fondo lėšos ateidavo į Fribūrą draugijos „Lithuania" nario kun. Adomo Vilimo-Vilimavičiaus vardu, kuris jas savo nuožiūra skirstė. 1917 m. A. Vilimas, gavęs iš Tautos fondo septynias naujas stipendijas lietuviams studijuoti Fribūro universitete, pasikvietė tiek pat lietuvių, tuo metu gyvenusių įvairiuose Rusijos miestuose: Vincą Mykolaitį-Putiną, Marytę Andziulytę, Henriką Žilevičių, Emiliją Ramanauskaitę, Oną Petrauskaitę ir kt. Kilus įtarimui, kad A. Vilimas piktnaudžiauja stipendijų skirstymo teise, ši teisė buvo perduota draugijos „Lithuania" valdybai.

Manoma, kad Tautos fondas įvairiomis paskolomis ir pašalpomis yra parėmęs apie 100 moksleivių iš Lietuvos ir JAV[390]. Iki 1923 m. Tautos fondo stipendijomis šelpiami aukštąjį mokslą baigė 15 studentų lietuvių, iš jų 12 – Šveicarijoje, du Amerikoje ir vienas Vokietijoje. Tais pačiais 1923 m. aukštąjį mokslą dar turėjo baigti šeši ar dešimt Tautos fondo stipendininkų. Apskritai fondo stipendijomis iki 1923 m. negalutiniais duomenimis pasinaudojo 43 studentai lietuviai (tą skaičių vėliau pakartojo ir A. Katilius), iš jų filosofiją studijavo dešimt, teisę – aštuoni, komerciją – keturi, istoriją ir gamtos mokslus – po tris, kitų mokslų – po vieną; pagal lytį – 31 vyras ir 12 merginų; pagal miestus – penkiolika studijavusių Kaune, devyni – Fribūre, šeši – Amerikoje, po tris – Romoje, Berlyne ir Miunsteryje, po du – Leipcige ir Halėje. Tie 43 jaunuoliai laikyti „rinktinėmis Lietuvos

387 Uršulės Urniežiūtės-Starkienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 01 19.

388 *Draugas*, 1922 05 16, p. 2.

389 Ten pat.

390 *LE*, t. 30, p. 457.

pajėgomis“, kurių naudingo darbo įtaką pajusianti Lietuva[391].

2.8 Fribūro draugijos „Lithuania“ savišalpos fondas

Įstatai buvo patvirtinti 1919 m.[392] Tai buvo tik iš dalies savarankiškas fondas, nes, kaip minėta, iš esmės rėmėsi Tautos fondo aukomis, kurias administruoti (spręsti, kuriam studentui stipendija ar pašalpa teiktina) buvo pavesta Fribūro lietuvių studentų draugijai „Lithuania“. I. Tamošaitis 1919 06 30 liudijo, kad draugijos „Lithuania“ susišelpimo fondas gavo iš Amerikos lietuvių tarybos atstovo Juozo Dabužio 22 300 frankų[393]. Bet „Lithuania“, kaip minėta, rinko šalpai aukas ir šalia Tautos fondo paramos. Gaudamas iš Tautos fondo pakankamai lėšų, Fribūro susišelpimo fondas 1917–1918 m. finansiškai rėmė ne tik studentus, bet ir Šveicarijos kolegijose besimokančius moksleivius, tarp jų – Fribūro St. Michelio kolegijos moksleivį Jurgį Košį, vėliau – Palangos, Sedos, Kalvarijos vidurinių mokyklų direktorių, ir Vladą Erslavaną – Hauterivo agronomijos mokyklos moksleivį. Nuo 1919 m. sumažinus Amerikos Tautos fondui finansavimą, imta šelpti tik studentus[394].

Stipendijos mėnesinė norma, pasak draugijos „Lithuania“ nario K. Ruginio, nebuvo nustatyta, labiau vadovautasi poreikio dydžiu. Jis pats sakė iš pradžių gaudavęs per draugiją iš Tautos fondo 250 fr. (400 Lt). Nuo 1918 08 01 iki 1919 01 01 iš Tautos fondo per Amerikos Tarybos delegatą K. Pakštą gauta paramos aštuoniems studentams ir trims moksleiviams Šveicarijoje:

1. M. Andziulytei – 1305 fr.
2. O. Petrauskaitei – 1320 fr.
3. U. Urniežiūtei – 1324 fr.
4. E. Ramanauskaitei – 1315 fr.
5. Julijai Žilevičiūtei – 1322 fr.

391 Tautos Fondas ir katalikai studentai. – *Draugas*, 1923, nr. 34, p. 2.

392 LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 69.

393 Ten pat, l. 82.

394 Ten pat, l. 77.

6. V. Mykolaičiui-Putinui – 410 fr.
7. I. Tamošaičiui – 460 fr.
8. Henrikui Žilevičiuui – 858 fr.
9. Vladui Erslavanui – 760 fr.
10. Jurgiui Košiui – 942 fr.
11. Kaziui Sakevičiui – 578 fr. (1920 m. jis mokytojavo Vaišvilų k. Virbalio parapijoje)[395]

Per draugiją „Lithuania“ Tautos fondas 1921 m. skyrė pašalpų ir Drezdeno muzikos konservatorijos studentui Antanui Vanagėliui, taip pat Nešatelyje studijuojančiam Antanui Muraškai[396]. Fribūro draugijos „Lithuania“ savišalpos fondas, A. Katiliaus duomenimis, yra sušelpęs 30 studentų[397]. V. Mykolaitis-Putinas Amerikos Tautos fondą laikė vienintele įstaiga, davusia galimybių lietuviams mokytis Fribūre, o iki 1919 m. – ir Vokietijoje[398].

29 pav. Fribūro draugijos „Lithuania“ savišalpos fondo vadovai 1921 m.
Iš kairės: poetas Vincas Mykolaitis-Putinas, filosofai: Stasys Šalkauskis ir Izidorius Tamošaitis, Amerikos lietuvių tarybos atstovas kun. Juozas Dabužis (1878–1934) ir geografas Kazys Pakštas (iš autoriaus archyvo)

395 Ten pat, l. 59.

396 Ten pat, l. 135.

397 Katilius, A. Fribūro universiteto draugijos „Lithuania“ šalpos fondas. – *LKMA metraštis*, 2012, t. 36, p. 95–96.

398 LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 86.

3. Stipendijų skyrimo subjektai Lietuvai atgavus nepriklausomybę

Atsikūrus Lietuvos valstybei ir jai ėmus nuo 1919 m. remti užsienyje studijuojančius lietuvius, šis procesas įgijo organizuotą ir platesnio masto pobūdį, tapo sąmoninga specialistų su europiniu išsilavinimu rengimo valstybės investicija. Tai keitė ir Lietuvos žmonių požiūrį į pačią valstybę: jie pajuto, kad pagaliau turi ne svetimą, ne pavergiančią, smurtaujančią, slopinančią, o savo valstybę, padedančią, globojančią. Ja pasikliaudamas Lietuvos jaunimas, ypač neturtingas, ėmė gausiai veržtis į Vakarų universitetus, kur tikėjosi ne tik įgyti specialybę, bet ir išplėsti kultūrinį akiratį – prisiliesti prie daugeliui nematytos, bet daug girdėtos ir aukštintos Vakarų kultūros. Skirtingai nuo iki tol buvusių įvairių šalpos draugijų ir fondų valstybės stipendijos lėmė jų stabilumą. Todėl nemažai jaunuolių ryždavosi studijuoti užsienyje bet kokį mokslą, jei tik tam bus skirta valstybės stipendija.

Savo lėšomis studijuoti užsienyje dabar, kaip ir prieš I pasaulinį karą, mažai kas galėjo. Jei tada kai kurie dvarininkai dar buvo pajėgūs leisti savo vaikus studijų į užsienį, tai dabar, per karą praradę Rusijos bankuose laikytas santaupas, besikeičiantiems okupantams išgrobsčius ar sudeginus daugelį ūkių[399], tokios galimybės sunyko iki minimumo. Būta nemažai atvejų, kai dvarininkas, po 1922 m. žemės reformos turintis 80 ha, o kartais ir didesnį ūkį, norintis leisti savo vaiką į užsienį studijuoti, pateikdavo „neturto liudijimą“ nurodydamas, kad nepajėgus užsienyje studijuojančiam sūnui kas mėnesį skirti 300–400 Lt. Prekybą užsienyje studijavusio Adomo Kantauto tėvai, valdę 130–136 ha ūkius, sakė nepajėgiantys paremti užsienyje studijuojančių savo vaikų. Tą patį 1924 m. kartojo ir Krasenkos

399 Apie itin sunkią Lietuvos padėtį 1919 m. ir Vakarų didžiųjų valstybių, pirmiausia Prancūzijos, „prekiavimą“ su Rusija Baltijos tautų laisve rašė K. Matulaitis: „1919 m. Lietuva pasiskolinusi iš Vokietijos 100 milijonų markių, kad apginkluotų savo 25 tūkst. karių. Prancūzai paskolų neduoda, mus šmeižia [matyt, santykiais su bolševikais – A. V.], nori pakrikdyti mūsų armiją, kad lenkai mus be pirštinių paimtų. Vokiečiams įsakė pasitraukti [iš Lietuvos], kad jų vietą užimtų lenkai, kaip tai įvyko Gardine... Latviams ir estams Antantė duoda nepriklausomybę tik 3 metams, kol Rusijoje nusistovės tvarka, o paskui juos atiduos Rusijai, kad ši galėtų atiduoti skolą“ [suprask Prancūzijai ir Anglijai – A. V.] – VUB, F1, F857, l. 123.

dvaro Marijampolės apskr. (130 ha) valdytojas Mykolas Kaminskas, atsisakęs remti savo sūnaus studijas Vienos aukštojoje tarptautinėje prekybos mokykloje[400]. Algirdas Dyšas, studijuojantis Vienoje veterinariją, 1933 m. irgi rašė, kad jo tėvai turi nemažą ūkį: samdo keturis darbininkus ir piemenį (jiems algos į metus moka 1 500 Lt), bet sūnaus studijų paremti nepajėgia[401]. Daugiau galimybių savo lėšomis studijuoti užsienyje turėjo Lietuvos žydų, kaip prekyboje ir kredito įstaigose vyraujančių, na ir kai kurių lenkų dvarininkų vaikai[402].

Todėl valstybės vaidmuo lietuvių studijoms užsienyje tapo lemiamu.

3.1 Lietuvos valstybės stipendijos užsienyje studijuojantiems

3.1.1 Valstybės stipendijų gavimo, jų naudojimo ir grąžinimo tvarka

Šią pirminę tvarką nustatė 1919 m. rugpjūčio 22 d. priimtos „Taisyklės skirti stipendijom aukštąjį mokslą einantiems“[403]. Teisę gauti šio tipo stipendijas pripažino abiejų lyčių neturtingiems moksleiviams. Pirmenybė teikta pradėjusiems eiti mokslą, mokslą nutraukusiems dėl tarnybos kariuomenėje, mokantiems tos šalies kalbą ir gerai – lietuvių kalbą. Kandidatai turėdavo praeiti užsienio kalbos mokėjimo, o kai kurie ir politinės „ištikimybės Lietuvos valstybei“ patikrą[404]. Stipendininkai privalėjo siųsti jiems stipendiją skyrusioms ministerijoms kiekvieno semestro atliktų darbų ataskaitas. Esant neigiamiems studijų rezultatams stipendija būdavo nutraukiama[405]. Per stipendijos gavimo laiką stipendininkas (-ė) be jam stipendiją mokėjusios ministerijos leidimo negalėjo vesti ar ištekėti[406]. Baigęs

400 Valstybės stipendininko M. Kaminsko studijų Vienoje byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 421, l. 10, 14.

401 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 215, l. 32.

402 *Studentų žodis*, 1931 11 18.

403 *Vyriausybės žinios*, 1919 08 28, nr. 11–145.

404 Nors šis reikalavimas tiesiogiai nebuvo įtvirtintas „Taisyklėse“, bet faktiškai jis buvo paliktas Švietimo ministerijos nuožiūrai: 1935 11 04 Švietimo ministerijos užsakymu Saugumo departamentas tikrino „ištikimybę Lietuvos valstybei“ Paryžiaus meno mokykloje studijuojančių stipendininkų Broniaus Pundziaus (skulptūra) ir Povilo Augustinavičiaus (grafika) (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1838, l. 86).

405 Pastabos prie taisyklių valstybinių stipendijų ir paskolų įstatymui vykdyti. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 177.

406 LCVA, f. 386, ap. 1, b. 910, l. 35–36.

studijas, asmuo privalėjo grąžinti 30 proc. gautos stipendijos, mokėdamas kas mėnesį iš algos 10 proc., o už likusią stipendijos dalį eiti valstybės tarnybą po 2 m., vėliau – 1,5 m. už kiekvienus stipendijos gavimo metus[407]. Studijų nebaigę arba nenorintys dirbti vyriausybės paskirtą darbą, privalėjo per penkerius metus grąžinti stipendiją su 5 proc. priedu[408] (vėliau kai kurios taisyklės keitėsi).

Pirmąsias valstybės stipendijas pradėta skirti jau 1919 m. Tuo metu turėti 42 valstybės stipendininkai, kurie beveik visi studijavo Vokietijoje: Berlyne – 22, Karaliaučiuje – 5, Miunsteryje – 4, Leipcige – 3, Miunchene ir Halėje – po du, Jenoje, Köthene, Kylyje ir Romoje – po vieną[409]. 1923 m. stipendijų skaičius Vokietijoje studijuojantiems išaugo iki 60[410].

3.1.2 Valstybės stipendijų normos ir jų kaita

Stipendijos paskirtis – užtikrinti jos gavėjui bent minimalų pragyvenimą užsienio valstybėje ir sumokėti visus su studijomis susijusius mokesčius. Į tai orientuojantis buvo nustatoma mėnesinė stipendijos norma. Iki 1929 m. ji visiems valstybės stipendininkams buvo vienoda nepriklausomai nuo šalies, kurioje studijuojama. Ji buvo didinama atsižvelgiant į besikeičiantį Vakarų Europoje, pirmiausia Vokietijoje, pragyvenimo lygį, bet irgi visiems vienodai. Tai rodo 1 lentelėje pateikta stipendijos normos dinamika 1919–1929 m.

1 lentelė. Stipendijos normos dinamika 1919–1929 m.[411]

Laikotarpis	**Stipendijos dydis**
1919–1920 09 15	500 auksinų mėnesiui, arba 10–12 JAV dol.
1920 09 15–1921 11 19	600 auks.
1921 11 19–1922 07 01	1000 auks.
1922 10 01–1922 10 01	2500 auks.
1922 10 01–1923 01 01	50 Lt

407 Minėtų taisyklių pakeitimai. – *Vyriausybės žinios*, 1922.X.28, nr. 112–884.

408 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1372, l. 158; Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.19), Vilnius, 1996, p. 378–379.

409 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1372, l. 157.

410 *Lietuva*, 1923, nr. 12, p. 6.

411 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1372, l. 123, 155.

1923 02 05–1923 10 01	100 Lt
1923 10 01–1924 01 01	120 Lt
1924 01 01–1924 10 01	220 Lt
1924 10 01–1929 01 25	250 Lt

Nuo 1925 01 01 stipendininkams dar imta pridėti po 1000 Lt metams kelionpinigių. Bet nuo 1923 m., keičiantis lietuvių studijų geografijai, vis daugiau lietuvių vykstant ir į kitų šalių universitetus, valstybės stipendininkai ėmė skųstis, kad pragyvenimo lygiai skiriasi ne tik tarp valstybių, bet ir tarp tos pačios valstybės miestų, todėl iš gaunamos visiems vienodos stipendijos ne visi gali išgyventi. Į tai reaguodamas Lietuvos ministrų kabinetas 1929 01 25 nutarė diferencijuoti stipendijų normas ir pagal Vakarų Europos konkrečių miestų pragyvenimo lygį. Miestus suskirstė į dvi kategorijas: I kategorijai priskyrė Berlyną, Paryžių, Vieną ir Romą. Juose studijuojantiems nustatė bendrą 350 Lt mėnesinę stipendijos normą, o Užsienio reikalų ministerijos ir VDU stipendininkams profesūrai rengtis – po 400 Lt ir metinę 2 000 Lt kelionpinigių ir mokesčio už mokslą priemoką. Į II kategoriją pateko visi kiti Vakarų ir Centrinės Europos miestai, ten stipendijos norma – 300 Lt ir 1 000 Lt kelionpinigių ir mokslapinigių, Latvijoje – 250 Lt. Studijuojantiems diplomatijos mokslus, meną ir siekiantiems daktaro laipsnio nustatė 400 Lt stipendijos normą[412].

Bet ir ši stipendijos normų diferenciacija nespėjo eiti kartu su besikeičiančiu pragyvenimo lygiu Vakarų Europoje. Stipendininkai dažnai skundėsi, kad iš gaunamos stipendijos negalį išgyventi. Savo ataskaitose jie nurodydavo, kad išlaidas padidina dar ir tas faktas, kad tenka pirkti net ir marškinių skalbimo paslaugas, nes Vokietijoje nuomojamų kambarių šeimininkės ne tik neleidžiančios skalbtis marškinių, bet ir virtis arbatą. Ypač tai jautė Paryžiuje studijuojantys dailininkai, 1926 m. gaunantys mėnesinę 250 Lt stipendiją. Iš jos jie turėjo ne tik pragyventi, bet ir pirktis dažus, drobę, popierių... Jie įrodinėjo, kad normaliam pragyvenimui

412 LCVA, f. 391, A. 9, b. 1753, l. 110; b. 1390, l. 44.

Paryžiuje reikią 1 350 Lt, arba 85 dolerių[413]. „*Žinoma, galima pragyventi ir dar su mažesnėmis išlaidomis,* – rašė Berlyne veterinariją studijuojantis Kazys Alminas 1930 m., – *bet tuomet visa tai tektų daryti sveikatos sąskaita. Jei mes Tėvynėn grįšime invalidais, sveikatos nustoję, tuomet iš to bus maža naudos mums ir kraštui.*“[414].

Tačiau prasidėjus ekonominei krizei, teko stipendijas ne didinti, o mažinti. Ministrų kabinetas 1933 09 30 nutarimu I kategorijai priskirtuose miestuose (Paryžiuje, Berlyne, Vienoje, Romoje ir Stokholme) studijuojančių stipendijos normą nuo 1934 09 01 sumažino iki 325 Lt, kituose miestuose – iki 275 Lt, o VDU stipendininkams, kurie rengėsi profesūrai užsienyje, mokėsi diplomatijos, konsulinių mokslų ir specializavosi meno ir muzikos srityje, – iki 350 Lt [415].

3.2 Studijų užsienyje išlaidos

Sumos studijoms užsienyje finansuoti kartais kelis kartus viršijo sumas, skiriamas studijoms Lietuvoje (žr. 2 lentelę). Pavyzdžiui, 1928 m. Lietuvos valstybė skyrė stipendijoms Lietuvoje 225 000 Lt, o užsienyje studijuojantiems – 569 000 Lt [416]. Jei dėl ekonominės krizės stipendijų norma Vakarų Europoje šiek tiek ir buvo sumažinta (ji 1934 m., kaip matyti, dar siekė 300–350 Lt), tai Lietuvoje ji tuo metu buvo kelis kartus mažesnė (VDU, Dotnuvos žemės ūkio akademijoje, Kauno aukštesniojoje meno mokykloje – 100 Lt (1929 m. ji buvo 150 Lt), o mokytojų seminarijose – 75 Lt)[417]. Žinant, kad minėtas sumas tiems patiems stipendininkams valstybė mokėjo kelis metus, tai išlaidos vienam stipendininkui siekdavo dešimtis ar keliolika tūkstančių litų. Štai Juozo Bukatos studijos Paryžiuje 1924–1928 m. kainavo Lietuvai 25 400 Lt, V. Soblio Paryžiuje 1928–1931 m. – 15 100 Lt,

413 Stipendininkų Viktoro Vizgirdos ir Juozo Miltinio raštas Švietimo ministerijai iš Paryžiaus, 1926 12 132. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1384, l. 92–93.

414 K. Almino raštas Švietimo ministerijai iš Berlyno, 1930 11 23. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 14, l. 61.

415 LR Ministerių kabineto nutarimas, 1933 09 30. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 19–20; Lietuvos Ministerių kabineto reikalų vedėjo raštas ministerijoms, 1934 07 31. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 3–4.

416 Išlaidos moksleiviams šelpti Lietuvoje ir užsienyje, 1928 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1099, l. 2.

417 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 4. Kartais būdavo ir abejojama, ar užsienyje studijas baigusiųjų darbas bus kelis kartus veiksmingesnis negu Lietuvoje baigusių.

kultūrtechniko Jono Čeičio Vienoje 1928–1933 m. – 27 250 Lt, prekybininko V. Blyno Vienoje 1930–1934 m. – 23 475 Lt, veterinaro K. Dabrylos Vienoje 1930–1936 m. – 28 700 Lt, teisininko Lado Natkevičkiaus Paryžiuje 1925–1929 m. – 22 750 Lt, jūrininko V. Šurkaus Neapolyje 1937–1940 m. – 10 200 Lt, istoriko Zenono Ivinskio Berlyne 1929–1933 m. – 22 200 Lt, inžinieriaus Jurgio Monkevičiaus Prahoje 1930–1933 m. – 12 900 Lt (žr. priedo sąrašus). Jei sudėtume šiems devyniems stipendininkams išmokėtų stipendijų sumas, tai paaiškėtų, kad jų studijos užsienyje kainavo Lietuvai 187 975 Lt. Be to, valstybė dažnai dar duodavo stipendininkams pašalpų ar paskolų disertacijoms rengti ar joms publikuoti.

2 lentelė. Sumos, skirtos stipendijoms užsienyje ir Lietuvoje[418]

Metai	Užsienyje	Lietuvoje	Bendra suma
1921	258 666 auksinų	–	258 666 auksinų
1926	119 600 Lt	81 000 Lt	200 600 Lt
1927	–	–	450 000 Lt[419]
1928	569 000 Lt	225 000 Lt	956 500 Lt
1929	800 200 Lt	282 600 Lt	1 082 800 Lt
1932	622 050 Lt	226 800 Lt	848 850 Lt
1933	511 950 Lt	226 800 Lt	738 750 Lt
1934	490 697 Lt	nėra žinių	–
1935	56 200 Lt	133 600 Lt	489 800 Lt
1936	277 250 Lt	nėra žinių	–
1937	384 962 Lt	nėra žinių	–
1938	520 700 Lt	315 700 Lt	836 300 Lt
1940	169 550 Lt	587 600 Lt	757 150 Lt

Pastaba: į užsienyje studijuojantiems skirtas sumas įėjo ir stipendijų persiuntimo ir valiutos keitimo išlaidos.

Studijas užsienyje Lietuvos valstybė laikė savo kultūrinės orientacijos prioritetu, jomis rėmė ilgalaikę savo švietimo ir kultūros politiką. Tuo ir galima paaiškinti, kodėl tiek daug Lietuvos studentų kasmet lankė užsienio mokyklas (1925 m. vien Vokietijoje vasaros semestre studijavo 449 Lietuvos piliečiai (šis skaičius apėmė valstybės stipendininkus ir savo lėšomis studijuojančius)[420]. Buvo informuojama,

418 LCVA, f. 391, ap. 4, 1921 m., b. 1372, l. 133; b. 1913, 1926 m. l. 2; ap. 9, 1928 m., b. 1099, l. 2–3; ap. 4, 1929 m., b. 1394, l. 236–239; b. 1753, 1932 m., l. 264–269; ap. 9, 1934 m., b. 1105, l. 34; ap. 4, 1935 m., b. 1753, l. 208–211; ap. 9, 1937 m., b. 1106, l. 12–28; ap. 4, 1938 m., b. 1753, l. 145–150; ap. 4, 1940 m., b. 1753, l. 123–126.

419 *Lietuva*, 1929, nr. 206.

420 *Lietuva*, 1925, nr. 17, p. 6.

kad lietuvių kolonijos užsienyje susideda vien iš studentų ir jų būreliai retai kur nesiekia dešimt, o daug kur sudaro ir virš 20[421]. Dėl to kartais net buvo stebimasi tokiomis Lietuvos ir jos piliečių ekonominėmis galimybėmis.

3 lentelė. Lietuvos vyriausybės stipendininkų skaičiaus dinamika 1919–1940 m.

Metai	Stipendininkų skaičius
1919–1924	117
1925	155 (pagal kitą šaltinį – 143)
1926	160
1927	114
1928	124 (pagal kitą šaltinį – 101)
1929	153
1930	169
1931	143
1932	163
1933	154
1934	128
1935	108 (105)
1936	106 (103)
1937	119?
1938	140?
1939	125
1940	53[422]

Daugiausia stipendininkų visą laiką turėjo Švietimo ministerija, nes ji skyrė stipendijas platesniam mokslų ratui – studijuoti humanitarinius mokslus, specializuotis mene, muzikoje ir ruošti amatų mokykloms mokytojus. Jai vėliau buvo pavesta administruoti ir kontroliuoti ne tik savo, bet ir kitų ministerijų stipendininkų reikalus. Po Švietimo ministerijos – Žemės ūkio ministerija, kuri ruošė užsienyje žemės tvarkymo, veterinarijos, miškininkystės specialistus, trečioje vietoje – Susisiekimo ministerija, teikusi stipendijas jūreiviams ir technikos mokslus užsienyje einantiems.

421 *Akademikas*, 1939, nr. 2, p. 33–35.

422 Pastaba: kartais skirtingi šaltiniai nurodo skirtingą stipendininkų skaičių tais pačiais metais. Štai vienoje archyvinėje byloje nurodoma, kad Lietuvos valstybė 1939 m. turėjo 125 stipendininkus (Užsienyje studijuojančių studentų įskaitos knyga, 1939 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1439, l. 12–37), kitame – 107 stipendininkus užsienyje ir 168 Lietuvoje (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767. l. 238–239).Tas neatitikimas apibendrintuose šaltiniuose, matyt, atsirasdavo iš to, kad tokie šaltiniai į stipendininkų sąrašą neįtraukdavo VDU stipendininkus profesūrai rengtis ar specializuotis arba dėl kitų priežasčių. Patikimesniais šaltiniais reikėtų laikyti tuos, kurie struktūrizuoja stipendininkų skaičių pagal valstybės institucijas, jiems skyrusias valstybės stipendijas.

4 lentelė. Lietuvos Vyriausybės stipendininkų užsienyje skaičiaus statistika 1925–1940 m.[423]

Stipendijos skyrimo subjektas	Mokslo sritis	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Švietimo ministerija	Humanitariniai mokslai	71	56	45	38	28	25	23	19	21	17	11	23	34	40	36	17
	Specializacija mene ir muzikoje	11	16	10	16	14	10	9	9	8	7	6	10	13	11	6	4
	Amatų	7	16	15	22	20	21	20	16	12	9	13	11	13	18	11	2
Žemės ūkio ministerija	Nenurodant	25	21	10	14												3
	Žemės tvarkymas					8	8	8	8	11	6	8	8	9	10	17	-
	Veterinarija Vakarų Europoje					24	36	40	45	46	45	32	22	12	6	-	-
	Veterinarija Latvijoje					14	14	21	16	11	8	8	7	7	2	-	2
	Miškų ūkis					3	6	6	6	2		2			4		
Susisiekimo ministerija	Inžinerija	4	9	8	9	7	8		4	3	3		4	6	5	4	3
	Jūreivystė					12	14	8	8	7	6	7	12	18	31	37	20
VDU	Profesūrai ruoštis		5	6	8	7	6	9	7	9	6	9	6	6	8	7	-
Finansų ministerija	Ekonomika	7	8	5	6	5	13		16	15	13	5			3	3	-
Užsienio reikalų ministerija	Diplomatija	8	6	2	2	3			4	3	2	1		1	1	1	-
Vidaus reikalų ministerija		4	4	2	2	3	4	3	1	1	1				1	1	-
Teisingumo ministerija	Teisė					4	4	4	4	5	5	3					
Krašto apsaugos ministerija	Veterinarija ir kt.	18	19	10	7										2	2	2
Iš viso		155	160 (7)	113 (5)	124 (12)	152 (11)	169 (14)	160	163 (9)	161 (7)	128	105 (31)	103 (48)	119 (10)	142 (28)	125 (16)	53 (10)

Pastaba: skaičius skliaustuose apatinėje eilutėje žymi paskolų gavėjų skaičių.

423 Valstybės stipendininkų, studijuojančių užsienyje, registracijos knygos 1925–1940 m. (pagal Ministrų kabineto nustatytas normas). – LCVA, f. 391, ap. 9, 1925 m., b. 1097, l. 1. 96–131; 1926 m., b. 1097, l. 135–139, 141–143, 148–149, 150–151, 154–163; 1927 m., b. 1098, l. 24–57; 1928 m., b. 1899, l. 1–25; 1929 m., b. 1100, l. 8–26, b. 1753, l. 110, b. 1100, l. 1–30; 1930 m., b. 1111; l. 46–47, 50–51, 57–61, 76–77; 1931 m., b. 1112, l. 60; 1932 m., b. 1103, l. 32–85; 1933 m., b. 1104, l. 15–30; 1934 m. b. 1105; 19, 1753 1935 m., b. 1118, l. 10–33; 1936 m., b. 1113, l. 13–28; 1937 m., b. 1106, l. 10–24; 1938 m., b. 1107, l. 12–-35; 1939 m., b. 1114, l. 11–37; 1940 m., b. 1115, l. 7–20, b. 1753, l. 107–108.

4 lentelė rodo, kad tarp ministerijų stipendininkų nuo 1925 m. nėra medikų, nors 1924 m. jie tarp stipendininkų užsienyje dar sudarė santykinę daugumą: jų būta – 21, antroje vietoje – techniką studijuojantys – 12, trečioje vietoje komerciją – 10, muziką – 7, teisę, agronomiją, socialinius mokslus – po 4, visi kiti – po vieną ar du (24 stipendininkų specialybė nenurodyta)[424]. Po 1924 m. medikams lietuviams Švietimo ministerija yra skyrusi tik vieną kitą stipendiją. Tai aiškintina tuo, kad, 1922 m. įsteigus VDU Medicinos fakultetą, sudarytos sąlygos studijuoti mediciną Lietuvoje. Raginta neduoti stipendijų studijuoti užsienyje tuos mokslus, kuriuos galima studijuoti Lietuvoje. Be to, medicinos studijos užsienyje buvo brangios ir ilgiau truko[425]. VDU stipendijas teikė tik tiems Medicinos fakulteto profesoriams ir dėstytojams, kurie vyko į užsienį specializuotis arba į mokslines konferencijas. Mediciną užsienyje daugiausia studijavo ne lietuvių tautybės Lietuvos piliečiai, ypač žydai, savo iniciatyva ir savo lėšomis. Šioje studijoje pateikta medicinos disertacijų registracija liudija, kad iš 173 Lietuvos piliečių, baigusių mediciną užsienyje daktaro laipsniu (su disertacija), tik 23 buvo lietuviai (žr. disertacijų sąrašą).

Lietuvos valstybės stipendijos buvo ne tik svarbi studijų užsienyje sąlyga, bet ir reikšminga kultūrinė akcija. Stipendijų gavėjai privalėjo siuntinėti Švietimo ar kitai ministerijai ataskaitas apie savo studijų eigą užsienyje, kurios šiandien yra bene pagrindinis šaltinis atkuriant kuo konkretesnį šių studijų vaizdą, ypač idėjų perimamumo. Priešingu atveju tokia studija ir tokio konkretumo kaip ši vargu ar būtų buvusi įmanoma.

Kitokia valstybės parama. Tie, kurie negaudavo studijoms užsienyje stipendijų, galėjo tikėtis gauti valstybės paskolų, kurias valstybė kasmet skirdavo ir ne tik stipendininkams. Rašytojas Kazys Boruta 1936 m. gavo iš Švietimo ministerijos 1 000 Lt tikslinę paskolą: rašė baigiąs versti H. Ibseno pjesę *Brandas* (1850) ir norįs

424 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1378, l. 29–31.

425 1923 m. Vokietijoje, Prancūzijoje medicinos studijos truko penkerius metus ir vienerius metus praktikos, kai kitus mokslus ten buvo galima baigti per 3–4 metus.

nuvykti į Norvegiją, pramokti norvegų kalbos ir palyginti savo vertimą su originalu (*Brandą* vertęs iš rusų, vokiečių ir prancūzų kalbų)[426]. Kartais lėšų kūrybingų asmenybių kelionėms į Vakarų Europą ieškota ir neįprastais būdais. Buvęs *Lietuvos aido* redaktoriaus V. Gustainis aprašė savo pokalbį su jį išsikvietusiu Lietuvos Respublikos Prezidentu Antanu Smetona. Šis jam kalbėjęs: „*Dauguma dabartinių Lietuvos rašytojų turi vieną pagrindinį minusą, dažniausiai trūksta jiems didesnio išsilavinimo ir platesnio akiračio, nes dauguma nemoka svetimų kalbų ir nėra pabuvoję Vakarų Europoje. Štai Vienuolis-Žukauskas, be abejo, turįs įgimtą rašytojo gyslelę, bet išsilavinimo – tai tik provizorius ir tai gyvena ne Kaune..., jis, išėjęs iš savo vaistinės, nedaug ką gero mato. Reikėtų jam sudaryti progą pasivažinėti po Vakarų Europą, ko jis ir pats trokšta. Tik čia didžiausia kliūtis – lėšų klausimas.*“[427] Ir šis klausimas buvo išspręstas: susitarta – A. Vienuolis, važinėdamas po Vakarų Europą, siuntinės valstybės oficiozui *Lietuvos aidas* savo kelionių įspūdžius, o laikraštis mokės jam padidintą honorarą – po 50 centų už eilutę (įprasta tvarka – 25–30 centų už eilutę)[428].

Nepriklausoma Lietuva, remdama savo jaunimo keliones į svetimus kraštus mokslo ieškoti, teikė progos atsiskleisti daugeliui gabių, ryžtingų ir drąsių jaunuolių, neišsigandusių sunkumų, vėliau savo darbais ir išmintimi stiprinusių tautą ir kėlusių jos orumą.

4. Nevalstybiniai stipendijų skyrimo subjektai

Nepriklausomybės metais asmenis, norinčius studijuoti užsienyje, paskolomis ir stipendijomis rėmė ne tik Lietuvos valstybė, bet ir atskiri Lietuvos bankai, savivaldybių valdybos, privatūs fondai, draugijos. Jų parama nors kartais ir nebuvo žymi, bet prisidėjo prie bendrų pastangų didinti neturtingo Lietuvos jaunimo galimybes siekti europinio išsilavinimo.

426 K. Borutos raštas LR Švietimo ministerijai, 1936 06 10. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 875, l. 93, 95.

427 Gustainis, V. *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus*, 1991, p. 170–171.

428 Ten pat.

4.1 Lietuvos studentams Vokietijoje šelpti draugija

Nuo 1922 m. balandžio mėn., nuvertėjus Vokietijos markei net kelis kartus, Lietuvių studentams, taip pat ir stipendijas gaunantiems, kaip minėta, tapo sunku išgyventi. Todėl tie, kurie dar liko studijuoti Vokietijoje, ieškojo stipendijų, paskolų ir privačiose šalpos draugijose. Viena iš tokių draugijų buvo Lietuvos studentams Vokietijoje šelpti draugija (vok. *Verein zur Unterstützung Litauischer Studierenden in Deutschland*), įsteigta 1920 m. Berlyne Vokietijoje gyvenančių turtingesnių Lietuvos piliečių, Lietuvos atstovybės Vokietijoje darbuotojų, siekiančių šelpti Vokietijoje studijuojančius ne tik lietuvius, bet ir Lietuvos piliečius. Jau savo veiklos pradžioje draugija turėjo per 100 narių[429]. Jai 1922 m. vadovavo Lietuvos pasiuntinys Vokietijai Vaclovas Sidzikauskas (pirmininkas), Lietuvos generalinis konsulas Vokietijoje Benno Giršovičius (vicepirmininkas) ir Lietuvos atstovybės Vokietijoje Pirmasis sekretorius Vladas Masiulis (iždininkas). Pajamas sudarė nario mokestis (studentams – 50 auksinų, visiems kitiems – 1000 auksinų), įvairių asmenų aukos ir pajamos iš draugijos rengiamų koncertų-balių. Per vieną tokį balių 1922 m. sausio 6 d. draugija gavo pelno 6 293,35 markių, o tų metų vasario 24 d. – 3 450 markių ir 10 800 markių aukų[430]. 1922 m. balandžio 30 dienai įplaukų draugija turėjo 118 538,50 markių. Iš pradžių šelpė studentus stipendijomis, o smukus vokiečių valiutai – paskolomis. Turimomis žiniomis, ji 1921–1922 m. buvo sušelpusi 74 studentus – Lietuvos piliečius, nors draugija veikė bent iki 1939 m.

Sąrašas Vokietijoje studijuojančių Lietuvos piliečių, gavusių šios draugijos stipendijų, pašalpų ar paskolų 1921–1922 m.:

1. Adomaitytė, J., Fribūro univ. studentė, paskola 10 000 Mk. – 1922 12 12, 5 dol. – 1923 02 03.
2. Bendorius, Jonas, Leipcigo konservatorijos studentas, stipendija 650 Mk.

429 Lietuviams studentams Vokietijoje šelpti draugijos posėdžio protokolai (1922–1923 m. – LMAVB, F184-223, l. 2.

430 Draugijos aukų lapai 1922 01 06 ir vasario 24 d. – LMAVB, F184-220, l. 6, 21, 105.

nuo 1922 04 24.

3. Berman, J., Berlyno aukštoji muzikos mokykla, stip. 400 Mk. – 1921.
4. Birutavičius, V., stipendija, 500 Mk. – 1922 07 14.
5. Britaniškis, Josefas, stipendija 400 Mk., nuo 1922 vasaros semestro padidintas iki 500 Mk., nuo 1922 10 22 paskirta periodinė paskola po 15 litų mėn.[431].
6. Butkų Juzė, stipendija 400 Mk. – 1922.
7. Chjevskis (Chieskis), P., dailininkas-tapytojas, Berlyno menų akademija (vok. *Akademie der Künste*), tapyba pas prof. Willy Jaeckelį, pašalpa (dydis nenurodytas) 1922 m.[432]
8. Čerkeliūnas, T., stipendija 400 Mk.
9. Didžys, V., 33 Mk. – 1922 09 30.
10. Januškaitė, Vincė, Berlyno Muzikos akademijos dainavimo skyriaus studentė, stipendija-paskola 100 000 Mk. – 1922 12 12; paskola 4000 Mk. išeiginiams drabužiams ir knygoms įsigyti[433], kelionei į Italiją mokslui tęsti – 100 000 Mk. 1922 12 11[434].
11. Gasiūnas, Jokūbas, 6000 Mk.
12. Gudzianskis, B. medikas, 31 500 Mk. – 1923 01 18.
13. Farberis, St., medicina, stipendija-paskola 19 500 Mk. – 1922 12 22; 27 000 Mk. – 1923 01 18; 30 000 Mk. – 1923 02 08.
14. Ivoška – paskola 60 000 Mk. – 1922 11 03.
15. Jatulis, Eduardas, paskola marškiniams įsigyti 10 000 Mk. – 1922 m.
16. Kuritzky, D., Hanoveris (suma nenurodyta).
17. Laucevičiūtė, Sofija, paskola 5 dol. – 1923 02 18.
18. Levinas, Isaokas, stipendija 400 Mk.
19. Levitas, B., 800 Mk. –1922 08 10.
20. Levitas, Leiba, stipendija 400 Mk., 5800 Mk. – 1922 08 04[435]
21. Mačernis, Juozas, paskola 5000 Mk. –1923 02 08.
22. Mačiūnas, Aleksandras, stipendija 400 Mk.

---

431 Studentų prašymai pašalpos Lietuvos moksleivių šelpimo draugijai, 1922–1924 m. – LMAVB, F184-227, l. 11.

432 Ten pat, l. 3.

433 Ten pat, l. 4.

434 Ten pat, l. 7.

435 Ten pat, l. 15.

23. Mičiulis, J., 50 000 Mk. – 1922 12 19; stipendija 27 dol. – 1923 01 18.
24. Micuta, Domas, paskola 30 000 Mk. – 1922 12 16.
25. Nasvytis, R., paskola 5 dol. – 1923 02 23.
26. Orvidaitė, S., paskola 2000 Mk. – 1922 0517.
27. Pryšmantas, Vladas, stipendija, 1922.
28. Petrauskaitė, paskola 1500 Mk. – 1922 02 25, paskolą grąžino 1922 05 03.
29. Radzevičiūtė, M., iš Halles 2000 Mk. – 1922.
30. Reichmanas, B., stip. 400 Mk. – 1922 m.
31. Remeika, Jonas, Kiel, istorija, 2000 Mk. – 1922.
32. Tauskaitė-Budzienė, Birutė, paskola 5 dol. – 1923 02 24.
33. Rutenbergas, S., stipendija 500, vėliau – 800 Mk. – 1922.
34. Sakalauskas, Juozas, Berlynas, 5000 Mk. – 1922 m.
35. Silmanas, Salamonas Girša, stipendija, 400 Mk. – 1922.
36. Sruoga, Kazimieras, 1000 Mk. – 1922 07 03, paskolos mokesčiui už mokslą 30 000 Mk. – 1922 11 14[436].
37. Valiūnas, J., 1000 Mk. pašalpa – 1922 07 22.
38. Zubrickas, Juozas, medikas, Berlynas, stipendija po 400–500 auks. mėn. 1922 m. stipendiją dar gavo ir iš Lietuvos tarptautinio banko[437].
39. Žemaitis, J., agronomija, stipendija. 400 Mk. – 1921.
40. Leipcigo lietuvių studentų draugijai, 50 000 Mk. – 1922 12 30[438].

Pastaba: sąrašas – neišsamus.

4.2 Socialdemokratinei moksleivijai remti fondas

Įsteigtas 1925 m. (įstatai įregistruoti 1925 07 25[439]) po to, kai nustojo veikti tokios pat ideologinės orientacijos buvęs Jono Šliūpo „Aušros“ fondas Amerikoje. Finansiškai rėmė socialdemokratinę moksleiviją Kaune ir užsienyje (Prancūzijoje,

436 Ten pat, l. 6.

437 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1076, l. 94.

438 Sąrašas sudarytas remiantis Lietuvos studentams Vokietijoje šelpti draugijos valdybos protokolais 1921–1922 m. ir tos draugijos kasos knyga 1922–1923, 1923 m. – LMAVB, F184-223, l. 14; F184-226, l. 1, 3, 10–11; F184-227, l. 12, 16.

439 *Vyriausybės žinios*, nr. 522.

Austrijoje ir Čekoslovakijoje). Tarp fondo steigėjų – žinomi ano meto kauniečiai[440]. Kad gautų pajamų, fondas steigė bendrabučius, valgyklas, rengė paskaitas, vakarėlius, rinkliavas, loterijas, leido knygas, laikraščius, rinko aukas. Buvo manoma, kad šio fondo skolininkais gali būti paversti buvę J. Šliūpo „Aušros" fondo skolininkai[441]. Studijuojantis asmuo, gavęs reguliarią ilgalaikę paskolą, privalėjo ją grąžinti baigęs mokslus[442].

Fondo stipendijų ir paskolų gavėjai, studijavę užsienyje:

1. Abramovičius, Rafaelis (slapyv. Vytautas Kauneckas), Paryžius, Reinas, 1 350 Lt (1933).
2. Gudavičius-Gudaitis Antanas), dailininkas, Paryžius, 150 Lt (375 fr.), 200 Lt (500 fr.) (1930).
3. Kanišauskas, Leonas, Brno vokiečių technikos mokykla, 550 Lt (1930), 100 Lt (334 č. kr.) 1931 03 02.
4. Kauneckas, Vytautas, Berlynas, 298 Lt (125 RM) 1931 12 03, 450 Lt (1933), Jena 200 Lt (1933), Paryžius – 3600 (1934), 900 Lt (1935), 800 Lt (1932).
5. Röhrdonz, Fritz (V. Kaunecko slapyv.), Jena (Vokietija), 149 Lt (62 RM) 1933 06 23.
6. Šušys, Leonas, Brno, *Česka vysoka škola technicka*, 333 čekų kronų (1928), 400 Lt (1929), 950 Lt (1930), 499 Lt (1931), 705 Lt (1932); 540 Lt (1933).
7. Ušinskis, St., dailininkas, Paryžius, 150 Lt (375 fr.) 1929 12 23; 100 Lt (250 fr.) 1930 03 24; 250 Lt 1931 m. Tokia pati suma 1931 12 30; 100 Lt (250 fr.) 1932 12 20, 200 Lt (500 fr.) 1933 04 30, 100 Lt (250 fr.) 1933 04 10.
8. Vabalavičius, S., Praha, *Ceske vysoka učeni technične* 100 Lt, 10 centų (385 čekų kronų) 1935 09 20.
9. Zubrius, Al., Ciurichas, 843 Lt (428 šv. fr.) 1932 06 03.
10. Žvironas, S., Ciurichas, asistentas, 204 šv. fr., 1933 04 09[443].

---

440 VDU profesoriai, advokatai, inžinieriai: 1. Baronienė, Elena, buvusi mokytoja, 2. Bielinis, Kipras, valdininkas, 3. Devenytė, Olga, studentė, medikė. 4. Dagys, Jonas, vyr. asistentas, 5. Girdzijauskas, Vitoldas, vyr. asistentas, 6. Kairys, Steponas, inžinierius, 7. Kairienė, Olga, advokatė, 8. Mažylis, Pranas, prof., 9. Mažylienė, Antanina, buv. mokytoja, 10. Purėnienė, Liuda, advokatė, 11. Purėnas, Antanas, prof., 12. Žvironienė, Adolfina, vaikų darelio vedėja, 13. Astronomas Paulius Slavėnas, 14. Jonas Laužikas, 15. Leonas Čereška, 16. Elena Laužikaitė.

441 Socialdemokratinei moksleivijai šelpti fondo raštas buvusiai „Aušros" fondo skolininkei medikei J. Francūzevičiūtei į Varnius, 1925 10 12. – LMAVB, F69-6, l. 6.

442 LMAVB, F69-22.

443 LMAVB, F69-19.

Tarp paramą gavusiųjų dar minimi Valerijonas Knyva, Kilikevičius, Petras Cvirka[444], Dzidas Budrys ir ypač uoliai remtas jau minėtas Vytautas Kaunec-kas. Jam kasmet fondas skyrė tūkstantines sumas: 1934 m. – 3 900 Lt, 1935 m. – 3 258 Lt, 1936 m. – 1 300 Lt[445]. Jis, pabėgęs iš Raseinių kalėjimo (buvo įtartas prisidėjęs prie Tauragės pučo organizavimo), pasitraukė į Vokietiją. Berlyne gyveno penkerius metus, studijavo Berlyno, Jenos universitetuose. Atėjus į valdžią naciams, pasitraukė į Paryžių, ten toliau buvo remiamas minėto fondo. Vėliau pagarsėjo Lietuvoje kaip prancūzų literatūros vertėjas į lietuvių kalbą[446].

Fondas skelbėsi, kad nuo 1925 m. iki 1933 m. sausio 1 d. turėjo 75 skolininkus, kurie jam buvo skolingi 47 824 Lt 50 ct[447].

4.3 Bankai ir kitos organizacijos

Lietuvos ūkio bankas 1922–1923 m. yra suteikęs 45 stipendijas: iš jų 28 – studijuojantiems užsienyje po 50 Lt mėnesiui, ir septyniolikai VDU studentų po 40 Lt[448]. Teikė paskolas ir neturtingiems aukštesniųjų mokyklų moksleiviams nekeldamas jokių išankstinių sąlygų[449]. Tarp banko šelpiamųjų 1922 m. buvo ir Miunsterio universitete geologiją ir paleontologiją studijavęs Česlovas Pakuckas, gavęs 4 000 auksinų pašalpos, astronomas A. Juška, Getingeno ir Berlyno universitetuose 1920–1925 m. gavęs stipendijos po 5–20 dolerių mėnesiui[450].

Lietuvos tarptautinis bankas 1922 m. suteikė pašalpų keliems Vienos ir Berlyno universitetų studentams, tarp jų medikui Juozui Zubrickui, fizikui

444 Jau tada Petras Cvirka laikė save marksistu. Studijuodamas Paryžiuje Simonaičio-Vanago lėšomis, neigiamai vertino Paryžiaus kultūrinį gyvenimą, dailės parodas vadino „buržuazinėmis“, kurios „gražios iš pažiūros, o sugedusios dvasia“ (P. Cvirkos laiškas Juozui Mikėnui, 1931 m. – LKLI, F83-70).

445 LMAVB, F69-19, l. 70–71.

446 V. Kaunecko laiškai prof. A. Purėnui 1932–1933 m. – LMAVB, F69-18, l. 5–6, 12–13.

447 LMAVB, F69-38, l. 35.

448 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1374, l. 29.

449 Lietuvos mokykla, 1923, VI-jų metų 2-sis sąsiuvinis, p. 89–90.

450 A. Juškos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 01 19.

A. Puodžiukynui.

Lietuvos prekybos ir pramonės bankas 1922 m. skyrė 6 stipendijas užsienyje studijuojantiems: Petrui Šernui, Domui Micutai (12 000 Mk.), Meškauskui, ekonomistui Albinui Rimkai, Berlyne teisę studijuojančiai Magdalenai Brazytei ir Stasiui Kairiūkščiui[451].

1925 m. Lietuvių studentų ateitininkų klubas Berlyne sakė gavęs iš Pasvalio ūkininkų sąjungos liaudies banko 200 Lt ir neįvardytą sumą – iš Vabalninkų ūkininkų smulkaus kredito banko[452].

Atskiriems studentams stipendijas ar paskolas teikė ir kai kurios savivaldybės, ūkinės bendrijos. Raseinių apskrities švietimo komisija 1921 08 17 buvo nutarusi skirti stipendiją medicinos studentui Kasiulaičiui[453], Šiaulių apskr. valdyba 1923 m. skolino 9 200 Lt Kopenhagos karališkoje veterinarijos ir žemės ūkio mokykloje studijuojančiam Ignui Dankevičiui[454]. Kelis užsienio studentus: Pr. Sutkų, I. Valaitį, P. Gečą stipendijomis 1929 m. šelpė Lietuvos kooperacijos bendrovių sąjunga[455].

4.4. Lietuvos katalikų mokslo akademija

LKMA skyrė vienerių metų stipendijas (po 300 Lt per mėnesį) būsimo Lietuvos katalikų universiteto (akademijos) kandidatams profesūrai rengti. Kandidatai turėjo būti baigę aukštąjį mokslą ir sutikti specializuotis kurioje nors mokslo srityje, o studijas baigę – dirbti pagal įgytą specialybę „katalikų pasaulėžiūros ir Katalikų Mokslo akademijos principų dvasia“. Baigę studijas, privalėjo po trejų metų grąžinti 70 proc. gautos stipendijos[456]. Tarp stipendijas skirsčiusių šios aka-

451 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1372, l. 128.

452 LCVA, f. 564, ap. 3, b. 364, l. 2–3; *Rytas*, 1925 05 10, p. 3.

453 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1372, l. 201.

454 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 192, l. 16.

455 *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 354, p. 3.

456 L. K. Mokslo akademijos stipendijų ir paskolų gavimo ir grąžinimo taisyklės. – LMAVB, F179-299, l. 3; F29-1005.

demijos valdybos narių buvo vysk. M. Reinys, prelatas A. Dambrauskas-Jakštas. Akademijos stipendijomis yra pasinaudoję šie užsienyje studijavę asmenys: literatūros istorikas Ignas Skrupskelis, filosofas Jonas Grinius, pedagogė Ona Narušytė, psichologė Agota Šidlauskaitė, medikė Janina Petkūnaitė, žurnalistai Juozas Keliuotis ir Alfonsas Sušinskas, teisininkė Ona Beleckienė ir kiti.

4.5 Lietuvių meno kūrėjų draugija

Lietuvos meno kūrėjų draugija (pirmininkas dail. Adomas Varnas) 1921 m. kelis kartus paskolomis rėmė literatūrą, filosofiją Miuncheno universitete studijavusį Balį Sruogą, jam 1921 08 10 skyrusi 2 000 auksinų (81 dolerį), tų pačių metų spalio 19 d. – 4 000 auksinų (171,25 dol.)[457].

4.6 Filosofijos studento Jurgio Krasnicko fondas

Miunsterio universitete filosofiją studijavusį Jurgį Krasnicką „talentingą ir daug Lietuvai žadantį“, 1922 m. spalio 25 d. grįžtantį iš užsienio atostogų ir einantį į savo namus Simno apylinkėse apiplėšė ir nužudė plėšikai. Sujaudintas šio įvykio katalikų visuomenės aktyvistas prof. Pranas Dovydaitis žuvusiojo atminimui tais pačiais metais prie Ateitininkų savišalpos fondo įsteigė Jurgio Krasnicko vardo fondą, kad to fondo lėšomis būtų galima „išauklėti daugiau panašių į J. Krasnicką mokslo pajėgų ir atitaisyti Lietuvai padarytą žalą“. Aukas J. Krasnicko fondui Kaune rinko pats P. Dovydaitis, o Amerikoje – M. Zujus[458]. Tačiau žinių apie šio fondo veiklą nepavyko aptikti.

4.7 Ateitininkų šalpos fondas

Ateitininkų šalpos fondas veikė Kaune ir paskolomis rėmė tik ateitininkų sąjungai priklausantiems studentams tiek užsienyje, tiek ir Lietuvoje. 1925 m. jis

457 Lietuvių meno kūrėjų draugijos raštas B. Sruogai, 1929 03 09. – LKLI, F53-1018.

458 Matas Zujus. Studento Jurgio Krasnicko fondas. – *Draugija*, 1923 11 24, nr. 227, p. 2.

suteikė 200 Lt paskolą būsimam istorikui Adolfui Šapokai, 1926 m. – 400 Lt paskolą Vienos aukštosios prekybos mokyklos studentui Juozui Kaškeliui[459]. Paskola turėjo būti grąžinta per ketverius metus.

4.8 Užsienyje einančių mokslus studentų šelpimo draugija

Apie Užsienyje einančių mokslus studentų šelpimo draugiją ir jos veiklą žinoma mažai. Jos 200 Lt mėnesinę stipendiją yra gavęs Stasys Kudokas (g. 1898, iš Nemunėlio vls.), 1930 m. baigęs architektūrą Romos karališkoje architektūros akademijoje, joje studijavęs nuo 1924 m. savo lėšomis[460].

5. Užsienio valstybių ir institucijų stipendijos

Kai kurios užsienio valstybės, norėdamos palenkti į savo kultūrą kitų šalių jaunimą, jį panaudoti tos šalies kultūrinei reklamai, yra skyrusios atskiras stipendijas arba vienkartines pašalpas ir Lietuvos jaunimui jų šalyse studijuoti. 1930 m. Čekoslovakijos vyriausybė paskyrė stipendiją Lietuvos studentui, žinomam istorikui Adolfui Šapokai, o Italijos pasiuntinybė Lietuvoje 1933 m. du kartus davė pašalpos po 2 000 lirų Romos universitete teisę ir valstybės mokslus studijuojančiam Juozui Pusdešriui[461]. Analogišką pašalpą 1938 m. Švedija skyrė Jonui Lingiui studijuoti etnologiją Stokholmo universitete.

5.1 Prancūzijos vyriausybės stipendijos

Kultūriniams ryšiams su Lietuva stiprinti[462] Prancūzijos vyriausybė nuo

459 LCVA, f. 936, ap. 1, b. 8, l. 17, 175.

460 S. Kudoko stipendijos prašymas Švietimo ministrui 1930 01 15. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 352–353.

461 Lietuvos pasiuntinio Italijoje V. Čarneckio raštas Lietuvos švietimo ministerijai 1934 02 12. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 322, l. 48.

462 Nuo 1928 m. Kaune veikė Lietuvių–prancūzų draugija, įkurta ir vadovauta Jono Vileišio, vėliau – VDU rektoriaus Mykolo Römerio. Tikslas – artinti lietuvių prancūzų tautas, skaityti paskaitas apie Prancūziją, jos kultūrą, mokslą, literatūrą, meną, demokratiją, demonstruojant filmus (Prancūzų veikla Pabaltijyje – *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 9, p. 212–213). Draugija išlaikė prancūzų kalbos kursus, kuriuos 1934–1935 m. lankė apie 50 žmonių, o 1937 m. jau pageidavo 200 žmonių. Draugija iš „Alliance Francais" draugijos gaudavo per metus kursams išlaikyti iki 1 500 fr. pašalpos, patys kursų lankytojai mokėjo už mėnesį (už aštuonias pamokas) 10 Lt.

1937 m. lapkričio 1 d. paskyrė lietuviams keturias stipendijas po 10 000 frankų mokslo metams studijuoti Prancūzijos universitetuose ir 1 100 frankų kelionpinigių. Kandidatai privalėjo būti studijavę romanistiką VDU ne mažiau nei du semestrus ir po studijų turėjo įsipareigoti mokyti prancūzų kalbos Lietuvos gimnazijose[463]. Mėnesinė Prancūzijos vyriausybės stipendija 1 250 fr. nebuvo didelė, ji prilygo 200 Lt ir pasirodė nepakankama pragyventi. Todėl jos gavėjai prašydavo Lietuvos švietimo ministerijos pašalpų. Šias stipendijas Prancūzijos vyriausybė mokėjo Lietuvai iki 1940 m. Jas yra gavę bent 15 lietuvių[464]:

1. Dundulis, Bronius, istorija, Prancūzijos vyriausybė jam pratęsė 6 mėnesiams stipendiją, rašančiam Paryžiaus universitete disertaciją apie Napoleono žygį per Lietuvą 1812 m. B. Dundulis jau buvo studijavęs Paryžiuje 5 m., gavęs iš motinos brolio prelato Pūkio 18 000 Lt.[465]
2. Kabailaitė, Elena, 1937–1938 m.
3. Kličmanas, Vytautas, 1936 m., Paryžiuje prancūzų kalba ir literatūra (stipendija 8 mėn. po 6000 fr., arba 1800 Lt).
4. Laužikaitė-Juškienė, Elena (g. 1911 0618, iš Kupiškio vls.), 1937–1938 m.
5. Lipčiūtė, Danutė Ona (g. 1914, iš Bernotų k. Betygalos vls.).
6. Lukoševičius, Vladas (g. 1917, iš Ukmergės), 1937–1939 m.
7. Paškevičiūtė, Ona, 1938–1939 m., Paryžiaus universitetas.
8. Radzevičiūtė, Vitalija (g. 1902 04 18), mokėsi 1936/37 m. Grenoblio universiteto Humanitarinių mokslų fakultete.
9. Paciukonis, Albinas (g. 1917 10 10, iš Lazdijų vls.).
10. Padalskienė, 1939–1940 m.
11. Ralys, Danielius, 1939–1940 m.
12. Staškevičiūtė, Eugenija, 1939–1940 m.
13. Šukys, Jonas, specializavosi prancūzų kalbos ir literatūros srityje 1939–1940 m., gavo 2 500 fr. stipendiją. Buvo baigęs VDU ir parodęs „labai

Romanistikai studijuoti VDU Lietuvos švietimo ministerija buvo paskyrusi penkias stipendijas ir tiek pat stipendijų po 220 Lt mėnesiui Prancūzija davė lietuviams, studijuojantiems romanistiką Prancūzijoje.

463 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 33.

464 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1465, l. 45, 51, 54, b. 1765, l. 104; *Naujoji Vaidilutė*, 1937, nr. 11, p. 562.

465 J. Šukio atsiminimai, 1984 06 25.

gerą gebėjimą moksluose ir norą dirbti mokslinį darbą“. Prancūzų kalbos dėstytojas Dubois jį buvo numatęs savo dėstomo dalyko įpėdiniu VDU Humanitarinių mokslų fakultete. Paryžiuje rašė disertaciją apie Romaino Rollano kūrybą[466].

14. Mameniškytė, Pranciška, 1939 m. gavo Prancūzijos vyriausybės stipendiją studijuoti prancūzų kalbą ir literatūrą[467].

5.2 Anglijos valstybės stipendijos

1935 m. ir 1939 m. keturias stipendijas Lietuvos pedagogams studijuoti anglų kalbą skyrė ir Anglijos Britų taryba, kuriomis pasinaudojo VDU studentai: Jonas Pereckas, Bronius Daumantas (Chochlauskas), Kleopas Matuzevičius, Algirdas Matulevičius, lankę kelių mėnesių anglų kalbos kursus Londone[468]. Per *The British Council Scholarships for Postgraduate Students from Other Countries* programą Anglijos vyriausybė skyrė stipendiją specializuotis teorinės fizikos srityje VDU Fizikos katedros vyr. asistentui Adolfui Juciui, vykdančiam tyrimus atomo teorijos srityje[469]. Bendraujant su Mančesterio universiteto teorinės fizikos prof. D. R. Hartree, skaičiavo atomo bangines funkcijas, 1938 m. parengė mokslinį darbą *Self-Consistent Field, with Exchange, for Neutral Carbon*, kurį prof. D. R. Hartree ketino įteikti Londono karališkajai draugijai. Šios stipendijos pagrindu A. Jucys 1938 m. dar ketino vykti į Paryžiaus Henri Poincare'o institutą klausyti žymaus teorinės fizikos profesoriaus, medžiagos bangų mechanikos pradininko Louiso de

30 pav. Adolfas Jucys (1904–1974)

466 Ten pat, l. 8. Prancūzų rašytojas Romainas Rolland'as laiške M. Vorobjovui, knygos apie M. K. Čiurlionį autoriui, rašė, kad Čiurlionio kūryba domėjosi nuo 1914 m. (*Naujoji Romuva*, 1938, nr. 47, p. 898).

467 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767.

468 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 73–74, 76–77; b. 875, l. 125.

469 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 199.

Broglie paskaitų[470]. Vėliau A. Jucys tapo vienu žymiausių Lietuvos teorinės fizikos mokslininkų, kompiuterizacijos Lietuvoje pradininku. Didžiosios Britanijos stipendija anglų kalbai mokytis 1937 m. buvo skirta Jonui Dagiui[471].

5.3 Čekoslovakijos stipendija

Tarp užsienio valstybių, skyrusių stipendijas Lietuvos jaunimui studijuoti užsienyje, savitai išsiskyrė Čekoslovakijos stipendija, paremta abipusiškumu: Čekoslovakija paskyrė stipendiją Lietuvos ir Čekoslovakijos kultūriniams santykiams pažinti mainais į tai, kad tokia pati stipendija bus skiriama ir Lietuvos vyriausybės Čekoslovakijos mokslininkui tokiais pat tikslais. Ši iniciatyva atėjo iš Čekoslovakijos vyriausybės. Ji rėmėsi istoriniais abiejų tautų santykiais, užsimezgusiais dar viduramžiais, siekdama atkurti šiuos gerus santykius dabartyje ir ateičiai.

5.3.1 Kultūriniai ryšiai

Čekai – slavų tauta, bet labai draugiška Lietuvai. Geri čekų ir lietuvių santykiai rėmėsi tų tautų likimų panašumu: čekus vokiečiai norėjo sugermaninti, lietuvius – lenkai sulenkinti, rusai rusinti. Abi šias tautas siejo draugiški santykiai, ateinantys iš tolimos praeities. XV a. abi tautos gyveno savo garbės laikus: lietuviai – Vytauto, čekai – husitų. Vytautas buvo čekų net kviestas į jų sostą. Prahos universitetas buvo pirmasis iš Europos universitetų, į kurį studijuoti vyko lietuviai. Apie tai plačiai rašyta[472]. Vėliau abi tautos prarado nepriklausomybę, o 1918 m. panašiomis aplinkybėmis ją atgavo, iš naujo vėl mezgėsi draugiški santykiai. Čekoslovakija su 15 milijonų gyventojų iškilo kaip svarbi ir kultūringa Vidurio Europos valstybė.

---

470 VDU Fizikos katedros vyr. asistento A. Jučio prašymas VDU Matematikos-gamtos fakulteto dekanui, 1939 04 05 – LCVA, f. 631, ap. 12, b. 1206, l. 334; f. 391, ap. 4, b. 1580, l. 49; VDU Matematikos-gamtos fakulteto Fizikos katedros vedėjo Ig. Končiaus pažyma apie A. Jucį, 1939 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 200.

471 LCVA, f. 391, ap. 8, b. 336, l. 1074.

472 Beblavy J. *Lietuvių-čekų santykiai Vytauto Didžiojo laikais*. Pfitzer, J. *Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas*. Vertimas iš vokiečių kalbos, Kaunas, 1930; Šapoka, A. Karalienės Jadvygos lietuvių kolegija Prahoj. – *Praeitis*, t. 3, 1939; ir kt.

Pavieniai santykiai ėmė atsikurti jau XIX a. J. Basanavičius Prahoje 1883 m. suredagavo pirmąjį *Auszros* numerį. 1914 m. vėl minimi pirmieji lietuviai studentai Čekoslovakijoje (Bloznelis iš Trakų apskr. ir Juozas Palūkėnas iš Vilniaus apskr.[473]). Čekų spauda nuo 1922 m. nuolat buvo pilna palankių atsiliepimų apie Lietuvą[474]. Lietuviai Prahoje 1925 m. sveikino Čekoslovakijos Mokslų akademijos prezidentą Zubaty jo 70 m. jubiliejaus proga kaip lietuvių kalbos žinovą ir simpatizuojantį Lietuvai. Į lietuvių lietuvišką sveikinimą jis atsakė irgi lietuviškai. VDU ketino jį paskelbti Garbės daktaru[475]. 1934 m. vieno didžiausių čekų žurnalų *Salon* ir *Naujosios Romuvos* redaktoriai F. Podešva ir J. Keliuotis buvo sudarę kultūrinių mainų sutartį, pagal kurią buvo išleistas specialus *Salon* numeris, skirtas šių dienų Lietuvai ir jos kultūrai[476]. Čekoslovakijos prezidentas T. G. Masarykas 1927 m. apdovanojo lietuvių tautininkų studentų draugiją „Neo-Lithuania“ medaliu[477]. Tačiau stabiliausiai bendrauta studijų srityje.

5.3.2 Lietuviai studentai Čekoslovakijoje

Palyginti gausiai lietuviai ėmė vykti į Čekoslovakijos aukštąsias mokyklas nuo 1921 m. Jų skaičius kasmet augo, ypač nuo 1923 m. vis daugiau lietuvių atvykdavo iš nesvetingų ir ekonomiškai nepatrauklių Vokietijos universitetų. 1925 m. įvairiose Prahos aukštosiose mokyklose mokėsi 80 Lietuvos piliečių: daugiausia – Lietuvos žydų ir lenkų, lietuviai tarp jų sudarė mažumą. Tais metais čia būta 11 lietuvių, kurie, pasiskirstę po Prahos čekų ir vokiečių universitetus, studijavo agronomiją, hidrotechniką, architektūrą, chemiją, matininkystę, tarptautinę prekybą, muziką ir kitus mokslus. 1924 m. jie jau buvo susibūrę į atskirą *Lietuvių studentų*

473 Laiškai iš Moravijos. – *Viltis*, 1914, nr. 76, p. 3.

474 *Vairas*, 1933, nr. 12, p. 504. Čekoslovakijos dienraštis *Lidove Listy* paskelbė keletą straipsnių apie Lietuvą ir lietuvius, remdamasis esperantininkų laikraščių *Katolika Mondo* ir *Litova Stelo* informacija (*Lietuvos mokykla*, 1923, 3-sąs., p. 135).

475 LCVA, f. 631, ap. 12, b. 196, l. 28.

476 *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 168, p. 285.

477 *Jaunoji Lietuva*, 1927, nr. 8, p. 17.

kuopelę Čekoslovakijoje teikti tarpusavio materialinę ir moralinę pagalbą, palaikyti tautiškumą, kolektyviai pažinti čekų tautą, jos kultūrą. 1927 m. ji persivardijo *Prahos lietuvių studentų draugija „Lithuania“*, įsteigė savišalpos kasą[478]. Prahoje studijuojantys Lietuvos žydai, lenkai, baltarusiai prie lietuvių draugijos nesijungė. Lenkų studentai čia 1925 m. buvo sudarę atskirą savo korporaciją „Koło Akademików“, jungusią lenkus nepriklausomai nuo jų valstybinės priklausomybės. Joje veikę Lietuvos lenkai įkūrė savo atskirą poskyrį – korporaciją „Samogitia“, užmezgusią ryšius ir su Prahos lietuvių studentų draugija „Lithuania“; jos posėdžius lankė ir lietuviai[479].

Dėl negausių narių „Lithuania“ platesnės veiklos neišvystė. Labiau orientavosi į bendradarbiavimą su įvairių tautų, ypač su buvusios Rusijos imperijos tautų studentais – ukrainiečiais, baltarusiais, armėnais, gruzinais. Mat Prahoje buvo susitelkusi beveik visa tų tautų politinė emigracija ir jos jaunimas čia ėjo mokslus. Glaudesnio tarptautinio bendravimo siekianti „Lithuania“ 1925 m. įstojo į *Rytų Europos studentų organizacijų sąjungą* (ček. *Sjednoceni studenskych organizaci naroidu Vychodo-Evropeiskich*), pasižadėjo bendradarbiauti „Sąjungos“ leidžiamame laikraštyje[480]. Šiuo bendravimu lietuviai tikėjosi naudos „mūsų politikai prieš Lenkiją ir Rusiją“[481].

Vykstant lietuviams studijuoti ir į kitus Čekoslovakijos miestus, lietuvių studentų draugija „Lithuanica“ atsirado ir Brno mieste (jai 1936 m. vadovavo Brno aukštosios technikos mokyklos studentas Jonas Kanišauskas)[482].

5.3.3 Čekoslovakijos vyriausybės stipendija ir A. Šapokos studijos Prahoje

Siekdama plėsti ir stiprinti minėtus draugiškus ryšius su Lietuva, Čekoslovakijos

478 *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 16, p. 4.

479 Z życia akademików polaków w Pradze. – *Iskry*, 1928, nr. 4, p. 10–11.

480 Iš lietuvių studentų gyvenimo Pragoje. – *Lietuva*, 1925, nr. 256, p. 4.

481 *Lietuva*, 1925, nr. 63, p. 3–4.

482 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 875, l. 142–143; ap. 9, b. 424, l. 53–54.

vyriausybė 1930 m. paskyrė valstybinę stipendiją Lietuvos piliečiui, pasiruošusiam tirti istorinius lietuvių ir čekų santykius. Stipendiją (dešimčiai mėnesių po 1 500 čekiškų kronų) paskyrė nuo 1930 m. spalio 1 d. iki 1931 m. liepos 31 d. Kandidatu Lietuva pasiūlė VDU Humanitarinių mokslų fakultetą 1929 m. baigusį Adolfą Šapoką (g. 1906), kurį jo buvę profesoriai vertino kaip perspektyvų istorijos mokslininką[483]. Nors ši stipendija, kaip minėta, iš pradžių skirta dešimčiai mėnesių, bet A. Šapoka ja naudojosi dvejus metus. Čekoslovakija buvo pasiruošusi tokią pat stipendiją skirti ir 1933 metams. Dėl tinkamo kandidato pasirinkimo ši stipendija pasirodė labai reikšminga Lietuvos istorijos mokslui, praturtinusi Lietuvos istoriografiją ir dalykiškai sustiprinusi A. Šapokos kaip istoriko asmenybę.

A. Šapoka įsimatrikuliavo į Prahos Karolio IV universitetą 1930 m. lapkritį ir čia dirbo iki 1932 m. liepos. Studijavo istorijos mokslo metodologiją, archyvų teoriją, darbo archyvuose metodiką, lotyniškąją paleografiją[484], lankė žymesnių profesorių istorijos ir paleografijos seminarus, pratybas. Likusiu laiku uoliai rinko Prahos archyvuose medžiagą keliomis Lietuvos istorijai reikšmingomis temomis: apie lietuvių ir čekų santykius, Lenkijos karalienės Jadvygos įsteigtą Prahos lietuvių kolegiją XV–XVIII a., Pšemyslo (Ottakavo) II kryžiaus žygius į Prūsiją ir jo planus nukariauti Lietuvą, Jeronimą Pragiškį, jo žygį į Lietuvą, apie LDK kunigaikščio Kęstučio pabėgusius sūnų Butautą ir anūką Vaidotą, apie čekus, dalyvavusius Tanenbergo kautynėse, lietuvių studijas Vakarų Europos universitetuose XIV–XVIII a. ir kitomis temomis.

31 pav. Adolfas Šapoka (1906–1961)

Pasižymėdamas dideliu darbštumu ir produktyvumu, Prahoje surinktos medžiagos pagrindu A. Šapoka gana operatyviai parengė ir atspausdino žurnale

483 Čekoslovakijos vyriausybė *Mémoire*, 1930. – CVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 146–146b.

484 A. Šapokos ataskaita Lietuvos švietimo ministerijai apie savo studijų eigą Prahoje, 1931 07 11. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 131–132.

Praeitis (antrajame tome 1932 m.) du didelės apimties straipsnius, vertingus Lietuvos istoriografijai: „Jeronimas Pragiškis ir jo kelionė Lietuvon“[485] ir „Istoriškoji čekų literatūra ryšy su mūsų krašto istorija“[486]. Parengė trečio straipsnio „Przemyslo (Ottokaro) II žygiai į Prūsus“ rankraštį, paskelbtą kiek vėliau *Praeities* trečiajame tome (1939). Pirmų dviejų straipsnių santraukos buvo publikuotos ir čekų istoriniuose žurnaluose *Česky časopis Historicky* (1933) ir *Časopis Matice Maravske* (1934). Čia, Prahoje, iš įvairių Vakarų Europos universitetų matrikulų surinktos medžiagos pagrindu jis parašė pirmąjį lietuvių istoriografijoje straipsnį apie lietuvių studijas viduramžių Europos universitetuose „Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo?“[487]. Studijų Prahoje metu parengė ir išspausdino *Naujojoje Romuvoje*, *Židinyje* keletą straipsnių kitomis temomis[488], taip pat du populiarius straipsnius „Čičinskas“ ir „Ar lietuviška buvo senoji Lietuvos valstybė“ moksleivių žurnale *Šviesos keliai*. Dar du parengti moksliniai straipsniai „dėl grynai techninių kliūčių“ likę neskelbti[489]. Skundėsi, kad mažai radęs archyvinių žinių apie minėtus du Lietuvos pabėgėlius emigrantus Butautą ir Vaidotą, gyvenusius Prahoje, nors uoliai išnaršęs Augustinijonų vienuolyno archyvą, vienuolyno, kuriam Vytautas 1413 m. buvo siuntęs dovanų už brolio vėlę, ir kuriame 1380 m. buvęs palaidotas Butautas[490]. Be to, dirbdamas Prahos archyvuose, padaręs karalienės Jadvygos lietuvių kolegijos dokumentų nuorašų, kurie šiuo metu saugomi LMAVB rankraščių skyriuje F 233.

Ši Lietuvai skirta Čekoslovakijos stipendija, kaip minėta, buvo saistoma sąlygos (tiesa, nebūtinos), kad analogišką stipendiją Lietuvos vyriausybė skirs

485 *Praeitis*, t. 2, 1932, p. 252–290.

486 *Praeitis*, t. 2, 1932, p. 350–400.

487 *Židinys*, 1935, nr. 10, p. 316–327, nr. 11, p. 417–430.

488 Šapoka, A. (Praha). Lietuvių-lenkų santykiai po Vytauto iki 1969. – *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 38, p. 908–911); Šapoka, A. 700 metų kaip vokiečiai įžengė Prūsijon. – *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 43, p. 1022–1023; Šapoka, A. Vokiečių riterių ordinas iki atsikraustant į Prūsus. – *Židinys*, 1931, nr. 11–12.

489 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1574, l. 36.

490 A. Šapokos studijų Prahoje ataskaita Lietuvos švietimo ministerijai, 1931 07 11. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 131–132b.; b. 1574, l. 34–35.

Čekoslovakijos piliečiui. Vėliau Lietuva, atsiliepdama į šį kilnų ir draugišką Čekoslovakijos vyriausybės gestą, pasižadėjo atitinkamą stipendiją po 450 Lt mėn. skirti Čekoslovakijos piliečiui. Dėl jos asmeniškai į Lietuvos vyriausybę buvo kreipęsis Prahos vokiečių universiteto docentas Edmundas Sanbachas, norėjęs pagilinti lietuvių kalbos mokėjimą ir susipažinti su Lietuvos etnografiniu, kultūriniu gyvenimu[491]. Dėl šios stipendijos skyrimo vyko ilgas susirašinėjimas tarp Lietuvos švietimo ministerijos ir Lietuvos pasiuntinybės Čekoslovakijoje: sprendimas nebuvo priimamas tai dėl kreditų stokos, tai dėl įvairių formalumų. Iš bylos taip ir liko neaišku, ar Lietuva paskyrė minėtam Čekoslovakijos piliečiui žadėtą stipendiją.

Ši Čekoslovakijos stipendija davė reikšmingų rezultatų mūsų istorijos mokslui dar ir dėl to, kad ji, kaip minėta, buvo paskirta itin darbščiam, talentingam ir produktyviam istorikui Adolfui Šapokai. Jis sugebėjo racionaliai pasinaudoti ir Baltų instituto jam 1933 m. skirta stipendija, atvėrusia duris į Švedijos archyvus, kuriuose surinktos medžiagos pagrindu jis sukūrė dar vieną mūsų istorijai reikšmingą kūrinį „1655 m. Kėdainių sutartis, arba švedai Lietuvoje 1655–1656 metais“[492].

5.4 Rokfelerio fondo stipendijos

Tai žinomo JAV naftos pramonės magnato John'o Rockefelerio įsteigtos stipendijos, kuriomis siekta remti įvairių kraštų gabių jaunuolių specializaciją įvairiose mokslo srityse, kovoti su ligomis, padėti nukentėjusiems nuo gamtos stichijų[493]. Mėnesinė stipendijos norma – 100 dolerių (atitiko 1 000 Lt, vėliau – 1 020 dolerių: doleris prilygintas 10, vėliau – 6 Lt). Gaunant tokią stipendiją ano meto sąlygomis jau buvo galima ne tik studijuoti, bet ir taupyti. Pasak P. Katiliaus, iš šios

491 Kultūros III departamento direktoriaus K. Masiliūno raštas Lietuvos pasiuntinybei Čekoslovakijoje, 1934 02 08. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 138–140.

492 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1574, l. 34–35.

493 Rokfeleris ir jos svarbiausios fundacijos. – *Lietuva*, 1927, nr. 187, p. 7.

stipendijos Paulius Slavėnas per dvejų metų studijas buvo susitaupęs net 10 000 litų[494].

Rokfelerio fondo (angl. *The Rockefeller Foundation*) stipendija buvo skirta vienuolikai lietuvių, studijuojančių užsienyje:

1. Baldauskas, Juozas (g. 1902), specializuotis socialinės etnografijos srityje, ruoštis profesūrai, 1931 m.[495].
2. Budrys, Dzidas (g. 1903), ruoštis profesūrai. 1931 m. išvyko į Londono universitetą pas prof. Gregory specializuotis kredito ir bankų srityje. Nuo 1931 m. spalio 1 d. jam skirta 120 dol. mėnesinė stipendija ir 62 dol. jo šeimai[496].
3. Cesevičius, Domas, Teisės fakulteto privatus docentas, stipendiją gavo metams (1938 01 20–1939 01 20), išvyko studijuoti 1939 m. į JAV, bet dėl „susidariusių politinių aplinkybių Lietuvoje grįžo prieš laiką". Dirbo VDU Ekonominės politikos katedroje[497].
4. Dagys, Jonas, dr., VDU Matematikos-gamtos fak. prof. L. Vailionio asistentas, gavęs Rokfelerio stipendiją 1938 m. 12 mėnesių. Utrechto universitete (Olandija) pas prof. Fr. Koegelį tyrinėjo biotino ir kitų augimą skatinančių medžiagų poveikį aukštesniųjų augalų izoliuotų embrionų augimui[498].
5. Girdzijauskas, Vytautas (g. 1904 06 02, Šaukliai, Šimkaičių vls., Raseinių apskr.), Higienos katedros laborantas, išrinktas kandidatu Rokfelerio stipendijai gauti 1932 m.[499]. Nežinia, ar stipendiją gavo.
6. Kuzma, Vladas, Medicinos fakulteto Chirurgijos katedros asistentas. Rokfelerio stipendija skirta 1925 m. vieneriems metams specializuotis Vienos Eizelbergo klinikoje, lankė prancūzų klinikas Paryžiuje, 1927 m. – vokiečių, šveicarų, čekoslovakų chirurgijos klinikas. Chirurgijos srityje dirbo nuo 1920 m. Tyrinėjo inkstų ir šlapimo takų atstatymą taikant plastines operacijas, šių tyrimų pagrindu 1933 m. apgynė disertaciją *Inkstų*

494 P. Katiliaus atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 02 11 (Autoriaus archyvas).

495 LNMMB, F1-277.

496 Dz. Budrio laiškas A. Rimkai 1931 07 14. – LMAVB, F276-93, l. 1.

497 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1566, l. 179.

498 *Akademikas*, 1938, nr. 13–14, p. 302.

499 *Medicina*, 1932, nr. 2, p. 240.

ir šlapimo takų atstatymo klausimas, nuo 1934 m – Medicinos fakulteto docentas[500].

7. Masalskis, gydytojas, 1938[501].
8. Slavėnas, Paulius, astronomas, 1928 m. baigė Jeilio (JAV) universitetą filosofijos daktaro laipsniu.
9. Šaulys, Benediktas, 1936 m. pirmas Lietuvoje apgynė Medicinos fakultete Farmacijos katedroje daktaro disertaciją. 1925 m. – Medicinos fakulteto Farmacijos ir farmakologijos katedros asistentas, Rokfelerio stipendija skirta metams specializuotis farmakologijos srityje. Ja naudodamasis JAV atliko tris reikšmingus mokslo darbus, kuriuos publikavo JAV ir Prancūzijos mokslo žurnaluose[502].
10. Šopauskas, Jonas (g. 1900), dr., VDU Medicinos fakulteto docentas, stipendija skirta 1938 m. trims mėnesiams susipažinti su taikomosios higienos metodais (Varšuvos, Budapešto, Zagrebo, Prahos, Nansi, Londono, Mančesterio, Amsterdamo, Kopenhagos ir Stokholmo) viešosios higienos institutuose ir mokslo centruose. Prieš tai 1935 m. buvo gavęs švedų Pabaltijo instituto stipendiją, kurios pagrindu tais metais tris mėnesius dirbo Stokholmo Karolio institute farmakologijos laboratorijoje pas prof. Liljestrandą. 1936 m. apgynė medicinos daktaro disertaciją *Nervo jaudrumo parametrų kitimai nuo sužalojimų*[503].
11. Stankus, J., Medicinos fakulteto jaunesnysis asistentas, stipendija skirta susipažinti su Prahos, Vienos, Bazelio, Budapešto, Varšuvos klinikomis chirurgijos srityje[504].
12. Žakevičius, Stasys, Teisių fakulteto vyr. asistentas, 1935 m.[505]

Kandidatais Rokfelerio stipendijai gauti 1934 m. dar buvo siūlyti Humanitarinių mokslų fakulteto pedagogai J. Laužikas ir V. Augustauskas[506].

---

500 Komisijos pranešimas apie doc. med. dr. V. Kuzmos promociją, 1939 09 20. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1566, l. 102; *Lietuva*, 1925, nr. 14, p. 6.

501 *Akademikas*, 1938, nr. 11–12, p. 272; LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1557, l. 373

502 *Akademikas*, 1936, nr. 13–14, p. 292; LCVA, f. 391, ap. 4, b. 797, l. 49.

503 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1541, l. 305; *Medicina*, 1936, nr. 24, p. 7.

504 *Akademikas*, 1939, nr. 1, p. 26.

505 LCVA, f. 391, ap. 8, b. 387, l. 1284.

506 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1551, l. 136.

5.5 Aleksandro Humbolto (Alexander von Humboldt) fondo stipendijos

Turimomis žiniomis, šio fondo stipendijas, yra gavę bent trys Lietuvos piliečiai: Mikalojus Vorobjovas, studijavęs 1934–1936 m. meno istoriją, archeologiją ir filosofiją Marburgo, Berlyno, Miuncheno universitetuose[507], matematikas Petras Katilius Heidelbergo universitete ir Otonas Stanaitis (g. 1905) – VDU Matematikos-gamtos fakulteto Geometrijos katedros jaunesnysis laborantas. Jis 1930 m. fakulteto buvo išsiųstas su Humbolto stipendija į Vokietijos Viurcburgo universitetą specializuotis matematikos srityje, kur, 1932 m. parengęs disertaciją *Das Potencial der ungleichachsigen Randwerte*, gavo to universiteto filosofijos daktaro laipsnį, o 1937 m. apgynė ir habilitacijos disertaciją *Iš Lame funkcijų teorijos*[508]. Humbolto stipendijos mėnesinė stipendijos norma – 130 RM (markė buvo lygi 2,5 Lt) – garantavo normalų pragyvenimą Vokietijoje, į šią normą buvo įskaičiuotos visos būtinos pragyvenimo išlaidos, net ir drabužių lyginimo[509].

Pavienes stipendijas lietuviams yra teikę ir atskiri užsienio universitetai, privačių asmenų fondai. Vokietijos mokslų akademija Miunchene buvo skyrusi stipendiją Antanui Katiliui studijuoti elektrotechniką[510], Edinburgo universitetas – keturiems lietuviams (prieš 1925 m.[511], tačiau kas jomis pasinaudojo, nepavyko nustatyti), Baltų institutas – 1932 m. minėtam VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvos istorijos katedros vyr. asistentui Adolfui Šapokai Lietuvos istorinei medžiagai Stokholmo bibliotekoje ir valstybiniame archyve rinkti [512], o 1934 m. – dailininkui Antanui Rūkštelei (g. 1906) studijuoti etnologiją ir muziejininkystę Švedijoje, kur jis tyrinėjo švedų etnografijos, meno ir „oro“ muziejus, jų

507 M. Vorobjovo gyvenimo aprašymas 1941 10 25. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1062, l. 8.

508 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1533, l. 293.

509 Petro Katiliaus atsiminimai...

510 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 115.

511 LCVA, f. 631, ap. 13, b. 39, l. 1.

512 A. Šapokos autobiografija. – f. 391, ap. 4, b. 1574, l. 36.

tvarkymo, eksponavimo, inventorizavimo, konservavimo metodus[513]. JAV Baltimorės universitetas 1934 m. skyrė metinę stipendiją Jurgiui Ganfanui tęsti archeologijos studijas Berlyno universitete[514].

5.6 Švedo Johano Hulströmo stipendijos

Siekdamas pasitarnauti glaudesniam lietuvių ir švedų kultūriniam suartėjimui, Kauno prekybininkas švedas Johanas Hulströmas 1937 m. paskyrė Lietuvių–švedų draugijai keturias trumpalaikes (2–3 mėnesių) stipendijas. Iš jų dvi stipendijas po 300 Lt. Draugija jas skyrė mašinų mechanikui Aleksandrui Mačiui susipažinti su švedų automobilių pramone ir architektui-statybininkui Eugenijui Manomaičiui – su švedų architektūra, kitas dvi stipendijas – švedų rankdarbių ir mezgimo technologijoms studijuoti (išvyko rankdarbių meistrė A. Tamošaitienė ir mezgėja Bendoravičienė)[515]. Vėliau draugija dar dvi stipendijas švedų kalbai ir kultūrai studijuoti Geteborgo universitete skyrė VDU studentėms Ninai Zibertaitei ir Daratai Inkenaitei[516].

5.7 Tautų Sąjungos (Lygos) stipendijos

1923 m. VDU gavo dvi stipendijas iš Tautų Sąjungos po 2 000 frankų metams prancūzų kalbą ir literatūrą Prancūzijoje studijuoti. Jas skyrė literatams Alfonsui Šimėnui į Lijoną ir Juozui Paukšteliui į Paryžių[517].

5.8 Stipendijos moterims

Lietuvos aukštąjį mokslą baigusių moterų sąjunga 1930 m. gavo iš tokios pat Moterų tarptautinės federacijos tris stipendijas: pirmą stipendiją (100 Anglijos

513 *Akademikas*, 1935, nr. 1, p. 33.

514 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1575, l. 52.

515 *Akademikas*, 1937, nr. 5, p. 115; nr. 7, p. 173; *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 12, p. 281. nr. 16, p. 364.

516 LCVA, f. 631, ap. 12, b. 1051, l. 170, 378.

517 A. Šimėno atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 06 07, Kaunas, Šiaurės prospektas 7-48.

svarų sterlingų – apie 5 000 Lt) siūlė Lietuvai Anglų moterų sąjunga specializuotis Londone 1931–1932 m. (9 mėn.); antrą stipendiją, Caroline'os Spurgeon vardo, dvejiems metams studijuoti humanitarinius mokslus, trečią stipendiją (4 800 Lt) – Vokietijos moterų sąjunga ne vyresnėms kaip 30 metų moterims specializuotis Vokietijoje pageidaujamų dalykų srityje 1931–1932 m. (6 mėn.)[518]. Kas jomis pasinaudojo, nėra žinoma.

Apibendrinant studijų užsienyje šalpos akciją kaip itin svarbų reiškinį Lietuvos istorijai tenka pabrėžti pirmųjų šalpos draugijų steigimąsi, kai viena organizuotumo forma (lietuvių studentų draugijos užsienyje) skatino kurtis naujas tautos organizavimosi formas (šalpos draugijas) pirmųjų sėkmei garantuoti. Formavosi tauta, kuri saistėsi tarpusavio paramos ir solidarumo ryšiais, kad padidintų savo galias išlikti ir laimėti. Parama užsienyje studijuojantiems asmenims pasiekė kokybiškai naują lygį, kai į šį procesą įsijungė atsikūrusi Lietuvos valstybė, taip pat ir kai kurios Vakarų Europos valstybės, tarptautiniai fondai. Tai buvo ženklas, kad ir Vakarų Europa išeina pasitikti pas ją ateinančią lietuvių tautą, kad paskubintų ir palengvintų jos žygį šia kryptimi.

5.9 Priedas

VDU stipendininkų sąrašas 1935 m.[519]:

1. Birutavičienė, Aldona, medicina, 1920–1924, Berlynas.
2. Bistras, Leonas, 1919–1920, Fribūras (Šveicarija) ir Breisgau Freiburgas.
3. Brazdžiūnas, Povilas, fizika, 1926 10 01–1928 09 01, Ciurichas.
4. Bučas, Jonas, ekonomika, 1930 09 01–1931 09 01, Kembridžas, Londonas.
5. Čepas, Vytautas, civilinė teisė, 1934 03 15–1936 03 15?, Ciurichas.
6. Grinius, Jonas, literatūra, 1926 10 14–1929 07 01, Grenoblis.
7. Gruodis, Stasys, teologija, 1926 10 25–1927 09 01, Miunchenas.
8. Dagys, Jonas, augalų fiziologija, 1933 10 15–193411 15, Gracas.

518 *Rytas*, 1930, nr. 238 (spalio 18 d.).

519 LCVA, f. 631, ap. 12, b. 1020, l. 347–348; f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 236.

9. Dausa, Kazys, filosofija, pedagogika, 1933 10 01–1934 10 01, Miunchenas, Berlynas, Viena.
10. Dumčius, Jonas, klasikinė filosofija, 1929 10 15–1932 08 01, Bazelis.
11. Ivinskis, Zenonas, istorija, 1929 10 15–1933 08 01, Miunchenas, Berlynas.
12. Jakštas, Juozas, istorija, 1929 04 01–1932 05 01, Berlynas, Viena.
13. Kanauskas, Kostas, biologija, 192610 01–1927 10 01, Miunchenas.
14. Kaulakis, Leonas, elektrotechnika, 1928 09 01–192909 01, Ciurichas, Paryžius.
15. Kriščiukaitis, Kazys, architektūra, 1928 09 01–1929 09 01, Paryžius.
16. Krivickas, Domas, teisė, 1929 10 20–1930 11 01, Paryžius.
17. Lišauskas, Kazys, ekonomika, 1931 10 01–1933 10 01, Viena, Paryžius, Londonas.
18. Maceina, Antanas, filosofija, 1933 10 01–1935 10 01, Fribūras.
19. Maciūnas, Vincas, filologija, 1932 09 01–1934 09 01, Bona.
20. Mackevičiūtė, Janina, medicina, 1920–1922, 1925, Berlynas.
21. Malakauskis, Petras, teologija, 1921–1922, Roma.
22. Minkevičius, Antanas, botanika, 1930 04 05–1931 09 15, Ciurichas.
23. Oželis, Kazys, teismo medicina, 1928 06 01–1928 09 01, Paryžius.
24. Padolskis, Pr., ekonomika, 1933 11 01–1935 10 01, Ciurichas.
25. Pauperas, Jonas, teologija, 1931 12 01–1933 06 10, Bazelis.
26. Penkauskas, Pranas, teologija 1922 10–1923 09, Miunchenas.
27. Purickis, Juozas, Lietuvos istorija, 1928 06 01–1928 12 01, Paryžius.
28. Rankelė, Kazys, teologija, 1927 07–1928 05 01, Miunchenas
29. Tamošaitis, Antanas, teisė, stipendija nuo 1926 10 01, Viena, Tulūza, Bordo, Berlynas, Karaliaučius.
30. Zubrys, Alfonsas, organinė chemija, 1931 10 01–1933 10 01, Ciurichas.

6. Atkakliųjų sėkmė

Dėl vyravusio minėto entuziazmo kai kurie jaunuoliai, ir neturintys lėšų, beatodairiškai veržėsi studijuoti į Vakarų universitetus, net nesusimąstydami, kaip ten teks ne tik mokytis, bet ir išgyventi. Kai kurie net kartojo Juliaus Janonio žodžius: „*Geriau mirsiu badu, bet mokytas.*“ Panašiai ryžosi ir būsimasis režisierius

Juozas Miltinis: „*Nors pusbadžiu dvėsiu, bet dirbsiu mūsų ateičiai, svarbiausia, menui.*“[520] Ir tokių būta ne vieno. Jau minėtas Berno universiteto studentas Juozas Petrulis laiške J. Lapinui 1900 m. rašė: „*Iki šiol laimė dar vis su manim nuo tos valandos, kaip Prūsuose atsidūriau su viena kapeika kišenėje ir be gyvos dūšios pažįstamų. O šiandien esu filosofijos studentas. Aš jaučiu savyje nematomą kokią tai spėką, kas mane stumia pirmyn ir priduoda tvirtybės <...>, akis užmerkus, turiu žengti kol nedasieksiu.*“[521] Panašiai grūmėsi su likimu būsimasis dailininkas Petras Kiaulėnas[522]. Apie jį savo prisiminimuose minėtas Jonas Šukys rašė: „*Petras Kiaulėnas, visai neprašęs stipendijos, o pats, neturėdamas pinigų pragyventi, išvyko į Romą studijuoti. Keletą mėnesių šiaip taip pasimokęs ir, matyt, išleidęs paskutines lėšas, atėjo į Lietuvos atstovybę Italijoje prašyti stipendijos.... Bet tais metais visos stipendijos jau buvo paskirtos... P. Kiaulėnas nenusileido – negrįžo į Lietuvą, išbadėjęs kasdien slankiojęs apie atstovybę. Ministerija pagaliau paskyrė jam vienkartinę pašalpą... Kol tą pašalpą išleido, buvo aprimęs, po kelių mėnesių vėl atnešė pareiškimą, kuriame rašė, kad stipendija jam būtinai reikalinga, nes jį įsimylėjusi Italijos fašistų sąjungos sekretoriaus Rossi duktė. Jis, norėdamas Lietuvai gero, turįs studijuoti Romoje ir gauti didesnę stipendiją, kad galėtų reprezentuotis... Vėliau, prieš vokiečiams užimant Paryžių, tą patį studentą Kiaulėną, jau matėme studijuojantį Sorbonoje architektūrą... Tada jis buvo vedęs graikų tautybės studentę ir, matyt, turtingą, į Lietuvą negrįžo... paramos gaudavo iš žmonos tėviškės. Paskui, bent po 20 metų skaitėme „Gimtajame krašte“, kad dailininkas Kiaulėnas karo metu gyvenęs Ispanijoje. Čia, matyt, persikvalifikavo iš architekto į dailininką, nupiešė*

520 J. Miltinio laiškas C. Griniūtei iš Paryžiaus 1932 06 02. – LNMMB, F29-1314.

521 J. Petrulio laiškas Martynui Jankui, 1900 04 24. – VUB, F1 D448, l. 2–4.

522 *Trumpai apie P. Kiaulėną* (g. 1909 01 10, Pandėlio vls.). 1928–1934 m. baigęs Kauno meno mokyklą, 1934–1937 m. studijavo Romos dailės akademijoje tapybą, 1937–1942 m. – Paryžiaus dekoratyvinės dailės mokykloje, o 1938–1940 m. Paryžiaus universiteto Miestų planavimo institute architektūrą. 1946 m. išvyko į JAV, nuo 1952 m. gyveno Niujorke. Jo paveiksluose justi ryški impresionizmo įtaka. Kartu su žmona architekte Vasia Kiaulėniene parengė gyvenamųjų namų, vilų, sakralinių pastatų projektų (*Sandam House Riverside*, *Voulis House Clearwater Beach*, Floridos valstija, abu 1947 m.). Surengė savo darbų parodas Paryžiuje (1943 m., 1944 m., 1946 m., 1957 m.), Čikagoje 1985 m., Vilniuje 1993 m.). Jo kūrinių turi Lietuvos dailės muziejus. Nuo 1973 m. Farmingvilyje (Niujorko valstija, JAV) veikia Petro Kiaulėno muziejus (Eglė Mikalajūnaitė. Petras Kiaulėnas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. X, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 11).

daug įdomių paveikslų, pagarsėjo. Paskui išvyko į JAV, ten nutapė nemaža gerų paveikslų ir po jo mirties žmona įsteigusi P. Kiaulėno vardo paveikslų galeriją. Stebėjomės, kaip žmogus gali taip atkakliai veržtis, kaip jis išliko darbingas ir karo meto sąlygomis, blaškydamasis iš vieno krašto į kitą.“[523]

32 pav. Žurnalistas Vladas Kaupas

Laimi ir Vladas Kaupas. Panašų atkaklumą rodė ir iš Telšių kilęs žemaitis Vladas Kaupas. Nežiūrint to, kad buvo neturtingas, pasišovė studijuoti užsienyje žurnalistiką, būti viešu asmeniu. Neturėdamas lėšų studijoms, jis 1929 m. užėjo Kaune į valstybės laikraščio *Lietuvos aidas* redakciją ir drąsiai pareiškė redaktoriui Valentinui Gustainiui, kad, esą, iki šiol nėra Lietuvoje žurnalistų, baigusių aukštąjį žurnalistikos mokslą, jis jaučiąs savyje pašaukimą būti pirmuoju tokiu tikruoju žurnalistu. Jo apranga iš tolo nederėjo su tokiu pasiryžimu: V. Kaupas dėvėjo nunešiotą, išaugtą milinį švarkelį ir tokias pat išaugtas kelnes. Jo drabužis, pasak V. Gustainio, liudijo esant V. Kaupą „proletarą iš proletarų“[524]. Su tokiais drabužiais jam būsią labai nepatogu ne tik dirbti Berlyne korespondentu, bet ir studijuoti. Bet V. Kaupas nepasidavė: susitaupysiąs pinigų ir įsigysiąs geresnius. Svarbu įstoti į universitetą ir studijuoti. Lėšų studijoms neturįs, Švietimo ministerija pažadėjusi jam skirti stipendiją po 100 litų mėnesiui. Bet to per maža. Jis pasisiūlė *Lietuvos aidui* sutartį: rašinėsiąs laikraščiui straipsnius iš užsienio gyvenimo, o redakcija mokėsianti jam honorarą. Toks didelis pasiryžimas ir net akiplėšiška jaunuolio drąsa padarė V. Gustainiui įspūdį ir jo nenuvylė. Tas rusvaplaukis ir raudonskruostis žemaitis 1928 m. įstojo į Heidelbergo, vėliau studijavo Berlyno, Miuncheno, Paryžiaus universitetuose, gerai mokėsi, labai gerai išmoko vokiečių kalbą ir kalbėjo net su berlynietišku akcentu.

523 Jonas Šukys „Tai, kas neužmirštama“ (1970), p. 49. – Kauno Pedagogikos muziejus, nr. 291, l. 3–4.

524 Gustainis, V. Skrajojančio korespondento atsiminimai, Griškabūdis, 1968. –LKLI, F11-151, p. 191.

Po poros metų studijų supratęs, kad geram žurnalistui nepakanka gerai mokėti vokiškai ir pažinti vokiečių kultūrą, jis metams persikėlė į Paryžiaus universitetą. Ten pastudijavęs prancūzų kultūrą, papročius ir gerai išmokęs prancūziškai, po metų grįžo į Miuncheno universitetą ir jį baigė filosofijos daktaro laipsniu, apgynęs disertaciją *Die Prese Litauens*. Formaliai V. Kaupas tapo pirmuoju Lietuvos žurnalistu, specialiai baigusiu žurnalistikos mokslus.

Labai taupiai gyvendamas, iš kuklių korespondento pajamų įsigijo fraką ir laisvai jautėsi puošniuose Berlyno spaudos rūmuose, laisvai kalbėdavosi su įvairiais žurnalistais, menininkais, diplomatais, be to, dar nusipirkęs senovišką automobilį, jį suremontavęs drąsiai važinėjo pačiomis ištaigingiausiomis Berlyno gatvėmis, tarp jų ir Unter der Linden. Išliko veržlus, savimi pasitikintis ir dėl to laimintis[525]. Dėl visada geros nuotaikos vokiečių studentų vadintas „lustige Kaupas“. Dar būdamas pirmo kurso VDU Humanitarinių mokslų fakulteto studentu jis buvo premjero A. Voldemaro pasiųstas kartu su Domu Cesevičiumi kaip *Lietuvos aido* korespondentai į Karaliaučių, kur tuo metu vyko derybos tarp Lietuvos ir Lenkijos dėl Vilniaus krašto atgavimo. V. Kaupas, sutikęs Karaliaučiaus viešbučio koridoriuje Lenkijos užsienio reikalų ministrą Augustą Zaleskį, ėmė iš jo interviu. Pro šalį eidamas kolega D. Cesevičius neatsargiai kreipėsi į V. Kaupą: „*Ką tu su tuo durniu kalbi...*“ Lenkas šiuos žodžius suprato ir dėl to kilo diplomatinis skandalas. *Lietuvos aidui* tekę viešai atsiprašyti Lenkijos ministro[526].

V. Kaupo apsukrumą liudijo ir kiti faktai. Su draugu panoręs patekti Vokietijoje į garsiąją Manheimo operą, į kurią nebuvo galima gauti bilietų, V. Kaupas ir šį kartą nepasimetė: užėjęs pas teatro direktorių, prisistatė esąs užsienio korespondentas ir gavo du bilietus, be to, dar ir nemokamai[527]. 1933 m. V. Kaupas pirmas iš lietuvių atsidūrė Dariaus ir Girėno „Lituanikos“ avarijos vietoje, iš įvykio vietos

525 Ten pat.

526 Heidelbergo universitete studijavusio matematiko Petro Katiliaus atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 02 11, Vilniuje Mildos 5-34 (autoriaus archyvas).

527 Ten pat.

Lietuvos aide paskelbė ir pirmąjį interviu su ten atvykusiu Vokietijos policijos viršininku. Šias V. Kaupo pastangas operatyviai informuoti Lietuvą ir pasaulį apie „Lituanikos“ tragediją Gintautas Kačergius vertino kaip rezultatyvesnes nei „visų Lietuvos ambasados Berlyne darbuotojų pastangas kartu sudėjus“[528].

7. Lietuvos studentų užsienio mokyklose statistika

Nuo XX a. pradžios daugelį domino, kiek lietuvių studijuoja užsienyje, nes norėta susivokti, kokiu mastu lietuvių tauta tiesiogiai susiliečia su Vakarų Europos kultūra, ją iš arti pažįsta ir jos veikiama keičiasi. Bet kiekvieną kartą buvo pripažįstama, kad tai padaryti nėra paprasta arba net neįmanoma, nes kai kur „lietuviai sumišę su kitataučiais“, kai kurie studijuoja kaip laisvi klausytojai ir oficialiose universitetų matrikulose nefiksuojami arba jose lietuvių pavardės iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dažnai sulenkintos, o tautybė nurodoma „Polen“, atvykimo vieta – „Russland“. Jau matėme, kiek atkaklumo turėjo parodyti J. Petrulis ir J. Gabrys, kad juos Šveicarijos universitetai imatrikuliuotų „Lithuanus“.

Tokią statistiką, neįdėjęs didesnių pastangų, 1910 m. bandė pateikti Berno universiteto studentas Jurgis Šaulys-Bekampis, apribojęs skaičiavimus tik savo kolegomis – pasauliečiais. Jis suskaičiavo vos 20 lietuvių studentų, iš jų 18 – Šveicarijoje ir 2 Belgijoje[529]. Kiek lietuvių studijavo Fribūro ir Leveno katalikiškuose universitetuose, sakė nežinąs (Fribūre tuo metu studijavo 17, o Levene – 5 lietuviai)[530]. Apie lietuvius kunigus Romos Grigaliaus „Angelicum“ universitete ir kolegijoje „Propaganda de Fide“ visai neužsiminė. Žymiai daugiau lietuvių Vakarų Europoje – „apie 40, neskaitant teologiją studijuojančių“ – tuo metu nurodė laikraštis *Viltis*[531]. 1914 m. Peterburge lenkų kalba ėjęs laikraštis *Głos Młodych*[532]

528 „LITUANICOS“ dienynas. Mitas ar tikrovė? https://plienosparnai.lt/page?224.

529 P. B-nis. Kiek yra lietuvių moksleivių (Statistikos žinių žiupsnelis). – *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 88.

530 Bekampis, J. Prie užsienio lietuvių moksleivių statistikos. – *Vilniaus žinios*, 1910, nr. 95.

531 *Viltis*, 1910, nr. 72.

532 *Głos Młodych*, 1914, nr. 7.

abstrakčiai spėjo, kad Rusijos, Vakarų Europos ir Amerikos aukštosiose mokyklose tuo metu galėję studijuoti 500–600 studentų iš Lietuvos. Čia pirmą kartą bandyta nurodyti ne tik lietuvių, bet apskritai Lietuvos gyventojų, užsienyje studijuojančių, skaičių, nors ir labai abstraktų ir jokiais šaltiniais neparemtą.

Dėl revoliucinės veiklos iš Rusijos imperijos pasitraukę lietuviai į Vakarus iki 1914 m., vengdami Rusijos šnipų, kaip minėta, lankydavo paskaitas oficialiai į universitetus neįsimatrikuliavę. Štai Jurgis Smalstys dėl rusų valdžios persekiojimų pasitraukęs į Vakarus, 1906 m. lankė Berno, o 1910–1911 m. Briuselio universitetus, bet nebuvo juose įsimatrikuliavęs ir ateidavo tik paklausyti „žymių mokslininkų paskaitų politinėmis temomis“[533]. Panašiai tuo metu Berno universitete „studijavo“ Vincas Mickevičius-Kapsukas ir kiti.

Studijuojančių lietuvių skaičiumi naujai imta domėtis tarpukario Lietuvoje, kai studijos Vakarų Europoje jau darėsi masinės. Finansų ministerijos Centrinis statistikos biuras 1929 05 08 prašė Švietimo ministerijos žinių apie skaičių asmenų, gavusių Lietuvos valstybės stipendiją studijoms užsienyje 1919–1929 m. Ši atsakė, kad tokios statistikos iki 1929 m. nevedusi ir dabar surinkti tokias žinias esą beveik neįmanoma[534]. 1939 m. Lietuvos užsienio reikalų ministerija, ketindama rengti knygą apie Lietuvos ir Italijos kultūrinį bendravimą, irgi buvo užklaususi Lietuvos Švietimo ministeriją, kiek įvairių profesijų, valstybės stipendininkų ir privačių asmenų baigė aukštąjį mokslą Italijoje. Bet šį kartą atsakymo nesulaukė. Tos pačios ministerijos 1931 m. teirautasi ir Lietuvos piliečių, studijuojančių Prancūzijoje, skaičiaus. Ši 1931 09 10 atsakė, kad tokio sąrašo negalinti pateikti, nes tokios registracijos neturinti. Bet nurodė, tokių žinių galbūt galėtų suteikti Vidaus reikalų ministerijos Užsienio pasų skyrius[535].

Statistikos apie Lietuvos studentus atskirose užsienio valstybėse kartais pateikdavo Lietuvos konsulatai, bet tik apie tuos asmenis, kurie užsiregistruodavo

533 LNMMB, F130-1837.

534 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 157.

535 Švietimo ministerijos raštas URM-jai 1931 09 10. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1748, l. 69.

konsulate. Bet tai darė ne visi. Pasak J. Balio, Vienos aukštosiose mokyklose 1932 m. studijavę 68 Lietuvos piliečiai, įsiregistravę Lietuvos konsulate, bet neįsiregistravusių buvę „gerokai daugiau“[536]. Živilė Kriaučiūnienė 1992 m. bandė nustatyti ne užsienyje studijavusių, o tik aukštąjį mokslą ten 1919–1940 m. baigusių valstybės stipendininkų skaičių, jų suskaičiavo „ne mažiau kaip 1 300“[537]. Toks skaičius galėtų būti labai tikėtinas, bet ne kaip baigusių, o kaip studijavusių valstybės stipendininkų, nes dalis jų dėl įvairių priežasčių (ligos, lėšų stokos, nepažangumo moksle, šeimos reikalų, 1939 m. kilusio karo) mokslo nebaigdavo. Lietuvos centriniame valstybėse archyve saugomas Lietuvos piliečių (ne tik stipendininkų), baigusių aukštąjį mokslą užsienyje, alfabetinis sąrašas, nenurodant lankytų mokyklų, jų baigimo datų, o taip pat ir paties sąrašo sudarymo datos. Bet sprendžiant iš kitų šaltinių, sąrašas galėjo būti sudarytas 1932–1933 m.[538] Jame nurodytos 544 pavardės ir 14 bylų be pavardžių. Šis skaičius, žinoma, per 7–8 metus dar galėjo padidėti ir ne tik stipendininkų sąskaita.

Norint nustatyti tiksliau, kiek apskritai Lietuvos piliečių įgijo aukštojo mokslo diplomus užsienyje, vargu ar tai įmanoma, nes būta atvejų, kai studentas pranešdavo, kad studijas baigė, bet diplomą gaus tik apgynęs ir paskelbęs disertaciją, kuri kartais būdavo paskelbta jau po 1940 m. ar apskritai nepaskelbta. Toks diplomo neįgijęs asmuo oficialiai nebuvo laikomas baigusiu aukštąjį mokslą. Štai istorikas A. Koncė 1935 m. rašė, kad studijas ir rašyti disertaciją Leipcigo universitete baigęs, bet jos negynęs, vadinasi, ir diplomo negavęs.

Nepakanka remtis ir užsienio diplomų nostrifikavimo Lietuvoje bylomis, nes ne visi užsienyje įgyti diplomai buvo nostrifikuojami. Jei diplomų turėtojai, ypač Lietuvos piliečiai nelietuviai, nesugebėdavo ar atsisakydavo laikyti įstatymo

536 *Vairas*, 1932, nr. 1. p. 120.

537 Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai Europos Aukštosiose mokyklose 1919–1940 metais. – iš *Lietuvos istorijos metraštis*, 1992 metai. Vilnius, 1994, p. 91–108; Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai tarpukario Europoje. – *Tiesa*, 1993, 04 14.

538 Aukštą mokslą baigusių užsienyje alfabetinis sąrašas (be datos, bet, atrodo apie 1932–1933 m.). – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1108.

reikalaujamą lietuvių kalbos, literatūros ir Lietuvos istorijos egzaminą pagal gimnazijų programą, tai tokie diplomai nebuvo nostrifikuojami ir asmenys nebuvo laikomi baigusiais aukštą mokslą Lietuvoje. Štai Tišai Šteinaitei atsisakius tokio egzamino kaip jai per sunkaus, jos 1929 m. Bazelio universitete įgytas medicinos daktarės diplomas liko nenostrifikuotas ir ji neįgijo Lietuvoje pripažįstamų aukštojo mokslo teisių[539].

Kiek patikimiau studijuojančių asmenų skaičių galima nustatyti atskirais metais pagal užsienyje studijavusių asmenų prašymus Vidaus reikalų ministerijai papigintai užsienio vizai gauti. 1932 m. tokių prašytojų alfabetiniame sąraše yra 331 pavardė, prie kiekvienos pavardės nurodyta užsienio mokykla, kurioje asmuo studijavo[540]. Sąraše nėra valstybės stipendininkų (jų valstybė tuo metu turėjo 162). Todėl galima manyti, kad 1932 m. užsienyje oficialiai studijavo 493 Lietuvos piliečiai[541]. Bet ilgesniam studijų tarpsniui kiekybiškai apibendrinti ir šis šaltinis nėra pakankamas, nes nėra žinoma, kuriam laikui būdavo išduodamos vizos (studentai neretai kėlėsi iš vienos valstybės universitetų į kitos), be to, Lietuvos minėtame Užsienio pasų skyriaus fonde saugomos tik kelerių metų (1923, 1928 ir 1932 m.) bylos (dalis šio fondo dokumentų sovietmečiu sąmoningai sunaikinta kaip neva neturinčios „išliekamosios“ vertės).

Išsamesnį Lietuvos studentų skaičių, pagrįstą pavardėmis, galima nustatyti tik Šveicarijos Bazelio, Berno, Ciuricho ir Fribūro universitetuose, kurie savo informaciniuose leidiniuose: *Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden*, arba prancūzų kalba *Autorités, professeures et étudiants, Listes des asistens et étudiants*…kasmet skelbė savo studentų vardinius sąrašus, nurodant kilmės vietą. Kai kurių metų studentų sąrašus kartais skelbė ir atskiri Prancūzijos universitetai, bet nenurodydami studento kilmės vietos. Todėl vien iš pavardės, kai ji

539 Tišos Šteinaitės medicinos daktaro diplomo nostrifikavimo byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 940, l. 7, 25.

540 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1117, l. 1–30.

541 Į užsienį 4 dešimtmetyje, pagal oficialius statistikos duomenis, kasmet išvykdavo tūkstančiai Lietuvos žmonių: 1937 m. – 65 311, 1938 m. – 74 274 asmenys (Lietuvos švietimo ministerijos aplinkraštis, 1939 05 04, nr. 577. – LCVA, f. 391, ap. 8, b. 157, l. 140).

nelietuviška arba lietuviška, bet iškreiptai užrašyta, neįmanoma identifikuoti, ar asmuo atvykęs iš Lietuvos.

Vokietijos aukštosios mokyklos kai kuriais metais skelbė užsieniečių, tarp jų ir studentų iš Lietuvos, skaičių (bet irgi be pavardžių) statistiniuose leidiniuose: *Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs*, *Deutsche Hochschulstatistik* ir kituose. Pavyzdžiui, 1924/25 m. žiemos semestre Vokietijoje studijavo 281 studentas iš Lietuvos, iš jų 231 vyras ir 50 moterų[542]. Tai sudarė 4,6 % visų Vokietijos universitetuose studijuojančių užsieniečių, o Vokietijos technikos mokyklose (be Drezdeno ir Štutgardo) 53 Lietuvos studentai – 2,2 %[543]. Jų pasiskirstymas pagal tais metais lankytas mokyklas pateiktas 5 lentelėje.

5 lentelė. 1924/25 m. žiemos semestre Vokietijoje studijavusių lietuvių pasiskirstymas pagal mokyklas

Mokyklos tipas	Iš viso studentų	Iš jų vyrų	Iš jų moterų
Universitetai	**184**	140	44
Technikos mokyklos	**53**	53	-
Prekybos mokyklos	**33**	27	6
Žemės ūkio mokyklos	**8**	8	-
Miškų akademijos	**2**	2	-
Filosofijos, teologijos mokyklos	**1**	1	-

Lietuviai daugiausia studijavo: mediciną – 65, žemės ūkį – 15, istoriją – 12, ekonomiką – 12, teisę – 12, chemiją – 9, filosofiją – 8 (nėra žinių iš Miuncheno, Leipcigo, Rostoko ir Tiubingeno universitetų)[544].

542 *Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs. Herausgegeben vom Statistische Reichsamt. 35 Jahrgang* 1926, Erste Heft, Berlin, 1926, p. 117.

543 Ten pat, p. 136.

544 *Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs. Herausgegeben vom Statistischen Reichsamt, 35 Jahrgang*, 1926, Erste Heft, 1926, p. 134–135.

6 lentelė. Lietuvos studentų skaičiaus dinamika Vokietijos universitetuose ir mokyklose 1924–1934 m.[545]

Metai, semestras	Studentų skaičius	Metai, semestras	Studentų skaičius
1924	449	**1929/30**	221
1924/25	275	**1930**	219
1925	281	**1930/31**	253
1926	221	**1931**	272
1926/27	192	**1931/32**	238
1927	193	**1932/33**	194
1927/28	198	**1933**	161
1928	193	**1933/34**	122
1928/29	199	**1934**	122
1929	213	**1934/35**	10

6 lentelėje pateikti skaičiai negali būti sumuojami, nes ta pati pavardė minima kelis metus iš eilės (studijos trukdavo 3–4 m., o medicinos – 5 m.). Lygiai taip pat negali būti sumuojami ir metiniai valstybės stipendininkų skaičiai, nes tas pats asmuo gaudavo stipendiją kelis metus ir jo pavardė figūravo kelių metų Lietuvos ministerijų suvestinėse. Todėl realus stipendininkų skaičius buvo mažesnis, negu jį rodė kelių metų oficialios ministerijų statistikos. Daug Lietuvos piliečių nelietuvių (žydų, lenkų, rusų) studijavo užsienyje savo ar privačių asmenų lėšomis. Tokie viešoje Lietuvos statistikoje dažniausiai neminimi. Apie jų apytikrį skaičių būtų galima bent iš dalies spręsti iš minėto Vidaus reikalų ministerijos Užsienio pasų išdavimo skyriaus duomenų. Bet ir šis šaltinis nėra pakankamas, nes nežinia, kokia dalis šio fondo dokumentų Lietuvos centriniame valstybės archyve, kaip minėta, sunaikinta sovietmečiu.

Neatsitiktinai visi autoriai, bandę nustatyti užsienyje studijavusių Lietuvos gyventojų skaičių, jį nurodo kaip apytikrį. Klausimas tik toks, kokiu mastu šį apytikrį skaičių galima pagrįsti konkrečiomis pavardėmis. Pagal autoriui žinomus šaltinius sudarytas to laikotarpio užsienyje studijavusių Lietuvos gyventojų personalinis sąrašas duoda pagrindo teigti, jog 1900–1940 m. Vakarų ir Centrinės Europos įvairiose aukštosiose ir specialiose mokyklose, o kai kuriais atvejais ir

545 *Deutsche Hochschulstatistik mit texterlichen Erläuterungen*, Bd. 7 (1931), p. 72–73; Bd. 8, 1932, p. 20–21, 48–49; Bd. 9, 1933, p. 49; *Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs. Herausgegeben vom Statistischen Reichsamt, 36 Jahrgang*, Zweite Heft, Berlin, 1927, p. 120–123; Heft 4, p. 48–49, 51; 38 Jahrgang, 1928/1929, Berlin, 1930, p. 48–49; *Preussische Hochschlstatistik, Winterhalbjahr 1926/27*, Berlin, 1927, p. 24–25.

už Europos ribų, yra studijavęs bent 3 731 užregistruotas studentas iš Lietuvos. Tačiau faktinis studentų iš Lietuvos skaičius buvo mažesnis, nes nemaža jų dalis dėl įvairių priežasčių keitė universitetus ir todėl to paties studento pavardė minima kelių universitetų statistikose. Štai vien Berlyno universitete ir mokyklose, autoriaus žiniomis, minėtu laikotarpiu studijavo 354 studentai iš Lietuvos, iš jų 52 kurį laiką lankė ir kitus Vokietijos ar kitų šalių universitetus (žr. Personalinį sąrašą), t. y. tokiu pat mastu mažino faktinių studentų iš Lietuvos skaičių. Bet būta faktų ir didinusių šį skaičių: tam tikra asmenų dalis, kaip minėta, studijavo užsienyje savo lėšomis, laisvų klausytojų teisėmis, kartais tik vieną, kitą semestrą, apie kuriuos dažnai nemini oficialūs šaltiniai. Be to, nėra išsamesnių žinių apie Lietuvos studentų skaičių Šveicarijos Lozanos universitete, taip pat ir apie skaičių Lietuvos žydų studentus, nepatekusius į 1923, 1928 ir 1932 m. prašymų vizai gauti registrą.

Kita vertus, tikslaus studijavusių užsienyje skaičiaus nustatymas, manytina, nėra esmės dalykas. Mokslinė statistika nėra buhalterija. Be to, tikslus užsienyje studijavusių skaičius neturi įtakos bendroms šio tyrimo išvadoms, jo tikslas – tik sukonkretinti studijų užsienyje mastą, struktūrą ir geografiją. Todėl ir apytikrio skaičiaus nustatymas, kokia dalimi jis remiasi konkrečiomis pavardėmis, gali būti pakankamas. Svarbu konstatuoti pačią tendenciją ir jos vyraujantį mastą, kuris ir iš čia pateikto sąrašo gali atrodyti gausus, o tokiai neskaitlingai tautai kaip lietuvių ir dar per palyginti trumpą istorinį laikotarpį – net ir įspūdingas.

Šie beveik 4 tūkstančiai jaunų žmonių, gavusių išsilavinimą Vakarų Europoje, tapo Lietuvos kultūrinio elito avangardu, su kuriuo ėjo į Lietuvą kito tipo naujovės ir kitokio pasaulio matymo būdai.

7.1 Priedas

Lietuvos studentų skaičius užsienio universitetuose ir kitose mokyklose 1900– 1940 m. pagal autoriaus sudarytą personalinį sąrašą:

7 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Vokietijos universitetuose 1919–1940 m.

Berlyno universitetas	**Iš viso**	**189**
	Medicinos fakultetas	38
	Filosofijos fakultetas	28
	Teisės fakultetas	19
	Gamtos-matematikos fakultetas	14
	Ekonomikos skyrius	10
	Nenurodytas fakultetas	80
Kitos Berlyno mokyklos	**Iš viso**	**175**
	Berlyno aukštoji technikos m-kla	45
	Berlyno aukštoji prekybos m-kla	27
	Berlyno aukštoji žemės ūkio m-kla	16
	Berlyno aukštoji veterinarijos m-kla	18
	Berlyno aukštoji muzikos m-kla	13
	Berlyno Piorkovskio bakteriologijos-fiziologijos institutas	8
	Berlyno Šterno konservatorija	6
	Berlyno aukštoji politikos m-kla	6
	Berlyno aukštoji žydų m-kla	4
	Račių ir karoserijos amatų m-kla Bernau prie Berlyno	3
	Berlyno Lette sąjungos fotografijos m-kla	3
	Berlyno Špandau aukštoji fizinio lavinimo m-kla	2
	Berlyno privati Rackovo prekybos m-kla	2
	Vokiečių kalbos institutas prie Berlyno universiteto	2
	Berlyno vaikų darželių m-kla	2
	Berlyno speciali socialinė moterų m-kla	1
	Berlyno „Bismark Pedagogicum“	1
	Berlyno liaudies universitetas	1
	Berlyno rusų mokslo institutas	1
	Berlyno „Auto-union“	1
	Berlyno dr. Immelmanno institutas	1
	Berlyno rentgeno ir metalografijos kursai	1
	Berlyno akušerijos kursai	1
	Berlyno medicinos m-kla	1
	Berlyno Froebelio ir Pestalozzi auklėjimo kursai	1
	Berlyno (Hildsheimo) pakinktų, baldų apmušalų ir dekoravimo m-kla	1
	Berlyno Dahlem daržovių ir sodų institutas	1
	Berlyno Jutta Klamt sporto m-kla	1
	Dažymo amatų m-kla (Berlynas)	1
	Berlyno aukštoji Humboldto m-kla	1
	Berlyno akušerijos kursai	1
	Berlyno privati mašinų statybos m-kla	1
	Oranienburgo daržininkystės mokykla (prie Berlyno)	1

Karaliaučiaus universitetas	**Iš viso**	**89**
	Medicinos fakultetas	27
	Teisės ir valstybės mokslų fakultetas	8
	Gamtos-matematikos fakultetas	7
	Filosofijos fakultetas	4
	Nenurodant fakulteto	35
	Agronomijos institutas prie Karaliaučiaus universiteto	8
Kitos Karaliaučiaus mokyklos	**Iš viso**	**55**
	Prekybos mokykla	40
	Konservatorija	6
	Privati prekybos mokykla	6
	Vaikų darželis	1
	Kurčiųjų m-kla	1
	Mergaičių amatų mokykla	1
Leipcigo universitetas	**Iš viso**	**24**
	Filosofijos fakultetas	12
	Medicinos fakultetas	6
	Gamtos ir matematikos fakultetas	3
	Nenurodant fakulteto	3
Kitos Leipcigo mokyklos	**Iš viso**	**45**
	Aukštoji prekybos mokykla	16
	Konservatorija	15
	Leipcigo „Rankų darbų seminaras“	9
	Leipcigo Busiliko bakteriologijos, chemijos ir rentgenologijos mokykla	5
Miuncheno universitetas	**Iš viso**	**46**
	Filosofijos fakultetas	23
	Medicinos fakultetas	10
	Veterinarijos-medicinos fakultetas	7
	Teisės ir ekonomikos fakultetas	2
	Nenurodant fakulteto	4
Kitos Miuncheno mokyklos	**Iš viso**	**9**
Miunsterio universitetas	**Filosofijos ir gamtos mokslų fakultetas**	**26**

Kiti Vokietijos universitetai	**Iš viso**	**151**
	Frankfurto prie Maino	11
	Halės-Vitenbergo	26
	Jenos	20
	Heidelbergo	11
	Vertėjų kursai prie Heidelbergo univ.	1
	Hamburgo	11
	Kylio	11
	Gyseno	9
	Viurcburgo	10
	Bonos	6
	Freiburgo im Breisgau	6
	Kelno	6
	Greifsvaldo	7
	Breslau	4
	Marburgo	4
	Getingeno	3
	Erlangeno	2
	Rostoko	2
	Drezdeno	1
	Heseno	1
Hanoverio mokyklos	**Iš viso**	**3**
	Veterinarijos m-kla	1
	Aukštoji miškų m-kla	1
	Privati mergaičių m-kla	1
Technikos mokyklos	**Iš viso**	**226**
	Arnštato politechnikos institutas	45
	Altenburgo inžinerijos technikumas	41
	Oldenburgo inžinerijos m-kla	23
	Darmštato aukštoji technikos m-kla	17
	Dancigo aukštoji technikos m-kla	17
	Štenbergo-Maklenburgo inžinerijos m-kla	16
	Manheimo inžinerijos m-kla	13
	Drezdeno aukštoji technikos m-kla	9
	Štrelico technikumas	8
	Ketheno aukštoji pramonės ir prekybos m-kla	7
	Tharanto aukštoji miškų m-kla	7
	Frankenhauzeno technikumas	4
	Hanišeno technikumas	4
	Cvikau inžinierių m-kla	3
	Ebersvaldo aukštoji miškininkystės m-kla	3
	Hanoverio aukštoji technikos m-kla	3
	Vismaro inžinerijos m-kla	2

	Acheno aukštoji techniko m-kla	1
	Karlsrūhės aukštoji. technikos m-kla	1
	Štutgarto tekstilės technologijų m-kla	1
	Veimaro inžinerijos m-kla	1
Prekybos mokyklos	**Iš viso**	**18**
	Manheimo prekybos m-kla	7
	Niurnbergo aukštoji prekybos m-kla	4
	Gyseno privati prekybos m-kla	3
	Prekybos kursai prie Dancigo aukštosios technikos mokyklos	2
	Štetino privati prekybos m-kla	2
Žemės ūkio mokyklos	**Iš viso**	**7**
	Viurtenbergo-Hoheimo aukštoji žemės ūkio m-kla	3
	Kylio pieninių centras	2
	Bonos aukštoji žemės ūkio m-kla	1
	Freisingo žemės ūkio m-kla	1
Kitų miestų meno mokyklos	**Iš viso**	**5**
	Cvikau keramikos m-kla	1
	Desau aukštoji apipavidalinimo m-kla	1
	Drezdeno konservatorija	1
	Štetino konservatorija	1
	Hanoverio taikomosios tapybos m-kla	1
Kitos mokyklos	**Iš viso**	**10**
	Berchmano filosofijos mokykla Pulache prie Miuncheno	3
	Bremeno A. M. Jansono moterų seminarija	1
	Dancigo aukštoji rusų m-kla	1
	Feldkircho šv. Juozapo institutas	1
	Frankfurto prie Maino vaikų darželių seminarija	1
	Hamburgo privati Betezdos ligoninė	1
	Kylio mokslinio tyrimo institutas	1
	Metodistų seminarija	1

8 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Šveicarijos universitetuose ir mokyklose

Bazelio universitetas (1899–1939)	**Iš viso**	**155**
	Medicinos fakultetas	100
	Filosofijos I fakultetas	29
	Teisės ir valstybės mokslų fakultetas	10
	Evangelikų reformatų teologijos fakultetas	8
	Gamtos ir matematikos fakultetas	5
	Nenurodant fakulteto	3[546]

546 Tęstinis leidinys *Personal-Verzeichnis der Universität Basel, ihre Bechörden, Lehrer, Studierenden, akademischen Sammlungen, Anstalten, Kliniken und Seminare*, Basel, 1899–1900... 1938–1939.

Berno universitetas	**Iš viso**	**300**
	Filosofijos fakultetas	123
	Medicinos fakultetas	128
	Teisės ir ekonomikos fakultetas	31
	Veterinarinės medicinos fakultetas	18[547]
Ciuricho universitetas	**Iš viso**	**231**
	Medicinos fakultete	117
	Gamtos ir matematikos fakultetas	39
	Filosofijos fakultetas	38
	Teisės ir ekonomikos fakultetas	33[548]
	Evangelikų teologijos fakultetas	4
Kitos Ciuricho mokyklos	**Iš viso**	**8**
Fribūro universitetas	**Iš viso**	**168**
	Teologijos fakultetas	58
	Filosofijos fakultetas	69
	Teisės ir ekonomikos fakulteto Teisės skyrius	20
	Ekonomikos skyrius	7
	Gamtos ir matematikos fakultetas	11
	Nenurodant fakulteto	3[549]
Ženevos universitetas	**Iš viso**	**23**
Sankt Galeno aukštoji prekybos m-kla	**Iš viso**	**5**
Kitos Šveicarijos mokyklos	**Iš viso**	**17**

9 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Paryžiaus universitetuose ir mokyklose 1900–1939 m. (iš viso – 242 studentų)

Paryžiaus universitetas	**Iš viso**	**95**
	Humanitarinių mokslų fakultetas	50
	Teisės fakultetas	21
	Gamtos ir matematikos fakultetas	12
	Medicinos fakultetas	12

547 Tęstinis leidinys *Universität Bern. Verzeichnis der Bechörden, Lehrer und Studierenden*, Bern, 1886–1914.

548 Tęstinis leidinys *Verzeichnis der Bechörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule (Universität) Züric*h, Zürich, 1891–1922.

549 Tęstinis leidinys *Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants* 1899–1940.

Kitos Paryžiaus mokyklos (be karo mokyklų)	**Iš viso**	**147**
	Paryžiaus politinių mokslų m-kla	17
	Paryžiaus muzikos m-kla	17
	Paryžiaus dailės m-kla	10
	Paryžiaus Malakoff elektrotechnikos m-kla	10
	Paryžiaus meno ir amatų m-kla	8
	Paryžiaus „Alliance Française“	13
	Paryžiaus aukštoji komercijos m-kla	7
	Paryžiaus dekoratyvinio meno m-kla	6
	Paryžiaus rusų konservatorija	6
	Paryžiaus aukštoji tarptautinės teisės m-kla prie Paryžiaus univ.	5
	Paryžiaus Pastero institutas	5
	Paryžiaus aukštoji Aeronautikos m-kla	4
	Paryžiaus tiltų ir kelių statybos industrijos m-kla	4
	Paryžiaus elektros ir mechanikos m-kla	3
	Paryžiaus kirpimo ir siuvimo m-kla	3
	Aukštoji žemės ūkio mokykla „Coetlogen-Rennes“	3
	Paryžiaus taikomosios dailės m-kla	2
	Paryžiaus stomatologijos, radiologijos ir fizioterapijos akademija	2
	Paryžiaus meno m-kla „Didžioji pirkia“	2
	Paryžiaus „Academie Julian“	2
	Paryžiaus katalikų institutas	2
	Paryžiaus odontologijos asociacijos m-kla	2
	Paryžiaus politechnikos institutas	1
	Paryžiaus aukštoji pašto, telegrafo ir telefono m-kla	1
	Paryžiaus elektromechanikos institutas, rusų skyrius	1
	Paryžiaus Roscoff biologijos stotis	1
	Paryžiaus dainavimo m-kla	1
	Paryžiaus profesionalių šokių sąjunga	1
	Paryžiaus rusų dvasinis institutas	1
	Paryžiaus Engelmano litografijos m-kla	1
	Paryžiaus „Du genie civil“ m-kla	1
	Paryžiaus saugomų kalbų akademija	1
	Paryžiaus „École pigier“	1
	Privati Šarlio Diulino teatro studija	1
	Paryžius nenurodant mokyklos	2

10 lentelė. Lietuvos studentų skaičius kituose Prancūzijos universitetuose ir mokyklose 1900–1939 m. (iš viso – 244)

Bordo universitetas	**Iš viso**	**6**
Dižono universitetas	**Iš viso**	**1**
Grenoblio universitetas	**Iš viso**	**38**
	Humanitarinių mokslų fakultetas	20
	Teisės fakultetas	6
	Technikos fakultetas	1
	Nenurodant fakulteto	11
Kano universitetas	**Iš viso**	**7**
	Industrinės chemijos m-kla	1
	Veterinarinės medicinos m-kla	1
	Aukštoji technikos m-kla	2
	Nenurodant fakulteto	3
Lijono universitetas ir kt. mokyklos	**Iš viso**	**8**
	Universitetas	3
	Aukštoji centrinė technikos mokykla	2
	Veterinarinės medicinos mokykla	1
	Industrinės chemijos mokykla	1
	Lijono odos dirbinių m-kla	1
Lilio katalikiškas universitetas	**Iš viso**	**8**
Aix Marselio universitetas ir mokyklose	**Iš viso**	**23**
	Teisės fakultetas	4
	Aukštoji prekybos ir pramonės m-kla	5
	Jūrų navigacijos m-kla	14
Monpelje universitetas ir mokyklos	**Iš viso**	**16**
	Teisės fakultetas	6
	Humanitarinių mokslų fakultetas	3
	Gamtos-matematikos fakultetas	2
	Medicinos fakultetas	1
	Nenurodant fakulteto	2
	Aukštoji prekybos m-kla	2
Nansi universitetas	**Iš viso**	**29**
	Nenurodant fakulteto	19
	Aukštasis ekonomikos institutas	8
	Elektrotechnikos ir pritaikomosios mechanikos institutas	2
Strasbūro universitetas	**Iš viso**	**17**
	Medicinos fakultetas	7
	Matematikos-gamtos fakultetas	3
	Nenurodant fakulteto	6
	Strasbūro dekoratyvinio meno mokykla	1

Tulūzos universitetas	**Iš viso**	**48**
	Gamtos-matematikos fakultetas	6
	Medicinos fakultetas	7
	Nenurodant fakulteto	19
	Aukštoji veterinarijos m-kla	6
	Žemės ūkio institutas prie universiteto	12
	Aukšt. momercijos m-kla	1
Kiti universitetai	**Iš viso**	**5**
Lietuvos karininkai Prancūzijos karo ir kitose mokyklose 1921–1939 m.	**Iš viso**	**69**

11 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Austrijoje 1900–1940 m.

Vienos universitetas	**Iš viso**	**80**
	Filosofijos fakultetas	30
	Medicinos fakultetas	11
	Teisės ir valstybės mokslų fakultetas	9
	Evangelikų teologijos fakultetas	4
	Nenurodant fakulteto	26
Kitos Vienos mokyklos	**Iš viso**	**183**
	Aukštoji tarptautinės prekybos m-kla	87
	Aukštoji veterinarinės medicinos m-kla	49
	Aukštoji žemės kultūros m-kla	16
	Naujoji konservatorija	1
	Aukštoji technikos m-kla	7
	Konsulinė akademija	5
	Moterų akademija	2
	Sporto institutas prie Vienos univ.	3
	Pritaikomojo meno m-kla	2
	Muzikos ir meno m-kla	2
	Hebrajų pedagogikos m-kla	1
	Mokyklinės pedagogikos propagandos draugijos m-kla	1
	Fotografijos m-kla	1
	Kitos mokyklos	4
Gracas	**Iš viso**	**17**
	Graco universitetas	13
	Fizinio lavinimo institutas prie Graco univ.	2
	Graco Lėbeno aukštoji technikos ir kalnų m-kla	2
Insbruko universitetas	**Teologijos-filosofijos fak.**	26

Pastaba: Austrija neskelbė savo universitetų ir kitokių mokyklų imatrikuliacijos knygų. Todėl bendras Austrijos mokyklose studijavusių Lietuvos studentų skaičius, reikia manyti, buvo didesnis negu minimas šioje statistikoje.

12 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Italijoje

Roma	**Iš viso**	**95**
	Romos Grigaliaus universitetas	52
	Romos „Angelicum“ universitetas	26
	Romos universitetas	9
	Aukštoji archeologijos mokykla	6
	Romos krikščioniškosios archeologijos institutas	2
Kiti Italijos universitetai	**Iš viso**	**29**
	Pisos	15
	Bolonijos	10
	Pavijos	2
	Genujos	1
	Modenos	1
Jūreivystės ir inžinerijos mokyklos	**Iš viso**	**28**
	Neapolio jūreivystės institutas	11
	Turino praktinė m-kla	10
	Livorno jūrų akademija	2
	Genujos jūrų institutas	1
	Genujos laivų statybos mokykla	1
	Turino karo akademija	1
	Turino univ. Inžinerijos institutas	1
	Turino Voltos vakarinė elektrotechnikos m-kla	1
Kitos mokyklos	**Iš viso**	**34**
	Romos šv. Cecilijos konservatorija	10
	Pizos veterinarijos institutas	5
	Romos aukštojo meno institutas	4
	Romos muzikos institutas	2
	Florencijos meno akademija	1
	Milano Verdžio muzikos konservatorija	1
	Milano vokalo m-kla	1
	Milanas nenurodant mokyklos	3
	Monzos taikomos dailės m-kla	1
	Italija nenurodant mokyklos	6

Italijos saleziečių mokyklos	**Iš viso**	**96**
	Manfredini amatų m-kla	30
	Kretingos pranciškonai Italijos Tuščia provincijoje	14
	Tarptautinis saleziečių teologijos institutas (Turinas)	12
	Foglizo filosofijos institutas	9
	Marijos krikščionių pagalbos dukterų įstaiga (Turinas)	8
	Ivrijos filosofijos institutas	7
	Rebaudengo (Turinas) amatų m-kla	7
	Saleziečių kolegija Lombriaske (Turinas)	1
	San Benino amatų m-kla	3
	Don Bosco institutas, Veronos amatų m-kla	1
	Kjerų teologijos m-kla Turine	1
	Lombriasko (Turinas) vargonų m-kla	1
	Saleziečių amatų m-kla Milane	1
	Valsaličės filosofijos institutas Turine	1
Italijos karo mokyklos	**Iš viso**	**8**

Pastaba: Mechanikos ir spaustuvių amato Italijoje 1929 m. mokėsi 9, o 1932 m. – 17 lietuvių saleziečių. Teigiama, kad Italijos Peroza Argentina (Turino provincija, šiaurės Italija) saleziečių įstaigoje 1927–1935 m. mokėsi apie 200 lietuvių, kurie rengėsi saleziečių vienuolių pareigoms, vadovaujami Antano Skelčio[550]. Bet šis skaičius neįtrauktas į šią statistiką, nes nepavyko nustatyti jų pavardžių.

13 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Čekoslovakijoje 1920–1939 m.

Praha	**Iš viso**	**115**
	Prahos aukštoji technikos m-kla	23
	Prahos vokiečių technikos m-kla	19
	Prahos technikos m-kla, nenurodant čekų ar vokiečių	18
	Prahos univ., nenurodant čekų ar vokiečių	16
	Prahos vokiečių universitetas	10
	Prahos konservatorija	7
	Prahos IV čekų universitetas	5
	Prahos karo mokykla	4[551]
	Prahos grafikos m-kla	3
	Prahos Benešo kolegija	2
	Prahos vokiečių muzikos m-kla	2
	Prahos Huso vardo Teologijos fakultetas	1
	Prahos Intendantūros akademija	1
	Prahos kino studija	1
	Prahos moterų pašaukimo m-kla	1
	Prahos rusų juridinė m-kla	1
	Praha nenurodant m-klos	1

550 LE, XXII, p. 318.

551 Pastaba: Prahos karo mokyklose studijavo žymiai daugiau lietuvių karininkų, bet autoriui nepavyko nustatyti jų pavardžių.

Brno	**Iš viso**	**63**
	Benešo technikos m-kla	25
	Technikos m-kla	12
	Technikos m-kla, nenurodant čekų ar vokiečių	11
	T. G. Masariko universitetas	8
	Žemės ūkio m-kla	7
Kitos mokyklos	**Iš viso**	**31**
	Chrudino medžio apdirbimo m-kla	8
	Bechynės keramikos m-kla	7
	Banska Bistrica metalo apdirbimo m-kla	5
	Hradės Kralovos pramonės m-kla	5
	Humeno medžio apdirbimo m-kla	2
	Chrudino moterų šeimininkavimo m-kla	1
	Hradės Kralovos odos apdirbimo m-kla	1
	Kutnės pramonės m-kla	1
	Parduiskų pramonės m-kla	1

Pastaba: sąraše nėra dalies Lietuvos karininkų, studijavusių Čekoslovakijos karo mokyklose.

14 lentelė. Lietuvos studentų skaičius Belgijoje

Briuselis	**Iš viso**	**52**
	Laisvasis universitetas	16
	Žemės ūkio m-kla Leken Briuselyje	8
	Laisvojo universiteto socialinių ir politinių mokslų m-kla	3
	Veterinarijos m-kla	2
	Fizinio auklėjimo institutas	1
	Fotografinio meno m-kla	1
	Masažo ir gimnastikos medicinos m-kla	1
	Piešimo m-kla	1
	Prekybos m-kla	1
	Stomatologijos institutas	1
	Briuselio karo mokyklos	17
Lježas	**Iš viso**	**60**
	Lježo universitetas 1909–1928 m.	50
	Prekybos ir konsulinės teisės m-kla	4
	Politechnikos institutas	2
	Valstybinė prekybos m-kla	2
	Odos fabriko m-kla	1
	Lježo universiteto Technikos fak.	1
Levenas	**Iš viso**	**26**
	Leveno universitetas	13
	Levano universiteto Filosofijos institutas	13
Antverpenas	**Iš viso**	**15**
	Prekybos institutas	13
	Jūrų navigacijos mokykla	2

Gentas	**Iš viso**	**42**
	Universitetas nenurodant fakulteto	25
	Inžinerijos, meno ir amatų m-kla	14
	Aukštoji prekybos m-kla	3
Kiti Belgijos miestai	**Iš viso**	**12**
	Uršuliečių namų ruošos m-kla Vavre-Notre	6
	Žemblu agronomijos institutas	2
	Belgijos aukštasis institutas	1
	Belgijos saleziečių m-kla	1
	Eterbeko prie Briuselio meno ir amatų m-kla	1
	Vervjė universitetas	1

15 lentelė. Studentų iš Lietuvos skaičius kitose valstybėse

Olandija	**Iš viso**	**51**
	Valkenburgo kolegija	50
	Vlisingeno jūrų m-kla	1
Latvija	**Iš viso**	**44**
	Rygos universitetas, Veterinarinės medicinos fakultetas	20
	Rygos jūrų mokykla	24
Anglija	**Iš viso**	**23**
	Londono universitetas	7
	Glazgo technikos m-kla	2
	Mančesterio universitetas	2
	Vakarų universitetas, Ekseteris	2
	Birmingemo socialinių mokslų kursai	1
	Brino žemės ūkio m-kla	1
	Edinburgo mokytojų seminarija	1
	Islandijos Reikjavikas	1
	Londono anglų kalbos m-kla	1
	Northamptono politechnikumas	1
	Ritger kolegija	1
	Nenurodant mokyklos	3
Danija	**Iš viso**	**17**
	Kopenhagos prekybos m-kla	12
	Kūno kultūros institutas	2
	Veterinarijos ir žemės ūkio m-kla	2
	Sodai	1
Suomija	**Abo (Turku) jūrų navigacijos institutas**	**11**

JAV	**Iš viso**	**11**
	Čikagos medicinos m-kla	2
	Niujorko universitetas	2
	Butlerio universitetas	1
	Čikagos Lojolos universitetas	1
	Harvardo universitetas	1
	Kalifornijos kolegija	1
	Klivlendo paruošiamoji mokykla	1
	Niujorko žydų teol. seminarija	1
	Teksaso kolegija	1
Švedija	**Iš viso**	**9**
	Stokholmo Aukštoji mokykla	3
	Stokholmo miškų m-kla	2
	Veterinarijos m-kla	2
	Upsalos universitetas	1
	Kursai	1
Kitos šalys	**Iš viso**	**7**
	Belgrado universitetas	1
	Bombėjaus universitetas	1
	Jeruzalės Biblijos akademija	1
	Jeruzalės hebrajų universitetas	2
	Madrido universitetas	1
	Palestinos universitetas	1

16 lentelė. Suminiai Lietuvos studentų skaičiai užsienio valstybėse 1900–1940 m.

Šalis	**Studentų skaičius**
1. Vokietija	1052
2. Šveicarija	915 (be Lozanos univ.)
3. Prancūzija	549
4. Austrija	306
5. Italija	279
6. Čekoslovakija	263
7. Belgija	191
8. Olandija	51
9. Latvija	44
10. Anglija	23
11. Danija	17
12. Suomija	12
13. JAV	11
14. Švedija	10
15. Kitos šalys	8

Iš viso užsienio šalyse studijavo **3 731** užregistruotas studentas iš Lietuvos. Šis skaičius pagrįstas konkrečiomis pavardėmis.

II. TURININGOJI DALIS

I skyrius. Studijos ir katalikiškasis modernizmas

1. Studijos užsienyje – sąlytis su nauja moksline, socialine situacija Vakarų Europoje

Kadangi iki I pasaulinio karo užsienyje daugiausia studijavo kunigai ir katalikiškos orientacijos jaunimas, todėl istoriškai svarbu pirmiausia suvokti, kokį poveikį šio jaunimo studijos ir kolektyvinė veikla darė Lietuvos Katalikų bažnyčios socialinei doktrinai ir taktikai, kad Bažnyčia labiau pasitarnautų laisvės ir apšvietos siekiančiai lietuvių tautai, o pati išsaugotų gebėjimą dvasiškai vadovauti tautai kintančiomis mokslo ir socialinių permainų sąlygomis.

Užsienyje studijuojantis Lietuvos jaunimas stebėjo Vakarų visuomenėje ir pačiame Katalikų bažnyčios gyvenime vykstančias permainas, sukeltas tiek XIX a. gamtos mokslų laimėjimų, tiek ir Europoje kylančių nacionalinio ir socialinio išsivadavimo judėjimų, su kuriais į politiką veržėsi nauji subjektai, reikalaudami sau teisių, nešdami naujas vertybes ir jų konfliktą su tradicinėmis. Tarp tokių subjektų veržėsi ir lietuvių tauta, kurios tautiniam atgimimui buvo palankūs du istoriniai įvykiai: baudžiavos panaikinimas Rusijos imperijoje 1861–1863 m., juridiškai išlaisvinęs pagrindinę Lietuvos visuomenės dalį, ir 1904 m. lietuvių spaudos ir dalies organizuoto lietuvių veikimo draudimų panaikinimas po 1905 m. revoliucijos. Jie formaliai atvėrė lietuvių tautai daugiau galimybių ne tik socialinei, kultūrinei veiklai, bet ir formuotis nuomonių įvairovei, jų poleminei koegzistencijai, taip pat ir tikėjimo dalykuose. Tikėjimo dabar ne tik nebuvo galima primesti, bet darėsi nepakankama jį ir skelbti: juridiškai laisvas žmogus tikėjimą linkęs priimti ir stiprinti įtikinėjimo ir įsitikinimo pagrindu. Ano meto lietuvių spauda rašė, kad šių dienų gyvenimas negailestingai griauna visas klaidingas, nepamatuotas teorijas ir skatina ieškoti naujų pažinimo ir socialinio susitvarkymo

būdų[552].

Tai kūrė naują idėjinę, socialinę situaciją ir Katalikų bažnyčiai, vertė ją naujai toje situacijoje įsikurti, rinktis šiai situacijai atitinkamą veikimo taktiką, atsiverti diskusijoms, iš naujo apsvarstyti savo tiesų argumentaciją, polemizuoti anksčiau nesvarstytomis temomis. Todėl Katalikų bažnyčia tiek Vakaruose, tiek ir Lietuvoje darėsi polemiškesnė, intelektualesnė ir sykiu atviresnė naujovėms, pajėgesnė išsaugoti savo gebėjimą dvasiškai vadovauti visuomenėms kintančiomis istorijos ir didėjančio žinojimo sąlygomis.

Šis judėjimas Vakaruose buvo įvardytas katalikiškuoju modernizmu[553] ir reiškė tam tikrą posūkį Bažnyčios ir visuomenės santykiuose. Iki tol Katalikų bažnyčia, lenkusi visuomenę gyventi pagal savo tradiciškai suprantamus postulatus, dabar pati buvo orientuojama taikytis prie sparčiai besikeičiančios, iš dalies sekuliarėjančios visuomenės, atitinkamai interpretuoti įprastas savo tiesas. Ši XIX a. pabaigoje prasidėjusi tendencija vyksta iki šiol.

2. Užsienyje studijuojantys asmenys – Lietuvos katalikų bažnyčios atsinaujinimo iniciatoriai

Į šį judėjimą[554] aktyviai jungėsi ir užsienyje studijuojantis Lietuvos katalikiškasis jaunimas, pirmiausia susitelkęs į minėtas draugijas Fribūro ir Leveno universitetuose, taip pat ir pavieniai, kitose užsienio mokyklose studijuojantys, lietuviai kunigai. Dėl savo organizuotumo ir įvairių katalikiškų fondų (Tautos fondo,

552 „Mokykla“ prie *Lietuvos ūkininko*, 1909, nr. 4, p. 15.

553 Plačiau apie katalikiškąjį modernizmą Vakaruose žr.: Bronislavas Kuzmickas, *Katalikiškoji filosofija: XIX ir XX amžiai*, monografija, Vilnius: MRU, 2003. Lietuvoje „katalikiškasis modernizmas“, matysime, turėjo savo specifinių bruožų, kai kuriais klausimais skirtingų nuo vakarietiško.

554 J. Skvireckas 1907 m. rašė, kad modernistų Lietuvoje nėra (Skvireckas J. Encyklika apie „modernistų doktrinas“. – *Draugija*, 1907, nr. 11, p. 308–315). Jakštas, A. Šis tas apie modernizmą užrubežyje ir pas mus. – *Draugija*, 1912, nr. 66–67, p. 190–203; Šepetys, J. Religija, dogma ir bažnyčia (Modernisto minčių žiupsnelis). – *Aušrinė*, 1914, nr. 2, p. 38–40; Milkowski, St. *O modernizmie*, Wilno, 1911; Šernas, A. Modernizmas. – *Pasiuntinys*, 1913, nr. 3, p. 77–85, nr. 4, p. 112–122; Kuprevičius, M. Dėl R. katalikų bažnyčios reformos. – *Pasiuntinys*, 1912, nr. 6, taip pat kun. V-no straipsniai 1912 m. *Vilniaus žiniose*, *Teisybėje*, *Balse*, *Naujose srovėse*. J. Eretas citavo A. Jakštą, kad Lietuvoje buvę tik „modernizmo apraiškos“, kurias iš esmės propagavę užsienyje studijuojantys teologai: S. Šultė, J. Matulevičius, P. Kuraitis, M. Reinys; modernizmą Lietuvoje skatinusi pasaulietinė inteligentija, kritikavusi katalikų doktrinos ortodoksiškumą ir sustingimą (Eretas, J. Katalikai ir mokslas, p. 155, 160–161 (išnašos).

Amerikos ir Kauno „Motinėlių“) materialinės paramos, kaip minėta, jie galėjo ne tik sėkmingai studijuoti, bet turėjo daugiau ir galimybių sekti užsienio spaudą, stebėti šalių, kuriose studijavo, katalikišką gyvenimą, labiau gilintis į savo profesorių ir kitų užsienio autorių veikalus, taip pat ir nagrinėjančius naujas permainas Katalikų bažnyčioje, ryžtis „visa ką kitų šalių katalikai yra išradę žmonių tikėjimui, dorai ir pačiai gerovei pakelti, pritaikyti ir Lietuvai“ (A. Civinskis)[555]. S. Šalkauskis, ką tik baigęs Fribūro universitetą, 1921 m. specialiai ėmėsi leisti naują žurnalą krikščionybės atsinaujinimui skatinti: „Nusiraminti nedera tikram krikščioniui. Mūsų idealas neleidžia tenkintis jokiomis gyvenimo lytimis“[556]. Reikėjo atsikirsti ir į pasaulietinės inteligentijos, susispietusios aplink *Aušrinę*, *Varpą*, *Lietuvos ūkininką*, priekaištus katalikų doktrinai dėl jos ortodoksiškumo ir sąstingio.

2.1 Referatai – savišvietos ir Lietuvos informavimo apie užsienio katalikų gyvenimo naujoves forma

Siekdami informuoti Lietuvos katalikų bendruomenę apie Vakaruose (Belgijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje) vykstančio katalikiško gyvenimo dvasines, organizacines naujoves, jų argumentus, minėtų universitetų lietuviai studentai rengė ir skaitė savo draugijose atitinkamai orientuotus referatus, užsienio autorių paskaitų ir knygų anotacijas, recenzijas, apžvalginius straipsnius, o svarbesnius skelbė Amerikoje ir Lietuvoje leidžiamoje lietuvių katalikiškoje spaudoje. Pareigą rengti tokius referatus jie buvo įrašę į savo draugijų įstatus: kiekvienas draugijos narys privaląs per semestrą parengti ir perskaityti draugijos susirinkime bent vieną referatą ar straipsnį, dalyvauti tokio pranešimo pagrindu vykstančioje diskusijoje. Referatų rengimas buvo ir svarbus savišvietos, lavinimosi akstinas, mokantis gilintis į referuojamą ar recenzuojamą kūrinį, išskiriant jame pagrindinius dalykus, perteikiant suvoktą informaciją aiškia, suprantama kalba, taip pat ir mokantis

555 *Vadovas*, 1913, nr. 60, p. 355.

556 Redakcijos žodis. – *Romuva*, 1921, nr. 1, p. 10.

polemikos su oponentais[557], žodžiu, keldami savo pačių dalykinę, lituanistinę ir ideologinę kvalifikaciją.

Paskata šiai veiklai iš dalies atsirado žurnalo *Draugija* redaktoriui ir leidėjui, prelatui Aleksandrui Dambrauskui – Adomui Jakštui pakvietus minėtų užsienio universitetų lietuvius studentus, dar nepajėgius sudėtingesniam mokslo darbui, „rengti rimtesnių knygų recenzijas, ypač iš filosofijos ir gamtos mokslų, taip pat svarbesnių laikraščių apžvalgas katalikiškosios filosofijos ir visuomeninio gyvenimo klausimais“, jas siųsti lietuvių katalikų laikraščiams pagal principą *Dirbkime, kiek kas galime ir kaip galime*[558]. Vieni iš tų referatų (ypač Lietuvos istorijos temomis) žadino lietuvių tautinę sąmonę, kiti platino neotomistinės filosofijos idėjas, treti vertino įvairius ano meto Lietuvos kultūrinio, politinio gyvenimo įvykius katalikybės idealų požiūriu, ketvirti polemizavo su darvinistais, socialistais ar apskritai „pirmeiviais“ pasaulėžiūros ir būsimo Lietuvos socialinio sutvarkymo klausimais.

Itin aktyvūs šioje srityje buvo Fribūro lietuviai studentai. Būdami skaitlingesni už savo kolegas iš Leveno, be to, ir ilgiau už juos veikdami, jie 1899–1924 m. parengė ir perskaitė draugijos „Lithuania“ susirinkimuose per 111 tokių referatų įvairiomis Lietuvos ir pasaulio politikos, filosofijos, religijos, grožinės literatūros, einamųjų įvykių temomis[559], dažnai orientuotomis į socialinį katalikybės atsinaujinimą. Dalį jų skelbė lietuvių katalikiškoje spaudoje: *Dirvoje-Žinyne*, *Žvaigždėje*, *Šviesoje*, *Vadove*, *Tėvynės sarge*, vėliau *Draugijoje*, *Šaltinyje*, *Ateityje*. Vien *Draugijos* ir *Ateities* žurnaluose Fribūro draugijos „Rūta“-„Lithuania“ nariai 1911–1914 m., autoriaus žiniomis, įvairiomis temomis paskelbė 11 straipsnių: Antanas

557 1913 m. katalikiškas laikraštis *Viltis* rašė: „Nuo pat pradžios mūsų tautinio atgimimo gabesnioji mūsų jaunuomenė-moksleiviai stodavo priešingon katalikybei pusėn. Beveik kiekvienas moksleivis visuomenės supratimą matuodavo priešingumu katalikybei, kunigams. Pagaliau susidarė inteligentuose tokia nuomonė, kad pažangus, šviesus žmogus negalįs būti tikįs, praktikuojąs katalikas.“ (nr. 56, p. 1). J. Šliūpas net teigęs, kad kunigų lietuvių tautai nereikia (dr. Bartuška, V. *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais. Kritiškas 1914–1919 m. įvykių ir asmenų įvertinimas*, Klaipėda, 1937, p. 26.

558 Žr. A. B. Andriuškos laiškas A. Jakštui iš Ore Place (Anglija), 1913 10 14. – VUB, F1, D460, l. 8. Leveno universiteto lietuvių st. d-jos „Lietuva“ susirinkimo 1910 03 07 protokolas. – f. 564, ap. 3, b. 268, l. 56.

559 Radzevičius, P. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“..., p. 284–286.

Dailidė (Jaunutis) – aštuonis, Leonas Bistras – septynis, Blažėjus Česnys – šešis, Antanas Maliauskis – keturis, Simonas Šultė – tris. Antanas Neverauskas (A. Lietuvaitis) ir V. Zajančiauskas – po du (kai kurie iš tų referatų buvo išleisti ir atskiromis knygelėmis)[560]. Iš jų atskirai gali būti paminėtas A. Maliauskio referatas „Liudvikas Windchorstas“, irgi išleistas atskira knygele (1912), kuriame autorius aptarė vokiečių katalikų visuomenės „budintojo“ L. Windhorsto veiklą, ją vertino kaip pavyzdį Lietuvos katalikams: „*Dabar nubundant Lietuvos katalikams, labai svarbu pažinti vokiečių katalikų atgimimo istoriją. Tai mus padrąsins, paakins prie veikimo.*“[561]

Leveno lietuviai studentai 1908–1910 m. žurnale *Draugija* paskelbė per 50 įvairių recenzijų, anotacijų: M. Reinys – 29, P. Kuraitis – 14, J. Galdikas – 6, E. Stukelis – 3 ir A. Maliauskis – 1[562]. Vien per 1909 m. leveniečiai tik *Draugijai* buvo

560 Iš „Rūtos-Lithuanios“ susirinkimuose skaitytų svarbesnių referatų filosofijos, sociologijos temomis minėtini:
1. Česaitis, I. *Etinis individualizmas proto ir tikėjimo šviesoje (1914–1917)*, išleistas atskira knygute Voroneže, 1918 m. (skliausteliuose nurodyti studijavimo Fribūre metai).
2. Česnys, B. Ar slegia bažnyčia svietišką mokslą (1908/09–1911/12). – *Šaltinis*, 1909, nr. 42–43.
3. Čižauskas (Trainaitis), Ignas, *Apie religijos evoliuciją* (1903/04–1905/07).
4. Ignatavičius, K. *Žmogaus vertė* (1905, 1905–1906 – 1907–1908).
5. Gerulis, P. (slapyv. Kragas), *Rūtelė mūsų dainose* (1912), išleistas atskira knygute (Šv. Kazimiero d-jos leidinys, 28 p.).
6. Mykolaitis-Putinas, V. *Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė* (1919/20–1922).
7. Neverauskas, A. *Auklėjimas. Autoritetas. Liuosybė* (1911/12).
8. Purickis, J. *Beletristikos rolė žmonijos auklėjime*, K. Banaičio spaustuvė, 1914.
9. Raulinaitis, P. *Socializacija* (1919/20–1922/23).
10. Šalkauskis, S. *Vidūnas kaipo tautinės lietuvių idėjos reiškėjas*.
11. Šalkauskis, S. *Čiurlionis ir Dambrauskas – tautinės idėjos reiškėjai* (1916–1919).
12. Šalkauskis, S. *Rūtų darželis*, 1918 m.
13. Šultė, S. Dabartinis mokslo stovis evoliucijos klausimu (1905/06–1910/11). – *Draugija*, 1910, nr. 4, p. 314–324, nr. 41, p. 38–58).
14. Vaitkevičius (Genys), J. *Tikėjimo ir proto suderinimas* (1904/05–1911/12).
15. Zajančiauskas, V. Nejaugi? (Atsakymas į R. Bytauto straipsnį „Aušrinėje“). – *Ateitis*, 1912, nr. 1, p. 23–28.
16. Zajančiauskas, V. *Šis tas apie monizmą. Monizmas ir žmogaus vėlė*.
17. Žilevičius, H. *Nuosavybės klausimas sulig Thomo Akviniečio* (1918–1922) ir kiti (P. R. [Petras Radzevičius]. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“..., p. 254–255).

561 Maliauskis, A. *Liudvikas Windchorstas* (atskiras leidinys, K. Banaičio spaustuvė, 1912, 11 p.

562 Iš Leveno lietuvių studentų recenzuotų svarbesnių užsienio katalikiškosios filosofijos veikalų verti paminėjimo: dvi J. Galdiko 1910 m. parengtos recenzijas apie Leveno universiteto prof. V. Grégoire'o veikalą *Šiuolaikinis materializmas ir gyvybės problema* ir H. Labrūno *Evoliucijos teorija* (1909); E. Stukelio recenzija apie Graco universiteto prof. J. Ude's darbą *Darvinizmas ir jo poveikis šiuolaikiniam dvasiniam gyvenimui*, P. Kuraičio – apie F. W. Foersterio straipsnį „Krikščionybė ir klasių kova“ (1908); M. Reinio recenzijos šiems darbams: M. Vitmanno *Pagrindiniai etikos klausimai* (1909), J. Laminne'o *Šiuolaikinė situacija katalikybės mokslo požiūriu* (1909) ir kt.

parašę 20 recenzijų[563]. Tarp svarbesnių Leveno universiteto lietuvių parengtų straipsnių Lietuvos katalikų žurnalams *Draugija*, *Šaltinis*, *Ateitis* (1909–1911 m.) minėtini:

1. A. Viskantas „Apie lietuvių ir lenkų santykius“ (pranc. k.), straipsnis prancūzų laikraščiui (1910 04 26).
2. A. Viskantas „Kaip tai kai kurių savo kojomis vaikščiojama“, straipsnis-feljetonas, skirtas *Ateičiai* (1911 04 18).
3. P. Kuraitis „Šių laikų studentai ir Katalikų Bažnyčia“, verstinis straipsnis, skirtas *Draugijos* žurnalui (1910 04 26).
4. P. Kuraitis „Keli žodžiai apie dorinės kultūros reikalus“, referatas, skirtas *Ateičiai* (1911 05 21).
5. M. Reinys „Pasaulėžiūros įgijimo kelias“, straipsnis, skirtas *Ateičiai* (1911 03 04).
6. M. Reinys „Formalizmo, pasišventimo ir individinio darbo klausimai draugijų gyvenime“, referatas (1910 12 24).
7. J. Galdikas „Doros krizė Francijoje“ (1911 02 26).
8. A. Maliauskis „Jaunuomenės ištvirkimas“, straipsnis *Šaltiniui* (1910 12 24).

Recenzuota nemažai veikalų, kuriuose svarstytos katalikų apologetikos metodologinės problemos, kylančios polemikoje su „pirmeiviais“. Leveno universitete studijuojantis Pranas Kuraitis *Draugijoje* buvo pristatęs daug tuo metu populiaraus katalikų filosofo ir pedagogo, Ciuricho universiteto prof. W. F. Foersterio šios tematikos veikalų, tarp jų: *Krikščionybė ir klasių kova* (1908), *Gyvenimo vadovas* (1909), *Autoritetas ir laisvė*, o 1910 m. gavęs iš paties F. W. Foersterio leidimą išvertė į lietuvių kalbą ir paskelbė *Draugijoje* jo populiarų apologetinį straipsnį „Šių laikų studentija ir Katalikų Bažnyčia“, skelbtą vokiečių žurnale *Jahrbuch moderner Menschen* (1907, Bd. II)[564]. Šis straipsnis buvo svarbus tuo, kad pasižymėjo istoriniu ir sykiu moderniu požiūriu į katalikybę ne kaip į abstrakciją, o kaip į istoriškai

563 VUB, F1 E20, p. 4.

564 *Draugija*, 1910, nr. 41, p. 17–37; V. Biržiškos „Lietuvių bibliografijoje“ šio straipsnio vertimas netiksliai priskiriamas K. Puidai. Mat P. Kuraitis po vertimu pasirašė kriptonimu „K. P.“. – P. Kuraičio laiškas A. Jakštui, 1910 04 24. – VUB F1 E20, l. 4.

konkrečių žmonių religiją: kokios kultūros yra istoriškai konkretus žmogus, tokį pavidalą įgyja ir jo praktikuojama katalikybė. Šią idėją vėliau Lietuvoje plačiai plėtojo filosofas Stasys Šalkauskis.

Pats P. Kuraitis, studijų reikalais vėliau persikėlęs į Miunsterio universitetą, laiškuose teikė žinias Peterburgo katalikų dvasinės akademijos apologetikos prof. kun. Petrui Būčiui apie Vokietijoje išėjusius iš spaudos naujausius katalikiškosios apologetikos veikalus, tarp jų – G. Essero ir J. Mausbacho *Religion, Christententum, Kirche* (1911), kurį pristatė kaip „didelės vertės". Pats P. Kuraitis tuo metu Miunsterio universitete klausė apologetikos profesoriaus J. Mausbacho paskaitų apie modernizmą. Informavo P. Būčį ir apie kitą Miunsterio profesorių neotomistą J. Geyserį, ėjusį į platų kontaktą su moderniąja filosofija, jo „labai rimtą psichologijos rankvedį" *Lehrbuch der allgemeinen Psychologie* (1912), papildytą E. Husserlio pažiūromis[565]. Tarp P. Kuraičio recenzuotų prancūzų katalikų autorių knygų 1910 m. galima paminėti J. Serre'o veikalą *Plačiojo proto religija* (pranc. *La Religion de l'Esprit Large*, 1890), kuriame mokslo, filosofijos ir religijos sintezė aiškinta kaip „visapusiškas mąstymas". Juo remdamasis P. Kuraitis „pirmeiviškąjį mąstymą" vadino „siaurumu"[566], o A. Jakštas „siauraprotyste", patį šio autoriaus veikalą ragino išversti į lietuvių kalbą[567]. V. Kamantauskas tai padarė 1934 m.[568]

Jie, ypač leveniečiai, rašė ir įvairių Prancūzijos, Belgijos, Vokietijos, Olandijos, net Italijos neoscholastinės filosofijos, sociologijos žurnalų apžvalgas: Leveno katalikų universiteto leidžiamo *Revue Neo-scholastique de Philosophie*, *La Revue de Philosophie* (leido Paryžiaus katalikų institutas nuo 1876 m., redagavo Emilis Peuillaube), italų *Rivista di Filosofia Neo-Scolastica* (leid. nuo 1876 m., red. A. Gemelli), olandų *Le Mouvement social*, vokiečių *Jahrbuch für Philosophie und spekuliatyve Theologie*, *Apologetische Rundschau* ir daugelio kitų.

---

565 P. Kuraičio laiškas P. Būčiui iš Miunsterio, 1912 01 17. – LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 90, l. 3–4.

566 *Draugija*, 1910, nr. 37, p. 36–37.

567 *Draugija*, 1907, nr. 9.

568 Serre, J. *Juo plačiau, juo prie tiesos arčiau (Au large). Visuotinio sutaikinamojo metodo ir pilnutinės intelektualybės eskizas*. Iš pranc. k. vertė V. Kamantauskas, K., 1934, 183 p.

Kartais būdavo pateikiamos ir pozityvistinės orientacijos žurnalų apžvalgos, pvz., *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*, kuriame spausdinosi ir tokie žinomi neopozityvistai kaip M. Schlickas, fizikas M. Planckas ir kiti[569].

33 pav. Benediktas Andriuška (1884–1951)

Iš neorganizuotų studentų šioje srityje aktyviai reiškėsi Nowy Sącz (Austro-Vengrija), Ore Place (Anglija), vėliau Valkenburgo kolegijose studijavęs jėzuitas Benediktas Andriuška (1884–1951), būsimas Kauno dvasinės seminarijos filosofijos profesorius, Lietuvos jėzuitų ordino provincijolas. Sakė studijuojąs „Šv. Tomo filosofiją“, savo filosofinius tekstus grindžiąs neoscholastų, ypač belgų filosofo Désiré Mercier veikalais[570]. 1913–1914 m. išvertė į lietuvių kalbą ir paskelbė vokiečių apologeto J. Klugo veikalą *Gyvenimo klausimai* (315 p.)[571], taip pat tekstus iš Valkenburgo kolegijos prof. V. Cathreino veikalo *Civilizacija*[572]. Parašė ir filosofinę novelę „Dvigubas galas“[573], straipsnį „Ateizmas“[574]. Laiškuose A. Jakštui reiškė susirūpinimą, kad lietuvių tautinis atgimimas neatsigręžtų prieš katalikų tikėjimą[575]. Į lietuviškus

569 *Draugija*, 1911, nr. 54.

570 B. Andriuškos laiškas A. Jakštui iš Ore Place (Hastings), 1913 12 21. – VUB, F1 D460, l. 11. D. Mercier buvo scholastinės filosofijos reformatorius. Manoma, kad jis inicijavo popiežiaus Leono XIII encikliką *Aeterni Patris*, paskelbusią Tomo Akviniečio pažiūras katalikų filosofijos pagrindu. (Tatarkiewicz, W. *Filosofijos istorija*, III, 2003, p. 281). Mokslą suprato kaip į priemonę tikėjimui apginti. Nuomonę, kad krikščioniškas mokslas gali trukdyti mokslinei iniciatyvai, laikė klaidinga. Jo iniciatyva įsteigtas žurnalas *La Revue neo-scholastique* vadovavosi šūkiu „Nova et vestra“ (liet. seną derinti su nauju), siekė filosofiją jungti su gamtos mokslais, laikė mokslą ir tikėjimą suderinamais dalykais, bet ragino mokslo nesieti su tiesioginiais apologetikos interesais. Propagavo mokslinių tyrinėjimų laisvę (Plačiau žr. Eretas, J. Katalikai ir mokslas, p. 1–276). V. Kučinskas buvo išvertęs į lietuvių kalbą D. Mercier straipsnį „Krikščioniškojo auklėjimo principai“ (*Lietuvos mokykla*, 1926, nr. 4, p. 137–160). Plačiau apie D. Mercier žr. Kuraitis, P. Désiré-Josiph Mercier kaip filosofas. – *Logos*, 1926, nr. 1, p. 120–128.

571 *Draugija*, 1914, nr. 91–92, nr. 93–96, nr. 91–92, nr. 93–96.

572 *Bažnytinė apžvalga*, 1914, nr. 4, p. 50–54, nr. 5, p. 66–70.

573 *Draugija*, 1913, nr. 81, p. 58–72; nr. 82, p. 150–164.

574 *Bažnytinė apžvalga*, 1914, nr. 3 (16), p. 34–39.

575 Ano meto katalikų spauda rašė: „Auštant lietuvybei, kartu su ja ėmė į mūsų gyvenimą spraustis ir netikėjimas. Besimokanti jaunuomenė pasidavė įsisiūbavusiai lietuvybės ir netikėjimo bangai.“ (Staugaitis, J. Kun. Antanas Civinskis. – *Vadovas*, 1913, nr. 60, p. 358).

laikraščius rašė ir Insbruko (1908), Halės (1913) universitetuose filosofiją, teologiją, agronomiją studijuojantis būsimasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis (1885–1969).

Recenzijų autoriai kartais parodydavo ir nemažą apsiskaitymą, susipažinimą su naujausia prancūzų ir vokiečių filosofine ir kitokia literatūra, gebėjimą ją analizuoti ir vertinti visame tos idėjinės krypties kontekste. Ypač tai pasakytina apie M. Reinio ir P. Kuraičio recenzijas, kurios neretai turėjo ir mokslinio darbo požymių.

Daug jų straipsnių, recenzijų, vertimų buvo apologetinė reakcija į ano meto liberaliuose Lietuvos laikraščiuose pasirodančią katalikų pasaulėžiūros arba socialinės doktrinos kritiką. Jie patys mokėsi argumentacijos iš Vakarų autorių ir sykiu informavo apie ją Lietuvos teologus jų poleminių straipsnių veiksmingumui padidinti. Kai kuriose recenzijose tiesiai reikštas principinis katalikybės kvietimas atsinaujinti. Leveniškis M. Reinys, recenzuodamas savo profesoriaus Jacques'o Laminne'o (Leveno universitetas) knygą *Šiuolaikinė situacija katalikybėje*, 1910 m. propagavo pagrindinę tos knygos idėją apie katalikybės egzistavimo formų kaitos būtinybę istorijoje – „*katalikybės idealas kiekvienoje epochoje turi būti vaizduojamas tam laikui tinkančiuose rūbuose ir žmogaus mėgstamose dalykų formose*“, pripažino, kad ir „*tikėjime gali būti permainų, prisitaikant prie gyvenimo*“[576]. Referatą „Apie religijos evoliuciją“ Fribūro lietuvių studentų draugijos posėdyje kiek anksčiau 1902 m. skaitė kun. Ignas Čižauskas-Trainaitis[577]. Jo tekstas, autoriaus žiniomis, atrodo, nebuvo skelbtas, todėl nežinome, kuria kryptimi jame aiškinta „religijos evoliucija“. Tačiau pats pavadinimas orientavo netradiciškai. Religiją kaip istoriškai kintantį reiškinį tada vieningai skelbė modernistai Vakaruose. Lietuvoje šią mintį prieš 1915 m. atvirai propagavo tik protestantų kun. Jonas Šepetys (1867–1941), visas religijos dogmas aiškinęs ne kaip Dievo

576 Madagaskarietis [M. Reinys] rec.: *La Situation actuelle du Catholicisme en face de la science par le Jac Laminne prof. d` l` Université Catholique de Louvain*, Bruxelles-Paris. – *Draugija*, 1910, nr. 39, p. 257–258.

577 Radzevičius, P. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“....

duotas, o kaip istoriškai susiformavusias žmonėms atliekant religines apeigas[578].

Visa ši studentų lietuvių užsienyje literatūrinė veikla buvo svarbi tuo, kad ji teikė galimybių Lietuvos katalikų bendruomenei, katalikiškos spaudos redakcijoms, kunigų seminarijų, Peterburgo katalikų dvasinės akademijos profesoriams, klierikams operatyviai susipažinti su Vakarų katalikiškosios filosofijos (metodologijos), sociologijos idėjomis, ten vykstančiomis katalikiško gyvenimo permainomis, visa tai panaudoti Lietuvos katalikų bažnyčios veiklai atnaujinti.

2.2 Studijos užsienyje – iššūkis lietuvių kalbai ir paskata ją plėtoti

Kartu su šia veikla atsiskleidė ir lietuvių kalbos problemos. Užsienyje studijuojantys lietuviai pirmieji tiesiogiai ir platesniu mastu susidūrė su lietuvių kalbos mokslinės terminijos poreikiu. Klausantis paskaitų, skaitant literatūrą vokiečių, prancūzų, lotynų, lenkų ar kitomis užsienio kalbomis, tos literatūros pagrindu rengiant straipsnius, recenzijas, referatus, iškildavo problema, kaip lietuviškais terminais pavadinti naujai atsiveriančias filosofijos ir kitų mokslų abstrakčias sąvokas, įvardytas minėtų kalbų terminais. Lietuvių kalba, iki tol daugiau turėjusi reikalo su empirinės prigimties sąvokomis, stokojo daugelio terminų abstrakčioms sąvokoms įvardyti. Apie tai Benediktas Andriuška laiške A. Jakštui 1913 m. rašė: „*Ne kartą mėginau rašyti filosofiškus straipsnius. Bet taip sunku, kad visuomet mečiau šalin. Nes daug kartų nežinau, ar koks lietuviškas žodis išreiškia pilnai filosofišką prasmę žodžio lotyniškojo ar francūziško. Lietuviškoj kalboj, rodos, nėra nė vieno veikalėlio, grynai filosofiško, todėl nėra ir iš ko pasimokyti. Reikės tat trumpus filosofiškus sakinius išreikšti, pasinaudojant daug žodžių, ir taip nežinau, ar vyks.*“[579] Dėl lietuviškosios filosofijos terminijos stokos kylančių sunkumų moksliškai mąstyti skundėsi ir Levene studijuojantys P. Kuraitis (1910 m.), M. Reinys, Fribūro universiteto studentas Jonas Totoraitis. Pastarasis 1907 m. sakė verčiąs į

578 Šepetys, J. Religija, dogma ir bažnyčia (Modernisto minčių žiupsnelis). – *Aušrinė*, 1914, nr. 2, p. 38–40.

579 Benedikto Andriuškos laiškas A. Dambrauskui-Jakštui 1913 m. – VUB, F1 D460, l. 11. Plačiau apie filosofinę lietuvių terminiją žr. Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje 1900–1940 m.* Vilnius, 1980, p. 10–19.

lietuvių kalbą katalikų kunigo modernisto A. Ehrhardo brošiūrą *Kultur und Katholizismus*, bet nežinąs, kaip lietuviškai įvardyti tokius teorinius vokiškus terminus kaip *Vorausetzung* (prielaida), *Faktor* (veiksnys), *Wesen* (esmė), *Bestandteil* (sudėtinė dalis), *Gegensatz* (priešybė), *Wiederspruch* (prieštaravimas)...[580] O rašyti reikėjo norint išsiveržti iš užburto rato.

Žinant, kad kalbos terminuose įsitvirtina nauji pažinimo rezultatai, naujos mąstymo formos, lietuviškos terminijos problema tuo metu egzistavo ne tik kaip lingvistinė, loginė, bet ir kaip socialinės pažangos problema. Mat kalba neatskiriamai susijusi su mąstymu, o per jį – ir su visa praktine žmonių veikla. Netikslūs, nevienareikšmiški terminai skatina nesusikalbėjimą, nereikalingus verbalinius ginčus, apsunkina informacijos poėmį, patį mąstymą daro neaiškų ir dėl to socialiai mažiau efektyvų. Tai buvo svarbu ir pasisavinant kitų tautų patyrimą, kuris vyksta tik konvertuojant užsienio kalbų terminų prasmes į lietuviškų žodžių prasmes. Nuo to priklausė ne tik svetimo patyrimo pasisavinimo kokybė, bet kartais ir pati galimybė juo pasinaudoti. Štai Vytautas Soblys Švietimo ministerijos užsakymu po 1935 m. buvo išvertęs iš prancūzų kalbos Paryžiaus katalikų instituto biologo, psichologo, bergsonisto prof. Georges Dwelshauverso (1866–1937) psichologijos vadovėlį, bet tokia neaiškia, nevienareikšmiška lietuvių kalba, kad buvę sunku suprasti patį tekstą. Todėl Lietuvos Švietimo ministerijai teko atsisakyti jo leidybos[581]. Šiuo atveju buvo ne tik neracionaliai sunaudotos vertėjo intelektualios jėgos, laikas, bet ir prarasta galimybė pasinaudoti šios srities pageidaujamu Prancūzijos patyrimu.

Užsienio ir Rusijos universitetuose studijavę lietuviai studentai buvo vieni iš pirmųjų ir sprendžiant šią problemą. Maskvos universiteto studentas filosofas Ramūnas Bytautas paskelbė net atskirą studiją lietuviškos terminijos sudarymo

580 J. Totoraičio laiškas P. Bučiui 1907 11 18. – LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 139, l. 12.

581 Prof. Alfonso Gučo atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 04 16 ir K. Dausos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1983 11 13 (Autoriaus archyvas).

klausimu[582]. Tam jį, jo paties prisipažinimu, paskatinęs jo išklausytas sisteminis lietuvių kalbos kursas Berlyno universitete 1907/08 m. žiemos semestre[583]. Vėliau lietuvių mokslinę terminiją ir pačią terminologijos teoriją plėtojo S. Šalkauskis[584], J. Žlabys[585], J. Laužikas. Pastarasis, 1937 m. versdamas į lietuvių kalbą terminijos požiūriu itin sudėtingą savo buvusios profesorės, austrų psichologės Ch. Bühler knygą *Vaikystė ir jaunystė* (1938), sukūrė arba plačiau paskleidė kitų sukurtus tokius lietuviškus terminus-naujadarus kaip „sambranda“, „stimulas“, „dirgis“, „visybė“, „imlumas“, „gyvenžiūra“, „savistaba“, „savitvarda“ ir kitus. Leveniškis M. Reinys Lietuvos mokslo draugijos XII visuotiniame susirinkime 1918 m. vertintas ir kaip filosofinės literatūros lietuvių kalba pradininkas[586].

3. Užsienyje studijuojančių asmenų idėjos Lietuvos katalikų bažnyčiai moderninti

Užsienyje studijuojantys asmenys propagavo vadinamąjį santūrų, arba lietuvišką, katalikiškąjį modernizmą, kuris skyrėsi nuo vakarietiškojo. Lietuviai studentai matė, kad šis judėjimas Vakaruose, kai jis nukrypo į kai kurių pagrindinių katalikų teologinės dogmatikos postulatų kritiką, sulaukė popiežiaus Pijaus X enciklikos *Pascendi dominici gregis* (1907 09 08), pasmerkusios modernistus. Todėl jie rinkosi kiek kitokį, atsargesnį kelią – siūlė atnaujinti Lietuvos katalikų bažnyčios gyvenimą idėjomis, kurios aiškiai nesikirto su nusistovėjusiomis katalikybės tiesomis, bet buvo aktualios lietuvių tautai, kylančiai laisvam gyvenimui. Tokiomis idėjomis jie pirmiausia laikė: 1) lietuvybę, 2) atvirumą mokslų

582 Bytautas, R. Lietuvių raštkalbės reikalu. – *Draugija*, 1908, nr. 17, p. 612–616.

583 Ramūnas Bytautas. – *Lietuvos žinios*, 1915, nr. 67, p. 2.

584 Šalkauskis, S. Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija. – *Logos*, 1925, nr. 1.

585 Žlabys, J. Lietuvių kalbos filosofija ir kalbos kultūra. – *Literatūros naujienos*, 1927, nr. 9–10.

586 *Lietuvos aidas*, 1918, nr. 97, p. 3. M. Reinys savo filosofiniuose straipsniuose 1913 m. yra vartojęs nemažai filosofijos terminų, įėjusių ir į dabartinę terminiją: „asmens teisė“, „privatinė nuosavybė“, „filosofiškų dalykų gvildenimas“, „pažinimo teorija“, „filosofijos pakraipa“, „filosofijos objektas“, „filosofijos aptarimas“, „filosofijos pažanga“, „sąvoka“, „sprendimai“, pagrindas vadintas „pamatu“, „pasaulio eisena“, „logikos taisyklės“, lotyniškos kilmės terminus „analizė“ „indukcija“ „sintezė“, „dedukcija“, vietoj metodas – „metodė“ arba „metoda“ („filosofijos metoda“), „filosofijos sistematas“, būtinybė reikšta terminais „pareiga“, „priedermė“, esatis – „būtybė“ ir kt.

pažangai, 3) socialinį teisingumą, ir kai kurias kitas idėjas, priartinančias Bažnyčios praktiką prie demokratėjančios visuomenės.

3.1 Raginimas sugrįžti į lietuvybę

Pirmas žingsnis šia kryptimi – sugrąžinti Lietuvos katalikų bažnyčios praktiką į lietuvybę: įveikti joje įsisenėjusią feodalizmo liekaną – polonizmo tradiciją. Tai galima laikyti lietuviškojo modernizmo pradžios istorine specifika. Vakaruose nacionalinių kalbų vartojimo bažnyčios praktikoje klausimas tuo metu nepriklausė modernizmui, nes tai buvo praeitas etapas. Lietuvoje jis daugeliu atvejų tebebuvo aktualus iki pat nepriklausomybės atgavimo (1918 m.), o kai kur ir nepriklausomybės pradžioje.

Šio tikslo siekiant svarbiu reikia laikyti Fribūro lietuvių studentų draugijos „Rūta" nario Jurgio Matulaičio 1899 m.[587] skaitytą tos draugijos susirinkime gana platų referatą-atsišaukimą *Keli žodžiai į mūsų Kunigėlius*, pagrįstą lozungu „Būti geru kunigu, tai būti lietuviu patriotu" [588]. Šis jo tekstas vėliau (1903 m.) beveik tokiu pat pavadinimu buvo paskelbtas *Dirvoje-Žinyne* Jurgio vardu[589].

Jurgis Matulaitis nurodė, kad „naujoji dvasia", kuri beldžiasi į Bažnyčios duris, pirmiausia einanti su lietuvių tautos atgimimu kaip augančia, besiplečiančia realybe. Jo sėkme abejojantiems drąsinti jis priminė kitas, taip pat nepriklausomam gyvenimui kylančias Centrinės ir Vakarų Europos tautas (vengrus, čekus, kašubus, airius, slovakus), nors jų padėtis istorijoje buvusi blogesnė už lietuvių.

J. Matulaičio kritika pirmiausia buvo nukreipta į sulenkėjusius Lietuvos kunigus, kurie savo atvirą priešiškumą lietuvių tautiniam atgimimui dangstė tariama jo grėsme tikėjimui. Esą inteligentai pasauliečiai, bežadindami tautą, užsipuola

587 Vaclovo Aliulio manymu, šis J. Matulaičio tekstas buvo parengtas 1897 m. – *LKMA metraštis*, 2003, t. 23, p. 501.

588 *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius*, 1933, p. 120.

589 Jurgis [Matulaitis]. Keli žodžiai mūsų Kunigėliams. – *Dirva-Žinynas*, 1903, nr. 4, p. 43–69. Kiek keistai atrodo faktas, kad šio istoriškai reikšmingo Lietuvai J. Matulaičio straipsnio nemini nė vienas iš autorių, įvairiais aspektais aptarinėjusių J. Matulaičio veiklą knygoje *Arkivyskupas Jurgis Matulaitis* (1933). Autoriaus žiniomis, jo nemini ir vėlesni autoriai (išskyrus minėtą V. Aliulį), tyrinėję katalikybės atsinaujinimą XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje.

kunigus, bažnyčią ir taip ardą tikėjimo pamatus. J. Matulaitis kėlė klausimą, ar dėl to kalti inteligentai. Juk „prasčiokas žmogus“ neskiria mokslo nuo jo mokytojo – jei mokytojas netinkamai elgiasi, tai ir jo mokslu nenorima tikėti. „Jei tik pavyksta sugėdinti piktus kunigų darbus žmonių akyse, tai tikėjimo nėra ką ir griauti.“[590] Pasaulietinė inteligentija žadinanti „tautą iš gilaus miego“, todėl kunigai privalą prieš juos nesistengti, jų negniuždyti: „*Nenaikinkime savo tautos idealų, o tik juos apsikrikštykime, pašventinkime, taip auginkime, kad iš to būtų ir Dievui garbė, ir žmonėms nauda.*“[591]

34 pav. Jurgis Matulaitis (1871–1927), vėliau arkivyskupas

J. Matulaitis kvietė kunigus uoliai dirbti tėvynei, kad žmonės, stebėdami pasiaukojantį jų darbą, jais pasitikėtų ir taip stiprintų savo tikėjimą. „Tautos žadinimas, meilė tėvynei, gimtajai kalbai, mokslui“, pasak J. Matulaičio, tai vertybės, kurios garantuoja pasaulietinės inteligentijos sėkmę[592]. Jei norite su pasauliečiais kovoti ir juos įveikti, tai ginklai neturį būti prastesni. „Kad mes nors pusę turėtume tiek karščio, kaip mūsų priešai, lengvai juos pergalėtume. Matant su kokiu kantrumu, pasišventimu darbuojasi inteligentai savo sumanymams įgyvendinti, tai kunigui reikia iš gėdos sudegti.“ *Varpą* beveik vienas žmogus „prirašo“. *Varpui* atspausdinti vargšai studentai ir kiti inteligentai, ne ką už juos turtingesni, kartais sumoka paskutinius skatikus. Tą patį galima pasakyti ir apie *Ūkininką* – rašo knygeles, daugelį jų veltui žmonėms dalija. O kunigai vos vos krutam[593].

590 Vėliau leveniškis M. Reinys ragino atskiro kunigo nuomonės ar elgesio netapatinti su Bažnyčios pozicija. „Jei kunigas parašys prieš darvinizmą dėl jo nepakankamo mokslinio pasiruošimo, tai to pakanka lietuvių laikraščiams šmeižti Katalikų bažnyčią kaip darvinizmo priešininkę.“ (M. Reinys, Ar yra prieštaravimas tarp tikėjimo ir gamtos mokslų (Tikėjimiškos mokslininkų pažiūros sulig Eloice de Cyon veikalo „Dieu et science“). – *Draugija*, 1910, nr. 47, p. 182.

591 Matulaitis, J. Keli žodžiai mūsų Kunigėliams, p. 57.

592 Ten pat, p. 50.

593 Ten pat, p. 57.

„Tėvynės meilė esanti dorovinė pareiga, kurios vykdymo pavyzdžiu turįs būti kunigas." J. Matulaitis priekaištavo sulenkėjusiems ar lenkystę palaikantiems kunigams, kodėl jie, būdami palikuoniai tų lietuvių, kurie už tėvų kalbą, galvas guldė, šiandien jos gėdijasi, ją niekina. Ar mes, kunigai, neprisidėjome prie to niekinimo vengdami lietuviškai su savo žmonėmis kalbėtis, arba skelbdami žmonėms, kad „su lietuvių kalba netoli teeisi"? Nors šiandien neberasi kunigo, kuris, kaip prieš 20 metų, grasintų nepriimti išpažinties iš lenkiškai kalbėti neišmokusio[594], bet kai kuriose Vilniaus vyskupijos parapijose ir dabar netrūksta kunigų, nemokančių lietuviškai ir nenorinčių mokėti[595].

Sulenkėję kunigai, niekindami lietuvių kalbą, niekina ir ta kalba kalbančius: kai asmuo lietuviškai kreipiasi į savo parapijos kleboną, kartais gauna ir tokį atsakymą: „Skąt ty taki dureń z tą litewsczyzną." (Iš kur tu koks kvailas su ta lietuvybe)[596]. Tai, esą, grėsmė ir tikėjimui, nes kunigo netinkamas elgesys dėl kalbų galįs padaryti daug blogio: sukelti tarp skirtingų tautybių tikinčiųjų sumaištį ir neapykantą, net ir atgrasinti žmones nuo Bažnyčios. Bažnyčia niekada nėjusi prieš tautas, bet jas gynusi, jas užtarusi: tai patvirtinę tiek Tridento susirinkimas, tiek ir popiežius Leonas XIII. J. Matulaitis priminė sektinus kitų Europos tautų pavyzdžius: matome kitose tautose vyskupus ir kunigus, žengiančius savo tautų priekyje. Už tai žmonės ten ir „glaudžiasi prie kunigų, juos gerbia, jų klauso kaip savo vadų. Ar mes kitaip turėtume daryti?"

„Juo labiau branginsime savo kalbą, tuo labiau stiprinsime ir savo tikėjimą, apsiginsime ir nuo pravoslavybės." Kunigai privalą ne tik išmokti savo tautos kalbą, bet ir išmokti ją „kuo geriausiai ir kuo gražiausiai", nes gražiai kalbėti – galybė.

594 Bet kai kurių parapijų (Krokialaukio, Anykščių) kunigai panašiai elgėsi ir vėliau: grasino nepriimti išpažinties tik šį kartą iš tų, kurie skaito *Naująją gadynę* (E. Vidmantas, *Katalikų bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 96).

595 J. Matulaitis nurodė ir kitus platinamus prasimanytus baubus prieš lietuvių kalbą: ji, esą, griauna vienybę su lenkais, veda į pravoslavybę. J. Matulaitis ironizavo: „Imkime dėl vienybės su lenkais – niekinkime lietuvių kalbą, tremkime ją, mindykime ją kojomis, spjaudykime ant jos. Bet žmonės ne tokie kvaili, kad jiems tai įkalbėtume. Dabar jau kalbama, kad ir lenkiška nelabai tinka, kad toliau eisi tik su maskoliška..." (Matulaitis, J. Keli žodžiai mūsų Kunigėliams).

596 Matulaitis, J. Keli žodžiai mūsų Kunigėliams, p. 54.

Voltaire'as, J. J. Rouseau, E. Renanas, pritraukę prie savęs minias ne tiek savo idėjomis, kiek įtaigiomis ir vaizdingomis savo kalbomis[597]. Nauja kalbėjimo estetika, kuri senųjų kunigų iki šiol buvusi apleista, irgi turinti dalyvauti atnaujinant bažnyčios gyvenimą, suteikiant jam patrauklumo.

Barė ir tuos, kurie savo kultūrinį pasyvumą[598] teisino neišplėtota („neišdirbta") lietuvių kalba. O kas ją „išdirbs, jei ne mes patys. Jis priminė S. Daukantą, M. Valančių, A. Baranauską, rašiusius lietuviškai, – jiems „neišdirbta" lietuvių kalba nesutrukdžiusi gražiai išsireikšti, o mums „ne tokiems galvočiams" tuo labiau jos pakaks"[599]. Nepagailėjo ir tų, kurie savo pasyvumą dar teisino ir negebėjimu parašyti gero veikalo. „Žiūrėkite, kokie ereliai, – ironizavo J. Matulaitis. – Jie nori išsyk aukštai iškilti, kad apie jų kūrinius visas svietas prabiltų. Tai esanti puikybė. Tokie karžygiai, dideliems darbams besiruošdami, nieko neveikia, nors čia pat tiek darbo." J. Matulaitis, kaip vėliau ir A. Jakštas, ragino: „Dirbkime, kas ką sugebame ir kaip sugebame."[600] Mums nepatinka inteligentų laikraščių turinys, įsteikime geresnius. Draudžiame žmonėms skaityti kai kurias knygas, duokime jiems geresnių. Jei išmanome peikti, tai išmokime ir dirbti...[601]

Priminė kunigams ir atsakomybę dėl lietuviškos bažnytinės literatūros apleidimo: krikščionybė Lietuvoje galiojanti jau penktas amžius, bet iki šiol neturime net katekizmo, tinkama lietuvių kalba parašyto. Jei pykstame ant savo tėvų, paniekinusių savo gimtąją kalbą, tai nesekime jų pėdomis, kad dėl to paties ir mums

---

597 Ten pat, p. 56.

598 Ši nuotaika jautėsi ir Fribūre 1897–1901 studijavusio Motiejaus Gustaičio eilėse:

„Jūs ką kirmijat ikišioliai –
Tautiška mūsų liga,
Kuomet darbuodamos broliai
Klumpa po vargo našta.
Kelkit begėdžiai-snaudaliai
Šaukia in darbą tauta..." (Iš laiško A. Civinskiui. – *Athenaeum*, 1934, V, p. 155).

599 Matulaitis, J. Keli žodžiai mūsų Kunigėliams, p. 65–66.

600 Ten pat, p. 59–60. Šia linkme buvo orientuojama ir kitose srityse. 1908 m. raginta: „Kol neturime universiteto, dirbkime, ką pajėgiame – rinkime mokslui žinias: dvarų dokumentus, senų žmonių pasakojimus..." (*Viltis*, 1908, nr. 70, p. 1).

601 Matulaitis, J. Keli žodžiai mūsų Kunigėliams, p. 60.

netektų gėdytis. Ragino inteligentijos pavyzdžiu neapleisti ir mokslo – rašyti, leisti knygas... Pripažino inteligentams nuopelnų ir rūpinantis „prasčiokėlių“ vargais. Kunigus irgi kvietė tokiai pat veiklai. Šios temos J. Matulaitis toliau neplėtojo, bet ją gvildeno vėlesniuose savo raštuose „socialiniu klausimu“.

Tai, kad J. Matulaitis daugeliu atvejų nekritikavo pasaulietinių inteligentų, o statė juos pavyzdžiu kunigams, rodė jo intencijas vienyti visus, dirbančius lietuvybei be pasaulėžiūrų skirtumo, ir lygiuotis į labiau jai dirbančius. Jo straipsnį galima vertinti kaip programinį, entuziastingai kvietusį Bažnyčią atsinaujinti lietuvybe, per ją veiksmingiau pasitarnauti savo tautai ir tikėjimui. Tai buvo jo teologiškai „saugus lietuviškas modernizmas“, kuris, kaip minėta, nelietė jokio katalikų dogmatikai jautraus klausimo ir buvo ne pačios katalikybės kaip doktrinos, o tik jos santykio su lietuvių tauta moderninimas.

Šį J. Matulaičio referatą Kauno klierikai hektografavę išplatino po Žemaitiją. Kaip ir buvo tikėtasi, polonizacijos sergėtojai juo pasipiktino ir jį tradiciškai pasmerkė kaip „litvomanų darbą“[602], matyt, nutarę laukti, kada juos iš letargo miego pažadins ir „dūžtantys klebonijų langai“[603]. Apie tai jiems buvo priminęs ir J. Matulaitis. Neigiama reakcija rodė, kad „Atsišaukimas“ buvo didžiai aktuali ir reformatoriška akcija, išgąsdinusi tuos, kuriems ji buvo adresuota.

Kitaip šis tekstas buvo išgirstas negausios, bet moderniai mąstančios ir taip jau veikiančios dvasininkijos. Vienas iš jų – Šiluvos parapijos klebonas Marcijonas Jurgaitis, nuo 1903 m. uoliai platinęs savo parapijoje lietuvybę, mokėjęs sugyventi su įvairių pažiūrų žmonėmis, dirbančiais Lietuvos naudai, įsteigęs ir išlaikęs nuo 1906 m. dvi lietuviškas mokyklas – berniukams ir mergaitėms, samdęs patriotiškai nusiteikusius mokytojus lietuvius, įvairiai šelpęs neturtingus moksleivius ir apskritai neturtinguosius, išlaikęs senelių prieglaudą, materialiai ir kitaip rėmęs

602 Radzevičius, P. Trumpa „Lithuanijos“-„Rūtos“..., p. 279.

603 Šiluvos klebonijos langai buvo parapijiečių išdaužyti 1862 m., kai Šiluvos klebonas infulatas Andrius Dobševičius neleido vietos bajorams švęsti Šiluvos bažnyčioje Lietuvos–Lenkijos unijos metinių minėjimo pamaldų (Vaišvila, A. *Šiluvos dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*, t. I, Vilnius: Versmė, 2013, p. 473–474).

lietuvių tautinį atgimimą (lietuviškus vakarėlius), bendraveęs katalikų spaudoje, mėginęs norminti bažnytinę lietuvių kalbą (ypač poterių), šalinti iš jos polonizmus ir kitokias svetimybes[604].

3.2 Kitų feodalizmo liekanų Bažnyčios praktikoje kritika

Kritikos objektu buvo tapusi ne tik polonizmo tradicija. Augantis gamtos mokslų autoritetas, prasidėjusi Europoje imperijų griūtis, darbininkų kova dėl socialinio teisingumo sparčiai augino kritiškumą visose gyvenimo srityse. Apie tai Lietuvą irgi informavo užsienyje studijuojantys lietuviai. Leveno (Belgija) universiteto studentas M. Reinys, 1910 m. referuodamas *Draugijoje* savo universiteto profesoriaus Paulino Ladeuzeo veikalą *Kristaus atgimimas šiuolaikinės kritikos akivaizdoje* (pranc. *La Résurrection du Christ devant la critique contemporaine*, Bruxelles, 1907, III ed.), nurodė, kad kritiškumas Vakaruose pasiekęs tokį lygį, kad „perkratoma viskas", reikalaujama, kad „kiekvienas darbas būtų atliktas sulig geriausių ir moderniausių metodologijos reikalavimų", kad kiekviena tiesa būtų įrodinėjama ir tokiais argumentais, kurie esą net negalimi. Tai mėginama perkelti ir į Šv. Rašto tyrimus[605].

Šis į modernizmą orientuotas kritiškumas XX a. pirmajame dešimtmetyje jautėsi ir kai kurių Lietuvos teologų raštuose – imta abejoti ir feodalizmo epochos bažnytinėje praktikoje susiformavusių šventųjų vietų istoriniu pagrįstumu, pabrėžiant jų deklaratyvumą, istorinės argumentacijos stoką. 1911 m. buvęs Fribūro universiteto studentas, tuo metu Peterburgo katalikų dvasinės akademijos profesorius P. Būčys Šiluvos stebuklus vadino „neištirtais ir „istoriškai neprirodytais"[606], o metais anksčiau prelatas A. Dambrauskas-Jakštas kritiškai pasisakė apskritai prieš feodalizmo epochoje ar jai veikiant atsiradusias šventas vietas: „*Francūzų*

604 Jurgaitis, M. Apie kalbos gryninimą ir poterių reformą. – *Draugija*, 1907, nr. 8; Plačiau apie M. Jurgaitį žr. Vaišvila, A. *Šiluvos apšvieta 1592–1992 m.* (1999), p. 77–90; to paties, Marcijonas Jurgaitis – Šiluvos švietėjas ir geradarys. – *Apžvalga*, 1993, nr. 25–27.

605 *Draugija*, 1910, nr. 37, p. 65–66.

606 Būčys, P. Apie Lourdeso stebuklus (Atsakymas mano kritikui p. Jakštui). – *Draugija*, 1911, nr. 52, p. 328.

Lourdesas kaip ir rusų Sarovas, lenkų Čęstakava ar mūsų Šilavas, yra tai produktai liaudies tikėjimo („foi du charbonnier“). Jie turi savo svarbą gyvenime suvargusių minių, galinčių užsidegti didžiu kolektyviškų jausmu, bet neįstengiančių logiškai galvoti.“[607] Jis priminė P. Būčiui, kad šventų vietų tradicijai pagrįsti argumentų reikia ieškoti ne istorijoje, o žmonių psichologijoje, ragino skirti istorijos mokslą nuo tikėjimo, nekelti tikėjimo tradicijai reikalavimų, kurie keliami istoriniams faktams ar mokslo teiginiams. Tai susišaukė su modernistų, ypač A. Ehrhardo, raginimu skirstyti istoriją į faktų istoriją, tiriamą jutimais ir protu, ir į tikėjimo, arba žmogaus vidinio dvasinio gyvenimo istoriją, pastarąją, kaip neprieinamą pozityvizmo metodologijai, šalinti iš istorijos mokslo. Vėliau slopstant šios krypties modernizmo dvasiai, minėtos abejonės dėl šventų vietų istorinio pagrįstumo iš lietuvių katalikiškos spaudos puslapių išnyko. Bet savarankišką mąstymą, ypač filosofijoje, A. Jakštas buvo linkęs labiau vertinti negu dogmatinį. Laiške S. Šalkauskiui 1914 01 31 patarinėjo: „*Kuo daugiau protavimo, išrodinėjimo ir kuo mažiausiai dogmatizavimo.*“[608]

Prie šios liberalėjančios tendencijos idėjų galima priskirti ir 1912 m. gydytojo M. Kuprevičiaus (1864–1932) straipsnį „Dėl R. Katalikų bažnyčios reformos“[609], kuriame kvietė atsisakyti popiežiaus neklaidingumo, Marijos nekalto prasidėjimo dogmų, pasisakė prieš kunigų celibatą[610].

3.3 Atvirumas mokslų pažangai

Užsienyje studijuojantys kunigai siūlė Katalikų bažnyčiai toliau eiti šiuo suartėjimo su tauta keliu: dabar jau ne tik su etnografine lietuvybe, bet ir su mokslu apsiginkluojančia lietuvybe – atsiverti mokslų pažangai, ypač tuo metu aktualiai

607 Jakštas, A. Mūsų literatūra apie Lourdesą. – *Draugija*, 1910, nr. 48, p. 438.

608 Dambrausko-Jakšto, A. Laiškas S. Šalkauskiui, 1914 01 31. – *Logos*, 1938, XVIII, p. 17.

609 *Pasiuntinys*, 1912 nr. 6.

610 Jakštas, A. Šis tas apie modernizmą užrubežyje ir pas mus. – *Draugija*, 1912, nr. 66–67, p. 195. Prieš tai M. Kuprevičius 1911 m. *Biržų kalendoriuje* buvo paskelbęs atsišaukimą „Nebučiuokime kunigui rankos“, raginusį pašalinti iš tikinčiųjų ir kunigų asmeninių santykių ir šį feodalizmo palikimą.

Ch. Darwino (1818–1882) gyvybės evoliucijos teorijai (*Rūšių atsiradimas*, 1859), skelbusiai ne tik gyvybės formų kaitą, bet ir aukštesniųjų gyvybės formų atsiradimą iš žemesniųjų.

Žinant, kad naujovės įprasto gyvenimo atžvilgiu paprastai suvokiamos kaip tam tikras egzistencinis ekstremalumas, jos niekur neįsitvirtina be pasipriešinimo. Todėl ir evoliucijos teorija, susidūrusi su teologijos dieviškąja žmogaus kilmės dogma, tapo aršių diskusijų objektu tiek Vakaruose, tiek ir Lietuvoje. Jose ryškėjo trys tendencijos: viena iš jų (net ir kai kurie biologai H. Drieschas, Reinke, Wolffas, Pauly) buvo linkusi neigti darvinizmą kaip neva klaidingą „bedievišką mokslą", prieštaraujantį katalikų bažnyčios doktrinai apie dieviškąją žmogaus kilmę[611]. Kita, neabejojusi evoliucijos teorijos pagrįstumu, ją laikė „materialistines pasaulėžiūros pamato dalimi", „aiškia kaip ant delno" (P. Avižonis, 1909)[612]. Tai dažniausiai Maskvos universiteto studentai lietuviai, susispietę aplink „Aušrinę". Trečioji suko šių požiūrių suderinamumo ir koegzistencijos keliu. Visos šios tendencijos buvo žinomos ir Lietuvoje.

Trečiajai krypčiai atstovavo Fribūro ir Leveno universitetų lietuviai studentai. Jie skelbė lietuvių katalikiškoje spaudoje atitinkamos idėjinės krypties užsienio autorių veikalų recenzijas, anotacijas, straipsnius. Bendra jų nuostata – Ch. Darwino evoliucijos teorija neprieštaraujanti tikėjimui, nes, pasak leveniškių J. Galdiko ir M. Reinio recenzijų, ši teorija nesprendžianti pačios gyvybės atsiradimo klausimo, kuris „neišrišamas" Dievui netarpininkaujant – „nei materijos atomas, nei pirmoji gyvybės protoplazma savaime negalinčios atsirasti"[613]. Jų kolega E. Stukelis referavo Austrijos Graco universiteto profesoriaus Johano Ude's

611 Šią Ch. Darwino knygą rasime ir 1938 m. Vatikano skelbtame *Draudžiamų knygų sąraše* (*Index librorum prohibitorum*).

612 Vingris, L. Evoliucija. – *Žiežirba*, 1924, nr. 5, p. 8; L. Vailionis 1909 m.: „Darvino mintis apgalėjo visus savo priešus ir dabar nėra tokio apsišvietusio žmogaus, kuris nenešiotų savyje tos minties įtekmių." (Vailionis, L. Pamatinė Darvino mokslo mintis. – *Lietuvos ūkininka*s, 1909, nr. 29, p. 263).

613 Leveniškis J. Galdikas recenzavo Hectoro Lebruno veikalą *Evoliucijos teorija* (pranc. *La Theorie de l Evolution*) (*Draugija*, 1909, nr. 34, p. 292–293). M. Reinys, rec. *La Situatuion actuelle du Catholicisme en face de la science par le Jac. Laminne prof, a l Université Catholique de Louvain*, Bruxelles-Paris – *Draugija*, 1910, nr. 39, p. 258.

pažiūras, kuriose darvinizmas jau vertinamas kaip svarbus mokslo žygis, darantis įtaką visam dvasiniam visuomenės gyvenimui: filosofijai, etikai, kalbų mokslui, istorijai, taip pat ir religijai. Tai, kad E. Stukelis siūlė šį J. Ude's[614] veikalą išversti į lietuvių kalbą[615], leidžia spręsti, jog šią teoriją jis laikė neprieštaraujančia teologinei žmogaus kilmės sampratai, nors argumentų ir nepateikė.

Žymiai išsamiau evoliucijos teorijos ir teologijos suderinamumo klausimą aiškino Fribūro universiteto studentas Simonas Šultė, perskaitęs 1909 m. Fribūro lietuvių studentų draugijos „Rūta" susirinkime gana platų straipsnį „Dabarties mokslo stovis evoliucijos klausimu", vėliau (1910) paskelbtą *Draugijoje*[616].

Jis nesiejo evoliucijos idėjos tik su darvinizmu, ją nagrinėjo platesniame istorijos kontekste, ją atrasdamas senų tautų mituose ir senovės graikų filosofų tekstuose. Jau Anaksimandras (611–547) pasaulį kildinęs iš vienintelės medžiagos, iš kurios kilusios priešybės karštis ir šaltis, sausuma ir vanduo, iš žemesniųjų gyvybės formų – tobulesnės, paskui pasirodąs ir žmogus, iš pradžių panašus į žvėrį, gyvenęs vandenyje. Panašiai vėliau mąstę Aristotelis, Empedoklis, Anaksagoras, Leukipas, Demokritas, Epikūras. Aristotelį Ch. Darwinas laikęs savo pirmtaku, teigusiu, kad „iš tos pačios medžiagos evoliucijos keliu yra įgyjamos kaskart vis tobulesnės formos, kol pasiekusios žmogų"[617]. S. Šultė citavo Katalikų bažnyčios autoriteto Aurelijaus Augustino idėją, kad Dievas sutvėręs visas gyvūnų rūšis ne iš karto, o tik jų sėklas. Tą patį kartojęs ir T. Akvinietis, kad Dievas nesutvėręs visų gyvybės rūšių iš karto, o tik „priežastingai"[618].

---

614 Johanesas Ude – austrų katalikų filosofas, Lietuvoje buvo žinomas kaip populiaraus veikalo *Darvinizmas ir jo poveikis moderniajam dvasiniam gyvenimui* (1908) autorius (rec. *Draugijoje*, 1910, nr. 38, p. 153–155). Į lietuvių kalbą išversti du jo veikalai *Katalikas kovoje su alkoholiu* (vertė P. Kuklys, 1925), *Vaizduotė ir dorovė* (vertė P. Pakarklis, 1925). Jo veikalais rėmėsi A. Jakštas, propaguodamas Lietuvoje „katalikiškojo transformizmo" teoriją (*Draugija*, 1921). J. Ude's karitatyvizmo teorijos pagrindu raginta peržiūrėti Lietuvos katalikiškosios akcijos idėjinius pagrindus (*Vairas*, 1931, nr. 12, p. 454–457).

615 E. St-lis (rec.), Darvinismus und sein Einfluss auf das moderne Geistesleben, von dr. phil. und theol. Joh. Ude, Graz und Wien, 1909. – *Draugija*, 1910, nr. 38, p. 153–155.

616 Dr. Šultė, S. Dabartinis mokslo stovis evoliucijos klausimu. – *Draugija*, 1910, nr. 40, p. 314–324; nr. 41, p. 38–58.

617 Ten pat.

618 Ten pat. – *Draugija*, 1910, nr. 40, p. 320.

Idėja nukelti dieviškos žmogaus kūrybos aktą į „sėklų“ lygį Vakaruose buvo įvardyta kaip „katalikiškasis transformizmas“. Ji buvo bene labiausiai moderni, nes konkretino teologijos argumentus ir ano meto mokslinei kritikai jie tapo sunkiai pažeidžiami. S. Šultė šiuo straipsniu pirmasis įvedė į lietuvių darvinistinę literatūrą ne tik katalikiškąjį transformizmą (A. Dambrauskas-Jakštas jį mini tik 1921 m.)[619], bet ir „staigių šuolių“ teoriją, grindžiamą paleontologijos ir kitų mokslų duomenimis: dėstė užsienio autorių Hugo de Vrieso (1848–1935), Rudolfo Alberto von Köllikerio (1817–1909), Sergejaus Korschinskio (1861–1900) idėją, kad gyvybės tobulesnės formos kilusios iš žemesniųjų ne palaipsniui, kaip manė Ch. Darwinas, bet šuoliu[620].

Kitame savo veikale (*Apologetika*) S. Šultė ėjo toliau – tvirtino, kad žmogaus kilmės problemos „įtikinamai nesprendžia nei evoliucinė, nei teologinė koncepcijos“[621]. Šia abejone S. Šultė darė teologinę žmogaus kilmės sampratą atvirą permainoms ir, galima sakyti, savotiškai nuspėjo jos ateitį. Šiandien Lietuvoje leidžiamuose katekizmuose žmogaus kūno kilmės klausimas išvis išimtas iš teologijos, jai pavedant aiškinti tik žmogaus sielos klausimą.

Šis vis dažniau girdimas „neprieštarauja teologijai“ galėjo būti suprantamas kaip tylus pripažinimas teologams teisės laisviau mąstyti gamtos mokslų ir teologijos santykį, nes ir pats modernizmas pirmiausia buvo suvokiamas kaip platesnis kritinio mąstymo įsileidimas į katalikybę.

Simonas Šultė kėlė nemažai ir kitų idėjų Lietuvos katalikų bažnyčios filosofijai ir socialinei doktrinai atnaujinti, taip pat ir nukrypstančių nuo tradicinio neotomizmo. Todėl prieš jas aptariant, manytina, tikslinga bent trumpam apsistoti ties S. Šultės asmenybe, jo studijomis užsienyje, ten įgytomis kvalifikacijomis, kurias jis naudojo Lietuvos katalikų bažnyčios gyvenimui ir jos socialinei doktrinai

619 Jakštas, A. Katalikiškojo transformizmo 50 metų jubiliejus. – *Draugija*, 1921, nr. 9–10, p. 281–287.

620 Dr. Šultė, S. Dabartinis mokslo stovis..., p. 48.

621 Apologetika, arba moksliškas apgynimas mūsų tikybos pamatų, II, be datos. Parašė kun. S. Šultė, 290 p. – LNMMB, rankraščių skyrius, F139.

moderninti.

S. Šultė – katalikybę atsinaujinti kvietusi asmenybė. S. Šultė – tai aukšto intelekto, moderniai mąstęs XX a. pradžios lietuvių kunigas sociologas, tvirtų įsitikinimų, visur drąsiai teigęs Vakarų universitetuose perimtas naujoves ir joms kvietęs Lietuvos katalikų bažnyčią[622]. Buvo vienas iš tų nedaugelio XX a. pradžios Lietuvos kunigų, kuris savo raštais ryžtingai stojo vargstančiųjų pusėn, nesitenkino bendra krikščioniška užuojauta ar raginimu per darbdavių dorovinę pažangą gerinti darbininkų materialinę gerovę, skelbė neišvengiamą žlugimą santvarkų, gimdančių skurdą, socialinę nelygybę, išnaudojimą ir nedarbu įteisintas privilegijas. Pasižymėjo plačiu išsilavinimu, įgytu trijuose užsienio universitetuose, buvo dvigubas daktaras: filosofijos (1909) ir teologijos (1913)[623].

---

622 Plačiau apie S. Šultės biografiją ir jo pažiūras žr.: Vaišvila, A. S. Šultė ir tolerancijos problema. – iš *Iš tolerancijos istorijos*, Straipsnių rinkinys, Vilnius: „Academia", 1992, p. 142–160; Vaišvila, A., „Simonas Šultė". – iš *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, II. Vilnius, 1991, p. 354–357; to paties, Simonas Šultė – „visuotinės gerovės valstybės" ir „konvergencijos teorijos" pirmtakas Lietuvoje. – iš Vaišvila, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*, Vilnius: Litimo, 2000, p. 252–256; Pruskus, V. Simonas Šultė: socialinio teisingumo įgyvendinimo įžvalga. – *LKMA metraštis*, 2009, t. 32, p. 45–62; Poškutė, M. Simono Šultės visuomenės raidos teorija. – *Logos*, 2010, 65, p. 196–204; Jankauskas, V. Simonas Šultė: vieno vizionieriaus likimo pėdsakais. – iš *Viekšniai: istorija ir kultūra*. Sud. Povilas Šverebas, Vilnius, DAL, 2013, p. 775–78.

623 1905 m. spalio 24 d. įsimatrikuliavęs į Fribūro universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą, S. Šultė čia 1905–1907 m. plačiai studijavo filosofiją, sociologiją, gamtos, ekonomikos, pedagogikos ir net filologijos mokslus: išklausė visus pagrindinius neotomistinės filosofijos sistemos kursus: Logiką, Ontologiją (G. Manseris), Pažinimo teoriją (R. Schlinkeris), Kosmologiją, Psichologiją, Pedagogikos psichologiją, Filosofinę antropologiją (M. de Munnynck), Moralės filosofiją (Leo Michelis), įvairius filosofijos istorijos kursus: Arabų filosofijos istoriją, Žydų viduramžių filosofiją (Gallus Manseris), Graikų filosofijos istoriją (R. Schlinkeris), Naujųjų laikų filosofijos istoriją (L. Michelis), Lenkų literatūrą ir slavų tautų poeziją (St. Dobrzycki), net Hebrajų gramatiką (Grimme'as). 1906/07 m. žiemos semestrui perėjo į to paties universiteto Gamtos mokslų fakultetą, kur išklausė eksperimentinės fizikos (Kowalskis), geologijos (Girard'as), botanikos (Urspungas), zoologijos (Kathovineris), eksperimentinės fiziologijos (Dhere'as) paskaitų (Simon Schulte, Univertsitas Friburgensis Helvetiorum, tabella scholarum 1905–1910. – LNMB, F139). Po to išvykęs į Leveno (Belgija) universitetą, dar metus studijavo filosofijos, ekonomikos, politikos, bendrosios biologijos mokslus, tarp jų – prigimtinę teisę, socialinę filosofiją ir politinę ekonomiją (Simonas Deploige'as), Euristiniai metodai ir istorijos kritika (A. Cauche), socialinės teorijos ir socialinių teorijų istoriją (M. Defurny) (*Annuaire de l Université Catholique de Louvain*, Louvain, 1908, p. 111–113). Fribūro universitete 1908 m. spalio 26 d. S. Šultė įgijo tomistinės filosofijos bakalauro laipsnį, o po metų (1909 10 26) Leveno universitete – tomistinės filosofijos daktaro laipsnį apgynęs tezę iš sociologijos *Adam Müller et les doctrinies sociales et politiques* (1909) (Leveno universiteto pažymėjimas, išduotas S. Šultei apie išklausytus kursus, išlaikytus egzaminus ir apgintą daktaro disertaciją 1909 07 10. – LNMMB, F 139). 1909 m. rudenį vėl grįžo į Fribūro universitetą, kur dar du semestrus studijavo teologijos, pedagogikos ir politinės ekonomikos mokslus, tarp jų – apologetiką pas tuo metu garsų apologetą Albertą Weissą, moralės teologiją (de Langen-Wendelsas), kanonų teisę (Speiseris), pedagogiką (Beckas), bažnyčios istoriją (Knaras), bendrąją politinę ekonomiją (Garielis), bendrąją nacionalinę ekonomiką (Kostaneckis), prekybos ekonomiką ir jos istoriją, spec. kursą „Bankai ir kreditas" (Maxas Turmannas), 1910 m. – pedagoginę psichologiją (van Cauwelaert'as) ir kitus (*Simon Schulte, Tabella scholarum 1905–1910.* – LNMMB, F139). Po to, išvykęs į Romos „Angelicum" universitetą (*Collegio Pontificio Internationale „Angelicum"*), tęsė Levene pradėtas katalikų sociologijos studijas.

35 pav. Kun. Simonas Šultė (1875–1920)

Per palyginti trumpą laiką (1907–1920) sunkiomis gyvenimo sąlygomis S. Šultė parašė per 30 įvairių mokslo darbų. Dar būdamas Fribūro universiteto studentas, jis 1907–1911 m. paskelbė *Draugijoje* tris nemažos apimties analitinius straipsnius: „Bažnyčia ir įvairios politiškosios ekonomijos teorijos“[624], „Filosofiniai modernizmo pamatai“[625], minėtą straipsnį apie Ch. Darwino evoliucijos teoriją. Bet svarbiausiais jo darbais reikėtų laikyti vėliau jo parašytus darbus: *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai* (1919), *Gamta ir žmogus* (1919), „Lietuvos dvarų žemės padalinimas ir krikščioniškoji dora“[626], *Savasties principas ir evoliucija* (1920), „Liberalų konstitucija“[627], „Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas“[628], „Pozityvistų agnostikų pasaulėžiūra“[629] ir kitus. Dalis jo kūrinių liko rankraščiuose ir saugomi Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyriuje[630]. Prieš I pasaulinį karą jo raštų modernistinės tendencijos labiau atsiskleidė filosofiniuose, o 1919–1920 m. – sociologiniuose

Jas baigdamas parašė prancūzų kalba disertaciją *Vokietijos katalikų reakcija į XVIII a. prancūzų idėjas ir katalikų sociologijos atgimimas: A. Müller, de Haller, Schlegel, Görres* (originalų pavadinimą žr. disertacijų sąraše) ir 1913 m. liepos 13 d. dar gavo ir teologijos daktaro laipsnį (F139).

624 *Draugija*, 1907, nr. 2, 4, 6, 9, 10, 11.

625 *Draugija*, 1911, nr. 58.

626 *Ganytojas*, 1919, nr. 8.

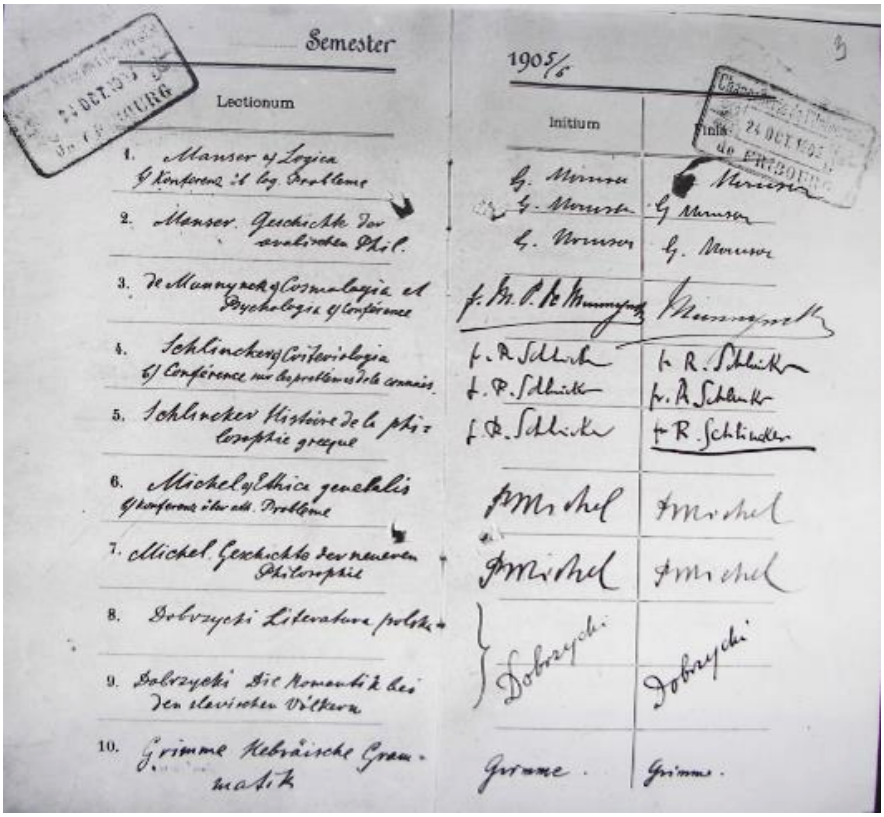
627 *Laisvė*, 1920, nr. 119.

628 *Laisvė*, 1921.

629 *Draugija*, 1923, nr. 5–6.

630 LNMMB, F139, 40 vnt. Iš rankraščiuose likusių tekstų minėtini: 1) *Kelias prie laimės. Patarimai mūsų jaunuomenei, pagal vokišką raštą*, 85 l. (1907); 2) *Kas tai yra apšvieta* (1907); 3) *Etika. Samprotavimai apie būsimą žemės reformą po Pirmojo pasaulinio karo*, 60 l. (be datos); 4) *Visuomenės ateitis ir mūsų užduotis*, 46 l. (prieš 1920); 5) Pr. Spirago, *Savosios tautos meilė. Krikščionio pareiga*, 11 l., vertimas (be datos); 6) *Vertės ir kainos klausimu* (be datos); 7) *Savasties atsiradimas, darbininkai ir darbdaviai* (be datos). Straipsniai spaudoje: 1) Eksperimentalė psychologija ir tikybinis jaunuomenės auklėjimas. – *Bažnytinė apžvalga*, 1914, nr. 11, p. 165–169, nr. 12, p. 178–182; 2) K. S. Š [S. Šultė]; Dusetos. – *Nedėldienio skaitymas*, 1906, nr. 38; 3) S. Š. Dar vienas nepaprastas užmanymas. – *Nedėldienio skaitymas*, 1907, nr. 20; 4) Kunigas Š. Apie tretininkus. – *Nedėldienio skaitymas*, 1907, nr. 29; 5) Petras Griauža [S. Šultė], Iš kur gauti ūkininkams pigią paskolą. – *Vienybė*, 1908, nr. 21–24; 6) Petras Griauža [S. Šultė], Panevėžys. – *Viltis*, 1908, nr. 70; 7) Teosofų pasaulėžvalga. – *Draugija*, 1912, nr. 70–71.

raštuose. S. Šultė kunigavo Kupiškio r. Palevenėlės bažnyčioje, kur 1920 09 29 staiga mirė dar pilnas kūrybinių jėgų, palaidotas tos bažnyčios šventoriuje. Nekrologe jis vadintas „žymiu sociologu ir teologu, gabiu publicistu ir rašytoju, darbininkų prieteliumi ir karštu tėvynės mylėtoju“[631].

36 pav. Simono Šultės studijų Fribūro universitete knygelė (Tabella scholarum).
1905/06 m. žiemos semestre išklausyti profesorių G. Manserio, M. de Munnyncko, L. Michelio, R. Schlinkerio, J. Dobrzyckio, H. Grimme'o paskaitų kursai (LMMB)

3.4 Neotomizmo gnoseologijos empirinių tendencijų plėtojimas

Atvirumas mokslų pažangai tada reiškėsi ir per augantį naujų žinių įgijimo dėmesį ir jų patikimumą užtikrinančias metodologijas. Tai ypač domino S. Šultę. Suvokęs, kad nuo metodų kokybės priklauso pažinimo rezultatų patikimumas,

631 *Laisvė*, 1920, nr. 202.

naujovių įtikinamumas ir priimtinumas, jis siūlė sustiprinti aristotelinę-tomistinę metodologiją integruojant į ją moderniosios filosofijos idėjas: pirmiausia G. Hegelio dialektiką, pozityvizmo taikomus empirinio pažinimo metodus: eksperimentą, patyrimą, indukciją. Ragino jais labiau pasitikėti negu autoritetais, esą, teorijos, kuriose „visi tvirtinimai, paremti vien tik autoritetu, be rimtų ir įtikinamų išrodymų, negali turėti jokios vertės“[632]. Pabrėžė metodologinę empirinio fakto reikšmę: teorija turinti neprieštarauti faktams ir praktikai. Empirinio metodo galimybes siejo su proto gebėjimu suteikti empirinėms tiesoms būtinumą ir visuotinumą. Žinodamas, kad spekuliatyvus protas pajėgus kurti ir tikrovėje atramos neturinčius vaizdinius, formulavo realaus proto sąlygas: protas privaląs „laikytis objektyvaus daikto ir logikos dėsnių“, „tiesa yra tik tada, kada protas tvirtina tai, kaip iš tiesų yra“[633].

Nors panašių teiginių galima rasti ir aristotelinėje-tomistinėje pažinimo teorijoje, tačiau S. Šultės interpretacijoje šios tiesos teigtos platesniame kontekste be išlygų ir jungtos su kitomis filosofijos sistemomis, pirmiausia su empirizmą propaguojančiu pozityvizmu, kuriame S. Šultė skyrė priimtinus dalykus nuo nepriimtinų ir priimtinais naudojosi. Pozityvizmą jis kritikavo tik už empirinio metodo galimybių absoliutinimą ir iš jo sekusį agnosticizmą, bet vertino jį, kaip minėta, už pabrėžtiną dėmesį mokslui ir empiriniam, eksperimentiniam metodui, kuris įnešąs į „mokslą daugiau šviesos, negu migloti filosofų svarstymai, dažnai pilni prieštaravimų“[634]. Simpatizavo ir pozityvisto A. Comte'o mokslo definicijai, pabrėžusiai prognostinę mokslo funkciją – numatyti ateitį ir apsisaugoti nuo gresiančių nelaimių. S. Šultei atrodė, kad mokslo galių apribojimas tik reiškinių aiškinimu be gebėjimo juos prognozuoti menkina mokslo praktinę reikšmę[635]. Neįvardytoje polemikoje su I. Kantu ir jo šalininkais S. Šultė pasisakė prieš

632 Šultė, S. Okultistinė filosofija bei teosofija. – *Ganytojas*, 1920, nr. 9, p. 263.

633 Šultė, S. Laisvos mokyklos problema. – *Draugija*, 1921, nr. 9–10, p. 254.

634 *Draugija*, 1923, nr. 5–6.

635 Šultė, S. Visuomenės ateitis ir mūsų užduotis (prieš 1919 m.). – NMMB, F139-35, p. 8.

apriorines proto pažintines galias: „<...> protas netraukia iš savęs mokslo principus ir dėsnius ir tai nėra jo tuščios formos a priori, bet juos gauna iš patyrimo“. Neigė ir absoliučios tiesos sąvoką: tiesa esanti istorinė kategorija („Veritas – filia temporis“), o pats pažinimas – procesas: „Žmogus ne išsyk atranda tikrą tiesą, prie jos jis žengia per kraštutinumus: puldamas iš dešinės į kairę, o iš kairės į dešinę“[636]. Todėl nė vienas amžius negalįs pasigirti pasiekęs visapusišką tiesą: mes tik kaskart artinamės prie tobulesnio ir aiškesnio tiesos pažinimo („media via aurea est“)[637].

Dėl pabrėžtino domėjimosi metodais straipsnyje „Filosofiniai modernizmo pagrindai“[638] S. Šultė galbūt sąmoningai mažai kalbėjo apie modernizmą, bet plačiai nagrinėjo į modernizmą vedančias metodologijas, tarp jų pozityvizmą, Hegelio dialektiką, jos metodologinę „triadą“, kurią laikė svarbiu metodu principinėms reiškinių raidos tendencijoms suvokti ir prognozuoti.

3.5 Neotomistinės filosofijos orientavimas į mokslinę

Dėl pozityvizmo įtakos S. Šultė reiškė ir tolstantį nuo neotomizmo požiūrį į filosofijos statusą. Jis atvirai nekritikavo neoscholastinės filosofijos spekuliatyvių tendencijų, kaip tai darė Vakarų Europos modernistai, bet ragino stiprinti filosofijos pažintines galias ryšiu su gamtos mokslais. Tą ryšį laikė esminiu ir būtinu: filosofija turinti „ne tik neprieštarauti gamtos mokslams, bet visur ir visada jais remtis“[639]. Tuo jis skyrėsi nuo neotomistinei tradicijai labiau ištikimų S. Šalkauskio, P. Kuraičio, kurie filosofijos ryšį su gamtos mokslais nelaikė nei esminiu, nei būtinu. Pasisakydamas už filosofiją, kuriamą „iš apačios“, buvo linkęs net siaurinti filosofijos kaip savarankiško mokslo statusą: „Filosofiškos teorijos yra ne kas kita, kaip tik platesnis apibendrinimas patyrimo ir mokslinių faktų <...> niekur

636 Šultė, S. *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai*, Kaunas, 1919, p. 4.

637 Ten pat, p. 5.

638 *Draugija*, 1911.

639 Šultė, S. Dabartinis mokslo stovis evoliucijos klausimu“. – *Draugija*, 1910, nr. 40, p. 315.

neprieštaraujant nei sveikam protui, nei kūno pajautimams, nei faktams.“[640].

Šiuo atveju galima įžvelgti dvejopą tokios pažiūros šaltinį. Pirmiausia, tai Leveno Filosofijos instituto, jo steigėjo prof. D. Mercier tradicijos įtaka, kai filosofija ir mokslas laikyti „vienu kūnu“, o filosofija – natūraliu pozityvių mokslų išplėtojimu, papildymu[641]. Antra – pozityvizmo įtaka, kai mokslo statusas pirmiausia pripažįstamas gamtos mokslams. Šioje interpretacijoje filosofija, jeigu ji pretenduoja į mokslinę, turinti iš esmės būti mokslų metodologija. Šiuo klausimu Šultė buvo padrąsintas ir kitos Leveno universitete vyravusios D. Mercier įvestos tradicijos gyvybės filosofiją sieti su bendrąja biologija, embriologija, anatomija, fiziologija, psichofiziologija ir zoologija[642]. Pats D. Mercier buvo savotiškas modernistas, bet skyrėsi nuo modernistų tuo, kad kūrė priemones modernizmui, bet susilaikė nuo teologiją kritikuojančių išvadų, nuo kurių siekė susilaikyti ir D. Mercier mokiniai Leveno universitete.

Šiuo klausimu susilaukta ir palaikymo, nors ir netiesioginio, iš kai kurių savo kolegų[643] ir net iš Lietuvos teologų. Žemaičių kunigų seminarijos prof. kun. J. Skvireckas manė, kad pasipriešinti modernistams – tai pašalinti iš scholastinės filosofijos viską, kas nesutinka su paskutinių laikų išradimais[644]. Prelatas A. Jakštas epistolinėje polemikoje su S. Šalkauskiu 1919 m. irgi pripažino, kad tomistinė filosofija dėl joje naudojamų metodų esanti nepakankama spręsti nūdienos problemų, tapusių „žymiai painesnėmis ir sudėtingesnėmis“[645]. Jos pažintines galias irgi siūlė stiprinti santykiu su kitais mokslais – „šiandien neįmanoma būti filosofu,

640 Šultė, S. Teosofų pasaulėžvalga. – *Draugija*, 1912, nr. 71–72, p. 253.

641 Mercier, D. *Neoscholastycyzm: warunki jego żywotności*, Kraków, 1904, p. 11.

642 Ten pat, p. 15.

643 Miuncheno universiteto absolventas filosofijos dr. Antanas Gylys filosofijos pažintines galias buvo linkęs net tapatinti su tokiomis pat gamtos mokslų galiomis (Gylys, A. Metafizika ir realūs mokslai. – *Logos*, 1925, 1, p. 43–50).

644 Prof. kun. J. Skvireckas, Encyklika apie „modernistų doktrinas“. – *Draugija*, 1907, nr. 11, p. 308–315.

645 A. Dambrausko-Jakšto laiškas S. Šalkauskiui, 1919 06 09. – *Logos*, 1938, t. XVIII, p. 38.

nesiremiant matematika, fizika ir kitais mokslais“[646].

Taip netiesiogiai pripažinta, kad kovoti šioje srityje su modernizmu – tai iš dalies priimti modernizmą – atkurti scholastinės filosofijos prarastą vidaus ryšį su gamtos mokslais ir jų pažanga. Žmogaus problemai, kuri sudaro visų filosofinių, o galiausiai ir gamtamokslinių samprotavimų šerdį, šioje filosofijos sampratoje nepalikta vietos ir tai rodė, kokį spaudimą teoriniam mąstymui tada darė kylantys gamtos mokslai ir jų reikšmę skelbiantis pozityvizmas.

3.6 Apologetikos demokratinimas dialogu

Katalikų bažnyčia moderninta ir ieškant naujų, demokratiškesnių būdų katalikų pasaulėžiūrai propaguoti, jai daromiems priekaištams atremti. Vienas iš tokių būdų „žodžio laisvės“ sąlygomis – dialogas. Šį metodą, siekiantį Senovės Graikiją, ypač Platono tekstus, į Lietuvos katalikų apologetiką vieni pirmųjų įvedė irgi užsienyje studijuojantys kunigai. Jie matė Vakarų katalikų apologetikos praktikoje vis dažniau taikomą šį metodą, suprato jo naudą ir siekė jį perkelti į tokią pat Lietuvos katalikų praktiką. Dar studijų Fribūre metu S. Šultė savo 1907 m. parengtoje knygelėje naudojo dialogą ūkininkų ir darbininkų materialinės padėties pagerinimo klausimams aptarti[647]. Minėtas Ore Place kolegijos (Anglija) studentas Benediktas Andriuška 1913 m. minėtoje filosofinėje novelėje „Dvejopas galas“, sekdamas V. Cathreinu, vaizdavo, kaip per dialogą katalikybe abejojantis oponentas, spaudžiamas tikinčiojo argumentų, pereina katalikybės pusėn[648]. Dialogo metodą, paveiktas V. Cathreino, 1906 m. naudojo A. Jakštas politiniais[649], o

646 A. Dambrausko-Jakšto laiškas S. Šalkauskiui, 1914 03 17. – *Logo*s, 1938, t. XVIII, p. 29. A. Jakšto raštuose prasikišantis modernistinis požiūris, galimas daiktas, buvo nulemtas ir A. Jakšto glaudžių ryšių su užsienyje studijuojančiais lietuviais kunigais, kurie, rašydami jo *Draugijai* Vakarų katalikų autorių veikalų recenzijas, informaciją, davė progos A. Jakštui susipažinti su platesne ano meto Vakarų katalikiško gyvenimo idėjine panorama ir patirti jos poveikį.

647 Kur mes stovime ir kur ieškoti pagalbos? Klebono pašnekesys su sodiečiu ir fabriko darbininkais. Parašė kunigas Š. [Šultė, S.], Vilniuje, 1907.

648 J. D. Kareivis [Andriuška, B.]. Dvejopas galas. – *Draugija*, 1913, nr. 81, p. 58–72, nr. 82, p. 150–164.

649 Jakštas, A. *Trys pašnekesiai ant Nemuno kranto: nykštukai, didvyriai, lenkai*. Kaunas, 1906.

1928 m. ir apologetiniais tikslais[650].

Atgimstantis domėjimasis dialogu rėmėsi tuo, kad tiesoms įrodinėti ir kitaip mąstančiam paveikti jis nereikalavo iš diskusijos dalyvių tikslesnio vartojamų sąvokų apibrėžtumo, samprotavimų loginės precizijos, sistemingumo; šis metodas buvo prieinamas įvairaus išsilavinimo žmonėms, nes įrodomoji arba ginamoji tezė grindžiama pusiau moksliniais, pusiau literatūriniais, psichologiniais arba tiesiog iš realaus gyvenimo parinktais pavyzdžiais, galinčiais sukelti įrodinėjamų tiesų naudai palankių emocijų ir paveikti asmenį apsispręsti. Šiame metode integruojami racionalūs (stebėtojiško proto) ir iracionalūs (valios, emocijų, gyvenimo pavyzdžių, naudos) argumentai: svarbu ne tiek tezę įrodyti objektyvią reikšmę turinčiais argumentais, kiek paveikti oponentą suabejoti savo įsitikinimais ar nuo jų atsisakyti. Tai ne mokslinio, o praktinio veikimo būdas, skirtas irgi praktiniam tikslui siekti.

Dialogas buvo naujovė ta prasme, kad jis liudijo besiformuojančią apologetikoje naują taktiką – užmegzti pokalbį ne su abstrakčia visuomene ir ne iš tolo, o su visiškai konkrečiu asmeniu, įtraukiant jį į polemiką su kitaip mąstančiu, kad, oponento argumentų veikiamas, pats dalyvautų, per įtikinėjimą ir įsitikinimą nusistatant katalikybei palankias savo pažiūras. Tai darė apologetikos praktiką demokratiškesnę, intelektualią, išradingesnę, savo tiesomis ir jų argumentais labiau pasitikinčią, ir galiausiai – modernesnę.

3.7 Dorovę lemiančių veiksnių sąrašo išplėtimas

Katalikybės atnaujinimas sietas ir su nauju požiūriu į tai, ką Bažnyčia laiko veiksniais, skatinančiais ar palaikančiais visuomenės dorovę ir jos pažangą. Šultė nors ir laikė tikėjimą svarbia doros atrama, bet nepakankama. Pripažino veiksnių daugetą (tarp jų – mokslą, „aukštus idealus“, net paklusimą gamtos dėsniams – etiška (moralu) tai, kas atitinka gamtos dėsnius, nes „pasaulio Kūrėjo

650 Jakštas, A. Tikėjimo paslaptys. – *Religija ir kultūra*, 1928, nr. 9; Jakštas, A., *Aukščiausiais gėris*, Kaunas, 1937.

valia“ reikalaujanti, kad gyventume „sulig gamtos sutvarkymo“[651]. Pritardamas Tomui Akviniečiui, kad „doram gyvenimui reikia ir žemiškų gėrybių“, šiai idėjai teikė žymiai didesnę reikšmę. Materialinę gerovę S. Šultė laikė ne tik doros, bet ir viso dvasinio, fizinio žmogaus gyvenimo pamatu[652]. Doros priešu pripažino ir turto perteklių: neuždirbti turtai vedą prie tinginystės ir išlaidavimo – kas lengvai įgyjama, tas lengvai ir išleidžiama. Iš to išeina prabanga, lėbavimas, paleistuvystė. Palankiausia dorovei dirva – turtų pertekliaus nebuvimas ir visa tai, kas skatina žmogų dirbti. Darbą (darbštumą) propagavo kaip doros mokyklą, kaip žmogaus „papuošalą ir garbę“[653]. Žmonių dorovingumas kilsiąs, jei darbas bus paverstas kiekvieno žmogaus egzistencijos pagrindu ir turtai bus pasidalyti pagal į juos įdėtą darbą, kuris būsiąs ne tik dorovės, bet ir socialinio teisingumo pagrindas.

Šultei kaip kunigui teko tylomis apeiti popiežiaus Leono XIII enciklikos *Rerum novarum* (1891) idėją, linkusią „socialinį klausimą“ pirmiausia traktuoti kaip etinį. Implicite S. Šultė, kaip minėta, nekvestionavo doros vaidmens sprendžiant šią problemą, bet laikėsi nuomonės, kad tai problema, toli peržengianti doros kompetenciją, tai liudijo ir darbininkų judėjimo programose vyraveęs socialinių reformų reikalavimas.

Katalikų bažnyčios taktikos modernimas visapusišku socializmo idėjų pažinimu. Užsienyje studijuojantys kunigai, rūpindamiesi Lietuvos katalikų bažnyčios autoritetu ir prestižu modernėjančioje visuomenėje, stebėjo, kaip Lietuvos kunigai vertina tiek Vakaruose, tiek ir Lietuvoje tuo metu populiarėjančias socializmo idėjas. Pagal 1914 m. Rusijos universitetuose atliktą studentų apklausą, iš

651 Sociologas S. Š. Liberalų konstitucija. – *Laisvė*, 1920, nr. 119.

652 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*. Kaunas: „Šviesa“, 1921, p. 36. Kai Ptolemajas savo laiku teigė geocentrizmą, tai šis teiginys derėjo ir su ano meto dora (tokios tada buvo tos visuomenės pažinimo galimybės). Bet jei tą patį geocentrizmą kartosime ir M. Koperniko heliocentrizmo įsitvirtinimo sąlygomis, tai geocentrizmas bus ne tik klaida, bet ir konfliktas su dora, nes būtų sąmoningas žmonių klaidinimas.

653 Šultė, S. Savasties principas ir evoliucija. – *Draugija*, 1920, nr. 5–6, p. 173; Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 23.

186 apklaustųjų 107 pasisakė už socializmą[654].

Šios idėjos gimė Vakarų Europoje, XIX a. II pusėje, kur anksčiau subrendo kapitalizmas, o kartu ir jo sukeltos socialinės problemos, tarp jų – auganti darbininkų kova dėl savo teisių. Vakaruose susiformavo ir pirmieji to judėjimo centrai, jau nekalbant apie Rusiją, kurioje socializmo idėjos susipynė su marksizmo, antiimperinio judėjimo idėjomis ir įgavo kitą mastą ir tikslą. Lietuviai, studijuojantys užsienyje, matė kitokią Vakarų dvasininkijos socialinę laikyseną dėl socializmo idėjų[655], taip pat ir pozityvią. Jaunoji kunigų karta Šveicarijoje ne tik veikė įvairiose darbininkų profesinėse sąjungose, bet kai kurie iš jų (Reichenas, Pflügeris, Engsteris) net priklausė socialdemokratų partijai, leido savo laikraštį *Naujieji keliai* (vok. *Neue Wege*)[656]. Ir tai aiškinta Bažnyčios demokratėjimu – „kur bažnyčia demokratiškai sudaryta, ten kunigai labiau gyvena žmonių reikalais“[657].

Lietuvoje nemaža dalis senosios dvasininkijos į socializmo idėjas pirmiausia irgi žiūrėjo per tikėjimo interesus: kaip prieš tai bijota lietuvių tautinio atgimimo kaip neva grėsmės tikėjimui, taip dabar su panašiu nerimu žiūrėta ir į socializmo idėjas. Jas skubėta atmesti net nesigilinant į jų turinį. Kauno katedros kan. Juozas Bikinas (slapyv. D. Dumbrė) knygelėje *Ar bus geriaus, kad socijalistai gaus viršų* (1907), cituodamas popiežiaus Leono XIII encikliką *Immortale Dei* (1891), pasmerkė socializmą apskritai kaip prieštaraujantį tikėjimui ir dorai. Juo pasekė ir Lietuvos vyskupai: Vilniaus vyskupas E. Ropas, Žemaičių vyskupas K. Cirtautas, Seinų vyskupas Antanavičius, raginę katalikus saugotis socialistų ir visokių

654 Лицинский, Я. Изъ материаловъ одной студенческой анкеты. – *Русская мысль*. Ежемесечное литературно-политическое издание. Год 35, книга VII, Москва и Петербургъ, 1914, p. 133.

655 Pasak J. Ereto, Vincas Mickevičius-Kapsukas „studijuodamas Berno universitete išgirdo žymią dalį savo idėjų, kurias pasiryžo įgyvendinti, nes Berno kontonas išlaikė nemaža profesorių-liberalų, „socialistų, „Edelkomunisten“ (Eretas, J. Katalikai ir mokslas, p. 186).

656 D. Kunigai-socialdemokratai. – *Visuomenė*, 1911, nr. 11–12. S. Šultė rašė: „Ką Dievas bendrai davė ir ką žmonės bendrai uždirbo, tą tobulai ir dorai žmonijai tinka bendrai valdyti.“ Dėl to nuosavybės klausimu Katalikų bažnyčia turinti daugiau giminystės su socialistais negu su liberalais. Šių atstovas vokiečių profesorius Ritschelis 1887 m. vadino Tomą Akvinietį „socialdemokratų protėviu“, o Katalikų bažnyčią „linkstančią prie komunizmo“ (Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 20).

657 Ten pat.

bedievių, nes „galite prarasti visų brangiausią dalyką – Šv. Tikėjimą“[658].

Tokia Lietuvos kunigų *a priori* negatyvi ir kategoriška reakcija atrodė per griežta užsienyje studijuojantiems lietuviams kunigams, žinantiems tuo klausimu ir kitokią Vakarų katalikų praktiką. Jie suvokė, kad tai gali kompromituoti Lietuvos katalikų bažnyčią kaip *a priori* priešingą viskam, kas nauja. Minėtas kun. Jurgis Matulaitis-Matulevičius, recenzuodamas 1908 m. šią J. Bikino knygelę, priekaištavo autoriui, kad šis kritikuoja ne socializmą, o savo paties iškreiptą socializmo viziją: „*Norint sėkmingai ginčytis su socijalistais reikia veizėti, kad nesistengtum prieš tokį socijalizmą, kokį patys prasimanėm, o tik prieš tokį, koks jis yra iš tikrųjų*“[659]. Kvetkaus knygelės *Kas tai yra socijalizmas ir ar galimas daiktas tą mokslą įvykdyti* recenzijoje leveniškis P. Kuraitis 1908 m. irgi kritikavo išankstinį ir vienpusį šių idėjų atmetimą. Ragino nurodyti ne tik „silpnąsias socijalizmo puses“, bet ir stipriąsias: „*Jeigu nebūtų nei kiek gero to socializmo moksle, nei socialistų darbuose, tai socializmas seniai būtų išnykęs be kitų pagalbos. Jei neparodysi gerų socializmo pusių, tai jas parodys priešininkas ir jo bus viršus.*“[660] Kitoje recenzijoje P. Kuraitis kvietė knygelės *Socijalistai ir mūsų socijališkieji reikalai* (1907) autorių Kazimierą Šaulį nepainioti pagrindinio socializmo principo – privačios nuosavybės neigimą ir kolektyvizmą – su atsitiktinėmis socializmo „priemaišomis“ – šeimos, tautybės, religijos neigimu. Atskirų socialistų pasisakymai prieš šeimą, tautybę, religiją, esą, būdingi ne tik socializmui, – „*naikinimas tautybės ne kartą varomas žmonių, kurie su socializmu neturi nieko bendra (Lietuvos lenkinimas)*“ arba „*kovą su tikėjimu veda ne tik socialistai, bet ir buržujai*“[661], „*ar tik*

---

658 Dumbrė, D. [Bikinas, J.] *Ar bus geriaus, kad socijalistai gaus viršų*, Kaunas S. Banaičio spaustuvė, 1907, p. 64–65. Bedievybė, apie kurią itin daug rašė katalikų spauda prieš I pasaulinį karą, nebuvo tokio masto, kad keltų grėsmę katalikų tikėjimui. Jos baubas buvo daugiau psichologinis – pripratus, kad kunigų žodis visur nekvestionuojamas, dabar bet kokį atviresnį žodį ar elgesį, jų nesankcionuotą, skubėta skelbti grėsme tikėjimui.

659 Jurgio Matulaičio recenzija knygai: Dumbrė [kan. Juozapas Bikinas], *Ar bus geriau, kad socijalistai gaus viršų*? – *Draugija*, 1908, nr. 13, p. 92.

660 *Draugija*, 1908, nr. 23, p. 290–291.

661 K. P. [Kuraitis, P.], Rec. „*Socijalistai ir mūsų socijališkieji reikalai*. Parašė Šaulys, 1907. – *Draugija*, 1909, nr. 26, p. 27–28.

tarp buržujų nėra didžiausių pasileidėlių, bet K. Šaulys nedrįs išvesti, kad privatinė nuosavybė veda prie „palaidos meilės“[662].

Žymiai išsamiau ir konkrečiai šią temą nagrinėjo kiti užsienyje studijavę lietuviai kunigai. Leveno universiteto studentas Antanas Viskantas (1875–1940) jau minėtose savo disertacijose 1909–1910 m. nagrinėjo šio socialinio judėjimo istoriją XIX a. pradžioje, prancūzų sociologų-reformatorių Claude-Henri de Saint-Simono (1760–1825) ir jo mokinio Philippe'o Buchezo (1796–1865), pirmųjų darbininkų gamybinių bendrovių įkūrėjo, socialdemokratines pažiūras. Tokiomis bendrovėmis tikėtasi pagerinti darbininkų materialinę padėtį, išvaduoti juos iš darbdavių priespaudos, pakelti visuomenės moralę, plėtoti kooperatyvinę santvarką.

Nuo panašių tyrimų pradėjęs S. Šultė ne tik įvertino socializmo privalumus ir trūkumus, bet ir parodė, kurios socializmo idėjos ir per kokį santykį su kitokio tipo idėjomis gali išsaugoti gebėjimą dalyvauti ir ateities santvarkoje. Kun. Adomas Vilimas-Vilimavičius, persikėlęs iš Fribūro į Paryžiaus universiteto Teisės fakultetą studijuoti politikos mokslų ir siekti daktaro laipsnio, laiške A. Jakštui 1921 m. rašė „tyčia“ pasirinkęs temą „Komunizmas-bolševizmas“, nes „*tas klausimas suka ir dar ilgai suks mąstančio pasaulio galvas. Visa pasaulinė politika ir socialis susitvarkymas sukasi dabar tik apie šį klausimą. Taigi komunizmą ir bolševizmą reikia pažinti nuošakniai*“[663].

3.8 Katalikų socialinės doktrinos konkretinimas teisių ir pareigų proporcingumu

Modernistinėmis reikia laikyti ir S. Šultės pastangas ne tik išplėsti katalikų socialinę doktriną naujomis socialiai aktualiomis temomis, bet ir ją metodologiškai sukonkretinti iki tol lietuvių nesvarstyta žmogaus teisių problema, ją skelbiant pagrindine tos doktrinos problema. Ją analizuoti S. Šultė ėmėsi tokiu jos istorinio

662 Ten pat.

663 Nežinimo asmens [A. Viliamo – A. V.] studento iš Paryžiaus laiškas A. Jakštui, 1921 07 13. – VUB, F1-F85, l. 201.

egzistavimo pavidalu, kokiu ji buvo juridiškai įtvirtinta 1789 m. prancūzų *Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje*. Šultė pirmasis šią deklaraciją 1920 m. išvertė į lietuvių kalbą ir pirmasis iš lietuvių ją kritiškai vertino krikščionybės ir XX a. pradžios vertybių atžvilgiu, jis buvo ir pirmasis Lietuvoje naudojęs žmogaus teises kaip metodą socialinio teisingumo problemoms spręsti.

Pripažinęs deklaracijos nuopelnus laisvinant žmogų ir skatinant civilizacijos pažangą, Šultė kritikavo liberalistinę jos tendenciją skelbti žmogaus ir piliečio teises be ryšio su joms proporcingomis pareigomis[664] ir todėl ji negalėjusi duoti „tikrojo žmogaus teisių supratimo“[665]. „*Nuo prancūzų revoliucijos laikų esame klaidingam kely vien tik savo teisių ir laisvių ieškodami, o užmiršdami apie sunkią pareigų naštą, kurią mums privalo priminti valdžia savo įstatais.*“[666] Priešingai negu teigta deklaracijoje, Šultė pirmumą teikė ne asmens teisėms, o pareigoms, nes rėmėsi ne žmogaus, o Dievo pirmumu. Dievas, kaip žmogaus kūrėjas, yra nustatęs žmogui gyvenimo tikslus – bendrąsias jo pareigas: gyventi dorai, „kaktos prakaite pelnytis sau duoną“, gerbti artimo teises, rūpintis savo sielos išganymu“[667]. Pareigas laikė gyvenimo pagrindu. Nuo jų sąžiningo pildymo „pareinanti“ pasaulio tvarka ir pažanga. Be pareigų teisės neegzistuojančios, nes teisės – tai tik „būtina sąlyga ir priemonė pareigoms kuo geriau atlikti“[668]. Vergiją, baudžiavą ir ekonominę priklausomybę kritikavo tik dėl to, kad jos suvaržo asmens laisvę vykdyti prigimtines asmens pareigas pirmiausia savo paties atžvilgiu – „užlaikyti savo sveikatą, gyvybę, doroviškai ir intelektualiai lavintis“[669]. Asmens teisės išsaugančios savo tapatumą ir socialinę vertę tik per santykį su pareigomis: atsiskyrusios nuo pareigų jos virstančios savo priešybėmis – privilegijomis, o iš jų kaip tik ir

664 Sociologas S. Š. Liberalų konstitucija. – *Laisvė*, 1920, nr. 119, 06 20.

665 Šultė, S. Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas. – *Draugija*, 1921, nr. 11–12. Tais pačiais metais išleista atskiru leidiniu Kaune „Šviesos“ spaustuvėje, 38 p.

666 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, Kaunas: „Šviesa“, 1921, p. 19.

667 Ten pat, p. 15.

668 Šultė, S. Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas. – *Draugija*, 1921, nr. 11–12, p. 338.

669 Ten pat, p. 36.

kyla daugiausia skriaudų ir kitokių nenormalumų visuomenėje[670].

Pareigų prioritetą prieš teises Šultė grindė ir dviem žemiškomis priežastimis. Pirma, Vakarų sociologijoje tuo metu vyravo požiūris į valstybę kaip į „socialinį organizmą“[671]. Jis citavo anglų ekonomisto Johno Kellso Ingramo veikalą *A History of Political Economy* (1888), propagavusį privataus intereso palenkimą kolektyviniam. Antra, asmens teises traktavo ne teisnumo, o subjektinės teisės požiūriu; nes subjektinė teisė paprastai įgyjama tik įvykdžius atitinkamas pareigas (subjektinę nuosavybės teisę į prekę rinkoje asmuo įgyja tik įvykdęs pareigą – sumokėjęs jos kainą; *beneficium propter officium*)[672].

Pačias žmogaus teises Šultė skirstė į prigimtines ir žmonių suteiktas, kad paaiškėtų, kurios iš jų yra „šventos ir neliečiamos“, o kurios gali būti žmonių valdomos. Prie prigimtinių teisių priskyrė jau minėtas asmens teises į gyvybę, į jos plėtotę, teisę „protiškai ir doriškai lavintis“, į sąžinės ir tikybos laisvę, taip pat teises į visas tas priemones, kurios būtinos toms teisėms užtikrinti, tarp jų svarbiausią – teisę į darbu įsigytą privačią nuosavybę (teisę turėti pakankamai žemiškų turtų)[673]. Tik šios teisės laikytinos „šventomis ir neliečiamomis“, nes kyla iš pačios žmogaus prigimties, be jų asmuo negali egzistuoti ir normaliai plėtotis. Kitos teisės esančios žmonių asmeniui suteiktos ir todėl gali būti sumažinamos arba padidinamos atsižvelgiant į pareigų vykdymą. Teisė į turto perteklių – visuomenės suteikta ir todėl, esant reikalui, gali būti panaikinta kaip privilegija.

Idėją apie teisių ir pareigų vidinę priklausomybę Šultė veikiausiai buvo perėmęs iš XIX a. prancūzų sociologo Frédérico le Play (1806–1882) knygos *Socialinės reformos Prancūzijoje* (pranc. *La reforme sociale en France*, 1872), bet kūrybiškai.

---

670 Ten pat, p. 35–36.

671 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, 1921, p. 19.

672 Teisnumo lygmens teisės įgyjamos be pareigų vykdymo, nes jos yra tik formalūs leidimai veikti, nesuteikiant asmeniui jokio konkretaus gėrio. Pvz., teisė į mokslą yra teisnumo teisė, ji visiems vienodai pripažįstama, o štai subjektinė teisė į konkretų išsilavinimą (diplomą) suteikiama tik tam, kas įvykdė pareigą pasisavinti tam tikrą oficialiai pripažintų žinių sistemą.

673 Šiuo atveju asmens pareigas S. Šultė jau traktavo kaip jo teises. Tai pagrindžia ir šiuolaikinė deontinė logiką: ką privalome daryti, tą turime ir teisę daryti.

Ją, žinoma, buvo galima išvesti ir iš Aristotelio saiko, arba „vidurio kelio“, idėjos, kurią teisių ir pareigų proporcingumo idėja tik sukonkretina, sugyvina, įformina.

Ją galima laikyti viena iš svarbiausių Šultės raštų metodologinių idėjų dėl dviejų priežasčių: pirma, ji atrodė Šultei tiek reikšminga, kad ją laikė pajėgia „išgydyti visuomenę“[674], antra, ją naudojo kaip objektyvų metodą teisingiau (pagal pareigų vykdymą) paskirstyti turtus. Pareigų nevykdymą laikė teisėtu nuosavybės (turtų) nusavinimo ir apskritai teisių praradimo pagrindu: „Kas atsisako nuo pareigų, tas ir savo teisių pats išsižada.“[675] Kas nenori dirbti (vykdyti pareigų), teneveldo ir gamybos priemonių, nes gamybos priemonės ne dirbančiojo rankose tampa išnaudojimo ir socialinio pavergimo įrankiu[676]. Dvaras esąs visų didžiausia privilegija (teisė be pareigų): dvarų ir miškų savininkai nieko nedirbdami gali sau lėbauti, o darbo žmogus prakaituodamas vos gali pramisti[677]. Dykaduoniai, gyvenantys prabangoje iš artimo skriaudos, neturį dalyvauti paskirstant turtus. Dvarininkai, atsisakydami pareigos naudoti savo nuosavybę ir visuomenės gerovei, kartu atsisaką ir savo teisių į dvarus[678]. Jei dabar kilusi socialistinė revoliucija [Rusijoje – A. V.], tai daugiausia dėl to, kad „turtuoliai sulig įstatų vien tik teises ar privilegijas teturi, prie kurių nėra pririšta proporijonalinė pareiga“[679]. Tuo pagrindu ragino nusavinti Lietuvoje dvarus ir nemokėti kompensacijų[680].

Pripažinęs darbu įgytos privačios nuosavybės teisėtumą, kartu su popiežiumi Leonu XIII siūlė „apriboti jos naudojimą ir jį sutaikyti su visuomenės gerove“. Jei pagal ekonomistus ir Leoną XIII vienintelis turtų šaltinis yra darbas, tai visi

674 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 35.

675 Ten pat, p. 15–16.

676 Šultė, S. Turtuolių perteklius – varguolių tėvonija. – *Ganytojas*, 1920, nr. 3, p. 75.

677 Simonas, Barjonas [Šultė], Trejopa teisybė. – *Laisvė*, 1920 nr. 163.

678 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 16.

679 Šultė, S. Socialinio organizmo siela. – *Laisvė*, 1920, nr. 106 (05 19). To paties, *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 15–16.

680 Lietuvos vyriausybė vis dėlto mokėjo kompensacijas už nusavintas dvarų žemes, nors ir simbolines sumas (už 1 ha – 27 Lt). Iki 1935 m. dvarininkams buvo išmokėta kompensacijų už 40 mln. Lt. (LE, t. 35, p. 243, *Apžvalga*, 1993, nr. 16, p. 29).

Lietuvos dvarai visiškai priklauso mūsų darbo žmonėms, kurių darbo vaisius tie dvarai ir yra. Lietuva dvarininkams nesanti nieko skolinga, o jei ką ir įdėjo, tai su keleriopais procentais atsiėmė. Kompensuoti dvarų nusavinimą, pasak Šultės, būtų galima tik tuo atveju, jei nuosavybės teisė būtų absoliuti, o turtas būtų įsigytas proporcingai savininko darbui[681]. Nusavinamų dvarų kompensavimo klausimu siūlė net rengti referendumą[682]. Tai buvo pirmas Lietuvoje žinomas siūlymas referendumu spręsti socialines problemas.

Svarstydamas teisų ir pareigų proporcingumo idėją S. Šultė siekė įnešti į viešųjų santykių supratimą daugiau apibrėžto aiškumo, teisingumo ir nurodyti, kuria linkme tie santykiai galėtų būti plėtojami. Remiantis šia idėja, jis kritikavo ir abi minėtas santvarkas: kapitalizmą kaip ekonominiuose santykiuose neribojantį nuosavybės turėtojo teisių pareigomis artimo ir bendrojo gėrio atžvilgiu ir socializmą kaip pavergiantį asmenį valstybei pareigomis, nesukuriančiomis jam proporcingų teisių, ir dėl to blokuojantį asmens darbštumą ir pažangą skatinančius motyvus[683]. S. Šultės propaguotą teisių ir pareigų proporcingumo idėją vėliau savo oficialiose kalbose bent nuo 1933 m. dažnai kartojo Lietuvos prezidentas Antanas Smetona, su ja siedamas visuomeninio gyvenimo normalizavimą[684].

3.9 Neribotos laisvės kritika

Teisių ir pareigų proporcingumu Šultė kritikavo ir neribotos laisvės apskritai sąvoką, jos socialines pasekmes. Ją vertino istoriškai: kapitalizmo pradžioje ji buvusi pažangus dalykas, nes spartinusi turtų augimą ir socialinę pažangą, bet ji tapo ir pagrindine socialinės neteisybės sąlyga išnaudoti ir pavergti neturtinguosius.

681 Barjonas [S. Šultė], Trejopa teisybė. – *Laisvė*, 1920, nr. 163.

682 Teologas [S. Šultė], Teisingi įstatai. – *Laisvė*, 1920, nr. 175.

683 Šultė, S. *Evoliucijos keliai*..., p. 28–29.

684 Svarbu akcentuoti, kad S. Šultės samprotavimai apie teisių ir pareigų proporcingumą, išsakyti 1919 m., skamba lygiai taip pat aktualiai ir po 100 metų, o kai kuriais klausimais – net ir aktualiau, kai šiandienos ES imigrantams pripažįstamos teisės be pareigų gerbti istorinės tautos tradicijas ir dvasinę tapatybę: Lietuvoje jau raginama nešvęsti Šv. Kalėdų, kad „neįžeistų imigrantų kitatikių“. Tai kultūrinės agresijos savo atžvilgiu pripažinimas.

Nes liberalų skelbiamoji laisvė, atleidusi kapitalistus nuo pareigų visuomenei, paliko darbininkus darbdavių savivalei ir nuožiūrai, tuo „sankcionavusi išnaudojimą ir egoizmą“[685]. „Vietoj gynęs silpnuosius nelygioj kovoj“, liberalizmas pašalinęs visas kliūtis, kurios dar stovėjusios kapitalistams ant kelio[686]. Jis davęs „piniguočiams pilną laisvę išnaudoti varguolius ir nei piršto nėra pajudinęs prie pagerinimo vargšų padėjimo“[687].

Neribota laisvė, pasak S. Šultės, perkelianti į ekonomiką Ch. Darwino kovos už būvį idėją, kur stipresnis visada ims viršų[688]. O tai reiškia propaguoti ne teisės, o jėgos viršenybę. Tuo pačiu argumentu kritikavo ir „laisvą darbo sutartį“, kurioje ekonominė „stipriojo teisė“ ir prievarta vadinama „laisve“ ir „lygiomis teisėmis“. Darbininkai kaip silpnesnioji pusė visada priversta priimti turtuolių sąlygas, kad nemirtų badu[689]. Tokia laisvė esanti socialinių kataklizmų priežastis – „kas yra dabartinės šventos ir neliečiamos turtuolių nuosavybės arba jų pertekliaus apgynėjas, tas sukelia revoliucijas ir nepageidautinas riaušes“[690]. Siūlė „išsižadėti mums kenksmingo liberalų-buržujų mokslo, pagal kurį turtuolio perteklius ir savastis esanti absoliuti teisė naudotis nuosavybe be jokių pareigų darbo žmogaus ir visuomenės atžvilgiu“[691]. Šultė pritarė vokiečių ekonomistui Wilhelmui Roscheriui (1817–1894), kad neribota laisvė netinkanti spręsti socialinį klausimą (vok. *Unbegrenzte Freiheit ist keine Lözung*)[692]. Netinkamas naudojimasis laisve, tai negebėjimas ar nenoras ją sieti su jos turėtojo pareigomis. Sugrąžinti laisvei socialinę vertę, pasak Šultės, galinti valstybė, derinanti laisvę su dora, tikyba ir

685 Šultė, S. Labai svarbiu reikalu. – *Laisvė*, 1920, nr. 68 (03 25); S. Š. Žemdirbių dvarininkų reikalavimai. – *Laisvė*, 1920, nr. 143.

686 Šultė, S. Kur mes stovim..., p. 20.

687 Ten pat.

688 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 19.

689 Simonas [Šultė], Trejopa teisybė.

690 Šultė, S. Turtuolių perteklius – varguolių tėvonija. – *Ganytojas*, 1920, nr. 3, p. 77.

691 Šultė, S. Liberalų konstitucija. – *Laisvė*, 1920, nr. 119 (06 20).

692 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 19.

bendrąja gerove[693].

Nepriimtina jis laikė ir neribotą „žodžio ir spaudos laisvę“, nes „negalima raginti prie pikto“. „Pilnos žodžio ir spaudos laisvės niekur nėra buvę ir nebus, jei visuomenė nori gyvuoti ir plėtotis. Pats gyvenimas yra kova su kenksmingais gaivalais“[694]. „Kas skelbia neribotą žodžio ir spaudos laisvę, tas, matyt, nori išgriauti valstybės pamatus, kad netvarkoje patsai įsigytų valdžią ir įvestų savo tvarką, kurioje jau nebus neribotos laisvės. To geriausias pavyzdys esą Rusijos bolševikai, kurie ir kariuomenėje ardė drausmę, reikalavo panaikinti mirties bausmę, visiems suteikti neribotą laisvę. Bet užgrobę valdžią visus taip suvaržė, kad net ir cariniai laikai pasirodė laisvesni buvę[695].

Valdžia galinti toleruoti priešingas idėjas, bet negali leisti agituoti prieš visuomenės gyvenimo pamatus, juos griauti[696]. Šultė pritarė pozityvistui Auguste'ui Comte'ui, kad „visuomenės tvarka yra negalima, jei duodama nuolatinė laisvė kasdien be galo kelti ginčus apie pačios visuomenės pagrindus“[697].

3.10 Teisingumo papildymas artimo meile

Tradiciškai laikydamas teisingumą visuomenės tvarkos ir gerovės pagrindu, Šultė pritarė Tomui Akviniečiui, jog, siekiant taikos ir santarvės tarp piliečių, nepakanka vien įstatymais palaikomo teisingumo, nes teisingumas tik draudžia žmonėms vienas kitam kenkti, bet jis neįsako vienas kitam padėti. Asmuo negali reikalauti iš mūsų išmaldos teismo keliu, o valdžia – bausti kietaširdį turtuolį. Bet žmonėms kartais reikia pagalbos, kurios negalima gauti remiantis teisingumu. Todėl teisingumas reikalaująs būti papildytas, sustiprintas meile, kuri liepianti padėti artimui, jį globoti ir nesant teisingumo pareigos[698]. Meilėje slypinti par-

693 Ten pat, *Laisvė*, 1920, nr. 119.

694 Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 10.

695 Ten pat, p. 10–11.

696 Ten pat, p. 10.

697 O. Comte, *Cours de philosophie positive*, IV, ch. 38

698 Contra Gent., lib. III cap. XXX; Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*, p. 37.

eiga artimui esanti išimtinai individuali, imanentiška, kilni. Šultė citavo filosofą G. Leibnizą: „*Mylėti – tai ieškoti savo laimės artimo laimėje*“ ir Tomą Akvinietį: „*Mylėti – tai gero linkėti*“ (lot. *Amare est velle bonum*). Meilė skatinanti laikytis teisingumo, iš vidaus paliepianti darbdaviui teisingai atlyginti darbininkams. Kas nepažįsta meilės, tas vargu ar savanoriškai vykdys ir teisingumo reikalavimus, ir apskritai – ar negailestingas ir beširdis turtuolis gali būti teisingas[699].

Todėl meilės poreikis, pasak Šultės, visada būsiantis aktualus net ir tada, jei visur ir visada bus laikomasi teisingumo. Taip, visuomenėje tada būtų mažiau vargo. Bet teisingumas nepajėgus panaikinti ligų, nelaimių, kitokių kentėjimų, iš kurių kyla papildomos artimo meilės ir nelaimingųjų šelpimo pareigos, bet jos neįeina į teisingumo kompetenciją. Teisingumo ir meilės sąryšiu besiremiančią visuomenės tvarką S. Šultė laikė pageidaujamu idealu, nes daugelis piliečių „visai neturi krikščioniškosios dvasios“. Asmeninė nauda ir godumas nuo prancūzų revoliucijos tapę beveik vieninteliu darbuotės akstinu. Todėl laikė būtinu, kad svarbiausiais atvejais įsikištų ir valstybė, nurodytų, kada meilės pareiga turėtų būti visiems privaloma[700]. Tai užuomina į valstybės socialinę politiką.

3.11 Kvietimas moderninti katalikų socialinę doktriną kapitalizmo-socializmo sinteze

Prie reikšmingų Šultės idėjų reikia priskirti jo kūrybines pastangas ne tik kritikuoti tuo metu buvusias santvarkas – kapitalizmą ir jo pašauktą antipodą socializmą, bet ir prognozuoti, kokiai santvarkai turėtų priklausyti ateitis. Šias problemas Šultė plačiai svarstė viename iš svarbiausių savo veikalų *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai* (1919), kuriame jis pasirodė kaip rimtas mokslininkas, gebantis mąstyti ne tik istoriškai, bet ir dialektiškai.

Paveiktas filosofijos istorijos idėjų nuo Heraklito *panta rhei*, Dante’s Alighieri

699 Šultė, S. Ten pat, p. 38.

700 Ten pat.

„spiralinės raidos“ iki Hegelio dialektinio metodo, teigė, kad bet kuri visuomenės tvarka yra nuolatinis tapsmas („evoliucija“). Todėl nėra ir santvarkų, iš istorijos nepasitraukiančių: „*Kiekviena tvarka net žydėdama ir žmonių giriama, turi savy kirmėlę, kuri pargriaužia jos šaknis ir anksčiau ar vėliau veda prie pražūties.*“[701]

Kapitalizmą ir socializmą kritikavo kaip du skirtingo tipo kraštutinumus. Kapitalizmas, skelbdamas neliečiamą privačią nuosavybę ir suteikdamas jos turėtojui neapribotą laisvę neatlyginamai savintis žymią dalį darbo tų, kurie nuosavybės neturi, padaugino visuomenės turtus, bet apiplėšė vargšus ir sukūrė papiktinančią nelygybę: vieni nedirbdami prabangoje skendi, kiti, sunkiai dirbdami pirmiesiems, vos pramisti gali. Skurdas pastaruosius radikalizuoja, skatina apsiginkluoti socializmo idėjomis, daro juos revoliucijų šalininkais ir kapitalistinės tvarkos naikintojais. Šiuo vienpusiškumu kapitalizmas kaip tik ir gimdąs savo priešybę – socializmą, kuris, šiek tiek pagerinsiąs vargstančiųjų padėtį, bet su laiku virsiąs kito tipo vienpusiškumu, nes, panaikinęs privačią nuosavybę ir pernelyg suvaržęs asmens laisvę ir iniciatyvą, pavergęs asmenį valstybei, sumenkinęs asmens kultūrinio aktyvumo motyvus, tuo pakenksiąs visuomenės pažangai ir galiausiai paruošiąs savo pražūtį.

Šiuo vertinimu S. Šultė buvo gerokai toliau pažengęs už daugelį tų Lietuvos ir užsienio sociologų, kurie laikė socializmą ne paties kapitalizmo subrandintu ir į istoriją pašauktu reiškiniu, o subjektyvios sąmonės dirbtinu konstruktu ar net mąstymo klaida. S. Šultė, priešingai, analizavo realų procesą, ypač atsižvelgdamas į teises tų, kurie neturi nuosavybės ir gyvena iš samdomo darbo. Jis pritarė prancūzų sociologui E. Mounier – „ne mes sugalvojome socializmą, jį pagimdė žmonių skausmas ir neapykanta visam tam, kas juos slegia“. Kapitalizmui labiau rūpėjo turtų augimas, privatus jų savinimasis ir mažiausiai – socialinis teisingumas, socializmui – socialinio teisingumo prioritetas ir antraeilis dėmesys asmens laisvei ir turtų augimui. Pirmasis buvo linkęs labiau akcentuoti asmens teises, dažnai

701 Ten pat, p. 25.

virstančias privilegijomis, antrasis – pareigas, irgi dažnai virstančias prievolėmis.

Todėl ateities visuomenės tvarką siejo ne su kuria iš šių santvarkų, kaip tuo metu buvo manoma, o su jų sąmoninga integracija, kurią įsivaizdavo vykstančią pagal Hegelio dialektinę triadą (tezė–antitezė–sintezė), sujungiančią šias santvarkas kaip istorinio proceso stadijas vidiniu priežastiniu ryšiu naujos kokybės santvarkai sukurti. Kapitalizmą (individualizmą) jis laikė „teze" pašaukiantį į istoriją savo priešybę – „antitezę" socializmą (kolektyvizmą), kurie susivienija trečioje stadijoje-sintezėje, turinčioje dialektinio neigimo prasmę (vok. *das Aufheben* – atmesti ir išsaugoti), t. y. joje išsaugomi abiejų kraštutinumų gyvybingieji elementai ir atmetami atgyvenusieji. Tokiais gyvastingais elementais kapitalizme Šultė laikė asmens laisvę ir ją garantuojančią privačią nuosavybę, o socializme – kolektyviškumą, nuosavybę, jos naudojimą ir bendriems visuomenės reikalams. Tai suponuoja būtinybę aktyvios valstybės, galinčios įvykdyti tokią „sintezę", kurioje valstybė per mokesčius, taip pat ir progresyvinius, kišimusi į ekonomiką socializuoja nuosavybę, palenkia ją ne tik savininko, bet ir bendriems valstybės reikalams, o svarbiausia – įgyja ekonominę galimybę vykdyti plačią socialinę politiką nuosavybės neturinčių ar mažiau jos turinčių, taip pat savimi pasirūpinti nepajėgiančių atžvilgiu[702] ir taip stabilizuoja visuomenę.

Tai buvo drąsus mokslinės minties užbėgimas į priekį tuo labiau, kad tai buvo pasakyta 1919 m., kai Vakarų Europa dar tik aplinkiniais keliais artinosi prie šios idėjos. Socializmas dar buvo „kylanti žvaigždė", kai jis, regis, pretendavo į ateities vienvaldiškumą ir viltingai demonstravo tik savo privalumus, už kurių dar buvo nelengva įžvelgti lemtingus jo trūkumus, kurie vėliau atims (ir atėmė) iš

---

702 Po dvejų metų (1921 m.) prie tokios pat kapitalizmo ir socializmo sintezės artėjo ir A. Jakštas: „<...> *krikščionybė, taikindama poziciją ir opoziciją, dilindama jų priešingumus, stato pažangos gaires – išsaugo klystančioje katalikų bendruomenėje katalikybės idealą amžinu*" (Jakštas. A. Rec. S. Šalkauskio laikraščiui *Romuva*, 1921. – iš *A. Jakšto raštai (1904–1923)*, Kaunas, 1923, p. 732). Tokią pat S. Šultės formuluojamą „kapitalizmo-socializmo sintezę" neišvystytu pavidalu 1931 m. įrodinėjo ir Kelno universitete studijuojantis ir to universiteto „teorinės sociologijos" mokyklai atstovaves ekonomistas Domas Cesevičius, ją vadinęs „socialliberalizmu": „*Šiandien daugelis pripažįsta: liberalizmas turi pasidaryti „socialliberalizmu"*", bet nė žodžiu neužsiminė, kad prie tokios pat išvados jau 1919 m. Lietuvoje buvo priėjęs Simonas Šultė (Cesevičius, D. Ginčas dėl laissez faire. – *Vairas,* 1931, nr. 3, p. 338–339).

socializmo vienvaldiškumo galimybę. S. Šultė nepasmerkė socializmo *a priori* (kaip daugelis). Jis numatė, kad socializmas kai kur gali ateiti ir kuriam laikui pakeisti kapitalizmą, kad po kurio laiko pats virstų kito tipo kraštutinumu, pavojingu asmens laisvei, socialinei pažangai ir pačiam sau. Pasitraukęs iš istorijos vienavaldiškumo pavidalu, jis nepasitrauks savo gyvybingąja dalimi inicijuodamas socialiai aktyvią valstybę ir jos plačiai vykdomą socialinę politiką.

Tuo Šultė savotiškai numatė nuo 1930–1936 m. Vakaruose besiformuojančią ir XX a. šeštajame dešimtmetyje jau aiškius kontūrus įgijusią konvergencijos teoriją (R. Aronas, D. Golbreitas, W. W. Rostow, F. Perru, Z. Brzezińskis, P. Sorokinas, J. Tinbergenas ir kiti), irgi propagavusią kapitalizmo ir socializmo pranašumų („vidurio kelio“) integraciją. Toliau ją 1962 m. plėtojo grupė JAV sociologų (Johnas T. Dunlopas, F. H. Herbisonas, Ch. A. Myersas Kerris), konstatavusių, kad pasaulio procesai dėl totalios industrializacijos panašėja technologijomis, o šios aštrina socialines problemas: didina nedarbą, iš jo kylantį skurdą, skatina visuomenės radikalėjimą ir augantį užsakymą valstybei vykdyti vis platesnę socialinę ir reguliatyvinę politiką, kad išvengtų socialinių sprogimų. Dabar, esą, kalbama ne apie pasirinkimą tarp kapitalizmo ir socializmo, o apie bendras vertybes dėl bendro išgyvenimo[703].

Todėl S. Šultės kūrybą galima vertinti kaip numačiusią ne tik konvergencijos, bet ir šiuolaikinės socialinės teisinės valstybės, arba „gerovės valstybės“, principus, kur privati nuosavybė, asmens laisvė veikia kartu su valstybės plačiai vykdoma intervencine ekonomine ir socialine politika žmogaus teisių interesais. Šią Šultės išvadą galima laikyti vienu iš svarbių jo metodologijos laimėjimų, praturtinusių katalikų socialinę doktriną[704].

703 Kerr, C. *Industrialism and Industrial Man. The Problems of Labor and Management in Economic Growth* (Harvard University Press, 1960) p. 19–28.

704 K. Paltarokas, pirmasis Lietuvoje išleidęs šia tema platesnį veikalą *Socialinis klausimas* (1921), rėmėsi įvairių užsienio ir Lietuvos autorių (V. Cathreino, Ch. Gide, Herknerio, Biederlocko, Leono XIII, M. Krupavičiaus, P. Klimo, P. Leono) veikalais, bet nematė reikalo ne tik aptarti, bet ir užsiminti apie prieš dvejus metus Lietuvoje šiuo klausimu skelbtus S. Šultės darbus (išskyrus bibliografijos sąraše paminėtą jo knygutę *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai*). Be to, K. Paltarokas kapitalizmą (liberalizmą) ir socializmą (kolektyvizmą) šioje knygoje

Nors vėlesnių Lietuvos sociologų darbuose S. Šultės socialinės idėjos buvo apeinamos, bet neliko be dėmesio praktikoje. Žemės ūkio ministras Mykolas Krupavičius, vykdęs žemės reformą Lietuvoje 1922–1926 m., pasak Edvardo Kriščiūno, rėmėsi popiežiaus Leono XIII enciklikomis, Jurgio Matulevičiaus ir Simono Šultės idėjomis, kurios prisidėjo mažinant buvusią turtinę nelygybę, kuriant pasiturintį vidurinį sluoksnį ir visuomenės stabilumą[705].

Priešybių integravimo metodo taikymas kitose srityse. Šia iš Hegelio perimta dialektine priešybių integracija kaip kuriančiu metodu Šultė naudojosi aiškindamas socialines permainas ir kitose žmogaus veiklos srityse: religijoje, mene, filosofijoje. Toks pat svyravimas kairėn ir dešinėn vykstąs ir bažnytiniame gyvenime, kiek jį veikia pasaulietinis[706]. Katalikybės evoliucijoje irgi buvę dešiniųjų „senųjų katalikų", atsiskyrusių nuo Romos bažnyčios ir nepanorėjusių priimti „naujojo dogmato", popiežiaus neklaidingumo; paskutiniais laikais atsiradę ir kairieji, arba modernistai, kuriuos pasmerkęs popiečius Pijus X. Dar pasižvalgę atrasime tarp tikrai tikinčių katalikų ar net paprastų žmonių, veikėjų ar mokslo vyrų kairiuosius, dešiniuosius ir centrą[707].

Šį dialektikos metodą taikė ir kiti užsienyje studijuojantys lietuviai, veikiausiai paveikti ten klausytų filosofijos istorijos kursų, kurių metu dėstytas šis dinamizmas nuo antikos Heraklito *panta rhei*, Hegelio dialektikos iki H. Bergsono *élan vital*. Dailininkas Adomas Varnas, 1909 m. studijavęs meną Prancūzijoje, Italijoje, priešybių sąveiką irgi aiškino kaip daiktų kokybes kuriančią jėgą: „*Ačiū šviesos ir šešėlio ristynėms apturiame daikto reljefą. Ačiū susidūrimui dviejų griežtai svetimų*

laikė „dviem priešingomis sau klaidomis", o tiesa esanti jų „viduryje" (p. 102). O S. Šultė nelaikė šių politinių ekonominių sistemų klaidingomis, o tik vienpusiškomis, todėl ir naują kokybę siekė sukurti integruodamas ne dvi „klaidas", o du vienpusiškumus (santykines tiesas). Kapitalizmo-socializmo sintezės hipotezę žymiai vėliau 1938 m., kaip minėta, teigė ir Kelno „teorinės sociologijos" mokyklai atstovaujantis ekonomistas Domas Cesevičius, irgi neužsimindamas, kad tai dar 1919 m. įrodinėjo S. Šultė (Cesevičius, D. Bolševizmas, fašizmas, nacionalsocializmas. – *Ekonomika*, 1938, nr. 1, p. 13).

705 Kriščiūnas, E. Tautos atsparumo ir valstybės bei visuomenės stabilumo architektas. *Kultūros barai*, 2006, nr. 11, p. 85–89.

706 Šultė, S. *Evoliucijos keliai*..., p. 7–8.

707 Ten pat, p. 8.

elementų, gimsta gyvenimas.“[708] Vėliau (po 1929 m.) šią idėją plačiai propagavo Lietuvoje Juozas Keliuotis, teatralas Juozas Miltinis ir kiti.

3.12 Tolerancija – būdas moderninti Katalikų bažnyčios praktiką ją demokratinant

Katalikybės atsinaujinimas buvo neįmanomas nekeliant ir tolerancijos problemos, susijusios su būtinybe įsileisti į naujojo gyvenimo kūrybą kuo daugiau aktyviai veikti nusiteikusios tautos, besiveržiančios į šią kūrybą su naujomis idėjomis. Ir čia vieni iš pradininkų buvo užsienyje studijuojantys lietuviai. Minėtas dailininkas Adomas Varnas 1909 m. savo pavyzdžiu ragino jaunimą tolerancijai: „<...> *gerbiu ir svetimas pažiūras, net ir tas, kurių nesuprantu, nes žinau, kad mano pažiūra be tavosios, be jojo, be visų kitų, dar nieko nereiškia. Tik visų nuomonės kuria galutinę tiesą.*“[709]

Tai buvo aktualu ir studijas užsienyje baigusiems, kai jie, grįžę į Lietuvą, mėgindavo ten įgytas žinias viešai skelbti ar taikyti savo profesijos praktikoje. Susidūrimai kartais prasidėdavo ir nuo kovos dėl tribūnos. Katalikiška spauda tebebuvo vyresniosios dvasininkijos kartos, dažnai konservatyvios, rankose. Ji nebuvo linkusi atsiverti visam iš užsienio atsivežtų idėjų spektrui. Tai liudijo ir 1919 m. kilusi epistolinė polemika tarp minėto S. Šultės ir žurnalo *Draugija* redaktoriaus A. Dambrausko-Jakšto, šiam atsisakius spausdinti *Draugijoje* S. Šultės straipsnius „Visuomenės ateitis“ ir „Sindikalizmas Francijoj“. Juose autorius, kaip minėta, kritikavo laisvosios konkurencijos kapitalizmą, pranašavo jo žlugimą, propagavo kooperaciją ir minėtą kapitalizmo-socializmo sintezę kaip galimai naują santvarką. Šias S. Šultės idėjas A. Jakštas pasmerkė kaip „demagoginę akciją“, kuria jis galįs „pakenkti sau ir Bažnyčiai“[710].

Į tai atsikirsdamas, S. Šultė laiške A. Jakštui pabrėžė išskirtinę tolerancijos

708 Adomas Varnas, Ar jaunuomenei reikia lavinti įstatus a priori? – *Lietuvos žinios*, 1909, nr. 3.

709 Ten pat.

710 *Draugija*, 1920, nr. 11–12, p. 486–488.

reikšmę pažangai, kvietė sudemokratinti katalikiškąją spaudą, atsiverti pažiūrų įvairovei, ypač sprendžiant tada itin aktualų „socialinį klausimą“. Šis S. Šultės laiškas dėl jame minėtų klausimų aktualumo pateikiamas visas.

„Labai keistai man atrodo, kad Tamsta mano straipsnį „Sindikalizmas Francijoj“ pavadinai vienpusišku, ne per giliu. Tame straipsnyje išdėstytos mintys (yra) visų sociologų priimtos, o faktai paimti iš rimčiausių prancūzų veikalų. „Visuomenės ateitis“ vėl išdėsto katalikų sociologų ir Leono XIII pažiūras, kurie pataria evoliucijos keliu kapitalizmą pamainyti kooperacija. Ir man nesuprantama dėl ko jį vadinate „paremtą subjektyvia drąsa“, negu giliu visuomenės klasių ir santykių pažinimu. Tik vieną daiktą galima man prikišti – tai visuomenės evoliuciją sulig dėsnio: tezė, antitezė, sintezė. Bet ir šita hipotezė yra paremta faktais: ji gražiai aiškina praeitį ir pavelija žvilgterėti į ateitį. Juk subjektyvi drąsa, kaip ir kiekviena moksliška hipotezė, stumia mokslą pirmyn. Tai laisvo ir savistoviai mąstančio žmogaus požymis ir visai nepeiktinas dalykas, negut tik ten, kur nevalia laisvai savo nuomones reikšti. Dabar visų sociologų gvildenama, kuomi pamainyti kapitalistinę tvarką, kuri pas mus užsiviešpatavo nuo XVII amžiaus. Yra du keliai: marksizmas ir kooperacija. Ir aš duodu atsakymą pasiremdamas faktais ir evoliucijos dėsniais. Dabartinis visame pasaulyje darbininkų judėjimas Rusijoje, Vengrijoje, Bavarijoje ir kitų kraštų bolševizmas, didelis socialistų skaičius pas mus ir kitur, socializmo plėtojimas man pavelija pranašauti, kad viršų ims kolektyvizmas (nevienpusiškas). Bet ir čia ne vien mano nuomonė ir nėra jokia subjektyvi drąsa. Bet aš esu įsitikinęs, kad tobulesnė visuomenės tvarka tegali tik vėliau ateiti, nes mes, katalikai, dar mažai tesirūpiname lietuvių darbo žmonių (padėties) pagerinimu, o greičiau palaikome dvarininkus, kapitalistus, kaip matyti iš Kauno kunigų konferencijos. Praktika parodė, kad Kauno kunigų konferencija ir Vagilantae nario kun. B. Čėsnio pasmerkimai niekais išėjo. Juk Tamsta buvai davęs mano atsakymą B. Česniui „Savasties klausimu“ ir kun. d-rui P. Kuraičiui sukritikuoti. Jis gi nieko ten peiktino nerado. Dabar gi aš nieko neskelbiu naujo, kas nebūtų implicite ar explicite jau išreikšta „savasties klausimu“. Čia taipogi paaiškinsiu, kad esu ilgą laiką specialiai studijavęs sociologiją Europos universitatėse ir dargi disertaciją parašęs. Dabar aš nieko naujo neskelbiu, tik populiarinu gautas universitatėj žinias.

Jeigu mano rišamas socialinis klausimas Tamstai išrodo vienpusiškas ir ne per gilus, tai tam galbūt yra kita priežastis, t. y. naujų idėjų su senomis susidūrimas, kurs neįvyksta gyveniman be kovos ir persekiojimų. Kadangi šv. Kazimiero draugija

yra abelnai visų katalikų draugija, man matos, reikėtų priimti straipsnius įvairių pakraipų. „Draugija" negali būti organas vienpusiškas ir turi pavelyti kiekvienam išreikšti savo nuomonę ir pažiūrą į socialinį klausimą... Esu giliai įsitikinęs į tai, ką rašau. Aš rašau pasiremdamas gyvenimo praktikomis, Bet aš dar mėgstu rimtą išrodinėjimą ir nuolat remiuosi Leonu XIII ir pasauliui žinomais sociologais, kuriuos vienok pasmerkė Kauno kunigai."[711]

Tolerancijos stygius šiuo atveju buvo suvoktas ir kaip kliūtis riboti studijų užsienyje poveikį Lietuvai. Tai vertė užsienyje studijavusius dažnai slėpti savo pažiūras už autoritetų, bijoti savarankiško mąstymo[712], atsargiai naudoti užsienyje įgytas kvalifikacijas. Šultei teko net aiškinti, kad jo pažiūros – ne jo, o tik jo profesorių, kad jis tik perpasakojąs „gautas užsienio universitatėj žinias"[713]. Tai negalėjo kelti asmens savivertės, skatinti pasitikėjimo savo jėgomis, drąsintis būti pirmaisiais. Bet „kas eina iš paskos, tas visada turi atsilikti" (Kvintilijanas, *Oratoriaus auklėjimas*). Su panašiomis problemomis, grįžus į Lietuvą teko susidurti ir kitiems užsienyje studijavusiems (A. Jurgelioniui, J. Miltiniui).

Šultės pažiūrų šaltiniai. Šultės metodologinės ir sociologinės pažiūros daugiausia susiformavo jam studijuojant minėtuose Vakarų universitetuose. Metodologijos lygmeniu jis sugebėjo kūrybiškai suderinti aristotelinę-tomistinę filosofiją, sociologiją su euristiniais modernios filosofijos: pozityvizmo empiriniais metodais, pareigų ir teisių proporcingumo idėja, Hegelio dialektika, ir jais remdamasis naujai spręsti socialinio teisingumo problemas ir prognozuoti socialinę raidą. Jo

711 S. Šultės laiškas *Draugijos* redaktoriui A. Dambrauskui-Jakštui iš Palevenėlės, 1919 10 31. – VUB F1, D244. Šultė buvo bažnytinės vadovybės išsiųstas į tolimą provinciją – Palevenėlės parapiją (Kupiškio r.), toli nuo kultūros ir mokslo centrų, paskirtas klebonu, ten vietos dvarininkų ir net kai kurių kunigų vadintas „bolševiku", siūlyta jį iškelti iš Palevenėlės (S. Šultės laiškas Bažnyčios turtų valdymo tarybai, 1920 02 20 – NMMB, F. 139).

712 S. Šultė pirmasis iš Lietuvos teologų 1912 m. iškėlė *Draugijoje* idėją parengti originalų apologetikos vadovėlį lietuvių kalba. Bet sulaukė savo kolegų kritikos. P. Kuraitis laiške P. Būčiui iš Miunsterio 1912 01 17 priekaištavo Šultei neva jis per lengvai įsivaizduojąs tokio vadovėlio parengimą. Mūsų daktarai esą užsikrėtė „originalomanijos liga". Rašė, kad parengti originalų vadovėlį Lietuvoje nesą sąlygų, todėl ragino užsiimti užsienio autorių apologetinių raštų vertimais (LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 90, l. 3–4). Tai, kas nepasiekiama vienam, nereiškia, kad nebuvo pasiekiama kitam. S. Šultės įgytas platus išsilavinimas, didelis darbštumas, gebėjimas savarankiškai mąstyti formavo pasitikėjimą savimi imtis ir savarankiškos kūrybos, kuri leido priderinti apologetiką prie ano meto lietuvių tautos mentaliteto ir kultūros lygio. Tokį vadovėlį *Apologetika, arba mokslinis apgynimas mūsų tikybos pagrindų* (I–III) S. Šultė parengė prieš I pasaulinį karą, bet jis liko rankraštyje ir saugomas minėtame S. Šultės fonde LNMMB.

713 Minėtas S. Šultės laiškas A. Jakštui, 1919 m.

išskirtines socialines pažiūras lėmė platus išsilavinimas: buvo susipažinęs su labai įvairių ano meto Vakarų Europos katalikų sociologų (A. Weisso, M. Turmano, G. Sorelio, Ch. Gide, Alberto de Muno, S. Deploige'o ir kitų) veikalais, taip pat K. Marxo *Kapitalu*, *Gotos programos kritika*, ypač jo vertės teorija[714], popiežiaus Leono XIII enciklika *Rerum novarum.* Be to, jis praktiškai buvo stebėjęs Rusijoje vykstančios socialistinės revoliucijos įvykius ir sugebėjo iš jų padaryti adekvačias išvadas dėl socializmo ir jo ateities. Pritarė garsaus prancūzų sociologo prof. Ch. Gide nuomonei, kad nuosavybė suteikia galybę ir valdžią prieš tuos, kurie nuosavybės neturi, kad savininkas neturįs prigimtinės teisės valdyti savo artimą. Vergija, arba ekonominė priklausomybė negalinti eiti iš prigimtinės teisės[715]. Šios idėjos, papildytos Evangelijos (Šv. Povilo) žodžiais „Kas nedirba, tenevalgo", skatino S. Šultės socialinių pažiūrų radikalumą. S. Šultė sugebėjo atsirinkti iš Vakarų filosofijos ir sociologijos idėjų margumyno rezultatyviai „dirbančias" idėjas socialinio proceso pažangos tendencijoms suvokti ir jas plėtoti. Jis kvietė katalikybę vadovautis teisių pareigų proporcingumu kaip pagrindiniu metodu socialinio teisingumo tapatumui suvokti ir atpažinti tas formas, į kurias išvirsta socialiniai santykiai, pažeidę šią struktūrą.

S. Šultę galima laikyti vienu iš nedaugelio socialinius mokslus studijavusių lietuvių užsienyje, kurie įgytą kvalifikaciją, ypač metodologinę, atvirai ir be kompromisų naudojo skelbti Lietuvoje naujovėms, skirtoms socialiniam teisingumui gilinti. Jo moksliniai darbai yra ne tik įdomus ir vertingas Lietuvos filosofijos ir sociologijos istorijos palikimas, bet ir inovatyvus ano meto Lietuvos katalikų socialinės doktrinos idėjinis papildymas, nulemtas studijų užsienio universitetuose.

Artimų S. Šultei pažiūrų, tik ne tokių radikalių, laikėsi ir kun. Jurgis Matulaitis, vėliau arkivyskupas; abu buvo studijavę tame pačiame Fribūro universitete, abu

714 1907 m. S. Šultė rašė, kad jei pasitvirtintų K. Marxo idėja, jog prekės vertę lemia į ją įdėtas fizinis ir dvasinis žmogaus darbas, tai atsirastų galimybė „paremti visą socijalistišką organizaciją ant teisybės pagrindo" (Šultė, S. Bažnyčia ir įvairios politiškosios ekonomijos teorijos. – *Draugija*, 1907, nr. 11, p. 301).

715 Cituota iš S. Šultė, Savasties principas ir evoliucija. – *Draugija*, 1920, nr. 5–6, p. 176.

klausę ir kai kurių tų pačių profesorių sociologų, ypač Alberto Weisso, specialiai tyrinėjusio socialinio teisingumo problemą, paskaitų. J. Matulaitis sakė specialiai vykęs į Fribūro universitetą studijuoti apologetiką pas prof. A. Weissą vien todėl, kad šis glaudžiai siejęs apologetiką su sociologija[716] – su darbininkų gerovės ir jų žmogiškojo orumo užtikrinimo problema.

Sociologijos mokslas tuo metu buvo naujai besiformuojantis ir kėlė padidintą visuomenės susidomėjimą, nes svarstė bene aktualiausią ano meto socialinio teisingumo problemą, nuo kurios sprendimo tada priklausė pačios visuomenės stabilumas, jos gebėjimas toliau plėtotis išvengiant revoliucijų. J. Matulaitis, grįžęs po studijų užsienyje, pirmasis 1907 m. ėmėsi skaityti sociologijos paskaitas Peterburgo dvasinėje akademijoje, o nuo 1909 m. – rengti sociologijos kursus ir platesnei visuomenei Varšuvoje, Kaune. Siekė, kad Katalikų bažnyčia persiimtų šitaip orientuotu sociologijos mokslu ir dalyvautų kuriant socialiniam sugyvenimui paslankesnę socialinę tvarką.

Sociologija, kiek ji buvo susijusi su darbininkų teisių gynimus tada buvo rusų valdžios persekiojama kaip politinė akcija[717], o kai kurie konservatyvūs katalikų autoriai buvo linkę ją vertinti kaip pavojingą modernizmą. J. Matulaičiui dar veikiant Fribūre, to universiteto profesorius Casparas Decurtinsas įtarinėjo jį modernizmu[718], o J. Matulaičiui veikiant Varšuvoje, grafas J. Ostrowskis jį net skundęs bažnytinei vadovybei už orientavimą „krikščioniškosios demokratijos į socializmą“[719].

716 Būčys, P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. – iš *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius*, Marijampolė, 1933, p. 35.

717 „Kiekvienas kunigas, pas kurį rasdavo politinio ar sociologinio pobūdžio užsieninį spausdinį, būdavo suimamas ir, prieš jo norus, siunčiamas į vienuolyną.“ – iš *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius*, p. 115.

718 *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius*, p. 25.

719 Ten pat.

3.13 Psichologijos panaudojimas katalikybės idėjų sklaidos sėkmei

3.13.1 Religijos psichologija – du jos variantai

Minėtas B. Andriuška iš Ore Place kolegijos laiške A. Jakštui 1914 01 25 rašė: „*Dabartiniai laikai labai neramūs, lengvai linksta prie visokių naujovių.*“[720] Viena iš tokių naujovių tuo metu buvo religijos psichologija, kurioje ryškėjo dvi kryptys: radikalioji (religiją kildinusi iš psichologinio asmens subjektyvumo, neigusi dogminę religiją) ir nuosaikioji, orientavusi Bažnyčią į einamo momento aktualijas ir raginusi naudotis civilizacijos, taip pat ir psichologijos teikiamomis galimybėmis religijos idėjoms skelbti, joms visuomenėje lengviau plisti, įsitvirtinti.

Tai buvo susiję su XIX a. antroje pusėje išryškėjusia bendra socialinio gyvenimo tendencija judėti nuo bendrybių link konkretybių. Vakarų visuomenė, pavargusi nuo teorinių abstrakcijų, ėmė vis labiau orientuotis į konkretų, gyvą žmogų, į subjektyviai suvokiamus jo veiklos (egzistencijos) motyvus ir tikslus. Siekta viską suvokti per individą ir dėl individo – žmonių elgesyje labiau aiškintis ne tai, kas yra bendra, pastovu, o tai, kas individualu, dinamiška, neapibrėžta. Iš čia – ir epochos įvardijimas individualistine. Todėl pasaulis savaime dabar darėsi tarsi „neįdomus“, o jei įdomus, tai tik tiek, kiek suvokiamas per individo jutimus ir kiek jam praktiškai reikšmingas (su individualizmu ėjo ir pragmatizmas, praktikizmas).

Ši orientacija pažadino ir paskatino veikti iki tol „snūduriavusią“, mažai ką veikti turėjusią, filosofijos gožiamą racionalistinę psichologiją. Individualizmas ją prikėlė naujam gyvenimui ir pasuko eksperimentinės psichologijos linkme, nes atvėrė jai naują ir neišsemiamą tyrimo objektą – individą su jo neišmatuojamu psichologiniu subjektyvumu (jausmų, aistrų, nuotaikų, geidulių, instinktų, individualių skonių, interesų pasauliu), siekiant juo grįsti ir aiškinti visas žmogaus veiklas. Todėl su individo prioritetu prasidėjo socialinių problemų

720 VUB, F1 D460, l. 16.

psichologizavimas: filosofijoje kūrėsi naujos idėjinės srovės, kurių objektas – individualus žmogus: egzistencializmas, gyvenimo filosofija, personalizmas, psichoanalizė. Jos linko labiau domėtis ne kosmosu, ne jo kilme (Demokritas), ne tuo, kas daiktuose pastovu, nekintama (Platonas), ne pirminiais būties pradais ir pirminėmis priežastimis (Aristotelis), o konkrečiu žmogumi, jo subjektyviu gyvenimu. Antikos humanistinė Sokrato ir sofistų žmogaus problema, tiek amžių gožta gamtos ir visatos problemų, vėl sugrįžta į pirmą vietą. Dabar ir pati filosofija, pasak K. Jasperso, tai tik subjektyvaus žmogaus savivokos būdas, mąstymas apie save, apie savo siekių psichologines būsenas (rūpestį, nerimą, baimę, ryžtą, nusiminimą, kančią), kylančias iš asmens individualaus pergyvenamo santykio su jutimine ir transcendentine būtimi[721].

Tai naujai paskatino ir sureikšmino psichologijos tyrimus, išplėtė jų objektą, apimantį ir religiją: formavosi nauja tyrimų sritis – religijos psichologija, kurią plėtojantys pozityvistinės orientacijos autoriai religiją traktavo kaip grynai psichologinį, buitinės pragmatikos reiškinį ir šitaip klojo pagrindus plėtoti individualistinę, bedogmės religijos koncepciją. Vienas iš jos pradininkų – vokiečių protestantų teologas, pozityvistas Friedrichas Danielius Ernstas Schleiermacheris (1768–1834). Neigdamas transcendentinį religijos šaltinį, jis religiją kildino iš psichologinio asmens subjektyvumo. Religija esanti žmogaus jausmai, kurie skirtingo gyvenimo aplinkybėse ir skirtingo temperamento žmonėse reiškiasi skirtingomis religijomis. Kadangi jausmams netaikomas tiesos ir klaidos kriterijus, todėl nesą nei teisingų, nei klaidingų religijų, jos visos esančios vienodos vertės ir egzistuoja tik dėl to, kad tenkina kurios nors sielos praktinio naudingumo poreikius. Todėl ir religinės dogmos esančios ne tiesos, o tik netobuli bandymai protu aiškinti religinio jausmo patyrimą[722]. Šia linkme religijos psichologiją dažniausiai

721 K. Jaspersas, *Filosofijos įvadas*, 1989.

722 Schleiermacher, F. *Über der Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern*, Berliner Unger Verlag, 1799. Veikalas iki šiol sulaukė daug leidimų – Vokietijoje, Šveicarijoje, JAV ir kitur. Knygoje buvo paskelbtos penkios kalbos: 1. Apologetika, 2. Apie religijos esmę, 3. Apie religijos susidarymą (*Über die Bildung zur Religion*), 4. Komunikabilumą religijoje, arba bažnyčia ir kunigija (*Über Gesellige zur Religion oder Kirche und*

plėtojo Vakarų Europos teologai protestantai[723], Lietuvoje – minėtas kalvinistų kunigas Jonas Šepetys (1867–1941).

Saikingiau religijos psichologijos tyrimus XIX a. antroje pusėje plėtojo JAV psichologai ir filosofai pozityvistai: Edwinas Dilleris Starbuckas ir Williamas Jamesas. Religingumą jie tyrinėjo aprašomuoju metodu kaip psichologinius asmens išgyvenimus, susijusius su jo religine praktika, jų nesiedami su religine dogmatika. Jie susilaikė nuo bet kokių sprendimų dėl objektyvios religinių reiškinių vertės ir nesileido į ginčus, ar gali egzistuoti nematomas pasaulis ir kokia jo prigimtis[724]. Jiems labiau rūpėjo pati religijos praktika: ką konkrečiam tikinčiajam reiškia religija, kodėl jis tiki arba netiki, kodėl tą patį tikėjimą išpažįstantys skirtingi asmenys skirtingai jį suvokia ir skirtingai jį išpažįsta[725]. Šitaip siekta apeiti doktrininius religijos klausimus, kurie iki tol kėlė daugiausia ginčų tarp teologų ir „realistų".

3.13.2 Pažintis su religijos psichologija

Su šiomis idėjomis lietuviai pirmiausia susipažino per studijas užsienio universitetuose, kuriuose tada imta plačiai dėstyti psichologiją, o kai kur ir religijos psichologiją. Fribūro universitete minėtas prof. M. de Munnynckas be kitų psichologijos kursų dėstė ir „Religinių reiškinių psichologiją" (pranc. *La psychologie des phenomenes religieux*) apeidamas dogmatikos dalykus. Šį jo kursą per du semestrus: vasaros (1918) ir žiemos (1918/19) yra klausę: S. Šalkauskis[726], K. Ruginis, J. Leimonas, M. Tulauskaitė[727], kitą jo kursą „Religijos psichologija"

Priesterthum), 5. Apie religijas; Kuraitis, P. Katalikybės dogmos ir „bedogmė krikščionybė". – *Tiesos kelias*, 1925, nr. 1, p. p. 30–36, nr. 2, p. 90–100.

723 Ritschl, Albrecht. *Die Christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung*, Bd. 1–3, Bonn, 1870–1874; Louis Auguste Sabatier, *Esquisse d'une Philosophie de la Religion d'Après Psychologie et Historie*, 1897.

724 Flurnua, T. *Principy religioznoj psichologii*, Kiev, 1913, p. 34.

725 Ten pat.

726 S. Šalkauskio studijų Fribūro universitete studijų knygelė *Tebella scholarusm* 1916–1919 m. – J. Šalkauskienės asmeninis archyvas.

727 Religinį jausmą M. de Munnynckas laikė įgimtu, panašiai kaip ir muzikinį jausmą, skirtingai išsiplėtotą kiekviename žmoguje. M. de Munnynckas tuo metu dar skaitė ir kursą „Meilės psichologija", kurį grindė platoniškos meilės idėja, meilę aiškino ne kaip natūralų procesą, o kaip įvairių nukrypimų nuo normos psichologiją (K. Ruginio atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 01 30).

(pranc. *Psychologie de la religion*) 1925 m. – E. Turauskas, J. Leimonas[728]. Apie tai jie greičiausiai buvo girdėję dar anksčiau ir iš kitų Fribūro profesorių, ypač iš prof. G. Manserio, rašiusio katalikiškojo modernizmo klausimais. Jo knyga apie modernizmą 1914 m. buvo išversta ir į lenkų kalbą[729]. Tai liudytų ir minėtas S. Šultės studijų Fribūre metu 1911 m. parengtas straipsnis „Filosofiniai modernizmo pagrindai", taip pat ir prof. P. Būčio straipsnis „Religijos kilmė", kritikavęs religijos psichologijos atstovus F. Schleiermacherį, J. Durkheimą, A. Sabatier ir kitus, kuriančius bedogmę religiją[730].

Leveno universitete kursas tokiu pavadinimu, bent iki 1914 m., nebuvo skaitomas, bet plačiai dėstyti bendrosios psichologijos (prof. L. Noelis) ir specializuoti psichologijos kursai „Psichofiziologija", „Rinktiniai psichologijos klausimai". Juos Medicinos fakultete skaitė eksperimentinės psichologijos atstovas prof. Albertas Michotte (1881–1965)[731] ir filosofas, teologas, psichologas Armand'as Thiéry (1868–1955). Pagrindinė A. Michotte psichologijos tema ir problema buvo tikrovės suvokimo ir psichinių reiškinių vizualinės sekos, turinčios priežastinio ryšio išvaizdą, problema. Šias mintis jis reiškė savo veikale *La perception de la causalite* (liet. *Priežastingumo suvokimas*, 1945). Prof. A. Thiéry kaip psichologas buvo žinomas iš jo knygų *Introduction à le psycho-physiologie* (1895) ir *Psychologie naturalle* (1900).

Šiuose psichologijos, taip pat ir apologetikos kursuose, reikia manyti, buvo kritiškai aptariama ir radikaliųjų modernistų bedogmė krikščionybė. Apie tai liudytų M. Reinio straipsnis „Individualizmas ir katalikybė" (1913)[732], kuriame bene

728 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 526, l. 19.

729 Manser, G. M. *Teoria modernizmu i współczesny filosoficzny fenomenalizm*, Warszawa, 1914.

730 Būčys, P. Religijos kilmė. – *Tiesos kelias*, 1925, nr. 4, p. 197–205. Galbūt ir religijos psichologijos dėstymas Fribūro universitete turėjo kažkokios reikšmės, kad net penki lietuviai kunigai, studijavę Fribūre, atsisakė kunigystės: Pranas Augustaitis, Adomas Vilimas-Vilimavičius, Izidorius Tamošaitis, Henrikas Žilevičius, Vincas Mykolaitis-Putinas (Uršulės Urniežiūtės-Starkienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 02 05).

731 *Annuaire de l Université Catholique de Louvain*, 1908, Louvain, p. 129.

732 Reinis, M. Individualizmas ir katalikybė. – *Ateitis*, 1913, nr. 5–7, p. 290–301. Šį straipsnį M. Reinys rašė baigdamas Leveno universitetą ir ruošdamasis persikelti studijų tęsti į Strasbūro universitetą, straipsnio parengimo datą jis nurodė 1913 03 09.

pirmą kartą Lietuvoje kritiškai vertinta bedogmė, iš asmens psichologijos kildinama religija. Tokią „religiją“ M. Reinys vadino „individualia religija“. Neminėdamas jokių autorių, pasisakančių už ar prieš, jis kritikavo patį jos metodologinį pagrindą – neopozityvizmą, neokantizmą, perkeliančius religijos šaltinį iš transcendentinio pasaulio į individo psichologiją, atsisakančius nuo tarpindividinių religijos taisyklių, su kuriomis religija prarandanti stabilumą ir dorinančią galią: „*Individualės religijos teorijoje pats žmogus yra [pats sau] įstatymdavys, prieš nieką neatsakąs... Tokių asmenų pasielgimas niekuomet negali būti paskaitytas blogu, peiktinu...*“[733] Kiek vėliau kitas Leveno universiteto absolventas Pranas Kuraitis aptarė šį klausimą žymiai plačiau ir fundamentaliau. Individualistiškai suvokiamą religiją jis vadino „bedogme“, ją kritikavo kaip naikinančią religijos tapatumą, keliančią grėsmę „paklaidinti“ religiją psichologinių asmenų subjektyvumų įvairovės miglose ir galiausiai ją panaikinti. Dogmiškumą laikė būtinu religijos požymiu, kuris standartizuoja ir stabilizuoja religinius įsitikinimus, jų praktiką, daro juos vienodai suprantamus, palaiko praeities, dabarties ir ateities jungtį tikėjime ir taip garantuoja tikėjimo išliktį istoriniame laike, jo funkciją dorinti žmogų[734].

Tai, kad abu šie straipsniai parengti nenurodant jokių šaltinių, leistų manyti, jog jie veikiausiai buvo apologetikos ir psichologijos paskaitų, klausytų Leveno universitete, santraukos. Lietuvai šie straipsniai galėjo būti reikšmingi keliais aspektais. Pirma, jie kvietė kritiškai vertinti iš Vakarų einančias naujoves, skirti jose priimtinus dalykus nuo aklavietėn vedančių, vadovautis principu „Ne viskas teisinga, kas nauja“[735]. Antra, rodė, kad „bedogmė religija“ iš esmės jau nėra religija ir kad kartu su dogmomis prarandanti ir Dievą – bendrą vertybių (gėrio ir blogio) skyrimo kriterijų. Trečia, naujai priminė, kad ir konservatyvumas turi savyje pakankamai gyvybinių jėgų tikėjimui išsaugoti naujomis sąlygomis, o pernelyg toli

733 Ten pat, p. 295.

734 Kuraitis, P. Katalikybės dogmos ir „bedogmė krikščionybė“. – *Tiesos kelias*, 1925, nr. p. 97–99. Vėlesni autoriai manė, kad mėginimai visiškai atskirti religijos psichologiją nuo jos dogmatikos negali būti sėkmingi (Bitinas, B. Vaikų religingumo problema buržuazinėje psichologijoje. – *Pedagogikos darbai*, III, 1968, p, 63–76).

735 Tiesomylis. – *Ateitis*, 1913, nr. 8, p. 434.

siekiantis Vakarų modernizmas iš kūrybinės jėgos galintis virsti destruktyviąja.

3.13.3 Būtinybė metodologiškai skirti Katalikų bažnyčią ir Katalikų bendruomenę

Tie, kurie domėjosi religijos psichologija, bet kritikavo bedogmę religiją, susidūrė su kita problema: kaip suderinti iš modernistų perimamą raginimą Bažnyčiai derintis prie visuomenėje vykstančių permainų ir kartu išvengti prieštaravimo pagrindiniam teologijos postulatui: „Bažnyčia Dievo įsteigta", vadinasi, esanti virš laiko ir virš istorinių permainų. Tai vertė konkretintis, kas iš tiesų katalikybėje gali būti pavaldu permainoms, o kas ne. Apsistota ties nuomone, kad keistis iš esmės gali ne Bažnyčia, kaip apreikštų tiesų institucija, o tik katalikų bendruomenė, kurios nariai gali kitaip aiškinti Bažnyčios dogmas. Jie gali klysti, gali nusilpti jų tikėjimas, pavargti jų ryžtas savo individualiu gyvenimu nešti krikščionybės idealus (artimo meilę, dorą) į tos epochos žmonių santykius. Bet tai negali turėti įtakos Bažnyčios, esančios virš istorinės žmonių veiklos, tapatumui ir prestižui.

Tokį skirtumą tarp Katalikų bažnyčios ir Katalikų bendruomenės Lietuvoje, autoriaus žiniomis, pirmasis aiškiai formulavo Stasys Šalkauskis, savo laikraštyje *Romuva* (1921, nr. 1), kurį pradėjo leisti vos tik grįžęs po studijų Fribūro universitete, ir tai darė galbūt paveiktas prof. M. de Munnyncko, jam dėsčiusio minėtą „Religinių reiškinių psichologiją". Šią S. Šalkauskio idėją palaikė prelatas A. Dambrauskas-Jakštas[736], o implicite – ir M. Reinys minėtame straipsnyje (1913 m.).

3.13.4 M. Reinio studijos Strasbūro universitete ir pažintis su kitokio tipo katalikiškuoju modernizmu

Iš užsienyje studijavusių lietuvių psichologiją, jos taikymą ir religijos srityje kaip savo ilgalaikių mokslinių interesų kryptį pasirinko tik Mečislovas Reinys[737], ją glaudžiai siejęs su mokslinio pažinimo metodologija. Leveno universiteto

736 Jakštas, A. *Raštai: mūsų naujoji prozos literatūra (1904–1923)*, Kaunas, 1923, p. 730.

737 M. Reinys buvo pirmasis studijavęs religijos psichologiją ir jos tema rašęs, vėliau psichologija jungta su spauda, menu. (J. Keliuotis, Spaudos psichologija, M. Spetylienė – Meno psichologija).

37 pav. Mečislovas Reinys (1884–1953)

Filosofijos institute įgytas psichologijos žinias, taip pat ir iš religijos psichologijos, M. Reinys, matyt, nelaikė pakankamomis. 1912 m. baigęs filosofijos studijas daktaro laipsniu ir čia dar metus pastudijavęs gamtos mokslus (botaniką (V. Gregoire'as), zoologiją (G. Gilsonas), citologiją (V. Gregoire'as), nutarė pagilinti apologetikos žinias ir konkrečiau pažinti kiek kitokių katalikų modernistų pažiūras, kad galėtų savarankiškai spręsti, kurios iš jų atmestinos, o kurios galėtų ateiti ir į Lietuvos katalikybės praktiką Bažnyčios ir Lietuvos naudai.

Studijų vietą jis pasirinko netoliese esantį Strasbūro universitetą, kuriame tuo metu profesoriavo žinomas apologetas Albertas Langas ir jau minėtas vokiečių katalikiškojo modernizmo (vok. *Reformkatholiken*) atstovas Albertas Ehrhardtas (1862–1940), tas pats Ehrhardas, kuris buvo patekęs į sąrašą tų modernistų, kuriuos popiežius Pijus X buvo pasmerkęs minėtoje enciklikoje kaip linkusius galvoti, kalbėti ir rašyti su didesne laisve negu pridera katalikui[738]. A. Ehrhardas buvo ir žymus Katalikų bažnyčios istorijos tyrinėtojas, autorius populiaraus veikalo *Katalikybė ir dvidešimtasis amžius. Bažnyčios raida naujaisiais laikais* (vok. *Katholizismus und zwanzigste Jahrhundert im Lichte der kirchlichen Entwicklung der Neuzeit*, 1901–1902), kurio išleista net dvylika laidų. Svarbiausia XX a. užduotimi A. Ehrhardas laikė Katalikų bažnyčios ir moderniojo pasaulio „nesusikalbėjimo" įveikimą, atsargaus Katalikų bažnyčios požiūrio į ano meto visuomenėje vykstančius pokyčius svarstymą[739]. A. Ehrhardui atrodė, kad tokį suartėjimą galima pasiekti katalikybei atsisakant viduramžiškos mąstysenos stereotipų ir labiau įsiklausant į šiuolaikinės kultūros poreikius. Katalikybė neturinti tapatintis su kuria nors viena filosofijos ar teologijos tėkme. Tomas Akvinietis esąs ne

738 Müller, J. Die Enzyklik Pius X gegen den Modernismus und Ehrhards Kritik. – iš *Zeitschrift für katholische Theologie*, Innsbruck, 1908, t. 32, nr. 1.

739 Rostworowski, J. Liberalny katolicyzm. – *Przegląd powszechny*, t. 87, Kraków, 1905, p. 91.

katalikiškosios filosofijos kertinis akmuo, o tik vienas jos interpretuotojų. Katalikybei, esą, svarbiau tapatintis ne su dogmų ir scholastikos teiginių sistema, o su individualiu dvasiniu tikinčiųjų ryšiu su Dievu[740]. Kitaip sakant, ir jis palaikė bendrąją modernistų tendenciją moderninti religiją ją psichologizuojant „bedogmės krikščionybės" linkme.

38 pav. Albertas Ehrhardas (1862–1929)

1913/14 m. žiemos semestre M. Reinys išklausė platų A. Ehrhardo paskaitų ciklą „Kristus ir dabartiniai laikai", kuriame propaguota aktyvaus kataliko misija šiuolaikiniame pasaulyje: katalikas neturįs priešintis moderniojo gyvenimo raidai, priešingai – jis turįs ne tik teisę, bet ir pareigą nešti į ją katalikiškosios doros ir socialinio teisingumo idealus[741], jais daryti jai įtaką[742]. M. Reinys palankiai atsiliepė apie A. Ehrhardo paskaitas ir patį profesorių – jo „iškalba ir gili mintis" patraukdavusios net ir kitatikius[743]. Minėtos A. Ehrhardo idėjos paveiktas M. Reinys dar tais pačiais 1914 m. paskelbė *Ateityje* straipsnį „Kultūros darbas Lietuvoje ir ateitininkai", kurį baigė A. Ehrhardo raginimu būti aktyviu kataliku. Imtis šios misiją Lietuvoje M. Reinys ragino ateitininkus[744], o vėliau – ir tretininkus, kviesdamas juos būti „pažangios dvasios žmonėmis", vengti „sustingusios rutinos"[745].

Kai kuriuos Ehrhardo paskaitose išgirstus dalykus, matyt, reikėjo permąstyti ir

740 Kuzmickas, B. *Katalikiškoji filosofija*..., p. 63; Milkowski, St. *O modernizmi. Otbitka z „Dwutygodnika Dyecezalnego*. Wilno, 1911, p. 17.

741 Reinys, M. Kultūros darbas Lietuvoje ir ateitininkai. – *Ateitis*, 1914, nr. 9–12, p. 346–356; Ehrhard, A. Katolisches Christentum und moderne Kultur, II Aufl., p. 81; Reinys, M. Strasburgas. – *Ateitis*, 1914, nr. 9–12, p. 152.

742 *Ateitis*, 1914, nr. 2, p. 96, nr. 9–12, p. 252. A. Gaižutis, aptardamas M. Reinio filosofines studijas užsienyje, nemini jo studijų Strasbūro universiteto Teologijos fakultete pas A. Ehrhardą (Gaižutis, A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys – neotomistinės filosofijos pradininkas Lietuvoje. – *Soter*, 2014, 51(79), p. 7–14).

743 *Ateitis*, 1914, nr. 2, p. 96. A. Ehrhardo darbais, kaip minėta, jau 1907 m. buvo susidomėjęs Fribūre studijuojantis Jonas Totoraitis ir bandęs versti į lietuvių kalbą jo brošiūrą *Kultur und Katholizismus*.

744 Ten pat.

745 Reinys, M. Kunigai ir tretininkai. – *Tiesos kelias*, 1925, nr. 4, p. 249.

apologetikos žvilgsniu, nes M. Reinys čia dar du semestrus (iki 1914 liepos 29 d.) lankė ir minėto apologetikos profesoriaus A. Lango religijos filosofijos paskaitas[746], jo vedamus seminarus, kuriems ruošdamasis parašė du rašto darbus: vieną iš apologetikos: „Kanto pateiktų Dievo įrodymų kritikos aprašymas ir įvertinimas“ (vok. *Darstellung und Würdigung der kantischen Kritik der Gottesbeweis*)[747] (jis buvo susijęs su „individualės religijos“ metodologinių pagrindų kritika), kitą – iš religijų istorijos „Buda pagal H. Oldenbergą“ (vok. *Bddha nach H. Oldenberg*[748]). Gilino ir moderniosios filosofijos žinias: lankė „Naujųjų laikų filosofijos istorijos“ paskaitas (A. Schneideris) ir „Naujųjų laikų kultūros problemų“ kursą, kurį čia nuo 1914 m. skaitė žinomas vokiečių gyvenimo filosofijos atstovas ir sociologas Georgas Simmelis[749] (1858–1918). Pastarasis, paveiktas pozityvizmo ir evoliucionizmo, skelbė gyvenimo dinamizmą – kovą su visomis sustabarėjusiomis pažinimo ir praktikos formomis, psichologizavo istorijos ir sociologijos problemas[750].

3.13.5 Psichologijos galimybių religijos idėjų sklaidai suvokimas

M. Reinys matė, kad XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje vykstanti sparti mokslo

746 Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai, III, 1939 (išleista Romoje, 1972), p. 476; 1913 m. M. Reinys paskelbė plačią recenziją apie savo profesoriaus A. Lango veikalą „Grundzüge der Religionsphilosophie“ (t. XVI, p. 309–312).

747 Šio seminarinio darbo pagrindu vėliau M. Reinys paskelbė straipsnį „Kantas ir Dievo įrodymų kritika“ (*Logos*, 1924, IV, p. 124–133).

748 Hermann Oldenberg (1851–1920) žinomas kaip indologas, profesoriavęs Vokietijos Kylio ir Getingeno universitetuose.

749 Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai, III, p. 476.

750 Iracionali žmogaus gyvenimo sąvoka, pasak G. Simmelio, apimanti būtį ir sąmonę. Jų vienovę suvokia ir tiesiogiai išgyvena psichologinis individas. Psichologiškai aiškino istoriją ir istorijos mokslą. Pažinti istoriją G. Simmeliui, tai paaiškinti istorinių įvykių pagrinduose slypinčius psichologinius reiškinius. Istorinių įvykių vientisumą, bet ne objektyvią tiesą pajėgiąs pasiekti tik filosofas, turintis intuicijos gebėjimą. Gamtos mokslai, tiriantys tik reiškinius, negali pasiekti žmogaus gyvenimo pilnatvės (paliekama vietos filosofijai ir teologijai). Remdamasis Ch. Darwino „kovos už būvį“ principu, tarpindividinius žmonių santykius aiškino nuolatiniu konfliktu. Dėl to laikomas konflikto teorijos pradininku. Pagrindiniai jo veikalai: *Vom Wesen des historischen Verstehen* (1918), *Der Konflikti der modernen Kultur* (1924), *Die Probleme der Geschichtphilosophie* ir kiti (Tatarkiewicz, W. *Filosofijos istorija*, III, vertimas iš lenkų kalbos, Alma litera, 2003, p. 120–121; *Filosofskaja enciklopedija*, t. 2, 1962, p. 176).

ir technikos pažanga itin padidino mokslo autoritetą[751], žmogaus technines galimybes, jo pasitikėjimą savimi ir sykiu mažino praktinę religijos reikšmę, skatino net jos krizę[752]. Jis matė, kad studijuojantis Lietuvos jaunimas, ypač Rusijos universitetuose, labiau linko į gamtos mokslus, į pozityvistinę filosofiją, marksizmą, o religiją vertino kaip „atgyvenusią". Ir tai buvo ne tik Lietuvos tendencija. Pasak J. Matulaičio, XIX amžiaus Europoje manyta, kad šis amžius „nuraškys paskutinius lapus nuo išdžiūvusio Katalikų bažnyčios medžio"[753]. Užsienyje studijuojantys kunigai tai suvokė ne tik kaip problemą, bet ir kaip aiškų ženklą veikti. M. Reinys vienoje iš savo rašytų recenzijų 1910 m. klausė, iš kur toks požiūris į religiją[754].

Tai galėjo būti viena iš priežasčių, paskatinusių M. Reinį nuosekliai susidomėti religijos psichologija ir filosofija, panaudoti užsienyje įgytas žinias tikėjimo ar netikėjimo priežastims aiškintis, ieškoti naujų būdų Katalikų bažnyčios prestižui atkurti. Tai rūpėjo ir kitiems užsienyje studijavusiems jo kolegoms. Kai kurie iš jų, kaip minėta, net viešai priekaištavo tiems Lietuvoje veikiantiems kunigams J. Bikinui, K. Šauliui ir kitiems, kurie bandė ignoruoti kai kurias visuomenei rūpimas idėjas (socializmo), jas a priori skelbti ištisa klaida. Tokia „kritika" J. Matulaičiui, P. Kuraičiui atrodė ne tik neveiksminga, bet ir galinti pakenkti Bažnyčiai, nes, kaip minėta, rizikuojama formuoti psichologiškai nepalankų Bažnyčios kaip iš anksto atžagareiviškos, net į permainų esmę gilintis nelinkusios, įvaizdį[755].

Religijos krizę gilino ir populiarėjanti religijos psichologija, bandžiusi suvesti

751 Leipcigo universiteto prof. Wilhelmas Ostwaldas, paveiktas XIX a. mokslo ir technikos laimėjimų, knygoje *Mokslas* (vok. *Die Wissenschaft*, Leipzig, 1911) mokslą lygino su visagaliu Dievu: „*Viską, ką žmonija iš savo troškimų, vilčių, tikslų ir idealų yra sujungusi į sąvoką Dievas, visa tai mums išpildo mokslas, jis suvaldo ir išgydo ligas*." (P. A. Mokslas pagal Wilhelm Ostwald. – *Aušrinė*, 1912, nr. 19, p. 137–138).

752 „Niekas turbūt nesiginčys, kad šiandien Lietuvos katalikybei tenka pergyventi sunkią krizę." (Staugaitis, J. Psichologinis momentas pastoracijos darbe. – *Tiesos kelias*, 1925, nr. 3, p. 133).

753 Jurgis [J. Matulaitis], Keli žodžiai mūsų Kunigėliams.

754 M. Reinys, Ar yra prieštaravimas... – *Draugija*, 1910, nr. 47, p. 295.

755 S. Šultė, kaip minėta, ragino Katalikų bažnyčią remti pažangius krašto pertvarkymus – tapti socialine bažnyčia. Vėliau tai kartojo P. Kuraitis, S. Šalkauskis. Pasak P. Kuraičio, Katalikų bažnyčia neturinti prisiimti jai konservatorių primetamos pareigos būti esamos tvarkos saugotoja, ji turtinti būti pažangos religija (*III Lietuvių katalikų kongreso darbai* (1924), p. 67), S. Šalkauskis irgi ragino pritaikyti krikščioniškąją civilizaciją mūsų laikams.

religiją į asmens psichologinius jausmus, traktuoti ją kaip išimtinai subjektyvią individo realybę. M. Reinio pažiūros į religijos psichologiją keitėsi. Jei 1913 m. jis kritikavo religijos psichologiją kaip „individualios religijos“ propaguotoją, tai 1932 m. jau matė galimybę ją panaudoti pozityviam religijos darbui – pripažino jai pagalbinį vaidmenį[756]: ji padedanti atskleisti žmogaus emocinių galių vietą ir reikšmę religijai stiprinti ir jos idėjoms įtaigiau skelbti. Buvo įsitikinęs, kad neužtenka žinoti tikėjimo tiesas, dar reikia ir jų laikytis. O tai reikalauja kreiptis ne tik į žmogaus protą, bet ir į širdį: sužadinti žmoguje palankius tikėjimo tiesoms jausmus, pasiryžimą varžyti savo egoizmą, atitinkamai elgtis[757]. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, raginta ne tik „įvilkti“ katalikų idėjas į to laiko žmonių psichologiškai „mėgstamų dalykų formas“, bet ir jas propaguoti naudojant „naujus ginklus, kurių reikalauja progresas“ (popiežiaus Pijaus X raginimas)[758]. O „progresas“ tuo metu jau kūrė ir naujas žinių sklaidos priemones: spaudą, radiją, kiną, teatrą, fotografiją, muziką, knygas, paskaitas, dainą, pajėgias sukelti gilumines žmogaus emocijas, jas panaudoti ir tikėjimui stiprinti.

M. Reinys buvo bene pirmasis Lietuvoje atkreipęs į tai dėmesį. Jis 1938 m. paskelbė specialų straipsnį „Propagandos psichologija“, kuriame išsamiai aptarė kiekvienos iš minėtų žiniasklaidos priemonių teikiamas psichologines galimybes pageidaujamoms nuomonėms formuoti, idėjų sklaidos sėkmei didinti[759]. Nors straipsnis formuluotas taip tarsi būtų skirtas apskritai idėjų propagandai, bet jo tikroji paskirtis nukreipta į katalikų tikėjimo interesą (čia jis pirmiausia minimas, dar priduriant – „*religiniai dalykai žmogui rūpi bene daugiau už kitus*“ [760]). Remdamasis prancūzų autorių C. Murphy, J. Rassako, L. W. Doobo ir kitų tyrimais,

---

756 Reinys, M. Religijos psichologijos vaizdas – *Soter*, 1932, nr. 2, p. 6.

757 Reinys, M. Rasizmo problema. – *Tiesos kelias*, 1939, nr. 5, p. 325–326.

758 Ten pat.

759 Reinys, M. Propagandos psichologija. – *Logos*, 1938, t. XVIII, p. 142–161. Apie M. Reinį pastaruoju metu daug rašyta. Paminėtinas Junanos Silvijos Almontaitės tekstas apie M. Reinio straipsnį „Propagandos psichologija“, bet nesusijęs su čia minėtu kontekstu. (Junana Silvija Almontaitė. Socialinės psichologijos pradžia Lietuvoje. Mečislovo Reinio „Propagandos psichologija“ *@eitis elektroninio mokslo sklaidos vartai*, 2014, 09 25, nr. 1).

760 Reinys, M. Individualizmas ir katalikybė. – *Ateitis*, 1913, nr. 5–5–7, p. 290.

M. Reinys nurodė septynis psichologinio poveikio „dėsnius“, kurie padėtų suformuoti pageidaujamą nuomonę. Jis kvietė Katalikų bažnyčią kalbėti visuomenei apie save, savo idėjų reikšmę, naudojant visas civilizacijos kuriamas priemones katalikybės idėjų sklaidai įvairinti, jų veiksmingumui didinti.

3.13.6 Psichologijos paslauga aiškiau suvokti tikrovę ir lengviau naudotis įgytomis žiniomis

Visi M. Reinio parengti mokslo darbai, net ir tie, kuriuose tiesiogiai neminima nei Katalikų bažnyčia, nei tikėjimas, buvo vienaip ar kitaip siejami su psichologija, subtiliai ją palenkiant strateginiams katalikybės tikslams. Čia, matyt, buvo galima justi minėto D. Mercier įtaka – jis ragino daugelį mokslo dalykų aiškinti ir be tiesioginio ryšio su apologetikos tikslais, be to, tyrimo rezultatai turintys būti logiškai ir psichologiškai taip paruošti (sutvarkyti), kad jie būtų kuo aiškiau suvokiami ir dėl to lengviau panaudojami praktikoje, taip pat ir apologetinėje. Todėl mokslinio pažinimo metodologiją M. Reinys neatsitiktinai glaudžiai siejo su suvokimo psichologija, pasisakė už organinę jų vienybę. Su metodais einąs žinojimo turinys, jo vertė[761], o su psichologija – palankūs mokslui asmens nusiteikimai. Nors emocijos tiesiogiai ir negalinčios pasitarnauti pažinimui, bet jos gali būti stipri varomoji mąstymo jėga, galingas akstinas proto jėgoms įtempti tam tikroms vertybėms ir temoms pasiryžti[762].

Šioje Reinio nuostatoje galima įžvelgti įtaką ir kito Leveno universiteto profesoriaus, A. Mechotte, kuriam, kaip minėta, pagrindinė psichologijos problema – kuo aiškesnis tikrovės suvokimas. Minčių struktūrinio, loginio aiškumo savo straipsniuose, ypač vėlesniuose, siekė ir M. Reinys – linko vartoti vienareikšmes sąvokas, jas sieti priežastiniais ryšiais, kad pažinimo rezultatai, kaip minėta, būtų kuo aiškiau ir lengviau suvokiami, panaudojami „atremiant tikėjimui

761 Reinys, M. Intuicijos problema. – *Logos*, 1936, XVI, nr. 1, p. 101.

762 Ten pat, p. 107–108.

ar Bažnyčiai daromus priekaištus“, ar atskleidžiant katalikybės reikšmę bendrai kultūrai[763] (tautai[764], valstybei[765], socialiniam teisingumui[766]).

Šia linkme parašyti pagrindiniai M. Reinio straipsniai „Mokslinio pažinimo kilmė žmogaus psichikoje“[767], „Mokslo sintezės kelias“[768], „Religinimo logika“[769], „Intuicijos problema“[770], „Subjektyvaus objektyvaus problema“[771], „Rasė ir psichika“ (1940) ir kiti.

Beje, kai kurie kunigai, grįžę po studijų užsienyje, ypač Leveno universitete, bandė nors ir nedrąsiai kiek kitaip interpretuoti ir kai kuriuos dogminius Bažnyčios postulatus. Pavyzdžiui, leveniškis Pijus Bielskus, dėstęs dogmatinę teologiją Seinų seminarijoje pragaro sąvoką aiškino ne kaip fizinę, o kaip dvasinę kančią[772].

Apibendrinant užsienyje studijavusių lietuvių pastangas atnaujinti katalikybę Lietuvoje Vakarų universitetuose pažintomis idėjomis, galima jas vertinti kaip lietuviškąjį modernizmą, kuris gerokai skyrėsi nuo vakarietiško[773], bet buvo vakarietiškojo paskatintas ir kai kuriomis jo idėjomis aprūpintas. Jo kontekste formavosi ir pirmoji aiškesnė užsienio idėjų kritinė atranka – „ne viskas priimtina, kas iš ten ateina“. „Bedogmės“ religijos kritika tapo pirmu ir bene ryškiausiu to įrodymu. Persiimta tomis modernizmo idėjomis, kurios nesiekė dogminių dalykų, bet artino Katalikų bažnyčios praktiką, ypač jos socialinę doktriną, prie lietuvybės, mokslo pažangos, socialinio teisingumo, skatino išradingiau panaudoti

763 Reinys, M. Krikščionybė – tautų kultūrintoja. – *Naujoji Vaidilutė*, 1935, nr. 49–50.

764 Reinys, M. Krikščionybė ir tautybė. – *Ateitis*, 1928, nr. 5–6, p. 239–242.

765 Reinys, M. Valstybė ir Bažnyčia. – *Tiesos kelias*, 1925, nr. 1, p. 7–11.

766 Reinys, M. *Paskirstomoji teisybė*. Kaunas, 1937.

767 *Logos*, 1934, nr. 1 p. 97–112.

768 *Logos*, 1935, p. 146–158.

769 *Tiesos kelias*, 1935, nr. 12, p. 655–670.

770 *Logos*, 1936, XVI, nr. 1, p. 107–108.

771 *LKMA Suvažiavimo darbai*, II, 1936.

772 Mykolaitis-Putinas, V. *Raštai*, t. VII, Vilnius, 1968, p. 388.

773 Katalikiškajam modernizmui Vakarų Europoje tada buvo būdingi keli pavidalai: liberalus ir racionalus mąstymas filosofijoje, psichologizmo ir transcendencijos neigimas religijoje, antipaptizmas bažnyčios organizacijoje, antiklerikalizmas politikoje ir liberaliojo kapitalizmo kritika sociologijoje.

psichologijos ir civilizacijos kuriamas priemones katalikybės idėjoms skleisti, jų poveikiui didinti.

3.14 F. W. Foersterio „dorovinio humanizmo“ kelias į Lietuvą[774]

Lietuvių studijos užsienyje dar vienu būdu kūrė sąlygas moderninti katalikybę Lietuvoje, šiuo atveju – žmoniškumu ir taip, kaip jį suvokė žymus katalikų humanistas, Ciuricho universiteto profesorius Friedrichas Wilhelmas Foersteris, plėtojęs socializuotos asmenybės idealą, siekęs maksimaliai išnaudoti tradicinėje katalikybėje slypinčias galias žmonių santykiams humanizuoti naujomis istorijos sąlygomis[775].

XX a. pradžios pasaulis dėl mokslo ir technikos pažangos buvo labiau pasišovęs bėgti ne paskui humanizmo, o paskui scientizmo, nacionalizmo, pelno ir valdžios siekio idealus. Šiai tendencijai bandantys pasipriešinti humanistai suvokė, kad, norint paskatinti visuomenę ir humanizmo pažangai, reikia naujos, moderniam žmogui suprantamesnės ir priimtinos humanizmo argumentacijos norint parodyti, kad civilizacija, užmiršusi savo tikrąjį adresatą – humanizmą, tampa pavojinga pati sau. Apie tai vėliau kaip tik ir liudijo vienas po kito sekę du pasauliniai karai, kurių naikinamoji galia buvo tiesiogiai proporcinga mokslo ir technikos pažangai. Tarp tų, kurie šios humanizmo šauklio misijos ėmėsi Vakaruose, bene pagrindiniu lyderiu buvo minėtas F. W. Foersteris. Jo idėjoms plisti

39 pav. Friedrichas Wilhelmas Foersteris (1869–1966)

774 Dalis šio teksto autoriaus skelbta straipsnyje A. Vaišvila. F. V. Förserio talka lietuvių dorinei savikūrai. – *Filosofija, sociologija*, 1993, nr. 1, p. 78–85.

775 Dorovinio auklėjimo lyderio F. W. Foersterio veikalas *Mokykla ir charakteris* (*Die Schule und Charakter*) per šešerius metus sulaukė dvylikos laidų ir išplatinta 30 tūkst. egz., *Jaunystės teorija* (*Jugendlehre*, 1904 m. – 65 tūkst. egz. – Herget, A. *Svarbiausios pedagogikos srovės šių dienų gyvenime*, vertė P. D., Kaunas, 1923, p. 91.

ir Lietuvoje sąlygas kūrė ir lietuvių studijos užsienio universitetuose.

Pirmoji, atkreipusi nuoseklų dėmesį į Foersterio humanistines idėjas ir jų svarbą, buvo būsimoji lietuvių rašytoja ir pedagogė Marija Pečkauskaitė, taip pat ir jau minėti Leveno universiteto studentai lietuviai, nuo 1908 m. žurnale *Draugija* skelbę pagrindinių Foersterio raštų, neprieinamų lietuviams pačioje Lietuvoje, recenzijas ir anotacijas. 1910 m. P. Kuraitis, asmeniškai susisiekęs su Foersteriu ir gavęs iš jo leidimą, išvertė kartu su savo kolegomis P. Bielsku, J. Galdiku, M. Reiniu, A. Viskanta ir A. Maliauskiu į lietuvių kalbą minėtą Foersterio straipsnį „Šių laikų studentija ir Katalikų Bažnyčia“, sulaukusį anuo metu plataus atgarsio Vakarų Europoje[776].

3.14.1 M. Pečkauskaitės studijos Ciuricho universitete 1904–1905 m.

Į Ciurichą M. Pečkauskaitė atvyko studijuoti ne pedagogikos, o Vakarų Europos literatūros – ruoštis literatūros darbui. Tam tikslui jai Povilas Višinskis buvo išrūpinęs ir „Motinėlės“ stipendiją. Tačiau Marija net nenujautė, kad būtent čia, Ciuriche, ji ras tą dvasinės traukos jėgą, kuri sudrums jos ateities interesų vienareikšmiškumą, pažadins joje pedagoginį interesą tokia jėga, kad jis ims gožti net pagrindinį jos pašaukimą – literatūrinį.

1904 m. atvykusi į Ciurichą, būsimoji pedagogė pateko į prieštaringą idėjinę situaciją, būdingą daugeliui ano meto Vakarų Europos universitetų. Antroji pozityvizmo banga – empiriokriticizmas – aršiai polemizavo su atgimstančia neokatalikybės metafizika, siekiančia vertybių sistemoje atgaivinti sumodernintos krikščionybės pagrindu tradicinius humanizmo, artimo meilės idealus kaip priešpriešą neopozityvizmo propaguojamam metodologizmui ir technicizmui su polinkiu juos absoliutinti. Sparčiai pramonėjanti visuomenė, pirmiausia vertinanti tik tai, kas spartina gamybą, kelia darbo našumą, skatina paklausą ir didina pelną,

776 Su F. W. Foersteriu 1925 m. susirašinėjo ir istorikas Zenonas Ivinskis, prašęs Foersterio leidimo versti jo knygą *Lebensfragen, dritte Auflage*, 1924. – Z. Ivinskio laiškas F.W. Foersteriui 1925 09 26. – NMMB, F29-1081.

rėmė neopozityvizmą, akcentavusį žmogaus veikloje patį techninį veiksmą, jo racionalumą, nešamą daiktinę naudą. Žmogus, į kurį atsigręžti kvietė neokatalikybė, raginusi jį laikyti pagrindine ir nelygstamąja vertybe, pasikelti virš grupinės neapykantos ir pelno siekio, nerado ir negalėjo rasti platesnio pritarimo. Ši neopozityvizmo metodologija Ciuricho universitete polemizavo su neokatalikybe, atstovaujama to universiteto profesorių minėto F. W. Foersterio ir R. Saitschicko. Patirti šią polemiką M. Pečkauskaitė turėjo progos klausydama sociologijos, filosofijos, literatūros istorijos ir kitų kursų, dėstomų profesorių neopozityvistų A. Eleutheropuloso ir Bovet[777]. Jie neigė viršjutiminę realybę, antgamtinę pasaulio priežastį, ginčijo religijos reikšmę žmonijos kultūrėjimui, pačią religiją vadino „žmonių blūdu", t. y. orientavo studentę iš Lietuvos į visai kitą dvasinių vertybių sistemą, į kitą pasaulėžiūrinį mąstymą, negu jos iš namų atsivežtasis, tradicijos keliu paveldėtas iš savo tėvų ir protėvių. Todėl Marijai atrodė, kad šie kategoriški profesoriai „nesupranta ir neatjaučia tikinčio žmogaus"[778], kad jų „lekcijose žmogus, pats nejausdamas, gali tapti vertu savo protėvio – beždžionės, apie kurią jie taip iškalbingai mokina. Girdint profesorių iš katedros, jog „das Gott ist Phantom", „Religion ist Wahsinn" (Dievas yra fantomas, religija yra blūdas), šiurpas pereina per kailį"[779].

Todėl šių profesorių idėjos labiau nepaveikė Marijos giluminės sielos, nekeitė jos bendrosios vertybinės orientacijos, o veikė tik jos intelektą: jį švietė, informavo, plėtė jo akiratį, leido nuodugniau pažinti pagrindines XIX–XX a. vokiečių, italų, prancūzų, anglų literatūrinės estetikos tendencijas, istorinius faktus, – formavo

777 1905 10 15–1906 03 10 laikotarpiu M. Pečkauskaitė išklausė šiuos kursus: pas neopozityvistą prof. Abrotelesą Eleutheropulosą – „Sociologiją", „Religijos filosofiją", „Estetiką", „Šiuolaikinę filosofiją", estetikos spec. kursą „Tragiškumas" (1905/06), pas dr. Stielscherį – „Sisteminę filosofiją", pas prof. Stiefelį – „XIX a. vokiečių literatūrą", „Estetinio literatūros tyrimo metodus", „XVIII a. vokiečių klasiką" (1906), pas prof. Frey – „Romantinę literatūrą", „XIX a. dramaturgiją", „Literatūros istorijos uždavinius", pas prof. Bovet – „Prancūzų literatūros istoriją nuo Jeano-Jacques'o Rousseau iki romantizmo pabaigos", „Italų literatūros pradžią", pas prof. Morelį – „Prancūzų draminę poeziją nuo XVI iki XVII a.", pas Marcelį Hébertą – „Katalikų tikėjimo evoliuciją", pas prof. Heierlį – kursą „Seniausieji žmogaus kultūros pėdsakai", ir kt.

778 Pečkauskaitė, M. *Laiškai*, Vilnius, 1987, p. 199. (M. Pečkauskaitės laiškas P. Būčiui, 1906 03 17– F41ŠR-62).

779 Ten pat.

jos literatūrinę erudiciją, estetinį skonį ir stiprino ryžtą ginti katalikiškąsias vertybes. Be to, klausydama Ciuriche tris semestrus paskaitų vokiškai ir vieną semestrą Fribūro universitete prancūziškai, ji sustiprino tų kalbų mokėjimą, gerokai pagilino savo filosofinę kultūrą, plačiau prisilietė prie autentiškos, bet prieštaringos Vakarų Europos kultūros. Galbūt visa tai, pasak Vaižganto, ir „subrandino Marijos talentą, uždėjo jam vakarietišką žymę, kurios nematome pas kitus mūsų rašytojus“[780].

Tačiau tikraisiais Marijos sielos vadovais ir autoritetais čia tapo kiti du jos profesoriai: F. Foersteris ir R. Saitschickas. Jų propaguotas katalikiškasis humanizmas, sustiprintas pačių profesorių asmenybės patrauklumo, rado gilų atgarsį jaunosios menininkės sieloje, padarydamas giluminę, lemiamą įtaką jos dvasios tolesnei profesinei raidai ir orientacijai. Apie šių profesorių asmenybių jai sukeltą įspūdį, jų idėjinį dvasinį artumą pačios klausytojos pasaulėžiūrai, jos dvasiniam nusiteikimui M. Pečkauskaitė rašė: „Förster ir Zaičik, vienas į kitą nepanašūs kaip diena ir naktis. Bet tai daugiau charakterių, nė principų kontrastas. Jų dviejų pažiūros turėjo daug bendra: abu tvirtai tiki nemaria žmogaus dvasios galia, abu paskutinį tikslą mato išsivadavime dvasios iš materijos vergijos, abudu gerbia religiją ir skelbia jos

40 pav. Ciuricho universiteto studentės: Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ir Gabrielė Sakėlaitė (vėliau Vaitkevičienė), Ciurichas, 1905 m.

780 Vaižgantas, J. Marija Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana). – iš M. Pečkauskaitė. *Motina – auklėtoja*. Kaunas, sine anno, p. X.

didelę reikšmę žmogaus gyvenime… Jų paskaitos tiekė visados tokio gėrio, kuris retai žmogaus tepatiriamas šioje žemėje. Jų dviejų iškilimas viršum visų dienos obalsių ir valandos dievaičių, jų dviejų ilgėjimasis to, kas amžina, kas nekinta ir nepraeina, gražiausia harmonija atsiliepdavo mano sieloje, pilnoje tokio pat ilgesio.“[781]

Pabrėžtina, kad Marija per visą savo gyvenimą išsaugojo paskaitų užrašus (nors ne visus) būtent tų profesorių, kuriems ji idėjiškai pritarė. Tai Foersterio „Pagrindiniai etikos klausimai“ (vok. *Die Grundfragen der Ethik*, 1906), „Autoritetas ir laisvė“ (šį kursą Marija labiausiai mėgusi ir jį dar 1914 m. išvertė į lietuvių kalbą, ištraukas paskelbė lietuvių žurnale *Vairas*[782], R. Saitschicko paskaitų kursas „J. Ruskin ir jo pažiūros į literatūrą, meną ir religiją“ (vok. *John Ruskin und seine Ansichten über Literatur, Kunst und Religion*, 1906, V–VI)[783]. Remiantis šiais užrašais galima pažinti, kokių konkrečių idėjų M. Pečkauskaitei teko išgirsti Foersterio ir Saitschicko paskaitose, atsekti, kaip jos vėliau atsikartojo Marijos pedagoginėse, estetinėse pažiūrose.

3.14.2 F. W. Foersterio „dorovinio humanizmo“ filosofiniai pagrindai

Friedrichas Wilhelmas Foersteris (1869–1966) – modernistinio tipo katalikų filosofas ir pedagogas, kūręs karitatyvinio humanizmo antropologiją ir ją bandęs praktiškai įgyvendinti kurdamas, kaip minėta, socializuotos asmenybės koncepciją. Jo mokslinių interesų sritis – dvasinė asmenybės kultūra ir būdo (charakterio) lavinimo pedagogika. Į pedagogiką jis atėjo ne per eksperimentinę psichologiją, kaip tai darė dauguma ano meto moderniųjų pedagogų, o per filosofiją, konkrečiai – per etiką, nes Foersteris priklausė tiems autoriams, kurie pedagogiką aiškino kaip taikomąją filosofiją, praktiškai įgyvendinančią pagrindinius teorinės filosofijos postulatus. Būdamas humanistas ir I. Kanto pasekėjas, jis skelbė

781 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, Kaunas, 1928, p. 243.

782 1914, nr. 10–12.

783 Maironio lietuvių literatūros muziejus, F-3561, V-3651.

dvasinių, dorinių vertybių viršenybę, o patį žmogų laikė nelygstama vertybe. Jam atrodė, kad įgyvendinti tokią vertybinę orientaciją praktiniuose žmonių santykiuose gali padėti krikščionybė kaip dar neišsekusi dvasingumo versmė, iš kurios kūrybiškai mąstanti žmonija ir toliau galinti semtis save dorinančių, socializuojančių paskatų ir idėjų, jei tik ta žmonija sugebės savo laiko akimis perskaityti ir įprasminti tradicinius krikščionybės paraginimus žmoniškumo pažangai.

Dorovė, pasak Foersterio, turinti suvienyti tradicinės krikščionybės sudvejintą pasaulį (žemiškąjį ir transcendentinį), jį įprasminti parodydama, kad pasaulis tik todėl sudvejinamas idėjoje, kad atsirastų galimybė sukurti tokią dvasinę priemonę – idealą – kaip antgamtinis pasaulis, kuris, kviesdamas žmogų arčiau Dievo, kviestų žmogų būti geresniu, socialesniu. Todėl ir bibliniame Kristuje Foersteris pirmiausia siekė matyti ne tiek dieviškąją, kiek žmogiškąją jo pusę: Kristų vaizdavo kaip etiškai vertingo žmogaus, mylinčio savo artimą ir pasiryžusio aukotis dėl jo laimės, idealą. Taip suprastas Kristus tampąs žemiškesnis, labiau atpažįstamas kasdieniuose žmogaus siekiuose ir jo veiklos realybėje.

F. W. Foersterio paskaitose Marija gavo progos stebėti, kaip už tradicinių krikščionybės simbolių atsiveria paviršutiniškai akiai sunkiai įžvelgiamas jų žmogiškasis turinys – žmogus su savo amžinomis būties problemomis ir iš žmogaus dvasios gelmių kylanti savikvieta doriniam asmenybės augimui, meilės žygiui prieš žmogaus dvasią naikinančią tarpusavio neapykantą. Tai kvietimas atsigręžti į save, į savo vidaus pasaulį, kad žmogus savo gyvenimą žemėje imtų suvokti ir kaip dorinę pareigą artimui.

Šis bandymas psichologizuoti arba humanizuoti tradicinį teocentrizmą darė pastarąjį labiau suprantamą, labiau priimtiną XX amžiaus žmogui, visa savo esme linkstančiam į antropocentrizmą. Būtent čia, manytina, ir slypėjo Foersterio katalikiškojo modernizmo ir jo socialinio populiarumo išeities taškas, dėl kurio Foersteris sulaukė stiprios ortodoksinio katolicizmo kritikos ir sykiu simpatijų iš moderniųjų katalikų pusės.

Būtent šią F. W. Foersterio „manierą“ – pirmiausia matyti teizme jo humanistinį turinį – vėliau perėmė ir M. Pečkauskaitė. Ji visą gyvenimą išliko giliai religinga, bet religinio elemento dalyvavimas jos pedagoginėje, literatūrinėje kūryboje nekrito į akis, nebuvo jai kažkas išoriška, dirbtina, o organiškai jungėsi su jos raštų humanistiniu, doroviniu turiniu kaip jėga, kviečianti žmogų dorinei pažangai. To priežastį galima suprasti tik žinant, kieno mokinė buvo M. Pečkauskaitė.

Kristaus kaip žmogaus, mylinčio savo artimą, pavyzdžiu Foersteris ir kvietė kurti naujo tipo žmonių tarpusavio santykius, grindžiamus tarpusavio pagarba ir pagalba. Jam atrodė, kad visur, kur žmonės santykiauja ne dėl tarpusavio pagalbos, o dėl daiktinės naudos, prasideda išnaudojimas ir neapykanta. Naujo tipo santykių kūryba turinti prasidėti nuo žmogaus gerbimo žmoguje. Išnaudojimas, esą, prasidedąs būtent nuo to, kad darbininke pirmiausia matomas ne žmogus, o tik darbo jėga – nusielinta, mechaninė gamtos energija, patarnautojas, pelno gavimo priemonė. Bet šitaip darbininko asmenyje paniekintas žmogus kyla ginti paniekintą savo žmogiškąją vertę; iš čia – klasių kova, revoliucijos, kurios, pasak Foersterio, yra iš barbarystės žengiančio žmogaus nelaimė ir nemaloni būtinybė. Tačiau kaip moralistas jis nekviečia klasių kovai, nes ji jam atrodo kurstanti ir palaikanti neapykantą tarp žmonių. Klasių kovą ir revoliucijas jis laikė blogiu, bet ne pačiu savaime, o tik kaip simbolius, priverstinas pasekmes tos nenormalios, žmogų devalvuojančios tvarkos, kuri veda į klasių kovą, į revoliucijas. Šias kovos formas Foersteris gali pateisinti istoriškai ir tik tais atvejais, jei jos vyksta kaip kova už realią humanizmo pažangą. Revoliucija tik tada pasiekianti savo tikruosius tikslus, jei ji pakelia visuomenėje pagarbos ir meilės žmogui lygį, jei per ją vyksta žmogaus dvasios, socialumo augimas, o ne vienos neapykantos formos pakeitimas kita. Būdamas ištikimas autentiškosios krikščionybės idealams, Foersteris teigia, kad prievarta nesanti tinkama priemonė kilniems tikslams siekti, kad reikalinga „kovoti su blogiu netarpininkaujant blogiui“, nes, esą, „negalima

įveikti prievartos, jei ji stovi mūsų pusėje“[784]. Tai nereiškia, Foersterio teigimu, kad tuo norima paralyžiuoti žmogaus aktyvumą blogio atžvilgiu, bet kad tuo neatpalaiduotume žemo, gyvuliškojo aktyvumo. Pasaulį, pasak Foersterio, galima tikrai reformuoti tik pripažįstant bendražmogiškų vertybių viršenybę, o kiekvieną žmogų – nelygstama vertybe neatsižvelgiant į jo socialinį, klasinį, nacionalinį ar rasinį statusą[785].

Pasmerkęs prievartą kaip pagrindinį socialinių problemų sprendimo įrankį, Foersteris ragino siekti žmoniškumo pažangos, veikiant asmenį ne tiek iš išorės, kiek iš vidaus, žadinant, mobilizuojant jo vidines teigiamas jėgas gėrio kūrybai, nes psichologinės žmogaus priešybės – gailestingumas ir žiaurumas, savanaudiškumas ir altruizmas – egzistuoja žmoguje kartu. Todėl apeliacija į vidines jėgas tapo teorine prielaida vertinti žmogų kaip savo asmenybės, savo dorinės kultūros kūrimo subjektą, kur gėrio kūryba ima sutapti su pačios asmenybės savikūra. Tai neišvengiamai turėjo padidinti auklėjimo ir saviauklos reikšmę reformuojant visuomenę. Atitinkamai socialinio gyvenimo pagerinimas, pasak Foersterio, turįs prasidėti nuo individo dorovinės pažangos, iš kurios ir galinti išaugti bendra socialinė pažanga: „Kultūra pirma turi pasiekti asmenį ir tik tada ji įsitvirtins visuomenės vystymesi.“[786] Forsteriškai suprantamas auklėjimas jau nesutilpo ir negali sutilpti mokyklinėje pedagogikoje, o pretendavo virsti bendru socialinių problemų sprendimo kultūrologiniu metodu: „Visi socialinio gydymo klausimai savo pagrinduose yra ne kas kita, kaip auklėjimo klausimai.“[787] Tą patį vėliau rašys ir

---

784 Förster, F. W. Die Grundfragen der Ethik. Paskaitų kursas, užrašytas M. Pečkauskaitės Ciuricho universitete 1906 m. – Maironio lietuvių literatūros muziejus, F-3561, p. 50.

785 Prasidėjus I pasauliniam karui, F. W. Foersteris tebeskelbė visų tautų ir žmonių brolybę, smerkė vokiečių militarizmą ir aneksionizmą, todėl buvo apkaltintas „išdavyste“ ir priverstas palikti Miuncheno universiteto katedrą. Vėliau naciai jo knygas viešai degino Berlyno ir Miuncheno aikštėse. Bet humaniškai nusiteikusiai Europos daliai jis buvo „dienos filosofas ir pedagogas“, o jo pedagogikos raštai – „šlageris“. Foersterio epocha atėjo tik po II pasaulinio karo, kai tautos, taip pat ir Vokietija, gavo progos pačiu tragiškiausiu būdu įsitikinti, kur veda žmoniją forsteriškojo tipo idėjų atmetimas, kur negirdimas dorinio proto ir žmoniškumo balsas, ten į išmintį tenka eiti pačiu nuostolingiausiu ir tragiškiausiu keliu.

786 Ten pat.

787 Förster, F. W. *Christentum und Klassenkampf*. 4 Auslage, p. X.

M. Pečkauskaitė vaizdelyje „Omnia restaurare in Christo“[788]. Kultūra turinti pirmiau įvykti asmenybėje, o tik paskui ji galės būti asmenybės įnešta į visuomenę[789].

Nežiūrint tam tikro auklėjimo galimybių pervertinimo, neabejotina tai, kad ugdymas dalyvauja ir gali dalyvauti bendroje socialinių santykių harmonizavimo akcijoje kaip būtina, nors ir nepakankama priemonė.

Išeinant iš bendros Foersterio metodologinės nuostatos apie individo pirmumą, natūrali buvo išvada, kad viso asmeninio ir visuomeninio gyvenimo žmogiškoji esmė yra dorovė. Todėl ja ragino matuoti bet kurios žmogaus veiklos žmoniškumą, teisingumą, ekonominį naudingumą: „Kas klaidingas dorovėje, tas negali būti teisus politikoje“ arba „Juo žmogus aukščiau pakyla dorovėje, tuo darbščiau ir sąžiningiau jis dirba“[790]. Šį kriterijų laikė universaliu ir nekompromisiniu: „Kas atsisako nuo sąžiningumo vienoje srityje, tas iš vis atsisako nuo sąžiningumo.“[791] Todėl ir tikrasis žmogaus išsilavinimas Foersteriui galimas tik tiek, kiek žinios (mokėjimai) sujungiamos su dorove – su realiu nusiteikimu pasitarnauti artimui: „Tikrai išlavintas yra ne tas, kas ką nors žino ar moka, bet tas, kas žino, kam jis tai moka ir koks yra ryšys tarp jo mokslo ir to, kas aukščiausia.“[792] Šią nuostatą šiais laikais vadiname kvalifikacijos humanizavimu.

Iš čia kilo ir valios – charakterio kaip veiksnio, stabiliai palenkiančio asmenybę dorinei pažangai, reikšmė. Atitinkamai asmenybės esmę siekta nusakyti ne per intelektą, o per dorovei palenktą valią, kuri savo tikslams naudojanti intelektą. Šiuo atveju Foersteris plėtojo voliuntaristinės pažiūros į asmenybę tradiciją, išaugusią iš Aurelijaus Augustino ir ypač pražydusią W. Wundto filosofijoje.

F. W. Foersteris svarstė ir naujomis sąlygomis kylančią laisvės ir autoriteto santykio problemą, ją sprendė šių priešybių vienijimo linkme. Tikrąja mąstymo

788 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 59.

789 Förster, F. V. *Auklėjimas ir auklėjimasis*, Kaunas, 1928, p. 58

790 Förster, F. W. Die Grundfragen der Ethik, p. 38. – Maironio lietuvių liter. muziejus, F-3561.

791 Ten pat, p. 50.

792 Cituota pagal: Merkelis, A. Marija Pečkauskaitė – pedagogė. – *Švietimo darbas*, 1930, nr. 9, p. 915.

laisve jis vadino ne emancipaciją nuo svetimų nuomonių, o tik nuo savo proto siaurumo[793], nuo vergavimo kuriai nors vienai iš šių priešybių.

3.14.3 Marija Pečkauskaitė – „lietuviškasis Foersteris“

Šios ir daugelis kitų Foersterio idėjų, suvienytos su imponuojančia profesoriaus asmenybe ir rasdamos idėjinės, vertybinės atramos pačios Marijos atsivežtinėje iš namų pasaulėžiūroje, darė jai didelį įspūdį, tapusį priežastimi to audringo uolumo, su kuriuo ji grįžusi į Lietuvą ėmėsi savo profesoriaus pedagoginių, etinių pažiūrų propagandos. Jau 1908 m. ji pradėjo versti į lietuvių kalbą stambų Foersterio veikalą *Jaunuomenės auklėjimas* ir atskiras jo ištraukas skelbti ano meto lietuvių laikraštyje *Viltis* rubrikoje „Auklėjimo mokslas“, o nuo 1909 m. tapusi Marijampolės mergaičių progimnazijos mokytoja, ir praktiškai įgyvendinti Foersterio auklėjimo metodą: Foersterio pavyzdžiu įvedė į auklėjimo programą dorovinius pasikalbėjimus, patį auklėjimą ėmė orientuoti į valios-charakterio ugdymą: „Vaikas tuomet tebus žmogus, jei išlavins valią.“[794]

Sykiu ėmėsi sistemingai versti į lietuvių kalbą kitus pagrindinius Foersterio veikalus. Taip greitu laiku M. Pečkauskaitės rūpesčiu Foersteris prabilo lietuviškai į Lietuvos visuomenę beveik visais savo svarbiausiais raštais: *Jaunuomenės auklėjimas* (1912, 1922, 1926), *Seksualinė etika ir seksualinė pedagogika* (1923), *Auklėjimas ir auklėjimasis* (1928), *Kristus ir žmogaus gyvenimas* (1931)[795], *Mokėk gyventi* (1934) ir daugeliu straipsnių[796]. Jos pavyzdžio paakinti į Foersterio raštų vertimo ir aiškinimo vėliau ėmėsi ir daugiau autorių: I. Tamošaitis, J. Avižonis, B. Kliorė,

---

793 Förster, F. W. *Autorität und Freiheit*. 4 Auflage, 1920, p. 35.

794 Pečkauskaitė, M. *Motina – auklėtoja*, p. 48.

795 Šį F. W. Foersterio veikalą *Christus und das menschliche Leben* M. Pečkauskaitė vertė į lietuvių kalbą, gavusi F. Foersterio asmeninį leidimą (M. Pečkauskaitės laiškas Pranui Dovydaičiui, 1924 04 21. – *Atheneum*, 1935, t. VI, p. 61).

796 M. Pečkauskaitės versti ir skelbti F. W. Foersterio straipsniai: „Auklėjimo mokslas“ (*Viltis*, 1908–1909), „Autoritetas bei laisvė“ (*Vairas*, 1914, nr. 10, p. 14, nr. 11, p. 13, nr. 12, p. 11–15); „Moteriško charakterio tikslas“ (*Naujoji Vaidilutė*, 1924, nr. 3), „Kristus ir Vakarų kultūra“ (*Tautos vairas*, 1924, nr. 19), „Krikščioniškos visuomenės pagoniški darbai“ (*Tautos vairas*, 1924, nr. 20) ir kiti.

K. Ruginis ir kt.

Foersterio veikiama Marija vis labiau įsitraukė į pedagogiką ir „forsteriadą“. 1913 m. lapkričio 9 dienos laiške Liudui Girai ji sakėsi, kad „pedagogika praryja visą mano laiką ir jėgas. Be to, rengiu spaudai II tomą Förster pedagogikos“[797].

Šis Marijos prisipažinimas, matyt, ir buvo pagrindas Liudui Girai sunerimti, kad pedagoginis jos interesas ims gožti literatūrinį, su kuriuo L. Gira siejo Marijos optimalaus pasitarnavimo savo tautai galimybę. Jam atrodė, kad versti į lietuvių kalbą Foersterio raštus galbūt sugebėtų ir bet kuris kitas Lietuvos pedagogas, kai literatūros darbe vargu ar kas kitas sugebėtų lygiavertiškai pavaduoti Mariją. L. Girai matyt, nelengva buvo suvokti, kad, norint versti Foersterio raštus, neužtenka mokėti vokiečių kalbą ar suprasti jo pedagoginių idėjų svarbą. Tam dar reikėjo stipraus impulso – ugnies, kuris vargu ar būtų atsiradęs nebendravus su pačiu profesoriumi, jo asmenybe, sustiprinusia jo skelbiamų idėjų įtaigumą, patrauklumą ir vertę. Turėdama galvoje šią psichologinio poveikio reikšmę skelbiamų idėjų įtaigai, Marija rašė: „Zaičiko paskaitos užrašytos netenka pusės savo vertės.“[798] Mat asmenybė yra tas veiksnys, kuris ne tik skelbia idėjas, bet ir verčia jas klausančio savastimi, ugdo jo pasiryžimą jas paversti savo gyvenimiška nuostata, praktiniu veiksmu. Napoleonas sakydavęs, kad jis pajėgdavęs įkvėpti minias, kurios dėl jo eidavusios mirti. Tačiau didelei ugniai įpūsti širdyse reikėdavę jo akivaizdos, elektrinės jo žvilgsnio kibirkšties.

Tokia „kibirkštėle“ Marijai kaip tik ir buvo Foersterio asmenybė, visam gyvenimui užvaldžiusi Mariją: „Rodos, atsisėstum pas jo kojas ir valandas klausytum jo įkvėptos, meile trykštančios kalbos, o paskui eitum, kur jis tave siųstų, darytum, ką jis lieptų, nes žinai, kad viskas, ko jis nori ir sako, yra gera ir teisinga… Kai kurie jo klausytojai jo mintis kritikavo, jos jiems netiko, tačiau ėjo ir klausė – tokį nuostabų įspūdį darė jo asmuo. Kažinkoks burtas pūste pūtė iš jo žodžių ir

797 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 2, 1986, p. 310.

798 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 238.

traukė paskui save.“[799]

Šių forsteriškų „burtų“ pašaukta Marija tapo ne tik Foersterio raštų vertėja, bet ir nuoseklia jo mokine, dvasinio ryšio su savo profesoriumi brangintoja – visą gyvenimą susirašinėjo su Foersteriu, kiekvieną iš jo gautą laišką priimdavo kaip dvasios pakylėjimą, kaip vidinę paskatą dirbti. Viename iš laiškų P. Dovydaičiui sakosi gavusi iš Foersterio fotografiją: „Džiaugsmo be galo.“[800] Kitame laiške J. Tumėnienei (1929 03 12) vėl: „Turėjau džiaugsmo, gavau laišką nuo Förserio. Jis dabar Paryžiuje. Vis ketina kuomet nors atvažiuoti Lietuvon.“[801]

Marijos atvejis iškalbingai liudija išskirtinę studijų užsienyje reikšmę ir tiesioginių kontaktų su žymiais užsienio mokslininkais svarbą asmenybės dvasios raidai, paskatai veikti. Tai tiesioginių kontaktų pranašumo prieš nuasmenintą lektūrą liudijimas. Pasisavinamų idėjų konceptualumas, atskirtas nuo psichologinio asmenybės poveikio, praranda žymią dalį savo įtikinančios, pritraukiančios galios.

Giluminė M. Pečkauskaitės idėjinė ištikimybė Foersterio doriniam humanizmui padarė Mariją savotišku „lietuviškuoju Foersteriu“ (Vaižganto terminas). Ji iš esmės perėmė visas pagrindines Foersterio idėjas – vertybių hierarchiją, į kurios viršūnę iškeltas dvasingumas ir humanizmas, dorovę kaip viso ugdymo esmę, mokslo ir mokymo sujungimą su dorove ir humanizmu, polinkį į viską žiūrėti amžinybės žvilgsniu – *sub specie aeternitatis*, įsitikinimą, kad visuomenės pirmyneiga galima tik per žmogaus dorovinę pažangą.

Kartu su savo mokytoju pasisakė už aktyvų vaiko įjungimą į jo paties asmenybės kūrimą, ragino kovoti su blogais vaiko polinkiais ne prievarta, draudimais, bet gėrio demonstravimu, charakteriui ugdyti pasitelkiant patį vaiką kaip sąjungininką savo paties ydoms įveikti, remiantis „amžinosiomis vertybėmis“ – „tik

799 Pečkauskaitė, M. Forsteris. – *Vairas*, 1914, nr. 2, p. 16.

800 *Naujoji Vaidilutė*, 1930, nr. 10, p. 221.

801 Pečkauskaitė, M. *Laiškai*, p. 273.

rodant, kas amžina, tėra pažabojama žemiškoji žmogaus pusė“[802].

Iš Foersterio M. Pečkauskaitė perėmė ir patį indukcinį pedagogikos metodą. Ji, kaip ir jos mokytojas, nekuria griežtų pedagoginių sistemų, nesiekia plačios racionalistinės argumentacijos, o tiesiog eina į žmogaus sąmonę rodydama ir analizuodama praktinius gyvenimo pavyzdžius, jais kviesdama prie dorovinių, humanistinių išvadų.

Visos šios Foersterio idėjos Marijos interpretacijose buvo savaip permąstytos, įvilktos į literatūriškai patrauklią kalbą, įtaigiai pateiktos lietuvio sąmonei ir tai didino jų psichologinį poveikį. Literatūrinis autorės gebėjimas čia buvo palenktas jos pedagoginės kūrybos veiksmingumui didinti.

3.14.4 R. Saitschickas ir asmenybės pilnatvės problema

Foersterio idėjų įtaką M. Pečkauskaitės vertybinei, metodologinei orientacijai vaisingai papildė kito to paties universiteto, rusų kilmės profesoriaus Roberto Saitschicko (1868–1965) paskaitos. Šį profesorių jaunoji pedagogė irgi „labai mėgusi“ ir apie jį vėliau pačiais šilčiausiais žodžiais atsiliepė savo atsiminimuose: „*Prof. Zaičik tai įkūnytoji ironija… puikus kalbėtojas, tiesiog scenos artistas. Jo mimika, gestai, intonacija taip surišta su kiekvienu žodžiu, kad sudaro visišką vienybę. Jo lekcijos.., žibančios paradoksais, originaliais palyginimais, pagrąžintos sąmoju, darė improvizacijos įspūdžio… Skaitė jis įvairiomis temomis: apie vokiečių romantikus, apie Vagnerį, apie Gėtės „Faustą“. Bet tema, jam tai tik rėmai, ant kurių jis siuva įvairių įvairiausių savo minčių raštą.*“[803]

Jei Foersteris daugiau veikė Marijos bendrą pedagoginę, humanistinę orientaciją, tai Saitschickas labiau veikė Marijos estetines pažiūras, ypač akcentuojant meno reikšmę ir vietą socializuotai asmenybei ugdyti. Kultūroje ir civilizacijoje Saitschicką, kaip ir Foersterį, pirmiausia domino visa tai, kas daro žmogų ne tik

802 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 238–239.

803 Ten pat.

techniškai galingesnį, bet ir geresnį, doriškai pagarbesnį, dvasiškai įvairesnį. Todėl jis ryžtingai ir kandžiai kritikavo ano meto neopozityvizmo polinkį absoliutinti scientistinį požiūrį į žmogų kaip žmogaus esmės skurdinimą, jos tapatinimą su intelektu, su *homo rationalis*: „Jei mokslas nedaro mus geresniais, jei jis negali duoti žmogui to, ko žmogus reikalauja savo dvasiai kelti, tai aš leidžiu sau suabejoti tokiu mokslu.“[804] Vėliau lygiai tokiais pačiais argumentais mokslą vertino ir M. Pečkauskaitė: „Mokslas – didelė galybė, bet jis negali mus padaryti geresniais. O koks gi yra svarbiausias ir galutinis mūsų gyvenimo tikslas? Juk tas – kad kiltume doriškai vis aukščiau prie idealo.“[805]

Pritardama Saitschickui, teigusiam, kad gyvas žmogus nesutelpa į *homo rationalis*, kad „žmonės, kurie tepriima tik tai, ką pažįsta protu, nesupranta poezijos ir mistikos“[806]. Tą patį vėliau rašys ir M. Pečkauskaitė – „tik mokslu užsiimantis žmogus vienpusiškas <…> mokslas neužpildo visos žmogaus sielos ir negali būti vienintelis vadovas: sielos auklėjime daugiau sveria dailė, negu mokslas“[807].

Toks pat vaidmuo pripažįstamas ir religijai. Religija ir menas, pasak Saitschicko, glaudžiai tarp savęs susiję, jie palaiko žmoguje teigiamą emocionalumą ir iš jo išplaukiančius tokius žmogų dorinančius jausmus kaip sąžinė, meilė, gailestingumas, užuojauta, kaltės ir atsakomybės už savo veiksmus jautimas. Sykiu šios kultūrinės sąmonės formos stovinčios žmoniškumo sargyboje nuo civilizacijos nešamo žmogaus sumechaninimo, nusielinimo, nuo jo pavertimo iš tikslo priemone. Orientuodamasis į ankstyvosios krikščionybės dvasią, Saitschickas, kaip ir Foersteris siekė pačias religijos nuostatas labiau priartinti prie konkretaus žmogaus psichologinių struktūrų, o kartais net ir visai į jas suvesti. Taip vienoje iš savo paskaitų, klausytų M. Pečkauskaitės, R. Saitschickas klausęs: „Kur yra tas

804 Prof. Saitschik, R. John Ruskin und seine Ansichten über Literatur, Kunst und Religion (M. Pečkauskaitės užrašai, 1906 06 01, l. 10). Panašias idėjas jis dėstė ir savo knygoje *Der Mensch und seine Zeit. Eine Lebensphilosophie ohne Umwege* (1914).

805 Pečkauskaitė, M. Mintys apie dailę. – *Viltis*, 1910, nr. 66, p. 2.

806 Saitschik, R. John Ruskin und seine Ansichten..., p. 10.

807 Pečkauskaitė, M. Mintys apie dailę. – *Viltis*, 1910, nr. 65.

dangus, į kurį paskutinėje Gėtės „Fausto“ scenoje einanti Fausto siela?“ Ir atsakęs: „Kas neturi dangiškumo savyje, tam nepadės joks atsakymas, tas vis tiek nieko čia nesupras.“[808]

Teologinei „dangaus“ kategorijai čia linkstama pripažinti daugiau psichologinę negu ontologinę prasmę. Šiuos Saitschicko argumentus, linkstančius į modernizmą, vėliau Marija naudojo meno teiginių skirtumui nuo mokslinių pagrįsti: meno teiginiai, skirtingai nuo mokslinių, griežtai neįrodomi, o iš vidaus išgyvenami – „kas neatjaučia, tam jokie aiškinimai nepadės“[809]. Remdamasis toje pačioje Saitschicko paskaitoje išgirstu profesoriaus prisipažinimu, kad iš vienos W. Shakespeare'o dramos jis daugiau pažinęs žmonių psichologiją negu iš visų psichologijos veikalų. Marija irgi teigia, kad menas duodąs gilesnį pažinimą negu mokslas ir šį meno gnoseologinės funkcijos iškėlimą aukščiau mokslo grindžia tuo, kad menas kuriąs amžinas, nepraeinamas vertybes: vėlesni meno veikalai esą nepaneigia ankstesniųjų – taip Dante's *Dieviškoji komedija* neneigia antikinės *Iliados*, netrukdo ja žavėtis, kai mokslo pažanga reiškianti vienų mokslo teiginių paneigimą kitais: Klaudijaus Ptolemajaus geocentrizmas – Nikalojaus Koperniko heliocentrizmu. Tai buvo tam tikra iš R. Saitschicko perimta orientacija į tam tikrą žmogaus pažinimo meno priemonėmis pranašumą prieš mokslines. Šiuolaikinė estetika pripažįsta meno gnoseologinę funkciją, bet jos nelaiko specifine menui.

3.14.5 M. de Munnynckas ir „gėrio maksimumas“

Trečiu užsienio profesoriumi, padariusiu Marijai idėjinės įtakos, reikėtų laikyti jau ne kartą minėtą Šveicarijos Fribūro universiteto profesorių Marcą P. de Munnyncką, kurio paskaitų „Valios laisvė ir determinizmas“ bei kitų ji klausė Fribūro universitete 1906/07 m. žiemos semestre. Apie čia patirtą įtaką Marija

808 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 240. F. W. Foersteris minėtoje paskaitoje „Die Grundfragen der Ethik“ tai cituoja kaip Kristaus žodžius: „Wer es fassen kann, der fasse das“ („Kas tai gali suvokti, tas ir tesuvokia“).

809 Pečkauskaitė, M. Mintys apie dailę.

rašė, kad Fribūre ji geriau pažinusi žmones ir gyvenimą, pasidariusi dar geresnė santykiuose su žmonėmis, mandagesnė, širdingesnė, kantresnė[810]. Ir tai, matyt, ne be Munnyncko poveikio, Munnyncko, kuris, pačios Marijos prisipažinimu, buvęs vienintelis Fribūro profesorius, kuris jai „labai patikęs". Ir vėliau, jau grįžusi į Lietuvą, vis prisimena šį savo profesorių. Laiškuose vis dar teiraujasi Fribūre studijuoti likusių lietuvių: „Ką skaito Munnynck"?[811] Ypač jai įstrigęs (ir ilgam) Munnyncko skelbtas „gėrio maksimumas": „Tikras žmogus yra tas, kas duoda tiek gero, kiek pajėgia." Šios idėjos pagrindu vėliau Marija parašė pedagoginį vaizdelį „Šiandien, dabar", kviečiantį žmones doriškai augti, tame matant viso gyvenimo prasmę: „Kiekvieno žmogaus pareiga yra nesiliaujant tobulintis… Kitaip nėra prasmės gyventi. Žmogus, kuris nesistengia būti šiandien geresnis, negu vakar, yra lyg nudžiūvusi medžio šakelė."[812] Tikrai gyventi – tai didinti gėrio sumą pasaulyje, ir tam žmogus privaląs panaudoti visas savo dispozicijoje esamas priemones: mokytumą, pareigybę, nuosavybę, nes turintis didesnę socialinę jėgą, turi ir daugiau galimybių didinti savo gėrio maksimumą. Mokomės, kad tinkamiau tarnautume savo artimui, didintume gėrį pasaulyje. Savo pedagogikos kūriniams ieškojo pedagogikos istorijoje gėrį skelbiančių pavyzdžių. Ji citavo Šv. Monikos patarimą: nepasakoti kitam to, ką apie jį negero esi išgirdęs, nes tai netarnauja santaikai tarp žmonių palaikyti[813].

„Gėrio maksimumas", reikalaujantis skatinti dorovinę pažangą, buvo visuomenę kultūriškai aktyvinanti jėga. O kad ši Munnyncko idėja pajėgtų praktiškai veikti, Marija siekė ją integruoti su Foersterio skelbiamu valios-charakterio pirmumu, kaip tikslą su priemone: „Tik tas žmogus tegali duoti savo gėrio maksimumą, kas turi tvirtą valią", nes be valios ugdymo nėra pasiryžimo, ištvermės

---

810 Čibiras, K. *Gyvenimo menininkė – Marija Pečkauskaitė*. Kaunas, 1934, p. 45. 1906 m. rudenį M. Pečkauskaitė atvykusi į Fribūrą buvo sutikta čia studijuojančių lietuvių su ovacijomis (M. Pečkauskaitės laiškas P. Būčiui 1906 11 14).

811 Pečkauskaitė, M. *Laiškai*. p. 203–204.

812 *Naujoji Vaidilutė*, 1927, nr. 4–5, p. 94–96.

813 Pečkauskaitė, M. *Motina – auklėtoja*, p. 98.

ir stabilumo šiame gėrio didinimo žygyje; neišlavinto, nesušvelninto charakterio žmogus negali būti stabiliu ir intensyviu gėrio kūrėju.

Gėris, meilė ir grožis per studijas užsienyje tapo pagrindiniais Marijos Pečkauskaitės gyvenimo orientyrais, o juos palaikančiais ir gaivinančiais šaltiniais – Foersterio, Saitschicko ir Munnyncko idėjos.

3.14.6 Kiti Šveicarijos atgarsiai M. Pečkauskaitės kūryboje

Studijos Šveicarijos universitetuose ir pati tos šalies kultūrinė, dorovinė aplinka reikšmingai gaivinančiai ir skatinančiai paveikė būsimosios pedagogės ir literatės dvasios plėtrą, davė jai daug gyvenimiškų kultūros pavyzdžių, siužetų, idėjų, įvairių stimulų jos mąstymui, literatūrinei ir pedagoginei kūrybai. Pirmiausia, savo profesorių paskaitose išgirstus kultūros faktus, pastebėjimus, patarimus vėliau ji „perdirbo" į savo literatūrinių, pedagoginių vaizdelių siužetus, propagavusius žmogaus dorovinę, humanistinę pažangą. Taip vaizdelyje „Du veidrodžiu" siužeto pagrindu ji paėmė R. Saitschicko paskaitoje nagrinėto anglų romantiko J. Ruskino naudotą veidrodžio, kaip asmenybės dorovinio augimo per savižiną, įvaizdį: žmogus, norintis augti doroviškai, turįs turėti du veidrodžius: vieną savo išorei, antrą – dvasingumui stebėti (tirti), kad per šį refleksiškumą asmenybė galėtų nuolat save tyrinėti, vertinti ir tos analizės pagrindu kviesti save dorinei pažangai[814]. Vaizdelio „Drebančios rankos" siužeto pagrindas – irgi Ciuricho universitete Foersterio paskaitoje išgirstas pasakojimas apie vokiečių poeto Peterio Dörflerio vaikystę, pavadintas „Tėvo rankos"[815]. Tokios kilmės ir rašinys „Amžinybės aidas", kuriame Marija, remdamasi Foersterio argumentais, polemizuoja su kitu savo italų literatūros profesoriumi Bouvet dėl italų poetės Vittorios Colonnos šeimyninės ištikimybės motyvų, juos siedama su Colonnos religingumu[816].

814 *Naujoji Vaidilutė*, 1922–1923, nr. 2–3, 3-is sąsiuvinis, p. 108–110.

815 Förster, F. W. Die Grundfragen der Ethik. – Maironio lietuvių literatūros muziejus, F-3561, p. 68. J. Rudzevičius išvertė Peterio Dörflerio (1878–1955) vaizdelį „Žuvies paslaptis" (1931), „Jaunasis Don Bosco" (1933), Tyruolis – „Kai dar motina gyveno" (1937).

816 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 246–247.

M. Pečkauskaitės kūrybą gausiai „maitino“ įspūdžiais bei siužetais ir nuostabioji Šveicarijos gamta. Sujaudinta jos grožio ir kontrastiškumo, ji rašė literatūrinius vaizdelius: „Ant Uetlbergo“, „Šveicarijos įspūdžiai“. Šveicarijos gamtos grožis veikė ir kitus Šveicariją lankiusius, į literatūrą linkusius lietuvius. Šio grožio sužavėtas V. Mykolaitis-Putinas parašė nemažai eilėraščių, tarp jų „Dvi Tėvynės“, „Svetur“, J. Mačiulis – Maironis – „Rigi Kulm“ (1895), „Vakaras (Ant ežero Keturių kantonų)“ (1904), kuriuose jautėsi poetų sielą giliai suvirpinę žydinčių narcizų laukai, debesis siekiantys kalnynai, jų tarpekliuose nuskendę ežerai. Įkvėpimo šaltinis buvo ir kasdienis šveicarų gyvenimas, teikęs daug dorovinės kultūros pavyzdžių, skatinęs filosofiniams pedagoginiams apmąstymams, gerumui. Tai liudijo M. Pečkauskaitės kūryboje atsiradę tokie pedagoginiai vaizdeliai kaip „Vyšnios“[817], „Vaidilutės“ ir kt.

Šitaip per studijas užsienyje Foersteris, Saitschickas, Munnynckas ir Šveicarija davė lietuvių kultūrai M. Pečkauskaitę kaip nenuilstančią lietuvių tautos dorinimo entuziastę, o M. Pečkauskaitė Lietuvai – Foersterį, tą pasišventusį humaniškumo apaštalą, kvietusį katalikiškąją lietuvių tautos dalį nepavargstant kopti nesibaigiančiais žmoniškumo ir dorinės pažangos laiptais.

4. Studijos užsienyje – būdas pasiruošti būsimo Lietuvos katalikų universiteto profesūrai

XX a. ketvirtame dešimtmetyje aštrėjant konfrontacijai tarp valdančiosios tautininkų partijos ir Katalikų bažnyčios, valdžiai ribojant Katalikų bažnyčios įtaką švietimo sistemai ir jaunimo organizacijoms, Lietuvos katalikų mokslo akademija apie 1932 m. ėmėsi iniciatyvos steigti Lietuvoje atskirą katalikų universitetą, kartu ir kaip reakciją į pozityvistinės kultūros plitimą. „*Mūsų tautos šviesus likimas*

817 Vaizdelyje „Vyšnios“ aptariamas vienoje Ciuricho parduotuvėje matytas atvejis, kai atėjusi į parduotuvę maža mergaitė ir neradusi už prekystalio pardavėjo neleido sau pasiimti ant prekystalio išdėstytų ir labai patraukliai atrodžiusių vyšnių, nors jų labai norėjusi (Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 5, 1928, p. 28–32), Šį įvykį kaip dorovinės valios, sugebančios suvaldyti norus svarbą asmenybei ugdyti, pavyzdį vėliau M. Pečkauskaitė pakartojo ir savo knygoje *Motina – auklėtoja* (p. 139). Čia pat aprašė ir kitą dorovinės kultūros pavyzdį, irgi stebėtą Ciuriche – pieno išvežiotoją ir atsiskaitymo su juo formą (p. 138).

bus užtikrintas, jei ji bus nuolat krikščioniškosios kultūros gaivinama ir remiama, kai jos pagrinduose bus prigimtinės teisės ir Evangelijos mokslas, o ne pozityvizmo pažiūros <...>, – rašė vyskupas M. Reinys. – *Juk bolševikų vyriausybės kuriamas baisiai žiaurus, neteisybės pilnas gyvenimas, kuriame nebesiskaitoma su elementariu žmoniškumu, yra visai nuosekli išvada iš pozityvizmo filosofijos.*“[818]

Katalikų universitetą norėta steigti orientuojantis į panašaus tipo užsienio universitetus, pirmiausia – į Prancūzijos Lilio katalikų universitetą, kurį buvo baigę ir kai kurie šios idėjos aktyvistai: kun. Alfonsas Lipniūnas ir Ona Labanauskaitė. Jie norėjo matyti tokios pat krypties universitetą ir Lietuvoje. Bet Lietuvos valdžia, norėdama stabdyti Katalikų bažnyčios įtaką visuomenei, įvairiais pretekstais neleido jam veikti.

Nežiūrint to, Lietuvos katalikų mokslų akademija teberuošė kadrus savo būsimam universitetui, vis tikėdama tokį leidimą gauti. Universiteto steigimą bandyta pradėti nuo socialinių mokslų instituto. Todėl jam pirmiausia ir imtasi rengti pedagogikos, psichologijos, socialinės veiklos kadrus. Orientuotasi į būsimą modernų universitetą ne tik su vyraujančia katalikiška ideologija, bet ir atvirą kitokioms metodologijoms. Kai Ona Narušytė buvo siunčiama ruoštis šio universiteto profesūrai į neopozityvizmo centrą – Vienos universitetą, tai oponentams vyskupas M. Reinys atkirtęs: „Reikia žinoti ir ką kalba pozityvistai.“[819] Orientuotasi į aukštos kvalifikacijos profesūros rengimą, nes Lietuvos valstybė licencijos išdavimą siejo su reikalavimu, kad būsimame universitete dirbtų mokslo laipsnius turintys asmenys, o pats universitetas atitiktų europinį mokslo lygį.

Todėl ir kandidatais į profesūrą galėjo pretenduoti tik baigę VDU, parodę gabumų mokslui ir aiškiai išpažįstantys katalikiškąsias vertybes. Į pirmųjų žinomų kandidatų sąrašą pateko pedagogai-psichologai: Jonas Pankauskas, Agota Šidlauskaitė, Ona Narušytė, teisininkė Ona Beleckienė, medikė Janina Petkūnaitė,

818 Reinys, M. Aukštoji katalikų mokykla Lietuvoje. – *Židinys,* 1934, nr. 5–6, p. 490.

819 O. Narušytės-Janušauskienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 01 12. – Autoriaus archyvas.

žurnalistas Juozas Keliuotis. Jiems LKMA paskyrė mėnesinę stipendiją po 120 Lt ir išsiuntė juos specializuotis ir rengti disertacijas į įvairios idėjinės orientacijos Vakarų Europos universitetus metodologiniam, kultūriniam akiračiui išplėsti. Iš minėtų kandidatų net trys pasirinko eksperimentinę psichologiją, nes ja tada plačiai rėmėsi modernioji pedagogika, propagavusi paidocentrizmą: Jonas Pankauskas išvyko į Leipcigo, Ona Narušytė – į Vienos, o Agota Šidlauskaitė – į Milano katalikiškąjį Šv. Širdies universitetą.

41 pav. Psichologas Jonas Pankauskas (1904–1999)

Jonas Pankauskas 1930 m. rudenį įstojo į garsų Leipcigo eksperimentinės psichologijos institutą prie Leipcigo universiteto, kuriam tuo metu vadovavo Leipcigo psichologinės mokyklos, vadintos „genetinės visumos ir struktūros psichologija“ (vok. *genetische Ganzheits- und Strukturpsychologie*) pradininkas ir vadovas Felixas Krügeris. „Visumos psichologija“ rėmėsi asmenybės kaip psichologinės visumos prioritetu, t. y. psichologija iš pradžių turinti apimti visą dvasinį žmogaus gyvenimą kaip visumą, vėliau ta visuma skaidoma į dalis, šios tiriamos išlaikant nuolatinį sąryšį su visuma. Suvokimas, pasak Leipcigo mokyklos, prasidedąs nuo visuotinesnio, nediferencijuoto pergyvenimo ir juda prie labiau diferencijuoto, konkretaus psichologinių reiškinių pažinimo. Tuo siekta padaryti psichologijos aiškinimus suprantamesnius[820]. Šiomis prielaidomis „visumos psichologija“ buvo artima Berlyno „formų“, arba „pavidalų (vok. *Gestalt*) psichologijos“ mokyklai (Wolfgangas Kohleris, M. Wertheimeris), kuri tą patį tyrimo išeities tašką vadino ne psichine visuma (vok. *Ganzheit*), o psichine forma, pavidalu (vok. *Gestalt*). Be to, Berlyno mokykla, paveikta pozityvizmo, psichinius reiškinius aprašinėjo ir aiškino fizikos sąvokomis.

820 Pankauskas, J. Svarbiausiosios srovės naujojoj psichologijoj. – *LKMA Suvažiavimo darbai*, I, Kaunas, 1933 (1935), p. 301–304.

Leipcigo mokyklą tokį metodą atmetė iš principo: psichinį gyvenimą laikė kitokios prigimties nei fizinis.

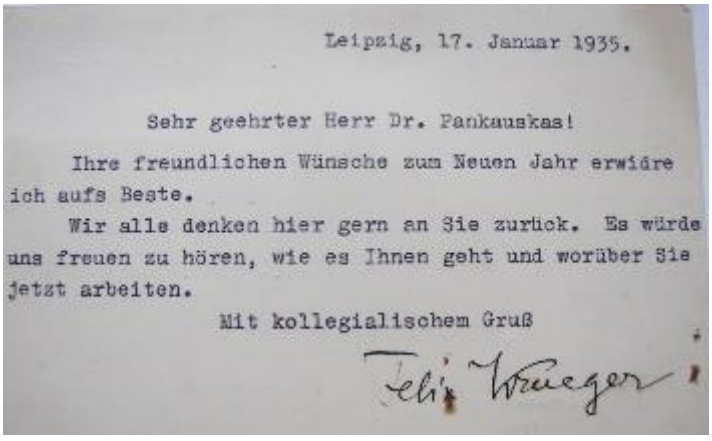
Leipcigo mokyklos populiarumą didino ir F. Krügerio kuriama nauja jausmų aiškinimo teorija, pagal kurią jausmai laikomi nediferencijuotos, neaiškios psichinės visumos realaus pergyvenimo bendrosiomis savybėmis. Tai jis dėstė vertingame savo veikale *Das Wesen der Gefhüle* (*Jausmų esmė*, 1928). Leipcigo „visumos psichologijai" vokiečių spaudoje tuo metu atstovavo profesoriai: F. Krügeris, Otto Klemmas ir jų leidžiamas žurnalas *Neue psychologische Studium*. Šie du profesoriai tapo ir J. Pankausko psichologinių studijų profesoriais.

Pagrindiniu studijų objektu J. Pankauskas pasirinko eksperimentinę psichologiją ir filosofiją, o šalutiniais – pedagogiką ir sociologiją. Filosofiją (du semestrus) studijavo pas neovitalistą H. Drieschą, pedagogiką – pas kultūrfilosofą prof. Theodorą Littą, vaiko psichologiją – pas H. Volkeltą, sociologiją – pas Hansą Freyerą[821], atstovavusį prancūzų psichologo Gustave'o Le Bono (1841–1931) sociologinės psichologijos krypčiai, vadinamai „masių psichologija". Iš daugelio čia klausytų paskaitų J. Pankauskui savotiškai įsiminė prof. T. Lito paskaitos. Nors T. Litas rašęs sunkiai ir neaiškiai, bet dėstęs gerai. Per jo pedagogikos ir pasaulėžiūros paskaitas klausytojai netilpdavę auditorijoje. Daliai jų tekdavę klausytis paskaitų kitoje auditorijoje per garsiakalbį. T. Litas vedė ir integralios, dažnai diskusijas keliančios tematikos pedagogikos seminarą „Politika, pedagogika ir pasaulėžiūra". Vieno tokio seminaro metu, studentui perskaičius nacių ideologiją pateisinantį referatą, kilo aršios diskusijos, trukusios visą semestrą. Litas stojo oponuojančiųjų pusėn. Profesorius aiškino, kad žmogaus ar tautos esmė ir didybė slypinčios ne rasėje, ne kraujuje, o kultūroje (apie tai kalbėdavęs ir paskaitose). Įsikarščiavęs piktinosi: „*Negi aš, kuris jaučiu atsakomybę ne tik už save, bet ir už jaunąją kartą, turiu pakėlęs ranką šaukti „Heil Hitler". Geriau eisiu grįsti gatves akmenimis, negu*

821 J. Pankausko atsiminimai, 1986 08 21...

demoralizuosiu jaunimą.“[822] Nacionalsocializme jis įžvelgė grėsmę pačiai vokiečių tautai. Vėliau naciai T. Litą kaip ideologiškai nepatikimą atleido iš pedagoginio instituto direktorius pereigų, bet paliko dirbti universitete. Mat T. Litas buvo populiarus Vokietijoje mokslininkas, dėl jo, kaip ir dėl E. Sprangerio, tuo metu varžėsi Vokietijos universitetai.

J. Pankauskas bendravo su savo profesoriais ir neformaliai: ne kartą lankėsi T. Lito, F. Krügerio, O. Klemmo namuose, aptarinėjo su jais ne tik „visumos psichologijos“ problemas, bet ir Vokietijoje vykstančius procesus. Šie profesoriai nebuvo naciai. F. Krügeris, atėjus naciams, 1933 m. teigė: „*Pavojus yra etikai, taigi ir baltosios rasės gyvybei.*“[823] „*Kai aš prof. O. Klemui pasakiau, jog vokiečių studentai išvarė lietuvius studentus iš Berlyno aukštosios veterinarijos mokyklos, tai profesorius negalėjęs tuo patikėti. Jis užtikrinęs, jog iš jo pusės man (Pankauskui) ir lietuviams studentams nebūsią jokių trukdymų... Man tai buvo labai svarbu, nes psichologijos eksperimentus turėjau atlikti su tais pačiais pronaciškai nusiteikusiais studentais.*“[824] Su F. Krügeriu ir O. Klemmu J. Pankauskas ir po studijų baigimo kurį laiką palaikė draugiškus ryšius, susirašinėjo (žr. jų laiškus).

Leipzig, 17. Januar 1935.

Sehr geehrter Herr Dr. Pankauskas!

Ihre freundlichen Wünsche zum Neuen Jahr erwidre ich aufs Beste.

Wir alle denken hier gern an Sie zurück. Es würde uns freuen zu hören, wie es Ihnen geht und worüber Sie jetzt arbeiten.

Mit kollegialischem Gruß

Felix Krueger

42 pav. Psichologo prof. Felikso Krügerio laiškas Jonui Pankauskui.
Dėkoja už sveikinimus Naujųjų Metų proga, teiraujasi, kokią mokslinę temą J. Pankauskas dabar tyrinėja, 1935 01 17 (iš autoriaus archyvo)

822 Ten pat.

823 https://en.wikipedia.org/wiki/Felix_Krueger

824 J. Pankausko atsiminimai, 1986 08 21...

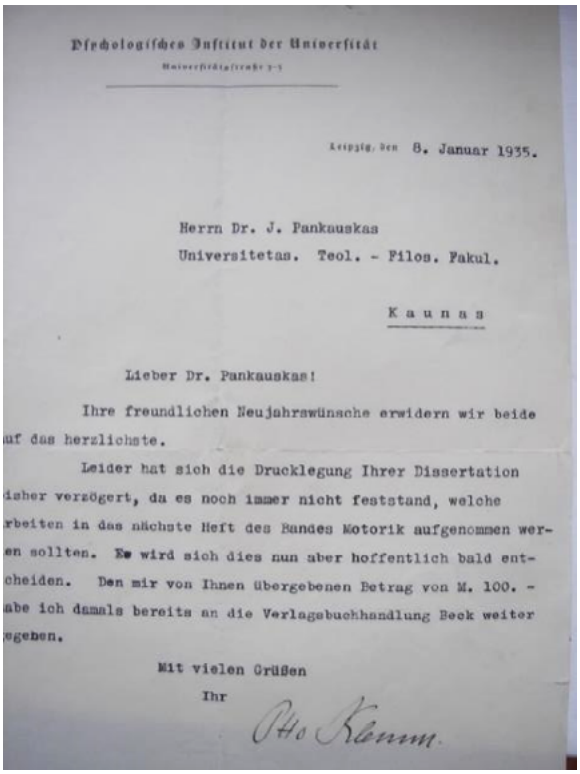
Susipažinęs Leipcigo universitete su taikomąja psichologija, psichotechnika, psichologinių tipų nustatymo metodais, J. Pankauskas jais rėmėsi čia pat vykdydamas savarankiškus psichologijos eksperimentus ir jų duomenų pagrindu rašė disertaciją *Izoliuotų ir ritmiškai susijusių laiko atkarpų palyginimas* (vok. *Vergleich isolierter und rytmisch gebundener Zeitstrecken*), vadovaudamasis bendra „visumos psichologijos" idėjine kryptimi. Disertacijos rašymui vadovavo irgi abu minėti jo psichologijos profesoriai. Disertacijas rašantiems F. Krügeris vedė specialų psichologijos seminarą, kuriame J. Pankauskas 1932–1933 m. skaitė du referatus: vieną apie spalvų ir formų suvokimą, antrą – disertacijos tema. J. Pankausko disertacija susilaukė gana aukšto jo profesorių įvertinimo: prof. O. Klemmui pasiūlius, ji buvo publikuota minėtame Leipcigo universiteto specializuotame žurnale *Neue psychologische Studium*[825], kuriame spausdintis buvusi garbė net ir žinomiems mokslininkams. Galbūt ši publikacija prestižiniame leidinyje lėmė, kad iš J. Pankausko nereikalauta disertacijos ginti; užteko paskelbti 200 jos egzempliorių.

Paties J. Pankausko liudijimu, jis baigė studijas Leipcige 1934 m. „persiėmęs „Ganzheitspsychologie" idėjomis"[826]: jomis iš esmės buvo pagrįsti visi pagrindiniai jo moksliniai straipsniai ir habilituoto daktaro disertacija *Tipo sąvoka naujojoj psichologijoj* (1939 m.).

Per tą laiką nepradėjus veikti katalikų universitetui, J. Pankauskas 1934 m. buvo pakviestas į VDU Teologijos-filosofijos fakulteto Eksperimentinės psichologijos katedrą dėstyti eksperimentinę psichologiją ir eksperimentinę pedagogiką, kur dirbo iki 1940 m. Pagrindinius savo psichologijos darbus skelbė filosofijos žurnale *Logos* 1933–1937 m. ir *LKMA Suvažiavimų darbuose*. Šios kūrybingos asmenybės galias toliau pasitarnauti Lietuvai sužlugdė 1941 m. sovietinio okupanto represijos.

825 *Neue psychologische Studium*, 1936, t. IX, p. 239–266.

826 J. Pankausko atsiminimai, 1986 08 21...

Psychologisches Institut der Universität

Leipzig, den 8. Januar 1935.

Herrn Dr. J. Pankauskas
Universitetas. Teol. - Filos. Fakul.

K a u n a s

Lieber Dr. Pankauskas!

Ihre freundlichen Neujahrswünsche erwidern wir beide
uf das herzlichste.

Leider hat sich die Drucklegung Ihrer Dissertation
isher verzögert, da es noch immer nicht feststand, welche
rbeiten in das nächste Heft des Bandes Motorik aufgenommen wer-
en sollten. Es wird sich dies nun aber hoffentlich bald ent-
cheiden. Den mir von Ihnen übergebenen Betrag von M. 100. -
abe ich damals bereits an die Verlagebuchhandlung Beck weiter
egeben.

Mit vielen Grüßen
Ihr
Otto Klemm.

43 pav. Leipcigo universiteto profesoriaus Otto Klemmo laiškas-sveikinimas savo buvusiam studentui Jonui Pankauskui.

Taip pat pranešama apie 100 markių perdavimą J. Pankausko disertacijos spaudos išlaidoms padengti, 1935 m. (iš autoriaus archyvo)

Agota Šidlauskaitė. Specializuotis eksperimentinės psichologijos, pedagogikos, filosofijos srityje ir rašyti psichologijos daktaro disertaciją ji buvo pasiųsta į Milano Šv. Širdies katalikišką universitetą (it. *Universita Catholica del sacro Cuore, Milano*). Norėjusi vykti į Prancūziją, bet vyskupas M. Reinys nukreipęs į Milaną. Buvo baigusi VDU pedagogiką, psichologiją, sociologiją ir filosofiją, parašiusi iš filosofijos istorijos diplominį darbą *Fiktionalinė Vaihingerio filosofija* (1936, 53 psl.), vadovaujamą prof. J. Ereto[827].

Eksperimentinę psichologiją Milane Agota studijavo 1934–1939 m. pas to universiteto įkūrėją ir rektorių, vienuolį pranciškoną Agostino Gemelli (1878–1959), turėjusį fiziko, psichologo išsilavinimą ir dėsčiusį taikomąją psichologiją. Milano

827 Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje 1900–1940 m.* Vilnius, 1980, p. 97.

universitetas po 1929 m. buvo tapęs ne tik psichologijos, bet ir katalikų socialinės politikos laboratorija, kurioje siekta savaip suderinti katalikų tikėjimą su moderniąja kultūra. Pats Gemellis buvo medicinos daktaras, todėl tomistinę filosofiją glaudžiai siejo su biologija ir fiziologija, buvo laikomas vienu žymiausių Italijos nescholastinės filosofijos atstovų, nuo 1919 m. leidęs neoscholastinės filosofijos žurnalą *Rivista di filosofia*[828] (liet. *Filosofijos žurnalas*).

44 pav. Prof. A. Gemellis tarp savo studentų, kurio asistente kurį laiką buvo A. Šidlauskaitė

Atvykusią į Milaną A. Šidlauskaitę italų doktorantas kunigas L. Cortesi supažindinęs su biologijos profesore G. Pastori, tapusia Agotos neformalia studijų vadove[829]. A. Gemellis pasiūlęs Agotai imtis vaiko psichopatologijos tyrimų, kurie tuo metu Gemellio katedroje ne tik nebuvo vykdomi, bet joje nebuvo dėstoma ir pati vaiko psichologija. Todėl Agota buvo palikta visiškai savarankiškoms studijoms. Remdamasis tuo meto psichologijoje vyravusia nuostata pažinti vaiką iš jo veiksmų, vaiko psichologiją ji studijavo tiek gilindamasi į šios tematikos vokiečių, prancūzų, šveicarų psichologijos autorių kūrinius, tiek ir dirbdama prie Milano universiteto įrengtoje laboratorijoje, naudodamasi čia įrengta unikalia regos ir klausos tyrimų aparatūra erdvės suvokimui tirti, kuria naudotis atvykdavo net ir kitų šalių psichologai mokslininkai. Iš lektūros pažinusi J. Piaget klinikinį metodą laikė jį „tinkamiausiu būdu vaikui pažinti ir medžiagai apie jį disertacijai rinkti[830]“. Siekdama pažinti įvairius žmogaus kūno ypatumus, lemiančius žmonių elgesio skirtumus, lankė Medicinos fakultete biologijos, fiziologijos, anatomijos ir

828 *Viltis*, 1914, nr. 12, p. 3.

829 Rimkutė, E. *Mano knyga – vaikas. Agotos Šidlauskaitės gyvenimo ir psichologinės, pedagoginės praktikos bruožai.* Vilniaus universiteto ldeidykla, 2008, p. 24. – https://www.vu.lt/site_files/LD/Mano_knyga__vaikas.pdf

830 Ten pat, p. 25.

embriologijos paskaitas[831]. Galbūt paveikta savo prof. A. Gemellio, tyrinėjusio ir nusikaltėlio asmenybės psichologiją, domėjosi ir asocialių asmenų psichologija, kalinių socializavimo tema išvertė iš italų kalbos knygelę *Mažuoju keliu. Marijos Filippetto gyvenimas* (1937, 128 p.). Baigiantis tretiesiems studijų Milane metams Agota Šidlauskaitė apsisprendė rašyti disertaciją apie vaikus, turinčius dėmesio ir emocinių sutrikimų, tirti jų intelekto ir savivokos ryšį. Empirinius tyrimus planavo atlikti Milane, o pačią disertaciją rašyti ir ginti Lietuvoje[832]. Bet dėl kilusio karo studijų nebaigė, 1939 m. grįžusi į Lietuvą, bandė pradėtą darbą tęsti Lietuvoje[833]. Bet prasidėjusi sovietų okupacija ir po jos sekusios represijos nutraukė ne tik Agotos Šidlauskaitės studijas, bet ir palaidojo pačią katalikiškojo universiteto steigimo idėją, neleido į šią kultūrinę akciją įdėtoms Lietuvos katalikų mokslo akademijos investicijoms pasitarnauti Lietuvai.

Kita iš šios LKMA pasirinktų kandidačių Ona Beleckienė, baigusi VDU teisės studijas, 1934 m. buvo pasiųsta į Vienos katalikų moterų aukštąją mokyklą tobulintis socializacijos srityje: dirbti su darželių auklėtojomis, kaliniais, studijuoti moterų įtraukimo į policijos darbą būdus. Vienoje ji gavo progą susipažinti su tuo metu Austrijoje įgyvendinamu naujojo tipo kapitalizmu su ryškiais socializmo elementais. Austrijoje į valdžią atėję socialdemokratai plačiai vykdė socialinę politiką: statė aplink Vieną neturtingiems gyventojams socialinius būstus, sukėlinėjo į juos po tiltais gyvenančius ir dirbti nenorinčius asmenis, teikė jiems visokeriopą socialinę paramą. Ši socialinė veikla tapo plačiai žinoma ir užsienyje,

831 Ten pat, p. 29.

832 Ten pat, p. 25.

833 Švietimo ministro raštas Valstybės kontrolieriui, 1939 11 04. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 58; Apie tolesnį A. Šidlauskaitės gyvenimą, apie Sovietų Sąjungos KGB pastangas ją priverstinai užverbuoti agentūriniam darbui, apie tai, kaip jai pavyko viso to išvengti ir pasitraukti iš Lietuvos, padedant Italijos atstovybės Kaune ambasadoriui Cassini'ui, rašė Eglė Rimkutė minėtoje knygoje *Mano knyga – vaikas* (2008). Pasitraukusi į Italiją A. Šidlauskaitė nuo 1943 m. įsidarbino Milano katalikiškajame universitete ir čia dėstė vaiko raidos psichologiją, o nuo 1945 m. – dar ir Milano socialinio darbo mokykloje, vėliau dirbo savo buvusio prof. A. Gemellio asistente. Tarp Agotos ir jos prof. A. Gemellio kilo konfliktas, kai šis prieš A. Šidlauskaitės valią nepagrįstai panoro būti A. Šidlauskaitės 1945 m. parengtos spaudai knygos *Vaiko raidos psichologija* bendraautoriumi. Konfliktas paskatinęs Agotą išvykti iš Italijos į Kanadą. Įsidarbinusi Otavos universitete, sėkmingai profesoriavo iki mirties (Rimkutė, E. *Mano knyga – vaikas*, p. 31–32).

susipažinti su ja ėmė atvykti į Vieną specialistai net iš Kinijos, Indijos[834].

Tačiau patys asmenys tokios globos, pasak O. Beleckienės, nelabai pageidavę. Jų socialiniai namai išoriškai atrodė gražūs – aplink gėlynai, tvarka, o užėjus į vidų – butuose viskas sujaukta, užkimšti tualetai, sugadinti elektros įrengimai, kai kurie butai visai tušti, jų gyventojai nenorėję tvarkytis, vengė bet kokių suvaržymų, jie vėl bėgo iš tokių namų į patiltes, vėl statėsi popierinius „namus", ėjo prie restoranų ir šiukšlių dėžėse ieškojosi maisto atliekų[835]. Po trijų mėnesių nieko patrauklaus Vienoje nepatyrusi O. Beleckienė išvyko į Čekiją ir Prahoje lankė garsius T. G. Masaryko namus-kalėjimus, nepilnamečių ir prostitučių perauklėjimo kolonijas. Ją sudominęs faktas, kad tose įstaigose dažniausiai dirbo moterys, nes, esą, jomis auklėtiniai labiau pasitiki negu vyrais. Lankė ir socialinio gailestingumo įstaigą „Caritas socialia". Galvota, kas iš stebėto gali būti taikoma Lietuvoje, ypač norėta išplėsti socialinę (karitatyvinę) Katalikų bažnyčios veiklą – „nešti į visuomenę autentiškosios krikščionybės idealus"[836].

Asmenys, baigę užsienyje socialines studijas, savo įgytą patyrimą galėjo panaudoti tik trumpai – paskutiniais Lietuvos laisvės metais. 1940 m. Vilniuje įsteigtiems „Socialiniams moterų kursams" vadovavo Austrijoje psichologijos studijas baigusi O. Narušytė, juose dėstė irgi kiti su socialine veikla užsienyje susipažinę lektoriai: psichologiją – minėta Agota Šidlauskaitė, religinį auklėjimą – Lilio (Prancūzija) universiteto absolventas kun. Alfonsas Lipniūnas, stipriai paveiktas prancūzų katalikų modernisto J. Maritaine'o idėjų, „Darbą organizacijose" – Ona Labanauskaitė, darbininkų judėjimą irgi studijavusi Lilio universitete, kurį laiką ėjusi ir Lietuvos vidaus reikalų ministerijos darbo skyriaus referentės pareigas. Tačiau šiuos darbus netrukus nutraukė sovietų okupacija. Apie O. Narušytės ir J. Keliuočio studijas užsienyje rašoma kitame skyriuje, kiek jų studijos vyko kitokios metodologijos kontekste, nors ir tais pačiais tikslais.

834 O. Narušytės-Janušauskienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 01 12. – Autoriaus archyvas.

835 O. Beleckienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 m. Kaune, Žeimenos 64-2. – Autoriaus archyvas.

836 Ten pat.

II skyrius. „Egzotinių“ dalykų studijos

Atgautos laisvės pakurstytas „entuziazmas tarsi sparnai nešė daugelį lūšnelėse gimusių lietuvių siekti mokslo ir dirbti savo suvargusiai Tėvynei, tiek metų niokotai carinės Rusijos ir kaizerinės Vokietijos“[837]. Atsiveriantis pasaulis masino ir provokavo838, kurstė didžiulį žinių troškimą, norą aprėpti atsiveriančio pasaulio įvairovę ir begalybę, kartais net nesusimąsčius, ar pakaks jėgų užsidedamai naštai panešti. Todėl lietuvių studijos užsienyje kartais buvo ne tik pažinimo, drąsių sumanymų ir pasiryžimų, bet ir asmeninio heroizmo laukas.

Veržtasi studijuoti užsienio universitetuose ir po to, kai atsidarė VDU, bet kuris tam tikrą laiką neturėjo pakankamai kadrų ar materialinės bazės organizuoti visavertes aukštojo mokslo studijas tokių mokslų kaip sanskritologija, etnologija, jūreivystė, užsienio prekyba, žurnalistika, geopolitika, archeologija, namų ūkis, kūno kultūra, atskiros medicinos sritys. Tačiau vis labiau buvo justi neatidėliotinas tokių studijų poreikis. Kai kurie iš minėtų mokslų, pirmą kartą su jais susidūrus, atrodė net „egzotiški“, o norint juos studijuoti kartais reikėjo leistis ir į egzotiškus kraštus.

Masino noras pažinti ir pačius save, ypač reikšmingiausius savo tautos kūrinius: lietuvių kalbą kaip vieną seniausių indoeuropiečių kalbų, LDK, sustabdžiusią mongolų totorių (Aukso ordos) veržimąsi į Vakarus, Kryžiuočių ordino agresiją – į Rytus (šią temą užsienio universitetuose nagrinėjo istorikai Z. Ivinskis, J. Jakštas, K. Avižonis, J. Jakobsonas, A. Vasiliauskas) ir tris Lietuvos Statutus, kurie valstybės demokratinimo požiūriu Vakarų teisinę mintį buvo toli aplenkę. Šiais savo kūriniais lietuvių tauta buvo lygiavertė tarp ano meto Europos tautų. Šiems lietuvių kūriniams pažinti studijos užsienyje teikė galimybių pasinaudoti

837 Šukys, Jonas, *Tai, kas neužmirštama, Atsiminimai*, 1970. – Kauno Pedagoginis muziejus, saug. nr. 291, l. 3–4.

838 Vienoje kultūrtechnikos studijas 1933 m. baigęs Jonas Čeičys (g. 1901) rašė: „Baigus 1924 m. Dotnuvos technikumą, Žemės ūkio ministerija surengė mums ekskursiją į Pabaltijo valstybes, Švediją ir Vokietiją. Niekur kitur be Lietuvos anksčiau nebuvus, Vakarų Europos kultūra padarė didelio įspūdžio ir atsirado didelis noras tą kultūrą arčiau pažinti.“ (J. Čeičio Curriculum vitae, 1934 01 08. – LCVA, f. 391 ap. 9, b. 168, l. 20).

užsienio šalių archyvais, kitų tautų sukurtais istorinio pažinimo metodais, žymių mokslininkų konsultacijomis, patarimais. Tai kurstė žingeidžių lietuvių protus ir skatino veikti.

1. Noras aprėpti neaprėpiamą

45 pav. Prof. A. Meillet (1866–1936)

Šiuo entuziazmu pažadintos energijos buvo palytėtas ne vienas lietuvis. „*Kaip laukinis puoliau į visus atsivėrusius įėjimus, kur tik tikėjausi rasti informacijos*“, – rašė apie savo studijas teatralas Juozas Miltinis, patekęs į Paryžiaus kultūros lobynus[839]. Jis lankė Luvro meno mokyklą, ten klausė meno istorijos, Sorbonos ir Prancūzų kolegijoje – moderniosios estetikos, filosofijos paskaitų, domėjosi Egipto misterijomis, kinų ir japonų teatru, musulmonų ornamentika, persų miniatiūromis, visokiais kultais, religijomis, sektomis, lankė vokiečių kalbos ir piešimo kursus. Mokėsi įvairiose mokyklose, bet niekur nepriėjo iki diplomo – rūpėjo pačios žinios, pats ėjimas į atradimu[840]. Panašaus entuziazmo buvo pažadintas ir kalbininkas Juozas Bukota[841], atvykęs 1925 m. į Paryžių studijuoti sanskrito, eksperimentinės fonetikos ir lyginamosios kalbotyros pas ano meto žymų kalbininką, lietuvių kalbos brangintoją ir nuoširdų lietuvių draugą profesorių Antoine'ą Meillet (1886–1936).

839 Sakalauskas, T. *Monologai*, Vilnius, 1981, p. 44.

840 Ten pat, p. 42–43.

841 J. Bukota (g. 1896 11 08 Išlandžių k., Kirsnos vls., Kalvarijos apskr.) 1917–1918 studijavo Charkovo universitete, 1922–1923 m. dirbo prof. K. Būgos žodyno redakcijoje, 1923–1924 m. – dienraščio *Rytas* redakcijoje, nuo 1925 m. studijavo Paryžiaus École Normale Supérieure, Collège de France ir École de Lanquet Orientales. Lietuvos švietimo ministras L. Bistras, pristatydamas 1925 m. J. Bukotą Valstybės kontrolieriui stipendijai gauti, jį apibūdino kaip „rimtą kandidatą į žymius kalbininkus, pilnai atsidavusį mokslui“ (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 142, l. 41, 68). Lietuvos vyriausybė leido nuo 1925 03 01 padidinti J. Bukotai stipendiją iki 500 Lt mėnesiui (Ten pat, l. 65–66). 1944 m. J. Bukota pasitraukė į Vakarus, gyveno JAV, išvertė į lietuvių kalbą *Jungtinių Tautų Chartiją* (1946).

J. Bukota ruošėsi VDU dėstyti sanskritą ir lyginamąją kalbotyrą vietoj 1924 m. mirusio kalbininko Kazimiero Būgos. Ties J. Bukotos kandidatūra apsistota, kai nepavyko pakviesti Leipcigo universiteto prof. Jurgio Gerulio vadovauti VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvių kalbos katedrai ir dėstyti K. Būgos skaitytus lyginamosios kalbotyros kursus[842]. Šių studijų J. Bukota ėmėsi ne tik su dideliu uolumu, bet ir mastu, nesusimąstydamas, ar šiam tikslui pasiekti užteks valstybės finansuojamo laiko ir asmeninių galių. Jį, kaip ir J. Miltinį, masino didžiulė prieš jį atsiverianti įvairiausių žinių apie kalbą gausa ir įvairovė. Jis klausė Prancūzų kolegijoje (pranc. *College de France*) minėto prof. A. Meillet indoeuropiečių kalbos žodyno, žodžių istorijos (atskirų žodžių išnykimo), lotynų kalbos etimologijos[843], slovėnų kalbos kirčiavimo paskaitų, Sorbonos universitete studijavo pas fonetikos instituto direktorių prof. H. Pernot bendrąją fonetiką, domėjosi senųjų bulgarų, slovėnų kalbų asmenavimo formų evoliucija (prof. Andre Mezonas), indų *Rigvedomis* (prof. L. Renonas). Tame pačiame Sorbonos universitete lankė prof. Mario Rogueso gotų kalbos, graikų veiksmažodžio, senosios bulgarų kalbos ir sanskrito gramatikų, indo-arijų ir dravidų kalbotyros paskaitas. Rytų gyvųjų kalbų mokykloje (pranc. *École des Langues orientales vivantes*) studijavo pas prof. A. Vallantą serbų-kroatų kalbos gramatiką. Susidomėjęs eksperimentine fonetika įsirašė net į Paryžiaus universiteto Matematikos-gamtos fakultetą, kur studijavo akustiką, dujų teoriją, mechaniką – aiškinosi matematinėmis, fizikinėmis priemonėmis garsų formavimosi mechanizmą. Mokėsi dirbti fonetikos laboratorijoje su specialia aparatūra, kad ja galėtų tyrinėti lietuvių kalbą, kurios Lietuvoje techninėmis priemonėmis dar niekas nebuvo tyrinėjęs.

Šia savo idėja jis sudomino ir Lietuvos vyriausybę, kuri pritarė jo ketinimui ir paskyrė 1 500 litų paskolą fonetikos aparatūrai įsigyti. 1928 m. J. Bukota išvertė į

842 LCVA, f. 631, ap. 12, b. 95, l. 54.

843 Antoine'as Meillet 1924 m. VDU skaitė paskaitą (A. Šimėnas. *Žvilgsnis į praeitį II* (Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, F11-233), A. Sabaliauskas paskelbė straipsnį „Antuanas Meje" (*Ženklas ir prasmė*, Vilnius, 1986, p. 175), El. B. Antuanas Meillet (*Židinys*, 1936, nr. 11, p. 472–473).

lietuvių kalbą savo prof. A. Meillet lyginamosios kalbotyros įvadą *Introduction a le étude comparative des langues indo-européenes*, kurį kalbininkas Antanas Salys vertino kaip „tikrąjį kalbotyrinės literatūros perlą“[844]. J. Bukota kas savaitę paskirtomis valandomis vaikščiojo pas prof. A. Meillet skaitydamas jam Antano Baranausko *Anykščių šilelį*[845]. A. Meillet[846] buvo E. Durkheimo sociologinės mokyklos šalininkas, plėtojo kalbos kaip socialinio reiškinio teoriją, per kalbą siekė suvokti ją sukūrusios tautos socialinę tikrovę.

Siekdamas pagilinti baltų lyginamosios gramatikos žinias J. Bukota 1928/29 m. žiemos semestrui dar persikėlė į Leipcigo universitetą pas jau minėtą senosios lietuvių raštijos žinovą prof. Jurgį Gerulį. Jo paveiktas netikėtai pakeitė savo mokslinių interesų kryptį: vietoj eksperimentinės fonetikos ir lyginamosios kalbotyros pasirinko bendrąją kalbotyrą ir, J. Gerulio vadovaujamas, ėmėsi rašyti disertaciją *Bretkūno biblijos kalba*.

Taip plačiai užsimojus paaiškėjo, kad penkeri metai – tam pernelyg trumpas laikas, kad studijų pažanga tų mokslų srityje pasiektų lygį, kuris leistų įgyti aukštojo mokslo diplomą ir atidarytų duris į VDU profesūrą. 1929 m., pasibaigus stipendijos terminui, be to, dar sušlubavus sveikatai (susirgo inkstų akmenlige), Juozas Bukota buvo priverstas 1930 m. nutraukti studijas ir grįžti į Lietuvą neaprėpęs neaprėpiamo[847]. Nors Lietuvos pasiuntinys Paryžiuje Petras Klimas jį 1929 m. pristatė Lietuvos Švietimo ministerijai kaip „*bene vienintelį mūsų*

844 Salys, A. A. A. prof. A. Meillet ir jo santykiai su Lietuva. – *Naujoji Romuva*, 1936, nr. 46, p. 918 (čia yra A. Meillet ir J. Bukotos nuotrauka).

845 Ten pat, p. 919.

846 A. Meillet brangino lietuvių kalbos tarmes, jas laikė natūralios kalbos liudijimu. Bendrinė kalba jau esanti sunorminta, dirbtinė, suformuota ne natūralaus, o politinio, istorinio socialinio gyvenimo. Kalbotyros mokslą pirmiausia dominančios kalbų tarmės. Vokiečių *Meyers, Kleines Konvergenslexikon* IV t. 1908 (7 laida, p. 448) rašoma, kad ta lietuvių kalba, kuria dar kalba Prūsijos Gumbinės provincijos įvairių dalių žmonės ir Rusijos imperijos Kauno, Vilniaus provincijose, jau yra išmirštanti (vok. *stirbt jedoch aus*). Pasak J. Keliuočio, A. Meillet puikiai kalbėjęs lietuviškai, lietuvių kalbą uoliai studijavęs dar prieš 1914 m. Lankė Lietuvos kaimus tiesiogiai susipažindamas su gyvąja liaudies kalba (tarmėmis). Prieš 1924 m. du kartus lankėsi Kaune pas K. Būgą norėdamas pagilinti lietuvių kalbos žinias (J. Keliuotis. Pokalbiai per didžiąją pertrauką. – *Švyturys*, 1978, nr. 20.

847 Juozo Bukotos ataskaitos Lietuvos Švietimo ministerijai apie studijų eigą Paryžiaus mokyklose 1925–1929 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 142, l. 53, 57, 61, 66.

kalbininką platesnės kultūros ir fonetikos specialistą“[848], Juozui Bukotai kaip neįgijusiam specialybės diplomo vietoj sanskrito ir fonetikos profesoriaus posto VDU teko tenkintis Valstybės saugumo departamento pareigūno, vėliau – gimnazijos mokytojo pareigomis. Kauno mergaičių mokytojų seminarija jam buvo siūliusi dėstyti lietuvių literatūrą, bet jis atsisakė, nes mėgo tik kalbą.

Tai, kad J. Bukota taip plačiai buvo suvokęs savo studijų objektą, viena iš priežasčių galėjo būti ir jo mokytojo K. Būgos pavyzdys, o gal ir planavimas. Viename iš savo laiškų J. Bukota rašė, kad K. Būga paskutiniais savo gyvenimo metais jam atskleidęs savo darbų planus rengti *Lietuvių kalbos žodyną*. K. Būga sakė siekiąs ne tik rinkti žodžius, jų pavyzdžius, bet ir etimologiškai juos aiškinti, nustatyti žodžio šaltinius, geografiją, istoriją, be to, dar reikėsią parengti ir fonetikos, morfologijos vadovėlius, istorinės gramatikos įvadus; visam tam neužteksią ir viso gyvenimo[849].

Apie J. Bukotos studijų Paryžiuje patirtą poveikį jo kaip kalbininko kvalifikacijai galima iš dalies spręsti iš jo 1928 m. Paryžiuje parengto ir *Ateityje* apskelbto platesnio straipsnio „Lietuvių kalbos svarba mokslui“, kuriame jis tarp kitų temų mini lietuvių kalbos senumą, nustatytą 1856 m. Augusto Schleicherio, parašiusio pirmą mokslinę lietuvių kalbos gramatiką. Taip pat mini profesorių Ferdinandą Saussure'ą, suradusį kai kuriuos lietuvių kalbos dėsnius, pagarsintus jo *Bendrosios kalbotyros kurse* (pranc. *Cours de linguistique generale*, Paris, 1922) ir teigusį, kad lietuvių kalba esanti senesnė už lotynų kalbą, minėjusį, kokia ji buvusi tris šimtmečius prieš Kristų. Lietuvių savimeilei paglostyti J. Bukota cituoja ir savo profesorių A. Meillet, kuris vienoje iš savo paskaitų 1927 m. lietuvių kalbą pavadinęs „stebuklu“, taip pat analogišką Lilio universiteto profesoriaus Deffontaines'o vertinimą: „*Lietuviai, išlaikę tokią nepaprastą kalbą, turi teisės reikalauti sau iš pasaulio ypatingos pagarbos.*“[850] Būta ir daugiau Prancūzijos kalbininkų, kurie pa-

848 Ten pat, l. 9.

849 Būtenas, P. Mūsų Būga. – *Naujoji Romuva*, 1934, p. 933.

850 Bukota, J. Lietuvių kalbos svarba mokslui. – *Ateitis*, 1928, nr. 4, p. 173–184.

našiai garsino užsienyje lietuvių kalbą ir Lietuvą, tarp jų ir Grenoblio universiteto Romanistinės filologijos profesorius ir Fonetikos instituto direktorius Antonionis Duraffouras. Ten studijavusiems lietuviams rekomendavus, Lietuvos Respublikos prezidentas jį 1939 06 24 apdovanojo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu[851]. Apie Lietuvos istorinius nuopelnus sulaikant XIV a. mongolų-totorių Aukso ordos žygį į Vakarų Europą, kaip minėta, yra atsiliepęs ir Fribūro prof. Paulas Girardinas[852]. Tokie užsienio specialistų pripažinimai skatino Lietuvos jaunimą ne tik didžiuotis savo tautos istoriniais kūriniais, bet ir uoliau jais domėtis.

46 pav. Alfonsas Koncė (1901–1999)

Šitaip užsimojusių aprėpti neaprėpiamą būta ir daugiau lietuvių, tarp jų – istorikas ir sociologas Alfonsas Koncė. 1924 m. jis buvo įstojęs į VDU Humanitarinių mokslų fakultetą studijuoti istoriją ir šalutines disciplinas: filosofiją, lietuvių kalbą ir pedagogiką, o 1928 m. gavęs stipendiją, išvyko tęsti istorijos ir sociologijos studijų į Leipcigo universitetą.

Leipcige ketino per ribotų studijų laiką (1928–1930) parengti disertaciją gana plačia ir sudėtinga tema *Etnografinė Lietuva nuo X šimtmečio iki Liublino Unijos* (vok. *Das ethnographische Litauen bis zur Lubliner Union*), vadovaujamas Rytų Europos politikos ir kultūros istorijos prof. Friedricho Brauno. Tai buvo bene pirmasis lietuvio bandymas nustatyti etnografines Lietuvos sienas su prūsais, lenkais, rusais ir latviais. Taip pat tai turėjo būti disertacija, tam tikru mastu apimanti ir aistiškų baltiškų sričių senąją etnologiją. Dėl jaunatviško užsidegimo tyrimą tikėjosi, kaip minėta, atlikti per dvejus metus! Gilinantis į problemą paaiškėjo jos sudėtingumas. Siekdamas išspręsti iškilusias problemas, vadovo F. Brauno patartas 1930 m. persikėlė dviem semestrams (1930, 1930/31) į Berlyno universitetą

851 Švietimo min-jos raštas Užsienio reikalų min-jai, 1939 05 23 – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 131–132,

852 *Draugas*, Amerikos lietuvių katalikų laikraštis, 1922 m. rugpjūčio 8 d.

paklausyti šiai temai artimų vokiečių istorikų – viduramžių tyrinėtojų profesorių: Otto Hoetzscho, A. Brackmanno, H. Onckeno, E. Perelso, W. Sombarto, K. Stählino ir L. Bernhardo paskaitų. Čia gautos informacijos paveiktas susivokė, kad užsimojęs per plačiai ir kelis kartus siaurino temą, ją atitinkamai performuluodamas į *Buvusioji sūduvių, jotvingių žemė X–XV a.*, vėliau (1932) į *Pietinės Lietuvos etnografinės sienos.* Bet paaiškėjo, kad ir susiaurintai temai ištirti prireiks ne dviejų, o trejų ar ketverių metų. Studijoms skirtas laikas baigėsi vos surinkus disertacijai būtiną medžiagą. Be to, tyrimą netikėtai apsunkino ir universitete pasikeitusios ideologinės sąlygos. Naciams atėjus į valdžią, iš Leipcigo universiteto buvo pašalinti kai kurių jo kursų profesoriai, tarp jų ir jau minėti profesoriai Gerhardas Kessleris ir Walteris Goetzas, pas kuriuos A. Koncė turėjo laikyti baigiamuosius egzaminus. Kitas svarbus A. Koncės disertacijos konsultantas prof. Jurgis Gerulis perkeltas į Berlyno universitetą. Dėl nacių kuriamo ideologinio požiūrio į Europos istoriją A. Koncė buvo priverstas dar ir naujai perdirbti atskiras disertacijos vietas, pritaikydamas jas prie universitete vyraujančios nacių ideologijos. 1935 m. ataskaitoje Lietuvos švietimo ministerijai A. Koncė rašė, kad disertaciją baigęs, bet jos negynęs[853] (disertacijos likimas nežinomas).

Ta pačia linkme, bet kiek kitokios sėkmės lydima ėjo ir teisininkė Jonė Deveikytė-Navakienė, baigusi du VDU fakultetus – istorijos ir teisės, pasirodžiusi kaip stipri intelektuali pajėga ir su dideliu užmoju ėmusis Lietuvos teisės istorijos, ypač Lietuvos statutų, kuriais Lietuva savo teisine mintimi, kaip minėta, XVI a. buvo gerokai aplenkusi Europą[854], tyrimų. 1935–1936 m. specializavosi Paryžiaus universiteto Teisės fakultete ir ten 1945 m. įsigijo teisės daktaro laipsnį. Ji pirmoji

853 A. Koncės raštas Švietimo ministrui 1935 09 05. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 468, l. 11. A. Koncė g. 1901 10 17 Rėkliuose (Panevėžio r.), Lietuvos kariuomenės savanoris, mokėsi Panevėžio gimnazijoje. Studijavo Kauno, Leipcigo, Berlyno universitetuose. Užrašinėjo žodžius *Lietuvių kalbos žodynui*, mokytojavo Kaune, dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Berlyne. Bendradarbiavo *Tautoje ir žodyje*, *Židinyje*, *Karde*. 1950 m. išvyko į JAV. Bendradarbiavo *Dirvoje*, *Naujojoje viltyje*, 1992 išleido atsiminimų ir eilėraščių knygą *Laikymas*, mirė 1999 07 20. – https://paneveziokrastas.pavb.lt/personalija/konce-alfonsas/

854 Lietuvos Statutas lygintas su žymiausiais teisės paminklais – Hamurabio, Justiniano, Napoleono kodeksais (Giedraitytė, V., Šenavičius, A. V. Raudeliūnas – Lietuvos teisės istorikas. – *Jurisprudencija*, 2009, 3 (117), p. 135).

išvertė į lietuvių kalbą *Pirmąjį Lietuvos statutą* (1529) (išleistą Čikagoje 1971). Versdama Statuto rusėnų kalbos tekstus ir specialius teisinius ir kitokius terminus į lietuvių kalbą ir suteikdama jų istorinėms prasmėms lietuvių kalbos prasmes, ji atliko darbą, reikalavusį didžiulio tos epochos socialinio, teisinio ir loginio pažinimo, kuris tik pradėjusiam studijas jaunam žmogui irgi galėjo atrodyti dar vienas bandymas aprėpti neaprėpiamą, bet šį kartą pasirodė bent iš dalies aprėpiama. Apie atlikto darbo ypatingą sudėtingumą liudija ir tas faktas, kad Antrojo Lietuvos Statuto (1566) vertimo į lietuvių kalbą teko laukti iki 1978 m. (deja, vertimo tekstas iki šiol nepaskelbtas)[855], o Trečiojo (1588) – iki 2023 m., pastarasis jau buvo atliktas ne vieno žmogaus pastangomis ir kito žinojimo sąlygomis.

Panašios „nenumaldomos aistros pažinti" buvo vedamas ir Antanas Poška-Paškevičius, pasiryžęs kitokio tipo pažinimo žygdarbiui[856].

2. Ryžtas įminti indoarijų ir lietuvių kultūrų giminystės paslaptį

Nors iš minėtų Prancūzijos ir Vokietijos kalbininkų raštų buvo žinomas lietuvių kalbos archajiškumas, priklausomybė indoeuropiečių kalbų grupei, indų ir lietuvių kultūrų gimininguma, bet niekas iš lietuvių pačioje Indijoje to klausimo nebuvo tikrinęs, tyrinėjęs. Ir ši garbė, galima sakyti, visiškai atsitiktinai teko Antanui Paškevičiui-Poškai. Išmokęs anuo metu populiarią Lietuvoje ir pasaulyje tarptautinę kalbą esperanto ir ja skaitęs per Lietuvos radiofoną paskaitas apie Lietuvą, jis gavo Švedijos Upsalos universiteto studento esperantininko paklausimą, ar iš tiesų senovės indų sanskritas ir lietuvių kalba yra giminingos[857]. Šis

855 Antrąjį Lietuvos Statutą (1566) su dideliu priedu – jo teksto autentiškumo šaltinių analize sovietmečiu išvertė teisininkas Vytautas Raudeliūnas, didelis Lietuvos teisės istorijos žinovas ir entuziastas. Bet jis mirė nespėjęs rankraščio paskelbti ar neradęs leidėjo. V. Raudeliūno parengto Antrojo Lietuvos Statuto lietuviško vertimo rankraštį įsigijo advokatas ir kolekcininkas Z. Kerutis, rankraščio likimas nežinomas. Užsienyje visų trijų Lietuvos Statutų vertimą (sutrumpintą variantą) 1978 m. yra paskelbęs istorikas Konstantinas Avižonis (*Rinktiniai raštai*, II, Roma, 1978).

856 Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka*, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 4.

857 Šiandien pripažįstama, kad sanskritas – tai senovės indų religiniai kūriniai. Jie pradėti kurti iš *Vedų* prieš 4000 metų. Tai įvairių dievybių garbinimo himnai, magiškų aukojimų formulių, liturginių melodijų, maldų-burtažodžių rinkiniai. Sanskritas – nuostabiai panašus į lietuvių kalbą, jame daug lietuviškų žodžių: *viras* – vyras,

klausimas suintrigavo. Pats apie tai nieko nežinodamas paaiškinimo kreipėsi į prof. Vincą Krėvę-Mickevičių. „*Mes apie tai nieko nežinome*“, – atsakė profesorius. – *Tik užsienio lingvistai, nemokantys lietuvių kalbos, mano esant šias kalbas giminingomis.*“[858] A. Poška atsakęs*:* „*Jei nėra kito asmens, už mane tinkamesnio*[859]*, aš imsiuosi šio reikalo.*“ „*Jaunuoli*, – nustebo profesorius, – *ar Jūs žinote, kur yra Indija? Ar mokate senąją indų kalbą, kad galėtumėte skaityti senovinius jų tekstus? Prieš tai Jums reikia išmokti anglų ir dabartinę indų kalbas. Be šito Jums nieko neišeis. Ir kas Jums duos pinigų?*“[860]

Bet tai neišgąsdino pasiryžėlio. Nesidomėjimas šia tema A. Paškevičiui atrodė „nedovanotinas lietuvių apsileidimas“. „*Aš pasiryžau padaryti tai, ko niekas iš mūsų tautiečių nedarė – nuvykti į Indiją ir ištirti dalyką vietoje, nežiūrėdamas, kad šimtai tautiečių turėjo geresnių sąlygų, mokslinį pasiruošimą ir autoritetą, o man kaip tik to trūko*“[861]. Bet tie „šimtai tautiečių“ neturėjo savyje svarbiausio – A. Poškos ugnies, be kurios nėra didelių užmojų ir darbų. Kur mažai norima, ten mažai stengiamasi, ten ir mažai gaunama. Būtent ši ugnelė padėjo pasiryžėliui neišsigąsti laukiamų sunkumų. Pirmiausia jis kreipėsi į VDU rektorių Vincą Čepinskį dėl galimos stipendijos. Rektorius, patikėjęs šiuo drąsiu Poškos sumanymu, universiteto senate iškėlė jo stipendijos klausimą: „Įstosi į kurį nors Indijos universitetą, gausi stipendiją dviem metams.“

Šitaip apsirūpinęs stipendijos pažadu, įvairių šalių esperantininkų adresais, literatūra apie Lietuvą, viltimi gauti honorarų už savo kelionę aprašančius

sanas – senas, *dhūmas* – dūmas, *devas* – dievas, *naktis* – naktis, *sūnus* – sūnus, *svaha* – sveikata ir kt. – Ričardas Mironas *Kas yra sanskritas. – Vardai ir žodžiai*, Vilnius, 1971. 40–41; Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka,* p. 236).

858 Poška, A. Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m. (Atsiminimai, rankraštis), p. 1–2. – A. Poškos asmeninis archyvas, Vilnius, Smėlio g. 15-15 (1976 m. adresas). Tuo metu šių eilučių autoriui teko užrašyti kai kuriuos A. Poškos atsiminimus, taip pat naudotis jo kitu, gana didelės apimties (40 lankų) atsiminimų rankraščiu „Kelionės, studijos, įspūdžiai“.

859 A. Paškevičius (Poška), neturėdamas brandos atestato, o tik suaugusiųjų gimnazijos septynių klasių baigimo liudijimą, 1926–1928 m. studijavo VDU Matematikos-gamtos fakultete agronomiją, vėliau biologiją kaip laisvas klausytojas (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 137).

860 Poška, A. *Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m.*

861 Poška, A. *Nuo Baltijos iki Bengalijos, I. Su gervėmis į pietus*, Sakalas, 1939, p. 10–11.

straipsnius, pažadėtus Lietuvos laikraščių redakcijoms (*Lietuvos aidas*, *Diena*, *Mūsų laikraštis*, *XX amžius*), su prie jo prisijungusiu žurnalistu Matu Šalčiumi[862] 1929 m. lapkričio 29 d. leidosi motociklu į šią ilgą, nežinia ką žadančią, bet kilnią misiją.

47 pav. Antanas Poška (už vairo) su M. Šalčiumi išvyksta į Indiją 1929 m. lapkričio 29 d.
(nuotr. iš A. Poškos Nuo Baltijos iki Bengalijos, I, 1939).

2.1 Prisistatymas Indijoje

Pervažiavęs dalį Europos, Egiptą, Artimuosius Rytus, pasiekė Indiją laivu 1931 m. kovo 23 d. Bombėjaus universitete prisistatė garsiam kalbininkui, Avestos (senųjų arijų) tradicijos žinovui, orientalistikos ir iranologijos autoritetui,

862 Paskui Matas Šalčius savo knygoje *Svečiuose pas 40 tautų* 1935 m. rašys, kaip jis „vienas" sugalvojo šią kelionę, pats „vairuodamas savo motociklą", išvažiavo į Indiją ir nė žodžio apie tai, kaip jis prisijungė prie A. Poškos idėjos, įsiprašė į A. Poškos bendrakeleivius ir kaip, sėdėdamas ant A. Poškos įsigyto ir vairuojamo motociklo antros sėdynės, išvažiavo A. Poškos pasirinktu maršrutu (M. Šalčius, *Svečiuose pas 40 tautų*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 16). Šios M. Šalčiaus dezinformacijos neįžvelgė ar ją nutylėjo prof. Česlovas Kudaba rašydamas įvadinį straipsnį M. Šalčiaus knygai. Jos neįžvelgė ar nenorėjo įžvelgti ir vėlesni M. Šalčiaus tyrinėtojai: R. Savickienė ir B. Šetkus (1990). Šią M. Šalčiaus legendą sugriovė pats A. Poška savo atsiminimų knygoje *Nuo Baltijos iki Bengalijos, I* dar 1939 m., kurioje jis apgailestavo padaręs „pagrindinę klaidą" priimdamas į bendrakeleivius M. Šalčių, dėl kurio jam tekę patirti kelionėje „daugybę moralinių ir materialinių nuostolių" (p. 17).

persų kunigui dr. Jivanji Jamshedji Moodi (1854–1933), įteikdamas jam panevėžiečio Juozo Kazakevičiaus rekomendacinį laišką[863]. Pasirodo J. J. Moodi's, apie 1885 m. vykdamas iš Paryžiaus į orientalistų sanskritistų kongresą Sankt Peterburge, buvo sustojęs Kaune ir čia atsitiktinai susipažino su minėtu J. Kazakevičiumi. J. J. Moodi's pažinojo ir mūsų kalbininką Kazimierą Jaunių, susirašinėjo su dr. Jonu Basanavičiumi. Pasak A. Poškos, Moodi's pirmasis paskatinęs J. Basanavičių rinkti lietuviškus padavimus apie lietuvių įsivaizduojamą pomirtinį gyvenimą[864], o lyginamosios kalbos tyrinėjimais „išgarsinęs lietuvių kalbą visame pasaulyje". Apsidžiaugęs A. Poškos atvykimu, Moodi's sakė: „*Būsi neįkainuojama vertybė indų lituanistams, nes be lietuvių kalbos mes negalime nustatyti, kuri iš šių senųjų arijų kalbų: Avestos ar sanskritas yra senesnė,* – ir patarė, – *rytoj nueik į Kama orientalistikos institutą pas prof. Punegarą. Jam padėsi mokytis lietuvių kalbos, o jis tave mokys Avestos kalbos.*"[865]

48 pav. Dr. Jivanji Jamshedji Moodi (1854–1933)

Tarpininkaujant indų profesoriui A. Poška buvo priimtas į universitetą be mokesčio ir ne kaip studentas, o kaip lituanistas tyrinėtojas[866]. Taip pat jis pristatė A. Pošką ir Etnografijos skyriaus lektoriui, Oksfordo universiteto daktarui zoroastriečiui Noširvanui Ardeširui Thoothi: „*Štai lietuvis atvyko studijuoti Lietuvos ir Indijos kultūrų giminingumo.*" „*Ne indų, bet vedų arijiečių*" – pataisė Thoothi[867]. Jis sutiko ne tik vadovauti A. Poškos studijoms, bet ir jį apgyvendino pas save,

863 Poška, A. *Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m*., p. 205; A. Paškevičiaus laiškas „Naujosios Romuvos redakcijai. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 125, p. 503.

864 Ten pat.

865 Ten pat.

866 Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka*, p. 233.

867 Poška, A. *Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m*., p. 205–206.

savo name Bombėjaus priemiestyje Malade, kitaip globojo[868]. N. A. Thoothi's, pasak A. Poškos, atrodęs impozantiškai: storulis, sveriantis apie 168 kg, stambiais juodais ūsais, mongoliško veido, veriančiomis juodomis akimis, nevedęs, vadovavo A. Poškos studijoms dvejus metus.

2.2 Dėl stipendijos

Kelionėje ir atvykęs į Indiją, A. Poška kurį laiką gyveno iš atsitiktinių honorarų ir įvairių šalių esperantininkų paramos. Čia atsiskleidė ypatinga esperantininkų judėjimo reikšmė. Judėjimas anuo metu plačiai paplito pasaulyje ir tapo didžiule tarptautine jungiančia jėga, palaikančia pasaulio žmonių bendrystę, solidarumą, tarpusavio pagalbą. Būtent įvairių šalių esperantininkų paramą Poška jautė per visą savo kelionę nuo Vokietijos iki Indijos, taip pat įsikurdamas Bombėjuje ir pradėdamas indologijos tyrimus. „*Visa tai, ką aš pasiekiau, yra tik dėka esperantininkų.*"[869] Juk ir pats pretekstas, paskatinęs A. Pošką šiai drąsiai misijai, irgi buvo susijęs su esperanto kalba – minėto Upsalos esperantininko klausimu.

Gyventi ir studijuoti Indijoje reikėjo stabilesnių lėšų. Todėl A. Paškevičius (tuo metu jis dar nebuvo sulietuvinęs savo pavardės) 1931 m. balandžio 12 d. kreipėsi į Lietuvos Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną stipendijos reikalu. Laiške rašė pradėjęs Indijoje „rimtai ieškoti mūsų probočių pėdsakų" padedamas daugelio „žymių Indijos mokslininkų etnologų ir filologų". Disertacijai pasirinkęs pretenzingą, hipotetinę temą *Lietuviai Indoarijų protėviai*. Ją tyrinėti, esą, galima tik čia, nes Bombėjuje yra geriausi proarijų ir visų kitų arijų kalbų žinovai, milžiniška tuo klausimu universiteto biblioteka, archeologinių ir etnologinių ekskursijų vadovai. Kartu tai esanti ir proga garsinti Lietuvos vardą: „*Mano atvykimas sukėlė didelio susidomėjimo mūsų kalba, kultūra ir menu.*"[870] Prašė stipendijos dviem metams

868 Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka*, p. 233.

869 Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka*, p. 239; Poška, A. *Nuo Baltijos iki Bengalijos I*, p. 10.

870 A. Paškevičiaus raštas Lietuvos Respublikos Prezidentui (su prašomų knygų sąrašu), 1931 04 12. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 139–141.

po 150 Lt mėnesiui[871]. Prie prašymo pridėjo ir VDU adresuotą sąrašą knygų, lietuvių ir užsienio kalbomis apie senovės Lietuvos religiją, istoriją, kultūrą, lietuvių būdą, kurių reikės lyginamosioms studijoms vykdyti, taip pat ir savo studijų vadovo, Bombėjaus universiteto sociologijos katedros lektoriaus dr. N. A. Thoothi, rekomendacinį laišką. (vertimas, originalą žr. 51–52 pav.):

„Brangusis pone,

Man labai malonu, kad galiu padėti Jūsų jaunam mokslininkui ponui Antanui Paškevičiui, kurį netikėtai sutikau Bombėjuje. Aš patariau jam apsistoti pas mane, mano namuose ir studijuoti istorinę didžiosios rasės, kuriai priklauso Jūsų tėvynė ir mano žemė, problemą. Kad Jūsų tautietis galėtų atlikti palyginamąsias studijas, jis pradėjo nuo mūsų kalbos ir kultūros pradmenų. Malonu jam padėti šiame darbe. Užtikrinu Jūs, kad šitaip pasitarnauti pastangai, ieškant Jūsų šalies ir kultūros ištakų, kurios yra tokios artimos ir mano tėvynės kultūrai, yra ypatinga garbė.

Jūsų tautiečiui labai reikėtų knygų lietuvių kalba. Jis atsiųs Jums sąrašą. Ir aš būsiu labai dėkingas, jei Jūs tai suorganizuosite.

Čia atvykęs ponas Paškevičius prašo mažos stipendijos. Jis gyvena su manimi ir aš padedu jam bet kokiu atveju. Bet jam reikia pinigų asmeninėms išlaidoms. Tad rekomenduoju skirti jam stipendiją.

Dr. N. A. Thoothi, 1931 04 18. Bombėjuje

49 pav. Su savo moksliniu vadovu N. V. Thoothi

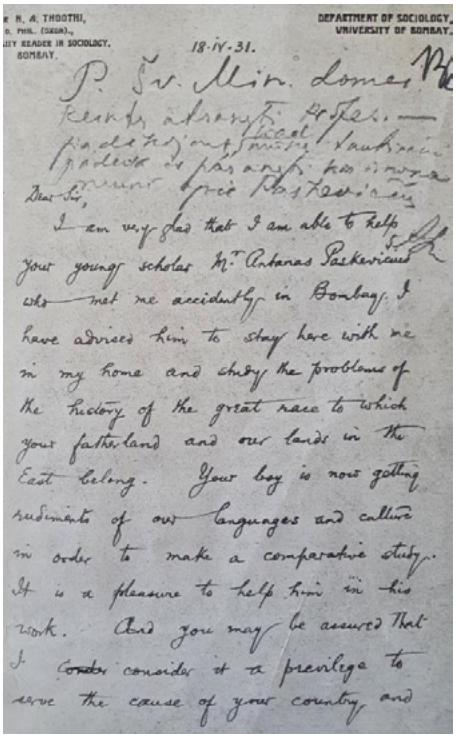
50 pav. Antanas Poška Agros mieste (Indija) prie Tadž Mahalio muziejaus, statyto 1631–1653 m., Indijos Didžiųjų Mogolų imperijos imperatoriaus Džahan šacho mauzoliejaus, 1931 m. (intern. šaltinis).

Plačiau apie savo studijas Indijoje ir jų planus A. Poška išdėstė 1931 08 31 Lietuvos Švietimo ministrui tuo pačiu stipendijos reikalu. Rašė esąs *„rimtai įsikibęs studijuoti knygas*

871 Po pusmečio Bombėjaus universiteto biblioteka gavo per VDU visas A. Poškos užsakytas knygas.

indoiraniečių sanskrito ir Avestos kalbomis“. Rengiąs lietuvių, avestos, sanskrito ir anglų kalbų žodynus ir atskirą studiją apie lietuvių ir Indijos arijų[872] atsiskyrimo datą[873].

A. Poškai 1931 09 15 buvo skirta 900 Lt beprocentė paskola su pareiga ją grąžinti praėjus ketveriems metams po studijų baigimo[874]. Vėliau buvo paskirta ir normali stipendija dviems metams po 400 litų mėnesiui kaip studijuojančiam už Europos ribų (Europoje studijuojančių lietuvių stipendijos norma tuo metu buvo 300 Lt).

N. A. THOOTHI,
M. PHIL. (CANTAB.),
READER IN SOCIOLOGY.
BOMBAY.

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY,
UNIVERSITY OF BOMBAY.

18-IV-31.

P. Šv. Min. Lomes

Dear Sir,

I am very glad that I am able to help your young scholar Mr. Antanas Paškevicius who met me accidently in Bombay. I have advised him to stay here with me in my home and study the problems of the history of the great race to which your fatherland and our lands in the East belong. Your boy is now getting rudiments of our languages and culture in order to make a comparative study. It is a pleasure to help him in his work. And you may be assured that I consider it a previlege to serve the cause of your country and

51 pav. Bombėjaus universiteto Sociologijos katedros lektoriaus N. A. Thoothi raštas Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai (1 lapas).

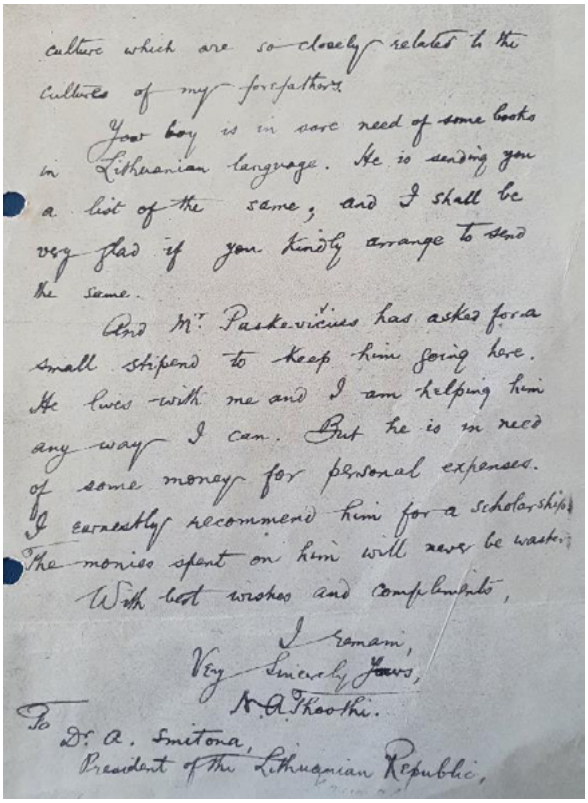
Prašoma materialiai paremti A. Paškevičiaus studijas Bombėjaus universitete, 1931 m. balandžio 18 d., su A. Smetonos rezoliucija Švietimo ministrui[875].

872 Arijai iš indų kalbos, *arju* – artojas.

873 A Paškevičiaus laiškas Švietimo ministrui K. Šakeniui stipendijos gavimo reikalu, Bombėjus, 1931 08 31. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 133.

874 Švietimo ministro K. Šakenio raštas Finansų ministrui 1931 06 20. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 134; Švietimo ministerijos III Departamento direktorius A. Daniliausko pranešimas A. Poškai apie jam paskirtą paskolą, 1931 09 21. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 121.

875 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 138–139.

culture which are so closely related to the cultures of my forefathers.

Your boy is in sore need of some books in Lithuanian language. He is sending you a list of the same, and I shall be very glad if you kindly arrange to send the same.

And Mr. Paskevičius has asked for a small stipend to keep him going here. He lives with me and I am helping him any way I can. But he is in need of some money for personal expenses. I earnestly recommend him for a scholarship. The monies spent on him will never be wasted.

With best wishes and compliments,

I remain,
Very Sincerely Yours,
N. A. Thoothi.

To
Dr. A. Smetona,
President of the Lithuanian Republic,

52 pav. Bombėjaus universiteto Sociologijos katedros lektoriaus N. A. Thoothi raštas Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai (tęsinys, 2 lapas).

A. Poškos susirašinėjimas su Lietuvos įstaigomis stipendijos klausimu vyko ir 1932 m., jis toliau informavo Lietuvos švietimo ministeriją, kad tebedirbąs Bombėjaus universitete indologijos ir senovės arijų civilizacijos tema, renkąs medžiagą arijų kilmės vietai, jų klajonių ir pasiskirstymo datoms nustatyti, naudodamasis Indijos mokslo specialistų patarimais lyginąs senovės indų tautosaką, kalbas, religiją su tokiais pat lietuviškos kultūros dalykais[876]. A. Poškos studijų pažangą indologijos srityje jo vadovas N. A. Thoothi's tuo metu vertino kaip pakankamą[877].

876 A. Paškevičiaus laiškas Lietuvos švietimo ministrui, 1932 02 13. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 146–147.
877 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1399, l. 151.

2.3 Kai kurie A. Poškos studijų Bombėjaus universitete rezultatai

Savo *Kelionių užrašuose* A. Poška rašė išmokęs studijų Indijoje metu „persų ir keletą Indijos kalbų“, už apgintą rašto darbą *Arijai, jų kilmė ir migracijos* gavęs magistro diplomą (angl. *Master of Arts*), bet tuo nesitenkinęs. Jis pasinėręs toliau studijuoti šventas persų knygas, iš kurių siekiąs nustatyti senovės arijų atsikraustymą iš tolimos šiaurės ir vedų atsiminimus apie šiaurės pašvaistes ir „stiklo“ (ledo) kalnus[878]. Dalį savo tyrinėjimų jis išspausdino Bengalijos geografiniame žurnale *Bhogul*, o straipsnį „Lietuva – mistiškas dainų kraštas“ (angl. „Lithuania – the Mystic Land of Songs“), kuriame aprašė lietuvių tautos istoriją, senovės tikybą, papročius, liaudies dainas, – anglų kalba leistame žurnale *The Modern Review*. Šį straipsnį paskaitęs Rabindranathas Tagorė pakvietė A. Pošką į savo universitetą Santinhetane paskaityti paskaitų kursą apie Lietuvą, jos gyventojus, papročius, dainas ir kultūrą[879]. R. Tagorė susitikime su M. Šalčiumi yra sakęs: „*Jūsų (lietuvių) tauta gimininga mūsų Bengali. Jūsų kalboje tiek sanskritiškų žodžių ir folkliore tiek panašumo <...> mes giminės su jumis esame be abejojimo.*“[880] Panašiai jam kalbėjo ir Indijos dvasinis autoritetas Mahatma Gandi’s: „*Žinau Lietuvą, herojiškai išsikovojusią laisvę iš dviejų milžinų-kaimynų.*“[881].

53 pav. Suniti Kumaru Chatterji (1890–1977)

Kalkutos universitete A. Poška susipažino su žinomu indų-lietuvių kultūrų giminystės tyrinėtoju Suniti Kumaru Chatterji (1890–1977), vėliau žinomu autoriumi daugelio knygų, taip pat ir 1968 m. išleistos *Balts and Aryans in Their Indo-European Background*. Jis yra prašęs A. Poškos atsiųsti jam lietuviškai kalbamą maldą „Tėve mūsų“[882].

A. Poška kaip antropologas dalyvavo keliose

878 Poška, A. Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m., p. 212.

879 Ten pat, p. 297.

880 Šalčius, M. Pas Rabindranath Tagore. – *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 15, p. 347.

881 Poška, A. Mahatma Gandhi apie Lietuvą. – *Mūsų Vilnius*, p. 120–121.

882 Poška, A. *Mano gyvenimo*..., p. 233–234.

ekspedicijose: Oksfordo universiteto prof. A. Steino ekspedicijoje po Takla Makano dykumą, kurioje buvo vykdomi buvusio iki mūsų eros Šanšanio miesto archeologiniai kasinėjimai, Kalkutos muziejaus organizuotos etnografinės ekspedicijos metu rinko medžiagą Andamanų ir Nikobarų salose, taip pat Australijos prof. Smito 5–7 mėnesius trukusioje ekspedicijoje, ieškodamas pačių primityviausių civilizacijų.

Šių savo tyrinėjimų pagrindu A. Poška antropologine tema parašė 24 puslapių apimties disertaciją (diplominį darbą) *Šina kalba kalbančių tautelių fizinės savybės Šiaurės Vakarų Himalajuose* (angl. *The Physical Affinities of Shina speaking People in North Western Himalayas*), jos santrauką išleido Londone atskira 18 puslapių knygute pavadinimu *Who ist Aryans?*, kurioje įrodinėjo, kad vokiečiai neturi nieko bendra su arijais, nes arijai – šiauriečiai[883].

Savo atsiminimų knygose A. Poška aprašė įvairiose tautose stebėtus jų papročius, religiją, nuostabią Indijos augaliją, taip pat medį Baniją, užimantį 2/3 ha ir turintį arti tūkstančio stiebų. Atskleidė psichologinę, religinę pietryčių arijų šokio prasmę: šokis turėjęs maldos – kreipimosi į dievus prasmę, reiškęs ir patraukluma, pergalę, įkvėpimą[884]. Irake, Anurbanipalo bibliotekoje skaitęs tekstus, surašytus beveik du tūkstančius metų anksčiau Biblijos. Biblinis Nojus šiame dokumente vadinamas Utuapištimu, minimas ir Pasaulio tvanas, nes ilgai trunkantys potvyniai Babilone buvę dažnas reiškinys: kalnuose susikaupęs gausus sniegas, tirpdamas užliedavęs didelius žemumų plotus. Apie tokius potvynius babiloniečių kronikos rašė jau prieš tris tūkstančius metų[885]. A. Poška aprašė ir vieną prof. C. N. Vahilio paskaitą Bombėjaus universitete, po kurios kilusi diskusija, lygino paskaitoje išgirstus faktus su tuo metu jau žinomais lazerio spinduliais. Kalbėta apie rubino savybes, kai, leidžiant per rubiną šviesos pluoštus, jis galįs skleisti į lazerį panašius spindulius. Šiame kontekste ieškota analogų ir su indų mitologijoje

883 A. Poškos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1976 m.

884 Poška, A. *Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m.*, p. 415.

885 Ten pat, p. 86, 100.

prieš du tūkstančius metų sukurtu pasakojimu apie dievą Šivą, turėjusį kaktoje trečią akį: jei jis ją atverdavęs, tai viskas, ką jis ja pamatydavo, virsdavo pelenais[886].

Susipažinęs su sanskrito tyrinėtoju dr. Pra Natu, A. Poška kartu su juo vertė į lietuvių kalbą svarbų sanskrito veikalą *Bhaghaval-gita*, aiškinusį inkarnacijos idėją: viskas, kas susidėvi, keičiama. Susidėvėjęs kūnas keičiamas kitu. Todėl indas nebijąs mirti ir stebisi to bijančiais europiečiais[887].

Apie indų psichologiją, būdą, amžių, kastų auklėjimą, indiškai suprantamus universitetus, indų profesorius (*riši*), senuosius indų mokslus ir kita A. Poška 1937 m. plačiai rašė žurnale *Akademikas*[888].

Kokiu mastu A. Poškos studijos prisidėjo prie senovės indų ir lietuvių kultūrų giminystės[889] paslapties įminimo, nėra specialiai tyrinėta. Nėra žinoma ir A. Poškos minėta disertacija, jo paties liudijimu, pasiųsta į Londoną. Dalis Poškos tyrinėjimų užrašų buvo konfiskuota Turkijos muitinėje, jam grįžtant į Lietuvą, dalis sunaikinta sovietmečiu. O trūkstant išsamesnės medžiagos, matyt, sunku kalbėti ir specialistams.

Pats A. Poška savo kelionės ir studijų tikslą buvo įvardijęs kukliai: siekęs jei „*ne pats tą klausimą išspręsti, bet bent atkreipti dėmesį tų, kuriems tas klausimas turėjo rūpėti <...>, kad mums nebebūtų gėda prisipažinti, jog mes tam klausimui išaiškinti patys ničnieko nesame padarę*“[890]. Ir šį tikslą jis pasiekė. Savo drąsiu sumanymu

886 Ten pat, p. 231.

887 Ten pat, p. 266–267.

888 Poška, A. Indijos studentai, mokyklos ir mokslai. – *Akademikas*, 1937, nr. 4–5.

889 Apie lietuvių ir indoarijų giminingumą rašė minėtas indų tyrinėtojas Suniti Kumaras Chatterji knygoje *Indoarijai ir indai* (angl. *Indo Aryan et Hindi*), išleistoje Kalkutoje 1960 m. Joje jis įrodinėjo, kad baltai ir indoarijai kadaise gyvenę Europinėje dalyje tarp Uralo ir Baltijos. Balta pasislinkę į vakarus, o indoarijai – į pietus. Šią hipotezę jis grindė šiuolaikinės antropologijos atrastais bukocitiniais antigenais, aptinkamais raudonųjų kraujo kūnelių paviršiuje. Jie organizmui padeda skirti savo audinius nuo „svetimųjų“. Nustatyta, kad kiekvienas žmogus gali turėti aštuonis antigenus. Bet planetoje yra labai sunku rasti du žmones su aštuoniais vienodais antigenais, kurie sudaro savotišką kiekvieno organizmo biologinę vizitinę kortelę. Šis faktas tapo svarbus antropogenetikoje. Įrodyta, kad skirtingose žemės rutulio vietose vienos ar kitos rūšies antigenai nevienodai dažnai pasitaiko. Pvz., daugelio europiečių kraujyje yra antigenai A1 ir B8, kurių neturi mongoloidai. Tuo remiantis sprendžiamos atskirų tautų migracijos ir kilmės problemos. Šiuo metodu buvo patvirtinta indų priklausomybė europiečiams, norvegų lapių – mongoloidams.

890 Poška, A. *Nuo Baltijos iki Bengalijos*, I, p. 11.

A. Poška paskatino Indijos mokslininkus naujai atkreipti dėmesį į šią dviejų kultūrų giminystės problemą ir pats kartu su jais dalyvavo ją tiriant pačioje Indijoje. „*Mano indiški-lietuviški palyginimai,* – rašė savo atsiminimuose A. Poška, – *labai sudomino indų sanskritistus. Aš buvau kviečiamas Mondaloje į Hindų universitetą informuoti juos apie lietuvių kalbą. To univ. rektorius Panditas Malavijalas sakęs: „Tai istorinis įvykis, kad pas mus studijuoti atvyksta lietuvis. Visa, ką mes žinome apie prūsus ir lietuvius, tai tik iš vokiečių ir anglų šaltinių. Dabar su A. Poškos asmeniu atsirandąs tiesioginis šaltinis.*“[891] Be to, minėtas J. J. Moodi pripažinimas, kad „*be lietuvių kalbos mes negalime nustatyti, kuri iš šių kalbų – Avestos ar sanskritas yra senesnė*“, leidžia manyti, kad ano meto indų mokslininkai galbūt buvo linkę laikyti lietuvių kalbą net senesne už šias kalbas, jei per santykį su lietuvių kalba norėjo spręsti avestos ar sanskrito istorinio pirmumo klausimą[892].

A. Poškos studijos Indijoje atitiko ir antrąją ano meto lietuvių studijų užsienyje užduotį – platinti Lietuvos vardą ir už Europos ribų, drąsiai ieškoti lietuvių tautos kultūrinio buvimo pasaulyje pėdsakų, kitų tautų jau minimų, bet pačių lietuvių menkai tyrinėjamų[893]. Neabejotina tai, kad A. Poškos studijos Bombė-

---

891 Poška, A. *Mano kelionių maršrutai 1922–1941 m.*, p. 266.

892 1941 m. amerikietis Theodore'as S. Thurstonas išleido Čikagoje knygą *Lietuvių istorija, filologija ir gramatika* (angl. *Lithuanian History, Philology and Grammar*, Chicago, III, 1941), kurios santrauką 2017 09 18 pakartojo laikraštis *The New York Times*. Joje teigiama, kad lietuvių kalbos giminingumas su sanskrito, graikų, lotynų kalbomis esąs „toks aiškus, kad bet koks filologas labai aiškiai gali matyti, jog sanskritas, graikų, lotynų kalbos turėjo išsivystyti iš bendro šaltinio – lietuvių kalbos“. Čia cituojamas ir anglų mokslininkas Robertas G. Lathamas, kuris savo knygoje *Aprašomoji etnologija* (angl. *Descriptive Ethnology*) rašė: „Be abejonės sanskrito giminingumas su lietuvių kalba yra didesnis, negu su bet kokia kita kalba Žemėje“. Taip pat teigiama, kad „įžymūs filologai sutinka, kad lietuvių kalba šiandien yra ne tik seniausia kalba pasaulyje, bet ir arijų pripažinta kaip jų kalbų šaltinis prieš pastebint sanskrito evoliuciją“. Pasak anglų lingvisto Isaaco Tayloro, „arijų civilizacija turėjusi būti lietuvių gyvenamose vietose. T. S. Thurstonas lietuvių kalbą laiko „turtingiausiu lietuvių kultūros paveldu“, kuri esanti „vienas iš didžiausių žmonijos pasiekimų“. – https://alkas.lt/wp-contekt/uploads.2019/10/lithuanian-language.pdf Įdomu ir tai, kad žurnalas *Trimitas* 1931 m. (nr. 51) paskelbė žinutę apie lenkų prof. Jano Michało Razwadovskio (1867–1935), indoeuropiečių kalbų tyrinėtojo, paskaitos pagrindinių išvadų santrauką, kurioje jis pripažino, kad „*lietuvių kalba, kaip seniausia ir garbingiausia, kai kuriomis formomis primena šaltinių šaltinį, iš kurio kilo visos indoeuropiečių kalbos*“, nors jo tėvynainiai Martynowskis ir H. Korwin-Milewskis dar prieš I pasaulinį karą lietuvių kalbą vadino menkaverte „chlopska mowa“. Lietuvių kalbos istorijos tyrinėtojas prof. Z. Zinkevičius, pripažindamas lietuvių kalbą, kaip „labai archajišką“, ją prilygindamas toms indoeuropiečių kalboms, kurios įvairiuose paminkluose minimos prieš tris ar daugiau tūkstančių metų, bet išvadų, panašių į čia minėtų autorių, nedarė (Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos kilmė.* Vilnius: Mokslas, 1984, p. 9).

893 Italijos Florencijos universiteto prof. Guiseppe Morici 1914 m. išleido knygą *Canti Popolari Lituani. Tradotti da Giuseppe Morici con uno studio sulla poesia popolare lituana* (Anonima Romana Editoriale, II leidimas, 1930)

jaus ir Kalkutos universitetuose ir jo vėliau įvairioje spaudoje skelbti tyrinėjimai apie lietuvių ir senųjų arijų (sanskrito, avestos) kalbų ir kultūrų santykius žymiai praplėtė Lietuvos žmonių žinias tuo klausimu ir jį išpopuliarino. Net ir jo paskelbti kelionių aprašymai audrino Lietuvos jaunimo vaizduotę nepažintų kraštų paslaptimi, kvietė savo tautiečio drąsiu pavyzdžiu neišsigąsti sunkumų, kelti iš nežinios lietuvių tautą aukštinančius jos kūrinius. Apibendrindamas savo šešerių metų indologijos tyrinėjimus Indijoje A. Poška 1937 m. darė lietuvių istorinį orumą keliančią išvadą: „*Esame toji tauta <...>, kurią sava pripažįsta ir Indijos arijai, kurios garbe šiandien nori prisidengti kiti.*“[894]

Tačiau šiais A. Poškos indologijos tyrinėjimais, „*ta garbinga mūsų artojų praeitimi*“, pasak A. Poškos, niekas ano meto Lietuvoje nesidomėjo, išskyrus jo „kelionių nuotykius“[895]. Jis pats priekaištingai klausė savo tautiečių: „*Jeigu svetimieji, nepažindami lietuvių ir Lietuvos, skelbia mūsų giminingumą su indų arijais, tai kodėl nė vienas iš pačių Lietuvos vaikų nenuvyksta, nepatikrina, nesulygina?*“[896] Panašiai rašė ir 1935 m. sanskritologiją Paryžiuje studijavęs Ričardas Mironas: „*Svetimų valstybių studentai ir mokslininkai stebisi, kad ši taip svarbi mokslo šaka* [sanskritologija – A. V.] *pas mus yra taip paniekinta.*“[897]

Lietuvių ir sanskrito kalbų istorinio santykio tyrinėjimas, ypač iš pirmųjų šaltinių, buvo itin sudėtingas, ilgai trunkantis ir brangiai kainuojantis darbas. Tam reikėjo ne tik ekonominių resursų, atitinkamai parengtų žmonių, bet ir istorinio laiko, o jo nebuvo daug. Netrukus prasidėjo sovietų okupacija, ne tik toliau

(liet. *Lietuvių liaudies dainos, studija apie lietuvių tautos poeziją*), kurioje paskelbė per 300 lietuviškų dainų vertimus pagal vokiškus šaltinius (*Lietuva*, 1926 nr. 96, p. 3).

894 Poška, A. Mokslui ir tėvynei. – *Jaunoji Lietuva*, 1937, nr. 3, p. 147–151. Lietuvių kalba XX a. pradžioje buvo dėstoma įvairiuose Vokietijos, Prancūzijos, Danijos universitetuose. 1914 m. Strasbūro universitete ją dėstė prof. Thumbas, Leipcigo – prof. Augustas Leskienas (1840–1916), Karaliaučiaus – prof. Adalbertas Bezzenbergeris (1851–1922), Kylio – prof. Frenkelis, taip pat Miunsterio, Kopenhagos universitetuose (*Ateitis*, 1914, nr. 2, p. 91–92). Šveicarijos Bazelio ir Neuchatelio universitetų prof. Niedermannas 1924 m. Bazelio universitete skaitė paskaitą „Lietuvių tauta ir kalba“, kurioje lietuvių kalbą laikė „viena seniausių indoeuropiečių prokalbe“, siūlė įsteigti Bazelio universitete Lituanistikos arba Baltistikos institutą (*Rytas,* 1924, nr. 2).

895 Poška, A. *Mano gyvenimo...*, p. 142.

896 Poška, A. *Mokslui ir tėvynei....*, p. 147–151.

897 R. Mirono prašymas Lietuvos švietimo ministrui 1935 09 13. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 637, l. 16.

naikinusi A. Poškos rankraštinį palikimą, kalinusi jo autorių Sibiro ir Kazachstano lageriuose, bet ir sąmoningai slopinusi lietuvių tautos orumą, jos istorinę sąmonę.

Šiuo metu bandoma iš naujo atrasti Antaną Pošką, įvertinti jo indologijos tyrinėjimus, pripažįstant jį vienu iš mokslinės indologijos pradininkų Lietuvoje[898]. Toks pripažinimas ateina ir iš Indijos: Kalkutos universitetas 2014 m. lapkričio 28 d. suteikė A. Poškai garbės daktaro vardą po mirties, atidengė jam skirtą atminimo lentą[899]. Net ir sunkiausių problemų sprendimą kažkas turi pradėti, net jei jis ir viršytų konkretaus tyrinėtojo galias. Tai paskata atkreipti kitų dėmesį, pradėti jiems ten, kur pirmųjų sustota.

2.4 Kiti lietuviai, studijavę sanskritologiją užsienyje

Tačiau sanskritologija kaip mokslo šaka iš tiesų nebuvo Lietuvoje pernelyg „apleista". Ja nuo pat XX a. pradžios Lietuvoje domėjosi pavieniai asmenys: Vydūnas, Blažiejus Česnys, 1908–1911 m. studijavęs sanskritą ir Indijos religijų istoriją Fribūro universitete pas žinomą prancūzų indologą, prof. Alfredą Rousselį, vėliau (1919–1921) Liublino universitete dėstęs sanskritą ir lietuvių kalbą[900]. Kun. Simonas Šultė 1919–1920 m. rašė apie senovės indų vedose, Puranų, Upanišadų knygose, Šri-Šankara-Agarijo Pataidalio Dapmakirtio ir kituose kūriniuose slypinčius „neišpasakytai didelius dvasios turtus"[901]. Indija ir jos dvasine kultūra domėjosi ten po 1872 m. veikęs misionierius klaipėdiškis Martynas Bejaminas

898 Vytis Vidūnas, Antano Poškos mokslinė veikla Indijoje. – *bernardinai.lt*

899 Du atkaklūs keliautojai (R. Bružas ir A. Mockus) atkartojo legendinę A. Poškos kelionę. – *bernardinai.lt*, 2019 08 19.

900 *Žymesnybių žodynas* (rankraštis), t. II. – LNMMB, F130-1461, p. 65. B. Česnys jau Peterburgo dvasinėje akademijoje 1908 m. buvo parengęs teologijos magistro darbą apie budizmo ir krikščionybės santykius (*De praecipuis theoriis, que cognationem inter Buddhismum et Christianismum astruunt*, o 1908–1911 m. – Fribūre disertaciją apie Budą ir Višnu Krišna, bet negynė ir jos tekstas nežinomas.

901 Šultė, S. Okultistinė filosofija ir teosofija. – *Ganytojas*, 1920, nr. 7, p. 209–212, nr. 8, p. 228–234, nr. 9, p. 261–268; Šultė, S. *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai*, Kaunas, 1919, p. 18–21.

Laužemis (1866–1924)[902]. Prahos vokiečių universitete sanskritą nuo 1931 m. studijavo rusų tautybės Lietuvos pilietis Dimitrijus Markovičius (g. 1911), prieš tai išklausęs trijų semestrų sanskritologijos kursą VDU pas profesorių Alfredą Senną. Bet A. Sennui 1930 m. išvykus į Viskonsino universitetą (JAV), VDU neliko kam tą kursą dėstyti. Todėl tęsti studijų D. Markovičius 1931 m. išvyko į minėtą Prahos universitetą pas sanskrito ir indologijos specialistą profesorių Morizą Winternitzą (1863–1937), gavęs tam reikalui Lietuvos valstybės stipendiją (2 900 Lt). D. Markovičių VDU universiteto rektorius V. Čepinskis 1932 05 04 pristatė Švietimo ministrui kaip būsimą „žymų mokslininką sanskrito srityje“[903]. Panašiai jį vertino ir jo studijų profesorius M. Winternitzas[904]. 1932/33 m. žiemos semestre jis išklausė Winternitzo skaitomus kursus „Nalo giesmės skaitymas“, „Vedų tyrimo įvadas“, „Buddha ir budizmas“, pas prof. Steiną – „Indų literatūros bruožai“, pas prof. Grohmanną – „Arabų literatūros ir istorijos įvadas“[905]. Bet 1933 m. jo profesoriui M. Winternitzui sukako 70 metų ir jis pagal to universiteto regulaminą turėjo pasitraukti iš universiteto. Norėdamas tęsti studijas D. Markovičius ketino persikelti į Paryžiaus arba į Berlyno universitetą. Bet Paryžiaus universitetui atsisakius įskaityti jo Prahos universitete atliktas studijas, D. Markovičius pasirinko Berlyno universitetą. Čia palankęs spalio–gruodžio mėnesiais prof. Lüderso indologijos seminarą, dėl nacių nepalankumo užsieniečiams išvyko į Madrido universitetą. Įsimatrikuliavęs 1933/34 m. žiemos semestrui, rašė čia radęs palankias sąlygas studijuoti arabistiką, o sanskritą dėsto irgi žinomi profesoriai: Daza de Camposas ir Gonzalezas de la Calle[906]. Tolesnės D. Markovičiaus

902 1872 m. baigęs Berlyno misijų mokyklą, jis išvyko į Indiją, išmoko Indijos tautų kalbų (kalbėjęs šešiomis kalbomis). Į vieną indų kalbų išvertė atskiras Biblijos dalis. Rašė spaudoje apie Indiją, jos gyventojus, gamtą, papročius ir buitį. Parašė knygą *Habba, arba Kaip wiens indiškas Pagonis iš Kolų Giminės didiyjį Dievą jieškojo bey surado* (Tilžė, 1914) (https://www.vle.lt/straipsnis/martynas-benjaminas-lauzemis/).

903 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 588, l. 33.

904 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 588, l. 31.

905 D. Markovičiaus studijų Prahos vokiečių universitete 1932–1933 ataskaita, 1933 02 15. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 588, l. 20, 22

906 Valstybės stipendininko D. Markovičiaus studijų užsienyje asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 588, l. 1, 14–15

studijos ir jo paties likimas nežinomi, nes, atvykęs į Madridą, atsisakė Lietuvos valstybės stipendijos, daugiau informacijos apie save ir savo studijas neteikė. Pėdsako mūsų kultūroje, atrodo, nepaliko.

Bet lietuvių domėjimasis sanksritologija ir lyginamąja kalbotyra nenuslopo. Šioje srityje 1933–1935 m. Paryžiaus universitete ir Indijos civilizacijos institute specializavosi Ričardas Mironas (g. 1908). Rigvedų himnų filologiją jis studijavo pas žinomus tos srities prancūzų profesorius: E. Benveniste'ą – „Indoeuropiečių fonetika", L. Renou – „Vedų himnų skaitymas", „Klasiškojo sanskrito gramatikos elementų išdėstymas", J. Blochą – „Lyginamoji sanskrito gramatika", taip pat savarankiškai studijavo „didžiausių prancūzų lingvistų indologų" A. Meilleťo ir F. Saussure'o veikalus. Studijuodamas išvertė į lietuvių kalbą kelis Rigvedų poetinius himnus: „Aš ketinu žygius dainuoti", „Jis, vos tik gimęs, pirmas tarp išminčių", „Pašlovinkime didybę Vėjo ratų", „Vėjuotoj vietoj, didmedyje gimęs" ir kitus[907].

3. Islandų kalbos studijos

Prie lietuvių užsienyje retai studijuotų dalykų galima priskirti ir Teodoro Bieliackino (1904–1946) Islandijos Reikjaviko universitete 1936–1939 m. vykdytas islandų kalbos ir literatūros, taip pat kitų skandinavų kalbų studijas. Čia jis buvo bene vienintelis lietuvis studentas. Sakė siekiąs išmokti šių kalbų, nes norįs išversti į lietuvių kalbą garsiąsias islandų sagas ir edas, kurios laikomos pasaulinės literatūros veikalais ir yra išverstos į daug pasaulio kalbų. Jos paveikusios ir kai kuriuos anglų, vokiečių, rusų rašytojus (Tagnerį, Björnsoną, Ibseną), net muzikus (R. Wagnerį). Bet Lietuvoje šie veikalai visai nežinomi. Be to, sagose, esą, medžiagos ir aisčių praeičiai pažinti[908]. Studijuodamas Reikjavike, rašė islandų

907 Valstybės stipendininko R. Mirono asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 637, l. 13. 1939 m. tuo klausimu Kaune išspausdinta atskira jo knyga *Dvylika Rig Vedo Himnų*. Išvertė ir paaiškino Ričardas Mironas, *Bibliotheca Sanscrita*, Kaunas, Knygynas „Studija", 1939, 68 p.

908 Islandijos universiteto studento Teodoro Bieliackino raštas VDU rektoriui dėl tarpininkavimo stipendijai gauti, 1939 07 14. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1580, l. 365.

spaudoje Lietuvai palankius straipsnius, taip pat ir Vilniaus atgavimo klausimu. Iš T. Bieliackino planuotų vertimų žinoma tik jo išversta iš švedų kalbos trumpa Esaiaso Tegnério poemos „Vikingų įstatymas“ ištrauka[909]. Tačiau tolesnė jo studijų eiga ir baigtis nežinomos.

4. Judaistikos studijos Jeruzalės Šv. Rašto akademijoje ir universitete

Prie „egzotinių“ dalykų neabejotinai priskirtina ir lietuvių iniciatyva studijuoti Šv. Rašto ištakas ir judaistiką Jeruzalės akademijoje ir universitete. Lietuvos vyriausybė, siekdama reglamentuoti savo žydų tautybės piliečių santykius su valstybe, ėmėsi iniciatyvos pažinti jų religijos, kultūros, tradicijų specifiką, kad žydai, dangstydamiesi savo religijos specifika, negalėtų vengti kai kurių Lietuvos įstatymų vykdymo. Tuo tikslu ji 1930 m. ėmėsi veiksmų parengti šios srities specialistų lietuvių, kad jie galėtų būti kvalifikuoti valstybės ekspertai, patariant valstybės institucijoms, kaip joms reikėtų bendrauti su žydų tautybės savo piliečiais, gerbiant jų kultūros specifiką ir sykiu neleidžiant jiems piktnaudžiauti ta specifika.

Kandidatais šioms studijoms pasirinko Juozą Povilaitį (g. 1900 03 11) iš Sintautų vls. (Šakių apskr.) ir Balį Sekmoką (g. 1902, iš Žeimių vls. Kėdainių apskr.), jiems paskyrė valstybės stipendijas ir pasiuntė pirmąjį į naujai atidarytą Jeruzalės universitetą (angl. *The Hebrew University, Jerusalem, Faculty of Humanities*), antrąjį – į Vienos universitetą.

Iš jų Juozui Povilaičiui šios studijos nebuvo artimos pagal jo anksčiau studijuotus dalykus. Prieš tai jis 1922–1924 m. studijavo VDU Matematikos-gamtos fakulteto Agronomijos-miškininkystės skyriuje, vėliau (iki 1931 m.) – Biologijos skyriuje. Ir kai atėjo laikas laikyti tų dalykų diplominius (baigiamuosius) egzaminus, jis staiga panoro studijuoti užsienyje hebrajų kalbą ir literatūrą, t. y. labai nuo pirmųjų nutolusius mokslus. Tai veikiausiai buvo susiję su bendru kai kurių lietuvių didžiuliu noru studijuoti užsienyje net ir bet kurį mokslą, kuriam tik gaus

909 *Naujoji Romuva*, 1939, nr. 18, p. 389.

54 pav. Antanas Staniukynas (1865–1918), Šv. Rašto akademijos studentas 1899–1901 m.

valstybės stipendiją. Tačiau Jeruzalėje jis nebuvo pirmas lietuvis studentas.

Prieš tai čia, Jeruzalės Biblijos institute, arba akademijoje[910], buvo studijavę bent du lietuviai kunigai: 1899–1901 m. Antanas Staniukynas (1865–1918) ir 1907–1908 m. Aleksandras Grigaitis (1877–1955), bet kitais, krikščionybės pradžios pažinimo tikslais. A. Staniukynas čia buvo įsirašęs Augustino Gerulio slapyvardžiu ir studijavo moralinę teologiją, Šv. Raštą, žydų tautos istoriją, geografiją, archeologiją, topografiją ir daugybę kalbų: hebrajų, graikų, aramėjų, arabų ir asirų. 1901 06 30 išlaikęs egzaminus, gavo teologijos daktaro laipsnį[911]. A. Grigaitis čia specializavosi jau baigęs Fribūro universitetą[912]. Studijų Jeruzalės akademijoje pagrindu jis parengė fundamentalią ir kartu lietuvių mokslinėje literatūroje unikalią lyginamosios religijos studiją *Senojo Testamento problemos naujų iškasenų šviesoje. Nuo izraelitų išėjimo iš Agipto iki karalių laikotarpio* I–II (1925) su gana plačiu šaltinių sąrašu įvairiomis užsienio kalbomis (prancūzų, vokiečių, anglų, lotynų), iki šiol tyrinėtojų tinkamai neįvertintą. Jeruzalės Hebrajų universitetą 1924–1926 m. lankė panevėžietis Emanuelis Sorskis (g. 1907), vėliau (nuo 1929 m.) dėstęs hebrajų kalbą ir psichologiją Panevėžio žydų gimnazijoje[913].

J. Povilaitis čia atvyko studijuoti judaistiką ne pažintiniais, o praktiniais valstybės administravimo tikslais. Įstoti į šį universitetą tuo metu nebuvo paprasta. Žydai nepageidavo, kad kitokios religijos ir kultūros žmonės pažintų jų religijos

910 Ši Šv. Rašto, arba Biblijos, akademija (institutas) Jeruzalėje įsteigta 1890 m. prancūzų dominikono Marie-Josepho Lagrange'o (1855–1938), todėl vėliau vadinta prancūziškai *École Pratique d Études Bibliques*, o dar vėliau – *Studium Sancti Stephani Hierosolymitani*.

911 Kučas, A. *Kunigas Antanas Staniukynas*, Roma, 1965, p. 59.

912 *Šaltinis*, 1909, nr. 36, p. 563.

913 LCVA, f. 391, ap. 2, b. 2740, l. 4.

ir istorinės kultūros paslaptis. Tai žinodamas J. Povilaitis apsirūpino rekomendacijomis: gavo iš VDU rektoriaus raštą Jeruzalės hebrajų universiteto rektoriui, prašant nedaryti J. Povilaičiui kliūčių įstoti į šį universitetą. Su tokio pat turinio prašymu Užsienio reikalų ministras K. Bizauskas 1931 12 18 kreipėsi į Lietuvos generalinį konsulą Palestinoje[914]. Taip pasiruošęs ir gavęs Švietimo ministerijos stipendiją (nuo 1931 m. lapkričio mėnesio), J. Povilaitis išvyko į Jeruzalę.

Apie savo pirmuosius įspūdžius Juozas Povilaitis rašė:

„Atvykau į Jeruzalę 1931 m. spalio 13 d. ir tuojau nuėjau į universitetą, esantį 2–3 km už miesto. Ten mane sutiko keistai ir ne visai suprantamai. Jei anksčiau nebūčiau žydų pažinęs ir neturėjęs su jais reikalų, būčiau tikrai pabėgęs. Bet juos žinodamas, pradėjau gana akiplėšiškai lįsti jiems į akis. Mano laimė, kad mokėjau šiek tiek hebraiškai, priešingu atveju būčiau į universitetą nepatekęs...

Mokslas prasidėjo tik spalio 25 d. Iki tol lankiau vakarinius kursus – mokiausi kalbėti hebraiškai. Nors čia gyventi nėra labai baisu, bet vis dėlto antrą kartą čia važiuoti nesiryžčiau ir dar su tokia stipendija [275 Lt mėnesiui – A. V.]. *Čia bus sunku priprasti prie čionykščio azijietiško gyvenimo, ypač – prie jų maisto. Blogiausiai jaučiausi atvykęs į Jafą, nes reikėjo atlikti daugybę įvairių formalumų: gauti leidimą išlipti į krantą, paskui – pasų tikrinimas, karantino ir muitinės formalumai, kurie labai dideli ir sunkūs, nes čia beveik vieni arabai – pusiau laukiniai žmonės, su kuriais jokia europietiška kalba nesusikalbėsi. Jie visi kūną menkai teprisidengę, apdriskę, nešvarūs, basi, šaukia, rėkia. Muitinėje taip visą iškratė, kad nė vienos vietelės neliko nepaliestos. Be to, dar turėjau pasirašyti, jog neįvežu į šalį ginklų ir jokių naujų daiktų. Tam sugaišau visą dieną. Po to vos gyvas patekau į viešbutį. Rytą vykau į Jeruzalę. Jeruzalė – didokas miestas, gana netvarkingai išplanuotas ir išmėtytas kalnuotame plote. Gyventojai – daugiausia arabai ir žydai, o likę – tikras rasių mišinys...*

Po kelių dienų mane pasikvietė universiteto sekretorius ir klausinėjo, ar aš tikrai esu valstybės stipendininkas, kodėl pasirinkau vos tik įsikūrusį Hebrajų universitetą, o ne kurį Vakarų Europos? Ar manau čia baigti universitetą? Jis pats pažymėjo, kad dauguma studentų iš Ješibotų [žydų seminarijų – A. V.]*, todėl jie užsidarę savyje. Čia man būsią nyku. Ar nepagalvosi grįžti Lietuvon? Toliau klausinėjo, kokie*

914 Juozo Povilaičio raštai Lietuvos švietimo ministerijai iš Jeruzalės, 1931 10 23 ir 1932 01 29. – LCVA, f, 391, ap. 9, b. 737, l. 15, 18.

yra Lietuvoje lietuvių ir žydų santykiai: ar tiesa, kad Lietuvoje priimtas įstatymas, draudžiantis žydams pirkti žemę? Ką manau veikti grįžęs Lietuvoje? ir t. t. Priminė Kauno universiteto [VDU – A. V.] *rektoriaus raštą, prašantį nedaryti man kliūčių stoti į Hebrajų universitetą. Tas raštas turbūt ir nulėmė, kad buvau priimtas, bet dabar, matosi, gailisi mane priėmę. Jiems šiek tiek gal ir nemalonu, kad „gojus" žinos daugelį jų tikybos „zababonų"...*[915] *Universitete vis dar negali nusiraminti neklausinėję, kokių galų aš čia atvykau. Aš čia vienas „gojus" tarp žydų. Ir tai didžiausia mano nelaimė, nes jei būtų tokių daugiau, ne taip krisčiau jiems į akis. Visi studentai šalinasi manęs, laikosi labai rezervuotai. Manau, kad čia bus pasistengęs mūsų konsulas Rozenbaumas. Konsulo sekretorius Vilkovskis Giršonas lankė mane kelis kartus ir vis norėjo išgauti, kuri ministerija mane čia yra atsiuntusi studijuoti..."*[916]

Jeruzalės universitete J. Povilaitis studijavo hebrajų kalbą iki 1934 m. Jo studijos prasidėjo nuo Talmudo kaip paruošiamojo kurso, prieš pradedant hebrajų literatūros studijas. Talmudo paskaitos apėmė patį Talmudą ir Tikybinius padavimus: „Mišna", „Midroš ir „Agada". Po to sekė įvairūs žydų istorijos ir literatūros kursai: „Hebrajų realistinės literatūros atgimimas Rusijoje ir Galicijoje", „Hebrajų literatūra ir kalba 1820–1860 m." (abu kursus skaitė prof. Klozneris), „Hebrajų poezijos keliai Ispanijos laikotarpiu: Hebrajų gramatikos pradžia" (D. Jelinas), „Žydų atgimimas nuo Renesanso iki Prancūzų revoliucijos" (prof. Ber), „Gaonų (genijų) istorija ir rabinų literatūra" ir kt.

Studijos čia buvo organizuotos ne semestrais, o dalykine sistema, todėl egzaminus studentas galėjo laikyti tik baigiantis studijoms, t. y. po ketverių studijų metų. Baigiamieji egzaminai pradedami nuo Talmudo egzamino. Jo neišlaikius, neleidžiama laikyti kitų egzaminų. Antras po Talmudo sunkus dalykas – „Gaonų ir rabinų literatūra (VII–XII a.)". Norint suprasti Talmudą ir Rabinų literatūrą, reikia gerai žinoti visas tikybos smulkmenas, ne žydui tai yra sunkiai įmanoma. Todėl visą 1933 m. vasaros laiką J. Povilaitis rašė, lankęs sinagogas, skaitęs maldaknyges hebrajų kalba; tą kalbą jau buvo išmokęs, tik trūkę kalbėjimo praktikos,

915 Ten pat.

916 Ten pat.

kurią buvę labai sunku įgyti „*dėl mano atžvilgiu varomo boikoto. Laisvai skaityti pradėjau tik šiais metais, pirmieji du metai praėjo vien tik mokantis pačios kalbos. Bet skaityti tokiu pat tempu kaip lietuviškai, dar negaliu, nes hebrajų kalbos rašte visai nėra balsių, man tai buvo svetima*“[917].

J. Povilaičio judaistikos studijos sulaukė net tarptautinio dėmesio. Žydų laikraštis *Heint Davar* Tel Avive 1935 m. paskelbė žinutę, kad Lietuvos valdžia pasiuntusi į žydų Jeruzalės universitetą tris studentus lietuvius, kurie ateityje būsią specialistai žydų reikalams valdžios įstaigose tvarkyti[918]. Tą žinutę tuojau perspausdino Lenkijos laikraštis *Gazeta Warszawska* su prierašu – „galų gale atsikratysime nuo visų „žydų mokslininkų“. Siūlė ir Lenkijos valdžiai sekti Lietuvos pavyzdžiu šioje srityje[919].

Įveikęs visus sunkumus, Juozas Povilaitis 1935 m. sėkmingai baigė Jeruzalės universitetą, gavęs per tą laiką (1931 09–1935 08) iš Lietuvos valstybės 17 800 Lt stipendijos. Grįžęs į Lietuvą, buvo paskirtas visų Lietuvos žydų mokyklų vyresniuoju prižiūrėtoju.

Kitas valstybės stipendininkas Balys Sekmokas, kaip minėta, 1930 m. buvo pasiųstas studijuoti hebrajų kalbą ir literatūrą į Vienos universiteto Filosofijos fakultetą, irgi ruoštis „tvarkyti Lietuvos tautinių mažumų mokyklų reikalus“. Be hebrajų kalbos, jis ketino dar studijuoti ir visą semitinės filosofijos skyrių, rašyti šia tematika daktaro disertaciją. Bet 1932 m. staiga susirgo „plaučių liga“ ir supratęs, kad dėl sveikatos negalės baigti visą platų ir sunkų semitologijos skyrių, bandė studijuoti tik hebrajų kalbą ir literatūrą. Bet ir šis užmojis pasirodė per sunkus: dėl sveikatos problemų buvo priverstas studijas nutraukti ir grįžti į Lietuvą, kur VDU baigė klasikinių kalbų ir pedagogikos skyrių. 1937 m. sakė esąs „gerai susipažinęs su hebrajų kalba teoriškai ir praktiškai“[920]. Ar buvo paskirtas

917 Juozo Povilaičio asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 737, l. 23, 36.

918 Ten pat, l. 9.

919 Ten pat, l. 9–10.

920 Balio Sekmoko asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 829, l. 3, 6, 36.

tvarkyti žydų reikalų, nėra žinoma. Nėra žinoma ir trečio lietuvio, planuoto studijuoti judaistiką, likimas.

Per judaistikos studijas užsienyje Lietuva išplėtė savo profesionalias galimybes perimti iš žydų jų mokyklų, kultūros įstaigų kontrolę – iki tol patys žydai save kontroliavo.

Prie „egzotinių" studijų užsienyje gali būti priskirti ir tada dar visai nauji Lietuvai mokslai – geopolitika, jūreivystė, etnologija, aerologija, geologija (Č. Pakuckas).

5. Geopolitika

Geopolitika – vienas iš tuo metu vykusios mokslų integracijos per diferenciaciją rezultatų. Lietuvą ji pasiekė irgi per studijas užsienyje. Metodologiškai ji buvo parengta filosofinės antropologijos, tyrinėjusios žmogų kaip biosocialinę būtybę, savyje suvienijančią gamtinį ir dvasinį pradus, aiškinusią jų poveikį žmogaus elgesiui. Šių pradų vienovę realizuojant valstybės mastu, formavosi geopolitika – kompleksinė mokslinių tyrimų sritis, tyrinėjanti geografinio veiksnio reikšmę šalies ekonomikai, jos struktūrai, apskritai šalies politinei[921], socialinei raidai. Imta specialiai pabrėžti gamtą ir kaip vartojamųjų verčių šaltinį šalia darbo.

Studijuoti geopolitiką nevartodami paties termino lietuviai pradėjo Fribūro universitete. Filosofas S. Šalkauskis, veikiamas prof. M. de Munnyncko idėjų apie geografinio veiksnio poveikį kultūrai, studijų Fribūro universitete metu 1917–1919 m. parašė prancūzų kalba specialią studiją *Dviejų pasaulių takoskyra* (pranc. *Sur le contin de daux mondes*, 1919), nurodęs, kad Lietuvos geografinė padėtis lėmusi, kad krašto kultūra plėtojosi kaip Rytų ir Vakarų kultūrų sintezė, sudariusi tos kultūros specifiką[922]. Tame pačiame Fribūro universitete Kazys Pakštas pir-

921 Vokietijos naciai, vadindami vokiečių tautą „Volk ohne Raum" (tauta be erdvės), geografinio veiksnio pagrindu grindė savo agresyvią užsienio politiką ir prie jos taikė diktatūrinį šalies vidaus valdymą.

922 Šalkauskis, S. *Raštai*, t. IV, Vilnius, Mintis, 1995.

masis iš lietuvių 1923 m. parengė disertaciją *Lietuvos klimatas*[923], o 1929 m. – geopolitinių straipsnių rinkinį[924], Stanislovas Tarvydas (g. 1901) 1939 m. – pirmąjį geopolitikos vadovėlį *Geopolitika* lietuvių kalba. Abu autoriai Lietuvos geografinę padėtį vertino kaip krašto politinei egzistencijai nepalankią: Lietuva geografiškai esanti tarp jos nepriklausomybei grėsmingų jėgų – Vokietijos, Sovietų Sąjungos ir Lenkijos. K. Pakštas net kėlė utopinį planą persikelti lietuviams į Pietų Ameriką ar į kitą geografiškai saugesnę vietą. Dėl gamtos turtų stokos geografinis veiksnys vertintas kaip nepalankus apdirbamajai pramonei plėtotis[925], o klimato specifika lemianti žemės ūkio struktūrą, kuri palankesnę plėtoti gyvulininkystę ir pieninkystę.

Vėliau geografinio veiksnio įtaką imta konkretinti: kaip ji gali paveikti ne tik šalies ekonomikos struktūrą, bet ir vidaus, užsienio politiką, net tautos charakterį. Todėl 4-me dešimtmetyje susirūpinta Lietuvoje turėti bent kelis šios naujos tyrimų srities specialistus, atitinkančius geriausius Europos kvalifikacijos standartus ir galinčius padėti savo kraštui geriau pažinti ir išnaudoti geografinio veiksnio specifiką: turimus gamtos turtus, šalia esančią jūrą, gyventojų skaičių, naujų specialybių ir profesijų rengimą, studijuoti kaimyninių valstybių užsienio politiką Lietuvos atžvilgiu. Vertinta socialinių jėgų pusiausvyros reikšmė šalies saugumui, o pati ši pusiausvyra traktuota kaip gamtos dėsnis[926]. Su ja sietas mažų valstybių likimo trapumas. Kaip atsvarą jėgos politikai raginta palaikyti tarptautinės teisės viršenybę, sudarinėti kolektyvinės gynybos sutartis.

Geopolitikos moksliniai tyrimai tuo metu daugiausia vyko Berlyno, Graco,

---

923 Pakštas, K. *Le Climat de le Lituanie*, Klaipėda, 1926; taip pat „Klimatas ir moralinės žmogaus pastangos (*Tiesos kelias*, 1929, nr. 1, p. 5–14).

924 Pakštas, K. *Baltijos respublikų politinė geografija*. Kaunas, Spindulys, 1929, 180 p.

925 Tuo metu Lietuvos žemės turtai buvo menkai ištirti. Pripažinta, kad daugiausia turima durpių (vidutinis durpynų gylis siekė 3–16 m, užėmė apie 4 proc. visos teritorijos (180 000 ha), žinota esant spalvotojo ir baltojo gipso, šiek tiek geležies rūdos, kalkių, smėlio stiklui gaminti, rudųjų anglių (Lietuvos žemės turtai. – *Ūkis ir namai*, 1933, nr. 30, p. 3). Šie turtai tada dar buvo mažai iššvalgyti, kai kurie pramoniniu būdu mažai naudoti arba visai nenaudoti. Geopolitikos studijos buvo pretekstas susidomėti šiuo klausimu, plačiau iššvalgyti jų telkinius, ieškoti būdų jais naudotis. Šiandien žinoma 17 rūšių Lietuvos žemės turtų (naudingųjų iškasenų).

926 Tarvydas, S. *Geopolitika*, Kaunas, 1939, p. 171.

Stokholmo ir iš dalies Strasbūro universitetuose. Lietuviai, pasiryžę studijuoti geopolitiką, pasirinko Austrijos Graco universitetą, kuriame tuo metu profesoriavo vienas pagrindinių pirmojo geopolitikos vadovėlio (*Baustein zur Geopolitik*, 1928) autorių ir žurnalo *Zeitschrift für Geopolitik* steigėjų Otto Maullis (1887–1957). Šiame vadovėlyje geopolitiką jis apibrėžė abstrakčiai, kaip „teoriją apie politinių įvykių priklausomybę nuo žemės“[927], arba kaip geografiškai nulemtą politiką. Geografinis determinizmas esąs ankstyvesnis už ekonominį, jis sietas su didžiaisiais XV–XVI a. geografiniais atradimais, žymiai pakeitusiais Vakarų Europos ekonominį, kultūrinį gyvenimą. Jie ne tik praplėtę vakariečių pasaulėvaizdį, bet ir atvėrę naujus horizontus prekybai, susisiekimo ir navigacijos priemonių gamybai.

Studijuoti geopolitiką Lietuvos vyriausybė 1935 m. pasiuntė tris savo stipendininkus: žurnalistą, buvusį tautininkų partijos žurnalo *Jaunoji Lietuva* redaktorių Motiejų Šeškų, Antaną Butkų (g. 1913) ir Vladą Vilimą. Du pirmieji 1935 m. įstojo į Strasbūro universitetą. Bet paaiškėjus, kad geopolitika kaip atskira mokslo šaka, šiame, kaip ir kituose Prancūzijos universitetuose, nedėstoma, jie nuo 1936 m. rudens perėjo į Austrijos Graco universiteto Filosofijos fakultetą.

Geopolitikos studijos prasidėjo nuo filosofijos ir sociologijos kaip išplėstinio geopolitikos metodologinio įvado. Siekta duoti studijuojantiems pajusti filosofiškai apmąstytą kūrybiškai veikiančio žmogaus santykį su geografiniu veiksniu, pasinaudojant jo privalumais ir įveikiant jo nepalankumą. Šiais tikslais Graco universitete A. Butkus ir M. Šeškus išklausė įvairių filosofijos istorijos ir atskirų filosofinių problemų kursus: prof. K. Radakovičiaus – „Platonas ir Aristotelis“, „Priežastingumo samprata B. Spinozos ir I. Kanto filosofijoje“, „Visuomenės teorija“, „Sociologija“, prof. A. Mally – logiką ir du spec. kursus „Pagrindiniai filosofijos klausimai ir uždaviniai“ ir „Kultūrinio gyvenimo filosofija“, prof. Siegelio – „Antikos filosofija“ ir „Filosofijos pagrindinės problemos“, taip pat kelis žymaus kritinio realizmo atstovo prof. Nikolai'aus Hartmanno spec. kursus

927 *Baustein zur Geopolitik*, 1928, p. 27.

gamtos ir žmogaus santykiams aptarti: „Etika: laisvės, atsakomybės ir likimo filosofinės sampratos įvadas“, „Vakarų pasaulėvaizdžio istorijos pagrindiniai bruožai“, „Pasaulio struktūros“ (vok. *Weltgebäude*) ir „Žmogaus teorija filosofijos požiūriu“, „Kosmosas ir žmogaus teorija filosofijos požiūriu“; iš geopolitikos – prof. O. Maullio „Geomorfologija“ (1936/37), „Istorinės geografijos pagrindiniai požymiai“, „Antropologinė geografija“, „Krašto kultūriškumo geografija“ (vok. *Geographie der Kulturlandschaft*) 1937/38)[928] ir kitus.

A. Butkus dėl ligos studijų nebaigė, o M. Šeškus sėkmingai tęsė studijas Graco universiteto Geografijos institute. 1937/38 m. žiemos semestre jis rašė daktaro disertaciją *Lietuva – valstybės morfologija* (vok. *Litauen, Morphologie des Staates*), pavadinimą vėliau (1939 m.) pakeitęs į *Lietuva: politinė geografija* (vok. *Litauen. Eine politische Geographie*). Šia tema jis 1938/39 m. skaitė Grace referatą „Geografinis miestų traktavimas“, rengė įvairių Lietuvos kultūros sričių (žemės ūkio, industrijos, etnografijos, susisiekimo, tautinių bendrijų) geografinius žemėlapius. Dėl finansinių problemų ir Europoje prasidėjusio karo disertaciją gynė ir gavo filosofijos daktaro laipsnį tik 1941 m. Bet įgyta specialybe pasitarnauti Lietuvai galimybių neturėjo: 1944 m., artėjant antrajai sovietinei okupacijai, pasitraukė į Austriją, vėliau – į Australiją, kur aktyviai dalyvavo įvairioje lietuvių visuomeninėje veikloje[929].

Trečias iš minėtų stipendininkų Vladas Viliamas geopolitines studijas (šalutiniai dalykai – geologija ir filosofija) baigė Berlyno universitete irgi daktaro laipsniu, apgynęs disertaciją *Baltijos regiono erdvė ir Baltijos valstybių rytų sienos* (1936). Joje tyrinėjo Baltijos valstybių geografinį, kultūrinį kraštovaizdį, jo istorines ir dabarties ribas, tekstą iliustravo savo paties parengtais žemėlapiais. Pagrindinis jo profesorius ir disertacijos vadovas – Berlyno geografijos instituto direktorius Krebsas, daugelio mokslo darbų autorius, vadovavęs ekspedicijoms į Afriką,

928 Geopolitiko Motiejaus Šeškaus studijų Graco universitete ataskaitos, 1936/37, 1937/38, 1938. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 917, l. 30, 38, 49.

929 Plačiau žr. *LE*, t. 29, p. 424.

Indiją, Sibirą, Balkanus[930]. Naudojosi Rockefellerio fondo stipendija. Grįžęs dirbo VDU asistentu, 1939 m. dalyvavo Maskvoje kaip Lietuvos delegacijos narys nustatant naują sieną tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos, 1940 01 15 išrinktas Berlyno geografijos draugijos nariu (vok. *Die Gesellschaft für Erkunde zu Berlin*)[931].

Su geopolitiniais klausimais užsienio universitetuose kartais būdavo susiduriama ir per ekonomikos, istorijos ar net psichologijos studijas. Psichologas Alfonsas Gučas Jenos universitete (Vokietija) 1938/39 m. klausė vokiečių atsargos generolo, prof. G. fon Zahno paskaitą „Rytų Europos gynybinė geografija" (vok. *Wehrgeographie von Osteuropa*), kurioje aiškino geografinio veiksnio reikšmę karyboje[932]. Jonas Kilikevičius Šveicarijos Sent Galeno aukštojoje prekybos mokykloje, geografijos seminare 1928 m. skaitė referatą „Vandens jėgos reikšmė Lietuvai"[933], istorikas Juozas Sakalauskas Berlyno universitete 1923 m. – „Lietuva – geografinis ir etnografinis vienetas"[934]. Atsižvelgdamas į šį integracinį geopolitikos pobūdį, Kazys Dausa 1936 m. ragino ją dėstyti net ir gimnazijose, rengti atitinkamos kvalifikacijos mokytojus[935].

6. Etnologija

Iki 1930 m. niekas iš lietuvių etnografijos ir etnologijos užsienyje nestudijavo. Bet poreikis joms jau sparčiai brendo. Lietuvoje formavosi muziejai, buvo kaupiami laisvę atgavusios tautos senovę menančių kūrinių eksponatai, o jiems rinkti, aprašinėti, tvarkyti, gilintis į jų kilmę, atspėti jų buvusią istorinę paskirtį reikėjo ir atitinkamų metodų, specialistų. VDU nesant etnologijos ir etnografijos katedros, priemonių ir šioms problemoms spręsti, reikėjo rinktis studijų užsienyje kelią – studijuoti ir perimti kitų šalių jau sukauptą etnologijos tyrimų patirtį, metodus,

930 V. Vilimo studijų Berlyno universitete apyskaita 1932 12 08. – LCVA, f. 631, ap. 12, b. 663, l. 8–9.

931 *Kosmos*, 1940, p. 151–152.

932 Studienbuch für Alfonsas Gučas, Jena, 1938/39. – A. Gučo asmeninis archyvas.

933 J. Kilikevičiaus studijų Sent Galene ataskaitos 1928–1929 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 453, l. 26.

934 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 821, l. 5.

935 Dausa, K. Geopolitika mokykloje. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 23, p. 554–557.

pačią etninę kultūrą studijuoti per santykį su bendruoju istoriniu, kultūriniu kontekstu, lėmusiu etninių kultūrų raidą ir specifiką.

Pirmasis iš lietuvių, išvykęs į užsienį studijuoti tautotyrą, buvo Jonas Balys, jau parodęs nuoseklesnį domėjimąsi šia sritimi ir sukaupęs tam tikrą asmeninį patyrimą. Rinkti tautosaką, lietuvių mitologines pasakas, karo dainas (jų buvo surinkęs virš 400), fotografuoti ir aprašinėti kryžius, architektūros paminklus jis buvo pradėjęs dar mokydamasis Kupiškio vidurinėje mokykloj ir net dalį šios medžiagos publikavęs žurnaluose *Tauta ir žodis* (1928, V knyga, p. 633–649), *Jaunoji Lietuva* (1929–1930), *Švietimo darbas* (1927, 1930)[936].

55 pav. Jonas Balys (1909–2011)

Gavęs Lietuvos valstybės stipendiją[937], jis 1930/31 m. žiemos semestrui įstojo į Austrijos Graco universiteto Filosofijos fakultetą, bet dar aiškiai nesusiorientavęs savo studijų prioritetuose, pagrindiniu dalyku pasirinko ne etnologiją, o istoriją. Bet išklausęs Grace keletą bendrų istorijos dalykų ir tik vos du kursus, artimus etnologijai („Teisė ir tautosaka“ (prof. Byloff), „Antropogeografija“ (prof. Otto Maull), apsilankęs keliuose to paties geopolitiko prof. O. Maullio politinės geografijos seminaruose[938], pasijuto suklydęs pasirinkdamas. Todėl vasaros semestrui jis 1931 06 15 persikėlė į Vienos universitetą, pagrindiniu studijų dalyku jau pasirinko etnologiją, o viduramžių ir naujųjų amžių istoriją – tik šalutiniu. Vienoje rado palankias etnologijos studijoms sąlygas: čia veikė Etnologijos katedra (institutas), kuriai vadovavo pasaulinio garso mokslininkai etnologai prof. Wilhelmas Koppersas (1886–1961) ir prof. Wilhelmas Schmidtas (1868–1954), vieni iš Austrijos kultūrinės antropologijos pradininkų, įsteigę ir redagavę šios krypties žurnalą

936 J. Balys. *Curriculum vitae*, 1930 03 27. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 69, l. 4.

937 Lietuvos valstybė J. Baliui nuo 1930 05 iki 1934 07 išmokėjo stipendiją – 15 650 Lt. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 69, l. 1.

938 J. Balio pranešimas Švietimo ministerijai apie savo studijas Graco universitete, 1931 03 06. – Ten pat, l. 42.

Anthropos, vystę „kultūrinių ratų“ teoriją, ją grindę istorizmo metodu. Etnologiją čia dėstė net penki įvairių etnologijos sričių profesoriai. Be to, Vienoje buvo turtingi etnologijos ir etnografijos muziejai, bibliotekos. Tarp universitete J. Balio išklausytų etnologijos paskaitų minėtinos: prof. W. Schmidto „Nuosavybės išsivystymas toliau pažengusių primityvių tautų kultūrose“ ir „Rinktiniai etnologijos metodikos skyriai“, prof. A. Haberbandto – „Tautotyros įvadas“, dr. F. Schehlio – „Rytai ir ankstyvosios Graikijos istorija“ (vok. *Orient und frühgrichische Geschichte*, 1931), prof. dr. R. Hennigo – „Geopolitika“ (1931[939]). Prof. W. Kopperso etnologijos seminare J. Balys nagrinėjo tautos, šeimos, bendruomenės ir valstybės sąvokų tapsmą, parengė ir skaitė tame seminare du referatus: „Senųjų kultūrų Vyriausioji Būtybė“ (vok. *Das Höchste Wesen der Urkultur*, 1932), disertacijos tema „Šamanizmas ir istoriniai kultūrų santykiai tarp Pietų ir Šiaurės Azijos“ (vok. *Der Schamanismus und die kultur-historische Beziehungen zwischen Sud- und Nordasien*, 1933)[940], politinės geografijos seminare „Die geopolitische Lage der baltischen Staaten“ (1931 02 10)[941]. Metodologinei studijų kokybei pagilinti 1931/32 m. žiemos semestre išklausė psichologo Karlo Bühlerio „Psichologijos studijų įvadą“, prof. K. Reinigerio filosofijos kursą „Pagrindiniai pažinimo teorijos ir metafizikos klausimai“, lankė jo vedamas pratybas. V. Kopperso vadovaujamas ėmėsi rašyti daktaro disertaciją, bet ne Lietuvos etnologijos tema (matyt, lietuviškai temai negavo universiteto vadovybės pritarimo).

J. Balys pasirodė kaip gabi, energinga, į platų akiratį besiorientuojanti asmenybė: studijuodamas Vienoje daug skaitė etnologinės, filosofinės, politinės literatūros[942], rašė straipsnius ir knygų recenzijas Lietuvos žurnalams. I. Tamošaičio re-

939 Lietuvos Mokslų akademija. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas (toliau – LKLI), F69-90.

940 LKLI, F69-13, 14. Abu šiuos referatus vėliau J. Balys paskelbė lietuvių spaudoje: „Primityvių tautų Vyriausia Būtybė“ (*Soter*, 1932, nr. 2) ir „Šamanizmas“ (*Eranus*, 1935, t. II).

941 J. Balio užrašų knygelė 1931 m. – LKLI, F69-84.

942 Aforizmų forma buvo net susikonspektavęs žymaus prancūzų poeto Paulio Valéry knygą *Politische Parteien von Paul Valery,* iš jos išsirašęs tokias frazes: „Nėra tokios partijos, kuri nebūtų prieš savo tėvynę inirtusi“, „Kiekviena visuomenės santvarka reikalinga fikcijų“, „Teisė yra pagalbinė jėgos priemonė“, „Poincare, šis Bestija, viską žino, bet nieko nesupranta“. – J. Balio užrašų knygelė, 1931 m., LKLI, F69-94.

daguojamame žurnale *Vairas* jis 1932 m. paskelbė net tris straipsnius ir recenziją Jurgio Dovydaičio etnografinei knygai[943]. Lankė ir tuo metu populiaraus austrų sociologo prof. Othmaro Spanno paskaitas: „Der standische gegliederte Staat" (liet. „Luomais suskirstyta valstybė"), „Istorijos sociologija ir filosofija" (1931), savarankiškai studijavo O. Spanno knygą *Universalistinės valstybės sampratos pagrindiniai bruožai* (vok. *Hauptpunkte der universalistischen Staatsauffassung*, 1930), *Vaire* paskelbė analitinį straipsnį „O. Spanno „Tikroji valstybė" (vok. „Der wahre Staat")[944]. I. Tamošaičio paragintas įkalbėjo savo etnologijos prof. W. Koppersą bendradarbiauti lietuvių spaudoje etnologijos temomis[945].

Aktyviai J. Balys veikė ir Vienos lietuvių studentų draugijoje „Lithuania". 1931 m. jos susirinkimuose perskaitė du gana plačios apimties su jo studijų tema susijusius referatus: „Lietuvos sienos etnografiniu ir geopolitiniu atžvilgiu", „Vilniaus klausimas etnografiniu ir geopolitiniu atžvilgiu"[946]. O Vienos lietuvių korporacijos „Neo-Lithuania" susirinkime – „Valstybė ir bažnyčia viduramžiais" (1931 05 09)[947].

Etnologijos ir antropologijos studijas J. Balys baigė 1933 m. filosofijos daktaro laipsniu, apgynęs disertaciją *Der Schamanismus bei der Volker Indischen Archipels und Halbinsel Malakka*[948] (liet. *Indijos archipelago ir Malakkos pusiasalio tautų šamanizmas*). Tęsdamas studijas ir rengdamas habilitacinį darbą apie lietuvių liaudies pasakas, 1934–1935 m. dar specializavosi tautosakos srityje Helsinkio universitete pas šios srities folkloristą prof. V. J. Mansikką (1884–1947). Ketino

943 J. Balys, Folkliorininko darbas. – *Vairas*, 1932, p. 18; Rec. Dainos, surinktos Jurgio Dovydaičio, *Vairas,* 1932, p. 125; Etnologijos ir archeologijos sutartinis darbas. – *Vairas*, 1932, nr. 6, p. 221, Geopolitika, *Vairas*, 1932, nr. 3, p. 382–392. Siekdamas plėsti akiratį ir palyginti etnografijos pavyzdžius, 1931 m. lankė Vienoje įvairius muziejus: Baldų (*Gemälde Galerie*), Baroko, XIX a. moderniojo meno galeriją, Austrijos tautotyros (*Volkskunde*), Austrijos industrijos ir amatų, Paryžiuje – Luvro, Versalio, Liuksemburgo, Kolonijų parodos ir kitus.

944 *Vairas*, 1931, nr. 12.

945 Kopperas, W. Šeimos plėtros istorija tautotyros šviesoje. – *Vairas*, 1932, nr. 12, p. 265–274.

946 LKLI, F69-84, p. 27.

947 LKLI, F69-84.

948 J. Balio pranešimas apie savo studijas Vienos universitete Švietimo ministrui 1933 m. liepos 17 d. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 69, l. 19.

kartu su prof. Mansikka vykti į Leningradą tyrinėti buvusios Imperatoriškosios geografijos draugijos archyve esančius lietuvių tautosakos rankraščius. Bet dėl sunkumų gauti Sovietų Sąjungos vizą nežinia, ar išvyko[949].

Siekdamas gilinti etnologijos žinias J. Balys uoliai mezgė ryšius su kitų šalių profesoriais ir tos srities tyrinėtojais. Kurį laiką (1935, 1939) susirašinėjo etnologijos, folkloro klausimais su Stokholmo prof. Sigurdu Erixonu, su Brno universiteto etnologu prof. dr. Francais Pospišiliu (1934), kuris mokėsi lietuvių kalbos, tarėsi su juo keistis savo raštais[950], su žurnalo *Anthropos* redaktoriais J. Hennigeriu ir H. Ankeru (1934, 1937, 1939), su minėtu V. J. Mansikka ir kitais. Kad kuo daugiau žmonių pasaulyje sužinotų ir apie lietuviškąją etnologiją, rašė straipsnius į užsienio profesionalius žurnalus: 1937 m. švedų etnologijos žurnalo *Acta Ethnologica* antrajame numeryje paskelbė straipsnį apie Lietuvos piemenėlių, arkliaganių išdaigas, pasilinksminimus (vok. „Über die Geheimbünde in Litauen")[951], o 1939 m. Kopenhagos tokiame pat žurnale – studiją *Apie lietuvių liaudies balades* (27 p.) (vok. *Über die litauischen Volksballaden*)[952].

Užsienyje įgyta patirtis ir jos sustiprintas profesinis pomėgis lėmė, kad J. Balys, grįžęs po studijų, tapo Lietuvoje įvairių naujovių, susijusių su etnologija, dalyviu, o gal ir pradininku: 1934 m. jis – vyr. asistentas tais metais įsteigtoje VDU Etnikos katedroje (tyrinėtojai nutyli, kieno iniciatyva ji įsteigta, nors laiko požiūriu sutapo su J. Balio etnologijos studijų pabaiga Vienoje 1933 m.). 1935 m. J. Balys įkūrė ir redagavo pirmąjį tęstinį Lietuvoje etnologijos žurnalą *Tautosakos darbai*, nuo 1935 m. tapo „naujai įsteigto" Lietuvių tautosakos archyvo vedėju (vėl nutylimas steigimo iniciatorius), o nuo 1942 m. – Tautotyros katedros vedėju[953].

---

949 J. Balio prašymas Lietuvos švietimo ministrui, 1933 10 19. – Ten pat, l. 17.

950 LKLI, F69-121.

951 Lingis, J. Nauji tarptautiniai žurnalai. – *Gimtasis kraštas*, 1938, nr. 1–2, p. 272.

952 *XX amžius*, 1939, nr. 213.

953 Žarskienė, Rūta. Jonas Balys – lietuvių tautosakos archyvo įkūrėjas. – https://archyvas.llti.lt/lt/jonas_balys/; Apanavičius, R. Etnologijos studijos Lietuvoje 1927–2005 metais. – *Lietuvos etnologija*, 2009. 9(18), sud. V. Čiubrinskas, Vilnius: LII, 2010, p. 142–143.

Etnologijos studijos Stokholmo ir Upsalos universitetuose. Plečiantis lietuvių tautotyros tyrimams, į jų objektą įtraukiant ir materialinės kultūros paminklus (pilkapynus, piliakalnius, įvairios paskirties senuosius pastatus, jų vidaus planavimą), imta ieškoti platesnių sąsajų tarp Lietuvos ir Šiaurės Europos, ypač Skandinavijos, šalių senųjų kultūrų. Lietuvos švietimo ministerija 4-tame dešimtmetyje pasiuntė į Stokholmo ir Upsalos universitetus studijuoti Švedijos archeologiją, etnologiją ir etnografiją tris savo stipendininkus VDU studentus: Karolį Meką (nuo 1934 m.), tuo metu dirbusį ir Kauno miesto muziejaus senienų konservatoriumi, Juozą Lingį (nuo 1935 m.) ir Juozą Jušką (nuo 1937 m.). Juos įpareigojo ne tik įgyti etnologijos kvalifikaciją, bet ir tyrinėti lietuvių, švedų ir apskritai Šiaurės Skandinavijos tautų kultūrų istorines formas, jas lyginti, ieškoti tarp jų bendrumo ir į jį vedusių kelių.

Švedijos etnologijos tyrimais domėtasi ir kiek anksčiau. Į trijų mėnesių Pabaltijo archeologijos kursus Stokholmo Nacionaliniame muziejuje 1931 m. buvo pasiųstas minėtas K. Mekas, kuris ten klausė prof. B. Nermano paskaitų apie vėlyvojo geležies laikotarpio Pabaltijo senienas, jų formų kaitą, Skandinavijos šalių santykius su Pabaltijo tautomis, o doc. N. Abergo – apie Skandinavijos šalių akmens ir žalvario laikotarpių kultūrą, dalyvavo N. Abergo įvairių Švedijos vietovių (Vendely, Sigtūnos, Gotlando salos) 6–8 amžiaus kapinynų archeologiniuose kasinėjimuose, susipažino su archeologinio kasinėjimo technika, radinio brėžinių sudarymu. Stokholmo muziejuje rinko ir Lietuvos archeologinę medžiagą, sakė vienoje iš Stokholmo bibliotekų aptikęs vokiečių generolo Carlo von Schmitho (1817–1875) 1863 m. rankraštį „Necrolithuanica“ su įvairiose Lietuvos vietose rastų laidojimo radinių piešiniais. K. Mekas rašė, pasidaręs šio rankraščio išrašus[954], bet ar kur juos naudojęs, nežinoma[955]. Grįžęs, Švedijoje stebėtą senosios

954 K. Meko ataskaita apie 1931 m. komandiruotę į Pabaltijo archeologijos kursus Stokholme, 1932 01 15. – LCVA, f. 631, ap. 13, b. 44, l. 15–16.

955 Leidykla „Versus aureus“ 2006 m. išleido šį Carlo von Schmitho rankraštį *Necrolithuanica*, kurį spaudai parengė R. Griškaitė, A. Katilius, V. Kazakevičius ir A. Mickevičius. Rengėjai šį leidinį pristatė kaip „unikalų XIX a. vidurio Lietuvos archeologijos ir mitologijos tyrimų šaltinį“. Ypatingą rankraščio vertę sudaro tai, kad jame

kultūros branginimo sąmonę skleidė Lietuvoje: ragino Lietuvos ūkininkus nearti, nekasinėti tų vietų, kur būta pilkapynų, piliakalnių, nerinkti nuo jų akmenų, tai, esą, ne tik „mūsų krašto papuošalai, bet ir brangi medžiaga mūsų tėvų gyvenimui pažinti“ [956].

56 pav. Sigurdas Erixonas (1888–1968)

Nuo specialių kursų lankymo pereita prie sistemingų etnologijos studijų Upsalos ir Stokholmo universitetuose galbūt todėl, kad juose tuo metu profesoriavo plačiai pasaulyje žinomas etnologas Sigurdas Erixonas, kūręs savitą empirinės etnologijos mokyklą, 1937 m. įsteigęs ir redagavęs etnologijos žurnalą *Folk-Liv* (liet. *Liaudies gyvenimas*), be to, domėjęsis ir Lietuvos etnologija. Viename iš savo straipsnių apie Šiaurės Europos tautų medžio (rąstų) statybos ir kampų surišimo techniką aprašė minėtame žurnale tokios statybos pavyzdį ir iš Lietuvos (įdėjo kaip iliustraciją Babtų apylinkės senos klėties kampų surišimo nuotrauką)[957]. 1930 m. lankėsi Lietuvoje, čia rinko etnologinę medžiagą, ketino net parašyti knygą apie Lietuvą[958]. Pasak J. Lingio, S. Erixonas „kartais ištisais vakarais pradiskutuoja su pas jį studijuojančiais lietuviais studentais apie Lietuvos etnologinę medžiagą, jos rinkimą, tvarkymą“[959].

Studijų baigiamajam darbui K. Mekas pasirinko temą *Lietuvių gyvenamieji namai ir kluonas* (vėliau temą performulavo į bendresnę *Lietuvių liaudies pastatai*). Ši lietuvių etnologijos sritis tada kėlė susidomėjimą ir užsienio etnologams, nes tai buvo nykstanti Pabaltijo senosios kultūros dalis. Valstiečiams keliantis į

užfiksuoti (perpiešti) Vilniaus Senienų muziejaus archeologiniai dirbiniai, kurie iki mūsų dienų neišlikę“. https://www.patogupirkti.lt/knyga/carl-von-schmith-necrolithuanica.html

956 Mekas, K. Gerbkime senovės paminklus. – *Trimitas,* 1933, nr. 22, p. 425.

957 J. L. [Juozas Lingis], Nauji etnologiniai žurnalai. – *Židinys,* 1938, nr. 1, p. 139.

958 Lingis, J. Didžiajam šiaurės etnologui 50 metų. – *Gimtasis kraštas*, 1938, nr. 1–2 (17–18), p. 268–269.

959 Ten pat, p. 269.

vienkiemius, Lietuvoje sparčiai nyko gatviniai kaimai, jų medžio architektūra ir su ja susijusiosios dvasinės kultūros tipas. Todėl Lietuvos gatvinių kaimų medžio statinius, jų architektūrą prof. S. Erixonas laikė „aukso duobe etnologijos mokslui“ [960]. Jis sakęs, kad kituose kraštuose toji medžiaga jau seniai išnykusi, kartais nepalikusi net pėdsakų. O be jos esą kartais sunku spręsti atskiras etnologijos mokslo problemas[961].

K. Mekas, rinkdamas etnografinę medžiagą baigiamajam darbui, 1938 m. vasarą lankė Lietuvoje dar išlikusius gatvinius kaimus ar jų fragmentus, aiškinosi, kokiuose pastatuose lietuviai gyveno, augino ir laikė gyvulius, kūlė javus. Sudarinėjo ir tokių Lietuvos etnologijos paminklų registrą[962]. Šią gausiai iliustruotą K. Meko studiją jo vadovas prof. S. Erixonas priėmė kaip „labai vertingą“[963].

57 pav. Juozas Lingis (1910–1998)

Stokholmo aukštąją mokyklą K. Mekas baigė 1939 m. filosofijos daktaro laipsniu. Grįžęs 1939–1941 m. dirbo Lietuvos švietimo ministerijoje ir čia, kaip teigiama, jam tekę „rūpintis“ Liaudies buities muziejaus, tuo metu vadinto „Oro muziejumi“, steigimu[964]. Tokio muziejaus idėją jis, be abejo, buvo parsivežęs iš Švedijos, kur buvo gerai pažinęs Stokholme po atviru dangumi veikiantį etnografinį Skanseno muziejų, vieną seniausių lauko muziejų pasaulyje (atidarytas 1891 m.). Tačiau dėl sovietų okupacijos K. Mekas, kaip ir dauguma užsienyje studijavusių asmenų, užsienyje įgytų kvalifikacijų negalėjo pilnai panaudoti Lietuvos pažangai (K. Mekui irgi tekę kurį laiką slapstytis nuo gresiančių sovietų represijų). Bet po atviru dangumi veikiančio liaudies buities muziejaus idėja Lietuvoje

960 Ten pat.

961 Ten pat.

962 K. Meko prašymas Švietimo ministerijai 1938 03 31. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 608, l. 19.

963 Stokholmo aukštosios mokyklos prof. S. Erixono raštas Lietuvos švietimo ministerijai 1938 12 16. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 608, l. 10.

964 https://lt.wikipedia.org/wiki/Karolis_Mekas

buvo įgyvendinta[965].

58 pav. Karolis Mekas (1906–1993)

S. Erixono studentai buvo ir jau minėti Juozas Lingis ir Juozas Juška. J. Lingis, gavęs 1935 m. Švedijos vyriausybės vienkartinę stipendiją ir Lietuvos švietimo ministerijos paskolą, iš pradžių lankė Švedijos Upsalos universiteto rengtus švedų kalbos ir kultūros pažinimo kursus, vėliau Stokholme studijavo Švedijos etnografijos archyvų etnografinės medžiagos tvarkymo metodus, lankė garsųjį Švedijos Šiaurės muziejų (šved. *Nordiska Museet*, įsteigtą 1873 m.) ir jau minėtą Skanseno lauko muziejų. Bendraudamas su prof. S. Erixsonu ir minėtų muziejų vedėju prof. Andreasu Lindblomu, etnografais dr. Bambersu, dr. Bergu, sakė pastebėjęs labai didelį švedų ir Lietuvos liaudies kultūros objektų formų, konstrukcijų, pagražinimų detalių apdirbimo būdų įvairiose darbo stadijose panašumą[966]. S. Erixono pakviestas J. Lingis 1936 m. specialiai vyko į Švediją jau kaip S. Erixono ekstraasistentas padėti profesoriui tvarkyti ir papildyti jo 1930 m. Lietuvoje surinktą etnologinę medžiagą ir ruošti Pabaltijo etnologijos atlasą. Kartu, įsirašęs į Stokholmo Aukštąją mokyklą, klausė S. Erixono etnologijos paskaitų, dalyvavo jo vedamuose seminaruose ir mėnesio trukmės organizuotoje etnografinėje ekspedicijoje po Stokholmo apylinkes[967]. Sakėsi didesnę dalį S. Erixono Lietuvoje surinktos medžiagos nukopijavęs ir perdavęs Lietuvos Valstybės archeologijos komisijai[968]. *Gimtajame krašte* paskelbė du didesnės apimties straipsnius muziejininkystės tema[969].

---

965 Toks muziejus Rumšiškėse įsteigtas 1966 m. jau kitų asmenų iniciatyva ir pastangomis; atidarytas lankymui 1974 m., vėliau pervardintas į Lietuvių liaudies buities muziejų, o 2023 m. – į Lietuvos etnografinį muziejų https://lt.wikipedia.org/wiki/Karolis_Mekas

966 J. Lingio prašymas Švietimo ministrui 1936 01 09. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 539, l. 40.

967 S. Erixono raštas Švietimo ministerijai 1936 07 30, – Ten pat, l. 31.

968 J. Lingio Curriculum vitae, 1936. – Ten pat, l. 53.

969 Lingis, J. „Kultūriniai muziejai“ (G.K. 1938, nr. 3–4) ir „Rinktinių tvarkymas kultūriniame muziejuje“ (G.K. 1939, nr. 1). – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 539, l. 12.

S. Erixono pavedimu 1939 m. vasarą J. Lingis keliavo po Lietuvą tyrinėdamas ir fotografuodamas įvairias Lietuvos liaudies kultūros sritis, ypač žemdirbystę. Šį jo atliktą darbą S. Erixonas vertino kaip „nepaprastai svarbų“, o patį J. Lingį – kaip „perspektyvią kultūrinę krašto pajėgą“[970]. 1939 m. planuota Stokholmo aukštojoje mokykloje steigti lietuvių kalbos katedrą, o vienu iš jos lektorių kviesti Juozą Lingį[971].

Kitas lietuvis Juozas Juška (g. 1911, iš Daugailių, Utenos apskr.), prof. S. Erixono suorientuotas, irgi gilinosi į panašią lietuvišką temą *Lietuvos žuvininkystė etnologiniu požiūriu*[972]. 1938 m., rinkdamas jai medžiagą, keliavo po Lietuvą, taip pat aprašinėjo ir išlikusią senąją lietuvių medžio statybą, senovinių liaudies namų vidaus išplanavimą. Prof. S. Erixono palankaus įvertinimo paskatintas (l. 6), ketino imtis platesnio tyrimo apie lietuvių gyvenimą geležies amžiuje ir jam visiškai atsidėti. Patį tyrimą vadino „gyvenimotyra“, šis įdomus naujadaras galbūt dėl sunkesnio ištarimo neprigijo. 1939 m. Švedijos Gustavo Adolfo akademijai pradėjus leisti švedų etnokultūros atlasą, į jo atskirus skyrius buvo įtraukta ir Lietuvos etnologijos medžiaga. Ją tvarkyti ir papildyti buvo pavesta tuo metu ten studijavusiems J. Lingiui ir J. Juškai[973].

Šie netradiciniai lietuvių studentų santykiai su prof. S. Erixonu buvo reikšmingas atvejis, kai lietuviai užsienyje ne tik studijavo etnologijos pagrindus, bet buvo profesoriaus įtraukti ir į bendrus Švedijos ir Lietuvos etnologijos tyrimus, sujungiant teoriją su praktika, kvalifikacijos įgijimą – su Lietuvos etnologijos pažinimu ir jos įvedimu į tarptautinį kontekstą.

---

970 Prof. S. Erixono raštas Lietuvos švietimo ministrui, 1940 07 23 – Ten pat, l. 5.

971 *Akademikas*, 1939, nr. 8, p. 132.

972 J. Juškos studijų Stokholmo aukštojoje mokykloje ataskaita, 1938–1939 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 398, l. 3–4, 8, 15.

973 J. Lingio ir J. Juškos prašymas Švietimo ministrui K. Jokantui 1939 11 27. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 539, l. 9. Lietuvos etnologija ėjo į Europos atmintį ir kitais būdais. Lietuviai, dalyvaudami 1938 m. Paryžiuje vykusioje Europos tautų liaudies šokių parodoje, parengė 10 foto nuotraukų, 8 lėles, dvi fonografijos plokšteles ir visa tai, kaip Lietuvos etnologijos eksponatus, perdavė Europos liaudies šokių muziejui (Kultūros departamento dir. V. Soblio raštas Lietuvos pasiuntinybei Paryžiuje, 1938 02 08. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1479, l. 157).

Dėl prasidėjusio II pasaulinio karo J. Lingis ir J. Juška studijų nebaigė, o dėl tragiškų Lietuvai 1940 m. įvykių neteko galimybių pasitarnauti Lietuvai ir įgytomis kvalifikacijomis. J. Lingis, vengdamas galimų represijų, į sovietų okupuotą Lietuvą negrįžo, J. Juškos likimas nežinomas.

7. Studijos jūrų platybėms įveikti

Jūreivystė priklausė ne tik prie egzotinių, bet ir prie bene ekstremaliausių profesijų, kurių lietuviams teko mokytis užsienyje. Jos gali būti traktuojamos ir kaip nauja sudėtinė Lietuvos geopolitikos dalis, susijusi su lietuvių pastangomis įvaldyti krašto gerovei naujai atsivėrusį geografinį veiksnį – priėjimą prie jūros. 1923 m. atgavus Klaipėdos kraštą ir Klaipėdos uostą, su juo Lietuvai atsivėrė vartai į pasaulio vandenynus, tolimus kraštus, o sykiu – ir galimybė plėtoti naujas ūkio sritis šalies pažangai spartinti. „Jūra mums – antra žemė maitintoja“, – rašė 1938 m. jūreivystės inspektorius atsargos generolas Teodoras Daukantas[974]. Lietuvos laivynas tais pačiais metais vien per liepos mėnesį buvo pervežęs 88 proc. visos užsienio eksportui skirtos Lietuvos ūkio produkcijos[975], taip parodęs savo augančią reikšmę Lietuvos ūkiui ir bendrai pažangai. Todėl jūreivystės kaip naujos profesijos įvaldymas iškilo Lietuvai kaip itin svarbi aktualija.

Į šią naujos veiklos sritį entuziastingai veržėsi drąsus Lietuvos jaunimas, dažnai neturtingas, kilęs iš kaimų, iki tol jūros net nematęs, bet pasiryžęs pažinti ir įveikti prieš jį atsiveriantį paslaptingą ir grėsmingą jūrų pasaulį. Per 1936 m. gegužės 31 d. Klaipėdoje vykusią Akademinio jaunimo jūros dienos šventę kai kurie VDU studentai net viešai prisiekė paversti Lietuvą jūrine valstybe[976].

Tai vertė spręsti du pagrindinius, sudėtingus uždavinius – įsigyti savo prekybos laivyną ir parengti savų žmonių, kurie galėtų jį valdyti. Pirmojo sprendimas prasidėjo dar tais pačiais 1923 m., nusipirkus iš Vokietijos du pirmuosius

974 *Akademikas*, 1938, nr. 16, p. 347.

975 Ten pat. Baltuška, R. *Baltijos jūra ir Lietuvos laivynas*, Baltos lankos, 2009, p. 156–167

976 L. Balsio autobiografija 1936 09 10. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 71, l. 31; Baltuška, R. *Baltijos jūra...*, p. 174–175

laivus „Jūratė“ ir „Kastytis“. Sparčiau laivynas ėmė augti nuo 1933 m. ir ypač nuo 1938 m., kai jau turėta vienuolika prekybos laivų[977].

7.1 Jūreivystės pradmenų mokymas Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje

Paraleliai rengtas ir jo personalas. Neturint reikiamos bazės ir lėšų savo visavertei jūreivystės mokyklai įsteigti, 1923 m. buvo atidarytas dvimetis Jūreivystės skyrius prie Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos pradinėms jūreivystės žinioms įgyti. Priimtiems į tą skyrių 22 jaunuoliams bendruosius dalykus (matematiką, chemiją, braižybą, lietuvių ir vokiečių kalbas) dėstė technikos mokyklos dėstytojai, o jūreivystes disciplinas (sekstantą, kompasą, chronometrą ir kitus navigacijos prietaisus) – buvę jūreiviai[978], tarp jų ir vienas tos mokyklos įsteigimo iniciatorių atsargos generolas Teodoras Daukantas (g. 1884), baigęs Peterburgo karo jūros mokyklą ir jūrų akademiją, 1903–1917 m. tarnavęs rusų karo, o 1919–1921 m. – prekybos laivyne. 1925 m. skyrius išleido pirmąją tolesnėms studijoms parengtą būsimųjų Lietuvos jūrininkų kartą[979].

Visavertis jūreivio parengimas tada susidėjo iš dviejų dalių: kelis mėnesius ar metus trunkančios plaukiojimo laivais praktikos ir specialių teorinių žinių. Plaukiojimo praktika buvo ne tik praktinių įgūdžių įgijimas, bet ir kandidato individualaus tinkamumo šiai specialybei patikrinimas. Tokį išbandymą įveikęs jaunuolis galėjo stoti į jūros mokyklą – teoriškai ruoštis jau konkrečiai jūreivystės specialybei: kapitono, šturmano, mechaniko, locmano. Lietuvos Ministrų kabinetas, įvertinęs šią jūreivių parengimo specifiką, su ja susijusias išlaidas ir potencialų Lietuvos jūreivių poreikį, 1925 m. rugpjūčio 25 d. nutarė nesteigti savo jūreivystės mokyklos, o reikiamą jūrininkų skaičių rengti užsienio mokyklose[980].

977 Mūsų prekybos laivynas. – *Jūra*, 1938, nr. 11, p. 366.

978 Butkus, V. Laivai be uosto. Puslapiai iš Lietuvos jūreivystės istorijos. – *Švyturys*, 1986, nr. 16; Baltuška, R. *Baltijos jūra*..., p. 164.

979 *Jūra*, 1937, nr. 6, p. 160.

980 LCVA, f. 386, ap. 1, b. 910, l. 98.

7.2 Studijos Suomijos Abo (Turku) jūreivystės mokykloje

Iš Jūreivystės skyrių baigusių asmenų Lietuvos susisiekimo ministerija atrinko 14 studentų, paskyrė jiems stipendijas po 250 Lt (nuo 1929 m. – 300 Lt ir 500 Lt mokslapinigių metams[981]) ir 1925 m. spalio 15 d. išsiuntė juos į Suomijos Abo (Turku) jūrų navigacijos mokyklą. Čia jiems buvo įsteigta paralelinė klasė, išlaikoma Lietuvos vyriausybės (tam skirta 26 477,50[982], 1928 m. – 52 955, 1929 m. – 73 400 suomiškų markių)[983]. Be tiesioginių jūreivystės, navigacijos dalykų, toje mokykloje mokė ir trijų užsienio kalbų: švedų, vokiečių ir anglų.

59 pav. Bronius Krikštopaitis (kairėje), būsimasis Lietuvos laivo „Marijampolė" kapitonas su vienu iš Jūreivystės skyriaus dėstytojų Teodoru Reingardu, 1924 m.
(Iš B. Krikštopaičio Jūrų keliais)

Po metų pereita prie tolimojo plaukiojimo praktikos. Lietuvos vyriausybei susitarus su garsaus suomių verslininko Gustavo Erixono laivybos kompanija, būsimieji lietuviai jūrininkai buvo priimti atlikti praktiką į du tos bendrovės

981 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1390, l. 71.

982 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 144.

983 Suomių jūros mokyklos raštai Lietuvos konsului Helsinkyje 1929 09 24. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1390, l. 52, 59.

mokomuosius burinius laivus „Olivebank“ ir „Archibald Russel“, kurie plaukiojo tarp Vakarų Europos ir Australijos uostų. 1926 m. vėlyvą rudenį šie laivai, kuriuose buvo ir po septynis lietuvius, išplaukė iš Alandų salų į dvejus metus truksiančią sunkią kelionę į Australiją.

Apie šios kelionės sunkumus vienas iš burlaiviu „Archibald Russel“ plaukęs lietuvis Mykolas Limba vėliau dalijosi prisiminimais su Venantu Butkumi: „Švediją pasiekėme vėlai rudenį. Bekraunant statybines medžiagas, laivas Botnijos įlankoje įšalo.“ Gyvenimo sąlygos buvo sunkios: laivas nepritaikytas šalto klimato sąlygoms – sienos geležinės, gyvenamosios kajutės apšildomos geležinėmis krosnelėmis, nakties metu antklodės prišaldavusios prie sienų. Pirmais plaukiojimo metais jūreiviai sunkiai dirbo be atlyginimo. Dėl sunkių darbo ir gyvenimo sąlygų lietuviai skundėsi Lietuvos pasiuntiniui Suomijoje Jurgiui Savickiui, o laivui „Olivebank“ atplaukus į Australijos uostą Port Linkolną, septyni tame laive buvę lietuviai praktikantai (kadetai) dėl nepakeliamų darbo sąlygų ir laivo vadovybės vengimo juos mokyti jūreivystės teorinių dalykų sustreikavo. Buvo nutarę pereiti į kitus laivus ir grįžti į Lietuvą. Ir tik grasinanti telegrama iš Kauno privertusi juos tęsti praktiką[984]. Tačiau ne visus – du iš jų – Richardas Raudonikis ir Jonas Vasiliūnas (Vasiulis), pradėję streiką Port Linkolne, nepakluso Kauno komandai – pasiliko Australijoje, vėliau apsigyveno Naujojoje Zelandijoje[985].

Ši ilga, sunkių išbandymų ir žiauraus jūros krikšto kelionė pareikalavo iš pirmųjų Lietuvos jūrininkų ne tik kančių, bet ir aukų. Grįžtant iš Australijos, 1928 m. balandžio 2 d. prie Horno kyšulio[986] netoli Ugnies žemės Atlanto vandenyne burinis laivas „Archibald Russel“ pateko į stiprią audrą, didžiulės bangos nubloškė

984 Butkus, V. Laivai be uosto....

985 Ten pat; Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais*, p. 57–58, 63.

986 Horno kyšulys yra prie Ugnies žemės (Pietų Amerika) Horno salelėje, Dreiko sąsiauryje. Jis skiria Ramųjį ir Atlanto vandenynus. Jame siaučia laivybai pavojingos audros su stipriomis srovėmis, aukštomis bangomis ir plaukiojančiais ledkalniais. „Horno rago bangos skiriasi nuo kitų jūrų ar okeanų bangų. Jos yra ne tik labai didelės, bet ir greitos. Greitis joms suteikia didelį kietumą ir smogimo galią... Denyje bangos sulenkdavo rankos storumo geležines atramas, sutriuškindavo gelbėjimosi valtis. Kas yra jas matęs, tas žino, kokia energija glūdi vienoj Horno rago bangoj.“ (Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais*, p. 51–52).

į audringą vandenyną ir pražudė du jūreivius – lietuvį Antaną Mėlinį ir suomį Permaną, tris jūreivius sunkiai sužeidė, tarp jų ir lietuvį M. Limbą[987]. Audros, šalčiai, prastas maistas, sunkūs darbai burlaivyje palaužė S. Kudirkos ir P. Šaltenio sveikatą, jie susirgo tuberkulioze: S. Kudirka mirė vos laivui pasiekus Hamburgo uostą, o P. Šaltenis – kiek vėliau[988].

60 pav. Kapitonas B. Krikštopaitis (1902–1999) prie laivo „Marijampolė“ šturvalo 1938 m.
(Iš B. Krikštopaičio *Jūrų keliais*)

7.3 Sugrįžimas į Abo jūreivystės mokyklą

Tęsti studijų į minėtą Suomijos Abo (Turku) navigacijos institutą 1928 m. grįžo tik dešimt lietuvių jūreivių, sėkmingai ištvėrusių šią sunkią kelionę. Čia jie 1930 m. išlaikė baigiamuosius egzaminus ir įgijo pirmuosius diplomus. Bet dėl

987 Šią audrą ir jos padarytą žalą komandai ir laivui vėliau aprašė vienas iš laive buvusių lietuvių A. Rasiulis (Baisioji naktis Atlante, Nuo A. Mėlinio žuvimo 10 m. sukakties proga (Iš jūreiviško dienoraščio). – *Jūra*, 1938, nr. 4, p. 117–119).

988 *Lietuvos žinios*, 1925, nr. 255; Butkus, V. Laivai be uosto...; ir Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais*, p. 63. Panašią tolimojo plaukiojimo praktiką Erixono laivyno laive „Moshulu“ 1937–1938 m., plaukusiu maršrutu Kopenhaga (Danija) – Australija dar atliko ir lietuvis Vytautas Bagdonavičius, kilimo iš Varėnos, jūreivystės mokslus kurį laiką ėjęs savo lėšomis, vėliau gavęs Susisiekimo ministerijos stipendiją (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 58, l. 5–7; *Jūra*, 1938, nr. 3, p. 99).

laivų (darbo vietų) stokos kurį laiką neturėjo Lietuvoje galimybių dirbti pagal specialybę. Ir tik nuo 1933 m., Lietuvai įsigijus daugiau laivų, jie 1937 m. jau minimi kaip einantys kapitonų, šturmanų ar locmanų pareigas įvairiuose Lietuvos prekybos laivuose[989].

7.4 Orientacija į naujas jūreivystės specialybes ir jūrų mokyklas

1938 m. Lietuva, kaip minėta, jau turėjo 11 prekybos laivų ir 26 kvalifikuotus jūrininkus: 8 tolimojo plaukiojimo ir 3 artimojo plaukiojimo kapitonus, 7 tolimojo plaukiojimo šturmanus, 6 II eilės mechanikus, po vieną I ir II eilės mašinistą. Tačiau augančiam prekybos laivynui ir sudėtingėjant jo įrangai reikėjo naujų jūreiviškų specialybių ir įvairesnio patyrimo.

61 pav. Jūreivis V. Bagdanavičius (1920–1941)
(iš B. Krikštopaičio *Jūrų keliais*)

Todėl Lietuvos vyriausybė jūreivystės mokslus studijuoti nuo 1937–1938 m. ėmė siųsti savo stipendininkus ne tik į Suomijos, Latvijos, bet ir į Prancūzijos, Italijos, Belgijos, Olandijos jūrų mokyklas. Siekta plačiau susipažinti su įvairių kraštų jūreivystės papročiais, taisyklėmis, jūrininkų rengimo metodais, nes tebebuvo puoselėjama viltis įsteigti visavertę jūreivystės mokyklą ir Lietuvoje. 1939 m. jūreivystės užsienyje mokėsi 37 lietuviai: Latvijoje – 12, Italijoje – 9, Prancūzijoje – 5 ir Suomijoje – 4. Ketinta į tas mokyklas artimiausiu metu pasiųsti dar 7 lietuvius[990]. 1937 m. Lietuva užsienyje

989 1. S. Dagys (Klaipėdos uosto inspektorius), 2. K. Daugėla (laivo „Maisto“ kapitonas), 3. Z. Domeika („Frieslando“ kapitonas), 4. B. Krikštopaitis („Marijampolės“ kapitonas), 5. K. Limba (locmanas), 6. F. Marcinkus („Šiaulių“ kapitonas), 7. B. Monkevičius („Marijampolės laivo I šturmanas), 8. A. Rasiulis (Klaipėdos uosto vyr. locmanas), 9. E. Sliesoraitis („Utenos“ laivo I šturmanas) (Mūsų prekybos laivyno pionieriai. – *Jūra*, 1937, nr. 11, p. 327). Žinių nėra tik apie Vytautą Babarską.

990 Kiek ir kokių turime kvalifikuotų jūrininkų. – *Jūra,* 1938, nr. 11, p. 368.

turėjo 18 jūreivių stipendininkų[991]. Daugiausia jų Lietuva turėjo 1938 m. – 31 ir 1939 m. – 37. Skaičiaus augimas rodė Lietuvos prekybos laivyno plėtrą ir jo reikšmės pabrėžimą. Net ir 1940 m., vykstant Europoje II pasauliniam karui, Lietuva užsienyje dar turėjo 19 jūreivių stipendininkų, kai kitų ministerijų, išskyrus Švietimo ministeriją, stipendininkų skaičius siekė 1–3 asmenis.

Trūkstant kvalifikuotų laivų mašinistų, į Rygos jūrų mokyklą 1937 m. buvo pasiųsti 7 jūreiviai mokytis mechaniko specialybės ir tik 3 rengtis denio vadovybei. Susidomėta ir laivų statybos specialistų rengimu. Į Genujos (Italija) Karališkojo jūrų instituto laivų statybos skyrių 1928 m. buvo pasiųsti Algirdas Puida ir Juozas Kaminskas[992]. Algirdas Puida čia studijavęs iki 1930 m., bet neparodęs pažangos moksle, neteko valstybės stipendijos ir vėliau tęsė studijas kito tipo inžinerijos mokykloje savo lėšomis[993]. J. Kaminskas baigė ši institutą 1932 m., bet tolesnis jo likimas nežinomas.

7.5 Laivų statybos studijos

Prie laivų statybos studijų vėl grįžta 1937 m. Šį kartą šios specialybės studijoms buvo pasirinkti aiškius gabumus parodę du VDU Technikos fakulteto studentai: Leopoldas Balsys (g. 1918 01 06 Odesos apskr.), jau nuo 1935 m. studijavęs tame fakultete laivų statybą, ir mechanikas Vincas Gruzdys. Jie privalėjo iš pradžių atlikti šešių mėnesių praktiką laivų statybos įmonėse. Ją atlikę buvo priimti į Berlyno Šarlotenburgo politechnikos institutą: L. Balsys – į laivų statybą (nuo 1937 10 29), o V. Gruzdys – į laivų mechanikos skyrių. Ten jie mokėsi bent iki 1939 m.[994] Tačiau studijų, matyt, nebaigė dėl prasidėjusio II pasaulinio karo, nes nuo 1939 m. gegužės jau nėra žinių apie jų studijas.

991 LCVA, f. 386, ap. 1, b. 910, l. 38

992 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 179.

993 LCVA, f. 391 ap. 9, b. 746, l. 1–2.

994 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 741, l. 18, 26.

7.6. Jūrų teisės ir prekybos studijos

Orientuotasi ir į kitus su jūreivyste susijusius mokslus. Du lietuviai, Bronius Nemickas (g. 1909) ir Juozas Maurukas (g. 1908), jau baigę VDU, 1936–1937 m. buvo pasiųsti į Vokietiją – pirmasis į Vokietijos Hamburgo universitetą studijuoti jūrų teisę, o antrasis – į Kylio Pasaulio ekonomikos ir jūrų komunikacijos institutą (vok. *Institut für Weltwirtschaft und Seeverkehr*) studijuoti jūrų prekybos ir ekonomikos teisę[995]. Vėliau J. Maurukas perėjo į tokią pat Vienos aukštąją tarptautinės prekybos mokyklą studijuoti tik prekybos mokslus[996]. Galbūt vietoj jo studijuoti jūrų teisę į Hamburgo universitetą Susisiekimo ministerija nuo 1937 m. rugsėjo 1 d. pasiuntė kitą savo stipendininką Aleksandrą Jocį[997]. Bet apie jo studijas žinių nėra. B. Nemickas Hamburgo universiteto Teisės ir valstybės mokslų fakultete 1936–1938 m. išklausė šiuos jūrų teisės kursus: „Tarptautinė teisė“ (prof. Lazun), „Jūrų karo teisė“ (prof. Stödler), „Naujųjų laikų konstitucijų istorija“, „Viešosios teisės ir valstybės mokslų sistema“ (prof. Laun), „Laivininkystės politika“ (prof. Schulz-Kierowa), „Prekybos ir laivininkystės teisė“[998]. Grįžęs 1938–1939 m. dirbo Klaipėdos uosto ir Susisiekimo ministerijos juriskonsultu[999].

7.7 Studijos Italijos karo laivyne

Tuo metu Lietuva puoselėjo mintį įsigyti ir karo laivą savo jūros pakrančių apsaugai. Šiai idėjai įgyvendinti ėmėsi ruošti ir atitinkamus specialistus, gebančius valdyti karo laivus, pažinti jų modernią ginkluotę ir jos naudojimo taktiką. Kandidatais pasirinko 1927 m. Kauno „Aušros“ gimnaziją baigusius Povilą Julių Labanauską (g. 1908, Nemakščiai, Raseinių vls.) ir Vytautą Kuiziną (g. 1908). Krašto

995 *Jūra*, 1937, nr. 2, p. 35.

996 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 603, l. 4, 8.

997 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 147.

998 B. Nemicko studijų Hamburgo universitete 1936–1937 m. ataskaitos. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 673, l. 2, 9.

999 1940–1941 m. sovietų kalintas, išlaisvintas pasitraukė į Vakarus. Po karo tęsė studijas Hamburgo universitete, kurį baigė 1947 m. teisės daktaro laipsniu parašęs disertaciją *Taikos blokada* (*Friedensblokade*), pasižymėjo visuomenine veikla Lietuvoje ir JAV (LE., t. 20, p, 163).

apsaugos ministerija jiems paskyrė valstybės stipendiją ir 1928 m. pasiuntė studijuoti jūros karo mokslus į Italijos Livorno Karališkąją karo laivyno akademiją (it. *Regia Accademia Navali Livorno*).

Savo studijas Italijoje P. Labanauskas yra aprašęs autobiografijoje 1937 m. Jas pradėjo atlikęs keturių mėnesių bendrojo plaukiojimo stažą tos akademijos mokamajame laive „Cristoforo Colombo“. Plaukiojimo metu parodęs gerą dalykų išmanymą, tų pačių metų rudenį buvo priimtas į trečiąjį tos akademijos kursą. 1929–1930 m. tęsė specializuoto plaukiojimo praktiką 11 tūkst. tonų talpos kariniame kreiseryje-šarvuotyje „Francesco Feruccio“ po Viduržiemio jūrą ir Atlanto vandenyną: aplankė Ispanijos, Prancūzijos, Belgijos, Olandijos, Anglijos, Vokietijos, Šiaurės Afrikos, Palestinos, Turkijos, Graikijos, Jugoslavijos ir kitų šalių uostus, tyrinėjo tų šalių pakrančių reljefus. Akademiją baigė 1931 m. jaunesniojo jūrų leitenanto laipsniu[1000]. Tų pačių metų gruodį P. Labanauskas ir V. Kuizinas vėl buvo komandiruoti į Italiją, šį kartą jūrų karininko stažui atlikti. Kaip jaunesnieji karininkai jie 1932 01 – 09 25 plaukiojo lengvuoju žvalgybos kreiseriu „Antoniotto Usodincare“, vėliau – 10 tūkst. tonų talpos kreiseriu „Trento“ ir povandeniniuose Italijos laivuose „Vettor Pisani“, „Giovanni Bausan“, „Tricheco“: P. Labanauskas ėjo artilerijos elektrotechniko, o V. Kuizinas – dar ir torpedų karininko pareigas. Trumpam grįžę į Lietuvą, 1933 m. vėl abu buvo pasiųsti į Italijos Aukštuosius karininkų kursus (it. *Corso Superiore*) prie Karališkojo laivyno akademijos (it. *Regia accademia Navali Comando*), kuriuos baigė 1934 m. liepos 1 d.[1001]

Jie buvo pirmieji ir vieninteliai nepriklausomoje Lietuvoje, studijavęs jūrų karybą Italijos karo laivyne ir įgiję jūrų karininkų laipsnius. 1935 m. abu buvo paskirti į vienintelį Lietuvos karo laivą „Prezidentas Antanas Smetona“, į artilerijos karininkų pareigas[1002], kurias ėjo iki 1939 m. Plečiantis karinio laivo ginkluotei P. Labanauskas 1937 m. dar buvo pasiųstas į Prancūzijos Tulono karinio laivyno

1000 P. Labanausko Curriculum vitae, 1937 07 20. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 509, l. 14.

1001 Ten pat ir V. Kuizino asmens byla nr. 328. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 496, l. 10–13.

1002 P. Labanausko Curriculum vitae, 1937 07 20.

62 pav. Povilas Julius Labanauskas (1908–1999)

torpedų ir elektros karininkų mokyklą (pranc. *École des officiers torpilleurs*), kurioje metus (1937 10 15–1938 10 26) studijavo torpedas ir jų naudojimo taktiką plaukiodamas šarvuotame karo laive „Condorcet“ ir kontrtorpediniame laive „Tigr“. Tačiau įgytais gebėjimais, kaip ir dauguma kitų Lietuvos jūrininkų, dėl sovietų okupacijos neturėjo galimybės pasitarnauti Lietuvai[1003]. Dalis Lietuvos jūreivių po 1940 m. patyrė įvairias sovietų represijas[1004] arba buvo priversti trauktis į Vakarus.

Pagal čia pridedamą personalinį sąrašą jūreivystę užsienyje 1928–1940 m. studijavo 66 lietuviai. Kiti autoriai nurodo, kad 1939 m. duomenimis jūrų mokslus užsienyje baigė ar mokėsi 63 lietuviai jūreiviai: jūrų teisės, administracijos, prekybos – 3, laivų statybos – 2, laivų mechanikos – 21, denio tarnybos – 37[1005]. Daugiausia (17) mokėsi Latvijos Krišjano Valdemaro jūrų mokykloje, Liepojos jūrų mokykloje, pasak R. Bartuškos, – 11. Italijoje 1928–1937 m. jūreivystės mokėsi 14 lietuvių, iš jų 11 – Neapolyje, 1 – Kolumbo institute Genujoje ir 2 – Livorne, Prancūzijoje – 8, Belgijoje (Antverpene) ir Vokietijoje po 2, po vieną – Švedijoje

1003 Vengdami sovietų represijų, karo laivo „Prezidentas Antanas Smetona“ kapitonas Povilas Labanauskas kartu su vyresniuoju karininku Vytautu Kuizinu ir navigatoriumi jūrų leitenantu R. Naku 6 metrų jūrine jachta „Nijolė“ 1940 m. liepos 20 d. slapta išplaukė iš Šventosios ir po 12 val. plaukimo pasiekė Klaipėdą ir pasidavė vokiečių valdžiai. Tarpininkaujant buvusiam Lietuvos pasiuntiniui Vokietijoje K. Škirpai, P. Labanauskas ir V. Kuizinas, gavę Brazilijos vizą, išvyko per Švediją į Braziliją, o P. Labanauskas 1941 m. – į JAV. R. Nakas po 1941 m. birželio grįžo į Kauną (Baltuška, R. *Baltijos jūra...*, p. 184–185; Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 168).

1004 Laivų statybą Berlyne studijuojantis L. Balsys 1940 08 17 rašė Švietimo ministerijai, kad, nebeegzistuojant Lietuvos atstovybei, jis kreipėsi į SSSR konsulą dėl vizos grįžti į Lietuvą. Bet šis atsakė negavęs iš Centro direktyvos tvarkyti Pabaltijo respublikų piliečių reikalų (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 71, l. 71, l3). Negrįžtantiems į Lietuvą iki rugsėjo 1 d. grasinta atimti pilietybę (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 71, l. 2).

1005 Kiti autoriai nurodo skaičių 63 (Senčila, V. ir kt. Jūros specialistų rengimas, iš: *Lietuvos okeanologų konferencija,* Klaipėda, 1996, p. 269–271; Baltuška, R. Ten pat, p. 164).

ir Olandijoje. Užsienio mokyklų, kuriose lietuviai studijavo jūreivystę ir su ja susijusius mokslus, registracija mini 66 lietuvius. Tiek užsienyje studijavusių jūreivių nurodo ir Klaipėdos jūrų muziejus, priduriama, kad iš jų visą mokyklų kursą baigė 41[1006]. Tačiau iš tiesų užsienyje jūreivystę ir su ja susijusius mokslus studijavusių asmenų skaičius buvo mažesnis, nes kai kurie lietuviai (A. Jovaiša, M. Slapšys, V. Juchnevičius, E. Krikščiūnas, B. Stašinskas) studijavo ir Italijos Neapolio, ir Prancūzijos Marselio jūrų mokyklose. Taigi realus jūreivystę ir su ja susijusius mokslus studijavusiųjų skaičius sumažėtų iki 62.

7.8 Jūrininkų rengimo išlaidos

Jūrininkų parengimas valstybei nemažai kainavo, nors valstybė jiems skyrė nedideles stipendijas (250–300 Lt, o Latvijos jūrų mokykloje – 125 Lt, vėliau – 250 Lt), garantavusias vos minimalų pragyvenimą. 1929 m. Susisiekimo ministerija turėjo 12 jūrininkų stipendininkų užsienyje ir jų stipendijoms išleido 42 000 Lt, 1938 m. 31 jūrininkui skirta stipendijų už 29 675 Lt[1007]. Belgijos Antverpeno jūrų mokykloje 1931 01–1935 07 studijavusiam Kostui Babiliui – 17 775 Lt[1008]. Bet ir šios sumos vos tik ekonomiškai atsigaunančiai Lietuvai buvo reikšmingos. Žiūrėta į ateitį, kurią garantuoti pirmiausia turėjo ilgalaikės investicijos į žmones, kursiančius tą ateitį. Tai žinant, itin pražūtinga buvo sovietinė okupacija 1940 m., kalinusi ir nužudžiusi dalį Lietuvos jūreivių, nuprasminusi ne tik Lietuvos investicijas šioje srityje, bet ir šių drąsių Lietuvos žmonių didelėmis pastangomis įgytą meistriškumą pasitarnauti Lietuvos pažangai.

Drąsių ir didelio užmojo žmonių nestigo nedidelėje tautoje. Juos buvo galima sutikti visur, kur tik reikėjo asmeninės drąsos, pasišventimo ir tarnystės Lietuvai. Laisvė ir teisė savarankiškai veikti išlaisvino tautoje slypinčias veiklumo ir

1006 Lietuvos jūrų muziejus pristato parodą, 2019-10-18, https://www.muziejuedukacija.lt/lt/lietuvos_juru_muziejus_

1007 f. 391, ap. 9, b. 1107, l. 29.

1008 f. 691, ap. 9, b. 148, l. 1.

kūrybines galias, kurios atsiskleidė drąsiose ir ryžtingose asmenybėse, taip pat ir jūrininkų, kūrusių Lietuvą kaip jūrinę valstybę, siekusių paversti realybe seną, bet ilgai neįgyvendintą tautos svajonę.

Lietuva per 20 metų (1920–1940), kurdama savo valstybę, daug kur darė savotiškus stebuklus, jeigu palygintume tuo metu nuveiktus darbus su tomis galimybėmis, kokias ji buvo paveldėjusi 1919 m. iš nelaimingos savo praeities.

8. Aerologija

Per studijas užsienyje formavosi Lietuvoje ir nauja, iki tol visai nežinota specialybė – aerologija, apimanti aukštutinių atmosferos sluoksnių tyrinėjimus ir lėktuvų konstravimą. Poreikis šiai specialybei iškilo augant ir tobulėjai Lietuvos aviacijai, ypač karinei, kurios saugus veikimas reikalavo kvalifikuoto techninio ir meteorologinio aptarnavimo. Tam reikiamus specialistus irgi nutarta rengti Vakarų Europos aukštosiose mokyklose ir meteorologijos stotyse, nuo 1929 m. siunčiant tam tinkamus kandidatus karininkus į Prancūzijos, Vokietijos ir Anglijos atitinkamas mokyklas. Daugiausia lietuvių lankė Paryžiaus aukštąją aeronautikos mokyklą (pranc. *Ècole Supérieure Nationale d' Aeronautique*). Pirmieji lietuviai, baigę šią mokyklą ir įgiję aviacijos techninio aptarnavimo ir konstravimo specialybes, buvo aviacijos kapitonas Antanas Gavelis, čia studijavęs 1929 09 01–1932 07 22)[1009], Juozas Soloveičikas – 1930–1932 12 01)[1010] ir ltn. Alfonsas Aušrūnas (Kvedaravičius) – 1937 07 17–1938 08 01[1011]. Dar du lietuviai, Jonas Mikalauskas aeronautiką 1937–1938 m. studijavo Anglijoje, o Julius Bulota – Berlyno

1009 Po šių studijų A. Gavelis 1935 m. paskirtas Lietuvos karo aviacijos dirbtuvių viršininku ir jam suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. https://www.plienosparnai.lt/page.php?73

1010 J. Soloveičikas 1926 m. baigė VDU Gamtos-matematikos fakultetą, po studijų Paryžiuje nuo 1933 m. dirbo Lietuvos karo aviacijos dirbtuvėse ir dėstė Kauno profesinėje technikos mokykloje techninę braižybą ir variklių mokslą (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 859, l. 100).

1011 Grįžęs po studijų, Alfonsas Aušrūnas (Kvedaravičius) dirbo minėtų Karo aviacijos dirbtuvių braižybos vadovu. https://www.plienosparnai.lt/page.php?171; Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940,* II dalis, V. 2018, p. 222, 225 (https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/03/kvalifikacijos-kelimo-sistema-1919-1940_2-dalis.pdf).

Šarlotenburgo aukštojoje technikos mokykloje 1939 m.[1012] Specialiai studijuoti aerologinę meteorologiją į Prancūzijos Strasbūro universiteto Geofizikos fakultetą (pranc. *Institut de Physique du Globe*)[1013] 1931 m. buvo pasiųstas lakūnas kpt. Bronius Vaivada, jau turintis šioje srityje įdirbį. 1931 m. jis išleido vadovėlį *Aeronautinė meteorologija* (250 psl.), kuriame aviacija ir meteorologija nagrinėjamos kaip neatskiriami dalykai. Pagal šį vadovėlį buvo rengiami lakūnai Karo aviacijos mokykloje ir keliama jų kvalifikacija. Strasbūre B. Vaivada trejus metus studijavo matematiką, geofiziką ir meteorologiją. Turėdamas palankias materialines sąlygas (gavo KAM mėnesinę stipendiją (apie 250 Lt) ir 800 Lt lakūno kapitono algą), studijas sėkmingai baigė apgynęs diplominį darbą „Atmosferos tyrimas lėktuvais“ (pranc. *Sandage de le atmosphere a le aide de avions*). 1934 m. liepos 12 d. gavęs geofizikos aerologijos inžinieriaus diplomą, dar metus (1934–1935) stažavosi Prancūzijos oro ministerijos meteorologijos stotyje (pranc. *Office National Météorologique de France*)[1014]. Grįžęs 1935 m. paskirtas meteorologijos tarnybos pareigūnams rengti kursų vadovu. Tyrinėjo oro srautų judėjimus aukštutiniuose atmosferos sluoksniuose ir kartu veikė kaip karo lakūnas, majoras. 1939 08 23 dar kartą buvo komandiruotas į Paryžių tobulintis meteorologinės diagnostikos srityje[1015]. Ilgiau pasitarnauti Lietuvai įgyta kvalifikacija nespėjo, nes, kaip ir daugelis užsienyje studijavusių, greitai tapo sovietų okupacinio teroro auka.

1012 Ten pat, p. 231, 224.

1013 B. Vaivada (g. 1900 05 29 Žadeikių k., Vabalninko vls., Biržų apskr.) buvo 1923 m. baigęs Kaune karo mokyklą, 1924 m. – aviacijos mokyklą, 1927 m. – mokytojų seminariją.

1014 Broniaus Vaivados autobiografija, 1941 02 05. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1008, l. 4.

1015 Utenos gimnazijos mokytojo Broniaus Vaivados Tarnybos lapas nr. 58 (1921–1944 m.). – Iš B. Vaivados šeimos ir Romo Kauniečio (Panevėžys) archyvo. Už uolią tarnybą B. Vaivada apdovanotas Krašto apsaugos ministro aviacijos „Plieno sparnų“ garbės ženklu (1930) ir LR Prezidento – Kunigaikščio Gedimino ordino palydos Garbės ženklu (1937 m.). (Broniaus Vaivados autobiografija, 1941 02 05. – Ten pat). Okupacijų metais, kaip baigęs ir mokytojų seminariją, nuo 1940 m. lapkričio iki 1945 m. mokytojavo Utenos gimnazijoje: dėstė fiziką, kosmografiją ir prancūzų kalbą. 1945 m. birželio 7 d. mokinių egzaminavimo metu sovietų suimtas, karinio tribunolo nuteistas mirties bausme, sušaudytas 1946 m. birželio 7 d. Vilniuje. Palaikai užkasti Tuskulėnuose (Romo Kauniečio užrašyti B. Vaivados žmonos Vandos Vaivadienės atsiminimai, Panevėžys. Laiškas šių eilučių autoriui 1988 04 13. – Autoriaus archyvas, taip pat https://www.plienosparnai.lt/page.php?241).

63 pav. Lietuvos lakūnas, aerologas Bronius Vaivada (1900–1946)

64 pav. B. Vaivados geofiziko (aerologo) diplomas, išduotas Strasbūro universiteto Geofizikos fakultete 1934 m.

(iš V. Vaivadienės archyvo)

III skyrius. Atskirų mokslų studijos

1. Filosofijos studijos

1.1 Filosofijos svarbos suvokimo kryptys

Tarp įvairių mokslų, kuriuos minėtu laikotarpiu Lietuvos akademinis jaunimas studijavo užsienyje, specialią vietą užėmė filosofija. Jos kaip teorinio mąstymo ir sėkmingų studijų sąlygos poreikį lietuviai aiškiai pajusdavo atvykę į užsienio universitetus. „*Atvažiavęs užsienin, jaučiau, kad mums, lietuviams, trūksta teorinių žinių, taip naudingų kiekvienam dvasios darbui*“, – rašė 1903 m. Leipcigo universiteto studentas Jonas Biliūnas[1016]. Vėliau tą patį kartojo Vienos universiteto studentas Grigas Valančius (1931), gydomąją pedagogiką Ciuricho universitete studijuojantis Jonas Laužikas: „*Vis jaučiau spragų filosofijos moksle, tikėjausi be jos apsieti. Bet jos* [filosofijos – A. V.] *nežinojimas dažnai sudarydavo nemalonumų.*“[1017] M. Krupavičius sakė nemėgęs filosofijos, bet žinojęs, kad „*nuo jos gero žinojimo ir įsigilinimo į ją pareis ir tolimesnių studijų pasisekimas*“[1018].

Todėl filosofija pirmiausia sieta su metodologine mąstymo kultūra – žiniomis: apie mokslinio pažinimo priemones (bendrąsias sąvokas ir metodus), skirtas mokslo duomenims įgyti, juos kuo tikslesne kalba aprašyti, priežasties–pasekmės ir sistemos požiūriu analizuoti, kritiškai vertinti. Mokslo žinios tuo metu ne tik sparčiai augo, bet ir sudėtingėjo, abstraktėjo, į jas skverbėsi matematika, su ja – nauja žinių integracija, taip pat augo ir ją vykdančių bendrųjų sąvokų metodologinė reikšmė. Buvo suvokiama, kad pažinti atskirą reiškinį – tai nagrinėti jį atitinkame kontekste, bendresnių sąvokų sistemoje[1019]. Svarbu „ne daug faktų žinoti,

1016 Biliūnas, J. *Raštai*, III, p. 163.

1017 Jono Laužiko laiškas žmonai iš Ciuricho, 1938 11 09. – J. Laužiko asmeninis archyvas.

1018 Krupavičius, M. *Atsiminimai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1972, p. 162.

1019 Gobis, J., Filosofijos svarba bendram išsilavinimui. – *Lietuvos mokykla*, 1924, 2 sąs., p. 64; Gobis, J., Mokytojas ir filosofija. – *Lietuvos mokykla*, 1920, 2 kn., p. 320. Istorikas Juozas Jakštas prisipažino, kad jo studija *Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio, Gedimino laikais* kritiškai vertinta Lietuvos istorikų, nes jai tada trūkę „istorikui

bet suprasti jų filosofiją“[1020]. Suprasti „faktų filosofiją“ – tai suvokti faktines žinias kaip žinojimo procesą: kaip tokios žinios įgyjamos, kaip ir kodėl jos auga, kaip verifikuojamos, kokia jų įtekmė kitiems mokslams, socialinei pažangai. Šitaip suorganizuotos žinios paverčiamos savotišku „detektyvu“, kurį jau įdomu sekti, į jį gilintis, lengviau jį įsiminti. Net ir geriausias eksperimentatorius be filosofijos negalįs būti geras pedagogas[1021]. Todėl visus mokslus, net ir gimnazijose einamus, J. Gobis ragino dėstyti filosofiškai[1022].

Filosofijos poreikis sietas ir su noru pažinti patį žmogų, jo bendrąsias egzistencijos problemas. „*Tas mėtymasis į filosofiją nebuvo padiktuotas kokios tai paradinės erudicijos aistros, bet visai paprastu reikalu – suprasti, kas yra tas stebuklingas gamtos padaras – žmogus su jo jausmų ir mąstymo galia ir kas toji aplinka, kurioje jis veikia ir kurią jis turi įveikti.*“ Taip grindė savo domėjimosi filosofija priežastį Maskvos universiteto studentas, vėliau diplomatas Petras Klimas[1023]. Filosofija, traktuodama žmogų kaip visų problemų priežastį ir tikslą, antropocentriškai orientuojanti visus kitus mokslus, o jų problemas galiausiai įprasminanti kaip žmogaus egzistencijos saugumo ir gerovės problemas[1024]. Mokslas, pasak Ženevos psichologo É. Claparèdeʼo, aiškinąs tik reiškinių eigą, bet niekada nepasako, kuria kryptimi šie fenomenai turi eiti. Chemija mums sako apie dinamito savybes, bet nepasako, kokiam tikslui juos gaminame, panaudojame[1025]. Tai pavesta antropocentriškai orientuotai filosofijai. Kritiškai spręsdama ne tik tai, kokia žmogiškoji tikrovė yra, bet ir kokia ji turėtų būti, filosofija rodanti kelią žmoniškėjimo

būtinos dialektikos“, t. y ryšio su to meto istoriniu kontekstu – bendrybe (Jakštas, J. *Mano kelias į mokslą*, V. 1992, p. 28).

1020 *Aušrinė*, 1913, nr. 26, p. 142.

1021 Misevičius, J. Eksperimentas pedagogikoje. – *Lietuvos mokykla*, 1929, nr. 11–12, p. 354.

1022 Gobis, J., Filosofijos svarba bendram išsilavinimui. – *Lietuvos mokykla*, 1924, VII-ųjų metų 2 sąsiuvinis, p. 61–64.

1023 Klimas, P. *Iš mano atsiminimų*, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų leidykla, 1990, p. 25.

1024 Galbūt dėl šios visus mokslus antropologiškai integravusios filosofijos funkcijos Vakarų universitetai iki pat XX a. vidurio suteikinėjo filosofijos daktaro laipsnio diplomus ne tik filosofijos, bet ir kitų mokslų, tarp jų ir gamtos, absolventams, išskyrus teologiją, mediciną ir teisę.

1025 Clapared, E. *Psychologie de l'enfant et pédagogie expérimentale* (1905), p. 106.

pažangai[1026]. Už savo laisvę tautos turinčios būti dėkingos filosofijai, propaguojančiai laisvės idealus, kuriems veikiant formuojasi žmoniškesnė visuomenės tvarka.

Šitaip suvokus filosofijos metodologinę ir kultūrinę reikšmę ir iki 1922 m. Lietuvoje nesant aukštųjų mokyklų, XX a. pirmaisiais dešimtmečiais filosofijos studijos Lietuvos jaunimui buvo galimos tik imperinės Rusijos arba Vakarų Europos universitetuose. Nepalanki Rusijos politika pavergtų tautų atžvilgiu, kaip minėta, vertė nemažai Lietuvos akademinio jaunimo, ypač katalikiškojo, vykti aukštojo mokslo į Vakarų universitetus, kur ne tik vyravo palyginti didesnė mokslinės minties ir visuomeninės veiklos laisvė, bet ir pačios studijos dažnai rėmėsi lietuviams įprastomis katalikiškomis vertybėmis.

Šiose studijose ryškėjo dvi tendencijos: vieni vyko į užsienį studijuoti filosofiją kaip pagrindinį studijų objektą (daugiausia teologai), kiti – kaip papildomą bendro metodologinio išsilavinimo dalyką, skirtą specialių mokslų metodologinei kultūrai pagilinti ir dėl to privalomą pagal universitetų reguliaminus. Filosofijai kaip specialiam studijų objektui iki I pasaulinio karo Lietuvoje dar nebuvo aiškesnio praktinio poreikio: nebuvo mokslo institucijų, nevyko sudėtingesnis tiriamasis mokslo darbas. Sistemingiau filosofiją studijavo tik teologai, nes filosofija sudarė pradinę, būtinąją teologinių studijų dalį – „be rimto filosofijos išsilavinimo negalima būti geru teologu“[1027]. Todėl teologijos studijos prasidėdavo nuo trimečių filosofijos studijų specialiai joms skirtose užsienio mokyklose. Jas baigęs teologijos studentas keldavosi į kitą, jau grynai teologijos studijų mokyklą. Taip

1026 Šalkauskis, S. *Raštai*, t. 1 (*Filosofija ir mūsų gyvenimas*), Vilnius: Mintis, 1990, p. 37. Vokiečių filosofas K. Jaspersas mąstymą laikė „buvimo žmogumi pradžia“, o filosofiją – būdu suprasti situaciją, kurioje yra to meto žmogus (Jasperas, K. Filosofijos įvadas. – iš *Filosofijos istorijos chrestomatija*, 1974, p. 392–393). Tačiau Jaspersas pernelyg sureikšmino mąstymą žmogaus tapatumui apibūdinti. Su mąstymu prasideda žmogus tik kaip atskira biologinė rūšis. Bet jei žmogus yra daugiau negu biologija, tai tas „daugiau“ ateina ne su mąstymu, o su dorove, kaip atsisakymu nuo agresijos prieš savo bendragentį. Būtent dorovė verčia žmogų kaip agresyvią, mąstymu savo agresyvumą sustiprinančią biologinę rūšį, tapti nauja (aukštesne) kokybe – sugyvenimo žmogumi ir taip kuria autentiškąją žmogaus tapatybę. Į tai žmogų kaip tik ir nukreipia filosofija, mąstanti žmogų ne tik kaip biologinę, bet ir kaip socialinę (sugyvenimo) būtį. Tuo pasireiškia išskirtinė filosofijos reikšmė žmogaus tapatumui suvokti ir jam formuoti.

1027 Reinis, M. Filosofijos žinotinumas teologui. – *Vadovas*, 1912, nr. 52, p. 256; Šultė, S. Laisvos mokyklos problema. – *Draugija*, 1921, nr. 9–10, p. 256.

minėtas Benediktas Andriuška, 1909 m. baigęs trimetį filosofijos kursą Novi Sąčo (lenk. Nowy Sącz, Austrijos-Vengrijos imperija) filosofijos kolegijoje, teologijos studijuoti vyko į Anglijos Ore Place kolegiją (Hastings)[1028]. Kitokio pobūdžio filosofijos žinių poreikis Lietuvoje ėmė atsirasti tik nuo 1922 m., įsteigus VDU ir prasidėjus sistemingam intelektualiam darbui.

Tai, kad filosofiją iki I pasaulinio karo dažniausiai studijavo teologai, nereiškia, kad filosofija tuo metu tarnavo tik teologijai. Daug kunigų tada buvo tarp pirmųjų Lietuvos kultūrininkų, kurie irgi steigė ir redagavo lietuviškus žurnalus, laikraščius (*Tėvynės sargas*, 1896–1904; *Žinyčia*, 1900–1902; *Draugija*, 1907–1914; *Šaltinis*, 1906–1914 ir kt.), į juos rašė, juose svarstė įvairius atgimstančios tautos reikalus, straipsniuose atsispindėjo ir autorių filosofinis išsilavinimas, veikęs tautinio atgimimo pradžioje ir filosofinės kultūros tapsmą, įvedinėjo į tautos žodyną pradines filosofijos sąvokas, jų lietuvišką terminiją, rodė jų loginę reikšmę sudėtingėjančioms mintims reikšti ir tvarkyti.

1.2 Filosofijos studijos užsienio universitetuose ir kolegijose

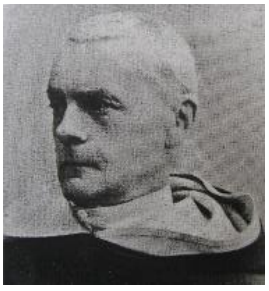
Filosofiją 1900–1940 m. lietuviai, autoriaus žiniomis, studijavo daugiau kaip 40 užsienio aukštųjų ir specialiųjų mokyklų, dažniausiai katalikiškosios orientacijos. Iš jų minėtinos: Šveicarijos Fribūro, Belgijos Leveno, Romos Grigaliaus ir „Angelicum“, Austrijos Insbruko, Italijos Romos, Turino ir Milano, Vokietijos Freiburgo im Breisgau, Miuncheno Miunsterio, Prancūzijos Paryžiaus ir Lilio, JAV Vašingtono, Anglijos Oksfordo, Švedijos Upsalos ir kituose universitetuose, taip pat įvairių kongregacijų išlaikomuose institutuose, kolegijose, seminarijose. Tarp jų gausiausiai lietuvių buvo lankomos: Romos bažnytinė kolegija *De Propaganda Fide*, Olandijos Valkenburgo *Collegio Maximum St. Ignotii*, saleziečių filosofijos institutai: *Collegio Manfredini Este* (Paduja), Farnieres (Belgija), Turino (Italija), Monrealio filosofijos seminarija, Vokietijos (Pulacho, Mitelšteino)

1028 Andriuškos, B. laiškas A. Dambrauskui-Jakštui iš Nowy Sącz, 1909 05 27. – VUB, F1 D460, l. 2.

filosofinės kolegijos.

Filosofija šiuose universitetuose ir mokyklose iš esmės dėstyta ir plėtota pagal viduramžių filosofo Tomo Akviniečio filosofinę sistemą, perėmusią kai kuriuos antikos Aristotelio, Augustino filosofijos realistinius principus, juos derinusią su teologija ir naujausiais mokslo laimėjimais. Ji tapo oficialia Katalikų bažnyčios filosofija, patvirtinta popiežiaus Leono XIII enciklika *Aeternis patris* (1879). Šios krypties filosofija buvo dėstoma ir Lietuvos dvasinėse seminarijose, vėliau VDU Teologijos-filosofijos fakultete, ją dėstė irgi asmenys, baigę filosofijos studijas minėtose Vakarų Europos katalikiškose mokyklose. Todėl tų mokyklų neotomistinės filosofijos poveikis filosofinės minties raidai Lietuvoje per studijas užsienyje ilgą laiką buvo vyraujantis.

Fribūro universiteto profesoriai filosofai. Tarp pirmųjų lietuviams reikšmingesnių filosofijos studijų Vakarų Europos centrų, žinoma, buvo Fribūro universitetas, kuriame kryžiavosi prancūzų ir vokiečių filosofinė kultūra ir kuriame Filosofijos katedros buvo pavestos profesoriams dominikonams, kurie, būdami ištikimi savo vienuolijos ordino instrukcijoms, labiau laikėsi Aristotelio, Tomo Akviniečio tradicijos. Tomizmas daugeliui jų buvo ne tik metodas, bet ir teorija. Skirtingai nuo Leveno ir Romos Grigaliaus universitetų, filosofijos studijos čia buvo spekuliatyvesnės, nes privalomai nebuvo siejamos su gamtos mokslais. Tačiau kai kurie lietuviai teologai studijavo Fribūre ir gamtos mokslus savo iniciatyva bendram išsilavinimui (S. Šultė).

65 pav. Prof. Albertas Weissas (1844–1925)
(nuotr. iš Geschichte der Universität Freiburg Schweiz 1889–1989, 1991, p. 1001)

Iš žymesnių filosofijos profesorių, pas kuriuos studijavo lietuviai Fribūro universitete ir kurių vienokį ar kitokį poveikį patyrė lietuviai, minėtini: medievistas Gallus Manseris, dėstęs logiką, ontologiją, antikos, viduramžių, naujųjų laikų filosofijos istoriją, psichologas Marcas de Munnyckas (psichologija, kosmologija,

estetika ir kai kurie specialieji kursai), Léo Michelis (etika, naujųjų laikų filosofijos istorija), R. Schlinkeris (pažinimo teorija, graikų filosofijos istorija). Iš filosofuojančių teologų ypač išsiskyrė katalikiškosios apologetikos profesorius Albertas Weissas (1844–1925), dėstęs fundamentaliąją teologiją ir apologetiką. Pagrindinis jo penkių tomų veikalas *Krikščionybės apologetika doros ir kultūros požiūriu* (vok. *Apologie des Christentums vom Standpunkte der Sitte und Cultur, IV Bd. Soziale Frage und Soziale Ordnung der Institutionen der Gesellfschaftslehre*, 1892), susilaukęs daugelio laidų, buvo nukreiptas prieš laisvosios konkurencijos kapitalizmą (liberalizmą) ir skirtas „socialiniam klausimui" spręsti. Minėtais klausimais pas A. Weissą prieš I pasaulinį karą specializavosi du būsimieji Lietuvos vyskupai – Pranciškus Petras Būčys (1898) ir Jurgis Matulaitis-Matulevičius, kunigai – Motiejus Gustaitis, Antanas Civinskis, Stasys Jokūbauskas, Simonas Šultė, Blažiejus Česnys. Jurgis Matulaitis, ruošdamasis užimti sociologijos katedrą Peterburgo katalikų dvasinėje akademijoje, sakė studijavęs Fribūre vien todėl, kad A. Weissas buvęs „didžiausias tuomet gyvenantis apologetas"[1029], skatinęs Katalikų bažnyčią remti prasidėjusį darbininkų judėjimą už savo teises. Studijuoti pas A. Weissą P. Būčiui buvusi svajonė[1030]. A. Weisso apologetika, pasak P. Būčio, skyrėsi nuo kitų didžiųjų pasaulio apologetikų būtent savo pabrėžtinu rūpesčiu pagerinti varganą darbininkų padėtį. Šiuo požiūriu A. Weissas turėjo įtakos ir „socialiniu klausimu" plačiai besidominčiam S. Šultei. Klemensas Ruginis, kuriam studijuojant Fribūro universitete A. Weissas jau nedėstė, sakė studijavęs jo minėtą veikalą kartu su J. Mausbacho veikalu *Religion, Christentum und Kirche*, kuriame religija XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje derinta prie augančio mokslo ir proto autoriteto.

Kitaip populiarus tarp lietuvių buvo prof. Marcas de Munnynckas, prieš tai profesoriavęs dominikonų kolegijoje Levene. Jo buvęs studentas Klemensas

1029 Būčys, P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. – iš *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius*, Kaunas, 1933, p. 35.

1030 *Vyskupo P. Būčio atsiminimai*, t. 1. Surašė prof. Z. Ivinskis, redagavo J. Vaišnora, Mic, Chicago, 1968, p. 217.

66 pav. Prof. Marcas P. de Munnynckas (1871–1945)
(nuotr. iš Geschichte der Universität Freiburg Schweiz 1889–1989, 1991, p. 975)

Ruginis 1985 01 30 prisiminė savo profesorių kaip studentų labiausiai mėgtą ir jiems dariusį poveikį. Paskaitas skaitęs giliai ir įdomiai. Kosmologijos paskaitose nusileisdavęs į tokias subtilybes, kad reikėdavę labai įtempti protą. Be to, dėstė gyvai ir tuo skyrėsi nuo daugelio savo kolegų. Klausytojai matydavo, kad jis pats išgyvena tai, ką dėsto, įsikarščiuoja. Tai žavėjo ir studentus, ir platesnę visuomenę. Marija Pečkauskaitė sakė atvykusi 1906 m. rudenį į Fribūrą specialiai paklausyti M. de Munnyncko psichologijos paskaitų. Buvo populiarus ir jo skaitomas „Bendrosios estetikos įvadas", kuris pritraukdavo klausytojų ir iš Fribūro miesto inteligentijos. Šio įvado paskaitų klausęs Vincas Mykolaitis-Putinas itin žavėjosi M. de Munnyncku kaip didžiausiu Filosofijos fakulteto autoritetu: „*Negaliu nepaminėti profesoriaus de Munnyncko, skaičiusio psichologijos ir įvado į estetiką kursus. Jis domėjosi lietuvių tauta, mėgo kalbėti apie didelį mažų tautų įnašą į žmonijos kultūrą. Turėjo puikią iškalbą, dėstė įdomiai ir patraukliai. Visa jo estetikos teorija buvo pagrįsta žmogaus kūrybingumo aukštinimu. Žmogus savo kūryba galįs duoti pasauliui kažką naują, ko anksčiau nėra buvę. Tokiu naujumu ypač pasižymįs menas. Jame plazdanti gyva žmogaus kūrėjo dvasia. Menas iš esmės esąs žmogiškoji kūryba. Kitose veikimo srityse žmogus tik performuojąs tai, kas pasaulyje jau yra, o menas duodąs kai ką naujo. Žmogus, kurdamas meną, darosi panašus į Dievą. Patiko man tai, kad profesorius teoriją, kurią jis vadino „humanistine", nepančiojo meno ankštais moralės varžtais. Meno kūrybos sritis esanti tiek pat plati, kaip ir žmogaus prigimtis. Visokie širdies ir proto svyravimai bei paklydimai, jei tik jie neišeina už žmogiškos prigimties ribų, nenaikina meno kūrinio estetinės vertės.*"[1031]

Nors Fribūro universiteto katedros, kaip minėta, priklausė vienuoliams

1031 Mykolaitis-Putinas, V. *Raštai*, t. 7, Vilnius, 1968, p. 265–267.

dominikonams, kurie griežtai laikėsi tomizmo, bet M. de Munnynckas, pasak K. Ruginio, kai kuriuos kosmologijos klausimus aiškino kitaip. Jis teigė, kad tvirtinimas apie pasaulio sukūrimą iš nieko (lot. *creatio ex nihilo*) esąs žmogaus protui nesuprantamas ir tai gali būti ne filosofijos, o teologijos (tikėjimo) objektas. Tokios nuomonės, esą, laikėsi ir pats Tomas Akvinietis. Tačiau Belgijos Leveno neotomistai *creatio ex nihilo* laikė filosofijos klausimu: Dievas esąs toks, kad gali sukurti pasaulį ir iš nieko (ten studijavusio Prano Kuraičio liudijimas). K. Ruginis pritaręs Munnyncko pažiūrai, kurią jis grindė Aristotelio principu: „*Kas yra pasekmėje, tas kokiu tai būdu turi būti ir priežastyje.*“ Vadinasi, jei materija – Dievo kūrinys, tai ir materija kažkokiu būdu turėjusi slypėti Dievuje. Leveno neotomistai tai irgi ginčijo remdamiesi Biblijos teiginiu: „Dievas yra dvasia.“[1032]

M. de Munnynckas skaitė įvairius kursus: kosmologiją, psichologiją, filosofinę antropologiją, pedagoginę psichologiją, taip pat specialius kursus „Žmogaus vieta gamtoje“ (pranc. *La place de le hommo dans la nature*, 1917), „Vaizdinių asociacija“ (pranc. *Le Association des idées*, 1917/18), „Religinių reiškinių psichologija“ (pranc. *La psychologie des phénomènes religieux*, 1918), „Protingumo psichologija“ (pranc. *Psychologie de l`intelligence*, 1917/18), „Vaizduotė (pranc. *La Imagination*, 1925/26), „Laisva valia estetikoje“ (1926), „Religijos psichologija“ (pranc. *La Psychologie de la Religion*, 1925) ir kitus[1033]. Šiuos specialius kursus 1916–1926 m. yra klausę S. Šalkauskas, J. Leimonas, M. Tulauskaitė ir kiti[1034].

Pasak K. Ruginio, M. de Munnynckas buvęs ir paslaugus konsultantas filosofijos klausimais: jeigu jau užeisi pas jį pasitarti, tai be pusės ar be valandos neišeisi, kol visiškai neišaiškins. Draugiškumas ir noras padėti studentams žavėjęs

1032 K. Ruginio atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 06 21 Kaune, P. Višinskio 20-2. – Autoriaus archyvas.

1033 Žr. S. Šalkausko studijų Fribūro universitete knygelė Tabella scholarum, 1916–1918/19. – Julijos Šalkauskienės asmeninis archyvas, Vilnius.

1034 Filologės M. Tulauskaitės pranešimas Švietimo ministerijai apie išklausytas paskaitas Fribūro universitete 1926 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 991, l. 7, 19, 21; Analogiškas ekonomisto ir teisininko J. Leimono pranešimas, 1925. – Ten pat, LCVA, f. 391, ap. 9, b. 526, l. 12, 19.

67 pav. Klemensas Ruginis (1893–1986)
(iš K. Ruginio archyvo)

daugelį[1035]. Vadovavo V. Mykolaičio-Putino, K. Ruginio, S. Šalkauskio ir kitų disertacijoms.

Jo buvę studentai savo raštuose ne kartą rėmėsi M. de Munnyncko idėjomis ir autoritetu. Izidorius Tamošaitis savo paskaitoje 1929 06 29 citavo Munnyncko idėją apie meno ir tautiškumo vienovę, G. Galvanauskas plėtojo Munnyncko idėją, kad „žmogaus siela turi būti išvystoma iki paskutinio galimumo“[1036], kad „be tautinių motyvų nėra kūrybos“. Plačiai juo rėmėsi S. Šalkauskis, V. Mykolaitis-Putinas, moterų žurnalas *Naujoji Vaidilutė*[1037]. Munnyncko minėtą kalbą, pasakytą per draugijos „Lithuania“ vėliavos šventinimo iškilmes 1922 m., S. Šalkauskis vėliau ištisai išspausdino savo redaguojamoje *Romuvoje*, pabrėždamas jau minėtą Munnyncko idėją, kad „mažos tautos kūrybos atžvilgiu proporcingai imant yra davusios pasauliui daugiau negu didžiosios, nes kūrėjai yra glaudžiai susiję su savo tauta“[1038]. Plačiai žinoma S. Šalkauskio idėja apie lietuvių nacionalinės kultūros misiją sintetinti Rytų ir Vakarų kultūras irgi gimė klausantis Fribūro universitete prof. M. de Munnyncko paskaitų. Munnynckas kaip belgas Belgijos kultūros specifiką aiškino kaip prancūzų ir flamandų, romaniškosios ir germaniškosios kultūrų sąveikavimo rezultatą[1039]. Ši idėja sudomino Šalkauskį savo metodologinėmis galimybėmis ją panaudoti analizuojant istorinių lietuvių ir lenkų santykių specifiką. Taip 1919 m. gimė S. Šalkauskio veikalas *Ant dviejų pasaulių ribos*[1040], kuriame lietuvių kultūra aiškinta kaip Rytų ir Vakarų kultūrų sintezė, su ja siejant tos kultūros

1035 *K. Ruginio atsiminimai*... 1984 06 21.

1036 Galvanauskas, G. Europa kryžkelėje. – *Naujoji Romuva*, 1936, n. 35–36, p. 638.

1037 *Naujoji Vaidilutė*, 1921, 1 sąs., p. 2.

1038 VUB, F1-318, l. 2. M. de Munnynckas yra rašęs ir lietuvių spaudoje: „Literatūros mokslas“ (*Logos*, 1929, nr. 1), „Bolševizmas tautų gyvenime“ (*Tiesos kelias*, 1937, nr. 10).

1039 Marc de Munnynck, *Psychologie du Patriotisme*, Fribourg, 1914, p. 37–39.

1040 Šalkauskis, S. *Sur les confens de deux mondes. Essai synthétique sur le problème de la civilisation nationale en Lithuanie*, Genève, 1919.

68 pav. Filosofijos prof. Gallus Manseris (1866–1950)
(nuotr. iš *Geschichte der Universität Freiburg Schweiz 1889–1989*, 1991, p. 155)

originalumą ir specifiką. Ne be Munnyncko įtakos 1923 m. atsirado ir S. Šalkauskio tyrimai apie patriotizmą kaip kultūros principą[1041].

Gallus Manseris. Prof. Gallus Manseris, kaip minėta, dėstė visas pagrindines neotomistinės filosofijos sistemos disciplinas. Jo logikos ir ontologijos paskaitas rinkdavosi beveik visi studentai, studijuojantys filosofiją. Loginė problematika čia nebuvo atskirta nuo gnoseologinės. Todėl logika tebelaikyta filosofine disciplina, joje vyravo filosofiniai logikos klausimai, tarp jų ir tokie mažai reikšmingi kaip logikos objekto skirstytas į materialų ir formalų, aiškinimasis, ar logika mokslas ar menas, kaip susiformuoja sąvokos, ką jos atitinka tikrovėje (universalijų problema). Šie filosofiniai logikos klausimai tuo metu jau turėjo tik tradicijos reikšmę. Pačią logikos kurso struktūrą sudarė temos, tęsiančios renesanso gnoseologijos tradiciją logikoje: sąvoka, sąvokų realizmas, sprendimai, samprotavimai ir mokslų metodai. Apie tuo metu besivystančią matematinę, arba simbolinę, logiką G. Manseris, K. Ruginio liudijimu, neužsimindavęs, nors ją žinojo. Sakydavęs, kad tie, kurie ta linkme eina, neva nukrypę nuo logikos, nes netirią mąstymo kaip realaus proceso[1042]. Matematinė, arba formalioji, logika tada jau buvo aiškiai atskyrusi loginę problematiką nuo gnoseologinės ir nagrinėjo ne „realų mąstymo procesą“, o mąstymo technikos problemas: dirbtines (simbolinės) kalbas, loginį skaičiavimą, formaliąją loginio išvedimo pagal formalias logines operacijas teoriją. Logika G. Manseriui buvo tik dėstomoji disciplina, o pagrindinė jo mokslinių interesų

1041 Šalkauskis, S. *Raštai*, t. 4.

1042 Plačiau žr. Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje 1900–1940 m.* Vilnius: Mintis, 1980, p. 57–61.

sritis – filosofijos istorija, jai skirti ir pagrindiniai jo raštai[1043]. Buvę G. Manserio logikos paskaitų klausytojai Stasys Šalkauskis, Izidorius Tamošaitis, Leonas Bistras VDU 1922–1929 m. ir vėliau irgi dėstė tradicinės orientacijos logiką[1044]. Jie, kaip ir G. Manseris, arba neminėjo matematinės logikos, arba žiūrėjo į ją kritiškai[1045].

69 pav. Prof. Josephas Nadleris (1884–1963), 1958 m.
(nuotr. iš Die Geschichte der Universität Wien)

Josephas Nadleris. Tarp žymesnių Fribūro profesorių, su kuriais lietuviai turėjo daugiau kontaktų, minėtinas ir literatūros prof. Josephas Nadleris (g. 1884), Fribūre dėstęs nuo 1912 m. Kartu su prof. Ungaru buvo laikomi vienais žymiausių ano meto etnologiškosios meno mokyklos (literatūros istorijos) atstovų. Pasak K. Ruginio, dėstęs Vakarų Europos literatūrą – konceptualiai aiškino ne atskirus rašytojus, o konkrečią literatūros srovę[1046]. Meno pobūdį determinuojančiais veiksniais laikė rasę ir natūralią aplinką (landšaftą). Tokį komplikuotą reiškinį kaip romantizmas vokiečių literatūroje aiškinęs germanų susimaišymu su slavais. Jo pažiūros buvo artimos H. Tainė'o, tyrinėjusio meno istoriją pozityvistiniu metodu, irgi pabrėžusiu rasės ir aplinkos įtaką meno specifikai. J. Nadlerio paskaitų Fribūre klausė Uršulė Urniežiutė-Starkienė, Veronika Bakšytė-Karvelienė, studijavusios kalbas ir pedagogiką. J. Nadleriui persikėlus į Vienos, o vėliau ir į Karaliaučiaus

1043 G. Manserio kūriniai: *De natura Philosophicae* (1903), *Das Verhältnis von Glaube und Wissen bei Averroes* (1911), *Die Frauenfrage nach Thomos von Aquvin* (1914), *Geisteskrise des 14. Jh.* (1915), *Das Wesen des Thomismus* (1932), *Das Naturrecht* (1944). – *Schweizer Lexikon in sieben Bänden*, 5 Bd., 1961, p. 246. Rašė ir tada aktualiu katalikiškojo modernizmo klausimu, žinomas jo veikalo lenkiškas vertimas – *Teoria modernizmu i wspólczesny filosoficzny fenomenalizm* (Warszawa, 1914).

1044 Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje...*, p. 54–55.

1045 Ten pat, p. 99–100.

1046 K. Ruginio atsiminimai, 1985 m.

universitetus, ten pas jį literatūrą studijavo Jonas Vaičekauskas (Vienoje), Ignas Skrupskelis. Apie savo santykius su J. Nadleriu I. Skrupskelis rašė: „*Atvažiavęs į Karaliaučių, kreipiausi į prof. Nadlerį, prašydamas vadovauti mano disertacijos temai „Lietuvių literatūra vokiečių kalba“, arba „Lietuviai vokiečių literatūroje 18 a.“ (pastarasis pavadinimas ir liko galutinis). Nadleriui tokia tema labai patikusi, nes niekas ta tema nėra dirbęs.*“[1047]

J. Nadleris palaikė asmeninius ryšius ir su kai kuriais savo buvusiais studentais lietuviais: 1929 m. Juozo Ereto kvietimu viešėdamas Kaune jis aplankė ir savo buvusią studentę pedagogę Uršulę Urniežiutę[1048]. Kalbininkas K. Alminauskis 1933 05 05 Leipcige skaitė lietuvių studentų draugijoje referatą „J. Nadlerio pažiūros į meno stilių istoriją“ (vok. *J. Nadler Auffassung des Problems der Stilgeschichte*)[1049].

Filosofija Leveno universitete. Mokslo lygiu šis universitetas kai kuriais atvejais atrodė solidesnis už Fribūro universitetą. Jame aiškiau vyravo ieškojimų dvasia. Filosofinės studijos koncentravosi Leveno universiteto Aukštajame neotomistinės filosofijos institute, įsteigtame 1890 m. žymaus neotomisto, kardinolo Désiré Mercier (1851–1926)[1050], ieškojusio naujų kelių katalikų filosofijai. Dėl polinkio į naujoves Vatikano įtarinėtas modernizmu. Neotomistinė filosofija čia plėtota ir dėstyta kartu su gamtos mokslais ir teologija, kritikuota R. Descarteso ir I. Kanto racionalistinės antropologijos tradicija, linkusi atskirti filosofinę abstrakciją nuo moralės, religijos, veiksmo. Buvo teigiama, kad šiuolaikinė katalikų filosofija neturinti apsiriboti tik grynai spekuliatyviais svarstymais, o privalanti apimti tiek racionaliąją, tiek ir iracionaliąją (psichologinę) žmogaus būtį – visą

1047 Igno Skrupskelio laiškas A. Dambrauskui-Jakštui, 1929 11 20 iš Karaliaučiaus. – VUB, F1, F505, l. 106.

1048 Uršulės Urniežiūtės-Starkienės atsiminimai, autoriaus užrašyti Vilniuje, 1984 02 05. Autoriaus archyvas.

1049 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 14, l. 23.

1050 Plačiau apie D. Mercier žr. informatyvų P. Kuraičio straipsnį „Désiré-Joseph Mercier kaip filosofas“ (*Logos*, 1926, nr. 1, p. 120–128).

žmogaus esybę[1051] ir tapti „didžiausia mokslo ir gyvenimo sinteze“ [1052].

Šia savo mokytojo D. Mercier idėjine kryptimi sekė jo mokiniai L. Noelis[1053], M. Vulfas, D. Nysas, S. Deploige'as (socialinė filosofija), P. Harmignie (etika)[1054], dėstę filosofijos kursus[1055], jungę Aristotelio ir Tomo Akviniečio filosofijos principus su naujausiais eksperimentinių mokslų ir moderniosios filosofijos, pirmiausia G. Hegelio dialektikos, laimėjimais. Pijus Bielskus čia 1910 m. rašė net disertaciją („tezę“) *Le unitée de la matière de après la radioactivité des corps,* kurioje nagrinėjo naujai iškilusią materijos vientisumo problemą, atradus kūnų radioaktyvumą (savaiminį kai kurių medžiagų atomo branduolių skilimą). E. Stukelio užfiksuoti A. Michotte ir A. Thiéry psichologijos skaitytų paskaitų užrašai rodo šio dalyko dėstymą buvus gana aukšto lygio[1056].

Šitaip orientuotą katalikiškąją filosofiją 1907–1912 m. čia studijavo jau minėti lietuviai: A. Viskantas, S. Šultė, P. Bielskus, E. Stukelis, J. Galdikas, Mečislovas Reinys, Pranas Kuraitis, vėliau A. Maliauskis, A. Sidaravičiaus, Antanas Maceina, pedagogas Antanas Kazakauskas. Grįžę į Lietuvą, jie propagavo neotomistinę filosofiją kaip „didžiausią mokslo ir gyvenimo sintezę“, kai kurie iš jų gilinosi į tuo metu aktualias socialinio teisingumo paieškas, pasaulėžiūrų kovas, treti buvo linkę naujai aiškinti ir kai kuriuos teologijos klausimus. Vincas Mykolaitis-Putinas prisiminė, kad Seinų dvasinėje seminarijoje leveniškis Pijus Bielskus, skaitydamas dogmatinės teologijos paskaitas, „<...> *nors ir labai atsargiai kai kurias religijos tiesas aiškino kiek kitaip negu mokė tradicija. Mums patiko, kad, pavyzdžiui,*

1051 Žr. *XX siécle* (Bruxelles, 1913 05 08).

1052 Baudrillart, A. Uniwersyty katolickie. – *Przegląd powszechny*, t. 121, Kraków, 1914, p. 3.

1053 L. Noelis kritikavo kai kurių autorių dar ir XX a. pradžioje bandymą logiką tebeaiškinti pagal XVI a. tradiciją kaip priklausomą nuo psichologijos (Schiller, Baldwin) ir gynė pažangią idėją apie logiką kaip savarankišką mokslą, kuris jau vystėsi matematinės logikos linkme. – Noel, L. Les frontieres dela Logique. – *Revue Neo-scholastique de Philosophie*, 1910, nr. 65.

1054 *Annuaire l`Université Catholique de Louvain*, 1908...1939.

1055 Apie D. Mercier mokinį S. Deploige'ą rašė P. Kuraitis (Simon Deploige. – *Logos*, 1928, nr. 2, p. p. 179–182), apie D. Nysą – M. Reinys.

1056 E. Stukelio užrašytų psichologijos paskaitų, skaitytų Leveno universitete prof. A. Michotte ar A. Thiéry, konspektas, be datos. – LMAVB, F233-13.

amžinąją ugnį, kurią turėjo kęsti po mirties nusidėjėliai, jis laikė ne fizine ugnimi, bet moraline kančia dėl amžino Dievo netekimo ir tokios būsenos sąmoningo pajautimo“[1057].

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu Leveno universitete lietuviai dažniau studijavo jau ne filosofiją, o specialiuosius mokslus: pedagogiką, istoriją, teisę, gamtos mokslus. Bet atvykdavo specializuotis ir filosofijos srityje: Antanas Sidaravičius 1931/32 m., Antanas Maceina 1932/33 m., Pranas Mantvydas (nuo 1928 m.). Išklausyti kai kuriuos filosofijos kursus kaip savo specialybės ar bendrojo išsilavinimo metodologinę dalį buvo įpareigojami ir asmenys, studijuojantys specialius mokslus, ypač pedagogiką. Pedagogas A. Kazakauskas 1926 m. čia, be pedagoginių ir psichologinių dalykų, studijavo logiką, pažinimo teoriją[1058].

UNIVERSITÉ CATHOLIQUE DE LOUVAIN

Copie

Nous, Recteur de l'Université Catholique de Louvain.

Attestons qu'il résulte des déclarations faites par MM. les Doyen et Professeurs de la Faculté de Philosophie et Lettres

que M. Kazakauskas, Antoine, né à Alejotchiai, a subi avec succès les épreuves

concernant les matières suivantes: Logique, Psychologie, Psychologie de l'enfant, questions spéciales de psychologie, Pédagogie, Psychiatrie, Psychologie de l'enfance, Méthodologie, Méthodologie de l'enseignement primaire, Economie politique

constituant les épreuves de licence en pédagogie et psychologie appliquées à l'éducation.

Déclarons que M. Kazakauskas, Antoine peut être admis aux examens ultérieurs.

En foi de quoi, nous lui avons délivré le présent certificat signé par Nous, par MM. les Doyen et Professeurs de la Faculté de Philosophie et Lettres et par M. le Secrétaire de l'Université.

Fait à Louvain, le 16 Juillet 1926.

Signature du Porteur, A. Kazakauskas

Le Doyen et les Professeurs de la Faculté de Philosophie et Lettres

A. Fonsèque, F. Collard, A. Michotte, A. De Wulf, F. d'Hollander, A. Rutot

Le Secrétaire de l'Université, J. van Biesbroeck

Le Recteur de l'Université, J. Ladeuze

Certifié conforme à l'original

70 pav. Pedagogui Antanui Kazakauskui Leveno katalikų universiteto Filosofijos ir humanitarinių mokslų fakulteto išduotas pažymėjimas apie jo išlaikytus logikos, psichologijos, vaikų psichologijos, psichiatrijos, kriteriologijos (pažinimo teorijos), politinės ekonomijos egzaminus, specialų pedagoginės psichologijos klausimų kursą (prof. A. Michotte) ir kt. licenciato laipsniui gauti, 1926 07 16

(LCVA)

1057 Mykolaitis-Putinas, V. *Raštai*, t. 7, Vilnius, 1968, p. 388.

1058 A. Kazakausko studijų Leveno universitete ataskaita, 1925–1927 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 449, l. 6, 16.

Leveno universiteto absolventai, be jau minėtų A. Viskanto ir S. Šultės, aktyviai veikė nepriklausomos Lietuvos valstybiniame ir Bažnyčios gyvenime: M. Reinys 1916–1922 m. profesoriavo Vilniaus dvasinėje seminarijoje, čia įvedė filosofijos proseminaro tradiciją vietoj anksčiau dėstyto elementaraus Teologijos-filosofijos propedeutikos kurso[1059]. Tokią pat permainą Leveno universiteto pavyzdžiu nuo 1934 m. padare ir A. Sidaravičius, tik Vilkaviškio dvasinėje seminarijoje, filosofijos propedeutikos kursą pakeitęs logikos ir mokslų metodologijos kursu. P. Kuraitis, A. Maliauskis, A. Maceina dėstė įvairias filosofijos disciplinas VDU, J. Galdikas 1930–1932 m. profesoriavo Telšių dvasinėje seminarijoje, vėliau buvo Kražių gimnazijos direktorius. Simonas Šultė, kaip minėta, praturtino Lietuvos katalikų sociologiją ne tik naujomis idėjomis, bet ir naujomis temomis, ją labiau sumodernino.

Filosofijos studijos Romos Grigaliaus ir „Angelicum" universitetuose. Trečias lietuvių katalikiškos filosofijos studijų centras XX a. pradžioje buvo Romos Grigaliaus universitetas (buvusi *Collegium Romanum*), kuris XIX a pabaigoje darėsi Vakarų Europos katalikiškosios filosofijos intelektualiniu centru, ypač pažinimo teorijos srityje. Popiežiui Leonui XIII paskelbus encikliką *Aeterni Patris* (1879), jame pradėjo dirbti tokie žinomi profesoriai neotomistai kaip Michele'is de Maria, Santo'as Schiffini, Vincenzo'as Remeris, Pio'us de Mandato, kurie tęsė ankstesnių profesorių: J. Balmeso, M. Liberatoreso, S. Tangiorgi ir kitų idėjas, papildydami tradicinio tomizmo problemas ir metodologiją naujais gamtos mokslų pasiekimais[1060].

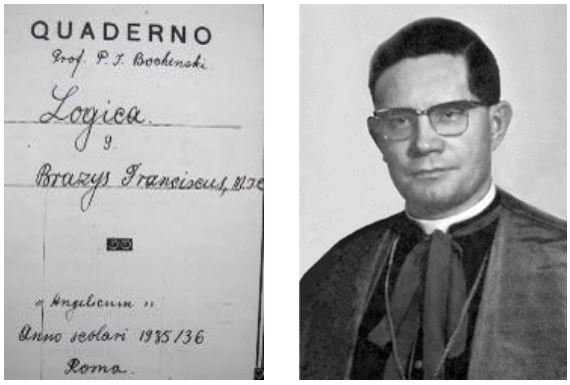
Tarp pirmųjų lietuvių čia 1863 m. minimas *Anykščių šilelio* autorius Antanas Baranauskas, kuris, gavęs Peterburgo katalikų dvasinės akademijos stipendiją, čia rengėsi profesūrai. Teigiama, kad Grigaliaus universitete A. Baranauskas parašė žinomą eilėraštį „Ko gi skauda man širdelė?"[1061]. Prieš tai čia buvo studijavę

1059 Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje...*, p. 39.

1060 Gilson, E. *Realizm tomistyczny.* Vertimas iš pranc. k. „Pax", 1968, p. 186.

1061 J. Narjausko atsiminimai apie savo studijas Grigaliaus universitete, be datos. – LCVA, f. 1254, ap. 1, b. 362, l. 12.

lietuviai misionieriai Jeronimas Kaiševičius ir Maksimiljanas Ryla. Iš kur kilęs M. Ryla, autoriai nesutaria: pasak Jurgio Narjausko, jis kilęs iš Telšių apskr.[1062] Lenkų autorius M. Czermińskis jį kildina iš dab. Baltarusijos Volkoviskio pavieto[1063], J. Gieysztoras – iš Šiluvos apylinkės Rylių kaimo[1064]. M. Ryla kurį laiką ėjo kolegijos (it. *Collegio Propaganda di Fide*) rektoriaus pareigas. Julius Narkevičius 1885–1887 m. Grigaliaus universitete logikos, pažinimo teorijos ir ontologijos paskaitų klausė pas profesorius Michelį de Marią ir Vincentą Remerį[1065]. Apie 1891 m. čia studijavo ir filosofijos daktaro laipsniu studijas baigė Vincentas Varnagiris (1866–1916), veikęs Amerikoje, pasirašinėjęs Vytauto slapyvardžiu[1066]. Tačiau daugiausia lietuvių čia studijavo 1900–1940 m. Dažniausiai tai buvo asmenys, kurie ruošėsi profesūrai Lietuvos dvasinėse seminarijose, įvairių kongregacijų nariai, katalikiškosios veiklos aktyvistai.

71 pav. Kun. Pranciškus Brazys (1915–1967) ir jo klausytų Romos „Angelicum" universitete prof. J. Bocheńskio matematinės logikos paskaitų konspektų viršelis
(LNMMB, PR-1438)

Tuo metu Grigaliaus universitete filosofijos studijos buvo panašios į Leveno.

1062 Ten pat, l. 13.

1063 Czermiński, M. *Maksimilian Ryłła*, Kraków, 1912, t. II, p. 189.

1064 Gieysztor, J. *Pamiętki*, Wilno, 1913, p. 29. Asmenys pavarde „Rylaitis", „Elzabeth Rylucia de Ryle", „Samuel Rylaitis de Ryle" minimi 1665–1669 m. Šiluvos katalikų bažnyčios santuokų registracijos knygoje (Vaišvila, A. *Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*, I, Vilnius: Versmė, 2013, p. 245).

1065 J. Narkevičiaus (Narkiewicz) Grigaliaus universitete 1885–1887 m. lotynų kalba užrašytų paskaitų „Logica et ontologia" ir „Logica ad mentem Divi: Thoma A." konspektai. – LMAVB, F29-273 ir 274.

1066 *Žinynas*, 1918, p. 126.

Nors pagrindiniai filosofijos kursai buvo tradiciniai[1067], bet jie buvo sumodernintami, kaip minėta, sąveika su gamtos mokslais (biologija, antropologija, fizika, chemija, biochemija, aukštąja matematika, astronomija), kurių turinys buvo šiuolaikiškas. Pavyzdžiui, fizikos kurse buvo dėstomi tokie ano meto moderniosios fizikos skyriai kaip molekulių mechanika, atomas ir jo struktūra, tarpatominė energija, reliatyvumo ir kvantų teorijos, jų pagrindu aptarinėtos determinizmo problemos. Visa tai formavo tikimybinę pasaulio sampratą. Iš modernesnių disciplinų dar dėstyta mokslų filosofija (*philosophia scientiarum*), kuri apėmė ir matematinę logiką, ir kai kurias matematikos pagrindų filosofines problemas, susijusias su loginių paradoksų aptikimu G. Cantoro aibių teorijoje. Šią mokslų filosofiją kartu su kosmologija ir gamtos filosofija bent 1934 m. dėstė Filosofijos fakulteto dekanas, jėzuitas Petrus Hoenenas (1880–1961)[1068].

Panašiai studijos buvo organizuotos ir kitame Vatikano universitete „Angelicum“, kuriame kai kurios neotomistinės filosofijos disciplinos irgi buvo žymiai sumodernintos. Pavyzdžiui, po neotomistinės logikos rubrika lenkų kilmės prof. Józefas Maria Bocheńskis čia 1932–1940 m. dėstė šiuolaikinę matematinę logiką[1069].

Grigaliaus ir Leveno universitetai labiau specializavosi neotomistinės filosofijos, o Fribūro universitetas – teologijos, ypač apologetikos srityje. Todėl trejus metus pastudijavę Grigaliaus ir Leveno universitetuose lietuviai specializuotis apologetikos srityje, kaip minėta, neretai vykdavo į Fribūrą pas minėtą prof. A. Weissą.

Grigaliaus universitete XX a. pradžioje, autoriaus žiniomis, studijavo per 50 lietuvių, o „Angelicum“ universitete – 28 lietuviai. Jų sąrašus žr. šios knygos

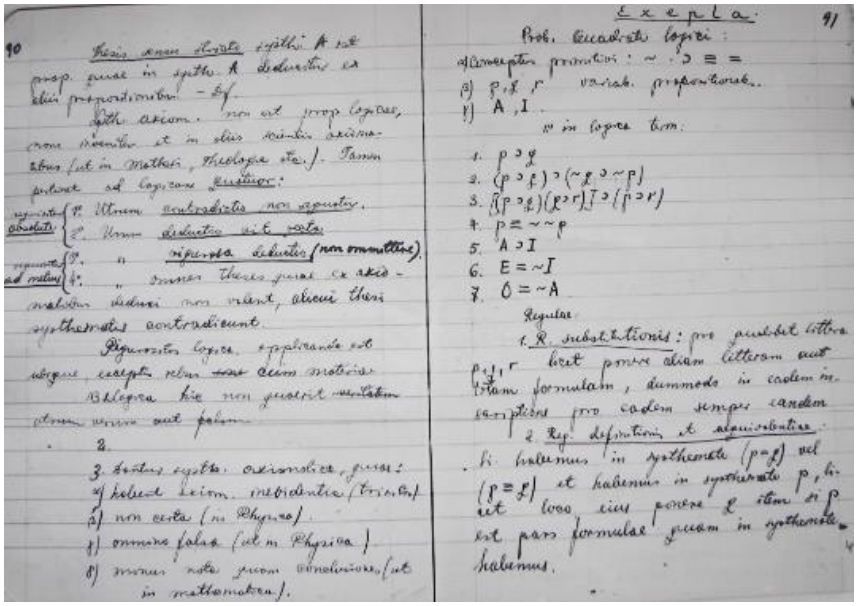

1067 Žr. K. Olšausko užrašytų ontologijos ir pažinimo teorijos paskaitų (prof. C. Bulla) Grigaliaus universitete konspektas. – LCVA, f. 1366, ap. 3, b. 11.

1068 *Pontificia Univesitas Gregoriana. Liber Annualis seu Rerum et personarum designatio ineute anno CCCLXXX*, Romae, 1934, p. 197, 200.

1069 Žr. Pranciškaus Brazio klausytų prof. I. Bocheńskio paskaitų Romos „Angelicum“ universitete 1935–1936 m. užrašai. – LNMMB, PR-1438.

Priede. Dalis jų profesoriavo Lietuvos dvasinėse seminarijose. Iš žymesnių lietuvių – Grigaliaus ir „Angelicum“ universitetų absolventų galima paminėti tą patį S. Šultę, Telšių dvasinės seminarijos filosofijos profesorius: J. Juodaitį, K. Pralgauską, P. Ramanauską, K. Olšauską, P. Vermterį; Vilkaviškio kunigų seminarijos filosofijos profesorius: F. Bartkų, V. Brizgį, J. Grigaitį.

72 pav. Prof. J. M. Bocheńskis Romos „Angelicum“ universitete 1935 m. aiškina teiginių loginio skaičiavimo pagal loginį kvadratą teoriją naudodamas B. Raselo matematinės logikos simboliką
(P. Brazio užrašai, LNMMB)

Filosofijos studijos Valkenburgo kolegijoje (Collegium Maximum St. Ignotii). Valkenburgo kolegija iš esmės buvo vokiečių jėzuitų kolegija, veikusi ne Vokietijos teritorijoje. Otto Bismarkui uždarius jėzuitų kolegijas Vokietijoje, vokiečių jėzuitai savo aukštąją mokyklą, vadinamą Šv. Ignoto kolegija, perkėlė į Olandijos Valkenburgą[1070]. Joje studijos vyko dviejuose fakultetuose (skyriuose): trejų metų filosofijos ir ketverių metų – teologijos. Prieš stodami į šią kolegiją, pretendentai

1070 Hitlerininkai, 1940 m. okupavę Olandiją, kolegiją uždarė, jos pastatą perdavė Vermachtui, išgriovė buvusias vienuolių kriptas ir jų vietoje įrengė maudyklas.

turėdavo baigti dvejų metų parengiamąsias studijas Herenberge, kuriose pagrindinis dėmesys buvo skiriamas kalbų (lotynų, vokiečių, prancūzų) mokymui, nes filosofijos ir teologijos paskaitos čia buvo skaitomos lotyniškai, o kitų mokslų – vokiškai. Kalbų klausimas čia buvo sureikšmintas dar ir dėl to, kad tai buvo tarptautinė filosofijos teologijos mokykla, nors oficialiai taip ji nevadinta. Dauguma jos studentų buvo rengiami katalikų tikėjimui visame pasaulyje skleisti ir stiprinti (katalikų misijoms). 1934–1936 m. ją lankė kunigai jėzuitai iš 124 šalių: Amerikos, Europos, Azijos, Kanados, Japonijos, bet daugiausia – iš Vokietijos ir Lietuvos. Autoriaus žiniomis, čia vien 1926–1940 m. studijavo per 50 lietuvių[1071].

Apie savo studijas šioje kolegijoje Jonas Danyla prisiminė: „1927–1930 m. studijavau filosofiją, o 1934–1936 m. – teologiją, prieš tai 1925–1927 m. lankiau parengiamąjį skyrių Herenberge. I kurse filosofijos kursą klausiau pas prof. Jozefą Fröbesą, kuris vėliau dar man dėstė ir pažinimo teoriją (kritiką), racionaliąją psichologiją pagal savo paties parašytą vadovėlį *Phsychologia speculiativa* (I–II tomai). J. Fröbesas tuo metu jau buvo senyvo amžiaus, bet psichologiją dėstė be rašto, lotyniškai, o įvairias sąvokas komentuodavo vokiškai. Profesoriai privalėjo pateikti studentams savo paskaitų konspektą – hektografuotą jų santrumpą. Logiką, ontologiją ir pažinimo teoriją klausiau pas jauną profesorių Claasseną, dėstantį tik antrus metus. Jo dėstoma logika irgi buvo tradicinė: loginiai klausimai joje neatskirti nuo gnoseologinių. Etiką III kurse klausiau pas Jakobą Gemmelį, teodicėją – pas prof. Augustą Brunnerį. Mes, studentai, galėjome laisvai naudotis turtinga Didžiąja kolegijos biblioteka (per 200 tūkst. knygų), taip pat specializuota keturių seminarų biblioteka. Čia buvo prieinami visi pagrindiniai pasaulio filosofų ir teologų veikalai, popiežių enciklikos, gausi katalikų spauda įvairiomis pasaulio kalbomis.“[1072]

Iš žymesnių neotomistinės filosofijos profesorių čia dirbo dažnai lietuvių

1071 Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1919... 1926; Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae Lituanae pro anno Domini 1926... 1940.

1072 Jono Danylos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1986 08 09, Bijutiškyje (Molėtų r.).

cituojami: moralistas Victoras Cathreinas (1845–1931) ir minėtas teorinės ir eksperimentinės psichologijos profesorius Jozefas Fröbesas (1866–1947), taip pat populiarių neotomistinės filosofijos vadovėlių, rašytų lotyniškai, autoriai: T. Peschas, S. Reinstadleris. Pagal jų vadovėlius *Institutiones logicae et ontologicae* ir *Elementa philosophiae scholasticae* Lietuvos dvasinėse seminarijose ilgą laiką dėstyta neotomistinė filosofija.

Savo metodologinėmis nuostatomis Valkenburgo filosofijos profesoriai jėzuitai orientavosi į Leveno neotomizmo mokyklos kryptį – jungė tomizmo principus su jo oponentų idėjomis: filosofiją – su gamtos mokslais. J. Danyla: „<...> filosofijos kursuose nagrinėjome ne tik autorius tomistus, bet ir Kantą, Suaresą <...>, per Tomą Akvinietį išeidavome į Aristotelio veikalus <...>“[1073].

Baigęs kolegiją, J. Danyla artimai bendravo su filosofiją Valkenburge kartu su juo studijavusiu Jozefu de Vriesu, vėliau tos kolegijos dėstytoju. Su juo J. Danyla susirašinėjo net ir sovietmečiu, buvo įsigijęs jo pažinimo teorijos vadovėlį (*Critika*, 1937). Vieną iš J. Danylos rašytų J. de Vriesui laiškų šis buvo paskelbęs Olandijos spaudoje[1074]. J. de Vriesas susirašinėjo ir su kitu gabiu savo studentu lietuviu Karoliu Garucku[1075].

Iš čia studijavusių lietuvių gabumais, literatūrine veikla išsiskyrė Benediktas Andriuška, Aleksandras Markšaitis-Markevičius, Bronius Krištanavičius. Iš jų A. Markšaitis-Markevičius buvo mėgiamas teodicėjos prof. Brunnerio, su kuriuo vėliau susirašinėjo. Filosofijos klausimais rašė į religinį lietuvių žurnalą *Tiesos kelias*. 1936 m. vasaros atostogų metu Nansi universitete lankė prancūzų kalbos kursus. Ten, J. Danylos liudijimu, parašęs vertingą darbą, kurį Nansi universitetas padėjęs į savo archyvą. Grįžęs į Lietuvą, A. Markšaitis dėstė prancūzų kalbą Kauno jėzuitų gimnazijoje. Po karo buvo kalintas sovietų lageriuose. Iš jų paleistas 1956 m., per pusantrų metų parašė tris religinio turinio knygas: *Prisikėlimo*

1073 Ten pat.

1074 Ten pat.

1075 Ten pat.

varpai, *Jaunam kunigui į talką* ir pamokslų rinkinį *Išėjo sėjėjas*. Už šias knygas vėl buvo kalintas. Ir antrą kartą grįžęs iš lagerio, nenutraukė kovos už religijos laisvę – rašė straipsnius į pogrindžio laikraštį *Rūpintojėlis*[1076].

Tarp kolegiją baigusiųjų Valkenburgo pamokslais garsėjo misionierius Jonas Bružikas, nuo 1931 m. vedęs misijas Pietų Amerikoje, JAV, įvairiose Europos valstybėse. 1940 m. sovietų kalintas Marijampolės kalėjime, artėjant antrai sovietų okupacijai 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

Ne mažiau lietuvių studijavo filosofiją ir kitose analogiškose Austrijos (Insbruko), Vokietijos Pulacho (vok. *Philosophische Lehranstalt, Pullach bei München*) ir Mitelšteino kolegijose. Jos turėjo aukštųjų mokyklų Filosofijos fakultetų statusą ir jas baigusiems Lietuvoje būdavo pripažįstamos aukštojo mokslo teisės. Insbruko universiteto Teologijos fakultete dirbo iš Šveicarijos atvykęs moralinės teologijos profesorius Umbergas, su kuriuo pažintį ilgai palaikė Benediktas Andriuška.

Itin gausiai lietuvių, ypač neturtingų, buvo lankomos vienuolių saleziečių filosofinės-teologinės mokyklos Italijoje, Belgijoje ir Prancūzijoje. Vien Italijos saleziečių Manfredini Este 1926 m. studijavo 18 studentų iš Lietuvos[1077]. Nemažas jų būrys mokėsi Turino, Ferosos, Kierų ir kitose mokyklose. Vien 1931 m. Italijos saleziečių filosofinėse-teologinėse mokyklose studijavo apie 100 lietuvių. Būta lietuvių ir JAV Vinskonsino Šv. Pranciškaus seminarijoje (Bronius Vitkus iš Kelmės vls.), Monrealio (Kanada) filosofijos seminarijoje (Jurgis Šimkus iš Juodaičių vls. Raseinių apskr., prieš 1919), Kuenkos (Ekvadoras) filosofijos institute (Ildefonsas Girskis). Penki lietuviai – kun. A. Patalavičius, A. Senkevičius, M. Gaidys, J. Jursas ir Petras Paulaitis – 1938 m. filosofiją studijavo Lisabonos universitete (Portugalija)[1078]. Iš jų P. Paulaitis vėliau pagarsėjo kaip žymus kovotojas prieš sovietų okupaciją.

1076 *Nepataisomasis. Monsinjoro Alfonso Svarinsko atsiminimai*. I dalis, trečioji laida, Vilnius: Versmė, 2014, p. 237–238.

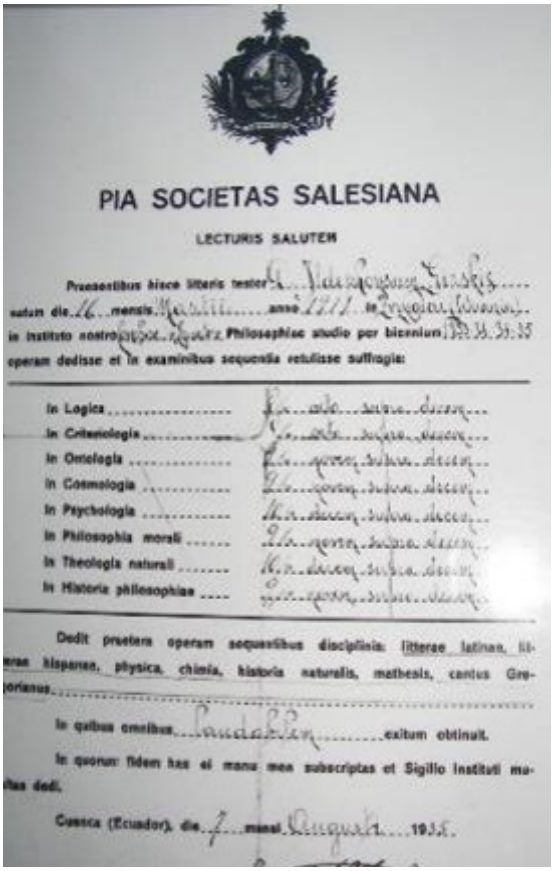
1077 *Saleziečių žinios*. 1931, nr. 5, p. 134.

1078 *Naujoji Romuva*, 1938, nr. 41, p. 780.

Baigę trimetį neoscholastinės filosofijos kursą, saleziečiai, pagal tų mokyklų reguliaminą, privalėjo atlikti trejų metų pedagoginę praktiką analogiškose mokyklose. Todėl nemažai lietuvių dėstė filosofiją įvairių kraštų saleziečių mokyklose.

Lietuviai saleziečiai, profesoriavę užsienio mokyklose 1935–1938 m.:

1. Andriuška, Vincas, 1937 m. paskirtas moralinės teologijos profesoriumi į Šv Kalisto saleziečių teologijos institutą Romoje.
2. Astrauskas, Jonas, 1935 m. filosofijos profesorius Brazilijos Cuyabos (Matto Grosso sr.) saleziečių institute.
3. Gasiūnas, A. 1936 m. filosofijos prof. Lojolos univ. (JAV).
4. Gustas, Juozas, moralinės teologijos profesorius Indijoje iki 1938 m. Grįžęs paskirtas Saldutiškio parapijos klebonu. Išvertė iš italų kalbos romėnų rašytojo Virgilijaus *Eneidą*, 1933 m. išleista Švietimo ministerijos lėšomis.
5. Petraitis, Pranas, dr., profesoriavo 1937 m. Italijos Kjerų saleziečių teologijos institute.
6. Puščius, Mečislovas (Pusčius) 1934–1935 m. dėstė filosofiją Havanos (Kuba) saleziečių filosofijos institute.

PIA SOCIETAS SALESIANA

LECTURIS SALUTEM

Praesentibus hisce litteris testor [illegible]

datum die 16 mensis [illegible] anno 1935 in [illegible]

in instituto nostro [illegible] Philosophicae studio per biennium [illegible]

operam dedisse et in examinibus sequentia retulisse suffragia:

In Logica	[illegible]
In Criteriologia	[illegible]
In Ontologia	[illegible]
In Cosmologia	[illegible]
In Psychologia	[illegible]
In Philosophia morali	[illegible]
In Theologia naturali	[illegible]
In Historia philosophiae	[illegible]

Dedit praeterea operam sequentibus disciplinis: litterae latinae, litterae hispanae, physica, chimia, historia naturalis, matheseis, cantus Gregorianus.

In quibus omnibus [illegible] exitum obtinuit.

In quorum fidem has ei manu mea subscriptas et Sigillo Instituti munitas dedi.

Cuenca (Ecuador), die 7 mensi Augusto 1935.

73 pav. Lietuvio saleziečio Ildefonso Girskio (g. 1911 03 16, Žvingiai) filosofijos studijų su šalutiniais gamtos mokslais, lotynų ir ispanų kalbomis Ekvadoro Kuenkos saleziečių institute 1933–1935 m. pažymėjimas, 1935 08 07. Filosofijos disciplinų egzaminų įvertinimai pagal dešimtbalę sistemą

(LCVA, f. 391, ap.6, b. 1268, l. 5)

Dalis jų grįžo į Lietuvą ir čia dėstė filosofiją arba specialius mokslus pasaulietinėse arba vienuolynų išlaikomose gimnazijose, palaikydami neoscholastinės filosofijos tradiciją. Iš lietuvių pasauliečių filosofijos kaip pagrindinio studijų dalyko beveik niekas nestudijavo, kadangi tai negarantavo darbo vietos gyvenime. Tie, kurie skelbėsi studijuojantys filosofiją (S. Šalkauskis, K. Ruginis, K. Dausa), savo studijas dažnai siejo su pedagogika, kad per ją rastų praktinį pritaikymą Lietuvoje. Plačiai filosofija studijuota tik kaip pagalbinė kitų mokslų disciplina.

1.3 Filosofija kaip specialių studijų metodologija

Vakarų Europos universitetai, atsižvelgiant į daugiafunkcę filosofijos paskirtį, kaip minėta, reikalavo, kad asmuo, studijuojantis bet kurią mokslo šaką, taip pat daugiau ar mažiau studijuotų ir filosofiją kaip pagalbinę discipliną, kuri turinti pripratinti įvairių specialybių studentus prie filosofinio (sisteminio, antropocentriškai orientuoto) mąstymo, kad tuo pagilintų, humanizuotų specialiųjų mokslų studijas. Dėstomoji filosofija dažniausia apimdavo filosofijos įvadą (pagrindinių filosofijos sąvokų paaiškinimą) ir filosofijos istoriją, kuria norėta suteikti studentui galimybę koncentruotu būdu suvokti istoriškai besikeičiantį požiūrį į žmogų, į jo irgi istoriškai besikeičiančią egzistencijos prasmę bei pastangas pažinti ir užvaldyti tą pasaulį, į kurį žmogus esąs „įmestas“ gimimu be savo valios ir taip pasmerktas nuolatinei kovai dėl egzistencijos[1079]. Tie, kurie iš filosofijos tikėjosi didesnės metodologinės naudos, studijavo dar ir kitas filosofijos sistemos dalis, ypač žurnalistai (V. Gustainis, V. Kaupas, J. Keliuotis), pedagogai. Bet būta ir individualaus susidomėjimo. Uoliai filosofiją Heidelbergo universitete studijavo matematikas Petras Katilius, čia atvykęs po VDU baigimo specializuotis ir rašyti matematikos disertaciją. Heidelbergo universitetą jis pasirinko kaip seniausią Vokietijos universitetą (įsteigtas 1386 m.) ir kaip Vokietijos filosofijos elito centrą. Čia dirbo stipriausi vokiečių filosofai, o tuo metu – ir vienas egzistencializmo filosofijos kūrėjų Karlas Jaspersas, pakeitęs čia irgi iki tol garsų filosofą Heinrichą Rickertą. Bendrus filosofijos kursus čia taip pat dėstė aukštos kvalifikacijos filosofai, tarp jų prof. Hoffmannas, nes eilinių filosofų Heidelbergas nekvietė. Jei profesorius gaudavo kvietimą į Heidelbergą, tai reikšdavo aukščiausią jo kvalifikacijos pripažinimą Vokietijoje. Šio universiteto profesoriams Vokietija mokėjo ir didžiausias algas. Profesoriauti Heidelbergo universitete savo laiku buvo kviestas ir garsus XVII a. filosofas panteistas Boruchas Spinoza (1632–1677).

1079 *Festschrift zur freier der 500 Jähriges Bestehens der Universität Leipzig.* Herausgeg. von Rektor und Senat, Leipzig, Bd. 4, 1 Tel, 1908, p. 115–116.

74 pav. Matematikas Petras Katilius (1903–1995)
(VLE nuotr.)

Heidelberge P. Katilius išklausė tris filosofijos kursus, iš jų du skaitomus K. Jasperso: „Filosofijos įvadas“ (1927/28), „Pagrindiniai filosofinės pasaulėžiūros bruožai“ (vok. *Grundriss der philosophischen Weltanschauung*, 1929) ir prof. Hoffmanno – „Naujosios filosofijos istorija“[1080]. Pats P. Katilius apie savo filosofines studijas taip prisiminė: K. Jaspersas buvęs stambus, sausas vyras, atsinešdavęs į auditoriją paskaitos užrašus, bet iš jų neskaitydavęs, kalbėdavęs lėtai. Jo paskaitos sutraukdavo didelę auditoriją, atvykdavo ir iš kitų miestų, ypač iš artimiausio Manheimo. Visi norintys netilpdavo universiteto salėje, todėl jo paskaitas vėliau perkėlė į didžiąją miesto salę, kurioje P. Katilius ir klausė Jasperso „Filosofijos įvado“ paskaitų (1928 m. vasaros semestre). Paskaita trukdavo valandą ir buvo skaitoma penkis kartus per savaitę. Baigęs semestro kursą, K. Jaspersas išleisdavo savo paskaitų tekstą atskira knyga. Iš filosofiją studijuojančiųjų reikalaudavo nesitenkinti paskaitų užrašais ir gerai išstudijuoti kurią nors vieną filosofinę sistemą, o kitą – menkiau. „*Susitarti dėl egzamino klausimų atėjau pas K. Jaspersą į namus, nes filosofijos studijų programos nebuvo*“, – prisiminė P. Katilius. „Žinodamas, kad K. Jaspersas mėgo I. Kantą [pats kaip filosofas buvo idėjiškai išaugęs iš Kanto filosofijos – A. V.], pasirinkau I. Kanto *Grynojo proto kritiką* (šį I. Kanto veikalą filosofijos istorikai laikė „vieną iš sudėtingiausių darbų visoje filosofijos istorijoje“, kuriame siekta įveikti racionalizmo ir empirizmo ginčą pažinimo teorijoje[1081]). „*Parvykęs į Kauną nusipirkau šį I. Kanto veikalą, išleistą 1924 m. Leipcige ir jį studijavau visus metus. Egzaminą laikiau 1929 m. liepos 15 d. Per tą dieną reikėjo išlaikyti tris egzaminus prieš tą pačią komisiją: 0,5 val. skiriama matematikai, 0,5 val. – astronomijai. Filosofijos egzaminą laikiau pas*

1080 Ruprecht – Karls Univerität Heidelberg Studienbuch für Stud. Petras Katilius (P. Katiliaus asmeninis archyvas).
1081 Plečkaitis, R. Imanuelio Kanto Opus magnum – Kantas, I. *Grynojo proto kritika*, 1982, p. 5.

K. Jaspersą jo namuose, nes tų metų vasara buvo labai karšta ir universiteto taryba leido K. Jaspersui egzaminuoti studentus savo namuose be komisijos. Atvykęs pas K. Jaspersą, pasisakiau, kad atsakinėsiu apie I. Kantą. Jaspersas paklausė, iš kokios laidos, nes netikėjo, kad aš studijavau patį veikalą. Bet kai pamatė, kad aš kalbu citatomis, ėmė klausinėti, ar aš suprantu tai, ką cituoju. K. Jaspersas neturėjo man pastabų ir mano atsakymus įvertino „labai gerai" (pagal penkiabalę sistemą)."[1082]

75 pav. Prof. Karlas Jaspersas (1883–1969)

Kanto filosofijos kursą kiek anksčiau (1922/23 m. žiemos semestre) Leipcigo universitete buvo išklausęs ir matematikas Saliamonas Antanaitis[1083], 1928/29 m. Paryžiaus universitete – žurnalistas Vladas Kaupas[1084]. I. Kanto veikalą *Galios spręsti kritika* (vok. *Kritik der Urteilskraft*) (oficialiai išversta *Sprendimo galios kritika*) prof. Reinigerio filosofijos seminare (Vienos universitetas) 1932 m. nagrinėjo K. Dausa[1085]. Studijuoti I. Kanto veikalus nebuvo lengva, todėl kai kurių universitetų filosofijos profesoriai jų nerekomenduodavo studentams: Miunsterio filosofijos prof. Jansenas sakydavęs studentams, kad I. Kanto veikalai sunkiai suprantami ir būsiąs tik veltui sugaištas laikas[1086].

1082 Petro Katiliaus atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 02 11, Vilnius, Mildos 5-34 (Autoriaus archyvas), taip pat P. Katiliaus autobiografija jo Heidelberge parengtoje disertacijoje *Über Kurvennetze und Zellteilungen* (Kaunas, 1930, p. 37). Apie P. Katiliaus egzaminą pas K. Jaspersą yra rašęs ir V. Lankauskas (Egzaminas pas Jaspersą. Ir šis tas apie Heidelbergą. – *Kultūros barai*, 1986, nr. 11, p. 71–73). K. Jasperso žmona buvo žydė, todėl Hitleriui atėjus į valdžią buvo pasiūlyta išsiskirti su žmona arba palikti universitetą. K. Jaspersas pasirinko antrą variantą ir išvyko į Šveicariją.

1083 S. Antanaičio raštas Švietimo ministerijai, 1923 04 21. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 24, l. 14, 20.

1084 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 447, l. 85.

1085 K. Dausos ataskaita apie išklausytas paskaitas Vienos universitete 1932 m. vasaros semestre. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 202, l. 20. Pedagogas A. Valiukėnas, studijuojantis Ciuricho universitete 1937 m., prašė ministerijos paskolos įsigyti, be kitų knygų, kurių reikėjo studijų reikalams, ir tris I. Kanto veikalams: *Grynojo proto kritika*, *Praktinio proto kritika* (pagrindinis I. Kanto etikos veikalas) ir *Sprendimo galios kritika* (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 879, l. 7).

1086 Antano Puodžiukyno prisiminimai, autoriaus užrašyti 1984 06 25, Kaune, Margio 4-1. – Autoriaus archyvas.

Heidelberge filosofiją studijavo ir daugiau lietuvių, tarp jų 1921–1922 m. žurnalistas Valentinas Gustainis, pagrindiniu studijų objektu pasirinkęs filosofiją, sociologiją, politinę ekonomiją ir valstybės finansus. Buvo įsitikinęs, kad geram publicistui svarbu turėti pagrindinių žinių ir iš filosofijos. „*Labai apsidžiaugiau, sužinojęs, jog įvairius filosofijos kursus čia skaitys vokiečių filosofijos garsenybės: neokantininko W. Windelbando mokinys Heinrichas Rickertas ir minėtas Karlas Jaspersas*“, – rašė savo atsiminimuose V. Gustainis. „*Greta visos eilės sociologų ir ekonomistų, aš itin atsidėjęs keturis semestrus klausiausi šių dviejų išgarsėjusių filosofų, nepraleisdamas nė vienos jų paskaitos… Labai atidžiai klausantis H. Rickerto paskaitų, itin giliai įsiminė jo posakis: „Die Welt ist nicht monistisch, sie ist pluralistisch“ (Pasaulis yra ne monistinis, o pluralistiškas*). *Įsiminiau ir analogiškos prasmės K. Jasperso samprotavimus, kurie dar labiau sustiprino mano liberalistinius įsitikinimus.*“[1087] Būta garsių profesorių ir kituose to universiteto fakultetuose. V. Gustainiui ypač įsiminė mediko, psichiatro prof. Hanso Walterio Gruhle (1880–1958) skaityta paskaita „Die Bedeutung der Psycho-patologie für die Kulturwissenschaften“ („Psichopatologijos reikšmė kultūros mokslams“), kurioje nedrąsiai buvo kalbama apie psichopatų vaidmenį politikoje[1088].

Paveiktas H. Rickerto minties apie pliuralistinį pasaulį ir Heidelberge stebėtas vokiečių studentų organizuoto veikimo korporacijas, V. Gustainis, grįžęs į Lietuvą, 1923 m. įsteigė vokiečių pavyzdžiu naują, platesnio idėjinio pasaulėžiūrinio spektro studentų organizaciją „Neo-Lithuania“, atvirą ne tik katalikams ateitininkams, socialdemokratams aušrininkams, bet ir kitokios idėjinės orientacijos studentams, laisviems nuo „dogmatinio bažnyčios mokslo ar dogmatinio materializmo“, bet nusiteikusiems kurti naują Lietuvą: „ugdyti draugiškumo ir solidarumo dorybes“[1089].

1087 Gustainis, V. *Apie Lietuvos ir Pabaltijo studentus 1920–1927 metus. Atsiminimai*, Griškabūdis, 1966. – LKLI, F11-148, p. 4.

1088 Ten pat.

1089 Ten pat, p. 11.

Pas tą patį H. H. Rickertą specialų filosofijos istorijos kursą „Šopenhaueris ir F. Ničе“ 1928 m. klausė kitas žurnalistiką studijuojantis Vladas Kaupas. Siekdamas žurnalistui reikiamo plataus išsilavinimo, pirmiausia, filosofijos, istorijos, sociologijos srityje, ir ambicingai nusitekęs studijuoti šiuos mokslus tik pas žymius mokslininkus, todėl paklausęs minėto H. Rickerto ir jam artimo, „gyvenimo filosofijos“ atstovo Ericho Rothakerio paskaitos „Filosofinių ir ideologinių istorija nuo 1850 m. iki šiol“[1090], 1928/29 m. žiemos semestrui persikėlė į Berlyno universitetą studijuoti istorijos filosofiją pas žymų vokiečių istoriką filosofą Kurtą Breysigą (1866–1940), kur išklausė jo istorijos filosofijos paskaitų ciklą: „Visuomenės mokslo egzistenciniai pagrindai“, „Istorijos filosofija nuo Hėgelio, A. Konto, K. Markso iki naujausių laikų“. K. Breysigas buvo pagarsėjęs savo fundamentaliais istoriosofijos darbais: *Žmonijos istorija* (I–II, 1906–1907) *Apie istorijos vystymąsi* (I–III, 1925–1928), *Gamtos istorija ir žmonijos istorija* (I–II, 1931–1933). Juose pabrėžė lemiantį asmenybės vaidmenį kuriant kultūros pavyzdį visuomenės raidai. Visuomenė esanti tik *vis inertiae* (inertinė jėga), kuri gali tik perimti, palaikyti ir toliau plėtoti tai, ką sukuria asmenybė, arba eiti prieš asmenybės kūrybinį novatoriškumą[1091].

Garsių Vokietijos filosofų studentais būta ir daugiau lietuvių: Antanas Salys ir Pranas Skardžius (vėliau pagarsėję lietuvių kalbininkai) Leipcigo universitete 1926–1929 m. klausė vokiečių neovitalisto Hanso Driescho (1867–1941) skaitomų filosofijos istorijos kursų: „Sisteminė filosofijos apybraiža“, „Naujosios filosofijos istorija nuo R. Dekarto iki I. Kanto“ 1927/28 m., taip pat Leipcigo psichologinės mokyklos, vadintos „visumos ir struktūrine psichologija“ (vok. *genetische Ganzheits- und Strukturpsychologie*) kūrėjo Felikso Krügerio (1874–1948)[1092] skaitomų kursų „Filosofijos įvadas“ ir „Pagrindiniai psichologijos bruožai“. Kitas

1090 V. Kaupo pranešimas Švietimo ministerijai apie išklausytas paskaitas Heidelbergo universitete, 1928 08 08. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 447, l. 97.

1091 Plačiau žr. *Słownik filozofów*, tom 1, Warszawa, PWN, 1966, p. 102.

1092 A. Salio ir Pr. Skardžiaus ataskaitos apie studijų eigą Leipcigo universitete 1926–1929 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 825, l. 19, 28, b. 838, l. 27, 32.

egzistencializmo filosofijos kūrėjas Martinas Heideggeris yra buvęs žinomo Lietuvos menotyrininko Mikalojaus Vorobjovo (1929 m.), vėliau J. Girniaus filosofijos profesoriumi. Studijuota ir pas daug kitų filosofijos ir kitų mokslų garsenybių.

Iš žymių Vokietijos filosofų, pas kuriuos filosofiją kaip šalutinę discipliną studijavo lietuviai, dar reikėtų paminėtini eksperimentinės psichologijos pradininką ir filosofą Wilhelmą Wundtą, kurio filosofijos istorijos paskaitų Leipcigo universitete 1903 m. klausė Jonas Biliūnas[1093], o sistemingai filosofiją ir eksperimentinę psichologiją pas jį studijavo ir jo vadovaujamas 1912 m. daktaro disertaciją apgynė Jonas Steponavičius, vienas iš pirmųjų Lietuvos eksperimentinės psichologijos pradininkų Lietuvoje (žr. disertacijų sąrašą).

76 pav. Filosofas pedagogas Kazys Dausa (1907–1995)

Didelį klausytojų būrį iš Lietuvos jau nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu turėjo „kritinės ontologijos“ kūrėjas Nicolai'us Hartmannas, Berlyno ir Kelno universitetų profesorius. Jo skaitomus filosofijos įvado ir filosofijos istorijos kursus Berlyno universitete 1931 m. klausė istorikai Zenonas Ivinskis, Alfonsas Koncė[1094], klasikinės filologijos studentas Jurgis Stiklioris, tais pačiais metais – „Platono idėjų teoriją“, „Etiką“, „Aristotelio metafiziką“, taip pat lankė ir N. Hartmanno seminarą „Aristotelio etika“[1095]. N. Hartmanno studentu tarp 1924–1933 m. buvo ir minėtas M. Vorobjovas. Tačiau iš sistemingai filosofiją pas N. Hartmanną studijavusių lietuvių reikia paminėti filosofą-pedagogą Kazį Dausą, kuris 1933–1935 m.[1096] rengėsi filosofijos profesūrai VDU Humanitari-

1093 Biliūnas, J. *Raštai*, III, p. 127, 132.

1094 Z. Ivinskio ir A. Koncės pranešimai Lietuvos Švietimo ministerijai apie išklausytas paskaitas Berlyno universitete 1931 m. vasaros semestre. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 338, l. 31; b. 468, l. 52.

1095 J. Stiklioriaus pranešimas Švietimo ministerijai apie studijų eigą Berlyno universitete 1931–1933 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 890, l. 26, 43, 51.

1096 K. Dausos studijų Berlyno universitete 1933–1935 m. ataskaita VDU Humanitarinių mokslų fakultetui. – LCVA, f. 631, a. 13, b. 44, l. 1, 9.

nių mokslų fakultete. Jis specialiai 1933 m. persikėlė iš Miuncheno universiteto į Berlyną specializuotis pas N. Hartmanną vertybių teorijos srityje ir jo vadovaujamas rašė disertaciją iš F. Nietzsche's, L. Klageso ir M. Schelerio antropologijos, lankė N. Hartmanno skaitomas bendrąsias antikos filosofijos, metafizikos ir etikos paskaitas, jo vedamą seminarą „Hėgelio logika". Ypač domėjosi specializuotu N. Hartmanno kursu „Dvasinės būties problema" (vok. *Problem des geistigen Sein*), kuriame N. Hartmannas dėstė savo pagrindinę vertybių koncepciją. Centrinė jos problema, pasak K. Dausos, buvusi vertybių prieštaringumas ir vertybiškai apsisprendžiantis žmogus. Kadangi konkrečiose situacijose vertybės viena kitai oponuoja, todėl žmogui tenka nuolat apsispręsti. Nuo to, kokias vertybes asmuo pasirenka probleminėje situacijoje, priklausąs jo etiškumas. N. Hartmanno *Etikoje*, plėtojusioje žmogaus ir būties vientisumo idėją, buvo nemažas skyrius, pavadintas „Nepraeiti pro šalį", kuriame aptariamas žmogaus etinis ryšys su daiktais, su kuriais žmogus atsiduriąs vientisoje būtyje. Asmuo neetiškas, jei jis abejingas žmonėms, aplinkai, gamtai. Šis žmogaus ryšio su daiktais deklaravimas artino N. Hartmanno etiką prie M. Heideggerio idėjos „būti su daiktais" (vok. *bei den Weltsein, „in den Dingen-sein*"). Per šį etiškumą žmogus priklausąs aukštesniam būties laipsniui[1097]. Disertaciją apie N. Hartmanno „kritinę ontologiją" kiek vėliau Kelno universitete buvo parengęs Ignas Urbonas[1098].

Iš Berlyno universitete klausytų filosofijos paskaitų K. Dausai įsiminė ir garsaus filosofo, tuo metu jau garbės profesoriaus Ludwigo Klageso paskaitos, kuriose jis nagrinėjo tuos senovės graikų mitus, apie kuriuos mažai kalba krikščionybė. Graikai pradėję filosofuoti nuo gamtos ir jų pagrindinė mintis – visokios gyvybės jėgos, einančios iš gamtos. Tai liudijantis svarbią vietą graikų mitologijoje užimantis Demetros, kaip žemės ūkio, derlingumo ir vaisingumo deivės, kultas, kilęs iš maisto svarbos suvokimo. Šiuo požiūriu tikrais graikais L. Klagesas laikęs

1097 K. Dausos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1983 09 13, Vilnius, Šilo 4-12.

1098 Urbonas, I. *Essentia und Existentia bei Duns Skotus und der Begriff der Seinsmomente in der Ontologie Nicolai Hartmanns*. Inaugural-Dissertation. Univ. Bonn, 1949.

Heraklitą ir Demokritą, o Platonas jam atrodęs netipiškas graikas, nes savo filosofiją pradėjęs ne nuo gamtos[1099]. Šios L. Klageso mintys vėliau atsispindėjo K. Dausos straipsnyje „Mokytojas jaunuomenės organizacijose“, kuriame jis ragino lietuvius mokytis iš senovės graikų, savo mąstymu stovėjusių arčiau gamtos[1100], o N. Hartmanno kritinės ontologijos principą būti „anapus idealizmo ir realizmo“ siekė įveikti šių, kiek neįprastai suprantamų principų, priešpriešą formuojant kultūriškai aktyvios asmenybės idealą, kuriame asmenybė sujungianti gamtinį pradą („realizmą“) ir tikrovę pertvarkančią sąmonės veiklą („idealizmą“)[1101].

Filosofija ekonomikos studijose. Filosofija kartu su sociologija sudarė ir tam tikrą ekonomikos studijų, ypač politinės ekonomijos dalį, nes be filosofijos buvo sunku analizuoti socialinės raidos teorinius klausimus. Štai ekonomistas Kazys Sruoga 1923 m. Berlyno universitete išklausė ne vieną „šalutinių“ mokslų kursą: „Šiuolaikinė filosofija“ (prof. Dessoir), „Visuomenės teorija: I d.: Bendroji sociologija, Visuomenės mechanika ir biologija“ (prof. Kurtas Breysigas), „Bendroji valstybės teorija“ (Bortkewiczius), „Pagrindiniai politinės etikos klausimai“ (prof. Smendas)[1102]. Lankė savo specialybės paskaitas pas žinomą politinės ekonomijos profesorių Wernerį Sombartą (1863–1940), kuris jaunystėje buvęs maištingas liberalas, vėliau žavėjęsis marksizmu, net laikęs save K. Markso idėjų pasekėju ir plėtotoju. Savo trijų tomų veikale *Šiuolaikinis kapitalizmas* teigė, kad „už viską, kas yra gero“ jo veikaluose esąs „dėkingas K. Markso dvasiai“[1103]. Vėliau V. Sombartas atmetė marksizmo dialektiką ir pasuko istorijos psichologizavimo linkme: socialinių reiškinių priežasčių ieškojo „painiuose psichologiniuose visų istorinių formacijų žmonių palinkimuose“. Kapitalizmą kildino iš pramoninės buržuazijos psichologijos „pelno vaikymosi dvasios“, kuri, sujungta su „buržuazine dvasia“

1099 K. Dausos atsiminimai, 1983 09 13.

1100 Dausa, K. Mokytojas jaunimo organizacijose. – *Tautos mokykla*, 1938, nr. 9, p. 222–223.

1101 Dausa, K. Tarp idealizmo ir realizmo. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 8, p. 181–185.

1102 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 868, l. 61.

1103 Sombart, W. *Moderner Kapitalismus*, t. III, 1930, p. XXV. V. Zombarto paskaitų Berlyno universitete įvairiu laiku yra klausę ir daugiau lietuvių: istorikas A. Koncė, ekonomistai Petras Karvelis, Juozas Pajaujis ir kt.

(žmonių siekiu praturtėti, turėti gyvenimo patogumų), gimdžiusi „kapitalistinę dvasią“[1104]. Šiomis idėjomis grindžiamą V. Sombarto paskaitų kursą „Monopolinio kapitalizmo teorija ir istorija“ K. Sruoga klausė 1923 m. Su marksizmu susijusių idėjų Berlyno universitete K. Sruogai teko klausytis ir kito vokiečių ekonomikos istoriko Heinricho Cunowo paskaitose „K. Markso materialistinis istorijos supratimas“[1105], „Marksistinė, materialistinė visuomenės samprata“. H. Cunowas irgi buvo pagarsėjęs fundamentaliu keturių tomų veikalu *Bendroji ūkio istorija* (vok. *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte*, 1926–1931). Kritikai ypač vertino jo I tomą, skirtą pirmykštės visuomenės ekonominio gyvenimo istorijai pažinti, kuriame lyginamuoju metodu nustatinėjami pagrindiniai tos epochos ūkininkavimo tipai, ekonomikos raida nagrinėjama kartu su etnologija.

Kai kurie lietuviai ekonomistai domėjosi ir filosofinėmis pačios ekonomikos problemomis. Tame pačiame Berlyno universitete ekonomistas Justas Baltrušaitis 1920/21 m. žiemos semestre klausė prof. Jastrowo skaitomą kursą „Ekonomikos filosofiniai pagrindai“ (vok. *Die Philosophische Grundlagen der Nationalökonomie*) ir su jais susijusias politinės minties paskaitas „Demokratijos istorija“ (prof. Bornhackas), „Marksistinės visuomenės ir valstybės teorijos įvadas“ (prof. H. Cunowas[1106]), „Bendroji sociologija“ (prof. K. Breysig), kuriose aiškinta ekonomikos sąveika su politika ir teise, per kurias valstybė paveikianti ekonomikos raidą. Kitas ekonomistas Jonas Paukštys Graco (Austrija) universitete 1928 m. studijavo ir teisės filosofijos istoriją (prof. Byloffas)[1107], o literatas Balys Sruoga Miuncheno universitete 1923 m. lankė profesorių Clemenso Baemukerio ir Dietricho von

1104 Panašių idėjų paveiktas Antanas Maceina 1940 m. rašė savo kūrinį *Buržuazijos žlugimas*. Plačiau apie V. Sombartą žr. *Buržuaznye i melko buržuaznyje ekonomičeskieje teorii socializma (1917–1945)*, M., 1975 ir Čiegis, R. *Ekonominių teorijų istorija*. Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 420–423.

1105 K. Sruogos pranešimas apie savo studijas Berlyno universitete 1922–1923 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 868, l. 61, 65.

1106 H. Cunowas – vokiečių ekonomikos istorikas, pagarsėjęs keturių tomų veikalu *Bendroji ūkio istorija* (vok. *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte*, 1926–1931), kuriame ūkio istorija tiriama kartu su tautų etnologija, ypač I tome.

1107 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 699, l. 53.

Hildebrando vedamą seminarą „Apie valstybės ir teisės filosofiją“[1108].

Rinktis atskirus filosofijos kursus specialių mokslų studentus, kaip minėta, įpareigodavo universitetų reguliaminai. Todėl kai kurie studentai tai priimdavo kaip žymų jų studijų apsunkinimą. Filosofinės studijos pasirodydavo kai kuriems per sunkios. Jie skųsdavosi, kad filosofija (dažniausiai – filosofijos istorija) – jiems visiškai naujas dalykas, reikalaujantis „didelių pastangų“, atimąs „nemažai laiko“ ir trukdantis „laiku baigti studijas“ (Marija Endziulaitytė (vėliau – Gylienė)[1109]. Ekonomiką Briuselio laisvajame universitete studijuojantis Povilas Ambrozevičius irgi sakė, kad „be galo sunku“ studijuoti filosofijos istoriją svetima kalba. „Jai išmokti aš buvau priverstas pasidaryti santrauką ir dar pridėti tris savaites laiko. Dėl jos aš nespėjau išeiti buhalterijos kurso <...>, todėl egzaminų išvakarėse buvau priverstas atsisakyti juos laikyti“[1110]. Filosofiją kaip „sunkią studijų discipliną“ 1926 m. mini Vienos universiteto valstybės mokslų studentas Grigas Valančius[1111]. Minėtas matematikas P. Katilius, kad pasirengtų filosofijos egzaminui, turėjo sugaišti visus metus studijuodamas vien tik I. Kanto veikalą *Grynojo proto kritika*. Tie, kuriems vis dėlto pavykdavo įveikti filosofiją, įgydavo galimybių pagilinti specialias studijas bendrąja metodologija ir jų santykiu su bendrąja mokslo ir kultūros istorija, praturtinti sąvokų žodyną, pakelti savo bendrą moksliškumo lygį. Galbūt neatsitiktinai ir P. Katilius tapo žymiu Lietuvos matematiku, profesoriumi.

1108 Kollegienbuch für Studierenden <...> Balys Sruoga, Sommersemester, 1923, München. – LKLI, F53-943–944.

1109 Fizinės antropologijos studentės Marijos Endziulaitytės ataskaita apie savo studijas Halės ir Miuncheno universitetuose, 1925 11 22. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 236, l. 10. Ji 1921–1922 m. Halės universitete buvo išklaususi tris filosofijos istorijos kursus: „Filosofijos istoriją“ (prof. Zieheno), Miuncheno universitete – „Antikos ir viduramžių filosofijos istoriją“ (prof. M. Meieris) ir „Naujosios filosofijos istoriją“ (Huberis).

1110 P. Ambrozevičiaus studijų 1930/31 m. apskaita Laisvajame Briuselio universitete (*Université Libre de Bruxelles*) Švietimo ministerijai. 1931 09 12. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 15, l. 9–10, 25. Pagal to universiteto taisykles per vieną dieną reikėjo išlaikyti visus devynis egzaminus: vieno neišlaikius reikėjo visus laikyti iš naujo (Ten pat).

1111 G. Valančiaus laiškas Z. Ivinskiui iš Vienos, 1926 01 22. – LNMMB, F29-1244.

2. Besiplečianti sąveika su neopozityvizmo metodologija

2.1 Tarpinės pozityvizmo studijos

Per studijas užsienyje Lietuvoje plito ne tik katalikiškoji filosofija, bet ir kitos filosofinės metodologijos, ypač neopozityvizmas, kuris iš gamtos mokslų kėlėsi į socialinius mokslus (filosofiją, sociologiją, teisę, pedagogiką), veikė tų mokslų bendrą idėjinę orientaciją, praktines išvadas ir jų mokslinę vertę. Daugeliu atvejų tai vyko ne atvira, o tarpine forma, klausantis specialių dalykų paskaitų ar atliekant praktikos darbus pas profesorius, kurie rėmėsi pozityvizmui būdingais empiriniais, indukciniais metodais, vengiant šiais metodais nepatikrintų išvadų. Su tokiomis situacijomis lietuviai dažnai susidurdavo Vienos universitete, kuris po I pasaulinio karo buvo žinomas kaip vienas iš neopozityvistinės filosofijos centrų. Čia nuo 1922 m. veikė plačiai žinomas Vienos ratelis, į kurį buvo susibūrę įvairių mokslų profesoriai, pritariantys neopozityvizmo metodologijai. Jų idėjinis lyderis iki 1936 m. buvo filosofas Moritzas Schlickas (1882–1936), leidęs šios idėjinės krypties žurnalą *Erkenntnis* (liet. *Pažinimas*). Vienos ratelis propagavo tris pagrindines neopozityvizmo idėjas: empirizmą (jutiminė patirtis esanti vienintelis pasaulio tikrojo pažinimo šaltinis), pozityvizmą (pažinimo objektas yra tik faktai, o ne transcendentinės būtys ar tariama daiktų esmė) ir fizikalizmą („tobuliausią“ sąvokų sistemą sukūrusi fizika, todėl visas mokslinis pažinimas turįs ir galįs būti į ją redukuojamas)[1112]. Pastaruoju principu, minėta, itin rėmėsi Berlyno geštaltpsichologijos mokykla, fizikos sąvokomis aprašinėjusi, analizavusi ir psichinius reiškinius.

Iš tų Vienos ratelio neopozityvistų, kurie dėstė ir lietuviams, minėtini: filosofas M. Schlickas, matematikas ir filosofas Hansas Hahnas, V. Kraftas (mažiau žinomas), fizikas Hanas Thirringas. M. Schlicko filosofijos paskaitų kursą

1112 Tatarkiewicz, W. *Filosofijos istorija*, III. Vertimas iš lenkų kalbos, Alma littera, 2003, p. 395–396.

„Matematikos filosofijos įvadas“ 1925/26 m. klausė fizikas Antanas Puodžiukynas[1113], „Gamtos filosofiją“ (5 val.) – pedagogė Aldona Bagdonavičiūtė (1936 m.)[1114], filosofas Kazys Dausa 1932 m. lankė M. Schlicko filosofijos seminarą, nagrinėjusį vieno iš modernios matematinės logikos kūrėjų Bertrando Russello veikalą *Matematinės logikos įvadas*[1115]. Matematinė logika čia sieta su pagrindine Schlicko loginio pozityvizmo koncepcija, kurioje mokslinis pažinimas pripažįstamas tik specialių, pirmiausia – gamtos mokslų kompetencijai, o filosofijos paskirtis – vykdyti gamtos mokslų kalbos loginę analizę taikant matematikos ir logikos metodus[1116]. Tokios analizės įrankiu tuo metu laikytas minėto B. Russello ir Alfredo Whiteheado knygoje *Principia Mathematica* (1925) išdėstytas matematinės logikos įvadas, kurį Schlickas nagrinėjo su studentais filosofijos paskaitose ir seminaruose. K. Dausai, klausiusiam ir M. Schlicko etikos paskaitų (4 val.), grindžiamų etiniu principu „Būk pasiruošęs džiaugsmui“, teko išgirsti ir kiek neįprastų etikos idėjų: gyvenimo prasmę M. Schlickas tapatinęs su jaunyste, bet ne kaip su asmens amžiumi, o su jaunatvišku susižavėjimu aktyviu gyvenimo būdu. Aktyvumas – asmens gyvenimo prasmės ir džiaugsmo šaltinis. Gėrį etikoje siejo ir su pareiga[1117]. Pačių etikos teiginių nelaikė teiginiais apie tikrovę, nes žodžiai „geras“, „blogas“ esantys tik elgesio taisyklės, kurių negalima išvesti iš pažintų faktų, todėl jos nėra nei teisingi, nei klaidingi teiginiai, jie nėra ir verifikuojami (patikrinami objektyviais kriterijais), todėl laikytini beprasmiais[1118]. Šiuo atveju į viena buvo siekiama suplakti ir prigimtine teise besiremiančias, ir savavališkai diktatoriškų režimų nustatomas socialinio elgesio taisykles. Vienintelė

1113 Fiziko matematiko A. Puodžiukyno studijų Vienos universitete 1925/26 m. ataskaita. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 748, l. 17.

1114 A. Bagdonavičiūtės pranešimas iš Vienos, 1936 04 20. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 59, l. 14.

1115 K. Dausos studijų Vienos universitete 1932, 1932/33 m. ataskaitos. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 202, l. 20–23. M. Schlickas aiškino, kad žmogaus elgesys galįs būti nepriklausomas nuo gamtos dėsnių ir kad tik laisvos valios poelgiai gali būti vertinami kaip moralūs ar nemoralūs (VLE, XXI, p. 282).

1116 Schlick, M. Zadania filozofii przyrody. – iš *Filozofia i sociologia XX wieku*, II, 1964, p. 399–401.

1117 Nekrašas, E. Nuoseklusis M. Šliko empirizmas. – iš *Filosofijos istorijos chrestomatija*. Vilnius: Mintis, 1974, p. 296.

1118 Tatarkiewicz, W. *Filosofijos istorija*, t. 3, p. 399.

tikra filosofinės etikos problema M. Schlickui buvusi loginė etinės kalbos analizė. Eliminavus etiką iš mokslo, ji, kaip ir religija, buvo perkelta į buitinio naudingumo sritį, šitaip papildant pozityvizmą pragmatizmu.

77 pav. Fiziko Antano Puodžiukyno studijų knygelė Vienos universitete 1923 m.
(iš A. Puodžiukyno asmeninio archyvo)

Pas kitą Vienos ratelio neopozityvistą Hansą Hahną analizinę geometriją studijavo jau minėtas A. Puodžiukynas[1119] ir ypač plačiai – matematikas Liubomiras Nastopka, išklausęs 1923–1925 m. kelis H. Hahno skaitomus kursus: „Analizės įvadą“, „Diferencialinį ir integralinį skaičiavimą“, „Analizinę geometriją“. L. Nastopką stebino tai, kad visą analizinės geometrijos kursą H. Hahnas dėstęs be brėžinių, plačiai rėmėsi determinantų teorija. H. Hahno dėstymo metodas Nastopkai pasirodė sunkiai suprantamas, todėl jis analizinę geometriją paraleliai sakė studijavęs savarankiškai, iš knygų. H. Hahnas buvęs ir pagrindinis L. Nastopkos matematinių studijų vadovas[1120]. A. Puodžiukyno teorinės fizikos profesorius buvo minėtas Vienos ratelio narys H. Thirringas[1121]. Kito loginio pozityvisto atstovo V. Krafto epizodinio kurso „Priežastingumo dėsnis ir valios laisvė“ 1938 m. Vienos universitete klausė psichologas Alfonsas Gučas[1122]. Šiame kurse buvo dėstoma kvantų fizikos laimėjimų pagrindu vykusi determinizmo ir indeterminizmo polemika.

1119 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 748, l. 16, 20.

1120 Liudomiro Nastopkos (g. 1903) laiškas šios knygos autoriui, Anykščiai, 1985 01 28 – Autoriaus archyvas.

1121 A. Puodžiukyno atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 06 25 Kaune, Margio 4-1.

1122 *Meldungsbuch ordentischen Hörers Alfonsas Gučas, gebustig aus Vidugiriai.* – A. Gučo asmeninis archyvas. Panašaus pavadinimo straipsnį „Priežastingumas ir valios laisvė šių dienų fizikos požvilgiu“, galbūt kopijuodamas V. Kraftą, A. Puodžiukynas 1933 m. paskelbė Lietuvos filosofiniame žurnale *Logos* (nr. 2).

78 pav. Prof. Charlotte Bühler (1893–1974)

Charlotte Bühler ir pozityvizmas psichologijos studijose. Nemažas būrys lietuvių (filosofas Kazys Dausa, psichologas Alfonsas Gučas, pedagogai Ona Gailiūnaitė, Matas Melėnas, Vanda Karužienė, Ieva Andrulytė-Aleksienė, Ona Narušytė, Jonas Laužikas) vyko į Vienos universitetą studijuoti ar specializuotis pas plačiai pagarsėjusią eksperimentinės psichologijos ir pedagogikos profesorę Charlotte Bühler (1893–1974), pedagogines problemas glaudžiai siejusią su psichologija ir neopozityvistinės filosofijos empirizmu ir induktyvizmu. Formaliai ji nepriklausė Vienos rateliui, bet buvo jam artima metodologiškai. Vaiko psichologinei raidai pažinti ir spekuliatyvaus proto konstrukcijoms psichologijoje ir pedagogikoje įveikti ji taikė induktyvų-analitinį metodą, kurio esmę sudarė, kaip minėta, neopozityvizmui būdingi empirizmas ir induktyvizmas (stebėjimas, klausinėjimas, analizavimas, eksperimentas ir induktyvus analizės rezultatų apibendrinimas). Ne tik vaikystę ir jaunystę, bet ir žmogaus apskritai gyvenimo raidą ji tyrinėjo kaip psichologinę problemą[1123].

Ji vadovavo O. Narušytės ir A. Gučo disertacijoms, 1937 m. buvo kviečiama į Lietuvą skaityti paskaitų[1124], buvo populiari tarp studentų: „Ch. Bühler pasirodžius, asistentų vedami praktikos darbai įgauna kitą prasmę“, – rašė jos buvusi studentė O. Gailiūnaitė[1125]. Su ja ilgą laiką susirašinėjo Jonas Laužikas, išvertęs į lietuvių kalbą jau minėtą jos knygą *Vaikystė ir jaunystė. Sąmonės genezė* (1938), kurios lietuviško vertimo įraše Ch. Bühler džiaugėsi, kad šios knygos vertimas „sustiprins mokslinius, kultūrinius ir visuomeninius santykius tarp Lietuvos ir Austrijos“[1126].

1123 Bühler, Ch. *Der menschliche Lebenslauf als phsychologisches Problem*, Leipzig, 1933.

1124 O. Gailiūnaitės laiškai Lietuvos švietimo ministerijos sekretoriui K. Masiliūnui iš Vienos, 1937 04 29 ir 06 20. – LCVA, f. 931, ap. 9, b. 257, l. 15–16.

1125 Ten pat.

1126 Laužikas, J. *Vaikystė ir jaunystė. Sąmonės genezė*, 1938, p. XXXII.

79 pav. Pedagogė Ona Narušytė
(*Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr. 12, p. 642)

Iš lietuvių, kurie sistemingai specializavosi pas Ch. Bühler eksperimentinės psichologijos ir pedagogikos srityje, išsiskyrė O. Narušytė. Ji buvo atvykusi ruoštis būsimo Lietuvos katalikų universiteto profesūrai. Todėl 1933–1935 m. uoliai lankė pagrindines Ch. Bühler paskaitas: „Vaikystė ir jaunystė“, „Praktinio gyvenimo psichologijos įvadas“, „Moksleivio asmenybė“, dalyvavo jos vedamuose seminaruose „Vaikas ir šeima“, „Vaiko psichologija”, „Mąstymo psichologija“, lankė ir jos vyro Karlo Bühlerio kursus „Logika ir pažinimo teorija“, „Eksperimentinės psichologijos įvadas“ (1933/34), o akiračiui praplėsti – kultūrpedagogo R. Meisterio „Pagrindinės kultūros filosofijos problemos“ (1933), žinomo etnologo, vieno iš „kultūrinių ratų“ teorijos kūrėjų Wilhelmo Kopperso kursus „Etnografijos įvadas ir metodas“ (1934/35), „Žemės ritulio tautos ir kalbos“ (1934/35)[1127].

Induktyvųjį Charlotte's Bühler metodą O. Narušytė taikė čia pat Vienoje rašomoje disertacijoje *Lietuvių motinų požiūris į savo vaikų dorovinį auklėjimą* (vok. *Die Einstellung der litauischen Mutter zum Problem der sittlichen Erziehung ihrer Kinder*, 1935)[1128]. Į šią temą ją, kaip ir daugelį lietuvių studentų, nukreipė jos profesorė, siekusi į savo tyrimus įtraukti ir užsieniečius, juos paskatinti atlikti savo krašto vaikų psichologinės specifikos tyrimus. Profesorei rūpėjo tokiu būdu sukaupti kuo įvairesnės ir gausesnės medžiagos, kad galėtų susivokti, kas yra bendra ir tipiška skirtingų tautų ir socialinių grupių tam tikriems vaiko psichinės brandos tarpsniams.

1127 Meldungsbuch der ordentlichen Hörerin Ona Narusyte... in der Philos. Fak. der Univ. zu Wien. – O. Narušytės-Janušauskienės archyvas.

1128 Lietuvoje ši O. Narušytės disertacija išspausdinta lietuvišku pavadinimu *Dorovinis auklėjimas lietuvių šeimoje. Remiantis žodišku motinų apklausinėjimu* (Kaunas: „Naujosios Vaidilutės“ leidinys, 1939, 92 p.). 1934 m. vienas iš Vengrijos socialinių mokslų žurnalų 1934 m. kreipėsi į O. Narušytę prašydamas leisti jam persispausdinti vokiečių ir vengrų kalbomis minėtą O. Narušytės disertaciją (*Naujoji Vaidilutė*, 1934, nr. 10, p. 409).

Šis į natūralistinę žmogaus sampratą vedantis empirinis Ch. Bühler vaiko prigimties tyrinėjimas vėliau buvo taikomas visose O. Narušytės parengtose knygose: *Žaidimas ir žaislas* (1937), *Priešmokykliniai metai vaikų darželyje* (1939), *Motinos mokykloje* (1939), kuriose ji propagavo bendrą, į paidocentrizmą orientuotą idėją – konkrečius auklėjimo metodus ir tikslus imti ne iš dirbtinio suaugusiųjų pasaulio, ne iš tikslinės sąmonės, o iš vaiko psichologijos. Auklėjimo tikslų ragino ieškoti „žmogaus gyvenimo patyrime", šitaip nedrąsiai nukrypdama nuo katalikiškosios tradicijos. Grįžusi 1935 m. įsteigė Kaune ikimokyklinio auklėjimo kursus, išlaikomus katalikų organizacijos „Caritas", ir jiems vadovavo. Ji ir „Lietuvos vaiko draugijos" pirmininkė Nemeikšaitė laikėsi nuostatos, kad reikia imti visa, kas gera iš visų ikimokyklinio ugdymo metodų ir iš jų konstruoti lietuviškąjį ugdymo modelį.

2.2 H. Kelseno teisinis pozityvizmas (normatyvizmas)

Pavieniai lietuviai, studijuojantys teisės ir politinius mokslus Vienos, o vėliau Vokietijos Kelno universitetuose, turėjo progos susipažinti ir su kita neopozityvizmo atmaina – teisiniu pozityvizmu, vadinamu „normatyvizmu", plėtojamu žinomo teisės ir demokratijos teoretiko Hanso Kelseno[1129]. Nors Kelsenas formaliai nepriklausė Vienos rateliui, bet laikėsi jo idėjinės orientacijos – empirizmo ir formalizmo. Jo pozityvizmas atsiskleidė per tai, kad teisės teorijai kėlė užduotį tik aprašinėti, kokia pozityvioji (valstybės sukurta) teisė (įstatymai) yra, nekeliant klausimo, kokia ji turėtų būti, nes tai, esą, reikštų perėjimą į teisės politiką, kuri nesanti teisės teorijos objektas[1130]. Normatyvizmas reiškė, kad teisę H. Kelsenas iš esmės tapatino su bet kokio turinio valstybės sukurtų, visuotinai privalomo elgesio taisyklių-normų sistema, kurioje norminiai aktai ir jų hierarchija tiriami grynai formalistiniu teisėtumo ir loginio neprieštaringumo požiūriu (tarsi

1129 H. Kelsenas profesoriavo Vienos universitete 1917–1929, Kelne – 1929–1933, Ženevoje – 1933–1940.

1130 Kelsen, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis, Vilnius: „Eugrimas", 2002, p. 43.

turinio neturinčią). Todėl savo teisės teoriją jis ir vadino „grynosios teisės“ (vok. *reine Rechtslehre*).

80 pav. Prof. Hansas Kelsenas (1881–1973)

Jei teisė netiriama, kokia ji turi būti, tai ji atskiriama ne tik nuo turinio (žmogaus teisių), bet ir nuo teisingumo. Tada ir savavališkus, represinius totalitarinių režimų įstatymus vienodai galima vadinti „teise“. Tai, matyt, suvokė ir pats H. Kelsenas, nes, jo paskaitų klausiusio Domo Cesevičiaus liudijimu, H. Kelsenas per paskatas dažnai kartodavęs: „*Das Recht ist keine Gerechtigkeit*“[1131] (liet. „teisė nėra teisingumas“). Tai teisinga tik tuo atveju, jei teisė, kaip minėta, netiriama turinio požiūriu ir tapatinama su bet kokio turinio įstatymu.

Bet teisė, atskirta nuo teisingumo, jau nėra teisė, o tik sistema bet kokio turinio norminių aktų (elgesio taisyklių), taip pat ir valdžios savavališkai kuriamų asmeniui pavergti. Todėl natūralu, kad to paties empirinio pozityvizmo veikiamas, H. Kelsenas neigė (ir turėjo neigti) prigimtinę teisę, kaip jusliniam patyrimui neprieinamą ir todėl nevykdančią valstybės kuriamų elgesio taisyklių teisingumo ir žmogaus teisių apsaugos kriterijaus funkcijų.

Pavesdamas teisės teorijai tik aprašinėti, kokia teisė (įstatymai) yra, kūrė teisės teoriją, vienodai tinkamą tiek demokratiniams, tiek ir totalitariniams režimams[1132]. Pačią teisės teoriją darė nekritišką, teisėkūros kriterijų neformuluojančią, atsisakančią dalyvauti teisės pažangą lemiančių veiksnių paieškoje ir galiausiai – pasiruošusią atlikti bet kokios politikos, taip pat ir nusikalstamos, tarnaitės vaidmenį. Čia slypėjo visa jo, kaip demokrato, „grynosios teisės“ teorijos

1131 D. Cesevičiaus atsiminimai, autoriaus užrašyti 1983 09 14, Vilniuje, Talat-Kelpšos 11-18.

1132 Jau tada M. Reinys panašiais argumentais kritikavo pozityvistinės filosofijos teisės sampratą (prancūzų juristą Léoną Duguit), neigusį prigimtinę teisę. Remiantis pozityvistais, mes turėtume būti visiškai abejingi lietuvių persekiojimui Vilniaus krašte, nes „jie daromi tam tikros valstybės valdžios“ (*Židinys*, 1934, nr. 5–6, p. 490).

tragika[1133].

Pozityvu H. Kelseno teisės teorijoje buvo tik tai, kad jis sukūrė formalių teisės sąvokų loginę sistemą, jų hierarchiją, reikalingą norminiams aktams praktiškai taikyti. Todėl jo teorija pirmiausia domėjosi teisėsaugos pareigūnai-praktikai, kuriems pavesta tik vykdyti norminių aktų nurodymus, vadovaujantis vien teisėtumo reikalavimu, nesigilinant į taikomų normų turinį kaip nepriklausantį nuo jų valios.

Specializuotis pas H. Kelseną VDU 1925 m. ir buvo pasiuntęs į Vienos universitetą savo absolventą Antaną Tamošaitį, kuris čia turėjo pasiruošti profesūrai – dėstyti VDU „Teisės enciklopedijos" (teisės teorijos) ir „Teisės filosofijos istorijos" kursus[1134]. Tai, kad šiame siuntime vis dėlto minima ir teisės filosofijos istorija, rodytų, kad Lietuvoje buvo ruošiamasi plėtoti teisę, atvirą ir teisingumui (domėtis ir jos turiniu). A. Tamošaitis 1925–1926 m. lankė H. Kelseno paskaitas, dalyvavo jo vedamuose seminaruose[1135], Kelsenui vadovaujant parengė disertaciją iš teisės filosofijos istorijos *Istoriškoji teisės mokykla Vokietijoje. Istorizmo reakcija prieš racionalizmą XIX šimtmečio pradžioje*[1136] (tokiu pat pavadinimu ji 1929 m. paskelbta atskira knyga). H. Kelsenui profesoriaujant Kelno universitete, jo paskaitas „Teisės mokslų įvadas", „Demokratija" ir kt. 1929/30 m. lankė minėtas ekonomistas Domas Cesevičius ir teisininkas Domas Krivickas, specializavęsis pas H. Kelseną viešosios teisės srityje[1137].

1133 Iki 1940 m. H. Kelseno „grynosios teisės" teorija buvo žinoma Lietuvoje, bet formalistinis požiūris į teisę nebuvo vyraujantis. Petro Leono, M. Romerio, V. Dirmeikio, A. Platerio teisės darbuose teisė nagrinėta ir turinio požiūriu (Vaišvila, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje.* Vilnius: Litimo, 2000, p. 216–236). H. Kelseno normatyvizmas (neminint paties H. Kelseno vardo) itin išpopuliarėjo Lietuvoje sovietų okupacijos metais po 1945 m., nes grynai formalistinis požiūris į teisę atitiko Sovietų Sąjungos, kaip totalitarinio režimo valstybės, interesą nutylėti savo kuriamų įstatymų savavališką ir represinį turinį asmens teisių atžvilgiu.

1134 Dekano Petro Leono raštas Lietuvos universiteto rektoriui, 1926 01 11. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 966, l. 21.

1135 H. Kelseno laiškas Lietuvos universitetui 1926 01 11. – Ten pat, p. 24.

1136 Kelseno raštas Lietuvos švietimo ministerijai apie A. Tamošaičio studijų eigą Vienos universitete, Viena, 1926 01 11. – Ten pat, l. 24.

1137 D. Cesevičiaus atsiminimai..., 1983 09 14. D. Cesevičius Kelno universitete 1929/30 m. dar išklausė „Teisinės ir socialinės filosofijos pagrindų" kursą (*Grundzüge der Rachts- und Socialphilosophie*, prof. Haymannas) (D. Cesevičiaus studijų Kelno universitete byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 160, l. 26).

Savitą mąstymą H. Kelsenas, pasak D. Cesevičiaus, demonstraveęs ir skaitydamas paskaitas demokratijos tema. Tuo metu, kai prieš demokratiją tiek Vakaruose, tiek ir Rytuose grėsmingai kilo totalitariniai režimai su savo vadizmo ir valstybės prioritetu prieš individą, Kelsenas skelbė kitą kraštutinumą – vadų neturėjimą apskritai (vok. *Führerlosigkeit*), kurį laikė tikruoju demokratijos idealu: demokratinėje santvarkoje esą valdo ne vadai, o pati tauta, įgyvendinanti savivaldą. Kad tauta būtų pajėgi tokiai savivaldai, ji turinti šviestis, lavintis, sąmonintis, kitaip sakant, per švietimą kiekvienas paskirtas (vadovu) jausis ir būsiąs tikru vadu[1138]. Tai rodo, kad H. Kelsenas buvo linkęs absoliutinti švietimo galimybes ir menkinti prigimtinių galių reikšmę lyderiams atsirasti.

2.3 Pedagoginis pozityvizmas

Ypač plačiai pozityvizmo idėjos plito Lietuvoje studijuojant užsienyje įvairius naujojo auklėjimo variantus: G. Kerschensteinerio darbo mokyklą, A. Ferriero aktyviąją mokyklą, P. Peterseno Jenos planą, O. Decrolio mokyklą gyvenimui per gyvenimą (pranc. *l'ecole de la vie per la vie*), M. Montessori vaikų namų ugdymo sistemas, kurios faktiškai ir buvo sukurtos šios metodologijos, jos nuostatų – empirizmo, natūralizmo ir vertybinio neutralumo socialinių tikslų atžvilgiu.

Pozityvistinį empirizmą perkėlus į pedagogiką, neišvengiamai turėjo pasikeisti ir pasikeitė ugdymo prioritetai: abstraktūs ir jutiminiam patyrimui neprieinami, iš kultūrinės sąmonės imami socialiniai ugdymo tikslai, kuriais iki tol vadovavosi tradicinė pedagogika, turėjo užleisti prioritetinę vietą individui (vaikui, mokiniui) kaip juslinei realybei; iš čia – ne tik principas *vom Kinde aus* (liet. pradėti nuo vaiko), bet ir paidocentrizmas: visos metodikos orientuojamos į vaiko pažinimą, į jo prigimtinių galių atpažinimą, stiprinimą, plėtojimą, skatinant vaiko savarankiškumą, veiklumą, išradingumą, valios lavinimą, patį vaiką skelbiant

1138 D. Cesevičiaus atsiminimai, 1983 09 14; Juodeika, V. Dėl vadų atrankos. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 154, p. 995.

saviugdos ir savikūros subjektu. Mokytojas esąs ne tiek tiesų skelbėjas, aiškintojas, kiek veikiančio vaiko kelrodis, pagalbininkas: *A puero discat magister* (liet. te mokytojas mokosi iš vaiko). Todėl ir pagalbiniais pedagogikos mokslais dabar turėjo tapti ne filosofija – strateginių ugdymo tikslų davėja, o biologija ir psichologija, tiesiogiai tiriančios vaiko biologinę ir psichinę prigimtį, jo spontanišką veiklą, kad stebėjimais ir eksperimentais gautų duomenų pagrindu jos galėtų teikti pedagogikai moksliškai pagrįstas rekomendacijas vaiko prigimtinėms galioms atpažinti, stiprinti, plėtoti, nekeliant klausimo, kokiems strateginiams tikslams visa tai daroma. Iš čia – paskata ir būtinybė formuotis eksperimentinei psichologijai ir eksperimentinei pedagogikai.

Šios pozityvistinio metodo sukeltos permainos pedagogikoje buvo susijusios ir su tuo metu Vakarų visuomenėse vykusiomis socialinėmis permainomis. Iki tol vyravusi Herberto ugdymo tradicija buvo nulemta šimtmečius trukusio absoliutinių monarchijų, diktatūrų politinio valdymo, kuris reikalavo iš piliečių ne iniciatyvų, ne savarankiško mąstymo, o paklusnumo ir uolaus paliepimų vykdymo. Prie jo ir buvo pritaikomas ugdymas – teikimas gatavų, valdžios kontroliuojamų žinių: mokinys turėjęs žinoti ir mokėti tik tai, kas reikalinga valdžios paliepimams tinkami įvykdyti ir paklusniai veikti autoritetų nurodoma kryptimi. Su tokio ugdymo krize Vakarų Europa susidūrė po I pasaulinio karo, kai, žlugus daugeliui absoliutinių monarchijų, imperijų, diktatūrų, kartu su orientacija į liberalią demokratiją ir parlamentarizmą buvo išsilaisvinamas savarankiškam gyvenimui ir individas. O laisvas žmogus – tai sau atiduotas žmogus: „būsi tuo, kuo save padarysi“. Šis renesanso laikų Giovannio Pico della Mirandolos šūkis, prisimintas naujomis istorijos sąlygomis, sukėlė radikalių idėjų bangą pedagogikoje.

2.3.1 G. Kerschensteinerio darbo mokykla ir Leipcigo seminaras

Pirmuosius ir veiksmingiausius kontaktus su naujojo auklėjimo teorijomis lietuviai užmezgė ne tiek per lektūrą, kiek per studijas užsienyje. Atsikūrusi Lietuvos valstybė, ketindama organizuoti savo švietimo sistemą pagal tada Vakaruose plintančias moderniosios pedagogikos, ypač rankų darbų, idėjas, 1922 m. atrinko 12 jaunų pedagogų, tarp jų ir jau patyrusius – įvairių apskričių pradžios mokyklų mokytojus ir inspektorius: Antaną Vokietaitį, Juozą Mačernį, Juozą Šukį, Balį Mackų, paskyrė jiems stipendijas po 2 250 auksinų mėnesiui ir pasiuntė į Leipcigo pedagoginį rankų darbų seminarą (vok. *Lehrerseminar für Werkunterichт*) susipažinti su didelio dėmesio tada sulaukusia vokiečių pedagogo prof. Georgo Kerschensteinerio (1854–1932) darbo mokykla ir galimybėmis jos idėjas taikyti Lietuvos pradžios mokyklose[1139]. Kursai prasidėjo 1922 m. balandžio 24 d. ir truko iki 1923 m. balandžio 15 d.

Čia lietuviai mokytojai turėjo progos teoriškai ir praktiškai susipažinti su darbo mokykla, pakeitusia tradicinį žodžio-atminties metodą darbo-veiksmo metodu. Juo siekta paskatinti vaikų iniciatyvą, formuoti jų gebėjimą savarankiškai mąstyti ir veikti, jungti amatą su protu, įveikti fizinio ar intelektualinio ugdymo vienpusiškumą, sykiu kurtos sąlygos, kad normaliai pasijustų ir tie vaikai, kurie, neturėdami abstraktaus mąstymo gabumų intelektualiai veiklai, tradicinėje intelektualistinėje mokykloje laikyti negabiais, nevykusiais. Ilgainiui ir jie patys imdavo panašiai galvoti apie save ir tai slopino jų asmenybės raidą. Rankų darbai turėjo tapti ta sritimi, kur ir tie „negabieji“ gali pasijusti turį gabumų ir net aplenkti intelektualiai gabiuosius. Darbo metodas pirmiausia taikytas ikimokyklinio

1139 Leipcigo darbo seminaro byla, 1922 m. – f. 391, ap. 3, b. 2367, l, l. 13–14. Minėtą seminarą 1922 m. dar lankė Kauno miesto mokytojas Ignas Malinauskas, Stasys Pamedys, Ieva Andrulytė (vėliau – Aleksienė), Ona Augustinavičiūtė, Jonas Mašiotas, Liudas Vasiliauskas. Kai kurie pedagogai vyko į Leipcigą susipažinti su šiomis idėjomis ir savo iniciatyva. Stasys Brašiškis, 1921 04–1922 07 studijavęs Leipcigo Eksperimentinės psichologijos ir pedagogikos institute, taip pat lankė ir minėtą rankų darbų seminarą, grįžęs dėstė Šiaulių mokytojų seminarijoje rankų darbus, psichologiją, pedagogiką (*S. Brašiškio autobiografija.* – LTSR švietimo ministerijos archyvas, byla nr. 3279).

ugdymo ir pradžios mokyklose, vėliau naudotas ir kaip bendras ugdymo principas, nes darbą imta suprasti ne tik kaip fizinį. Atitinkamai ir pačią mokyklą imta vadinti ne darbo, o veiksmo arba aktyviąja[1140].

Seminaras teikė ir papildomos progos lietuviams aplankyti ir įvairias Vokietijos mokyklas, veikiančias pagal darbo principą: tarp jų – Leipcigo mokytojų seminarijos direktoriaus Hugo Gaudingo, Berlyne – O. Seinigo pavyzdines pradžios mokyklas. Ypač uoliai šia proga naudojosi Juozas Mačernis, Antanas Vokietaitis, norėdami iš šios kelionės laimėti kuo daugiau naudos sau ir Lietuvai. A. Vokietaitis, be seminaro, nuo 1922 m. rudens klausė įvairias psichologijos, psichiatrijos, pedagogikos paskaitas Leipcigo universitete ir „Pedagoginės savaitės" renginiuose[1141], o 1923 m. dar lankė panašias Hamburgo, Drezdeno, Miuncheno mokyklas. Grįžo į Lietuvą susidaręs gana panoramišką vaizdą apie darbo mokyklos teoriją ir praktiką Vokietijoje, taip pat patikėjęs pagrindine darbo mokyklos idėja, kad „darbas auklėja, o žodinis mokymas įpratina mechaniškai kartoti svetimus žodžius"[1142].

Kita to seminaro dalyvė Ieva Andrulytė teigė, kad jai iš Leipcige išgirstų idėjų labiausiai įstrigusi mintis, jog žinios tvirčiau įsimenamos, kai jas įgyjant dalyvauja ne vienas kuris nors pojūtis (klausa), bet keli ar net ir visi penki pojūčiai, kurie įsijungia tik dirbant vaikui rankų darbus. Jų metu susivienija dirbančio mąstymas, valia, emocijos ir fizinės galios, kurdamos ugdymo visapusiškumą. Darbeliai padedą mokiniams ne tik atskleisti jų užslėptus gabumus, bet ir juos išsireikšti konkretaus vaiko prigimčiai stipriausiu būdus: kalba (oratoryste), piešiniu, eilėraščiu, matematikos formule. Šį metodą I. Andrulytė taikiusi ir dėstydama gimnazijoje istoriją.

Kad tvirčiau įsimintų istorinės žinios, ji reikalavusi, kad mokiniai dar pieštų ir

1140 Adolfe Ferriere, Aktingoji mokykla. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 3, p. 58.

1141 Antano Vokietaičio klausytų paskaitų Vokietijoje 1922/23 m. užrašai. – Kauno apskr. pedagoginis muziejus (toliau – KPM), F-IV-C, ap. 1, b. 199. Juozas Mačernis savo autobiografijoje rašė „aplankęs tiek įvairių Vakarų Europos valstybių mokyklų ir prisižiūrėjęs jų darbo, kaip retas kitas Lietuvos mokytojas". 1926 m. jis buvo Švietimo ministerijos pasiųstas specializuotis į J. J. Rousseau pedagoginį institutą prie Ženevos universiteto.

1142 A. Vokietaičio pedagoginės veiklos 1897–1950 m. apžvalga, 1970. – KPM, F-IV-C, ap. 1, b. 187.

aptariamų istorinių įvykių siužetus, pavaizduotų, ką geriausiai juose suvokė, kas jiems labiausiai krito į akis. Dėl šio pojūčių integralumo Lietuvos istorijos įvykius aiškinusi lygiagrečiai su Vakarų Europos įvykiais, kurie tuo metu vyko, ir aiškinosi, kaip jie galėjo paveikti Lietuvą[1143], kitaip sakant, mokiusi Lietuvos istorijos europinės istorijos kontekste.

81 pav. „Rankų darbų" seminaro (vok. *Seminar für Werkunterricht*) dalyviai ir lektoriai, Leipcige, 1922 05 28.

Tarp jų lietuviai: (sėdi) antroje eilėje iš kairės – Ignas Malinauskas, Antanas Vokietaitis, Balys Mackus, stovi: antras iš dešinės – Jonas Šukys. Trečiosios eilės viduryje (žemiau visų) – pats prof. Georgas Kerschensteineris – darbo mokyklos kūrėjas ir šio seminaro vadovas (iš Aldonos Vokietaitytės archyvo)

Leipcigo seminaro dalyviai, ypač A. Vokietaitis, J. Mačernis[1144], I. Malinauskas, I. Andrulytė, S. Bražiškis tapo vienais iš aktyviausių darbo principo kvieslių ir gynėjų Lietuvoje. Jie pirmieji tapo panašių kursų organizatoriais, tokių kursų

1143 I. Andrulytės-Aleksienės atsiminimai, autoriaus užrašyti Kaune 1986 m.

1144 Juozas Mačernis 1926 m. buvo Švietimo ministerijos pasiųstas specializuotis aktyviosios mokyklos srityje į J. J. Rousseau pedagoginį institutą prie Ženevos universiteto. Savo autobiografijoje 1931 m. jis rašė, kad aplankęs tiek įvairių Vakarų Europos valstybių mokyklų ir prisižiūrėjęs jų darbo kaip retas kitas Lietuvos mokytojas. Darbo mokyklos idėjas uoliai propagavo mokytojų vasaros kursuose kaip lektorius, kaip Kauno „Saulės" ir Telšių mokytojų seminarijų dėstytojas, rašė *Lietuvos mokykloje*, 1924 m. išleido knygelę *Darbo mokykla. Pagal doc. O. Zeinigo paskaitas Kaune.* Vėliau nukrypo į kitokios tematikos tyrimus (Juozo Mačernio asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 1, b. 3104).

lektoriais, straipsnių šia tema autoriais ir Vakarų darbo mokyklos kūrėjų raštų vertėjais į lietuvių kalbą, eilinį kartą patvirtindami žinomą tiesą, kad iš užsienio parsivežamos ne tik idėjos, bet ir emocinis užsidegimas, paskata jas įgyvendinti.

Jau 1923 m. A. Vokietaitis Leipcigo pavyzdžiu suorganizavo pirmuosius „Rankų darbų kursus" pradžios mokyklų mokytojams, vėliau pervardintus į „Pedagoginius darbo kursus". Jo kvietimu paskaitas tuose kursuose 1923 ir 1924 m. skaitė ir minėtų Leipcigo kursų lektoriai prof. O. Frey'us ir doc. O. Zeinigas[1145] (pastarasis čia kviestas kaip lektorius net tris kartus). Mokytojų susidomėjimas šiais kursais buvęs toks didelis, kad ne visi norintys galėję į juos patekti.

Leipcigo seminaro dalyvių kvalifikacinis autoritetas buvęs toks aukštas, kad raginta pavesti jiems vykdyti ir pačią darbo principu grindžiamą Lietuvos pradžios mokyklų reformą. Jie patys siūlė neleisti mokytojų seminarijose dėstyti asmenims, nesusipažinusiems su „modernia pedagogika ir moderniais mokymo metodais", įpareigoti kandidatus į mokytojų seminarijų lektorius pasisavinti šiuos metodus „vietoje (užsieniuose)", lankant ten pavyzdines mokyklas[1146]. A. Vokietaitis, entuziazmo pagautas, ragino net visą mokytojų seminarijų mokymo ir auklėjimo darbą grįsti darbo principu[1147], t. y. pernelyg sureikšminti šio principo galimybes ir taip sukelti šio metodo krizę ateityje. J. Mačernis stebėjosi ir dėl nepakankamo Lietuvoje dėmesio ugdymo metodams: „<...> šimtai mūsų stipendijatų studijuoja mokslus užsienyje, tuo tarpu negirdėti, kad kuris studijuotų naujuosius mokymo būdus", nors „žmonijos pažanga yra proporcinga metodų pažangai"[1148].

Leipcigo seminaro dalyvių veikla, propaguojant darbo principą, vėliau buvo

1145 Aldonos Vokietaitytės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1986 09 19 Kaune, Kalniečių 78; Mačernis, J. Darbo mokykla. Pagal doc. O. Zeinigo paskaitas Kaune, universitete 1924 02 24–03 01. – *Lietuvos mokykla*, 1924, VII-jų m., 3-iasis sąs., p. 116. O. Zeinigas siekęs integruoti Kerschensteinerio ir H. Gaudingo teorijas, viską bandė išvesti iš aforizmo „Mokiniams patinka visa tai, kas yra nesąmonė". Todėl mokiniui sudominti mokytojas turįs suteikti ugdomajai medžiagai intriguojančią formą. Pvz., supažindindamas mokinius su Afrika, piešia begemoto galvą, kurią vėliau gražindamas išplėtoja į Afrikos žemyno kontūrus.

1146 Ten pat, p. 117.

1147 Antano Vokietaičio pedagoginės veiklos 1897–1950 m. apžvalga, 1970, p. 4–5. – KPM, F IV-C, ap. 1, b. 187.

1148 Mačernis, J. Darbo mokykla... – *Lietuvos mokykla*, 1924, VII-jų m., 3-sis sąs., p. 117, 121.

vertinta kaip naujojo etapo Lietuvos švietimo istorijoje pradžia[1149].

82 pav. Ieva Andrulytė-Aleksienė (1901–1989)
(iš A. Andrulytės archyvo)

Kiek kitokį požiūrį darbo arba aktyviosios mokyklos atžvilgiu lietuviai parsiveždavo iš Fribūro universiteto, kuriame pedagogiką nuo 1918 m. dėstė prof. Eugene'as Dévaud – iš esmės klasikinę jos versiją, pradėdamas nuo prieš Kristaus laikų, ėjęs per antiką, aptardamas Pitagorą, Sokratą, Platoną, Aristotelį, Romos autorius, tarp jų Kvintiljaną, vėliau Vivesą, Komenskį, J. J. Rousseau, Pestalozzį, Froebelį, Herbertą, Spenserį, O. Willmanną[1150]. Pasak ten studijavusio Klemenso Ruginio, aktyviosios mokyklos idėjas E. Dévaud paminėdavęs paskaitose tik kaip „ieškojimus"[1151] ir jas laikęs ne originaliomis, o tik Tomo Akviniečio bendru pavidalu pareikštų idėjų išplėtojimu. Tomui Akviniečiui svarbiausias mokymosi veiksnys buvęs aktyvumas to, kuris mokosi, o asmuo, kuris moko, tik iš šalies padedąs vaikui. Ne mokytojas įkvepia inteligencijos (proto) šviesą savo mokiniui, bet dėstymu paleidžia veikti vaiko prigimtį formuotis jai pačiai[1152].

Šį E. Dévaud pedagogikos kursą klausė nemažas būrys Fribūre studijavusių lietuvių: Uršulė Urniežiutė-Starkienė, Marytė Ambraziejūtė-Kundrotienė, Marytė Andziulytė-Ruginienė, V. Mažonavičius, S. Šalkauskis, Izidorius Tamošaitis ir kt.[1153], kurių dauguma vėliau dirbo Lietuvos mokyklose, o K. Ruginis – Klaipėdos

1149 *Tautos mokykla*, 1928, nr. 2, p. 46.

1150 1929 m. K. Ruginis *Lietuvos mokykloje* paskelbė (nr. 6–7) straipsnį „Foersteris", kuriame kaip garsiausius pedagogus minėjo tuos pačius pedagogus (pradedant Pitagoru ir baigiant O. Willmannu), kuriuos savo paskaitose minėdavo prof. E. Dévaud, ir neminėjo nei vieno iš aktyviosios mokyklos kūrėjų. I. Tamošaitis savo pedagogikos istorijoje irgi mini tik šiuos pedagogus. Juos laikė pedagogikos klasikais.

1151 E. Devaud buvo išleidęs modernios dvasios knygą *Sąmoningas skaitymas pradžios mokykloje* (*Le lecture intelligent dans l'école primaire*), kurią K. Ruginis išvertė į lietuvių kalbą – *Lietuvos mokykla*, 1929, nr. 4, p. 168–174, nr. 10, p. 336–342, 1931, nr. 9–11, p. 310–317. Ji buvo išversta ir į rusų kalbą.

1152 Klemenso Ruginio atsiminimai, autoriaus užrašyti Kaune, P. Višinskio 20-2, 1984 06 21, 11 28 ir 1985 01 30.

1153 Ten pat. K. Ruginis, kaip tos krypties atstovas, katalikiškos visuomenės buvo laikomas „pedagogikos istorijos žinovu ir autoritetu", turėjusiu įtakos ne tik Lietuvos pedagogikos minties sklaidai (nuo 1935 m. dėstė įvairius pedagogikos kursus Klaipėdos pedagoginiame institute), bet ir valdžios sprendimams pedagoginės politikos

pedagoginiame institute pedagogikos dėstytoju. I. Tamošaitis dėstęs pedagogikos istoriją irgi pradeda pedagoginės minties istoriją nuo tų pačių autorių Sokrato ir baigia Herbertu, O. Willmannu ir Foersteriu, tuos pedagogus laikydamas klasikais, sprendusiais „principinius auklėjimo klausimus".

2.3.2 Kitų naujojo auklėjimo variantų studijos

P. Peterseno Jenos planas. Užsienyje studijuotos ir kitos „darbo principui" artimos pradinio ugdymo sistemos, tarp jų ir vokiečių pedagogo, Jenos universiteto prof. Peterio Peterseno Jenos planas. Bendrąsias P. Peterseno pedagogines pažiūras kai kurie lietuviai buvo pažinę gerokai anksčiau studijuodami Hamburgo, Jenos universitetuose, kuriuose P. Petersenas buvo profesoriavęs. Jo pedagogikos paskaitas „Bendrasis ugdymo mokslas" ir „Naujasis ugdymo judėjimas Europoje" Hamburgo universitete 1923 m. lankė žinomas mūsų pedagogas, vėliau profesorius ir vienas pirmųjų eksperimentinės pedagogikos kūrėjų Lietuvoje Jonas Vabalas-Gudaitis[1154], o 1938/39 m. psichologas Alfonsas Gučas – visą ciklą P. Peterseno paskaitų jau Jenos universitete: „Auklėjimo istorija Vokietijoje", „Kolegialaus mokymo teorija", „Mokyklų praktika", „Vokiečių ir užsienio pedagoginis auklėjimas po I pasaulinio karo", taip pat ir Peterseno vedamą seminarą „Žmogaus teorija" (vok. *Die Lehre vom Menschen*)[1155].

Tačiau susistemintas P. Peterseno pedagogines pažiūras, susijusias su Jenos planu yra studijavę bent du lietuviai: Kazys Dausa, dalyvavęs tos mokyklos „Pedagoginėje savaitėje" (1935 02 18–24) ir Jonas Laužikas (1937 m. vasarą). Pastarasis, užmezgęs asmeninius ryšius su prof. P. Petersenu ir gavęs jo pakvietimą,

klausimais. K. Ruginio iniciatyva prie Švietimo ministerijos buvo įsteigta pedagoginė taryba kaip patariamoji institucija (jos narys buvo ir pats K. Ruginis). Kurį laiką ėjo S. Daukanto gimn. direktorius, vėliau mokytojo ir Dotnuvos žemės ūkio akademijoje pedagogikos dėstytojo pareigas. 1924–1935 m. redagavo pedagoginį žurnalą *Lietuvos mokykla*, kuriame propagavo ir E. Devaud idėjas. 1935 m. buvo paskirtas Klaipėdos pedagoginio instituto direktoriumi, bet, vykdamas pakeliui į Klaipėdą, per radiją sužinojęs, kad sprendimas pakeistas ir direktoriumi paskirtas tautininkas V. Soblys.

1154 J. Vabalo-Gudaičio studijų knygelė Hamburgo universitete, vasaros semestras, 1923. – VUB, F1286-74(2).

1155 Studienbuch für Alfonsas Gučas, Univ. Jena, 1938/39. – A. Gučo asmeninis archyvas.

dalyvavo Jenoje dviejų savaičių Jenos plano konferencijoje. J. Laužiką stebino tai, kad joje nebuvo skaitomi pranešimai, o konferencijos dalyviai tik sėdėję ir stebėję mokinių darbus, vėliau stebėjimų rezultatus aptarinėję su P. Petersenu[1156]. Pagrindine darbo forma mokykloje P. Petersenas laikė ne klasę, o grupę, kurioje vaikai, pasiskirstę grupėmis, dirba pagal užduotą arba pačių pasirinktą temą. Taip irgi siekta ugdyti savarankišką asmenybę, pabrėžiant individualizuotą ir diferencijuotą mokymą, taikantis prie vaiko gabumų ir psichologinio tipo. Pats J. Laužikas džiaugėsi čia radęs daug atsakymų į jį varginusius klausimus, taip pat ir tas ugdymo įstaigas, kurių nežinojęs ir nesitikėjęs čia rasti. Kartu pasitikrinęs ir savo pedagogines pažiūras, jomis sudominęs „ne vieną naujojo auklėjimo“ kūrėją[1157]. K. Dausa irgi rašė, kad tiesioginė pažintis su Peterseno mokyklos veikla jį įtikinusi, jog „vyraujantis mokyklos tipas yra pasenęs“, o Jenos planas – pavyzdys, kad „yra daug kelių, kuriais einant, mokiniai gali būti daug geriau paruošiami gyvenimui“[1158]. Vertinant pačius „kelius“ (formą), atskirtus nuo jų turinio, sunku buvo nešališkai įrodyti tų metodų pažangumą ir perspektyvumą.

Nors aiškesnių Jenos plano pasekėjų Lietuvoje nežinome, bet domėjimasis Peterseno idėjomis bendrame aktyviosios mokyklos kontekste išliko gyvas. 1938 m. Lietuvos švietimo ministras net specialiai nurodė Pedagoginiam institutui nuo 1939 m. rudens komandiruoti į užsienį du to instituto pavyzdinės pradžios mokyklos mokytojus studijuoti Jenos planą kartu su Daltono planu ir Manheimo ugdymo sistemomis, o įgytą patirtį paskleisti tarp Pedagoginio instituto studentų, o per juos – ir Lietuvos mokyklose[1159].

Studijuota ir pas kitus panašių ugdymo sistemų kūrėjus. 1934 m. Ronė

1156 J. Laužiko laiškas žmonai iš Jenos, 1937 06 27. – J. Laužiko asmeninis archyvas.

1157 Ten pat. P. Petersenas viename iš laiškų J. Laužikui (1938 06 10) dėkojo už jo atsiųstą Lietuvos pedagoginį žurnalą [galbūt *Mokykla ir gyvenimas* – A. V.], aprašiusį jo Jenos planą ir idėjas (Alfonso Gučo atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 04 16. – Autoriaus archyvas).

1158 Dausa, K. Jenos mokyklą aplankius. – *Vairas*, 1935, nr. 4, p. 482–485.

1159 LM Sąjungos suvažiavimas... – *Tautos mokykla*, 1938, nr. 2, p. 46.

Šmuilovaitė-Rozentalienė baigė Briuselyje belgo Ovidijaus Decrolio[1160] organizuotus ikimokyklinio ugdymo kursus, o grįžusi steigė Lietuvoje žydų vaikų darželius, veikiančius pagal O. Decrolio metodą, organizavo jų auklėtojoms tokios pat krypties kursus, jiems vadovavo[1161].

M. Montessori metodo importas. Per studijas užsienyje į Lietuvą atėjo ir italės Mariaos Montessori (1870–1954) ikimokyklinio ugdymo metodas, grindžiamas natūralizmu ir pozityvizmu. Pirmasis iš lietuvių, atkreipusių dėmesį į jos ugdymo metodą, pasak O. Keturakienės, buvęs dailininkas Ignas Šlapelis, kuris, 1907–1908 m. studijuodamas Italijoje, susipažino iš lektūros su M. Montessori ugdymo metodu. Juo susižavėjęs ir gavęs autorės leidimą, išvertė iš italų kalbos jos 1909 m. išleistą knygą *Mokslinės pedagogijos metodas, pritaikytas vaikų auklėjimui „Vaikų namuose“* (Klaipėda, 1927)[1162].

83 pav. Maria Montessori (1870–1952)
(iš autoriaus archyvo)

Tačiau tikrasis M. Montessori metodo kelias į Lietuvą prasidėjo su Marijos Kuraitytės-Varnienės studijomis M. Montessori rengtuose kursuose ir kongresuose. M. Varnienė iš lektūros jau buvo pažinusi Montessori metodą, jį net praktiškai taikė 1929 m. Kaune atidarytame privačiame savo vaikų darželyje. Bet uolia šio metodo gerbėja ir propaguotoja tapo tik baigusi Romoje 1930 m. pusę metų trukusius M. Montessori vedamus tarptautinius ikimokyklinio ugdymo kursus darželių vedėjoms rengti. Nors vėliau rašys, kad grįžo iš šių kursų „visai be sveikatos nuo įtempto

1160 O. Decroly sistemoje nėra tradicinių mokymo dalykų, juos keitė keturi gyvybiniai vaiko interesai ir jų reikmenys: 1) maitinimasis, 2) apsisaugojimas nuo kenksmingo gamtos ir kitokio poveikio, 3) veikimas solidariai (dirbti kartu su kitais), 4) atsinaujinimas poilsiu (Plačiau žr.: Chmaj, L. *Prądy i kierunki pedagogiki XX wieku*. Warszawa, 1936, p. 157).

1161 Dr. Decroly sistemos kurso, dėstyto Ronės Rozentalienės vaikų darželiuose, planas 1935 m. – KPM, F IV-C, ap. 1, b. 214.

1162 Į lietuvių kalbą buvo išverstas ir kitas M. Montessori 1912 m. išleistas veikalas *Saviaukla pradedamose mokyklose*, bet jo bibliografija nežinoma.

84 pav. M. Montessori mokinė Marija Varnienė (1886–1982)
(iš autoriaus archyvo)

darbo“, bet užtat su dideliu reformatorišku entuziazmu veikti: „<...> mano širdyje degė gražios Montessori idėjos ir aš entuziastingai svajojau ne tik apie auklėjimo darbą su vaikais, bet ir apie galimybę pastatyti tam reikalui pritaikytus namus“[1163] (tokius M. Montessori „Vaikų namus“ ji matė Romoje). Tie „namai“ reiškė daiktinės aplinkos pritaikymą prie vaiko galimybių ir interesų.

M. Varnienę paveikė išradinga M. Montessori idėja ugdyti laisvą ir savarankiškai veikti gebantį žmogų, taip pat požiūris į ugdymą ne kaip į mokymą, o kaip į pagalbą vaikui, jam pačiam kuriant savo asmenybę. Čia buvo atmesta Johno Locke'o pažiūra į vaiką kaip į „švarią lentą“ (lot. *tabula rasa*), į kurią gyvenimas ir ugdymas galį „įrašyti“ ką nori. Jūs nieko negalite įrašyti, M. Montessori teigimu, jūs galite tik padėti vaikui plėtotis, arba trukdyti, iškreipti jo raidą. Veikiama empirinio pozityvizmo, Montessori atmetė ir vaiko jutimais nepagrindžiamas stebuklingas, fantastines pasakas kaip abstraktybes: visi 3–7 m. vaiko įspūdžiai ir sąvokos turintys ateiti į vaiko sąmonę per jo pojūčius: regėjimą, klausą, uoslę, skonį ir ypač lytėjimą[1164]. Kas už jutimų, tas už vaiko interesų. Matyt, dėl to Montessori vengė viešai kalbėti ir apie to amžiaus vaikų religinį ugdymą, nors pati ir buvo katalikė[1165].

1163 Varnienė, M. Mano trumpi gyvenimo bruožai, be datos – KPM. Vėliau (1932 m.) M. Montessori kursus Romoje baigė ir V. Lozoraitienė.

1164 Vasiliūnienė, E. Marija Varnienė pedagogė ir mažo vaiko draugė. – *Moteris. Lietuvių moterų žurnalas*, 1976, nr. 2, p. 2–4.

1165 M. Montessori metodo specifiką lėmė tai, kad ji, kaip minėta, dirbo su 3–7 m. vaikais, su kuriais ji galėjo įgyvendinti savo pozityvistinius ketinimus: ugdyti vaiką ne abstrakčiai, jutimams neprieinamai ateičiai (suaugusiųjų gyvenimui), o jutiminei dabarčiai – padėti vaikui atskleisti, stiprinti savo prigimtines galias, suteikti jam spontaniškos veiklos laisvę ir taip išvengti poreikio sieti ugdymą su religija ir filosofija, formuluojančiomis strateginius ugdymo tikslus. Antras Montessori metodo bruožas – sukurti vaikui artimą daiktinę aplinką. Aplinkos pritaikymas prie vaiko galimybių ir norų buvo ne tik pozityvus, bet slėpė savyje ir tam tikrą įtarimą, kad ateityje, tokiam vaikui susidūrus su realia gyvenimo aplinka, gali jame atsiskleisti ankstyvoje vaikystėje išugdytas polinkis žiūrėti į aplinką kaip prie jo poreikių prisitaikančią, egzistuojančią tarsi tik tam, kad tenkintų jo asmeninį ego. Galbūt tai lėmė, kad 1935 m. Vokietijos naciai, o 1936 m. ir Italijos

Šioms M. Montessori idėjoms propaguoti M. Varnienė paskelbė daug straipsnių leidiniuose *Vairas*, *Moteris*, *Lietuvos mokykla*. Jos iniciatyva *Židinys* 1937–1938 m. spausdino ne vieną pačios Montessori straipsnį[1166]. Į šią akciją ji įtraukė ir savo vyrą dailininką Adomą Varną, nes piešimas Montessori sistemoje laikytas vienu iš svarbių vaikų laisvos raiškos būdų. Jos entuziazmas propaguoti Lietuvoje M. Montessori metodą savo galia galėjo prilygti nebent M. Pečkauskaitės entuziazmui propaguojant F. W. Foersterio idėjas.

Siekdama kuo nuodugniau pažinti M. Montessori metodą, M. Varnienė aktyviai dalyvavo daugelyje Montessori rengtų tarptautinių kursų ir kongresų, be to, siekė įtraukti į šį metodą ir kai ką nauja: kūrė vaikų aktyvumui skatinti priemones, jas demonstravo 1931 m. Romoje, o 1933 m. – Amsterdamo tarptautiniuose Montessori kongresuose. Ypač didelio susidomėjimo jos vaikų darželio piešiniai ir to darželio auklėtojų pagaminti darbeliai-ugdymo priemonės susilaukė 1934 m. Nicos tarptautiniuose Montessori kursuose. Tuos darbelius pamačiusi M. Montessori sakiusi: „*Tai ir yra tas, apie ką aš visuomet svajojau. Joks fabrikas negali taip kruopščiai padaryti tai, kas reikalinga mažam vaikui.*“[1167]. Ji žavėjosi ir estetine šių darbelių išvaizda. Kai kursams baigiantis buvo svarstoma kito kongreso vieta, tai M. Montessori, galbūt šio įspūdžio paveikta, į latvių siūlymą rengti kongresą Rygoje, atsakiusi: „*Norėčiau atvažiuoti į Pabaltiją, bet jo centru norėčiau rinktis Kauną, kur jau vyksta praktinis mano metodo darbas ir kur yra tokie estetiški mano priemonių pavyzdžiai.*“ (Kongresas Kaune dėl lėšų stokos neįvyko)[1168]. Be to, Nicos kursams baigiantis, M. Montessori išreiškė ir kitą palankumo M. Varnienei ženklą – raštu ją įgaliojo atstovauti Montessori metodui Lietuvoje: tikrinti,

fašistai, kurie vadovavosi valstybės tikslų prioritetu, uždraudė M. Montessori metodu veikiančias mokyklas kaip ugdančias individualistinę, bendrųjų tikslų atžvilgių neutralią sąmonę.

1166 Montessori, M. Vaikas dirba (*Židinys*, 1937, nr. 5–6); Vaikas pats save apreiškia (*Židinys*, 1937, nr. 3), Taikos ir karo prasmė (*Židinys*, 1937, nr. 8–9), Žmogaus organizavimas taikai (*Židinys*, 1938, nr. 4).

1167 Varnienė, M. Mano trumpi gyvenimo bruožai. – KPM.

1168 Ten pat, p. 8. Į 1934 m. Nicos kursus su Varniene buvo atvykusios dar trys Lietuvos atstovės: D. Petrutytė, M. Gelpernaitė (žydų vaikų darželiuose Kaune ilgai dirbusi pagal M. Montessori metodą) ir dr. O. Narušytė.

ar M. Montessori metodą taikančios vaikų darželių vedėjos nenukrypsta nuo šio metodo autentiškojo turinio[1169]. M. Varnienė siekė įgyvendinti „grynąjį“, su kitų ikimokyklinio ugdymo sistemų idėjomis nemaišomą, Montessori metodą. Tuo norėta išsiskirti iš tų Lietuvos vaikų darželių, kuriuose naudotas eklektinis ugdymo metodas – Froebelio metodas derintas su kitų sistemų idėjomis[1170]. Grįžusi iš Nicos, Varnienė kartu su kitais to metodo entuziastais 1934 m. įsisteigė Lietuvos Montessori draugiją, veikusią 1934–1944 m., daug metų jai vadovavo. 1937 m. Montessori tarptautinio kongreso Kopenhagoje dalyvius ir pačią M. Montessori stebino kongreso parodoje eksponuotas M. Varnienės pagalbininkės Petronelės Mačiulaitytės su dideliu uolumu ir išradingumu parengtas Montessori sistemos ugdymo priemonių (miniatiūrinių, iki 2 cm pavyzdžių) albumas. Pati M. Varnienė sakė mačiusi parodose ne vieną Montessori ugdymo priemonių albumą, bet niekur nemačiusi darbų, atliktų su tokiu kruopštumu ir kantrybe[1171].

Šio kongreso skyriuje „Švietimas taikai“ (angl. *Education for Peace*) A. Varnas skaitė pranešimą „Piešimas Montesori mokyklose“ (angl. *Drawing in Montessori Schools*)[1172], kuriame patikslino ir papildė Montessori priemonių sistemoje vyravusią piešimo paskirtį. Jis įrodinėjo, kad „paišyba“, į kurią įterpiamos ir geometrinės figūros, pranoksta įprastą jos tikslą – „paruošti vaiko ranką rašymui“. Ši A. Varno paskaita Kongreso nutarimu buvo paskelbta Montessori kongreso paskaitų cikle[1173].

1169 Varnienė, M. Mano trumpi gyvenimo bruožai...

1170 Pagal M. Montessori metodą Lietuvoje iki 1940 m. veikė du vaikų darželiai Kaune, du Kretingoje ir viena Vasaros aikštelė Marijampolėje. – Gražienė, V. *Lietuvos vaikų darželio*..., p. 27.

1171 Varnienė, M. Mano trumpi gyvenimo bruožai, l. 6.

1172 Programme. Sixth International Montessori Congress. August 1st to 10th. 1937. Copenhagen – Denmark. – KPM.

1173 Varnienė, M. Mano trumpi gyvenimo bruožai...

85 pav. Tarptautinis M. Montessori kongresas Kopenhagoje 1937 08 01-10 Pirmoje eilėje pirma iš dešinės – M. Montessori, viduriniame eilių bloke, antroje eilėje - Adomas Varnas, už jo trečioje eilėje pirma – jo žmona Marija Varnienė, kalba M. Montessori sūnus
(iš autoriaus archyvo)

Dėl aktyviosios mokyklos idėjų likimo Lietuvoje. Darbo principas, kaip ir kitos aktyviosios mokyklos idėjos, priklausė toms užsienio idėjoms, kurioms įgyvendinti reikėjo atitinkamų kompleksinių resursų: specialistų, dirbtuvių, įrankių, medžiagų, nemažų išlaidų, be abejo – ir asmeninių gabumų. A. Liaugminas dar ir 1939 m. rašė, kad „aktyviųjų metodų" taikymas Lietuvos mokyklose dėl materialinės bazės, ypač specialios literatūros stokos būtų per ankstyvas[1174]. Lietuvos resursai lėmė, kad šis judėjimas Lietuvos mokyklose buvo įgyvendintas tik iš dalies. Tam tikrą meškos paslaugą čia buvo padarę ir patys jo entuziastai, paskatinę absoliutinti darbo principo galimybes: vos ne visą mokyklinį darbą pradžios mokyklose grįsti darbelių metodu, darbeliais rūpinantis labiau negu žinių teikimu. Todėl net ir gabiems vaikams pasidarė maloniau krapštytis dirbtuvėse negu spręsti uždavinius. Tai ėmė slopinti bendrąjį išsilavinimą. Šį klausimą mokytojui S. Tijūnaičiui tekę net kelti Seime, nurodant, kad pradinių klasių mokiniai darbeliais

1174 Liaugminas, A. Prancūzų reformuotos vidurinės mokyklos dvasia. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 11, p. 271.

tik žaidžia ir neišmoksta skaityti, rašyti, skaičiuoti[1175]. Todėl darbo principą teko pripažinti pagalbiniu, o jo taikymą palikti atskirų mokytojų iniciatyvai ir gebėjimams. Pats interesas jau vėliau silpo ne tik Lietuvoje, bet ir jo tėvynėje – Vokietijoje.

Kam ruošiamas aktyvus žmogus? Kai kurie pedagogai kiek atsargiai žiūrėjo ir į pedagogines naujoves, susijusias su vaiko savarankiškumo, aktyvumo ugdymu, galbūt ir dėl neaiškaus tų naujovių ryšio su socialiniais ugdymo tikslais, išplaukiančiais iš religinės ir dorovinės sąmonės. Bandyta įsiklausyti ir į žinomo katalikų moralisto Ciuricho universiteto prof. F. W. Foersterio nuogąstavimus, kad, pavertus vaikų savarankiškumo, aktyvumo ugdymą vos ne savitiksliu, kylanti grėsmė ugdyti žmones, nemokančius ir nenorinčius klausytis kitų – apsvaigusius nuo savo pačių veiksmų ir nelinkusius suprasti artimą. Tai, esą, žiaurina jausmus, ugdo nepataisomus priešginas, despotiškus charakterius ir galiausiai – antisocialinius asmenis[1176]. Šie nuogąstavimai gal ir buvo kiek perdėti, bet tuo metu jie turėjo tam tikro pagrindo stebint totalitarinių režimų ugdymo tendencijas Italijoje, Vokietijoje, Sovietų Sąjungoje. Ten taip pat buvo skatinamas jaunimo aktyvumas, bet irgi atskirtas nuo dorinių tikslų; jį siekta nukreipti diktatorių valdžiai stiprinti, opozicijai slopinti, ruošti tų valstybių visuomenes agresijai (Italijoje – jaunieji fašistai, Vokietijoje Hitlerjugend, Rusijoje pionieriai ir komjaunuoliai)[1177].

Tai reiškė, kad socialinė aktyvizmo prasmė slypi ne jame pačiame, o jo panaudojimo tiksluose. Šių dviejų tikslų susipynimas aktyvizme rodė jo vidinį prieštaringumą ir būtinybę konkretinti tokio ugdymo tikslus: kam konkrečiai rengiamas aktyvus žmogus – kultūrai ar agresijai.

1175 K. Ruginio atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 11 28. – Autoriaus archyvas.

1176 Cituota pagal Avižonis, J. Naujosios pedagogikos idėjos pedagogo moralisto akimis. – *Lietuvos mokykla*, 1923 VI-ųjų metų 4-asis sąs., p. 149.

1177 Iš šio aktyvizmo kylančias grėsmes 1932 m. buvo konstatavęs ir K. Dausa, apibendrindamas situaciją Vokietijoje: „Vokiečių mokyklose buvo kreipiama labai didelio dėmesio į išauklėjimą laisvės, savarankiškumo ir asmenybės. Šiandien akademinio jaunimo tarpe su nedaugeliu pozityvių žinių ir nežymiu metodiniu išsiauklėjimu yra susijusi akiplėšiška drąsa ir be baimės imamasi spręsti visus klausimus.“ (K. D. [Dausa]. Politinis radikalizmas vokiečių aukštosiose mokyklose. – *Vairas*, 1932, nr. 5, p. 109.

3. Pedagogikos santykio su filosofija kaita

Kol šis klausimas nebuvo keliamas, tol pedagogikai nebuvo reikalinga sąveika su socialine filosofija, etika, bet užtat buvo labai reikalinga sąveika su biologija ir eksperimentine psichologija, neutraliai tiriančiomis vaiko prigimtį socialinių tikslų atžvilgiu. Siekta pagal jų rekomendacijas kurti pedagogines atitinkamų asmens savybių atpažinimo ir ugdymo metodikas. Todėl pedagogikoje vyravo pozityvizmui būdingas vertybinis neutralumas ir abstraktus humanizmas: kokiems tikslams ugdomos minėtos asmens instrumentinės galios, neklausiama.

Bet šiam klausimui iškilus ir paaiškėjus, kad „gyvenimo tikslą negalima pažinti iš auklėtinio prigimties“[1178], pedagogikos sąjunga su biologija ir psichologija tapo nepakankama. Pedagogikai teko vėl atsigręžti į socialinę filosofiją, kalbančią apie vaiką ne kaip visiems laikams vaikystėje sustingusį, bet kaip nuolat vaikystę paliekantį, suaugusiu tampantį ir suaugusio gyvenimui besiruošiantį, kartu mąstant, kokioje tautoje, kokioje valstybėje, kokią religiją išpažįstančioje visuomenėje jam teks gyventi ir veikti. Buvusi vyraujanti biologijos ir psichologijos reikšmė ugdymui ir šiomis sąlygomis išliko, bet jau ne vienvaldiškumo teise. Pedagogikos filosofiškumas – tai ugdymo ryšio su etika ir vertybių teorija atkūrimas ir jo nuolatinis palaikymas.

3.1 Nuo individo prioriteto prie visumos (tautos) prioriteto

Kaip per studijas užsienyje ėjo į Lietuvą pliuralistinio ugdymo idėjos, taip iš užsienio panašiu būdu ėjo ir joms oponuojančios idėjos, bet jau pagal pačioje Lietuvoje bręstantį kitokį poreikį. Po 1926 m. atsisakant Lietuvoje nuo politinio pliuralizmo (parlamentarizmo) ir apsisprendus kurti vieningą, organizuotą ir drausmingą, į vieną autoritetą besiorientuojančią tautą, kėsintasi ir į pliuralizmą pedagogikoje. Iki tol individo prioritetu grįsta švietimo sistema dabar kritikuojama kaip kurianti ir propaguojanti individualizmo, formalizmo, subjektyvizmo

1178 Šalkauskis, S. Racionali mokyklų organizacijos sistema. – *Lietuvos mokykla*, 1926, nr. 12, p. 304–305.

ideologiją ir dėl to prarandanti ugdymo tikslą, turinį ir integruojantį autoritetą[1179]. Šiai situacijai įveikti apsispręsta keisti prioritetus: individo prioritetą – visumos (tautos) prioritetu: tautinė dvasia, vienijanti socialinį, politinį gyvenimą, turinti vyrauti ir mokykloje, sugrąžinti jai bendrą tikslą – ugdyti ne pasaulio, o Lietuvos piliečius[1180].

Nors buvo skelbiama, kad su šitaip orientuota švietimo reforma Lietuva vaduosis iš „svetimo stiliaus" ir ieškos savo kelio, bet faktiškai ir ši reforma bei jos kryptis buvo sumanyta ne be įtakos iš užsienio. V. Augustauskas šį posūkį siejo su Švietimo ministro, kuris, pasirėmęs „*concetto totalitario*" [italų pavyzdžiu – A. V.], 1929 m. sujungė „*vieningos tautinės kultūros labui visas mokyklas po vienu Švietimo Ministerijos stogu*"[1181]. O tas „*concetto totalitario*" kaip tik ir buvo visumos (tautos) prioriteto įgyvendinimo viešajame Italijos gyvenime pavyzdys. Šis prioritetas lėmė, kad pedagogikoje jau vyrautų ne natūralizmas ir pozityvizmas, o socialinė filosofija (etika) kaip pagrindžianti ir formuluojanti strateginį ugdymo tikslą, kylantį iš tautos egzistencinių poreikių. Persiorientuojant į tautinę Lietuvos mokyklą, raginta ne pasyviai kopijuoti kitų tautų pedagoginį patyrimą (teorinį ir praktinį), o kritiškai jį vertinti, taikant jį prie istoriškai kintančių sąlygų. Siekta moderninti Lietuvos švietimo patirtį kitų tautų laimėjimais, bet negriaunant, nepaneigiant savo tautos istoriškai susiformavusio kultūrinio, psichologinio tapatumo, nes kitų tautų pedagoginis patyrimas irgi buvęs kuriamas, kaupiamas mąstant ne apskritai apie vaiką, o apie visiškai konkrečioje tautoje gyvenantį asmenį. Jei visų tautų vaikai ir panašūs, tai vis dėlto nėra tokie pat. Dėl to nors neatmetame didžiųjų kitataučių mokslininkų darbų, bet juos turime savintis su tam tikru kritiškumu, turime juos priderinti prie savo krašto dvasios, papildyti savais darbais[1182].

1179 Augustauskas, V. Mūsų švietimo reformos kryžkeliai. – *Vairas*, 1933, nr. 10, p. 179.

1180 Ten pat.

1181 Ten pat, p. 180–181.

1182 Martynaitis, J. Mokinių charakteristika ir charakteristikos lapas. – *Pedagoginis metraštis*, II sąsiuvinis, Panevėžys, 1939, p. 25.

3.2 Studijos užsienyje filosofijos sugrįžimo į pedagogiką sąlygomis

Todėl į užsienį dabar jau vykta studijuoti ne šiaip pedagogikos, o glaudžiai susietos su savo tauta, tai pagrindžiančia filosofija, etika, sociologija, o tik paskui – su biologija ir psichologija. Todėl vėl atsigręžiama į minėtą Platono pradėtą ir daugelio XIX ir XX a. filosofų (R. Natorpo, R. Hönigswaldo, Herberto ir kitų) palaikomą tradiciją, linkusią traktuoti pedagogiką kaip taikomąją filosofiją. Šią ugdymo idealo priklausomybę nuo filosofinės žmogaus sampratos naujomis istorijos sąlygomis plačiai grindė Leveno universiteto filosofas Fr. de Hovre: „*Mūsų nuomonė apie auklėjimą priklauso nuo mūsų nuomonės apie žmogų, jo prigimtį, gyvenimo tikslą. Natūralizmui žmogus esąs biologinė būtybė, kolektyvizmui – visuomeninė, voliuntarizmui – veikianti būtybė, valstybei – pilietinė būtis, intelektualizmui – mąstanti būtybė, monizmui – atskiras kosminio proceso momentas, o individualizmui – norma viso to, kas egzistuoja. Todėl žmogaus prigimties klausimas turįs būti išspręstas anksčiau, negu žmogaus auklėjimo klausimas.*“[1183] Lietuvoje šią Hovre mintį kartojo Fribūro universiteto absolventas prof. Ignas. Česaitis: nuo to, kaip atsakinėjama į klausimus, kas yra žmogus, kokie jo santykiai su tauta, su valstybe, su Dievu, Bažnyčia, priklausą, kuria linkme bus sprendžiamos ugdymo problemos[1184]. Pedagogikos istorija žymia dalimi esanti ugdymo idealų istorija, o tos problemos, dėl kurių nerimsta šiuolaikinė pedagogika, galiausiai yra filosofinės problemos[1185]. S. Šalkauskiui filosofija pedagogikai irgi buvo „vedantis mokslas“, todėl atsisakyti pedagogikai nuo filosofijos, reikštų atsisakyti nuo žinojimo, prie ko yra ruošiamas auklėtinis ir kuo tapti reikia jam padėti[1186].

Šitaip persiorientuojančios pedagogikos jau vyko studijuoti į Vakarų universitetus daugelis Lietuvos pedagogų: Vytautas Soblys, Jonas Laužikas, Albinas Liaugminas, Antanas Valiukėnas, Alfonsas Gučas, Pranas Delininkaitis, Matas

1183 De Hovre, Fr. *Essai de philosophie pédagogique*, Bruxelles, 1927, p. 17.

1184 Česaitis, I. Principiniai svarstymai apie auklėjimą mūsų mokyklose. – *Tiesos kelias*, 1930, nr. 5, p. 275–283.

1185 Ten pat.

1186 Šalkauskis, S. Racionali mokyklų organizacijos sistema. – *Lietuvos mokykla*, 1926, nr. 12, p. 303–305.

Melėnas, Kazys Dausa, Monika Galdikaitė, Magdalena Bragaitė, Marija Janina Jasėnaitė-Spetylienė ir kiti, kurie pedagogikos studijas pradėdavo nuo plačios pažinties su filosofija dėl jos sugrįžtančios įtakos formuojant ugdymo idealą. Iš jų paminėsiu tuos, kurie po studijų užsienyje buvo labiau pastebimi Lietuvos kultūroje.

V. Soblys Sorbonos universitete pirmiausia ėmėsi filosofijos ir mokslų metodologijos studijų, išklausydamas bendrąją filosofiją pas profesorius L. Brunschvicgą ir Laperte, antikos ir viduramžių filosofijos istorijos kursus – pas prof. L. Robiną, E. Bréhier[1187], A. Rivand'ą, ir ypač pas plačiai žinomą viduramžių filosofijos specialistą prof. E. Gilsoną. Gilindamasis į tiksliųjų mokslų (fizikos, matematikos) ir apskritai mokslų metodologiją, lankė tokius modernius šios srities kursus kaip „Matematinė logika", dėstoma prancūzų matematinės logikos atstovų A. Lalando[1188] ir A. Reymond'o, „Mokslų filosofija" – prof. A. Rey[1189]. Juose tuo metu buvo dėstomos moderniosios kvantų fizikos ir W. Heisenbergo neapibrėžtumo principo idėjos, formavusios tikimybinę (statistinę) pasaulio sampratą. Per šių disciplinų pratybas V. Soblys parengė du rašto darbus „Cournot logistika" („Logistikos kryptis") ir „Kvantų teorija ir fenomenologinė fizika: M. Plankas ir V. Heisenbergas"[1190]. „Logistikos" pavadinimu prancūzai tada įvardijo matematinę, arba simbolinę, logiką. Tai buvo modernioji logikos raidos forma, tirianti loginius fizikos ir matematikos pagrindus, aiškiai atskyrusi logikoje loginę

1187 Emile'is Bréhier (1876–1952), H. Bergsono pasekėjas, klasikinės filosofijos ir jos istorijos žinovas, išleidęs septynių tomų *Filosofijos istoriją*, išverstą į anglų k.

1188 Andre Lalande (1876–1963), autorius „involiucionistinio racionalizmo", kuriame įrodinėjo, jog civilizacijos evoliucija yra perėjimas nuo heterogeninio (įvairovės) prie homogeninio prado vyravimo, kuris reiškiąs dvasinio prado pergalę prieš gamtą. Žmogaus prigimtyje skyrė dvi tendencijas: individualizmą, vedantį į aklavietę, ir kolektyvizmą, kuris vedąs žmones prie suartėjimo; propagavo tarptautinės kalbos idėją (Benrubi, I. *Philosophische Strömungen der Gegenwart in Frankreich*, Leipzig, 1928, p. 364–371).

1189 Abelis Rey – neopozityvistas, mokslotyrininkas, fundamentalių darbų iš antikos mokslo istorijos autorius. Moksliniu pažinimu laikė tik tiksliųjų mokslų duomenis, o tiesos kriterijumi – jutiminį patyrimą, suprantamą kaip eksperimentų rezultatus. Filosofija negalinti pridėti nieko naujo prie to, ką yra nustatę gamtos mokslai, nebent suteikti specialių mokslų medžiagai sisteminę formą. – Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 90–91.

1190 V. Soblio ataskaita apie studijų eigą Sorbonos universitete, 1930 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 14, 26. Vaišvila, A. *Logikos mokslas Lietuvoje 1900–1940 m*., 1980, p. 35, 105.

86 pav. Lietuviai studentai Ženevoje: iš dešinės Albinas Liaugminas, Vytautas Soblys, nežinomas asmuo
(iš autoriaus archyvo)

problematiką nuo gnoseologinės, kurių iki tol neskyrė tradicinė logika ir taip blokavo logikos, kaip mąstymo technikos, pažangą. Antrasis rašto darbas buvo skirtas minėtomis tikimybinio pasaulėvaizdžio formavimosi problemoms aptarti.

Orientuodamasis į Lietuvos pedagogikoje jau išryškėjusią tautinę mokyklos kryptį, V. Soblys studijavo ir sociologiją pas tuo metu Prancūzijoje vyravusios E. Durkheimo sociologijos pasekėjus: žinomą etnopsichologą, „ikiloginio mąstymo" teorijos kūrėją Lucieną Lévy-Bruhlį[1191], Paulį Fauconnet[1192], Celestiną Bouglé ir prancūzų katalikiškojo personalizmo pradininką, žurnalo *Esprit* įsteigėją Emmanuelį Mounier (1905–1950)[1193], lemiančiu veiksniu socializuojant žmonių santykius laikiusį personalinę revoliuciją. Tik asmenybė, įvykdžiusi savyje dorovinę revoliuciją, galinti realiai reformuoti žmonių santykius. Pagrindinis asmenybės požymis esąs socialumas, komunikabilumas, o svarbiausia jo forma – meilė: būti asmenybe – reiškia mylėti. Todėl kritikavo tiek marksizmą, propaguojantį smurtinę revoliuciją, tiek pelno prioritetu besiremiantį laisvosios konkurencijos kapitalizmą kaip nuošalyje paliekančius patį žmogų – bet kokių permainų subjektą ir tikslą[1194] (vėliau šias idėjas propaguos J. Keliuotis, G. Valančius ir kiti).

1191 L. Levy-Bruhlis buvo plačiau žinomas ir Lietuvoje. Jis 1931 05 15 VDU skaitė paskaitą apie primityvių tautų mąstymo struktūrą, kurią vadino priešlogine, mistine (*Židinys*, 1931, nr. 4, p. 524). Jo „priešloginio mąstymo" teoriją 1930 m. kritikavo P. Dovydaitis žurnale *Soter* (1930, nr. VII, p. 1–10).

1192 Paul Fauconnet (g. 1874) – prancūzų sociologas ir pedagogas, scientistinio pozityvizmo atstovas. Pagrindiniame savo veikale *Atsakomybė*, veikiamas E. Durkheimo sociologijos, nagrinėjo laisvės ir atsakomybės santykį: žmogus esąs laisvas tiek kiek atsakingas (Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 112), kitaip sakant, kiek pareigingas.

1193 V. Soblio ataskaita apie studijų eigą Sorbonos universitete 1930/31 m., 1931 08 10. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 9.

1194 Plačiau žr.: Munjė, E. *Personalizmas*. Vertė Petras Račius, Vilnius: Pradai, 1996.

Tęsdamas ir aktyviosios mokyklos studijas, vaiko biopsichinei prigimčiai pažinti lankė Sorbonoje ir Aukštojo psichologijos instituto pedagoginės psichologijos skyriuje pedagogikos, psichologijos paskaitas, skaitomas irgi žymių prancūzų psichologų ir psichiatrų: „Bendrąją psichologiją" – pas prof. Henri Delacroix, „Pedagoginę psichologiją" – pas Sorbonos fiziologinės psichologijos katedros vedėją ir žurnalo *Le Année Psychologique* redaktorių, neopozityvistą Henri Piéroną, „Patologinę psichologiją" – pas neopozityvistą, *Collège de France* prof. Piérre'ą Janet, taikiusį patologinėje psichologijoje gamtos mokslų metodus, ir prof. Dumasą, „Vaiko psichologiją" – pas H. Walloną ir pas „spiritualistinio pozityvizmo" atstovą, E. Durkheimo sociologijos pasekėją Charlesį Blondelį (1876–1939), aiškinusį, kad psichiškai normalus, sąmoningas žmogaus gyvenimas būdingas ne atskiram individui, o tik žmonių rūšiai. Psichinę ligą laikė momentiniu, definityviniu individo nesugebėjimu prisitaikyti prie socialinės grupės[1195].

Savo mokslinei erudicijai išplėsti uoliai naudojosi ir pažangia Sorbonos universiteto tradicija kviestis skaityti paskaitų ir kitų šalių mokslininkus, sukūrusius ką nors nauja. Ta proga V. Soblys 1929/30 ir 1930 m. klausė į Sorboną atvykusių skaityti paskaitų tokių pasaulinio garso mokslininkų kaip reliatyvumo teorijos kūrėjas Albertas Einsteinas, vokiečių filosofas, fenomenologas Edmundas Husserlis, vienas iš geštaltpsichologijos pradininkų, Berlyno psichologijos instituto direktorius Wolfgangas Köhleris, Harvardo (JAV) medicinos profesorius, fiziologas Walteris Cannonas, įnešęs žymų indėlį į cheminę nervinio impulso perdavimo teoriją, taip pat vienas iš neurofiziologijos kūrėjų (vėliau – Nobelio premijos laureatas 1932 m.), Oksfordo universiteto prof. Charlesis Cherringtonas, tyrinėjęs nervų sistemą kaip integralios veiklos teoriją[1196]. Žinių troškulio vedamas, lankė dar ir atskiras teisės (prof. Louiso Erasme Le Furo) ir medicinos paskaitas (prof. Lohy, Rogerio, Claude'o, Jendono)[1197], nes rašė siekiąs studijuoti pasirinktus

1195 Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 457–458.

1196 V. Soblio studijų Sorbonos universitete ataskaita, 1930 07 07. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 13.

1197 Ten pat.

mokslus kuo fundamentaliau, kaip ir visi lietuviai užsienyje[1198].

Norėdamas integruoti Paryžiuje įgytas įvairių mokslų žinias ir baigti Sorbonos universitetą daktaro laipsniu, 1930/31 m. pasirinko temą vienai iš dviejų daktaro disertacijai reikalaujamų tezių – *Socialinis inteligentiškumo ribavimas pagal E. Durkheimą* (pranc. *La limitation sociale de le Intellligence chez Durkheim*)[1199]. Ketino tyrinėti tautos specifiškumą, jį lemiančius veiksnius, jungiant sociologinį (socialinių gyvenimo formų) ir etnologinį (konkrečios tautos dvasines vertybes) požiūrius, kaip tai buvo įprasta E. Durkheimo sociologijai. Tačiau tiesioginio tyrimo objektu pasirinkęs dideliu neapibrėžtumu pasižyminčią „Intelligence“ sąvoką (intelekto viršenybe grindžiamą kultūrą) ir dar per labai ribotą laiką, tuo, matyt, iš anksto pasmerkė savo darbą nesėkmei. Nors disertacijos vadovas prof. C. Bugle'as, pasak V. Soblio, sutikęs priimti jo darbą kaip vieną iš dviejų tezių, o prof. H. Delacroix pasiūlęs šio darbo (matyt kaip darbo hipotezės) santrauką pateikti prancūzų psichologų draugijai[1200], V. Soblys „tezės“ negynė[1201] ir paties tyrimo, atrodo, nebaigė, nežinomas jo turinys ir paties rankraščio likimas[1202].

Tačiau kai kurios jo „tezės“ idėjos gali paaiškėti iš vėliau V. Soblio skelbtų straipsnių. Viename iš jų V. Soblys 1932 m. aiškinosi, kurioje veiklos srityje lietuviai turėtų koncentruoti savo intelekto kūrybines pajėgas, kad pasiektų joje pažangos ir galėtų pasakyti pasauliui kai ką nauja ir savita. Tokia sritimi laikė etnologinius lituanistikos dalykus (lietuvių kalbą, dainas, tautosaką, senąją lietuvių religiją ir teisę, liaudies meną), kuriais augantį domėjimąsi užsienyje jis stebėjo. Lietuvių kalba jau seniai buvo tapusi nepamainoma pagalbine filologijos studijų kalba Paryžiaus, Leipcigo, Stokholmo, Kopenhagos ir daugelyje Rusijos ir JAV

1198 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 21.

1199 V. Soblio autobiografija, 1944 11 02. – LCVA, f. 391, ap. 7, b. 5075, l. 17.

1200 V. Soblio studijų Sorbonos universitete ataskaita, 1930 07 07. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 9.

1201 V. Soblio studijų Paryžiaus universitete 1930/31 m. ataskaita, 1931 08 10. – Ten pat, l. 8–9.

1202 Plačiau apie V. Soblio asmenį žr. *Vytautas Soblys: pirmajam Respublikos pedagoginio instituto direktoriui atminti. Mokslo straipsniai ir kūrybinis plikimas*. Sudarė ir parengė doc. dr. Jonas Dautaras, Vilnius, LEUL, 2015. V. Soblio studijos užsienyje turinio ir patirto idėjinio poveikio V. Soblio kūrybai požiūriu šiame leidinyje specialiai netyrinėjamos.

universitetų. V. Soblys informavo, kad Paryžiuje 1930–1931 m. mokslo metais *Collège de France* ir *Carnegie, Action Francaise* institutuose buvo skaityta „visa eilė paskaitų“ apie lietuvių kalbą, apie XVI a. Lietuvos teisę, apie mūsų modernųjį tautiškumą. Jam tekę ne kartą kalbėtis su šių paskaitų lektoriais, klausytojais ir patirti, jog jie yra sudominti mūsų kalbos turtų, ypač kai sužino, kad lietuvių kalba yra senojo sanskrito giminaitė. Prieš keletą metų garsus prancūzų lingvistas A. Meillet žurnale *Nouvelles Litteraires* išspausdino interviu, kuriame pabrėžė, kad lietuvių kalbos istorinės studijos rodančios, jog Europos tautų ir civilizacijos lopšys buvusi Lietuva. Tą pačią mintį Europai dabar skleidžiąs ir modernus prancūzų rašytojas Piérre'as Drieu La Rochelle'is (1893–1945 (nusižudė)): Europa praeityje jau turėjusi vienodą civilizaciją, tai bylojančios baltų studijos[1203].

Todėl V. Soblys siūlė „visą medžiagą, kuri yra mūsų kūne ir sieloje“, pateikti pasauliui lituanistikos pavidalu. Lituanistika esanti ta mūsų istorinės kūrybos sritis, kurioje mes galėsime progresuoti ir kartu praturtinti pasaulinės kultūros įvairovę. Jis siūlė Lietuvai įsteigti Lituanistikos institutą, kuris sujungtų visa tai, kas susiję su Lietuvos mokslo, meno, lietuvių kalbos, senosios religijos ir teisės, istorijos, tautosakos ir socialinio gyvenimo formų raida[1204]. Toks institutas buvo įsteigtas po septynerių metų. Jo idėja ir paskata – neabejotina V. Soblio studijų Paryžiuje poveikio pasekmė. V. Soblio argumentai dėl instituto steigimo būtinybės ir jo misijos iš esmės buvo pakartoti 1939 m. instituto atidarymo proga[1205].

Studijos Paryžiuje paskatino V. Soblį formuluoti ir dar dvi Lietuvai reikšmingas iniciatyvas: 1) išskirtinę filosofijos reikšmę pedagogikai ir 2) būdą, kaip paskatinti Lietuvoje „rimtus“ mokslinius tyrimus.

1) V. Soblys grįžo iš Prancūzijos paveiktas ne tik E. Durkheimo sociologijos, prancūziško mąstymo, bet ir nuostatos apie pabrėžtiną filosofijos svarbą pedagogikai. 1935 m. tapęs Klaipėdos pedagoginio instituto direktoriumi, jis orientavo

1203 Soblys, V. Apie mūsų tautos meninę ir bei mokslinę misiją. – *Lietuvos aidas*, 1932, nr. 10, p. 2–3.

1204 Ten pat.

1205 Lituanistikos institutą įsteigus. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 6, p. 117–118.

instituto programą į prancūzišką tradiciją – pedagogiką glaudžiai sieti su psichologija ir ypač su filosofija. Buvo įsitikinęs, kad „*filosofinis ugdymas, skatinantis jaunimo mąstymo kultūrą ir kritišką nuovoką, dvasingumo pajautą*“, pedagoginę kūrybą ir „pedagoginį idealizmą“[1206], suteikia pedagogikos tikslams kryptį ir sąmoningumą. Todėl manė, kad „*neįvedus į institutą filosofinių dalykų, pats pedagogikos mokslas bus niekais verčiamas*“[1207]. Veikiamas užsienio pavyzdžių, dėmesio stoką filosofijos ir pedagogikos sąveikai laikė dideliu Lietuvos švietimo sistemos trūkumu. Filosofijos reikšmę kai kuriose srityse buvo linkęs net pervertinti: „<...> filosofija galinti iš dalies atstoti gamtos mokslus, istoriją, literatūrą“[1208], apsaugoti vaiko atmintį nuo informacijos perkrovos, o mokytojus – nuo perdėto pozityvizmo, materializmo įtakų[1209]. Todėl ragino įvesti į instituto studijų programą daug filosofijos disciplinų: filosofijos įvadą, etiką, logiką, estetiką ir filosofijos istoriją. Pats V. Soblys pagal prancūziškus šaltinius Pedagoginiame institute dėstė filosofijos įvadą, vaiko ir bendrąją psichologiją, sociologiją[1210].

Šis filosofijos reikšmės pedagogikai pabrėžimas buvo paveiktas E. Durkheimo sociologijos, auklėjimą laikiusios socialiniu reiškiniu, o jo strateginiu tikslu – vaiko socializavimą[1211], t. y. gebėjimą harmoningai įsijungti į konkrečios tautos, visuomenės gyvenimą. Psichologijos paramą pedagogikai atpažinti ir plėtoti prigimtines asmens galias irgi laikė reikšminga (aktyviosios mokyklos idėjų pripažinimas). Bet šių galių ugdymas šiuo atveju panaudojamas minėtam strateginiam socializacijos tikslui, formuluojamam ir pagrindžiamam filosofijos. Šitaip siekta

1206 V. Soblio studijų Paryžiaus universitete 1930/31 m. ataskaita, 1931 08 10. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 8–9.

1207 Soblys, V. Lietuvos pedagoginis institutas. – *Tautos mokykla*, 1933, nr. 13–14, p. 241.

1208 Soblys, V. Gyvenimas ir mokykla. – *Tautos mokykla*, 1935, nr. 5, p. 100.

1209 Ten pat.

1210 Klaipėdos Pedagoginio instituto mokslo dalykų programos 1936/37 m. – LCVA, f. 391, ap. 3, b. 2764a, l. 17–18, 30; Taikomąją psichologiją V. Soblys dėstė pedagogikos institute pagal prancūzų psichologo G. Dwelshauverso vadovėlį *Psichologijos bruožai* (*Traite de psychologie*, 1936), kurį jis, kaip minėta, buvo net išvertęs į liet. kalbą. Tulūzos universitete 1925 m. V. Soblys klausė pedagogikos kursą pas darbo mokyklos atstovą prof. Delvolvé, kurio idėjomis rėmėsi 1938 m. dėstydamas psichologiją Klaipėdos pedagoginiame institute, ypač dėmesio problemą (V. Soblys, *Bendroji psichologija* (*Paskaitų užrašai*), Klaipėda, 1938, p. 13–14. – Pranciškos Soblienės asmeninis archyvas, Kaunas, Eivinų 31-46).

1211 Soblys, V. Prancūzų pedagogijos savybės. – *Švietimo darbas*, 1928, nr. 7, p. 819.

suderinti pedagogikoje aktyviosios mokyklos individualizmą su durkheimiškuoju visuomeniškumu, teikiant viršenybę pastarajam.

2) Iš Paryžiaus V. Soblys „parsivežė“ ir nuostatą ieškoti būdų, kaip suaktyvinti Lietuvoje fundamentinius („rimtus“) mokslinius tyrimus, ypač teorinius. Vienąme iš savo straipsnių jis 1932 m. dėstė savo buvusio Sorbonos universiteto matematinės logikos prof. A. Lalando mintį apie išskirtinę teorijos reikšmę asmens pasaulėžiūrai, politinei orientacijai ir visam visuomenės gyvenimui, kurį be torinės minties ištiktų ne tik rutina[1212]. Todėl, siekdamas paskatinti Lietuvoje teorinę, mokslinę veiklą, ragino steigti mokslo ir literatūros premijas, nes, materialiai neskatinant, esą, niekas Lietuvoje nenorįs imtis rimto mokslinio darbo[1213]. Galbūt šį balsą išgirdusi Švietimo ministerija nuo 1938 m. ėmė skirti svarbių mokslo ir meno kūrinių autoriams premijas. Ji tais metais paskyrė jau minėtam Jonui Laužikui valstybės premiją už jo atliktą didelį darbą verčiant į lietuvių kalbą minėtą prof. Charlotte'os Bühler psichologijos knygą *Vaikystė ir jaunystė*, sudėtingą ir terminijos požiūriu.

Bendraisiais socialiniais klausimais V. Soblys buvo veikiamas ir prancūzų subjektyviojo idealizmo: socialinių reiškinių kilmę ir raidą iš esmės buvo linkęs aiškinti mąstymo būdų, idėjų, dvasinių nusiteikimų kaita. Tautų priešingumai, pasak V. Soblio, kylą ne iš interesų priešingumo, o „grynai dėl savotiškų galvojimo būdų, įsitikinimų ir nacionalinių pasaulėžiūrų“. Lietuva, esą, laikosi ne dėl savo materialinių turtų, bet dėl savo sūnų gilaus idealizmo, dėl tautinių valstybinių idėjų susidarymo ir išaugimo. Bendrasis tų charakterių dvasingumas nulėmęs ir šiandien palaikąs nepriklausomą Lietuvą[1214]. Vadinasi, Lietuva 1940 m. prarado nepriklausomybę tarsi tik todėl, kad ji pakeitė „galvojimo būdą“, jos sūnūs atsisakė nuo ankstesniojo idealizmo, o dauguma Lietuvos žmonių – nuo noro būti laisvais. Apskritai V. Soblio mąstymui, paveiktam prancūzų socialinės metodologijos,

1212 Soblys, V. Intelektualinis gyvenimas ir knyga. – *Lietuvos aidas*, 1932, nr. 112, p. 3–4, nr. 113, p. 2–4.

1213 Soblys, V. Apie intelektualinio darbo skatinimą Lietuvoje. – *Lietuvos aidas*, 1931, nr. 195, p. 4.

1214 Soblys, V. Apie tautos mintingumą. – *Lietuvos aidas*, 1930, nr. 164, p. 3.

buvo būdingas pernelyg didelis abstraktumas ir idealių (dvasinių) veiksnių vaidmens sureikšminimas.

Filosofija gydomosios pedagogikos studijose. Filosofija kaip šalutinė ir kartu kaip pagrindinė disciplina buvo reikšminga ir studijuojant užsienyje tuo metu Lietuvai naują specializuoto ugdymo sritį – gydomąją pedagogiką, skirtą mokyti, auklėti ir globoti vaikus, turinčius psichinės ir fizinės raidos sutrikimų. Jos aktyvus propaguotojas Jonas Laužikas buvo įgijęs šios srities tarptautinio lygio kvalifikaciją. Susidomėjęs šia sritimi, jis jau 1930 m. savo iniciatyva epizodiškai lankė tokio tipo Vakarų mokyklas, o 1930–1931 m. tokių mokyklų organizaciją ir programas trumpai studijavo Ciuricho, Vienos ir Hamburgo universitetuose[1215]. Vienoje J. Laužikas dalyvavo diskusijose su psichoanalitikais S. Freudu ir K. G. Jungu. Grįžęs iš šios studijų kelionės, 1931 m. įsteigė Kaune Vakaruose matytų mokyklų pavyzdžiu pirmąją tokią vaikų, turinčių negalią, mokymo ir auklėjimo mokyklą, 1934 m. išplėtotą į dviejų komplektų mokyklą.

87 pav. Jonas Laužikas (1903–1980)

Siekdamas toliau gilintis į šios srities Vakarų patirtį, J. Laužikas 1938 m. įstojo į Ciuricho universitetą, kuriame tuo metu profesoriavo žinomas gydomosios pedagogikos specialistas Hansas Hanselmanas (1885–1960)[1216]. Dėl šio profesoriaus veiklos Ciuricho universitetas tuo metu tapo gydomosios pedagogikos centru Europoje, nors gydomąją pedagogiką į savo studijų programą jau anksčiau buvo įtraukęs J. J. Rousseau institutas prie Ženevos universiteto, o nuo 1935 m. – ir Šveicarijos Fribūro universitetas. H. Hanselmanas buvo žinomas ne tik kaip gydomosios pedagogikos mokslininkas, bet ir kaip šių tyrimų organizatorius

1215 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 879, l. 58.

1216 Heinrich Hanselmann nuo 1932 m. profesoriavo Ciuricho universitete, yra paskelbęs darbų iš gydomosios pedagogikos: *Fröhliche Selbsterziehung* (1933), *Von Sinn des Leidens* (1934), *Einführung in die Heilpädagogik* (1946). Plačiau apie H. Hanselmaną žr.: *Heinrich Hanselmann. Ein Mosaik aus seinem Leben. Von Annie Hanselmann*, 1962.

tarptautiniu mastu, 1938 m. įsteigęs tarptautinę Gydomosios pedagogikos draugiją su jos filialais Vienoje ir Budapešte, jai vadovavęs. 1939 m. jo organizuotame I tarptautiniame gydomosios pedagogikos kongrese buvo įkurtas ir Centrinis gydomosios pedagogikos komitetas, su kuriuo ryšius užmezgė 32 valstybės, tarp jų ir Lietuva. Lietuvos atstovu į tą komitetą Lietuvos švietimo ministerija paskyrė Joną Laužiką[1217].

Gydomosios pedagogikos studijas J. Laužikas irgi pradėjo nuo filosofijos. Čia jo pagrindiniu filosofijos profesoriumi tapo šveicarų filosofas ir pedagogas Eberhardas Grisebachas (1880–1945), atstovavęs „gyvenimo filosofijai“ (egzistencializmui), idėjiškai išaugusiai iš pozityvizmo ir J. J. Rousseau natūralizmo. Knygoje *Gegenwart. Eine kritische Ethik* (liet. *Dabartis. Kritinė etika*, 1928) E. Grisebachas gyvenimą aiškino kaip jutiminiam patyrimui prieinamą asmens buvimą, t. y. kaip dabartį. Praeitį ir ateitį, kaip tokiam patyrimui nepasiekiamas, nelaikė gyvenimu ir jo kaip proceso netyrinėjo. Praeitį pripažino tik tiek, kiek ji dalyvaujanti dabartyje. Atitinkamai formulavo ir vadinamąją „švietimo ribų“ koncepciją, pagal kurią švietimas turįs išplaukti iš dabarties kasdienių reikalų ir juose pasilikti. Švietėjas privaląs įsigyventi į dabartį ir saugotis netikrų, išgalvotų ir šabloniškų etinių normų. Pagrindiniu ugdymo prieštaravimu laikė mokytojo ir mokinio priešpriešą, kuri apibūdinanti dabarties mokyklą kaip poleminę realybę[1218].

Tarp J. Laužiko išklausytų E. Grisebacho filosofijos istorijos, atskirų filosofijos ir pedagogikos kursų, grindžiamų minėtomis „gyvenimo filosofijos“ idėjomis, minėtini: „Antikos filosofija“ (1938/39), „Viduramžių filosofija“ (1939), „XIX a. filosofijos istorija“ (1940), „Filosofijos ir pedagogikos ateities klausimai“ (1939), „Valstybė ir švietimas“ (1938/39), „Makso Šelerio psichologija“ (1939),

1217 *Tautos mokykla*, 1939, nr. 18, p. 411–413.

1218 E. Grisebacho filosofines pažiūras tyrinėtojai apibūdina kaip skepticizmą, vedantį į agnosticizmą, nes, pasak Grisebacho, joks mokslas negalįs pasiekti tikrovės ir ją paveikti. Todėl ir jokia filosofija, etika ar gamtos mokslas nepajėgūs nurodyti žmogui kuo būti ir ką jis privalo daryti. Grisebach, E. *Gegenwart. Eine kritische Ethik, Halle,* 1928 p. 259–260; *Die Grenzen der Erziehung und seine Verantwortung*, 1924. Plačiau žr. L. Chmaj, *Prądy i kierunki pedagogiki XX wieku*, Warszawa, 1963, p. 216–218.

„Mąstymas ir veiksmas“ (1939/40), „Dvasiniai Europos pagrindai“ (1940), „Filosofinė antropologija“ (1940). Lankė E. Grisebacho vedamus filosofijos ir pedagogikos seminarus[1219].

Apie E. Grisebacho filosofijos paskaitas ir savo paties santykį su filosofija J. Laužikas rašė: paskaitose ir diskusijose profesorius paskęstąs filosofijoje, padarydamas „*paprasčiausius dalykus labai nepaprastus. O aš filosofijos vis bijojau ir dėl jos formos, ir dėl turinio. Maniau, kad ji ne daug kam reikalinga ir kad sunku jai pasiruošti. Tai buvau labai paviršutiniškas, o dabar matau, kad reikės. Bet kai įsiskaitau, tai ir suprantu ir kartais būnu taip susižavėjęs, kad tik tomis mintimis ir gyvenu. O tai nors ima ir laiko, ir darbo, bet džiugina*“[1220]. Džiaugėsi, kad tose paskaitose „*atsiskleidžia, daug dalykų kuriuos anksčiau praleisdavęs paviršiumi*“[1221].

88 pav. Eberhardas Grisebachas (1880–1945)

Šiame universitete E. Grisebacho studentais buvo ir daugiau lietuvių pedagogų: tarp jų – Antanas Valiukėnas, 1936 m. pasiųstas Švietimo ministerijos į Ciurichą studijuoti socialinę pedagogiką ir Šveicarijos mokyklų organizaciją, Lietuvai ruošiantis tais metais pradėti švietimo reformą, orientuotą į tautinę mokyklą. 1938 m. čionai atsikėlė iš Vienos universiteto dar du lietuviai pedagogai – Magdalena Bragaitė ir Alfredas Vėlius, kuriems tolesnės studijos Vienoje po Austrijos anšliuso, pasitraukus iš universiteto daugeliui žymių profesorių, pasirodė būsiančios nekokybiškos. Visi trys lietuviai pedagogai Ciuriche klausė tų pačių E. Grisebacho paskaitų „Etika kaip pedagogikos pagrindas“, „Mokslas apie sielą: filosofiniai psichologijos pagrindai“, atskirų filosofijos

1219 Universität Zürich. Testatbuch für Hern Stud. Phil. I, Jonas Laužikas von Kaunas, Litauen. – KPM, Matrikelnummer 43613.

1220 J. Laužiko laiškas žmonai 1938 11 13. – J. Laužiko dukros Vaitkienės asmeninis archyvas, Vilnius, Angariečio 4-9.

1221 J. Laužiko laiškas žmonai 1939 01 25. – Ten pat.

kursų[1222]. A. Valiukėnas 1937 m. dar lankė ir sociologijos, logikos paskaitas: prof. Eleutheropouloso „Esminė sociologijos problema: individas ir bendruomenė (1937), „Sociologiniai valstybės mokslo pagrindai“, „Etika“, prof. Dürro – „Logika“, „Logikos istorija“. Psichologijos ir sociologijos pratyboms A. Valiukėnas buvo parengęs ir jose skaitė keletą referatų apie XIX a. vokiečių ir šveicarų filosofų ir psichologų Wilhelmo Dilthey'aus, Maxo Huberio, Hermano Ebbinghauso, psichiatro Karlo Gustavo Jungo, vokiečių fiziologo Karlo Gustavo Caruso pažiūras įvairiais psichologijos klausimais[1223]. E. Grisebacho duota tema ir jo vadovaujamas A. Valiukėnas 1938 m. ėmėsi rašyti daktaro disertaciją *Didžiosios reformos pedagogikoje: nuo Herderio iki šių dienų, sisteminė analizė*[1224], kurią planavo baigti 1941 m. Albertas Vėlius, šalia bendrų filosofijos dalykų Ciuriche išklausė prof. Walterio Naggo speckursą „Naujųjų laikų mąstytojai (Paskalis, Kierkogoras, F. Ničė)“, E. Grisebacho „Valstybė ir auklėjimas“, lankė jo vedamą seminarą „Pestalozzi auklėjimo dvasia“[1225].

Grįžtant prie J. Laužiko gydomosios pedagogikos studijų pasakytina, kad jos vyko J. Laužikui dirbant su prof. H. Henselmanu, išklausant 1938–1940 m. jo skaitomus kursus „Sunkiai auklėjami vaikai ir jaunuoliai“ (1938/39), „Sunkiai mokymui pasiduodantys vaikai“ (vok. *Schulschwierige Kinde*, 1939/40), dalyvaujant H. Hanselmano vedamose gydomosios pedagogikos ir šios tematikos literatūros kritinio skaitymo pratybose, atskirų auklėjimo praktikos atvejų, gydomosios

1222 M. Bragaitė Vienos universitete buvo išklausiusi prof. Richardo Meisterio „Pedagogikos istoriją“, „Visuotinės pedagogikos istoriją“, „Šių dienų pedagogiką“, Charlotte's Bühler „Vaikystės ir jaunystės pedagogiką“, Wilibando Franco Kammelio „Kultūrpedagogiką“, prof. Otto Tumlirtzo „Antropologinę psichologiją“, paveiktą nacių ideologijos. – Pedagogės M. Bragaitės studijų Vienos ir Ciuricho universitetuose asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 119, l. 6, 9.

1223 A. Valiukėno referatų temos: „Pagrindiniai A. Jungo psichoanalizės bruožai“ (1937/38), „Ginčas tarp W. Dilthey ir J. Ebbinhauso“ (1937/38), „Suvokimo problema pagal C. G. Carus“ (1937), „Makso Buberio tautos ir nacijos samprata“ (1936/37), „Tautinis auklėjimas pagal J. G. Herderį“ (1937/38). – Ten pat, l. 62–63.

1224 A. Valiukėno studijų Ciuricho universitete ataskaitų byla 1936–1938 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1014a, l. 60, 63–65. Dėl kilusio karo disertacijos nebaigė, dalyvavo antisovietinėje veikloje, žuvo sovietų lageriuose 1946 07 06 (V. Valiušaičio liudijimas).

1225 A. Vėliaus pranešimas Švietimo ministerijai apie studijų eigą Ciuricho universitete 1938–1939 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1039, l. 14, 17.

pedagogikos darbų aptarimuose[1226]. Papildomai J. Laužikas 1938/39, 1940 m. dar lankė paskaitas profesorių, tyrinėjančių vaiko biologiją, psichologiją: „Žmogaus kūno augimas“, „Anatomijos ir fiziologijos pagrindai“ (prof. Otto Schlagenhaufeno), „Sisteminė psichopatologija“, „Kritinis gydomosios pedagogikos skaitymas“ (prof. P. D. Lutzo)[1227]. 1939 m. dalyvavo gydomosios pedagogikos kongrese, kuriame tarp daugelio lektorių klausė ir Ženevos J. J. Rousseau instituto prof. J. Piaget ir kitų to instituto bendradarbių (dr. Ree, Wolfo) pranešimų.

89 pav. Jono Laužiko profesoriai: H. Hanselmanas (kairėje) ir J. Piaget gydomosios pedagogikos kongrese 1939 m.
(iš J. Laužiko archyvo)

E. Grisebachas ir H. Hanselmanas buvo tarp Ciuricho profesorių, kurie padarė reikšmingą poveikį jo idėjinei orientacijai ir vėlesniems J. Laužiko pedagogikos darbams. J. Laužikas 1943 m. savo parengtoje ir glaudžiai su Vakarų filosofija sietoje studijoje *Švietimo integracijos pagrindai* buvo įvedęs net atskirą skyrių „Švietimo ribos“, kuriame dėstė minėtą E. Grisebacho dabarties kaip tikrosios realybės koncepciją[1228]. E. Grisebachą jis mini ir tarp asmenų, talkinusių jam rengiant 1940 m. disertaciją *Die Bedeutung der Bewegung im Bildungsgeschehen*, kurioje judėjimą nagrinėjo kaip svarbų neįgaliųjų gyvybingumo ugdymo principą. Greičiausiai paragintas J. Laužiko iniciatyvos psichologas A. Gučas išvertė ir *Tautos mokykloje* 1938 m. paskelbė H. Hanselmano straipsnį „Gydomoji pedagogika Šveicarijoje“[1229].

1226 Universität Zürich. Testatbuch für Hern Stud. Phil.I, Jonas Laužikas von Kaunas, Litauen. – KPM, Matrikelnummer 43613.

1227 Ten pat.

1228 Laužikas, J. *Švietimo integracijos pagrindai*. Vilnius, 1943, rankraštis, p. 109–111, 120. – J. Laužiko asmeninis archyvas.

1229 *Tautos mokykla*, nr. 18, p. 433–436.

Baigęs studijas, J. Laužikas vadovavo gydomosios pedagogikos kursams Lietuvoje (1938 07–20), skaitė juose šios tematikos paskaitas, paskelbė daug straipsnių moderniosios pedagogikos klausimais[1230] – tapo vienu pirmųjų, plėtojusių šio tipo pedagogiką prieškario Lietuvoje.

Dorovinio auklėjimo specifika aktyviosios mokyklos idėjų sistemoje. Tarp lietuvių, studijavusių užsienyje aktyviosios mokyklos idėjomis grindžiamą pedagogiką, į ją bandant įtraukti ir dorovinį auklėjimą, išsiskyrė Albinas Liaugminas (g. 1907)[1231]. Jis buvo vienintelis iš žinomų lietuvių, kuris J. J. Rousseau pedagoginiame institute prie Ženevos universiteto studijavo dorovinį auklėjimą, kuris rėmėsi neopozityvistine metodologija. Jis atvyko į šį institutą ne tik baigęs VDU Humanitarinių mokslų fakultetą (1934), bet ir du semestrus lankęs Paryžiaus Sorbonos universitete doktorantų kursus. Jam, kaip parodžiusiam gabumų mokslui, Lietuvos švietimo ministerija 1935 m. paskyrė 325 Lt mėnesinę stipendiją ir pasiuntė specializuotis eksperimentinės psichologijos ir eksperimentinės pedagogikos srityje, rengti šia tema disertaciją ir taip pasiruošti europinius standartus atitinkančiai profesūrai VDU.

J. J. Rousseau institutas tuo metu garsėjo Vakarų Europoje kaip eksperimentinės pedagogikos ir vaikų psichikos tyrimų centras. Jį išgarsino jame dirbę tokie plačiai žinomi psichologai, pedagogai kaip jau minėtas Jeanas Piaget, Édouardas Claparède'as, Pierre'as Bovet, Charlesis Baudouinas, A. Ferrieras ir kiti, sukūrę vadinamąją Ženevos psichologinę-pedagoginę mokyklą, kuri iš esmės rėmėsi XVIII a. J. J. Rousseau natūralistine žmogaus samprata ir paidocentrizmu. Čia irgi skelbta: ugdyti – tai leisti vaikui spontaniškai plėtotis, padėti jam atskleisti ir sustiprinti savo prigimties galias. Kartu siekta į tradicinę aktyviosios mokyklos programą įtraukti ir dorovinį ugdymą, dėl kurio ignoravimo ši mokykla buvo kritikuojama kaip vienpusiška. Bet, skirtingai nuo tradicijos, šis institutas buvo

1230 Laužikas, J. Naujosios mokyklos Vokietijoje (*Tautos mokykla*, 1937, nr. 19–21), Vaikas Paryžiaus parodoje (*Motina ir vaikas*, 1937, nr. 9), Pedologija ir pedagogika švietimo darbe (*Tautos mokykla*, 1937, nr. 18), Naujosios pedagogikos kryptys (*Naujoji Romuva*, 1939, nr. 39–40) ir daugelį kitų.

1231 Apie A. Liaugminą ir jo studijas rašė J. Dautaras, bet studijų turinio ir įtakų nenagrinėjo (Dautaras, J. *Profesorius Albinas Liaugminas*, 2005).

linkęs dorovę kildinti ne tiek iš kultūrinės sugyvenimo sąmonės, kiek iš empirinės vaiko socialinės patirties.

Atitinkamai ir A. Liaugmino studijos čia susidėjo iš dviejų dalių: 1) psichologijos – siekio pažinti, plėtoti minėtas prigimtines vaiko galias ir 2) doros ugdymo kaip savaip suprantamos šių prigimtinių galių socializavimo akcijos. Jo psichologijos studijoms ir eksperimentiniams tyrimams vadovavo minėtas J. Piaget ir funkcinės pedagogikos atstovas É. Claparède'as. Vaiko mąstymo raidą J. Piaget[1232] aiškino per sąveiką su žmonijos mąstymo istorija: laikėsi pažiūros, kad vaiko psichikos raida pakartoja visus istorinius žmonijos mąstymo raidos etapus. Ji prasidedanti jusline faze, pereinanti per autizmo, sinkretizmo, egocentrizmo ir kitas fazes, kol pasiekianti racionaliai objektyvaus pažinimo fazę. Mąstymas atsirandąs ne iš logikos, o logika atsirandanti iš mąstymo, nes genetiniu požiūriu pirmiau einąs konkretus mąstymas, o tik vėliau – abstrakčios loginės schemos.

A. Liaugminas išklausė pagrindinius šiomis idėjomis grindžiamus J. Piaget skaitomus vaiko psichologijos ir jo intelekto raidos kursus: „Vaiko mąstymo psichologija" (1935), „Mokslinio mąstymo raidos ryšys su vaiko psichologija" (1936), „Mokslinio mąstymo istorija ir vaiko mąstymo raida" (1936/37), taip pat É. Claparède'o[1233] „Genetinė psichologija", „Pagrindiniai intelekto psichologijos

1232 Jeanas Piaget (1896–1980) – žymus prancūzų ir šveicarų psichologas, neopozityvistas. XX a. 4–5 dešimtmečiais sukūręs intelekto formavimosi teoriją, traktavusią intelektą kaip sistemą loginių operacijų, kylančių iš asmens santykio su išoriniais veiksniais, kurie kartu su minėtomis operacijomis sudaro tam tikrą struktūrinį vientisumą. Vaiko mąstymo pagrindinėmis savybėmis laikė egocentrizmą, kuris lemiąs kitas vaiko mąstymo savybes: sinkretizmą, finalizmą, griežtąjį determinizmą. Šių išvadų J. Piaget priėjo pritaikęs jau minėto L. Levy-Bruhlio sukonstruotą „primityvios mąstysenos", arba „ikiloginio mąstymo", metodą vaiko mąstymui tirti (Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 64–66).

1233 Édouardas Claparède'as (1873–1940) – eksperimentinės psichologijos atstovas, neopozityvistas, psichologiją plėtojo kaip biologijos šaką, sukūręs vadinamąją „funkcinės psichologijos ir pedagogikos" teoriją. Pagrindine psichologijos sąvoka laikė interesą kaip „pirminį dvasinės veiklos motyvą ir principą". Juo remdamasis tyrinėjo žmonių ir gyvūnų psichologiją. Vaiko postūmis auklėtis irgi esąs poreikis, šiuo atveju – kaip vidinės drausmės veiksnys. Viskas, ko iš vaiko reikalaujama, turi būti grindžiama jo poreikiu. Mokymo ir auklėjimo tikslas – išplėtoti individualias vaiko savybes, atpažįstamas eksperimentu. Eksperimentinė psichologija esanti būtina mokslinei pedagogikai plėtoti. Gyvūnams irgi buvo linkęs pripažinti „empirinį, neplaninį protą". Gyvūnų psichologijos tyrimus laikė būdu patikrinti žmonių psichikai nustatytus dėsnius. Gyvūnų ir vaikų psichologija formuojanti psichogenetinį metodą psichikos funkcijoms apskritai tirti (Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 59–62). É. Claparède'o tipo pažiūras Lietuvoje katalikų autoriai kritikavo bendrojo „pedagoginio natūralizmo" vardu kaip bandymą „viską pavesti vaiko iniciatyvai, neigti heteronominę dorovę" [nuo objektyvių dėsnių priklausančią – A. V.], „sugalvoti bereliginės dorovės kodeksą", „sukelti vaikuose

bruožai“, „Paveldimumas ir aplinka“, „Gyvūnas ir vaikas“, „Psichinis regresas“ (1936), prof. Rey „Proto raidos anomalijos“[1234].

A. Liaugminas lankė ir filosofiškai orientuotas dorinio ugdymo paskaitas: „Doros pedagogika“ ir „Moralės auklėjimas: mokinių nusižengimai“ (prof. P. Bovet)[1235], „Doros filosofija“ ir „Filosofijos problemos ir moralė“ (H. Reverdier), „Gėrio ir blogio problema“, „Istorijos filosofija“ (prof. Ch. Werneris), „Edukatyvinė analizė“ (prof. Ch. Baudoinas) ir kt. Gilindamasis į etikos problemas, 1936/37 m. žiemos semestre A. Liaugminas parašė filosofijos licenciato darbą *F. Ničės ir J. M. Guyau dorinės vertybės* (pranc. *Valeurs supérieures chez Nietsche et Guyau*)[1236].

Tai rodo, kad šioje mokymo įstaigoje sąmoningai buvo keliamas ugdymo tikslo klausimas: ką reikės vaikui daryti su savo „atskleista ir išplėtota prigimtimi“, jam atsidūrus konkrečioje visuomenėje, kur teks savo išplėtotą egoizmą derinti su kitų tokiu pat „kvalifikuotu“ egoizmu. Šią dorinę sugyvenimo problemą irgi norėta spręsti vaiko prioriteto pagrindu, pavedant pačiam vaikui spręsti, kas gera ir kas bloga. A. Liaugminas: „<...> reikia išmokyti vaiką vertinti socialiniu ir doroviniu atžvilgiais savo poelgius“[1237]. Dorovę čia norima laikyti empirine iš vaiko jutiminės patirties kylančia sąvoka. Galbūt todėl A. Liaugmino disertacijoje *Le Enseignement de la morale*... tarp dorovę lemiančių šaltinių neminima religija. Į tai

puikybę ir atpalaiduoti jų aistras nuo jas tvarkančių dėsnių, paskelbtų Dievo“ (Dr. A. Ratelis, Enciklika apie krikščioniškąjį jaunimo auklėjimą. – *Tiesos kelias*, 1930, nr. 2, p. 116).

1234 A. Liaugmino studijų Ženevos universitete ir Pedagoginiame institute ataskaita, 1936 05 23. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 535, l. 41.

1235 Pierre'as Bovet – šveicarų psichologas neopozityvistas, bedogmės krikščionybės atstovas. Savo pagrindiniame veikale *Religinis jausmas ir vaiko psichologija* religiją aiškino kaip psichologinį reiškinį, nerasdamas joje transcendencijos elementų. Religinis jausmas esąs vaikiškos meilės tęsinys, arba jausmų projekcija, kai vaikas iš pradžių jaučia meilę jo pamėgtoms būtybėms, o vėliau tą jausmą pratęsia (perkelia) toliau esantiems objektams – dievybei. Pragmatizmo veikiamas patį religinį jausmą laikė objektyviai neįrodomą, bet „empiriškai būtiną“ (Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 67). Skelbė, kad naujasis auklėjimas turįs išeiti iš vaiko ir būti kuo mažiau išorinio poveikio veikiamas (P. Bovet kalba Tarptautinėje pedagogų konferencijoje Lokarne 1927 08 03–15 (*Lietuvos mokykla*, 1926, nr. 2, p. 76).

1236 A. Liaugmino studijų ataskaita už 1936/37 m. žiemos semestrą, 1937 06 03. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 535, l. 19.

1237 Liaugminas, A. Integralinis principas auklėjime. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 3, p. 57.

buvo atkreipęs dėmesį ir A. Liaugmino disertacijos recenzentas J. Lazauskas[1238]. Tai veikiausiai buvo disertacijos vadovo neopozityvisto prof. P. Bovet įtakos rezultatas. P. Bovet, kaip minėta, religiją laikė žmogaus psichologiniu reiškiniu (asmens subjektyvumo ribų neperžengiančiu), neigė jos transcendentinę prigimtį.

Disertacija, nors ir parašyta veikiant J. J. Rousseau instituto idėjoms, A. Liaugminas, matyt, atsižvelgdamas į Lietuvos tradiciją doros klausimu, nesekė atviro pozityvizmo kuriama dorovės doktrina. A. Liaugminas nagrinėjo du dorinį elgesį lemiančių veiksnių tipus: apriorinius (įgimtus, paveldėtus asmens polinkius) ir aposteriorinius (visa tai, kas ateina iš išorinio poveikio: mokslo, auklėjimo, aplinkos – kultūrinės sąmonės. „Aktyvioji moralė" esanti „kelių veiksnių sąveikos rezultatas[1239]. A. Liaugmino ir jau minėtos O. Narušytės disertacijos buvo vienintelės lietuvių užsienyje apgintos disertacijos dorovinio ugdymo tema ir grindžiamos „atsargaus" pozityvizmo metodologija.

Grįžęs į Lietuvą, A. Liaugminas plačiai propagavo J. J. Rousseau instituto profesorių J. Piaget, É. Claparèdeʼo ir P. Bovet idėjas, tarp jų ir aktyviosios mokyklos paidocentrizmą: vaikas nėra mokyklos formuojamas, jis pats formuojasi pagal savo prigimties dėsnius. Jam reikia tik prityrusio prižiūrėtojo ir padėjėjo[1240].

4. Kitos metodologinės orientacijos socialiniuose moksluose

4.1 Bergsonizmo recepcija

Per studijas užsienyje Lietuvos katolicizmas kaip oficialiai vyravusi ano meto Lietuvoje pasaulėžiūrinė, filosofinė, ideologinė srovė gana plačiai kontaktavo ir su kitomis ano meto Vakarų Europos jau minėtomis filosofijos sistemomis – O. Spanno universalizmu, „gyvenimo filosofija", egzistencializmu, pozityvizmu,

1238 *Tautos mokykla*, 1939, nr. 4, p. 113.

1239 Liaugminas, A. Vaiko kalbos formavimasis. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 16–17, p. 365.

1240 A. Liaugminas: Rec. Vaikystės ir jaunystės psichologija lietuviškai (*Tautos mokykla*, 1939, nr. 23, 525); A. LKam ir kaip vertinami vaikų protiniai gabumai (*Tautos mokykla*, 1939, nr. 10, p. 215–216); A. L. Prancūzų reformuotos vidurinės mokyklos dvasia (*Tautos mokykla*, 1939, nr. 12, p. 271–273) ir kt.

taip pat ir su bergsonizmu.

Dinaminį bergsonizmą, jo pagrindines sąvokas – „kuriančiosios evoliucijos“ (pranc. *le evoliution creatrice*), „gyvybinio polėkio“ (pranc. *élan vital*) pirmieji į Lietuvą „atvežė“, išplatino ir integravo su katolicizmu 3–4 dešimtmečiais Paryžiuje studijavę lietuviai, pirmiausia – du Juozai: rašytojas, žurnalistas Keliuotis[1241] ir teatralas Miltinis[1242].

Juos galima laikyti bene ryškiausiais bergsonizmo adeptais Lietuvoje, nors nė vienas jų tiesiogiai pas H. Bergsoną ir nebuvo studijavę (tuo metu H. Bergsonas paskaitų jau neskaitė). Bergsonizmą kaip teoriją ir metodą jie plačiau pažino studijuodami filosofiją Paryžiaus mokyklose pas H. Bergsono mokinius ir pasekėjus, taip pat sąveikaudami su ano meto prancūzų grožine literatūra, teatrologija, plačiai eksploatavusiomis bergsonizmą kaip bendrąjį filosofinį metodą.

90 pav. Sorbonos universiteto studentas Juozas Keliuotis (1902–1983), 1931 m.
(nuotr. Delfi.lt)

Juozas Keliuotis studijavo Paryžiuje žurnalistiką, filosofiją, psichologiją ir sociologiją 1926–1929 m. Į Paryžių jis atvyko jau baigęs Vytauto Didžiojo universitetą, įgijęs filosofijos licenciato laipsnį (disertacija *I. Kanto gyvenimo žiūra ir jos vertė*, 1926), t. y. teoriškai jau atitinkamai subrendęs. Jo besikristalizuojančią filosofinę orientaciją buvo galima apibūdinti kaip siekį toliau moderninti katalikiškąją filosofiją (neotomizmą), papildant ją kai kuriomis moderniosios filosofijos idėjomis, ypač grindusiomis žmogiškosios būties dinamiškumą, jį laikiusiomis tos būties substancialiu požymiu.

Dar prieš studijas Paryžiuje J. Keliuotis jau buvo žinomas Lietuvoje kaip pasisakantis prieš ortodoksinį neotomizmą, prieš bandymą pernelyg pasitikėti

1241 Apie J. Keliuotį, ypač jo kūrybinę veiklą žr. jo paties rašytą autobiografiją, 1944 08 22. – LCVA, f. 391, ap. 7, b. 2606, l. 1–3.

1242 S. Šalkauskis buvo atkreipęs dėmesį į H. Bergsono filosofiją dar 1914 m., bandydamas „suvesti į bendrą sintezę V. Solovjovą ir A. Bergsoną“ (A. Dambrausko-Jakšto laiškas S. Šalkauskiui 1914 01 31 (LMAVB, F12-10439, p. 6–7).

viduramžių mąstymo būdu, prieš vientiso žmogaus gyvenimo suskaidymą į kūniškąjį ir dvasinį, prieš kūniškojo prado menkinimą, nekritišką sekimą autoritetais ir t. t. J. Keliuotis ragino tirti žmogų kaip gyvą, konkretų, visuminį, kaip kūniškų ir dvasinių interesų vienovę, kaip turintį teisę džiaugtis žemiškuoju gyvenimu ir ugdyti savo individualybę[1243].

Todėl Paryžiuje J. Keliuočiui labiausiai suprantami ir idėjiškai artimi pasirodė profesoriai bergsonistai: H. Delacroix, E. Le Roy ir J. Baruchi. Pagrindiniu savo studijų profesoriumi ir rašomos daktaro disertacijos *Spaudos psichologija* vadovu jis pasirinko Sorbonos universiteto profesorių, tada laikomą įžymybe, jau minėtą H. Delacroix (beje, disertacijos pavadinimą J. Keliuotis nusižiūrėjo nuo H. Delacroix tokio pat pavadinimo veikalo). Visus metus klausė jo skaitomą platų kursą „Meno ir kalbos psichologija". H. Delacroix buvo pasaulinio garso psichologas, atgimstančios prancūzų metafizikos atstovas, tyrinėjęs mistikos, kalbos ir meno psichologiją. Mistiką suprato kaip intuityvų pažinimą, lydimą veiksmo. Jam atrodė, kad intuicija sugeba giliau įsiskverbti į dalyko esmę negu diskursyvus mąstymas. Meną laikė grynojo dvasingumo, kūrybinio džiaugsmo apraiška. Stojo prieš meno plėtojimą einamosios praktikos interesais[1244]. Jo paskaitų „Psichologija", „Asmenybė ir valia" Sorbonos universitete yra klausę ir kiti lietuviai: žurnalistas Vladas Kaupas (1929/30), pedagogas Vytautas Soblys (1930), „Meno psichologiją" – psichologė M. Jasiukaitė-Spetylienė-Katilienė ir kt.

91 pav. Henri Delacroix (1873–1937)

Kitas J. Keliuočio profesorius, padaręs jam įtakos, buvo irgi žymus prancūzų katalikiškojo modernizmo atstovas, jau minėtas Édouard'as Le Roy (1870–1954). Jo paskaitų ciklą „Civilizacijos ir kultūros filosofija" J. Keliuotis išklausė aukštojoje prancūzų mokslo ir mokymo įstaigoje

1243 Keliuotis, J. Krikščioniškojo renesanso gadynė. – *Ateitis*, 1925, nr. 4, p. 130–137.

1244 Plačiau žr. Benrubi, I. *Philosophische Strömungen...*, p. 465–466.

92 pav. Edouard'as Le Roy (1870–1954)

Prancūzų kolegijoje (pranc. *Collège de France*), kurioje teisė dėstyti buvo suteikiama tik mokslininkams, sukūrusiems ką nors nauja, originalaus. Šioje kolegijoje savo laiku dėstė ir garsusis Henri Bergsonas, kurio idėjas kaip tik čia ir plėtojo E. Le Roy[1245]. E. Le Roy kūrė pragmatizmui artimą „veiksmo filosofiją": pagrindine realybe laikė žmogaus veiksmą, suvienijantį savyje žmogaus protą, jausmus ir valią. Tobuliausiu pažinimo metodu, kaip ir H. Bergsonas, pripažino „sintetinę (arba integruojančią) intuiciją". Asmenybę traktavo kaip dinaminį, tampantį procesą, jos dinamiškumą jis, kaip ir H. Bergsonas, siekė išvesti ne iš išorinių santykių, o iš vidinių vitalinių asmenybės pradų.

Šie profesoriai bergsonistai savo paskaitose plačiai rėmėsi Bergsono metodu, aiškinusiu pasaulį ir žmogų kaip nuolat tampantį, atvirą, jokių užbaigtų formų neturintį procesą, o integruojančios intuicijos pagrindu – dar ir siekiančiu suvokti šį procesą visu jo individualumu ir pilnatve. Tai buvo idėjos, kurių intuityviai ilgėjosi ir pats J. Keliuotis. Jų veikiamas jis 1928 m. rašė iš Paryžiaus Lietuvos aidui straipsnį apie H. Bergsoną, jį vadino „vienu didžiausių dabarties dvasios atgimimo kūrėjų ir vienu žymiausių viso pasaulio filosofų", „naujos epochos pranašu".

Siekdamas papildyti Bergsono metodologines idėjas katalikiškai suvokiama socialine problematika, J. Keliuotis lankė Paryžiaus katalikų institute ir kito garsaus prancūzų katalikiškojo modernizmo atstovo Jacqueso Maritaino estetikos ir sociologijos paskaitas. Jose jį sudomino „integraliojo humanizmo" koncepcija, kurioje J. Maritainas ragino neotomizmą plačiai susijungti su moderniuoju mokslu ir moderniąja filosofija, grįsti teisingesnio visuomenės sutvarkymo projektus ankstyvosios krikščionybės idealais, teikti „personalinei revoliucijai" prioritetą prieš socialines revoliucijas humanizuojant žmonių santykius.

1245 J. Keliuočio atsiminimai, autoriaus užrašyti 1982 09 22, Vilnius.

Šios J. Maritaino idėjos, ypač personalinės revoliucijos prioriteto prieš socialines revoliucijas idėja vėliau rado platų atgarsį J. Keliuočio kuriamoje naujojo humanizmo koncepcijoje. J. Keliuočiui atrodė, kad ne socialinių santykių tipo pasikeitimas keičiąs asmenybę, o atvirkščiai – asmenybė, įvykdžiusi savyje „personalinę revoliuciją“, keičia visuomenę ir jos struktūrų turinį: „*Joks atgimimas neįmanomas be dvasios atgimimo, be dvasios revoliucijos… Neįvykdžius dvasinės revoliucijos, negalima pravesti jokios radikalios revoliucijos.*“[1246] Revoliucijos niekur ir niekada pačios nevykstančios, jas vykdo atitinkamai persimainiusios asmenybės, nors jų priežastys subręsta ir ne asmenybių protuose.

Apskritai studijos Paryžiuje uždėjo apčiuopiamą antspaudą visai vėlesnei J. Keliuočio kūrybai tiek metodologijos, tiek ir tematikos prasme. 1929 m. J. Keliuotis grįžo į Lietuvą nuoširdžiai patikėjęs bergsonizmu, jo pagrindinių sąvokų „kūrybinės evoliucijos“ metodologiniu vaisingumu. Ankstesnis, labiau stichiškas J. Keliuočio nusiteikimas prieš neotomizmo loginį abstraktumą, jo intuityvus linkimas į individualizuotos, konkrečios visumos pajautą per studijas Paryžiuje įgijo sąmoningą, sukonkretintą pobūdį, vidinį sistemingumą, atvedusius J. Keliuotį į minėtą naujojo humanizmo koncepciją, kuri rėmėsi trimis pagrindinėmis H. Bergsono ir jo pasekėjų H. Delacroix, E. Le Roy idėjomis: vitalizmu (pranc. *élan vital* – gyvybiniu polėkiu kaip viso dinamizmo substanciniu pradu), dinamizmu („kuriančiąja evoliucija“) ir intuityvizmu („integruojančia intuicija“), vedančiomis į individualizuotą, konkretų, dinamišką, visuminį pasaulio ir žmogaus suvokimą.

93 pav. Henri Bergsonas (1859–1941)

Tačiau šiame bergsoniškajame dinamizme jautėsi savęs absoliutinimo tendencija – noras sakyti kažką, kas būtų nauja tarsi tik dėl paties formos naujumo. Todėl ir socialinius poslinkius, socialines krizes, politinio liberalizmo peraugimą į

1246 Keliuotis, J. Naujasis humanizmas. – *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 15, p. 326–327.

įvairaus tipo diktatūras, totalitarinius režimus J. Keliuotis aiškino ne progreso ir regreso terminais (ne turinio poslinkiais), o Bergsono „kuriamąja evoliucija“ – pačiu formų dinamizmu, tarsi su juo būti išnagrinėta visa problemos esmė. „*Kas vieniems atrodo didžiausias progresas, kitiems – klaikiausias regresas. Bet vis dėlto yra ne dvi, bet viena tiesa*.“ Tai, esą, „ne radikalus progresas, ne tamsus regresas: tai kuriančioji evoliucija, kuri niekam niekada neleidžia vietoj sustoti. Tai gyvybinis polėkis, nežinąs nei poilsio, nei ribų, reikalaująs nuolatinio keitimosi ir be paliovos ieškąs (sau) vis naujų įsikūnijimo formų“[1247].

Šiuo H. Bergsono dinamizmu, perauganču į formalistinį, J. Keliuotis 1940 m. bandė aiškinti ir ką tik prasidėjusią Lietuvos okupaciją. Jis 1940 m. liepos 7 d. (praėjus trims savaitėms nuo sovietų okupacijos pradžios) paties leidžiamoje *Naujojoje Romuvoje* paskelbė straipsnį „Į naująjį dinamizmą“, kuriame sovietų okupaciją aiškino kaip „naujo dinamizmo“ „gyvybinio polėkio“ „apsireiškimą“[1248]. Pasirodo, ir okupacija gali būti „nei radikalus progresas, nei tamsus regresas“, o tos pačios „kuriančiosios evoliucijos“ kitoks pasireiškimas, bet pajėgus tapti mirties nuosprendžiu tam pačiam „dinamizmui“, t. y. ilgam pasmerkti Lietuvą totalitarizmui, kultūriniam uždarumui, tragiškai paliesti ir patį „naujojo dinamizmo“ skelbėją, jo žurnalą (šis numeris tapo paskutiniu *Naujosios Romuvos* numeriu, o pats autorius – sovietinių lagerių kaliniu).

Plėtodamas kito Sorbonos universiteto profesoriaus A. Lalando involiucijos teorijos idėją apie socialinę raidą kaip integracijos procesą, J. Keliuotis aiškino visuomenės raidą kaip įvairovės veržimąsi į savo priešybę – vienijančią bendrybę, skirtingų tautų suartėjimą, civilizacijos laimėjimų internacionalizaciją („universalistinė valstybė“)[1249].

Per studijas Paryžiuje pažinta prancūzų kultūra ir filosofija darėsi pagrindiniu

1247 Keliuotis, J. Dabarties epocha ir socialinis bei politinis idealas. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 180–181, p. 457; Keliuotis, J. *Visuomeninis idealas. Visuomeninės filosofijos metmenys*. Kaunas, Naujosios Romuvos leidinys, 1935, p. 4.

1248 Keliuotis, J. Į naują dinamizmą. – *Naujoji Romuva*, 1940, nr. 24–26, p. 441–443.

1249 Keliuotis, J. Universalinė visuomenė. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 188–189, p. 582–585.

J. Keliuočio mokslinių interesų objektu: jis plačiai rašė apie moderniąją prancūzų literatūrą[1250], jos estetiką (*Granitas*, 1930), apie katolicizmo atgimimą modernioje prancūzų literatūroje[1251], apie filosofą H. Bergsoną[1252], prancūzų meno evoliuciją[1253], rankraštyje išliko jo platus straipsnis „Paul Valery" (1941)[1254], žodžiu, tapo prancūziškos kultūros, prancūziškų pasaulio suvokimo būdų tribūna Lietuvoje, kaip ir Vytautas Soblys.

Ši iš Prancūzijos perimta metodologinė kultūra, susieta su paties J. Keliuočio, kaip talentingos asmenybės, galiomis, padarė jį Lietuvoje labiausiai matoma kūrybine ir organizuojančia pajėga[1255]. Atstovaudamas „konstruktyviam katalikiškos Lietuvos idealizmui", jis vadintas „vienu stipriausių protų ir kilniausių sielų Lietuvoje". Nuo 1931 m. jo leidžiamas kultūros žurnalas *Naujoji Romuva* tapo Lietuvoje įtakingiausiu, labiausiai skaitomu ir pritraukiančiu „gabiausias krašto jėgas" žurnalu, svarstančiu įvairias Lietuvos aktualijas, propaguojančiu Vakarų filosofinę, meninę mintį[1256].

Bergsonizmo variantas Lietuvos teatrologijoje. Per studijas Paryžiuje šiuo bergsoniškuoju dinamizmu buvo persiėmęs ir teatralas Juozas Miltinis, 1932–1933 m. studijavęs Sorbonoje ir *College de France* estetiką ir filosofiją, o vaidybos meną – privačioje Ch. Dullino *Théâtre de l'Atelier*. Miltinio filosofinis, konceptualusis pagrindas taip pat buvo išaugęs iš H. Bergsono filosofinio dinamizmo ir P. Valéry poetinio eksperimentalizmo.

Apie Juozą Miltinį (g. 1907 09 03) gausiai rašyta, ypač plačiai Tomo Sakalausko

---

1250 *Židinys*, 1927.

1251 *Naujoji Romuva*, 1931.

1252 *Lietuvos aidas*, 1928, nr. 242.

1253 *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 24.

1254 LMAVB, F288-66.

1255 Daug jo veikalų liko rankraščiuose: *Poezija, jos psichologija ir estetika* (200 p.), *Lietuvių poezijos psichologija ir estetika* (250 p.), *Didžiosios kūrybos problemos* (200 p.), *Modernusis menas*, *Naujųjų laikų romantikai*, *Naujųjų laikų poetai*, *F. Dostojevskis* (200 p.), *J. Gėtė* (100 p.) ir kiti. Juozo Keliuočio asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 7, b. 2606, l. 3.

1256 Amerikos spauda apie Naująją Romuvą. – *Naujoji Romuva*, 1939, nr. 35–36, p. 656.

studijoje *Monologai. Juozo Miltinio gyvenimas* (1981). Todėl čia pabrėžtinas tik jo studijų Paryžiuje tiesiogiškumas, kaip pats J. Miltinis jas pristatė savo oficialiuose laiškuose Švietimo ministerijai stipendijos gavimo reikalu ir savo bičiuliams.

94 pav. Režisierius Juozas Miltinis (1907–1994)

J. Miltinis išvyko į Paryžių studijuoti teatro meno[1257]. Prašyme gauti valstybės stipendiją jis 1933 m. spalio 7 d. išdėstė Švietimo ministerijai savo tuo metu įsivaizduojamą nacionalinio teatro misiją, jos koncepciją ir tai, ko jis tikėjosi iš studijų užsienyje: „*Pagrindinis teatro meno uždavinys – sintetinti visas kitas meno sritis ir perduoti jas tautai nauju menu. Teatras turi jausti epochos dvasią, tos tautos aspiracijas, visuomeninio gyvenimo užduotis ir kartu būti nacionalinis. Kadangi mūsų teatras linksta į Rytų teatrinės kūrybos formas, būtų naudinga susipažinti su Vakarų Europos kūrybos formomis. Turinys bet kokiai meno kūrybai yra pačioje tautoje, bet formos mes privalome pasimokyti iš tų kultūringų tautų, kurios savo galvosena ir savo socialine struktūra yra mums artimos, nes pas mus ir taip daug tos pesimistinės nihilistinės rusų padovanotos dvasios, kuri žudo mūsų jaunos kūrybos diegus. Kadangi Prancūzijos geriausios teatro mokyklos ir teatrai yra privatūs, kuriems rūpi išauklėti gerų ir kultūringų teatrų darbininkų, aš pasirinkau privačią Charles Dullin teatro mokyklą. Charles Dullin yra vienas žymiausių šių dienų Prancūzų teatro kūrėjų. Būdamas didžiausias teatro ideologas ir režisierius, sintetindamas visus teatro kūrybos elementus (kaip ir Čekoslovakijos nacionaliniai teatrai), griežtai kovoja su visais rutinos ir pigių išviršinių efektų šalininkais-diletantais. Jo teatras turi didžiausio pritarimo ir pasisekimo tarp Prancūzijos inteligentijos ir užsienio publikos. Jis stato ir inscenizuoja tik tuos veikalus, kuriuose nagrinėjamos universalios žmogaus egzistencijos problemos. Charles Dullin teatre*

1257 J. Miltino autobiografija (*Curriculum vitae*), rašyta Švietimo ministerijai 1932 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1410, l. 23.

ir mokykloje daugiausia kreipiama dėmesio į vidinę kūrinio (pasaulio) kompoziciją ir į vidinę jo logiką ir tik paskui einama į periferinę, išorinę pastatymo sąrangą.“[1258]

J. Miltinis Paryžiuje 1932–1933 m. šalia studijų minėto Ch. Dullino mokykloje lankė M. Berulet ir J. d'Id teatro kursus (juose mokėsi tarsenos, improvizacijos ir kitų su scena susijusių dalykų), taip pat žymiausius teatrus, stebėjo jų pastatymus, teatrų parodas, paskaitas, bibliotekas, muziejus, sakėsi prisidėjęs prie tarptautinės dainų šventės Prancūzijoje organizavimo, profesiniais tikslais bendraveęs su Vienos (Austrija) teatro mokyklos (vok. *Die Schauspieler im Theater in der Josestadt*) direktoriumi prof. Maxu Reinhardtu[1259]. 1932–1935 m. studijavęs ne tik teatro režisūrą, vaidybą, bet ir filosofiją, estetiką, mistiką. Buvo plačiai susipažinęs ir su Bergsono pasekėjo minėto P. Valéry kūryba, jos dinamizmu, kuriuo vėliau buvo persmelktos J. Miltinio kaip teatralo, pažiūros. Esminiu teatro veiklos požymiu laikė improvizaciją, eksperimentą, nuolatinį ieškojimą ir atsisakymą nuo pastovių formų, standartų, stereotipų. Jam, kaip ir P. Valéry, teatro scena – tai meninių ieškojimų laboratorija, kur keliamos problemos ir čia pat eksperimentais tikrinamos. Kūryba J. Miltiniui irgi – amžinas konfliktas tarp idealiojo pasaulio ir vulgariosios realybės, tarp būties ir nebūties[1260].

J. Miltinio estetinės pažiūros buvo paveiktos ir jau minėto Charlesio Lalo estetinės koncepcijos, ypač grožio sampratos. Ch. Lalas, kaip minėta, buvo linkęs ieškoti grožio ne pačioje gamtoje, o žmogaus kūryboje. Panašiai mąstė ir J. Miltinis: „*Ji* [gamta – A. V.] *gamina ir eikvoja aklai. Todėl negalima vaidinti taip, kaip gyvenime, – tokia vaidyba nepadeda pajusti prasmės, o yra tik gyvenimo formų kartojimas.*“[1261] Estetiškumą kuriąs ne gamtos kopijavimas, o žmogiškasis jos in-

1258 J. Miltinio studijų (darbo) planas, pateiktas Švietimo ministerijai, 1933 m. spalio 7 d. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1410, l. 10–11. Lietuvos laikraščiai jau tuo metu rašė apie J. Miltinį kaip gabų artistą. Studijas pradėjo susitaupęs lėšų dirbdamas Šiaulių valstybiniame teatre. Švietimo ministerijos prašė studijoms 5 000 Lt paskolos, gavo 3 500 Lt, buvo įpareigotas tą sumą grąžinti per penkerius metus.

1259 Minėtas J. Miltinio studijų planas... l. 11.

1260 Sakalauskas, T. *Monologai. Miltinio gyvenimas*, Vilnius: Mintis, 1981, p. 66.

1261 Ten pat, p. 67.

terpretavimas.

Ši dinaminė, nuolatinių ieškojimų dvasia atitiko J. Miltinio kaip dinamiškos, temperamentingos ir veržlios asmenybės prigimtį, tapo idėjiniu jos paskatinimu ir sustiprinimu[1262]. Bergsoniškąjį dinamizmą ir visumos prioritetą J. Miltinis pavertė savo teatrinės estetikos pagrindiniu metodologiniu principu. „*Nėra galutinių atradimų, yra nuolatinis judėjimas. Kūryba – procesas. Praeina – ir nebėra, nebeturi savy vertės. Vėl iš naujo reikia pradėti... įgyti, kas nepatirt*a..."[1263]. J. Keliuočiui irgi: „*Realizuotas idealas – pralaimėtas idealas.*"[1264]

Šis minties dinamizmas, loginis atvirumas, nepripažįstantis nieko absoliutaus, stabilaus ir galutinio, daugeliui ano meto Lietuvos visuomenės, iš esmės ugdytos statiškojo neotomizmo, rėžė ausį, skambėjo naujai, drastiškai, net įtariai.

4.2 Sąlytis su Othmaro Spanno sociologiniu universalizmu

Vienas iš lietuvių studijų traukos centrų po I pasaulinio karo buvo Vienos universitetas, kuris tuo metu plačiai garsėjo ne tik kaip medicinos, neopozityvistinės filosofijos, psichologijos, pedagogikos, bet ir kaip naujos sociologinės minties centras. Čia nuo 1919 m. formavosi vadinamoji Vienos sociologijos mokykla, kurios pradininkas ir pagrindinis atstovas buvo Valstybės ir teisės mokslų fakulteto profesorius Othmaras Spannas (1878–1950), čia 1919–1938 m. dėstęs politinę ekonomiją, istorijos filosofiją ir sociologiją, arba visuomenės teoriją. Jam talkino jo mokiniai ir bendraminčiai: to paties fakulteto dekanas prof. Ferdinandas Degenfeld-Schonburgas ir doc. dr. Walteris Heinrichas.

O. Spanno radikalios pažiūros, sujungtos su profesoriaus patrauklia asmenybe, greitai patraukė auditorijos dėmesį. Pasak jo paskaitų klausiusio Kazio

---

1262 Standartų ignoravimas turėjo ir savo silpnąją pusę: jis reiškė, kad nėra kriterijų profesionalumui skirti nuo diletantiškumo. Nuolatiniu eksperimentavimu tarsi pripažįstama, kad ankstesnis patyrimas neturi išliekamosios vertės nūdienos kūrybai, kad kūryba tarsi kiekvienu atveju prasideda „nuo pradžios", nuo istoriškai izoliuoto „aš".

1263 Sakalauskas, T. *Monologai. Miltinio gyvenimas*, Vilnius: Mintis, 1981, p. 64–66.

1264 *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 23, p. 5.

Dausos, Spannas skaitęs paskaitas be rašto, gyvai, suprantamai. Jo paklausyti gausiai rinkdavosi įvairių fakultetų studentai, net medikai, nepaisant to, ar jų studijų programose tai buvo privaloma. Ateidavo žmonės ir „iš miesto“[1265]. Todėl O. Spannas greitai tapo žinomas ir už Austrijos ribų. Jo gausūs veikalai greitai sulaukė vis naujų leidimų įvairiomis užsienio kalbomis (anglų, švedų, net japonų). Lietuvoje jį imta vadinti „šių dienų garsenybe“[1266], „garsiu Vienos sociologu“, o jo socialinę koncepciją – „dienos teorija“. Formavosi nuomonė, kad studijuoti užsienyje socialinius mokslus, ypač teisę, politinę ekonomiją ir nebūti išklausius O. Spanno paskaitų – kažkas panašaus kaip būti Romoje ir nematyti popiežiaus. Todėl kai kurie Lietuvos valstybės stipendininkai, studijuojantys net ne Austrijos universitetuose, specialiai prašydavo Lietuvos švietimo ministerijos leidimo laikinai persikelti į Vienos universitetą paklausyti O. Spanno paskaitų ar dalyvauti jo seminaruose[1267]. K. Dausa 1931 m. irgi prašęs leidimo persikelti iš Miuncheno universiteto į Vieną, kur esą „*daugiau dėmesio skiriama socialinei etikai*“ ir ypač norįs „*paklausyti prof. Othmaro Spanno paskaitų*“[1268]. O. Spanno populiarumą tarp lietuvių studentų liudija net ir toks kurioziškas įrašas etnologiją Vienos universitete studijavusio Jono Balio dienoraščio užrašuose: „*Klausiau M. Spanno paskaitą „Mitteleuropa und deutsche Reichsgedanke*“ [liet. Vidurio Europa ir vokiečių valstybinė mintis]. *Baisiai apsigavau: maniau, kad Othmaro.*“[1269] V. Soblys ragino versti į lietuvių kalbą O. Spanno, kaip ir H. Bergsono, veikalus, nes šiais autoriais Lietuvoje esą labiausiai

95 pav. Prof. Othmaras Spannas (1878–1950)

1265 Kazio Dausos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1983 11 13 Vilniuje, Šilo 4-12 (autoriaus archyvas).

1266 Jonaitis, B. [Balys, J.] O. Spanno „Tikroji valstybė“. – *Vairas*, 1931, nr. 12, p. 466.

1267 Ten pat.

1268 K. Dausos prašymas Lietuvos Švietimo ministerijai, 1931 08 02, Miunchenas. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 202, l. 341.

1269 J. Balio užrašų knygelė, 1931 m. – *Lietuvių kalbos ir literatūros institutas* (toliau – LKLI), F 69-85, p. 33.

domimasi[1270].

O. Spanno sociologiją Vienos universitete studijavo nemažas būrys lietuvių: ekonomistai – Juozas Urmonas (1923), Vladas Juodeika, Juozas Paukštelis, Grigas Valančius (1927), Antanas Jasevičius (1931), teisininkai – VDU Teisių fakulteto asistentas Al. Plateris (1938), Jaroslavas Nastopka, jau minėti Jonas Balys ir filosofas K. Dausa. VDU Teisių fakultetas specialiai siuntė pas O. Spanną specializuotis ir rengti disertacijas savo Ekonomikos skyriaus absolventus: 1931 m. – Kazimierą Lišauską (g. 1904), o 1937 m. – Albertą Tarulį (g. 1906). K. Lišauskas Vienos universitete 1931/32 m. žiemos semestre išklausė platų O. Spanno ir jo asistento W. Heinricho paskaitų ciklą „Ūkio teorija: universalistinis ir individualistinis ūkis“, „Intervencionalistinis ūkis“, „Krizių teorija“, „Šių dienų krizė“, „Socialistinis ir universalistinis ūkis“, lankė O. Spanno seminarus: „Tautiškumas ir ūkis“, „Fašistinio ūkininkavimo kritika“, „Valstybė ir ūkis“[1271]. Tačiau abu studijų Vienoje nebaigė, studijas tęsė Paryžiaus, Londono, Berlyno ir kituose universitetuose. O. Spanno vadovaujami ir jo pasiūlytomis temomis disertacijas, turimomis žiniomis, rašė tik Grigas Valančius ir Antanas Jasevičius. G. Valančius norėjęs rašyti disertaciją Lietuvos ekonomikos tema, bet su tuo nesutikęs O. Spannas ir tekę rašyti jo pasiūlyta tema *Die nationale Volkswirtschaftslehre von Fridrich List*, t. y. nagrinėti XIX a. pradžios vokiečių ekonomisto Fridricho Listo (1789–1846) nacionalinio ūkio teoriją, kurioje buvo kritikuojama anglų (A. Smitho, D. Ricardo) liberalistinė (laisvos konkurencijos) ūkio teorija, propaguojamos O. Spannui artimos korporatyvizmo ir valstybės intervencinės politikos ekonomikoje idėjos[1272]. Ekonomistas Antanas Jasevičius (g. 1907) 1929 m. rašė disertaciją liberalizmo sukeltų ekonomikoje krizių ir jų įveikimo tema *Krisen und ihre Bekämpfung*

1270 Soblys, V. Periodinė spauda ir knyga. – *Vairas*, 1933, nr. 3, p. 382.

1271 K. Lišausko ataskaita apie studijų eigą Vienos universitete 1931/32 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 548, l. 22.

1272 G. Valančiaus pranešimas Švietimo ministerijai apie savo studijas Vienos universitete, 1929 12 04. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1010, l. 4. Šios disertacijos santrauką G. Valančius 1932 m. paskelbė žurnale *Vairas* (1932, nr. 3, p. 326–334) pavadinimu „Tautinės minties raida ir F. Listo tautybės principas“.

(vadovai O. Spannas ir jo bendramintis F. Degenfeld-Schonburgas)[1273].

Kuo įdomus buvo O. Spannas lietuviams ir ne tik jiems? Būtent sisteminiu praktinių problemų kėlimu ir svarstymu. Europa tuo metu išgyveno su liberalizmo viešpatavimu susijusių gyvenimo formų, mąstymo būdų krizę ir ieškojo išeities iš jos. Visuomenėje jautėsi nuovargis nuo tradicinio manipuliavimo spekuliatyviomis abstrakcijomis, atitrūkusiomis nuo einamojo momento aktualijų. K. Dausa, dar prieš atsikeldamas iš Miuncheno į Vieną, rašė, kad jam jau atsibodusi spekuliatyvioji verbalinė filosofija ir sociologija[1274]. O Spannas, jungdamas filosofiją su sociologija, pretendavo tapti teoretiku ir ideologu tuo metu realiai kylančio socialinio judėjimo, ieškančio būdų, kaip įveikti liberalizmo sukeltas socialines problemas. Taip pat žmones jaudino ir kitas klausimas – kokią ateitį Europai žada tie liberalizmo įveikimo būdai, kuriuos propagavo Italijos fašizmo, Vokietijos nacionalsocializmo, Sovietų Sąjungos komunizmo doktrinos, siekiančios liberaliąją demokratiją pakeisti autoritariniais režimais, suvaržyti asmens laisvę. Spannas bandė naujai įvertinti tiek liberalizmo, tiek ir minėtų autoritarinių režimų keliamas grėsmes siūlydamas santūresnį visuomenės suvalstybinimo variantą.

Jo sociologijos metodologinę bazę sudarė antikinė Platono, Aristotelio idėja apie visumos (valstybės) pirmumą prieš dalį (individą), viduramžių idėja apie luominį visuomenės suskirstymą („luomui“ teikiant kiek kitokią prasmę), popiežiaus Leono XIII enciklikos *Rerum novarum* propaguotas korporatyvizmas kaip darbo ir kapitalo bendravimo, „klasių kovos“ įveikimo forma, ir vokiečių XVIII a. pabaigos romantizmo idėja apie individą kaip universumo dalį ir iš to kylančias jo pareigas universumui.

Pradinė ir pagrindinė O. Spanno sociologijos idėja – „dvasinės visumos“ (tautos, bendruomenės, valstybės) prioritetas prieš individą: visi socialiniai reiškiniai

1273 A. Jasevičiaus ataskaita apie studijas Vienos universitete 1932/33 m. žiemos semestre, 1933 03 28. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 367, l. 5, 10.

1274 K. Dausos laiškas iš Miuncheno J. Baliui į Vieną 1930 12 06. – LKLI, F69-153, l. 10.

(suprask, ir individo elgesys) esantys šios visumos apraiškos, diferencijavimosi momentai[1275]. Šia metodologine prielaida Spannas grindė visą liberalizmo, jo kūrinių kritiką ir kūrė konstruktyvią liberalizmo įveikimo teoriją, kurią dėl visumos prioriteto prieš individą vadino sociologiniu „universalizmu“, „idealistine sociologija“.

Pagrindine visų liberalizmo sukeltų socialinių nenormalumų priežastimi Spannas laikė individo pirmumo prieš visumą (visuomenę, tautą, valstybę) supoziciją. Būtent ji sukūrusi individualistinę liberalizmo ideologiją, iš kurios ekonomikoje kilęs laisvosios konkurencijos kapitalizmas, nuosavybės neribotumas ir neliečiamumas, politikoje – parlamentarizmas ir demokratinis (neprofesionalus) valdymas, sociologijoje – atomarinė (mechanistinė) visuomenės sąranga, logikoje – empirinio analitinio mąstymo vyravimas. Iš to kilusi kapitalo savivalė, jo diktatas visuomenei, žiaurus darbininkų išnaudojimas, darbo ir kapitalo antagonistinis supriešinimas ir jį lydinti klasių kova, proletariato revoliucingumas, socializmo idealo populiarumas. Ir galiausiai viso to rezultatas – visų gyvenimo sričių sumaištis, konfliktiškumas ir ateities grėsmės. Ši liberalizmo ir jo kūrinių kritika buvo bene stipriausia Spanno sociologijos dalis, susilaukusi visuomenės susidomėjimo, o konstruktyvioji dalis jau nebuvo tokia aiški, nuosekli, joje buvo daug su objektyviuoju idealizmu susijusios mistikos, prieštaravimų, neišbaigtumų ir dėl to ji sulaukusi įvairios kritikos.

Visumos (viseto) prioritetas prieš individą turėjo pagrįsti socialinių, profesinių luomų ir valstybės prioritetą ir iš jo išplaukiantį lemiantį jų vaidmenį normalizuojant socialinį gyvenimą. Todėl ragino keisti valstybės funkcijas nuo „naktinio sargo“ iki valstybės kaip socialinio gyvenimo organizatoriaus ir bendros gerovės kūrėjos, pereiti nuo atomarinės individualistinės prie organizuotos visuomenės, kur individai palenkti visumai, turi ne tik teises, bet ir pareigas tai visumai, kuriai organiškai priklauso. Valstybė turinti ne tik teisę, bet ir pareigą kištis į ekonomiką

1275 Spann, O. Geschichtsphilosophie, Jena, 1932, p. 319–321.

socialinio teisingumo naudai. Darbininkų ir darbdavių priešpriešai panaikinti propagavo luominį korporatyvizmą – darbo ir kapitalo bendradarbiavimo būdą. Jo pagrindu kritikavo ne tik liberalizmą, bet ir marksizmą, jo „klasių kovos“ teoriją, taip pat demokratiją iškeldamas daugelį jos silpnų vietų, ypač jos nulemtą neprofesionalaus valdymo vyravimą. Demokratija jam nepriimtina kaip masių valdymas, nes tokioje demokratijoje šalį valdą ne specialistai, išmanantys visumos poreikius ir sugebantys jų interesais veikti, o tie, kurių pusėje balsų dauguma. Tuo legalizuojamas valdymo diletantiškumas, atsakomybės nebuvimas ir paslepiami tikrieji, užkulisiuose tūnantys vadovai.

Priešingų interesų derinimo, valdymo profesionalumo problemas Spannas siūlė spręsti per luominį (profesinį) visuomenės suskirstymą, kur „luomas“ (vok. *Stand*) įgyjąs korporacijos pavidalą. O korporacinėje santvarkoje jau valdo ne tas, kas masių išrinktas, o kas konkrečiame luome (korporacijoje) turi dalykinį autoritetą, pagrįstą to luomo ir bendrų reikalų išmanymu. Rinkimai čia gali vykti tik luomo viduje išrenkant autoritetą turinčius asmenis, o šie renka Luomų rūmus, kurie priima sprendimus jau visų luomų interesais, valstybei prižiūrint. Atitinkamai individas, kaip luomo narys, irgi veikiąs ne tik savo, bet ir luomo interesais. Ir socialines problemas ragino spręsti ne revoliucijomis, o reformomis. Visumos prioritetu prieš individą siekė pateikti naujų argumentų ir „tautos vienybės“ koncepcijai.

Visa tai O. Spannas dėstė savo pagrindiniuose veikaluose: *Der wahre Staat* (1921) (liet. *Tikroji valstybė*), *Die Geselschaftslehre* (1914, 1923) (liet. *Visuomenės teorija*), *Geschichtsphilosophie* (liet. *Istorijos filosofija*) ir kituose.

Tarp O. Spanno „universalizmo“ ir Italijos fašizmo, Vokietijos nacionalsocializmo, Sovietų bolševizmo, be skirtumų, buvo ir bendrų dalykų, nes Spannas, kaip ir minėti režimai, rėmėsi ta pačia visumos (valstybės) prioriteto prieš asmenį supozicija. Bet Spannas skyrė savo teoriją nuo minėtų režimų mažesniu visuomenės ir individo suvalstybinimo laipsniu. Deklaravo didesnę individo dvasinę

laisvę. Tačiau kai kurie kritikai to nelaikė esminiu skirtumu ir O. Spanno teoriją (gerokai perdėdami) vertino kaip suteikusią „fašizmui pirmąją visapusišką filosofinę sistemą“ (vengrų filosofas Karlas Polanyi)[1276].

Lietuvoje buvo svyruojama tarp žavėjimosi Spanno teorija ir jos atskirų teiginių kritikos[1277]. Dauguma lietuvių, kurie tiesiogiai studijavo pas O. Spanną, juo žavėjosi. Jo buvę studentai ir vėliau spaudoje besireiškiantys V. Juodeika, G. Valančius, J. Balys pozityviai vertino Spanno „universalizmą“, juo rėmėsi[1278]. V. Juodeika Spanno universalizmą siejo su laikmečiu, kai baigiasi ūkio anarchija, klasių kova, materializmas ir prasideda naujos kultūros epocha [laikas], kai viešpatauja tvarka ir autoritetas, solidarumas, socialinis teisingumas ir dvasinis idealizmas[1279]. Pasak V. Juodeikos, Spanno universalizmas esąs „vienintelis kelias į šiuolaikinių problemų sprendimą“. Organiškoji korporatyvinės valstybės santvarka sudaranti tinkamiausias sąlygas tautos dvasinėms, materialinėms pajėgoms ugdyti, tautinei formai susidaryti ir apsaugoti tautą nuo destrukcijos ir anarchijos apraiškų[1280]. V. Juodeika kai kuriuose savo straipsniuose, net ir neminėdamas O. Spanno vardo, plačiai rėmėsi jo idėjoms, jas gana kūrybiškai taikė konkretiems klausimams spręsti. O. Spanno argumentais kritikavo ir demokratiją kaip to paties individualizmo įsikūnijimą viešojoje politikoje, dėl to atsakingą už valdymo diletantiškumą

1276 O. Spannas nemėgęs Hitlerio, nors savo teorija ir pateikė nemažai argumentų jo režimui. Pats Spannas po 1938 m. Austrijos prijungimo prie Vokietijos buvo nacių pašalintas iš universiteto, suimtas, kelis mėnesius kalintas Dachau koncentracijos stovykloje, po karo neleista jam profesoriauti, mirė 1950 m. kaip atsiskyrėlis, susikrimtęs ir nusivylęs gyvenimu (https://en.wikipedia.org/wiki/Othmar_Spann). Bet pokario Vokietijoje vėl susidomėta Spannu: 1958–1959 m. ten buvo išleista 20 tomų jo raštų.

1277 O. Spanno sociologiją įvairiais aspektais Lietuvoje dar yra propagavę ir kritiškai vertinę: Jonaitis, B. [Balys, J.] Tikroji valstybė. – *Vairas*, 1931, II, p. 380, III, p. 50, 324, 462; Urmonas, J. Korporatyvinė santvarka teorijoje. – *Židinys*, 1934, nr. 2, p. 246–254; Ambrozaitis, K. Asmuo ir visybė Othmaro Spanno universalistinėje sociologijoje. – *LKMA Suvažiavimo darbai*, Kaunas, 1935, I, p. 433–451 ir kt. Atskiras O. Spanno idėjas (per didelį antiscientizmą, autoritarizmo ir karo apologetiką) Lietuvoje kritikavo A. Maceina, V. Gustainis ir kt.).

1278 Juodeika, V. Luominės valstybės idėja. – *Naujoji Romuva*, 1931, p. 281; Juodeika, V. Visuomenės ūkio reforma ir pasaulėžiūra. – *Naujoji Romuva*, 1931, p. 443; Socialinė politika ir korporacinė santvarka, – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 123, p. 169–172; Vadų atranka ir demokratija. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 140–1, p. 700–703; Dėl vadų atrankos – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 154, p. 993–996; Naujos socialinio gyvenimo gairės. – *Vairas*, 1933, nr. 11, p. 294–315. Valančius, G. Krizė visuomenės moksluose. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 113, p. 193–195.

1279 *Vairas*, 1933, nr. 11, p. 304.

1280 Juodeika, V. Liberališkoji ar korporacinė valstybė? – *Naujoji Romuva*, 1932, nr. 40, p. 843.

ir nuolatinį mėtymąsi į kraštutinumus[1281]. Spanno mokinys G. Valančius, skaitęs 1933 m. Politinių mokslų savaitės dalyviams paskaitą Kaune, irgi kartojo Spanno idėją, kad „kraštą turi valdyti specialistai, o ne tautos rinkti atstovai“[1282]. Oficiozas *Lietuvos aidas* 1933 05 22 skelbė pagrindinę O. Spanno išvadą, jog gimstąs naujas pasaulis – organiškasis vietoj buvusio atomarinio, iš politinio individualizmo – politinis kolektyvinis universalizmas.

Įdomu pabrėžti, kad tie Lietuvos sociologai, kurie nebuvo studijavę sociologijos pas O. Spanną, matyt, nebuvo paveikti jo asmenybės psichologinių „kerų“, Spanno sociologiją pažinę tik iš jo raštų į ją žiūrėjo atsargiai ar net kritiškai, ypač į jos filosofinę dalį – visumos (viseto) prioritetą prieš individą. Štai Kazys Ambrozaitis Spanno universalizmą vertino kaip grėsmę asmeniui ir demokratijai, nes visumos prioritetas galįs vesti į grubaus autoritarizmo politiką: atskira visuomenės grupė galinti pasiskelbti „visumos“ interesų reiškėja ir griebtis smurto prieš visus tuos, kurie kitaip mąsto ir jaučia. Individas, paskelbtas organiniu visumos nariu, negalįs jaustis laisvas, nes negali turėti atskiro tikslo, skirtingo nuo visumos (valstybės). Be to, tokioje sistemoje konkretaus žmogaus individualybė netenkanti savo asmeninio subjektyvumo[1283]. Lietuvos katalikai sociologai nors pačią korporatyvizmo idėją pripažino, bet ją irgi pirmiausia vertino per individo laisvės ir demokratijos išsaugojimo interesus. Katalikų laikraštis *Rytas* 1933 09 13 straipsnyje „Tauta – organizmas“ polemizavo su V. Juodeika, grindusiu vadų atrankos klausimą O. Spanno argumentais.

O iš buvusių O. Spanno studentų (nors kai kurie buvo ir katalikiškos orientacijos) nė vienas Spanno teorijos nekritikavo. Priešingai – G. Valančius laikė Spanno sociologiją ne tik „katalikams pilnai priimtiną“, bet ir galinčią pasitarnauti katalikų sociologijai, ją plėtojant formos ir turinio požiūriu, nes katalikų sociologija tik

1281 Juodeika, V. Dėl vadų atrankos. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 154, p. 993–996.

1282 *Lietuvos žinios*, 1933 10 04.

1283 Ambrozaitis, K. Asmuo ir visybė Othmaro Spanno universalistinėje sociologijoje. – *LKMA suvažiavimo darbai*, Kaunas, 1935, I, p. 446, 450.

skelbianti pagrindinius socialinių problemų sprendimus, kai O. Spanno sociologija duodanti „atbaigtą metodologiškai pagrįstą idealistinę sociologijos sistemą“[1284]. G. Valančiui atrodė, kad lietuviai nenori priimti Spanno universalizmo tik todėl, kad yra išugdyti individualizmo (liberalizmo), šiuo metu išgyvenančio gilią krizę[1285].

Tai gali būti dar vienas patvirtinimas, koks svarbus buvo gyvas kontaktas su profesoriais, kokį stiprų įspūdį ir poveikį galėjo daryti idėjos, kai jos išskaitomos ne iš knygų, o išgirstamos iš paties jų autoriaus, ir jei tas autorius – patraukli asmenybė. Psichologinis įspūdis suteikdavo loginiam tiesos įtikinamumui naujos papildomos, uždegančios galios. Tai rodė, kad studijos pas skirtingus profesorius nešė į Lietuvą ne tik idėjų įvairovę, bet ir didino skaičių žmonių, giliai ir ilgam patikėjusių ten išgirstomis idėjomis, pasiruošusių jas paversti Lietuvos tikrove. Tuo, matyt, ir galima paaiškinti, kodėl per studijas užsienyje atsirado Lietuvoje lietuviškų „španų“ (V. Juodeika, G. Valančius), „foersterių“ (M. Pečkauskaitė), „montesorių“ (M. Varnienė), „hanselmanų“ (J. Laužikas), „bergsonų“ (J. Keliuotis, J. Miltinis), „durkheimų“ (V. Soblys), „hartmanų“ (K. Dausa), „krepelinų“ (A. Gylys), „zombartų“ (P. Karvelis), „šarločių biulerių“ (O. Narušytė), „von wyzių“ (D. Cesevičius) ir t. t.

4.3 Studijos užsienyje – idėjų paieška Lietuvos socialinei raidai modeliuoti

4.3.1 Studijos ir Prano Meškausko-Germanto fenomenas

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvoje brendo politinės socialinės sistemos atsinaujinimo poreikis. Tai jautė visuomenė ir pati Lietuvos politinė valdžia. „*Valstybės santvarkos klausimas pas mus kur eiti, turi nepaprasto aktualumo. Jau keli metai, kai mūsų valstybė sustojo kryžkelėje, nežinodama, kurį kelią pasirinkti.*

1284 Valančius, G. Idealistinė sociologija. – *LKMA suvažiavimo darbai*, Kaunas, t. I, 1933, p. 423.

1285 Ten pat, p. 427.

Mūsų politinė mintis sustingo stagnacijoje.“[1286] Tai pripažino ir Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona 1933 m. gruodžio 15 d. visuotiniame Tautininkų partijos suvažiavime: „*Ateitis apsiniukusi. Žmonija kryžkelyje: senoviškai gyventi nebeinmano, o kelias pastovion tvarkon neaiškus.*“[1287] Tuo metu Europoje buvusias politines sistemas – liberaliąją demokratiją (individualizmą) ir autoritarinius režimus Vokietijoje, Sovietų Sąjungoje, Italijoje ir kitur – A. Smetona vertino kaip du kraštutinumus, kuriais negalima sekti, nes pirmasis, suabsoliutinąs individą, nesiedamas asmens teisių su proporcingomis pareigomis, vedąs šalį į anarchiją, o totalitariniai režimai, siekdami stabilesnės tvarkos, absoliutina valstybę ir pavergia individą. Raginta ieškoti tarpinių variantų – pusiausvyros tarp valstybės ir individo, tarp laisvės ir paklusimo autoritetui, saugančiam teisinę tvarką.

Į šias „tarpinių variantų“ paieškas jungėsi ir kai kurie užsienyje studijuojantys lietuviai, girdėdami per užsienio universitetuose skaitomas paskaitas apie įvairias valstybės formas ir mąstydami, ką iš jų būtų galima pritaikyti Lietuvos valstybei sustiprinti, tautai organizuoti, jos kūrybinei energijai skatinti ir kartu teisinei tvarkai palaikyti. Iš tokių asmenų savitai išsiskyrė Pranas Meškauskas-Germantas (g. 1903–1945) ir Zenonas Blynas, pirmasis studijavęs Leipcigo, antrasis – Romos universitete.

Apie P. Meškauską-Germantą, jo studijas užsienyje ir veiklą vokiečių okupacijos metais rašė Stasys Yla[1288], Mykolas Biržiška[1289], Juozas Stražnickas[1290], aptarinėjo šias jo veiklos sritis specialiai nepabrėždami jo studijų Vokietijoje išskirtinės reikšmės susiformuojant P. Meškausko politinėms pažiūroms ir jo vėliau išryškėjusioms galioms Kondrato Valenrodo vaidmeniui atlikti. Mūsų temai tokio ryšio

1286 Redakcijos prierašas prie straipsnio: Juodeikos, V. Liberališkoji ar korporatyvinė valstybė? – *Naujoji Romuva*, 1932, nr. 40, p. 841.

1287 Smetona, A. *Rinktiniai raštai*, Kaunas: MENTA, 1990, p. 470.

1288 Yla, S. *Žmonės ir žvėrys* (1951), Kaunas: „Šviesa“, 1991, p. 213–219, 292, 295.

1289 Biržiška, M. Dr. Germantas. – iš: *Pragaro vartai-Štuthofas*, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: LGGRTC, 1998, p. 65–78; *Žiburiai* (1946, nr. 19–20). Šį M. Biržiškos straipsnį A. Turčiauskas 1992 m. perspausdino žurnale *Mokslas ir gyvenimas*, nr. 2, p. 26–27, 38.

1290 Stražnickas, J. *Pranas Meškauskas-Germantas. Įkaitas už tautą*, Vilnius: Charibdė, 2020.

96 pav. Dr. Pranas Meškauskas-Germantas (1903–1945)

atskleidimas yra esminis, žinant lietuvių studijų užsienyje reikšmę apskritai naujovėms Lietuvoje atsirasti ir plisti.

Savotiškai atsitiktina ir kartu lemtinga buvo tai, kad P. Meškauskas studijų vietą pasirinko Leipcigo universitetą dėl jame dirbusio žymaus senosios lietuvių kalbos ir raštijos (tautosakos, etnografijos) žinovo prof. Jurgio Gerulio, kuris vėliau (1933) tapo Vokietijos nacionalsocializmo ir A. Hitlerio šalininku, paveikusiu šia linkme ir pas jį studijuoti atvykusį Praną Meškauską-Germantą.

4.3.2 Studijos užsienyje

Pranas Meškauskas, gavęs Švietimo ministerijos stipendiją, 1930 m. lapkričio 12 d. įstojo į Leipcigo universitetą, kad pratęstų prieš tai VDU dėl lėšų stokos nutrauktas lietuvių filologijos ir filosofijos studijas. Leipcigą pasirinko dėl tuo metu ten profesoriavusio minėto Jurgio Gerulio[1291], kuris tapo pagrindiniu P. Meškausko studijų, o vėliau ir kitokių orientacijų vadovu, tvarkiusiu, paties P. Meškausko liudijimu, „visą jo studijų darbą“[1292]. P. Meškauskas atvyko į Leipcigą jau turėdamas nemažo kūrybinio įdirbio lituanistikos srityje: buvo parašęs *Lietuvių kalbos sintaksę* ir tris dalis vadovėlio *Lietuvių rašomoji kalba*, taip pat surinkęs, paties prisipažinimu, „keturis pūdus medžiagos lietuvių kalbos mokslui“[1293]. Leipcige jis 1930/31 m. žiemos semestre išklausė pagrindinius Jurgio Gerulio skaitomus

1291 Pas J. Gerulį Leipcige ir Berlyne įvairiu laiku yra studijavęs visas būrys lietuvių lituanistų: Antanas Salys (1928), Pranas. Skardžius (1925–1926), Kazys Alminauskas (1930–1933), Elžbieta Mikalauskaitė (1937–1938), Izabelė Matusevičiūtė (1939), Jonas Vaičiakauskas (1937) ir kiti. Vienu metu Gerulis buvo kviečiamas profesoriauti į Kauno VDU, Lietuvos mokytojų vasaros kursuose yra skaitęs lietuvių kalbotyros paskaitas. Karo metu turėjo pulkininko laipsnį dirbdamas Rygoje Rytų Europos tautų komisariato Kultūros reikalų skyriuje, ne kartą talkinęs lietuviams. Pas jį į Rygą įvairiais Lietuvos reikalais dažnai važinėjo jo buvęs studentas A. Salys. Pats J. Gerulis atvykdavo į Vilnių pas lietuvių istoriką J. Puziną, 1945 m. patekęs į sovietų nelaisvę, J. Gerulis buvo atsiuntęs Vilniaus universiteto rektoriui Kazimierui Bieliukui atviruką prašydamasis pagalbos, apeliavo į savo nuopelnus lietuvių kalbotyrai. (Matematiko, prof. Petro Katiliaus atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 02 11).

1292 Pr. Meškausko raštas Lietuvos Švietimo ministerijai, 1931 04 08. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 616, l. 49.

1293 Pr. Meškausko prašymas Švietimo ministrui stipendijai gauti, 1930 08 31. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 616, l. 52.

lituanistikos kursus: „Lietuvių kalbos istorinė gramatika“, „Baltų kalbos pagrindai (kamienai) ir kalbos“ (vok. *Baltische Stämmen und Sprachen*) „Senoji lietuvių raštija“, „Latvių dialektai“) ir kitus. J. Gerulio patartas 1931 m. vasaros semestrui persikėlė į Miuncheno universitetą, kad pagilintų žinias apie senąją lietuvių tautosaką ir jos santykius su senovės germanų, indogermanų ir slavų kalbomis[1294]. Čia, Miunchene, klausė žymaus slavų ir baltų kalbų specialisto, studijos *Senoji prūsų kalba*[1295] autoriaus prof. Ericho Bernekerio, germanisto Krauso, literatūros istoriko Brechto, indogermanisto Arnoldo Sommerio ir slavisto Reinholdo Trautmanno paskaitų. Be to, abiejuose universitetuose studijavo ir filosofiją: lankė prof. J. Geyserio paskaitas „Logika ir pažinimo teorija“, prof. H. Hönigswaldo „Abejojimo problema filosofijos istorijoje“[1296], kultūrfilosofo prof. Teodoro Litto paskaitų ciklą „Kultūros filosofija“ (1930/31), jo vedamą seminarą „Šiuolaikinė vertybių filosofija“[1297]. Žiemos semestrui (1931/32) sugrįžęs į Leipcigą, toliau tęsė lituanistikos studijas pas prof. J. Gerulį.

Sustiprinęs Miunchene savo lituanistines studijas naujais tyrimo metodais, pažinęs lituanistikos sąveikas su kitomis kalbomis ir kultūromis, P. Meškauskas pasijuto pakankamai pasistūmėjęs savo specialybėje. Tai pripažino ir jo vadovas J. Gerulis, kurio patartas ir vadovaujamas P. Meškauskas 1932 m. ėmėsi rašyti daktaro disertaciją provizorine tema *Senieji lietuvių tautos rašytiniai šaltiniai: I dalis: Prūsiškoji Lietuva* (vok. *Die altlitauische Volkeskunde, I Teil: Preussch-Litauen*), kurioje ketino aptarti senovės lietuvių kalbos istorinius šaltinius. Tais

97 pav. Leipcigo universiteto profesorius Jurgis Gerulis (1888–1945)

1294 P. Meškausko pranešimas Švietimo ministerijai iš Leipcigo, 1931 04 08. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 616, l. 49.

1295 Stražnickas J. *Pranas Meškauskas-Germantas...*, p. 101.

1296 Prano Meškausko ataskaitos apie studijų eigą Leipcigo ir Miuncheno universitetuose 1930–1931 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 616, l. 1, 41, 52.

1297 Ten pat, l. 47.

pačiais metais vasaros semestrui persikėlęs į Karaliaučiaus universitetą, klausė paskaitų ir valstybiniame senųjų raštų archyve rinko lituanistinę medžiagą disertacijai. Galbūt archyvinės medžiagos paveiktas pakeitė disertacijos temą į etnografinę – *Prūsijos lietuvių liaudies šeimos gyvenimo papročiai (gundymai, velniai, vestuvės, laidotuvės* (vok. *Volksbräuche im litauischen Familienleben (Niederkunft, Teufe, Hochzeit und Begäbnis des preusischen Litauer*)[1298]. Jo disertacija (gana nedidelės apimties, 66 p.) buvo išleista Tilžėje 1936 m., praėjus dvejiems metams po studijų baigimo (1934).

4.3.3. Filologijos, filosofijos studijų papildymas politinėmis studijomis

P. Meškausko studijos Vokietijoje formavo ne tik jo kaip lituanisto kvalifikaciją. Studijų metu jam teko iš arti stebėti, ir vertinti Vokietijoje vykstančius audringus politinius įvykius. Atėjus 1933 m. į valdžią nacionalsocialistams, jų agresyvūs lozungai, nukreipti prieš Versalio sutartį, buvo lydimi plačių masių pritarimo. Hitleris darėsi populiariausia politine figūra Vokietijoje. Jo staigus iškilimas iš nežymaus politiko iki kanclerio daugelį stebino ir net vertė žavėtis. Be to, visus domino, kokia bus šios naujos politinės jėgos praktinė politika, ypač užsienio. Iš nacių manifestacijų, lozungų ir atskirų lyderių pareiškimų buvo matyti, kad bus laikomasi agresyvios užsienio politikos, kurios pagrindinės gairės buvo suformuluotos jau A. Hitlerio knygoje *Mein Kampf* (liet. *Mano kova*, 1924 m., išleista Vokietijoje net 5 milijonų tiražu). Kai kurie Vakarų politologai ja žavėjosi, kaip ir jos autoriumi, laikė ją net „geriausiu politiniu veikalu“, parašytu po I pasaulinio karo[1299]. Bet Hitleriui atėjus į valdžią, ši knyga jau nebuvo šiaip politologijos knyga, į joje išdėstytas mintis dabar imta žiūrėti kaip į būsimosios politikos principines gaires.

Atkreipti į ją P. Meškausko dėmesį paskatino irgi jo profesorius J. Gerulis. Viename iš pokalbių, pasak J. Stražnicko, jis paklausęs P. Meškausko, ar šis skaitęs

1298 P. Meškausko prašymas Švietimo ministrui, 1930 08 31. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 616, l. 52.

1299 Gustainis, V. Hitlerio užsienio politika. – *Vairas*, 1933, nr. 4, p. 426.

Hitlerio knygą ir pridūręs, kad joje esą „*dalykų, kurie Lietuvą labai radikaliai paliečia. Jūs tai turite bent žinoti*“[1300]. Tą patį įspėjimą J. Gerulis 1932 m. kalbėjo ir *Lietuvos aido* vyriausiajam redaktoriui Valentinui Gustainiui Kaune[1301]. Nors pats J. Gerulis, kaip minėta, pozityviai vertino A. Hitlerį, priklausė nacionalsocialistų partijai, buvo nacių paaukštintas į Berlyno universiteto rektoriaus pareigas, tačiau, būdamas giliai širdyje lietuviu, matyt, norėjo bent taip iš anksto įspėti savo tautiečius apie galimas ateities grėsmes, kylančias iš Hitlerio knygoje suformuluoto strateginio nacių tikslo *Drang nach Osten*.

Pasak S. Ylos, Hitlerio knyga padariusi P. Meškauskui stiprų įspūdį, matyt, dėl programos aiškumo ir jis dar Leipcige kalbinęs ten studijavusius lietuvius pasidalyti temomis ir parašyti lietuvišką *Mein Kampf*. Nors pritariančių nesusilaukė, bet savo sumanymo neatsisakęs[1302]. Savo planą jis entuziastingai 1934 m. dėstė Kaune ir *Naujosios Romuvos* redaktoriui J. Keliuočiui, kritiškai vertindamas lietuvių neveiklumą politinės programos srityje: „<...> *niekas nežino nei ko reikia siekti, nei kas galvoti, nei kas daryti.*“ [1303] Kokios konkrečiai *Mein Kampf* idėjos sudominusios P. Meškauską, S. Yla nenurodė. Bet tikriausiai būtų naivu manyti, kad jį būtų žavėjusios Hitlerio vokiečių rasinio pranašumo, karo propagandos, imperinės politikos, svetimų žemių grobimo idėjos. Nacionalsocializmas kaip vokiškojo imperializmo doktrina tuo metu Lietuvoje buvo vieningai kritikuojamas[1304].

Įspūdį galėjo daryti nebent kai kurios Hitlerio knygoje ir vėlesnėse programose vidaus susitvarkymo idėjos: privačios (asmeninės) gerovės palenkimas bendrajai, parlamentarizmo kritika, vado (autoriteto) persvara prieš kolektyvinį valdymą, kapitalo varžymas darbininkų interesais, pripažinimas darbininkams teisės dalyvauti paskirstant įmonių pelną, pažadas ūkininkų kreditavimą pavesti

1300 Stražnickas, J. *Pranas Meškauskas-Germantas...*, p. 102.

1301 Gustainis, V. *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus*, Kaunas, 1991, p. 128–129.

1302 Yla, S. *Žmonės ir žvėrys*, p. 214, 217.

1303 Keliuotis, J. Arivizmas. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 198, p. 742.

1304 Daumantas, A. Į doktrinas besidairant. – *Akademikas*, 1937, nr. 9, p. 202.

valstybei, siūlymas įvesti visiems prieinamą ir suprantamą mokymą, reikalavimas auklėti vaikus mokyklose ištikimybe savo tautai ir valstybei, kad jie pirmiausia pažintų savo kraštą ir tik tada dairytųsi į svetimus kraštus, pernelyg nevertintų svetimybių ir nežemintų savųjų.

Viena vertus, nutylint šių vidaus reformų dalį ir pristatant nacionalsocializmą tik per jo rasizmą, agresyvią užsienio politiką ir terorą prieš kitaminčius, būtų prarandama galimybė suvokti šį režimą visa jo konkretybe, taip pat ir priežastį, dėl kurios jis iš pradžių susilaukė tokio plataus vokiečių tautos palaikymo ir net pozityvaus kai kurių šalių dėmesio. Todėl tie autoriai, kurie linkę neigiamai vertinti patį P. Meškausko sumanymą vien dėl jo abstrakčios orientacijos į knygos *Mein Kampf* pavadinimą, matyt, nebuvo skaitę šios Hitlerio knygos iki galo.

Kita vertus, laiku sužinoti kylančias potencialias grėsmes aktualu ir reikšminga kiekvienai sąmoningai tautai, susirūpinusiai savo likimu. Tauta, neturinti savo politinės, socialinės raidos aiškios doktrinos ir ideologijos, tuo metu Lietuvoje buvo prilyginama „laivui be vairo“[1305]. Ieškodamas tokio „vairo“ S. Šalkauskis dar 1921 m. buvo pradėjęs leisti specialų žurnalą *Romuva*, kurio paskirtis – „*suformuluoti atgimstančios lietuvių tautos idealą, išdirbti principus kaip elgtis visose dabartinio mūsų gyvenimo srityse*“, kad atgimstanti Lietuva plėtotųsi ne stichiškai, ne blaškydamasi ir neracionaliai naudodama laiką ir energiją, o būtų valdoma tikslinės racionalios sąmonės, aiškiai žinant, kur veda pasirinkti keliai. 1932 m. panašiai rašė Vienos universiteto absolventas ekonomistas Vladas Juodeika, tik jau bendresniu kontekstu. Jam atrodė, kad kryžkelėje dabar yra ne tik Lietuva, bet ir žmonija, nežinanti, „kur eiti, kurį kelią pasirinkti“[1306]. Todėl P. Meškausko bandymas 1934 m. kelti šį klausimą ir ieškoti į jį atsakymo nebuvo praradęs savo aktualumo, ypač kylančių naujų grėsmių Lietuvai akivaizdoje.

Kokia galėjo būti P. Meškausko planuojama lietuviškos *Mein Kampf* programa

1305 Tautos vadovybė ir vadai. – *Trimitas*, 1931, nr. 25, p. 481–482.

1306 Juodeika, V. Liberališkoji ar korporatyvinė valstybė? – *Naujoji Romuva*, 1932, nr. 40, p. 842.

ar jos gairės, galima tik spėlioti, nes apie tai nėra išlikusių jokių žinių, išskyrus minėtą P. Meškausko pokalbį su J. Keliuočiu ir kelis S. Ylos paminėtus P. Meškausko politinių pažiūrų bruožus. P. Meškauskas, pasak S. Ylos, buvęs šalininkas stiprios valstybės[1307], vertinęs autoritarizmą kaip „protingą valdymo formą", raginęs kovoje „naudoti tokias priemones, kokias naudoja priešas", „nebijoti prievartos"[1308]. Kokios prievartos „nebijoti", S. Yla nenurodė. Tačiau prievarta negali būti pasmerkta abstrakčiai ar *a priori*, nes tada reikėtų pasmerkti ir teisės pusėje stovinčią prievartą, be kurios nebūtų pačios teisės ir civilizacijos.

Į šį P. Meškausko sumanymą, kaip nerealizuotą ir nepalikusį jokių labiau išplėtotų idėjų, vargu ar verta gilintis. Svarbu pažinti ir įvertinti tai, ką P. Meškauskas realiai nuveikė Lietuvos naudai naudodamasis Vokietijoje įgytomis asmeninės veiklos priemonėmis ir kas gali turėti ugdomosios reikšmės ateičiai. Galima manyti, kad jo veikla vokiečių okupacijos metais ir buvo geriausias atsakymas į klausimą: kokį turinį P. Meškauskas norėjo įdėti į savo planuojamą lietuvišką *Mein Kampf*.

4.3.4 Užsienyje įgyto potencialo panaudojimas rezistencijoje

Sovietų invazijos metu P. Meškauskas pasitraukė į Vokietiją ir, pasak S. Ylos, Berlyne organizavęs lietuvių nacionalsocialistų grupę, o prasidėjus vokiečių ir sovietų karui, birželio 24 d. grįžęs į Lietuvą neva čia organizuoti nacionalsocialistų partiją. Dėl savo ankstesnės, naciams palankios veiklos Berlyne ir viešų pasisakymų, palankių naciams, taip pat bendravimo su Tilžės nacių saugumo viršininku Grefe, be to, davęs ištikimybės A. Hitleriui priesaiką, P. Meškauskas pelnė didelį nacių pasitikėjimą ir dėl to vokiečių okupacinės valdžios buvo paskirtas Švietimo valdybos vadovu – generaliniu tarėju. Tai buvo svarbus ideologinis postas žinant, kad tarp nacių vyravo primityvus įsitikinimas neva lietuvių politinės

1307 Dr. P. Germantas 1938 m. išleido knygelę *Pasaulio politikos „posūkis"* (175 psl.), kurioje pabrėžė, kad Italija, Vokietija, Japonija keliančios politiką (jėgą) aukščiau teisės. Bet šią tendenciją tik konstatavo jos nevertindamas.

1308 Yla, S. *Žmonės ir žvėrys*, p. 214.

nepriklausomybės siekis esąs tik negausios inteligentijos pramanas, o dauguma lietuvių (80 proc.) yra ūkininkai ir jiems neva nesvarbu, kas juos valdys, svarbu, kad jie galėtų ramiai dirbti žemę, būtų sotūs, saugūs ir galėtų laisvai lankyti bažnyčias[1309].

Žinodamas šiuos nacių kėslus, P. Meškauskas pasisiūlė vokiečių okupacinei administracijai: „*Leiskite tik man išplėsti mokyklų tinklą ir aš išauklėsiu nacionalsocializmo dvasia naująją lietuvių kartą, kuri būsianti ištikima nacių režimui ir nekelsianti jokių politinių nepriklausomybės reikalavimų.*“[1310] Naciai leido ir jis tokį tinklą sukūrė: steigė naujas progimnazijas, gimnazijas, mokytojų seminarijas, padėjėjais rinkosi geriausius pedagogus, leido įvairias instrukcijas, pats važinėjo po provinciją, skatino daugiau dirbti ir daugiau mokytis. Apie nacizmą jis jau niekur nekalbėjęs ir jokios nacionalsocialistų partijos kurti neketinęs. Darbas ir mokslas, švara ir tvarka – buvusios pagrindinės jo kalbų temos, kurios savo turiniu jau nebuvo nei vokiškos, nei nacionalsocialistiškos[1311]. Parvažiavęs iš mokyklų vizitacijų, P. Meškauskas kviesdavosi pas save nacių pareigūnus, juos vaišindavo ir vis pasakodavo, kokios vokiškos ir nacionalsocialistiškos nuotaikos mokyklose. Išleisdamas iš namų, apdalydavo juos brangiomis dovanomis, tariamai atsivežtomis iš tų vizitacijų, neva siunčiamomis pačių mokyklų kaip dėkingumo ir prisirišimo prie vokiečių ženklą[1312].

Ši jo veikla itin pakėlė lietuvių tautos raštingumo ir apšvietos mastą ir lygį. Į akis krito neregėtas iki tol Lietuvoje mokyklų ir jas lankančių mokinių skaičius. Pvz., vien Šiluvoje 1942–1943 m. dėl šios P. Meškausko politikos buvo stebimas nepaprastas švietimo suklestėjimas, kokio nebuvo net geriausiu nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu. Anuo metu 1929–1930 m. šiluviškiai atkakliai, bet nesėkmingai grūmėsi dėl pradžios mokyklos V skyriaus atidarymo, o čia 1942 m.

1309 Ten pat.

1310 Ten pat, p. 215.

1311 Ten pat, p. 215.

1312 Ten pat.

lapkričio 1 d. įsteigtas net VII skyrius ir Šiluvos pradžios mokykla išaugo į nepilną (3 klasių) progimnaziją, kurią 1943 06 06 lankė 374 moksleiviai[1313]. Tokio mokinių skaičius Šiluvos mokykla savo istorijoje iki tol niekada nebuvo turėjusi. Mokyklų tinklo plėtra siekta apsaugoti Lietuvos jaunimą nuo išvežimo į Vokietiją reicho darbams ir kartu padidinti Lietuvos jaunimo raštingumą, jų tautinį sąmoningumą.

Lietuvių antinacinė rezistencinė spauda kritikavo generalinius tarėjus kaip vokiečių talkininkus, išskyrus P. Meškauską[1314]. Šis, suvokęs, kad tokia jam daroma išimtis gali sukelti vokiečių įtarimą, raginęs per savo bičiulius pogrindžio spaudą jį smerkti kaip „kolaborantą", „išdaviką[1315] ir taip stiprinti vokiečių pasitikėjimą juo. P. Meškauskui rūpėjo ne jo išorinis prestižas, o reali galimybė toliau naudingai dirbti Lietuvai ir kenkti priešui.

Ilgai taip veikti, nesukeliant vokiečių įtarimo, žinoma, nebuvo įmanoma. Vokiečius pasiekdavo žinios, kad mokiniai platina rezistencinę spaudą, kad nuotaikos visose gimnazijose anaiptol ne provokiškos. Vokiečiams nuraminti P. Germantas žadėdavo išsišokėlius sudrausminti, siuntinėjo mokykloms griežtus aplinkraščius, bet per savo pasiųstus patikėtinius pats ragino jų nevykdyti[1316]. Kai 1943 m. pavasarį vokiečiai įsakė nuo tų metų rudens uždaryti Lietuvoje visas vidurines mokyklas arba geriausiu atveju palikti tik 27, P. Germantas išsiderėjo, kad ši švietimo reforma būtų atidėta vieneriems metams[1317]. Kai buvo liepta sumažinti mokytojų seminarijų tinklą, o vėliau ir išvis jas uždaryti, P. Germantas atsakė jam formaliu „Jawohl" ir jas uždarė, bet jų vietoje prie kiekvienos gimnazijos įsteigė papildomą mokytojų seminarijos klasę, privalomą visiems abiturientams. Tuo

1313 Vaišvila, A. *Šiluvos apšvieta 1592–1992*, Vilnius, 1999, p. 233.

1314 Beje, reikia pažymėti, kad eidamas generalinio tarėjo pareigas P. Meškauskas pasirašinėjo ne savo tikrąja pavarde, o literatūriniu slapyvardžiu Germantas, kuriuo jis pasirašinėjo savo straipsnius *Židinyje* jau 1935 m. (nr. 10, p. 333–335).

1315 Yla, S. *Žmonės ir žvėrys*, p. 216.

1316 Ten pat, p. 215.

1317 J. Šukio atsiminimai. Tai, kas neužmirštama, 1970 m. – KPM, nr. 291, p. 13.

faktiškai mokytojų rengimą ne susiaurino, o dar labiau išplėtė[1318]. Kai buvo vokiečių verčiamas siaurinti universitetų veiklą, jis atsisakinėjo tai daryti dangstydamasis universitetų autonomija ir teisino universitetų senatus, nepaklūstančius vokiečių reikalavimams. Kartais dėl vokiečių įsakymų nevykdymo teisinosi, kad taip veikti jį žodžiu neva įpareigojęs kažkoks buvęs jo viršininkas, kuris dabar esąs išsiųstas į frontą ir nėra kaip tai patikrinti[1319].

Nėra būtinybės išvardyti visus Germanto nuopelnus steigiant kultūros įstaigas, fondus mokytojų algoms mokėti, ginant universitetus nuo uždarymo, saugant moksleivius ir studentus nuo reicho darbo tarnybos. Apie tai pakankamai yra rašę minėti autoriai. Ir tik kai 1943 m. vokiečių generalkomisaras Rentelnas kategoriškai pareikalavo, kad generaliniai tarėjai paragintų Lietuvos jaunimą stoti į organizuojamą lietuvių SS legioną, išvengti atviros kovos su okupacine valdžia jau nebuvo įmanoma. Žinodamas, kas jo laukia, P. Germantas pasakė ilgą vokiečių politiką Lietuvoje kritikuojančią kalbą ir į raginimą paskatinti Lietuvos jaunimą stoti į SS legioną atsakė kategorišku „Ne".

Už tai buvo uždarytas Vilniaus universitetas ir VDU ir visa tai, kas buvo P. Meškausko-Germanto įsteigta Vilniuje vokiečių neatsiklausus, konfiskuotas ir jo slaptai nuo vokiečių įsteigtas lietuviškoms įstaigoms šelpti fondas. Pats Germantas suimtas (1943 03 15), apkaltintas „vokiečių apgaudinėjimu"[1320], įkalintas Štuthofo koncentracijos stovykloje ir paskutinėmis karo dienomis, varant kalinius toliau į Vokietiją, susirgo šiltine ir mirė 1945 m. balandžio 22 d.

P. Meškausko-Germanto antihitlerinę rezistenciją „ginant lietuvių moksleivių ir studentų reikalus iki pasiaukojimo ir mirties kacete", Juozas Ambrazevičius-Brazaitis pagrįstai vadino „herojiška[1321], o patį P. Meškauską Mykolas Biržiška – „įdomiausiu ir reikšmingiausiu vyru", kurį jam tekę sutikti per savo netrumpą

1318 Yla, S. *Žmonės ir žvėrys*, p. 215.

1319 Plačiau apie P. Meškausko-Germanto rezistencinę veiklą žr. minėtą J. Stražnicko knygą.

1320 Mykolas Biržiška... – Pragaro vartai – Štuthofas, p. 75–76.

1321 Brazaitis, J. *Vienų vieni.* Fotografuotas leidinys, Vilnius, 1990, p. 373.

gyvenimą[1322].

Siekiant suprasti, kodėl P. Meškauskas-Germantas buvo pačių vokiečių pasirinktas generaliniu tarėju ir beveik dvejus metus sėkmingai blokavęs okupantų kėslus ir švietimu dvasiškai stiprinęs lietuvių tautą, reikia pripažinti P. Meškausko-Germanto studijų Vokietijoje reikšmę, įsigyjant šiai sudėtingai rezistencijai tinkamų priemonių. Pirmiausia, studijų Vokietijoje metu jis gerai išmoko vokiečių kalbą – pirmąjį būtiną laisvo bendravimo su vokiečiais įrankį, antra, studijuodamas irgi tik Vokietijoje tuo metu prieinamą Hitlerio *Mein Kampf* ir lankydamas Berlyne SD ideologinę mokyklą, gerai pažino ne tik nacių agresyvius planus, bet ir jų mentalitetą, klastingo veikimo metodus, karišką įsakymų vykdymo manierą „Jawohl" (klausau ir vykdau), irgi darančią pasitikėjimo verto vykdytojo įspūdį. Pasitikėjimą stiprino ir minėta P. Meškausko ištikimybės Hitleriui priesaika, ryšiai su minėtu Tilžės gestapo viršininku Grefe, kurio P. Meškauskas buvo rekomenduojamas okupacinei valdžiai kaip patikimas ir palankus nacių režimui žmogus.

Šitaip kruopščiai pasislėpus po naciams patikimo žmogaus skraiste, buvo galima ne vienus metus kenkti okupantui iš vidaus ir išvengti demaskavimo. Dėl šio pasitikėjimo vokiečiai galbūt kurį laiką aštriau ir nereagavo į tai, kad Germantas kai kurių okupacinės valdžios nurodymų nevykdė arba juos apeidinėjo, kaip tai atsitiko su mokytojų seminarijų uždarymu. Tai žinant, vargu ar kas kitas, nestudijavęs Vokietijoje, gerai neišmokęs vokiečių kalbos, nepažinęs iš arti nacių mąstymo, veiklos principų, neparodęs jiems išorinio palankumo, būtų pajėgęs pelnyti tokį jų pasitikėjimą ir jo pagrindu ilgai ir sėkmingai jiems kenkti Lietuvos naudai. Galbūt neatsitiktinai nieko panašaus iš to, ką žinome apie P. Meškausko rezistencinę veiklą, nežinome apie kitų generalinių tarėjų veiklą.

Viena vertus, P. Meškausko-Germanto atvejis – tai vienas iš daugelio įrodymų, kaip įvairiai buvo patiriama studijų užsienyje įtaka ir kaip įvairiai buvo

1322 Dr. Germantas. *Žiburiai*, 1946.

naudojamas jų potencialas lietuvių tautos interesais. Kita vertus, P. Meškausko-Germanto elgesį galima laikyti klasikiniu pavyzdžiu, kaip reikia bendradarbiauti su kraštą okupavusiu priešu, kai tas bendravimas tampa neišvengiamas, ir kartu jo nepaversti pražūtingu kolaboravimu[1323].

4.3.5 Zenonas Blynas, ieškojęs Lietuvai idėjų ir B. Mussolinio „Fašizmo doktrinoje“

98 pav. Zenonas Blynas (1908–1946)

Kiek kitaip, bet tiems patiems tikslams savo studijas užsienyje buvo linkęs naudoti Zenonas Blynas (1908–1946), studijavęs 1928–1931 m. Romos universitete politinius mokslus[1324]. Apie jo studijas Romoje mažai žinome, nes jis nebuvo valstybės stipendininkas ir apie studijų eigą neteikė ataskaitų. Jis neminimas ir nė vienoje lietuviškoje enciklopedijoje, net ir leistoje Bostone, išskyrus pastaruoju metu parengtą elektroninę VLE versiją. Bene išsamiausiai apie jį 2007 m. rašė istorikas Gediminas Rudis, parengęs Z. Blyno *Karo metų dienoraštį 1941–1944 m*. ir parašęs šiam tekstui platų įvadinį straipsnį[1325], atskleisdamas Z. Blyno rezistencinę veiklą vokiečių okupacijos metais ir ypač drąsią ir nekompromisinę jo ištikimybę Lietuvai, jam susidūrus net mirties akivaizdoje su kitu nuožmiu

1323 Šis P. Germanto elgesys labai aiškiai parodė, kad *Mein Kampf* P. Germantui buvo tik pavyzdys ir priminimas Lietuvai, kad jai irgi reikia turėti aiškiai formuluojamą savo valstybės socialinės politinės raidos programą tautą iš vidaus mobilizuoti, kad ji būtų apmąsčiusi, kaip jai reikėtų elgtis iškilus okupacijos grėsmei. Tai buvo aktualu žinant, kad agresyvūs autoritariniai režimai tada Europoje kėlėsi iš visų pusių: iš Pietų (B. Mussolinio fašizmas), iš Vakarų (vokiečių nacionalsocializmas), iš Rytų (komunistinis Sovietų Sąjungos režimas), kūrę pasaulio užkariavimo planus. Lietuva tomis sąlygomis nerengė jokių viešai žinomų planų, nesvarstė, kaip jai reikėtų elgtis iškilus okupacijos grėsmei ar okupacijai jau įvykus. Neatsitiktinai Lietuvos prezidentas A. Smetona, 1940 m. įsiveržus sovietams, pasitraukė į užsienį ne tik prisidengęs tautą klaidinančiu „ligos“ motyvu, bet ir neturėdamas ką pasakyti okupacijoje liekančiai tautai ir nepalikęs jokių direktyvų, kaip tauta turėtų elgtis nelaisvės sąlygomis. P. Germanto keltas sumanymas kurti valstybinės raidos programą buvo toliaregio ir atsakingo už savo tautos likimą piliečio sumanymas, deja, iki šiol tinkamai neįvertintas. Kad siūloma programa savo turiniu neturėjo nieko bendra su *Mein Kampf* turiniu, rodė P. Germanto praktinis elgesys vokiečių okupacijos metais, patvirtintas jo gyvybės kaina.

1324 Studijuodamas Romos universitete, Z. Blynas domėjosi ir lietuvių studijomis Italijos universitetuose viduramžiais, Vetusio slapyvardžiu šia tema paskelbė kelis straipsnius 1932 m. *Naujojoje Romuvoje*.

1325 Rudis, G. Įvadas. – iš Blynas, Z. *Karo metų dienoraštis 1941–1945 m.*, Vilnius: LII, 2007, p. 7.

Lietuvos priešu – Sovietų Sąjunga.

Z. Blyno studijos Romoje padėjo jam visapusiškai pažinti kitą autoritarinį režimą – Italijos B. Mussolinio fašizmą, išstudijuoti ne tik jo filosofinę, bet ir ekonominę, socialinę doktrinas, kuriose jis, kaip ir P. Meškauskas-Germantas, įžvelgė esant kai kurių idėjų, kurios galbūt galėtų būti panaudotos ir lietuvių tautos organizuotumui plėtoti, socialinei taikai tautoje palaikyti.

4.3.6 Z. Blyno dėmesys B. Mussolinio ekonominei, socialinei doktrinai

Z. Blyną, kaip studijuojantį politinius mokslus, pirmiausia domino B. Mussolinio socialinės, ekonominės reformos, kuriose jis ieškojo idėjų, kurios galėtų būti kažkuo naudingos ir Lietuvai. B. Mussolinis, atėjęs į valdžią 1922 m., siekė suvienyti italų tautą, pašalinti komunistų grėsmę, pakelti žmonių gerovę ir sustiprinti valstybę. Savo reformas jis pradėjo nuo valstybės sureikšminimo. Individo egzistenciją aiškino išimtinai per santykį su valstybe kaip jo vidaus ir išorinio saugumo garantą. Socialinės taikos interesais siekė įveikti laisvosios konkurencijos kapitalizmo nuolat kurstomą ir palaikomą darbo ir kapitalo konfliktą – ėmėsi praktiškai kurti korporatyvinę valstybę, grindžiamą darbo ir kapitalo kaip viena kitai reikalingų jėgų bendradarbiavimu. Steigė bendras darbininkų ir darbdavių profsąjungas (sindikatus), uždraudė gamyklose streikus, ginčus tarp darbininkų ir įmonių vadovų įpareigojo spręsti valstybės institucijose bendrais valstybės interesais.

Ekonomikai skatinti ir bedarbystei mažinti plačiai vykdė viešuosius darbus: kelių ir geležinkelių tiesimą, pelkių sausinimą, miškų sodinimą, gyvenamųjų namų, miestų statybą, kad žmonės turėtų darbo ir kur gyventi, pristabdė žmonių judėjimą iš kaimo į miestą, įvedė privalomą mokslą ir 8 val. darbo dieną, socialinės politikos srityje išplėtė senatvės pensijų sistemą, įteisino kompensacijas ligos atveju, motinystės išmokas ir kt.[1326] Tokios socialinio aprūpinimo sistemos tuo

1326 W. Borejsza, Jerzy. *Mussolini był pierwszy*, Wydanie II, Czytelnik, Warszawa, 1989, p. 73, 78.

metu neturėjo jokia kapitalistinė valstybė. Daug šių idėjų sudaro šiuolaikinės socialinės, teisinės, arba „gerovės valstybės“, turinį.

Italijos fašizmo doktrinoje ši ekonominė, socialinė vidaus politika, jos laimėjimai nebuvo savitiksliai. Šios politikos sukeltas italų tautos pritarimas kūrė sąlygas Mussoliniui iš lyderio virsti diktatoriumi – terorizuoti kitaminčius šalies viduje, o ekonomikos pakilimą panaudoti kaip priemonę agresyviai užsienio politikai vykdyti. Prarado tapatumą ir korporacijos: jos tapo valstybinėmis institucijomis, padedančiomis įgyvendinti ne pačių profesijų interesus, o vykdyti valstybės, o iš tiesų – diktatoriaus valią. Būtent šie socialinių ekonominių reformų laimėjimai, paversti priemonėmis diktatūrai ir agresijai vykdyti, sukompromitavo ne tik patį Italijos fašizmą, bet ir jo ekonominę, socialinę politiką. Pozityvas per B. Mussolinio užsienio politiką kūrė savo priešybę – negatyvą.

B. Mussolinio korporatyvinės valstybės idėją viešai aptarinėjo ir lietuvių spauda – ją vertino kaip sudarančią „*tinkamiausias sąlygas tautos dvasinėms ir materialinėms pajėgoms ugdyti, tautinei lyčiai susiformuoti <...>, ir kartu apsaugoti šitą tautinį kapitalą nuo destruktyvių ir anarchiškų pasikėsinimų*“[1327]. A. Daumantas klausė, ar nederėtų ir mums „*pasimokyti iš fašizmo, kaip iškrikusią, sustingusią tautą suvaldyti, sudrausminti, sukūrybinti, uždegti jos energiją ir dvasinius polėkius*“. Buvo nurodoma ir kur baigiasi itališkojo fašizmo patrauklumas: „*Gana gausi imperializmo dozė fašizme labai sunkiai gali pritikti mažesnėms arba mažosioms valstybėms, kurios ne kardu, bet teisės ir teisybės ginklais daugiau gali grįsti savo egzistenciją.*“[1328] Z. Blynas irgi sakė, kad jį domina ne Italijos fašizmas savaime, o tik jo ekonominė ir socialinė politika[1329]. Tuo buvo atsiribojama nuo tos doktrinos rasizmo, represinės diktatūros ir agresyvios užsienio politikos.

Kai kuriomis Mussolinio idėjomis domėtasi Lietuvoje tautos organizuotumo interesais. Žurnalas *Trimitas* šia dvasia 1936 m. paskelbė straipsnį „Tautos

1327 Juodeika, V. Liberališkoji ar korporatyvinė valstybė – *Naujoji Romuva*, 1932, nr. 40, p. 843.

1328 Daumantas, A. Į doktrinas besidairant. – *Akademikas*, 1937, nr. 9, p. 205.

1329 Blynas, Z. *Karo metų dienoraštis 1941–1945 m.*, p. 99–100.

drausmė – tautos laisvė“[1330]. Patriotinė „Geležinio vilko“ organizacija Lietuvoje buvo įsteigta nusižiūrėjus į Italijos juodmarškinių organizaciją[1331]. Šios organizacijos leidžiamas laikraštis *Tautos kelias* dažnai spausdino straipsnius Italijos politiniam režimui pažinti, kai kurioms jo socialinėms idėjoms propaguoti. Ta linkme veikė ir Z. Blynas, 1933 m. išvertęs į lietuvių kalbą B. Mussolinio *Fašizmo doktriną*, vertimą paskelbęs Lietuvos akademinio jaunimo žurnale *Akademikas*[1332]. Gavęs audienciją pas B. Mussolinį, jis 1935 m. jam asmeniškai įteikė „metinį žurnalo komplektą“ su jame skelbtu B. Mussolinio doktrinos lietuvišku vertimu[1333]. Apie domėjimąsi B. Mussolinio eksperimentu Lietuvoje rodė ir Milano universitete studijuojančio dr. P. Barzdžiaus[1334] knyga *Musolini ir fašizmas* (1937 m., 226 p.). Būta ir kitokio bendravimo su B. Mussolinio Italija. 1933 m. šeši Lietuvos studentai dalyvavo tarptautiniame studentų kongrese Venecijoje[1335], 1938 m. 20 lietuvių studentų stovyklavo Romos tarptautinėje B. Mussolinio vardo jaunimo stovykloje „Campo Mussolini“, vėliau šie lietuviai žygiavo Romoje bendrame parade, kurį priiminėjo pats B. Mussolinis[1336].

Studijos Italijoje ir artima pažintis su B. Mussolinio socialiniu judėjimu, itin pabrėžusiu tautocentrizmą, manytina, prisidėjo formuojant Z. Blyną kaip patriotiškai stiprią, „nepaprasto principingumo ir tvirtų morales nuostatų“ asmenybę. 1944 m., artėjant prie Lietuvos sovietams, jis atsisakė trauktis į Vokietiją ir sakė vokiečių nekenčiąs lygiai taip pat, kaip ir bolševikų, esąs lietuvis ir pasiliekąs Lietuvoje kovoti ir prieš sovietų okupaciją[1337]. Tačiau nespėjęs nieko konkretaus prieš

1330 *Trimitas*, 1936, nr. 12, p. 266. Tautos orientavimas į organizuotumą, drausmę ir tvarką yra pažangus dalykas, jei tai garantuoja pamatines asmens teises įtvirtinančios teisinės tvarkos stabilumą.

1331 Rudis, G. Įvadas..., p. 7.

1332 Mussolini, B., *Fašizmo doktrina*. Vertė Zenonas Blynas. Pagrindinės idėjos, Politinė ir socialinė doktrina, Kaunas, 1935, 42 p.

1333 *Akademikas*, 1935, nr. 9, p. 218–219.

1334 Pranas Barzdžius 1936 m. baigė Milano (Italija) universiteto Politinių mokslų fakultetą apgynęs disertaciją *Baltijos valstybės ir tarptautinė unija* (*Akademikas*, 1936, nr. 19, p. 376).

1335 *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 138–139, p. 692.

1336 *Akademikas*, 1938, nr. 15, p. 327.

1337 Rudis, G. Įvadas, p. 15.

juos nuveikti, 1945 07 11 pateko į sovietų nelaisvę. Mirties akivaizdoje nepalūžo, sovietiniame „teisme“ atvirai teigė esąs ne Sovietų Sąjungos, o Lietuvos pilietis, pripažįstąs tik Lietuvos teismą ir apgailestaująs, kad tenka žūti tiek nedaug suspėjus nuveikti prieš Sovietų Sąjungos okupaciją[1338]. Žuvo palikęs stiprios ir Lietuvai ištikimos asmenybės pavyzdį.

P. Meškauskas ir Z. Blynas nebuvo šalininkai liberalios demokratijos, kuri tada Europoje visuotinai pergyveno krizę. Bet jie buvo tvirti Lietuvos patriotai, kuriems rūpėjo ne valdymo forma savaime, o lietuvių tautos ir jos valstybės likimas. Jie domėjosi tik atskiromis Vokietijos nacionalsocializmo ir Italijos fašizmo idėjomis, kuriomis tikėjosi plėtoti lietuvių tautos socialinį ir politinį organizuotumą, galintį sustiprinti ją kovoje dėl laisvės ir išlikimo kylančių išorės grėsmių akivaizdoje[1339]. Per šį tikslą jie vertino ir savo studijas užsienyje. Šiam tikslui jie galiausiai paaukojo ir savo gyvybes.

Lietuva, ką tik atkūrusi savo valstybę, ieškojo valdymo modelio, kuris stabdytų Lietuvos nepriklausomybei pavojingas ne tik išorės, bet ir vidaus jėgas: bent dvi „penktąsias kolonas“ – komunistų partiją ir lenkiškąjį elementą, veikusius prieš Lietuvos valstybę ir jos stabilumą. Todėl ir studijų užsienyje metu domėtasi ne tik profesiniais dalykais, bet ir kitų tautų įvairiais valstybinio organizavimosi pavyzdžiais suvokiant, kad parlamentinis ar autoritarinis valdymai savaime nėra nei geri nei blogi. Tokiais juos daro ne jų pačių vidaus mechanizmas, o jų adekvatumas istoriškai konkrečiai situacijai. Literatūroje pasirodantys įvairūs priekaištai

1338 Ten pat, p. 16.

1339 Studijuodami užsienyje lietuviai matė liberaliosios demokratijos kuriamą valstybės bejėgiškumą, vidaus chaosą ir iš jų kylančias grėsmes tiek valstybės piliečiams, tiek pačiai valstybei. Vienos universiteto studentas istorikas Antanas Vasiliauskas laiške žmonai 1932 m. stebėjosi politinėmis liberalistinės Austrijos keistenybėmis: „*Austrai neturi himno, vėliavos. Kiekviena partija turi savo himną ir vėliavą: sostinėje Vienoje iki pietų gatvėse demonstravo komunistai. Tai be raudono ženklo nepasirodyk – vaikai nuo 5 metų iki senelių – visi su raudonomis vėliavomis ir visi traukia Marselietę. Tai antroji Rusija. Po pietų demonstravo hitlerininkai – vėl visi rėkė „Deutschland über alles*“ [Vokietija virš visko]. <...> *Austrija atrodo kažkoks nesusipratimas – nepanaši į valstybę. Universitete sudaryta vidaus policija, kuri išsirikiavusi budi dieną naktį, kad naciai nesmaugtų žydų.*“ Vienos universitetas buvo virtęs mitingų, peštynių ir smurto prieš žydus centru. (Antano Vasiliausko laiškas žmonai M. Bilevičiūtei iš Vienos, 1932 11 15. – LMAVB, F 205-212, l. 4). Ar kas tada norėjo, kad šitaip būtų tvarkoma ir Lietuvos valstybė, nebent tik pogrindyje esanti ir prieš Lietuvos nepriklausomybę veikianti komunistų partija.

dėl autoritarinio valdymo, įsitvirtinusio Lietuvoje po 1926 m., tai vis neistorinio mąstymo liudijimai. Demokratija, kaip ir bet kuri kita santvarka, pažangi ne pati savaime, o tik tiek, kiek istoriškai būtina: kiek ji garantuoja konkrečios tautos išlikimą, klestėjimą ir tarptautinį sugyvenamumą istoriškai konkrečiomis sąlygomis.

5. Teisės studijos

Valstybė siuntė į užsienį studijuoti tas teisės ar su teise susijusias ekonomikos sritis, kurios VDU Teisės fakultete kurį laiką nebuvo dėstomos arba dėstytos nepakankamu lygiu. Tai pirmiausia Klaipėdos krašto teisė, diplomatija, tarptautinė ir konsulinė teisė, tarptautinės prekybos teisė, kriminalistika arba atvejai, kai asmuo rengėsi VDU Teisės fakulteto profesūrai siekdamas daktaro laipsnio. Studijuoti šiuos dalykus lietuviai 1919–1940 m. vyko į Vokietijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Austrijos, Italijos ir Belgijos universitetus. Paryžiaus universitete teisę Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, autoriaus žiniomis, studijavo bent 21 lietuvis, Paryžiaus dvimetėje diplomatijos mokykloje (pranc. *École libre des sciences politiques*) – 16 (žr. Personalinį sąrašą), Vienos konsulinėje akademijoje 1930–1932 m. – 3 (Jonas Anysas, Julius Vasiliauskas, Adakris Jurgis Petrauskas)[1340].

Pagal tarpukario Lietuvos diplomų ir stipendininkų užsienyje registracijų knygas tuo metu Lietuvoje, autoriaus žiniomis, dirbo 76 teisininkai, įgiję teisinį išsilavinimą ne Lietuvoje: iš jų Prancūzijoje – 27, Vokietijoje – 20, Lenkijos okupuotame Vilniaus universitete – 13, Šveicarijoje – 4, Austrijoje – 5, Italijoje, Belgijoje ir Rusijoje – po 2 ir Kijeve – 1. Iš vėliau pasižymėjusių teisininkų, studijavusių užsienyje, minėtini: M. Römeris, M. Anysas, K. Graužinis, L. Natkevičius, S. Bačkis, B. T. Dirmeikis, Br. Kazlauskas, J. Leimonas, J. Deveikė-Navakienė, M. Brakas, M. Klimkaitis, A. Račius (kriminalogas), J. Gaurilius, B. Kalvaitis, ekonomistai D. Cesevičius, V. Juodeika ir kiti.

1340 Valdžios stipendininkų užsienyje sąrašas 1932 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 305.

5.1 Klaipėdiškių studijų Vokietijos universitetuose specifika

Tai, kad pradiniu Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpiu teisę lietuviai dažniausiai studijavo Vokietijoje, lėmė po 1923 m. Klaipėdos krašto prijungimo iškilusi būtinybė sulietuvinti Klaipėdos krašto teismų sistemą. Dėl Klaipėdos krašto autonominio statuso Lietuvos valstybėje daugelį stebino du paradoksai: tarp Klaipėdos krašte galiojusių Vokietijos ir Prūsijos įstatymų galiojo ir Prūsijos 1877 01 27 teismų santvarkos įstatymas, taip pat 1869 05 06 įstatymas, nustatęs juridinių egzaminų laikymo ir teisininkų paruošimo aukštesnei teismų tarnybai tvarką. Pagal šiuos įstatymus teisėju Klaipėdos krašte galėjo būti skiriamas asmuo, studijavęs teisę Vokietijos universitetuose mažiausiai šešis semestrus ir išlaikęs dvejopus egzaminus: pirmuosius prie Aukščiausiojo teismo (vok. *Oberlandesgericht*), o antruosius (asesoriaus) – prie Prūsijos teisingumo ministerijos Berlyne. Teisę dirbti Klaipėdos krašto teismų sistemoje iki 1934 m. suteikdavo tik Vokietijoje įgytas teisinis išsilavinimas. VDU baigusiems teisininkams įsidarbinti joje kelias buvo užkirstas[1341]. Tai lėmė, kad Klaipėdos krašto teismų sistemoje iki 1934 m. dirbo tik vokiečiai[1342], palaikantys vokiškumo persvarą krašte. Vietiniai vokiečiai, norėdami ir toliau išlaikyti šią vokiečių įtaką, siuntė savo vaikus studijuoti teisę į Vokietiją, jiems skyrė 500 Lt mėnesinę stipendiją[1343] (Lietuvos valstybė mokėjo tik 300–350 Lt stipendiją). Be to, VDU Teisės fakultetas ilgą laiką neturėjo Klaipėdos krašto teisės katedros[1344]. Tai vertė Lietuvos valstybę ruošti teisininkus Klaipėdos krašto teismams ne savo šalyje o jai nedraugiškoje Vokietijoje, taikstytis su ten daromais įvairiais studijų trukdžiais ir lietuvių teisininkų sąmonės nuodijimu nacistine ideologija ir iškreipta teisės, tiksliau, antiteisės, samprata.

Klaipėdiškis Martynas Brakas 1929 m. spalio mėn., vos tik įstojęs į Berlyno

1341 Piročkinas, Arnoldas. Klaipėdos krašto teismai – antilietuviškos politikos atrama. https://ve.lt/gyvenimas/kultura/teises-studentai-apie-klaipedos-krasto-teise-1933-1939-metais

1342 Teisingumo ministro raštas Švietimo ministrui 1929 08 07. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 121, l. 67.

1343 Martyno Brako raštas Teisingumo ministrui, 1929 07 26. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 121, l. 64.

1344 Lietuvos Teisingumo ministro raštas Švietimo ministrui, 1934 06 09. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 137.

universiteto Teisės fakultetą, skundėsi Lietuvos teisingumo ministerijai, kad čia Klaipėdos krašto lietuviams sunku studijuoti teisę dėl vokiečių vykdomų persekiojimų. „Mus, Klaipėdos krašto lietuvius, vokiečiai Berlyne pažįsta, ypač mane dėl mano darbuotės Lietuvių studentų draugijoje, mus laiko „išdavikais" ir mums gresia pavojus, kad per egzaminus mums bus keliami padidinti reikalavimai."[1345] Jis prašė ministerijos leidimo persikelti į Kylio universitetą ar į kurį nors kitą Šiaurės ar Vakarų Vokietijos universitetą, kur vokiečiai nepažintų Klaipėdos krašto lietuvių. Kylio universitetą rinkosi dar ir dėl jame tuo metu profesoriavusio žymaus tarptautinės teisės specialisto prof. W. Schückingo. Šiame universitete M. Brakui pavyko 1934 m. sėkmingai baigti teisės studijas, nors ir pavėluotai. Vėlavimą irgi lėmė ideologiniai vokiečių valdžios trukdžiai: iš asmenų, norinčių baigti teisės studijas, reikalauta laikyti su darbu Klaipėdos krašto direktorijoje susijusius papildomus egzaminus ir įrodinėti savo giminės arijišką kilmę[1346]. Dėl tos pačios priežasties leidimo persikelti iš Karaliaučiaus į Miuncheno universitetą 1932 m. prašė ir kitas Lietuvos Teisingumo ministerijos stipendininkas Armonas Tumas, irgi nuogąstaveęs, kad čia studijuojantys Klaipėdos lietuviai neišlaikysią egzaminų[1347].

Šią nepalankią lietuviams kandidatų į Klaipėdos krašto teismų teisėjus tvarką pakeitė patriotiškai nusiteikusio Martyno Reizgio (1886–1942) vadovaujama Klaipėdos direktorija, paskelbusi 1934 m. lapkričio 24 d. „paliepimą", kuriuo minėtų dviejų egzaminų laikymo vietą perkėlė iš Vokietijos į Lietuvą (Klaipėdą), o VDU teisės diplomus pripažino lygiateisiais Vokietijos universitetų diplomams[1348]. Tada Vokietijos valdžia nutarė apskritai nepriimti Klaipėdos krašto lie-

1345 M. Brako raštas Teisingumo ministrui 1934 01 14 iš Kiel. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 121, l. 4.

1346 Grįžęs po studijų, M. Brakas 1939 m. dėstė Klaipėdos prekybos institute Teisės įvadą, Civilinės teisės pagrindus, Prekybos ir jūrų teisę (*Teisininkų kalendorius 1939 metams*, p. 244).

1347 Tumo Armono raštas Lietuvos teisingumo ministerijai iš Karaliaučiaus, 1932 10 28. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 988, l. 11. 1933 m. jis jau – Miuncheno universitete, kuriame teisės studijas pradėjo išklausydamas filosofijos įvado, logikos, teisės filosofijos, XX a. filosofijos ir sociologijos paskaitas (Ten pat, l. 3).

1348 Piročkinas, A. *Klaipėdos krašto teismai...*

tuvių į savo universitetus.

Štai Martyną Klimkaitį (g. 1910 02 16, Vovėriškių k., Aglonėnų vls.) kaip gabų studentą, baigusį VDU Teisės fakultetą ir „labai gerai“ apgynusį čia cituojamą diplominį darbą *Klaipėdos krašto teisininkų rengimas*, fakulteto taryba 1935 m. pasiuntė į Vokietiją ruoštis profesūrai – dėstyti VDU Klaipėdos krašto administracinę teisę. Jam 1935 m. spalio 17 d. įstojus į Berlyno universitetą ir išklausius vos kelias paskaitas: baudžiamosios teisės (prof. Kohlausikas), tarptautinės teisės (prof. Brunsas), politinės ekonomijos (V. Sombartas). Bet vokiečių pareigūnams sužinojus, kad jis klaipėdietis ir kokiais tikslais įstojęs į Berlyno universitetą, Vokietijos švietimo ministerija uždraudė jam studijuoti teisę ne tik Berlyno, bet ir bet kuriame Vokietijos universitete. Nepadėjo ir Lietuvos pasiuntinybės Vokietijoje demaršas[1349]. Dėl panašių priežasčių teisės studijas Berlyno universitete 1935 m. buvo priverstas nutraukti ir kitas klaipėdietis Povilas Lokys[1350]. Berlyno universitetas neleido jam lankyti teismo „referendaro“[1351] paskaitų, praktinių užsiėmimų, o ateityje – laikyti ir šio tipo egzaminų[1352]. Teko keltis į Šveicarijos Bazelio universitetą. Kai kurie Vokietijos universitetai, remdamiesi minėtu draudimu, ėmė neleisti Klaipėdos krašto lietuviams studijuoti Vokietijoje ne tik teisės, bet ir kitų mokslų. 1936 m. Berlyno fizinio lavinimo institutas nepriėmė studijuoti Eriko Pempės[1353], Getingeno universitetas – dviejų klaipėdiečių teologų, 1938 m.

1349 M. Klimkaičio pranešimas Švietimo ministerijai 1935 12 15 ir 25. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 464, l. 14–15; Klimkaitis, M. *Klaipėdos krašto teisininkų rengimas. Diplominis darbas*, Kaunas, 1938, p. 63. – https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000770916#00083. Teisės studijas M. Klimkaitis 1938 m. tęsė Bazelio universitete tuo pačiu tikslu.

1350 Povilas Lokys (g. 1912 03 25 Gewindhpure (Rytų Indija)), jo tėvas Kristupas Lokys buvo evangelikų kunigas misionierius, veikęs Indijoje. 1914 m. jis grįžo į Klaipėdos kraštą ir čia kunigavo iki mirties (1921 m.). Jo sūnus Povilas 1930 m. baigė Klaipėdos gimnaziją ir tais metais įstojo į Berlyno universiteto Evangelijos-teologijos fakultetą. Mokytis teologijos jį paskatino tėvas ir broliai teologai, taip pat Klaipėdos krašto konsistorijos pažadas duoti stipendiją. Bet teologija jam nepatiko ir P. Lokys 1931 11 03 įstojo į to paties universiteto Teisės fakultetą (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 551, l. 3, 12). 1939 m. minimas kaip Klaipėdos prekybos instituto teisės asistentas. (*Teisininkų kalendorius 1939 metams*, p. 244).

1351 Teismo referendaras – tai teisininkas arba tam tikros srities specialistas, turintis teisę teikti teisinę nuomonę ar rekomendaciją teisėjui arba teismui dėl konkrečios bylos arba teisinės problemos.

1352 P. Lokio pranešimas Lietuvos teisingumo ministerijai iš Berlyno 1935 08 15. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 551, l. 3.

1353 Winglap, H. *Tapatybės kryžkelėje*. Vilnius: Briedis, 201, p. 112–113.

neįvardytas Vokietijos universitetas – klaipėdiečio studijuoti miškininkystę[1354].

Vokiečiai, diskriminuodami Klaipėdos krašto lietuvius, tačiau pasak M. Klimkaičio, noriai leidę studijuoti visuose Vokietijos universitetuose lietuviams iš Didžiosios Lietuvos (taip pat ir teisę), nes manyta, kad jie, skirtingai nuo klaipėdiečių, nedirbs teisinio darbo Klaipėdoje, jos autonominėse įstaigose – nekels vokiečiams konkurencijos Klaipėdos krašte.

Tais pačiais politiniais tikslais kartais siekta atsikratyti lietuvių teisininkų, jau patekusių į Klaipėdos krašto teismų sistemą. 1937 m. iš referendaro tarnybos po 2,5 metų darbo buvo atleistas lietuvis A. Tumas, tam sugalvojus paslaptingą atleidimo pagrindą – „nepalankumą pareigoms" (vok. *wegen Pflichtwidrigkeit*)[1355].

Kai kuriems vis dėlto pavykdavo baigti Vokietijoje teisės mokslus, ypač Veimaro respublikos metais. Autoriaus žiniomis, Berlyno universiteto Teisės fakultete 1922–1939 m. yra studijavę 17 Lietuvos piliečių. Iš jų studijas baigė tik Arkadijus Skerstas-Svečinas 1933 m.[1356] ir Jonas Stikliorius 1932–1937 m.[1357]. Karaliaučiaus universitete tuo metu teisę buvo studijavę aštuoni lietuviai. Iš jų studijas 1925–1930 m. baigė klaipėdiškiai Hansas Bruzdeilinas ir Valteris Arnašius. Pastarasis 1930 m. paskirtas vieno iš Klaipėdos krašto valsčių teismo patarėju (žr. Personalinį sąrašą). Heidelbergo universiteto Teisės fakultetą 1933 m. baigė Samuelis Grigauzas, ketinęs dirbti Klaipėdos krašto teismų sistemoje, prieš tai (1924–1926 m.) baigęs politikos mokslus Berno teisės fakultete[1358]. Vienas kitas teisininkas specializuotis Klaipėdos krašto teisinės sistemos srityje po 1934 m. vyko ir į Šveicarijos universitetus. Šiuo tikslu į Ciuricho universitetą 1934–1935 m. buvo pasiųstas Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo civilinių bylų skyriaus pirmininko sūnus, valstybės stipendininkas Vytautas Kostas Čepas (g. 1911), jau baigęs VDU Teisės

1354 Klimkaitis, M. *Klaipėdos krašto teisininkų rengimas*, p. 63.

1355 Ten pat.

1356 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 840.

1357 Ten pat, b. 889.

1358 S. Grigauzo Curriculum vitae. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 307, l. 3.

fakultetą (1933), parašęs „labai gerai“ įvertintą diplominį darbą *Trečiųjų teismas*. Bet Klaipėdos krašte, atrodo, nedirbo, nes 1935 m. minimas kaip VDU Teisės fakulteto asistentas[1359], o 1939 m. – kaip dėstantis VDU „Paveldėjimo teisę“[1360].

5.2 Teisės studijų Vokietijoje turinys

Kalbant apie studijuojamus dalykus, tai daugelyje Vokietijos universitetų (Berlyno, Gyseno, Jenos, Karaliaučiaus, Miuncheno), taip pat Italijos ir kai kurių kitų šalių universitetuose tarp įprastų teisinių dalykų dėstyta ir „Teisės filosofija“ (vok. *Rechtsphilosophie*), aiškinusi teisės sampratą ir teisės vietą bei funkcijas visuomenėje. Šio dalyko paskaitų Berlyno universitete 1931 m. klausė minėtas P. Lokys (prof. Carlo Augusto Emge'o)[1361], 1933 m. Miuncheno – Armonas Tumas, Fribūro (Šveicarija) universitete (prof. Lieskerio) – Petras Meškauskas 1924/25 m. žiemos semestre[1362]. Šį dalyką, kiek kitaip įvardytą, „Teisės ir visuomenės filosofija“ (vok. *Rechts- und Socialphilosophie*), 1929 m. Kelno universitete (prof. Haymann) studijavo Domas Cesevičius[1363], Karaliaučiaus universitete 1924/25 m. žiemos semestre – Kazimieras Pašys (prof. Sauer)[1364], Romos universitete – Juozas Pusdešris 1933–1936 m.[1365] Briuselio laisvajame universitete vietoje teisės teorijos teisininkas Juozas Jurkūnas 1929 m. klausė „Teisės enciklopedijos“ kursą kaip bendrųjų teisės sąvokų paaiškinimą, labiau orientuotą į įstatymų taikymo praktiką („Teisės enciklopedijos“ kursas iki 1940 m. skaitytas ir VDU Teisės fakultete).

5.3. Teisės sampratos politizavimas

Bet teisės filosofijos dėstymas nebūtinai turėjo reikšti teisės moksliškumo

1359 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 172, l. 2, 5.

1360 *Teisininkų kalendorius 1939 metams*, red. Z. Toliušis, p. 240.

1361 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 34, l. 16. Carlas Augustas Emge'as (1884–1970) A. Hitlerio totalitarizmą laikė tinkama priemone politiškai įveikti intensyvią vertybių krizę.

1362 P. Meškausko studijų Fribūro (Šveicarija) universitete 1924/25 m. ataskaita. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 615, l. 27.

1363 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 160, l. 26.

1364 Ten pat, b. 697, l. 12.

1365 J. Pusdešrio Curriculum vitae. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 322, l. 68.

kėlimą ar paieškas tokios teisės sampratos, kuri orientuotų priimamus įstatymus sieti su teisingumu, būtų bent teorinė priemonė asmens teisėms saugoti nuo valdžios savivalės. Naciams netiko ne tik prigimtinė teisė, skelbusi ikivalstybinę teisės kilmę, bet ir formalistinė H. Kelseno „grynosios teisės teorija“, tapatinusi teisę su bet kokio turinio norminiu aktu. Naciams, priešingai, itin rūpėjo teisės (įstatymų) turinys, bet ne bet koks, o tik reiškiantis vokiečių naudą. Tai aiškiai 1933 m. Reichstage išsakė Vokietijos teisės akademijos prezidentas ir reichsministras Hansas Frankas: „*Teisė yra tai, kas naudinga Vokietijai*“ (vok. *Recht ist, was Deutschland nützt*)[1366]. O „kas Vokietijai naudinga“, sprendė nacionalsocialistai. Šitaip siekta panaikinti teisės ir valstybės dualizmą – teisę visiškai pajungti valstybei, skelbiant pastarosios prioritetą visose gyvenimo srityse. Teisė interpretuota taip, kad ja remiantis būtų galima paskelbti teisėtu bet kokį nusikaltimą, jei tik jis naudingas tą nusikaltimą darančiam, šiuo atveju – nacistinei valstybei.

Atitinkamai aiškinti ir kiti teisės dalykai. Visas asmens teises Kylio universiteto valstybinės teisės dėstytojas dr. Huberis aiškino kaip politines[1367], reikia numanyti, valdžios suteiktas ir nuo valdžios valios priklausančias. Neigtas ir teisėjo nepriklausomumo principas sprendžiant bylas, ypač baudžiamąsias, nes jis galįs atskirti (vok. *entfremdet*) teisėją nuo politinės tvarkos ir daryti jį vis labiau priklausomą ne nuo valstybės, o nuo visuomenės[1368]. Teisėjas esąs partinis funkcionierius ir jo užduotis – įgyvendinti partijos valią tomis priemonėmis, kurias jam patikėjo partinė valstybės valdžia, nenorinti, kad jos valia būtų kuo nors varžoma. Pasak minėto Carlo Schmidto, teisė ir teisėjas tėra partinės mašinos pavaldiniai, klausantys šios mašinos viršininko ir šeimininko (vok. *Gebieters*)[1369]. Moralė irgi

1366 Das Faustrecht des Dritten Reiches. Von Rudolf Bertschi PDF erstellt am: 20.01.2024, p. 356. – https://www.e-periodica.ch/cntmng?pid=ror-001%3A1935%3A15%3A%3A656

1367 Ten pat.

1368 Das Faustrecht des Dritten Reiches..., p. 356.

1369 Ten pat, p. 356–357. Plačiau apie hitlerinės Vokietijos „teisę“, teisės sistemą ir „teisės mokslą“ žr. Taner Aydin, Gustav Radbruch. *Hans Kelsen und der Nationalsozialismus. Zwischen Recht, Unrecht und Nicht-Recht, Nomos, Berlin,* 2019 (Studien zur Rechtsphilosophie und Rechtstheorie 77) https://doi.org/10.5771/9783748922100

privalanti sutapti su kiekvienu vokiečių tautai naudingu įstatymu, nors jis ir atrodytų savavališkas. Hitleris 1933 m. teigė, kad negali būti pakenčiamas joks teisės atskyrimas (vok. *Entdifferenzierung*) nuo moralės. Jam pritariantis prof. Carlas Schmidtas manė, kad būsianti didžiulė klaida, jei konkrečiais gyvenimo aplinkybių atvejais teisė susipriešintų su politika, pasaulėžiūra ir morale. Nacionalsocialistinė teisė turinti įveikti teisės ir dorovės nesutarimą (R. Freisleris)[1370]. „Įveikti nesutarimą" – tai palenkti ne teisę moralei, o moralę valdžios įstatymams, šitaip atimant iš teisės ir moralės jų autentiškąsias prasmes[1371].

Atitinkamai aiškinta ir universitetų paskirtis. Berlyno universiteto dr. Borgeris viešoje paskaitoje skelbė: Vokietijos universitetai pašaukti ruošti ne specialistus (vok. *Fachkräfte*), o „nacionalsocialistiškai mąstančius žmones"[1372]. Šia linkme einant Berlyno universitete 1937 m. vasaros semestre teisininkams ir ekonomistams, pasak M. Klimkaičio, tekę klausytis tokių mokslą politizuojančių ir jį kompromituojančių paskaitų kaip „Hitlerio taikos kalbos" (vok. *Hitlers Friedensreden*), „Užsienio politika kaip mokslas", „Rasių idėja politikoje", „Politinė tautosaka" (vok. *Politische Volkskunde*), Karaliaučiaus universitete 1937/38 m. žiemos semestre – „Sienos ir užsienio vokiečiai", „Valstybiniai ir tarptautiniai Klaipėdos krašto klausimai"[1373]. Kai kurie iš tų kursų buvo specialiai skirti pagrįsti Vokietijos ekspansiją į tuos kraštus (taip pat ir Klaipėdos), kuriuose gyveno vokiečių tautinės bendrijos[1374]. Iš kandidatų į Klaipėdos krašto teisėjus reikalauta, kad jie būtų skaitę Hitlerio knygą *Mein Kampf*, iš kurios per egzaminus būdavę užduodami

1370 Prof. dr. Thomas Gutmann, M. A. Lehrstuhl für Bürgerliches Recht, Rechtsphilosophie und Medizinrecht an der Universität Münster. Ideologie der Gemeinschaft und die Abschaffung des subjektiven Rechts – Recht und Rechtswissenschaft im Nationalsozialismus. – https://www.jura.uni-muenster.de/de/institute/lehrstuhl-fuer-buergerliches-recht-rechtsphilosophie-und-medizinrecht/studieren/recht-und-rechtswissenschaft-im-nationalsozialismus/

1371 Šia „išmintimi" šiandien linkusi gyventi putiniškoji Rusija, kurios Konstitucinis Teismas teisės ir konstitucijos vardu legalizuoja viską, ką jo šeimininkas užgrobia ir užgrobs Ukrainoje ar kito kaimyno teritorijoje, t. y. atgaivina dabarties sąlygomis minėtą nacių formulę „Das Recht ist, was dem deutchen Volke nützt", tik šį kartą rusiškojo imperializmo naudai.

1372 Klimkaitis, M. *Klaipėdos krašto teisininkų rengimas*, p. 29.

1373 Ten pat, p. 27.

1374 Ten pat.

klausiamai apie Versalio „diktatą“, valstybių sienų reviziją, apie „Drang nach Osten“[1375], o iš kandidatų į Klaipėdos krašto asesorius (teismo tarnautojus) – duoti ir ištikimybės priesaiką Hitleriui[1376].

Turint tai galvoje, M. Klimkaitis neatsitiktinai klausė, kokių teisinių idėjų buvo galima parsivežti iš nacistinės Vokietijos universitetų ir kokį teisingumą ten baigę teisės studijas teisėjai įgyvendins Klaipėdos krašte Lietuvos Respublikos vardu[1377]. Todėl ragino teisę studijuoti ne užsienyje, o Lietuvoje, atsižvelgiant į lietuvių tautos interesus ir tarptautinę teisę.

5.4 Teisės studijos kitų šalių universitetuose

Kitokios vertybinės orientacijos teisinę sąmonę lietuviai parsiveždavo iš demokratiškesnių šalių – pirmiausia iš Prancūzijos, Šveicarijos, Belgijos teisės fakultetų, kur teisė sieta ne tik su bet kuria valdžios nustatoma elgesio taisykle (įstatymais), bet ir su prigimtine teise, teisingumu. Vienas iš šiai krypčiai atstovaujančių ir Lietuvai palankių Prancūzijos teisininkų buvo Paryžiaus universiteto tarptautinės teisės prof. Louisas Érasme'as Le Furas, propagavęs prigimtinę teisę, jos esme laikęs teisingumą, o patį teisingumą – „teisės siela“. Teisė esanti priemonė vykdyti teisingumą, o ne bet kurią valdžios valią[1378]. Le Furas talkino ne vienam lietuviui teisininkui, studijavusiam Paryžiaus universitete ar rengusiam daktaro disertaciją. Jis buvo vienas iš komisijos narių, kai K. Graužinis 1927 m. Paryžiaus universitete Teisės fakultete gynėsi disertaciją apie Lietuvos teisę į Vilniaus kraštą. Apie savo santykius su prof. L. Le Furu yra rašęs 1927 m. Paryžiaus universitete studijuojantis V. Natkevičius. Jis tuo metu buvo parašęs brošiūrą apie „juridinę Vilniaus klausimo pusę“ (110 p.), skirtą artėjančiam Lietuvos

1375 Ten pat, p. 32.

1376 Ten pat, p. 37

1377 Ten pat, p. 27.

1378 L. E. Le Fur, *Précis de droit internationale public*, Published by Dalloz, Paris, 1931, p. 159. Panašios krypties platų straipsnį jis yra paskelbęs ir lietuvių kalba. Louis Le Fur, Pozityvinė, prigimtoji teisė ir moralė. – *Židinys*, 1936, nr. 10, p. 257–272.

Respublikos 10 metų jubiliejui. Prieš atiduodamas darbą spaudai V. Natkevičius jį parodęs prof. Le Furui, kuris, susidomėjęs lietuvių santykių su lenkais eiga, pataręs, darbą papildžius, priimti jį kaip doktoranto disertaciją[1379]. Taip atsirado V. Natkevičiaus disertacija prancūzų kalba *Lenkijos – Lietuvos ginčo dėl Vilniaus teisinis, politinis aspektas* (*L'Aspect politique et juridique du Différend Polono-Lituanian*, 1930). 1936 m. Le Furas[1380] viešėjo Lietuvoje ir VDU rugsėjo 19–23 dienomis skaitė paskaitų ciklą tarptautinės teisės temomis. Sakė nepritariąs Lenkijai, smurtu pagrobusiai Vilnių, o jo simpatija Lietuvai šiuo klausimu išplaukianti ne iš politikos, o iš teisingumo. Savo įspūdžius iš šios viešnagės Lietuvoje paskelbė prancūzų žurnale *Revue Parlamentaire* (1936)[1381]. L. Le Furas gynė Lietuvos teises į Vilniaus kraštą 1923 m. Ambasadorių konferencijoje Hagoje.

99 pav. Louisas Érasme'as Le Furas (1870–1943)

Į Prancūziją pagilinti teisinių žinių neretai atvykdavo lietuviai, jau studijavę ar baigę teisės studijas Vokietijos ar Austrijos universitetuose. 1926 m. į Paryžių universitetą atsikėlė ką tik teisės studijas Vienos universitete pas Hansą Kelseną baigęs Antanas Tamošaitis. H. Kelseno vadovaujamas jis buvo parašęs disertaciją *Istoriškoji teisės mokykla Vokietijoj*, išklausęs platų Kelseno skaitomą kursą „Valstybinė teisė" ir lankęs nuo 1925 m. to paties H. Kelseno vedamą seminarą. Į Vieną A. Tamošaitis buvo atvykęs tikslinių studijų – pasiruošti Teisės filosofijos profesūrai VDU – pakeisti tą dalyką dėsčiusį jau senstantį prof. Petrą Leoną. Paryžiuje A. Tamošaitis tikėjosi papildyti formalistinę H. Kelseno „grynosios teisės teoriją" teisės sampratomis, orientuotomis į prigimtinę teisę ir į teisės turinį. Tačiau paaiškėjo, kad teisės filosofija Paryžiaus universitete nedėstoma, čia nėra net šio dalyko katedros, negausi tuo klausimu ir pati prancūzų teisinė

1379 V. Natkevičiaus pranešimas Lietuvos atstovui Paryžiuje 1927 05 30. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 669, l. 9.

1380 *XX amžius*, 1936 09 26, p. 5.

1381 *Akademikas*, 1936, nr. 15–17.

literatūra. To priežastį Paryžiaus universiteto prof. E. Rolland'as aiškinęs tuo, kad teisės filosofija esanti per sunki, beveik neprieinama labai jauniems žmonėms, be to, Paryžiaus universitete linkstama vadovautis Napoleono ir visiems diktatoriams patinkančia idėja – mokyti teisės fakultetuose įstatymų, o ne „įstatymų dvasios – teisės"[1382]. Šio profesoriaus patartas A. Tamošaitis išvyko į Tulūzos ir Bordo universitetus, kuriuose tuo metu dirbo į teisės filosofiją ir sociologiją orientuoti du pasaulinio garso teisininkai sociologai: institucionalizmo[1383] pradininkas Maurice'as Hauriou (1856–1929) ir socialinio solidarumo teorijos kūrėjas Leonas Duguit (1859–1928)[1384]. Šį savo apsisprendimą A. Tamošaitis grindė noru „asmeniškai susipažinti" su šiais dviem garsiais mokslininkais[1385]. L. Duguit tuo metu vertintas kaip „žymiausias XX a. pradžios teisės mokslininkas"[1386]. Laikydamasis antipozityvistinių pažiūrų, jis pripažino ikivalstybinę teisės kilmę, teisės viršenybę, kuriai paklusti turinti ir valstybė – faktiškai propagavo teisinės valstybės idėją. L. Duguit idėjų propaguotojas prieškario Lietuvoje buvo M. Römeris, 1902–1905 m. studijavęs Paryžiaus politinių mokslų privačioje mokykloje (pranc. *École libre des sciences politiques*) diplomatijos ir socialinių ekonominių mokslų skyriuose, klausęs ir žinomo prancūzų konstitucinės teisės teoretiko A. Esmeino paskaitų[1387]. Studijų Paryžiaus universitete paveiktas, M. Römeris išliko prancūzų teisinės kultūros lauke: savo teisės mokslo darbuose vėliau integravęs L. Duguit,

1382 Tamošaitis, A. Teisių mokslo dėstymas Prancūzijoj. – *Teisė*, 1927, nr. 11, p. 67.

1383 M. Hauriou bet kurias visuomenės organizuotumo formas – šeimą, politines partijas, profsąjungas, religijos, verslo ir kitokias organizacijas, susivienijimus, taip pat valstybę vadino „institucijomis". Visuomenės organizuotumą vaizdavo kaip šių santykiškai savarankiškų institucijų sąveikos tinklą visuomenės savivaldai pagrįsti. Veikė kaip korporatyvinės (sindikatinės) visuomenės pradininkas. Atitinkamai propagavo ir teisinį pliuralizmą: valstybės kuriama teisė yra viena iš teisių, kurias kuria kiekviena iš šių institucijų. Šitaip siekė pagrįsti pliuralistinę demokratiją.

1384 Veilentienė, Audronė. Antanas Tamošaitis – paskutinis tarpukario Lietuvos teisingumo ministras. – https://jkgg.lt/antanas-tamosaitis/

1385 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 966, l. 13.

1386 *LE*, t. 7 (1939), p. 126.

1387 Maksimaitis, M. ir Ruželytė, O. Mykolo Römerio gyvenimas ir veikla. – iš: Römeris, M. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė*, I, Vilnius: Pradai, 1995, p. X.

M. Hauriou ir A. Esmeino idėjas[1388].

Ar M. Hauriou ir L. Duguit idėjos paveikė A. Tamošaičio teisinę sąmonę, nėra žinoma, nes, sugrįžus į Lietuvą, A. Tamošaičiui teko dėstyti VDU ne teisės filosofiją, o romėnų teisę. Romėnų teisei jis skyrė ir pagrindinius savo darbus. Vėliau reiškėsi kaip advokatas, teisingumo ministras. A. Tamošaičio studijos ir bendravimas su H. Kelsenu, M. Hauriou, L. Duguit papildė sąrašą lietuvių, tiesiogiai bendravusių su modernios Vakarų kultūros kūrėjais.

Kalbant apie atskiras teisės filosofijos problemas, tai šiuo klausimu A. Tamošaitis kiek apibrėžčiau yra pasisakęs dėl teisės sąvokos ir jos reikšmės jurisprudencijai. Sekdamas vokiečių teisininku K. M. Bergbohmu (*Juristrudenz und Rechtsphilosophie*, I, 1922), teisės sąvoką laikė pagrindine teisės mokslo problema, iš kurios kylančios ir į kurią sueinančios visos kitos teisinės problemos[1389]. Neapibrėžus teisės sąvokos, „neįmanomas rimtesnis požiūris į teisę". Kaip mąstyti apie teisę, jei nežinai, ką teisės vardu reikia mąstyti[1390].

5.5 Kiti Paryžiuje ir kituose Prancūzijos universitetuose studijavę lietuviai teisininkai

Iš Paryžiuje studijavusių lietuvių teisininkų teisine, diplomatine ir kitokia kultūrine veikla Lietuvoje pasižymėjo jau minėtas Ladas (Vladas) Natkevičius (g. 1893), baigęs 1927 m. Paryžiaus universiteto Teisės fakultetą licencijato, o vėliau (1930 m.) – ir daktaro laipsniu. Diplomatijos ir teisės studijas tęsė minėtoje Paryžiaus diplomatijos mokykloje ir Tarptautiniame aukštojo mokslo institute (pranc. *L'Institut des Hautes Études Internationales*). Jo disertacija minėta tema buvo ne tik įvertinta „labai gerai", bet ir premijuota[1391]. L. Natkevičius buvo antras

1388 Romeris, M. Visuomeninė teisės kilmė (Natūralinės teisės sąvokos renesansas). – *Teisė*, 1922, nr. 29, p. 1–16; Romeris, M. Teisinės valstybės organizacija. – *Lietuvos universitetas 1922–1928 mokslo metais*, Kaunas, 1928, p. 6–31; M. Romeris, *Valstybė*, I, 1934 (1995), p. 170–191.

1389 Tamošaitis, A. Keletas minčių iš naujausios vokiečių teisės filosofijos literatūros. – *Teisė*, 1926, nr. 10, p. 10.

1390 Ten pat.

1391 Vlado Natkevičiaus Curriculum vitae ir ataskaita apie teisės studijas Paryžiaus universitete 1927 05 30 – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 669, l. 8, 19.

lietuvis teisininkas po K. Graužinio, įgiję Paryžiaus universitete teisės daktaro laipsnį. Tuo pačiu metu (1930) daktaro disertaciją čia gynė ir kitas lietuvis teisininkas Stasys Bačkis. (Apie lietuvių teisininkų disertacijas plačiau rašoma knygos skyriuje apie disertacijas).

V. Natkevičius pasižymėjo kaip kūrybingas ir platesnių interesų teisininkas, Prancūzijoje įgytas kvalifikacijas naudojęs ginti Lietuvos reikalams tarptautinėse institucijose ir renginiuose, paskelbęs tarptautinės teisės klausimais ne vieną studiją[1392]. Lietuvos vardui garsinti ir interesams ginti buvo parengęs prancūzų Carnegio *Donacijos* leidiniui keletą straipsnių apie Lietuvą: „Les considérations sur l'esprit scolaire en Lithuanie" (liet. „Svarstymai apie mokyklos koncepciją Lietuvoje"), žurnalui *L'esprit international* (liet. *Tarptautinė mintis*) – „Kodėl nėra sienos tarp Lietuvos ir Lenkijos"[1393]. Vėliau dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, diplomatinėje tarnyboje.

Tie lietuviai, kurie Paryžiaus universitete studijavo teisę, dažniausiai lankė ir minėtą Paryžiaus politikos mokyklą, nes tai buvo teisininkai, kurie ruošėsi ir diplomatiniam, konsuliniam darbui. Toje mokykloje, be diplomatijos, tarptautinės teisės, vyko ir plačios Europos ir pasaulio politikos krypčių studijos. Šią politikos mokyklą lankiusio Kazio Šumausko studijų ataskaita rodo, joje 1926 m. dėstyta: „Diplomatijos istorija nuo 1713 iki 1848 m." (prof. E. Rourgeois), „Diplomatijos istorija nuo 1848 iki šiol" (prof. Scheferis), „Tarptautinė teisė" (prof. Gidelis), „Šiuolaikinė Europa ir europiečių interesai" (prof. Rene Pinonas) ir kiti[1394].

Į Paryžiaus ir į kitus Prancūzijos universitetus lietuviai teisininkai dažnai

---

1392 Lado (Vlado) Natkevičiaus Curriculum vitae ir jo pranešimai Lietuvos atstovui Paryžiuje apie teisės studijas Paryžiaus universitete ir kitus nuveiktus darbus, 1927/28 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 669, l. 8–9, 19–20. Iš svarbesnių jo darbų šalia disertacijos minėtini: *Agresijos sąvokos evoliucija ir jos apibūdinimo reikšmė šių dienų tarptautinei pozityvinei teisei,* Kaunas (1934); *Tarptautinis privalomas arbitražas po Didžiojo karo* (1927), *Klaipėdos krašto cesijos raida* (1933), *Lietuvių-lenkų administracijos linija tarptautinės teisės atžvilgiu* (prancūzų ir lietuvių kalbomis, 1931, 1933) ir kiti.

1393 Vlado Natkevičiaus raštas Lietuvos ministrui pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui A. Valdemarui iš Paryžiaus, 1927 10 18. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1091, l. 40–41.

1394 Teisininko K. Šumausko studijų Paryžiaus universitete ir diplomatijos mokykloje ataskaita už 1926/27. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 951, l. 5.

vykdavo specializuotis ir rengti disertacijas. Paryžiaus ir Koeno universitetuose nuo 1929 m. specializavosi VDU Teisės fakulteto absolventas Domas Krivickas, vėliau dėstęs „Teisės enciklopediją“ ir „Tarptautinę teisę“ VDU. Administracinės teisės srityje Aix-Marselio universiteto Teisės fakultete 1926–1927 m. studijavo Jonas Navakas (g. 1896), tyrimo tema pasirinkęs valstybės ir piliečių konfliktą, jo sprendimą teisės priemonėmis[1395]. Tame pačiame Marselio universitete prekybos teisės, civilinės teisės, proceso ir tarptautinės privatinės teisės srityje 1927 m. žinias gilino Finansų ministerijos Mokesčių departamento akcizo skyriaus asistentas Pranas Barkauskas (g. 1900 04 03 Pažarstyje)[1396]. Nuo 1928 m. jis Grenoblio universitete studijavo Prancūzijos monopolijų organizacijas, akcizo mokesčio teisę. Ekonomikos daktaro disertaciją rašė pas žinomus prancūzų ekonomistus prof. Reboud ir Porte[1397]. Rengti disertaciją iš prekybos teisės į Paryžiaus universitetą 1937 m. buvo atvykęs ir Bronius Tomas Dirmeikis (1910–1961), jau baigęs VDU Teisės fakultetą, vėliau žinomas kaip Klaipėdos prekybos instituto dėstytojas, *Lietuvos aido* vyr. redaktorius. Čia jis lankė paskaitas „Prekybos teisė“ (prof. Percerau) ir „Jūrų prekybos teisė“ (prof. G. Ripertas). Prieš atvykdamas į Paryžių, Bazelio universitete buvo išklausęs prof. Edgaro Salino kursus „Bankas ir birža“ (vok. *Bank und Borse: Geschichte, Theorie und System*, 1935/36), „Dabarties finansų problema“, o Vienos Aukštojoje tarptautinės prekybos mokykloje ir Vienos universiteto Teisės fakultete 1936 m. vasaros semestre – „Prekyba ir vekselių teisė“ (prof. J. Hupka). Šių studijų pagrindu parengė disertaciją *Blankiniai įsipareigojimai vekseliuose* (pateikta VDU 1937 m., bet dėl įvairių priežasčių ginta, atrodo, tik 1942 m. Vilniaus universitete)[1398]. Teisės ir ekonomikos sandūroje di-

1395 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 126, l. 53.

1396 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 81, l. 6.

1397 P. Barkausko ataskaita apie teisės ir ekonomikos studijas Aix-Marselio ir Grenoblio universitetuose, 1927 12 05. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 81, l. 3, 6.

1398 B. T. Dirmeikio ataskaitos apie savo teisės studijas Bazelio, Vienos ir Paryžiaus universitetuose, 1935–1937 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 212, l. 6, 24, 35, 43, 54. Pasižymėjo kaip visuomenės veikėjas, žurnalistas, įvairių žurnalų redaktorius, advokatas, dėstė teisę Klaipėdos prekybos institute, buvo *Lietuvos aido* vyr. redaktorius, emigravo į Vakarus, knygos *Lietuva tironų pančiuose* (kartu su V. Rasteniu, 1947) autorius.

sertaciją *Lietuvos savivaldybės ir jų veikla* 1924–1927 m. Fribūro Teisės fakultete rašė Juozas Leimonas, vadovaujamas Šveicarijos Vyriausiojo Tribunolo teisėjo prof. I. Pillerio, dėsčiusio administracinę ir viešąją teisę[1399].

Daktaro laipsniu tarptautinės teisės studijas Strasbūro, Tulūzos, Bordo universitetuose 1936–1939 m. baigė B. Kazlauskas, Nansi universitete 1937 m. – Antanas Činikas, prancūzų Lilio katalikiškame universitete 1926 m. – Juozas Gaurilius, parašęs diplominį darbą lietuviška tema *Lietuvos konstitucija*, 1927 m. studijas gilinęs specialioje Tarptautinėje mokslų akademijoje prie Tarptautinio Teismo rūmų Hagoje, 1928 m. – Tarptautinės teisės kursuose Ženevoje. 1929 m. paskirtas į Lietuvos konsulato San Paule (Brazilija) sekretoriaus pareigas[1400]. Specializuotis kriminalinio persekiojimo srityje į dvi Romos kriminalinės policijos mokyklas (it. *Scuola di applicazione Giuridico-Criminale pressola R. Universita di Roma* ir *Scuola polizia scientifica*) 1928 m. buvo pasiųstas tais metais VDU Teisės fakultetą baigęs Vidaus reikalų ministerijos stipendininkas Brunonas Kalvaitis (1902–1960), studijas 1930 m. dar tęsęs ir Romos universitete. Žinių apie jo studijų turinį nėra. Galbūt dalis jų buvo neviešo naudojimo. Bet sprendžiant iš jo iniciatyvios kūrybinės ir valstybinės veiklos, studijos Romoje jam turėjo pozityvios įtakos, paskatinusios B. Kalvaitį naujoviškai veiklai Lietuvoje. Vos tik grįžęs į Lietuvą, jis 1935 m. tapo vienu iš *Kriminalistikos žinyno* steigėjų ir jo redaktoriumi, 1938 m. redagavo leidinį *Kova su piktu radijo bangomis*. 1932 m. dėstė kriminalinę psichologiją Kauno policijos mokykloje. Rašė įvairiais tarptautinio nusikalstamumo, įtariamųjų psichologijos tyrimo būdų, bausmių griežtinimo, valstybės neutralumo ir kitais klausimais. Atstovavo Lietuvai tarptautiniuose suvažiavimuose 1933 m. Berlyne, 1939 m. Romoje, 1935–1939 m. buvo patarėjas teisės klausimais prie Prancūzijos atstovybės ir Italijos pasiuntinybės Lietuvoje[1401].

1399 J. Leimono ataskaitos Švietimo ministerijai apie studijas Fribūro universitete 1924/25. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 526, l. 4, 12, 19.

1400 Juozo Gauriliaus Curriculum vitae, 1935 08 24. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 265, l. 12.

1401 B. Kalvaičio studijų Romoje asmeninė byla 1928–1930 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 414, l. 4, 17 ir https://lt.wikipedia.org/wiki/Brunonas_Kalvaitis

Teisės studijos užsienyje teikė Lietuvos teisininkams galimybių ne tik išplėsti savo teisinės kultūros akiratį, sustiprinti savo kvalifikacijas kitų šalių patyrimu, bet ir išviešinti tarptautiniu lygiu, užsienio kalbomis (prancūzų vokiečių, italų) Lietuvos teisę į suverenitetą Vilniaus kraštui, jos teisinius argumentus, susilaukti kitų šalių pritarimo šiuo klausimu. Įrodinėdami Lenkijos agresijos prieš Lietuvą priešingumą ir tarptautinei teisei, jie aktyvavo ir žinomą R. Iheringo principą: „Kas gina savo teisę, tas gina teisę apskritai". Priminė apie būtinybę aktyvinti civilizuoto pasaulio pastangas gyventi pagal tarptautinės teisės (žmoniškumo) nustatomas taisykles akivaizdoje tų grėsmių, kurios tada kilo Europoje ne tik prieš tarptautinę teisę, bet ir prieš teisę apskritai tiek iš Vakarų (nacistinės Vokietijos), tiek ir iš Rytų (komunistinės Sovietų Sąjungos).

6. Fizinė kultūra

6.1 Siela linkusi ilgiau gyventi sveikame negu paliegusiame kūne

Tai buvo ne pirmo būtinumo, bet su visapusiškos asmenybės plėtra susijusios studijos. Dėl tradiciškai suprantamos krikščionybės ir menkų ekonominių galimybių ilgą laiką labiau rūpintasi sielos negu kūno sveikata ir gerove. Bet augant ekonominėms galimybėms modernėjanti visuomenė darėsi pajėgi įveikti ir šių vertybių disharmoniją pagal antikos išmintį – *mens sana in corpore sano*, t. y. suvokti, kad sveikame kūne geriau klesti ir sielos reikalai, ir pati siela linkusi ilgiau ir laimingiau gyventi sveikame kūne ir skubiau palikti paliegusį kūną. O vienas iš kelių į kūno ir sielos harmoniją – fizinis kūno lavinimas.

Nors Lietuvos gimnazijose mokyta fizinio lavinimo ir veikė kai kurių sričių sporto organizacijos – Lietuvos fizinio lavinimo sąjunga (1922), Lietuvos sporto lyga, bet iki 1930 m. sportas čia – dar savamokslis. Skelbta, kad Lietuva neturinti nė vieno lietuvio sporto specialisto (instruktoriaus). Kviesti sporto specialistus iš užsienio Sporto lyga neturėjo lėšų. Todėl ir šiuo atveju į talką sportuojančiai

tautos daliai ėjo Lietuvos valstybė. Be to, ir pačiai Lietuvai vis plačiau įsitraukiant į tarptautinį gyvenimą rūpėjo aktyviai įsijungti ir į sportinį kaip į naują ir gana efektyvų būdą tautos žinomumui ir orumui pareikšti. Vėlesni įvykiai parodė, kad lietuvių krepšininkų pergalės 1937 ir 1939 m. Europos krepšinio čempionatuose išgarsino Lietuvos vardą ir pakėlė jos orumą galbūt aukščiau negu visos kitos iki tol organizuotos savireklamos užsienyje. Šios pergalės, nors ir pavėluotai, pažadino sportui visą Lietuvą. Taip pat jos iškalbingai pademonstravo ne tik kvalifikuoto sporto, bet ir lietuvių, gyvenančių Lietuvoje ir užsienyje, sportinių kvalifikacijų jungties reikšmę bendroms pergalėms siekti.

6.2 Užsienyje studijuojantys lietuviai – pirmieji tarptautinių varžybų dalyviai

Lietuvių kelias į tarptautinį sportą ėjo ir per atskirus lietuvius, studijavusius užsienio universitetuose mokslus, tolimus nuo sporto, bet teikusius galimybių stebėti sportinį užsienio šalių gyvenimą ir panorusius išbandyti jame ir savo galimybes. Vienas iš tokių buvo Kęstutis Bulota, 1921–1930 m. (su pertraukomis) studijavęs savo lėšomis Berlyno Šarlotenburgo aukštojoje technikos mokykloje. Jis buvo pirmasis čiuožėjas lietuvis, ryžęsis dalyvauti 1928 m. vasario 11–19 dienomis Sankt Morice (Šveicarija) vykusiose II olimpinėse žiemos žaidynėse ir oficialiai skelbtis kaip Lietuvai atstovaujantis. Žaidynėse dalyvavo 464 sportininkai iš 25 valstybių. K. Bulota lenktyniavo visose keturiose greitojo čiuožimo rungtyse. Nors neturėdamas specialaus trenerio ir sistemingų treniruočių, 10 000 m rungtyje užėmė 5 vietą (iš 7 dalyvių), 500 m rungtyje – 25-tą (33), 1500 m – 25-tą (29), o 5 000 m – 25-tą vietą (32)[1402]. Studijų užsienyje metu K. Bulota pasiży-

100 pav. Kęstutis Bulota (1896–1942)

1402 Žilinskas, J. Mūsų sportininkai olimpinėse žaidynėse. – *Mokslas ir gyvenimas*, 1979, nr. 11, p. 26; https://lt.wikipedia.org/wiki/k%c4%99kestutis_bulota; https://lt.wikipedia.org/wiki/1928_m._%C5%BEiemos_olimpin%C4%97s_%C5%BEaidyn%C4%97s.

mėjo ir kaip ledo ritulio žaidėjas – kartu su dviem kitais toje pačioje Berlyno aukštojoje technikos mokykloje studijavusiais lietuviais architektu Vytautu Mošinskiu ir Glebu Boleckiu 1929 m. dalyvavo tos mokyklos ledo ritulio komandoje, sudarydami pusę jos sudėties[1403]. K. Bulota jau prieš tai buvo žinomas Lietuvoje ne tik kaip didelis sporto entuziastas, bet ir kaip universalus sportininkas. Laikomas dviračių sporto, greitojo čiuožimo, ledo ritulio, futbolo, sportinio ėjimo ir kitų sporto šakų pradininku Lietuvoje[1404].

6.3 Pirmosios stipendijos kūno kultūrai studijuoti

Individualūs lietuvių pasirodymai tarptautiniame sporte, taip pat ir grupinis lietuvių dalyvavimas 1928 m. Amsterdamo vasaros olimpinėse žaidynėse galbūt paskatino Lietuvos vyriausybę greičiau apsispręsti dėl paramos kvalifikuotam sportui ir apskritai fizinei kultūrai Lietuvoje plėtoti, irgi pasinaudojant Vakarų patirtimi per studijas užsienyje. Apsispręsta vykti į užsienį studijuoti dviejų su kūno kultūra susijusių dalykų: 1) mokyklinės mankštos, gimnastikos, akrobatikos, plaukymo, šuolių į vandenį, įvairių žaidimų, jų metodikų ir 2) sporto medicinos sportuojančių asmenų sveikatos būklei palaikyti, stiprinti ir atstatyti.

Šiuo tikslu Lietuvos valstybė 1930 m. paskyrė tris pirmąsias stipendijas mokyklinei kūno kultūrai ir vieną sporto kokybei kelti: iš jų dvi pirmąsias – VDU istorijos studentui Algirdui Vokietaičiui (g. 1909) ir Marijai Baronaitei (g. 1908), baigusiai 1929 m. Rygos fizinio lavinimo institutą, tuo metu mokytojavusiai Mažeikių gimnazijoje, o sporto stipendiją – jau Lietuvoje pagarsėjusiam penkiakovininkui

1403 *Naujas žodis*, 1929, nr. 2, p. 61.

1404 *VLE*, t. III (2003, p. 609). Rodė didelį aktyvumą ir kitose srityse: 1923 m. vadovavo Klaipėdos sukilėlių būrui, aktyviai veikė Berlyno lietuvių studentų draugijoje, 1935–1940 m. – Kelių ir statybos direkcijos direktorius, bendradarbiavo spaudoje. K. Bulota 1941 06 14 sovietinių okupantų suimtas, išvežtas į Šiaurės Uralo lagerius, kur 1942 m. žuvo (nušautas, kai bandė pabėgti). Plačiau apie K. Bulotą – šią plačios erudicijos ir daug Lietuvai nusipelniusią asmenybę žr. internetinį šaltinį: https://www.ltok.lt/atletai/kestutis-bulota/
Tuo pačiu metu (1928 m.) olimpinių žaidynių istorijoje pasigarsino ir lietuvaitė Albina Osipavičiūtė iš JAV, Amsterdamo plaukymo olimpiadoje tapusi pasaulio plaukimo čempione, nors ir ne Lietuvai atstovavusi (*Naujas žodis*, 1930, nr. 9, p. 201; *LE*, t. XXI, p. 223).

Stasiui Šačkui (g. 1907)[1405].

A. Vokietaitis ir M. Baronaitė kūno kultūros studijų vietą pasirinko Vienos universitetą, o šalutiniu mokslu – geografiją. Bet vėliau jų studijų keliai išsiskyrė. A. Vokietaitis 1930–1934 m. baigė Vienoje ketverių metų kūno kultūros studijas, parašęs „naminį darbą" „Fizinis auklėjimas Sovietų Rusijos mokyklose" (vok. *Die körperliche Erziehung in den Schulen Sowjetrusslands*). Jame, remdamasis originalia rusų literatūra, nagrinėjo fizinio auklėjimo Sovietų Sąjungos mokyklose formas, jo organizaciją, teorinius pagrindus[1406]. Vienoje įgijo plaukimo trenerio diplomą, kuris jam leido 1934 m. užimti Lietuvos plaukymo rinktinės trenerio pareigas. Grįžęs iš Vienos, 1935 01 01 paskirtas Aukštųjų kūno kultūros kursų lektoriumi.

Šios pareigos paskatino jį vėl vykti studijų į užsienį, šį kartą – siekti fizinio lavinimo profesūrai būtino mokslinio laipsnio. 1937 m. kovo 15 d. gavęs Švietimo ministerijos stipendiją, išvyko į Marburgo universitetą šalutiniais dalykais pasirinkęs filosofiją, psichologiją ir rusų filologiją. Psichologijos kursą jis jau buvo išklausęs Vienoje pas garsiąją psichologę Charlotte Bühler, filosofiją Marburgo universitete studijavo pas vokiečių psichologą ir filosofą prof. Erichą Jaenschą (1883–1940), vieną iš aktyvių nacionalsocializmo ideologijos propaguotojų, siekusį Marburgo universitetą paversti nacionalsocialistinės filosofijos centru[1407]. A. Vokietaitis išklausė bent du jo skaitomus filosofijos kursus: „Filosofijos įvadas ir pasaulėžiūros klausimai" (1937), „Tiesa ir moralė" (1938). Disertacijos medžiagai rinkti 1937 m. vasaros atostogų metu (rugpjūčio 6–20 d.) lankė Anglijoje vykusius Fizinio lavinimo kursus Lydse prie Carnegie fizinio rengimo koledžo (angl.

1405 Savo autobiografijoje S. Šačkus nurodė svarbesnius savo sportinius pasiekimus: II Lietuvos sporto lygos olimpiadoje jis pasiekė Lietuvos penkiakovės rekordą, surinkęs 238 taškus, 1928 m. – lengvosios atletikos rekordus: šuolis su kartimi 3,20 m (rekordas), šuolis į tolį 6,26 m, trišuolis 12,25 m, disko metimas – 34, 40 m (bėgimas). Šiuolaikinių rezultatų požiūriu tai buvo galbūt ir kuklūs pasiekimai, bet tada jis su šiais rezultatais buvo pirmas Lietuvoje (Sportininko S. Šačkaus studijų Vokietijoje asmens byla 1930–1934 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 905, l. 1–2, 10, 42).

1406 VDU Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos protokolas, 1939 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1567, l. 20–21.

1407 https://de.wikipedia.org/wiki/Erich_Rudolf_Jaensch.

Carnegie Physical Training College), kuriame domėjosi nauja anglų mokyklinės mankštos linkme. Apie šiuos kursus vėliau jis rašė lietuvių spaudoje[1408]. Studijas Marburge baigė 1938 m., išlaikęs filosofijos daktaro egzaminus ir parašęs disertaciją *Nūdienos pirmaujančių šalių mokyklinės gimnastikos nacionalinės formos ir jų sisteminimo problema*, kuri buvo išleista Marburge 1939 m. vokišku pavadinimu: *Problem der Systematik und der nationalen Form im heutigen Schulturnen der führenden Länder* (1939, Marburg, Lahn, 106 p.)[1409]. Jo disertacijos mokslinė vertė buvo prilyginta VDU disertacijoms ir tuo pagrindu jis 1939 m. paskirtas VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Fizinio auklėjimo katedros jaunesniuoju asistentu[1410]. 1931 m. treniravo moterų rankinio komandą, nuo 1934 m. – Lietuvos plaukimo rinktinę.

Antroji stipendininkė Marija Baronaitė kūno kultūrą keturis semestrus (1930–1932) studijavo Austrijos Kūno kultūros institute prie Vienos universiteto. Bet įsitikinusi, kad čia daug kas kartojosi iš to, ką ji buvo studijavusi panašioje Rygos kūno kultūros mokykloje, 1932 m. persikėlė į Mokytojų gimnastikos ugdymo institutą prie Graco universiteto (vok. *Institut für Turnlehrerausbildung an der Universität in Graz*). Jį baigė 1935 m. parašiusi diplominį darbą *Mergaičių ir moterų gimnastikos raida vokiečių kultūroje nuo 1900 m.* (vok. *Die Entwicklung des Mädchen- und Frauenturnens im deutschen Kulturgebiete seit 1900*). Nuo 1935 02 01 paskirta Aukštųjų kūno kultūros kursų lektore[1411].

Be M. Baronaitės, kūno kultūrą užsienyje studijavo ir daugiau merginų. Prahoje ritminės gimnastikos kursus pagal Jaques'o Dalcroze metodą 1923 m. baigė jau minėta pedagogė Marija Kuraitytė-Varnienė[1412]. Danutė Marija Nasvytytė,

1408 Vokietaitis, A. Vasaros kursai anglų fizinio lavinimo mokytojams Leedse. – *Fizinis auklėjimas*, 1937, nr. 3.

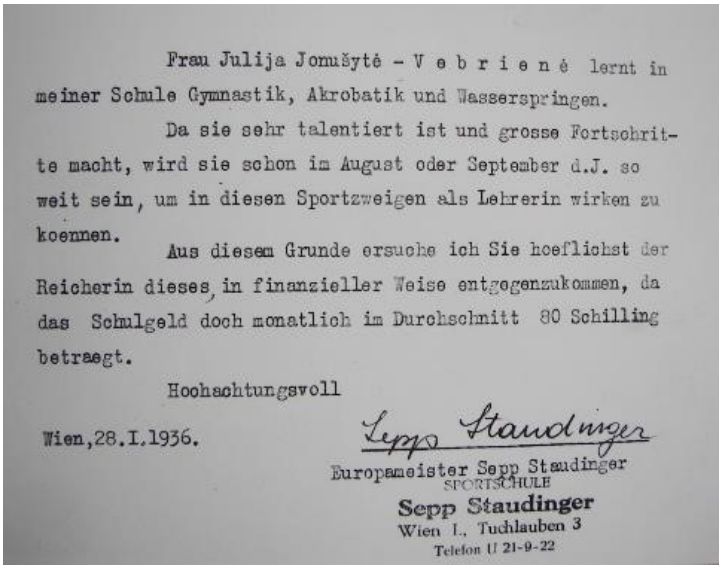
1409 A. Vokietaičio kūno kultūros ir šalutinių disciplinų studijų Vienos ir Marburgo universitetuose asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1057, l. 1, 3, 9, 21, 27.

1410 Ten pat.

1411 M. Baronaitės Curriculum vitae, 1937 09 07 ir įvairų metų ataskaitos studijų Vienos ir Graco universitetuose 1930–1934. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 83, l. 68, 88–89.

1412 Vosiliūnienė, E. Marija Varnienė – pedagogė ir mažo vaiko draugė. – *Moteris. Lietuvių moterų žurnalas*, 1976, nr. 2.

kaip Švietimo ministerijos stipendininkė, 1936–1937 m. lankė Berlyne privačią operos baletmeisterio prof. Rudolfo von Labono gimnastikos ir meninių šokių Juttos Klamt mokyklą, kurios vedėjas jos pasiekimus aukštai vertino[1413].

Frau Julija Jonušytė - V e b r i e n ė lernt in meiner Schule Gymnastik, Akrobatik und Wasserspringen.

Da sie sehr talentiert ist und grosse Fortschritte macht, wird sie schon im August oder September d.J. so weit sein, um in diesen Sportzweigen als Lehrerin wirken zu koennen.

Aus diesem Grunde ersuche ich Sie hoeflichst der Reicherin dieses, in finanzieller Weise entgegenzukommen, da das Schulgeld doch monatlich im Durchschnitt 80 Schilling betraegt.

Hoohachtungsvoll

Wien,28.I.1936.

Europameister Sepp Staudinger
SPORTSCHULE
Sepp Staudinger
Wien I., Tuchlauben 3
Telefon U 21-9-22

101 pav. Europos čempiono Seppo Staudingerio tarpininkavimo raštas Lietuvos švietimo ministerijai skirti J. Jonušytei-Vėbrienei finansinę paramą sumokėti 80 šilingų mokestį už mokslą jo privačioje mokykloje.

Nurodo J. Jonušytės-Vėbrienės pasiektą pažangą siekiant gimnastikos, akrobatikos ir šuolių į vandenį sporto šakų mokytojos diplomui gauti. Viena, 1936 01 28 (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 875, l. 156)

Kūno kultūra kartais susiliedavo su menu. Štai Paryžiaus profesionalių šokių sąjungos mokykloje 1928 m. tobulinosi šokėja iš Kauno Olga Iljinskaitė-Mintauckienė (g. 1896), kuri nuo 1923 m. vadovavo savo pačios įsteigtai Kaune privačiai baleto mokyklai[1414]. Valstybinėje Vienos muzikos ir meno akademijoje gimnastiką ir meninius šokius nuo 1932 m. privačiai studijavo Julija Jonušytė-Vėbrienė (g. 1906), siekusi sporto mokytojos diplomo. 1936 m. ji paraleliai dar lankė dvi privačias sporto mokyklas: Otto ir Hildės Alttmannų (vok. *Die Schule für Gymnastik, Akrobatik und Sport in Wien*), kurioje mokėsi gimnastikos, akrobatikos, čiuožimo, slidinėjimo, o Europos čempiono Seppo Staudingerio sporto

1413 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 879, l. 99.

1414 https://www.wiki-data.lt-lt.nina.az/Olga_Iljinskait%C4%97-Mintau%C4%8Dkien%C4%97.html.

mokykloje – vandens sporto ir meninių šuolių į vandenį nuo tramplino[1415].

102 pav. Stasys Šačkus (1907–1985)

Stasys Šačkus, gavęs stipendiją, skirtą sportui kultivuoti, 1930–1934 m. baigė Berlyno aukštąją kūno kultūros mokyklą (vok. *Deutsche Hochschule für Leibübungen, Berlin-Spandau*). Joje studijavo futbolą, rankinį (rankasvydį), boksą, irklavimą, mankštos psichologiją ir įvairių sporto šakų metodikas. Studijas baigė 1934 m. parašęs diplominį darbą iš sporto žurnalistikos *Sporto spaudos uždaviniai* (vok. *Die Aufgaben der Sportpresse*)[1416].

Tą pačią Berlyno Špandau sporto mokyklą 1929 m. (du mėnesius) lankė Kybartų policijos I nuovados viršininkas Vytautas Reivytis[1417] ir Kauno žydų gimnazijos mokytoja Berta Apreskytė (g. 1914). Belgijos Karinį kūno kultūros institutą (pranc. *Institut Militaire d éducation physique*) 1935–1937 m. baigė Lietuvos armijos leitenantas Jonas Vabalas[1418]. Kopenhagos (Danija) kūno kultūros institutą 1935 m. baigė Fritcas Markūzas, 1940 m. mokytojavęs Šiaulių III vidurinėje mokykloje[1419], 1937 m. – Dovydas Buršteinas (g. 1911 05 23 Kaune), čia studijavęs lengvąją atletiką, plaukimą, kamuolio vedimą, gimnastiką, nuo 1940 m. Ukmergės žydų gimnazijoje mokytojas[1420]. Mankštos, fechtavimosi ir kitų sporto šakų Vienos universiteto Filosofijos fakultete nuo 1936 m. mokėsi žinomas ano meto Lietuvoje sportininkas Erichas Pempė (1911–1990 m. JAV).

Pagal mainų programą E. Pempė 1936 m. trumpai lankė Švedijos Geteborgo fizinio lavinimo mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursus. Kaip klaipėdietis nepriimtas į Berlyno fizinės kultūros institutą, tais pačiais metais įstojo į Vienos

1415 Julijos Jonušytės-Vėbrienės prašymas Lietuvos švietimo ministrui paskolos studijoms baigti 1936 01 29. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 875, l. 154.

1416 S. Šačkaus studijų Vokietijoje asmens byla 1930–1934 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 905, l. 1–2, 10, 42.

1417 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 781, l. 1, 3.

1418 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 998, l. 3, 5.

1419 LCVA, f. R762, ap. 4, b. 107, l. 73

1420 Ten pat, l. 108; f. 391, ap. 6, b. 1268, l. 11.

fizinio lavinimo institutą prie Vienos universiteto, bet tik laisvu klausytoju: jam leista lankyti visas paskaitas ir kursus nelaikant jokių testų ir egzaminų[1421]. Vienoje E. Pempė dirbo vienos iš modernių fizinio lavinimo tendencijų kūrėjos dr. Margaretos Streicher vedamame seminare. Jame skaitė savo parengtą ir pasisekimo sulaukusį referatą apie žmogaus kūne išsiskiriantį adrenaliną, jo reikšmę[1422]. Beveik pusmetį tais pačiais metais žinias gilino Stokholmo Karališkajame kūno kultūros institute. Bet švediškoje gimnastikos sistemoje neradęs nieko naujo, 1937 m. persikėlė į Olandijos Amsterdamo Fizinio lavinimo institutą, kuriame tuo metu dirbo naujų fizinio lavinimo tendencijų pradininkas austras doc. dr. Karlas Gaulhoferis (1885–1941)[1423], sukūręs kartu su minėta M. Streicher natūralaus požiūrio į fizinį lavinimą koncepciją. E. Pempę sudomino aiškiai K. Gaulhoferio išvesta riba tarp sporto ir fizinio lavinimo: sporto tikslas – rekordas, čempionas, fizinio lavinimo – psichologinė ir fizinė vidinė žmogaus santarvė[1424]. Iš čia – skirtingų metodikų būtinybė.

Tai tapo pagrindine E. Pempės metodologine idėja skirti šias dvi skirtingų tikslų siekiančias fizinio judesio sritis. Jis atsisakė siūlymo Lietuvoje vadovauti Jaunalietuvių sporto sąjungai, sakė, kad jam artimesnis fizinis lavinimas kaip brėstančios asmenybės formavimas gerinant fizinę formą tam, kad būtų sustiprintos visos kūno funkcijos, tarp jų – ir intelektualios.

Po įspūdingų Lietuvos krepšininkų pergalių 1937 ir 1939 m. Europos krepšinio čempionatuose, arba kaip tada buvo sakoma – Lietuvai sugrįžus į „pasaulio sporto žemėlapį", šalyje vyko didelis sportinis sujudimas, perorientavęs ir visą

1421 Winglap, J., *Tapatybės kryžkelėje: tarp vokiškumo ir lietuvybės 1932–1940 m*. Vertimas iš anglų kalbos. Vilnius: Briedis, 2021, p. 113.

1422 Ten pat, p. 126.

1423 Karlas Gaulhoferis atstovavo holistiniam kūno kultūros požiūriui, sukūręs kartu su dr. Margarete Streicher 1930–1942 m. tarptautinio dėmesio sulaukusią vadinamąją natūraliąją gimnastiką, kurioje skyrė sportą nuo fizinio lavinimo, bandė išsiaiškinti, kas fiziniame judesyje yra natūralu (nepriklausoma nuo kultūros), o kas nenatūralu. Šias pažiūras išdėstė trijų tomų veikale *Natürliches Turnen*. System des Schulturnens, herausgegeben von Hans Groll, 1966.

1424 Winglap, J., *Tapatybės kryžkelėje*, p. 114, 132–133.

fizinį lavinimą, jo metodus, programas ir praktiką į sportą. Krepšinis, iki tol buvęs vienu iš konkurencinių žaidimų, dabar fizinio lavinimo programoje tapo vienintelis. Patys fizinio lavinimo mokytojai ėmė virsti ne fizinio lavinimo, o sporto srities žmonėmis-treneriais. E. Pempė į tai reagavo kritiškai. Remdamasis minėta K. Gaulhoferio natūraliosios gimnastikos idėja, jis ragino išsaugoti fizinio lavinimo ir sporto skirtumą: „<...> sporto atveju dėl didžiulio dėmesio keliems išrinktiesiems, dėl kelių krepšininkų šlovės nukenčia daugelis kitų mokinių, kurie neturi fizinių duomenų konkrečioms sporto šakoms. Jie lieka nuošalyje. Trenerių paskirtis – auginti čempionus, bet tai nėra fizinio lavinimo mokytojo darbas.“[1425] Kiekvienas bręstantis jaunuolis jaučiąs poreikį fiziškai tobulėti, įveikti savo baimes, nepasitikėjimą. Kaip mokėjimas skaityti, rašyti, skaičiuoti suteikiąs žmogui pasitikėjimą savo proto gebėjimais, tokio pat pasitikėjimo teikiąs ir gebėjimas tinkamai valdyti savo kūną. E. Pempė, mokytojavęs Klaipėdos Vytauto Didžiojo, vėliau kitų miestų gimnazijose, sakė siekęs paversti mokinius ne gimnastais, o tik formuoti jų fizinę, dvasinę pusiausvyrą[1426].

Nuo fizinio lavinimo medicinos iki sporto medicinos. Jau 1921 m. Lietuvoje imta rūpintis fizinio lavinimo efektyvumu aiškinantis, kurie pratimai mediciniškai labiausiai atpalaiduoja, pažadina kūno ir dvasios energiją, stiprina jo funkcijas, kokia apranga sportinės higienos požiūriu labiau atitinka medicinos rekomendacijas. Pasisukta fizinio lavinimo ir medicinos integracijos linkme, kad fizinis lavinimas, dėstomas mokyklose, Aukštuosiuose fizinės kultūros kursuose, kariuomenėje, būtų grindžiamas medicinos rekomendacijomis, o medicinos raida būtų orientuojama ir į fizinio lavinimo poreikius. Taip tikėtasi abipusės pažangos. Rengti tokios medicinos specialistus irgi imtasi per studijas užsienyje.

Antanas Jurgelionis (g. 1896) buvo pirmasis nepriklausomos Lietuvos studentas, pradėjęs fizinio lavinimo ir medicinos jungties studijas užsienyje. 1921 m.

1425 Ten pat, p. 150.

1426 Ten pat, p. 144.

103 pav. Antanas Jurgelionis (1894–1976)

grįžęs iš Rusijos, kur aukso medaliu buvo baigęs Peterburgo Kotrynos gimnaziją ir šešis semestrus studijavęs Peterburgo (Rusija) karo medicinos akademijoje, gavęs Krašto apsaugos ministerijos stipendiją, jis tais pačiais 1921 m. išvyko į Paryžiaus universiteto Medicinos fakultetą ir Val de Grace akademiją studijuoti mediciną, orientuotą į fizinio lavinimo ir higienos poreikius. Studijas baigė 1925 m. daktaro laipsniu, parašęs disertaciją *Kai kurios fizinio lavinimo sampratos* (pranc. *Quelques considérations sur le éducation physique*)[1427] ir atlikęs minėtoje akademijoje fizinio lavinimo vadovams reikalingą specialų stažą. Todėl kai kurių autorių laikomas „pirmuoju šalies sporto mokslininku“[1428]. Įgytu išsilavinimu nesitenkino: 1927 m. dar lankė Tautų Sąjungos rengtus trijų mėnesių socialinės ir mokyklų higienos kursus ir tokius pat kursus Olandijoje, Belgijoje ir Šveicarijoje. 1928 m. dalyvavo tarptautinėje fizinio lavinimo konferencijoje Sankt Morice (Šveicarija), buvo vienas iš tų, kurių iniciatyva toje konferencijoje įkurta fizinio lavinimo gydytojų specialistų tarptautinė sąjunga (Lietuva tapo viena iš jos narių). Tais pačiais metais kitame Tarptautiniame fizinio lavinimo kongrese Amsterdame A. Jurgelionis skaitė pranešimą „Moderniosios olimpiados netobulumai“, kurio siūlymai buvę paskelbti kongreso darbų leidinyje *Congres international de éducation physique et de sport* (Amsterdamas, 1928)[1429]. Grįžęs 1930 m. skaitė panašaus turinio paskaitas Lietuvos kariuomenės karo gydytojams, 1935 m. – Aukštuosiuose kūno kultūros kursuose, vedė karininkams fizinio lavinimo pratybas[1430].

1427 A. Jurgelionio Paryžiuje parengta disertacija Lietuvoje 1939 m. nebuvo pripažinta lygiavertiška VDU disertacijoms. – VDU Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos nuomonė. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1567, l. 48.

1428 https://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Jurgelionis.

1429 Antano Jurgelionio Curriculum vitae, 1937 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 394, l. 7, 11–12.

1430 Ten pat.

Sportui atsiskiriant nuo įprasto fizinio lavinimo, kilo poreikis turėti ir kitaip specializuotos medicinos – sporto. Iš sporto medicinos jau reikalauta sudėtingesnės paramos: atsižvelgiant į konkretaus sportuojančio fizines charakteristikas, paskirstyti organizmui saugias fizines apkrovas, parinkti ir pagrįsti metodikas treniruočių, atpalaiduojančių ir sustiprinančių organizmo fizines galias aukštiems rezultatams siekti, padėti greičiau gyti patyrusiems traumas ir kt.

Pirmuoju tokiu sporto mediku tapo Vladas Kviklys (1908–1985), įgijęs specializuoto mediko kvalifikaciją taip pat užsienyje. Baigęs mediciną VDU, jis 1934 m. buvo pasiųstas į Romos dvimetę Fizinio ugdymo akademiją (it. *Accademia Fascisto di Educazione Fisica*) specializuotis sporto medicinos srityje. Ta akademija lietuviams atrodė patraukli, nes joje, šalia bendrų medicinos dalykų, kai kurių sporto šakų (plaukimo, slidinėjimo, gimnastikos, šaudymo), filosofijos ir pedagogikos, dėstė sporto patologiją, antropometriją, traumatologiją, cinematiką[1431]. Bet įstoti į ją nebuvo paprasta, nes ji buvo ne tik tautiškai, bet ir ideologiškai uždara – į ją buvo priimami tik italai ir tik fašistinių organizacijų nariai. Nors Lietuvos pasiuntinys Italijoje V. Čarneckis dėl to ir dėjo daug pastangų, italai atsikalbinėjo, kad jiems būtų nepatogu prieš kitas tautas, jei lietuviams padarytų išimtį. Todėl V. Kvikliui teko stoti į šią akademiją tik laisvojo klausytojo teisėmis, t. y. baigti studijas negaunant oficialaus diplomo. Jis nuo 1934 m. lapkričio 3 d. lankė paskaitas ir Romos universiteto Medicinos fakultete, o praktikos darbus atlikinėjo minėtoje Fizinio ugdymo akademijoje. Taip pat lankė ir Italijos nacionalinio olimpinio komiteto organizuotus trijų mėnesių sporto medicinos kursus (it. *Comitato olimpico nazionale italiano*), kuriuos baigęs 1935 m. kovo 15 d. gavo jau ir oficialų sporto medicinos diplomą[1432]. Kursų diplomu nesitenkindamas, tais pačiais metais išvyko į Austrijos Graco Aukštųjų mokyklų sporto centrą (vok. Amt für Leibsübungen), lankė to centro organizuotą dviejų savaičių

1431 V. Kviklio prašymas Švietimo ministrui stipendijos studijuoti Romos fizinio ugdymo akademijoje, 1934 05 28. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 508, l. 12.

1432 V. Kviklio studijų Romoje ataskaita 1934/35 m. – Ten pat, l. 20; LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1557, l. 439.

kūno kultūros stovyklą prie Adrijos jūros (Jugoslavija). Studijas Grace V. Kviklys baigė 1937 m., o 1938 m., apgynęs disertaciją *Mechaniniai žmogaus kūno gebėjimų pasiekimai* (vok. *Die mechanische Leistungfähigkeit eines Menschen*), gavo to universiteto daktaro laipsnį[1433]. Vėliau tapo Lietuvoje žinomas kaip sanitarijos ir higienos gydytojas mokslininkas.

Grįžusiųjų poveikis. Grįžę po studijų užsienyje, šie asmenys buvo skiriami į idėjiškai svarbias valstybines pozicijas, kurios teikė jiems tribūną ir organizacinių galimybių pažintomis Vakarų Europoje įvairių sporto šakų, fizinio lavinimo metodikomis, idėjomis, įgytais įgūdžiais artinti Lietuvos fizinės kultūros lygį prie vakarietiškojo. A. Vokietaitis, M. Baronaitė, S. Šačkus po studijų užsienyje buvo paskirti Aukštųjų kūno kultūros kursų lektoriais[1434], o S. Šačkus ir A. Vokietaitis vėliau ir – VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Fizinio auklėjimo katedros asistentais, dėstė užsienyje studijuotus kūno kultūros dalykus.

Įgytos užsienyje žinios, matyti pavyzdžiai lėmė ir tai, kad jie tapo įvairių naujovių šioje srityje pradininkais Lietuvoje. A. Jurgelionis 1931 m. įsteigė ir redagavo žurnalą *Fiziškas auklėjimas*, parengė Kūno kultūros įstatymo projektą, inicijavo Kūno kultūros rūmų statybą Kaune ir tapo pirmuoju tų rūmų direktoriumi. 1929 m. organizavo prie Švietimo ministerijos fizinio auklėjimo referentūrą, subūrė Fizinio auklėjimo draugiją, tapusią metodiniu centru, paskelbė draugijos įstatus[1435], 1928 m. vadovavo Lietuvos sportininkų delegacijai Amsterdamo olimpinėse žaidynėse. Rašė knygas ir išleido vadovėlį kūno kultūros klausimais. A. Vokietaitis įkūrė Kūno kultūros mokytojų sąjungą ir jai 1939–1941 m. vadovavo[1436]. Kita kūno kultūrą užsienyje studijavusių asmenų dalis tapo įvairių Lietuvos gimnazijų fizinio lavinimo, meninių šokių mokytojais, sporto renginių

1433 V. Kviklio Curriculum vitae, 1938 09 27. – Ten pat, l. 66.

1434 M. Baronaitės Curriculum vitae, 1937 09 07 ir įvairų metų ataskaitos studijų Vienos ir Graco universitetuose 1930–1934. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 83, l. 68, 88–89).

1435 https://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Jurgelionis.

1436 https://www.vle.lt/straipsnis/algirdas-vokietaitis/.

organizatoriais, instruktoriais, kad ir šioje srityje keistųsi ir modernėtų Lietuva.

7. Veterinarija

Po nepriklausomybės atgavimo veterinarinė medicina, kaip ir kitos sritys, reikalavo skubaus ir didėjančio dėmesio, nes gyvulininkystė buvo itin svarbi Lietuvos ūkio sritis, sudariusi žymią nacionalinio turto dalį. Finansų ministerijos Centrinis statistikos biuras Lietuvos gyvulius 1926 m. įkainavo 750 milijonų litų[1437]. Ypač vertinti arkliai – pagrindinė žemės ūkio apdirbimo ir transporto priemonė, taip pat ir pagrindinė Lietuvos kariuomenės mobiliosios dalies – kavalerijos – atrama.

Gyvulių ūkio atstatymas po 1919–1920 m. karų vyko kartu su veterinarijos priežiūros plėtra ir jos kokybės kėlimu. Iš nelaimingos praeities paveldėta veterinarinė priežiūra buvo skurdi. Lietuva 1924 m. turėjo vos 55 veterinarus, Klaipėdos krašte – 10. Jie turėjo aptarnauti itin dideles teritorijas. Tuo metu Lietuvoje buvo 20 apskričių, kiekvienoje – vidutiniškai po 15 valsčių (iš viso – 300), valsčiaus teritorija – 12–15 kilometrų. Norint paskirti kiekvienam valsčiui bent po veterinarijos gydytoją, reikėjo 300 veterinarų, dar 100 veterinarų – miestų skerdykloms prižiūrėti ir 20 veterinarų kariuomenės reikalams. Visam šiam diferencijuotam poreikiui patenkinti reikėjo bent 400–500 veterinarijos gydytojų[1438].

Pirmiausia orientuotasi į kariuomenės poreikius. Todėl nelaukiant, kol atsiras Lietuvoje šios rūšies mokyklos, Karo veterinarijos valdyba jau nuo 1919 m. ėmėsi siųsti abiturientus studijuoti veterinarinę mediciną į užsienį. Net ir 1922 m. įsteigus prie VDU Medicinos fakulteto Veterinarijos skyrių su keturiomis katedromis ir penkiolika veterinarijos dėstytojų, Krašto apsaugos ministerija veterinarus kariuomenei teberuošė užsienyje. Šiam reikalui ji 1924 m. pasiuntė į užsienį 14 savo stipendininkų: du į Miuncheną, penkis į Vieną, tris į Čekoslovakijos Brno ir

1437 Doc. Mockus, Z. Veterinarijos aukštosios mokyklos reikalu. – *Lietuva*, 1926, nr. 203 (09 10).

1438 Ten pat; Ar apsimoka laikyti Veterinarijos skyrių prie Medicinos fakulteto. – *Lietuva*, 1924, nr. 215 (09 24), p. 4.

keturis į Estijos Dorpato (Tartu) veterinarijos mokyklas[1439].

Rengti veterinarijos specialistus žemės ūkio reikalams iš pradžių buvo pavesta minėtam Veterinarijos skyriui. Bet paaiškėjus, kad paruošti aukštos kvalifikacijos veterinarus šiam skyriui trūksta ne tik lėšų, bet ir veterinarijos klinikų, specialistų, Lietuvos vyriausybė 1928 m. uždarė Veterinarijos skyrių, o jo buvusius studentus ir kitus asmenis, norinčius studijuoti veterinariją, nukreipė į užsienio aukštąsias mokyklas, paskyrė jiems valstybės stipendijas.

104 pav. Keturi lietuviai Vienos veterinarijos akademijos studentai su savo profesoriumi ir kitų tautybių studentais.
Iš kairės: Valentinas Nastopka, Jonas Nainys, Jonas Bėčius, Antanas Čepas (sėdi) (iš autoriaus archyvo)

Kokybiškoms veterinarijos studijomis pasižymėjo Prancūzijos, Italijos ir Vokietijos veterinarijos mokyklos. Bet gausiau vykti į Prancūzijos ir Italijos veterinarijos mokyklas iš pradžių trukdė silpnas Lietuvos abiturientų prancūzų ir italų kalbų mokėjimas, o į Vokietijos – brangus pragyvenimas ir „vokiečių pavydas“. Todėl gausiausiai studijuota Vienos, Rygos ir Brno veterinarijos mokyklose. Bet vėliau veterinariją studijuojančių lietuvių jau buvo galima sutikti ir Prancūzijos Tulūzos, Liono, Italijos Pizos, Milano, Danijos Kopenhagos, Šveicarijos Berno, Švedijos Stokholmo universitetų veterinarinės medicinos fakultetuose ar

1439 Karo veterinarijos stipendininkų, einančių mokslą užsienyje, sąrašas. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1378, l. 54–55.

mokyklose.

Absoliuti asmenų, studijuojančių veterinariją, dauguma buvo Žemės ūkio ir Krašto apsaugos ministerijų stipendininkai. Savo lėšomis studijuoti veterinariją užsienyje pajėgė tik vienas kitas lietuvis, kiek dažniau savo lėšomis veterinariją studijavo Lietuvos žydai, nes veterinarijos studijos dėl laboratorinių darbų, išvykų į ūkių fermas buvo brangesnės. Be to, studijos truko penkerius metus ir ne visi sugebėdavo laiku jas baigti. Vakarų Europos veterinarijos mokyklose mokslas buvo taip sutvarkytas, kad pirmuosius egzaminus studentas galėjo laikyti tik po dvejų metų, o likusius egzaminus baigdami mokyklą. Todėl kelerius metus buvo neįmanoma tikrinti stipendininkų mokymosi pažangos. Tuo naudojantis, būta atvejų, kai veterinariją rinkdavosi studijuoti asmenys, jos nemėgstantys, bet suvilioti stipendijų ir pasitaikiusios progos pagyventi užsienyje, o kartais ir prisigaudyti „mūsų kraštui svetimų idėjų“[1440].

105 pav. Lietuviai studentai su kitais Vienos veterinarijos akademijos studentais ir profesoriais išvyksta į fermas atlikti veterinarijos praktiką
(iš autoriaus archyvo)

1440 Veterinarijos departamento 1918–1938 m. veiklos apžvalga, Kaunas, 1939, p. 41. Vienas iš ŽŪM stipendininkų Jonas Čygas buvo kairiųjų pažiūrų, šelpė darbininkus. Vienoje bendravo su eserų partijos nariu Andriumi Bulota, pabėgusiu į Austriją po ginkluoto pasikėsinimo į Lietuvos premjerą Augustiną Valdemarą, galvojo kartu su juo vykti į Ispaniją kautis internacionalinių brigadų sudėtyje prieš generolą Franką, bet, pabūgęs prarasti stipendiją, neišvyko (Čygienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 m. vasario 1 d.).

Žemės ūkio ministerija kasmet užsienyje turėjo veterinarijos stipendininkų: 1929 ir 1930 m. – 38, 1931 m. – 61, 1932 m. – 61, 1933 m. – 57, 1934 m. – 53, 1935 m. – 40, 1936 m. – 29, 1937 m. – 19, 1938 m. – 8, 1939 m. – 0, 1940 m. – 2[1441]. Jie skirstyti į studijuojančius Vakarų Europoje ir Latvijoje, nes nuo to priklausė stipendijų dydžiai: Latvijoje – 250 Lt, Vakarų Europoje – 300, 350 Lt, Krašto apsaugos ministerijos stipendininkams – 400 Lt mėnesiui, taip pat buvo mokami kelionpinigiai: į Latviją – 500 Lt, į Vakarų Europos mokyklas – 1000 Lt. Valstybės stipendiją gavę veterinarijos studentai privalėjo išmokti vieną užsienio kalbą ir po studijų baigimo atitarnauti Lietuvos valstybės tarnyboje 1,5 metų[1442].

106 pav. Vienos veterinarijos akademijos studentai lietuviai kartu su tos akademijos kitų tautybių studentais.

Sėdi iš kairės: antras Jonas Bėčius. Stovi iš kairės: Jonas Puodžiūnas, Liudvikas Gaudušas, Antanas Čepas, Alfonsas Kalvaitis, Jonas Nainys, Dominykas Porutis (iš autoriaus archyvo)

Buvo manoma, kad, norint paruošti Lietuvai pakankamą veterinarų skaičių, reikėtų kasmet siųsti į užsienį po 15 asmenų ir laikyti užsienyje kasmet mažiausiai 60, o daugiausiai – 80 studentų, kiekvienam mokėti po 5 843 Lt, iš viso –350 580 Lt[1443].

1441 Žr. Lietuvos vyriausybės stipendijų užsienyje statistinę lentelę 1925–1940 m. Žemės ūkio ministro J. Aleksos raštas Švietimo ministrui 1930 09 30 (LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 80). Ministras prašė nuo tų metų rudens paskirti dar 12 stipendijų veterinarijai studijuoti Berlyne.

1442 *Lietuva*, 1923, nr. 85, p. 4.

1443 Ar apsimoka laikyti Veterinarijos skyrių prie Medicinos fakulteto. – *Lietuva*, 1924, nr. 216 (09 25), p. 3.

1936 m. įsteigus Lietuvos veterinarijos akademiją, studijų užsienyje nebuvo atsisakyta. Joms 1938 m. skirtos 38 stipendijos. Žemės ūkio ministerija dar prašė vyriausybės skirti 12 stipendijų veterinarijai studijuoti Berlyno aukštojoje veterinarijos mokykloje[1444]. Daugiausiai lietuvių studijavo tokioje pat Vienos mokykloje, nes ten buvo tinkama bazė studijoms: stambios fermos, dideli žirgynai, gyvulių bandos ir palankios lietuviams psichologinės studijų sąlygos. Veterinarijos studentai buvo aktyviausi lietuvių studentų draugijų Vokietijoje ir Austrijoje dalyviai.

Kai kurie iš užsienyje veterinariją studijavusių asmenų parodė gabumus ir vėliau atsiskleidė ir kūrybine literatūrine veikla, daugelis dirbo Dotnuvos veterinarijos akademijos dėstytojais, Veterinarijos departamento tarnautojais, įvairių mokyklų mokytojais. Ignas Dankevičius, 1927 m. baigęs Kopenhagos (Danija) aukštąją veterinarijos mokyklą, tais pačiais metais paskirtas Plungės M. Valančiaus žemės ūkio mokyklos, vėliau (1929) – Kvietiškio žemės ūkio mokyklos mokytoju, išvertė iš danų kalbos Kopenhagos prof. Larso Frederiksono knygelę apie gyvulių šėrimą, rašė lietuvių spaudoje agronomijos klausimais[1445]. Alfonsas Kalvaitis 1934 m. baigė Vienos veterinarijos mokyklą apgynęs disertaciją mėsos higienos tema (vadovas prof. O. Harnebergas), vėliau emigravo į JAV – dirbo Farmakopėjos instituto direktoriumi, ėjo veterinarijos gydytojo pareigas Meino valstijos Žemės ūkio departamente. Juozapas Motiejūnas, baigęs Dorpato (Tartu) veterinarijos mokyklą, 1927 m. specializavosi Berno universiteto Veterinarinės medicinos fakultete gyvulių akušerijos ir sterilizacijos srityje, ten 1928 m. apgynė disertaciją (žr. disertacijų sąrašą), buvo paskirtas Gruzdžių aukštesniosios gyvulininkystės mokyklos dėstytuoju. Kartu su P. Babicku parengė *Ipologijos vadovėlį* (1930), paskelbė populiarių straipsnių naminių gyvulių akušerijos ir gydymo temomis *Ūkininko knygynėlyje*[1446]. Jonas Nainys, 1934 m. baigęs Vienoje

1444 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 194.

1445 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 192, l. 11, 16.

1446 *Ūkininko knygynėlis*, 1931, nr. 39, 1932, nr. 43–48.

veterinariją, pasižymėjo produktyvia moksline veikla, dirbo Veterinarinės bakteriologijos institute, nuo 1936 m. – Lietuvos veterinarijos akademijoje, sovietmečiu – tos akademijos rektoriumi. Calelis Počtivas, baigęs Tulūzoje ir Pizoje veterinarijos mokslus daktaro laipsniu, 1940 m. tapo Lietuvos veterinarijos akademijos chirurgijos katedros asistentu. Kitas Vienos veterinarijos akademijoje absolventas biržietis Jonas Puodžiūnas dėstė Dotnuvos žemės ūkio akademijose Farmacijos katedroje. Autoriaus žiniomis, iš veterinarinės medicinos srities lietuviai 1927–1939 m. užsienyje yra parengę ir apgynę 17 daktaro disertacijų (žr. disertacijų sąrašą).

Lietuvių, studijavusių veterinarinę mediciną užsienyje, skaičius. Autoriaus žiniomis, veterinarinę mediciną Centrinės ir Vakarų ir Europos užsienio aukštosiose mokyklose 1900–1940 m. pagal tų mokyklų registrą studijavo 121 studentas iš Lietuvos (faktiškai – 119, nes trys pavardės kartojasi): iš jų Vienoje – 49, Rygoje – 20, Berne (Šveicarija) – 18, Brno (Čekoslovakija) – 16, Tulūzoje (Prancūzija) – 8, Pizos (Italija) – 5, Miunchene (Austrija), Stokholme (Švedija), Kopenhagoje (Danija) ir Tartu (Estija) – po 2, Lione (Prancūzija), Milane (Italija) ir Briuselyje (Belgija) – po 1.

IV skyrius. Meno ir amatų studijos užsienyje

Atsikūrusiai Lietuvos valstybei rūpėjo ne tik materialinės kultūros plėtra, bet ir formuoti emociškai subtilesnį, jautresnį žmogų, tinkamesnį bendravimui ir sugyvenimui, taip pat kurti estetiškesnę viešąją ir privačią erdvę, puošiant meno kūriniais viešųjų pastatų fasadus, dekoruojant gyvenamąsias patalpas, statant paminklus Lietuvos didingai praeičiai ir laisvės kovoms atminti, patriotiškumui ugdyti. Nors Lietuvos valstybė disponavo ir gana ribotais ekonominiais ištekliais, bet kasmet skyrė stipendijų ir menams užsienyje studijuoti (žr. Valstybės stipendijų paskirstymo lentelę). Vien 1937 m. trylikai menus studijuojančių asmenų valstybė stipendijų išmokėjo iš viso 39 675 Lt[1447]. Ano meto Lietuvai tai nebuvo maži pinigai, nors patys stipendininkai dažnai skųsdavosi neišgalintys išgyventi iš gaunamų stipendijų.

Užsienyje studijuotos visos pagrindinės meno rūšys: tapyba, skulptūra, keramika, grafika, mozaika, freska, architektūra, muzika, vokalas, teatras, kinematografija, dekoratyviniai amatai, literatūra... Dailės studijų dažniausiai vykta į Paryžiaus, Romos, Milano, Neapolio, Miuncheno meno akademijas, o muzikos, vokalo – į Berlyno, Leipcigo, Prahos, Milano, Florencijos konservatorijas. Vykta susipažinti su kitų šalių vyraujančiomis meno tendencijomis, taikomais meninio vaizdavimo metodais, technika, sustiprinti savo įgimtus meninius gebėjimus vakarietiškomis metodikomis, įgyti naujų paskatų kitaip matyti vaizduojamą pasaulį.

Savo veržimąsi studijuoti užsienyje menininkai kartais argumentuodavo ir kūrybiniu išsekimu, būtinybe atsinaujinti nauja patirtimi, naujais įspūdžiais, teikiančiais kūrybinių impulsų, kūrybinės medžiagos. Humoristė Liucija (Liūnė) Janušytė, dviejų feljetonų rinkinių *Ant ko ir pasirašau* (1935), *Važiuojam* (1936) autorė, 1937 m. prašydama valstybės 3 000 Lt paskolos (gavo 1 500 Lt) studijoms

1447 Valdžios stipendininkų užsienyje registracijos knyga, 1937 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1106, l. 19–20.

Paryžiuje, rašė esanti pasiekusi tą ribą, nuo kurios be (naujų) žinių, įspūdžių ir kūrybinės medžiagos papildymo negalėsianti ne tik progresuoti, bet ir gresiąs pavojus atsilikti. Norinti vykti į Paryžių išmokti vieną Vakarų Europos kalbą ir pastudijuoti pasaulinę literatūrą. Prancūzų literatūra ir esanti romanų humanistinė kultūra[1448]. Panašiais argumentais savo prašymą stipendijos studijuoti Paryžiuje grindė ir rašytojas Petras Cvirka (gavo 1 500 Lt paskolą)[1449].

Minėtu laikotarpiu įvairias meno rūšis užsienyje, turimomis žiniomis, studijavo per 100 Lietuvos menininkų, kurių dauguma buvo valstybės stipendininkai. Faktiškai menininkų skaičius buvo didesnis, nes menas ne visada buvo griežtai skiriamas nuo amato (meniškumas, estetiškumas slypi kiekvienoje žmogaus kūryboje), prie kurio neretai buvo priskiriamos ir taikomojo meno studijos. Stipendijas studijuoti amatus valstybė išskyrė į atskirą Švietimo ministerijos stipendijų skyrių ir jiems nuo 1928 m. ėmė kasmet skirti daugiau stipendijų negu menams. Štai 1928 m. menams skirta 16, amatams – 22 stipendijos (žr. lentelę), pinigine išraiška atitinkamai menams užsienyje – 27 000 Lt, amatams – 72 000 Lt[1450]. Amatų prioritetu norėta paspartinti pritaikomojo meno, privataus verslo, naujų darbo vietų kūrimo ir meninių dirbinių paplitimo buityje raidą.

Knygoje aptariami tik žymesnių laimėjimų užsienio studijose pasiekę Lietuvos menininkai, kurie išskirtinai garsino Lietuvos vardą, grįžę inicijavo Lietuvoje naujas socialinio veikimo sritis, savo kūriniais emociškai propagavo Lietuvos istoriją, stiprino jos patriotinį poveikį (istorinė, batalinė tapyba, paminklai), kūrė estetines Lietuvos žmonių buities sąlygas, kėlė jų psichologinę gerovę.

1. Neokantizmas ir neopozityvizmas estetikos studijose

Visas menų šakas iš vidaus vienijo meno filosofija (estetika) kaip meno

1448 L. Janušytės prašymas Švietimo ministrui, 1937 01 09. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 879, l. 145–146. Grįžusi savo patirtį Paryžiuje aprašė autobiografiniame romane *Korektūros klaida* (1938).

1449 P. Cvirkos prašymas Švietimo ministrui 1937 01 09. – Ten pat, l. 150.

1450 *Lietuvos aidas*, 1928, nr. 25, p. 5.

prigimties, funkcijų ir grožio suvokimo teorija. Todėl ją kaip atskirą studijų objektą dažnai rinkosi įvairias meno šakas studijuojantys asmenys. „*Studijuoti estetiką Sorbonos universitete ėmiausi 1929 m. dėl to, kad grožio suvokimas ir pažinimas menininkui yra didžiai svarbus dalykas, norint sąmoningai gėrėtis menu*“, – aiškino savo estetikos studijų priežastį Konradas Kaveckas[1451], vėliau žinomas kompozitorius.

107 pav. Konradas Kaveckas (1905–1996)

Estetikos paskaitas tuo metu Paryžiaus Sorbonos universitete skaitė prof. Victoras Baschas (1863–1944), čia profesoriavęs bent iki 1933 m. Jo paskaitų klausė nemažai lietuvių. Nors estetinių pažiūrų originalumu V. Baschas nepasižymėjo, bet medžiagą dėstęs sistemingai, imponavo klausytojams erudicija, iškalba. Į jo paskaitas, pasak K. Kavecko, susirinkdavo gausi auditorija[1452].

Kokių idėjų lietuviai išgirsdavo V. Bascho paskaitose? V. Baschas laikėsi vokiečių neokantinės psichologinės estetinės mokyklos tradicijos, jos atstovų T. Fischerio, H. Lotze's, L. Folkelto ir ypač Th. Lipso, kurie pažiūrose į grožį propagavo vadinamąją įsijautimo (vok. *Einfühlung*) teoriją. Grožis esąs dvasinė suvokėjo nuostata objekto atžvilgiu ir kartu sunkiai įvardijamas būdas stebėti, suvokti ir aiškinti objektą.

Pagal įsijautimo teoriją grožis priklausąs ne nuo objekto, o nuo subjekto, kuris juo gėrisi. Tai buvusi pagrindinė V. Bascho estetikos paskaitų problema. Grožio suvokimą jis laikė vienu iš penkių žmogaus santykiavimo su pasauliu būdų (praktinis jutiminis, teorinis intelektualusis, etinis, estetinis ir religinis). Estetinis suvokimas išsiskiriąs iš kitų pasaulio suvokimo būdų tuo, kad nesą gryno estetiškumo,

1451 Konrado Kavecko atsiminimai, autoriaus užrašyti Vilniuje, 1984 01 28. K. Kaveckas studijavo Paryžiaus Aukštojoje muzikos mokykloje bažnytinę muziką, grigališkąjį choralą (*Institut Gregorien*), vargonų, fortepijono klasę, kompoziciją, dirigavimą. Studijas baigęs labai gerais pažymiais (*Naujoji Romuva*, 1933, nr. 132–133, p. 619).

1452 K. Kavecko atsiminimai, 1984 01 28.

jis persmelkiąs visus kitus žmogaus santykiavimo su pasauliu būdus ir taip didinantis anų visų emocinį patrauklumą. Skirtingai nuo mokslinio, jis nukreiptas ne į objekto vidų, o į jo formą (išorę, paviršių), ne į bendrybę, o į objekto individualybę, į jo išskirtinumą[1453].

108 pav. Sorbonos universiteto germanistikos ir estetikos prof. Victoras Baschas (1863–1944), 1926 m.

Tarp V. Bascho estetikos paskaitų klausiusių lietuvių prieš 1930 m. reikia paminėti vėliau šioje srityje pasižymėjusius lietuvius: filosofą ir literatūrologą Joną Grinių (1926), muziką Vytautą Bacevičių (1927, 1927/28), žurnalistą ir rašytoją Juozą Keliuotį (1931), teatralą Juozą Miltinį (1932–1935), tapytoją Algirdą Vizgirdą (1926), kurie, grįžę į Lietuvą, įvairiai veikė Lietuvos estetinės minties tapsmą. J. Grinius 1929–1940 m. dėstė VDU Teologijos-filosofijos fakultete tuos pačius dalykus (estetiką, meno istoriją ir prancūzų literatūrą), kuriuos buvo studijavęs Sorbonos ir Grenoblio universitetuose. Jų pagrindu 1938 m. išleido platų veikalą *Grožis ir menas*, kuriame atsispindėjo ir V. Bascho estetinių pažiūrų įtaka. J. Grinius savo knygą pradeda nuo minėtos įsijautimo teorijos ir jos vertinimo. Jis pritarė V. Bascho pažiūrai apie penkis pasaulio suvokimo būdus, bet Bascho propaguotą įsijautimo teoriją laikė nepakankama, ją bandė derinti su kitų Prancūzijos estetikų pažiūromis, pirmiausia su Charlesio Lalo (1877–1953) sociologine estetikos koncepcija. Dėl to menotyrininkai buvo linkę įžvelgti J. Griniaus formuluojamoje grožio sampratoje eklektiškumą ir prieštaringumą [1454].

Prie estetinės minties žadinimo Lietuvoje prisidėjo ir kitas V. Bascho paskaitų klausytojas muzikas Vytautas Bacevičius[1455]. Jis laikomas estetikos dėstymo Kauno

1453 Plačiau apie V. Bascho estetines pažiūras žr. Benrubi, J. *Philosophische Strömungen...*, p. 288–290.

1454 Andriuškevičius, A. Jono Griniaus estetinės pažiūros iki 1940 m. (1. Grožio problema). – *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai.* A serija, 2(83), 1983, p. 21.

1455 1930 m. lapkričio 21 d. Vytautas Bacevičius koncertavo Paryžiuje Plejelio rūmuose Šopeno salėje. Jo klausyti buvo susirinkę Lietuvos diplomatai P. Klimas ir J. Urbšys, muzikos prof. Reeza (*College de France*) prof. Boruzi

meno mokykloje 1931–1933 m. ir Kauno konservatorijoje 1933–1939 m. pradininku. Pasak K. Kavecko, meno stilių istoriją V. Bacevičius aiškinęs per filosofinę grožio ir meno sampratą. Jo paskaitų klausytojai buvo išleidę V. Bacevičiaus estetikos paskaitų konspektą[1456]. V. Bacevičius aktyviai reiškėsi ir kaip muzikos kritikas, 1932–1935 m. leidęs žurnalą *Muzika ir teatras*, kur propagavo psichologinę grynojo (nesuinteresuoto) meno koncepciją, laisvą nuo praktinio utilitarizmo[1457].

Klausytojų iš Lietuvos po 1933 m. turėjo ir kitas Sorbonos universiteto estetikos profesorius, neopozityvistas jau minėtas Charlesis Lalo, vienas žymiausių ano meto prancūzų estetikų. Jis buvo savotiška V. Bascho priešybė – priklausė sociologinei Emilio Durkheimo mokyklai ir plėtojo psichologinei V. Bascho įsijautimo teorijai oponuojančią sociologinę grožio sampratą, eliminuojančią iš grožio ir meno apibrėžimų psichologines, individualistines tendencijas kaip vyraujančias. Siūlė tirti visas estetinį suvokimą lemiančias sąlygas – nuo abstrakčių teorinių iki empirinių. Estetinėje emocijoje ragino įžvelgti ir kolektyvo įtaką. Estetika pasiekianti savo tikslus tik tada, jei ji yra plėtojama ne kaip psichologijos, o kaip sociologijos šaka[1458]. Apie tikrąjį grožį, esą, galima kalbėti ne tada, kai vaizduojami gražūs gamtos objektai, o kai tie objektai apdirbami individualia žmogaus technika, kai gamta yra išverčiama į kalbą kūrinių, artimų dvasios suformuotai technikai. Todėl tikrasis grožis jam tegalimas mene, nes grožis esąs daugiau socialinė, kultūrinė negu psichologinė (gamtinė) kategorija[1459].

Tai siejosi su vyraujančia nuomone, kad meninė kūryba, jos rezultatų estetinis suvokimas sąmoningai ar nesąmoningai suponuoja tam tikrą filosofinę žmogaus ir jo vietos pasaulyje sampratą, kuri vienaip ar kitaip individualizuojasi,

ir kt. 1938 m. Briuselyje vykstant pianistų konkursui, V. Bacevičius buvo įtrauktas į tarptautinę pianistų komisiją, kartu su tokiais žymiais muzikais kaip Saueris, Friedmannas, Rubinsteinas, Orlovas ir kiti. – *Naujoji Romuva*, 1938, nr. 21, p. 501.

1456 K. Kavecko atsiminimai, 1984 m.

1457 *Muzika ir teatras*, 1933, nr. 3, p. 73–74.

1458 Plačiau žr. Benrubi, *Philosophische Strömungen...*, p. 118–119.

1459 Lalo, Ch. *L'Estetique*, Paris, 1927, p. 5–9.

įsiformina ir konkrečiame tikrovės suvokime, taip pat ir estetiniame. Meninio suvokimo stilius, pasak šveicarų filosofo Karlo Joëlio, esąs ir tam tikra „pasaulėžiūrų išraiška“[1460].

Šią nuomonę vėliau Lietuvoje plėtojo minėtas Jonas Grinius: „<…> *Estetikos dėsniai nėra vien tik induktyviai iš meno faktų išvesti, bet taip pat priklauso nuo ontologijos, etikos, psichologijos, iš to aišku, kad tiek estetika, tiek jos specialioji dalis – poetika – daug priklauso nuo bendros filosofijos ir kūrėjo pasaulėžiūros: vienaip meno ir poezijos problemas spręs fenomenologinės pasaulėžiūros žmogus, kitaip idealistinės, vėl kitaip integralios pasaulėžiūros atstovai. Pvz., materialistinės pasaulėžiūros žmogaus paprastasis realizmas bus vertinamas kaip tikrasis menas, o integralinės pasaulėžiūros atstovui tas pats realizmas bus nepilnas, neatbaigtas, neturintis gilesnės prasmės menas.*“[1461] Šia linkme mąstė ir Fribūro universitete prof. M. de Munnyncko „Bendrosios estetikos įvadą“ klausęs S. Šalkauskis: „*Nors grožis glūdi formoje, bet jis neabejingas ir turiniui. Tik žmogiškai reikšmingos idėjos, išreiškiamos menine forma, sudaro tikrąjį vertingą meno kūrinį.*“[1462] Filosofijos svarbą menui ypač pabrėžė teatralas Juozas Miltinis: teatras, neturintis rimto filosofinio krūvio, jam atrodė „negalimas netgi teoriškai“[1463].

J. Keliuotis prisimena, kad jo nepatenkinusios V. Bascho estetikos paskaitos ir jis savarankiškai studijavęs Ch. Lalo estetikos veikalus, nes tuo metu pats Ch. Lalo Sorbonoje dar neprofesoriavo; estetiką jis ėmė dėstyti nuo 1933 m. Tarp lietuvių, sistemingai lankiusių Ch. Lalo estetikos paskaitas, žinomas panevėžietis Vytautas Kličmanas (1913–1970), kuris kaip Prancūzijos Vyriausybės stipendininkas 1936–1939 m. studijavo Sorbonos universitete meno filosofiją, visuotinę meno istoriją, lyginamąją literatūrą. Du semestrus (1937/38, 1938) jis klausė Ch. Lalo

1460 Joël, K. *Wandlungen der Weltanschauung. Eine Philosophiegeschichte als Geschichtsphilosophie Weltanschauungen*. Tübingen, I, 1928.

1461 Grinius, J. Prancūzai integralinės poetikos kūryboje. – *LKMA suvažiavimo darbai*. II, Kaunas, 1936, p. 247.

1462 Šalkauskis, S. *Ateitininkų ideologija*, Kaunas: šv. Kazimiero draugijos leidinys, 1933, p. 139.

1463 *Советская Россия*, 1988 07 03, p. 3.

estetikos paskaitų, tarp jų: „Naujoji vokiečių estetika“, „Komizmo estetika“, paraleliai lankė paskaitas Meno ir archeologijos institute prie Sorbonos universiteto, tarp jų – romėnų meno ankstyvosios gotikos ir moderniosios tapybos istoriją (prof. H. Focillonas), viduramžių meną (prof. Reau), naujų laikų meną (prof. Lavedau), Luvro meno mokykloje – tapybos istoriją (prof. G. Rouchesas)[1464].

109 pav. Paulis Valéry (1871–1945)

1939 m. sakėsi baigęs klausyti prof. Ch. Lalo estetikos paskaitų, ėmėsi rašyti studijų baigiamąjį darbą (disertaciją) apie garsaus Prancūzijos poeto Paulio Valéry estetiką, vadovaujamas prof. Privulio[1465]. Bet dėl kilusio II pasaulinio karo studijų nebaigė. Grįžęs į Lietuvą, karo metu trumpai studijavo Vilniaus universitete, kuriame toliau tęsė Paulio Valéry poezijos tyrinėjimus (jų likimas nežinomas). Sovietų antrosios okupacijos metu mokytojavo, neturėjo galimybės plačiau panaudoti Prancūzijoje įgyto išsilavinimo, taip pat ir estetinio.

Paulio Valéry estetika, paveikta bergsonizmo idėjų, domėjosi ir kiti Prancūzijoje studijavę lietuviai: minėtas Juozas Keliuotis, Marija Jasiukaitė-Spetylienė, Jonas Grinius, o Juozas Girnius ir Alfonsas Šimėnas buvo tiesiogiai klausę paties P. Valéry filosofijos paskaitų: pirmasis – Paryžiaus politechnikos mokykloje 1938 03 10[1466], antrasis – Liono universitete 1924–1927 m.[1467]. Alfonsas Šimėnas, galbūt paveiktas P. Valéry idėjų, grįžęs į Lietuvą prisijungė prie avangardistinio žurnalo *Keturi vėjai* (1924–1928) grupės, maištavusios prieš vyresniosios kartos lietuvių rašytojus, jų rašymo stilių, kritikavusios tradicinius literatūros kanonus. J. Keliuotis P. Valéry estetikai buvo skyręs specialią studiją[1468].

1464 V. Kličmano studijų Paryžiaus universitete ataskaitos Lietuvos švietimo ministerijai 1938 08 17 ir 1939 07 09. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 462, l. 9, 13.

1465 Ten pat.

1466 Girnius, J. Egzistencialinė filosofija ir filosofavimo rūpesčiai. – *Židinys*, 1939, nr. 5–6, p. 664.

1467 Alfonso Šimėno atsiminimai, autoriaus užrašyti Kaune, 1985 06 07.

1468 Keliuotis. J. Paul Valéry. – LMAVB F288-66.

Paulio Valéry estetinėmis pažiūromis domėtasi neatsitiktinai. Jis buvo vienas žymiausių ano meto prancūzų poetų modernistų, per filosofinę lyriką sprendęs pažinimo esmės ir kūrybos prigimties problemas. Tęsė italų renesanso epochos menininko Leonardo da Vincio (1452–1519) nesibaigiančių ieškojimų tradiciją, papildytą panašiu bergsoniškuoju dinamizmu, orientavusią į nesibaigiančias meninės raiškos idealo paieškas. Nors toks idealas esąs nepasiekiamas, bet pats naujų formų ieškojimas teikiąs galimybių mėgautis nuolatiniu artėjimu prie jo. P. Valéry labiau domino pats kūrybos procesas, tiesos ieškojimas negu to proceso rezultatas – atrasta atskira tiesa (nors realiame gyvenime tik atrasta tiesa įprasmina ieškojimus ir daro juos racionalius). Veikale *Nustatytoji idėja* jis vaizduoja žmogų kaip nuolat besikeičiantį, netenkantį pastovaus savo asmenybės branduolio. Todėl keistis turįs ir visas jo gyvenimas, jo išraiškos formos. Gyvenimo esmė – nuolatinis, nenutrūkstamas dinamizmas, o kūryba – amžinasis eksperimentas[1469]. W. Tatarkiewiczius P. Valéry vertino kaip tipišką po I pasaulinio karo Europoje besiformuojančios epochos žmogų, nuolat eksperimentuojantį ir nuolat ieškantį naujovių[1470]. Šių P. Valéry idėjų ir jas lėmusio bergsonizmo labiausiai buvo paveikti Paryžiuje studijavę žurnalistas J. Keliuotis ir teatralas Juozas Miltinis, kurie kūrybiškai dirbo ir Lietuvoje.

2. Freskos, mozaikos, skulptūros studijos

Ano meto Lietuvoje, statant vis daugiau naujų viešųjų ir privačių architektūros pastatų, siekiant puošti jų fasadus Lietuvos istorijos paveikslais lauko sąlygoms labiau atsparia dekoratyvia tapyba, taip pat statant paminklus įvairiems Lietuvos istorijos svarbiems įvykiams ir asmenybėms įamžinti, augo domėjimasis freska,

1469 P. Valery: „Sielai yra du vaistai – tiesa ir melas. Tiesa išsklaido netikras svajones, melas leidžia pamiršti žiaurią tikrovę. Tarp šių kraštutinumų blaškosi gyvenimas... „Juo aukščiau kyla tautų civilizacija, tuo kruvini konfliktai darosi baisesni, platesni ir žalingesni. Gerovės padidėjimas taikos metu pasireiškia barbariškumo padvigubėjimu karo metu“ (cituota pagal J. Keliuotis. Paul Valéry. – LMAVB F288-66, p. 25, 31).

1470 Tatarkiewicz, W. *Dzieje szesciu pojęc: sztuka, pękno reforma, tworczośćc, odtworczośc, przeżycie estetyczne*. Panstwowe wydawnistwo, 1976, p. 81.

mozaika, vitražu, skulptūra ir jų studijomis. Šios dekoratyvinio meno rūšys tuo metu populiarėjo ir Vakarų Europoje kartu su moderniąja architektūra, nes pirmiausia ėjo ne į muziejus, o į gyvenimą, siekiant įnešti į jį „kibirkštėlę kitokio grožio ir kultūros“[1471].

110 pav. Juozas Mikėnas (1901–1964)

Freską, mozaiką, vitražą, skulptūrą 1928–1939 m. nemažai lietuvių studijavo Paryžiaus valstybinėje meno ir amatų mokykloje (pranc. *Conservatoire Nationale des Arts et Métiers*)[1472], tarp jų – Juozas Mikėnas, Antanas Gudaitis-Gudavičius, Zenonas Kolba, Liudvikas Strolis, Vincas Grybas, Jonas Steponavičius, jau turintys pradinę kvalifikaciją (baigę Kauno meno mokyklą). Iš jų ryški žvaigždė buvo Juozas Mikėnas. Apie jo studijas Paryžiuje ir kūrybinę asmenybę pastaruoju metu rašė Gražina Marija Martinaitienė[1473]. Todėl čia paminėtini tik aptariamai temai reikšmingesni jo studijų užsienyje momentai, remiantis pirmiausia jo paties pateiktomis Švietimo ministerijai savo studijų Paryžiuje ataskaitomis 1926–1931 m.

Į Paryžių jis atvyko 1926 m. lapkričio 1 d. ir iki 1927 m. liepos 1 d. pažintiniais tikslais lankė Paryžiaus meno akademijas, Luvro muziejų, beveik visus pagrindinius Vakarų Europos miestus (Berlyną, Drezdeną, Leipcigą, Kaselį, Frankfurtą prie Maino, Amsterdamą, Antverpeną, Briuselį, Grenoblį, Veneciją, Neapolį, Veroną, Padują, Florenciją), jų meno įžymybes, pavadinęs tą laikotarpį studijomis, kurios davusios jam „naujų sąvokų, gilesnio supratimo ir aiškesnių užduočių praktinėms studijoms“[1474]. Taip pat privačioje A. Lhote akademijoje (pranc. *Academie Lhote*) 1926 m. pas prof. M. Šuchajevą ir Julijono akademijoje (pranc. *Academie*

1471 Valstybės stipendininko Zenono Kolbos studijų byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 467, l. 26.

1472 Šioje mokykloje tarpukario Lietuvos laikotarpiu, autoriaus žiniomis, studijavo bent 13 lietuvių.

1473 Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas..., p. 227–283.

1474 J. Mikėno studijų ataskaita už 1929–1930 m., 1930 07 21 ir Curriculum vitae, 1934 01 01. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 625, l. 51, 62.

Julian) atliko įvairius praktinius darbus, o 1929 m. trejų metų studijoms perėjo į minėtą Paryžiaus meno ir amatų mokyklą, kurioje iš pradžių studijavo freską, vėliau mozaiką ir ypač skulptūrą. Baigė šią mokyklą 1931 m., parodęs ne tik didelius gabumus, bet ir didelį darbštumą. 1929 m. dalyvavo trijose Paryžiaus parodose: Didžiajame Rudens salone (pranc. *Grand Salon de Autowine*), Modernistų salone, Nepriklausomų menininkų salone (pranc. *Société des Artistes Indépendants*) ir visi jo darbai (neįvardyti) sulaukė palankaus meno žurnalų vertinimo[1475]. Vieną iš tų darbų (freskos kompoziciją „Darbas"[1476]) jo lankoma mokykla tais metais išsiuntė į tarptautinę parodą Barselonoje, o už sėkmingas studijas skyrė premiją. Kitais metais dar vieną J. Mikėno mozaikos darbą (irgi neįvardytą) ta pati mokykla eksponavo kitoje tarptautinėje taikomojo meno parodoje Lježe (Belgija). 1931 m. tos mokyklos surengtoje Rudens meno parodoje-konkurse J. Mikėnas jau dalyvavo su savo skulptūros darbais ir laimėjo tos mokyklos įsteigtą I laipsnio prizą[1477]. Grįžęs į Lietuvą, nuo 1931 m. dėstė Kauno meno mokykloje freską, mozaiką, skulptūrą, t. y. tas pačias meno disciplinas, kurias studijavo Paryžiuje[1478]. Jo įgimtas talentas, praturtintas ir sustiprintas Vakarų Europos meno vaizdais, idėjomis, technologijomis, visa jėga pražydo skulptūros srityje ir sulaukė pačių aukščiausių įvertinimų, talentingų pasekėjų.

J. Mikėno kūrybos stilių menotyrininkai vertino kaip neoklasicizmą, suformuotą jo skulptūros mokytojų – prancūzų dailininkų neoklasicistų (C. Despiau, M. Gimondo, H. Bouchardo) ir visos Paryžiaus, kaip pasaulinio meno centro,

1475 Ten pat, l. 38.

1476 Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas..., p. 254.

1477 J. Mikėno studijų ataskaita už 1929–1930 m., 1930 07 21 ir Curriculum vitae, 1934 01 01. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 625, l. 5.

1478 Valstybės stipendininko Juozo Mikėno ataskaitos Lietuvos švietimo ministerijai apie savo studijas Paryžiaus meno mokyklose 1926–1931 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 625, l. 5–6, 11, 58, 51, 62. 1936 m. J. Mikėnas, lankydamasis Šiluvoje su advokatu Z. Tolušiu, aptiko Šiluvos bažnyčioje už centrinio altoriaus medinę meninę Rūpintojėlio skulptūrą, kuria susidomėjęs jos pavydžiu išdrožė iš ąžuolo didžiulę Rūpintojėlio skulptūrą, kurią 1937 m. eksponavo Paryžiaus parodoje Lietuvos paviljone ir pelnė Didįjį prizą. (Tolušis, Z. *Atsiminimai ir apybraižos.* I dalis: *Dingusių gadynių šešėliai,* – LNMMB F66-5). Parodė, kaip galima suteikti liaudies meno idėjai ir vaizdui naują emocinį įspūdį, naują gyvenimą, net tarptautinį žinomumą, atrasti ir liaudies mene slypinčias kūrybinio įkvėpimo galias.

atmosferos, teikusios daugybę galimybių atsirinkti tai, kas atitinka konkretaus asmens temperamentą ir įsitikinimus[1479].

Kita Paryžiaus meno mokykla, šį kartą – dekoratyvinio meno (pranc. *École Nationale Supérieure des Arts Decoratifs*) kartu su ta pačia Paryžiaus meno aplinka padėjo plačiai atskleisti ir išplėtoti savo kūrybinius gebėjimus ir kitam Lietuvos skulptoriui Broniui Pundziui, Į save kaip į skulptorių jis buvo atkreipęs dėmesį jau Kauno meno mokykloje. Vedamas įsitikinimo, kad „didesnio išsilavinimo ir praktinio pasirengimo" galįs pasiekti tik užsienyje, jis 1931 m. įstojo į minėtą Paryžiaus dekoratyvinio meno mokyklą ir joje iki 1937 m. (su pertraukomis) studijavo skulptūrą ir jai gretimus dalykus: architektūrą, meno istoriją, dekoratyvinę kompoziciją ir anatomiją. Kiekvieną mokyklos kursą baigė „aukščiausiu pažymiu" (pranc. *le maximum des poins*)[1480]. Tos mokyklos direktorius ir meno istorijos profesorius Leonas Deshairsas vertino B. Pundzių kaip „nepaprastai gabų skulptorių", „skulptorių iš prigimties", „rinktinį studentą", atvykusį į Paryžių su jau „didelėmis skulptūros žiniomis" ir čia pasiekusį „didelio tobulumo", atliekantį visus darbus su „didžiausiu pagyrimu"[1481]. Paryžiaus lietuvių studentų draugija irgi vadino B. Pundzių pirmaujančiu minėtos mokyklos studentu, laimėjusiu kelis konkursus[1482]. Aukšto įvertinimo jis sulaukė 1935 m., pagaminęs šios mokyklos konkursui tris skulptūras (neįvardytas). Žiuri komisija, sudaryta iš įvairių Paryžiaus meno mokyklų profesorių ir oficialios valdžios atstovų, dvi iš jų įvertino I laipsnio, trečią – II laipsnio diplomais[1483]. Jo darbų vertę liudijo ir tai, kad ši Paryžiaus meno mokykla buvo atsiliedinusi nemažai B. Pundziaus pagamintų skulptūrų formų ir pasidėjusi į savo muziejų, o vėliau eksponavusi parodose. Pagarsėjo jis ir kaip pirmasis Lietuvoje 1932 m. pagaminęs iš gumos kūno spalvos

1479 Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas..., p. 270.

1480 B. Pundziaus raštas Lietuvos švietimo ministrui 1934 05 30. – Ten pat, l. 55.

1481 Prof. L. Deshairso pranešimai apie B. Pundžiaus studijų sėkmę Švietimo ministerijai, 1936 07 09 ir 1938 01 03. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 747, l. 7, 11, 42.

1482 Ten pat, l. 15.

1483 B. Pundziaus pranešimas apie savo studijų eigą Švietimo ministerijai 1936 08 26. – Ten pat, l. 10.

ausies pakaitalą kareiviui, kuriam arklys buvo nukandęs ausį. Šį B. Pundziaus kūrinį Kauno gydytojas Žemgulys vertino kaip unikalų ir atliktą talentingai[1484].

111 pav. Matas Menčinskas (1896–1942)

Tarp skulptorių, savo įgimtus meninius gebėjimus sustiprinusių studijomis užsienyje, minėtinas Matas Menčinskas, kilęs iš Simno vls. 1916 m. jis išvyko į Italiją, vėliau Ispaniją, kur 1924–1926 m. mokėsi skulptūros ir piešimo Barselonos Ertalės meno studijoje, 1926–1928 m. – Madrido dailės mokykloje, o 1928–1931 m. baigė Argentinos Aukštąją Buenos Airės meno akademiją (isp. *Academia Nacional de Bellos Artes, Buenos Aires, Escuela*). Už baigiamąjį studijų darbą – skulptūrą „Žvejys" – M. Menčinskas gavo ne tik tos mokyklos baigimo diplomą, bet ir valstybinę Argentinos premiją (2 500 dolerių)[1485]. 1928 m. organizavo Argentinos sostinėje Buenos Aires savo darbų (marmuro ir medžio skulptūrų) parodą, kurią aukštai vertino pagrindiniai Argentinos laikraščiai (*La Prensa*, *El Diaria*, *El Dia*). M. Menčinsko skulptūrų yra įsigiję Madrido, Buenos Airių, Lietuvos M. K. Čiurlionio muziejai[1486], liudiję jo darbų meninę vertę. 1934 m. grįžęs į Lietuvą, dėstė meno dalykus Kauno amatų ir Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės mokyklose, skleidė įvairiose užsienio mokyklose įgytą patyrimą[1487].

Paryžiaus taikomojo meno mokykloje (pranc. *École Boulle*) 1932–1935 m.

1484 Kauno miesto gyd. Žemgulio pažyma, 1932 05 17. – Ten pat, l. 77. 1936 m. B. Pundzius jau studijų metu buvo sulaukęs kelių didelių užsakymų iš Lietuvos. Įvairiu laiku buvo atlikęs daug skulptūros darbų viešiesiems statiniams: iškalė iš granito Lietuvos karininkų ramovės fasadinėje pusėje trijų karžygių skulptūras ir trijų miestų (Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos) herbus, Kybartų bažnyčioje, statytoje architekto Vytauto Landsbergio, pagamino didžiojo altoriaus skulptūras, Betygalos bažnyčioje, statytoje prof. V. Dubeneckio, – tris altorius ir penkias figūras (kiekviena 3 m dydžio), atliko daug kitų skulptūros darbų. Jo skulptūrų reprodukcijos buvo paskelbtos švedų kalba leistoje knygoje *Litauens Konst* (1929) (B. Pundziaus raštas stipendijos klausimu Švietimo ministrui, 1932 06 07. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 747, l. 70, 77).

1485 Skulptorius Matas Menčinskas. – *Akademikas*, 1936, nr. 16–17, p. 346.

1486 Ten pat (*Akademikas*, 1936, nr. 16–17, p. 346).

1487 Plačiau apie M. Menčinską žr. Petrauskaitė, L., *Matas Menčinskas ir jo amžininkai: menininkų migracijos reikšmė 20 a. pirmos pusės Lietuvos dailės modernizacijai*, daktaro disertacija, Vilnius, 2019. https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:34353662/datastreams/MAIN/content.

medžio skulptūros (drožti iš medžio žaislus) mokėsi Bronius Murinas (g. 1906), pasiekęs šioje srityje irgi aukšto meistriškumo. Jo studijų Paryžiuje metu išdrožti iš medžio žaislai specialistų vertinti kaip „labai gražūs“[1488]. Grįžęs iš Paryžiaus, 1935–1942 m. dėstė Klaipėdos pedagoginiame institute, nuo 1941 m. – Vilniaus dailės akademijoje. 1944 m. emigravo į JAV ir ten jau atsiskleidė kaip tapytojas.

Zenonas Kolba. Per studijas užsienyje į lietuvių kultūrą kvalifikuotai atėjo ir kitas mozaikos ir freskos specialistas Zenonas Kolba (1909–1972), deja, iki šiol Lietuvoje mažai žinomas. Jis neminimas net nepriklausomoje Lietuvoje leidžiamoje *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* (2006). Jo dukra Dalia Kolbaitė, 1972 m. paskelbusi *Aiduose* straipsnį apie Z. Kolbos kūrybą, apibūdino autorių kaip vieną pirmųjų (po J. Mikėno) nepriklausomos Lietuvos mozaikos ir freskos pradininkų, Amerikoje labiau atsiskleidusį kaip vitražistą[1489]. Iš tiesų, J. Mikėnui labiau atsidavus skulptūros menui, Z. Kolba ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje buvo vienas labiausiai pastebimų freskos ir mozaikos entuziastų Lietuvoje.

Pirmasis jo meninis kūrinys, sukurtas baigus Kauno meno mokyklą, buvo I husarų pulko kareivinių fasade paveikslas-mozaika „Suvienyta Lietuva“ (7 m x 1,5 m) ir kiek mažesnė mozaika „Pulko emblema“. Šiais kūriniais autorius siekė parodyti, kad ir iš Lietuvos spalvoto granito suskaldytų plytelių galima sukurti mozaiką architektūriniams pastatams papuošti. Tai sukėlė susidomėjimą Lietuvoje ir paskatino naujus užsakymus. Tas pats husarų pulkas pageidavo ir kitus savo viešųjų pastatų fasadus papuošti panašiomis freskomis, šį kartą – Prezidento Antano Smetonos ir kunigaikščio Radvilos paveikslais, o Šv. Jurgio mokykla – tokiu pat prof. Jono Jablonskio portretu.

Tai paskatino Z. Kolbą toliau siekti meistriškumo. 1936 m. spalio 15 d. jis įstojo į jau minėtą Paryžiaus valstybinę meno ir amatų mokyklą ir lankė joje irgi jau minėto žymaus prancūzų meno istoriko, teoretiko ir kompozicijos specialisto

1488 Valstybės stipendininko B. Murino studijų užsienyje byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 656, l, 1, 81, tarp 73 ir 74 lapų yra jo puikių darbų fotonuotraukos.

1489 Kolbaitė, D. Dail. Z. Kolbos kūryba. – *Aidai,* 1972, nr. 9, p. 422–426.

prof. Henri-Marcelio Magne'io (1877–1944) vadovaujamą freskos, mozaikos ir vitražo studiją[1490]. Studijų metu Paryžiuje sukūrė du mozaikos paveikslus – „Laisvoji Lietuva" ir „Kova už laisvę", skirtus Lietuvos husarų pulko kareivinių fasadui, o 1937 m. laimėjo konkursą ir 1 000 frankų premiją, Baltijos valstybių paviljonui Paryžiuje sukūręs freskos paveikslą (9 m x 3 m)[1491].

112 pav. Zenono Kolbos freska „Šv. Kristoforas" Kauno I husarų pulko kareivinių fasade, 1936 m.
(iš autoriaus archyvo)

Stebėdamas, iš kokių medžiagų Prancūzijoje ir Italijoje kuriami mozaikos, freskos paveikslai, bandė įvertinti ir šios meno srities galimybes Lietuvoje naudojant vietinę medžiagą. Lietuvišką spalvotą granitą Z. Kolba vertino kaip neteikiantį mozaikos menui didesnių galimybių, nes lietuviškas granitas dėl savo fizinių savybių, sudėtingo apdirbimo (sunkaus skaldymo, šlifavimo) varžąs dailininko galimybes, o darbo imlumu sukeliąs kainą ir daraąs tokius paveikslai nedaug kam prieinamus. Z. Kolba siūlė Prancūzijos pavyzdžiu gaminti Lietuvoje medžiagą freskoms keramikiniu būdu iš chemiškai dažyto molio, tinkamiausio Lietuvos sąlygomis[1492].

Išmokti tokios gamybos Z. Kolba tikėjosi trimetėje Paryžiaus aukštojoje valstybinėje keramikos mokykloje Sevre (pranc. *L`école nationale supéreure de céramique de Sèvres*). Į šią mokyklą Z. Kolba išlaikė stojamuosius egzaminus, bet

1490 Zenonas Kolba g. 1909 10 04 Širvintuose, 1928 m. baigė Širvintų vidurinę mokyklą, 1935 m. – Kauno meno mokyklą (pažymiu „labai gerai"). 1932 m. K. V. dažytojų kursų lektorius, nuo 1935 m. mokytojavo Pilviškių vidurinėje mokykloje, paruošė amatų mokykloms ir gimnazijoms vadovėlį *Braižyba*. Nuo mažens jutęs trauką menui. Buvo pirmas Kauno meno mokyklos absolventas, gavęs tos mokyklos freskos ir mozaikos baigimo diplomą (Z. Kolbos prašymas Švietimo ministrui stipendijos klausimu, 1936 06 22. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 467, l. 26).

1491 Zenono Kolbos raštas Švietimo ministerijai, 1937 08 25. – Ten pat, l. 16.

1492 Z. Kolbos raštas Švietimo ministerijai stipendijos reikalui iš Paryžiaus, 1937 08 25. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 467, l. 16–17.

nepraėjo konkurso (užsieniečiams buvo skirtos tik dvi vietos). Todėl studijas tęsė toje pačioje Meno ir amatų mokykloje, tik šį kartą – Architektūrinės keramikos gamybos skyriuje. Tos mokyklos II kursą 1939 m. baigė geriausiais įvertinimais, buvo pirmasis mokinys: „<...> stengiuosi pažinti mozaikai ir vitražui skirtų medžiagų gamybą, kad galėčiau pradėti ir plėsti tokią gamybą Lietuvoje“[1493]. Jo studijų vadovas prof. H. M. Magne'as vertino Z. Kolbą kaip atlikusį „įdomius medžiagų padengimo tyrimus“[1494]. Jo kelta idėja gaminti mozaikai medžiagą keramikos būdu buvo įgyvendinama Kauno meno mokykloje P. Brazdžiaus ir L. Strolio pastangomis.

113 pav. Dailininkas Zenonas Kolba tarp Kauno I husarų pulko karininkų prie to pulko kareivinių fasado, papuošto Z. Kolbos sukurta freska „Šv. Kristoforas“, 1936 m.
(iš autoriaus archyvo)

Dėl prasidėjusio karo studijų Paryžiuje Z. Kolba nebaigė, o dėl sovietų okupacijos buvo priverstas palikti ir savo Tėvynę – savo gebėjimus ir užsienyje įgytas kvalifikacijas naudoti kitų tautų (Prancūzijos, JAV) kultūros raidai.

3. Keramikos studijos

Valstybės stipendijų struktūroje keramika buvo priskiriama amato sričiai. Ją lietuviai dažniausiai studijavo Paryžiaus, Čekoslovakijos Bechynės ir Prahos keramikos mokyklose, taip pat Vokietijos Cvikau plytų degimo mokykloje (vok.

1493 Z. Kolbos raštas Švietimo ministerijai, 1938 11 23. – Ten pat, l. 20.

1494 *Conservatoire Nationale des Arts et Métiers* prof. H. M. Magne'io raštas Lietuvos švietimo ministerijai apie Z. Kolbos studijų pažangą, 1939 m. birželio 19 d. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 467, l. 16. Pas šį profesorių dar yra studijavę Viktoras Petravičius (1935–1937, studijų nebaigė) ir Liudvikas Strolys (1929–1933). Apskritai šioje Paryžiaus meno ir amatų mokykloje, autoriaus žiniomis, 1926–1940 m. studijavo bent 13 lietuvių menininkų (žr. sąrašą).

Zieglerschule zu Zewickau-Sachsen). Tarp Bechynės keramikos mokykloje (ček. *Statni Odborna škola keramicka v Bechyne u Tabora*) studijavusių lietuvių minėtini: Juozas Tamulevičius (g. 1902) iš Šakių, 1934 m. apdovanotas mokyklos II laipsnio premija[1495], Jurgis Gėgžna 1929–1931 m. (studijų nebaigė), Antanas Murauskas (g. 1907 04 27) iš Metelių vls., Alytaus apskr., 1932/33 m. studijas tęsęs minėtoje Vokietijos Cvickau keramikos mokykloje[1496], Jonas Butkus, nuo 1933 m. persikėlęs į Prahos keramikos mokyklą: mokėsi gaminti porceliano dirbinius (arbatinukus, vazas, lėkštes vaisiams) kopijuodamas įvairias antikos, gotikos, baroko porceliano indų formas[1497]. Bechynės keramikos mokykloje dailės indų gamybą 1927–1929 m. studijavo Vytautas Braždžius (g. 1897).

114 pav. Pranas Braždžius (1895–1980)

Su institucine keramikos plėtra Lietuvoje sietinos Liudviko Strolio (g. 1903) studijos minėtoje Paryžiaus meno ir amatų mokyklos keramikos skyriuje 1929–1933 m. Siekdamas kūrinio funkcijų, medžiagos ir meninės formos integralumo, klausė to paties prof. M. Magne'io taikomojo meno kompozicijos ir dekoratyvinės keramikos, prof. E. Damoue – industrinio šildymo, prof. Doubrisay – mineralinės chemijos paskaitų, prof. A. Grauger laboratorijoje studijavo chemijos ir keramikos technologijas[1498]. 1933 m. baigęs studijas, kurį laiką vadovavo Lietuvos žemės ūkio rūmų keramikos kursams, o nuo 1934 m. dėstė Kauno meno mokykloje. Kartu su keramikos studijas Čekoslovakijoje baigusiu Pranu Braždžiumi, įsigiję iš Rygos deginimo krosnį ir kitokią medžiagų terminio apdorojimo techniką, sukūrė materialinę bazę, kuri Kauno meno mokykloje leido pradėti ir praktines

1495 LCVA, f. 391, ap. 9, bv. 969, l. 4–5.

1496 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 655.

1497 Valstybės stipendininko, keramiko J. Butkaus studijų byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 155, l. 31, 28.

1498 Liudviko Strolio Curriculum vitae 1934 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 898, l. 13.

keramikos studijas[1499]. Jų veikla kartu su Juozo Mikėno Kauno meno mokykloje nuo 1931 m. skaitomais monumentalios tapybos, jos technikos, marmuro ir granito kalimo kursais lėmė, kad Kauno meno mokyklos studijų struktūra ir turinys vis labiau keitėsi pagal Paryžiuje ir Čekoslovakijoje išmoktus pavyzdžius.

4. Kitokių meninių amatų studijos

Su estetiškumu susijusių įvairių amato sričių – medžio, odos, geležies apdirbimo, knygrišystės, fototechnikos, siuvimo, staliaus amato, kilimų gamybos, namų ruošos – mokytasi Prancūzijos, Italijos, Belgijos, Vokietijos ir ypač gausiai Čekoslovakijos amatų mokyklose. Jose, be specialiųjų dalykų, dėstyta ir meno istorija, kiti su estetika susiję dalykai. Čekoslovakijos medžio apdirbimo amatų mokykloje (ček. *Statni odborna škola pro zpracovani dreva ve Valašskem Mefiriči*) staliaus amatą studijavęs Juozas Kuras (g. 1905 iš Kailuprėnų), 1927/28 m. pagamino meninį rašomąjį stalą, kurį ta mokykla demonstravo Berno (Šveicarija) dailės ir pramonės parodoje. Grįžęs mokytojavo Panevėžio amatų mokykloje[1500]. Chrudino (Čekoslovakija) medžio apdirbimo mokyklą 1927–1928 m. baigęs Kazys Karalius įsteigė Lietuvoje „Adomo Karaliaus bažnytinę meno firmą“, gaminusią bažnyčioms altorius, altorėlius, kitokius bažnytinius pagražinimus[1501]. Anglijos Glazgo ir Notingemo mokyklose Juozas Petrulis iš Kupiškio 1936–1938 m. mokėsi kilimų gamybos (iki tol nė vienas Lietuvos fabrikas kilimų negamino)[1502].

Iš meninių amatų išsiskyrė meninės knygrišystės, odos puošmenų, odinių baldų gamybos studijos. Meninės knygrišystės srityje ypač talentingas buvo Tadas Lomsargis (g. 1905 08 04 Varniškiuose, Švėkšnos vls., Tauragės apskr.), kuris po Kauno meno mokyklos baigimo 1934–1938 m. specializavosi Prahos valstybinėje grafikos mokykloje (ček. *Státni graficka škola v Praze*). Ją baigė išlaikęs visus

1499 Kęstutytė-Jasiulienė, G. Keramikos patriarchas. – *Literatūra ir menas*, 1958 08 31.

1500 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 506, l. 21.

1501 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 429, l. 6–7.

1502 J. Petrulio studijų Anglijoje asmeninė byla. – LCVA, f. 391, ap. 9., b. 720, l. 21, 46.

115 pav. Tadas Lomsargis Prahoje
(nuotr. iš *Nemunas*, 1985, nr. 12)

dalykus įvertinimu „ypatingai gerai“. Jo meniškai įrištas knygas ši mokykla 1937 m. demonstravo Paryžiaus parodoje Čekoslovakijos paviljone[1503]. Tos mokyklos rengtuose konkursuose už kompozicijos ir jos techninio atlikimo meniškumą buvo gavęs ne vieną premiją ir garbės raštą[1504]. Apie aukštą jo knygrišystės darbų meninį lygį rašė lietuvių spauda[1505]. Italijos San Benigno saleziečių amatų mokykloje knygrišystę studijavęs Vincas Aleksandravičius 1937 m. Milano knygrišystės parodoje laimėjo pirmąją premiją[1506].

Odos puošimą užsienyje studijavo ir daugiau lietuvių grafikų: Alfonsas Dargis (Dargevičius) Vienos (Austrija) pritaikomojo meno ir amatų mokykloje 1936–1940 m.[1507], Stasys Kumpis – Prahos dvimetėje Hradec Kralovės odos apdirbimo mokykloje 1930–1932 m., Stasys Rūta (g. 1894) – Prahos grafikos mokykloje 1931–1933 m. Joje tris skyrius – fotografijos, knygrišystės ir odos puošmenų – 1931–1935 m. baigė Gediminas Švelnys[1508]. Vokietijos Hildenheimo amatų mokykloje (vok. *Deutsche Reichsfachsschule für Saffler, Poilsterer und Denorateure*) odos puošybos ir minkštų odos baldų gamybos technologijas 1937–1938 m. studijavo Kostas Burbulis (g. 1903), vėliau – Šiaulių amatų mokyklos mokytojas[1509]. Šias amatų mokyklas baigę asmenys dažnai buvo skiriami Panevėžio, Šiaulių, Ukmergės, Seirijų amatų, Marijampolės, Kaišiadorių stalių mokyklų mokytojais.

1503 Valstybės stipendininko Tado Lomsargio asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 552, l. 21.

1504 T. Lomsargiui Prahos grafikos mokyklos išduotas baigimo pažymėjimas, 1938 06 21. – Ten pat, l. 12.

1505 Gudaitis, L. Knygos garsai. – *Nemunas*, 1985, nr. 12, p. 23–27; Bogušis, V. Dar vienas T. Lomsargio šedevras. – *Kultūros barai,* 1986, nr. 2, p. 64–65.

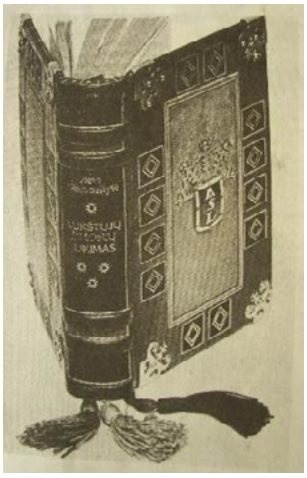
1506 *Saleziečių žinios*, 1937, nr. 5, p. 106.

1507 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767.

1508 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 154, l. 31; b. 957, l. 1.

1509 Amatininko K. Burbulio studijų asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 149, l. 21–22.

Sėkmė tipografinės spaudos studijose lydėjo ir lietuvį salezietį Petrą Misiūną (g. 1912), studijavusį 1930–1933 m. Italijos San Benigno (Turinas) profesinės Don Bosco mokyklos (it. *Scuola Professionali Don Bosco San Benigno Canovesi*) tipografijos („knygos menų“) skyriuje. Už toje mokykloje atliktus įdomius tipografinės spaudos darbus jis buvo apdovanotas mokyklos aukso ir sidabro medaliais. Studijas 1936–1938 m. tęsė kitoje Italijos G. Vigliardi vardo grafinių menų mokyklos fotomechanikos skyriuje. Ir čia premijuotas už pasiektą pažangą. Grįžęs kurį laiką dirbo Šv. Kazimiero draugijos spaustuvėje[1510]. Litografiją Vienos pritaikomojo meno mokykloje 1938–1939 m. studijavo Liudas Vilimas[1511], fotografiją Vienos fotografijos mokykloje (it. *Photographische Lehr- und Versuchsanstalt*) 1927 m. – Kazys Vosylius (g. 1893)[1512].

116 pav. Vienas iš T. Lomsargio knygrišystės šedevrų – Ievos Simonaitytės knygos Aukštujų Šimonių likimas“ meninis įrišimas
(*Kultūros barai*, 1986, nr. 2)

Stengtasi techniškai pertvarkyti ir Lietuvos teatrų scenas, įdiegti naujus užsienio technikos laimėjimus, darančius „teatruose stebuklus“[1513]. Lietuvos valstybės teatro dekoratorius dailininkas Liudas Truikis (g. 1904) 1933 m. lankė Berlyno Willy'io Hagedorno įmonę, gaminusią moderniąją veidrodinę scenos apšvietimo aparatūrą, studijavo įrenginius „Wata-Chronia“, jų konstrukciją, veikimą; vėliau scenos dekoracijų ir apšvietimo technikos srities žinias gilino Paryžiaus moderniai įrengtuose Pigalle ir Monparaso teatruose, gavęs šiam tikslui 1 500 Lt valstybės

1510 Valstybės stipendininko Petro Misiūno studijų asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 639, l. 15, 19, 26.

1511 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1114, l. 35–37.

1512 LCVA, f. 391, ap. 98, b. 1063, l. 42–43.

1513 Liudo Truikio prašymas Lietuvos švietimo ministerijai, 1933 08 18. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1410, l. 32, 37.

pašalpos[1514].

Nuo 1926 m. vykta į užsienį tobulintis ir drabužių kirpimo, siuvimo bei rankdarbių srityje. Paryžiaus drabužių kirpimo akademiją (pranc. *Académie de Coupe de Paris*) 1926–1927 m. lankė Elena Beržanskaitė[1515]. Vienos meno ir amatų akademijoje (vok. *Wiener Frauen Akademie. Schule für Bildende Kunst und Werkkultur*) siuvimo ir rankdarbių srityje 1939–1940 m. specializavosi Dotnuvos žemės ūkio akademijos jaunesnioji asistentė, taip pat valstybės stipendininkė Izabelė Sinkevičiūtė (g. 1900)[1516]. Panašioje „moterų pašaukimo" mokykloje Prahoje (ček. *Meska odborna škola proženskas povolan v Praze*) siuvimo 1937 m. mokėsi ir Anelė Stalioraitytė (g. 1916), studijas 1938 m. tęsusi Prahos specialioje moterims skirtoje siuvimo mokykloje (ček. *Aranžesska škola pro ženska povolani v Pradze*). Praktiką 1940 m. norėjusi atlikti Paryžiaus „siuvimo madų salonuose", nes norinti jai pavestą siuvimo mokyklą Lietuvoje sutvarkyti pagal Vakarų pavyzdžius[1517]. Meninių lėlių gamybos srityje 1937 m. Čekoslovakijoje tobulinosi valstybės stipendininkė bendrovės „Marginiai" lėlių gamintoja dail. Eleonora Lukštaitė-Marčiulionienė[1518].

Ypač daug lietuvių mokėsi įvairių amatų daugelyje Italijos vienuolių saleziečių amatų mokyklose. San Benigno saleziečių amatų mokykloje mechanikos, stalių, raidžių rinkėjų, spaustuvės skyriuose 1932 m. mokėsi 14 lietuvių[1519], Marijos Krikščionių pagalbos dukterų institute Nizza Monferrato (prie Turino) ikimokyklinio ugdymo ir meniškų rankdarbių 1934 m. – aštuonios lietuvaitės. Baigusios buvo siunčiamos į įvairių kraštų vaikų darželius ar katalikiškas mokyklas mokytojauti. Iš jų Barbora Juškaitytė 1934 m. auklėtojos pareigas ėjo Albanijos Skuitari

1514 Ten pat.

1515 Valstybės stipendininkų registracijos byla, 19 1926 ir 1927 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1097, l. 148–149; b. 1409, l. 28.

1516 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 835, l. 3.

1517 A. Stalioraitytės stipendijos prašymas Švietimo ministrui iš Prahos, 1939 04 04. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 872, l. 5, 7.

1518 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 879, l. 22; Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas..., p. 296.

1519 *Saleziečių žinios*, 1932, nr. 1, p. 11.

miesto vaikų darželyje, Marija Mockaitė 1935 m. vienoje iš Romos gimnazijų dėstė muziką, tapybą (jos pieštą „Šv. Kazimiero“ paveikslą buvo įsigijusi Vytėnų saleziečių įstaiga)[1520], Domicelė Paulaitytė po 1926 m. muziką, tapybą ir pritaikomąjį meną dėstė Neapolio minėtame Marijos Krikščionių pagalbos dukterų institute[1521].

Lietuvių sukurti užsienio meno ir amatų mokyklose meno dirbiniai ne visada pasiekdavo Lietuvą, nes daugelis jų buvo gaminami iš mokyklų duodamos medžiagos ir dėl to laikomi tų mokyklų nuosavybe. Pavyzdžiui, keramikos laboratoriniams darbams, ypač glazūrai gaminti, buvo naudojamos brangios medžiagos, tarp jų – auksas, sidabras. Todėl studentas, norintis įsigyti savo kūrinį, turėdavo jį išsipirkti[1522]. Šiam reikalui minėtas Alfonsas Dargevičius 1938 m. prašė Švietimo ministerijos 500 Lt paskolos[1523]. Būta praradimų ir dėl atsigabenimo problemų. V. Kosčiuška 1939 m. rugpjūčio 31 d. rašte Lietuvos švietimo ministerijai, jausdamas, kad tuojau prasidės II pasaulinis karas, reiškė susirūpinimą dėl jo bataline tematika pieštų paveikslų pargabenimo į Lietuvą. Rašė liekąs Paryžiuje, nes negalįs palikti savo paveikslų, iš kurių vienas nėra baigtas, o jį draskyti nuo rėmo ir žaloti negalįs – „prarasti šį turtą skaudžiau negu save“[1524]. Dailininkas A. Gudaitis irgi apgailestavęs, kad galįs parsigabenti į Lietuvą tik tiek savo darbų, kiek pats galįs panešti: „<...> išvažiuodamas palikau Paryžiuje piešinių ir tapybos ant grindų priklota tiek, kad kelius siekė“[1525].

Namų ruošos studijos. Su meniniais amatais ir estetiškumu tam tikrą, nors ir netiesioginį, ryšį iš dalies išlaikė ir namų ruošos studijos, nes šio tipo mokyklose šalia grynai ūkiškų dalykų, dėstyti ir asmens estetiškumą, socialumą formuojantys

1520 Ten pat.

1521 Ten pat.

1522 Vytauto Braždžiaus raštas Švietimo ministerijai, 1929 03 15. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 25, l. 13.

1523 Valstybės stipendininko A. Dargevičiaus raštas Švietimo ministrui 1936 08 21. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 194, l. 52, 38.

1524 V. Kosciuškos pranešimas Švietimo ministerijai 1939 08 31. – LCVA, f. 391 ap. 9, b. 841, l. 16.

1525 Cituota pagal Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas..., p. 262.

dalykai: dekoratyvinis menas, piešimas, dailaus elgesio ir namų tvarkymo estetika, moralė, pedagogika. Be to, pati namų ruoša – būdas kurti ne tik ekonominę, bet ir estetinę, psichologinę namų gerovę, kur daiktai kuriami ir organizuojami į artimą žmogaus aplinką taip, kad jie ir jų tvarka džiugintų žmogaus sielą, šviesintų jo buities kasdienybę.

Pačią idėją organizuoti namų ruošos švietimą instituciniu lygiui Lietuvai parvežė iš Šveicarijos minėta lietuvaitė vienuolė Petronėlė Uogintaitė 1909 m., keletą metų panašius dalykus studijavusi Šveicarijos Ingenbolio vienuolių mokykloje. Ji 1909–1910 m. atidarė Marijampolėje pirmąją Lietuvoje rankdarbių ir namų ruošos mokyklą su keliolika ją lankiusių lietuvaičių[1526], o 1911 m. ten pat organizavo ir pirmąją tos mokyklos mergaičių rankdarbių parodą[1527]. Ji veikė iki I pasaulinio karo. Atgaivinta vėl privačios iniciatyvos 1922 m. lapkričio 6 d. Barzdų miestelyje (Šakių apskr.) vietinio klebono kun. A. Petrausko[1528].

Planuojant Kaune ir Panevėžyje nuo 1925 m. steigti mergaičių namų ruošos mokyklas, joms nutarta ruošti aukštąjį ar aukštesnįjį šios specialybės išsilavinimą turinčias mokytojas – mergaitėms, kurios domisi šia kultūros sritimi, suteikti valstybės stipendijas ir siųsti studijuoti šios srities patirtį, sukauptą kitose šalyse. Tai buvo išskirtinė studijų sritis, kurioje išimtinai orientuotasi į mergaites, nes namų ruoša tradiciškai laikyta moterų veiklos sritimi. Dauguma jų vyko į Belgijos ir Prancūzijos, viena kita – į Vokietijos, Šveicarijos ir Čekoslovakijos namų ūkio ir namų ruošos mokyklas.

Pirmosios lietuvaitės – Marija Rymvid-Mickevičiūtė, Bronė Švipaitė, Adelė. ir Marija Bielskutės, Monika Požėlaitė (vėliau Sidaravičienė), E. Dargytė,

1526 *Šaltinis*, 1910, nr. 29, p. 461. 1905 m. aplankiusi šį Šv. Kryžiaus moterų vienuolyną mažame Šveicarijos Ingenbohlio miestelyje ir jame esančias lietuvaites M. Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana) padarė išvadą, kad ten siųsti lietuvaites maža naudos Lietuvai. Esą, dabar keturios lietuvaitės jau įstojo į to vienuolyno noviciatą ir Lietuvai jau „prapuolusios". „Apleisti tėvynę, kuri reikalinga pagalbos, ir tarnauti svetimiesiems negali būti malonu Dievui. Kas naudinga Lietuvai – tas naudinga Dievui." (Šatrijos Raganos laiškas P. Būčiui 1905 06 06. – Šatrijos Ragana, *Laiškai*, 1986, p. 189.

1527 Ten pat.

1528 *Lietuvos mokykla*, 1923 m. VI-jų metų 2-sis sąsiuvinis, p. 89. Plačiau žr.: Stankevičius, J. Barzdų mergaičių žemės ūkio mokykla. – *Naujoji Romuva*, 1931, p. 843.

M. Ilgūnaitė-Virbalienė, Kunigunda Kaunaitė, A. Birbilaitė-Lukošienė, Gražina Rudvalkytė-Musteikienė – vyko į Belgijos Lakeno valstybinį namų ūkio ir namų ruošos institutą (pranc. *Institut Normal Supérieur de L'économie Ménagere Agricole de le État a Laeken-Bruxell*). Tai trimetė, bet aukštosios mokyklos teises turėjusi mokykla. Joje mokyta ne tik namų ruošos (maisto technologijos, virtuvės praktikos, skalbimo ir lyginimo praktikos, buto technologijos, buto tvarkymo ir valymo praktikos, rankdarbių, asmens higienos, bet ir ūkio dalykų (smulkiųjų verslų, žemės ūkio sąskaitybos, agronomijos, pieninininkystės ir daržininkystės teorijos ir praktikos, zootechnikos praktikos, taip pat asmens socialumą kuriančių dalykų: moralės, pedagogikos, praktinės didaktikos, piešimo ir dekoratyvinio meno[1529]. Mokslas būdavo baigiamas trečiaisiais metais rašant „memuarus" (diplominius darbus), kartais ir Lietuvos ūkio temomis: E. Dargytė „Paukštininkystė Lietuvoje" (pranc. *L`Aviculture en Lithuanie*, 1931), Kunigunda Kaunaitė-Daubarienė „Šeimininkavimo mokslo dėstymas Lietuvoje" (1931). Baigusios gaudavo ūkio ruošos vedėjų diplomus, Lietuvoje pripažįstamus aukšto mokslo diplomais[1530].

Kai kurios lietuvaitės, prieš stodamos į Lakeno mokyklą, metus ar trumpiau lankė tokią pat irgi trimetę (vėliau keturmetę) Belgijos namų ūkio ir namų ruošos aukštesniąją mokyklą Wavre-Notre-Dame prie Malino miesto (pranc. *École Normale Ménagere Agricole. Institut des Ursulines Wavre-Notre-Dame*), išlaikomą uršuliečių vienuolyno. Joje jos pirmiausia buvo mokomos prancūzų kalbos – rengtos visavertėms studijoms. Pats namų ruošos mokymas čia buvo labiau teoriškas ir tai daugelio lietuvaičių netenkino. Jų netenkino ir tai, kad šios mokyklos diplomų Lietuvos valstybė nelaikė aukštojo mokslo diplomais. Bet čia buvo pigesnis pragyvenimas ir galbūt dėl to viena kita lietuvaitė (Irena Dargytė (vėliau Vaitiekūnienė), Sideravičūtė-Unzienienė, Marija Akelaitytė-Trapikienė, Marija Ilgūnaitė-Virbalienė) tą mokyklą baigė.

1529 E. Dargytės raštas Švietimo ministrui 1928 11 03 ir K. Kaunaitės-Daubarienės asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 195, l. 43–44; b. 446, l. 8.

1530 Ten pat, l. 43.

Pasimokiusios Lakeno institute du kursus kai kurios lietuvaitės vykdavo toliau tobulintis į Prancūziją, į tokią pat trimetę mergaičių namų ūkio mokyklą Koetlogone-Rene (pranc. *École Nationale d` Agriculture de Jaunes Filles de Coëtlogon-Rennes*). Tame institute 1927–1928 m. studijavo trys jau minėtos lietuvaitės: M. Rymvid-Mackevičiūtė, B. Švipaitė ir M. Požėlaitė. Viena kita lietuvaitė studijavo ar specializavosi namų ruošos srityje ir kitose valstybėse: Ona Šmulkštytė (g. 1904, iš Gudiškių) 1926–1928 m. baigė specialią mergaičių namų ruošos mokyklą Miunchene[1531]. Dotnuvos žemės ūkio akademijos vyr. laborantė Darija Sragytė 1938 m. specializavosi Vokietijos Braunšveigo vaisių ir daržovių konservavimo technikume, o 1939 m. – Berlyno-Dalemo Vaisių ir daržovių, sodų plėtros tyrimų taikomajame institute (vok. *Institut für Obst und Gemusseverwertung der Versuchs – und Forschungsanstalt für Gartenbau zu Berlin-Dalem*). Studijas baigusi dirbo Dotnuvos žemės ūkio akademijoje namų ruošos skyriuje[1532]. Į Ženevos aukštąją socialinę moterų mokyklą (pranc. *École de Études sociales pour Femmes, Genève*) studijuoti namų ruošos ir namų ūkio ekonomikos 1939 m. buvo įstojusi Antanina Michuraitė (g. 1912)[1533], Čekoslovakijos Chrudino namų ruošos mokyklą nuo 1930 m. lankė Irena Vadopalaitė. Karaliaučiaus mergaičių pramonės mokyklą (vok. *Ostpreusische Mädchen-Gewerbeschule*) 1930 m. baigė Mikalina Glemžaitė.

Grįžusios dažniausiai šį dalyką dėstė namų ruošos mergaičių amatų mokyklose arba gimnazijose: Marija Ilgūnaitė-Virbalienė nuo 1937 m. – Kaišiadorių gimnazijoje, Sideravičiūtė (vėliau Unzienienė) – Rokiškio, Zarasų gimnazijose, A. Bielskutė nuo 1929 09 01 – Balbieriškio mergaičių žemės ūkio mokykloje, M. Glemžaitė rankdarbius – Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje ir Žemės ūkio akademijoje.

1531 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 939, l. 5–6.

1532 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 866, l. 11, 20.

1533 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 619, l. 6.

5. Istorinės, batalinės tapybos studijos

Atsikūrusiai Lietuvos valstybei buvo aktualu ne tik pažinti savo didingos valstybės praeitį, neseniai pasibaigusias 1919–1920 m. laisvės kovas dėl nepriklausomybės, bet ir visa tai pavaizduoti tiek grožinės literatūros, tiek ir vaizduojamojo meno priemonėmis. Šį darbą jau prieš I pasaulinį karą buvo pradėję Lietuvos rašytojai romanistai[1534] ir kai kurie vyresniosios kartos dailininkai Adomas Varnas, Jonas Šileika, Justinas Vienožinskis. Zigmas Petravičius, vėliau Jonas Mackevičius, Zofija Kochanauskienė ir kiti[1535]. Istorinės tapybos paveikslų pageidavo ne tik Karo muziejus, bet ir kariniai daliniai, valstybinės įstaigos, mokyklos, visuomeninės organizacijos, pavieniai asmenys. Norėta ne svetimųjų, o lietuvių menininkų akimis pamatytos Lietuvos istorijos, kad ji, perkelta į regimąjį meno vaizdą, taptų lietuviui aiškiau suvokiama, emociškai išgyvenama, jo dvasioje stiprybės ir orumo jausmą pakurstančia. „Lietuvių tauta, turinti tokią didingą praeitį, neturinti dailininko, sugebančio tinkamai ją pavaizduoti, – rašė dailininkas Vincas Dilka, pretenduojantis į tokio dailininko misiją. – Todėl tenka garbinti svetimųjų menininkus, bent kiek pasireiškusius mūsų istorinėje kompozicijoje.“[1536]

117 pav. Vincas Dilka (1912–1997)

Į tai reaguodama Lietuvos valstybė 1937 m. paskyrė stipendijas ir pasiuntė tobulintis istorinės monumentaliosios tapybos srityje tris Lietuvos tapytojus: minėtą Vincą Dilka (g. 1912), Vytautą Mackevičių (g. 1911) ir Vaclovą Kosciušką (g. 1911), jau baigusius Kauno meno mokyklą ir parodžiusius polinkį istorinės tematikos tapybai. V. Dilka savo tapybos objektu pasirinko Lietuvos viduramžių istoriją, du likusieji – Lietuvos laisvės kovas 1919–1920 m.

1534 Pieteris, V. *Algimantas* (1904), Lindė-Dobilas, J. *Blūdas* (1912), Marcinkevičius, J., *Mes ateinam* (I–III, 1936), *Kražių skerdynės* (1938), Puida, K. *Magnus Dux* (Apie Vytautą Didįjį) (1937).

1535 Jankauskas, V. *Jono Mackevičiaus istorinė tapyba: tarp politikos ir mitologijos*. Vilnius, 2000. https://www.lituanistika.lt/content/36277.

1536 V. Dilkos prašymas Švietimo ministrui stipendijos reikalu, 1937 08 17. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 211, l. 24.

Šios tematikos pomėgiu Vincas Dilka pasigarsino 1936 m., baigdamas Kauno meno mokyklą, nutapęs istorine Lietuvos tematika paveikslą „Skirgailos vestuvės“ pagal V. Krėvės dramą *Skirgaila*. Šį jo darbą tos mokyklos direktorius dailininkas Ignas Šlapelis vertino kaip „atkreipusį visų dėmesį“, o patį autorių kaip pasižymėjusį „dideliais gabumais“[1537]. Pats V. Dilka šį savo paveikslą vertino kaip pavykusį kompozicijos, bet mažiau tapybos atžvilgiu.

118 pav. Carlo Siviero (1882–1954)

Tai, kad istorine monumentaliaja tapyba rimčiau susidomėta Lietuvos mastu tik nuo ketvirtojo dešimtmečio antros pusės, gali būti siejama su šios tematikos tapybos sudėtingumu. V. Dilka pripažino, kad šios tematikos tapytojui reikėjo ne tik žinoti istorinę tiesą, bet ir sukurti herojinius vaizdus, kurie apčiuopiamai ir įtikinamai parodytų mūsų tautai praeities didybę. Neužtenka išlaikyti proporcijas, gražią formą, užsodinti meninį herojų ant žirgo, pakelti kardą, susodinti medžius, uždegti laužą, dar reikia sutekti šiam herojui psichologijos, dvasinės jėgos, kad jis veržtųsi, būtų galingesnis už kitus mirtinguosius. Tam reikalingas absoliutus piešimo valdymas, šviesos, šešėlių supratimas, šešėlių harmoningas išdėstymas, logikos ir estetikos sujungimas, t. y. didelis pasiruošimas, ilgas ir atkaklus darbas[1538]. Taip įsivaizdavęs savo studijų užduotį ir gavęs valstybės stipendiją, V. Dilka 1937 m. įstojo į Romos karališkąją meno akademiją (it. *R. Academia di Belle Arte e liceo artistico di Roma*), pagrindiniu dalyku pasirinkęs aliejinę tapybą, o gretimais – piešimą ir anatomiją. Pačią akademiją, sakė, pasirinkęs dėl to, kad tapybą čia dėstė prof. Carlo Siviero, „aukščiausios inteligencijos“ ir „geriausias šių dienų piešėjas Italijoje“, sugebąs itin įtaigiai perduoti savo mintis ir reikalavimus studentams. Bet dėl italų kalbos nemokėjimo V. Dilka kurį laiką negalėjęs suprasti profesoriaus patarimų, reikalavimų. Todėl,

1537 Kauno meno direktoriaus I. Šlapelio liudijimas Švietimo ministerijai V. Dilkos stipendijos reikalu, 1937 08 12. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 211, l. 26.

1538 V. Dilkos studijų Romos meno akademijoje aprašymas, 1939 07 14. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 211, l. 5.

nors mokslo metų pabaigoje turėjęs daugiau darbų už kitus, bet profesorius likęs jo darbais nepatenkintas ir tapybos egzaminą atidėjęs rudeniui. Grįžęs atostogų į Lietuvą, V. Dilka uoliai mokėsi italų kalbos ir daug tapė. Kai spalio mėnesį nuvyko į Romą laikyti atidėto egzamino, prof. C. Siviero buvęs nustebintas padaryta pažanga, ir dar nebaigtą V. Dilkos paveikslą eksponavęs akademijos metinėje parodoje. Tai buvęs retas dėmesys užsieniečiui. Be to, profesorius pakvietęs V. Dilką kartu su šešiais geriausiais akademijos studentais (iš 60 studentų) į jo akademinę studiją, kurioje profesorius gyveno ir dirbo tarp studentų. „*Mes galėjome betarpiškai stebėti kaip profesorius uždeda ant drobės pirmąjį potėpį, piešia daiktus, plėtoja siužetą. Per dieną darbas, o vakare vedama tarpusavio diskusija meno klausimais. Kartais einame su profesoriumi į Siksto koplyčią, nagrinėti Mikelandželo paišybos jėgos, į Raffaelio kambarį – gėrėtis švelniąja tapybos poezija. Grįžę į akademiją, stengiamės vienas už kitą įkūnyti savo darbuose patirtus įspūdžius.*“[1539]

Meninės sąmonės tapsmą veikė ir pati Roma: jos galerijos, bažnyčios, muziejai – neišsenkamų įvairiausių istorinių, masinių scenų kompozicijų mokykla, kuri, pasak V. Dilkos, „gali būti studijuojama be galo“[1540]. Tai veikė jo studijų pažangą. 1939 m. lapkritį penki V. Dilkos paveikslai jau buvo eksponuojami Romos didžiųjų meno parodų rūmuose tarpakademinėje meno parodoje[1541].

Tačiau paveikslų Lietuvos istorine tematika studijų Romoje metu V. Dilka nenutapė. Visi žinomi jo Romoje piešti paveikslai, pasak menotyrininkės R. Rutkauskienės, vaizdavo atskirus asmenis arba daiktus: „Italė“ (1938), „Moteris su veidrodžiu“ (1938), „Šventas Rokas“[1542]. Ir, matyt, neatsitiktinai. Pirmi profesiniai kontaktai su prof. K. Sivieru paskatino V. Dilką pervertinti savo kaip pretendento tapyti grupines kompozicijas galimybes. Prof. C. Siviero patarė V. Dilkai kol kas nesiimti grupinių kompozicijų, o toliau piešti atskirus daiktus, nes tokiu keliu ėję

1539 Ten pat.

1540 V. Dilkos raštas Švietimo ministerijai, 1937 12 04. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. b. 21, l. 21.

1541 V. Dilkos studijų Romos meno akademijoje aprašymas. – Ten pat, l. 4–5.

1542 Rutkauskienė, R. Gyvenimo vaizdai Vinco Dilkos jubiliejinėje parodoje. – *Literatūra ir menas*, 2012 06 29.

visi garsūs menininkai. Kol dailininkas visiškai neįveikia atskiro portreto, jam per anksti kibti į grupę, kur prasideda kompozicijos surišimas, dramatinis veiksmas, psichologija ir atskiri charakteriai.

Ketinimą tapyti Lietuvos istorijos siužetus teko keisti į dvejus metus trunkantį pasiruošimą tai daryti – piešti portretus ir atskirus daiktus kaip būsimų grupinių kompozicijų struktūrinius elementus, nukeliant savo pagrindinį siekį į ateitį. Bet istorijos laikas tokiai ateičiai nebuvo duotas. Dėl prasidėjusio II pasaulinio karo studijų Romoje V. Dilka nebaigė, o sovietų okupacijos buvo verčiamas vykdyti kitokio turinio užsakymus.

Paryžiuje tuo metu studijavę V. Mackevičius ir V. Kosciuška paliko batalinių paveikslų iš Lietuvos laisvės kovų 1919–1920 m. Jausdami, kad turi panašių tapybos problemų kaip ir V. Dilka, jie siekė savo paveiksluose kurti tokias grupines kompozicijas, žaisti šešėliais, rinktis tokias konkrečių personažų vaizdavimo projekcijas, kad išvengtų būtinybės grupinėje kompozicijoje reljefiškiau atskleisti herojų portretinius ypatumus. J. Mackevičius nupiešė keletą paveikslų iš 1919 m. Lietuvos kariuomenės kovų su Rusijos bolševikais, bermontininkais ir lenkais[1543], o Vaclovas Kosciuška – šešis paveikslus iš kovų su lenkais ties Širvintais ir Giedraičiais 1919 m., taip pat – didžiausią iš savo darbų triptiką (tris paveikslus viename lape) 7,5 metrų ilgio ir 160 cm aukščio, kuriame vaizdavo pulkininko Kriaunaičio vadovaujamų Lietuvos husarų minėtas kovas su lenkais[1544]. Abu savo paveikslus tapė Kauno karo muziejui ir abu dėl tos pačios sovietinės okupacijos buvo priversti keisti savo tapybos tematiką į okupantui reikalingą.

Kitų lietuvių dailininkų darbų pripažinimas studijų užsienyje metu. Viešo

1543 V. Mackevičiaus batalinės temos paveikslai: 1. „Priešakinis tvarstomasis punktas lenkų pafrontėje“ (1935), 2. „Ataka prieš bermontininkus 1919 m.“, 3. „Ukmergės rinktinės vora keliasi per Šventąją 1919 05 19“ (1938), 4. „Mūšis prie Alantos“ (XX a. 4-ojo deš. pabaiga), 5. „Subačiaus užėmimas 1919 m. gegužės 27 d.“ (1939), 6. „Salako gynimas 1919 m. liepos 14 d.“ (1939) ir kt.

1544 Iš V. Kosciuškos bataline tematika pieštų paveikslų minėtini: 1. „Husarai žvalgo miškuose tarp ežerų Sodžio ir Dukšto 1919 m. liepos 25 d.“ (XX a. 3–4 deš.), 2. 1919 m. 2-jo eskadrono susirėmimas su lenkais Riktelių kaime, Salako apylinkėje“ (1940), 3. „8-ojo pėstininkų pulko kova prie Kalkūnų (Latvija)“ (XX a. 4 deš. II pusė) ir kiti.

pripažinimo sulaukė ir daugiau lietuvių, studijuojančių užsienio meno ir amatų mokyklose. Minėtoje Paryžiaus valstybinėje meno ir amatų mokykloje (pranc. *Conservatoire National des Arts et Métiers*) 1930–1932 m. studijavusio Antano Gudaičio (Gudavičiaus) dvi freskų kompozicijos kaip pavyzdinės buvo pasiųstos atstovauti Paryžiaus taikomojo meno mokykloms į minėtos Lježo tarptautinės parodos dekoratyvinį skyrių[1545]. Lombardijos jaunųjų dailininkų parodoje 1935 m. dalyvavo Rimas Kalpokas. Skulptorius Robertas Antinis (g. 1901) – Širvintuose pastatyto paminklo „Žuvusiems už Lietuvos Nepriklausomybę“ (1927) autorius, Paryžiaus dekoratyvinio meno mokyklos studentiškų darbų konkurse 1933 m. už dekoratyvinę skulptūrą Paryžiaus Darbininkų parko įėjimui pelnė premiją (skulptūros reprodukcija 1933 m. publikuota žurnale *Ars et Decoration*)[1546]. Ypatinga studijų ir kūrybos sėkmė toje pačioje Paryžiaus dekoratyvinio meno mokykloje lydėjo grafiką 1937–1938 m. studijavusią Domicelę Tarabildienę. Ji 1937 m. laimėjo tos mokyklos aukso medalį, o Paryžiaus pasaulinėje parodoje – Garbės prizą. Medaliais, premijomis, diplomais jos grafikos kūriniai buvo įvertinti Berlyno, o vėliau ir kitų miestų parodose ir konkursuose[1547]. Galerijoje „Zack“ V. K. Jonyno 1935 m. surengtą savo raižinių ir piešinių parodą Paryžiuje recenzavo prancūzų ir lietuvių spauda[1548]. Paryžiaus meno akademiją „Didžioji pirkia“ 1924–1927 m. lankiusio tapytojo Stepo Varašiaus pieštas paveikslas „Portretas“ 1926 m. buvo eksponuotas vieno iš didžiausių Paryžiaus salonų (pranc. *Salon de la Société National des Beaux-Arts*) pavasario parodoje. Patekti į šio salono

1545 Antano Gudavičiaus prašymas Švietimo ministrui stipendijos reikalu, 1930 09 11. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 319, l. 2.

1546 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai..., p. 306–307; *LE*, t. 1, p. 204. Valstybės stipendininkas Robertas Antinis, studijuodamas 1928–1933 m. minėtoje Paryžiaus dekoratyvinio meno mokykloje skulptūrą, parodė tokį baigiamųjų darbų pažangumą: skulptūra – 15 balų iš 15 galimų, antikinė figūra – 14 iš 15, figūra iš natūros – 14 iš 15, ornamentas – 14 iš 15, augalai – 13 iš 15, eskizai – 13, 14 iš 15. (Tos mokyklos direktorius prof. L. Deshairso pažyma 1933 05 23). Nuo 1934 m. R. Antinis paskirtas Tauragės aukštesniosios prekybos mokyklos ir Mokytojų seminarijos paišybos ir rankdarbių mokytoju (R. Antinio studijų Paryžiuje asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 25, l. 73, 78).

1547 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 146; *Literatūra ir menas*, 1985 09 14.

1548 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai..., p. 307.

parodas buvo itin sudėtinga dėl didelės konkurencijos[1549]. Irena Jackevičaitė (vėliau Petraitienė) 1921–1925 m. baigė Romos meno instituto (it. *Istituto Superiore di Belle Arti di Roma*) tapybos skyrių ir senųjų tapybos paveikslų restauravimo kursą su pagyrimu (10 balų iš tiek pat galimų), beje, vienintelė iš to kurso klausytojų. Apie tai informavo net italų laikraštis *Il Piccolo* (1925 07 23)[1550]. To instituto studentų darbų parodoje jos 1925 m. eksponuotus šešis klasikinio stiliaus paveikslus palankiai vertino to instituto profesorius Umberto Coromoldis ir italų spauda (*Giornale di Arte*, 1925 07 25 ir *La Tribuna*, 1925 07 15)[1551].

Idėjinio stilistinio poveikio vertinimas. Menotyrininkai pripažįsta, kad jaunųjų Lietuvos dailininkų studijos užsienyje sukėlė reikšmingus stilių pokyčius Lietuvos dailėje[1552]. Jos plėtusios menininkų akiratį, formavusios jų metodą, padėjusios keistis ir Kauno meno mokyklai, jai transformuotis į Meno institutą. Pasak G. Jankevičiūtės, daug jaunų Lietuvos dailininkų perėmė nuo trečiojo dešimtmečio Vidurio Europos dailėje vis labiau įsigalinčią klasikinės stilistikos orientaciją. Kai kurių darbuose ryški Art Deco (vaizduojamojo meno ir dizaino krypties) įtaka, siekta pritaikyti dizainą ir prie meninės gamybos sąlygų (interjerų architektūra, baldai, stiklas, plakatas, knygrišystė). Tarp Kauno meno mokyklos dėstytojų stilistinį braižą formavusių užsienio profesorių juntamos įtakos turėję Paryžiaus *Conservatoire Nationale des Arts et Métiers* mokyklos profesoriai – tėvas ir sūnus Magne'iai, dėstę dekoratyvinę tapybą, taip pat tos mokyklos direktorius ir meno istorijos prof. L. Deshairsas, *École Boulle* prof. Boucheris. S. Ušinskio stiliui akivaizdžią įtaką padarę jo profesoriai Aleksandras Eksteris ir Andre Lhorte'as ir pati Paryžiaus meno aplinka[1553]. Tai pripažino ir patys dailininkai. A. Gudaitis

1549 *Lietuva*, 1926, nr. 92, p. 3.

1550 Irenos Jackevičaitės Curriculum vitae, 1933 05 18. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 340, l. 40–42.

1551 Ten pat, l. 42. Prof. Umberto Coromaldi raštas Lietuvos pasiuntiniui Romoje, 1924 07 14. – Ten pat, l. 11. Grįžusi į Lietuvą, I. Jackevičaitė 1926 m. buvo paskirta Raseinių, vėliau Kauno „Aušros" gimnazijų piešimo, dailyraščio rankdarbių ir aritmetikos mokytoja.

1552 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai..., p. 284.

1553 Ten pat, p. 305–306.

teigė: „Vakarų dailės išorė, technika ir lietuviškas turinys“[1554] – tokia buvusi Lietuvos dailės idėjinė struktūra. Ars grupės idėja Lietuvoje irgi gimusi paryžietiškoje atmosferoje brendusių dailininkų galvose[1555]. Teigiama, kad pasisavinę Vakarų meninį įdirbį, Lietuvos dailininkai juo ne tik praturtino ir suaktyvino Lietuvos meninį gyvenimą, bet ir jį pakoregavo, suartino su bendruoju europinio meno procesu[1556].

6. Reformų siūlymai užsienio pavyzdžiu

Užsienyje patirti asmenybės pokyčiai brandino ir atitinkamų veiklos sričių reformavimo Lietuvoje idėjas. T. Lomsargis siūlė Čekijos meno ir amatų mokymo pavyzdžiui pertvarkyti Lietuvos mokyklose mokomų dailės disciplinų programas, o Kauno meno mokyklą – į Pritaikomojo meno mokyklą, joje prie skulptūros skyriaus prijungti akmens skulptūros skyrių, prie grafikos – knygų kultūros skyrių, prie dekoracijos skyriaus – butų kultūros skyrių ir taip integruotai ruošti amatų mokyklų mokytojus. Užsienyje studijuojantys asmenys brandino idėją kurti Lietuvoje ir Taikomosios dailės institutą[1557]. Studijų užsienyje paveiktas A. Dargevičius kėlė idėją steigti odos puošybos dirbtuves Lietuvoje, gaminti meninius odos baldus, rankinukus, portfelius, lagaminus, oda puošiamus brevijorius, knygas. Tikėtasi šioje srityje pasisekimo, nes Lietuvoje, esą, pakanka žaliavos, gamybai nereikia sudėtingų mašinų, o spalvų ir formų derinimo pavyzdžių teiksiąs liaudies menas[1558].

7. Architektūros ir muzikos studijos

Naujos idėjos į Lietuvą ėjo ir su architektūros studijomis, kuriose lietuviai

1554 Kupscytė, S. *Valstybės užsienio stipendijų politika*..., p. 48.

1555 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai..., p. 306.

1556 Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas..., p. 270.

1557 Ten pat, p. 302.

1558 A. Dargio prašymas Švietimo ministrui, 1936 08 21. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 194, l. 52.

irgi buvo pastebimi. 1928–1935 m. Berlyno (Šarlotenburgo) aukštojoje technikos mokykloje integralią architektūros ir miestų planavimo discipliną studijavo kultūriškai orientuotas Algirdas Mošinskis (g. 1905), prieš tai 1925–1928 m. lankęs Sorbonos universitetą. Miestų planavimas Lietuvai buvo nauja mokslo ir veiklos sritis, tuo metu dar nedėstoma VDU. Lietuvoje nebuvo didelių miestų, o ir jų statyba dėl dar tik bundančios pramonės nesiekė didesnio masto, miestuose dar neplanuotos didesnės statybos. Tačiau tokia miestų raida jau buvo numatoma ir jai ruoštasi studijuojant Vakarų šalių urbanistikos modelius. A. Mošinskis studijavo pas šios krypties pasižymėjusius Vokietijos architektus: prof. Hermaną Janseną (1869–1945) ir prof. Heinrichą Tessenową. H. Jansenas buvo laikomas urbanistikos garsenybe, planavęs ir tvarkęs kai kuriuos didžiuosius pasaulio miestus: Berlyną, Madridą, ypač Turkijos sostinę Ankarą, kuri buvusi pastatyta ištisai pagal H. Janseno planą. Vykdydamas vieną iš H. Tessenowo seminaro užduočių, A. Mošinskis parengė Vičiūnų kaimo prie Kauno planavimo brėžinius, kuriuos profesorius pripažino pavyzdingais, jų foto nuotraukas žadėjęs iškabinti Politechnikoje kaip pavyzdį. Be to, H. Tessenowas net buvo pasiūlęs šį Mošinskio tyrinėjimą, kaip visai naują ir moksliškai įdomų dalyką, išleisti atskira knyga vokiečių kalba[1559]. Europos architektūros istorikai tuo metu domėjosi medine architektūra, nes ji nyko. Tai jusdamas A. Mošinskis parengė architektūros istorijos seminare rašto darbą „Šiaurės Europos medinė architektūra“, panaudojęs pirmiausia Lietuvos architektūros istorinę medžiagą[1560], susiejęs savo studijas ir su nuodugnesniu Lietuvos senosios kultūros pažinimu. Darbo ėmėsi iš esmės, todėl atliko ir nemažai paruošiamųjų tyrinėjimų iš architektūrai artimų sričių, pirmiausia – etnografijos. Rašė aptikęs įvairių Berlyno bibliotekų rankraštynuose ir archyvuose iki tol nežinomų ir neskelbtų rankraščių apie Lietuvos medžio

1559 A. Mošinskio prašymas Susisiekimo ministrui, 1933 06. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 651, l. 19.

1560 Beveik tuo pačiu metu (1934 m.) į Švedijos Upsalos universitetą studijuoti senovės lietuvių medžio statybos ir archeologijos buvo pasiųstas ir valstybės stipendininkas Karolis Mekas.

architektūrą, juos savo lėšomis fotografavęs ir ketinęs paskelbti lietuvių spaudoje[1561]. Pasinaudodamas galimybe prieiti Vokietijoje prie įvairių kultūros šaltinių, studijų metu rinko ir kaupė Lietuvai reikšmingas kultūros vertybes (XVI–XVII a. Lietuvos kartografinius žemėlapius, XVII–XIX a. lituanistinius spaudinius, senovinius rankraščius, retas knygas). Žymi dalis jo kolekcijų pateko į VDU biblioteką ir Vytauto Didžiojo muziejų[1562]. Grįžęs 1941–1944 m. dėstė Dailės institute. Bet dėl artėjančios antrosios sovietų okupacijai buvo priverstas emigruoti į Braziliją, kaip ir nemaža dalis užsienyje studijavusių asmenų, neteko galimybės užsienyje įgytu išsilavinimu plačiau pasitarnauti Lietuvai.

Buvo pastebimi ir kiti lietuviai architektai. Toje pačioje Berlyno aukštojoje technikos mokykloje architektūrą studijavęs Jurgis Voldemaras Getneris (g. 1906) tyrinėjo įvairių Vokietijos miestų senosios architektūros statinius ir šio tyrimo rezultatus 1932 m. eksponavo tarptautinėje parodoje[1563]. Bronius Elsbergas 1931 m. baigė Briuselio meno ir amatų mokyklos architektūros skyrių ne tik su pagyrimu, bet ir pelnęs Belgijos valstybės aukso medalį, suteikusį jam kaip užsieniečiui išskirtinę teisę užsiimti architekto praktika Belgijoje[1564]. Užsieniečiai gaudavo Vakarų Europos universitetų baigimo diplomus paprastai be teisės pagal juos dirbti tose šalyse. Tokią išskirtinę teisę dar buvo įgijęs ir architektas Jonas Kovalskis (g. 1906, iš Daugailių vls.), 1928–1935 m. baigęs architektūrą Grenoblio ir Paryžiaus meno ir amatų mokyklose „labai aukštais pažymiais“[1565]. Kito tipo integralias architektūros ir bažnytinės archeologijos studijas Romos aukštojoje architektūros mokykloje ir Vatikano krikščioniškosios archeologijos institute (it. *Pontificio istituto di Archeologia Cristiana*) 1923–1933 m. (su pertraukomis) baigė

1561 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 651, l. 20.

1562 *LE*, t. 19, p. 305.

1563 J. V. Getnerio Curriculum vitae, 1932 10 10. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 274, l. 11.

1564 B. Elsbergo Curriculum vitae, 1938. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 234, l. 11.

1565 K. Kovalskio Curriculum vitae, 1935. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 473, l. 46.

Juozas Macevičius[1566].

Pagrindiniai Lietuvos vokalistų, muzikų-instrumentalistų studijų centrai iki 1930 m. buvo Paryžiaus, Leipcigo, Romos, Prahos, Berlyno, Rygos konservatorijos. Iš jose savo įgimtus gebėjimus tobulinusių asmenų gali būti paminėti: Vytautas Marijošius – 1933 m. Prahoje pas čekų dirigentą, smuikininką ir pedagogą prof. Vaclovą Talichą (1883–1967)[1567], smuikininkas Kazys Juodelis (g. 1894)[1568] – pas smuikininką prof. Willy Schweydą (*Deutsche Akademie für Musik*), vokalo srityje Kazys Kubilius (g. 1897, iš Pagirių k., Ukmergės vls.) 1923–1926 m. – pas profesorius Fredą Huslerį ir Fischerį (Berlyno konservatorija)[1569], solistė Vincė Januškaitė Italijoje – pas vokalo prof. Feiringą, Jonas Nabažas ir kompozitorius Antanas Račiūnas 1937–1939 m. – pas profesorius Igorį Stravinską, Rogderį Duccasą ir N. Boulangderį (Paryžiaus muzikos mokykla)[1570]. Zenonas Nomeika (vargonai) – pas profesorę Boulanger ir A. Čerepniną (Paryžiaus muzikos mokykla).

119 pav. Veronika Podėnaitė (1902–1933)

Keletas lietuvių vokalistų ir instrumentalistų tobulinosi Italijoje: solistas Ipolitas Nagrodskis – Milane (1933), Romos valstybinėje *Conservatorio di Musica Santa Cecilia* – V. Podėnaitė, A. Kutkauskas, A. Sprindys, Z. Aleksandravičius. Iš jų ypač išsiskyrė Veronika Podėnaitė, kurios vokalą čia 1922–1926 m. tobulino prof. Enrico Rosatis (1922), prof. Di Petro (1923/24), Einaras Feirringas ir ypač profesorė Edvige Ghibaudo. Pastaroji, pasak S. Pilkos, „išlyginusi" ir paruošusi Lietuvos operai nemaža solistų. Lietuvos vokalistų pažangai pasitaranavęs ir žymus italų operos solistas, pedagogas Mario Sammarco

1566 Lietuvos pasiuntinio Romoje raštas Kauno karo muziejaus direktoriui generolui V. Nagevičiui, 1933 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 560, l. 18.

1567 Švietimo ministro K. Šakenio raštas Finansų ministrui paskolos V. Marijošiui reikalu, 1933 06 09. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1410, l. 2.

1568 Muziko Kazio Juodelio asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 389, l. 6, 20. 26.

1569 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 491, l. 13.

1570 LCVA, b. 762, l. 9.

(1868–1930)[1571]. V. Podėnaitė kartu su vokiete pagal pažangumą 1922 m. buvo pripažintos pirmomis tos konservatorijos studentėmis[1572]. „Su tokiu turtingu balsu“ kaip V. Podėnaitės, pasak italų prof. Augusteo Molinario, Šv. Cecilijos konservatorijoje 1926 m. buvusios tik dvi solistės[1573]. Ji turėjusi aukštą lyrinio soprano plataus įvairuojančio tembro balsą[1574]. 1926 m. baigusi šią konservatoriją, dar tobulinosi Paryžiuje ir čia 1929–1930 m. koncertavusi kartu su kitais garsiais to meto lietuviais solistais: A. Galauniene, S. Dievaityte, V. Bacevičiumi. 1930 m. grįžusi į Italiją, dainavo privačiuose Romos operos teatruose. Dėl augančio populiarumo V. Podėnaitė buvo supažindinta su Italijos karališkąja šeima[1575]. Ir tai galbūt lėmė, kad 1931 m. ji buvo pakviesta į Romos karališkąjį operos teatrą (it. *Teatro Reale del Opera*), kuriame kūrė vaidmenis Richardo Wagnerio, Richardo Strausso, Francesco Cilea operose[1576]. Beje, prieš tai buvo gavusi kvietimų ir iš kitų Italijos miestų teatrų. Kai 1928 m. Lietuvos valdžia V. Podėnaitę ragino grįžti į Lietuvą ir čia operos teatre dvejus metus atidirbti pagal Stipendijų įstatymą už studijų metu gautą Lietuvos valstybės stipendiją, ji aiškinosi, kad grįžti kol kas negalinti, nes yra susisaisčiusi darbo sutartimis su Genujos ir Milano operos teatrais „La Scala“. Be to, Romos gubernatoriaus esanti pakviesta dalyvauti kameriniuose koncertuose Kapitolijuje[1577] (svarbiausioje Romos meno ir savivaldybės būstinėje). 1932 m. rugpjūtį V. Podėnaitė grįžo į Kauną, čia operos teatre debiutavo G. Verdi operoje *Aida*, atlikusi Aidos partiją. Bet kitais metais dėl staigios mirties nespėjo užsienyje įgytu meistriškumu labiau pasitarnauti Lietuvos scenai.

1571 Pilka, S. Teatras ir muzika Italijoje. – *Vairas*, 1934, nr. 9, p. 136–141.

1572 *Lietuva*, 1923 10 19, nr. 236.

1573 Lietuvos pasiuntinio Romoje V. Čarneckio raštas Švietimo ministrui V. Čepinskiui 1926 m. – f. 391, ap. 9, b. 730, l. 10.

1574 E. Rosati raštas Lietuvos Švietimo ministerijai V. Podėnaitės stipendijos reikalu 1922 02 27. – Ten pat, l. 48.

1575 Dementavičiūtė-Stankuvienė, D. Vienišo kapo paslaptis: per anksti užgesusi V. Podėnaitės žvaigždė. *Kauno diena*, 2018 08 10. – https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/menas-ir-pramogos/vieniso-kapo-paslaptis-anksti-uzgesusi-v-podenaites-zvaigzde-876106.

1576 Ten pat.

1577 V. Podėnaitės prašymas Lietuvos Ministrui pirmininkui, 1928 07 19. – f. 391, ap. 9, b. 730, l. 6.

120 pav. Zigmas Aleksandravičius (1911–1965)

Tarp muzikų instrumentalistų gabumus ir darbštumą rodė ir Zigmas Aleksandravičius (g. 1911), išvykęs į užsienį specializuotis vargonų ir kompozicijos srityse. 1936 m. lankė Paryžiaus muzikos mokyklos *École Normale de Musique* prof. Marcelio Dupre vargonų klasę. Bet, nepatenkintas prancūzų vargonų mokykla, 1937 m. persikėlė į minėtą Romos Šv. Cecilijos konservatoriją ir jau tais metais baigė jos vargonų klasę licencijato laipsniu (pas garsų italų vargonų virtuozą prof. Fernando Germani). Čia pat Romoje 1938 m. jis baigė ir Vatikano bažnytinės muzikos institutą (it. *Pontificio Istituto di Musica Sacra*) vargonų magistro ir grigališkojo giedojimo bei bažnytinės muzikos licencijato laipsniais[1578]. Kompozicijos ir dirigavimo žinias 1938–1939 m. dar gilino Prahos vokiečių konservatorijoje. Grįžęs nuo 1939 m. dėstė Kauno, nuo 1945 m. Vilniaus konservatorijoje.

Lietuvos menininkų studijų užsienio mokyklose sėkmė rodė, jog lietuvio išlaisvinta meninė siela, remiama savo nacionalinės valstybės, sustiprinta Vakarų meno technologijomis, gali būti ne tik imli, ekspresyvi, bet ir tarptautiniu mastu įdomi, pajėgi stebinti, varžytis ir laimėti. Įrodymas – Lietuvos operos solistai ir muzikantai ketvirtajame dešimtmetyje jau vyko į užsienį ne tik tobulintis, bet ir demonstruoti savo įgimtus gebėjimus ir įgytą meistriškumą, koncertavo Vienos, Prahos, Paryžiaus, Kopenhagos, Oslo, Stokholmo, Helsinkio, Maskvos ir kitų Europos sostinių teatruose ir konservatorijose, o vėliau – ir Šiaurės, Pietų Amerikos kraštuose[1579].

Be to, studijos užsienyje keitė ir pačių menininkų padėtį Lietuvos visuomenėje. Pasak dailininko A. Galdiko, atėjus į Lietuvos kultūrinį gyvenimą naujoms

1578 Lietuvos įgaliotojo ministro Italijai raštas Lietuvos švietimo ministerijai, 19838 07 22. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 9, l. 2. Minėtą Vatikano institutą 1932–1935 m. baigė grigališkojo giedojimo daktaro laipsniu ir Antanas Elizeušas Adomaitis (g. 1902, Kudirkos Naumiestis), po studijų muzikavęs Kauno metropolijos kunigų seminarijoje sukūręs giesmių chorams (E. Adomaičio studijų asmens byla, LCVA, f. 391, ap. 9, b. 6, l. 6, 9).

1579 Braziulis, A. Lietuvos menininkų pasirodymai užsieniuose. – *Trimitas*, 1938, nr. 4, p. 90.

menininkų jėgoms, brendusioms Vakarų Europoje, menininkai pradėjo vadovauti visuomenei, jos meniniam skoniui, kai iki tol jie sekė visuomenei iš paskos. Dailininkas P. Kalpokas irgi manė, kad Lietuvos visuomenė jau atsiliekanti nuo menininkų[1580]. Tai dar vienas ženklas, kaip giliai studijos užsienyje keitė šios srities situaciją Lietuvoje.

8. Violfliniškasis puslapis lietuvių menotyroje[1581]

8.1 Halina Kairiūkštytė-Jacinienė ir H. Wölfflinas

Lietuvių estetikoje ir menotyroje formavosi ir vadinamasis violfliniškasis puslapis, savo pradžia tiesiogiai atsiremiantis į lietuvių studijas pas žymų vokiečių, šveicarų meno istoriką ir objektyvistinės, arba formalistinės, estetikos atstovą Heinrichą Wölffliną (1864–1945) ir jo pasekėjus. H. Wölfflino studentais yra buvę rašytojas Balys Sruoga (1922), Miuncheno universitete studijavęs literatūrą ir meno istoriją, pedagogė Veronika Bakšytė-Karvelienė, muziejininkė Valerija Čiurlionytė-Karužienė, studijavusi meno istoriją ir filosofiją Ciuricho universitete 1925–1927 m., Halina Kairiūkštytė-Jacinienė ir kt.

121 pav. Ciuricho universiteto meno istorikas, prof. Heinrichas Wölfflinas (1864–1945)
(Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės nuotrauka, jos archyvas)

Vieni jų lankė Wölfflino paskaitas epizodiškai, naudodamiesi proga pagilinti, praturinti savo bendrąjį išsilavinimą meninę orientaciją, kitus traukė ir paprastas smalsumas išgirsti gyvą žodį profesoriaus, intelektualų laikomo pasauline menotyros garsenybe. Ir tik Halina Kairiūkštytė-Jacinienė buvo viena pirmųjų lietuvių, kuri ne tik sistemingai studijavo pas patį Wölffliną jo

1580 *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 148, p. 869.

1581 Dalis šio teksto skelbta autoriaus straipsnyje: Vaišvila, A. H. Wölfflin lietuvių menotyroje. – *Krantai*, 1990, nr. 6, p. 36–40.

menotyros koncepciją, bet ir plačiai ją taikė kaip metodą Pažaislio vienuolyno meninėms vertybėms pažinti.

H. Wölfflinas garsėjo kaip originalaus metodo meno stiliams analizuoti kūrėjas. Jis reikšmingai paveikė meno istoriją ir meno kritikos metodologiją. Savo idėjine orientacija jis buvo neokantininko Konrado Fiedlerio mokinys. Fiedlerio, postulavusio, kad menininko vizija (kūryba) nėra visai laisvos vaizduotės žaismas, kaip savo laiku manė I. Kantas, bet yra valdomas tam tikrų pastovių, pačiame meninės kūrybos subjekte slypinčių „matymo formų", kurias suprato dar gana abstrakčiai, nereljefiškai. Žymiai griežčiau jas apibrėžė ir išplėtojo jo mokiniai: filosofas Aloisas Riehlis ir meno istorikai H. Wölfflinas bei Aloisas Rieglis.

XX a. pradžioje, greitai kintant meno srovėms, imta skeptiškai vertinti ir bandymą tapatinti meninį suvokimą su kuria nors viena jo forma. Jei meno forma priklauso nuo stebėjimo formos, tai tų „matymo formų" turį būti daugiau nei viena, nes meno istorijoje tai viena, tai kita meninio suvokimo forma ima viršų. Šiems samprotavimams skatinant klostėsi pliuralistinė meno formų koncepcija. Tas „formas" imta suprasti, priešingai Fiedleriui, ne kaip statiškas, viršlaikines, abstrakčias, o kaip istoriškas, dinamiškas, inspiruotas konkrečios istorinės epochos ir jos psichologinių struktūrų. Ši pažiūra itin plataus atgarsio susilaukė H. Wölfflino darbuose, ypač jo knygoje *Pagrindinės meno istorijos sąvokos* (vok. *Grundbegriffe der Kunstgeschichte*, 1915), kurioje Wölfflinas suformulavo penkis esminius skirtumus tarp renesansinio ir barokinio tikrovės meninio suvokimo būdų. Šie skirtumai menotyroje žinomi kaip Wölfflino „matymo metodai" arba „kategorijos-priešybės". Remiantis jais, renesansinis tikrovės suvokimas santykiaująs su barokiniu, kaip linijinis – su tapybiniu, paviršinis – su giluminiu (vok. *Flache – Tiefe*), formų uždarumas – su formų atvirumu, meninio kūrinio dalių savarankiškumas (įvairovė) – su vieno motyvo vyravimu (vienove), formos aiškumas – su neaiškumu. Šiuose skirtumuose Wölfflinas siekė įžvelgti ne tik du priešingus pasaulio meninio suvokimo būdus, bet ir dvejopas pasaulėžiūras.

H. Wölfflino koncepcijai buvo būdinga suvokti meno kūrinį, ypač architektūrinį, kaip organinę meninės formos, statybinės medžiagos (kurioje ta forma įsikūnija), klimato ir vietos etnokultūrinių tradicijų sintezę. Tuo tikėtasi labiau pajusti meninio kūrinio struktūrinį organiškumą, įsigilinti į meno kaip psichosocialinio reiškinio esmę. Wölfflino metodologijos populiarumą didino ir tai, kad autorius priklausė prie tų nedaugelio meno istorikų, kurie meno istorijos analizę organiškai siejo su meno filosofija – traktavo menotyrą kaip taikomąją estetiką. Todėl jo veikaluose istorinių meno kūrinių analizė užbaigiama estetiniu jų įvertinimu, apibendrinimu.

Su Wölfflino vardu ir jo menotyrinėmis koncepcijomis H. Kairiūkštytė pirmą kartą plačiau susipažino studijuodama meno istoriją ir filosofiją Miunsterio universitete 1921–1922 m. Šio universiteto meno istorijos profesorius M. Wackernagelis savo paskaitose, pačios Halinos liudijimu, dažnai minėdavęs H. Wölffliną, dažnai remdavęsis jo sukurta meno veikalų analizės metodika, rekomenduodavęs studentams studijuoti H. Wölfflino veikalus. Jų fundamentalumas ir populiarumas pasaulyje[1582] imponavo Halinai, stiprino jos pasiryžimą kuo išsamiau pažinti Wölfflino metodus, tikintis juos panaudoti Lietuvos meno istorijai analizuoti.

Lietuvos meno istorija tada priminė giliai įžėlusį dirvoną ir nekantriai laukė kvalifikuoto ir entuziastingo tyrinėtojo. Tai žinodama, Halina vadovavosi bendra daugelio ano meto lietuvių užsienio universitetuose nuostata – studijuoti pasirinktą mokslo šaką kiek galima fundamentaliau ir iš pirminių šaltinių. Todėl joje brendo pasiryžimas tolesnes savo menotyros studijas tęsti pas patį H. Wölffliną. Prof. Wackernagelis ne tik pritarė šiam jos ketinimui, bet ir pasisiūlė parašyti savo

1582 Nemažai H. Wölfflino raštų buvo išversta į prancūzų, rusų ir kitų tautų kalbas, o atskiri fragmentai – ir į lietuvių. Pranas Serapinas 1944 m. išvertė į lietuvių kalbą ištrauką iš H. Wölfflino veikalo *Meno veikalų aiškinimas*: Serapinas, R. Dvejopas stiliaus pamatas. *Ties grožio vertybėmis*, Kaunas, 1944, p. 249–265; Meno veikalų aiškinimas. – *Kūryba*, 1944, 4, p. 244–251. Rusiškas variantas: Вельфлин, Генрик, *Основные понятия истории искусств*. Перевод с немец., М.–Л., 1930. Studijuoti šį rusišką Wölfflino veikalo vertimą 1931 m. rekomendavo Lietuvos mokytojams pedagoginis žurnalas *Mokykla ir gyvenimas*. Lietuvoje 2000 m. publikuotas H. Wölfflino pagrindinio veikalo lietuviškas vertimas *Pamatinės meno istorijos sąvokos* (vertė Jurgita Ludavičienė), „Pradai".

kolegai H. Wölfflinui rekomendacinį laišką[1583].

Wackernagelio padrąsinta Halina 1922 m. paliko Miunsterio universitetą ir 1922/23 m. žiemos semestrui atvyko į Miuncheną, kur tuo metu profesoriavo H. Wölfflinas. Atsivežtas prof. Wackernagelio rekomendacinis laiškas, kuriame Halina buvo pristatoma kaip uoli ir savo specialybe besidominti studentė, sudarė jai galimybę užmegzti draugiškus ryšius su garsiuoju profesoriumi. Čia ji tapo uolia jo studente, o vėliau – ir jo atsidavusia mokine. Ji tris semestrus su dideliu susidomėjimu ir uolumu lankė H. Wölfflino paskaitas: „Vokiečių menas Albrechto Dürerio ir H. Holbeinio laikais“ (1922/23), „XIX a. menas“ (1923), „Klasiškumo sąvoka vaizduojamajame mene“ (1923/24)[1584].

122 pav. Lietuviai studentai Miunsterio universitete, 1922/23 m.

Sėdi iš kairės: Zosė Endziulaitytė, muzikė ir dainininkė Izabelė Avietinaitė (vėliau Gustainienė), Jurgis Šmulkštys, chemikas Viktoras Jasaitis, meno istorikė Halina Kairiūkštytė (vėliau Jacinienė), filosofas ir medikas Antanas Gylys, kun. Petras Garmus, pedagogė Monika Galdikaitė-Kaunienė, Pranas Užupis. Stovi: Juozas Dailidė, Vincas Šmulkštys, neatpažintas asmuo, antropologė Marytė Endziulaitytė-Gylienė, neatpažintas asmuo, Juozas Užupis, filologė Antanina Domeikaitė-Acukienė, Juozas Vilimaitis, du neatpažinti asmenys, literatas Balys Sruoga (iš H. Kairiūkštytės archyvo)

Miunchene susiklostė ir konkreti jos disertacijos tema. Ją renkantis Halinos dėmesį patraukė lietuvių menotyrininkų beveik visiškai netyrinėtas Pažaislio vienuolyno architektūrinis ansamblis – barokinis architektūros ir tapybos sintezės

1583 Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1983 11 02, 04 ir 14 Vilniuje (autoriaus archyvas).

1584 Valstybės stipendininkės H. Kairiūkštytės-Jacinienės studijų užsienyje asmeninė byla 1921–1925 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 410, l. 8–9.

paminklas. Šiai temai ją drąsino ir Paulius Galaunė[1585]. Žinant, kad barokinių meno paminklų, ypač architektūrinių, yra daug išlikę Lietuvoje, Halinai atrodė, kad čia yra kuo plačiausia dirva vaisingai taikyti jos perimtus H. Wölfflino meno stilių pažinimo metodus ir jais padidinti lietuvių menotyros metodologines galimybes. Be to, ji pati jautėsi bene geriausiai pasirengusi analizuoti baroko stilių, nes, jos pačios liudijimu, Wölfflino paskaitose analizuojančiojo dėmesio centre dažniausiai buvo barokinio meno stilius, kurio konceptuali specifika buvo atskleidžiama ją lyginant su kitais istoriniais stiliais[1586].

Į architektūros tyrimus Halina krypo dar ir dėl to, kad vadovavosi bendra ano meto menotyros idėja, jog „*architectura est regina omnium artium*“ (liet. „architektūra yra visų menų karalienė“), vykdanti daugelio meno rūšių ir formų integravimo funkciją. Architektūros kategorijos tada plačiai taikytos ir dailėtyroje, literatūros teorijos ir istorijos tyrimuose; pagal architektūros istorinius stilius bandyta suvokti ir tipologizuoti tapybinio bei literatūrinio tikrovės suvokimo ir vaizdavimo stilius. Todėl be gero architektūros pažinimo net ir literatūros istorikai nesijausdavo metodologiškai pakankamai pasiruošę konstruktyviai tirti literatūros istoriją. Lietuvių literatūros istorikas Vincas Maciūnas, lankęs Bonos (Vokietija) universitetą, sakė, kad studijuojamo dalyko logika privertė šalia literatūros teorijos ir istorijos specialiai studijuoti ir meno istoriją, ypač architektūrą, nes pastebėjęs, kad „vokiečių literatūros moksle labai daug sąvokų vartojama iš kitų menų, ypač architektūros ir tapybos“[1587].

Haliną, rimtai besidominčią savo specialybe studentę, be to, mažai Vakaruose žinomos lietuvių tautos atstovę, H. Wölfflinas noriai kviesdavo į savo draugų ir kolegų ratą. Ji dažnai svečiavosi profesoriaus namuose, jos išsiauklėjimas, profesionalus grojimas pianinu, vidinė kultūra darė Haliną pastebimą tarp svečių.

1585 Žemaitytė, Z. Lietuvių liaudies kultūros tyrinėtoja Halina Kairiūkštytė-Jacinienė. – *Dailėtyra*, 1981, p. 344–357.

1586 H. Kairiūkštytės atsiminimai..., 1983.

1587 V. Maciūno laiškas Vincui Krėvei-Mickevičiui, Bona, 1933 01 29. – Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, F. 51-151.

Wölfflino namuose Halina susipažino ir bendravo su daugeliu ano meto vokiečių, vėliau šveicarų inteligentijos atstovų, tarp jų ir su žinoma poete, rašytoja Ricarda Huck (1864–1947), kuri, kaip ir Wölfflinas, per Haliną susidomėjo Lietuva, jos žmonėmis, kultūra[1588].

1924 m. H. Wölfflinui sukako 60 metų ir pagal vokiečių universitetų reguliaminą jis negalėjo toliau skaityti universitete paskaitų (tokia pati tvarka galiojo ir ano meto Vytauto Didžiojo universitete). Todėl Wölfflinas, norėdamas toliau profesoriauti, paliko Miuncheną ir išvyko į savo tėvynę Šveicariją – į Ciuricho universitetą, kuriame panašaus amžiaus limito profesūrai nebuvo. Ten jį „nusivijo“ ir mūsų jaunoji menotyrininkė.

Persikelti į Ciurichą ją paskatino ne tik noras toliau studijuoti savo mėgiamo profesoriaus pažiūras, bet ir Miuncheno universiteto oficialusis pangermanizmas. Kai kuriems Miuncheno profesoriams nepatiko, kad disertacijos objektu H. Kairiūkštytė rinkosi Lietuvos meno istoriją. Jai buvo siūloma nagrinėti XVII a. vokiečių meną arba vykti į Kauną. Tai nebuvo vien tik Miuncheno precedentas. Su panašiomis kliūtimis ne tik Vokietijoje, bet kartais ir Šveicarijos, Austrijos universitetuose susidurdavo ir kiti Lietuvos studentai, ketinantys rašyti disertacijas Lietuvos istorijos temomis (Jonas Remeika Fribūro universitete pas prof. G. Schürerį, Grigas Valančius Vienos universitete pas prof. Othmarą Spanną ir kt.). H. Wölfflinas, patyręs, kad jo studentės pasiryžimas čia įgytą kvalifikaciją ir tyrinėtojos entuziazmą panaudoti savo tautos kultūrai plėtoti susiduria su kliūtimis, patarė Halinai persikelti kartu su juo į demokratiškesnį Ciuricho universitetą, kur tokių suvaržymų nebuvo.

Atvykusi į Ciurichą, Halina dar du semestrus klausė savo mėgiamo profesoriaus paskaitų: „Meno istorijos įvadas“ (1924), „A. Düreris ir jo epochos draugai“

1588 H. Kairiūkštytės atsiminimai..., 1983; R. Huck nuo 1930 m. darėsi žinoma ir Lietuvoje. Tais metais *Naujoje Vaidilutėje* (nr. 5–6) buvo išspausdinta A. Tyruolio išversta ištrauka iš jos pirmojo romano *Erinnerungen von Ludolf Urslen dem Jungeren* (1893), o 1986 m. Lietuvoje išleistas ir jos romanas *Grafo Federigo Konfalonierio gyvenimas*, vertė S. Račiūnas.

(1924/25), „Rembrandt“ (1925/26), „Palyginamoji Italijos ir Vokietijos meno charakteristika“ (1925/26)[1589]. Ypač ji mėgo pastarąjį kursą: Wölfflinas atsinešdavęs į paskaitas S. Raffaello ir Rembrandto pieštus paveikslus ir jų meninės analizės pagrindu demonstruodavęs renesanso ir baroko meninių stilių skirtumus, paversdamas juos akivaizdžiais, lengviau suvokiamais ir įsimenamais (taip parodydavęs akivaizdžius jų požymius, leidžiančius juos lengvai suvokti ir giliai įsiminti)[1590].

Halina siekė ne tik pažinti pačius meninio suvokimo stilius, jų istorines, menines charakteristikas, bet ir juos pagimdžiusios epochos dvasią, kurios meninė išraiška ir esąs meno stilius. Todėl domėjosi ir filosofija – konkrečios epochos „dvasine kvintesencija“. Dar Miunsterio universitete buvo išklausiusi prof. Alfredo Brunswigo (1877–1927) „Moderniosios filosofijos istoriją nuo I. Kanto“, specialų kursą „Kūnas ir siela“ (1922), Miunchene – „Pagrindiniai etikos klausimai“, skaitytą žymaus fenomenologinės estetikos atstovo, E. Husserlio mokinio Moritzo Geigerio (1880–1937), gausių darbų iš estetikos ir tiksliųjų mokslų filosofijos autoriaus[1591]. Halina domėjosi religija, mistika, transcendentalumu. Religingų tėvų paakinta ir pačią studijų vietą iš pradžių pasirinko būtent Miunsterį – „tą šventą, konservatyvų meno miestą“, vieną iš ano meto vokiečių katalikybės centrų, kuriame menas, filosofija ir religija funkcionavo kaip natūrali ir giluminė sintezė. Religija domėjosi ir kaip pagrindiniu praeities meno veikalų siužeto šaltiniu, kaip ilgą laiką buvusia pagrindiniu meno socialiniu užsakovu. Miunsteryje ji lankė prof. Simono skaitomą kursą „Didieji naujų laikų mąstytojai ir jų santykis su religija (nuo Arthuro Schopenhauerio iki F. Nietzsches)“ (1922), Miuncheno universitete – prof. Merkelio „Šių laikų religinės srovės“ (1922–1923)[1592].

Na, o pagrindinį dėmesį, žinoma, traukė čia skaitomi gausūs kursai iš įvairių

1589 H. Kairiūkštytės-Jacinienės ataskaita apie studijų eigą Miunsterio, Miuncheno ir Ciuricho universitetuose 1921–1926 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 410, l. 3, 7.

1590 H. Kairiūkštytės atsiminimai..., 1983.

1591 Fenomenologinė estetika buvo linkusi tiksliai aprašinėti estetinius reiškinius ir per tai atskleisti jų prigimtį.

1592 H. Kairiūkštytės-Jacinienės ataskaita apie studijų eigą Miunsterio, Miuncheno ir Ciuricho universitetuose 1921–1926 m. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 410, p. 7.

meno sričių ir istorinių epochų: Miunsteryje ji klausė jau minėto prof. M. Wackernagelio „Ankstyvojo renesanso meno istoriją“ (1921/22), „Leonardo da Vinči ir jo laikų menas“ (1922), „Vokiečių tapyba ir grafika 1820–1920“ (1922), Miunchene – prof. Hugo Kehrerio „Ispanijos menas“ (1922/23), Sandbergerio „Muzikos teorijos įvadas“ (1922/23), Heiserio „Rinktiniai senosios krikščionybės ir Bizantijos meno paminklai“ (1923), doc. Kömsteto „Gotikos menas“ (1923/24)[1593].

Ciuricho universitete daugiau dėmesio skyrė architektūros studijoms: klausė prof. Josefo Zampfo skaitomų kursų „Statybos menas XV–XVI amžiais“ (1925/26), „XVII a. architektūra“ (1925), lankė jo vedamas meno istorijos pratybas. Gilindamasi į naujųjų laikų meno istorines ištakas, klausė archeologo Otto Waserio „Meno istorija IV a. prieš Kristų“ (1925), „Leochares ir Bryaxis V–IV a. prieš Kristų“ (1925/26), H. Lehmanno „Ankstyvosios germanų kultūros įvadas“, P. Schweizerio „Senovės slavų meno įvadas“ ir kt.[1594]

Tai išplėtė jos kultūros istorijos akiratį, suformavo estetinio skonio pagrindus – visa tai, kas paprastai vadinama profesine kvalifikacija, apie kurią vėliau rašys kritika: Halina „išėjusi puikią mokyklą“[1595], ji turinti „puikų metodinį išsilavinimą, gerai suvokia meno istorijos problemų esmę ir kartu pasižymi estetikos atžvilgiu subtiliu ir visapusišku tų problemų supratimu“ (V. Sezemanas)[1596].

Čia, Ciuriche, ji pasijuto jau pakankamai subrendusi tiek istorinės, empirinės meno medžiagos žinojimu, tiek ir metodologiškai, kad galėtų pereiti prie aukštesnės – baigiamosios savo studijų dalies – daktaro disertacijos rašymo – praktiškai demonstruoti čia pasisavintą dalyko išmanymą.

Lietuviškos temos disertacijai pritarė universiteto vadovybė. Darbo vadovu buvo paskirtas jau minėtas architektūros prof. Josefas Zempfas. Jo indėlis į disertacijos mokslinę kokybę, pačios Halinos prisipažinimu, apsiribojęs padėjimu

1593 Ten pat.

1594 Ten pat, l. 9–10.

1595 Sruoga B. Prisikėlimo bažnyčios statyba. – *Lietuvos aidas*, 1930, nr. 72 (kovo 28 d.), p. 3

1596 Sezemanas, V. *Estetika*. Vilnius, 1970, p. 407–408.

nustatyti Pažaislio ansamblio tapybos, skulptūros ir architektūros autorius, suvokti jų darbo stiliaus dvasią, o konceptualiuoju disertacijos vadovu liko tas pats H. Wölfflinas, kurio akimis Halina tada „žiūrėjusi į meno pasaulį ir jį vertinusi“[1597].

Gera pažintis su Vakarų Europos meno srovėmis ir jų istorija, konsultacija ir kritika tokių menotyrininkų, kaip H. Wölfflinas ir J. Zempfas, suformavo Halinos bendrą metodologinę nuostatą – suvokti Pažaislio ansamblio menines vertybes, jų vietą ir prasmę bendrame XVII a. Vakarų Europos meno raidos kontekste, ypač per jų idėjinius ryšius su ano meto Italijos menu, kurio vienas iš paminklų faktiškai ir buvo Pažaislio architektūrinis ansamblis. Dėl to Halina specialiai keliavo į Italiją, ten pat vietoje – Romoje, Venecijoje, Milane studijavo Pažaislio meninių formų prototipus, juos fotografavo, jų fotokopijas grįžusi į Ciurichą aptarinėjo su Wölfflinu ir Zempfu, jas lygino su Pažaislio statinio architektūrinėmis formomis – ieškojo tarp jų idėjinių, formos sąsajų, kad užčiuoptų šiame Lietuvos architektūriniame statinyje originalumo ir perimamumo santykį, jų proporcijas. Todėl jos disertacijoje ištisai jaučiamas lyginamasis, genetinis požiūris: „<…> *be šios koplyčios* [Emiliana – A. V.] *dar kita Venecijos barokinė bažnyčia, garsioji S. Maria della Salute, matyt, buvo ne vienu atžvilgiu pavyzdžiu Pažaislio vienuolyno bažnyčios architektūrai* <...>“, kitoje vietoje „<…> *architektas pakartojo mūsų bažnyčioje ir Venecijos bažnyčios šoninio kupolo sutvirtinimo užriestomis voliutomis motyvus, nors pats kupolas čia yra traktuojamas daugiau Romos baroko stiliuje*“, arba „*figūros (Marijos jungtuvių freska) turi laibas proporcijas, nedideles galvas kaip ankstyvuose Tintorettos, El Greko paveiksluose*“[1598] ir kt. Geras Vakarų Europos meno pažinimas leido jai subtiliai jausti ne tik perimamumo, bet ir originalumo žymes Pažaislio meninėse vertybėse – žvelgti į Pažaislio architektūrinį ansamblį ne kaip į paprastą Italijos meno pavyzdžių kopijavimą Lietuvos sąlygomis, bet ir kaip į tam tikro laipsnio originalų meninį sprendimą. Būdama ištikima Wölfflino

1597 H. Kairiūkštytės atsiminimai...

1598 Kairiūkštytė-Jacinienė, H. Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen. – *Tauta ir žodis*. Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys. Kaunas, 1930, VUI knyga, p. 130–131, 153.

metodologinei nuostatai vertinti menotyrą kaip taikomąją estetiką, pagrindinius analizės mokslinius akcentus ji sukėlė į trečiąją – baigiamąją disertacijos dalį kaip į teorinę tyrimo sintezę. Istorinių meno reiškinių analizė čia užbaigiama estetiniu jų įvertinimu. Būtent šią disertacijos dalį labiausiai ir vertino ano meto profesionalioji lietuvių, latvių ir lenkų kritika. V. Sezemanas ją laikė „aukščiausios vertės įnašu į negausią Lietuvos meno ir krašto kultūros literatūrą <…>, pirmu tokios rūšies veikalu lietuvių meno istorijos literatūroje“[1599].

Kad ir kaip atsargiai vertintume H. Kairiūkštytės disertaciją, reikėtų pripažinti, kad jos mokslinė vertė galėjo būti ir kitokia (nė kiek nemenkinant Halinos gabumų, didelio uolumo ir pasišventimo) dėl vienos gana svarbios priežasties – studijų užsienio universitetuose, kurios suteikė jaunajai Lietuvos menotyrininkei galimybę įsigyti ne tik europinio teorinio lygio menotyros kvalifikaciją, bet ir būti konsultuojamai pasaulinio garso menotyrininkų, tiesiogiai vietoje studijuoti kitų tautų architektūros ir kitokius meno paminklus kaip Pažaislio meninių vertybių idėjinius šaltinius. Vargu ar šalia studijų užsienyje būtų buvę įmanoma parengti panašios vertės studiją remiantis vien tik ano meto Lietuvos menotyros pajėgomis.

1926 m. H. Kairiūkštytė, sėkmingai apgynusi disertaciją ir gavusi Ciuricho universiteto filosofijos daktarės laipsnį (pirmoji lietuvė menotyrininkė), grįžo į Lietuvą, bet idėjinių ryšių su profesoriumi dar ilgai nenutraukė – dar ilgai savo meninius sprendimus siekė sutikrinti su savo mokytojo nuomone. Kai 1929–1930 m. lietuvių spaudoje užsimezgė diskusija dėl Latvijos architekto Karolio Reisono (1894–1982) parengto Kauno Prisikėlimo bažnyčios projekto meninės vertės, tai į ją įsijungusi H. Kairiūkštytė kaip projekto kritikė, ar norėdama, ar geriau patikrinti save, ar dėl didesnio įtaigumo pasiremti plačiai žinomu autoritetu, kreipėsi į savo mokytoją prašydama pareikšti savo nuomonę. Gavusi iš

1599 Sezemanas, V. *Estetika*, p. 407–408.

H. Wölfflino kritišką projekto vertinimą „nepatinka“, juo plačiai rėmėsi spaudoje[1600]. K. Reisono projekto nenaudai, apeliuodamas į H. Wölfflino nuomonę, argumentavo ir kitas H. Wölfflino mokinys Balys Sruoga, laikęs savo mokytoją „didžiausiu nūdienos autoritetu, kurio balso klauso visos Europos menininkai. Jeigu šis atsargus ir kuklus senelis tokiu tonu atsiliepia apie bažnyčios projektą, tai reiškia, reikalas visai prastas“[1601].

8.2 Lietuvių studijos pas H. Wölfflino idėjinius pasekėjus

Per studijas užsienio universitetuose H. Wölfflino įtaka ėjo į Lietuvą ir kitais pavidalais, taip pat ir per naujų literatūrologijos metodų pažinimą. XX a. 3–4 dešimtmečiais vokiečių literatūrologijoje formavosi vadinamoji sociologinė kryptis. Ji teigė socialinio, visuminio metodo (socialinės determinacijos) prioritetą prieš tada populiarų pozityvistinį analitinį W. Schererio metodą, aiškinusį vyraujančias literatūrinės estetikos tendencijas per jų priklausomybę nuo savo „laiko dvasios“. Sociologinė kryptis oponavo iki tol plitusiam analitiniam-pozityvistiniam W. Schererio mokyklos metodui. Susidomėta H. Wölfflino „matymo formomis“ ir literatūrinių stilių tipologizavimu. Žymesni šios idėjos šalininkai buvo vokiečių literatūros istorikai: Bonos universiteto prof. Oskaras Walzelis ir Miuncheno universitete profesoriavęs Frizas Strichas. Pirmasis pritaikė Wölfflino metodą W. Shakespeare'o dramų kompozicijai, antrasis – klasikinio ir romantinio literatūros stilių skirtumams tyrinėti.

H. Wölfflino ir W. Dilthey'aus metodų idėjinės sintezės pagrindu Walzelis orientavosi į socialinę literatūrinių stilių determinaciją, rėmėsi dar Hegelio kelta idėja vertinti literatūros istoriją kaip tautos dvasios ir kartu kaip į problemų istoriją. Meninę formą laikė elementu, vienijančiu skirtingas tos epochos kūrėjų

1600 *Lietuvos aidas,* 1930, nr. 55 (03 08), p. 2–3.

1601 Sruoga, B. Prisikėlimo bažnyčios statyba, p. 3. B. Sruoga Miuncheno universitete 1922 m. buvo išklausęs H. Wölfflino kursą „Meno istorijos tyrimų įvadas“, lankęs jo vedamą seminarą „Meno veikalų aprašymas ir analitinė sistema“.

individualybes.

Susipažinti su šia naująja vokiečių literatūrologijos metodologija 1932 m. ir buvo pasiųstas į Bonos ir Miuncheno universitetus VDU Humanitarinių mokslų fakulteto absolventas Vincas Maciūnas metodologiškai pasiruošti rašomai disertacijai *Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje*. Bonos universitete jis 1932/33 m. žiemos semestre išklausė O. Walzelio skaitomus kursus „Natūralizmas, impresionizmas, ekspresionizmas“, „Istorinė poezija“, taip pat jam metodologiškai artimų profesorių Lützelerio „Poetiškumo vertės laipsniai“, „Estetikos įvadas“, Schneiderio „Naujasis daiktiškumas dabarties poezijoje“. Laiške fakulteto dekanui V. Krėvei-Mickevičiui (1933 01 09) V. Maciūnas rašė susipažinęs su O. Walzelio pažiūromis iš jo paskaitų, gausių straipsnių ir iš jo didelio veikalo *Gehalt und Gestalt* (liet. *Turinys ir forma*). Džiaugėsi susipažinęs su poezijos žanrų problema, stiliaus ir formos sąvokomis, impresionizmu ir ekspresionizmu[1602].

Studijoms toliau gilinti 1933 m. vasaros semestrui persikėlė į Miuncheno universitetą, kuriame ilgą laiką dirbo kitas Wölfflino idėjų pasekėjas minėtas F. Strichas. Bet universitete tuo metu Stricho neradęs, jis klausė kitų jam metodologiškai artimų profesorių paskaitų: Kutscherio „Šiuolaikinė vokiečių poezija“, Brechto „Renesansas ir humanizmas Italijoje ir Vokietijoje“, Borcherdto „Vokiečių romantizmas“ ir kt. Šių studijų pagrindu vėliau *Vaire*[1603] paskelbė platų straipsnį „Naujojo literatūros mokslo srovės Vokietijoje“, kuriame aptarė svarbiausias ano meto vokiečių literatūrologijos metodologines tendencijas. Ten suvoktas socialinės determinacijos metodas tapo ir pagrindiniu V. Maciūno rašomos disertacijos metodu: joje lituanistinis sąjūdis tiriamas ne kaip išimtinai literatūrinis, o kaip integralus įvairių tautos socialinių siekių pasireiškimas. Toks požiūris skatino V. Maciūną nesitenkinti pasyviu lituanistinio sąjūdžio formų ir eigos aprašinėjimu ir lenkė gilintis į šio sąjūdžio plataus spektro priežasčių, lėmusių šį sąjūdį,

1602 Maciūno V. laiškas V. Krėvei-Mickevičiui, 1933 01 29. – LKLI, F51-151.

1603 *Vairas*, 1934, nr. 6–7.

analizę, kuri iki tol nebuvo būdinga šios temos tyrinėjimams, kuriuos iki tol vykdė M. Biržiška ir Pr. Augustaitis[1604].

Susipažinti su literatūriškai interpretuotomis H. Wölfflino idėjomis turėjo progos ir kiti lietuviai, studijavę filologijos mokslus Miuncheno universitete pas jau minėtą F. Strichą. Tai Vincas Mykolaitis-Putinas (1922–1923), Balys Sruoga (1921–1924), Veronika Bakšytė-Karvelienė (1922–1924), Stasė Orvidaitė-Višinskienė (1924–1926), Antanina Domeikaitė-Acukienė (1922–1926), pastaroji čia parašė ir apgynė daktaro disertaciją *Lietuvių liaudies dainos vokiečių literatūroje* (vok. *Die litauischen Volkslieder in der deutchen Literatur*, 1925) ir kt.

H. Wölfflino idėjomis F. Strichas rėmėsi ir savo knygoje *Vokiečių klasika ir romantika, arba tobulumas ir begalybė* (1925), aiškindamas klasikinio ir romantinio literatūrinių stilių skirtumus. Žmogaus dvasia siekianti amžinybės. Bet amžinybės idėja mene galinti realizuotis dvejopai: užbaigta tobulybe arba nepabaigiamumu. Nuo šio žmogaus dvasios dvipoliškumo priklausąs ir meninio stiliaus poliariškumas, kuris istorijoje nuolat kartojasi vienai priešybei keičiant kitą.

Vincas Mykolaitis-Putinas, 1922–1923 m. išklausęs F. Stricho paskaitų „Vokiečių romantizmas“ (1922/23), „Vokiečių dabartinė poezija“ (1923) ir „Vokiečių dramos istorija“ (1923) kursus, apie šią F. Stricho koncepciją rašė: „<...> *prisimenu tik vieną savo profesorių Fricą Strichą ir jo paskaitas apie vokiečių klasiką ir romantiką… Klasiką jis laiko tobulu išbaigimu, o romantiką – bekraštybe. Tobulumas – tai nesikeičianti ramybė; bekraštybė – tai amžinas judėjimas, keitimasis. Giliau man į sąmonę įstrigo klasikinio ir romantinio žmogaus charakteristika. Pirmasis esąs proto, šviesos, sąmonės, pusiausvyros, antrasis – maištingų jausmų, ilgesio, nerimasčių įsikūnijimas. Klasiko kūrybos objektas esąs dienos, saulės, giedros, džiaugsmo pasaulis, romantiko – nakties, sutemų, audrų, skausmo motyvai.*“[1605]

F. Stricho „klasikos ir romantikos“ stilistiniai skirtumai – tai ir buvo

1604 Maciūnas, V. *Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje*, disertacija. Kaunas, 1939, antras leidimas, Vilnius, 1997, p. 5–6.

1605 Mykolaitis-Putinas, V. *Raštai*, t. 7. Vilnius, 1968, p. 268.

literatūriškai interpretuotos minėtos H. Wölfflino renesansinio ir barokinio stilių „matymo formos“, padėjusios V. Mykolaičiui-Putinui ne tik geriau suprasti savo profesorių F. Strichą, bet ir bendrąją savo kūrybos dvasinę linkmę: „*Klausydamasis vietomis labai painių Stricho samprotavimų ir pavyzdžių analizių, aš visa širdimi linkau į romantiką. Mano vaizduotėje ir atmintyje dar ir šiandien tebėra gyvi romantinio pasaulėvaizdžio bruožai; tebeskamba kai kurie jo motyvais sukurti posmai.*“[1606]

Šiuo atveju studijos užsienio universitetuose ir jų nulemta plati pažintis su H. Wölfflino ir kitų, jo paveiktų autorių, menotyros metodais kėlė XX a. pradžios lietuvių menotyros ir literatūrologijos metodologinę brandą į kokybiškai kitą lygį.

9. Priedas

Meną užsienyje studijavę Lietuvos piliečiai (1922–1940)[1607]:

1. Aleksandravičius, Zigmas, vargonai, Paryžiuje 1936 m., Romoje 1937–1938 m., Prahoje kompozicija, 1938–1939 m.
2. Antinis, Robertas, skulptūra, Paryžius, *École Nationale des Arts Decoratifs*, 1928/29–1931 m.
3. Augaitytė, Juzė, vokalas, Milanas, pas prof. Mario Sammarco, 1928–1929 m.
4. Avietinaitė, Izabelė, vokalas, *Akademie der Tonkunst, München pas prof. Bohr*, nuo 1922 m., Roma 1925–1926 m.
5. Bacevičius, Vytautas, filosofija ir fortepijono klasė, Paryžiaus nacionalinė konservatorija, pas prof. S. Rierą, 1928–1929 m., stipendija 4 150 Lt.
6. Banaitis, Kazys, kompozicija, Leipcigo konservatorija, 1926–1928 m., stipendija 7 150 Lt.
7. Bendorius, Jonas, Leipcigo konservatorija, 1919–1923 m.
8. Bergaitė, Elena, vokalas, Berlyno konservatorija, 1923 m., Milanas, 1926–1927 m.

1606 Ten pat.

1607 Šaltinis: Lietuvos valstybės stipendininkų registracijos knygos 1925–1939 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 29, b. 1705, l. 309, b. 1753, l. 148, 211, 268, 309, 346, 356–357, b. 1394, l. 74–77.

9. Bimkevičiūtė, A., Paryžius, Rusų konservatorija, 1932 m. (ne stipendininkė).
10. Bliūdžiūtė, Julija, Paryžius, Rusų konservatorija, 1932 m. (ne stipendininkė).
11. Braudaitė, Mina, Paryžius, meno akademija, 1939 m., prieš tai – Norvegija (Oslas).
12. Bučas, Bernardas, skulptūra, Paryžius, 1936–1937 m.
13. Čiulkovaitė, Nina, Paryžius, Rusų konservatorija, 1932 m.
14. Dambrauskaitė, Elena, Leipcigo konservatorija, violončelė, nuo 1924 m.
15. Dievaitytė, Stasė, vokalas, Paryžius, 1928–1929, 1931 m.
16. Dilka (Dilkus), Vincentas, tapyba, Roma, 1937–1939 m.
17. Dvarionas, Balys, *Staatliche Hochschule für Musik*, muzika, Berlynas, 1925–1926 m.
18. Falkaitė, Eva, *Sternösches Konservatorium der Muzik in Berlin*, 1928 m.
19. Garliauskienė, Z. Paryžius, Rusų konservatorija, 1932 m. (ne stipendininkė).
20. Giršovičiūtė, Anna, Vienos muzikos akademija, 1932 m. (ne stipendininkė).
21. Grajauskaitė-Pazukienė, Emilija, *Accademia di Belle Arti*, Florencija, aliejinė tapyba, pas Falicic Carena, 1936/37 m., ne stipendininkė paskola 500 ir 200 Lt.
22. Grybas, Vincas, grafika, keramika, skulptūra, Paryžius, 1923–1928, 1931 m., stipendija 13 530 Lt.
23. Gruodis, Juozas, Leipcigo konservatorija, 1920–1923 m.
24. Iljinskaitė-Mintaučkienė, Olga, šokio menas, 1928 m. baigė privačią Paryžiaus šokių sąjungos mokyklą.
25. Jackevičaitė, Irena, tapyba, Roma, 1923–1926 m.
26. Jakševičius, Algis, režisūra, Maskva, 1935–1938 m.
27. Jakubėnas, Vladas, muzika, Berlynas 1928–1929 m.
28. Januškaitė, Vincė, vokalas, Roma, 1924 m.
29. Jonušytė-Vėbrienė, Julija (ne stipendininkė), muzika, Viena, paskola 1500 Lt, 1936 m.
30. Juodelis, Kazys (1911), *Deutsche Akademie für Musik*, pas Prahos prof.

Willy Schweydą, 1937, 1939 m.

31. Juodvalkienė, Zofija, Leipcigo konservatorija, 1922 m.
32. Jurkšas, Edmundas (ne stipendininkas), architektūra, Paryžius, paskola 2 450 Lt, 1936 m.
33. Ereminas, Antanas, nenurodyta, vokalas, nebaigė, Roma, 1929–1931 m.
34. Kalpokas, Rimtas Karolis, Monzos pritaikomojo meno mokykla, nuo 1931 m.
35. Kardelienė, Elzbieta, Operos teatro artistė, Italija, 1932 m.
36. Karnavičius, Jurgis, muzika-fortepijonas, pas prof. Liebermanną 1933–1936 m.
37. Katkauskaitė, Ona, vokalas, Milanas, 1928–1929 m.
38. Kaupelytė (vėliau Kaveckienė), Pranė, pirmoji diplomuota dainavimo mokytoja.
39. Kiaulėnas, Petras, tapyba, architektūra, Roma, Meno akademija (ne stipendininkas), 1934–1939 m., paskolos 1936 m. gavo 500 Lt.
40. Kolba, Zenonas, freska, mozaika, vitražas, Paryžius, 1936–1937 m.
41. Kormanaitė, Dveira, Prahos vokiečių muzikos akademija, 1932 m. (ne stipendininkė).
42. Kosciuška, tapyba, 1939 m.
43. Kruklis, Petras, Prahos valstybinė konservatorija, nuo 1923 m.
44. Kudokas, Stasys (ne stipendininkas), architektūra, Roma, 1925–1930 m., paskola 1500 Lt, 1930 m.
45. Lachovskytė, Jacha, Leipcigo konservatorija, 1932 m. (ne stipendininkė).
46. Lipčiuvienė, Marija, vokalas, Paryžius, 1924–1926 m.
47. Levickis, Borisas, vokalas, Paryžius, paskola 1000 Lt, 1930 m.
48. Mackevičius, Vytautas, batalinė tapyba, Paryžius, 1939 m.
49. Makačinas, Antanas (ne stipendininkas), muzika, Viena, paskola 1000 Lt, 1936 m.
50. Marijošius, Vytautas, dirigavimas, Praha, 1935–1936 m.
51. Matulaitytė, Gražina, vokalas ir violončelė, Leipcigo konservatorija, 1923 m., Berlynas 1928 m., paskola 1000 Lt, 1930 m.
52. Melamedaitė, Dora, *Sternösches Konservatorium der Muzik in Berlin*, 1925 m.

53. Mikėnas, Juozas, skulptūra, Paryžius, 1926, 1928–1929 m.
54. Motiekaitis, Vladas, Leipcigo konservatorija, 1922 m.
55. Nabašas, Jonas, kompozicija, Paryžius, 1937–1939 m.
56. Nagrodskis, Ipolitas, vokalas, Milanas, 1932 m.
57. Nomeika, Zenonas, vargonai, Paryžius, *École Normale de Musigue*, 1929–1934 m., *Scholo Cantorum*, 1931 m.
58. Oniūnaitė, Ona, vokalas, Rygos konservatorija, 1923, 1927 m.
59. Pakalis, J., nenurodyta, 1939 m.
60. Petravičius, Viktoras, grafika, Paryžius.
61. Piščikas, Ignas, nenurodyta, 1928–1929 m., stipendija 1 250 Lt.
62. Podėnaitė, Vera, vokalas, Roma, Šv. Cecilijos muzikos m-kla, pas prof. Einarą Ferrkingą ir kitus, 1926 m.
63. Požarzeckis, Zigmontas, architektūra, Roma (ne stipendininkas), 1932 m.
64. Pundzius, Bronius, skulptūra, Paryžius, 1933–1938 m.
65. Račiūnas, Antanas, kompozicija, Paryžius, 1936–1939 m.
66. Rozenbliumaitė, Zinaida, Vienos muzikos konservatorija (ne stipendininkė), 1932 m.
67. Santvaras- Zaleckis, Stasys, Milanas, pas Mario Sammarco 1928–1929, 1931 m.
68. Smetona, |Adomas, tapyba, Paryžius, *École Nationale des Arts Decoratifs*, 1929–1931 m.
69. Sprindys, Antanas, vokalas (tenoras), Romos Šv. Cecilijos konservtorija, prof. Edvige'as Ghibaudo, 1930–1934 m.
70. Stanikas, Napoleonas, dailė, Paryžius, 1926–1928 m., stipendija 7 200 Lt.
71. Staškevičiūtė, Aleksandra, vokalas, Prahos konservatorija, pas prof. D. Branbergerovą, 1928–1930 m.
72. Steponavičius, Jonas, Paryžius meno m-kla (ne stipendininkas), 1932 m.
73. Strazdaitė, Elena, smuikas, Prahos konservatorija, 1925–1929 m., studijų nebaigė, stipendijos gavo 17 530 Lt.
74. Strolis, Liudvikas, Paryžius, keramika, 1932 m.
75. Sudavičius, Antanas, Paryžius, *Conservatoire National des Arts et Métiers*, 1931 m.
76. Šabsytė, Jena, Berlyno konservatorija, 1922 m.

77. Šimonis, Kazys, dailė, Paryžius, 1926–1927 m.
78. Štreichmanas, Chackelis, Paryžius, Florencijos meno akademija, 1928 m.
79. Šulcas Fabijonas, nenurodyta, 1928–1929 m., stipendija 1 250 Lt.
80. Tarabildienė, Domicelė, grafika, Paryžius, 1937, 1939 m.
81. Urbas, Kazys, architektūra, Roma 1927–1929 m., stipendija 7 850 Lt, nebaigė dėl ligos.
82. Ušinskis, Stasys (g. 1905), Paryžius, meno ir amatų m-kla, vitražas 1930–1933 m., vitražo pradininkas Lietuvoje.
83. Vaičiūnas, Antanas, chorų vadyba, Praha, pas prof. D. Lewitzky, 1930–1931 m., ne stipendininkas, paskola 1 200 Lt, 1930 m.
84. Vanagaitis, Antanas, muzika, Drezdeno konservatorija, 1918–1920 m.
85. Varašius, Stepas, dailė, Paryžius, 1926–1927 m.
86. Vizgirdas, Viktoras, 1926 m.
87. Vysockis, Petras?, vokalas.
88. Žibas, Alfonsas, kinematografija, Čekoslovakija, paskola 1 500 Lt, 1936 m.
89. Žukas, Jonas, vargonai, Paryžiaus konservatorija, pas vargonų prof. Marcelį Dupre, parašė diplominį darbą prancūzų kalba *Vargonų istorija Žemaitijoje*, 1933–1937 m.
90. Žukauskaitė, Jonė, Romos Šv. Cecilijos konservatorija (ne stipendininkė).

V skyrius. Disertacijos užsienyje – pradinė Lietuvos akademinio jaunimo rašytinio moksliškumo forma

1. Dvejopa ano meto disertacijos samprata

Disertacija – mokslinis, kvalifikacinis, tiriamasis rašto darbas, prancūziškos kultūros šalyse vadintas lotyniškai „teze“. Įvairiose valstybėse ir įvairiais istoriniais laikotarpiais disertacijos turėjo skirtingą mokslinę vertę: vienur jos buvo mokslinio tyrimo rezultatų sistemingas pristatymas, kitur – akademinių studijų baigimo forma, kuria asmuo pademonstruodavo savo gebėjimą kritiškai analizuoti faktinius duomenis, mokslinę literatūrą, apibendrinti tyrimo rezultatus ir juos sistemiškai išdėstyti raštu. Todėl į disertacijas žiūrėta ir kaip į būdą pratinti studijas baigiantį asmenį raštu formuluoti mintis, vartoti mokslinę terminiją, ugdyti savarankiško tyrimo įgūdžius.

2. Disertacijų rengimo, gynimo, skelbimo tvarka ir kaina

Akademinių studijų baigimo forma, ypač užsieniečiams, pagal tuo metu daugelyje Vakarų Europos universitetų galiojusią tvarką dažniausiai buvo daktaro laipsnis, suteikiamas išklausius tam tikrą semestrų skaičių (6, kai kur 8), išlaikius reiklesnius egzaminus, vadinamus *rigorosum*, ir pateikus rašto darbą – disertaciją, ginamą kelių profesorių komisijoje. Bet kai kur daktaro laipsnis būdavo suteikiamas ir be disertacijos, vien išlaikius daktaro tipo egzaminus. Italijos Pizos universiteto veterinarijos skyrius 1935 m. suteikė Moisiejui Kapuleriui iš Lietuvos veterinarinės medicinos daktaro laipsnį vien tik išlaikius specialius egzaminus[1608].

Disertacijos dažniausiai buvo rašomos pagal profesorių, pas kuriuos studijuota, duotas arba pasiūlytas temas. Taip pedagogas A. Liaugminas Ženevos J. J. Rousseau pedagoginiame institute, minėta, rašė disertaciją 1939 m. pagal jo prof. P. Bovet pasiūlytą temą, astronomas Antanas Juška Getingeno universitete – pagal

1608 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 428, l. 2–3, 8.

prof. Kienleʼo temą *Šviesos pasiskirstymas Saulės paviršiuje* (1927), Grigas Valančius Vienos universitete – pagal Othmaro Spanno temą *Fridricho Listo nacionalinio ūkio teorija* (1931), K. Ruginis – pagal Eugeneʼo Devaud temą *L. Tolstojaus pedagoginės pažiūros* ir kt.

Daug kur reikalauta, kad, prieš ginant disertacijas, jos būtų atspausdintos atskira knyga tipografiniu būdu. Pavyzdžiui, Paryžiaus ir Aix Marselio (Prancūzija) universitetų teisės fakultetuose disertantas privalėjo atspausdinti ne mažiau 100 egzempliorių ginti teikiamos disertacijos[1609], Miuncheno universitete – 150 egz., Ženevos universitete – 200 egz., Leipcigo universitete – 400 egz. Vėliau šią tvarką kai kurie Austrijos, Vokietijos universitetai paprastino. Vienos universitetas tik išimtinais atvejais ėmė reikalauti skelbti disertaciją spaustuviniu būdu. Dažniausiai tenkintasi mašinraščiu, padaugintu keliais egzemplioriais, įteikiant po vieną egzempliorių universiteto bibliotekai, tos mokslo srities seminaro bibliotekai ir dekanato bibliotekai. Disertacijų apimtis paprastai buvo ribojama tik apatine riba – ne mažiau 150 puslapių (Paryžiaus universiteto Teisės fakultetas). Bet būta ir 100 psl. nesiekiančių disertacijų.

Disertacijos gynimo procedūros. Pats lietuvių disertacijos gynimas kai kuriuose Prancūzijos universitetuose vykdavo gana iškilmingai, kartais kviečiant į disertacijos gynimą toje šalyje reziduojantį Lietuvos pasiuntinį, ta proga palankiai kalbant ir apie Lietuvą[1610]. Tokioje aplinkoje 1929 m. sausio 10 d. Prancūzijos Lilio katalikiškame universitete disertaciją *Kooperatinis judėjimas Lietuvoje* (pranc. *Le Mouvement cooperratif en Lithuanie*) gynė Antanas Trimakas (1902–1964). Universiteto vadovybė į gynimą pakvietė Lietuvos ambasadorių Prancūzijoje Petrą Klimą, jį geležinkelio stotyje pasitiko universiteto rektoriaus delegacija, jo garbei fakulteto dekanas suruošė pusryčius, dalyvavo ir universiteto rektorius arkivyskupas Lesne, prorektorius, instituto profesūra.

1609 LCVA, f. 391 ap. 9, b. 671, l. 53.

1610 M. Krupavičiaus laiškas Lietuvos pasiuntiniui Prancūzijoje Petrui Klimui iš Tulūzos, 1928 12 13. – LMAVB, F191-180.

Gynimas prasidėjo Teisų fakulteto dekanui prof. Eugéne'ui Duthoit pasveikinus Lietuvos pasiuntinį P. Klimą, jam buvo paskirta garbinga vieta auditorijoje. Savo kalboje profesorius išreiškė pagarbą lietuvių tautai, išugdančiai „tokių darbščių, sąžiningų ir tvirtų mokslo pajėgų, kaip A. Trimakas". A. Trimako disertaciją teigiamai vertino visi penki profesoriai iš įvairių teisės katedrų ir vienu balsu pripažino ginamos „tezės rimtumą" (disertacija 446 psl., išleista tipografiniu būdu Lilio universiteto lėšomis). Po gynimo profesorių *jury* iškilmių salėje įteikė A. Trimakui daktaro laipsnio diplomą su aukščiausiu pagyrimu, o ambasadoriui P. Klimui rektorius – universiteto jubiliejinę (1887–1927) aukso knygą, pareiškęs, kad Lilio katalikiškasis universitetas, matydamas kilnius lietuvių siekius ir jų moralinę galią, yra tarp nuoširdžiausių Lietuvos draugų[1611]. Be to, A. Trimakas už šią disertaciją buvo apdovanotas ir Lilio statistikos draugijos medaliu, jo disertacija pristatyta Paryžiaus politikos, teisės ir ekonomikos mokslų instituto konkursui[1612]. Tik VDU prof. P. Šalčius priekaištavo A. Trimako disertacijai, esą, netiksliai pristačiusiai Lietuvos kooperacijos teisinį reglamentavimą ir reiškė nusistebėjimą, kad šiuo atveju užsienio profesoriai ėmėsi vertinti jiems nesuprantama kalba rašytus tekstus[1613]. Bet užsienio profesoriai, vadovavę lietuviška tematika rašytoms disertacijoms ir jas vertinę, buvo atsakingi ne už lietuviškų faktų tikrumą, o tik už jų mokslinį vertinimą. Priešingu atveju lietuviai būtų negalėję ginti užsienyje disertacijų, kuriose naudojami lietuviški šaltiniai. Panašią lietuviškos temos disertaciją *Agrarinė reforma Lietuvoje* Prancūzijos Nansi universitete 1937 m. gynė teisininkas Antanas Činikas (g. 1903)[1614].

Kaina. Disertacijos parengimas, jos išleidimas ir daktaro egzaminų laikymas disertantui buvo nemaža finansinė problema. Kaziui Alminauskui Leipcigo universitete 1929–1935 m. parengtos disertacijos *Die Germanismen des Litauuischen.*

1611 B. M. Pirmoji lietuvio disertacija Lille katalikų universitete. – *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 19, p. 5.

1612 Žymesnybių žodynas (rankraštis). – LNMMB, F130-1461, p. 156.

1613 Šalčius, P. Recenzija... – *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 35, p. 3.

1614 Antano Činiko atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 09 17 Šiauliuose, Taikos 37.

Teil I: Die deutsche Lehnworter im Litauischen (9 lankai, liet. *Germanizmai lietuvių kalboje*) 400 egzempliorių išleidimas kainavo 2 500 litų[1615], geopolitikui Motiejui Šeškui Grace (Austrija) 150 puslapių disertacijos spausdinimas – 500–550 RM[1616] (1 RM prilyginta 2,40 Lt), teisininkui J. Žmuidzinui Paryžiaus universitete 1930 m. – 1 000 Lt, medikui J. Gasiūnui daktaro laipsnio įgijimas Berlyno universitete 1925 m. – 1 250 Lt (500 litų disertacijos spausdinimas ir 750 litų rigorosumo egzaminai)[1617], J. Kaškeliui Fribūro universitete 1929 m. – 1 900 Lt[1618], pedagogui Albinui Liaugminui Ženevos universitete 200 egzempliorių disertacijos spausdinimas kartu su teise ginti 1938 m. – 3 300 Lt[1619].

Siekiant šiuo klausimu finansiškai paremti disertantus, prelato A. Dambrausko-Jakšto iniciatyva 1920 m. buvo įsteigtas specialus fondas lietuvių disertacijų leidybai remti. Bet apie jo veiklą žinių nepavyko rasti. Vėliau disertacijų publikavimo išlaidoms padengti Lietuvos valstybė ėmė teikti paskolas.

3. Preliminarus disertacijų skaičius

Autoriaus žiniomis, studentai iš Lietuvos XX a. pradžioje (iki 1940 m.) įvairiuose Vakarų ir Centrinės Europos universitetuose parengė ir apgynė 425-ias daktaro disertacijas, daugiausia – medicinos, filosofijos, ekonomikos, istorijos ir teisės:

- medicinos – 157;
- filosofijos – 45;
- ekonomikos – 41;
- istorijos – 41;
- teisės – 40;
- chemijos – 21;

1615 K. Alminausko prašymas Švietimo ministerijai, 1935 01 22. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 14, l. 7.

1616 Geopolitiką Graco universitete studijuojančio M. Šeškaus prašymas Švietimo ministerijai, 1939 07 19. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 917, l. 11.

1617 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 263, l. 6.

1618 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 438, l. 21.

1619 A. Liaugmino prašymas Švietimo ministrui iš Ženevos, 1938 08 18. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 535, l. 7–8.

– teologijos – 18;
– filologijos – 17;
– veterinarijos – 17;
– fizikos, matematikos – 14;
– geografijos – 5;
– biologijos, botanikos – 5;
– agronomijos – 4.

Medicinos disertacijos savo skaičiumi vyravo ne dėl to, kad labiausiai būtų domimasi sveikatos apsauga. Viena priežasčių – medicinos studijų dažniausiai nebuvo galima baigti be daktaro laipsnio, o, antra, mediciną Vakarų universitetuose daugiausia studijavo Lietuvos žydų jaunimas, ypač iki atsikuriant Lietuvos valstybei. Dėl imperinės Rusijos iki 1915 m. vykdytos antisemitinės politikos žydams patekti į Rusijos universitetus, taip pat ir įsidarbinti valstybės tarnyboje buvo daroma įvairių kliūčių. Jiems buvo atvira tik privataus verslo sritis, o čia daugiausia galimybių žadėjo medicina ir teisė (advokatūra). Todėl dauguma Lietuvos žydų užsienyje rinkosi medicinos studijas. 1891–1934 m. Šveicarijos Ciuricho universitete mediciną studijavo 117 asmenų iš Lietuvos, tarp jų galbūt tik 9 buvo lietuviai (Barbora Burbaitė iš Panevėžio, Jadvyga Francūsevičiūtė iš Lauričkių, Gabrielė Sakėlaitė iš Pavandenės, Marija Kantautaitė iš Kauno, Vanda Jankowska iš Liktėnų, Jonas Mikulskis iš Telšių, Eugenija Kibort, Vytautas Kopė (abu iš Vilniaus) ir Sofija Jakubovska iš Ketcingo dvaro (Kaunas) (žr. Personalinį studentų sąrašą).

Iki 1915 m. žydai apskritai sudarė pagrindinę užsienyje iš Lietuvos studijuojančių asmenų dalį, nes jie buvo bene turtingiausia Lietuvos gyventojų dalis, jų rankose buvo žymi dalis prekybos, pramonės. Be to, žydus visur, taip pat ir užsienyje globojo jų tautinis, religinis solidarumas. Nuvykę studijuoti į bet kurį Vakarų Europos universitetą ir prisistatę sinagogoje to miesto žydų bendruomenei kaip neturtingi, jie būdavo tos bendruomenės globojami: vieni jiems duodavo

nemokamai kambarį, kiti – valgį, treti kitaip remdavo. Todėl ir neturtingi žydai studentai dažnai galėjo sėkmingai baigti studijas. Lietuvos valstybė, autoriaus žiniomis, yra skyrusi stipendijas tik dviem žydų tautybės studentams: teisininkui Giršui Rutenbergui (g. 1901) Fribūro universitete 1924–1925 m. (2 500 Lt)[1620] ir istorikui Joseliui Jakobsonui Berlyno universitete po 35 dolerius per mėnesį Iš jų G. Rutenbergas buvo aktyvus Lietuvos pilietis, tarptautinėje spaudoje gynęs Lietuvos interesus, buvo parašęs monografiją *Simonas Daukantas*.

4. Diplomų skirstymas pagal jų teisinį statusą

Patys daktaro diplomai daugelyje šalių buvo skirstomi į akademinius (pranc. *grade academique*) ir į valstybinius (pranc. *grade légale*). Šis skirstymas rėmėsi ne diplomų mokslinės vertės skirtumu, o jų panaudojimo teisiniu statusu. Akademinio daktaro diplomai buvo suteikiami užsieniečiams be teisės dirbti toje šalyje. Užsieniečiai, išlaikę tokio pat sunkumo medicinos daktaro egzaminus kaip ir vietiniai, įgydavo diplomus su minėtais apribojimais[1621]. Čekoslovakijoje, prieš įteikiant užsieniečiui medicinos diplomą, toks asmuo turėdavo pasirašyti, kad Čekoslovakijoje medicinos praktika neužsiims, ir tai būdavo pažymima pačiame diplome[1622]. Tokia tvarka buvo ir Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, jos tikslas – apsaugoti tos šalies medicinos paslaugų rinką nuo specialistų užsieniečių konkurencijos.

1620 Giršas Rutenbergas (g. 1901 m. Papilėje, mirė 1941 m. Dachau koncentracijos stovykloje), Papilės krautuvininko sūnus, vienas iš žydų, dirbusių Lietuvos valstybei ir kultūrai. Vokietijos ir Šveicarijos aukštosiose mokyklose studijavo politikos ir teisės mokslus, bendradarbiavo Vilniuje M. Biržiškos laikraščiuose *Litwa* ir *Vilniaus aidas*, nuo 1920 m. – laikraščiuose *Echo*, *Lietuva*, *Lietuvos žinios*, *Lietuvos aidas*, taip pat vokiečių, šveicarų spaudoje gindamas Lietuvos interesus, ypač Vilniaus klausimu. Nuo 1935 m. žurnalo *Karys* užsienio politikos skyriaus vedėjas, Lietuvos žurnalistų sąjungos juriskonsultas (*Žurnalistikos enciklopedija*, Vilnius: Pradai, 1997, p. 435). Jis 1922 m. parašė knygutę *Simonas Daukantas*, *lietuvių atgimimo pranašas* (1922) (ir rusų kalba) (*Lietuviškoji enciklopedija*, t. 6, 1937, Kaunas, p. 156). Vokietijoje apgynė teisės daktaro disertaciją *Baltijos valstybių tarptautinė padėtis* (1925). Būtent šiai disertacijai išleisti Lietuvos valstybė skyrė jam stipendiją metams (1924 10 01–1925 10 01) (Teisininko G. Rutenbergo asmens byla. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 814, l. 10–15). Studijuodamas Fribūro universitete, be disertacijos, dar parengė rašto darbą „Tarptautinės teisės intervencija pagal Tautų Sąjungos Paktą" (*Die völkerrechtliche Intervention nach dem Völkerbunds-Pakt* (1924/25).

1621 Bazelio universiteto dekano liudijimas, 1936 016 03. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 237, l. 10.

1622 S. Goniondskio medicinos diplomas, išduotas Prahos Karolio universiteto 1930 01 24. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 287, l. 10.

Bet būdavo ir išimčių. Lietuviui medikui J. Varnauskui 1925 m. buvo suteikta teisė verstis gydytojo praktika Vokietijoje išimties tvarka[1623]. 1937 m. iš Lietuvos kilęs Maksimas Levinas išlaikė Parmos (Italija) universitete valstybinius medicinos egzaminus su teise užsiimti medicinos praktika Italijoje[1624], nors šiaip Italijoje medicinos diplomas minėtų praktikos teisių užsieniečiams irgi nesuteikdavo[1625]. Teisę užsiimti medicinos praktika kai kuriose valstybėse įgydavo tik tie užsieniečiai doktorantai, kuriems retkarčiais būdavo leidžiama laikyti ir valstybinius egzaminus.

5. Daktaro ir kitų diplomų nostrifikavimas

Kad užsienyje įgyti aukštojo mokslo ar daktaro diplomai suteiktų jų turėtojams Lietuvoje aukštojo mokslo teises, jie turėjo būti nostrifikuojami Lietuvos įstatymų nustatyta tvarka, kuri iš pradžių nebuvo paprasta. Aukštojo mokslo teisių įstatymas Nr. 380, eil. 2615 (punktai 2 ir 3)[1626] reikalavo, kad nostrifikavimui teikiami diplomai būtų prieš tai patvirtinti Lietuvos konsulo ar Lietuvos pasiuntinio, nurodant, kokios vertės tas diplomas valstybėje, kurioje jis išduotas; reikalauta pateikti ir diplomo nuorašą, išverstą į lietuvių kalbą su patvirtinimu, kad tai yra aukštosios mokyklos dokumentas. Iš tokio diplomo turėtojo reikalauta išlaikyti atitinkamoje Lietuvos aukštojo mokslo mokykloje egzaminų komisijoje savo specialybės egzaminus (2 punktas). Nuo tokių egzaminų buvo atleidžiami tik asmenys, studijavę užsienyje mokslus, kurių nėra Lietuvos aukštosiose mokyklose. Ne lietuvių kalba baigę vidurines mokyklas, dar privalėjo laikyti lietuvių kalbos egzaminą iš viso gimnazijos lietuvių kalbos kurso. Nuo šios pareigos galėjo būti atleisti tie, kurie darbais būdavo įrodę lietuvių kalbos žinojimą[1627]. Šis reikalavimas kai kam sutrukdydavo siekti turimo diplomo nostrifikavimo.

1623 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1024, l. 7..

1624 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 531, l. 13.

1625 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 977, l. 13.

1626 *Vyriausybės žinios*, 1932 04 06.

1627 Nostryfikacja dyplomów zagranicznych wyszych uczelni w Litwie. – *Iskry*, 1933, nr. 2–3, p. 19.

6. Dėl užsienyje gintų disertacijų mokslinės vertės

Bręstant Lietuvos mokslui ir atitinkamai didėjant reikalavimams disertacijoms, XX a. trečiajame dešimtmetyje kilo diskusijos dėl užsienio universitetuose gintų daktaro disertacijų mokslinės vertės.

Lietuvos studentai užsienyje galėjo įgyti daktaro laipsnį, kaip minėta, po 6 ar 8 semestrų, t. y. per trejus ar ketverius metus. Todėl Lietuvoje imta abejoti, ar per tokį trumpą laiką galima baigti pagrindines aukštojo mokslo studijas ir dar parašyti mokslinės vertės disertaciją. Apie tai P. Navardaitis 1933 m. rašė:

„Užsienio daktarų turime daug: šveicariškų, vokiškų ir austriškų. Tik maža savų... Tai kyla klausimas, ar tik gabieji vyksta į užsienį, o tinginiai lieka namie? Mūsų universiteto tvarka (isimatrikuliavimas, mokesčiai, paskaitos, egzaminai) daktaro laipsnio suteikimas visai nepanašus į vokiečių, šveicarų ar austrų universitetų tvarką... Vokietijos universitetuose kursas išeinamas per 3 metus (6 semestrus). Per tą laiką nėra jokių egzaminų, kolokviumų, tik reikia atlikti įvairius pratimus, seminarus ar šiaip praktikos darbus. Jų skaičius nustatytas. Po 3 metų vietos studentas gali laikyti valstybinius egzaminus ar daktaro egzaminus. Tarp jų didelio skirtumo nėra. Jei kas nori gauti valstybės tarnybą, tam – valstybiniai egzaminai. Jie – kiek sunkesni, negu daktaro egzaminai, nes nereikia disertacijos. Disertacijų kartais būna labai menkų, jos kartais ne kiek nevertingesnės už mūsų universiteto diplominius darbus. Turime ir mes tokių vokiškų daktarų, kurie nedrįsta lietuviškai spausdinti savo disertacijų. Svetimšaliui dažnai nėra leidžiama laikyti valstybinių egzaminų, nes jau gali gauti vietą [valstybės tarnyboje – A. V.]. *Yra ir išimčių… Visais kitais atvejais svetimšaliui, jei jis nori baigti užsieny (Vokietijoj, Austrijoj, Šveicarijoj) aukštą mokslą, lieka tik viena išeitis – daktaro egzaminai. Todėl visi turi grįžti daktarais, nes neįgys aukštojo mokslo teisių. O tai nesunku pasiekti per 4 metus ir vidutinių gabumų studentui.“*[1628]

Povilas Pakarklis 1938 m. net išleido atskirą knygą, kurioje plačiai kritikavo kai kurių užsienio universitetų, ypač Vokietijos, daktaro disertacijų mokslinę vertę, o kai kurias disertacijas vertino net kaip Lietuvai kenkiančias[1629].

1628 Navardaitis, P. Laiškai iš užsienio. Užsienio daktarai ir mūsų diplominiai egzaminai. – *Lietuvos studentas*, 1933, nr. 7, p. 6–7.

1629 Pakarklis, P. *Daktaratai. Jų įsigijimas, mokslinė bei visuomeninė reikšmė ir su kai kuriais iš jų susijusi žala Lietuvai*, Kaunas: Mokytojų knygynas, 1938.

Daug abejonių reikšta ir dėl Fribūro universiteto disertacijų ir net apskritai dėl pačių studijų vertės tame universitete. Apie tai Šveicarijos Fribūro universiteto profesorius laiškais 1923 m. informavo du VDU tuo metu dirbę Šveicarijos dėstytojai: doc. A. Sennas ir lektorius G. Studerus, raginę šveicarus sugriežtinti ten studijuojantiems lietuviams studijų reikalavimus. Dėl to kilo skandalas. Fribūro universiteto Filosofijos fakulteto dekanas iškvietė tuo metu ten studijavusių lietuvių atstovą Nikodemą Pakalką pasiaiškinti, o to fakulteto profesorius Albertas Büchis siūlė lietuvių studentų klausimą apsvarstyti Filosofijos fakulteto taryboje. Ir tik profesoriui Gustavui Schnüreriui paprieštaravus, klausimas iš tarybos dienotvarkės buvo išbrauktas[1630]. Apie šį konfliktą su Fribūro universitetu net dvejus metus (1924–1925 m.) rašė Lietuvos laikraščiai *Lietuva* ir *Lietuvos žinios*[1631].

Iš Jurgio Matulaičio (Matulevičiaus) laiškų kun. Pranciškui Bučiui 1913–1914 m. aiškėja, kad kai kurie Fribūro universitete studijavę lietuviai (Juozas Purickis[1632], Mylimas) ir anksčiau buvo kritikavę Fribūro profesorius, ypač dogmatinės teologijos profesorių Del Prado dėl nekokybiškų paskaitų[1633]. Esą, J. Purickis kiek pagirdavęs istorijos paskaitas, bet teologijos – „labai retai". Net jei kada ir lankydavęs teologijos paskaitas, tai nieko neužsirašydavęs. „Girdėjau kalbant kun. J. Purickį, kad jis nesąs „scholastikas" ir išdrįstantis papeikti ne tik „scholastiką", bet ir patį Šv. Tomą"[1634]. Šiai žiniai per P. Būčį pasiekus Fribūro profesorius, J. Purickis „labai išsigandęs, kad nepraleis daktarato"[1635]. J. Matulaitis paraginęs J. Purickį, Mylimą ir Piaszczinskį – „gerai dirbkite" nieko nekritikuodami. Ir nuo to laiko, esą, „liovėsi kalbos apie akademikų kritiškumą"[1636].

1630 Česnys, B. Laukiame pasiaiškinimo. – *Lietuva*, 1924 10-11, nr. 230 (1732), p. 4.

1631 *Lietuvos žinios*, 1924 06 07 (nr. 128), 1925, nr. 272 (12 02).

1632 J. Purickis studijavo Fribūro universitete filosofiją, istoriją, sociologiją ir teisę, baigė daktaro laipsniu 1917 m., pirmas iš lietuvių parengė vertingą disertaciją apie reformaciją Lietuvoje XVI a. Vėliau pasižymėjo kaip kūrybingas žurnalistas, daug nusipelnęs atkuriant Lietuvos valstybę. Plačiau žr.: a. a. J. Purickis. – *Vairas,* 1934, nr. 11, Gaigalaitė, A., Žeimantienė, J. *Juozas Purickis-Vygandas*, Vilnius: Vilniaus knyga, 2004.

1633 Jurgio Matulevičiaus laiškas P. Būčiui iš Fribūro, 1914 02 18. – LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 99, l. 148.

1634 Ten pat, l. 150.

1635 Ten pat, l. 145.

1636 Ten pat, l. 157.

Panašių priekaištų dėl studijų kokybės buvo girdima ne tik Fribūro profesorių atžvilgiu. Lietuvos generalinis konsulas Vienoje B. Štencelis 1936 04 23 informavo Lietuvos žemės ūkio ministerijos veterinarijos departamento direktorių, kad esąs nežinia kieno iš Lietuvos studentų pasirašytas laiškas Vienos veterinarijos instituto rektoriui, kuriame skundžiamasi dėl mūsų veterinarų, baigusių Vienos institutą, silpnų žinių. Šis laiškas, esą, dažnai minimas to instituto profesorių, jiems egzaminuojant lietuvius studentus. Jie raginę kelti lietuviams griežtesnius reikalavimus[1637].

Reaguojant į situaciją dėl skirtingų universitetų diplomų skirtingos mokslinės vertės, VDU statute atsirado 14 paragrafas, nustatęs, kad užsienyje įgytas mokslo laipsnis prilyginamas VDU mokslo laipsniui tik išsprendus jo ekvivalentą individualiai[1638], o Teisės fakulteto taryba 1938 metais įpareigojo visus savo asistentus ir stipendininkus, siekiančius daktaro laipsnio, disertacijas ginti ne užsienyje, o VDU[1639]. Taip pat Lietuvos vyriausybė prilygino imperinės Rusijos universitetų diplomus, išduotus vyresniajai lietuvių inteligentijos kartai, kaip lygiaverčius Italijos, Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos daktaro diplomams. Todėl pirmaisiais VDU profesoriais Steigiamojo Seimo pirmininkas 1922 m. paskyrė P. Leoną, A. Tumėną, V. Biržišką, K. Šalkauskį, neturinčius mokslo laipsnių, bet baigusius tik imperinės Rusijos Maskvos universitetą[1640]. Imperinės Rusijos universitetų diplomai iš esmės skyrėsi nuo minėtų valstybių daktaratų tuo, kad baigiamųjų rašto darbų nereikalavo paskelbti atskiru leidiniu[1641]. Reikalavimų požiūriu baigti Lietuvoje universitetą buvo sunkiau negu užsienyje, nes čia reikėdavo išlaikyti ne kelis, o 20–30 egzaminų ir dar parašyti diplominį darbą, neretai atitinkantį savo mokslo lygiu kai kurių užsienio universitetų daktaro disertacijas.

1637 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 875, l. 120.

1638 *Lietuvos aidas*, 1930, nr. 179.

1639 *Akademikas*, 1938, nr. 10, p. 242.

1640 LCVA, f. 631, ap. 12, b. 196, l. 290–291.

1641 *Lietuvos žinios*, 1925, nr. 272.

Nors VDU užsienio daktaratai buvo vertinami menkiau negu savieji, bet daugelio užsienyje gintų disertacijų mokslinė vertė nekėlė abejonių. 1925 m. Šveicarijos universitetų sąjunga savo specialiame biuletenyje, aptardama lietuvių parengtas Šveicarijos universitetuose disertacijas, jas gyrė už temų „rimtumą ir mokslinį aktualumą“[1642]. Dažniausiai nebuvo abejojama gamtos mokslų, istorijos, teisės disertacijų moksline verte. Tarp jų minimos fizikų: V. Čepinskio, A. Žvirono, Jamskio, P. Brazdžiūno, J. Glinksono, istorikų: H. Kairiūkštytės-Jacinienės, Z. Ivinskio, J. Jakšto, M. Andziulytės, M. Krasauskaitės, teisininkų: V. Natkevičiaus, S. Bačkio, kalbininkų: A. Salio, P. Skardžiaus ir kitų disertacijos. Lygiavertėmis VDU daktaro disertacijoms buvo pripažintos istoriko Jono Puzino disertacija *Vorgeschichtsforschungen und Nationalbewustsein im Litauen* (Heidelberg, 1934), J. Gliksono *Zum Entwicklungsproblem nach Lameschen Funktoren* (Würsburg, 1934), astronomo Antano Juškos disertacija *Die scheinbare Helligkeitsverteilung auf der Sonnescheibe* parengta Getingeno universitete 1929 m. (vadovas prof. H. Kienle). Ši A. Juškos disertacija buvo minima vokiečių astronomo M. Waldemekerio knygoje *Ergebnisse und Probleme der Sonneforschungen* (Leipzig, 1941, p. 62), kurioje pabrėžti A. Juškos atlikti saulės reiškinių matavimai fotoefekto priemonėmis[1643].

Iš teminių disertacijų reikia specialiai išskirti disertacijas, rašytas, kaip minėta, įvairiomis Lietuvos istorijos, teisės, ekonomikos, pedagogikos temomis, kurios ne tik prisidėjo prie nuodugnesnio savo krašto pažinimo, bet ir populiarino Lietuvos vardą, dalyvavo ginant lietuvių tautos interesus tarptautiniuose santykiuose, ypač Klaipėdos autonomijos teisinį statusą ir okupuoto Vilniaus krašto priklausomybę Lietuvai. Iš pedagogikos tematikos disertacijų Albino Liaugmino Ženevos universitete apginta disertacija *Dorovės mokymas: jo esmė ir metodai* (pranc. *L'Enseoignement de la Morale. Essai sur sa nature et ses methodes*, 1938, 208 p.) Lietuvoje sulaukė net trijų palankių recenzijų. Kazio Pakšto disertacija *Lietuvos klimatas*

1642 *Lietuva*, 1925 12 02, nr. 272.

1643 A. Juškos atsiminimai, autoriaus užrašyti 1984 01 19 Vilniuje, P. Cvirkos 19-28. – Autoriaus archyvas.

Fribūro universitete (lietuvių kalba paskelbta 1926 m.) laikyta sektinu pavyzdžiu kitiems doktorantams.

Prie Lietuvai reikšmingų darbų reikia priskirti Kelno universitete ekonomisto Domo Cesevičiaus apgintą disertaciją *Lietuvos finansų sistema.* V. Juodeika ją vertino kaip „*visiškai savarankišką darbą, kuriam sukurti autorius naudojosi ne tiek svetimais šaltiniais, kiek pačiais pirmaisiais mūsų vargo ūkio šaltiniais*“, taip pat nurodė ir patirtą disertacijos vadovo įtaką. Disertacija buvo parašyta vadovaujant ir darant metodologinę įtaką Kelno „teorinės sociologijos“ mokyklos prof. Frizui Karlui Mannui: „<...> *mūsų jaunas ekonomistas yra ne tik sužavėtas, bet tiesiog užkerėtas savo talentingo mokytojo idėjų.*“ Apskritai šį darbą jis vertino kaip „*stambų įnašą į labai neturtingą mūsų finansų literatūrą*“[1644], jį statė šalia panašaus turinio veikalų, kaip Poznanės universiteto prof. Tayloro *Finanzpolitik und Steuersystem der Republik Polen* (minėtas Tayloras recenzavo D. Cesevičiaus disertaciją anglų kalba ėjusiame žurnale *Baltic States*) ir SSRS ūkio tyrinėtojo vokiečių prof. Haenselio *Die Finanz- und Steuerverfassung der Sozialistisch-Sowiet- Republiken*[1645]. D. Cesevičiaus disertaciją labai palankiai vertino ir Kelno universiteto Ekonomikos ir visuomenės mokslų fakulteto neperiodinių ekonomikos mokslo veikalų žurnalas *Kölner Studien*, kurio redakciją sudarė to fakulteto profesoriai. Patekti į *Kölner Studien* leidinių seriją laikė garbe ir žymūs vokiečių ekonomistai[1646]. Rimtu mokslo darbu Lietuvos VDU Technikos fakulteto taryba 1934 m. pripažino ir jau minėto fiziko J. Gliksono Viurcburgo universitete apgintą disertaciją *Vystymosi problema pagal Lamešo funkcijas*[1647].

7. Istorikų ir teisininkų disertacijos

Svarbu pažymėti, kad Šveicarijos, Vokietijos, Austrijos ir Prancūzijos

1644 V. J. (Juodeika), Rec. apie D. Cesevičiaus „Das Finanzsystem Litauens“. – *Ekonomika*, 1935, nr. 1, p. 100–101.

1645 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1575, l. 379.

1646 V. J. (Juodeika). – *Ekonomika*, 1935, nr. 1, p. 100–101.

1647 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1575, l. 379.

universitetuose buvo atlikti pirmieji Lietuvos istorijos tyrimai, tarp jų ir profesionalūs[1648]. Disertacijos rašytos tiek iš Lietuvos politikos istorijos (J. Totoraitis, Z. Ivinskis, J. Jakštas, J. Jakobsonas, M. Andziulytė, M. Krasauskaitė, B. Dundulis, K. Avižonis, A. Vasiliauskas, J. Stakauskas), tiek iš etnografijos ir mitologijos (M. Dukšta, P. Meškauskas, J. Balys), meno istorijos (H. Kairiūkštytė-Jacinienė), senosios lietuvių literatūros lenkų kalba (P. Augustaitis), švietimo istorijos (V. Bakšytė-Karvelienė), Lietuvos bažnyčios istorijos (I. Klausis, J. Stakauskas) ir kt. Autoriaus žiniomis, įvairiomis Lietuvos istorijos temomis užsienyje buvo parengtos ir apgintos bent 24 disertacijos.

Jonas Totoraitis buvo pirmas lietuvis, ėmęsis Fribūro universitete Lietuvos viduramžių istorijos, vadovaujamas prof. Gustavo Schnürerio, 1905 m. apgynęs disertaciją apie pirmąjį Lietuvos valstybės įkūrėją, didįjį kunigaikštį Mindaugą (žr. disertacijų sąrašą). Pradėti Lietuvos istoriją nuo tautos egzistencijai svarbiausio tautos istorinio kūrinio – valstybės – buvo svarbus ir išmintingas pasirinkimas, žadėjęs istorinių tyrimų nuoseklumą. Apie Mindaugą iki tol buvo rašęs tik lenkų istorikas J. Latkowskis *Mindog, Król litewski* (1892). Lietuvos kritikai J. Totoraičio darbą laikė „džiuginančiu reiškiniu mūsų skurdžioje istorijos literatūroje“[1649], o patį autorių – „*pirmuoju iš lietuvių pradėjusį moksliškais metodais tyrinėti Lietuvos istoriją*“[1650]. J. Totoraičio disertaciją kai kurie Fribūro universiteto profesoriai kaskart rekomenduodavę pasiskaityti ir kitų fakultetų studentams[1651]. Jo ryžto imtis šios temos neatšaldė ir tas faktas, kad tokiai temai Fribūre nebuvo reikalingų šaltinių, todėl jų dalį J. Totoraičiui teko parsisiųsdinti iš Krokuvos, Miuncheno, Rapersvilio, Sankt Peterburgo bibliotekų, tarpininkaujant Fribūro universitetui[1652].

1648 Kai kurių Lietuvos istorikų užsienyje parengtų disertacijų bibliografiją (21 nuorodą) 1933 m. yra parengęs Zenonas Ivinskis. – *Bibliografijos žinios*, 1933, nr. 2, p. 72–75. Z. Ivinskis, dalyvaudamas 1938 m. tarptautiniame istorikų kongrese Ciuriche, sakė aptikęs to miesto valstybiniame archyve šveicarų protestanto, mokiusio Radvilos dvare vaikus, dienoraštį 1571–1577 m. (*XX amžius*, 1938, nr. 205).

1649 Šležas, P. Rec. J. Totoraitis, Mindaugas, Lietuvos karalius (1932). – *Židinys*, 1932, nr. 5–6, p. 519.

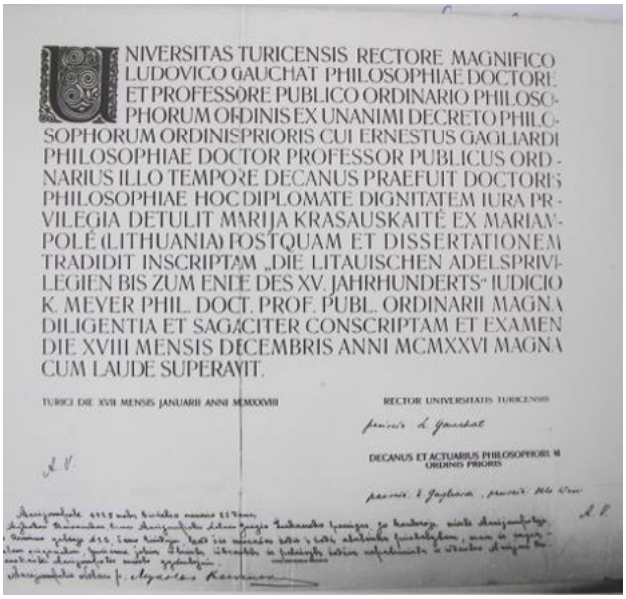
1650 Kučinskas, A. Prof. dr. kun. Jonas Totoraitis. – *Athenaeum*, 1933, t. IV, p. 12.

1651 Kirtiklis, A. Friburgo universitetas Šveicarijoje. – *Rytas*, 1930, nr. 110.

1652 Kučinskas, A. Prof. dr. kun. Jonas Totoraitis. – *Athenaeum*, 1933, t. IV, p. 13

Tai gali būti vertinama kaip dar vienas šio universiteto nuopelnas Lietuvos kultūrai. J. Totoraitis tikėjosi ateityje tęsti šios tematikos tyrimus iki dabarties laikų arba paskatinti kitus lietuvius imtis viduramžių tematikos, kad „*per lietuviško tyrinėtojo rankas pereitų visa istorinių šaltinių medžiaga*“[1653], kuria remiantis iki tol Lietuvos istoriją rašė svetimieji.

Grįžęs į Lietuvą, J. Totoraitis *Vilniaus žiniose* paskelbė straipsnį „Rūpinkimės Lietuvos istorija“, kuriame ragino tyrinėti Lietuvos praeitį, įsteigti šiuo tikslu draugiją, leisti laikraštį. Manoma, kad šis straipsnis pagreitinęs Lietuvių mokslo draugijos įkūrimą[1654].

UNIVERSITAS TURICENSIS RECTORE MAGNIFICO LUDOVICO GAUCHAT PHILOSOPHIAE DOCTORE ET PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO PHILOSOPHORUM ORDINIS EX UNANIMI DECRETO PHILOSOPHORUM ORDINIS PRIORIS CUI ERNESTUS GAGLIARDI PHILOSOPHIAE DOCTOR PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS ILLO TEMPORE DECANUS PRAEFUIT DOCTORIS PHILOSOPHIAE HOC DIPLOMATE DIGNITATEM IURA PRIVILEGIA DETULIT MARIJA KRASAUSKAITĖ EX MARIAMPOLĖ (LITHUANIA) POSTQUAM ET DISSERTATIONEM TRADIDIT INSCRIPTAM „DIE LITAUISCHEN ADELSPRIVILEGIEN BIS ZUM ENDE DES XV. JAHRHUNDERTS“ IUDICIO K. MEYER PHIL. DOCT. PROF. PUBL. ORDINARII MAGNA DILIGENTIA ET SAGACITER CONSCRIPTAM ET EXAMEN DIE XVIII MENSIS DECEMBRIS ANNI MCMXXVI MAGNA CUM LAUDE SUPERAVIT.

TURICI DIE XVII MENSIS JANUARII ANNI MCMXXVIII

RECTOR UNIVERSITATIS TURICENSIS

DECANUS ET ACTUARIUS PHILOSOPHORUM M ORDINIS PRIORIS

123 pav. Istorikės Marijos Krasauskaitės disertacijos Die litauischen Adelspivuilegien... filosofijos daktaro diplomas 1926 m.
(LCVA)

J. Totoraičio pradėtus viduramžių Lietuvos istorijos tyrimus toliau tęsė irgi užsienio universitetuose studijuojantys: Pranas Augustaitis (1911), Juozas Purickis

1653 Šležas, P. Rec. J. Totoraitis, Mindaugas, Lietuvos karalius (1932). – *Židinys*, 1932, nr. 5–6, p. 519. J. Totoraitis *Draugijoje* yra paskelbęs informaciją apie Leipcigo universiteto Germanistikos seminaro bibliotekoje saugomus vysk. A. Baranausko rankraščius ir laiškus iš jo susirašinėjimo su Eisenacheno dr. Hugo Weberiu 1890/91 m. (*Draugija*, 1910, nr. 48).

1654 Ten pat, p. 13.

(1919), M. Andziulytė (1923), Marija Krasauskaitė (1927), Jonas Remeika (1927), Juozas Stakauskas (1929), Juozas Jakštas (1932), Zenonas Ivinskis (1932), Konstantinas Avižonis (1932), Jonas Puzinas (1934), Antanas Vasiliauskas (1932–1935), Alfonsas Koncė (1928–1930) ir kiti (žr. disertacijų sąrašą). Iš jų Z. Ivinskio disertaciją *Valstiečių luomo susidarymo Lietuvoje istorija* (vok. *Die Geschichte des Bauernstandes in Litauen* (1932, išleista 1933) Berlyno universiteto profesorių komisija įvertino *valde laudabilis* („labai vertingas“) ir ją 1933 m. paskelbė prestižinio žurnalo *Historische Studien* serijoje. 1966 m. ji buvo antrą kartą perspausdinta toje pačioje *Historische Studien* serijoje. Toje pačioje *Historische Studien* serijoje buvo paskelbta ir K. Avižonio disertacija *Die Entstehung und Entwicklung des litauischen Adels bis zur litauisch-polnischen Union 1385*, irgi parengta ir apginta Berlyno universitete 1932 m., palankiai recenzuota P. Štuopio *Naujojoje Romuvoje*. Kritika (dr. J. Matuzas) ypač palankiai vertino Vienos universitete parengtą ir apgintą Juozo Stakausko disertaciją *Pirmasis Lietuvos sukrikščionijimo periodas* (1929), kuri vėliau buvo išplėtota į plačią studiją *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje* (išleista liet. 1934). Autorius vertintas kaip parodęs „*tikrą mokslišką savarankiškumą*“, o pats veikalas – kaip „*labai originalus ir kritiškas*“[1655].

124 pav. Istorikas Bronius Dundulis (antras iš dešinės) po disertacijos Napoleonas ir Lietuva 1812 m. gynimo Sorbonos universiteto kieme 1940 03 06 su disertacijos gynimo komisijos profesoriais.

Iš kairės: P. Renuvenas, J. Lefevras, O. Renode'as (iš Mokslas ir gyvenimas)

Lietuvių istorikų parengtų užsienio universitetuose disertacijų mokslinę vertę

1655 *Tautos mokykla*, 1935, nr. 5, p. 121–122.

lėmė ir tai, kad jie turėjo galimybę remtis pirminiais šaltiniais, esančiais ir užsienio archyvuose (Berlyno, Karaliaučiaus, Dancigo, Paryžiaus, Krokuvos, Stokholmo, Prahos), naudotis ir žymių Vakarų istorikų profesorių (Gustavo Schnürerio, Alfonso Dopscho, H. Hirscho, Groso, Alberto Brackmanno, žurnalo *Osteuropa* redaktoriaus Otto Hoetscho, Karlo Stählino, Ernesto Wahleso, Meyerio ir kitų) sukurtomis istorijos tyrimo metodikomis ir jų asmeniniais patarimais. Nestudijuojant užsienyje vargu ar būtų buvę galima sukurti tokios vertės kūrinius. Ir pati orientacija į Lietuvos viduramžių istoriją tapo galima dėl minėtų priežasčių, ypač dėl priėjimo prie užsienio archyvų.

Lietuvių istorikų teminę orientaciją į viduramžius A. Vasiliauskas vertino kaip itin svarbią, nes viduramžiai buvę Lietuvos politinės didybės laikotarpis[1656], kurio pažinimas skatino lietuvių pasididžiavimą savo protėviais ir stiprino pasitikėjimą savimi. Tai suteikė šios tematikos tyrimams ypatingo aktualumo.

Atskirai reikia paminėti 1911 m. Prano Augustaičio Fribūro universitete lenkų kalba parengtą ir apgintą disertaciją *Lietuvybės elementai ankstyvajame lenkų romantizme* (vadovas prof. S. Dobrzyckis) (lietuviškas vertimas 1921 m., žr. disertacijų sąrašą), skirtą aptarti lietuviams įdomią, bet iki tol pačių lietuvių netyrinėtą temą, paskatinusią domėtis senąja lietuvių kultūra (menu, istorija, religija)[1657]. Tai vienintelė tuo metu žinoma disertacija, tyrinėjusi senąją lietuvių literatūrą lenkų kalba.

Gauti leidimą rašyti disertaciją Lietuvos istorijos tema buvo galima ne kiekviename Vakarų Europos universitete ir ne visada. Toks Jono Remeikos ketinimas Vokietijos Kylio universitete 1924 m. pritarimo nesulaukė. Nepasisekė šį ketinimą įvykdyti ir persikėlus į Šveicarijos Fribūro universitetą, kur lietuviai jau buvo rašę

1656 LMAVB, F51-219.

1657 Fribūro universitete veikė Lenkų kalbos ir literatūros katedra, vykdavo seminaras, buvo biblioteka, vadovaujama minėto prof. J. Kallenbacho, o nuo 1901 m. – Stanislovo Dobrzyckio (1875–1931). Lietuvių laikraštis *Tėvynė* dar 1901 m. rašė, kad lenkų literatūros paskaitos čia buvusios populiarios: jas gausiai lankė ne tik lenkai, bet ir lietuviai, bulgarai. Lietuviams tai buvusi proga susipažinti su senąja lietuvių literatūra lenkų kalba, taip pat ir su Adomo Mickevičiaus kūryba.

disertacijas iš Lietuvos istorijos. Bet šį kartą J. Remeikai iš istorijos prof. Gustavo Schürerio teko išgirsti kitokį atsakymą: „*Jei nori rašyti disertaciją iš Lietuvos istorijos, tai važiuok į Kauną arba rašyk vokiška tema.*“ J. Remeikai teko grįžti atgal į Kylį, kur jau buvo pasikeitę istorijos profesoriai. Naujasis prof. Ernstas Fraenkelis pasiūlė J. Remeikai rašyti disertaciją kompromisine tema iš Hanzos santykių su Lietuva: *Lietuvos prekybos istorija viduramžiais* (vok. *Die Geschichte des Handels von Litauen im Mittelalter*), bet galiausiai apsistota ties siauresne tema *Hanzos prekyba su Klaipėda nuo XIV a. pradžios iki 1430*[1658] (Žr. disertacijų sąrašą).

Į ano meto Lietuvos istorikų disertacijų vyraujančią viduramžių istorijos tematiką bandė įsirašyti ir Lietuvos žydų tautybės studentas Joselis Jakobsonas, rengiantis disertaciją *Didysis Lietuvos kunigaikštis Kazimieras ir jo santykiai su vokiečių ordinu* (vok. *Der Grosfürst Kasimir und der Deutsche Ordin*)[1659]. Tai buvo įdomi ir mažai tyrinėta Lietuvos istorijos tema, kurios pagrindiniai šaltiniai – rankraščiai, rašyti lotynų, rusėnų, lenkų ir vokiečių aukštaičių tarme (vok. *mittelhochdeutsche*), tuo metu saugoti Karaliaučiaus ir Dancigo miestų valstybiniuose archyvuose.

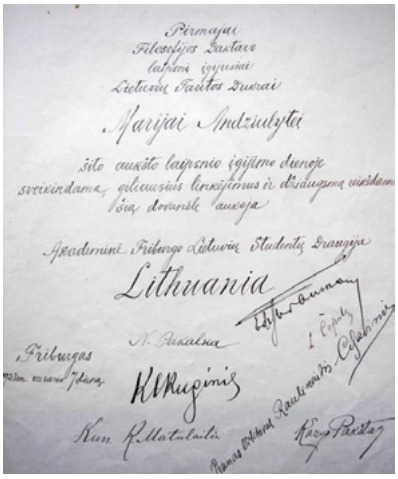
Apie J. Jakobsoną, kaip potencialią Lietuvos istorijos pajėgą, mažai žinome. Buvo kilęs iš Marijampolės, bent nuo 1925 m. studijavęs istoriją, iš pradžių Ciuriche, o nuo 1926 m. studijas tęsė Berlyno universitete pas jau minėtus žymius vokiečių Rytų Europos istorijos žinovus: Prūsų valstybinių archyvų direktorių prof. Albertą Brackmanną (1871–1952) ir „Rytų Europos istorijos“ seminaro direktorių, fakulteto dekaną Karlą Stähliną (1865–1939). Abu šie profesoriai 1930 m. gana palankiai vertino J. Jakobsoną kaip savo studentą. Prof. A. Brackmannas sakė pažįstąs Jakobsoną nuo 1926 m. kaip labai darbštų ir smalsų paskaitų klausytoją. Jo disertacija esanti sunki, reikalaujanti daug laiko ir energijos važinėjant į Karaliaučiaus archyvą rinkti medžiagą iš archyvinių rinkinių, kartu sprendžiant labai

1658 Istoriko Jono Remeikos pranešimas Lietuvos švietimo ministerijai apie savo studijų eigą Kylio universitete, 1924 11 15. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 782, l. 29.

1659 Istorijos studento Joselio Jakobsono asmens byla nr. 137. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 342, l. 2.

sunkias ir įvairias tekstų atpažinimo, analizavimo, jų lyginimo su kitais šaltiniais problemas[1660]. J. Jakobsono moksliniais gabumais neabejojo ir prof. Karlas Stählinas. J. Jakobsoną jis prisimenąs kaip geriausią jo vestų seminarų dalyvį (vok. *das beste Zeugnis*)[1661]. Palankiai jį 1932 m. apibūdino ir Lietuvos pasiuntinys Berlyne Jurgis Šaulys, kaip „puikiai susipažinusį su istorinio darbo metodais“, skaitantį formalias paskaitas baigiantiems Berlyno universitetą istorikams. „Mūsų universitetas neturėtų nuostolio, jei užmegztų su juo ryšius“, – rašė ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijos tarnautojas Jonas Andriušis[1662].

J. Jakobsonas, skirtingai nuo daugelio Lietuvos žydų, nesišalino lietuvių, siekė integruotis į Lietuvos kultūrą – priklausė Berlyno lietuvių studentų draugijai[1663], mokslinių interesų objektu irgi rinkosi senosios Lietuvos istoriją, savo tyrimais buvo sudominęs ir Berlyno universitete istoriją studijuojančius lietuvius, ypač Joną Jakštą[1664].

Pirmajai
Filosofijos Daktare
laikomi įgyjusiai
Lietuvių Fakulto Duraí
Marijai Andziulytei
šito aukšto laipsnio įgijime daugeliu
sveikindami gilaus[iuos] linkėjimus ir didžiausią viltį
Jūsų darbuosi[e] lauksime
Fribūrgo Lietuvių Studentų Draugija
Lithuania
N. Pakalka
Fribūrgas
K. Ruginis
Kun. K. Matulaitis
Kazys Pakštas

125 pav. Kolektyvinis draugijos „Lithuania“ pasveikinimas Marijai Andziulytei kaip pirmajai lietuvei, įgijusiai filosofijos daktaro laipsnį.

Pasirašė: E. Turauskas, N. Pakalka, K. Ruginis, kun. K. Matulaitis, P. Raulinaitis ir K. Pakštas, Fribūras, 1923 02 07 (iš K. Ruginio archyvo)

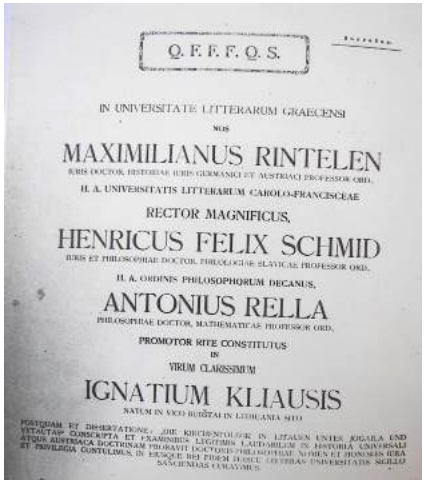
1660 Prof. A. Brackmanno laiškas Lietuvos švietimo ministerijai, 193012 29. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 342, l. 13

1661 Prof. Karlo Stählino laiškas Lietuvos švietimo ministerijai, 1930 12 27. – Ten pat, l. 4.

1662 Jono Andriušio raštas Lietuvos švietimo ministrui, 1932 10 27. – Ten pat, l. 6.

1663 Lietuvių studentų draugijos Berlyno universitete pirmininko P. Čerkeliūno liudijimas, kad J. Jakobsonas keturis semestrus yra šios lietuvių draugijos narys, 1927 02 27. – Ten pat, l. 37.

1664 Juozo Jakšto laiškas Z. Ivinskiui iš Vienos, 1932 m. – LNMMB, F29-1152.

Q. F. F. F. Q. S.

IN UNIVERSITATE LITTERARUM GRAECENSI

NOS

MAXIMILIANUS RINTELEN

IURIS DOCTOR, HISTORIAE IURIS GERMANICI ET AUSTRIACI PROFESSOR ORD.

H. A. UNIVERSITATIS LITTERARUM CAROLO-FRANCISCEAE

RECTOR MAGNIFICUS,

HENRICUS FELIX SCHMID

IURIS ET PHILOSOPHIAE DOCTOR, PHILOLOGIAE SLAVICAE PROFESSOR ORD.

H. A. ORDINIS PHILOSOPHORUM DECANUS,

ANTONIUS RELLA

PHILOSOPHIAE DOCTOR, MATHEMATICAE PROFESSOR ORD.

PROMOTOR RITE CONSTITUTUS

IN

VIRUM CLARISSIMUM

IGNATIUM KLIAUSIS

NATUM IN VICO BUIŠTAI IN LITHUANIA SITO

POSTQUAM ET DISSERTATIONE[illegible] DIE KIRCHENTOLGER IN LITAUEN UNTER JOGAILA UND VYTAUTAS CONSCRIPTA ET EXAMINIBUS LEGITIMIS LAUDABILEM IN HISTORIA UNIVERSALI ATQUE AUSTRIACA DOCTRINAM PROBAVIT DOCTORIS PHILOSOPHIAE NOMEN ET HONORES IURA ET PRIVILEGIA CONTULIMUS, IN QUORUM REI FIDEM HOSCE LITTERAS UNIVERSITATIS SIGILLO SANCIENDAS CURAVIMUS.

126 pav. Istoriko Igno Kliausio diplomo, išduoto 1929 m. Graco (Austrija) universitete su gintos disertacijos *Bažnyčios politika Lietuvoje Jogailos ir Vytauto valdymo metais (1377–1421)* kopija

(LCVA)

Pats Jakobsonas 1929 m. rašė, kad per trejus metus atlikęs sunkiausią disertacinio darbo dalį – surinkęs Karaliaučiaus ir Dancigo archyvuose pagrindinę disertacijai reikalingą medžiagą – dar niekur neskelbtą korespondenciją tarp Vilniaus ir Marienburgo. Radęs Karaliaučiaus archyve dokumentą apie LDK kunigaikščio Kazimiero prašymą ordino pagalbos prieš lenkus. Prašymą ordinas atmetęs, primindamas žemaičiams Vytauto neištikimybę. Šią diplomatinę korespondenciją lyginąs su kitais anų laikų šaltiniais, tarp jų ir su Dlugošo, Bychovco kronikomis. Lyginant šiuos šaltinius iškilę daug naujų ano meto Lietuvos užsienio politikos, ekonominio gyvenimo ir krašto vidaus sutvarkymo faktų. 1929 m. spalio 7 d. prašė Švietimo ministerijai stipendijos, nes, neturėdamas iš ko gyventi, esąs priverstas uždarbiauti ir nelieką laiko rimtam darbui[1665]. Atsižvelgdama į rašomos disertacijos svarbą Lietuvos istorijai, Švietimo ministerija stipendiją paskyrė. Bet ją gavęs, J. Jakobsonas staiga susirgo inkstų akmenlige, buvo operuotas ir keturis mėnesius (1930 07 08–11 07) pragulėjo ligoninėje. Įtikinęs Švietimo ministeriją,

1665 J. Jakobsono prašymai Lietuvos švietimo ministrui stipendijos reikalu, 1928 10 04 ir 1929 10 07. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 342, l. 22, 36.

kad jau yra parašęs du trečdalius disertacijos teksto, gavo stipendiją ir 1932 metams. Bet tuo metu ryšys su J. Jakobsonu nutrūko. Tai veikiausiai buvo susiję su nacizmo įsigalėjimu ir žydų persekiojimu Vokietijoje. Žydai studentai buvo jėga išvaromi iš universitetų. Į šią teroro kompaniją, matyt, pateko ir J. Jakobsonas, į kurio studijas Lietuva 1931–1932 m. buvo įvedusi 11 150 Lt.

Teisininkų disertacijose vyravo Vilniaus laisvinimo ir Klaipėdos teisinio statuso problemos. Lietuvos teisių į Lenkijos okupuotą Vilniaus kraštą atkūrimo problemai buvo skirtos bent trys lietuvių užsienyje parengtos disertacijos: Martyno Anyso (g. 1895) *Lietuvos ir Lenkijos ginčas dėl Vilniaus krašto* (vok. *Der litauisch-polnisce Streit um das Wilnagebiet*, Hamburgas, 1934), Kazimiero Graužino *Vilniaus problema* (pranc. *La question de Vilna*, Paryžius, 1927) ir Lado Natkevičiaus *Politinis ir teisinis Lietuvos-Lenkijos ginčo aspektas* (pranc. *Aspect politique et juridique du Différend Polono-Lituanian*, 1930). Pastaroji, kaip minėta, net gavo premiją[1666].

Visos šios tematikos disertacijos buvo parašytos remiantis tada vyravusia teisinio pozityvizmo metodologija, kurioje pagrindinis dėmesys skirtas ne tiek pažeistai teisei pabrėžti, kiek nešališkai (objektyviai) aprašyti patį problemos teisinį reglamentavimą, aiškiai nestojant nei agresoriaus, nei aukos pusėn. Todėl iš disertacijų pavadinimo atrodė, tarsi jas rašytų ne savo teises ginantys lietuviai, o tretieji asmenys. L. Natkevičius ir M. Anysas problemą įvardijo ne kaip Lietuvos diplomatinę, teisinę kovą dėl lietuvių tautos prigimtinių teisių į Lenkijos okupuotą Vilnių atkūrimą, o tiesiog kaip „ginčą“ (*du Différend, der Streit*). K. Graužinis savo disertaciją įvardino dar abstrakčiau – tiesiog *Vilniaus klausimas*, tarsi čia rūpėtų ne Lietuvos teisę į Vilniaus kraštą pagrįsti, o pats bylinėjimosi procesas ir jo nešališkas aprašymas.

Smurtu įvykdytos okupacijos panaikinimo siekis, naudojant ir teisines priemones, nėra „ginčas“, o paneigtos teisės atkūrimas. Vadinti visa tai „ginču“,

1666 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 669, l. 9, 20.

vadinasi, supainioti situaciją, padaryti miglotą Lietuvos teisę į savo istorinę sostinę ir netiesiogiai pripažinti tarsi ir Lenkija turėtų kažkokių teisių į Vilnių ir jo kraštą. Žinoma, į tokius disertacijų pavadinimus būtų galima nekreipti dėmesio, kaip į įprastą pozityvistinio metodo demonstraciją, jei čia nebūtų galima įžvelgti ir 1791 m. gegužės 3 d. Lenkijos Respublikos konstitucijos įtakos, konstitucijos, kuri su LDK bajorų pritarimu buvo juridiškai fiksavusi Lietuvą (LDK) kaip Lenkijos Respublikos provinciją, o Vilnių – kaip Lenkijos „provincijos miestą“[1667]. Tuo istoriškai davusi Lenkijai savotiško juridinio preteksto L. Želigowskio „žygį“ į Vilnių aiškinti kaip pastangą atkurti Lenkijos suverenitetą neva savo prarastai istorinei provincijai. Tam reikšmės galbūt turėjo ir Tautų sąjunga, paskelbusi Lenkijos okupuotą Rytų Lietuvos dalį „ginčytina teritorija“[1668]. Todėl lenkams sužinojus, kad kuris nors lietuvis Paryžiaus universitete imasi rašyti disertaciją Vilniaus atgavimo tema, tuojau tą pačią temą disertacijai rinkosi ir kuris nors ten studijuojantis lenkų studentas, jau nušviečiantis dalyko esmę Lenkijai palankia linkme. 1927 06 08 K. Graužiniui ginant Paryžiaus universiteto Teisės fakultete minėtą disertaciją, tuo pat metu ten pat lenkų studentas Xavieras Gorzuchowskis gynė disertaciją *Politiniai Lenkijos ir Lietuvos santykiai* (pranc. *Relations politiques de la Polongne et de la Litthuanie*, 1927)[1669].

K. Graužinio disertacijos gynimo metu Paryžiaus tarptautinės teisės profesoriai L. Le Furas, Geouffre’as de Lapradelle’as buvo Lietuvos teisės pusėje. G. de Lapradelle’as sakė apgailestaująs, kad Lenkija, kuriai simpatizavo prancūzai ir visur ją rėmė, „leido sau įvykdyti tokį smurto aktą“. Lenkijos rengtą Vilniaus

1667 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Vertė ir sudarė Eligijus Raila. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 46, 52; Vaišvila, A. Ką norime atminti, minėdami 1791 m. priimtą konstituciją? – *Kultūros barai*, 2021, nr. 7/8, p. 84–91.

1668 Liekis, A. *Teisė ir teisingumas Lietuvoje*, I, Vilnius, VĮ Mokslotyros institutas, 2008, p. 137.

1669 Apie Vilnių mokslininkų tarpe. – *Lietuva*, 1927, nr. 138, p. 2. Vilniaus laisvinimo problemą užsienio universitetuose kartais keldavo lietuviai studentai ir kitokia forma. Ekonomistas Jonas Paukštys 1928/29 m. Graco (Austrija) universitete skaitė referatą, kuriame nagrinėjo Vilniaus atgavimo problemą tarptautinės teisės požiūriu (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 699, l. 42). Panašų referatą „Lietuva ir Vilniaus klausimas tarptautinės teisės požiūriu“ (vok. *Litauen und die völkerrechtliche Wilna-frage*) Berlyno universitete 1930/31 m. skaitė teisininkas Arkadijus Skerstas-Svečinas (g. 1905) (LCVA, f. 391, ap. 9, b. 840, l. 26.)

krašte plebiscitą tam kraštui prijungti prie Lenkijos, kai toje teritorijoje stovėjo okupacinė Lenkijos kariuomenė, jis vertino kaip neteisėtą ir neturintį „jokios moralinės vertės“. Kartu prof. G. de Lapradelle'as pripažino, kad K. Graužinio disertacijoje dokumentais įrodyta, jog L. Želikowskio karinis žygis į Vilnių nebuvęs joks „maištininko“ žygis, o drausmingo generolo įvykdytas valstybės vadovo įsakymas[1670], vadovo, matyt, turėjusio minėtos Gegužės 3 d. Konstitucijos sąmonę.

Iš Klaipėdos statusui skirtų lietuvių teisininkų disertacijų palankaus dėmesio susilaukė Paryžiaus universiteto Teisės fakultete Stasio Daukšos parengta disertacija *Klaipėdos teritorinės autonomijos režimas.* Kritikos ji buvo įvertinta kaip „viena geriausių studijų apie Klaipėdos autonominę santvarką“[1671]. Klaipėdos statuso Lietuvos valstybėje klausimą 1936 m. nagrinėjo ir Juozas Pusdešris Romos universitete gintoje disertacijoje (žr. disertacijų sąrašą).

Disertaciją lietuviška tema *Liublino unija* Paryžiaus universitete buvo parengęs ir kitas teisininkas Jonas Žmuidzinas (vadovas prof. Gidelis), kurioje siekęs teisės požiūriu atkurti „*politines lietuvių aspiracijas LDK ir Lenkijos santykiuose*“[1672]. Tačiau jo disertacija *Commonwealth polono-lithuanien ou l'Union de Lublin (1569)* (liet. *Abiejų tautų respublika arba Liublino Unija*, 1930) dėl lėšų stokos buvo publikuota prancūzų kalba tik 1978 m. Paryžiuje, leidykloje „Mouton Editeur“[1673].

Iš kitokios tematikos lietuvių gintų užsienyje disertacijų prieš I pasaulinį karą reikia paminėti kun. Jono Steponavičiaus Leipcigo universitete parengtą disertaciją, vadovaujant žymiam ano meto vokiečių eksperimentinės psichologijos pradininkui ir filosofui W. Wundtui (apginta 1912 m. ir publikuota 1913 m. paties W. Wundto redaguotame to universiteto leidinyje *Psychologische Studien* (Bd. 8, Heft 2/3). Tai buvo pirma lietuvių užsienyje parengta eksperimentinės

1670 *Lietuva*, 1927, nr. 138, p. 2.

1671 *Naujoji Romuva*, 1937, p. 381.

1672 J. Žmuidzino raštas Lietuvos Švietimo ministerijai iš Paryžiaus, 1930 05 17. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1091, l. 14.

1673 https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=2390&Itemid=214; J. Žmuidzino raštas 1930 05 17. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1091, l. 2–3, 14.

psichologijos disertacija[1674]. Joje J. Steponavičius parodė nemažai savarankiškumo, ne visur sutiko su savo mokytoju. Daug psichologijos išvadų jis siekė išvesti iš intuicijos, kurią laikė dalyvaujančia kiekviename pažinimo akte. Intuicija esanti tiesioginis išorinio pasaulio išgyvenimas. Per ją aiškino ir dorovės idealo prieinamumą žmogui: tas idealas, esą, pasiekiamas ne laipsnišku auklėjimu, o perteikiamas iš karto per vidinį „matymą" – intuiciją, panašiai kaip paveikslas menininko vaizduotėje[1675]. Tai siejosi su teologiniu dorovės ir artimo meilės, irgi iš karto Dievo žmogui duoto, aiškinimu. J. Steponavičiaus disertacija sulaukė ir užsienio mokslininkų dėmesio: ją 1923 m. referavo žinomas Valkenburgo prof. J. Fröbesas pirmame savo dviejų tomų eksperimentinės psichologijos vadovėlyje *Lehrbuch der experimentellen Psychologie* (t. I, 1923, II, 1929)[1676].

8. Kai kurių filosofijos disertacijų analizė[1677]

Apie užsienyje parengtas ir gintas disertacijas filosofijos tematika kol kas nėra sistemingesnės jų bibliografijos. Lietuvos literatūroje kiek plačiau yra aptartos tik kai kurios užsienyje parengtos lietuvių fizikų, chemikų, filologų, vėliau pasižymėjusių moksle ar kitoje veikloje, disertacijos[1678], taip pat disertacijos, skirtos V. Solovjovo filosofijos analizei[1679]. Bet jos nėra tapusios atskiro savarankiško tyrimo objektu. Dalis jų nėra įvestos į mokslinę apyvartą, o kai kurios ilgai nebuvo žinomos net kaip bibliografiniai faktai. B. Masonienė, 1970 m. leidinyje *Problemos*

1674 Į ją tuoj pat plačiu straipsniu atsiliepė Leveno ir Fribūro universitetų absolventas Simonas Šultė: Eksperimentinė psichologija ir tikybinių jaunuomenės jausmų auklėjimas. – *Bažnytinė apžvalga*, 1914, nr. 11, p. 165–169; nr. 12, p. 178–182.

1675 Steponavičius, J. Psichologiški essays. Organinė psichologija, I, *Žibintas*, 1937; Tamošaitis, S. Rec. apie šį J. Steponavičiaus veikalą II. – *Naujoji Romuva*, 1938, nr. 51–52, p. 999.

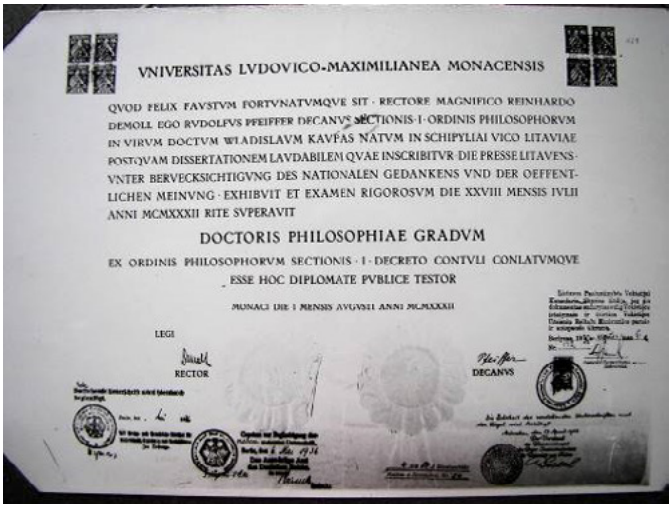
1676 J. Pankausko atsiminimai 1986 08 21.

1677 Dalis šio teksto skelbta autoriaus straipsnyje „Lietuvos akademinio jaunimo užsienyje įgyti filosofijos daktaratai XX a. pradžioje" knygoje *Istorija ir būtis. Filosofijos istorijos baruose* (sud. A. Rybelis, Vilnius: Mintis, 1988, p. 290–313).

1678 Dundulytė, I. Mokslinio tyrimo darbas Kauno universiteto Fizikos katedroje 1922–1940. – *LTSR MA darbai*. A Serija, 1975, T. 4 (53), p. 113–126; Gylienė, L. Mokslinio tyrimo darbas Kauno universiteto chemijos katedroje 1922–1940. – *LTSR MA darbai*, A Serija, 1980, T. 4 (77), p. 75–90.

1679 Šliogeris, A. *V. Solovjovas ir idealistinė filosofija Lietuvoje*. Filosofijos kandidato disertacija, Vilnius, 1974. VUB, F76-Ds1860.

paskelbusi straipsnį „Tolstojystė Lietuvoje“, o 1978 m. monografiją *Levas Tolstojus ir Lietuva*, neminėjo V. Bartuškos, K. Ruginio, S. Ūsoriaus, M. Šuvalio užsienyje parengtų disertacijų, kuriose įvairiais aspektais aptariamos L. Tolstojaus filosofinės, pedagoginės pažiūros. Lietuvos filosofinės minties istorijos analizė be santykio su Lietuvos akademinio jaunimo studijomis užsienio universitetuose ir ten parengtomis disertacijomis būtų nei išsami, nei visapusė. Be šių disertacijų, net neatsižvelgiant į jų mokslinį lygį, Lietuvos filosofijos istorija atrodytų gerokai skurdesnė tiek kiekybiniu, tiek ir svarstomų problemų įvairovės požiūriu, be to, ji negali pasipuikuoti ir šaltinių gausa.

VNIVERSITAS LVDOVICO-MAXIMILIANEA MONACENSIS

QVOD FELIX FAVSTVM FORTVNATVMQVE SIT · RECTORE MAGNIFICO REINHARDO DEMOLL EGO RVDOLFVS PFEIFFER DECANVS SECTIONIS I ORDINIS PHILOSOPHORVM IN VIRVM DOCTVM WLADISLAVM KAVFAS NATVM IN SCHIPYLIAI VICO LITAVIAE POSTQVAM DISSERTATIONEM LAVDABILEM QVAE INSCRIBITVR DIE PRESSE LITAVENS VNTER BERVECKSICHTIGVNG DES NATIONALEN GEDANKENS VND DER OEFFENTLICHEN MEINVNG · EXHIBVIT ET EXAMEN RIGOROSVM DIE XXVIII MENSIS IVLII ANNI MCMXXXII RITE SVPERAVIT

DOCTORIS PHILOSOPHIAE GRADVM

EX ORDINIS PHILOSOPHORVM SECTIONIS · I · DECRETO CONTVLI CONLATVMQVE ESSE HOC DIPLOMATE PVBLICE TESTOR

MONACI DIE 1 MENSIS AVGVSTI ANNI MCMXXXII

LEGI

RECTOR

DECANVS

127 pav. Žurnalisto Vlado Kaupo Miuncheno universitete įgytas filosofijos daktaro diplomas apgynus disertaciją *Lietuvos spauda ir jos ryšys su tautinio atgimimo idėja ir viešąja nuomone (vok. Die Presse Litauen unter Berücksichtigung des nationalen Gedankens und der öffentlichen Meinung)* ir išlaikytus pasunkintus egzaminus (rigorosum), 1932 m.

(LCVA)

Palyginus Lietuvos akademinio jaunimo užsienyje parengtas filosofijos disertacijas su analogiškomis kitų mokslų (gamtos mokslų, istorijos, filologijos, ekonomikos, teisės) disertacijomis, krinta į akis tai, kad filosofijos disertacijos savo moksliškumu neretai nusileisdavo kitų mokslų disertacijoms. Ir, atrodo, nesunku suprasti, kodėl. Specialių mokslų disertantai tiesiogiai atlikdavo eksperimentus,

atrasdavo (stebėdavo) naujus faktus, juos susistemindavo, apdorodavo savo profesorių sukurtais metodais, įvesdavo į bendrą tos žinijos sistemą ir disertacijos mokslinę vertę pakeldavo jau pats tų pozityvių faktų suradimas, aprašymas, jų įterpimas į to meto mokslo kontekstą, net jei ir nebūdavo sukuriami nauji metodai ar metodikos, kurios padėtų tirti tos srities mokslinį objektą ar pakoreguoti vyraujančias pažiūras.

Tačiau filosofijoje svarbiausia – konstruktyvumas, naujų metodų ir požiūrių sukūrimas – tiek istoriniams filosofijos faktams įvertinti, tiek ir šiuolaikinio mokslo ir visuomenės raidos problemoms spręsti. Visa tai reikalavo iš filosofijos disertanto žymiai didesnio dalykinio ir metodologinio subrendimo, kuriam įgyti ne visada užteko akademinėms studijoms skirto laiko. Todėl disertacijose iš esmės vyravo filosofijos istorijos tematika ir aprašomasis metodas: siekta kuo autentiškiau išdėstyti nagrinėjamo filosofo pažiūras, išskirti jose pagrindines idėjas, atsekti jų pradžią, visa tai labai bendrai įvertinti, nors ir įvertinimas dažnai būdavo ne tiek disertanto savarankiško mąstymo vaisius, kiek disertacijai vadovavusio profesoriaus pažiūrų pristatymas. Be to, anuo metu dar nebuvo aiškiai išreikšto ir paties požiūrio į filosofijos istoriją kaip į istorinės raidos modelio rekonstravimą arba kaip į specialų įrankį šiuolaikinės filosofijos problemoms spręsti.

Temų požiūriu prieš I pasaulinį karą lietuvių užsienyje parengtose filosofijos disertacijose vyravo XIX a. rusų idealistinės filosofijos atstovų – V. Solovjovo, L. Tolstojaus, F. Dostojevskio, A. Kozlovo – filosofinių pažiūrų aptarimas. Ir tai suprantama, nes tiek ano meto Lietuvos moksleivija, kiek pats kraštas buvo inkorporuoti į Rusijos imperiją, per gimnazijas, universitetus, lektūrą ir kitus kanalus buvo stipriai veikiami rusų kultūros, taip pat ir filosofinės. Minėtų rusų filosofų-literatų populiarumą lietuvių moksleivijoje gana iškalbingai liudijo 1912 m. Maskvos lietuvių studentų išplatinta tarp Lietuvos moksleivijos anketa, kurioje į klausimą „Kurie rusų rašytojai jums labiausiai patinka“, dauguma nurodė L. Tolstojų ir F. Dostojevskį, tik vienas kitas paminėjo Gogolį, Lermontovą, Turgenevą,

Puškiną[1680]. Lietuvos moksleivija iš literatūros ir mokyklų programų buvo daugiau ar mažiau susipažinusi su minėtų rusų autorių veikalais.

8.1 XIX a. rusų filosofų tematikos vyravimas lietuvių disertacijose

Atvykę į Vakarų Europos universitetus, lietuviai susidurdavo su kitokio tipo filosofine metodologija (dažniausiai – neotomizmu, neokantizmu, neopozityvizmu, fenomenologija), kuria buvo grindžiamas filosofijos dėstymas universitetuose. Šių naujų metodologijų perėmimas neišvengiamai vertė perkainuoti, permąstyti „atsivežtos" pasaulėžiūros autoritetus ir principus, juos vienaip ar kitaip integruoti su naujaisiais, arba vienokiu ar kitokiu laipsniu nuo jų atsisakyti[1681]. Tai gana iškalbingai liudija Stasio Šalkauskio, baigusio Maskvos universiteto Teisės fakultetą, filosofinių pažiūrų raida, jam tęsiant studijas Šveicarijos Fribūro universitete. Savo pažiūrų evoliuciją nuo V. Solovjovo link neotomizmo pats S. Šalkauskis taip yra nusakęs: „<…> *turėjau progos kritiškai pereiti iš naujo Solovjovo filosofiją ir padaryti griežtą savo pasaulėžiūros reviziją. Pasirinkau <...> savo disertacijai šitokią tezę* „L'ame du monde dans la philosophie de Vladimir Soloviev". *Rinkdamasis paminėtą tezę, sąmoningai užsidėjau uždavinį ištyrinėti rytininką Solovjovą vakarininko Šv. Tomo filosofijos šviesoje… Turėjau net drąsos manyti, jog man pasiseks šį-tą nauja prirodyti Fribūro scholastikams, ginant Solovjovo pasaulio sielos koncepciją… Nusitvėręs Šv. Tomo pagalbos, pabandžiau visą dalyką išaiškinti ir čia tik supratau tiesiog begalinę Akviniečio logikos jėgą: nuo šito laiko esu linkęs laikyti tomiškąją filosofiją didžiausiu žmogaus proto stebuklu. Ir štai, pats*

1680 *Aušrinė*, 1914, nr. 2, p. 82–83.

1681 Ši glaudesnė ir masiškesnė lietuvių sandūra su Vakarų Europos kultūra XX a. pradžioje tapo pagrindu formuotis nuomonei (Vydūnas, A. Jakštas, S. Šalkauskis, A. Maceina ir kt.), kad atgimstančios Lietuvos kultūros specifiką turėtų sudaryti Rytų ir Vakarų kultūrų sintezė. Ši „sintezė" darėsi aktuali ne tiek teorijos, kiek praktikos požiūriu (atskiro asmens idėjinei metodologinei, pasaulėžiūros raidai), nes į Vakarus vyko ta Lietuvos jaunimo dalis, kuri buvo baigusi Rusijos gimnazijas ar universitetus ir paveikta ten vyravusių idėjų. Vėliau ši problema darėsi mažiau aktuali, nes antroji Lietuvos jaunimo banga, vykusi studijuoti į Vakarus, jau buvo baigusi nepriklausomos Lietuvos gimnazijas ar aukštąsias mokyklas ir jos kultūrinė orientacija buvo labiau paveikta vakarietiškų idėjų, šie jaunuoliai minėta „sinteze" domėjosi vis mažiau.

anksčiau nesitikėjęs, turėjau išrišti pasaulio sielos koncepciją negatyviu būdu.“[1682] Tomizmo požiūriu vertindamas V. Solovjovo „Pasaulio sielos“ vaizdinį, Šalkauskis atsisakė nuo platoniškojo „Pasaulio sielos“ kaip pirmapradės visokio judėjimo priežasties vaizdinio, kurį buvo priėmęs studijuodamas Maskvos universitete ir iš laisvos lektūros. Fribūro profesorių pasuktas link tomizmo, pasaulio savaiminio judėjimo priežasties (šaltinio) jis jau ieško ne „pasaulio sieloje“, o transcendentiniame judintojuje, taip pasisukdamas nuo spiritualistinio hilozoizmo prie transcendentinio antropomorfizmo.

Kitų lietuvių sąmonėje šis „atsivežtinis“ rusų filosofinės kultūros susidūrimas su Vakarų Europos universitetuose plitusiomis idėjomis neįgaudavo tokio griežto posūkio reikšmės, o eidavo vienokios ar kitokios sintezės linkme. V. Mykolaičio-Putino „atsivežtinė“ iš Peterburgo simbolistinė orientacija, irgi susiformavusi dėl V. Solovjovo ir kitų rusų estetikų-simbolistų V. Ivanovo, A. Belyj idėjų poveikio, buvo integruojama su Fribūro universitete prof. M. de Munnyncko humanistine estetika, Miuncheno universitete – su prof. F. Stricho romantizmu[1683].

Būtent šių dviejų metodologijos tipų (rusų filosofinio intuityvizmo ir racionalistinio neotomizmo) susidūrimą ir reprezentavo daugiausiai lietuvių parengtų filosofijos disertacijų XX a. pradžioje ir pirmaisiais dešimtmečiais.

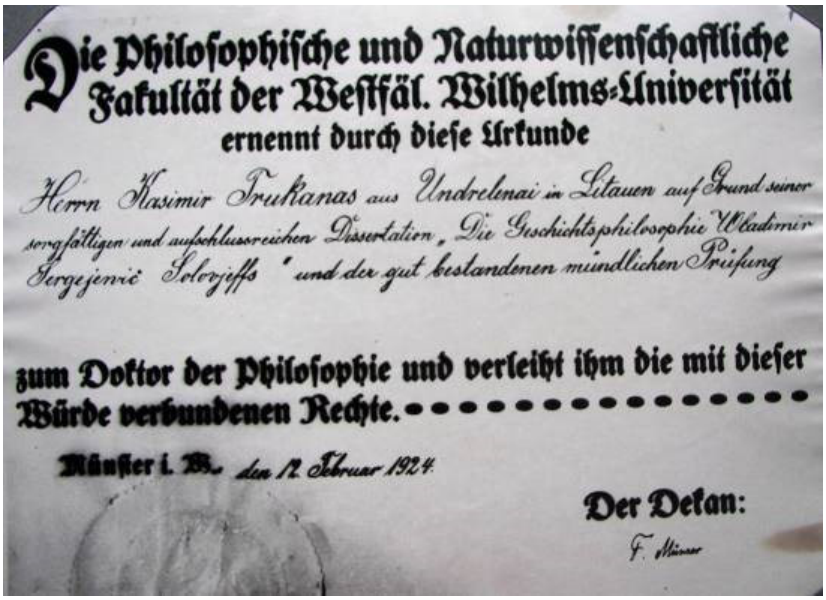
Pradžią tirti V. Solovjovo filosofiją neotomizmo požiūriu davė Leveno universiteto studentas Mečislovas Reinys (vėliau vyskupas), Levene studijavęs 1908–1912 m. Kad tokią iniciatyvą parodė Leveno, o ne kurio nors kito universiteto studentas, galbūt suprantama, žinant, kad Levene buvo plėtota neotomistinės filosofijos kryptis, artima V. Solovjovo „visuotinybės filosofijai“ propagavusiai filosofijos, teologijos ir gamtos mokslų integraciją – būtiną sąlygą „integraliam“ (visapusiam) pasaulio vaizdiniui susikurti[1684]. Šiuo principu Leveno universitete buvo grindžiamos tiek filosofijos akademinių studijų programos, tiek ir pačių

1682 Šalkauskis, S. Kun. A. Dambrauskas – mano mokytojas ir kritikas. – *Logos*, 1938, t. XVII, p. 40.

1683 Mykolaitis-Putinas, V. *Raštai*, t. 7, Vilnius, 1968, p. 266, 269.

1684 Соловьёв, В. С. *Собрание сочиненій*, СПб, I, p. 16–17.

profesorių kvalifikacija. Profesoriai: L. Noelis, M. de Vulfas, A. Thiey, P. Harmignie ir kt., be filosofijos ar teisės daktarato, dar buvo įgiję ir teologijos daktaratus, o botanikos profesorius V. Gregoire'as puikavosi net trigubu – filosofijos, teologijos ir gamtos mokslų – daktaratu. Minėtas kosmologijos ir chemijos prof. D. Nysas turėjo filosofijos daktaro, teologijos bakalauro ir gamtos mokslų kandidato diplomus[1685].

Die Philosophische und Naturwissenschaftliche
Fakultät der Westfäl. Wilhelms-Universität
ernennt durch diese Urkunde
Herrn Kasimir Trukanas aus Undrelenai in Litauen auf Grund seiner
sorgfältigen und aufschlussreichen Dissertation „Die Geschichtsphilosophie Wladimir
Sergejevič Solovjoffs" und der gut bestandenen mündlichen Prüfung
zum Doktor der Philosophie und verleiht ihm die mit dieser
Würde verbundenen Rechte.
Münster i. W. den 12. Februar 1924
Der Dekan:
F. Meister

128 pav. Kazimiero Trukano iš Undrelėnų (Lietuva) įgytas Münsterio universitete filosofijos daktaro laipsnis už disertaciją *Vladimiro Sergėjevičiaus Solovjovo istorijos filosofija*, 1924 02 12

Šis Leveno profesorių kvalifikacijos integralumas V. Solovjovo „visuotinybės filosofiją" darė jiems suprantama ir patrauklia. Prof. P. Harmignie buvo paskelbęs specialią studiją apie V. Solovjovą. Profesoriai D. Nysas ir P. Harmignie, kaip vieni uoliausių V. Solovjovo filosofijos gerbėjų, matyt, ir paragino M. Reinį imtis minėtos temos[1686].

Ši M. Reinio iniciatyva davė pradžią visai serijai lietuvių disertacijų, įvairiais aspektais (nuo pažinimo teorijos, etikos, metafizikos iki valstybės filosofijos ir

1685 *Annuairé de l`Université Catholique de Louvain*. 1920–1926, Louvain, p. 9, 21, 24.

1686 Reinys M. D. Nys (1859–1927). – *Židinys*, 1927, nr. 9, p. 154.

129 pav. Prof. Pierre'as Harmignie (1885–1944)

pedagogikos), tyrinėjusių V. Solovjovo filosofiją (autoriaus žiniomis – 10 disertacijų)[1687]. Mokslo požiūriu jos nebuvo aukšto lygio. Autoriai dažniausiai buvo susipažinę su V. Solovjovo filosofija iš antrinių šaltinių ir nekritiškai perėmę jo „visuotinybės filosofijos" interpretacijas, suformuluotas G. Trubeckojaus knygoje *V. Solovjovo pasaulėžiūra*, taip pat E. Radliovo, E. Veličkos, F. Stepnuno ir P. Harmignie veikaluose[1688]. Nežiūrint to, lietuviai disertantai, įvairiais aspektais nagrinėdami ir populiarindami V. Solovjovo filosofiją prancūzų, vokiečių kalbomis, atliko tam tikrą kultūrinę, komunikacinę funkciją, plėsdami Vakarų Europos pažintį su iki tol joje menkai žinoma ir sunkiai prieinama V. Solovjovo „visuotinybės filosofija", turėjusia metodologinės reikšmės įsitvirtinant filosofiniame mąstyme dialektiniam metodui, suvokiančiam kiekvieną tampantį reiškinį kaip vidujai prieštaringą tik tuo atveju, jei tą reiškinį traktuoja kaip visuotinybę. Vakarų Europai V. Solovjovas buvo žinomas tik iš jo veikalo *Visuotinė bažnyčia*. Užsieniečiai manė, kad lietuviai, mokantys rusų kalbą, su rusais yra ilgai gyvenę, galėtų ateityje būti misionieriais, nešdami „katalikų bažnyčios šviesą Rusijai"[1689].

Šitaip, renkantis disertacijos temą Fribūro universitete, buvo suorientuotas ir K. Ruginis. To universiteto profesorius Eugene'as Devaud jam sakęs: „*Lietuviai čia rašo disertacijas apie rusų filosofiją (V. Solovjovą). Kodėl jums neparašyti disertacijos apie rusų pedagogiką. Tai būtų įdomu ir pačiam fakultetui, kuris mažai ką žino apie rusų filosofiją ir pedagogiką.*"[1690] Tai nulėmė temos pasirinkimą, nors

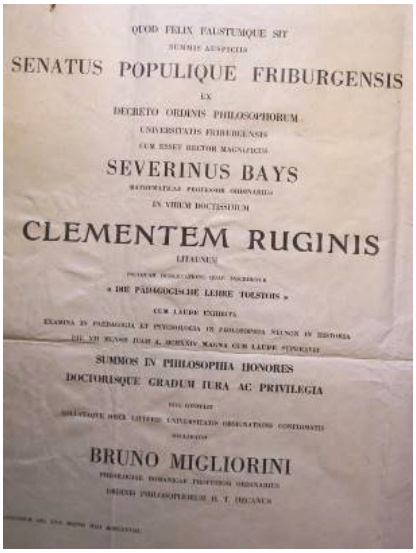
1687 Disertaciją apie V. Solovjovo filosofiją dar yra rašęs Fribūro ir Miunsterio universitetų studentas Juozas Gutauskas: *V. I. Solovjovo mokslas apie Romos popiežiaus primatą*, Kaunas, 1940 (mašinraštis).

1688 Šliogeris, A. *Solovjovas ir idealistinė filosofija Lietuvoje*, p. 176–177.

1689 Žilevičiūtė, J. Katakombų gėlės. – *Naujoji Vaidilutė*, 1924, nr. 3, p. 150–158.

1690 Klemenso Ruginio atsiminimai, autoriaus užrašyti Kaune P. Višinskio 20-2, 1984 06 21 ir 1985 01 30. – Autoriaus archyvas.

pats K. Ruginis buvo ketinęs rašyti disertaciją *Psichologiniai, filosofiniai F. Förste-rio moralės pagrindui*. Bet fakultetas nepritarė: nurodė, kad nepriimta rašyti apie gyvą žmogų. Taip disertacija buvo pavadinta *Levo Tolstojaus pedagogika* (vok. *Die pädagogische Lehre Tolstois*, 1924 m., atskiru leidiniu 1938 m.).

QUOD FELIX FAUSTUMQUE SIT
SUMMIS AUSPICIIS
SENATUS POPULIQUE FRIBURGENSIS
EX
DECRETO ORDINIS PHILOSOPHORUM
UNIVERSITATIS FRIBURGENSIS
CUM ESSET RECTOR MAGNIFICUS
SEVERINUS BAYS
MATHEMATICAE PROFESSOR ORDINARIUS
IN VIRUM DOCTISSIMUM
CLEMENTEM RUGINIS
LITAUNUM
« DIE PÄDAGOGISCHE LEHRE TOLSTOIS »
CUM LAUDE EXHIBITA
SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
DOCTORISQUE GRADUM IURA AC PRIVILEGIA
BRUNO MIGLIORINI
130 pav. Klemenso Ruginio filosofijos daktaro diplomo kopija (1924)

Prieš rašydamas disertaciją K. Ruginis privalėjo disertacijos tema parengti ir E. Devaud pedagogikos seminare perskaityti kelis referatus, kad paaiškėtų, ar disertantas pajėgus dirbti pasirinkta tema (vienas iš referatų – „L. Tolstojaus mokykla Jasnoje Polianoje“). E. Devaud, pasak K. Ruginio, įdėmiai išklausė referatus ir pripažino temą tinkamą daktaro disertacijai. Kadangi ji susidėjo iš dviejų dalių – filosofinės ir pedagoginės, todėl disertacijai rengti skyrė du vadovus: filosofinei daliai – M. de Munnyncką, pedagoginei – E. Devaud[1691].

L. Tolstojus, dėstęs savo filosofiją keturių tomų veikale *Karas ir taika*, romane *Ana Karenina*, iš esmės joje plėtojo J. J. Rousseau idėją apie žmogų kaip iš prigimties gerą, bet sugadinamą civilizacijos. Žmogaus idealu laikęs paprastą kaimietį, neužkrėstą miesto kultūros ydų, o istorijos kūrėju – ne individą, o mases. Juo žmogus labiau suaugęs su kolektyvu, tuo jis visuomeniškesnis, doros požiūriu geresnis.

Dorovė esanti didžiausia vertybė, todėl ir žmogaus esmę L. Tolstojus siejo su meile ir protingumu. Dvasią laikė vienintele būties substancija, kuri reiškianti visuotinę meilę ir visuotinį protą[1692]. Materija esanti šios visuotinos meilės ir pro-

1691 Ten pat.

1692 Ruginis, K. *Die pädagogische Lehre Tolstois* (1924), Kaunas: Šviesa, 1938, p. 63–64.

to egzistavimo forma. Etiką L. Tolstojus grindė asketizmu ir budizmo principu, kad blogį reikia įveikti gėrio teigimu. Filosofines L. Tolstojaus pažiūras K. Ruginis vertino kaip idealistinį, mistinį monizmą, artimą naujojo auklėjimo idėjoms tiek kiek L. Tolstojus kvietė ugdyti vaikų kūrybingumą, o mokytojo misija laikė būtinybę padėti vaikui šioje akcijoje.

Etines L. Tolstojaus pažiūras, pagrįstas minėtu blogio įveikimu gerumu, savo disertacijose įvairiais aspektais aptarinėjo ir Vincentas Bartuška (1911), Stasys Ūsiorius (1923), iš dalies M. Šuvalis (1927) (žr. disertacijų sąrašą). F. Dostojevskio filosofines, psichologines pažiūras tyrinėjo V. Zvonkinas (1909) ir J. Čepėnas (1924), gilindamiesi į nusikaltimo ir asocialios asmenybės socializavimo psichologiją[1693]. Rusų filosofų teologų pravoslavų pažiūras („prigimtinį teisingumą“, „nenusidėjusios žmonijos būklę“) Fribūro universitete analizavo kun. Jurgis Matulaitis (vėliau arkivyskupas). Jo disertaciją *Doctrina Russorum de statu iustitiae originalis*[1694] Fribūro profesoriai įvertino aukščiausiu laipsniu (lot. *praeclarisimus*). Ja susidomėjo ir Vakarų teologai, nes iki tol rusų teologų veikalai Vakaruose buvo mažai žinomi. Pasak P. Būčio, J. Matulaičio disertacija „*labai sustiprinusi katalikų teologų susidomėjimą pravoslavų teologais, jų pažiūromis*“[1695]. Konceptualiai suformuluotos J. Matulaičio disertacijos išvados paskatinusios Fribūro profesorius patarti Vatikanui „atkreipti dėmesį į nepaprastus jaunojo daktaro gabumus“ (H. Przezdzieckis)[1696]. Disertaciją palankiai vertino ir ano meto lenkų spauda[1697].

Galima paminėti vieną iš paskutinių lietuvių disertacijų, skirtų rusų filosofijai, – Alfredo Pipiro iš Neringos disertaciją apie Aleksejaus Kozlovo (1831–1901)

1693 Zwonkin, Wladimir, aus Litauen. *Dostojevskio „Raskolnikovas“ sąžinės psichologijos požiūriu.* (vok. *Dostojewskys „Raskolnikow“ im Lichte der Gewissenspsychologie*). Zürich. A. Schereschewsky-Vogel, 1913, 34 p. Diss. Phil. Univ. Bern 22.VII.1909); Čepėnas, Josef. *Psichologinė asmenybės analizė ir F. Dostojevskio veikalai (Psychologische Analyse der Persönlichkeit und der Werke Dostojewskis. (Maschinenschrift).* XI. 128 p. Diss. Phil. Univ. Freiburg i. Breisgau. 3.III.1924. Vadovas prof. J. Cohnas.

1694 Matulewicz, Georgius. *Doctrina Russorum de statu iustitiae originalis*. Cracoviae, 1903. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1902.

1695 Būčys, P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. – *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius* (1933), p. 18.

1696 *Arkivyskupas J. Matulevičius*, p. 101.

1697 Przegląd powszechny, 1905, kwiecień, Kraków, p. 95–102.

STUDIA UNIVERSITARIA
HERAUSGEGEBEN UNTER DER
LEITUNG DER GELEHRTEN PROFESSOREN AN DEN UNIVERSITÄTEN
BERN UND FREIBURG IN DER SCHWEIZ

INAUGURAL-DISSERTATION
ZUR
ERLANGUNG DER DOKTORWÜRDE

DIE ERZIEHUNGSLEHRE
NACH
WLADIMIR SOLOWJOFF
IM
LICHTE SEINER ETHIK.
DARSTELLUNG UND KRITIK
VON
PAUL J. LAGIS
LITAUEN (SALOČIAI).

BERN, FREIBURG (SCHWEIZ)
1927

131 pav. Pauliaus J. Lagio daktaro disertacijos *Vladimiro Solovjovo auklėjimo teorija jo etikos šviesoje. Dėstymas ir kritika* viršelio kopija.
Fribūro universitetas, 1927

panpsichizmą (individualizmą), apgintą Karaliaučiaus universitete 1922 m.[1698] Savo pasirinkimą A. Pipiras grindė noru supažindinti vokiškai kalbančias šalis su rusų filosofija, ypač A. Kozlovo, kuris laikytas vienu pirmųjų personalizmo filosofijos šalininkų Rusijoje, vystęs panpsichizmo koncepciją, leidęs pirmuosius rusų filosofijos žurnalus: *Trijų mėnesių filosofijos žurnalą* (1885–1887), *Savo žodį* (1888–1898), profesoriavęs Kijivo universitete[1699]. Sekdamas G. Leibnicu, Lotze ir ypač Gustavu Teichmüleriu, A. Kozlovas savo filosofinę sistemą vadino panpsichizmu arba individualizmu, nes filosofija esanti mokslas apie pasaulį, jo pažinimą ir santykį su mąstančiu, veikiančiu subjektu. Dėl to ji suskylanti į metafiziką (mokslą apie pasaulio procesų dėsnius ir prasmę), į pažinimo teoriją (pasaulio pažinimo būdų ir priemonių teoriją) ir į etiką – mokslą apie žmonių elgesio idealą, kuris išplaukiąs iš pasaulio metafizinės esmės: pasaulis A. Kozlovui – begalinė savarankiškų dvasinių substancijų įvairovė, tiesiogiai susijusi su centrine substancija – Dievu: viskas, kas egzistuoja, savo pagrinduose turįs psichinį pradą. Todėl neigė nesąmoningos būties egzistavimą. Su tuo susijęs ir jo teorijos pavadinimas. Savarankiškų dvasinių substancijų įvairovės supozicija lėmė, kad etikos srityje A. Kozlovas buvo labiau linkęs propaguoti individualizmą (individų įvairovės, nelygybės ir stipriojo laisvės principus) nei socialumu grindžiamą tradicinę Sokrato, Platono,

1698 Alfred Pipirs (g. 1864 02 022 Alt-Inse Neringa, baigė Klaipėdos gimnaziją, studijavo Karaliaučiaus, Halės ir Greifsvaldo universitetuose teologiją ir filosofiją). A. Kozlovo panpsichizmas (individualizmas). Rusijos filosofijos krypčių istorijos tyrimas (*Der Panpsychismus (Individualismus) A. Koslows. Ein Beitrag zur Geschichte der philosophischen Richtungen in Russland*), vadovas prof. dr. Goedeckemeyer. Diss. Phil. Univ. Königsberg. 1922. Santrauka – *Jahrbuch der philosophischen Fakultät der Albertus Universität zu Königsberg* Pr., 1922, p. 66–67.

1699 *Философская энциклопедия*, t. 2, Москва, 1962, p. 551.

krikščionybės etiką, ir tuo buvo artimesnis F. Niezsche's etiniam individualizmui.

XIX a. rusų filosofija vyravo Lietuvos akademinio jaunimo filosofiniuose interesuose renkantis disertacijų tematiką, daugmaž iki 1925 m., t. y. kol užsienyje studijavo ta Lietuvos jaunimo dalis, kuri pagrindinį išsilavinimą buvo įgijusi imperinės Rusijos mokyklose.

Šis domėjimasis XIX a. rusų filosofija ir kultūra liko gyvas teoriniuose studentijos interesuose ir vėliau, bet jau nevyravo. Taip 1928–1929 m. Sorbonos universitete žurnalistiką studijuojantis Juozas Keliuotis išklausė metinį rusų emigranto filosofo egzistencialisto Levo Šestovo skaitomą kursą „V. Solovjovo filosofija", filosofas Kazys Dausa Vienos universitete 1932/33 m. – prof. Bohateco kursą „L. Tolstojaus ir F. Dostojevskio filosofija"[1700], Albertas Purvinas – to paties profesoriaus kursą „Krikščionybės ir kultūros samprata L. Tolstojaus ir F. Dostojevskio kūryboje"[1701], literatas Kazys Boruta 1926–1930 m. – prof. H. Übersbergerio skaitomus kursus: „Rusijos valstybė ir visuomenė", „Rusų kultūros istorija" ir kitus[1702]. Į L. Tolstojų ir F. Dostojevskį buvo žiūrima ne tik kaip į ano meto Rusijos filosofinės, estetinės minties atstovus, bet ir kaip į mąstytojus, su kurių kūryba, manyta, baigėsi humanistinė ir prasideda naujoji Europa, kuriai tuo metu dar nebuvo surastas adekvatus pavadinimas.

F. Dostojevskio asmenybėje ir kūryboje buvo įžvelgiama pranašiška mintis apie senosios Rusijos ir Europos socialinės, dvasinės struktūros žlugimą baisiame chaose, iš kurio kilsianti negirdėto despotizmo santvarka. Liberalią individo savivalę teigianti Europa baigs savo dienas didžiausia prievarta, kuri privers Europą ieškoti visai naujų socialinio susitvarkymo kelių. Hitlerinis nacionalsocializmas, stalininis bolševizmas, jų sukeltas II pasaulinis karas ir po jo sekusi naujoji Vakarų demokratija tapo savotišku šios įžvalgios pranašystės patvirtinimu.

1700 Kazio Dausos pranešimas Švietimo ministerijai apie studijų eigą Vienos universitete 1932/33. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 202, l. 14.

1701 A. Purvino atliktų darbų Vienos universitete ataskaita, 1937 m. – LCVA, f. 391, ap. 98, b. 751, l. 20.

1702 Meldungsbuch des Studierenden Kazys Boruta... in der Philos. Fakultät der Universität zu Wien. – LNMMB, f. 10, l. 7.

8.2 Persiorientavimas į Vakarų filosofiją

Tačiau pagrindinė Lietuvos studentų užsienyje rengiamų disertacijų tematika, ypač po 1920 m., jau aiškiai orientavosi į Vakarų Europos filosofiją: Berelis Zilberis tyrimo objektu rinkosi klasikinės vokiečių filosofijos (I. Kanto) ir neovitalizmo (H. Driescho) pažiūrų į mokslinės metafizikos galimumą lyginimą, K. Dausa orientavosi į L. Klageso, F. Nietzsche's „gyvenimo filosofiją", į Maxo Schelerio ir N. Hartmanno vertybių etikos sąveiką, J. Grinius – į H. Heideggerio egzistencializmą, E. Levinas – į Edmundo Husserlio fenomenologiją, J. Gordonas – į Marburgo mokyklos neokantizmą. Be to, jautėsi ir realistinė tendencija jungti filosofinius tyrimus su praktinio gyvenimo (pedagogikos, valstybės) problemomis. Imtasi rašyti interaktyvios (tarpdisciplininės) tematikos (filosofijos-politikos, filosofijos-pedagogikos) disertacijas: Antanas Maceina – apie tautinį auklėjimą, Albinas Liaugminas Ženevos universitete – apie dorovinį auklėjimą, Vytautas Soblys Sorbonos universitete – *Inteligentiškumo ribavimas pagal E. Durkheimą*, kurioje nagrinėjo tautos etnografinio, psichologinio tapatumo problemą, P. Dielininkaitis Paryžiaus universitete – apie valstybės ir švietimo santykius, ir kt. (žr. disertacijų sąrašą).

Iš šios orientacijos disertacijų reikia atskirai paminėti Antano Gylio Miuncheno universitete 1923 m. apgintą filosofijos disertaciją, kurios objektu pasirinktos mažai žinomo ankstyvųjų viduramžių filosofo Alfredo Angliaus, gyvenusio XII–XIII a., psichologinės ir fiziologinės pažiūros, dėstytos veikale *De motu cordis* (liet. *Apie širdies judėjimą*). Veikiamas senovės graikų ir arabų filosofijos ir medicinos idėjų, A. Anglius siekė suderinti neoplatonišką metafiziką su Aristotelio ir antikos mediko ir filosofo K. E. Galeno fiziologija. Laikomas pradėjusiu scholastikoje naują sąjūdį, atvedusį į vadinamąjį „didžiosios scholastikos" etapą. *De motu cordis* priklausė seniausiems gamtotyros traktatams, kėlusiems vitalizmo idėją. Autorius pateikė naujų įrodymų, kad vitalizmas yra atsikartojanti tipiška

įvairių gyvybės ir materijos judėjimo paslapčių aiškinimo forma. Vienas iš to fakto patvirtinimų – XIX–XX a. pradžios neovitalistų J. Reinke's, H. Driescho ir kitų pažiūros. Tai tarpdalykinis ir sykiu pirmas žinomas lietuvių užsienyje vykdytas tyrimas, kai filosofijos istorijos objektu pasirinkta ankstyvųjų viduramžių gamtotyros filosofija. Tai galbūt lėmė A. Gylio kompleksinės studijos (filosofijos ir medicinos).

Kilo ir pačių disertacijų mokslinis lygis, nes į užsienio universitetus rengti disertacijas imta siųsti vis daugiau jaunuolių, jau baigusių VDU, t. y. jau įgijusius pradines būtinas mokslo kvalifikacijas (P. Dielininkaitis, A. Maceina, K. Dausa, J. Girnius, P. Mantvydas, A. Liaugminas). P. Dielininkaičio disertacija *Valstybė ir švietimas* (1933) vertinta kaip pirma Sorbonos universitete viešai apginta lietuvio daktaro disertacija, nes Sorbonoje disertacijoms kelti aukštesni reikalavimai negu kituose Paryžiaus universiteto fakultetuose. Be to, siekiant suvienodinti užsienyje ginamoms disertacijoms taikomus mokslinius reikalavimus, kaip minėta, imta reikalauti, kad disertacijos būtų užsienyje tik rengiamos, o ginamos Lietuvoje pagal Lietuvos mokslinių laipsnių teikiamo sąlygas. Pagal šį reikalavimą disertacijas VDU gynė Antanas Maceina, P. Mantvydas ir kiti.

Šios ir kai kurios kitos lietuvių užsienyje parengtos disertacijos, skirtos filosofijos istorijos personalijoms ar problemoms aptarti, yra daugiau ar mažiau žinomos Lietuvoje. Dalies jų santraukos (S. Šalkauskio, I. Tamošaičio, A. Gylio, A. Sidaravičiaus) buvo paskelbtos ano meto Lietuvos žurnaluose (*Logos*, *Židinys*), kai kurios (A. Maceinos, A. Liaugmino, S. Šalkauskio ir kitų) buvo recenzuotos lietuvių spaudoje. Mažiau žinomos ar visai mūsų literatūroje nežinomos buvo Lietuvos žydų disertacijos, parengtos Vakarų universitetuose.

8.3 Kai kurios Lietuvos žydų disertacijos

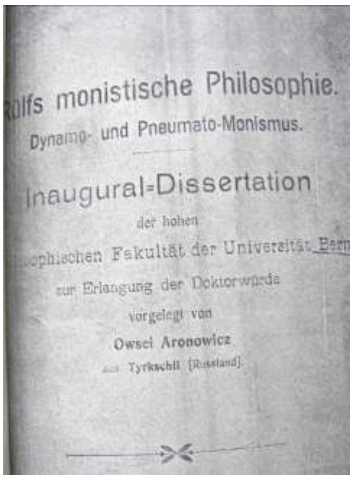
Iki šiol, autoriaus žiniomis, niekas Lietuvoje nebandė sistemiškai aptarti ne tik žydų akademinio jaunimo užsienyje parengtų disertacijų, bet ir apskritai žydų tautybės Lietuvos gyventojų indėlį į Lietuvos filosofinę kultūrą, nors pagal 1927–1928 m. statistiką žydų etninė bendrija sudarė 7,68 proc. (155 125 gyv.) visų Lietuvos gyventojų[1703]. Ekonomiškai žydų bendrija buvo bene stipriausia Lietuvos etninė bendrija, savo rankose laikiusi beveik visą šalies prekybą – vieną iš pelningiausių verslo šakų, žymią dalį pramonės. Tai garantavo ir atitinkamą žydų kultūrinį aktyvumą Lietuvoje: šalyje veikė kelios žydų rabinų filosofinės-teologinės mokyklos (Kaune, Telšiuose, Kelmėje). Aukštasis mokslas tarp žydų populiarintas per kursus, kuriuose plačiai buvo dėstoma filosofija, be to, buvo sukurta gana gausi publicistinė filosofinė literatūra žydų kalba[1704], turėta savo leidyklų.

Žydų tautybės Lietuvos gyventojai dėl turimų ekonominių galimybių gausiai leido savo jaunimą studijuoti užsienio universitetuose. Lietuvos žydai sudarė žymią, jei ne vyraujančią, dalį Lietuvos akademinio jaunimo, studijuojančio aptariamuoju laikotarpiu Vakarų Europos universitetuose. Šalia „praktiškų mokslų“ (medicinos, teisės, ekonomikos) jie studijavo ir filosofiją, dažniausiai Bazelio, Berno, Ciuricho, Paryžiaus, Vienos, Berlyno, Prahos, Karaliaučiaus universitetuose. Dėl religinių etninių skirtumų žydų tautybės Lietuvos jaunimas filosofijoje laikėsi kiek kitokios idėjinės orientacijos: niekas iš jų, suprantama, nestudijavo katalikiškosios filosofijos, specialiai nesirėmė aristoteline tomistine metodologija, daugiau linko į moderniąją pasaulietinę XIX a. filosofiją – į neokantizmo, monistinės B. Spinozos filosofijos tradiciją.

Šiuo metu autoriui žinomos bent šešios žydų jaunimo užsienyje parengtos filosofijos disertacijos, nors ne visas jas galima laikyti Lietuvos filosofinės kultūros

1703 Plg. *Encyclopedia Judaica*, Bd. 10, 1934, p. 1028–1029; *Lietuvos statistikos metraštis*, 1927–1928, Kaunas, 1929, p. 4–5.

1704 Lietuvos žydų kultūros istorinių veikalų publikavimu 1939 m. rūpinosi filosofijos daktarė Nadežda Joffe, tyrinėjusi Vilniaus archyvus. Iš jos publikacijų šia tema yra žinomas tik autobiografinis veikalas „Vilkijos žydas (Abraomas Leiba Mordchelevičius-Iglatonis-Markus) – sukilimo vadas XIX amž.“ (*Apžvalga*, 1939, nr. 3).

Rülfs monistische Philosophie.
Dynamo- und Pneumato-Monismus.
Inaugural-Dissertation
der hohen
philosophischen Fakultät der Universität Bern
zur Erlangung der Doktorwürde
vorgelegt von
Owsei Aronowicz
aus Tyrkschli (Russland)

132 pav. O. Aronowicziaus disertacijos *Rülfo monistinė filosofija. Danamo ir Pneumato monizmas*, 1908 (vadovas prof. L. Sternas), viršelio kopija.
(Disertacija saugoma Berno (Šveicarija) universiteto bibliotekoje)

faktais. Ovsejus Aronowiczius iš Tirkšlių miestelio (Mažeikių r.), 1908 m. baigdamas Berno universiteto Filosofijos fakultetą, parašė disertaciją *I. Rülfo monistinė filosofija. Dinamo ir Preumato monizmas*[1705].

Jo pasirinktas analizuoti filosofas Izaokas Rülfas (1831–1902) buvo žydų tautybės Vokietijos pilietis, gimęs Marburge, ten baigęs mokslus, bet kūrybinį savo gyvenimo periodą nuo 1865 m. iki 1901 m. praleidęs Klaipėdoje, kurioje dirbo žydų bendruomenės rabinu ir nuo 1872 m. redagavo vokiečių kalba Klaipėdoje ėjusį laikraštį *Klaipėdos garlaivis* (vok. *Memeler Dampfboot*, 1849–1945). Rülfas bendravo ir su Rusijos imperijoje esančia Lietuvos dalimi: 1869 m. dalyvavo Kauno konferencijoje svarstant žydų politinį statusą Rusijos imperijoje. Šios konferencijos paveiktas vėliau parašė knygą *Mano kelionė į Kauną* (vok. *Meine Reise nach Kowno*)[1706].

Klaipėdoje I. Rülfas atsiskleidė ir kaip filosofas, parašęs penkių tomų filosofijos veikalą *Pasaulio idėjos ir idėjos pasaulio mokslas* (vok. *Wissenschaft des Weltgedankes und der Gedankenwelt. System einer neuen Metaphysik*), nukreiptą prieš abstrakčiąją „daiktų tapatumo filosofiją“ ir Hegelio panlogizmą. Nors I. Rüfas ir pasisakė prieš objekto ir jo sąvokos tapatinimą, bet metafizikoje iš esmės liko modernus B. Spinozos ir G. Hegelio idėjų sekėjas: pasaulio vienybės pagrindu laikė jėgą – dvasinę substanciją, o visą būties tapsmą grindė energetizmu, kuris XIX a. pabaigoje, griūvant mechanistiniam pasaulėvaizdžiui, darėsi ypač populiarus

1705 J. Rülfs monistische Philosophie. Dinamo- und Pneumato-Monismus. Inaugural-Dissertation... vorgelegt von Owsei Aronowicz aus Tyrkschli. Frankfurt a. M., 1908, 70 p.

1706 Ten pat, p. 4–5; *Jüdische Lexikon*, Berlin, 1930, Bd. 4/1, p. 1527–1528.

tarp tų filosofų, kurie naujus mokslo duomenis apie tampančią būties prigimtį bandė aiškinti kai kuriomis tradicinio antropomorfizmo sąvokomis – „dvasine substancija“ kaip savijudės būties priežastimi ir kartu garantuojančia monistinį dinamiško pasaulio įvairovės suvokimą[1707].

Samuelis Melamedas. Iš Lietuvos (Vilkaviškio) kilęs Samuelis Maksas Melamedas (1885–1938), studijavo l903–1908 m. tame pačiame Berno universiteto Filosofijos fakultete ir 1908 m. apgynė filosofinio turinio disertaciją *Taikos idėjos teorija, kilmė ir istorija* (vok. *Theorie, Ursprung und Geschichte der Friedensidee*) (išleista atskira knyga 1909 m. Vokietijoje, Štutgarte). Temos pasirinkimą galbūt lėmė neseniai pasibaigęs Rusijos ir Japonijos karas, sukėlęs 1905 m. revoliuciją Rusijos imperijoje ir paskatinęs iš naujo permąstyti karo ir taikos problemą.

S. Melamedo disertacija – tai rimtas, gausiais šaltiniais grindžiamas, konceptualus mokslinis tyrimas, tiek savo apimtimi (259 p.), tiek ir tyrimo analize, minties gilumu, parašytas aiškia, informatyvia vokiečių kalba. Neatsitiktinai ji buvo apdovanota Berno tarptautinio taikos biuro specialia premija, o vėliau išversta ir į kitas kalbas[1708].

133 pav. Samuelis Maksas Melamedas (1885–1938)

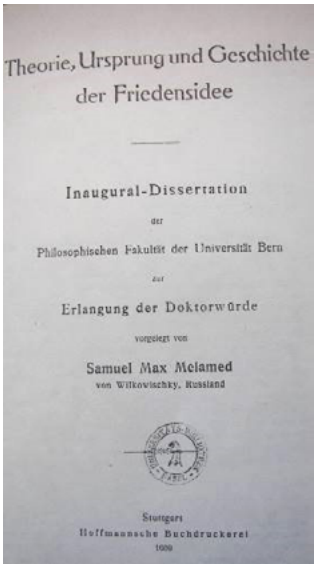
Tarp autoritetų, į kuriuos idėjiškai orientavosi S. Melamedas, buvo I. Kanto „praktinio proto“ filosofija, H. Coheno politinė etika, G. Leibnico „amžinosios taikos“ idėja ir, žinoma, pacifistinės socialinės pažiūros jo disertacijos vadovo Ludwigo Steino, kurį jis disertacijoje vadina savo mokytoju ir jo garbei dedikavo pačią disertaciją.

Disertacija susidėjo iš teorinės ir istorinės dalių. Teorinė, arba filosofinė, dalis skirta karo ir taikos filosofijai, joje plačiai aptariamos karų kilimo priežastys ir taikos idėjos įgyvendinimo praktikoje teorines prielaidos, o istorinėje dalyje – įvairios karo ir taikos

1707 *J. Rülfs monistische Philosophie...*, p. 4–5.

1708 *Jüdische Lexikon*. Berlin, Bd. 4/1, p. 65.

sampratos senovės žydų, pirmųjų krikščionių, Graikijos, Romos religinėje, filosofinėje, politinėje, grožinėje literatūroje. Į karą Melamedas žvelgė kaip į istorinį reiškinį: kritikavo Teukido, Epikūro, N. Machiavellio, T. Hobbeso, B. Spinozos, L. Gumplovičiaus ir kitų pažiūras, laikančias karą neatskiriama žmogaus esmės apraiška arba gamtos dėsniu. Tezę apie karo amžinumą S. Melamedas kritikavo kaip nepagrįstą, besiremiančią neįrodyta prielaida, kad žmonių tarpusavio priešiškumas kyląs iš pačios egoistinės žmogaus prigimties, iš savigynos instinkto, arba iš panteistinės tezės apie Dievo, žmogaus ir gamtos tapatumą, arba iš baudžiančio Dievo valios: „Dievas davęs žmonijai karą, kaip jai skirtą bausmę.“[1709] Autoriams (L. Gumplovičiui, B. Spinozai), kuriems karas – neišvengiama būtinybė, S. Melamedas prikišo, kad taip jie eliminuoja etiką iš žmonių gyvenimo ir nepripažįsta žmoguje asmenybės.

Theorie, Ursprung und Geschichte
der Friedensidee

Inaugural-Dissertation
der
Philosophischen Fakultät der Universität Bern
zur
Erlangung der Doktorwürde
vorgelegt von
Samuel Max Melamed
von Wilkowischky, Russland

Stutgart
Hoffmannsche Buchdruckerei
1909

134 pav. S. M. Melamedo disertacijos *Taikos idėjos teorija, kilmė ir istorija* viršelio kopija

Bandymą grįsti karo neišvengiamumą ekonominėmis priežastimis irgi laikė nepakankamu, nes konkretaus karo priežastimi gali būti ir nacionalinės garbės gynimas arba nacionalinio išsilaisvinimo siekis. Jei žmonių veiksmai motyvuojami ne etikos, ne psichologijos, o ekonomikos, biologijos, tai žmonijos istorija esanti gamtos istorija.

Karo ir taikos problemą S. Melamedas aiškino ir grynai teoriškai – kaip visumos-dalies prieš-priešą: karus ir jų priežastį jis siejo su partikuliarizmo sąmone – interesų susiskaidymu, žmonių siekiu gerovės artimo sąskaita, o taikos idėją – su visumos sąmone, kuri suponuojanti visų tautų lygiateisiškumą, teisingumą ir

1709 Theorie, Ursprung und Geschichte der Friedensidee. Inaugural-Dissertation der Philosophischen Fakultät der Universität Bern... vorgelegt von Samuel Max Melamed von Wilkowischky, Stutgart, 1909, p. 14.

abipusį pripažinimą. Gilėjant pasaulio pažinimui ir augant dorinei sąmonei, stiprėjantis ir žmonių taikos siekis (vok. *Wille zum Frieden*).

Kurdamas taikos įgyvendinimo idealą, S. Melamedas buvo linkęs sureikšminti dvasinį žmogaus pradą – tikėjimą ateitimi kaip kylantį iš dorinių jėgų šaltinio ir iš būtinybės naudotis I. Kanto būties skirstymu į *Sein* (į tai, kas yra) ir į *Sollen* (į tai, kas privalo būti). Iš *Sein* išplaukiantis gamtinio prado ir jėgos dominavimas prieš teisę, vedąs žmones į degradaciją, o iš *Sollen* – etinė žmonių pareiga sugyventi. Todėl kiekviena teisinga teisė turinti būti kuriama remiantis ne tuo, kas yra, bet ir tuo, kas etiškai privalo būti[1710]. Atitinkamai pagrindiniu žmogiškosios būties reguliatoriumi ragino laikyti ne jėgą, o dorovinę, į sugyvenimą orientuojančią pareigą. Todėl ir teisė turinti būti pavaldi etikai, nes ji (teisė) esanti taikomoji etika.

Karo teisę laikė logine klaida *contraditio in adjecto*, kaip bandančią sujungti du nesujungiamus dalykus. Nors žmogus ir esąs „gamtos išpjova“ (vok. *der Ausschnit*), bet jis privaląs įveikti gamtos „valią“, kad gamta „netrukdytų“ jam realizuoti minėtą žmonių sugyvenimo pareigą: gamta galinti tik sužadinti žmogaus protą, bet negalinti būti žmogaus mokytoja. Taika esanti kultūros, o karas – antikultūros esmė (vok. *Inbegriff*)“[1711].

Istorinės aplinkybės susiklostė taip, kad S. Melamedui, šiai išties stipriai ir perspektyviai mokslo pajėgai, nebuvo lemta pasitarnauti Lietuvos mokslui ir kultūrai. Baigęs Berno universitetą ir galbūt nematydamas galimybės rasti jo specialybei adekvataus darbo tėvynėje, jis pasuko ne į Lietuvą, o į Vokietiją, paskui – į Angliją ir galiausiai į JAV, kur išvystė aktyvią mokslinę, publicistinę ir literatūrinę veiklą. Nuo 1911 m. redagavo Londone laikraštį *Žydų kronika*, nuo 1914 m. Čikagoje leido ir redagavo žurnalą *Refleksas*, dienraštį *Žydų kurjeris* ir kitus. Parašė istorinių filosofinių veikalų: *Valstybė amžių bėgyje* (1911), *Žydų dvasios psichologija* (1914), *Formos ir siluetai* ir kt.[1712]

1710 Ten pat, p. 25–29.

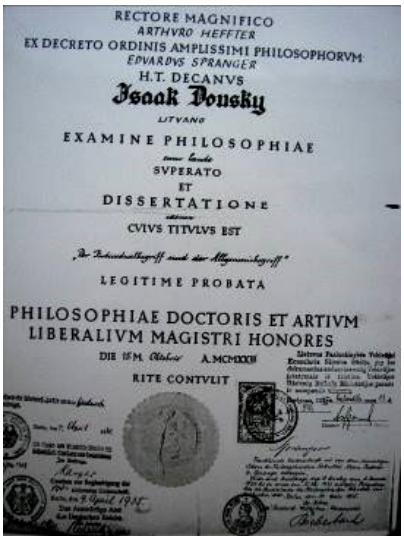
1711 Ten pat, p. 40.

1712 *Jüdische Lexikon*, Bd. 4/1, p. 65.

Prie probleminių disertacijų galima priskirti ir Izaoko Donskio logikos tematika parengtą disertaciją *Individuali ir universali sąvokos* (vok. *Der Individualbegriff und der Allgemeinbegriff*) Berlyno universitete 1933 m. Tai nedidelės vertės darbas, nagrinėjęs pernelyg siaurą ir logikos mokslui mažai reikšmingą temą, ar individuali sąvoka gali būti traktuojama ir kaip bendroji.

Remdamasis savo profesorių M. Desoiro ir B. Erdmano argumentais, į šį klausimą I. Donskis atsako teigiamai. Individuali sąvoka, traktuojama apimties požiūriu, gali būti laikoma bendrąja, nes jos apimtį sudaro vienas šia sąvoka žymimas objektas. Taip šį klausimą aiškina ir šiuolaikinė matematinė logika. Vėliau I. Donskis publikavosi lietuvių spaudoje jau kaip labiau subrendęs autorius.

Žymiai fundamentalesniu tyrimu reikėtų laikyti vilkaviškiečio Berelio Zilberio disertaciją *I. Kantas ir H. Dryšo filosofija. Šiuolaikinės metafizikos studija* (vok. *Kant und die Philosophie Drieschs. Eine Studie zur Methaphysik der Gegenwart*, 1929), parengtą ir apgintą Bazelio universitete, vadovaujant prof. Paului Häberlinui (1878–1960). Joje analizavo I. Kanto ir vokiečių neovitalisto Hanso Driescho (1867–1941) pažiūras mokslinės metafizikos (filosofijos) galimumo klausimu. Temos pasirinkimas ir tai, kad jis analizavo pagrindinius H. Driescho veikalus – *Laisvės problema* (1920), *Žmogus ir pasaulis* (1928), *Vitalizmo istorija* (1922), *Tvarkos teorija* (1922), taip pat ir kitus, rodė B. Zilberio įsigilinimą į ano meto filosofines aktualijas, į tuo metu atgimstančią idealistinę neovitalizmo filosofiją, atstovaujamą Leipcigo universiteto prof. biologo ir filosofo H. Driescho, teigusio gyvybės pagrinduose slypinčią dvasinę gyvybinę jėgą – entelechiją (sąvoka perimta iš Aristotelio), lemiančią gyvybės reiškinių tikslingumą. Ši gyvybinė jėga esanti nepavaldi materialiniams dėsniams ir todėl mokslui nepažini. Tuo pagrindu ginčijo ir mokslinės filosofijos galimybę. Šias H. Driescho pažiūras lygino su tokia pat I. Kanto pažiūra, tik grindžiama kitokiais argumentais. Ši tendencija savo esme siejosi su tada aktyvėjusia spekuliatyvios filosofijos kritika, vykdoma neopozityvizmo.

RECTORE MAGNIFICO
ARTHVRO HEFFTER
EX DECRETO ORDINIS AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM
EDVARDVS SPRANGER
H.T. DECANVS
Isaak Donsky
LITVANO
EXAMINE PHILOSOPHIAE
SVPERATO
ET
DISSERTATIONE
CVIVS TITVLVS EST
LEGITIME PROBATA
PHILOSOPHIAE DOCTORIS ET ARTIVM
LIBERALIVM MAGISTRI HONORES
RITE CONTVLIT

135 pav. Isaoko Donskio filosofijos daktaro diplomas, išduotas Berlyno universitete apgynus filosofijos disertaciją Individuali ir bendroji sąvoka
(LCVA)

Ne visi žydų tautybės Lietuvos studentai, baigę studijas užsienio universitetuose, grįždavo į Lietuvą, todėl ir jų ryšys su Lietuvos filosofine ir bendrąja kultūra nevienodas. Kaip minėta, negrįžo į Lietuvą S. Melamedas, negrįžo ir Paryžiaus universiteto Filosofijos fakulteto absolventas, kaunietis Emanuelis Levinas, 1930 m. apgynęs Sorbonos universitete filosofijos disertaciją *Intuicijos samprata E. Huserlio fenomenologijoje*, nors tam tikrus kultūrinius ryšius su Lietuva kurį laiką dar ir palaikė (bendravo lietuvių spaudoje)[1713].

Tačiau dalis jų grįždavo ir įsitraukdavo į Lietuvos mokslinę, visuomeninę veiklą. Jau minėtas I. Donskis vertėsi žurnalistika, bendradarbiavo lietuvių moksliniuose žurnaluose *Logos*, *Židinys*, *Vairas*, *Naujoji Romuva*, *Lietuvos aidas*[1714], paskelbęs lietuvių kalba straipsnių iš moderniosios fizikos, biologijos, filosofijos. 1934 m. bandė habilituotis VDU pateikęs habilitacinį darbą *Svetimų psichinių reiškinių pažinimo teorija bendrosios pažinimo teorijos požiūriu*[1715] (deja, nesėkmingai). Vė-

1713 E. Levinas gimė 1905 12 30 Kaune. Čia 1923 m. baigė gimnaziją ir išvyko į užsienį studijuoti filosofijos. Mokėsi Strasbūro, Fribūro ir Sorbonos universitetuose. Pastarajame, kaip minėta, 1930 m. gavo filosofijos daktaro laipsnį. Jo disertacija 1932 m. buvo apdovanota Prancūzijos Moralinių ir politinių mokslų akademijos. Specializavosi pas garsų fenomenologijos atstovą Edmundą Husserlį Fribūro universitete. Yra išlikęs įdomus E. Husserlio atsiliepimas apie E. Leviną. E. Husserlis laiške Romanui Ingardenui 1933 m. rašė: „Šiandien turėjau malonią staigmeną: pas mane atvyko studijuoti labai gabus ir išmintingas jaunuolis iš Lietuvos. Jo pavardė Emanuelis Levinas." (Cituota pagal Mickūnas, A. Du lietuvių kilmės filosofai Emanuelis Levinas ir Alfonsas Lingis. – *Lituanistikos instituto 1977 suvažiavimo darbai*, Chicago, 1979, p. 184). Patyręs E. Husserlio įtaką, propagavo fenomenologiją Prancūzijoje. Gyvendamas Paryžiuje, iki 1936 m. vasaros atostogas leisdavo Lietuvoje, savo pavardę rašė lietuviškai „Levinas". Bendradarbiavo lietuvių žurnale *Vairas* (Žr.: Levinas, E. Dvasiškumo supratimas prancūzų ir vokiečių kultūroje. – *Vairas*, 1933, nr. 7, p. 271–280). Apie jį pastaruoju metu rašė V. Gradinskaitė straipsnyje „Emanuelis Levinas ir jo šeima Kaune". – *Žmogus ir žodis,* 2001, II, p. 49–55.

1714 Žr.: Zilberis, B. Šių dienų Lietuvos žydų rašytojai. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 105; Zilberis B. Naujausioji žydų literatūra Palestinoje. – *Vairas*, 1934, nr. 81 ir kt.

1715 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 15745, l. 135.

136 pav. Emanuelis Levinas (1906–1995)
(nuotr. iš *Geschichte der Universität Freiburg Schweiz 1889–1989*, 1991, p. 313)

liau mokytojavo Vilkaviškio, Ukmergės ir Raseinių žydų gimnazijose, kur dėstė filosofijos propedeutiką, logiką, psichologiją, istoriją, vokiečių ir lotynų kalbas[1716].

Kita Berno universiteto filosofijos daktarė E. Eljašovaitė-Veisbartienė vadovavo Kaune veikusiems „Aukštajam mokslui žydų tarpe skleisti kursams“, juose dėstė įvairias filosofijos disciplinas: logiką, estetiką, filosofijos įvadą, filosofijos istoriją, humanitarinių mokslų metodologiją; lietuvių spaudoje rašė literatūros ir meno kritikos klausimais.

9. Užsienyje parengtų disertacijų reikšmė

Vertinant šio tipo disertacijas apskritai, svarbu ne tiek konkrečios disertacijos didesnė ar mažesnė mokslinė vertė, kiek jų visetas, egzistavęs kaip Lietuvos akademinio jaunimo mokslinės, intelektualios brandos istorinio tapsmo, intelekto lavinimo forma, liudijęs ir sąlygas, kuriomis formavosi atgimstančios Lietuvos mokslinių tyrinėjimų sąmonė, atsiremdama į ano meto Vakarų mokslo kontekstą ir į jo metodologijas.

Kalbant apie filosofiją pasakytina, kad tai šios krypties disertacijos padeda pažinti, kokios filosofinės idėjos domino ano meto užsienyje studijavusį Lietuvos akademinį jaunimą, kokie filosofijos autoritetai jį vedė į filosofiją, brandino jo metodologinę kultūrą, klojo pamatą savarankiškai filosofinei ir apskritai mokslinei kūrybai. O disertacijos, kaip minėta, buvo rašomos vadovaujant tokiems pasaulinio garso mokslininkams kaip eksperimentinės psichologijos pradininkas W. Wundtas, fenomenologas E. Husserlis, neokantininkas E. Cassireris, „kritinės ontologijos“ kūrėjas N. Hartmannas, psichologas J. Piaget, „gyvenimo filosofijos“

1716 B. Zilberio Curriculum vitae. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1071, l. 3.

atstovai E. Sprangeris, egzistencialistas M. Heideggeris[1717], pedagogas H. Hanselmanas, fizikai Edgaras Meyeris, F. Weigertas ir kiti.

Disertacijos, kuriose vyravo Lietuvos istorijos ir kultūros temos, formavo naujo tipo lietuvių tautos savižiną, skatino rinkti ir sisteminti įvairią Lietuvos istorinę medžiagą (taip pat ir iš užsienio archyvų), ją apdoroti naudojantis įvairių užsienio profesorių metodais ir patarimais. Rašydami ir publikuodami disertacijas užsienio kalbomis (lotynų, vokiečių, prancūzų, italų, anglų, lenkų), patys lietuviai įvedinėjo į Vakarų Europos tautų sąmonę savo tautos autentišką kultūrą, apvalytą nuo svetimųjų iškraipymų. Tai darė Lietuvą ne tik plačiau žinomą pasaulyje, bet ir autentiškiau suvokiamą.

1717 Juozas Girnius 1936 m. baigė VDU parengęs licenciato darbą *Martyno Heideggerio egzistencialinė filosofija*. Rengdamas šios krypties doktoratą, jis 1938 m. lankė Freiburgo im Bresgau universitete M. Heideggerio vedamą filosofijos seminarą, nors pačią disertaciją *Laisvė ir būtis. Karlo Jasperso egzistencinė metafizika* dėl istorinių aplinkybių gynė tik 1951 m. Monrealio universitete (*LE,* t. 17 (1956), p. 283).

VI skyrius. Kitos studijų užsienyje poveikio formos

1. Nuo asmenybinių permainų prie socialinės tikrovės permainų

Suvokti lietuvių studijų užsienyje kultūrinį poveikį Lietuvos socialinei raidai – tai pirmiausia pažinti, kokias idėjines dvasines permainas patirdavo užsienyje patys studijuojantys asmenys ir kaip jas siekdavo paversti Lietuvos socialinės tikrovės permainomis.

137 pav. Rašytojas Jonas Biliūnas (1879–1907)

O tokius asmeninius ir įvairaus gylio dvasios pokyčius jausdavo dauguma lietuvių, patekusių į Vakarų Europos universitetus. S. Šalkauskis, vertindamas savo filosofinių pažiūrų persiorientavimą nuo Vladimiro Solovjovo visuotinybės filosofijos tomizmo link, savo rašinį „Bažnyčia ir kultūra“, parašytą dar prieš jo filosofines studijas užsienyje [Fribūre – A. V.], vadino „diletantiškojo filosofavimo padaru“. „*Kaip tik užsienyje, berašant savo disertaciją, man teko kritiškai perreviduoti savo pasaulėžiūros pagrindus*.“[1718] Vienos universitete filosofiją studijuojantis Grigas Valančius 1926 m. rašė, kad čia, Vienoje, jis pasmerkęs savo ankstesnį politikavimą kaip nekvalifikuotą, neprofesionalų, nes suvokęs, kad visuomenės reformavimas galimas tik keičiant pačią tautą iš vidaus ir tik patiems intelektualiai brėstant[1719]. J. Miltiniui atvykus į Paryžių irgi pasirodė, kad jis dabar mažiau besuprantąs apie visokius dalykus negu anksčiau, nes pamatęs „*savo menkystę tarp tų proto ir sielos kūrybos paminklų, kuriuos Prancūzija paveldėjo iš savo pasiaukojančių vaikų*“[1720]. Jono Biliūno patirtą studijų Leipcigo universitete įtaką aprašė Vincas Mickevičius-Kapsukas:

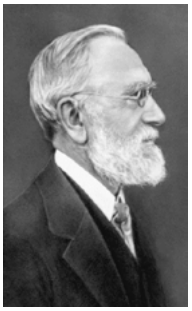
„*Su kokiu džiaugsmu jis* [J. Biliūnas – A. V.] *vedžiojo mane 1904 m. pavasarį po universiteto knygyną, skaityklą, knygų rinką, muziejų, paveikslų galeriją... jis*

1718 Šalkauskis, S. Autokritikos žodis dėl rašinio „Bažnyčia ir kultūra“. – *Židinys*, 1926, nr. 8–9, p. 36.

1719 G. Valančiaus laiškas istorikui Z. Ivinskiui iš Vienos, 1926 01 22. – NMMB, F29-1244.

1720 J. Miltinio laiškas C. Griniūtei iš Paryžiaus, 1932 08 15. – NMMB, F29-1314.

lengvai galėjo kitą užkrėsti ta mokslo dvasia, kuria pats buvo užsikrėtęs. Džiaugėsi radęs knygyne puikią rusų literatūros istoriją (Pipino), apie kurios buvimą pirma visai nežinojo. Seniau pats iš rusų šaltinių sėmė tyrą gaivinantį protui peną, dabar prikaišioja lietuvių moksleiviams, kad be rusiškos kalbos ir „mokslo" jiems išganymo nesą. Tokios gilios Biliūno permainos įvyko jam į užsienius nukeliavus."[1721]

138 pav. Prof. Augustas Leskienas (1840–1916)

Pats J. Biliūnas teigė esąs „įsimylėjęs į užsienio gyvenimą. Ant manęs jis daro gerą įspūdį ir net turi įtekmės ant darbo"[1722]. Čia, Leipcigo universitete, klausydamas žymaus vokiečių baltisto ir slavisto Augusto Leskieno (1840–1916) lietuvių kalbos gramatikos paskaitų, lankydamas jo vedamą lietuvių kalbos seminarą, jis pirmą kartą iš Leskieno sužinojęs apie XVI a. Bretkūno Biblijos lietuviškus vertimus, saugomus Karaliaučiaus archyvuose. Tai sustiprino jo domėjimąsi lietuvių kalbos ir literatūros istorija. Čia jis atliko ir pirmuosius tos istorijos atradimus. Pagal studijų programą studijuodamas XVIII a. anglų, vokiečių literatūros istoriją, J. Biliūnas susipažino su anglų poeto Jameso Thommsono (1700–1748) veikalu *Metų laikai* (angl. *The Seasons*, 1730 ir 1744) ir su vokiečių poeto E. Ch. von Kleisto (1715–1759) poema *Pavasaris* (vok. *Der Frühling*, 1749). Juos lygindamas su K. Donelaičio poema *Metai*, pirmas iš lietuvių atsekė šios poemos idėjines ištakas. Apie savo atradimą J. Biliūnas džiaugsmingai rašė:

„Netikėtai šį tą apie Donelaitį naujo sužinojau. Jau nuo pernai man rūpėjo jo „Metų" genealogija. Taigi dabar žinau, kieno jis įtaka rašė, kokiu originalu naudojosi etc. Esu apie jį tame dalyke visai kitokios nuomonės kaip „Aušra" ir „Raštų ir raštininkų" autorius, nors dėl to Donelaičio garbės nemįsliju mažinti. Abelnai apie tai, kuo Donelaitis [rėmėsi], rodos, visai nėra minėta da niekur[1723]*. „<...> netikėjau, kad Donelaitis būk visai savistovis buvo. Taigi dabar ne tik žinau, bet turiu savo*

1721 Kapsukas, V. *Raštai*, V, Vilnius, 1962, p. 378.

1722 Biliūnas, J. *Raštai*, III, 1981, p. 133. J. Biliūnu kaip lietuviu domėjosi prof. A. Leskienas, klausinėjęs jo įvairių lietuvių kalbos faktų.

1723 Ten pat, p. 315.

rankose net tą pačią laidą veikalo (1745 m.), kuriuo Donelaitis be abejonės naudojosi; žinau eilę poetų, kurie galėjo turėti įtekmės ant Donelaičio nerokuojant pačio originalo, kuriuo jis naudojosi (tai buvo anglų poetas Thommson). Iš tos, priežasties esu gerame ūpe. Nebijokite, Donelaičio garbės nesumažinsiu, jeigu apie tai rašysiu; per tai jis tik bus labiau suprantamas, o nestovės vienas atskirtas; jis buvo kuo artimiausiam ryšy su vokiečių poetais tų laikų – spėju, kad net vieną draugą Karaliaučiuje būdamas, galėjo turėti (E. C. von Kleist).“[1724]

Šio atradimo pagrindu J. Biliūnas Ciuricho universitete parengė straipsnį „Apie lietuviškos literatūros pradžią“[1725]. Apskritai šių studijų paveiktas pakeitė savo interesų kryptį – nuo politikos, komercijos prie rimto mokslinio darbo.

Panašiai savo asmenybės pozityviomis permainomis, patirtomis užsienyje, džiaugėsi jau ne kartą minėtas Jonas Laužikas, studijuojantis Ciuricho universitete filosofiją ir gydomąją pedagogiką: „*Kaune vis nerimavau, vis buvau savo padėtimi ir likimu nepatenkintas. Vis kažkur veržiausi ir kentėjau ar net skųsdavausi, o čia aš jaučiu gyvenimą, pilną, turiningą, kurį norisi vis giliau apimti, vis glaudžiau su juo suaugti. Juk klausytis prof. Grisebacho filosofijos paskaitų ir kas kart jausti išsisklaidant miglas arba girdėti iš prof. Hanselmano gyvus pavyzdžius tokių atsitikimų, dėl kurių neretai sielodavausi ir nerasdavau aiškaus atsakymo.*“[1726] „*Dabar man daug dalykų paaiškėja, palengvėja ir tikiuosi rasiu jėgų eiti pirmyn*“, – rašė jis, aplankęs 1937 m. Vokietijos Jenos mokyklas, dirbančias pagal P. Peterseno Jenos planą[1727], o Briuselio mokyklas – pagal O. Dekrolio naujojo auklėjimo principą.

„*Tiesiog stebiuosi, kaip užsienyje iš vieno, kito pasikalbėjimo darausi suprantamas, leidiesi su profesoriumi ir aukštos kvalifikacijos specialistais į gilius pasikalbėjimus. Tuo tarpu kai Kaune atrodo pasakomi žodžiai kaip žirniai nuo sienos atkrinta arba laikomi kažkokiais prasimanymais. Vis tik įsitikinau, kad mano svajonės*

1724 Ten pat, p. 312. Vėliau (1933 m.) K. Donelaičio *Metų* idėjines sąveikas su minėtais J. Thommsono ir E. von Kleisto veikalais tyrinėjo Ignas Skrupskelis, studijuojantis Karaliaučiaus universitete pas prof. J. Nadlerį. – I. Skrupskelio laiškas Z. Ivinskiui iš Karaliaučiaus 1933 01 28. LNMMB, F29-1210.

1725 Biliūnas, J. *Raštai*, II, p. 24.

1726 J. Laužiko laiškas žmonai iš Ciuricho, 1939 02 21. – Šis ir kiti čia cituojami J. Laužiko laiškai iš jo asmeninio archyvo.

1727 Su Jenos plano kūrėju Peteriu Petersenu susirašinėjo ir filosofas Kazys Dausa, studijuodamas Berlyno universitete, o vėliau Vienos universitete klausė jo paskaitų ciklą „Iš Jenos mokyklų, veikusių pagal Jenos planą patyrimo“.

nėra miražai, o turi tą pagrindą, kurį deda daugelis naujojo auklėjimo kūrėjų. Savo sumanymais ne vieną tų kūrėjų sudominau. Tuo noriu pasidžiaugti, kad užsienyje lengviau rasti pritarėjų, bendraminčių. Mes, lietuviai, apskritai paėmus, per mažai stengiamės bendradarbiauti, kitus įvertinti. Dar mažiau kitus suprasti nori vyresnieji. Tačiau užsienyje, kiek kur jau buvau ir kiek susidūriau su žymiais mokslininkais, niekur nepastebėjau, kad jie nesidomėtų ir nevertintų jaunesniųjų žmonių darbo ir sumanymų. Pavyzdžiui, kai kurios mano pastabos dėl mokyklų santvarkos Kauno vadovybė laiko paprasčiausiu kitų nepagrįstų minčių kartojimu, o čia randu susidomėjimo kaip labai vertu, pamatuotu dalyku... Tikrai sąlygos darbui ir nuotaikai nepaprastos."[1728] *„Pažinti Šveicariją ir joje pagyventi yra didelis dvasinis praturtėjimas."*[1729]

Ir kituose laiškuose J. Laužikas plačiai aprašė savo santykius su prof. H. Hanselmanu ir jo ryškų poveikį savo dvasinei savijautai ir darbo sėkmei:

„Dažnai po paskaitos H. Hanselmanas viešai auditorijoje mane pasišaukia: kokią knygą paduoda ar šiaip su manim pasikalba. O jis labai užimtas: dėl ilgesnio pasikalbėjimo reikia bent prieš savaitę užsirašyti. Su juo kalbuosi visai nesivaržydamas, tuo tarpu su Gudaičiu [prof. A. Gudaitis-Vabalas – A. V.] *iš pirmų žodžių iškildavo neaiškumai, nesusipratimai. Rodos, kad būčiau turėjęs tokį mokytoją kaip Hanselmaną, seniai gal daug daugiau būčiau padaręs. Juk iki šiol ką tik darydavau, tai retai kieno pritarimą turėdavau. Apskritai pas mus ir šeimose, ir mokyklose, kas gera mažai matoma, o norima surasti, kas negera ir papeikti. Hanselmano taktika kita: jis, matyt, pirmiausia žiūri, kas gera... Kai pagalvoji apie Gudaitį ir apskritai apie mūsų profesorius, kaip jie žiūri į jaunus žmones ir kaip čia žiūrima, tai tiesiog ima pavydas: kodėl gi toks laimingas šveicarų jaunimas? Kaip reikėtų mūsų vyresniesiems ir apskritai mūsų visuomenei persiformuoti iš šiurkštaus, siauro, savimeiliško biurokrato į nuoširdų ir jautrų bendradarbį. Jei vyresnės ir jaunesnės kartų santykiai įgytų bendradarbiavimo ir nuoširdaus atjautimo pobūdį, daug jėgų iškiltų aikštėn, kurios dabar paslėptos tūno ir daug pragiedrėtų jaunųjų dienos ir*

1728 J. Laužiko laiškas iš Jenos (Vokietija), 1937 05 27.

1729 J. Laužiko laiškas žmonai iš Ciuricho, 1938 10 22. Bet sovietmečiu tas pats J. Laužikas jau rašys: „VDU buvo nevykusi kopija reakcinių Vakarų Europos, ypač fašistinės Vokietijos ir klerikalinės Šveicarijos. Visais požiūriais sutapatinant universitetą su minėtaisiais pūvančios Vakarų kultūros židiniais, stengtasi paversti universitetą klerikalizmo ir fašistinės reakcijos židiniu." (Laužikas, J. *Aukštasis mokslas Lietuvoje buržuazinės diktatūros metais (1918–1940)*, p. 21). Tai ženklas, kaip apie tą patį gali skirtingai rašyti tas pats žmogus: laisvas ir nelaisvas.

darbai. Kūniškos pajėgos daug priklauso nuo dvasinio pakilimo...“[1730]

Vienos universitete etnografiją studijuojantis Jonas Balys irgi skelbėsi*:* „*Kaip mane pakeitė tie du užsieniuose praleisti metai.*“[1731]

2. Sąlytis su garsiais pasaulio mokslininkais

Prielaidos tokioms dvasinėms permainoms buvo tai, kad studijos užsienyje teikė progos Lietuvos akademiniam jaunimui klausyti paskaitų ar sisteminių kursų, dirbti seminaruose, susipažinti su daugelio žymių ano meto Vakarų Europos mokslininkų, stovėjusių mokslo priekyje, darbo metodais: jau minėtas pedagogas Vytautas Soblys Paryžiaus universitete 1929/30 m. klausė reliatyvumo teorijos kūrėjo Alberto Einsteino ir filosofo fenomenologo Edmundo Husserlio paskaitų [1732], psichologas Alfonsas Gučas Vienos universitete 1937/38 m. – kvantinės fizikos kūrėjų M. Plancko ir E. Schrödingerio[1733] bei vėliau pagarsėjusio zoologo-etologo Konrado Lorenzo (1938)[1734], fizikas Abraomas Berkovičius iš Marijampolės 1926–1927 m. klausė keletą minėto E. Schrödingerio kursų[1735], astronomas Antanas Juška Giotingeno universitete 1923–1925 m. studijavo ir klausė paskaitų pas žymius matematikus, aibių teorijos ir matematinės logikos kūrėjus: Davidą Hilbertą („Aibių teorija“, „Mūsų vaizdiniai apie elektrą ir gravitaciją“, „Apie begalybę“) ir Paulą Bernaysą („Paprastos diferencialinės lygtys“)[1736], pedagogas Jonas Vabalas-Gudaitis 1923 m. Hamburgo universitete „Logiką ir pažinimo teoriją“ – pas žymų filosofą, I. Kanto pasekėją Ernstą Cassirerį (1874–1945), fizikas Antanas

1730 J. Laužiko laiškas žmonai iš Ciuricho, 1939 02 12.

1731 Įrašas Jono Balio užrašų knygutėje 1931 11 28. – Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraščių skyrius, f. 69, l. 24.

1732 V. Soblio studijų Paryžiaus universitete apyskaita, 1930 07 07. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 857, l. 13.

1733 A. Gučo atsiminimai, 1985 04 16.

1734 Meldungsbuch ordentilichen Hörers Alfonsas Gučas, gebürtig aus Vidugiriai... – A. Gučo asmeninis archyvas. 1938 m. A. Gučas išklausė K. Lorenzo kursą „Biologija psichologams“ (*Biologie für Psychologen*).

1735 A. Berkovičiaus Ciuricho universitete išklausė tokius E. Schrödingerio skaitomus modernios fizikos kursus: „Atomo teorija“, „Šviesos teorija“, „Materija ir spinduliavimas“, „Molekulių statistika“ ir kitus. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 95, l. 10–11.

1736 A. Juškos studijų knygelė (Abgangszeugnis <...> zu Göttingen). – A. Juškos asmeninis archyvas.

Puodžiukynas Vienos universitete 1925–1926 m. – pas jau minėtą Vienos ratelio atstovą Hansą Hahną, V. Bakšytė-Karvelienė – pas darbo mokyklos iniciatorių G. Kerschensteinerį, Jonas Laužikas ir A. Liaugminas Ženevos universitete – pas psichologą J. Piaget, M. Draugelytė-Galdikienė – pas Marburgo mokyklos neokantininką P. Natorpą ir pas kitus garsius mokslininkus, kurių dalis jau minėta.

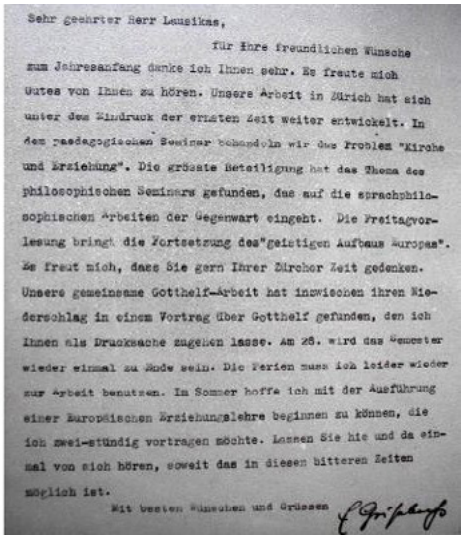
Tai lėmė, kad teorinės sąmonės lygmeniu Lietuvoje iš esmės buvo žinomos beveik visos pagrindinės ano meto Vakarų Europos filosofijos ir kitų mokslų idėjos. Todėl Lietuvoje gana anksti ėmė plisti kvantinės fizikos, kosminio spinduliavimo, genetikos, matematinės logikos, geopolitikos, moderniosios pedagogikos (įvairūs „aktyviosios mokyklos“ variantai), eksperimentinės psichologijos ir kitos Vakarų Europos mokslų idėjos, kurios tuo metu dar tik formavosi. Štai Jonas Steponavičius 1912 m. filosofijos daktaro laipsniu baigė eksperimentinę psichologiją ir pedagogiką Leipcigo universitete pas plačiai pasaulyje žinomą eksperimentinės psichologijos pradininką Wilhelmą Wundtą. Susipažinti su W. Wundto eksperimentinės psichologijos laboratorija tuo metu pas jį į Leipcigą vyko psichologai iš viso pasaulio, steigę jo pavyzdžiu tokias laboratorijas savo kraštuose. W. Wundto idėjų veikiamas, J. Steponavičius 1913 m. pirmą kartą Lietuvių mokslo draugijoje skaitė paskaitą „Apie eksperimentinės psichologijos santykį su eksperimentine pedagogika“[1737] ir tais pačiais metais prie tos draugijos įsteigė Eksperimentinės psichologijos ir eksperimentinės pedagogikos sekciją, jai vadovavo. Sekcijai buvo pavesta skatinti ir Lietuvos etnografijos, folkloristikos, istorijos tyrimus[1738].

1737 Ši paskaita šiek tiek pakeistu pavadinimu „Eksperimentinė psichologija ir eksperimentinė pedagogika“ buvo paskelbta žurnale *Vairas* (1914, nr. 4, p. 14–16). Į šį straipsnį analogišku straipsniu „Eksperimentinė psichologija ir tikybinis jaunuomenės auklėjimas“ nedelsiant atsiliepė ir minėtas Simonas Šultė, studijavęs psichologiją Fribūro ir Leveno universitetuose (*Bažnytinė apžvalga*, 1914, nr. 11–12). Tai buvo pirmieji lietuvių darbai iš šios naujos tyrimų srities. Vėliau, XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, šia tema Lietuvoje imta specialiai domėtis, ją studijuoti vyko į Ženevos J. J. Rousseau institutą A. Liaugminas, į Ciuricho universitetą – J. Laužikas.

1738 Lietuvos Mokslo draugijos posėdžio protokolas nr. 11, 1913 02 08. – Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, F22, b. 3, l. 54, 60.

3. Asmeniniai kontaktai su buvusiais profesoriais

Su kai kuriais savo dėstytojais Lietuvos studentai palaikydavo draugiškus, kartais dalykinius ryšius ir baigę studijas. Jonas Totoraitis po studijų Fribūro universitete 1911 m. susirašinėjo su universiteto kancleriu Nicu Veyrichu, S. Šalkauskis – su savo buvusiais Šveicarijos profesoriais Fribūre M. de Munnyncku ir literatūros istoriku J. Nadleriu, B. Andriuška – su Valkenburgo universiteto moralės ir dogmatikos profesoriumi Johannu Baptistu Umbergu (1876–1959)[1739], filosofas J. Grinius – su egzistencializmo pradininku Martinu Heideggeriu, Juozas Čepėnas – su Fribūro Breisgau kultūrfilosofu, pedagogu J. Cohnu, Jonas Pankauskas ir Z. Ivinskis – su Leipcigo „visuminės psichologijos" kūrėjais F. Krügeriu ir O. Klemmu, M. Pečkauskaitė – su garsiuoju F. V. Foersteriu, fizikas A. Jucys – su Mančesterio teorinės fizikos profesoriumi D. R. Hartree[1740], A. Kairiūkštytė-Jacinienė – su minėtu meno istoriku prof. H. Wölfflinu, Ypač plačius ryšius su savo buvusiais profesoriais palaikė J. Laužikas.

Sehr geehrter Herr Lausikas,

für Ihre freundlichen Wünsche zum Jahresanfang danke ich Ihnen sehr. Es freute mich Gutes von Ihnen zu hören. Unsere Arbeit in Zürich hat sich unter dem Eindruck der ernsten Zeit weiter entwickelt. In dem paedagogischen Seminar behandeln wir das Problem "Kirche und Erziehung". Die grösste Beteiligung hat das Thema des philosophischen Seminars gefunden, das auf die sprachphilosophischen Arbeiten der Gegenwart eingeht. Die Freitagvorlesung bringt die Fortsetzung des"geistigen Aufbaus Europas". Es freut mich, dass Sie gern Ihrer Zürcher Zeit gedenken. Unsere gemeinsame Gotthelf-Arbeit hat inzwischen ihren Niederschlag in einem Vortrag über Gotthelf gefunden, den ich Ihnen als Drucksache zugehen lasse. Am 26. wird das Semester wieder einmal zu Ende sein. Die Ferien muss ich leider wieder zur Arbeit benutzen. Im Sommer hoffe ich mit der Ausführung einer Europäischen Erziehungslehre beginnen zu können, die ich zwei-stündig vortragen möchte. Lassen Sie hie und da einmal von sich hören, soweit das in diesen bitteren Zeiten möglich ist.

Mit besten Wünschen und Grüssen

139 pav. Ciuricho universiteto prof. Eberhardo Grisebacho laiškas buvusiam savo studentui Jonui Laužikui 1941 m.

Jame dėkoja J. Laužikui už sveikinimus Naujųjų metų proga ir praneša, kad Ciuricho universiteto Pedagogikos seminare dabar su studentais nagrinėjąs temą „Bažnyčia ir auklėjimas", o Filosofijos seminare – „Dabarties kalbos ir filosofijos problemos", tęsiąs paskaitų ciklą „Dvasinis Europos atgimimas". Džiaugiasi, kad J. Laužikas maloniai prisimena Ciuricho studijų laikus. Prašo jį šį ar tą apie save pranešti, kiek tai įmanoma šiais neramiais (vok. *bitteren*) laikais (iš J. Laužiko archyvo)

1739 *Židinys*, 1926, nr. 6–7 p. 491.

1740 Adolfas Jucys, paskirtas VDU teorinės fizikos asistentu, susirašinėjo su prof. D. R. Hartree ir 1938 m. vasaros atostogų metu savo lėšomis išvyko pas jį į Mančesterį, kur bendraudamas su juo parašė mokslinį darbą anglų kalba *Self-Consistent Field, with exchange, for neutral carbon*, kurį prof. D. R. Hartree pažadėjo įteikti Londono karališkajai draugijai (VDU Fizikos katedros vedėjo Igno Končiaus informacija apie A. Jucį. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 200).

J. Laužikas ilgą laiką susirašinėjo su minėtais Ciuricho profesoriais H. Hanselmanu (iki pat jo mirties 1960 m.), E. Grizebachu, D. Brinkmannu (jo „Filosofinės antropologijos“ paskaitų Laužikas klausė Ciuricho universitete 1940 m.)[1741], J. Piaget, Vienos universiteto profesore Charlotte Bühler ir jos vyru psichologu Karlu Bühleriu, Jenos plano kūrėju prof. Peteriu Petersenu ir Hamburgo universiteto psichologu W. Sternu, pas kurį 1931 m. trumpai buvo studijavęs, ir kitais. Šitie susirašinėjimai padėjo jiems jausti, kokiomis temomis ir kuria idėjine kryptimi dirba jų buvę profesoriai[1742].

Kartais net buvo konsultuojamasi su savo buvusiais profesoriais sprendžiant jau Lietuvoje iškylančias problemas. Jonas Totoraitis, kaip minėta, po studijų Fribūre paskirtas Seinuose naujai steigiamo žurnalo *Šaltinis* redkolegijos nariu, 1906 m. prašė minėto N. Weyricho patarimo dėl to, kaip jam organizuoti būsimo žurnalo redaktoriaus darbą[1743]. Halina Kairiūkštytė-Jacynienė konsultavosi su prof. H. Wölfflinu dėl Kaune statomos Prisikėlimo bažnyčios projekto meninės vertės. J. Čepėnas rašė, kad

140 pav. Leipcigo universiteto profesoriai.
Iš kairės: germanistas Eduardas Sieversas, lituanistas Jurgis Gerulis ir du jų studentai lietuviai kalbininkai: Antanas Salys ir Pranas Skardžius, Leipcigas (nuotr. iš Švyturys, 1992, nr. 1, p. 30)

1741 Yra išlikęs D. Brinkmanno laiškas J. Laužikui, rašytas iš Ciuricho 1943 01 16 (https://www.lsim.lt/wp-content/uploads/2020/04/Jonas_Lauzikas.pdf).

1742 J. Laužikas laiške prof. H. Hanselmano žmonai 1960 07 29 rašė, kad jis H. Hanselmano laiškuose gaudavęs iš profesoriaus „daug patarimų“, ir dėkojo H. Hanselmanui už jo atsiųstą J. Laužikui naują savo leidinį *Tėvų žodynas* (vok. *Eltern Lexikon*). Save vadino Hanselmano mokiniu. – J. Laužiko asm. archyvas.

1743 J. Totoraičio laiškas P. Būčiui 1906 02 24 iš Daukšų. – LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 1039, l. 2. J. Totoraitis skundėsi P. Būčiui, kad nežinąs kaip reikės redaguoti žurnalą, jį aprūpinti Lietuvos istorijos, mokslo, ūkio ir politikos skyrius straipsniais. „Kaip kelti Lietuvos reikalus, anksčiau aiškino „Rūta“: tikslas – „ramus kultūros kėlimas“. Ir tai man labiausiai patinka. Bet dabar laikraščiai rašo, kad dėl karo būtina kuo greičiau kelti revoliucijos temą. Rašiau į Fribūrą Weirichui patarimo. Patarė išsirašyti „Lexikon der Staatswissenschaften“, „Herderkonverstion Lexikon“, „La justice sociale“. Šis tuo dalyku tarėsi su savo kolega prof. Bise, kuris žadėjo pranešti Totoraičiui daugiau žinių apie judaistiką“.

susirašinėjime su savo buvusiu Fribūro Breisgau eksperimentinės psichologijos direktoriumi ir filosofu neokantininku prof. Jonu Cohnu (1869–1947) kartais paprašąs „išaiškinti ir geriau nušviesti ne visai man aiškius dalykus“[1744].

Būtent tiesioginiai kontaktai daugeliu atvejų buvo ta ugnis, kurios uždegti daugelis grįždavo po studijų patikėję kai kuriais savo profesoriais ir uoliai propagavo jų idėjas. M. Pečkauskaitė, kaip minėta, grįžo iš užsienio susižavėjusi W. F. Foersteriu, M. Varnienė – itale M. Montessori, Jonas Laužikas – H. Hanselmanu; Juozas Keliuotis – bergsonistais H. Delacroix ir E. de Rua, Vincas Mykolaitis – M. de Munnyncku, Kazys Dausa – filosofu Nikolajumi Hartmannu, A. Gylys – Miuncheno universiteto profesoriumi psichiatru E. Kraepelinu, nagrinėjusiu socialinį alkoholizmo poveikį, O. Narušytė – psichologe Ch. Bühler, H. Kairiūkštytė – meno istoriku W. Wölfflinu, Vladas Juodeika ir Grigas Valančius – sociologu Othmaru Spannu ir kt.

Kai kurie lietuviai studentai tapo savo buvusių profesorių mokiniais visam gyvenimui. J. Laužikas: „*Jeigu aš iš tikro svajoju kuo liaudžiai padėti, tai Šveicarija pirmiausiai dėl to „kalta“. H. Hanselmanas buvęs pirmas gyvas žmogus, kuriuo aš susižavėjau, kurio žodis giliai sielon strigo, <...> sukeldavo kažkokį poveikį. Aš į Šveicariją tiek įaugau, lyg prie uolos prilipau <...>, tikiuosi pasilikti ištikimas Šveicarijos ir Hanselmano mokinys.*“[1745]

Kalbant apie konkretų poveikį, kurį darė ar galėjo daryti konkretus profesorius iš Lietuvos atvykusiam jaunimui, tai priklausė ir nuo to, kokias „neišsiaiškintas koncepcijas“, kokią pasaulėžiūrą, filosofinę orientaciją atsiveždavo Lietuvos jaunuoliai. Pagal šią orientaciją dažnai buvo pasirenkami universitetai ir konkretūs profesoriai. Katalikiškasis jaunimas paprastai vengdavo studijuoti filosofiją neopozityvizmo centruose, o jei kai kurie, universiteto reguliamino verčiami, ir klausė privalomus filosofijos kursus, skaitomus profesorių neopozityvistų, tai jų

1744 Dr. Čepėnas, J. Lietuvių santykiai su žydais. – *Vairas,* 1934, nr. 6 p. 195.

1745 J. Laužiko laiškai žmonai iš Ciuricho, 1939 02 12 ir 25. – J. Laužiko asmeninis archyvas.

idėjas dažnai vertindavo kritiškai ir didesnio poveikio nepatirdavo. Charakteringas pavyzdys gali būti ir jau ne kartą minėtos M. Pečkauskaitės studijos Ciuricho universitete. Tik būdama emocionaliai religinga ji galėjo giliai priimti Foersterio katalikybe grindžiamas etikos ir pedagogikos paskaitas ir patirti gilų jų poveikį. Dėl tos pačios priežasties ji kritiškai vertino kitų to universiteto profesorių neopozityvistų Abroteleso Eleuteropuloso ir Bove paskaitas, propagavusias neopozityvizmą ir ateizmą. Jų poveikis toliau paprasto akiračio praplėtimo nesiekė.

Bet vėliau ir katalikiškasis Lietuvos jaunimas ėmė nevengti ryšių su neopozityvizmo metodologija ir sociologija, o kartais ir sąmoningai jų siekė katalikiškosios metodologijos pažintinėms galioms ir socialiniam populiarumui didinti. Tai rodė ir minėtas kun. S. Šultės atvejis, taip pat faktas, kad kai kurie Lietuvos katalikų universiteto profesūrai besirengiantys kandidatai (O. Narušytė) sąmoningai siųsti ir į neopozityvistinės orientacijos mokslo centrus: pasak M. Reinio, „*reikia žinoti ir ką kalba pozityvistai*“[1746].

Šis gyvas kontaktas teikė galimybių Lietuvos jaunuoliams arčiau susipažinti su ano meto Vakarų Europos mokslo kūrėjų naujoviškais darbo metodais, gaunamais pirminiais rezultatais, kartais su dar tik gimstančiomis teorijomis, įsijungti į savo profesorių tyrimų kryptį, ypač rašant disertacijas, stebėti tų metodų rezultatyvumą. Tuo galima paaiškinti sparčiai augusį Lietuvoje idėjų margumyną. Be to, paskaitos ir asmeniniai kontaktai su profesoriais savo poveikio jėga viršijo nuasmenintą lektūrą, papildomai didino skelbiamų idėjų patrauklumą. Emocijomis sustiprintos idėjos lengviau skynėsi kelią į Lietuvos tikrovę.

4. Profesorių menininkų ir profesorių mokslininkų poveikio skirtumai

Kalbant apie profesorių idėjinį poveikį savo klausytojams, reikia skirti profesorių-menininkų ir profesorių-mokslininkų poveikį. Dailininkas A. Gudaitis, vertindamas prancūzų skulptorių É. A. Bourdelle'io, Ch. Despiau ar H. Bouchard'o

1746 O. Narušytės atsiminimai 1985 01 12.

poveikį skulptoriaus J. Mikėno kūrybos tipui, pagrįstai siūlė to poveikio nepervertinti[1747]. Ir tai suprantama. Tik A. Gudaitis nepaminėjo profesorių menininkų poveikio skirtumo nuo profesorių-mokslininkų poveikio. Profesorių menininkų poveikis buvo bendresnis, sunkiau atpažįstamas, užčiuopiamas, identifikuojamas. Jis buvo labiau susijęs su kūrybos maniera, stiliaus ypatumais, vaizdavimo technika. Profesorių pastabos, lūždamos per studento individualybę, per jo meninį patyrimą, įgydavo kitokių niuansų, kuriuos, kaip minėta, nėra lengva identifikuoti kaip konkretaus profesoriaus meninį poveikį. Matyt, neatsitiktinai menotyrininkai apie vieno ar kito Lietuvos menininko patirtą poveikį studijų užsienyje metu kalba tik apie bendras orientacijas, bendrą stilių, nes konkretesnė tos įtakos analizė vargiai įmanoma. Štai minėto italų prof. K. Sivierso poveikio V. Dilkai orientacijos gali būti lengviau atpažįstamos ne iš V. Dilkos kūrybos analizės, o iš jo prisipažinimo, kad atvykęs į Romą mokytis piešti Lietuvos istorijos kompozicijas, jų nepiešė, o piešė atskirus daiktus, nes taip jam pataręs jo studijoms vadovavęs profesorius K. Siviersas. O klausimą, ką konkretaus V. Dilka perėmė iš profesoriaus meninio suvokimo, vaizdavimo technikos, menotyrininkai dėl minėtų priežasčių apeina.

Kas kita kalbant apie profesorių-mokslininkų poveikį – jis žymiai konkretesnis, labiau apibrėžiamas, lengviau atpažįstamas, nes kalbama apie konkretaus profesoriaus konkrečias idėjas, jų argumentus, kurie, gali būti nesunkiai atpažįstami iš vėlesnių studento kūrybos temų, platinamų idėjų, jų argumentacijos. Čia visada jau galima išvesti daugiau ar mažiau ryškesnę liniją tarp to, kas studento perimta iš konkretaus profesoriaus, ir to, kas jo modifikuota ar nukrypta nuo profesoriaus idėjų.

5. Studijų aplinkos poveikis

Kalbant apie studijų įtakas, atskirai reikia pripažinti ir tą poveikį, kurį darė

1747 Cituota pagal Martinaitienė G. M. Juozas Mikėnas..., p. 260.

aplinka šalies, kurioje studijuota. Matyti pavyzdžiai įvairiai veikė: vieni skatino uoliau dirbti: Paryžiaus aplinka, pasak dailininko Vaclovo Kosčiuškos, „*duoda tiek ugnies ir tiek padega prie darbo <...> tartum kalnus nuverstum*“[1748], kiti teikė stimulų aiškintis šalių, kuriose studijuota, pažangą lemiančius veiksnius. Štai Sent Galeno (Šveicarija) aukštosios prekybos mokykloje studijuojantis lietuvis, pasirašęs kriptonimu „T-as“ (gal tai Kazys Sruoga ar Juozas Gėčius), 1924 m. aiškindamasis, kodėl Šveicarija neturi pramoninės reikšmės gamtos turtų, bet yra pasiekusi aukštą pragyvenimo lygį ir konkurencinį pajėgumą tarptautinėje rinkoje, darė išvadą, kad viso to priežastis – gebėjimas gaminti tik aukščiausios kokybės produkciją[1749]. Tikroji ekonominės pažangos priežastis slypi pirmiausia žmoguje, jo kūrybinėje išmonėje, gebančioje žymiu mastu kompensuoti gamtinio veiksnio nepakankamumą ar nepalankumą. S. Šalkauskio kultūros filosofijos tyrimų paskata irgi sietina su jau minėto M. de Munnyncko idėja apie kultūros (kūrybos) reikšmę tautų gyvenimui. Kūrybinis aktyvumas esąs pagrindinis gamtos turtų stokojančių ir negausių tautų išlikimo ir klestėjimo šaltinis, pajėgus kompensuoti minėtus stygius. „*Apveizda, rodosi, esanti atėmusi joms* [negausioms tautoms – A. V.] *materialinę jėgą, kad jos tesiremtų dvasios jėgomis.*“[1750] Ši iš universiteto katedros skelbta prof. M. de Munnyncko idėja, paremta konkrečiu Šveicarijos patyrimu, atrodė turinti Lietuvai programinės orientacijos prasmę. Ji buvo žinoma daugeliui ten studijavusių lietuvių. Ją ypač uoliai propagavo M. de Munnyncko buvę studentai S. Šalkauskis ir K. Pakštas. „*Mūsų nedaug: vienintelė galimybė išlikti – pasireikšti kultūriškai ir aukštu lygiu.*“[1751] S. Šalkauskis šios idėjos pagrindu, kaip žinoma, kūrė ištisą „lietuvių tautos kultūrinio apsiginklavimo“ koncepciją, raginusią Lietuvos visuomenę kultūriniu aktyvumu garantuoti savo išlikimą ir gerovę. Per šią koncepciją S. Šalkauskis net bandė paaiškinti visą lietuvių tautos

1748 V. Kosčiuškos laiškas neįvardintam generolui iš Paryžiaus, 1939 05 27. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 472, l. 3.

1749 *Naujienos*, 1924 11 15.

1750 *Romuv*a, 1922, nr. 2, p. 17.

1751 Eretas, J. *Kazys Pakštas. Tautinio šauklio odisėja*, p. 58.

istorinį likimą: su kultūrinio aktyvumo stoka jis siejo lietuvių tautos praeities tragizmą, o jos šviesesnės ateities perspektyvą – su tokio kultūrinio aktyvumo augimu. Kultūrinis pajėgumas daraš tautinę individualybę atsparią, kūrybišką, neįveikiamą. „*Tauta be kultūrinio apsiginklavimo yra didžiausio pavojaus stovyje ir, jei nesugeba kultūriškai apsiginkluoti, yra pasmerkta mirti.*“[1752] „*Atsilikusių, apsileidusių tautų niekas negerbia, nevertina, su jomis nesiskaito. Tik kultūringos tautos gali būti lygiateisiais tautų bendruomenės nariais.*“[1753] Todėl „*vardan išsigelbėjimo mes turime veikiai nė kiek negaištant, išsiveržti į pirmąsias kultūringųjų tautų eiles*“[1754].

Šie S. Šalkauskio tyrimai sustiprino ir plėtojo jau 1906 m. prelato Aleksandro Dambrausko-Jakšto pradėtą kurti analogišką kreatyvinę antropologiją, grindžiamą vartojamųjų verčių kūrybos prioritetu. Jis buvo linkęs ją traktuoti kaip XX a. pradžioje atgimstančios lietuvių tautos ideologiją, raginusią lietuvių tautą maksimaliai aktyvinti savo kūrybą, su ja sieti net etinę žmogaus vertę. Žmogus esąs tiek etiškai vertingas, kiek kūrybingas: „<...> *žmogus esi leistas į žemę ne dėl to, kad panašėtum į akmenį, nieko neveikiantį ar į gyvulį, nieko negalvojantį… Kas <...> nieko neveikia ir sakosi nieko „negalįs“, tas virsta ne tiktai į niekšą, bet ir į bedievį. Kas tiki Dievą <...> – kūrėją, tas turi saugotis ne tiktai blogų darbų, bet ir nuo nieko nedarymo. Kokia bus mūsų tautos ateitis, jeigu dauguma lietuvių nepanorės stoti prie darbo.*“[1755]

Šveicarijos pavyzdys kėlė ne tik lietuvių tautos optimizmą, pasitikėjimą savo jėgomis, ateities sėkme, bet ir griovė kai kurių ekstensyviai mąstančių ekonomistų propaguotą fatališką pesimizmą: esą, Lietuva, kaip neturinti pakankamai pramonei reikalingų gamtos turtų, iš principo neturinti perspektyvų kada nors išbristi iš ekonominio ir kitokio atsilikimo.

Ženevos universitete studijuojantis pedagogas Albinas Liaugminas Šveicarijos

1752 Ten pat.

1753 Binkis, K. *Naujoji Lietuva*. Kaunas, 1938, p. 121.

1754 Šalkauskis, S. *Ateitininkų ideologija*, p. 96.

1755 Jakštas, A. *Trys pašnekesiai ant Nemuno kranto: nykštukai, didvyriai, lenkai*, Kaunas, 1906, p. 12–13.

patyrime matė ir kitokių, netradicinių būdų Lietuvos valstybės saugumui užtikrinti. Jis ragino Šveicarijos pavyzdžiu labiau pasitikėti pačia tauta negu jos armija: „*Visa tauta turi būti sąmoningai aktuali: kiekvienas pilietis turi būti ir karys.*“[1756] Pokario metais tai demonstravo ir Lietuva: neturint savo valstybės ir kariuomenės, lietuvių pasipriešinimas sovietų okupacijai stichiškai kilo iš pačios tautos ir tik tautos remiamas ginkluotas pogrindis galėjo beveik dešimtmetį vesti šią jėgomis nelygią, žūtbūtinę kovą.

Šitaip per studijas užsienyje ten matyti valstybinio, visuomeninio gyvenimo tvarkymo pavyzdžiai daugeliu atvejų buvo suvokiami kaip galimi Lietuvos gyvenimo moderninimo, racionalizavimo, padrąsinimo ir stiprinimo veiksniai. Be studijų užsienio universitetuose analizės būtų sunku suvokti priežastis ir aplinkybes, kurioms esant Lietuvoje pasirodė įvairios visuomeninio, valstybinio, dvasinio gyvenimo, socialinio veikimo formos, tam tikros tematikos knygos ar moksliniai straipsniai, kurių dalis buvo lietuvių studentų užsienio universitetuose parengtų disertacijų ištraukos ar įvairiuose seminaruose skaityti referatai, išversti į lietuvių kalbą ir paskelbti Lietuvos žurnaluose (J. Balio, M. Spetylienės, A. Banaičio ir kitų[1757]).

6. Patirtos įtakos intensyvumas ir trukmė

Studijas užsienyje baigęs jaunimas stovėjo visų ano meto naujovių priekyje. Buvo įvairių idėjų šaltinis pagal principą: pas kurį profesorių fundamentaliau studijuota, to profesoriaus idėjas grįžusieji uoliau propagavo Lietuvoje, jos sudarė tokio studento kvalifikacijos aktyvųjį turinį.

Šiame Vakarų idėjų perimamumo, jų perdirbimo į savarankišką mąstymą akte buvo galima įžvelgti tam tikrą bendrą dėsningumą: studijavusieji užsienyje

1756 Liaugminas, A. Militarizmas ar tautiškumas? – *Vairas*, 1933, nr. 12, p. 472.

1757 Etnologas Jonas Balys Vienos universiteto seminare skaitytą referatą „Vyriausioji būtybė“ paskelbė Lietuvos žurnale *Soter* (1932 m. nr. 14), Marija J. Spetylienė referatą „Žaidimų problema šių dienų psichologijos šviesoje“, skaitytą Sorbonos universitete, prof. A. Valono pedagogikos seminare, kaip tęstinį straipsnį – *Vaire* (1932, nr. 6, p. 250–255, nr. 7–8, p. 403–409).

paprastai 2–3 metus būdavo daugiau ar mažiau veikiami savo buvusių profesorių temų, idėjų, metodologijos, siekdavo užsienyje perimtus metodus ir mąstymo būdus patikrinti ir panaudoti sprendžiant Lietuvos problemas. Vėliau ši įtaka kai kurių pažiūrose evoliucionuodavo, atsižvelgiant į asmens kūrybingumą, jo darbo intensyvumą pasirinktoje srityje, taip pat ir į besikeičiančią situaciją, keliančią kiek kitokias problemas ir reikalaujančią kitokių sprendimų ir metodų. Ta akivaizdžiai rodė ir minėtų S. Šultės, J. Laužiko, A. Vokietaičio ir kitų pažiūrų evoliucija.

7. Užsienyje studijavusių asmenų veikla Lietuvoje

Apie studijų bendrąjį poveikį Lietuvos socialinei raidai galima spręsti jau iš fakto, kad žymi dalis studijas užsienyje baigusių tapo Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojais: S. Šalkauskis, I. Tamošaitis, K. Pakštas, D. Cesevičius, B. Paliokas, K. Sruoga, V. Juodeika, A. Gylys, V. Soblys ir kt. Iš filosofiją užsienyje studijavusių grįžę į Lietuvą šioje srityje dirbo S. Šalkauskis, J. Donskis, M. Reinys, P. Kuraitis, A. Maceina, A. Viskantas, I. Tamošaitis, A. Sideravičius. Jie dėstė filosofiją ir kitus dalykus VDU, Klaipėdos pedagoginiame ir Prekybos institutuose arba kunigų seminarijose, kiti dažniausiai tapdavo įvairių politinių, visuomeninių, religinių, kultūrinių organizacijų vadovais, politikais, pagrindinių Lietuvos laikraščių ir žurnalų redaktoriais, valstybės veikėjais (Leonas Bistras – premjeru), diplomatais – E. Turauskas, J. Natkevičius, A. Tamošaitis, V. Kaupas, J. Pajaujis, V. Juodeika, centrinių laikraščių ir žurnalų redaktoriais – Klemensas Ruginis (redagavo *Lietuvos mokyklą* iki 1935 m.), Vincas Mykolaitis-Putinas, S. Šalkauskis, vėliau P. Mantvydas – *Židinį*, fribūrietis I. Tamošaitis – *Vairą*, *Eranus*, A. Trimakas – *Gerovę*, A. Valiukėnas – *Akademiką*, M. Endziulytė-Gylienė – *Sargybą*, O. Labanauskaitė – mergaičių žurnalą *Liepsnos*, J. Čepėnas – *Žiemių Lietuvą* (1926), D. Cesevičius – *Jaunąją Lietuvą* (1928), J. Purickis – *Tautos ūkį*, per juos propaguodami ir užsienyje įgytas žinias įvairioms problemoms spręsti. Užsienyje studijavusieji buvo ir naujų žurnalų steigėjai arba iniciatoriai: J. Keliuotis įsteigė

Naująją Romuvą, *Ateities spindulius*, S. Šalkauskis – *Romuvą*, A. Jurgelionis inicijavo *Fizišką auklėjimą*, B. Kalvaitis – *Kriminalistikos žinyną*, Kaminskas – *Jūrą*.

8. Lietuvos socialinės tikrovės kūrimas pagal Vakaruose pažintus modelius

Studijos užsienyje buvo ta dvasinė forma, per kurią Lietuvos visos gyvenimo sferos buvo „atakuojamos" naujų sumanymų, idėjų, žadinančių, skatinančių Lietuvos gyvenimo permainas arba tampančių tų permainų modeliais. Kitaip sakant, jos buvo viena iš Lietuvos gyvenimą labiausiai dinamizavusių ir jo formų įvairovę didinusių veiksnių. Iš jų galima spręsti, kokioms aplinkybėms atsirado vieni ar kiti konkretūs Lietuvos kultūros faktai, idėjos, įvairios tendencijos, socialinės struktūros, kūrybiniai socialiniai nusiteikimai, visa tai, kas darė Lietuvą tokia, kokia ji tapo iki 1940 m. ir net vėliau.

Per studijas užsienyje plito įvairūs Lietuvoje „aktyviosios mokyklos" variantai atsižvelgiant į tai, pas kuriuos užsienio pedagogas buvo studijuota. Antai pedagogė Marija Nemeikšaitė, 1922–1924 m. baigusi Berlyne Fröbelio sistemos ikimokyklinio auklėjimo kursus, pagal tą pačią sistemą organizavo vaikų darželius ir Lietuvoje. Panašiu būdu Lietuvoje, minėta, plito ir M. Montessori metodas. 1930 m. Marija Varnienė baigusi Romoje pas M. Montessori jos vedamus ikimokyklinio ugdymo kursus ir tapo uolia šio metodo entuziaste. Nuosekli savo mokytojo pasekėja Lietuvoje buvo ir minėta kaunietė Ronė Šmuilovaitė-Rozentalienė, baigusi kito aktyviosios mokyklos atstovo O. Decrolio kursus Briuselyje. J. Laužikas, grįžęs iš Ciuricho, pagal ten ir Vienoje matytus pavyzdžius 1931 m. Lietuvoje įsteigė anomalių vaikų mokyklą, kuri greitai virto tendencija: tokias mokyklas imta steigti didesniuose miestuose, apskrityse. 1938–1940 m. J. Laužikas organizavo tų mokyklų mokytojams kursus ir juose pirmą kartą, remdamasis savo profesoriumi H. Hanselmanu, skaitė gydomosios pedagogikos paskaitas[1758].

1758 Žekonytė, K. Defektyvių vaikų pedagogikos kursai. – *Tautos mokykla*, 1938, nr. 15–16, p. 379–380. Laužikas, J. Į pedagoginius horizontus (atsiminimai, be datos). – J. Laužiko asmeninis archyvas.

1936 m. Jonas Puzinas, baigęs Heidelbergo universitete archeologijos studijas pas prof. E. Wahle'ą, įsteigė Karo muziejuje Kaune pirmąją lietuviškosios archeologijos ekspoziciją, ragino įvairias valstybės institucijas remti archeologijos tyrimus. K. Brundza, 1938 m. baigęs mikrobiologijos studijas Paryžiaus Pastero institute pas prof. Schoeną, tapo pirmuoju žemės ūkio mikrobiologijos lektoriumi Dotnuvos žemės ūkio akademijoje. Vienos universitete etnologijos studijas baigusio Jono Balio iniciatyva ir pastangomis į VDU studijų programą pirmą kartą buvo įvestas ir skaitomas etnologijos kursas ir įsteigta Etnologijos katedra. Muzikas Vytautas Bacevičius, grįžęs po studijų Sorbonoje, pirmasis pradėjo dėstyti estetikos kursą Kauno konservatorijoje, o Paryžiaus sociologijos daktaras Pranas Dielininkaitis – sociologiją VDU. 1938 m. Klaipėdos pedagoginiame institute dirbo studijas užsienyje baigę dėstytojai: K. Ruginis dėstė psichologiją, pedagogiką ir jos istoriją, Vytautas Soblys – filosofiją, sociologiją ir psichologiją, Jonas Remeika – lietuvių tautosaką, M. Mačernis – matematiką ir bendrąją metodologiją, Karaliaučiaus universitete teisę studijavęs Armonas Tumas – Lietuvos valstybinę ir Klaipėdos krašto teisę[1759].

Lietuvos socialinė tikrovė, ypač jos formos buvo kuriama ir pagal kitus užsienio pavyzdžius. Lietuvos Katalikų bažnyčia nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio Lietuvoje ėmė rengti Eucharistijos kongresus, nusižiūrėjusi į tokius pat kongresus Prancūzijos Lurde ir Italijos Lorete, katalikai leido dienraštį *XX amžius* nukopijavę pavadinimą nuo Belgijos katalikų laikraščio *XX siecle*, tautinis akademinis jaunimas – žurnalą *Akademikas,* perėmęs vokiečių studentų žurnalo *Der Akademiker* pavadinimą. Žurnalų *Eranus*, *Logos*, *Soter* pavadinimai irgi importuoti. „Geležinio vilko" patriotinė organizacija nusižiūrėta iš panašios Italijos juodmarškinių organizacijos. VDU nuo 1923 m. atsiradusi nauja studentų organizuotumo forma „Neo-Lithuania", kaip minėta, gimė 1921 m. Heidelbergo universitete studijavusio Valentino Gustainio galvoje, jam ten stebint analogiškas vokiečių studentų

1759 *Naujoji Romuva*, 1938, nr. 1–2, p. 53.

draugijas. 1933 m. Kaune įsisteigė Socialinių ir politinių mokslų institutas kopijuojant panašaus pavadinimo Paryžiaus mokyklą *L'École libre des sciences politiques* (iniciatorius ir steigėjas – minėtos mokyklos absolventas M. Römeris). Iš užsienio buvo parsivežtos „Socialinės moterų mokyklos", „Socialinių savaičių", Buities muziejaus ir kitos kitos idėjos.

Lietuviai studentai versdavo savo profesorių straipsnius į lietuvių kalbą arba juos referuodavo Lietuvos žurnaluose. Taip *Vairo* žurnale atsirado D. Cesevičiaus straipsnis „Sociologija", kuriame jis referavo savo profesoriaus Leopoldo von Wiese's pažiūras, V. Maciūno straipsnis „Naujas vokiečių kalbos mokslas", referuojantis savo profesorių Walzelio ir Stricho pažiūras, A. Gučo minėtas straipsnis „Sintetinė studija apie žmogų" – referavęs Karaliaučiaus universiteto profesoriaus A. Goedeckemeyerio veikalą *Eine Synthetische Studia über den Mensch*[1760]. Kartais lietuviai studentai įkalbėdavo žymesnius užsienio profesorius, pas kuriuos studijavo, bendradarbiauti ir lietuvių mokslinėje spaudoje. Taip Jono Balio paveiktas Vienos universiteto prof. W. Koppersas žurnale *Vairas* 1933 m. paskelbė tęstinį straipsnį „Auklėjimas primityviose tautose"[1761].

9. Ne visoms iš Vakarų parsivežtoms naujovėms pritarta

Kai kurioms iš tų idėjų tuo metu Lietuvoje dar nebuvo konkretaus socialinio, teorinio užsakymo ar ekonominių galimybių prigyti lietuviškoje dirvoje platesniu mastu. Kai kurioms iš jų tekdavo nelengvai prasimušti pro „apsauginį" įprasto konservatyvumo skydą, kartais kurioziškai. Antanas Jurgelionis, 1925 m. baigęs Paryžiaus universiteto Medicinos fakultete ir Val de Graso akademijoje ketverių metų fizinio lavinimo ir higienos specializaciją, bandė karininkų fizinio lavinimo užsiėmimus Kaune rengti prancūzų pavyzdžiu dėvint trumpą sportinę aprangą. Už tai buvo nubaustas 14 parų areštu. Jam tekę aiškintis, kad ir atsėdėjęs

1760 *Mokslas ir gyvenimas*, 1940, nr. 7

1761 *Vairas*, 1933, nr. 3–4.

daboklėje jis vėl eis į užsiėmimus tokia pat apranga, nes taip jį higienos požiūriu išauklėjęs užsienis[1762]. S. Šultei, minėta, teko polemizuoti su A. Jakštu, blokavusiu kai kurių jo straipsnių spausdinimą katalikų žurnale *Draugija*. P. Skardžius, grįžęs iš Leipcigo, irgi pradėjo nemalonią polemiką[1763] bendrinės lietuvių kalbos klausimais su lietuvių kalbos tėvu laikomu Jonu Jablonskiu[1764], teatralas J. Miltinis – su Lietuvos teatro vyr. režisieriumi B. Dauguviečiu[1765], etnografas Jonas Balys – su Vincu Krėve-Mickevičiumi dėl lietuviško vardo Šarūnas realumo (jų mokslinė polemika vėliau net peraugo į asmeninį priešiškumą). Dailininkų ir amatininkų užsienyje išmokti stiliai irgi buvo priimti kaip tam tikra grėsmė lietuvybės tapatumui, „lietuviškam veidui nustoti“[1766]. Vyresniųjų dailininkų grupės rašte Švietimo ministrui reikšta baimė, kad asmenys, studijuojantys užsienyje meną ir amatus, darosi Lietuvoje „visokių „izmų“ apaštalais“[1767].

Bet kildavo ir realių problemų: Lietuvos fizikai skundėsi vyriausybei, kad jie įgiję užsienyje teorinės fizikos srityje gebėjimų subtiliems mikropasaulio tyrimams, bet neturį Lietuvoje tam reikalingos materialinės bazės – prietaisų ir medžiagų.

Kita vertus, ne visi iš užsienio nusižiūrėti socialiniai projektai Lietuvos gyvenime ir pasitvirtindavo. Viena iš tokių nepasitvirtinusių idėjų buvo XX a. trečiajame dešimtmetyje Vakaruose plitusi naujojo feminizmo idėja, siekusi ugdyti jaunimą griežto lyčių atskyrimo sąlygomis. Manyta, kad „doros sumetimais“ mergaites gimnazijose reikia ugdyti ne tik atskirai nuo berniukų (tokia tradicija

1762 *Lietuvos mokykla*, 1927, nr. 6–7, p. 172–173.

1763 *Švietimo darb*as, 1928 nr. 4, 6, 9, 11.

1764 Katalikų laikraštis *Rytas* (1928 01 11 (XIV) rašė: „<...> kad prof. J. Jablonskis nėra neklaidingas kalbos dalykuose, gali patvirtinti ir daugelis jaunųjų mūsų kalbininkų, baigusių mokslą užsienyje. Vienas iš jų Pranas Skardžius <...> į kalbos dalyką žiūri daug giliau ir rimčiau <...>“.

1765 Juozui Miltiniui, grįžusiam po studijų Paryžiuje ir panorusiam savarankiškai, be teatro direktoriaus Boriso Dauguviečio globos pastatyti Kauno dramos teatre savo pirmąjį spektaklį E. O'Neillo misteriją *Diena be galo*, jo prašymas rengti tokį spektaklį buvo atmestas (*Naujoji Romuva*, 1937, nr. 51, p. 995).

1766 Barkauskas, J. Specialinės mokyklos. – iš *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, Kaunas, Šviesa, 1930, p. 336.

1767 Jankevičiūtė, G. Lietuvos Respublikos stipendininkai..., p. 308.

vyravo imperinės Rusijos ir nepriklausomos Lietuvos gimnazijose iki 1940 m.), bet ir atsisakyti mergaičių gimnazijose mokytojų vyrų – ten, kur vyrai ir moterys veikia kartu, moterų aktyvumas esąs vyrų slopinamas ir tai neskatina moterų vaidmens gyvenime ir kultūroje. Viena iš šios idėjos rėmėjų aktyviščių buvo pedagogė Veronika Bakšytė-Karvelienė (1898–1952), studijavusi 1921 m. Miunsterio, Miuncheno, Karaliaučiaus universitetuose pedagogiką, psichologiją ir vokiečių kalbą, iš ten parsivežusi šią idėją ir ją platinusi moterų katalikių žurnaluose *Moteris*, *Naujoji Vaidilutė*. Ji manė, kad moterys, veikdamos atskirai nuo vyrų, galės geriau atlikti savo užduotis, ypač šeimoje, nes „visi atgimimai" Lietuvoje turį eiti per šeimą[1768]. Bandyta net įžvelgti skirtingą moterų ir vyrų požiūrį į filosofiją: vyrams filosofija esanti tik abstraktus mąstymas, o mergaitėms – gyvenimas[1769]. Šios idėjos buvo sudominusios ir Lietuvos švietimo ministeriją, kuri apie 1936 m. ėmė siųsti į užsienį kai kurias savo mokytojas susipažinti su šia linkme ten dirbančių mergaičių mokyklų mokymo ir auklėjimo praktika. Viena jų jau minėta Ieva Andrulytė, aplankiusi daug Vakarų Europos miestų (Vokietijos Hamburgo, Berlyno, Liubeko, Austrijos Zalcburgo, Švedijos Stokholmo, Upsalos, Čekijos Zlino) mergaičių mokyklas, sakė nieko sektino, perimtino jose neradusi[1770]. Eksperimentas iš esmės sužlugo, nors pats gimnazijų skirstymas į berniukų ir mergaičių išliko: gyvenimas šeimoje, bendravimas darbe reikalavo ne gilinti lyčių skirtumus, ne tolinti jas vieną nuo kitos, o priešingai – skatinti bendravimą, viena kitos nuodugnesnį pažinimą – būtiną sąlygą sugyventi ir kartu veikti bendrojo gėrio naudai. Pozityvu šiame judėjime buvo tai, kad jis naujai paskatino Lietuvos moteris kovoti dėl savo teisių, ieškoti būdų, kaip padidinti moters socialinį vaidmenį visuomenėje ir valstybėje.

Apsiprasti ir susigyventi su kai kuriomis parsivežtomis idėjomis reikėjo laiko, o jo Lietuva daug neturėjo, artėjo tragiški 1940 m.

1768 *Naujoji Vaidilutė*, 1934, nr. 4, p. 136.

1769 *Naujoji Vaidilutė*, 1934, nr. 8–9, p. 355.

1770 Ievos Andrulytės-Aleksienės, atsiminimai, 1986 09 17, Kaune. – Autoriaus archyvas.

10. Savo kultūrinės brandos suvokimas

Lyginant kultūras laipsniškai formavosi ir lietuvių kultūrinės brandos savivoka. XX a. trečiajame dešimtmetyje jau ne visais atžvilgiais Vakarų kultūra atrodė patraukli ir pranašesnė. Buvęs žavėjimasis XX a. pirmaisiais dešimtmečiais ja silpo, jautėsi Lietuvos žmonių, atsigaunančių nuo sunaikinimų ir istorinių negandų, ekonominis, dvasinis, intelektualinis pakilimas. Atgavus laisvę ir pradėjus dirbti su perimtais iš Vakarų darbo metodais, technika, augo žmonių pasitikėjimas savimi, savo kūryba. Formavosi suvokimas, kad lietuviai jau gali kurti, tvarkyti savo gyvenimą ne blogiau už vakariečius, o kai kuriais savo kūriniais, ypač menu, gali juos ir stebinti, net lenkti. Prancūzų meno paroda Kaune 1938 m., pasak J. Lazausko, parodžiusi, kad mūsų menininkai nuo Vakarų Europos menininkų nėra atsilikę[1771]. Tai patvirtina ir minėtų Lietuvos menininkų (J. Mikėno, B. Pundziaus, D. Tarabildienės, Tado Lomsargio, muziko V. Bacevičiaus ir kitų) darbai, sulaukę plataus ir aukšto tarptautinio pripažinimo. Jų darbus užsienio mokyklos, kuriose jie studijavo, siuntinėjo į tarptautines parodas, kaupė savo kolekcijose. 1938 m. vykstant Briuselyje pianistų konkursui, V. Bacevičius buvo įtrauktas į tarptautinę pianistų komisiją kartu su tokiais tarptautinį pripažinimą turinčiais muzikais kaip Saueris, Friedmannas, Rubinsteinas, Orlovas ir kiti[1772]. VDU botanikos profesorius C. von Regelis 1937 m. kovo 20 – balandžio 18 d. kviestas į Graikijos Atėnų Kapodistrijos vardo universitetą skaityti paskaitų apie Mažosios Azijos florą[1773], o prof. A. Voldemaras ir V. Krėvė-Mickevičius 1933 m. kviesti būti italų Rytų instituto nariais-korespondentais[1774]. Lietuvos rašytoją Adolfą Sabaliauską-Žalią Rūtą, išvertusį 1922 m. suomių tautinį epą *Kalevala* su paaiškinimais, Suomijos vyriausybė 1928 m. apdovanojo „Baltosios rožės“ ordinu[1775]. Prancūzų moksli-

1771 J. Lazausko rec. apie A. Liaugmino disertaciją. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 4, p. 113.

1772 *Naujoji Romuva*, 1938, nr. 21, p. 501.

1773 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1924, l. 183.

1774 *Akademikas*, 1933, nr. 11, p. 216.

1775 *Kultūra*, 1928, nr. 3, p. 144.

ninkai domėjosi Jurgio Baltrušaičio meno istorijos tyrimo metodais – 1938 m. kvietė jį į Paryžiaus universiteto Meno ir archeologijos institutą skaityti meno istorijos paskaitų[1776]. Paryžiaus universiteto Teisės fakulteto1935 m. pakviestas VDU rektorius M. Römeris gruodžio 9, 13 ir 20 dienomis skaitė šiame fakultete tris paskaitas tarptautinės teisės temomis: „Lietuvos suvereniteto Klaipėdos kraštui juridinių garantijų sistema“, „Juridinė spragų problema Klaipėdos Statute“ ir „Baltijos sąjunga ir regioninis solidarumas“. Jomis buvo atkreiptas teisininkų dėmesys į Klaipėdos krašto problemą kaip į teisinę, kuri iki tol Europoje buvo labiau žinoma kaip politinė. Jo paskaitų klausė Paryžiaus universiteto Teisės fakulteto profesoriai, tarp jų ir lietuviams gerai žinomas Le Furas[1777]. Šias M. Römerio paskaitas publikavo prancūzų teisiniai žurnalai[1778]. Panašiomis temomis paskaitas M. Römeris 1936 m. skaitė ir Švedijos Lundo, Stokholmo ir Upsalos universitetuose.

VDU Matematikos-gamtos fakulteto asistentas Povilas Brazdžiūnas (1897–1986), 1926 m. pasiųstas į Ciuricho universiteto Fizikos fakultetą specializuotis elektromagnetinių bangų tyrimo metodų srityje pas prof. Edgardą Meyerį, vykdė eksperimentus, kuriuos E. Meyeris vertino kaip „aukštos mokslinės vertės“[1779], „žadančius įdomių rezultatų“[1780]. Čia P. Brazdžiūnas parengė vertingą mokslinę disertaciją apie elektromagnetinių ir elektrostatinių laukų poveikį gyvsidabrio spektro linijų elgesiui, kuria susidomėjo ir garsūs ano meto fizikos mokslininkai, tarp jų ir Albertas Einsteinas[1781]. VDU chemijos vyr. asistentui Juozui Matuliui (vėliau – Lietuvos mokslų akademijos prezidentui) 1931 m. nuvykus į Leipcigo

1776 LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1544, l. 14.

1777 Rektoriaus prof. M. Roemerio paskaitos Paryžiuje. – *Akademikas*, 1936, nr. 1, p. 25–26.

1778 M. Römerio prancūzų kalba skelbtos paskaitos: 1. „Le Juridiction de la „Statutaire“ en Lithuanie en ce qui concerne le Territoire autonome de Memel“. – *Revue Internationale Francaise de Droit des Gens*, 1936, Paris, 16 p. 2. „Le systeme juridique des garanties de la Souverainité de la Lithuanie sur la territoire de Memel“. – *Revue Generale de Droit International Public*, 1936, Paris, 13 p. 3. „L'organisation de l'Est Européen par voie de solidarité regionale et internationale“. – *Revue de Droit International*, 1937, Paris, 30 p.

1779 *Židinys*, 1930, nr. 8–9, p. 193.

1780 Prof. E. Meyerio pažyma apie P. Brazdžiūno atliekamus eksperimentus 1927 01 17. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 28.

1781 *Lietuvos studentas*, 1931, nr. 13, p. 5; *Akademikas Povilas Brazdžiūnas*, Vilnius, 1992.

universitetą specializuotis fizinės chemijos srityje pas garsų fotochemiką prof. Fritzą Weigertą (1876–1947), šis, išklausęs J. Matulį, buvo nustebintas jo dalykinio pasiruošimo ir „užvilkęs jam savo chalatą, pavedęs aiškinti specialybės dalykus“ kitiems savo klausytojams[1782]. Leipcigo universitete J. Matulis parengė mokslinę disertaciją *Fotodichroizmo tyrinėjimai organinių dažų kolodijaus ir želatinos sistemose*, kurios pagrindu pats F. Weigertas šiek tiek pakoregavo savo fotoanizotropijos teoriją ir kartu su J. Matuliu 1933 m. paskelbė vokiečių žurnale *Kolloid-Beihefte*[1783] bendrą straipsnį „Die Kolloidchemischen Grundlagen der Photoanisotropie. Übersicht über das Gesamtproblem“[1784]. Hidrologo Stepono Kolupailos hidromertrinių matavimų tyrimų rezultatai buvo verčiami ir į rusų kalbą. VDU Matematikos-gamtos fakulteto mokslo darbuotojų J. P. Brazdžiūno, J. Matulio, A. Zubrio ir A. Žvirono atlikti mokslo darbai mokslinėse užsienio komandiruotėse 1933 m. buvo išspausdinti specialiuose užsienio žurnaluose, o patys tyrėjai užsienio profesorių, pas kuriais jie dirbo, atestuoti kaip gabūs ir sumanūs mokslininkai[1785]. Originalumu pasižymėjo S. Šalkauskio, A. Maceinos kultūros filosofijos tyrimai.

Visa tai ugdė lietuvių pasitikėjimą savimi, gilino įsitikinimą savosios kūrybos verte, rodė ir besikeičiantį požiūrį į Lietuvos vietą santykiuose su Vakarų kultūra. 1926 m. Vienoje studijuojantis A. Tamošaitis, aptaręs naujausią vokiečių literatūrą teisės filosofijos klausimu, darė išvadą, kad „mūsų teisininkai turi nemenkesnių galvų už kitų šalių teisininkus“. Tik „istorinės mūsų gyvenimo sąlygos“ kaltos, kad iki šiol turime šioje srityje kuklesnį įdirbį[1786]. Lietuvoje kartojama frazė „*Turime pasivyti Vakarus*“ Erikui Pempei, studijavusiam Vienoje, Amsterdame

1782 *Studentų žodis*, 1931 11 18, p. 2.

1783 Band 38, Heft 10–12.

1784 Matematikos-gamtos fakulteto tarybos posėdžio protokolas, 1936 06 16. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1924, l. 209–211.

1785 Bet grįžę į Lietuvą jie ne visada turėjo galimybių pilnai užsiimti pažangiais moksliniais tyrimais dėl specialios aparatūros, atitinkamų medžiagų stygiaus. Lietuvos vyriausybės prašyta 137 967 Lt mokslinei aparatūrai, medžiagoms įsigyti ir specialiems mokslo žurnalams steigti (VDU Matematikos-gamtos fakulteto memorandumas Lietuvos vyriausybei, 1933 12 12. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1575, l. 386).

1786 Tamošaitis, A. Keletas minčių iš naujausios vokiečių teisės filosofijos literatūros, p. 27.

ir Stokholme, jau atrodė lietuviui užgauli[1787]. Fribūre studijas baigęs teisininkas Pranas Viktoras Raulinaitis 1936 m. tiesiai teigė: „<...> *mūsų kultūrinis lygis, jei neaukštesnis, tai jokiu būdu nežemesnis už Vakarų pasaulio. Vakarai šiandien jau turi stiprių iširimo ir kultūriniai-moralinio smukimo neabejotinų žymių, kurių dar, laimei, Lietuvoje ne per daug. Vargas bus mums, kada pasisavinsime visus Vakarų tautų kultūrinius privalumus ir visas jų moralines savybes...*“[1788] Istorikas A. Šapoka, atvykęs studijų į Prahą, Vakarų kultūros atžvilgiu irgi laikėsi atsargiai: „*Jau kiek lenkiamės tam pačiam užsieniui, kurį pamatę tik stebimės, bet nerandame nieko pasigrožėtino.*“[1789] Kai kurie užsienyje matyti socialiniai reiškiniai negatyviai stebino lietuvius studentus. Vienos universiteto studentas istorikas Antanas Vasiliauskas, kaip minėta, 1932 m. stebėjosi politinėmis liberaliosios Austrijos keistenybėmis, kvestionavusiomis valstybės tapatybę ir kūrusiomis prielaidas prarasti Austrijos nepriklausomybę (1938 m. tai ir įvyko). 1936 m. birželio 22 d. einantis į paskaitas Vienos universitete buvo nušautas jau minėtas Vienos ratelio neopozityvizmo vadovas prof. M. Schlikas. Vakarų kultūra G. Valančiui atrodė turinti smukimo ženklų, nes „*atsitolinusi nuo tikrosios kultūros formos bei turinio*“[1790] (matyt, turėta galvoje religija).

Tokius lietuvių vertinimus savotiškai skatino ir tuo metu Europoje kylantys du dvasinio nuopuolio centrai: Vakaruose – hitlerinė Vokietija, Rytuose – bolševikinė Sovietų Sąjunga. Lietuviai, studijuojantys užsienyje, stebėjo, kaip daiktinės kultūros absoliutinimas, kraštutinis liberalizmas ir jo pagimdytos irgi kraštutinės nacizmo, komunizmo ideologijos kėlėsi gožti žmoniškumą, skatinti jėgos ir vieš-patavimo kultą. Jos 1939 m. ir panardino Europą į neregėto masto žmoniškumo nuopuolį, skaudžiai palietusį ir Lietuvą, su tokiu užsidegimu kilusią kurti savo kultūrą, taip pat ir per studijas užsienyje.

1787 Winglar, J. *Tapatybės kryžkelėje*, p. 127.

1788 Raulinaitis, Pr. V. Vakaruose. – *Naujoji Romuva*, 1936, nr. 35–36, p. 643. Su tokia pačia problema šiandien iš naujo susiduria Lietuva dėl kylančios naujos iracionalumo bangos Vakaruose.

1789 Šapoka, A. Šimtabokštėj Prahoje. – *Naujoji Romuva*, 1931, p. 312.

1790 Grigo Valančiaus laiškas Z. Ivinskiui iš Vienos, 1926 01 22. – LNMMB, F 29-1244).

IŠVADOS

1. Lietuvos kultūros istorijoje galima įžvelgti du nuostabiai panašius laikotarpius. Tai XVI amžiaus renesanso, reformacijos sąjūdis ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių nacionalinis atgimimas. Nors juos vieną nuo kito skyrė keli istoriniai šimtmečiai, skirtingi civilizacijos laipsniai, skirtinga lietuvių tautos tarptautinė padėtis, bet juos vienijo vienas bendras požymis – intensyvus naujų idėjų, mąstymo būdų, gyvenimo pavyzdžių importavimas iš Vakarų Europos per ten studijavusį Lietuvos akademinį jaunimą.

Pirmu atveju lietuvių keliavimas į Vakarų universitetus buvo tiesiogiai paskatintas Lietuvos krikšto – pažinti, kaip praktiškai atrodo Vakarų kultūra, pagrįsta ta krikščionybe, kuriai lietuviai taip ilgai priešinosi ir kurią priėmus, ji lietuviams dar ilgai atrodė mažai žinoma, suprantama, bet kuri dabar jau pretendavo idėjiškai vadovauti jų dvasiniam gyvenimui.

Antruoju atveju lietuviai vyko į Vakarų universitetus XX a. pradžioje ne tik gauti aukštojo mokslo žinių, bet ir ruoštis laisvės kovoms, įgyti gebėjimų talkinti savo tautai, siekiančiai laisvės ir valstybingumo. Kartu su šiais siekiais formavosi specifinė „lietuviškų reikalų“ sritis ir specialios užduotys užsienyje studijuojantiems asmenims: parengti išsivadavimo kovos taktiką, organizuoti lietuvių spaudą, aprūpinti ją raštais, kelti iš istorinės užmaršties lietuvių ir Lietuvos vardą, priminti tautai ir pasauliui senąją ir garbingą šalies istoriją, iš jos semtis pasitikėjimo savimi, joje ieškoti argumentų savo politiniam savarankiškumui pagrįsti – ruošti dirvą lietuvių tautai sugrįžti į pasaulio tautų bendriją.

2. Šie tikslai skatino užsienyje studijuojančius lietuvius vienytis, steigti savo tautines draugijas, kad organizuotu veikimu veiksmingiau pasitarnautų sau ir savo Tėvynei. Taip atsirado pirmosios lietuvių studentų draugijos užsienyje: 1898 m. – Ciuricho universitete „Lietuviškos jaunuomenės draugystė“, 1899 m. – Fribūro lietuvių studentų „Rūta“, vėliau „Lithuania“, 1902 m. – Berno universitete

„Susivienijimas“, vėliau – „Sandora“, 1904 m. – Paryžiuje „Lithuania“, 1909 m. – Belgijos Levene „Lietuva“, o katalikiškajai studentijai toliau vienijantis – „Lietuvių studentų katalikų sąjunga“ (1910 m.).

Vienu iš šių draugijų kūrimo iniciatorių ir lyderių buvo uolusis lietuvybės žadintojas ir kovotojas Juozas Petrulis (1876–1958), sukūręs ir reikšmingą lietuviškojo pilietiškumo koncepciją nutautėjusiems tėvynainiams sugrąžinti į lietuvybę. Šios koncepcijos paveikti į lietuvybę sugrįžo ir jai vėliau vaisingai dirbo Mykolas Römeris, skulptoriai Petras Rimša, Antanas Vivulskis ir kt.

3. Lietuvių studentų draugijos savo tautinį darbą užsienyje pradėjo nuo pastangų sugrąžinti Lietuvos ir lietuvio vardą į Vakarų Europos žmonių atmintį. Dėl ilgai trukusio svetimųjų valdymo vis mažiau buvo galima sutikti Vakarų Europoje žmonių, girdėjusių Lietuvos ar lietuvio vardą. Lietuvių vardu tada norėjo kalbėti lenkai, pasauliui aiškinę Lietuvą kaip Lenkijos provinciją, neigę etninį lietuvių tautos savitumą. Lietuvių valstybingumo atžvilgiu tai buvo pavojinga akcija. Paneigus lietuvių etnosocialinį savitumą, buvo galima paneigti užsieniečių akyse ir pačią lietuvių tautos teisę į valstybingumą, prarasti kitų tautų paramą šiam siekiui. Todėl lietuvybės ir jos savitumo propagavimas Vakaruose iki 1918 m. buvo svarbi užsienyje studijuojančių jaunuolių politinė akcija Lietuvos ateičiai.

Tarp Lietuvos vardui užsienyje propaguoti renginių svarbi buvo Ciuricho ir Fribūro studentų draugijų iniciatyva, atgaivinusi dar 1894 m. Amerikos lietuvių sumanymą – surengti Paryžiuje lietuvių kultūros parodą, taip pat ir tų draugijų atlikti pirmieji darbai tokią parodą rengiant. 1900 m. pasaulinėje Paryžiaus parodoje įrengtas atskiras lietuvių kultūros skyrius priminė pasauliui: lietuvių tauta gyva, turi savitą kalbą, kultūrą ir nors okupanto žiauriai slopinama, ryžtingai keliasi laisvam gyvenimui ir reikalauja sau lygių teisių pasaulio tautų bendrijoje.

4. Organizuotai veiklai lietuvius studentus užsienyje skatino ir jų pačių ekonominiai išgyvenimo vargai – siekis kolektyviai ieškoti materialinės paramos tikintis, kad kolektyvinis balsas bus greičiau išgirstas negu pavienis. Tais pačiais

1899 metais Ciuricho ir Fribūro studentų draugijų paskelbtas „Atsišaukimas“ į lietuvių visuomenę, prašant įsteigti specialią šalpos draugiją užsienyje studijuojantiems neturtingiems lietuviams remti, paskatino naujo organizuoto lietuvių studentų užsienyje šalpos judėjimo atsiradimą. Formavosi tautos raidai reikšminga situacija, kai viena organizuotumo forma (studentų draugijos) skatino kurtis kitą tautos organizuotumo formą – labdaros organizacijas („Motinėlės“, JAV 1899 m., ir Kauno 1907 m.; „Aušra“, „Parama“, Tautos fondas), skirtas pirmųjų veiklai ir sėkmei garantuoti. Tai tapo papildoma paskata tautai glaudžiau susisieti tarpusavio solidarumo ir paramos ryšiais, taip padidinant savo galias išlikti ir laimėti.

Organizuotai lietuviai studentai veikė užsienyje ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu. Nors pačių studijų užsienyje mastai ir tikslai keitėsi, bet išliko ir daug prieškario draugijų tikslų: tautinis lietuvių studentų užsienyje solidarumas, savišvieta, straipsnių rengimas lietuvių spaudai, finansinės paramos ieškojimas ir Lietuvos žinomumo užsienyje propagavimas naujomis sąlygomis, papildžius jį nauja Lietuvos problema – paieška kitų šalių paramos lietuvių pastangoms atgauti lenkų okupuotą Vilniaus kraštą.

5. Kokybiškai naują lygį finansinė parama užsienyje studijuojantiems asmenims įgijo nuo 1919 m., kai į šį procesą įsijungė atsikūrusi Lietuvos valstybė. Stipendijų skyrimas užsienyje studijuojantiems tapo valstybės politika, reglamentuota teisės aktais. Pagal 1919 m. rugpjūčio 22 d. „Taisykles skirti stipendijas aukštąjį mokslą einantiems“ teisė gauti valstybės stipendiją buvo pripažinta abiejų lyčių neturtingiems jaunuoliams. Stipendininkai privalėjo siųsti kiekvieno semestro atliktų darbų ataskaitas ministerijoms, kurios jiems skyrė stipendiją. Studijas baigęs asmuo turėjo grąžinti 30 proc. gautos stipendijos, mokėdamas kas mėnesį iš algos 10 proc., o už likusią stipendijos dalį – eiti valstybės tarnybą po dvejų metų, vėliau – pusantrų metų už kiekvienus stipendijos gavimo metus. Asmenys, nebaigę studijų arba nenorintys dirbti vyriausybės paskirto darbo,

privalėjo per penkerius metus grąžinti stipendiją su 5 proc. priedu (vėliau kai kurios taisyklės keitėsi).

Stipendijomis ir paskolomis norinčius užsienyje studijuoti rėmė ir atskiri Lietuvos bankai, savivaldybių valdybos, draugijos, privatūs fondai, tarptautinės organizacijos, tarp jų Aleksandro Humboldto, Rockefellerio fondai (pastarasis, autoriaus žiniomis, skyręs stipendijas bent dvylikai lietuvių), Vokietijos mokslų akademija, Edinburgo universitetas, Baltų institutas, Kauno prekybininkas švedas Johanas Hulstroemas, Tautų Sąjunga, Tarptautinė moterų federacija, o vėliau – ir kai kurios užsienio valstybės. Čekoslovakijos vyriausybė 1930 m. skyrė stipendiją istorikui Adolfui Šapokai, Prancūzijos vyriausybė nuo 1937 m. – keturias stipendijas prancūzų kalbai Prancūzijoje studijuoti, Anglijos Britų taryba 1935 m. ir 1939 m. – keturias stipendijas mokytis anglų kalbos, Švedija 1938 m. – pašalpą Jonui Lingiui etnologijai Stokholmo universitete studijuoti. Italijos pasiuntinybė Lietuvoje 1933 m. du kartus davė pašalpą po 2 000 lirų Romos universitete teisę ir valstybės mokslus studijuojančiam Juozui Pusdešriui.

Ši tarptautinė parama liudijo, kad Vakarų Europa jau išeina pasitikti pas ją ateinančią lietuvių tautą, kad paskubintų ir palengvintų jos žygį šia kryptimi. Tai padidino užsienyje studijuojančių ir studijas ten baigusių lietuvių skaičių.

6. Autoriaus skaičiavimu, 1900–1940 m. užsienyje studijavo 3765 studentai iš Lietuvos. Negausiai tautai ir dar per palyginti trumpą laikotarpį tai gali būti ne tik ženklus, bet ir įspūdingas skaičius. Šie tūkstančiai jaunų žmonių, gavusių išsilavinimą Vakarų Europoje, tapo Lietuvos kultūrinio elito avangardu, su kuriuo ėjo į Lietuvą kito tipo naujovės ir kitokio pasaulio matymo būdai.

7. Lietuvių studentų draugijų užsienyje veikla, jų šalpos draugijos buvo organizacinė, steigiamoji lietuvių studijų užsienyje dalis, matoma labiausiai, bet mažiausiai kalbanti apie patį studijų turinį. Svarbiausia studijų užsienyje dalis – ta konkreti idėjinė, civilizacinė Vakarų realybė, kurią lietuviai studijavo ir kuria jie siekė paveikti Lietuvos socialinės raidos pažangą.

8. Kadangi Lietuvos socialinis gyvenimas iš esmės buvo persmelktas katalikų pasaulėžiūros ir jos vertybių, o iki I pasaulinio karo užsienyje daugiausia studijavo kunigai ir katalikiškos orientacijos jaunimas, tai studijų poveikis Lietuvos socialiniam gyvenimui pirmaisiais XX a. dešimtmečiais pirmiausia reiškėsi per užsienyje studijuojančiųjų siekį Vakarų gyvenimo pavyzdžiais sumoderninti Lietuvos katalikų bažnyčios praktiką, kad ši veiksmingiau pasitarnautų lietuvybei, jos laisvės ir pažangos siekiui.

8.1 Užsienyje studijuojantys lietuviai stebėjo Vakarų visuomenėje ir pačiame Katalikų bažnyčios gyvenime vykstančias permainas, paskatintas tiek XIX a. gamtos mokslų laimėjimų, tiek ir Europoje kylančių nacionalinio ir socialinio išsivadavimo judėjimų. Iki tol Katalikų bažnyčia, raginusi visuomenę gyventi pagal savo tradiciškai suprantamus postulatus, dabar pati buvo orientuojama taikytis prie besikeičiančios, iš dalies sekuliarėjančios visuomenės, kiek kitaip aiškinti savo tiesas. Šis judėjimas Vakaruose buvo įvardytas „katalikiškuoju modernizmu“. Jo pavyzdžiu norėta moderninti ir Lietuvos katalikų bažnyčios praktiką, jos socialinę doktriną, panaudojant Lietuvos pažangai „visa tai, kas kitų šalių katalikų yra išrasta žmonių tikėjimui, dorai ir gerovei pakelti“ (A. Civinskis).

8.2 Siekdami informuoti Lietuvos kunigus ir katalikų visuomenę apie Vakarų universitetuose išgirstas, iš knygų išskaitytas reformatoriškas idėjas, ir pačioje Vakarų visuomenėje, ir Katalikų bažnyčioje vykstančias permainas, Fribūro ir Leveno universitetų lietuviai studentai rengė ir skaitė savo draugijose referatus, užsienio autorių paskaitų ir knygų anotacijas, recenzijas, apžvalginius straipsnius, svarbesnius skelbė Amerikoje ir Lietuvoje leidžiamoje lietuvių katalikiškoje spaudoje. Vieni iš tų referatų (ypač Lietuvos istorijos temomis) žadino lietuvių tautinę sąmonę, kiti platino neotomistinės filosofijos idėjas, treti vertino įvairius ano meto Lietuvos kultūrinio, politinio gyvenimo įvykius katalikybės idealų požiūriu, ketvirti polemizavo su lenkais, darvinistais, socialistais, „pirmeiviais“ pasaulėžiūros ir būsimo Lietuvos socialinio susitvarkymo klausimais.

Visa ši studentų lietuvių užsienyje veikla buvo svarbi tuo, kad teikė galimybių Lietuvos katalikų bendruomenei, katalikiškos spaudos redakcijoms, kunigų seminarijų, Peterburgo katalikų dvasinės akademijos profesoriams, klierikams operatyviai susipažinti su Vakarų katalikiškosios filosofijos (metodologijos), sociologijos idėjomis, ten vykstančiomis permainomis su intencija visa tai panaudoti Lietuvos katalikų bažnyčios veiklai atnaujinti.

8.3 Sykiu lietuviai studentai matė, kad šis judėjimas Vakaruose, kai jis nukrypo į kai kurių pagrindinių katalikų teologinės dogmatikos postulatų kritiką, sulaukė popiežiaus Pijaus X enciklikos *Pascendi dominici gregis* (1907 09 08), pasmerkusios modernistus. Vengiant tokios konfrontacijos, siūlyta atnaujinti Lietuvos katalikų bažnyčios gyvenimą idėjomis, kurios aiškiai nesikirto su nusistovėjusiomis katalikybės tiesomis, bet buvo aktualios lietuvių tautai, kylančiai laisvam gyvenimui. Tokiomis idėjomis jie laikė: 1) lietuvybę, 2) atvirumą mokslo pažangai, 3) socialinį teisingumą, 4) tolerancijją ir kai kurias kitas idėjas, priartinančias Bažnyčios praktiką prie demokratėjančios ir valstybingumo siekiančios lietuvių tautos.

8.4 Pirmiausia raginta Bažnyčią sugrįžti į lietuvybę – įveikti feodalizmo liekaną – polonizmo tradiciją. Šiuo požiūriu Fribūro lietuvių studentų draugijos narys Jurgis Matulaitis skaitė draugijos susirinkime programinės reikšmės referatą „Keli žodžiai į mūsų Kunigėlius“ (paskelbtas 1903 m.), nubrėžusį pagrindines Lietuvos katalikų bažnyčios modernėjimo (lietuvėjimo) gaires, kuriomis ji pasitarnautų tautos atgimimui ir atkurtų savo pačios autoritetą ir prestižą tautoje. Kritikavo sulenkėjusius Lietuvos kunigus už lietuvių kalbos niekinimą, už jų bandymą savo atvirą priešiškumą lietuvių tautiniam atgimimui dangstyti tariama jo grėsme tikėjimui. Kvietė kunigus darbais Tėvynei pelnyti žmonių pasitikėjimą ir tuo stiprinti jų tikėjimą: „*Mums nepatinka inteligentų laikraščių turinys, įsteikime geresnius. Draudžiame žmonėms skaityti kai kurias knygas, duokime jiems geresnių. Jei išmanome peikti, tai išmokime ir dirbti.*“ Priminė kunigams ir atsakomybę

dėl lietuviškos bažnytinės literatūros apleidimo: krikščionybė Lietuvoje galiojanti jau penktą amžių, bet iki šiol nėra net katekizmo, parašyto tinkama lietuvių kalba. Barė ir tuos, kurie savo kultūrinį pasyvumą teisino neišplėtota („neišdirbta“) lietuvių kalba arba negebėjimu parašyti gerą veikalą. Kaip stimulą dirbti J. Matulaitis rodė Lietuvos kunigams sektinus kitų Europos tautų pavyzdžius – „*matome kitose tautose vyskupus ir kunigus, žengiančius savo tautų priekyje. Už tai žmonės ten ir glaudžiasi prie kunigų, juos gerbia, jų klauso kaip savo vadų*“. Tėvynės meilė esanti dorovinė pareiga, kurios vykdymo pavyzdžiu turįs būti kunigas.

J. Matulaitis nekėlė jokio katalikų dogmatikai jautraus klausimo, kvietė pirmiausia atsinaujinti ne pačią katalikybę kaip doktriną, o tik jos santykį su lietuvių tauta, kad iš to laimėtų ir tauta, ir tikėjimas. Vakaruose nacionalinių kalbų vartojimo bažnyčios praktikoje klausimas tuo metu nepriklausė modernizmui, nes tai buvo praeitas etapas. Lietuvoje jis daugeliu atvejų tebebuvo aktualus iki pat Nepriklausomybės atgavimo (1918 m.), o kai kur ir Nepriklausomybės pradžioje.

8.5 *Atvirumas mokslų pažangai.* Užsienyje studijuojantys kunigai (S. Šultė, M. Reinys, P. Kuraitis, S. Šalkauskis) ragino Katalikų bažnyčią suartėti ne tik su etnografine, bet ir su mokslu apsiginkluojančia lietuvybe – atsiverti mokslų pažangai, pirmiausia Ch. Darwino evoliucijos teorijai, skelbusiai ne tik gyvybės formų kaitą, bet ir aukštesniųjų gyvybės formų atsiradimą iš žemesniųjų, vertusiai Katalikų bažnyčią iš naujo apsvarstyti dieviškosios žmogaus kilmės argumentaciją. Ši teorija tada buvo aršių pasaulėžiūros kovų centras. Fribūro ir Leveno universitetų lietuviai studentai, rašydami tuo klausimu užsienio autorių veikalų recenzijas, anotacijas, skelbė ne tik bendrą nuostatą, kad Ch. Darwino evoliucijos teorija neprieštarauja tikėjimui, bet ir teikė tam naujų argumentų. Fribūro universiteto studentas Simonas Šultė 1909 m. referate „Dabarties mokslo stovis evoliucijos klausimu“ (1910 m. paskelbtas *Draugijoje*), remdamasis Aurelijaus Augustino ir Tomo Akviniečio idėja, įrodinėjo, kad evoliucijos teorija nepaneigianti dieviškos žmogaus kilmės, nes Dievas sutvėręs visas gyvūnų rūšis ne iš karto, o

tik jų „sėklas“. Vakaruose ši katalikiškos apologetikos idėja buvo žinoma kaip „katalikiškasis transformizmas“. S. Šultė buvo pirmasis, įvedęs ją į lietuvių katalikų apologetinę literatūrą. Jis buvo pirmasis ir propaguodamas Lietuvoje Vakarų biologų, genetikų Hugo de Vrieso (1848–1935), Alberto von Köllikerio (1817–1905), Sergėjaus Korschinskio (1861–1900) „staigių šuolių“ teoriją, pagal kurią tobulesnės gyvybės formos kilusios iš žemesniųjų ne palaipsniui, kaip manė Ch. Darwinas, bet šuoliu. Šiuo Vakarų autorių argumentu S. Šultė darė lietuvių katalikiškąją apologetiką labiau mokslinę, sunkiau kritikos pažeidžiamą.

8.6 Iš užsienyje studijavusių lietuvių kunigų S. Šultė buvo bene labiausiai išsilavinęs ir toliausiai pažengęs skelbdamas socialines reformas krikščionybės idealų pagrindu. Studijuodamas 1905–1913 m. trijuose Vakarų Europos universitetuose (Fribūro, Leveno ir Romos „Angelicum“) ir studijas baigęs dvigubu daktaratu (filosofijos (1908 m. Levene), teologijos (Romos „Angelicum“ 1913 m.), jis buvo gerai pažinęs pagrindinių ano meto Vakarų Europos katalikų sociologų, taip pat ir „krikščioniškojo socializmo“ autorių (A. Weisso, M. Turmano, G. Sorelio, Andre Gide, Alberto de Muno, S. Depluage'o ir kt.) veikalus, taip pat K. Marxo *Kapitalą*, *Gotos programos kritiką*, ypač jo vertės teoriją, popiežiaus Leono XIII encikliką *Rerum novarum*, be to, praktiškai stebėjęs Rusijoje vykusios socialistinės revoliucijos įvykius ir sugebėjęs iš jų padaryti ateities atžvilgiu adekvačias išvadas. Sukritikavęs laisvosios konkurencijos kapitalizmą ir socializmą, kaip vienpusiškas socialines sistemas, ateities socialinę santvarką grindė jų integracija, taip iš esmės nuspėdamas Vakaruose vėliau, XX a. šeštajame dešimtyje, susiformavusią konvergencijos teoriją, kurios tęsinys – šiuolaikinė socialinė teisinė valstybė.

S. Šultė buvo ir vienas iš tų nedaugelio XX a. pradžios Lietuvos kunigų, savo raštais ryžtingai stojusių vargstančiųjų pusėn ir tam kvietusių pačią Bažnyčią. Skelbė neišvengiamą žlugimą santvarkų, gimdančių skurdą, socialinę nelygybę, išnaudojimą ir nedarbu įteisintas privilegijas. Skaitlinguose savo darbuose grindė katalikų bažnyčios socialinę programą, daugeliu atvejų artimą šiuolaikinei

socialinei teisinei valstybei.

Neotomistinę filosofiją kvietė plačiau atsiverti gamtos mokslams, empirinio pažinimo metodams, G. Hegelio dialektikai, pabrėžė išskirtinę metodų svarbą pažinimo rezultatų patikimumui, naujovių įtikinamumui ir priimtinumui garantuoti. Autoritetais grindžiamas teorijas vertino kaip neturinčias mokslinės vertės.

8.7 S. Šultė 1921 m. pirmasis įvedė į Lietuvos katalikų sociologiją žmogaus teisių problemą kaip ji buvo suformuluota 1789 m. prancūzų *Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje*. Jis pirmasis šią *Deklaraciją* išvertė į lietuvių kalbą ir pirmasis ją kritikavo už liberalistinę (individualistinę) žmogaus teisių sampratą, atskyrusią žmogaus teises nuo pareigų ir tuo paskatinusią įvairias socialines destrukcijas. Teisių ir pareigų proporcingumą laikė objektyviu metodu visuomenei „išgydyti", teisingiau (pagal pareigų vykdymą) paskirstant turtus. „Kas atsisako nuo pareigų, tas ir savo teisių pats išsižada." Tuo remdamasis, ragino nusavinti Lietuvoje dvarus kaip istorines privilegijas ir nemokėti kompensacijų. Tačiau teisingumą laikė nepakankamu socialiniams santykiams humanizuoti, nes teisingumas tik draudžiąs kenkti artimui, bet neįsako jam padėti. Siūlė teisingumą papildyti artimo meile, t. y. ir šiuo atžvilgiu plėtoti katalikų socialinę doktriną šiuolaikinės socialinės teisinės valstybės linkme.

Ragino Katalikų bažnyčią atsiverti ir tolerancijai, įsileisti į naujojo gyvenimo kūrybą kuo daugiau tautiečių su įvairiomis pažiūromis. Tolerancijos stygių laikė ir kliūtimi efektyviau panaudoti užsienyje įgytą dvasinį potencialą: studijas užsienyje baigę asmenys buvo dažnai verčiami slėpti savo pažiūras už autoritetų, atsargiai naudoti užsienyje įgytas kvalifikacijas. Pačiam S. Šultei polemikoje su A. Jakštu teko net aiškintis, kad jo pažiūros – tai ne jo, o tik jo profesorių, kad jis tik perpasakojąs „gautas užsienio universitatėj žinias".

8.8 Siekta naujai nusistatyti katalikybės santykį su tuo metu sparčiai besivystančiu psichologijos mokslu, su jo rezultatų panaudojimu religijos naudai. Leveno universiteto studentai M. Reinys ir P. Kuraitis kritikavo pozityvistinės orientacijos

Vakarų autorių bandymą traktuoti religiją kaip grynai psichologinį reiškinį ir tuo pagrindu kurti „bedogmę religiją“. Tai buvo ta sritis, kurioje užsienyje studijuojantys pirmą kartą kritiškai vertino Vakarų kultūrą – „ne viskas priimtina, kas iš Vakarų ateina“. M. Reinys, specialiai studijavęs psichologiją Leveno universitete, siekė psichologijos požiūriu taip formuluoti ir struktūrinti pažinimo rezultatus, kad juos būtų lengviau suvokti, o katalikų idėjas įtaigiau skleisti per naujai civilizacijos kuriamas komunikacijos priemones.

9. *Katalikų apologetikos moderninimas dialogu.* Užsienyje studijuojantys kunigai (S. Šultė, B. Andriuška) pirmieji į lietuvių katalikiškos apologetikos praktiką įvedė dialogą kaip metodą pasaulėžiūrų kovoms demokratinti. Jie matė šį metodą taikomą Vakarų katalikų praktikoje, suprato jo naudą, siekė jį perkelti ir į Lietuvos praktiką, kad skirtingų pasaulėžiūrų žmonės įgytų daugiau civilizuotų priemonių susikalbėti, taikiau gyventi. Dialogas nereikalavo iš dalyvių didesnio vartojamų sąvokų apibrėžtumo, samprotavimų loginės precizijos, sistemingumo; jis buvo prieinamas įvairaus išsilavinimo žmonėms, nes įrodomoji arba ginamoji tezė grindžiama pusiau moksliniais, pusiau literatūriniais, psichologiniais arba tiesiog iš realaus gyvenimo parinktais pavyzdžiais, galinčiais sukelti įrodinėjamų tiesų naudai palankių emocijų ir paveikti asmenį apsispręsti.

Dialogas buvo naujovė dar ir ta prasme, kad formavo naują apologetikos taktiką: siekė užmegzti pokalbį ne su abstrakčia visuomene ir ne iš tolo, o su visiškai konkrečiu asmeniu, įtraukiant jį į polemiką su kitaip mąstančiu, kad, oponento argumentų veikiamas, pats dalyvautų nusistatant katalikybei palankias savo pažiūras per įtikinėjimą ir įsitikinimą. Tai darė apologetikos praktiką ne tik demokratiškesnę, bet ir intelektualesnę, išradingesnę, o pačią katalikybę – labiau pasitikinčią savo tiesomis, jų argumentais ir galiausiai – modernesnę.

10. Didinant katalikų praktikoje žmoniškumo įkrovą, reikšmingumu išsiskyrė M. Pečkauskaitės – Šatrijos Raganos studijos Ciuricho ir Fribūro universitetuose 1904–1906 m., įvedusios į Lietuvos socialinę apyvartą ten išklausytų profesorių

F. W. Foersterio, R. Saitschiko ir M. de Munnyncko „dorovinio humanizmo“ koncepciją. Ja siekta pažadinti ir maksimaliai panaudoti katalikybėje slypinčias dorines potencijas žmonių santykiams humanizuoti. Ypač propaguotas F. Foersterio raginimas paversti dorovę universaliu kriterijumi bet kurios žmogaus veiklos žmoniškumui, teisingumui, ekonominiam naudingumui matuoti: „kas klaidingas dorovėje, tas negali būti teisus politikoje“, „juo žmogus aukščiau pakyla dorovėje, tuo darbščiau ir sąžiningiau jis dirba“, „kas atsisako nuo sąžiningumo vienoje srityje, tas iš vis atsisako nuo sąžiningumo“. Kristų Foersteris irgi vaizdavo kaip artimui pasišventusio žmogaus idealą. Šias F. Foersterio pažiūras M. Pečkauskaitė integravo su Fribūro universitete klausyto prof. M. de Munnyncko „gėrio maksimumo“ idėja, irgi raginusia asmenį panaudoti visas jo turimas priemones (mokytumą, pareigybę, nuosavybę) „gėrio maksimai“ didinti. Šioms idėjoms skelbti ir plėtoti Lietuvoje M. Pečkauskaitė skyrė visą savo pedagoginę, literatūrinę kūrybą, siekdama ir žmoniškumo pažanga sustiprinti laisvam gyvenimui kylančią lietuvių tautą.

Užsienyje studijavusių lietuvių pastangas sumoderninti Lietuvos katalikų bažnyčios praktiką kai kuriomis Vakarų idėjomis galima vertinti kaip lietuviškąjį modernizmą, gerokai besiskiriantį nuo vakarietiško, bet vakarietiškojo paskatintą ir kai kuriomis jo idėjomis aprūpintą.

11. Studijų užsienyje situacija radikaliai pasikeitė atsikūrus Lietuvos valstybei. Atgauta laisvė pakurstė masinį jaunimo entuziazmą veikti, siekti mokslo, taip pat – ir užsienyje, dirbti sau ir savo suvargusiai Tėvynei, tiek metų niokotai svetimųjų. Atsiveriantis pasaulis masino ir provokavo, kurstė didžiulį žinių troškulį, norą aprėpti atsiveriančio pasaulio įvairovę ir begalybę, kartais net nesusimąsčius, ar pakaks tam jėgų. Todėl lietuvių studijos užsienyje kartais tapdavo ne tik naujų idėjų pasisavinimo, drąsių sumanymų, pasiryžimų, bet ir asmeninio heroizmo lauku.

Masino noras pažinti ne tik atsiveriantį pasaulį, bet ir pačius save, ypač

reikšmingiausius savo tautos kūrinius: lietuvių kalbą – vieną seniausių indoeuropiečių kalbų, LDK, sustabdžiusią mongolų totorių (Aukso ordos) veržimąsi į Vakarus, Kryžiuočių ordino agresiją XIII–XIV a. – į rytus (šias temas užsienio universitetuose vienaip ar kitaip nagrinėjo istorikai Z. Ivinskis, J. Jakštas, K. Avižonis, J. Jakobsonas, A. Vasiliauskas, kalbininkai A. Salys, Pr. Skardžius) ir tris Lietuvos Statutus, kurie valstybės demokratinimo ir asmens (bajoro) teisių apsaugos požiūriu Vakarų teisinę mintį XVI a. buvo toli aplenkę. Šiais savo kūriniais lietuvių tauta atrodė reikšminga tarp ano meto Europos tautų. Studijos užsienyje teikė papildomų galimybių juos pažinti – pasinaudoti užsienio šalių archyvais, kitų tautų sukurtais istorinio pažinimo metodais, žymių mokslininkų konsultacijomis, patarimais.

12. Plečiantis studijų užsienyje objektui ir geografijai, veržtasi į užsienio universitetus studijuoti ir tokius aktualiais tampančius mokslus kaip sanskritologija, judaistika, geopolitika, jūreivystė, aerologija, etnologija, archeologija, karyba, žurnalistika, užsienio prekyba, gydomoji pedagogika, įvairios naujojo auklėjimo sistemos, atskiros medicinos sritys. Kai kurie iš tų mokslų, pirmą kartą su jais susidūrus, atrodė net egzotiški, o kai kuriuos iš jų studijuoti kartais tekdavo leistis ir į egzotiškus kraštus.

Šiuo entuziazmu pažadintos energijos buvo palytėtas ne vienas lietuvis. „*Kaip laukinis puoliau į visus atsivėrusius įėjimus, kur tik tikėjausi rasti informacijos*“, – rašė studijas Paryžiuje pradėjęs teatralas Juozas Miltinis. Panašaus entuziazmo buvo pažadintas ir kalbininkas Juozas Bukota, 1925 m. atvykęs į Paryžiaus universitetą studijuoti sanskrito, eksperimentinės fonetikos ir lyginamosios kalbotyros ir ruoštis profesūrai VDU. Šių studijų ėmėsi ne tik su dideliu uolumu, bet ir mastu. Jis klausė prof. A. Meillet indoeuropiečių kalbos žodyno, žodžių istorijos, lotynų kalbos etimologijos, įvairių kalbų (senosios bulgarų, sanskrito, serbų-kroatų) gramatikų, indoarijų ir dravidų kalbotyros, indų Rigvedų paskaitų. Susidomėjęs eksperimentine fonetika, įsirašė net į Paryžiaus universiteto

Matematikos-gamtos fakultetą, ten studijavo akustiką, dujų teoriją, mechaniką, aiškinosi matematikos ir fizikos priemonėmis garsų formavimosi mechanizmą, mokėsi dirbti fonetikos laboratorijoje su specialia aparatūra, kad ją pasitelkęs vėliau galėtų tyrinėti lietuvių kalbą (to Lietuvoje dar niekas nebuvo daręs). Šia idėja jis sudomino ir Lietuvos vyriausybę, kuri pritarė jo ketinimui ir paskyrė 1 500 Lt paskolos fonetikos aparatūrai įsigyti. Lyginamosios kalbotyros žinioms pagilinti J. Bukota 1928–1929 m. žiemos semestrui persikėlė į Leipcigo universitetą pas senosios lietuvių raštijos žinovą prof. Jurgį Gerulį, kurio paveiktas dar pakoregavo savo mokslinių interesų kryptį ir, J. Gerulio vadovaujamas, ėmėsi rašyti doktoratą *Bretkūno biblijos kalba*.

Taip plačiai užsimojus paaiškėjo, kad šešeri metai – tam pernelyg trumpas laikas, kad studijų pažanga tų mokslų srityje pasiektų tą lygį, kuris leistų įgyti aukštojo mokslo diplomą ir atidarytų duris į VDU profesūrą. 1929 m., pasibaigus stipendijos terminui, be to, dar sušlubavus sveikatai, Juozas Bukota buvo priverstas 1930 m. nutraukti studijas ir grįžti į Lietuvą neaprėpęs neaprėpiamo.

13. Su panašiu užmoju studijų ėmėsi ir istorikas Alfonsas Koncė Leipcigo universitete, teisininkė Jonė Deveikė-Navakienė Paryžiaus, Antanas Poškevičius-Poška Bombėjaus ir Kalkutos universitetuose. Pastarasis išvykęs į Indiją ir 1931 m. įstojęs į Bombėjaus universitetą, šešerius metus ten tyrinėjo lietuvių ir indoarijų kultūrinio giminingumo paslaptis, vadovaujamas Bombėjaus universiteto Avestos (senųjų arijų), orientalistikos ir iranologijos žinovo dr. J. J. Moodi'o ir zoroastriečio N. A. Thoothi'o. Savo atvykimu A. Poška sakė sukėlęs didelį indų mokslininkų susidomėjimą lietuvių kalba, kultūra ir menu: be lietuvių kalbos indų mokslininkams buvę sunku nustatyti, kuri iš senųjų arijų kalbų – Avestos ar sanskritas – yra senesnė. Ten apgynęs rašto darbą *Arijai, jų kilmė ir migracijos*, A. Poška gavo magistro diplomą ir ėmėsi disertacijos antropologine tema *Šina kalba kalbančių tautelių fizinės savybės Šiaurės Vakarų Himalajuose*, kurios santrauką išleido Londone atskira knygute *Who ist Aryans?*, joje įrodinėjo, kad

vokiečiai neturi nieko bendra su arijais, nes arijai – šiauriečiai. Dalį savo tyrinėjimų A. Poška publikavo Bengalijos geografiniame žurnale *Bhogul*, anglų kalba leidžiamame žurnale *The Modern Review* – straipsnį „Lietuva – mistiškas dainų kraštas“ (angl. „Lithuania – the Mystic Land of Songs“), kuriame aprašė lietuvių tautos istoriją, senovės tikybą, papročius, liaudies dainas. Kartu su sanskritistu dr. Pra Natu vertė į lietuvių kalbą svarbų sanskrito veikalą *Bhaghavadgyta*, aiškinusį inkarnacijos idėją. Pats A. Poška sakė savo tyrimais siekęs ne tiek išspręsti lietuvių ir indoarijų giminystės klausimą, kiek naujai atkreipti Indijos ir Lietuvos mokslininkų dėmesį į šią problemą.

Jo studijos Indijoje atitiko ir antrąją ano meto lietuvių studijų užsienyje užduotį – platinti Lietuvos vardą ir už Europos ribų, drąsiai ieškoti lietuvių tautos kultūrinio buvimo pasaulyje pėdsakų, kitų tautų jau minimų, bet menkai tyrinėjamų pačių lietuvių.

Šiuo metu bandoma iš naujo atrasti Antaną Pošką, įvertinti jo indologinius tyrinėjimus, pripažįstant jį vienu iš mokslinės indologijos pradininkų Lietuvoje. Toks pripažinimas ateina ir iš Indijos: Kalkutos universitetas 2014 m. lapkričio 28 d. suteikė A. Poškai garbės daktaro vardą po mirties, atidengė jam skirtą atminimo lentą.

Sanskritologija kaip mokslo šaka XX a. pradžioje domėjosi ir daugiau lietuvių: klaipėdiškis Martynas Bejaminas Laužemis, veikęs po 1872 m. Indijoje kaip misionierius, vėliau – Vydūnas. Sanskritą ir Indijos religijų istoriją Fribūro universitete (prof. Alfredas Rousselas) 1908–1911 m. studijavo Blažiejus Česnys. Apie senovės indų vedose, Puranų, Upanišadų knygose ir kituose kūriniuose slypinčius „*neišpasakytai didelius dvasios turtus*“ 1919–1920 m. rašė minėtas Simonas Šultė. Sanskritą Prahos vokiečių universitete (prof. Morizas Winternitzas) nuo 1931 m. studijavo Lietuvos pilietis Dimitrijus Markovičius, vėliau studijas tęsęs Madrido universitete. Paryžiaus universitete ir „Indijos civilizacijos institute“ (prof. E. Benveniste'as, L. Renou, J. Blochas) šiuo klausimu 1933–1935 m. specializavosi

Ričardas Mironas, studijų metu išvertęs į lietuvių kalbą kelis *Rigvedų* poetinius himnus.

14. Siekis pažinti nepažintas kultūras skatino keliauti studijų ir į tuos užsienio universitetus, kuriuos lietuviai rinkosi rečiau. Islandijos Reikjaviko universitete islandų kalbą 1936–1939 m. studijavo T. Bieliackinas, norėdamas išversti į lietuvių kalbą pasaulinės literatūros veikalais laikomas islandų sagas ir *Edą*. Antanas Staniukynas, Aleksandras Grigaitis lankė Jeruzalės Biblijos institutą norėdami pažinti krikščionybės pradžią, o Juozas Povilaitis – Jeruzalės Hebrajų universitetą siekdamas pažinti istorinę žydų religiją ir kultūrą.

15. Siekis atskleisti geografinio veiksnio reikšmę krašto ūkio struktūrai, vidaus ir užsienio politikai, kultūrų specifikai, net tautos charakteriui skatino lietuvius studijuoti užsienyje ir naują mokslo šaką, kuri tik formavosi, – geopolitiką. Šias studijas, dar specialiai šiuo terminu neįvardytas, 1917 m. pradėjo Šveicarijos Fribūro universitete S. Šalkauskis ir K. Pakštas: pirmasis manė, kad Lietuvos geografinė padėtis lėmė senosios lietuvių kultūros specifiką kaip Vakarų ir Rytų kultūrų sintezę, antrasis, apgynęs Fribūro universitete disertaciją *Lietuvos klimatas*, geografinę Lietuvos padėtį tyrė lietuvių tautos egzistencinio saugumo požiūriu ir ją vertino kaip nesaugią. Studijuoti geopolitiką kaip akademinę discipliną lietuviai ėmė vykti į užsienį tik nuo ketvirtojo dešimtmečio: į Graco universitetą – A. Butkus, M. Šeškus, į Berlyno – Vladas Vilimas.

16. Su geopolitika tiesiogiai siejosi ir jūreivystės studijos. Atgavus 1923 m. Klaipėdos kraštą, Lietuvai atsivėrė naujo tipo geografinis veiksnys – priėjimas prie jūros, o su juo ir naujos galimybės plėtoti naujas ūkio sritis ir jas įvaldančias naujas profesijas, specialybes. Rengti šiai sričiai specialistus irgi imtasi per studijas užsienyje, pasiuntus 1925 m. į Suomijos Abo (Turku) jūrų navigacijos mokyklą keturiolika Kauno aukštesniosios technikos mokyklos studentų, paskyrus jiems stipendijas po 250 Lt ir įsteigus toje mokykloje Lietuvos vyriausybės išlaikomą paralelinę klasę. Joje mokyta jūrų navigacijos dalykų ir trijų užsienio kalbų:

švedų, vokiečių ir anglų. Tolimojo plaukiojimo stažą šios mokyklos lietuviai atliko dvejuose Gustavo Erixono prekybos laivybos buriniuose laivuose „Olivebank“ ir „Archibald Russel“, plaukiančiuose iš Europos į Australiją. Dėl šioje kelionėje patirtų nelaimių ir sunkumų į Suomijos Abo (Turku) navigacijos institutą grįžo ir studijas 1930 m. baigė tik dešimt lietuvių jūreivių, tapusių ir pirmaisiais naujosios Lietuvos jūrininkais.

Didėjant jūreivių poreikiui, mokytis jūreivystės nuo 1937–1938 m. imta siųsti kandidatus ne tik į Suomijos, bet ir į Prancūzijos, Italijos, Latvijos, Belgijos, Olandijos jūrų mokyklas. 1939 m. jūreivystės užsienyje mokėsi 37 lietuviai: Latvijoje – 12, Italijoje – 9, Prancūzijoje – 5 ir Suomijoje – 4. Jų skaičiaus augimas rodė Lietuvos prekybos laivyno plėtrą ir jo reikšmės ekonomikos raidai augimą. Be to, plečiantis laivininkystei nuo 1936 m. keliauta į užsienio jūrų mokyklas ir universitetus (Genujos, Berlyno Šarlotenburgo, Italijos Livorno, Prancūzijos Tulono, Hamburgo, Kylio) studijuoti ne tik jūreivystę, bet ir su ja susijusius dalykus: laivų statybą, laivų mechaniką, jūrų prekybos teisę, mokytis valdyti karo laivus, pažinti modernią karo laivų ginkluotę, jos naudojimo taktiką, o plaukiojimo praktiką atlikinėti Italijos, Prancūzijos prekybos ir karo laivuose, tarp jų – ir į povandeninuose. P. J. Labanauskas ir V. Kuizinas buvo pirmieji nepriklausomos Lietuvos jūrininkai, studijavę jūrų karybą Italijos ir Prancūzijos karo laivyne ir įgiję jūrų karininkų laipsnius, 1935 m. paskirti į Lietuvos karo laivą „Prezidentas Antanas Smetona“, į artilerijos karininkų pareigas.

17. *Filosofijos studijos*. Tarp užsienyje studijuojamų dvasinių dalykų svarbią integruojančią vietą užėmė filosofija, kurios reikšmė sieta su metodologine mąstymo kultūra ir su strateginio mokslų tikslo formulavimu. Filosofija, traktuodama žmogų kaip visų problemų priežastį ir tikslą, visus kitus mokslus orientavo antropocentriškai, t. y. jų problemas aiškino kaip paties žmogaus egzistencijos saugumo ir gerovės kūrimo problemas. Todėl filosofijos studijomis siekta pratinti įvairių specialybių studentus prie sisteminio, kritiško ir antropocentriškai

orientuoto mąstymo.

Lietuvoje iki I pasaulinio karo nebuvo praktinio filosofijos poreikio, ja sistemingiau domėjosi teologai kaip pradine ir būtina teologinių studijų dalimi. Vėliau šio dalyko poreikis plėtėsi.

1900–1940 m. filosofiją lietuviai studijavo daugiau kaip keturiasdešimtyje užsienio aukštųjų ir specialiųjų mokyklų, dažniausiai – neotomistinę, perėmusią antikos Aristotelio, Aurelijaus Augustino, viduramžių filosofo Tomo Akviniečio kai kuriuos realistinius principus, juos derindami su katalikų teologija ir naujausiais mokslo laimėjimais. Tokios orientacijos filosofija buvo dėstoma ir Lietuvos dvasinėse seminarijose, vėliau VDU Teologijos filosofijos fakultete, ją dėstė ir asmenys, baigę filosofijos studijas Vakarų Europos katalikiškose mokyklose.

Tai, kad filosofiją iki I pasaulinio karo dažniausiai studijavo teologai, nereiškia, kad filosofija tuo metu tarnavo tik teologijai. Daug kunigų tada buvo tarp pirmųjų Lietuvos kultūrininkų, kurie irgi steigė ir redagavo lietuviškus žurnalus, laikraščius (*Tėvynės sargą* 1896–1904, *Žinyčią* 1900–1902, *Draugiją* 1907–1914, *Šaltinį* 1906–1914), į juos rašė, juose svarstė įvairius atgimstančios tautos reikalus, jų straipsniuose atsispindėjo ir studijuojančių jaunuolių filosofinis išsilavinimas, veikęs tautinio atgimimo pradžioje ir filosofinės kultūros tapsmą, įvedinėjo į tautos leksikoną pradines filosofijos sąvokas, jų lietuvišką terminiją, rodė jų loginę reikšmę sudėtingėjančioms mintims reikšti ir tvarkyti.

Filosofiją Vakarų Europos universitetuose lietuviai iš esmės studijavo kaip pagalbinę specialiųjų mokslų discipliną. Ji apimdavo įvairius kursus, bet dažniausiai – filosofijos įvadą (pagrindinių filosofijos sąvokų paaiškinimą) ir filosofijos istoriją, kuria norėta supažindinti studentus su istoriškai besikeitusiu požiūriu į žmogų, į jo egzistencijos prasmę ir žmogaus pastangas pažinti ir įvaldyti tą pasaulį, į kurį jis esąs be savo valios „įmestas“ gimimu ir taip pasmerktas nuolatinei kovai dėl žmogiško buvimo jame.

Per studijas užsienyje lietuviai turėjo progos susipažinti su visomis

pagrindinėmis ano meto Vakarų Europos filosofijos srovėmis: egzistencializmu, „gyvenimo filosofija“, neovitalizmu, fenomenologija, kritine ontologija, ypač neopozityvizmu, kuriuo tada rėmėsi daug realistiškai orientuotų specialiųjų mokslų (psichologija, pedagogika, sociologija, etnologija, jurisprudencija, gamtos mokslai). Nemažai lietuvių (K. Dausa, L. Nastopka, A. Gučas, A. Bagdonavičiūtė, A. Puodžiukynas) Vienos universitete klausė įvairių filosofijos kursų („Matematikos filosofijos įvadas“, „Gamtos filosofija“, „Priežastingumo dėsnis ir valios laisvė“, „Etika“), kuriuos dėstė Vienos ratelio neopozityvistai: M. Schlickas, H. Hahnas, V. Kraftas, H. Thierringas arba jų metodus plačiai taikantys psichologijos, pedagogikos profesoriai (Ch. ir K. Bühleriai, J. Piaget, G. Kerschensteineris, M. Montessori, P. Petersenas, O. Decroly). H. Kelseno, atstovavusio teisiniam pozityvizmui (normatyvizmui), studentais Kelno ir Vienos universitetuose įvairiu laiku buvo D. Cesevičius, D. Krivickas, A. Tamošaitis, pastarasis H. Kelsenui vadovaujant rašė disertaciją Vienos universitete.

Gausiai studijuota ir pas kitus garsius filosofus: egzistencialistus – K. Jaspersą, M. Heideggerį, E. Grisebachą (P. Katilius, V. Gustainis, J. Girnius, M. Vorobjovas, J. Laužikas), fenomenologą E. Husserlį (kaunietis E. Levinas 1930 m.), neokantininkus E. Cassirerį (J. Vabalas-Gudaitis), P. Natorpą (M. Draugelytė-Galdikienė), neovitalistą Hansą Drieschą (A. Salys, P. Skardžius), filosofą, psichologą Wilhelmą Wundtą (J. Biliūnas 1903 m., J. Steponavičius, pastarasis, vadovaujamas W. Wundto, 1912 m. pirmas iš lietuvių parengė eksperimentinės psichologijos disertaciją). Daug klausytojų iš Lietuvos Berlyno ir Kelno universitetuose turėjo kritinės ontologijos kūrėjas Nikolai'us Hartmannas. Jo skaitomų įvairių filosofijos kursų studentais yra buvę istorikai Zenonas Ivinskis, Alfonsas Koncė, filologas Jurgis Stikliorius, ekonomistas Domas Cesevičius. N. Hartmannui vadovaujant filosofas K. Dausa Berlyno universitete rašė disertaciją iš F. Nietzsche's, L. Klage's ir M. Schelerio antropologijos. Per Paryžiuje studijavusius J. Keliuotį, J. Miltinį, V. Kličmaną Lietuvoje plito bergsonizmo filosofija ir jos idėjinis dinamizmas.

18. Lietuvių studijuota ir pas daugelį kitų mokslo sričių žymių profesorių: pas kvantų mechanikos kūrėjus M. Plancką ir E. Schrödingerį Vienoje – A. Gučas, Ciuriche – A. Berkovičius. Žymių matematikų ir matematinės logikos pradininkų D. Hilberto ir P. Bernayso studentu Giotingeno universitete buvo astronomas A. Juška, aibių teorijos kūrėjo G. Cantoro – Halės universitete prieš I pasaulinį karą – M. Šubas, reliatyvumo teorijos kūrėjo Alberto Einsteino paskaitų Paryžiaus universitete 1930 m. klausė V. Soblys. Studijuota ir pas visus pagrindinius XX a. pradžios naujojo auklėjimo sistemų kūrėjus (G. Kerschensteinerį, M. Montessori, O. Decroly, P. Peterseną).

19. Vienos universitete sociologiją, ekonomiką, teisę studijavę lietuviai itin mėgo prof. Othmarą Spanną, kūrusį socialinę, antiliberalistinę filosofiją, vadinamą sociologiniu universalizmu, grindusią visuomenės pažinimą visumos (tautos, valstybės) metodologiniu prioritetu ir korporatyvine visuomenės (valstybės) organizacija. Šias O. Spanno idėjas Lietuvoje (*Vaire* ir *Židinyje*) uoliai propagavo buvę jo studentai: V. Juodeika, G. Valančius, J. Balys. Teisininkas A. Tamošaitis kurį laiką specializavosi Prancūzijos Tulūzos ir Bordo universitetuose pas garsius sociologus ir teisininkus M. Hauriou ir L. Duguit.

20. Su kai kuriais savo buvusiais profesoriais nemažai lietuvių studentų palaikė artimus ryšius ir po studijų baigimo: M. Pečkauskaitė visą gyvenimą susirašinėjo su prof. F. W. Foersteriu, Jonas Laužikas – su Ciuricho gydomosios pedagogikos prof. H. Hanselmanu, E. Grisebachu, J. Piaget, H. Kairiūkštytė-Jacinienė – su Miuncheno ir Ciuricho meno istoriku H. Wölfflinu, S. Šalkauskis – su M. de Munnyncku, filosofas Juozas Čepėnas – su Friburgo Breisgau kultūrfilosofu, pedagogu J. Cohnu, psichologas Jonas Pankauskas ir istorikas Z. Ivinskis – su Leipcigo visuminės psichologijos kūrėjais F. Krügeriu ir O. Klemmu, fizikas A. Jucys – su Mančesterio teorinės fizikos prof. D. R. Hartree.

21. Lietuviai studentai kartais įkalbėdavo savo profesorius bendradarbiauti ir lietuvių mokslinėje spaudoje. Vienos universiteto profesorius W. Koppersas,

pakviestas savo studento Jono Balio, žurnale *Vairas* 1933 m. paskelbė tęstinį straipsnį „Auklėjimas primityviose tautose“, H. Hanselmanas, paskatintas J. Laužiko, *Tautos mokykloje* (1938 m.) publikavo straipsnį „Gydomoji pedagogika Šveicarijoje“ (vertė A. Gučas).

22. Tai lėmė augantį idėjų margumyną Lietuvoje: teorinės sąmonės lygmeniu iš esmės buvo žinomos beveik visos pagrindinės ano meto Vakarų Europoje filosofijos, pedagogikos ir kitų mokslų idėjos. Gana anksti Lietuvoje ėmė plisti ir kvantinės fizikos, kosminio spinduliavimo, genetikos, matematinės logikos ir kitos Vakarų Europos mokslų, kurie tuo metu dar tik formavosi, idėjos.

23. Šis gyvas kontaktas teikė galimybių Lietuvos akademiniam jaunimui iš arčiau susipažinti kartais su dar tik gimstančiomis teorijomis, su ano meto Vakarų Europos mokslo kūrėjų naujausiais darbo metodais, stebėti tų metodų rezultatyvumą, kartais įsijungti ir į savo profesorių tyrimų kryptį, ypač rašant disertacijas. Asmeniniai kontaktai su savo profesoriais buvo ir papildoma poveikio jėga, kuri viršijo nuasmenintos lektūros poveikį. Kontaktai dažnai buvo ta ugnis, kurios uždegti daugelis grįždavo po studijų giliai patikėję kai kuriais savo profesoriais, tapdami uoliais jų idėjų šalininkais Lietuvoje. M. Pečkauskaitė, kaip minėta, grįžo susižavėjusi W. F. Foersteriu, pedagogė M. Varnienė – itale M. Montessori, Jonas Laužikas – prof. H. Hanselmanu; Juozas Keliuotis – bergsonistais H. Delacroix ir E. le Roy, Vincas Mykolaitis – M. de Munnyncku, Kazys Dausa – N. Hartmannu, A. Gylys – Miuncheno universiteto psichiatru prof. E. Kraepelinu, O. Narušytė – psichologe Ch. Bühler, H. Kairiūkštytė – meno istoriku H. Wölfflinu, Vladas Juodeika ir Grigas Valančius – Othmaru Spannu. Tai buvo gyvi liudijimai, kad kai kurioms idėjoms įgyvendinti kartais neužtenka to, kad jos būtų teisingos, aktualios, jos dar turi emociškai uždegti protus, kad šie imtų uoliai veikti ta linkme.

24. *Meno studijos*. Lietuvos valstybė stipendijomis palaikė užsienyje plačiai studijuotus menus ir dekoratyvinius amatus. Rūpėjo ne tik materialios pažangos dalykai, bet ir siekis formuoti emociškai subtilesnį, jautresnį žmogų, labiau

tinkamą bendrauti ir sugyventi, taip pat kurti estetiškai patrauklesnę aplinką, buitį, meno formomis pavaizduoti didingą Lietuvos praeitį, laisvės kovas, panaudojant meną patriotizmui ir tautos solidarumui ugdyti. Praktiškai studijuotos visos meno rūšys pagrindinėse Vakarų meno akademijose (Paryžiaus, Romos, Milano, Neapolio, Leipcigo, Miuncheno, Prahos). Įsisavinę tų akademijų metodus, lietuviai greitai atsiskleisdavo savo gabumais ir studijų sėkme. Kai kurių darbai buvo eksponuojami tarptautinėse Paryžiaus, Barselonos, Lježo parodose (J. Mikėno freskos, Tado Lomsargio meniškai įrištos knygos, D. Tarabildienės grafikos darbai), dažnai premijuojami, pagerbiami aukso, sidabro medaliais (J. Mikėnas, T. Lomsargis, Petras Misiūnas), jų darbai kaupiami tų mokyklų muziejuose. Buenos Airių meno akademijoje skulptūrą studijuojančio M. Menčinsko baigiamasis studijų darbas „Žvejys“ 1931 m. buvo įvertintas Argentinos valstybine premija. Įvairaus pasisekimo užsienyje susilaukdavo lietuviai menininkai, studijuojantys ar keliantys kvalifikaciją, architektūros, muzikos, vokalo ir kitose meno srityse. Jų sėkmė rodė, kad išlaisvinta lietuvio meninė siela, remiama savo nacionalinės valstybės, pastiprinta Vakarų meno technologijomis, gali būti ne tik imli, ekspresyvi, bet ir tarptautiniu mastu įdomi, pajėgi stebinti, varžytis ir laimėti.

25. Svarbus studijų užsienyje skyrius – Lietuvos akademinio jaunimo užsienio universitetuose parengtų ir gintų disertacijų bibliografija – inventorizavimas lietuvių tautos mokslinio aktyvumo, jo rezultatų, sukurtų glaudžiai sąveikaujant su kitų tautų kūrybos procesu, jo dalyviais, metodais ir rezultatais. Jos neretai buvo rašomos vadovaujant ir tokiems pasaulinio garso mokslininkams kaip jau minėti W. Wundtas, E. Husserlis, E. Cassireris, N. Hartmannas, J. Piaget, E. Sprangeris, M. Heideggeris, H. Hanselmanas, E. Meyeris, F. Weigertas ir kt. Disertacijos buvo reikšmingos ir tuo, kad žymioje jų dalyje (bent 24) tyrinėtos įvairios Lietuvos istorijos, politinio, teisinio, kultūrinio, ekonominio, etnografinio gyvenimo temos. Jas rašydami ir publikuodami užsienio kalbomis (lotynų, vokiečių, prancūzų, italų, anglų, lenkų), patys lietuviai įvedinėjo į Vakarų Europos tautų sąmonę savo

tautos autentišką kultūrą, apvalytą nuo svetimųjų iškraipymų. Tai darė Lietuvą ne tik plačiau pasaulyje žinomą, bet ir autentiškiau suvokiamą. Be to, sėkmingai tyrinėti kai kurias Lietuvos istorijos temas buvo įmanoma tik užsienio universitetuose. J. Biliūnas 1903 m. galėjo atsekti K. Donelaičio *Metų* idėjines ištakas tik naudodamasis Leipcigo universiteto profesoriaus A. Leskieno konsultacijomis ir to universiteto bibliotekos šaltiniais, o istorikai (Z. Ivinskis, K. Avižonis, A. Šapoka, A. Vasiliauskas, B. Dundulis ir kt.) – rašyti senosios Lietuvos istoriją dėl galimybės naudotis Karaliaučiaus, Dancigo, Berlyno, Vienos, Stokholmo, Paryžiaus, Prahos archyvais, jų lituanistiniais fondais. Lietuvoje tokie tyrimai tuo metu būtų buvę neįmanomi dėl šaltinių stokos.

26. Užsienio studijų poveikis Lietuvos kultūrai prasidėdavo nuo to, kad sukeldavo studijuojančiųjų asmenybėse įvairaus turinio ir gylio dvasines permainas. S. Šalkauskis, vertindamas savo filosofinių pažiūrų persiorientavimą nuo Vladimiro Solovjovo visuotinybės filosofijos tomizmo link, savo rašinį „Bažnyčia ir kultūra“, parašytą dar prieš jo studijas Fribūro universitete, vadino „diletantiškojo filosofavimo padaru“. Grigas Valančius studijų Vienos universitete metu (1926 m.) rašė pasmerkęs savo ankstesnį politikavimą kaip nekvalifikuotą, neprofesionalų. J. Miltiniui atvykus į Paryžių, irgi pasirodė, kad jis dabar mažiau suprantąs apie visokius dalykus negu anksčiau, nes pamatęs „*savo menkystę tarp tų proto ir sielos kūrybos paminklų*“.

27. Šios dvasios permainos grįžus į Lietuvą dažnai virsdavo vienokiomis ar kitokiomis Lietuvos socialinio gyvenimo permainomis. Antai pedagogė Marija Nemeikšaitė, 1922–1924 m. Berlyne studijavusi Fröbelio sistemos ikimokyklinio auklėjimo kursus, pagal tą pačią sistemą organizavo vaikų darželius ir Lietuvoje. 1930 m. Marija Varnienė, baigusi Romoje pas M. Montessori panašius kursus, tapo uolia Montessori metodo entuziaste Lietuvoje, net to metodo inspektore Baltijos valstybių darželiams, veikiantiems pagal M. Montessori metodą. Ronė Šmuilovaitė-Rozentalienė, baigusi kito aktyviosios mokyklos atstovo O. Decrolio

kursus Briuselyje, organizavo pagal jo metodą žydų vaikų darželius Kaune. J. Laužikas po studijų Ciuriche pas minėtą profesorių H. Hanselmaną 1931 m. įsteigė Lietuvoje pirmąją anomalių vaikų mokyklą, greit virtusią tendencija – tokias mokyklas imta steigti didesniuose miestuose, apskrityse. Tų mokyklų mokytojams J. Laužikas 1938–1940 m. organizavo kursus, kuriuose, remdamasis H. Hanselmanu, pirmą kartą skaitė gydomosios pedagogikos paskaitas. Heidelbergo universitete archeologijos studijų absolventas Jonas Puzinas 1936 m. Kauno karo muziejuje įsteigė pirmąją lietuviškosios archeologijos ekspoziciją. K. Brundza, baigęs 1938 m. mikrobiologijos studijas Paryžiaus Pastero institute pas prof. Schoeną, tapo pirmuoju žemės ūkio mikrobiologijos lektoriumi Dotnuvos žemės ūkio akademijoje. Vienos universitete etnologiją studijavusio Jono Balio iniciatyva ir pastangomis pirmą kartą į VDU studijų programą buvo įvestas ir skaitomas etnologijos kursas, įsteigta Etnologijos katedra. Iš studijų Stokholmo universitete K. Meko ir J. Lingio pastangomis buvo parsivežta ir Liaudies buities arba Oro muziejaus idėja, realizuota Lietuvoje kiek vėliau. 1933 m. Kaune įsisteigė Socialinių ir politinių mokslų institutas kopijuojant panašaus pavadinimo Paryžiaus mokyklą *L`École libre des sciences politiques* (iniciatorius ir steigėjas – minėtos mokyklos absolventas M. Römeris). Kiti asmenys, baigę studijas užsienyje, dėstė įvairius mokslus VDU, Kauno meno mokykloje ir konservatorijoje, Aukštuosiuose fizinės kultūros kursuose, Klaipėdos pedagoginiame ir prekybos institutuose, įvairiose amatų mokyklose, gimnazijose, plėtojo naujas mokslinio tyrimo sritis: aerologiją, geopolitiką, etnologiją, gydomąją pedagogiką, steigė Lietuvoje panašias verslo sritis, laikraščius, žurnalus, juos redagavo. Daugeliu atvejų jie buvo ir pirmieji užsienio literatūros vertėjai į lietuvių kalbą, ypač savo buvusių profesorių.

28. Studijų užsienyje metu įgytas dvasinis potencialas kartais buvo naudojamas Lietuvos interesais net ir išskirtinėse situacijose. P. Meškauskas-Germantas, studijų Leipcige metu gerai išmokęs vokiečių kalbą, pažinęs nacių mąstymą, jų veikimo metodus, sugebėjo nacių okupacijos metais įeiti į jų okupacines struktūras ir

ilgai blokuoti okupantų kėslus lietuvių tautos atžvilgiu. Be to, studijų Vokietijoje paveiktas P. Meškauskas inicijavo idėją kurti tada Lietuvai aktualią socialinės raidos programą, be kurios tauta tuo metu buvo prilyginama „laivui be vairo“.

Šiame Vakarų idėjų perimamumo, jų perdirbimo į savarankišką mąstymą akte buvo galima įžvelgti tam tikrą dėsningumą: grįžę po studijų užsienyje, Lietuvos studentai paprastai dvejus trejus metus būdavo veikiami savo buvusių profesorių temų, idėjų, metodologijų įtakos. Vėliau šis poveikis evoliucionuodavo pagal asmens kūrybingumą, jo darbo intensyvumą pasirinktoje srityje, taip pat ir kintančią situaciją, keliančią kiek kitokias problemas ir reikalaujančią kitokios metodologinės orientacijos. Tai paliudijo ir minėto S. Šultės, J. Laužiko, A. Vokietaičio pažiūrų evoliucija.

29. Veikė ir šalis, kurioje studijuota. Stebimi pavyzdžiai skatino aiškintis socialinės pažangos priežastis. Šveicarija neturėjo pramoninės reikšmės gamtos turtų, bet buvo pasiekusi aukštą pragyvenimo lygį ir konkurencinį pajėgumą tarptautinėje rinkoje. To priežastis sieta su gebėjimu gaminti aukščiausios kokybės produkciją, t. y. su atitinkamos kokybės žmogaus-kūrėjo prioritetu. Tai paskatino Fribūre studijavusius S. Šalkauskį, K. Pakštą kurti Lietuvos „kultūrinio apsiginklavimo“ teoriją, entuziastingai kvietusią lietuvių tautą intensyviai kūrybai – pagrindiniam pažangos veiksniui. Ši teorija kėlė tautos optimizmą, pasitikėjimą savo jėgomis, ateities sėkme, nes griovė ekstensyviai mąstančių ekonomistų propaguotą fatališką pesimizmą, esą, Lietuva, neturinti pakankamai pramonei reikalingų gamtos turtų, iš principo neturinti perspektyvų kada nors išbristi iš ekonominio ir kitokio atsilikimo.

30. Studijos užsienyje buvo viena iš Lietuvos gyvenimą labiausiai dinamizavusių ir jo formų įvairovę didinusių veiksnių, kūrusių kitokią, į Vakarų Europą vis labiau panašėjančią Lietuvą. Iš studijų galima spręsti, kokiomis aplinkybėmis atsirado vieni ar kiti Lietuvos kultūros faktai, socialinės struktūros, idėjos, įvairių sprendimų tendencijos, socialinės nuostatos, kurie asmenys visa tai inicijavo,

darė Lietuvą tuo, kuo ji tapo iki 1940 m. ir net vėliau. Studijos užsienyje lėmė, kad Lietuva per 20 metų laisvo gyvenimo pasiekė stebėtinų laimėjimų visose srityse, nors 1919 m. kėlėsi iš totalinių griuvėsių.

31. Šis pakilimas lėmė, kad XX a. ketvirtajame dešimtmetyje jau keitėsi lietuvių vertybinis požiūris į Vakarų kultūrą. Vis mažiau buvo ja stebimasi, vis daugiau pranašumų buvo įžvelgiama savo pačių kultūroje ir vis dažniau raginama savo originaliai kūrybai. Kai kurie užsienyje studijavę asmenys (P. V. Raulinaitis, E. Pempė), turėdami galvoje dvasinius dalykus, buvo net linkę teigti, kad Lietuvos kultūros lygis jei ne aukštesnis už Vakarų kultūrą, tai bent ne žemesnis. Be to, Vakarų kultūroje imta įžvelgti smukimo ženklų: tuo metu Europoje formavosi du dvasinį nuopuolį nešantys centrai – Vakaruose hitlerinė Vokietija, Rytuose bolševikinė Sovietų Sąjunga. Užsienyje studijuojantys lietuviai stebėjo, kaip kraštutinis liberalizmas ir jo pagimdytos irgi kraštutinės nacizmo, komunizmo ideologijos kėlėsi gožti žmoniškumą, skatinti jėgos ir viešpatavimo kultą, kuris 1939 m. ir panardino Europą į neregėto masto žmoniškumo nuopuolį, skaudžiai palietusį ir Lietuvą, su tokiu užsidegimu kilusią kurti savo moderniąją kultūrą, taip pat ir per studijas užsienyje.

SUMMARY

Studies Abroad and Their Impact on the Development of Lithuania in the Early 20th Century

1. People sought to get to know other nations and cultures by understanding the methods, forms of life, and ways of thinking that led to their development. They also wished to broaden their personal horizons, seeking to find incentives and means to awaken the creative potential of their own country in the experiences of other nations.

2. The tradition of Lithuanians travelling to the universities of Central and Western Europe in pursuit of knowledge and innovation dates back to the late 14th century. This practice was inspired by Lithuania's conversion to Christianity, which led to a spiritual connection with Western culture.

3. The new phase of Lithuanians' journey westward began at the beginning of the 20th century, alongside the aspiration of the Lithuanian people to restore their independent state. The aim was not only to acquire higher education based on Western values, but also to prepare for the struggle for freedom and to seek the support of the free world for the restoration of their nation.

4. These goals encouraged Lithuanians studying abroad to unite and establish their own national organizations, the goal of which was to serve oneself and one's motherland more effectively. Consequently, the first Lithuanian student societies abroad were established. In 1898, the Lithuanian Youth Fellowship was founded at the University of Zürich, followed by the establishment of the "Rūta" Lithuanian students' society in Fribourg in 1899, and "Lithuania" in 1902. Subsequently, "Susivienijimas" was founded at the University of Bern, later renamed "Sandora," followed by the establishment of "Lithuania" in Paris in 1904, "Lietuva" in Leuven in 1909, and "Lietuvos studentų katalikų sąjunga" in 1910, which continued to bring together Catholic students.

5. These organizations initiated international efforts by seeking to restore the recognition of Lithuania and the Lithuanian people in the consciousness of Western Europeans. Due to Lithuania's long history of foreign rule, it had become increasingly rare to encounter individuals in Western Europe who were familiar with the country or its people. It was not just imperial Russia that aimed to represent Lithuania, but also the empire-driven Poles, who portrayed Lithuania to the world as a province of Poland and dismissed the distinct ethnic identity of the Lithuanian nation. This posed a significant threat to Lithuania's statehood, since the denial of the Lithuanian ethnosocial identity could lead to foreigners questioning the very legitimacy of the Lithuanian nation's claim to statehood, potentially causing them to lose support elsewhere. Therefore, the promotion of a distinct Lithuanian identity in the West before 1918 was a crucial cultural and political endeavor for Lithuanians studying abroad, with significant implications for the future of the nation.

6. Lithuanian students abroad encouraged organized activities and collectively sought financial support to guarantee their studies. Their 1899 appeal to the Lithuanian society for such support gave rise to the organized Lithuanian student aid movement. This marked a significant moment in the development of the nation, when one form of organization (student societies) encouraged the creation of new forms of organization (charitable societies) in order to guarantee the activities and success of the former. This marked the beginning of the nation's further transformation into a social force.

7. Lithuanian studies abroad gained a qualitatively new dimension after the restoration of the state of Lithuania, as these studies and their support became official state policy from 1919. By appropriating the most important achievements of Western civilization, it was hoped that the economy, destroyed by war and occupation, could be revived, and the overall progress of the country could be accelerated. The state annually awarded more than 100 scholarships to those studying

abroad. Individual Lithuanian banks and international foundations, as well as the governments of foreign countries (Czechoslovakia, France, Sweden, and Italy), provided scholarships and loans for those studying abroad. This international support testified to the fact that Western Europe also sought to hasten Lithuania's march in this direction.

8. Lithuanian students were eager to delve into the accomplishments of Western civilization and its most cutting-edge developments, with a focus on primary sources. They embarked on their scholarly journeys by immersing themselves in studying, attending lectures, specializing, and composing dissertations alongside renowned Western scientists who were at the forefront of Western civilization during this period. These scientists included luminaries such as: the pioneers of quantum mechanics, Albert Einstein, Max Planck, Erwin Schrödinger, and Douglas Rayner Hartree (with students *V. Soblys, A. Gučas, A. Berkovič, A. Jucys*); the trailblazers of mathematical logic, David Hilbert and Paul Bernays (*A. Juška*); and the originator of set theory, Georg Cantor (*M. Shubas*). These scholars also included proponents of various philosophical schools: existentialists like Karl Jaspers, Martin Heidegger, and Eberhard Grisebach (*P. Katilius, V. Gustainis, J. Girnius, M. Vorobjovas, J. Laužikas*); phenomenologist Edmund Husserl (*E. Levinas in 1930*); neo-Kantians Ernst Cassirer (*J. Vabalas-Gudaitis*) and Paul Natorp (*M. Draugelytė-Galdikienė*); neo-vitalist Hans Driesch (*A. Salys, P. Skardžius*); pioneer of experimental psychology Wilhelm Wundt (*J. Biliūnas in 1903, J. Steponavičius*); founder of critical ontology Nikolai Hartmann (*Z. Ivinskis, A. Koncė, J. Stikliorius, D. Cesevičius, K. Dausa*); followers of Henri Bergson – Henri Delacroix and Édouard de Roy (*J. Keliuotis, V. Kličmanas*); and many other influential figures of the 20th century, such as Georg Kerschensteiner, Maria Montessori, Ovide Decroly, Peter Petersen, William Stern, Friedrich Wilhelm Foerster, and others.

9. Therefore, at the level of theoretical consciousness, Lithuania was abreast

of all of the main ideas of Western European natural sciences, philosophy, therapeutic pedagogy, sociology, and other sciences of that time. Among them can be found ideas of quantum physics, cosmic radiation, genetics, mathematical logic, geopolitics, aeronautics, "new education," and social life reorganization.

10. Studying abroad was also significant for enhancing the understanding of the ancient history, law, ethnology, language, and literature of Lithuania, as it provided opportunities to use foreign archives (in Koenigsberg, Danzig, Berlin, Prague, Paris) and historical research methodologies, as well as enabling access to consultations with various specialists.

11. According to the author's calculation, in 1900–1940 more than 3,765 students from Lithuania studied abroad, attending universities not only in Western Europe, but also in the USA, Jerusalem, Palestine, and Bombay. These nearly 4,000 young people who received world-leading educations became the vanguard of the Lithuanian cultural elite, bringing other types of innovation and ways of seeing the world back to Lithuania.

12. Lithuania, having strengthened and intensified its creativity with the achievements of Western European civilization, saw surprising accomplishments in all fields of economy and culture in a relatively short 20-year period, despite having risen from total ruin in 1919.

PRIEDAI

1. Lietuvos akademinio jaunimo daktaro disertacijų ir kitokių kvalifikacinių rašto darbų, parengtų užsienio universitetuose, bibliografija 1900–1940 m.

Šiame priede pateikiama Lietuvos akademinio jaunimo užsienio universitetuose parengtų ar gintų disertacijų bibliografija – tai lietuvių tautos mokslinio aktyvumo, jo rezultatų, sukurtų glaudžiai sąveikaujant su kitų tautų kūrybos procesu, jo dalyviais, metodais ir rezultatais inventorizavimas. Nemaža dalis disertacijų, kaip minėta, buvo skirtos įvairioms Lietuvos istorijos, politinio, teisinio, kultūrinio, ekonominio, etnografinio gyvenimo temoms pažinti, taip pat ir supažindinti Vakarų tautas su Lietuvos istorija, lietuvių tautos politiniais, socialiniais siekiais, kova už savo nacionalines teises, kitaip sakant, disertacijos veikė ir kaip savotiškas lietuvybės, jos interesų ir siekių pristatymas Europai.

Bibliografija bene išsamiausiai atspindi skaičių disertacijų, parengtų Lietuvos akademinio jaunimo Šveicarijos universitetuose, nes šių universitetų disertacijų bibliografiniuose sąvaduose iki 1923 m. būdavo nurodoma, iš kurios šalies yra atvykęs ar kurioje gimęs disertantas. Tokių nuorodų nebuvo Prancūzijos, Vokietijos ir Austrijos universitetuose gintų disertacijų bibliografijose. Vien tik iš pavardės, jei ji žydiška ar slaviška, neįmanoma nustatyti, ar disertantas atvykęs iš Lietuvos. Todėl minėtų šalių universitetuose kai kurių gintų disertacijų autorių „lietuviškumą“ teko nustatyti pagal kitus šaltinius, ypač remiantis užsienyje įgytų mokslo laipsnių nostrifikavimo Lietuvoje bylomis (LCVA, f. 391), nors ir ne visi užsienyje įgytus mokslo diplomus Lietuvoje nostrifikavo. Tai dažniausiai darė ketinantys dirbti Lietuvos valstybės tarnyboje.

Ši bibliografija, galbūt ir nebūdama išsami, kuria bendrą Lietuvos akademinio jaunimo užsienyje parengtų ir gintų disertacijų vaizdą, informuoja apie jų parengimo geografiją, temų įvairovę, svarstytas problemas, pagrindines jų sprendimo metodologines orientacijas, joms vadovavusius užsienio profesorius.

Filosofija, sociologija

1. ***Ambrozaitis, Kazimieras***. Die Staatslehre Wl.(adimir) Solowjews, Paderborn, F. Schöningh, 1927, 111 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1925.
2. ***Aronowicz, Owsei****, aus Tyrkschli (Russland)*. Rülfs monistische Philosophie. Dynamo– und Pneumato Monismus. Frankfurt a. M. 1908. IV, 70 p. Diss. Phil. Univ. Bern. (17 02 1908).
3. ***Augustaitis, Franz*** *(g. 1883 04 25, Mažučiai, Vilkaviškio vls.).* Die litauischen Elemente in der polnischen Frühromantik / vadovas ir temos iniciatorius prof. Stanisław Dobrzycki (Paskelbtas lenkų k.: *Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim)*. Kraków. Drukarnia uniwersytetu Jagiell. 1911, VIII, 90 p. /Lietuviškasis variantas 1921/, Diss. Phil. Univ. Freiburg (Schweiz).
4. ***Bartuškievič, Vinzenz*** *(g. 1881 01 09, Kasliškių k., Šumskų vls., Vilkaviškio apskr.*). Metaphysische Grundlage der Moral Tolstois. Freiburg (Schweiz), St. Paulus-Druckerei, 1912, 88 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz).
5. ***Bertulait, Johann (kitur Hans)*** *(g. 1889 10 09, Rund-Görge, Klaipėdos kraštas).* Das Religionswesen der alten Preussen mit litauisch-lettischen Parallelen. SA aus Sitzunsberichte „Prussia" Bd. 25, 1923, p. 9–113. Diss. Univ. Königsberg /Vadovas prof. Bezzenberger/, 1922. Santrauka – *Jahrbuch der philosophischen Fakultät in Königsberg Pr*., Jahrgang 1922, nr. 13, p. 27–28.
6. ***Bielskus, Pijus*** (*1880, Balsupiai, Marijampolės apskr.).* L` unité de la matière d` apres la radiactivité des corps. Thèse Phil. Univ. Cath. Louvain, 1910 /Mašinraštis/.
7. ***Bistras, Leo*** *(g. 1890 10 20, Vėriškių k., Radviliškio vls.).* Die Rechtfertigung des Gutes oder die Moralphilosophie W. Solowjoffs, Kaunas, Ūkio bankas, 1922, 94 p. [10 06 1922]. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), vadovas prof. A. Rohner.
8. Čepėnas, Josef. Psychologische Analyse der Persönlichkeit und der Werke Dostojewskis. (Maschinenschrift), XI, 128 p. Diss. Phil. Univ. Freiburg i. Breisgau. 3.III.1924. /vadovas prof. J. Cohn/.
9. ***Dielininkaitis, Pranas***. L` État et le éducation. Étude de quelques régimes consacrant une solution synthetique du probleme de l organisation scolaire. Paris. F. Alcan. 1933. 307 p. Thèse Univ. de Paris. /Knygų rinkoje pasirodė pavadinimu: La liberte scolaire et l` état. Rec: *Židiny*s. 1933, nr. 8–9, p. 236–238/.
10. ***Donskis, Isaokas*** *(g. 1898 07 12, Kaunas).* Der Individualbegriff und der Allgemeinbegriff, Diss. Phil. Univ. Berlin, 1923, 91 p. /Handschrift/.
11. ***Gylys, Antanas*** *(g. 1894 03 04, Garliavos vls.).* Die psychologischen und physiologischen Anschauungen des Alfredus Anglius nach seiner Schrift „De motu cordis". Diss. Phil. Univ. München, 1924. Vadovas neotomistas prof. Clemens Baeumker (1853–1924). Paskelbta: „Alfredo Anglo psichologinės ir fiziologinės pažiūros pagal jo raštą „De motu cordis" – *Logos,* 1923 nr. ½, p. 1–16.
12. ***Gordon, Jacob*** *aus Wilna.* (*g. Vilniuje 1902 04 14, 1918 m. baigė Vilniaus gimn., filosofiją studijavo Hamburgo univ. pas prof. E. Kasirerį (Cassirer) ir jo vadovaujamas rašė disertaciją)*. Der Ichbegriff bei Hegel, bei Cohen und in der Sudwestdeutschen Schule hinsichtlich der Kategorienlehre untersucht. Erster Teil: Der Begriff des Denkens bei Hegel und Cohen. Diss. Phil. Univ. Hamburg, 1926, 79 p. *(Po studijų dirbo Vilniaus institute, II pasaulinio karo metu uždarytas į Vilniaus getą, čia parašė studijas „Istorijos savitumas", „Kantas ir Šopenhaueris"* (*nebaigta), vėliau vokiečių išvežtas į Estijos Vaivaros koncentracijos stovyklą ir ten žuvo).*
13. ***Jaroszewicz, Albinus*** *(Grodno, Litauen).* L/ucii/ A/nnaei/ Senecae philosophi et S. Thomae Aquinatis „De moralite atque educatione affectum" doctrina exposita et critice comparata. Diss. Theol. Friburg Helvetiorum… conscripsit anno 1914, 155 p. Vilnae. Libr. S. Adelberti. 1932.
14. ***Jaskelevičius, Julius****.* Apie teisingą atlyginimą (lot. k.), Diss. Phil. In Collegio Angelicum. Roma, 1932.
15. ***Krėvė-Mickevičius, Vincas***. Zasady Prarjekobuddhyzmu w rozwoju religijnych poglądow starożytnej Indyi, Diss. Phil. Univ. Lwów, 1908, 127 p.
16. ***Kuraitis, Franz*** *(g. 1883 07 04, Pavasijai, Šakių apskr.).* L Theorie de la connaissance chez de Wilhelm Wundt. Thèse Phil. Univ. Cath. de Louvain, 1911.

17. ***Labukas-Matulaitis, Jurgis*** *(1894 01 19, Gireikonių k., Butrimonių vls. – 1979 05 28).* Die Versicherung der Arbeiter in Baltischen Staaten. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1926.
18. ***Lagis, Paul***. Die Erziehungslehre nach Wladimir Solowjoff im Lichte seiner Ethik. Darstellung und Kritik. Tilsit. 1929. 111 p. Diss. Univ. Bern-Freiburg (Schweiz), 1927.
19. ***Levinas, Emmanuel*** *(Kaunas).* La Theorie de l` intuition dans la phenomenologie de Husserl. Paris, 1930, 224 p. Thèse Phil. Univ. de Paris (Sorbonne).
20. ***Liaugminas, Albin*** *(g. 1907 06 10, Anksodės k., Laižuvos vls. Mažeikių apskr.).* L` Enseignement de la morale. Essai sur sa nature et ses metohodes, Neuchatel-Paris, ed. Delachaux et Niestle S.A. 1938, 206 p. /Rec: J. Lazauskas. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 5. p. 113–114/.
21. ***Maceina, A.*** Tautinis auklėjimas, 1933. Dis. parengta Šveicarijos Fribūro univ., ginta Kauno univ.
22. ***Maliauskis, Antoine*** *de Kretinga.* L Union du Sud – Est des Syndicats agricoles, Louvain, 1912, 192 p. Diss. Univ. Freiburg in Scgweiz. /Rec: prof. Max Turmann in *Chronique sociale de France*, Dezember 1912.
23. ***Matulaitis, Casimir***. Lex naturalis sive divina in relatione ad religionem et libertatem iuxta Thomam Hobbes Malmesburiensem. „Šešupės" knygyno spaustuvė Marijampolėje. 1924. Diss. Phil. Univ. Freiburg (Schweiz), 92 p.
24. ***Melamed, Samuel Max*** *(1885 von Wilkowischky).* Theorie Ursprung und Geschichte der Friedensidee. Stuttgart. 1909, IV, 105 p. Diss. Phil. Univ. Bern. /19 06 1908/.
25. ***Mykolaitis, Vincas*** *(g. 1893 01 06, Pilotiškės, Prienų vls.).* L` esthetique de Wladimir Soloviev, Würzburg. Univ.-Druckerei C. J. 1923, 78 p. /08 09 1923./, vadovas prof. M. de Munnynck. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz).
26. ***Naujokas, Johannes*** *(g. 1872 02 14)*. De causa finali apud Anaxagorem, Socratem et Platonem ratione habita Aristotelis Judicii. Friburgi Helvetiorum. 1903, 140 p. Diss. Univ. Freiburg. 1902/03.
27. ***Neverdauskas, Stasys***. Das Lebensprinzip. Lic. Phil. Philosophische Lehranstalt Berchmans – Kolleg Pullach bei München /Rankraštis/.
28. ***Nowak, Nikodemus***. Beträge zur Lehre Spinozas von den Grundfunktionen der Seele. [Maschnenschrift] Diss. Phil. Univ. Erlangen, 31 Okt. 1924.
29. ***Pipirs, Alfred*** *(g. 1864 02 02, Alt-Inse, Neringa, baigė Klaipėdos gimn.).* Der Panpsychismus (Individualismus) A. Koslows. Ein Beitrag zur Geschichte der philosophischen Richtungen in Russland, /vadovas prof. dr. A. Goedeckemeyer/ Diss. Phil. Univ. Königsberg, 1922. Santrauka – *Jahrbuch der philosophischen Fakultät der Albertus Universität zu Königsberg P*r. 1922, p. 66–67.
30. ***Reinis, Mečislovas*** *(g. 1884 02 05, Madagaskaro k.).* La Théorie de Vl. Soloviev sur le fondement dela moralité, 1912. Thèse Phil. Univ. de Louvain.
31. ***Ruginis, Clemens*** *(g. 1893 02 06, Dautartų k., Židikų vls., Mažeikių apskr.).* Die pädagogische Lehre Tolstois. /vadovas prof. M. de Munnynck ir prof. E. Devaud/. Kaunas. Spaustuvė „Šviesos". 1938 04, 103 p. Diss. Phil. Univ. Freiburg (Schweiz).
32. ***Sidaravičius, Antoine*** *de Liepalotai.* La Philosophie sociale de Vladimir Soloviev. Directeur: M. Harmignie. Thèse Phil. Univ. Cath. Louvain. 1933 (santrauka „V. Solovjovo socialinės doktrinos vertė" – *Židinys*, 1934, nr. 2, p. 172–178).
33. ***Soblys, Vytautas*** *(g. 1903 02 27, Kelmė).* La Limitation sociale de l` Intelligence chez Dürkheim. Thèse Phil Univ. de Paris (Sorbonne), 1931 /Rankraštis/.
34. Šalkauskis, Stanislas. L ame du monde dans la philosophie de Vladimir Soloviev, Berlin, Knospe et Dane, 1920, 122 p. Diss. Univ. Fribourg /vadovas prof. M. de Munnynck/.
35. ***Schulte, Simon*** *de Wieksni (Lithuanie).* Adam Müller et les doctrinies sociales et politiques. Lic. Phil. Univ. Cath. Louvain, 1909 /Rankraštis/.
36. ***Schulte, Simon.*** La reaction des catholiques Allemandes contre les idees franzaises du XVIII-e siècle et la restauration de la sociologie chrestienne A. Müller, de Haller, Schegel, Görres. Collegio Pontificio Intern. Angelico (Roma) ad obtinendam lauream doctoralem. 1913, 159 p. /Mašinraštis/.
37. ***Stankiewicz, Joseph***, *Litauen.* L` instruction primaire en Russie, Fribourg i. Schw., 1900, 113 p. Phil. Diss.

38. Ūsorius, Stanislovas *(g. 1896 08 14, Žemaitkiemio vls.)*. Die Religionsphilosophie Tolstois. Diss. Phil Univ. Freiburg im Breisgau, 1923, /Mašinraštis/.
39. ***Tamošaitis, Izidorius***. Kriteriologijos problema Vladimiro Solovjovo filosofijoje (vok. k.). Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1920, /Mašinraštis/.
40. ***Trukanas, Kasimir*** *(g. 1892 01 28, Undrulėnai, Rimės vls., Zarasų apskr.)*. Die Geschichtsphilosophie Wladimir Sergejewitch Solovjeffs, Münster, 215 p. /vadovas prof. Max Ettlinger/. Diss. Univ. Münster /1924 02 12 /Rankraštis/.
41. ***Tumėnas, Justinas*** *(1881 01 16–1946 10 01)*. La critique religieuse chez Ciceron. Diss. Univ. Grenoble, 1914.
42. ***Tumėnas, Justinas***. J. J. Rousseau et les stoiciens. Habil. Diss. Univ. Geneve (Suisse), 1915.
43. ***Viscont, Antoine****, de Vilna (Rubilini)*. Buchez et son Système. Lic. Phil. Univ. Cath. Louvain. 1909 /Rankraštis/.
44. ***Viscont, Antoine***. Buches et Saint-Simon. Diss. Phil. Univ. Cath. Louvain, 1910 /Rankraštis/.
45. ***Zilberis, Berelis*** *(g. 1901 04 14, Vilkaviškis)*. Kant und die Philosophie Driesch. Eine Studie zur Metaphysik der Gegenwart. Vilkaviškis. Druckerei „Olimpija", 1932, 104 p. Diss. Phil Univ. Basel /11 12 1929/.
46. ***Zwonkin, Wladimir,*** *aus Litauen*. Dostojewskys „Raskolnikow" im Lichte der Gewissenspsychologie. Zürich, A. Schereschewsky-Vogel, 1913, 34 p. Diss. Phil. Univ. Bern /22 07 1909/.

Teologija

1. ***Beleckas, Juozas*** *(g. 1905 01 26)*. Umanita di Ad. Stifter. Diss. Univ. Gregoriana, 1942.
2. ***Brizgys, Vincentas***. De matrimonio ad normam legum civilium. Pontificia Univ. Gregoriana. Vilkaviškis, 1939, 92 p.
3. ***Borisevičius, Vincentas***. Baptismus secundum doctrinam Sancti Ambrosii Episcopi Medielanensis. /vadovas prof. J. P. Kirsch/. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1924.
4. ***Buczys, Franciszek,*** *aus Krakau*. Sw. Stanisław. Biskup Krakowski. Kraków, 1902, 200 p. Diss. Univ. Freiburg (Schwiz). Rec: *Kwartalnik Historyczny*, 1903, kwietnia; *Kronika Rodzina*, 1903, nr. 23 ir kt.
5. Česaitis, Ignatius. Fortitudo praecipua characteris Virtus. Mariampioli-Lithuaniae, Typis „Šešupė". Libr., 1925, 133 p. Diss. Univ. Freiburg. Helvetiorium.
6. ***Grigaitis, Justinas***. Beweise der Messianität Jesu im Dialog des hl. Justin mit dem Juden Tryphon. Diss. Univ. Innsbruck, 1928.
7. ***Juodaitis, Justini*** *(g. 1889 11 02, Pavelktinių k., Sintautų vls.)*. Mortificatio christiana secundum principia S. Thomae. Roma, 1933, 243 p. (Mašinraštis). Univ. „Angelicum" (Roma).
8. ***Lėvanas, Aleksandras*** *(1905 05 08. Šikšnių k., Linkuvos vls.)*. Kristaus abstinencijos klausimas Šventojo Rašto šviesoje. Diss. Roma-Kaunas, 1938.
9. ***Manelis, Antanas Pranas*** *(g. 1907 09 22, Pranckabūdžio k., Šakių apskr.)*. De Regia Christi Potestate ad mentem S. Roberti Bellarmini. Diss. Univ. Gregoriana (Roma), 1937.
10. ***Matulewicz, Georgius.*** Doctrina Russorum de statu iustitiae originalis. Cracoviae, 1903, 236 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1902. (Rec: P. B (ūčys). Pirmutinis moksliszkas vieno lietuvio veikalas // *Dirva-Žinynas*, 1904, nr.4, p. 50–58.
11. ***Navickas, John,*** Cypian. The doctrine of Saint Cyprian on the sacraments. 139 p. Würzburg C. J. Becker, 1924, Diss. Univ. Fribourg.
12. ***Padolskis, Vincent*** *(g. 1904 04 21, Virbalis)*. L` idée du sacrifice de la croix dans l` Épitre aux Hébreux. Vilkaviškis (Lithuanie). Impr. „Olimpija", 1935, 219 p. Thèse Univ. Fribourg (Suisse).
13. ***Pauperas, Jonas.*** Der Sinn der Askese im Katholizismus und Protestantismus. Kaunas, 120 p. Diss. Univ. Basel, 1933.
14. ***Pavalkis, Viktoras*** *(g. 1909)*. La pace di Tolentino. Diss. (Roma), 1941.
15. ***Rėklaitis, Kazimieras*** (*1887–1967),* Dievo karalystė Jėzaus pamokymuose, Univ. Gregoriana, theol. dr. diss., vadovas prof. van Laak, 1913. Jos žymi dalis spausdinta žurnale *Vadovas*, 1914, nr. 19–33, 66–69.

16. Šimkus, Jurgis, Tractatus de dona perseverantiae (pagal Augustina). /Rankraštis, metai nežinomi/.
17. Švelnys, Vincentas *(Griškabūdžio vls.)*. Disciplina ecclesiae circa lipros pravos in priimis novem saculis. Diss. Univ. Innsbruck, 1915.
18. ***Vaitkevičius, Juozas*** *(1880–1949*). Les bases theologiques de l éducation. Diss. Univ. Fribourg (Suisse), 1912.
19. ***Viskantas, Antanas***. Tractatus Canonicus de matrimonio rato et non consumato. Diss. Univ. Gregoriana (Roma), 1915.

Psichologija

1. ***Keliuotis, Juozas***. Spaudos psichologija /vadovas prof. Henri Dalacroix/, Diss. Univ. Paris, 1929 (nebaigė).
2. ***Lazersonas, Vladimiras Voldemaras***. Der unmittelbare Bewegungseindruck. Verlag J. A. Barth, Zürich, 1912, Diss. Univ. Zürich.
3. ***Pankauskas, Jonas*** *aus Kuliškiai, Litauen*. Vergleich isolierter und rytmisch gebundener Zeitstrecken, /vadovas prof. F. Krüger/ – *Neue Psychologische Studien*, Band IX, Heft 3. Herausg. von F. Krüger und O. Klemm, München, 1936, p. 239–266. Diss. Univ. Leipzig.
4. ***Peiser, Artur*** *(g. 1884 09 25, Kerndorf, Klaipėdos kraštas*). Untersuchungen zur Psychologie der Blinden. Diss. Univ. Königsberg, 1922.
5. ***Stephonowitsch, Johanes***. Untersuchung der Herstellung der subjektiven Gleichheit bei der Methode der mittleren Fehler unter Anwendung der Registriermethode. Aus: *Psychologische Studien*. Herausgegeben von W. Wundt. Bd. 8.. 1913. Heft 2/3. Leipzig. /Mit zwei Textfiguren und drei Tafeln/ 44 p. Diss. Phil. Univ. Leipzig, 1912.

Pedagogika

1. ***Axelrod, Esther Luba*** *aus Radoschkowitsch, Gourvernement Wilna)*. Tolstois Weltanschauung und ihre Entwicklung. Stuttgart, 1922, 107 p. Diss. Univ. Bern.
2. ***Galdikaitė, Monika*** *(g. 1897 11 27, Darbėnų vls.)*. Die innere und aussere Entwicklung des Kindergartens in Deutschland seit Fröbels Tod. Kaunas. 1928, 102 p. Diss. Univ. München.
3. ***Laužikas, Jonas***. Die Bedeutung der Bewegung im Bildfungsgeschehen. Psychologisch-pädagogische Grundlagen des bewegten Unterichts mit besonderer Berücksichtigung der Heilpädagogik. /vadovas prof. H. Hanselmann/. Diss. Univ. Zürich, 1940, 168 p.
4. ***Liaugminas, Albinas***. L Enseignament de la morale. Essai sur nature et ses methodes /vadovas prof. P. Bovet/, Neuchatel, 1938, 206 p.
5. ***Liaugminas, Albinas***. Valeurs supérieures chez Nietzsche et Guyau. Phil memuar. Lic. Univ. Zürich, 1937 (nebaigta).
6. ***Narušytė, Ona***. Die Einstellung litauischer Mutter zum Problem der sittlichen Erziehung. (vadovė prof. Charlotte Bühler), lietuviškas variantas *Dorinis auklėjimas lietuvių šeimoje*. Kaunas, 1939, 92 p. Diss. Univ. Wien, 1935.
7. ***Paplauskas, Antanas***. Pädagogischer Naturalismus in seinem Wesen und seinen Richtungen, 1944, 311 Bl. Diss. Univ. Wien.
8. ***Samel, Heinrich*** (*g. 1889 09 21, Lenken, Šilutės apskr. 1922 m. baigė Klaipėdos mokytojų sem., Karaliaučiaus univ. studijavo pedagogiką, filosofiją, naująsias kalbas ir teisę)*. Die Einheitsschulgedanke bei Wilhelm von Humboldt /vadovas prof. dr. Schultze/. Diss. Univ. Königsberg.
9. ***Valiukėnas, Antanas*** *(g. 1913 03 25, Taukelių k., Daugailių vls.)*. Die grossen Reformen von Heider bis zur Gegenwart. Systematische Betrachtung. Diss. Philos. Univ. Zürich, 1938–1939 (dėl kilusio karo nebaigė).
10. ***Vokietaitis, Algirdas***, Problem der Systematik und der nationalen Form im heutigen Schulturnen der führenden Länder. Diss. Univ. Marburg, 1939, Marburg, Lahn, 1939, 106 p.

Filologija

1. ***Alminas, Kazys.*** Die Germanismen des Litauischen. I. Die deutsche Lehnwörter im Litauischen, Kaunas, 1936, 150 p. /vadovas prof. J. Gerulis/, Diss. Phil. Univ. Leipzig.
2. ***Domeikaitė-Acukienė, Antanina*** *(Sintautai).* Die litauischen Volkslieder in der deutschen Literatur. Warupönen bei Schirwindt Ostpr. Bonkatdruck. 1928. Diss. Phil. Univ. München /1926 12 22./.
3. ***Gaigalat, Wilhelm***. Die Wolfenbütteler litauische Postillenhandsschrift aus dem Jahre 1573. Erster Teil: Einleitung und Lautlehre. Tilsit. Druck O. Mauderode, 1900, 57 S. Thesis Phil. Univ. Königsberg.
4. ***Grinius, Jonas*** *(Joniškio vls.).* V. O. Milašius – poetas. Diss. Univ. Grenoblis-Paryžius, 1929.
5. ***Gustaitis, Motiejus*** *(g. 1870 02 27, Rokų k., Aukštoji Panemunė*). Die Krimischen Sonaten von Adam Mickiewicz (1903). Liet: Orientalizmas Ad. Mickevičiaus kūryboje. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz).
6. ***Kossu-Aleksandravičius, Jonas***. Lingvistinis etiudas apie Evangelijos tekstų vertimus į senąją provansalų kalbą (pranc. k). Diss. Univ. Grenoble, 1939–1944.
7. ***Matusevičiūtė, Izabele*** *(g. 1906 12 07, Geisteriškių k., Vilkaviškio apskr.).* Kapsų tarmės tartis (vok. k.), (vadovas prof. J. Gerulis). Diss. Univ. Berlin, 1939 /nežinia ar baigė/.
8. ***Meškauskas–Germantas, Pranas*** *(g. 1903 11 20, Puškoriai, Plungės vls.).* Volksbräuche im litauischen Familienleben (Niederkunft, Taufe, Hochzeit und Begäbnis der preussischen Litauer). Tilsit „Lituania", 1936, 66 p. Diss. Univ. Leipzig.
9. ***Neverdauskas, P.*** Die Heimatsmotive in der Dichtung von Sudermann. Diss. Phil. Univ. München, 1932?
10. ***Paulukat, August.*** Litauische Hoffungen. Litauischnationale Poesie und Prosa. Halle, Vaga-Verl. 1915, 123 p.
11. ***Halevy Rabinowitz, Samuel*** *aus Wilna.* Zur Frage der Tobiaden. Frankfurt am Main. Louis Golde. 1912. II. 70 S. Diss. Phil. Univ. Bern. /1911 03 04/.
12. ***Rukša, Antanas*** *(g. 1900 06 15, Žvigonių vk., Pabaisko vls., Ukmergės apskr.).* De vocibus vulgaribus, quae inveniuntur in Apostolorum epistolis, quae quidem sunt litterarum sacrarum editionis vulgarae. Diss. Phil. Univ. Wien, 1935.
13. ***Salys, Antanas***. Die Žemaitischen Mundarten. Teil I: Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets. Diss. Phil. Univ. Leipzig (vadovas prof. J. Gerulis). Atspaudas iš *Tauta ir žodis*, VI, 1930, p. 173–314.
14. ***Skardžius, Pranas***. Die slavischen Lehnworter im Altlitauischen. Kaunas. 1931. 232 p. Diss. Phil. Univ. Leipzig. *Tauta ir žodis*, VII, 1931, p. 4–252.
15. ***Skrupskelis, Ignas.*** Die Litauer in der deutschen Literatur des 18. Jhs (Lietuviai vokiečių literatūroje XVIII amžiuje). Diss. Phil. Univ. Wien, 1932.
16. ***Sruoga, Balys***. Die Darstellung im litauischen Volkslieder. Memel (1924). „Rytas". 222 p., 2 Bl. Diss. Phil. Univ. München, 1924 02 08. (Lietuviškas vertimas skelbtas in: *Tauta ir žodis*, III, 1925, p. 1–75).
17. Šukys, Jonas. Moralinės ir socialinės problemos Romen Rolano kūryboje. Diss. Univ. Grenoble-Paris 1939–1940. /Rankraštis, saugomas J. Šukio asmeniniame archyve).

Istorija, etnografija

1. ***Ambraziejūtė, Maria***. Studien über die Johanniter-Regel. Freiburg (Schweiz). St. Pauliusdruckerei. 1929. 44 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz).
2. ***Andziulytė*-Ruginienė, Marija** *(g. 1895 12 16, Smalinyčios k., Vilkaviškio apskr.).* Žemaičių christianizacijos pradia = Die Anfänge des Bistums Samaiten (mit einer Untersuchung über den Bericht des Aenea Sylvio de Piccolomini (Papst Pius II) über Litauen). /vadovas Gustaw Schnürer/, Diss. Univ. Freiburg (Suisse). 1923. Išleista: *Die Anfänge des Christentums in Žemaiten,* Kaunas, 1937,

145 p. (Rec: Jakštas, J. – *Vairas*, 1938, nr. 5; Stakauskas, J. – *Tiesos kelias*, 1938, nr. 4; Ivinskis, Z. – *XX amžius*, 1937, nr. 279).

3. ***Aronberg, Rachel,*** *aus Wilkowischken*. Beiträge zur Geschichte der Studentenbewegung in Russland im Zeitalter Alexander II. Bern. H. Spahr. 1912, 64 p. /22 12 1911/. Diss. Univ. Bern.
4. ***Avižonis, Konstantinas***. Die Entstehung und Entwicklung des litauischen Adels bis zur litauisch-polnischen Union 1385. Berlin. Verlag Dr. Emil Ebering. 1932. 174 S. Diss. Univ. Berlin. Teildruck: *Historische Studien von dr. E. Ebering*. Heft 223 (Rec: Z. Ivinskis. – *Židinys*, 1933, nr. 5–6, p. 571–574; P. Štuopis. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 123 (V.7), p. 447–448).
5. ***Bakšytė-Karvelienė, Vera (Veronika)*** *(g. 1898 11 13)*. Beitrag zur Geschichte des Kampfes um die Schulsprache im Litauen mit besonderer Berücksichtigung der Zeit der Grossen Reformen (1855–1864). Memel, 1930. Diss. Phil Univ. Königsberg i. Pr. /vadovas prof. Al. Fischer (München). Druck „Rytas" Aktien-Gesellschaft, 120 p.
6. ***Balys, Jonas*** *(Kupiškio vls.)*. Der Schamanismus in Malakka und Indonesien. Diss. Univ. Wien. 1933, Mašinraštis.
7. ***Baltrušaitis, Jurgis***. Les Chapitaux de San Cugat del Valles. Paris. E. Leroux, 1931, 151 p.
8. ***Baltrušaitis, Jurgis***. La Stylistique ornamentale dans la sculpture romane. Paris. E. Leroux. 1931, 404 p. Thèse de lettres. Univ. Paris, 1931.
9. ***Dukszta, Miecislas***. De le culte des anciens lithuanienns. Diss. Univ. Geneve, 1918, 231 p.
10. ***Dukszta, Miecislas***. Resume de mythologie Lithuanienne. Travail prime au II-e concours de l Academie des Sciences a Geneve, Geneve, 1912, 47 p.
11. ***Dundulis, Bronius.*** Napoleon et la Lituanie en 1812. Paris Alcan Bibliotheque d histore contemporaine. 1940, 344 p. Diss. Univ. de Paris /Rec: J. Deveikė. – *Lietuvos praeitis*, red. J. Stakauskas, T. I. sąs. 2 (1941), p. 714–716).
12. ***Feld, Israel*** *(g. 1878 02 12, Litauen)*. Die Juden in Byzanz. Diss. Univ. Wien 1915. /Rankraštis/.
13. ***Frank, Hinda*** *(Litauen)*. Der russische Adel des 18. Jahrhunderts im Lichte der Instruktionen und Debatten in der gesetzgebenden Kommission vom Jahre 1767. Diss. Univ. Wien. 1926 /Maschinenschrift/.
14. ***Gomer, Abba***. Beiträge zur Kultur- und Sozialgeschichte des litauischen Judentums im 17. und 18. Jahrhundert. Bochum, 1930, 67 p. Diss. Univ. Köln, 26 08 1930.
15. ***Grasytė, Thecla (Gražytė Teklė)***. Maria Peckauskaitė et la renaisance nationale lituanienne. Montpellier, 1929, 113 p. Thèse Univ. Montpellier. 1929. /Rec: *La vie Catholique* (Paris). 1930 02 08), ištrauka: *Naujojoje Vaidilutėje*, 1930, nr. 10, p. 239–242).
16. ***Yčas, Jonas*** *(g. 1880 07 21, Schimpelischki, Litauen, Staatsminister a. D. von Litauen)*. Der Chronist Simon Grunau im Wandel der Jahrhunderte. Ein biographischer und historiographischer Beitrag zu der Kritik Grunaus. Ref. A. Brackmann. Diss. Univ. Königsberg, 1920, 138 p. /Maschinenschrift/.
17. ***Ivinskis, Zenonas***. Geschichte des Bauerstandes in Litauen. Von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 16. Jahrhundert. Berlin. 1933, 264 p. Diss. Univ. Berlin. [Rec: J. Stakauskas. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 186–187, p. 549–552].
18. ***Jakobsonas, Joselis*** (*Marijampolė)*. Der Grossfürst Kasimir und der Deutsche Ordin. Diss. Univ. Berlin, vadovas prof. A. Brackmann, apie 1932 (nebaigė).
19. ***Jakštas, Juozas***. Der Deutsche Orden und Litauen zur Zeit Witens und Gedimins (vadovas prof. A. Brackmann), Diss. Univ. Berlin-Wien, 1932.
20. ***Jakubowski Sophie*** *von, aus Kieciny, Litauen)*. Beziehungen zwischen Strassburg, Zürich und Bern im XVII Jahrhundert. Stassburg, 1898, 182 p. Diss. Univ. Stassburg.
21. ***Kairiūkštytė-Jacinienė, Halina*** *(g. 1896 10 13, Seinai)*. Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen. / Mit 78 Tafeln, 1928, Diss. Univ. Zürich. SA: aus dem Jahrbuch *Tauta ir žodis*, VI, Kaunas, 1930, p. 1–172.
22. ***Kaupas, Vladas*** *(g. 1905 03 25, Šipyliai, Gruzdžių vls. Šiaulių apskr.)*. Die Presse Litauens. Unter Berücksichtigung des nationalen Gedankens und der offentlichen Meinung. Erster Teil. Von An-

fang bis zum Jahre 1904. Band I. 1934. Druck und Verlag „Rytas“, Klaipėda (Memel). 223 p., Diss. Univ. München, 1932.

23. ***Klausis, Ignas*** *(g. 1893 10 10, Pašvitinio vls.)*. Die Kirchenpolitik in Litauen unter Jogaila und Vytautas (1377–1421). Diss. Univ. Graz, 1929, 117 p. /Rec: *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 93, p. 6.
24. ***Koncė, Alfonas*** (*g. 1901 10 20, Riklių k., Piniavos vls., Panevėžio apskr.).* Buvusioji Suduvos-Jotvingių žemė X–XV amžiuje arba pietinės Lietuvos etnografinės sienos (vok. k.). Diss. Univ. Leipzig, 1935 (nežinia, ar ginta).
25. ***Krasauskaitė, Marija-Kristina*** *(g. 1902 03 13, Plokščių k., Šakių apskr.).* Die Litauischen Adelsprivilegien bis zum Ende des XV. Jahrhunderts. Bonna-Leipzig, 73 p. R. Noske. 1927. Diss. Univ. Zürich, 1926.
26. ***Kurnatauskas, Konstantinas*** (*g. 1878 04 09, Mintauja*). Georg Friedrich von Brandenburg und die Erwerbung des Bistums Kurland. Diss. Univ. Erlangen, 1903.
27. ***Lewit, Rachil*** *(Litauen).* Die Reaktion zur Zeit Alexander I und die Entwicklung der Liberal-freiheitlichen Ideen in der russischen Gesellschaft, 1926. Diss. Univ. Wien. /Maschinenschrift/.
28. ***Nesselstrauss, Benno*** *aus Kovno (g. 1894).* Flauberts Briefe 1871–1980. Versuch einer Chronologie. Halle (Saale). Verlag M. Niemeyer, 1921, 66 p. /15.II.1922/. Diss. Univ. Zürich.
29. ***Paškevičius (Poška), Antanas***. Fizinės savybės šina kalba kalbančių šiaurės Himalajų tautelių (anglų k.). Diss. Univ. Bombey (Indija). Apie 1935. [Įteikta Londono universitetui, bet neginta. 1937 ar 1938 m. Londone išėjo iš spaudos jos santrumpa pavadinimu „Who ist Aryan?“].
30. ***Puryckis, Joseph*** (*g. 1883 04 19, Jiezno vls.).* Die Glaubenspaltung in Litauen im XVI. Jahrhundert bis zur Ankunft der Jesuiten im Jahre 1569. Freiburg (Schweiz). Buchdr. Gebr. Fragniere. 1919, 200 p. und ein Portrait. Diss. Univ. Fribourg, 1919.
31. ***Puzinas, Jonas*** (*1905 09 18, Svaronys, Ukmergės vls.).* Vorgeschichtsforschung und Nationalbewusstsein in Litauen (nuo humanizmo iki 1918) /vadovas prof. E. Wahle/, Kaunas. 1935, 134 p. Diss. Univ. Heidelberg, 1934 [Rec: Z. Ivinskis. – *Mūsų Žinynas*, 1935, nr. 129; Ig. Serapinas. – *Akademikas*, 1935, nr. 20; V. Trumpa. – *Vairas*, 1936, nr. 1, p. 118–120].
32. ***Puzyna, Joseph-Eduard***. Switrigaila von Litauen. Die politische Bedeutung seiner Erhebung zum Grossfürsten. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1914, 141 p.
33. ***Remeika, Johann*** *(g. 1892 01 12, Svistopols, Padubysio vls., Šiaulių apskr.).* Der Handel auf der Memel vom Anfang des 14. Jahrhunderts bis 1430. Kaunas, 1927, 57 p. /Aus *Tauta ir Žodis*, V, 1928, p. 386–438. Diss. Univ. Kiel 25 08 1927 / (Rec: *Kultūra*, 1928, nr. 3, p. 144).
34. ***Sakalauskas, Juozas*** *(g. 1896 12 14, Vilkeliškių k., Šakių apskr.).* Prūsų švietimo praktika Prūsų provincijoje prieš Napoleono laikus 1795–1806. (vok. k.) /vadovas prof. O. Koetzsch/. Diss. Univ. Berlin, 1924. Mašinraštis. Lietuviška santrauka „Mokyklos ir Prūsų mokyklų politika Naujuosiuose Rytų Prūsuose“. – *Praeitis*, 1930, nr. 1.
35. ***Schanischon, Jacob*** *aus Kowno*. Beiträge zur Geschichte der Judenverfolgungen in Polen während der Jahre 1648-1658. Berlin. H. Spahr. 1912, 104 p. /17 09 1911/. Diss. Univ. Bern.
36. ***Sintowsky, Elias*** *aus Wilkowischky*. Die Anfänge der sozialistischen Bewegung unter der russischen Juden. Bern. Otto et Bolliger, 1912, 92 p. Teil eines grossern Werkes /02 06 1911/. Diss. Univ. Bern.
37. ***Stachowski, Josej (Stakauskas Juozas)*** *(g. 1907 07 24, Degsnė. Ignalinos vls.*). Die erste Periode der Christianisierung Litauens. Deutsche Missionstätigkeit bis zum Tode des Königs Mindaugas. / Maschinenschrift/. Diss. Univ. Wien, 1929.
38. ***Totoraitis, Johann*** *(g. 1872 12 24, Bliuviškiai, Šakių vls.).* Die Litauer unter dem Könige Mindowe bis zum Jahre 1263. Freiburg. 1905. 160 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz). /Lietuviškas variantas: *Mindaugas, Lietuvos karalius.* Marijampolė, 1932, 124 p. /Rec: P. Šležas. – *Židinys*, 1932, nr. 5–6 p. 518–519.
39. ***Trumpa, Vincas*** *(g. 1913 12 02, Paliepių k., Ariogalos vlsč).* Prancūzijos-Lietuvos santykiai XVII a. antroje pusėje (pavadinimas provizorinis, nes nežinia ar disertacija ginta/. Thèse Univ. de Paris, 1938/39.

40. ***Vorobjovas, Mikalojus*** *(g. 1903 05 19, Šiauliai).* Die Fensterformen Dominikus Zimmermanns. Versuch einer genetischen Ableitung. München, 1934. Diss. Univ. München /01 08 1933/.
41. Žukas, Jonas *(g. 1907 11 12, Švėkšna).* Apersu historique sur l Orgue dans l Evaché de Samogitie (Lithuanie)., /vadovas M. Dupre/ Dipl. dr. École Normale de Musique de Paris, 1937.

Ekonomika

1. ***Baltrušaitis, Justas***. Die litauische Volkswirtschaft unter der Einwirkungen des Westeuropäischen Kapitalismus /vadovas prof. G. Kessler/, Diss. Univ. Jena, po 1924 (nežinia, ar gynė).
2. ***Cecevičius, Domas*** *(g. 1902 10 31, Dapšonių k., Smilgių vls., Panevėžio apskr.).* Das Finanzsystem Litauens. Bonn, L. Roerscheid. 1934. 112 S. (vadovas prof. Fritz Karl Mann). // *Kölner Studien*, neue Folge, 3. Diss. Univ. Köln. [Rec: V. J. – *Ekonomika,* 1935, nr. 1, p. 100–101. Rec: – *Fizinis auklėjimas*, 1934, nr. 1].
3. ***Dauparas, Juozas*** *(g. 1903 12 17, Oniūnų k., Linkuvos vls.).* Die Probleme des landwirtschaftlichen Bildungswesens in einem Bauernstaat und das landwirtschaftliche Bildungswesen in Litauen. Diss. Univ. Wien, 1939.
4. ***Dirmeikis, Bronius-Tomas*** *(g. 1910 01 24, Kražiai).* Blankiniai įsipareigojimai vekseliuose. Wien-Paris, 1937.
5. ***Duschnitzky, Selman*** *(Kaunas)*. Das Konzern-Problem unter Berücksichtigung der schwerindustriellen Wirtschaft im Nachkriegs-Deutschland. Eine sozialökonomische Studie zu den Phänomenen der modernen kapitalistischen Konzentration. Diss. Staatswiss. Univ. Bern, Riga. Buchedr. „Vards", 1927.
6. ***Jakulis, J.*** La Lithuanie Restaurée. Problèmes economiques monétaires et financiers. Premère edition Librairie Rene Fontegn Louvain ir „Spaudos Fondas". Kaunas. 1932, 219 p. Diss. Univ. Cath. de Louvain. [Rec: V. Juodeika. – *Lietuvos aidas*, 1932, nr. 216, p. 4].
7. ***Januškevičius, Vytautas*** *(g. 1913 05 13, Tbilisis).* La marine marchande anglaise. Thèse comm. Univ. Liège, 1935.
8. ***Jasevičius, Antanas*** *(g. 1907 06 02, Troškūnų vls., Panevėžio apskr.).* Die Krisen und ihre Bekämpfung. Diss. Univ. Wien (vadovas Othmar Spann ir Dagenfeld-Schomburg), 1933, 123 p.
9. ***Gurland, Aron*** *aus Wilna*. Grundzüge der muhammedanischen Agrarverfassung und Agrarpolitik mit besonderer Berücksichtigung der türkischen Verhältnisse. Ein kritischer Versuch. Dorpat, 1907 (23 06 1906), Diss. Univ. Bern.
10. ***Juodeika, Vladas*** *(Ramygala).* Die litauische Bodenreform und ihre geschichtlichen Grundlagen. Diss. Univ. Graz (1927 10), 173 Bl.
11. ***Karvelis, Petras***. Die Agrarreform in Litauen. Diss. Univ. Breslau. 13 03 1923, 142 p. (Maschinenschrift) [VUB, F1 F960).
12. ***Kaškelis, Juozas*** (*Linkuvos vls.).* Lietuvos žemės ūkio kooperacijos esmė (vok. k.). Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1929.
13. ***Kemėšis, Fabian***. Cooperation among the Lithuanians in the United States of America. Washington. Catholic University of America, 1924, 86 p.
14. ***Kripas, Stasys*** *aus Žeimelis in Litauen*. Untersuchungen über den Kalkhaushalt verschiedener Holzarten auf einigen typischen Standarten Litauens. Druck: Buchdruckerei A. Pabst, Königsbrück. Diss. Ingienieur der Forstwissenschaften an der Forstlichen Hochschule Tharandt, 1929 02 25. Priimta pagal Tharandto prof. dr. Krauss ir dr. Münch teikimą. [Vilniaus istorijos etnografijos muziejus R-7808].
15. ***Kudukis, Petras*** *(g. 1905 03 01, Ruskiškių k., Panevėžio apskr.)*. Publicité dans la presse.Thèse comm. Univ. Cath. de Louvain, 1931.
16. ***Kuduikis, Petras***. La crise mondiale et la Lithuanie. Thèse comm. Univ. Cath. de Louvain, 1931.
17. ***Labanauskaitė, Ona***. Tarptautinė moters darbo apsauga (pranc. k.). École des sciences sociales et politiques de Lille, 1933.

18. ***Lipčius, Mikalojus*** *(g. 1894 12 06, Bernotų vk.. Betygalos vls.).* L économie nationale de la Lithuanie et son développement. Revue économique internationale. Paris, 1932, p. 123–146.
19. ***Lišauskas, Vladas*** *(g. 1899 11 17, Virbalis).* Vergleichende Darstellung der Entwicklung des Konsumvereinswesens in Litauen und in der Schwiz. Diss. Univ. Bern, 1929.
20. ***Maliauski, Antoine*** *de Kretinga*. Le Union du Sud-Est des Syndicats agricoles. Louvain. 1912. 192 P. (Rec: Max Turmann in *Chronique sociale de France*, 112. XII).
21. ***Newiasky, Mosche*** *(Kaunas)*. Die Rusische Pelz- und Lederindustrie. Ein Beitrag zur Wirtschafts und Sozialgeschichte Russlands. Diss Phil. Univ. Basel. IV – 115 p. Kowno, A. Back, 1927.
22. ***Nochimson, Meer*** *aus Wilna*. Die elektrotechnische Umwälzung der Gegenwart. Eine nationalökonomische Studie über den Einfluss der Elektrizität auf unsere Wirtschaft und auf die Betriebsformen. Örlikon. 1909, 119 p. (13 08 1909). Diss. Univ. Zürich.
23. ***Pajaujis, Juozas*** *(g. 1894 03 14, Cyrailių k., Punkso vls.).* Die wirtschaftsimperialistische Idee im britischen Weltreich (vadovas prof. Harms). Diss. Univ. Kiel, 1926 [Handschrift].
24. ***Paliokas, Balys*** *(g. 1898 03 20, Pasvalys*). Die Finanzen der Selbstverwaltungskorper Litauens einst und jetzt. Diss. Wirtschaftw. Univ. Jena, Fridrich-Schiler Universität Buchdruck, 1937, 80 p.
25. ***Paukštys, Jonas*** *(g. 1904 11 28, Višakio Rūdos k., Marijampolės apskr.).* Das Problem der Führung der Gesammtverwaltung in der Gliedstaaten (Bundesstaaten): USA. Schweiz, Austria, Deutsches Reich und SSSR. Diss. Univ. Graz, 1929.
26. ***Raschke-Raschkes, Leon*** *(g. 1901 03 14, Bialystok)*. Die Bevölkerung Litauens nach ihrer nationalen Struktur Berufsgliederung und gesellschaftlichen Schichtung. Diss. Univ. Berlin, 1931, 71 p.
27. ***Raulinaitis, Pranas***-Viktoras. Die Landwirtschaft im neuen Staat Litauens. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1922.
28. ***Rimka, Albinas***-Juozapas *(g. 1886 02 16, Skerpiejų k., Laukeliškių vls.).* Geldwert und Preisbildung in Litauen unter der Einführung des deutschen und eigenen Währung. Diss. Univ. Frankfurt a. M., 1923.
29. ***Romas, Ilja*** *(Kaunas)*. Die wirtschaftliche Struktur der Baltischen Staaten und die Idee einer Zollunion. Diss. Staatswiss. Univ. Basel. /Mit Tabellen, wovon 1 ausser Text/. VIII. 207 p., Klaipėda (Memel), Buchdr. „Rytas", A-G., 1934.
30. ***Römer von Eugen***. Beiträge zu Litauens Wirtschaftsgeschichte. Diss. Univ. München, 1897, 189 p.
31. ***Rosenberg, Schaja*** *aus Kowno.* Ricardo und Marx als Werttheoretiker, Bern, 128 p. /17 12 1902/. Diss. Phil. Univ. Bern.
32. ***Sapir, Saul*** *(Šiauliai).* Die Konsumgenossenschaften in Russland, ihre Theorie und Praxis. Diss. Rer. Pol. Univ. Bern. VIII. 260 p. Riga. Buchdr. „Vards", 1928.
33. ***Schaltschus, Petras***. Das Genossenschaftswesen in Litauen von ihrem Beginn bis zur Gegenwart. Kaunas, 1938, 48 p.
34. ***Schaulis, Georg*** *aus Bolsiany*. Graf Kranklin in nationalökonomischer und finanzwirtschaftlicher Beziehung. Ein Beitrag zur Geschichte der N.-Oekonomie und der Finanzwissenschaft, Tilsit, Buchdr. Lituania, 1914, 114 p. /19 01 1912/. Diss. Phil. Univ. Bern.
35. ***Sliesoraitis, Jurgis*** *(g. 1903, Kaunas).* Die Staatschulden Litauens unter besonderer Berücksichtigung der Finanzpolitik. Diss. Rer. Pol. Univ. Freiburg (Schweiz). 1928/29 /Maschinenschrift/.
36. ***Sondeckis, Jackus***. Untersuchungen der Komunalverwaltung in Litauen. – *Zeitschrift für Kommunalwirtschaft*, 1933, Heft 3/14, p. 555–564.
37. ***Sruoga, Kazimieras*** *(g. 1899 03 16, Vabalninko vls., Biržų apskr.).* Die Notenemission der Republik Litauen, Kaunas, AB „Spindulys" spaustuvė, 1930, 128 p. Diss. Univ. Bern.
38. ***Tarulis, Albertas***. Die Juden im wirtschaftsleben Litauens. Atspaudas iš „Ost Europa". *Zeitschrift für die Gesamten Fragen des Europäischen Osten*, 13 Jahrgang, Heft 6. Marz, 1938, Berlin. „Ost Europa" Verlag, 1938, 387–392 p. (taip pat *Industrializacija Lietuvoje*, Diss. Univ. Wien, nebaigė).
39. ***Trimakas, Antanas*** *(Vilnius).* Le mouvement coopératif en Lithuenie. Lille. Impr. G. Sautai, 1929, 446 p. /Publications de l` École des sciences sociales et politiques de Lille/ (Rec: B.M. – *Lietuvos aidas,* 1929, nr. 19, p. 5; P. Šalčius – *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 35, p. 3).

40. ***Vabalas, Aleksandras*** *(g. 1910 12 18, Kybartai).* Der Fremdenverkehr und seine wirtschaftliche Bedeutung für Litauen. Diss. Univ. Insbruck, 1946.
41. ***Valančius-Valančiauskis, Grigas*** *(g. 1906 09 08, Jazdauskiškių k., Alsėdžių vls., Telšių apskr.).* Die nationale Volkswirtschaftslehre von Fridrich List. Diss. Univ. Wien, 1931.
42. ***Viršubskis, Gregorius***. Die Holzwirtschaft des Njemangebiets unter Berücksichtigung der Haupttendenzen der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung Litauens. Diss. Univ. Berlin, 1924 (1926).

Teisė ir politikos mokslai

1. ***Alexandrowitz, Rafael*** *(Jurbarkas).* Der Arbeitsmarkt in der deutschen Konjunkturbewegung der Jahre 1924–1928. Berlin. E. Ebering, 1929. Diss. Jur. Univ. Bern. 77 p.
2. ***Anysas, Martynas*** *(g. 1895)*. Der litauisch-polnische Streit um das Wilnagebiet von seinen Anfängen bis zum Gutachten des Ständigen Internationalen Gerichtshofes vom 15. Oktober 1931, Verlag Konrad Tritsch. Würburg, 1934, 74 p. Diss. Univ. Hamburg. [Rec: „*Židinys*“, 1934, nr .10, p. 360].
3. ***Ašmys, Michael*** *(g. 1891–1918).* Über die Kriminalität in Preusischen Litauen. Diss. Univ. Königsberg (sine anno et loco).
4. ***Bačkys, Stasys-Antanas*** (*g. 1906 02 10, Pontokonių k., Joniškio vls.)*. Lietuvių valstybinės teisės carinėje Lietuvoje (pranc. k.). Diss. Univ. Paris /07 11 1930/.
5. ***Barzdžius, Pranas***. Baltijos valstybės ir jų tarptautinė unija (italų k.). Diss. rerum pol. Univ. Milano, 1936.
6. ***Berstein, Israel***. Die rechtlichen Grundlagen des parlamentarischen Wahlerecht in Litauen. In: *Jahrbuch der Basler Juristenfakultät*, Heft 5/7, Basel, 1929, p. 100–103. Diss. Univ. Basel. 115 – XV Bl. 1928.
7. Činikas, Antanas *(g. 1903 11 12, Gudelių k., Ramygala, Panevėžio apskr.).* La Reforme agraire en Lithuanie. Nancy-Saint-Nicolas-de-Port, impr. De V. doux. 1937, 128 p., Thèse Univ. Nancy.
8. ***Daukša, Stasys***. Le Régime d autonomie du Territoire de Klaipėda, administration et organisation judiciaires. Paris. Libraire du „Recueil Sirey“, 1936, 328 p. Thèse Univ. Paris. [Rec: – *Naujoji Romuva*, 1937, p. 81].
9. ***Feinberg, Nathan*** *aus Kowno*. Das Vergehen des Hochverrates nach dem geltenden und zukuüftigen schweizerischen Strafrechte (Vorentwurf 1916) mit Berücksichtigung der deutschen und Östereichischen Entwürfe, Berlin. Druck von P. Fuink, 1920, 58 p. Diss. Univ. Zürich /23 11 1918/.
10. ***Gerutis, Albertas***. Die staatsrechtliche Stellung des Staatsoberhauptes in Litauen, Lettland und Estland, Kaunas, „Vilniaus“ spaustuvė, 1935, 112 p. Diss. Univ. Bern.
11. ***Graužinis, Casimir***. La question de Vilna. Paris. Jouve, 1927, 206 p. Thèse Univ. Paris.
12. ***Gutmann, Geischel*** *(Kowna).* Kommunale Wohnungspolitik der Stadt Bern. Riga. Buchdr. A.G. Walter et Ropa, 1931, 91 p., Diss. Univ. Bern.
13. ***Gurland, Aron*** *aus Wilna.* Grundzüge der muhamedanischen Agrarverfassung und Agrarpolitik mit besonderer Berücksichtigung der türkischen Verhältnisse. Ein kritischer Versuch. Dorpat, 1907 10, 85 p. /23 06 1906/. Diss. Univ. Bern.
14. ***Heselzonas, Leiba*** *(Kuršėnai)*. Die rechtliche Stellung des Memelgebietes im litauischen Staatsverbande. Vilkaviškis. Druck „Progresas“, 1938, 90 p. Diss. Univ. Bern.
15. ***Kazlauskas, Bronislavas*** *(g. 1910 03 27, Seinai)*. L` Entente baltique. Préface de Robert Redslob, professeur a la Faculte de Droit et des sciences Politiques de l` Universite de Strasbourg, Paris, Libraire du Recuil Sirey Siciete Anonym, 1939, 327 p. [Rec: V. Trumpa. – *Lietuvos praeitis*, 1940, I, 1 sąs., p. 338–339].
16. ***Kirsch, Naftali*** *(von Plunge)*. Die Hauptintervention und ihre Ausgestaltung in den Schweiz. Kontonalen Zivilprozessordnungen. Diss. Univ. Zürich [genehmigt auf Antrag von prof. dr. H. Fritsche]. Druckerei A. Back, 56 p., 1935.
17. ***Konikoff, Alexandr*** *von Memel, Litauen*. Die Autonomie des Memelgebietes, insbesondere die Finanzautonomie und der Finanzausgleich mit Litauen. /Maschinenschrift/. Diss. Univ. Basel, 115 Bl., 1935.

18. ***Leimonas, Juozas*** *(g. 1900 08 23, Daugirdiškės, Marijampolės apskr.*). Lietuvos savivaldybės ir jų veikla (pranc. k.), /vadovas prof. J. Piller/ Thèse Univ. Fribourg (Suisse), 1927.
19. ***Liasauskis, Abraham*** *(Aleksota, Litauen).* Die strafrechtliche Behandlung des Zweikampfes, insbesondere im russischen Strgb. von 1903 und in den neusten Entwürfen Deutschlands. In: *Jahrbuch des Basler Juristenfakultät*, Heft 8/11, Basel, 1935. Diss. Univ. Basel.
20. ***Liebermann, Siew*** *(g. 1903 12 01, Kaunas).* Der Auslieferungsvertrag zwischen Litauen und den Vereinigten Staaten von America. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz) /28 01 1927/.
21. ***Mačiulis, Petras*** *(g. 1895 03 5/8, Bimbų k., Panemunėlio vls.).* Italijos žemės reformos klausimas ir Lietuvos žemės reforma. Diss. Univ. Roma /14 07 1923/.
22. ***Meškauskas, Petras****.* Vokietijos mokesčių sistema XIX amžiuje (vok. k.). Diss. Univ. Fribourg (Suisse), apie 1926.
23. ***Mikalauskas, Antanas****.* Das Strafrecht der 3 litauischen Statute von 1529, 1566 und 1588. Kaunas, J. Karvelio Prekybos namai, 1938, 200 p. Diss. Univ. Bern.
24. ***Mackus, Feliksas****.* Statutinio teismo problemos Lietuvoje (pranc. k.). Thèse Univ. Paris (nežinia ar gynė), 1937.
25. ***Monossohn, Salomon*** *(Vilnius).* Actio de pauperie im System des römischen Noxalrechtes. Eine rechtliche Studie. Berlin, Verlag von R.L. Proger, 1911, 53 p. Diss. Univ. Heidelberg.
26. ***Natkevičius, Ladas*** *(g. 1893 01 19, Balspupių k., Marijampolės vls.).* Aspect politique et juridique du différend, Polono-Lituanien, Paris, Jouve, 1930, 351 p. Thèse Univ. Paris.
27. ***Pusdešris, Juozas*** *(g. 1903 11 14, Simaneliškių dv., Alvito vls.).* Posizione Giuridica del Territorio di Klaipėda nello stato Lituano – Organi locali e loro ciompetenze, (vadovas prof. Amedeo Giannini). Diss. Univ. Roma, 1936.
28. ***Prapuolenis, Kazimieras****.* L` Eglise Polonaise en Lituanie (Rašinys, už kurį Ženevos Mokslų akademija suteikė Magister Philosophiae laipsnį ir išrinko tos akademijos garbės nariu), Paris, 1914 06 29.
29. ***Rutenbergas, Girša*** *(g. 1901 12 23, Papilė, Šiaulių apskr.).* Die volkerrechtliche Stellung der baltischen Randstaaten. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz), 1925.
30. ***Saunus, Dawid*** *(Kowno).* Inwieweit ist der Strafrechter an prajudizielle Entscheidungen des Zivilrichters gebunden? Druckerei des Oberbefehlhabers Ost. 1918, 100 p. Diss. (universitetas ir metai nežinomi).
31. ***Schuwal, Maxim*** *(Kaunas).* Zur Theorie des Anarchismus. Untersuchungen über die gemeinsame Grundlage sowie Rechts- und Staatsphilosophische Stellung der verschiedenen anarchistischen Lehren. Kaunas, 1927, 100 p.
32. ***Sobolevičius (Sobolevitz), Elias****.* Les États Baltes et la Russie sovietique (Relations internationales jusquen. 1928), Paris. Les Presses universitaires, 1930, 267 p. Thèse Univ. Paris.
33. ***Stankiewicz, Joseph*****,** *aus Litauen.* L instruction primaire en Russie. Fribourg. 1900. 113P. Diss Univ. Fribourg (Suisse).
34. Šeškus, Motiejus *(g. 1911 09, Obelių vls.). Litauen*. Eine politische Geographie. Diss. Univ. Graz. 309 Bl. /VIII.1940/.
35. ***Tamošaitis, Antanas*** *(g. 1894).* Istoriškoji teisės mokykla Vokietijoj (vok. k.), 1926 05 16.
36. ***Urmanas, Juozas***. Die politische Parteien und der Staat. Diss. Univ. Wien, 1927.
37. ***Vasiliauskas, Antanas***. Die Diplomatik des Grossfürsten Vitold von Litauen. /Maschinenschrift/. Diss. Univ. Wien, 1935.
38. ***Veržbovičius, Levas***. Das altlitauische Familienrecht. In: Jahrbuch der Basler Juristenfakultat. Heft 5/7 Basel. 1929, p. 96–98. Diss. Jur. Univ. Basel. 1928 /Maschinenschrift/.
39. ***Vileišis, Petras***. La Lithuanie et le probleme de la Sécurité internaionale, Paris. A. Pedone. 1937, 244 p. Thèse Univ. Paris.
40. Žmuidzinas, Jonas *(g. 1898, Keturvalakiai, Vilkaviškio apskr.).* Liublino unija (pranc. k.). Thèse Univ. Paris, 1930.

Gamtos mokslai

1. ***Barschauskas, Kazys*** *(g. 1904 05 13, Vilkaviškio apskr.).* Beitrag zur Energieverteilung im Kosmischen Strahlenschauer. (vadovas prof. H. Geiger). Berlin, 1937, 6 p.
2. ***Berkowitsch, Abraham S.*** *(g. 1902 03 28, Valkininkai (Olkeniki)*. Die Beweglichkeit kleiner Selenkugeln in Luft bei grossen Geschwindigkeiten. Diss. Univ. Zürich, 1934, 202 p.
3. ***Brazdžiūnas, Paul***. Úber den Starkeffekt an der Quecksilberresonnanzlinie und sein Verhalten in magnetischen Feldern. / Mit Fig./ Sa aus *Annalen der Physik*, 5 Folge, Bd. 6, 1930, Nr. 6, p. 739–771, Zürich. Verlag J./A. Barth, Leipzig, 1930, Diss. Univ. Zürich.
4. ***Glücksohn***, ***Jakob*** *aus Vilkavischkis.* Zum Entwicklungsproblem nach Lameschen Funktionen. Würzburg. Universitätsverlag von Robert Noske in Bonna-Leipzig, 37 p. Diss. Univ. Würzburg.
5. ***Jacunski, Josef*** *aus Wilno*. Untersuchung eines Erdöls aus der Korallenriffen des Roten Meeres (Gesah- und Gebelzeit) und eines Asphalte von der Kuste des Toten Meeres. II. Über Zersetzung von festen und flüssigen Kohlenwasserstoffen mittelst Druck und Hitze. Freiburg (Schweiz), 1898, 55 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz).
6. ***Jankauskas, W.*** Das Leben als Elektromagnetisches Phänomen. Eine theoretische Untersuchung über die Bedeutung und Entstehung der Bioelektrischen Ströme. Kaunas-Leipzig. „Pribačis", 1940, 68 p. Diss. Univ. Leipzig.
7. ***Juška, Antanas***. Die scheinbare Helligkeitsverteilung auf der Sonnescheibe. Göttingen. 1929. Auch in "Veröffentlichungen d. Univ. Göttingen, 1929, p. 199–224. Diss. Univ. Göttingen /31 07 1929/.
8. ***Kasperowicz, Conrad*** *aus Brezgi, Wilna, Litaen*. Studien über die Festigkeit von Dielektrika. Freiburg (Schweiz), 1904, 49 p. Diss. Univ. Freiburg (Schweiz).
9. ***Katilius, Petras*** *(g. 1903 04 07, Katiliškiai, Marijampolės vls.).* Über Kurvennetze und Zellteilungen. Kaunas-Heidelberg. Diss. Univ. Heidelberg, 1930, 37 p.
10. ***Puodžiukynas, Antanas*** *(g. 1898 02 05, Gulionių k., Višakio Rūdos vls.).* Über die elektrische Leitfähigkeit des Palladium im Hochvakuum und in verschiedenen Gasen. – SA aus *Zeitschrift für Physik*, Verlag von Julius Spranger. Berlin, 1927, p. 353–370, mit 6 Abbildungen. Eingegangen am 6 Oktober 1927. Diss. Univ. Wien.
11. ***Rutšteinas, Ovsėjus*** *(g. 1904 05 10, Liudvinavas, Marijampolės apskr.).* Über eine affingeometrische Kennzeichnung der pseudosphärischen Flächen und ihre Affinverwandten. Diss. Univ. Praha, 1927.
12. ***Slavėnas, Paulius***. A note on the triple System, χ. (Žvaigždinis trijų kūnų problemos atvejis, vadovas prof. R.D. Brauwn). Diss. Univ. Yale Observatory. Reprinted from the *Proceedings of the National Academie of Sociences*, Vol. 13, No. 12, December 1927.
13. ***Stanaitis Otto, Edmund*** *(g. 1905 05 28, Gaisrių k., Sosnavos vls., Marijampolės apskr.).* Das Potential des ungleichachsigen Ellipsoides bei speziellen Randwerten. Würzburg. 1931, 34 p. Diss. Univ. Würzburg.
14. Žvironas, Antons *(g. 1899 10 30, Užpaliai).* Über den anomalen Zeemaneffekt einzelner Hyperfeinstrukturkomponenten der Quecksilberresonanzlinie 2537 A E. I Teil: Die π – komponenten. /Mit Fig./ . SA aus *Helvet. Physica acta*, Vol. 7, Fasc. 2, IV p. 224–256. Zürich. Buchdr. Fluntern, 1934. Diss. Univ. Zürich.

Geologija

1. ***Pakuckas, Česlovas***. Disertacijos tema nežinoma, parengta Vienos universitete 1927 m., vadovaujant prof. Sis, suteiktas filos. dr. laipsnis.

Chemija

1. ***Aronstam, B.****, aus Ponewesch.* Synhese des 1` z-Dioxy-3-Methylflvons. Bern. 1909. 33 S. Diss.

Rerum Nat. Univ. Synhese des 1, z-Dioxy-3-Methylflvons. Bern. 1909. 33 p. Diss. Rer. Nat. Univ. Bern /05 03 1909/.

2. ***Dagys, Jonas*** *(g. 1909 04 23, Papilio vls., Biržų apskr.).* Wuchsstoffe der Mikroorganismen in embryonalen Geweben und im Blutungsafte. Diss. Univ. Graz, 1935, 129 B. 2 Abb.
3. ***Jacopmann-Jacopson, Wulf*** *de Wilna*. Recherches sur l aldéhyde m-methexy-p-amino-benzoique. Prof. Ame Pictet. Laboratoire de chemie. Université de Genève. Thèse Univ. Genève /20 02 1912/.
4. ***Jakubson, Naum*** *aus Wilna*. Über einige Derivate des Phenolphtdeins. Basel. 1903. 32 S. Diss. Univ. Basel 1902/03.
5. ***Janickis, Jonas*** *(g. 1906, Kaunas)*. Über die Einwirkung schöflinger Säure auf Eisensulfid und andere säurelosliche Metallsulfid. Diss. Univ. Dresden. 1930.
6. ***Janickis, Jonas***. Über selenigsauren Salze der Natriums und der Kaliums (vadovas prof. F. Förster). – *Zeitschrift der anorgan. und allgem. Chemie*, 1932, Bd. 205, Heft 1–2. Diss. Der Technischen Hochschule zu Dresden.
7. ***Jasaitis, Viktoras*** *(g. 1901 12 14, Garliava).* Hiedrierung der Rohbraunkohle. Diss. Univ. Wien, 1929.
8. ***Joffe, Leiwa-Cheim*** *aus Kowno (g. 1882).* Photochemische Studien in der Triphenylmethanreihe [mit 10 Tafeln und 22 Tabellen im Texte], Berlin, E. Ebering, 1921, 72 p. Diss. Univ. Zürich /21 03 1921/.
9. ***Jucaitis, Pranas*** *(g. 1896 12 05, Kiaulynių k., Vilkaviškio apskr.).* Untersuchung über die Gleichgewichte in den Systemen ALO. NAO HO und AL O. KO. HO. Diss. Univ. Münster, 1930.
10. ***Garmus, Antonius Anatolijus****, aus Turson (Litauen)*. Die Permeabilität und das Scheidevermögen der Drüsenzellen für Farbstoffe und eine neue Methode vitaler Beobachtung. /Aus dem physiologischen Institut der Univ. Bern/. München, R. Oldenburg, 1912, 54 p. und eine Tafel. Diss. Univ. Bern /13 02 1912/.
11. ***Frank-Kamenetzky, Albert*** *aus Wilna*. Bromide des Isopentans. Karlsruhe, 1899. 49 S. 1 Tafel. Diss. Univ. Basel.
12. ***Kasperowicz, Conrad*** *(aus Brezgi, Litzauen)*. Studien über die Festigkeit von Dielektrika, Freiburg (Schweiz), 1904 49+2 p. Freiburg, Math.-naturw. Diss.
13. ***Leibsonas, Efraimas*** *(g. 1903 09 28, Salantai).* Über Diphenylthiophene. Diss. Univ. Wien, 1927.
14. ***Matulis, Juozas*** *(g. 1899)*. Fotodichroizmo tyrimai organinių dažų kolodijose ir želatinos sistemose. Diss. Univ. Leipzig, 1933.
15. ***Micewicz, Stanislaus*** *aus Kowno*. Über die Oxydation des Diphenyl- und Di-p-Ditolylamins. Lausanne. Ch. Pache. 1912. 40 S. Diss. Univ. Lausanne /10.VII.1913/.
16. ***Milkovičius, Šlioma*** *(g. 1903 08 05, Vilkaviškis).* Sur des composes organiques heterocycliques renfermant de l iode du brome ou du chlore pentavalent. Thèse Univ. Strasbourg, 1929, 71 P.
17. ***Rabin, Marcus*** *aus Kowno*. Über die halbe Entschwefelung aromatischer monosubstituierter Thioharnstoffe. SynThèse des β –Mathyl –L- Naphtochromons. Bern. 1903, 79 S. Mit einer Tabelles. Diss. Univ. Bern /9.VII.1903/.
18. ***Sackheim, Moses*** *aus Kowno*. Über anorganische Saurehydrazide. Gottingen. Druck der Univ. – Buchdr. Von E.A. Huth, 1919, 54 S. Diss. Univ. Bern /28.II.1912/.
19. ***Samelson, Minna*** *aus Kowno*. Über Permanganmolybdate. Leipzig, 1900, 48 S. Diss. Univ. Bern.
20. ***Szlagier, Anton*** *aus Litauen*. Gouernament Kowno. Über das 3,2 – Dioxyflavonol. Bern, 1906, 32 S. Diss. Univ. Bern /8.XII.1905/.
21. ***Tubinaitė, Regina*** *(g. 1900 06 07, Tauragė).* Thallorodanido ir kaliumrodanido struktūra (vok. k.), vadovas prof. Paul Günter, Diss. Univ. Berlin, 1933.
22. ***Zubrys, Alfonsas*** *(g. 1900 09 10, Gluosnynų k., Alytaus apskr.).* Über die Phytoxanthine Xantho- und Zeaxanthin Fitokrantin – Ksantofil und Zeaksantin. Diss. Univ. Zürich, 1934.

Botanika, biologija

1. ***Kripas, Mykolas*** *(1894 07 14, Rozalimas).* Brandenburgo desmidiacijų flora (vok. k.). Diss. Univ. Berlin. 1924.
2. ***Kuczewski, Otto*** *aus Preny*. Arbeiten aus dem Laboratorium für allgemeine Botanik und Pflanzenphysiologie der Univ. Zürich. Morphologische und biologische Untersuchungen an Chara delicatula f. bulbillifera A. Braun, mit 2 Tafeln und 19 Abbildungen im Text.Zürich. 1906 04, 52 p. SA: aus „Ergänzungshefte z. bot. Zentralbl.“, Bd. 20, Abt. 1, Heft 1. Diss. Univ. Zürich.
3. ***Vilkaitis, Vincas***. Apie Brandenburgo desmidiacijų florą (vok. k.). /Vadovas prof. L. Diels/. Diss. Univ. Berlin, apie 1925.
4. ***Endziulaitytė-Gylienė, Marija***. Über das Tuberculum articulare anterius und die Fossa digastrica. Kaunas, „Raidė“, 55 p., 1927. Diss. Univ. München /16 12 1925/.
5. ***Zubovaitė, Elena*** *(g. 1903 12 02, Bubiai).* Über den Ursprung und Spezialisierung des Vogelfusses im Zusammnehang mit der Lebensweise. Diss. Univ. Wien, 1931.

Geografija

1. ***Kahan, Mark*** *aus Kowno.* Über den Akkrakopol und den Beninkopol. Beitrag zur Kenntnis der Westafrikanischen Kopale. Borna-Leipzig. Robert Noske, 1911, VI+72 p. Diss. Univ. Bern, /4.V.1910/.
2. ***Koncza, Mathias*** *de Szeszolki (Lithuanie).* Contribution géographique et topographique a l` étude des cirques des montagnes (Alpes fribourgeoises et Tatra). /Mit 15 Abbildungen im Text/. Fribourg (Suisse), 1909, 51 p. und sechs Tafeln. Diss. Univ. Freiburg im Schweiz.
3. ***Krahelska, Marie*** *aus Mazurki (Lithauen).* Über den Einfluss der Winterruhe auf den histologischen Bau einiger Landpulmonten. Mit drei Kurventafeln, drei Tafeln und einer Texfigur. Jena. Gustaw Fischer. 1910. 84 p. SA aus der Jenaischen Zeitschrift fürNaturwissenschaft” Bd.46 N.F.39, Heft 2. 1910. Diss. Univ. Zürich /10 11 1910/.
4. ***Pakštas, Kazys*** (*g. 1893 06 29, Alinauka, Utenos r.*). Le Climat de la Lituanie. Thèse Univ. Fribourg (Suisse). /Avec dec. fig et des cartes, dont 1 hors texte/ 137 p. Klaipėda, 1926. Publication du Ministere de l` Agriculture de Lithuanie.
5. ***Viliamas, Vladas***. Der Baltische Grenzraum und die Ostgrenze der baltischen Staaten. [Aus dem Geographischen Institut der Univ. Berlin]. Diss. Univ. Berlin, 1936.

Agronomija

1. ***Garmus, Paulius*** *(Pakruojo vls.).* Die Beeinflussung der Umwelt durch die Keimlinge. Diss. Univ. Wien, 1938.
2. ***Krikschtschunas, Jurgis*** *(g. 1894 04 22, Ašminta, Marijampolės apskr.).* Die Bedingungen des Zukerrübenbaues in Litauen geprüft durch eigene Versuche. Diss. Univ. Halle. /23 10 1924/. 150 p. /Maschinenschrift/.
3. ***Minkevičius, Antanas***. Untersuchungen über den Einfluss der Narkose auf die Pilzempfänglihkeit der Pflanzen. Mit 14 Abb. <SA: aus *Phytopath. Zeitschrift*, Bd. 5, Heft 2, 152 p., Dessau. Anhaltische Buchdr. Gutenberg G. Zichaus, 1932. Diss. Techn. Hochschule Zürich.
4. ***Mickus, Vincentas*** *(g. 1904 11 10, Viduklės vls.).* Kaip padidinti vištų dėslumą (pranc. k.). Univ. de Nancy. Faculte des scien. Institut agrigole.

Kūno kultūra

1. ***Baronaitė, Marija*** *(Vilnius).* Die Entwicklung des Mädchen- und Frauenturnens im deutschen Kulturgebiete seit 1900. Dipl dr. Univ. Graz, 1935.

2. ***Kviklys, Vladas*** *(g. 1908, Šavėsų k., Utenos apskr.).* Die mechanische Leistungsfähigkeit eines Menschens. Sportmed. Diss. Univ. Graz, 1938.
3. ***Schatschkus, Stasys*** *(g. 1907 11 28, Jovaro vls., Marijampolės apskr.).* Die Aufgaben der Sportpresse. Dipl dr. Deutsche Hochschule für Leibesübungen, Berlin, 1933.
4. ***Vokietaitis, Algirdas*** *(g. 1909 01 23, Kaunas).* Die körperliche Erziehung in der Schulen Sowjetrussland. Dipl. dr. Univ. Wien, 1934.
5. ***Vokietaitis, Algirdas.*** Problem der Systematik und der nationalen Form im heutigen Schulturnen der führenden europäischen Länder, Marburg, Lahn, 1939, 106 p. Diss. Univ. Marburg, 1939.

Medicina

1. ***Abraitis, Blažiejus*** *(g. 1899 0816, Žvirgždaičių vls. Šakių apskr.).* Das Wesen, die Entwicklung und die Bedeutung der Zonula ciliaris des Auges. Diss. Univ. Praha, 1938.
2. ***Abramovitsch, Jankel*** *(g. 1909 04 24, Tauragė).* Reduction du Trismus aigu inflammatoire per le Melange de Bonain au niveau du Ganglion spheno-palatin. Maurice Laverge, imprimeur – Paris, 1936. Thèse Univ. Paris.
3. ***Abramocvitch, Boris*** *(g. 1891, Panevėžys).* Malformations anales chez le Nourrisson. Thèse Univ. Geneve, 1924.
4. ***Abramsonas, Arona*** *(g. 1893 11 21, Vilkaviškis).* Über die Wirkung der gebrauchlichsten Depilatorien. [Abdruck aus *Medizinische Wochenschau*, 1930]. Diss Univ. Königsberg.
5. ***Aizenštatas, Moisėjus*** *(g. 1898 12 05, Jurbarkas*). Experimentalle und praktische Untersuchung zur Frage der Seekrankheit und ihrer Beeinflussung [Aus der Medizinische Welt, 1930]. Diss. Univ. Königsberg.
6. ***Aleksockis Giršas*** *(Wirballen).* Die Operabilität und die Heilresultate der Schautaschen erweiterten vaginalen Totalextirpation bei Collumkarzinom (1917–1929). Basel. 24 S. Molhouse, A. necht. Diss. Univ. Basel, 1932.
7. ***Aronowski, Rosalia,*** *aus Wilna.* Über Relaxatio diaphragmatica [Aus der chirurgischen Klinik. Prof. Clairmont]. Berlin, E. Ebering, 1922, 28 p. Diss. Univ. Zürich /20.VI.1922/.
8. ***Aronsonas, Julius*** *(g. 1908 03 06, Klaipėda*). Über nekrotisierende Pyelitis und ihre Behandlung durch Nephrektomie. [Apie nekrotizuojančią pyelitis ir jo gydymą nefraktomija]. Diss. Univ. Königsberg, 1935.
9. ***Aukštuolis, Jurgis*** *(g. 1891 04 23, Januškos k., Deltuvos vls.).* Über Physometri. Diss. Univ. Berlin, 1925.
10. ***Back, Sonja (Eugenie)****, aus Wilna.* Kryofin. Ein neues Antipyreticum nach Beobachtung auf der Zürischer medizinischen Klinik der Herrn Prof. Dr. Eichhorst Wien. 1898, 39 S. Mit 3 Tefeln (separat). Zürich. Diss. Univ. Zürich.
11. ***Beinaschewitsch, Fanny,*** *aus Kowno.* Über die Erhohung der Wirkung narkotischer Medikamente durch Verteilung des Gesamtdosis. [Aus dem medizinisch-chemischen und pharmakologischen Institut der Univ. Ber. Direktor: prof. Bürgi]. Berlin. Julius Springer. 1910. 8 S. Diss. Univ. Berlin /22.VI.1910/.
12. ***Bialozky, Judel Leiba*** *(g. 1889 11 18, Simnas).* Zur Behandlung und Prognose der Hirntumoren. In: Auszüge aus Inaug.-Diss. Med. Bern 1927/28–1929, Bern, 1930, Nr. 76, 4 p.
13. ***Birutowitsch (geb. Tscharnauskajte), Aldona*** *(g. 1898 09 27, Kirsnos dv., Rudominos vls. Marijampolės apskr.).* Gehauftes Vorkomm von Erythema nodosum. 33 Bl. [Auszug in Jahrbuch der Diss. Med. Fak. Berlin. 1924–1925, 11 p.]. Diss. Univ. Berlin /24.X.1924 (1929).
14. ***Blisnianskaja Grunia,*** *von Wilna.* Zur Entwicklungsgeschichte der menschlichen Lungen: Bronchialbaum, Lungenform. Mit 22 Figuren auf 1 Tafel. Zürich. 1904. 59 p. Aus dem Anatomischen Institut der Univ. Zürich. Diss. Univ. Zürich.
15. ***Bliumbergas, Jeruchas*** (*g. 1895 09 12, Vilnius).* Beobachtungen bei Bothriocephalus latus-Träghern. Diss. Univ. Königsberg.
16. ***Bobrowska, Alice,*** *aus Stawanele-Litauen.* Zur Casuistik erfolgreicher Exstirpation von Hirntu-

berkeln. Zürich. 1909. [Aus der chirurgischen Klinik in Zurich. Direktor: prof. Krönlein], 27 p. Diss. Univ. Zürich /17.III.1909/.

17. ***Brick, Mera,*** *aus Plungiany.* Über Herzveränderungen bei Pertussis. Berlin. Georg Reimer. 1913. 36 S. SA aus Virchows Archiv. Bd. 212. Diss. Univ. Bern /18.VI.1913/.
18. ***Brukeris, Abromas*** *(g. 1910 09 05, Šakiai).* Du „Genu valgum" et son traitement par l osteotomie sus-condylienne medidiane. Nancy, impr. De V. Idoux. 1937. 56 P. Thèse Univ. Nancy.
19. ***Buršteinas, Moze*** *(g. 1899 11 22, Bajorai, Klaipėdos apskr.).* Über Brustdrüsenkrebse mit besonderer Berücksichtigung ihrer modernen Behandlung. Diss. Univ. Berlin, 1924.
20. ***Buršteinas, Saliamonas*** *(g. 1893 12 14, Bajorai).* Ein operativgeheilter Fall von Extraduralem Rückenmarkstumor. Diss. Univ. Königsberg, 1921.
21. ***Ceitelis, Izaokas*** *(g. 1900 07 15, Vilnius).* Vergleichende Untersuchungen über den Liquorrdruck und seine Beeinflussbarkeit durch hypertonische Traubenzuckerlösungen im Wachzustand und im Pernoktonschaft. Diss. Univ. Würzburg.
22. ***Chazanas, Abraomas-Elijašas*** *(g. 1895 07 22, Veisėjai).* Körperbauuntersuchungen an Studenten im Alter von 18–20 Jahren mit besonderer Berücksichtigung gesunder Strumaträger und Asthe-niker. Diss. Univ. Jena. 1929.
23. ***Chodas, Boruchas-Isaakas*** *(g. 1905 11 30, Kaunas).* Über die unmitelbare Wirkung der Zufuhr gewisser Stoffe auf die Wasserstoffionen-Konzentration des Blutes. Basel. 21 S. St. Louis. Editions „Alsatia". Diss. Univ. Basel, 1929.
24. ***Dagilis, Josef*** *(g. 1894 07 10, Sosnavos vls.).* Ein Fall von Myotoma atrophica. Königsberg i. Pr. (1927). Raabe. 27 S. Diss. Univ. Königsberg. /9.I.1928/.
25. ***Davaina-Silvestravičius, Liudvikas*** *(g. 1898 01 01, Kuršėnų vls.).* Über Bakterielis endaortiti und nichrsyphilitisches aneutysma. Diss. Univ. Berlin, 1926.
26. ***Eidelsas, Chonelis-Leizeris*** *(g. 1907 11 17, Kalvarija).* Accidents de la dentition et leur traitement par electroradiologie et la physiotherapie. Thèse Academie de Paris. École dentaire Supérieure de radiologie et de physiotherapie, 1933.
27. ***Elertas, Benjaminas*** *(g. 1909 12 27, Naumiestis, Tauragės apskr.).* Zur Frage der tonfillaren Septiko-Pyaemie. Diss. Univ. Königsberg /29.IX.1938/.
28. ***Eliaberg, Nadeschda****, aus Wilna.* Klinische Beobachtungen über Aktinomykose. (Aus der chirurgischen Klinik in Zurich, prof. Krönlein). Zürich. 1910. 52 S. Diss. Univ. Zürich /26.VII.1910/.
29. ***Elkes, Chonel****, Kaunas (g. 1873 01 10, Kalvarija).* Der Bau der Schildchuse um die Zeit der Geburt. Diss. Med. Univ. Königsberg, 1903 08 03. Vertėsi medicinos praktika Kaune ir Suvalkuose.
30. ***Elpern, Scheina****, aus Kowno*. Kasuistische Beiträge zur Kenntnis der atypischen Paralyse. Bern. Unionsdruckerei. 1914. 24 p. Diss. Univ. Bern /11.III.1914/.
31. ***Epšteinas, Maušas*** *(g. 1905,* Šiauliai). Über Traumatische Gehirnerverletzungen nach Schädelbasisfrakturen. Diss.Univ. Basel, 1932.
32. ***Fain, Gute-Lea***, *aus Schawli*. Beitrag zur Pathologie der Nebennieren. Bern. 1909. 64 S. Diss. Univ. Bern /12.VIII.1909/.
33. ***Fain, Schora-Mishla***, *aus Schawli*. Über den Wert des Pinusschen Zeichens. Ein Beitrag zur hamatologischen Diagnostik. Bern. H. Spahr. 1912. 20 S. Diss. Univ. Bern /24.VUII.1912/.
34. ***Finkelstein, Estella,*** *aus Kowno.* Einfluss der Schwangerschaft auf den Verlauf der Herzklappenaffektionen. [Aus der medizin. Universitäts – Klinik in Zürich, prof. Eichhorst]. Zürich. Buchdr. J.J. Meier, 1917, 34 p. Diss.Univ. Zürich /1.X.1917/.
35. ***Fogemanas, Bencelis-Joselis*** *(g. 1894 03 05, Skuodas)*. Beitrag zur Frage der enterogenen Urobilinoginie. Diss. Univ. Frankfurt am Main, 1923.
36. ***Francuzowicz, Hedwig,*** *aus Lawriszki (Litauen).* Über einen selten Fall von Carcinoma ovarii. [Aus dem pathologisch-anatomischen Institut der Universität Zürich. Direktor: prof. Busse] Zürich. J.J. Meier. 1913. 36 S. Diss. Univ. Zürich /5.I.1914/.
37. ***Frank, Fanny,*** *aus Kowno.* Kasuistische Beiträge zur mors thymica. [Aus der med. Poliklinik der Universität Zürich. Direktor: prof. Müller] Bern. H. Spahr. 1911. 24 S. Diss. Univ. Zürich /6.III.1911/.

38. ***Friedmann, Jonathan*** *(Panevėžys)*. Zur Frage der prophylaktischen Tonisierung des Herzens, 35 Bl. Maschinenschrift. Diss. Univ. Bern.
39. ***Fuchs, Nechana*** *(Schawly, Kowno)*. Zwei Falle von congenitaler Hydronephrose. Zürich. 1900. 22 S. Diss. Univ. Zürich.
40. ***Geffen, Goda,*** *aus Kowna.* Über Alkoholismus und epileptische Anfälle. Zürich. 1908. 22 p. Diss. Univ. Zürich /3.VIII.1908/.
41. ***Gerbergas, David***. Fréquence des ramollissements cérébraux chez les hypertendus. Contribution a l étude des causes de l` hémiplégie. Thèse Univ. Geneve. 23 P. Geneve Impr. Du Comerce, 1931.
42. ***German, Jacob*** *(Tauragė).* Untersuchungen über die Schwankungen der Wasserstoffionenkonzentration des Blutes und des Blutnatriums unter verschiedenen Bedingungen. Basel. Mulhouse A. Knecht. 26 S. Diss. Univ. Basel, 1928.
43. ***Gylys, Antanas*** *(g. 1894 03 14).* Die Beeinflussung der geistigen Arbeit durch verschiedene Konzentrationen von Alkohol. Diss. Univ. München, 1924. Vadovas prof. Emilis Kraepelin.
44. ***Giršas, Davidas*** *(g. 1887 08 19, Mogiliovo apskr.)*. Über zwei Fälle von Ovanalcarsinom bei jugendlichen Mädchen, 1921 01 20. Diss. Med. Univ. Königberg. Dirbo Gargždуose, bendradarbiavo žurnale *Medicina*.
45. ***Girchovitch, Joseph-Ber*** *(g. 1901 01 22, Jonava)*. Le traitement du purpura chronique hemorragique par la splenectomie. Strasbourg. 1929, 54 p. Thèse Univ. Strasbourg, 1928.
46. ***Glückmann, Esther***. Untersuchungen über die Schichtung des Mageninhaltes und die Sekretion verschiedener Magenabschnitte. Diss. Univ. Berlin. Ebering, 1929, 43–50 S.
47. ***Golach, Benjamin****, aus Onikšty*. Beitrag zur Aetiologie der Deflexionslagen, im besondern ihre Beziehungen zur congenitalen Struma. Bern. H. Spahr. 1912. 16 S. Diss. Univ. Bern /10.I.1912/.
48. ***Golach-Sissin, Roga*** *(g. 1895 08 21, Berdianskas).* Vergleich der Angaben über die Segmentinnervation der unteren Gliedmasen. Mit 1 Tabelle im Texte. Kaunas. M. Jolko. 20 p. Diss. Univ. Basel.
49. ***Golandas, Gercas*** *(g. 1910, Rokiškis).* Zur Physiologie des Blutglykogens. SA: aus Pfluger Archiv für die gesamte Physiologie des Menschen und die Tiere. Bd. 236. 1935. 14 S. Basel. Buchdr. K. Schahl. 1937. Diss. Univ. Basel.
50. ***Goldberg, Abromas-Jokūbas*** *(g. 1890 12 05, Vilkaviškis).* Chemotherapie der Tuberkulose mit Gold und Kupfer. Diss. Univ. Berlin /21.XI.192/.
51. ***Golombeck, Ephraim*** *(Varšuva).* Zur Ad. Schmidtschen Auffassung des Muskelrheumatismus. Diss. Med. Unicv. Hale, 1919. Grįžęs iki 1930 dirbo vidaus ligų gydytoju Lazdijuose ir Panevėžyje.
52. ***Goniondskis, Giršas*** *(g. 1903 07 08, Marijampolė, Artz von Šiauliai. Specializavosi Vienos ir Zuricho vaikų klinikose, dirbo gydytoju Žagarėje, nuo 1938 Šiauliuose).* Die diffuse Hirnsklerose im Kindesalter. (Difuzinė vaikų amžiaus sklerozė). Genehmit auf Antrag von Prof. dr. G. Fanconi. Zürich. Buchdruckerei „Spaudos Fondas". Kaunas, 1939. (Leiter Prof. Dr. G. Franconi). Diss. Univ. Zürich.
53. ***Grajewsky, Daniel****, aus Kowno*. Die Zusammensetzung tischfertiger Speisen animalischer Herkunft der freigewählten Arbeiterkost. (Aus der allgemeinen Poliklinik zu Basel. Direktor: prof. Egger). Basel. Brin et Cie. 1914, 28 p. Diss. Univ. Basel.
54. ***Gralius, Karolis-Voldemaras*** *(g. 1898 05 31, Vilkaviškis).* Über die Undikation der Sinusoperation bei blande Sinus und Bulbusthrombose. Diss. Univ. Königsberg, 1923.
55. ***Grinbergas, Zelmanas*** *(g. 1912 09 04, Šiauliai).* Beitrag zum Impfproblem und zur Postvaccinalen Schädigung des Zentralnervensystems. Diss. Univ. Basel, 1938.
56. ***Grodzenskis, Emanuelis*** *(g. 1915 07 03, Varėna).* Apie virškinimo trakto kraujavimą (italų k.). Diss. Univ. di Pisa, 1938.
57. ***Grosmanas, Salomonas*** *(g. 1895 02 22, Tauragė).* Wachstumsstorungen bei Erkrankungen der Schildruse, Tymus und Hypophyse. Diss. Univ. Berlin, 1935.
58. ***Gurwitsch, Leja*** (*Ariogala).* Über die Symptome der sekundären malignen Lungentumoren, insbesondere über die Dysponoe bei der generalisierten carcinomatösen Lymphangitis (Mit 1 Tabelle). SA aus der Schw. Med. Wochenschr. Jahrg. 58. 1928. Nr. 40. 15 S. Basel. B. Schwab et Co. Diss. Univ. Basel, 1928.

59. ***Gutman, Judel*** *(g. 1900 02 15, Tauragė).* Isolierte Lähmung des Nervus musculocutanus. Basel. 15 S. Mulhouse. Impr. Populaire. Diss. Univ. Basel, 1931.
60. ***Icikovičius, Giršas***. Contribution a l etude des nodules rhumatismaux Lipomatose nodulaise au cours du rhumatisme chronique deformant. Thèse Univ. de Strasbourg, 1936.
61. ***Jaffe, Berko*** *(aus Wilkowischky)*. Blutgerinnungsbestimmungen bei Karzinom und Sarkom. Druck von Julius Klinkhardt in Leipzig. 1936.II. 14 S. SA aus *Folia haematologica*. I Teil. Archiv. Band XV, Heft 1. Verlag von Dr. Werner Klinikhardt in Leipzig. Diss. Univ. Bern.
62. ***Jaguttis, Paul*** *(g. 1893 11 23, Memel, baigė Klaipėdos gimn., studijavo mediciną Müncheno ir Karaliaučiaus univ.)*. Die Ausbreitungwege des Vulvaiarcinoms. Diss. Univ. Königsberg. 1920. 54 S.
63. ***Jankauskas, Steponas***. Chironomidų metamorfozė (vok. k.). Diss. Univ. Brno (Mararyko univ., Čekoslovakija), 1939.
64. ***Janulaitis, Weronika***. Über die Tarsalfollikel beim Trachom. Diss. Univ. Bern, 1908 05 03.
65. ***Jasaitis, Domas***. Die Wirkung der Ultravioletten Strahlen auf wasserige Organextrakte und defibriniertes Blut. (Maschinenschrift). 42 S. Diss. Univ. Berlin /16.VII. 1923 (1924).
66. ***Ipp, Isaak****, von Kowno*. Über vorzeitige Lösung der normal sitzenden Plazenta. [Aus dem Frauenspital Basel. Prof. Labhardt]. Basel. Buchdr. Brin et Cie. Diss. Univ. Basel, 1918.
67. ***Judelevičius, Efroimas-Beras*** *(g. 1895 10 13, Švėkšna)*. Endocarditis lenta. Diss. Univ. Modena (Italija), 1930.
68. ***Juozapavičius, Kazimieras*** *(g. 1906 01 31, Šiauliai)*. Contribution a l etude de la grippe aphyxiouse. Paris L. Radstein. 1933. 66 P. Thèse Univ. de Paris, 1933.
69. ***Jurbowskis, Mejeris-Leizeris*** *(g. 1903 03 16, Prienai)*. Procedes actuelis de l abort criminel. Trasbourg, Impr de la Bourse. 18933. 31 p. Thèse Univ. Strasbourg. 1933.
70. ***Jurgelionis, Antanas*** *(iš Panemunėlio vls., Rokiškio apskr.)*. Quelques considération sur le éducation physique (ses origines, son état actuel, son avenir)", Paris, Th. méd. (Univ…), 1925, 88 p.
71. ***Kabakeris, Leonas***. Contribution a` l` étude des nécroses de la Rate au cours de l` urémie <Rate tachetée>. Thèse Univ. Lausanne. 24 P. Lausanne. Impr. Commercialle, 1930.
72. ***Kabatschnik, Gitlija****, aus Wilna*. Über die medikamentöse Beeinflussung der durch Chloroform bedingten Blutdrucksenkung. Aus dem pharmakologischen Institut der Univ. Zürich. Berlin. 1907. SA aus den Therapeutischen Monatsheften. 1907. Dezember (27.XII. 1907). Diss. Univ. Zürich.
73. ***Kaganas, Aronas*** *(g. 1902 03 03, Ukmergė)*. Torsion et retrecissement du cordon ombilical. Thèse Univ. Patris. 13.
74. ***Kamarauskas, Juozas*** *(g. 1906 03 07, Laviškių k., Taujėnų vls.. Ukmergės apskr.)*. Über die Häufigkeit und Lokalisation des Magen- und Zwölffingerdarmgeschwüres im Röntgenbilde. Diss. Univ. Wien, 1942. 46 IV Bl.
75. ***Kambaris, Aleksandras*** *(g. 1902, Vilnius)*. Beitrag zum Syndrom von Waterhouse-Fridrichsen. Diss. Univ. Berlin, 1936.
76. ***Kamenetzky, Nadeschda*** *(g. 1895 11 23 (12 05), Palanga)*. Terapie des Pylorospasmus im Säulingsalter (Pylorospasmus, jo prognozavimas ir gydymas žindyminiame amžiuje). Diss. Univ. Halle (Salle). 1924.III.5.
77. ***Kamenetzky, Paul****, aus Palangen*. Beitrag zur Kasuistik der Sexualverbrechen.<Aus der psychiatrischen Universitätsklinik. Prof. Maier. Mit 11 Tabellen im Terxt>. Zürich. Buchdr. E. Kreutler. 1919, 32 p. Diss. Univ. Zürich.
78. ***Kanas, Samuelis*** *(g. 1907 08 10, Pašvitinys)*. Ein Fall von „Malignem Granulom" des Rachens. (Maschinenschrift). 11–18 Bl, Diss. Univ. Bern, 1935.
79. ***Kaplan, Chaje-Gitel*** *(g. 1899, Stakliškės)*. Contribution a l etude des algies post-zosteriennes. Paris. 1927. 92 p. Thèse Univ. Paris, 1927.
80. ***Kaplanas, Raphailas***. Les Exostoses de l omoplate. Nancy. Omper. De Grandville. 1932. 61 p. Thèse Univ. Nancy.
81. ***Kaplansky, Malka****, aus Polangen*. Ein Fall von angeborener schräger Gesichtsspalte. Zürich. 1906. 32 p. Diss. Univ. Zürich /24.VIII. 1906/.
82. ***Katel Bloch, Frau Rosalie****, von Wilna*. Aus der Berner Univ.-Augenklinik. Direktor: prof. dr.

A.Siegrist. Die Beziehungen des Hornhautastigmatismus zur Myopie an Hand des Materiales der Berner Universitäts-Augenklinik. Stuttgart. 1906. 29 p. Diss. Univ. Bern /16.V. 1906/.

83. ***Katzennellenbogen, Marjan**, aus Wilna*. Aus dem physiologischen Institut der Univ. Zürich. Der Einfluss der Diffusibilität und der Lipoidlösichkeit auf die Geschwindikeit der Darmresorption / Altenburg/. 1906. 16 S. SA aus "Pflügers Archiv f. d. ges. Physiologie" Bd. 114. H.9/10. Diss. Univ. Zürich /24.X. 1906/.
84. ***Kattwinkel, Wilhelm** (g. 1889 04 22, Kowno).* Über Wiederaufhebung der Entmündigung. Speyer. 1920. Lindacher. 48 S. Bonn. Diss. Univ.Bonn /17.XII.1919/.
85. ***Kaz, Honon,*** aus Kowno. Über maligne. Lungengeschwülste. <Aus der medizin. Universitäts-Klinik, prof. Eichhorst>. Lörrach i/B. Buchdr. C.R. Gutsch. 1920. 90 S. Diss. Univ. Zürich /7.IV.1920/.
86. ***Von Kibort, Eugenie,*** aus Wilno. Beitrag zur Lehre vom hereditären Nystagmus. /Neurologische Arbeiten unter Leitung von Dr. Veraguth. Zurich?. (Mit einer Tefel im Text). 1910. 26 S. Diss. Univ. Zürich /11.VIII.1910/.
87. ***Kisienė – Busienė – Blumbergaitė, Pesė** (g. 1900 03 02, Viekšniai).* Über eine Atypische Form der neuralen Muskelatrophie und den Erbgang einiger heredotamiluiaerer Nervenkrankheiten. Diss. Univ. Jena, 1928.
88. ***Kletzkin-Romanowsky, Tamara**, aus Wilna.* Über den Einfluss einiger organischer Salze auf den Ruhestrom und die Erregbarkeit vom Froschenkel. <Aus dem physiologischen Institut Zürich>. (Mit 29 Figuren im Text). Zürich. 1909. 22 S. Diss. Univ. Zürich /18.XII.1909/.
89. ***Klibanski, Aron** (g. 1897 11 15, Kaunas).* Über die Anwendbarkeit der Tschenowschen Anschauungen über die „Korrelation der tiefen Reflexe" auf die diagnostische Würdigung der Varietäten des Babinski-Reflezes nach Bing. 15 S. St. Louis. Editions „Alsatia". Diss. Univ. Basel, 1928.
90. ***Koiransky, Eugenie,** aus Wilno.* Aus dem anatomischen Institut in Bern. Über eigentumliche Formationen in den Leberzellen der Amphibien. Jena. 1904. 24 p. Diss. Univ. Bern /6.VII.1904/.
91. ***Kontrym, Cunégonde** (Polone) (**Kontrimaitė, Kunigunda,** Aukštadvario-Skaraitiškės dv., Šiluvos vls.).* A propos d` un cas de preumococcie a` forme septicémique (Clinique médicale, prof. Bard) <Avec une figure dans le teste>, Geneve, 1919, 20 p. [25 02 1919]. Genève Thèse med.
92. 91a. ***Kopeliovitsch, Jankel** (Kaunas).* Experimentelle Unrersuchungen über den Einfluss verschiedener Stoffe auf den Blutzucker. Basel. 1929. 20 p. St-Louis. Editions „Alsatia". Diss. Univ. Basel.
93. ***Kowner, Esphyr,** aus Wilna*. Über die Beziehungen zwischen Uterustumoren und Schwangerschaft. Bern. H. Spahr. 1913. 16 p. Diss. Univ. Ber /18.XII.1912/.
94. ***Kupčinskas, Juozas** (g. 1906, Paraisių k. Vilkaviškio apskr.).* Ūminio reumato etiologijos ir patogenezės klausimu (pranc. k.). Autoriaus leidinys. Thèse Univ. Paris, 1937.
95. ***Kupricas, Gilelis** (g. 1913 03 18, Kaunas).* Contribution s le etude du sang des ancerueux et des sujets soumis a la radiotherapie locale. (Sergančiųjų vėžiu kraujo analizė ir kraujo pakitimai rentgeno ir radiumo spindulių poveikyje). Thèse Univ. Toulouse, 1937.
96. ***Landau, Leizeris** (g. 1893, Mažeikiai).* Über die Verwendung von Pferdefleisch und einiger anderer Fleischarten zu Ernährungszwecken vom Standpunkte der Kulturgeschichte und Hygiene. Diss. Univ. Würzburg, 1925.
97. ***Lassowsky, Wulf*** (*Rietavas).* Der Zeitverlauf der einzelnen Phasen des Elektrocardiogramms bei gesunden und herzkranken Individuen und seine diagnostische Verwertung. SA aus der Zeitschrift für klinische Medizin. Bd. 104. 1926. 357-377 S. Berlin. J. Springer. 1926. Diss. Univ. Basel.
98. ***Lawrynowicz, Franz**, aus Wilna (Litauen).* Über Melaena neonatorum und ihre Behandlung. Basel. 1909. 61 p. Diss. Univ. Basel.
99. ***Ledas, Mejeris** (Kaunas).* Über Mikroskopische Veränderungen nach Radiumbestrahlung des Uteruscarcinoms. Diss. Univ. Leipzig, 1928.
100. ***Levinas, Maksimas** (g. 1911 03 21, Berlynas).* Petrozitis. Diss. Univ. Pavija (Italija), 1936.
101. ***Lewinsohn-Kaganowitsch, Malka** (Paszwenty, Litauen).* Beiträge zur Kenntnis und Therapie der Struma maligna. (SA aus der Schw. Med. Wochenschr. Jahrg. 57. 1927. Nr. 20.) 13 S. Basel. B. Schwabe et Co. Diss. Univ. Basel, 1927.

102. ***Levin, Benjamin*** *(g. 1904 06 21, Kaunas*). Über die Beziehungen zwischen tertiaerer Lues und Nervenlues auf Grund von Liguorunitersuchungen. Diss. Univ. Berlin /12.VI.1928/.
103. ***Levitanas, Michelis*** *(g. 1913 08 20, Čechanovic, Bielsko apskr.).* Zur Frage der Herzgrössenbestimmungen mittels Phasensynchronisierter Aufnahmen. Diss. Univ. Bern, 1939.
104. ***Levitas, Maušas-Mordchelis*** *(Taurogen).* Die modernen Anschauungen über Alkalose und Krampfbereitschaft und ihre Auswirkung auf Pathogenese und Therapie der Epilepsie. Riga. 1937. 16 S. Diss. Univ. Basel.
105. ***Ligum, Jerachmiel*** *(g. 1906 07 03, Kaunas).* Die Lebertherapie der Anämien im Säuglings- und Kinderalter. Leipzig. F.C.W. 24 S. Diss. Univ. Basel.
106. ***Lipschicas, Salamonas*** *(g. 1904, Kuršėnai).* Über den Einfluss der Schildrüsensubstanzen auf den A- Vitamingehalt der Leber. (In Maschinenschrift). 46 Bl. Diss. Univ. Bern, 1931.
107. ***Lurje, Marie****, aus Schawly*. Über traumatische Epiphysenlösung am unter Drittel des Femur <Aus der chir. Abteilung des Kinderspitales Zürich. Chirurgischer Oberarzt: privatdozent Monnier>. Zürich. Gebr. Leemann et Co. 1913. 42 p. Diss. Univ. Zürich /11.XI.1913/.
108. ***Mackevičaitė, Janina****.* Beiträge zur pathologischen Anatomie der Leukäme. Moabit. 192. 50 S. Diss. Univ. Berlin, 1922.
109. ***Maimin, Hanna****, von Postaky (Wilna).* Die laterale Korrespondenz der Lungenkehlkopftuberkulose. Bern. 1907. 14 S. Diss. Univ. Bern. /17.VII.1907/.
110. ***Malinowska, Wanda****, aus Wilna*. Die Ursachen des Todes der Neugeborenen. Bern. 1910. 21 S. Diss. Univ. Bern /18.VII.1910/.
111. ***Markovskis, Hiršas-Volfas*** *(g. 1899 12 10, Vištytis).* Die Beziehungen der Keimdrüsen zu den sekundären Geschlechtscharakteren. Diss. Univ. Berlin, 1931.
112. ***Medalie, Chaim*** *(g. 1890 12 26, Popeljany, Gouv, Kowno).* Die luetische Affektion der Trachea und Bronchien im Anschlusss an 3 Fälle aus der Leipziger medizinischen Klinik. Leipzig. 1920. 35 S. Diss. Univ. Leipzig /2.VIII. 1920/. Ref. V. Strümpell.
113. ***Mer, Sora****, aus Schaulen*. Statistische Zusammenstellung der in der Schweiz in den Jahren 1901–1905 beobachteten Todesfalle von Neugeborenen, welche an Icterus gelitten hatten. Bern. 1910. 15 p. Diss. Univ. Bern /2.III.1910/.
114. ***Michel, Marie****, du gouvernement de Vilna.* Contribution a l` étude du lymphosarcome. Le lymphosacome de l` estomac et la formule cytologique de l` épanchement pleural dans le lymphosarcome. Geneve. Zöllner. SA. 1913. 44 p. Thèse Univ. Geneve /27. II. 1913/.
115. ***Mikulski, Johann****, aus Kule in Litauen*. Über cerebrale Hemiplegien ohne anatomischen Befund. <Aus der medizinischen Klinik in Zürich. Prof. Eichorst>. Berlin. 1909. 32 S. SA aus dem Archiv für Psichiatrie und Nervenkrankenheiten. Bd. 46, Heft 2. Diss. Univ.Zürich /21.XII.1909/.
116. ***Mingailow, Wanda****, aus Kowno.* Beitrag zu der Pathologie der Parotitis epidemica <Aus der pädiatrischen Klinik Bern. Direktor: prof. Stooss>. Bern. Hallerische Buchdr. 1915. 12 p. Diss. Univ. Bern /8.XI.1911/.
117. ***Minkewitsch, Marjan****, aus Marjampol.* Tetanie parafhyreopriva und Hyperparathyreosis. (Experimentale Studie aus der chirurgischen Klinik in Basel). Basel. 1908. 39 S. Diss. Univ. Basel.
118. ***Motchoulsky, Adele*** *(de Russie).* Quelques recherches sur les variations de la sensibilite cutanee sous l influence de certaines causes physiologiques et pathologiques Bern. 1900. 39 P. Diss. Univ. Bern.
119. ***Mutasewicz*** *(*turėtų būti ***Matusewicz), Jadwiga,*** *aus Kowno*. Isolierte Verkaltung der Elastica interna bei Arteriosclerose. SA aus *Beiträge z. pathol. Anatomie*. Bd.XXXI. Heft 2. Mit 2 Taf. Jena. 1902. 15 S. Diss. Univ. Zürich.
120. ***Nasvytis, Kazys*** *(g. 1896).* Experimentelle Untersuchungen über Blutautotransfusion und Beziehungen der Milz zur Blutregeneration. /Maschinenschrift/. 34 p. 1924. Diss. Univ. Berlin /16. VII.1923/.
121. ***Neft, Freida dr****., aus Kowna*. Ein Beitrag zu den syphilitischen Psychosen. (Aus der psychiatrischen Universitätsklinik Bern. Direktor: Prof. Speyr). Bern. 1908. 29 S. Diss. Univ. Bern /22.I.1908/.
122. ***Nochimovskis, Jakobas-Dovydas*** *(g. 1907 11 27, Rusnė).* Über tödliche Blutungen aus Oesopha-

gusvarizen in Fallen ohne Lebercirrhose. Sonderabdruck aus der *Frankfurter Zeitschrift für Pathologie*, Band 43. 1932. Verlag von J.F. Bergmann in München S. 463–475.

123. ***Nochimovskis, Jakobas-Dovydas***. Űber Adenokankroide. (Aus dem Pathologischen Institut des Krankenhauses Moabit Berlin. Direktor: Prof. R. Jaffe. S. 547–567). Diss. Univ. Berlin /Tag der Promation 6.XII.1933/.
124. ***Nowicki, Samuel*** *(Schaulen).* Pseudo-Ischias Myalgica. Schaulen. B. Friedmann. 1930. 31 S. Diss. Univ. Basel.
125. ***Novogrodsky, Morduch****, aus Wilna.* Die Bewegungsmöglichkeit in der menschlichen Wirbelsäule (Aus dem anatomischen Institut in Bern. Direktor: Prof. Strasser). Mit einer Abbildung im Text. Bern. Max Drechsel. 1911. 48 S. Diss. Univ. Bern /23.VI.1911).
126. ***Oksmanas, Giršas-Dovydas*** *(g. 1887 08 19, Baras, Mogiliovo apskr.).* Über zwei Fälle von ovarialcarcinom bei jugendlichen Mädchen. Etwa 38 Fälle aus der Literatur. Diss. Univ. Königsberg /20.I.1921/.
127. ***Olkin, Abraham****, aus Wilna*. Schilderung der Fälle von Meningitis purulenta und Meningitis cerebrospinalis der Jahres 1904–1905 im Kinderspital zu Basel. Basel. 1907. 20 p. Diss. Univ. Basel.
128. ***Pauziskis, Oskar*** *(g. 1903 01 27, Virbalis).* Über Hydrocephalus acutus, Meningitis serosa und Meningismus. /Mit Fig./ 40S. Mulhouse, A. Jnecht. 1929. Diss. Univ Besel.
129. ***Piepuolis, Grigalis*** *(Pavarčio k., Skaudvilės vls.).* Graviditas interstitialis. /Maschinenschrift/. Diss. Univ. Berlin, 1925.
130. ***Plungian, Morduch****, aus Wilna*. Über die Wirkung atmosphärischer Einflüsse auf den Blutdruck. (Aus der med. Klinik zu Basel: Direktor: prof. Stähelin). Basel Brin et Co. 1913. 44 p. Diss. Univ. Basel.
131. ***Portnoj, Michel*** *(g. 1888, Ryga).* Apie adamantinome. Pas chirurgijos prof. Schmieder, 1914. Dis. med. univ. Hale. Dirbo Najamiestyje, Panevėžio apskr.
132. ***Ptašekas, Šilemas-Simonas*** (*g.* 1893 04 24, Kaunas). Über luxatio humeri retroglenoidalis. Diss. Univ. Leipzig, 1925.
133. ***Puliarewitsch, Hersch*** *(Joniškis).* Klinische Beobachtungen über Scharlach. SA aus der Schweiz. Medizin. Wochenschr. Jarhrg. 61. Nr.4. 1931. 16 S. Basel. B. Schwabe et Co. Diss. Univ. Basel, 1931.
134. ***Rabinavičius, Peisachas*** *(g. 1893 03 18, Lygumai, Šiaulių).* Die Prognose der Juvenilen Tuberkulose. Diss. Univ. Berlin, 1924.
135. ***Rachlin, Rahel.*** Die verlagerten Zähne und ihre Auswirkung auf den Trigeminus. Kybartai. 1937. 45 S. <SA: aus dem Zahnärztlichen Institut der Univ. Berlin>. Diss. Univ. Berlin.
136. ***Raschkes, Leon*** (*g. 1900 04 13, Lodzė).* Über Encephalitis epidemica in Litauen, /Maschinenschrift/, 38 p. Berlin, Diss. Univ. Berlin /3.III.1924/.
137. ***Reichmanas, Borisas*** *(g. 1894 03 30, Tauragė).* Die Versorgung des Wurmfortsatzstumpfes bei der Appendiktomie. Diss. Univ. Berlin /12.VI.1926/.
138. ***Rožanskis, Judelis*** *(g. 1912 05 14, Virbalis).* L Organisation de la protection de l enfant a l age scolaire en Lithuanie (Apie mokyklinio amžiaus vaikų medicininę priežiūrą Lietuvoje). Lyon. Bosc freres. M. et L. Riou. 1936. 72 p. Thèse Univ. Lyon.
139. ***Rubinstein, Boschewa****, aus Kowno.* Über Moorbader. <Aus der Universitätspoliklinik für physikalinsche Heilmethoden in Zürich. Direktos: prof. Sommer. Zürich. Gebr. Leemann et Co. 1911. 16 S. Diss. Univ. Zürich /11.VII.1911/.
140. ***Rubinšteinas, Uilja*** *(g. 1913 10 27, Panevėžys).* Untersuchungen über die Wirkungsweise des bekannten Blutgerinnungshemmenden Mittel. Diss. Univ. Bern, 1936.
141. ***Sachs, Izrael*** *(Retowo, Litauen).* Über die primären malignen Lungentumoren. Mit Fig. <SA aus der Schweizer. Medizin. Wochenschrift. 1924>. 18 S. Basel. B. Schwabe et Co. Diss. Univ. Basel, 1924.
142. ***Sagankanas, Maksas-Mejeris*** *(g. 1907 10 06, Bajorų k., Klaipėdos apskr.).* Beitrag zur Frage der Aetiologie und Therapie der Carpalen Ganglien mit besonderer Berücksichtingung des Unfallzusammenhangs an Hand von Fällen der chirurgischen Universitätspoliklinik Berlin aus den Jahren 1929–1933. Diss. Univ. Berlin, 1935.

143. ***Samelson-Kliwansky, Lina**, aus Kowna.* Ein Beitrag zur Kenntnis der Mammacysten mit butterähnlichem Inhalt. Berlin. 1905. 23 p. <SA aus dem *Archiv f. pathol. Anatomie*, Bd. 179. Diss. Univ. Bern /29.VI.1904/.
144. ***Sanberg, Lisa**, aus Wilna*. <Aus der Frauenklinik Zürich>. Über die progressive perniciose Anämie in der Schwangerschaft. Zürich. 1905. 24 S. Diss. Univ. Zürich /3.VI.1905/.
145. ***Sandler, Abraham** (Kėdainiai)*. Der Kreiserschnit an der Basler GeburtshilflicheKlinik 1916–1925. Strasbourg. Les Editions Universitaires de Str. 1927. 42 S. Diss. Niv. Basel.
146. ***Sapiro, Jakubas** (g. 1914 05 20, Vilnius)*. L Indagine Radioligica nei Tumori della Regione Cardiale dello Stomaco. <Instituto di Radiologia. Direkttore: Prof. G.G. Palmieri. 1937–1938. 93 P. Thèse Univ. Bologna.
147. ***Schamschon, Jakob**, aus Kowno.* Zwei Fälle von Lymphogranulomatosis (Sterbergische Krankheit). <Aus dem pathologischanatomischen Institut, prof Busse>. Frankfurt a. M. Buchdr. L. Golde. 1922. 30 S. Diss. Univ. Zurich /4.V.1922/.
148. 146a. ***Schawischon, Jakob**, aus Kowno.* Zwei Fälle von Lymphogranulomatosis (Sternbderische Krankheit) > Aus dem pathologischanatomischen Institut, prof. Busse), Frankfurt a./MM, Buchdr. L. Golde, 1922, 30 p… 04 05 1922, Zürich Univ. Medic. Diss.
149. ***Schereschevsky-Portnoff, Olga**, de Kowno*. L` épidémie de peste actuelle et les réesultats des mesures pryphylactiques. (Étude historique et critique). Paris. 1906. 138 P. (Institut de hygiene experimentale et de parasitologie de Univ. de Lausanne. Prof. Dr. Br. Galli-Valerio). Thèse Univ. Lausanne.
150. ***Schirwindt, Boris**, aus Wilna.* Beitrag zur Kenntnis des phthisischen Sputums und zur Frage nach der Kombination von Tuberkulose und Bronchiektasie. Basel. 1909. 22 p. Diss. Univ. Basel.
151. ***Schischmorskaja, Chaja Slata**, aus Kowna.* Beitrag zur Lehre von den sog. Puerperalpsychosen. Bern. H. V. Kamp-Berger. 1910. 40 p. Diss. Univ. Bern /5.VIII.1910/.
152. ***Schmitt, Hans** (g. 1890 03 18, Šilutė (Heydekrug, baigė Klaipėdos gimn.)*. Über einen Fall von Hypernephrom mit Fiebererscheinungen. Aus d. med. Kl.d. Univ. zu Königsberg i. Pr. (In Maschinenschrift) 49 S. Diss. Univ Königsberg /5.XI.1920/.
153. ***Schneider, Salonmon**, de Vilna.* De la cystostomie sus-pubienne permanente pour tumeur ou hypertrophie prostatique inopérable ainsi que pour rétrécissements exceptionnels de l` urètre. Prof. Ch. Girard. Geneve Ed. Pfeffer. 1913. 32 p. Thèse Univ. Genève /11.XII.1913/.
154. ***Siew, Bosja**, aus Schawli*. Aszendierende Nierentuberkulose. Zürich. Hansler. 1910. 23 S. Diss. Univ. Zürich /25.XI.1910/.
155. ***Siew, Wilhelm**, aus Schawly.* Über Cervixmyome. <Aus dem Basler Frauenspital (direktor: prof. von Herff). Basel. 1908. 25 p. Diss. Univ. Basel.
156. ***Silianski, Leiba**.* Beitrag zum Studium der Aetiologie der multiplen Exostosen. (Maschinenschrift). 24 p. Diss. Univ. Berlin /3.VI.1924/.
157. ***Smolenksi, Leon** (Kaunas).* Über die Poliomyelitis ant. acuta in der Schweiz im Jahre 1923. 15 p. St-Louis (Haut-Rhin). Impr. Commerciale S. Koppel. Diss. Univ. Basel, 1927.
158. ***Sobolewitsch, Ruvel** (g. 1900 11 07, Vilkaviškis).* Über Phrenicusparalyse im Kindesalter als Folge eines Geburtstraumas. Mit Fig. 23 Bl. (In Maschinenschrift). Diss. Univ. Bern, 1935.
159. ***Srolovičius, Juozas** (g. 1890 03 23).* Ein Fall von Neuritis Ischiadica mit gangrioriosen Komplikationen. Diss. Univ. Leipzig, 1928.
160. ***Stančius, Povilas** (g. 1888 01 15).* Odontogeninių cistų klausimu. Kaunas. 1938. 232 P. (Disertacija parengta Karaliaučiaus, Berlyno, Ciuricho ir Vienos univ.).
161. ***Stein, Tischa** (g. 1896, Šiluva, Raseinių r.).* Über die hypnotische Beeinflussung des Blutzuckers, des Natrium- und Chlorgehaltes des Blutes. <Aus der Med. Poliklinik der Univ. Basel. Direktor: prof. dr. Egger>. Editions „Alsatia" St-Louis. 1929. 25 p. Diss. Univ. Basel.
162. ***Stössel, Abraham** (Wilno).* Ein Fall von Ileus bei einer Wocherin mit glücklichem Ausgang. Basel. 1906. 20 S. Diss. Univ. Basel.
163. ***Strasburg, Betrel**, aus Kowno*. Die Gitterfasern der Leber bei kongenitaler Syphilis. Mit zwei Fig-

uren im Text. Lippert et Co. 1914. 22 S. SA aus den *Beiträgen zur allgemeine Pathologie und zur pathologischen Anatomie*, Bd. LVIII. Heft ¾. Diss. Univ. Bern.

164. ***Surawitsch, Malka**, aus Wilna*. <Aus der Privatpoliklinik für Hautkrankenheiten von Herrn Dr. Heuss, privatdoc. in Zürich>. Über Lymphangioma cutis. Zürich. 1906. 22 S. Diss. Univ. Zürich /27.VI.1906/.
165. Šachnovičius, Jokūbas *(g. 1900 04 16, Jurbarkas).* Differenzierende Impfungen mit humanen und bovinen Tuberkulinen beim Erwachsenen, zwks Feststellung der Art des Infektionserregers. Diss. Univ. Berlin, 1929.
166. Šliferaitė, Viera (Dweyra) *(Ukmergės apskr.).* Über primär chronische Polyarthritis seu Arthritis deformans infantum. Mit 4 Abb. Und 2 Kurven. 11 S. Leipzig. G. Thieme. 1931. Diss. Univ. Basel.
167. Šopauskas, Jonas. Nervo jaudrumo parametrų kitimas nuo sužalojimų. Stokholmas, Kaunas, 1936.
168. ***Todes, Miriam** (g. 1911 07 10, Panevėžys).* [Assistente Volontaria]. Sur Polmone Addominale. Estratto del fascicolo. Archiv dello instituto Biochemico Italiano. 28 P. Diss. Univ. Cagliari (Italija) / XII.1937/.
169. ***Vaiciuška, Pranas*** (g. 1876). Ein Fall von sekundärem Lungenkarzinom nach der Totalextirpation uteri carcinomatosi. (Maschinenschrift). Berlin. Diss. Univ. Berlin 13.VIII.1923/.
170. ***Varnauskas, Jonas (Warnowsky Iwan)** (g. 1893 06 24, Peterburgas).* Die Ruptur der Uteruswand nach Kaiserschnitt. Diss. Univ. München, 1925.
171. ***Varnauskas, Jonas.*** Über Beziehung der Blutgruppen zu Krankenheiten. // *Münch. Med. Wochenschrift*, 1927, Bd. 41.
172. ***Varnauskas, Jonas.*** Über endemische Infection durch frichocephalus dispar in Memelgebiet und Gross-Litauen. // *Münch. Med. Wochenschrift*, 1929, Bd. 28.
173. ***Weinstein, Rachmiel** (Kamajai).* Über organische Krankheiten des Zentralnervensystems bei früheren Poliomyelitikern. Basel. Philographischer Verlag. 1935. Diss. Univ. Basel, 1935.
174. ***Weissberg, Marcus**, aus Mariampol.* Über Perforation der Urethra durch Harnröhrensteine im Kindlichen Alter. Basel. 1907. 18+2 p. Diss. Univ. Basel.
175. ***Volockis, Azarijus** (g. 1901, Kaunas).* Über Knickungen und Biegungen der Harnleiter und ihre Folgen für die Niere. Diss. Univ. Berlin (prieš 1930).
176. ***Volpe-Preiskel, Berta** (g. 1900 05 28, Kaunas).* Quellungsversuche an Froschmuskulatur. Mit 1 Fig. 16 p. St-Louis. Editions „Alsatia". Diss. Univ. Basel, 1930.
177. ***Wittendorf, Tuwi** (g. 1892 09 10, Vilnius).* Über Schwangerschaftsdauer und Kindeslänge. 29 S. Strasbourg. Les Editions Universitaires de Strasbourg. Diss. Univ. Basel, 1926.
178. ***Voščinas, Boruchas** (g. 1914 12 16, Kaunas).* Tumori del colon. Direktor: prof. Tinozzi. Diss. Univ. Bologne, 1938
179. ***Zabczynska, Adele**, de Vilna.* Dégénérescence amyloide de la vésicule biliaire. /Institut pathologique de l` Universiteté de Genève (prof. Askinazy). Genève. 1911. 20 P. Exter. de la Revue medicale de la Suisse romande. December 1911. Thèse Univ. Genève /4.X.1911/.
180. ***Zablocka, Marie** (aus Glebowo (Litauen).* Die Prognosestellung bei Dementia praecox. /Aus der psychiatrischen Klinik der Univ. Zürich/ Berlin. 1908. Diss. Univ. Zürich /24.VIII.1909/.
181. ***Zimmermann-Kowarsky, Sara**, aus Wilna.* Über Ischias nach Beobachtung auf der Züricher medizinischen Klinik. Zürich. 1909. 18 S. Diss. Univ. Zürich /7.VIII.1909/.
182. ***Zavadier, Nathan**, aus Schidyki.* Anwendungsweise und Dosierung des Diphtherieheilserums. <Aus der Kinderklinik Zürich, prof. Feer> Zürich. Buchdr. E. Kreutler. 1918, 28 p. Diss. Univ. Zürich /1.VII.1918/.

Veterinarija

1. ***Alminas, Kazys** (aus Getaučiai),* Untersuchungen über die Akklimatisationsactions-Variation von schweizerischen Braunvieh in Lithuania. Mit 2 Tabellen ausser Text. 69 S. Klaipėdoje. Spausdino AB „Rytas". Diss. Univ. Bern, 1936.
2. ***Alminas, Kazys.*** Züchtungsbiologische Untersuchungen am litauisch-samogitischen „Žemaitu-

kai“ – Pferd im Vergleich zu anderen Rassen. Iliustr. {Sonderabdruck aus Band 43, Heft 3 Mai 1939 Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie S. 273–356}. Verlag von Paul Parey in Berlin. Diss. Landwirtschaftliche Fakultät der Univ. Berlin /1.VI.1939/.

3. ***Babenskis, Marijonas-Aleksandras*** *(g. 1910 17, Viena).* Prispevek k serologickemu raznani strev po uzenarsku upraevnych. (čekų klaba), Diss. Univ. Brno, 1939.
4. ***Dobrovolskis, Aleksandras*** *(Žarėnų vls., Telšių apskr.).* Experimentalni setreni o osudu bacila anthrascu v roživacim traktu cimex lectularius (čekų k.). Diss. Univ. Brno, 1933.
5. ***Gavėnas, Petras.*** Inspection des viandes et des produits alimentaires d origine animale en Lithuanie. Controle legal, reglementation… Toulouse. Impr. De F. Boisseau. 1933, 110P. Thèse Univ. Toulouse. 1932–1933.
6. ***Kanauka, Kostas*** *(g. 1898 03 19, Butrimiškių k., Alytaus vls.).* Über die Frage der Spontaninjektion bei Maul- und Klausenseuche der Meerschweinchen. Diss. Univ. München, 1927.
7. ***Kuncaitis, Justinas*** *(g. 1910 11 17, Paežerių k., Vilkaviškio apskr.).* Versuche einer Monographie des Pferdes von Lithuania. Mit Tabellen. 92 S. Kaunas (E. Norkienė). 1939. <Aus dem veterinär hygienischen et zootechnischen Institut der Univ. Bern. Direktor: Prof. Dr. J. U. Duerst. Diss. Der hohen veterinär-medizinische Fakultät der Univ. Bern. Auf Antrag von J. U. Duerst genehmigt /16.VII.1937/.
8. ***Leseckis, Juozas*** *(Mažeikiai).* Nervenendigungen in der Hut- und Klauenlederhaut. Diss. Univ. Tierärztliche Hochschule in Wien, 1935.
9. ***Miknevičius, Kazys.*** Le Rouget du porc en Lithuanie, son traitement, sa prophylaxie… Toulouse, impr. De F. Boisseau, 1934, 72 p. Thèse de med. Vet. Ecole Nationale Veterinaire de Toulouse, 1933–1934.
10. ***Motiejūnas, Juozas*** *(g. 1896 05 21, Juodupio vk., Viešintų vls., Panevėžio apskr.).* Beitrag zur Mumifikation und Verkaltung (Versteinerung) des Rindsfötus. Mit Fig. <SA aus der „Schw. Archiv f. Tierheilkunde“. Bd. 10, 1928, 23 S, Zürich. Druck Orell Füssli. Diss. Univ. Bern, 1928.
11. ***Nainys, Jonas.*** Untersuchungen über den Nitrat- und Nitritgehalt verschiedener Wiener Wurstwaren (Nitratai ir Nitritai įvairiuose Vienos miesto mėsos gaminiuose). Diss. Der Tierärztliche Hochschule in Wien, 1934.
12. ***Pabijanskas, A.*** Untersuchungen der Reststickstofgehalt in Kuhmilch. (vadovas prof. Zarebnicki). Diss. Tierärztliche Hochschule in Wien, 1933 /Handschrift/.
13. ***Perkas, Meilachas*** *(Kaunas).* Der Einfluss von Thymocrescin und Thyroxin auf den Grundumsatz. 23 p. Diss. Vet. Med. Univ. Bern, 1934.
14. ***Savickis, Julius*** (*1904 05 05, Maldūnų k., Skaudvilės vls.).* Govlopu mastitu etiologija Lietuva. Diss. Univ. Latvijas, 1936.
15. ***Užupis, Josef Michael*** (1903 08 17, Vidgiriai). Über Schleimhautwuchsenegen des Tragsacks der Katze und der Hundin. Diss. Univ. München, 1928.
16. ***Traininas, Dovydas*** *(Kaunas).* Beiträge zur Kenntnis der Haustiere der römisch-keltischen Ansiedlung auf der Engehalbinsel bei Bern. 48 S. <Aus dem Zootechnischen Institut der Univ.Bern. Direktor: Prof. Dr. U. Duerst. Kaunas. Lithuania. Buchdr. S. Joselewtz. Diss. Univ. Bern, 1935.
17. ***Verbickas, Antanas*** *(Atkočiai).* Entwicklung und Aufbau der litauischen Pferdzucht. Diss. Vet. Ed. Hochschule für Bodenkultur und Veterinärmedizin zu Giessen. Giessen, 1947.

Etnografija

1. ***Balys, Jonas.*** Das hochste Wesen der Urkultur. Referatas Univ. Wien, 1931/32, skelbtas žurnale *Soter*, 1932, nr. 6.
2. ***Juška, Juozas*** *(g. 1911 10 06, Daugailių vls., Utenos apskr.).* Lietuvos žuvininkystė etnologiniu požiūriu, seminaras Stokholmo univ. (vadovas prof. Sigurd Erixon, 1938/39).
3. ***Mekas, Karolis*** *(g. 1906 11 13, Aukštalkių k., Radviliškio vls.).* Lietuvių liaudies pastatai (švedų k). /vadovas S. Erixon/. Su iliust. Stockholms Högskola, 1939.

Diplominiai ir kitokie kvalifikaciniai darbai

Namų ūkis

1. ***Birbilaitė–Lukošienė, Agota*** *(g. 1907 02 05, Urvinų k., Griškabūdžio vls.).* La Conservation des legumes a l` état frais. Dip. d. Institut Laeken. Belgija, 1929.
2. ***Dargytė, Eugenija*** (*Žemaičių Kalvarijos vls.).*L Aviculture en Lithuanie. Dipl. D. École Normale Menegere Agricole Institut des Ursulines Wavre-Notre-Dame (Belgija), 1931.
3. ***Ilgūnaitė–Virbalienė, Marija*** (*Paežerių vls., Vilkaviškio apskr.).* Sur la Production de bedux fruits par la lutte contre les insecteset la maladie. Dipl.d. École Normale… Wavre-Notre-Dame (Belgija), 1935.
4. ***Kaunaitė, Kunigunda*** *(g. 1899 08 09, Sintautų vls., Šakių apskr.).* Šeimininkavimo mokslo dėstymas Lietuvoje. Dipl d. Institut Normale Superiéure d` Économie Menegere Agricole de l` État a Laeken, 1931.

Filologija

1. ***Churginas, Alek***. Lotynų literatūrinės reminiscencijos ir lotyniškieji priežodžiai (patarlės) „Don Quijoto“ epopėjoje. (pranc. k.) Specialus rašto darbas, Paryžiaus univ., įvertintas „labai gerai“, 1936/37.
2. ***Radzevičiūtė, Vitalija***. Phonetique descriptive du Lituanien compare an francaic. Dipl. d. Univ. Grenoble, 1937.

Pedagogika

1. ***Jurgutis, M. Aloysia, sister***. Measuring and improving the reading ability of Lithuanian children. Dip. d. Cincinati Univ. (JAV), 1932.
2. ***Plečkaitytė, Bronislava***. The Educational system and Progress in Lithuania. Dipl. d. Marywood College, USA, 1936.
3. ***Simonaitis, John***. The Lithuanian school and its service for good citizenship. Dip. d. Fordham University, 1933, 61 p.

Istorija

1. ***Konce, Alfonsas*** *(g. 1901 10 20, Piriavos vls., Panevėžio apskr.).* Ricardo vertės teorija. Referatas in Institut für Wirtschaftswissenschaft und Statistik an der Univ. Leipzig, 1932/33.
2. Žukas Jonas *(g. 1907 11 12, Švėkšna).* Apersu historique sur l Orgue dans l Evache de Samogitie (Lithuanie). (Vargonų istorija Žemaičių vyskupystėje). Vadovas M. Dupre. Dip. d. Ecole Normale de Musique de Paris, 1937.

Teisė

1. ***Ašmys, Michael***. Über die Kriminalität in Preusischen Litauen (sine anno et loco).
2. ***Gaurilius, Juozas*** *(g. 1902 10 29, Šiauliai).* Constitution lithuanienne. 1927. École des Sciences sociales et politiques. Univ. Cath. De Lille, Dipl. d.
3. ***Rutenbergas Girša***. Die Pflicht- und Anstandsschenkung nach BGB. (Rašto darbas iš privačios teisės Fribūro univ. 1925).
4. ***Skerstas-Svečinas, A.*** *(g. 1905).* Litauen und die völkerrechtliche Wilnafrage (Referatas Berlyno univ. 1930/31).
5. ***Stikliorius, Jonas*** *(g. 1914 04 29, Tilžė).* Über den Notstand bei Hegel. (Referatas Berlyno univ. 1936).

Bibliografija parengta remiantis šiais pagrindiniais šaltiniais

1. Balys, J. *Lithuania and Lithuanians. A selected bibliography*. New York, 1961.
2. Bouviolle, R. *La dissertation francaise*. Paris, 1933.
3. Ivinskis, Z. Užsieniuose lietuvių ar apie Lietuvą rašytos disertacijos. – *Bibliografijos žinios*, 1933, nr. 2, p. 72–75.
4. Steponaitis, V. Lietuvių raštai kitomis kalbomis. – *Bibliografinės žinios*, 1992 05 15, nr. 6, p. 164–172.
5. Žymesnybių žodynas. T. 1–4. NMMB rankraščių skyrius. F130, F1460–1463.
6. *Annuaire de l` Université catholique de Louvain, 1927...1929, 1934...1936, Louvain*.
7. *Cataloque des thèses et écritis academiques, année 1922...1939, Paris*.
8. *Cataloque des thèses et écritis academiques, année 1891...1964, Paris*.
9. *Dissertations-Verzeichnis der Philos. Fakultät der Universität in Wien. Band I: Verzeichnis über die seit dem Jahre 1872 an der philosophischen Fakultät in Wien eingereichten und approbierten Dissertationen (1872–1934)*. Herausgegeben vom Dekanate der philosophischen Fakultät der Universität in Wien. Wien, 1935.
10. *Verzeichnis der an der Universität Wien approbierten Dissertationen 1937–1944.* Zusammengestellt von dr. List Alker, Wien Verlag O. Kerry, 1954.
11. *Dissertationenverzeichnis der Universität Graz 1872–1963*. Universitätsbibliothek Graz, 1964.
12. *Jahresverzeichnis der an den Deutschen Universitäten und Technischen Hochschulen erschienenen Schriften*. Berlin unds Leipzig (tęstinis leidinys): Jahrgang: 1920, 1924, 1928–1930.
13. *Jahresverzeichnis der Schweizerischen Hochchulschriften 1897...1940, Basel*.
14. *Jahresverzeichnis der Schweizarischen Universitätsschriften 1908–1909, Basel, 1909*.
15. *Jahresverzeichnis der Schweizerischen Hochschulschriften. Bern, Basel, 1890...1940*.
16. *Jahrbuch der philosophischen Fakultät in Königsberg i. Pr. Jahrgang 1922...1930*.
17. Universitas catholica Lovanensis. Dissertationes ad gradum doctoris in Facultate Theologica consequendum conscriptae, Lovani, T. 4–15, 1909–1925.
18. Lietuvos studentų užsienyje įgytų diplomų tvirtinimo personalinės bylos. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1–1057.

2. Studentų iš Lietuvos skaičiaus kai kuriuose Šveicarijos universitetuose dinamikos lentelės

Čia pateikiama tik keturių Šveicarijos universitetų (Bazelio, Berno, Ciuricho ir Fribūro) studentų iš Lietuvos skaičiaus dinamika, nes tik šie universitetai sistemiškai teikė kiekvienų metų žiemos ir vasaros semestrų studentų skaičių, nurodytos ne tik jų pavardės, bet ir kilimo ar atestato gavimo vieta. Tai darė kasmet leisdami informacinius leidinius: *Personal Verzeichnis* arba *Autorités, professeurs et étudiants*, kuriais čia ir remiamasi.

2.1 Studentų iš Lietuvos skaičiaus dinamika Bazelio universitete 1899/1900–1915/16 m.

Metai, semestrai	Filosofijos fak.	Medicinos fak.	Viso iš Lietuvos	Užsieniečių skaičius	Bendras studentų skaičius	Studentų skaičius iš Rusijos imperijos
1899	2	-	2	129	492	9
1900	2	-	2	139	484	10
1900/01	2	-	2	148	525	11
1901	2	-	2	135	531	15
1901/02	1	1	2	139	529	12
1902	-	-	-	159	546	13
1902/03	1	-	1	128	560	14
1903	1	-	1	128	542	17
1903/04	1	-	1	125	542	17
1904	1	-	1	105	496	15
1904/05	-	-	-	106	512	18
1905	-	1	1	120	552	23
1905/06	-	1	1	119	530	22
1906	-	-	-	122	536	29
1906/07	-	1	1	120	580	31
1907	-	3	3	149	604	46
1907/08	-	1	1	150	605	50
1908	-	1	1	139	621	49
1908/09	-	3	3	127	621	49

1909	-	3	3	135	623	51
1909/10	-	2	2	156	669	70
1910	-	2	2	138	673	57
1910/11	-	1	1	143	642	55
1911/12	-	-	-	168	772	63
1912/13	-	1	1	172	825	6
1913	-	3	3	195	869	85
1913/14	-	11	11	262	935	142
1914	-	13	13	275	940	14
1914/15	-	13	13	248	959	146
1915	1	14	15	253	965	141
1915/16	1	14	15	252	980	143

Šaltinis: Persanal-Verzeichnis der Universität Basel ihre Behörden, Lehrer, Studierenden, akademischen Sammlungen, Anstalten, Kliniken und Seminare 1899/1900…1915/16, Basel.

2.2 Studentų iš Lietuvos skaičiaus dinamika Bazelio universitete 1923/24–1938/39 m.

Metai, semestrai	Medicinos fak.	Phil. I fak.	Phil. II fak.	Teisės ir politikos mokslų fak.	Teologijos fak.	Viso iš Lietuvos
1923/24	11	1	1	2	-	15
1924/25	27	10	2	2	-	41
1930/31	11	7	2	2	-	22
1931/32	9	7	2	1	-	19
1931	11	6	2	1		20
1932	9	8	1	1	1	20
1932/33	8	5	1	1	1	16
1933	12	4	-	1	1	18
1933/34	8	3	-	1	-	12
1934	8	6	-	1	-	15
1934/35	5	5	-	1	-	11
1935	5	3	-	-	-	8
1936/37	3	3	1	1	2	10
1937	2	-	1	-	2	5
1937/38	2	-	-	-	4	6
1938	3	-	-	-	6	9
1938/39	2	1	-	1	6	10

Šaltinis: Persanal-Verzeichnis der Universität Basel, ihre Behörden, Lehrer, Studierenden, akademischen Sammlungen, Anstalten, Kliniken und Seminare 1923/24…1938/39, Basel (trūksta 1925–1930, 1931/32, 1936 m. duomenų).

2.3 Studentų iš Lietuvos dinamika Berno universitete 1886–1890 ir 1898–1914 m.

Metai, semestrai	Medicinos fak.	Filosofijos fak.		Teisės fak.	Veterinarijos fak.	Viso iš Lietuvos
1886	1	2		-	-	3
1886/87	3	2		-	-	5
1887	3	1		-	-	4
1888	1	-		-	-	1
1888/89	2	-		-	-	2
1889	2	-		-	-	2
1890	2	2		-	-	4
1898/99	4	6		-	-	10
1899	5	7		-	-	12
1899/1900	7	8		-	-	15
1900	10	10		-	-	20
1900/01	11	18		-	-	29
1901	9	19		-	-	28
1901/02	10	14		-	-	24
1902	13	11		-	-	24
1902/03	16	13		-	-	29
1903	16	8		-	-	24
1903/04	20	15		-	-	35
1904	18	18		-	-	36
1904/05	26	31		2	-	59
1905	29	24		3	-	56
1905/06	22	23		3	-	48
1906	25	28		2	1	56
1906/07	29	28		2	1	60
1907	26	29		5	1	61
1907/08	34	24		2	1	61
1908	24	29		3	1	57
1908/09	23	28		2	1	54
		Phil. I fak.	**Phil. II fak.**			

1909	19	16	10	6	-	51
1909/10	18	13	7	3	-	41
1910	19	13	6	3	-	41
1910/11	19	10	3	3	-	35
1911	20	9	4	1	-	34
1911/12	17	8	3	1	-	29
1912	20	5	2	2	-	29
1912/13	18	3	3	1	-	25 ‘
1913	23	2	2	2	-	29
1913/14	22	1	2	2	-	27
1914	23	4	2	2	-	31

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Universität Bern, 1886....1890 und 1898... 1914, Bern.

2.4 Studentų iš Lietuvos skaičiaus dinamika Berno universitete 1919–1939 m.

Metai, semestrai	**Medicinos fak.**	**Filosofijos fak.**		**Teisės fak.**	**Veterinarijos fak.**	**Viso iš Lietuvos**
		Phil. I	**Phil. II**			
1919/20	8	-	1	3	2	14
1921/22	2	2	2	4	-	10
1922/23	2	-	-	1	-	3
1923	1	-	-	1	-	2
1923/24	2	-	-	1	-	3
1924/25	3	1	1	8	-	13
1925	2	1	2	9	-	14
1929/30	5	1	1	2	5	14
1930	5	1	1	2	5	14
1930/31	9	1	1	2	4	17
1931	8	1	1	2	4	16
1931/32	6	-	1	2	4	13
1932/33	6	-	1	1	4	12
1933	7	-	2	1	5	15
1933/34						
1935	3	-	1	-	1	5
1936	3	-	-	-	2	5
1936/37	1	-	-	-	2	3

1937/38	3	-	-	-	2	5
1938	5	-	-	1	-	6
1938/39	4	-	-	1	-	5

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Universität Bern, 1919...1939, Bern.

2.5. Studentų iš Lietuvos skaičiaus dinamika Ciuricho universitete 1891–1914 m.

Metai ir semestrai	Medicinos fak.	Filosofijos fak.		Teisės fak.	Viso iš Lietuvos
1891/92	5	4		-	9
1892	3	6		-	9
1892/93	4	6		-	10
1893	6	9		-	15
1893/94	7	4		-	11
1894	7	2		-	9
1894/95	10	5		-	15
1895	9	4		-	13
1895/96	6	1		-	7
1896	5	-		1	6
1896/97	3	-		-	3
1897	5	1		-	6
1897/98	4	-		-	4
1898	4	1		-	5
1898/99	8	-		-	8
1899	6	-		-	6
1899/1900	5	**Phil. I**	**Ph. II**	-	5
1900	5	1	1	-	7
1900/01	3	-	-	-	3
1901	2	-	1	-	3
1901/02	2	-	-	-	2
1902	2	-	-	-	2
1902/03	7	1	2	1	11
1903	10	2	3	1	16
1903/04	9	-	2	1	12
1904	9	-	2	3	14
1904/05	13	-	3	2	18

1905	14	1	3	2	20
1905/06	9	2	5	-	15
1906	11	3	6	3	22
1906/07	13	2	6	3	23
1907	8	2	7	3	19
1907/08	10	2	4	1	16
1908	14	2	4	1	20
1908/09	17	3	1	-	21
1909	14	2	1	-	17
1909/10	8	2	2	-	12
1910	10	2	1	-	13
1910/11	10	2	3	-	15
1911	8	3	2	-	13
1911/12	11	2	1	-	14
1912	10	2	1	-	13
1912/13	7	1	1	-	9
1913	6	1	1	-	8
1913/14	20	1	1	-	22
1914	22	-	1	1	24

Pastaba: Santrumpa Phil. I – Filosofijos fak., Phil. II – Gamtos-matematikos fakultetas. Šie skaičiai nesumuojami, nes tas pats asmuo minimas keliuose semestruose.

Šaltinis: Universität Zürich. Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden, 1891...1914.

2.6. Studentų iš Lietuvos skaičiaus dinamika Ciuricho universitete 1914/15–1940 m.

Metai, semestrai	Medicinos fak.	Filosofijos I fak.	Filosofijos II (Gamtos mokslų) fak.	Teisės ir socialinių mokslų fak.	Teologijos fak.	Viso iš Lietuvos
1914/15	18	1	3	2	-	24
1915	23	1	1	2	-	27
1915/16	17	1	1	2	-	21
1916	12	1	1	1	-	15
1916/17	12	1	2	1	-	16
1917	12	-	2	1	-	15
1917/18	8	2	2	1	-	13
1918	8	1	1	2	-	12
1918/19	4	1	1	2	-	8

1919	4	1	1	2	-	8
1919/20	4	1	1	2	-	8
1920	5	1	1	3	-	10
1920/21	6	1	1	1	-	9
1921	4	1	-	1	-	6
1921/22	2	1	1	1	-	5
1922	2	1	1	2	-	6
1922/23	1	1	-	2	-	4
1923	2	1	-	1	-	4
1923/24	2	3	-	5	-	10
1924	3	8	4	5	-	20
1924/25	4	6	7	4	-	21
1925	5	6	6	3	-	20
1925/26	6	9	8	3	-	26
1926	6	7	7	1	-	21
1926/27	4	2	7	1	-	14
1927	3	2	7	-[	-	12
1927/28	3	3	4	3	-	13
1928	3	2	3	3	-	11
1928/29	3	2	2	2	-	9
1929	2	2	2	3	1	10
1929/30	1	3	2	2	1	9
1930	1	3	2	2	1	9
1930/31	2	2	1	4	1	10
1931	2	1	1	3	1	8
1932	3	1	3	2	1	10
1932/33	3	1	3	2	1	10
1933/34	1	-	-	3	-	4
1934	2	1	-	3	-	6
1934/35	1	1	-	4	-	6
1935	1	-	-	1	-	2
1935/36	1	-	-	-	-	1
1936	1	1	-	-	-	2
1936/37	3	1	-	-	-	4
1937	2	1	1	-	-	4
1937/38	1	1	-	-	-	2

1938	2	1	-	-	1	4
1938/39	5	3	-	-	1	9
1939	6	4	-	-	3	13
1939/40	2	1	-	-	1	4
1940	2	1	-	-	-	3

Šaltinis: Universität Zürich. Verzeichnis der Behörden, Lehrer (Dozenten), Anstalten und Studierenden, 1914/15–1922 und 1922/23... 1940.

2.7 Studentai iš Lietuvos Fribūro universitete 1899–1940 m.

Metai, semestrai	Teologijos fak.	Filosofijos fak.	Gamtos mokslų fak.	Teisės fak.	Viso iš Lietuvos	Viso iš Rusijos imperijos	Viso iš užsienio
1899/1900	1	1	-	-	2	29	?
1900	1	3	-	-	4	29	83
1900/01	2	-	-	1	3	27	95
1901	2	2	-	1	5	24	168
1901/02	-	2	-	1	3	21	182
1902	-	-	2	1	3	20	197
1902/03	-	1	3	-	4	21	213
1903	1	2	3	-	6	17	229
1903/04	2	1	3	1	7		
1904	2	1	2	1	6	27	257
1904/05	2	-	1	-	3	29	260
1905	4	1	2	-	7	34	265
1905/06	4	3	1	-	8	42	262
1906	4	5	-	-	9	47	
1906/07	7	6	-	1	14	49	299
1907	3	4	-	1	8	61	311
1907/08	2	4	-	-	6	105	382
1908	2	5	1	-	8	97	378
1908/09	4	5	1	-	10	86	387
19'09	4	6	-	1	11	91	395
1909/10	5	6	-	2	13	100	434
1910	8	9	-	1	18	105	434
1910/11	8	4	-	-	12	86	412
1911	10	4	-	-	14	75	385

1911/12	15	3	-	1	19	92	426
1912	15	9	-	1	25	93	429
1912/13	16	5	-	1	22	83	367
1913	10	6	-	1	17	79	373
1913/14	10	5	-	1	16	76	393
1914	8	6	-	1	15	71	383
1914/15	3	4	-	1	8	37	239
1915	1	4	-	1	6	33	215
1915/16	2	4	-	-	6	35	225
1916	2	5	-	-	7	36	218
1916/17	2	7	-	1	10	35	273
1917	2	5	-	1	8	37	274
1919/20	4	11	1	1	17		240
1920	3	10	-	2	15		241

Metai, semestrai	**Teologijos fak.**	**Filosofijos fak.**	**Gamtos mokslų fak.**	**Teisės fak.**	**Viso iš Lietuvos**	**Viso iš Rusijos imperijos**	**Viso iš užsienio**
1920/21	4	12	1	3	20		227
1921	2	9	1	3	15		216
1921/22	38	8	2	3	16		224
1922	38	8	2	3	16		218
1922/23	-	4	2	2	8		206
1923	-	4	1	2	7		193
1923/24	1	4	-	5	10		182
1924	1	3	1	6	1 1		189
1924/25	1	4	1	8	14		234
1925	1	3	1	8	13		249
1925/26	3	3	1	5	12		254
						Bendras studentų skaičius	
1926	3	3	1	4	1 1		259
1926/27	3	2	-	2	7	624	251
1927	2	3	-	2	7	620	240
1927/28	1	2	-	1	4	622	241
1928	1	2	-	2	5	642	248

1928/29	1	3	-	4	8	619	264
1929	1	2	-	4	7	636	267
1929/30	1	2	-	1	4	607	277
1930	1	1	-	-	2	612	276
1930/31	1	2	1	1	5	635	294
1931	1	1	1	1	4	644	301
1931/32	1	-	1	-	2	657	299
1932	1	-	-	-	1	682	297
1932/33	1	-	-	-	1	704	319
1933	1	-	-	-	1	712	322
1933/34	1	-	-	-	1	736	305
1934	-	-	1	1	2	733	307
1934/35	-	-	1	-	1	714	274
1935	-	-	1	-	1	702	257
1935/36	1	-	1	-	2	763	270
1936	1	-	1	-	2	724	255
1936/37	1	1	1	-	3	798	275
1937	1	1	1	-	3	764	253
1937/38	1	1	1	-	3	838	284
1938	-	1	1	-	2	839	278
1938/39	1	1	1	-	3	958	319
1939	1	1	1	-	3	935	305
1939/40	-	1	-	-	1	820	170
1940	-	-	-	-	-	705	167
1940/41	1	-	-	-	1	907	150

Šaltinis: Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants 1899–1940 (tęstinis leidinys).

3. Lietuvos studentai užsienio mokyklose. Personalinis sąrašas 1900–1940 m.

Sąrašas suskirstytas pagal užsienio valstybes, universitetus ir mokyklas, kuriose tuo metu studijavo Lietuvos akademinis jaunimas. Informacija pateikiama tokia tvarka: pavardė, vardas, gimimo data ir vieta, įgytas išsilavinimas, studijų vieta, studijuojamas dalykas, data, lėšų šaltinis, trumpas veiklos apibūdinimas grįžus į Lietuvą. Pavardės dažniausia rašomos taip, kaip jos minimos šaltinyje. Sąrašas sudarytas remiantis kai kurių Šveicarijos, Belgijos, Čekoslovakijos universitetų matrikulomis, Vokietijos aukštųjų mokyklų statistikomis, Lietuvos valstybės stipendininkų registracijos knygomis, užsienyje studijavusių asmenų ataskaitomis[1791], lietuvių studentų draugijų užsienyje susirinkimų posėdžių protokolais, diplomų nostrifikavimo Lietuvoje bylomis ir kitokiais šaltiniais, kurie nurodomi tekste.

Personaliniu sąrašu siekiama atskleisti konkrečius šios kultūrinės akcijos dalyvius, studijų geografiją, mastą, profesinę orientaciją, taip pat ir išryškėjusį, bet iki šiol nekonstatuotą socialinį faktą – Lietuvos tautinių mažumų atstovų, ypač Lietuvos žydų jaunimo, kiekybinę persvarą lietuvių studentų atžvilgiu daugelyje užsienio universitetų, ypač iki 1919 m. (išskyrus, žinoma, teologijos ir katalikiškai orientuotas užsienio mokyklas). Štai Ciuricho universitete nagrinėjamu laikotarpiu studijavo 231 studentas iš Lietuvos, iš jų – tik 31 lietuvis, Berno universitete iš 300 Lietuvos studentų lietuvių buvo 28, Bazelio universitete iš 155 Lietuvos studentų lietuvių – vos 13 (*žr. Personalinį sąrašą*). Išimtis yra tik Fribūro universitetas – kadangi jis katalikiškas, tad jame kone visi studentai iš Lietuvos buvo lietuviai.

Apie lietuvių ir Lietuvos tautinių mažumų atstovų kiekybinį santykį kituose Vakarų Europos universitetuose nėra pakankamų duomenų[1792]. Bet iš atskirų

1791 LCVA, f. 391, 4, 8, 9 aprašai.

1792 Apie Lietuvos žydų studentų skaičių užsienio mokyklose, išskyrus minėtus Šveicarijos universitetus, turime labai mažai duomenų. Šiame Personaliniame sąraše jis fiksuojamas iš esmės tik pagal LCVA saugomus 1923, 1928, 1932 m. prašymus Švietimo ministerijai papigintai užsienio vizai gauti, pagal diplomų nostrifikavimo

fragmentiškų šaltinių, ypač iš Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomų žydų studentų prašymų užsienio vizai gauti 1923, 1928 ir 1932 m., aiškėja bendra tendencija, kad kai kuriose Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Belgijos aukštosiose mokyklose Lietuvos žydų jaunimas skaičiumi lenkė lietuvius studentus ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpio pradžioje, ypač medicinos, technikos, prekybos mokyklose. Štai 1923–1932 m. Karaliaučiaus aukštojoje prekybos mokykloje iš 40 autoriui žinomų studentų iš Lietuvos, lietuvių buvo tik 3, Vokietijos Manheimo inžinerijos mokykloje 1923–1928 m. tarp 13 Lietuvos studentų lietuvio nebuvo nė vieno, Altenburgo inžinerijos technikume 1923 m. studijavo 40 Lietuvos žydų, lietuvių nebuvo, Arnštato politechnikos institute 1923 m. – 45 Lietuvos žydai, lietuvio irgi – nė vieno, Oldenburgo valstybinėje technikos mokykloje iš 23 Lietuvos studentų lietuviai buvo tik 3, Bolonijos (Italija) universiteto Medicinos fakultete 1932–1938 m. studijavo 9 Lietuvos studentai (žydai) ir nė vieno lietuvio (*žr. Personalinį sąrašą*). Berlyno Aukštojoje technikos mokykloje, pasak elektrotechniką joje studijavusio B. Banaičio, 1924 m. studijavo apie 20 lietuvių, bet studijuojančių techniką Lietuvos žydų ir kitų Lietuvos piliečių buvę dvigubai daugiau[1793]. Vienos universitete ir aukštosiose mokyklose 1925 m. studijavo 50 Lietuvos žydų, 30 lenkų, keletas rusų ir tik 27 lietuviai[1794]. Kaip jau minėta, iš 173 Lietuvos piliečių, baigusių medicinos studijas užsienyje daktaro laipsniu (su disertacija), lietuvių buvo 23 (žr. disertacijų sąrašą).

Ši Lietuvos žydų studentų kiekybinė persvara santykinai padidėja žinant, kad žydai 1939 m. sudarė tik 7,6 % (153 743 asmenų) visų Lietuvos gyventojų, lenkai – 3,24 % (65 599), rusai – 2,50 % (50 146 asmenys), kai lietuviai – 84,18 % (1 701 863)[1795].

bylas ar pagal pavienius atsitiktinus šaltinius. Išsamesniam Lietuvos žydų skaičiui užsienio universitetuose nustatyti reikalinga paieška papildomų šaltinių. Bet tai jau galėtų būti naujų tyrimų objektas.

1793 *Lietuvos mokykla*, 1924, p. 330–332.

1794 J. U. [Juozas Urmonas], Vienos aukštosios mokyklos. – *Lietuva*, 1925, nr. 14, p. 2–3.

1795 Lietuvos statistikos metraštis 1939, Vilnius: Centrinis statistikos biuras, p. 15.

Tą veikė istorinės priežastys. Žydai Lietuvoje visą laiką buvo juridiškai laisvi žmonės ir dėl to turėjo daugiau juridinių galimybių dirbti sau, plačiau naudotis ir švietimo paslaugomis[1796]. Kita Lietuvos tautinė mažuma, turėjusi juridinių ir ekonominių pranašumų, – lenkai ar save laikantys lenkais. Tai buvę bajorai. Jie irgi buvo juridiškai laisvi, valdę nuosavybės teise dvarus ar atskirus ūkius, irgi dirbo sau ir dar naudojosi kitų žmonių darbu. O lietuviai, pagrindinė krašto gyventojų dalis, buvo beteisiai baudžiauninkai, nešę dvigubą jungą – socialinį ir nacionalinį. Jie pirmiausia dirbo ne sau, o dvarui. Net ir panaikinus baudžiavą (1861–1863 m.) jos slopinamas pasekmes lietuviai dar jautė bent iki 1915 m. – mokėjo jų gerovę mažinusius išperkamuosius mokesčius už nuosavybės teisę į jų baudžiavos laikais naudotas žemes. Be to, lietuvius okupacinė Rusijos valstybė dar ilgą laiką slopino ir lietuviško rašto, organizuoto veikimo draudimais. Todėl lietuviai savo žemėje buvo labiausiai pavergta, skurstanti Lietuvos gyventojų dalis ir dėl to labiausiai ekonomiškai atskirta ne tik nuo europinio, bet ir nuo švietimo apskritai. Tik pavieniai pasiryžėliai iki Lietuvos valstybės atkūrimo galėjo pasiekti Vakarų Europos mokyklas.

Šią ilgai trukusią istorinę socialinę situaciją Lietuvoje koncentruotu būdu kaip tik ir reprezentavo santykinai kiekybinė šių tautinių mažumų persvara užsienio mokyklose primindama, kad praeitis tebegyvena dabartyje, tik kitokiu pavidalu.

Studijos užsienyje padėjo išryškinti ir kitą tautai reikšmingą socialinį faktą – atkurtosios Lietuvos valstybės išskirtinį vaidmenį kultūriniam tautos prisikėlimui. Pati Lietuvos valstybė iš esmės buvo atkurta tų pačių buvusių baudžiauninkų

1796 1928 m. Lietuvoje žydai turėjo 144 pradžios mokyklas (virš 10 tūkst. mokinių), 1927 m. veikė 14 žydų gimnazijų ir 16 progimnazijų (4,5 tūkst. mokinių), trys lenkų gimnazijos Kaune, Panevėžyje ir Ukmergėje, viena rusų gimnazija Kaune ir 42 lietuviškos gimnazijos iš bendro 60 gimnazijų skaičiaus (Lietuva 1918–1938, „Spaudos Fondas“, 1938 (*Fotografuotas leidinys, Kaunas „Šviesa“ 1990, p. 282; Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė 2021 m. NŠA Nacionalinė švietimo agentūra, Vilnius, 2022, p. 10. msm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Lietuvos%20tautinių%20mažumų%20švietimo%20būklės%20analizė(2).pdf*). Jei 7,60 % gyventojų turėjo 14 gimnazijų, tai proporcingai gyventojų skaičiui 84,18 % lietuvių turėjo turėti ne 42, o 155 gimnazijas. Vadinasi, Lietuvos žydai pagal gyventojų skaičių, turėdami 3 kartus daugiau gimnazijų negu lietuviai, atitinkamai turėjo ir 3 kartus daugiau gimnazijas baigusių ir tiek pat kartų daugiau juridinių ir ekonominių galimybių studijuoti aukštosiose mokyklose, taip pat ir užsienio.

kaip jų kovos už savo teises priemonė. Todėl ji veikė ne kaip individą varžanti, slopinanti, o kaip jo ekonomines, organizacines galimybes didinanti, jo iniciatyvas palaikanti ir skatinanti jėga. Šiais tikslais Lietuvos valstybė, kaip minėta, kasmet skyrė daugiau kaip 100 valstybinių stipendijų (*žr. statistinę stipendininkų lentelę*) užsienyje studijuojantiems lietuviams, teikė jiems pašalpų ir paskolų lengvatinėmis sąlygomis, išdavinėjo papigintas užsienio valstybių vizas, tarėsi su Vokietijos, Prancūzijos, Čekoslovakijos, Švedijos, Suomijos vyriausybėmis dėl palankesnių sąlygų studijuoti Lietuvos studentams tų valstybių universitetuose ir mokyklose, atitinkamai veikė, kad lietuvių studijas Vakarų universitetuose finansiškai paremtų ir tarptautiniai ar kitų valstybių privatūs fondai, net užsienio valstybių vyriausybės. Tai lėmė, kad lietuvių skaičius užsienio universitetuose nuo 1919 m. galėjo pasiekti iki tol nematytą mastą, kurį liudyti ir pretenduoja personalinis sąrašas.

3.1 Lietuvos studentai Vokietijos universitetuose ir mokyklose

Friedrich-Wilhelm Universität zu Berlin, Philosophische Fakultät

Berlyno Frydricho Vilhelmo universitetas, Istorijos, filosofijos skyrius

Pastaba: LCVA 391 fondo, 9 aprašo, dažniausiai naudojamo šaltinio, nurodomi tik bylų ir lapų numeriai.

1. Adomaitytė, Julija, filosofija 1921–1922, persikėlė į Šveicarijos Fribūrą.
2. Avižonis, Konstantinas (g. 1909 01 29, Žagarė), istorija, ?–1932 daktaro laipsniu.
3. Binkis, Kazys, literatūra, filosofija 1920–1923.
4. Bytautas, Ramūnas (1886 08 22–1915 06 22), filosofija, filologija pas prof. Bebelį, Beršteiną 1907–1908, studijų metu parašė straipsnį „Šis tas iš lietuvių kalbos filosofijos“ (1907) – *Lietuvos žinios*, 1915, nr. 67, p. 2.
5. Dausa, Kazys, filosofija, pedagogika pas prof. N. Hartmanną ir E. Sprangerį 1933–1934, 1934–1935, ŠM s-kas 1930 10–1935 08, nuo 1935 VDU Hum. m. fak. asistentas (*b. 202, l. 45; f. 631, ap. 13, b. 44, l. 1, 91*).
6. Donskis, Izaokas (g. 1898 06 29 (08 12), Kaunas, 1917 baigė Petrapilio gimn.), filosofija 1920 01 06–1923 10 15 daktaro laipsniu, studijas tęsė Londono univ. (*b. 217, l. 3–4*).
7. Frenkelis, Hermanas, filologija 1932 (*ap. 4, b. 1117, l. 7*).
8. Jakštas, Juozas (g. 1908 09 05, Slabados k., Pabaisko vls., Ukmergės apskr.), istorija 1929–1931, VDU s-kas 1929 04 01–1932 05 01 = 17 800 Lt. Studijas tęsė Vienos univ. (*b. 346, l. 6, 13; f. 631, ap. 13, b. 663, l. 12*).
9. Jakobsonas, Joselis (Marijampolė), istorija 1926–1932, ŠM s-kas 1928 10 01–1930 09 01 ir 1931 01 01–05 01 (*b. 342, l. 2, 4, 22, 36*).
10. Kabelka, Jonas, baltistika 1937–1939, studijas tęsė Rygos univ. ŠM s-kas 1937 11 01–1940 = 9 900 Lt (*b. 539, l. 12; ap. 4, b. 1115, l. 6–7*).

11. Kaupas, Vladas, žurnalistika, filosofija, ekonomika 1928–1929, studijas tęsė Paryžiaus ir Miuncheno univ. (*b. 447, l. 74, 119*).
12. Koncė, Alfonsas (g. 1901 10 20, Rėklių k., Piniavos vls., Panevėžio apskr.), sociologija, istorija 1930, 1930–1931, 1931, persikėlė į Leipcigo univ. ŠM s-kas 1928 10–1936 02 = 31 125 Lt ir 1 600 Lt paskolos (*b. 468, l. 1, 27, 50, 52*).
13. Mačernis, Mečislovas, matematika, pedagogika, psichologija 1920–?. Studijas tęsė Karaliaučiaus univ. Grįžęs paskirtas Tauragės mokytojų sem. direktoriumi, dėl „darbo mokyklos" idėjų propagavimo pakviestas dėstyti į Klaipėdos pedagoginį institutą.
14. Markovičius, Dimitrijus, sanskritas 1933 10–12, persikėlė į Madrido univ. ŠM s-kas 1933 01 01–1934 05 01.
15. Matusevičiūtė, Izabelė (g. 1906 12 07, Geisteriškių k., Bartninkų vls., Vilkaviškio apskr., 1927 baigė Kybartų „Žiburio" gimn., 1935 – VDU Lituanistikos skyrių), lituanistika pas prof. J. Gerulį 1937–1939. ŠM s-kė, studijas tęsė Hamburgo univ. Grįžusi mokytojavo Kaune (*b. 600, l. 9*).
16. Meškauskas, Petras (g. 1897 03 16, Panevėžys, 1916 baigė Kazanės I realinę gimn., 2 metus lankė Kazanės veterinarijos inst.), politinė ekonomija ir istorija 1921–1922, 1922, 1922–1923, 1923, 1923–1924, studijas tęsė Berno, vėliau – Fribūro univ. (*b. 615, l. 7, 23*).
17. Micuta, Domas (g. 1895, Mažučiai, Vilkaviškio apskr., baigė M. Yčo gimn. Voroneže), politinė ekonomija 1920–1921–?, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ. 1932 Lietuvos centrinio statistikos biuro direktorius (*b. 621, l. 17*).
18. Mikalauskaitė, Elžbieta (Kelmaičių k., Ruadinos vls., Seinų apskr., Alytaus gimn. mokytoja), lietuvių tarmės pas prof. J. Gerulį 1937–1938, 1938, vieną semestrą (1938–1939) studijavo Leipcigo univ. ŠM s-kė nuo 1937 10 01, nuo 1939 10 01 – Lietuvos Lituanistikos inst. tarnautoja (*b. 623, l. 10*).
19. Ivinskis, Zenonas, istorija pas prof. A. Brackmanną 1930 05 05–1932, 1933 daktaro laipsniu. VDU s-kas 1929 10 15–1933 08 01 – 22 200 Lt.
20. Raschke-Rasckes, Leo (g. 1901 03 14, Bialystokas, ten 1919 baigė gimn.), chemija 1922 11 06–1924 12 15 daktaro laipsniu, ten pat studijavo ir politinę ekonomiją 1925 05 20–1929. Raštai: *Die Bevölkerung Litauens* (liet. *Lietuvos gyventojai*), 1931, 71 p.
21. Ratschowski, Helene, filologija 1921–1922.
22. Sakalauskas, Juozas (g. 1896 12 14, Vilkeliškių k., Šakių apskr., 1917 išlaikė Rusijoje abitūros egzaminus ir iki 1918 studijavo Charkovo univ. Istorijos-filologijos fak.), istorija, filosofija 1920 01 27–1924 daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1919 10 10–1924 04 01. Raštai: Mokyklos ir Prūsų mokyklų politika Naujuosiuose Rytų Prūsuose. – *Praeitis*, 1930, I, p. 139–165.
23. Stikliorius, Jurgis (g. 1908), klasikinė filologija, filosofija 1931–1933, ŠM s-kas nuo 1931 05 01, studijų nebaigė dėl ligos (*b. 890, l. 70*).
24. Šilingas, Stasys, socialiniai mokslai, filosofija 1907.
25. Poleskis, Rafailas, 1923.
26. Vaičekauskas, Jonas (g. 1910 08 23, Griaužų k., Viduklės vls.), baltistika pas prof. J. Gerulį ir germanistika 1937 12 15–1939, studijas tęsė Vienos univ. ŠM s-kas 1937 10 01–1939 12 09 (b. 890, l. 70).
27. Viskanta, Antanas (g. 1877 12 12, Rubelių k., Kretingos vls.), filosofija 1907, studijas tęsė Belgijos Leveno univ. (*LMAVB, F239-24, l. 1–4, 6*).
28. Vorobjovas, Mikalojus (g. 1903 05 19, Šiauliai, 1914–1921 lankė Maskvos gimn., 1924 baigė vokiečių realinę gimn.), meno istorija, archeologija, filosofija tarp 1924–1933 ir 1934–1936, „Alexander von Humboldt-Stiftung" draugijos s-kas. 1939–1940 „Spaudos Fondo" užsienio knygų skyriaus vedėjas, nuo 1940 09 Vilniaus dailės akad. visuotinės meno istorijos dėstytojas, nuo 1941 05 – Vilniaus dailės muziejaus Meno skyriaus vedėjas (*b. 1062, l. 8*).

Berlyno universitetas, Filosofijos fakultetas II, Gamtos-matematikos skyrius

1. Bagdonas, Matas (g. 1895 10 22, Bubautiškių k., Gudelių vls., Marijampolės apskr., 1914 baigė Marijampolės gimn., 1914–1915 studijavo Maskvos univ.), matematika 1919–1921. ŠM s-kas 1920 01 22–1921 11 19, vėliau *Lietuvos aido* redaktorius (*b. 57, l. 1; ap. 4, b. 1909, l. 76–77*).
2. Baršauskas, Kazimieras (g. 1904 05 13, Vilkaviškio apskr.), kosminių spindulių tyrimo specializacija pas prof. H. Geigerį, nuo 1940 – VDU docentas (*Mokslas ir technika, 1979, nr. 5, p. 18*).
3. Chermatz, Feigė, gamtos mokslai 1921–1922.
4. Graurokaitė (Švambarienė), Viktorija (g. 1895 02 09, Simbirskas, 1913 baigė Vilniaus mergaičių gimn., 1915–1916 studijavo Maskvos aukštuosiuose moterų kursuose), gamtos mokslai 1920–1923, persikėlė į Vienos univ. ŠM s-kė 1920 10 15–1926 01 01 = 8 820 Lt (*b. 293, l. 21–22, 38; ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).
5. Juška, Antanas (g. 1902 01 14/27, Galažių k., Ramygalos vls., 1919 baigė Vilniaus gimn.), astronomija, fizika, matematika, filosofija, pedagogika 1920 12 08–1922–1923, persikėlė į Giotingeno univ., nuo 1928 daktaras. Ūkio banko s-kas 1920–1925 08, 1927–1930 Vilkaviškio „Žiburio" gimn., 1930–1934 Biržų gimn. direktorius, 1929–1930 dėstė VDU astronomiją, geografiją ir gamtos mokslų įvadą, 1935–1937 ŠM Kultūros departamento direktorius.
6. Kodaitis, B., 1913.
7. Mašiotas, Jonas (g. 1877 06 24, Bublių vls., Šakių apskr.), matematika 1922–1924, persikėlė į Ciuricho univ. (*ap. 4, b. 1372, l. 225*).
8. Olsuffev, Marija (Šiauliai), fizika 1921–1922–1924, persikėlė į Ciuricho univ.
9. Orvidaitė (Vilkaitienė), Sofija (g. 1898 02 14, Šiauliai), chemija, biologija 1919–1920–1923, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ. ŠM s-kė 1920 07 10–1925 05 01 = 5 610 Lt (*b. 685, l. 2–3, 8; ap. 4, b. 1378, l. 39*).
10. Posingis, 1913.
11. Šeškus, Motiejus, geopolitika 1939.
12. Tubinaitė, Regina (g. 1900 06 07, Tauragė), chemija 1925–1933 daktaro laipsniu (*b. 987, l. 4*).
13. Viliamas, Vladas, geografija, geopolitika 1932–1936 daktaro laipsniu, Rockefellerio fondo s-kas, 1940 01 15 išrinktas Berlyno geografų draugijos nariu, 1939 10 07–20 dalyvavo Lietuvos delegacijoje Maskvoje nustatant naują sieną tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos (*b. 663, l. 8–9*).
14. Vilkaitis, Vincas (g. 1892, Kybartai), botanika 1921–1924 daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1921 11 22–1925 03 01 = 5 457 Lt. Nuo 1925 – Lietuvos ž. ū. akad. Botanikos katedros vedėjas, nuo 1934 – rektorius (*ap. 4, b. 1378, l. 39*).

Universität zu Berlin, Juristische Fakultät

Berlyno universitetas, Teisės fakultetas

1. Aperavičius, Julius (g. Vienažindžių k., Joniškėlio vls.), valstybiniai mokslai 1922–1923, 1923, 1923–1924, 1924 m. valstybės s-kas (*b. 26 l. 6–7*).
2. Ašmys, Nichaelis, 1913.
3. Brakas, Martynas (g. 1907 10 30, Klaipėdos apskr.), teisė 1929–1930, 1930–1931, studijas tęsė Kiolno ir Kylio univ. TM s-kas 1929 10 01–1934 06 01 – 22 575 Lt. 1939 Klaipėdos prekybos institute dėstė prekybos ir jūrų teisę, civilinės teisės pagrindus, teises įvadą (*b. 121 l. l*).
4. Brazytė, Magdalena (g. Trakiškių k., Marijampolės apskr.), teisė 1922–1923. Prekybos ir pramonės banko s-kė, persikėlė į Kaceno univ., jį baigusi dirbo taikos teisėja.
5. Bruzdeilinas, Martynas (g. 1899 03 14, Kodjonys, Klaipėdos kraštas), teisė 1933–1934. TM s-kas 1933 11 01–1934 03 01 = 1 800 Lt. 1938–1939 – Vyriausiojo Tribunolo, Klaipėdos krašto skyriaus teisėjas (*b. 135 l. 19, 20*).
6. dr. Feinberg, Nathan, 1921–1922.
7. Klimaitis Martynas (g. 1910 11 16, Veveriškių k., Agluonėnų vls., Klaipėdos apskr., 1932 baigė

Klaipėdos gimn., 1938 –VDU Teisės fak.), teisė, politinė ekonomija pas prof. V. Sombartą 1935 10 17–12 05, persikėlė į Bazelio univ., ruošėsi profesūrai VDU Klaipėdos krašto administracinei teisei dėstyti. ŠM s-kas 1935 10 01–1939 09 01 (*b. 469 l. 11, 15*).

8. Lokys, Povilas (g. 1912 03 25, Govindpure (Rytų Indija), misionieriaus šeimoje, studijavo teologiją. Studijas tęsė Bazelio univ., valstybės s-kas 1934 05–1935 09. 1939 – Klaipėdos prekybos inst. teisės asistentas (*b. 551, l. 12, 16*).
9. Peckevičius, Jonas, teisė 1920–1925.
10. Pryšmantas, Vladas (g. Darbėnuose, Kretingos apskr.), teisė tarp 1920–1923, persikėlė į Kylio univ., ŠM s-kas 1921 11 22–1924 01 = 1 410 Lt, studijų nebaigė (*b. 743, l. 4; ap. 4, b. 1909, l. 87–88*).
11. Rutenbergas, Giršas (g. 1901 12 23 Papilėje), teisė 1921– 1924, paraleliai baigė Berlyno aukštąją politikos m-klą, studijas baigė Šveicarijos Fribūro univ. (*b. 814, l. 3, 4, 6, 15*).
12. Skerstas-Svečinas, Arkadijus (g. 1905, 1927 baigė Kauno vokiečių gimn.), teisė 1927–1933 daktaro laipsniu, TM s-kas 1929 11 01–1933 11 01 (*b. 840, l. 26*).
13. Stikliorius, Jonas (g. 1914 04 29, Tilžė), teisė 1932 11 09–1937 09 06, ŠM s-kas 1935 05–1937 05 (*b. 889, l. 2, 19*).
14. Šudnagys, Mikas, teisė 1930–1931, TM s-kas 1931 01 01–1934 (*b. 1112, l. 37–38*).
15. Tamošaitis, Antanas, teisė 1926–1928, studijas tęsė Vienos, Tulūzos, Bordo univ., VDU s-kas 1926 04 01–1928 09 01 – 14 250 Lt (*ap. 4, b. 1909, l. 50–51*).
16. Talpikis, Horstas (g. 1911, Klaipėda, baigė Klaipėdos gimn.), teisė 1932–1934, baigė 1936, teisės egzaminus išlaikė Kaune 1938.
17. Tauskaitė-Budrienė, Birutė, teisė 1920–1921, 1922–1923, 1923–1924, privačios draugijos „Žiburėlis" s-kė 1921–1924 06 01, ŠM s-kė 1919 10 10–1924 06 01 = 2 510 Lt (*b. 971, l. 7–8; ap. 4, b. 1909, l. 76–77*).
18. Zaunys, Zenonas, 1913.
19. Žukauskas, Bernardas, tarptautinė teisė 1920–1922, studijas tęsė Giotingeno univ. ŠM s-kas 1924 04 01–1925 06 01 = 4 520 Lt. 1939 – Ukmergės I apylinkės tardytojas (*ap. 4, b. 1363, l. 86–87*).

Berlyno universitetas, Ekonomikos skyrius

1. Baltrušaitis, Justas (g. 1894 02 16, Vaitiškių k., Bubelių vls., Šakių apskr., 1918 baigė Voronežo gimn.), 1920–1921–1923–1924, nuo 1924 studijas tęsė Jenos univ., ŠM s-kas 1921 01 12–1924 10 01 – 3 670 Lt, nuo 1939 – FM Mokesčių departamento referentas. Raštai: *Darbo pajamų mokestis* (1936), *Pagrindinio verslo mokestis* (1936), *Žyminio mokesčio įstatymas* (1938) (*b. 73, l. 21, 31*).
2. Brazytė (Garolienė), Magdalena, 1921–1923, ŠM s-kė 1921 11 22–1923 10 01 = 1 050 Lt, Vyriausiojo Tribunolo Civilinio skyriaus sekretorė (*ap. 4, b. 1363, l. 6*).
3. Jatulis, Eduardas (g. 1895 07 31, Plikelių k., Linkuvos vls.), politinė ekonomija 1920–1921, studijas tęsė Kylio ir Šveicarijos Fribūro univ., ŠM s-kas 1919 10 10–1925 07 01 = 6 730 Lt (*ap. 4, b. 1909, l. 76*).
4. Karvelis, Petras (g. 1897, Jestrakio k., Mikališkio vls., Marijampolės apskr., 1917 baigė M. Yčo gimn. Voroneže aukso medaliu), ekonomika, socialiniai mokslai 1919–? daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1919 05 01–1921 11 19 = 6 300 auksinų, vėliau – finansų ministras (*b. 435, l. 2, 4; ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).
5. Pajaujis, Juozas (g. 1894 03 14, Gyrailė, Punsko vls.), politinė ekonomija 1921–1923, nuo 1923 persikėlė į Kylio univ., ŠM s-kas 1922 10 01–1926 04 01 = 9 630 Lt. Vienas iš 1935 m. Tauragės pučo organizatorių, 1939 Klaipėdos prekybos inst. ekonominės geografijos ir ekonominės politikos dėstytojas (*b. 691, l. 29; ap. 4, b. 1363, l. 87*).
6. Rimka, Albinas, ekonomika ir socialiniai mokslai 1921–1922.
7. Sruoga, Kazys, ekonomika 1921–1923, studijas tęsė Viurcburgo univ. ir Šveicarijos S. Galeno prekybos m-kloje, ŠM s-kas 1922 10 01–1923, FM s-kas 1925 01 01–1929 08 01 = 18 600 Lt. 1932 FM Informacinio skyriaus vedėjas (*b. 868, l. 73,75; ap. 4, b. 1363, l. 87*).
8. Suboff, Darija 1921–1922.
9. Valavičius, Anton, 1921–1922.

10. Valiūnas, Josef, 1921–1922, ŠM s-kas 1919 01 01–1921 10 19 (*ap. 4, b. 1909, l. 76–77*).

Berlyno universitetas, Medicinos fakultetas

1. Aukštuolis, Jurgis (g. 1891 04 23, Januškai, Deltuvos vls., 1913 baigė Ukmergės gimn., 1913–1915 studijavo Dorpato (Tartu) univ.), 1920 02 07–1925 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1920 01 27–1925 08 01 = 6 890 Lt (*b. 40, l. 1, 13; ap. 4, b. 1909, l. 77–78*).
2. Bubinaitė, Juzė, 1919–?.
3. Burštein, Mozė (g. 1899 11 22, Bajorai, Klaipėdos krašte, mediciną studijavo Karaliaučiaus ir Frankfurto prie Maino univ.), 1924 daktaro laipsniu, 1927–1938 Šilutės gydytojas (*b. 152, l. 6, 13*).
4. Burštein, Jokūbas Jankelis (g. 1898 08 28 Bajoruose, Klaipėdos krašte, 1917 baigė Klaipėdos Luisen gimn., mediciną studijavo Karaliaučiaus ir Frankfurto prie Maino univ.), ?–1923. 1927–1934 specializavosi Vienos, Berlyno, Miuncheno univ. ir vidaus ligų klinikose, 1934–1938 dirbo Klaipėdoje (*b. 151, l. 14*).
5. Černeckaitė (Birutavičienė), Aldona (g. 1898 09 27, Kirsna, Marijampolės apskr., 1916 baigė Voronežo gimn., 1919 Vilniuje redagavo laikraštį *Głos Litwy*), 1920 01 20–1924 daktaro laipsniu, ŠM s-kė 1920 10 01–1925 01 01 = 4 940 Lt, nuo 1925 10 01 – VDU Vaikų ligų katedros jaun. asistentė (*b. 176, l. 2–3, 13; ap. 4, b. 1909, l. 77–78*).
6. Dovaina-Silvestravičius, Liudvikas Karolis (g. 1898 01 01, Lapkasių k., Kuršėnų vls., 1916 baigė Maskvos gimn., 1916–1918 Maskvos univ. studijavo mediciną), 1920–1926 daktaro laipsniu (*ap. 9, b. 204, l. 6, 9*).
7. Gasiūnas, Jokūbas (g. 1900 10 05, Rygoja), 1920 11 30–1925, ŠM s-kas 1922 10 01–1926 01 01 = 10 440 Lt (*b. 263, l. 5–6, 26; ap. 4, b. 1363, l. 87*).
8. Grosmanas, Salamonas (g. 1895 02 22 Tauragėje, 1918 studijavo Dorpato univ.), 1920–1933 daktaro laipsniu (*b. 315, l. 5, 8*).
9. Hanzaitė, Margarita, ortopedija 1939 (*ap. 4, b. 1768, l. 3*).
10. Jacevičaitė, Elena, ŠM s-kė 1919 03 11–1926 04 01 = 10 210 Lt (*ap. 4, b. 1909, l. 77–78*).
11. Janavičaitė, Kristina, 1920.
12. Jasaitis, Domas (g. 1898 08 10, Stanaičių k., Garliavos vls.), 1920–1923 07 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1921 11 22–1925 08 01 = 6 890 Lt, 1924–1925 specializavosi Paryžiaus klinikose ir Pastero inst., su A. Juška redagavo leidinį *Mūsų idėjos* (*b. 366, l. 5*).
13. Kalvaitytė, Paulina (buvo studijavusi mediciną Peterburgo univ.), 1919–?, ŠM s-kė 1919 10 11–1921 11 19 (*b. 416, l. 1–2; ap. 4, b. 1909, l. 77–78*).
14. Kamberis, Aleksandras (g. 1912 08 06, Vilnius, 1931 baigė Berlyno gimn.), 1931–1933, studijas tęsė Berno univ. (*b. 419, l. 6, 10*).
15. Kolodny, Froim Gerscho, 1921–1922.
16. Levinas, Maksimas (g. 1911 03 21, Berlynas, 1929 baigė Berlyno gimn., 1929–1930 studijavo ekonomiką), 1930–1933 medicina, nuo 1933 persikėlė į Vienos univ., vėliau – į Pavijos univ., nuo 1937 08 01 – VDU docentas, J. Zubkaus asistentas (*b. 531, l. 13*).
17. Kerpauskaitė, Ona (Šarnelės k., Žemaičių Kalvarijos vls., studijavo mediciną Peterburgo univ.), 1920 01 27–1925 02 12 daktaro laipsniu (be disertacijos), ŠM s-kė 1920 02–1925 05 = 5 140 Lt, nuo 1925 03 01 – Kauno valstybinės ligoninės rentgenologijos asistentė (*b. 452, l. 8–96; ap. 4, b. 1909, l. 77–78*).
18. Mackevičaitė (Lašienė) Janina (g. 1897 04 11, Marylino dv., Baisogalos vls.), 1919–1922 daktaro laipsniui, ŠM s-kė 1919 10 11–1922 08 01, nuo 1922 09 08 – VDU Medicinos fak. vyr. asistentė (*ap. 4, b. 1909, l. 77–78*).
19. Markovskis, Hiršas Volfas (g. 1899 12 10, Vištytis, Vilkaviškio apskr., 1917 baigė Maskvos IV gimn., 1918–1920 studijavo mediciną Maskvos univ.), 1923–1928 (nuo 1931 daktaras), 1933 grįžo į Lietuvą (*b. 589, l. 8, 13*).
20. Mikužis, Jonas, 1939, VDU s-kas nuo 1939 04 15.
21. Nasvytis, Kazys (g. 1896), ?–1923 daktaro laipsniu, dėstė VDU.
22. Neniškytė, Bronislava, 1920.

23. Nochimovskis, Jakobas Dovydas (g. 1907 09 27, Rusnė), ?–1933 daktaro laipsniu (prieš tai mediciną studijavo Fribūro Bresgau, Frankfurto prie Maino ir Karaliaučiaus univ.), dirbo Lietuvoje (*b. 679, l. 1–3*).
24. Piepolis, Grigalius (Pavarčio k., Skaudvilės vls., buvo studijavęs Maskvos univ.), 1920–1925 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1920 01 20–1925 10 01 = 8 390 Lt (*b. 723, l. 30–31; ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).
25. Rabinavičius, Peisachas (g. 1893 03 18, Lygumai, Šiaulių apskr., 1913 baigė Vilniaus gimn., 1918 studijavo mediciną Tartu univ.), 1920–1924 daktaro laipsniu, 1926 išlaikė valstybinius egzaminus Karaliaučiaus univ., 1926–1927 stažavosi Berlyno ir Hamburgo ligoninėse, nuo 1927 dirbo Rusnės ir Klaipėdos ligoninėse (*b. 760, l. 13, 16*).
26. Raškės, Leonas (g. 1900 04 13, Lodzė, nuo 1906 gyveno Kaune, gimn. baigė Maskvoje, Maskvos univ. studijavo mediciną, 1919 grįžo į Kauną), ?–1924 02 03 daktaro laipsniu (*b. 773, l. 13*).
27. Reichmanas, Borisas (g. 1894 03 30, Tauragė, 1913 baigė Kauno gimn., 1913–1914 studijavo mediciną Heidelbergo univ.), 1920–1926 daktaro laipsniu, 1928 išlaikė valstybinius egzaminus, dirbo Jurbarke ir Smalininkuose (*b. 779, l. 7*).
28. Romanovaitė, Olga (g. 1907 06 12), 1929–1932 (*b. 800, l. 4*).
29. Sagenkanas, Maksas Mejeris (g. 1907 10 06, Bajorai, Klaipėdos kraštas), ?–1935 daktaro laipsniu, nuo 1929 studijavo mediciną Frankfurte prie Maino, Karaliaučiaus ir Vienos univ., Klaipėdos miesto ligoninės gydytojas (*b. 820, l. 5, 10*).
30. Sobolevičius, Ruvelis (g. 1900 11 07, Vilkaviškis, 1923–1927 studijavo biologiją Leipcigo univ., 1929 perėjo į Medicinos fak.), tarp 1930–1935, studijas tęsė Berno univ. (*b. 858, l. 7*).
31. Stančius, Povilas (g. 1888 01 25), nuo 1922 – VDU Stomatologijos katedros asistentas, 1922 specializavosi Karaliaučiaus univ. klinikoje pas prof. Kirschnerį ir Boitą, vėliau – Berlyno Biero klinikoje, 1924 (3 mėn.) – Vienos univ. Odontologijos inst., 1925 – Ciuricho odontologijos inst. (*ap. 4, b. 1532, l. 56*).
32. Šachnovičius, Jokūbas (g. 1900 04 16, Jurbarkas, nuo 1922 studijavo mediciną Fribūro Bresgau univ.), ?–1929 daktaro laipsniu (*b. 904, l. 7*).
33. Šmidt, Ruvinas Genochas (g. 1896, Želva, Ukmergės apskr.), ?–1923, nuo 1923 Lietuvoje dantų gydytojas (*b. 935, l. 4*).
34. Vaiciuška, Pranas (g. 1876, baigė Mintaujos gimn. ir Maskvos univ. Medicinos fak.), 1923 daktaro laipsniu, dėstė VDU.
35. Volockis, Azarijus (g. 1901, Kaunas), prieš 1930 daktaro laipsniu.
36. Zubrickas, Juozas (g. 1896 05 20, Turčinai, Šakių apskr., 1918 baigė Voronežo gimn.), 1921 11 11–1929, ŠM s-kas 1924 10 01–1929 11 01 = 15 875 Lt (*b. 1076, l. 74*).
37. Žemaitis, Pijus (Serdokų k., Vilkaviškio apskr., 1911 baigė Marijampolės gimn., 1911–1914 studijavo mediciną Karaliaučiaus univ.), 1920–?, ŠM s-kas nuo 1919 10 01 (*b. 1082, l. 5, 10*).
38. Žmuidzinas, Stasys, 1920.

<u>Berlyno universitetas, fakultetas nenurodytas</u>

1. Andriušis, Jonas, archeologija 1922–1923, ŠM s-kas nuo 1929 11 01.
2. Arminas, Antanas, 1920.
3. Arongauzas, Chaimas, 1920.
4. Augustinavičius, Jonas, 1923.
5. Bedilkes, Gita, 1922.
6. Berger, Markus, 1922.
7. Berkmanas, Efraimas, 1923.
8. Birgeris, Gilelis, 1923.
9. Braudė, Sima, 1923.
10. Brėdikis, Zenonas, 1923.
11. Bridžius, Antanas, 1920.
12. Bridžius, Kazys, 1920.
13. Bruckus, Mykolas, 1928.
14. Budrevičius, Kazimieras, 1920.
15. Cimkauskas, Povilas, 1923.
16. Čepulevičius, Liudas, 1920.
17. Dailydaitė, Stasė (Lyduvėnai), 1923.
18. Daudzvaras, 1920.
19. Daugirdaitė-Sruogienė, Vanda, pas prof. W. Koehlerį.
20. Didžys, Valius (Valteris), 1923, ŠM s-kas 1919 05 01–1924 01 01 = 410 Lt.
21. Dobkevičiūtė, Valentina, 1920–1923.

22. Dumbris, 1920.
23. Eleschoffas, Salamonas, 1932.
24. Endziulaitytė (Maldeikienė), Jadvyga, 1923.
25. Eichelbergis, Alfredas, valstybės s-kas 1920 12 09–1923 07 01 = 750 Lt.
26. Judelevičius, Abraomas, 1923.
27. Juknevičius, Petras, 1922–1923.
28. Juškis, 1920.
29. Juškauskas, 1920.
30. Gabajus, Abelis Galelis, 1920–1923.
31. Gajauskas, Pijus, valstybės s-kas 1919–1921.
32. Gerštein, Bliuma, 1922.
33. Gildė, Gustavas, 1928.
34. Gorfunkelis, Solikas Zigmundas, 1920.
35. 35 Gottlingas, Ervinas, 1928.
36. Grinkenis, Romualdas, 1923.
37. Grinkevičiūtė, Valerija, 1923.
38. Gustaitytė, Magdalena, 1920.
39. Frenkelis, Girša, 1932.
40. Kaganas, Ozraelis, 1923–1925.
41. Kairys, Adam, 1920.
42. Kambarytė, Maria, 1923.
43. Karečka, Kazys, 1922–1923.
44. Karužienė (Čiurlionytė), Valerija, meno istorija 1921–1923.
45. Klingas, Adolfas, 1923.
46. Kripas, Mykolas, 1923, ŠM s-kas.
47. Kupricaitė, Vera, 1928.
48. Levinas, Izaokas, 1923.
49. Levitan, Cheina, 1923.
50. Levitanaitė, Pešė, 1923.
51. Liuvijus, Abraomas, 1922.
52. 52, Mats, Esthera, 1922.
53. Meškauskaitė, P., 1922.
54. Mileikaitė, Rozalija, 1923.
55. Nabrickis, Šlioma, 1923.
56. Nurkaitė, Riva, 1932.
57. Oniūnaitė, Ona, 1923.
58. Pakter, Manija, 1920.
59. Pašys, Kazys, 1923.
60. Pečkevičius, Jonas, 1923–1925.
61. Plečevičius, Ignas, 1922.
62. Pokrovskis, Petras, 1923.
63. Portnovaitė, Rosa, 1932.
64. Mačiūnas, Aleksandras, 1923.
65. Meikauskaitė, P., 1922.
66. Rabinavičius, Izaokas, 1920.
67. Rabinavičiūtė, Alisa, 1932.
68. Rabinavičiūtė, Beatė, 1932.
69. Romanovaitė, Ilga, 1932.
70. Rubikas, Antanas, 1920.
71. Silman, Salomonas Giršas, 1920.
72. Soloveičikas, Jeronimas, 1920.
73. Stacevičaitė, 1920.
74. Steimackis, Eschiel, 1923.
75. Šapiro, Davidas, 1924–1925.
76. Šapiro, Neoch, 1923.
77. Šabselbonaitė, Beilė, 1928.
78. Šochatas, Hilelis, 1923.
79. Vindzbergas, Volfas, 1923.
80. Volbergas, Mejeris, 1928.

Šaltinis: LCVA, ap. 4, b. 1362, l. 6, 18; b. 16, l. 304, 496, 147, 343, 325, 454, 265, 122, 401, 449; b. 17, l. 217, 19, 355, 97, 471, 161, 512; b. 1758, l. 266, 274, 321, 350; b. 1374, l. 186, 233, 249; b. 1117, l. 20–21, 19, 17.

Kitos mokyklos Berlyne

Deutsche Hochschule für Politik (Berlin)

Berlyno aukštoji politikos mokykla 1923 m.

1. Andrikis, Antanas.
2. Basmanas, Leonas.
3. Rutenbergas, Beras.
4. Rutenbergas, Eichelis.
5. Rutenbergas, Giršas (g. 1901 12 23, Papilė, Šiaulių apskr.), tarp 1921 ir 1924.
6. Zaksas, Aizikas.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 263, 473, 644, b. 17, l. 226, b. 1758, l. 181; ap. 9, b. 814, l. 4.

Berlyno aukštoji žemės ūkio mokykla

1. Buršteinas, Michelis, 1923.
2. Gimbalskis, Kuršelis, 1923.
3. Gaigalaitis, Mikas Valteris (g. 1897 09 06, Endriušių k., Smalininkų vls.), agronomija 1918, persikėlė į Karaliaučiaus univ. Agronomijos inst. (*b. 255, l. 10*).
4. Griškevičius, Vladas, 1922.
5. Gužys, Jurgis, 1922.
6. Jakovickaitė, Lucina, 1923.
7. Janavičiūtė-Kripienė, Sofija, 1913 baigė Šiaulių mergaičių gimn., 1914–1917 lankė Peterburgo Stebutovo Aukštuosius žemės ūkio kursus), agronomija 1920–1921, 1921–1922, ŠM s-kė 1920 (*b. 353, l. 4, 10*).
8. Ivanauskas, Lionginas (g. 1903 12 29, Šiauliai, 1923 baigė Šiaulių gimn.), miškininkystė 1924–1925, persikėlė į Tarando miškų m-klą, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1928 03 01 = 12 500 Lt (*b. 337, l. 47*).
9. Idelskis, Chaimas, 1923.
10. Intrigatoris, Juozas, 1923.
11. Paltarokas, Jonas (g. 1895 01 05, Dovydų k., Joniškėlio vls., 1916 baigė Panevėžio realinę gimn., 1918–1920 studijavo agronomiją Halės univ.), zootechnika pas prof. Banseną ir žemės ūkio kooperacija pas prof. Jostą 1922–1923, ŽŪM s-kas nuo 1923 02 01. Nuo 1923 08 – Gruzdžių ž. ū. m-klos vedėjas, nuo 1924 08 – ŽŪM švietimo referentas, nuo 1924 10 – Ž. ū. akad. docentas. Raštai: *1. Pagrindinio žemės ūkio chemija, 2. Gyvulių maitinimo pagrindai* (*b. 696, l. 19*).
12. Pogorelski, Boris, 1921–1922.
13. Sorskis, Danielius, 1923.
14. Valatka, Jonas, 1925, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1926 07 01 = 6 000 Lt (*b. 1097, l. 130*).
15. Valiūnas, Juozas, 1919 10 21–?, valstybės s-kas 1919–1920 (*b. 1016, l. 2*).
16. Zubovaitė (Suboff), Tatjana, 1921 22, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 113*).

Die technische Hochschule Berlin-Charlottenburg

Berlyno Šarlotenburgo aukštoji technikos mokykla

1. Augustaitis, Jonas (g. 1897 02 05, Mažučių k., Vilkaviškio apskr., 1917 baigė Voronežo gimn., 1917–1918 studijavo teisę Charkovo univ.), geležinkelių statybos skyrius 1920–1925 12 19, ŠM s-kas 1919 10 10–1925 08 01, nuo 1926 – Mažeikių kelio ruožo viršininko pavaduotojas, 1929–1930 KAM statybos skyriaus viršininkas (*b. 34, l. 10, 15, 6*).
2. Avižonis, Jonas (g. 1902 05 14, Ariogala), elektrotechnika 1921 10 31–1926 07 07, nuo 1926 – SM Geležinkelių valdybos tarnautojas, nuo 1928 – Kauno plačiųjų geležinkelių dirbtuvių viršininkas (*b. 43, l. 9*).
3. Babūnas, Lazaris (g. 1902 03 29, Kaunas, 1920 baigė Kauno prekybos m-klą), statyba 1920–1926 02 27. Lietuvoje – Plentų ir vandens kelių valdybos Tiltų skyriaus vyr. inžinierius, statė Kumelionio tiltą Marijampolėje (1926) (*b. 50, l. 8*).
4. Bajorūnas, Leonas (g. 1910 10 23, Burviškių k., Biržų apskr., 1927 baigė Biržų gimn., 1930 – Kėdainių aukštesn. kultūrtechnikos m-klą), kultūrtechnika 1930–1932, ŽŪM s-kas 1930 10–1936 04, studijas tęsė Vienos aukšt. kultūrtechnikos m-kloje, dirbo Lietuvos ŽŪM (*b. 63, l. 1, 13*).
5. Balsys, Leopoldas (g. 1918 01 06, Varverovska, Odesos apskr., 1935 studijavo VDU Technikos fak. laivų statybą), laivų statyba 1937 10 29–1940 08, SM s-kas (*b. 71, l. 18, 31*).
6. Birutavičius, Vaclovas (g. 1901 06 27, Šiauliai, 1915 gimn. baigė Maskvoje), elektrotechnika 1921 04 12–1926 07 07, ten pat (1926–1927) specializavosi telefono-telegrafo srityje. SM s-kas 1921–1923, ŠM s-kas 1923 01 09–1926 01 01 = 8 981 Lt, nuo 1927 06 01 – Kauno telefono, telegrafo stoties mechanikas, tais pačiais metais komandiruotas į Vokietiją praktiškai susipažinti su automatine telefono stočių technika, nuo 1927 08 01 – Kauno telefono, telegrafo dirbtuvių viršininkas. 1931 įrengė Kauno technikos m-kloje silpnų elektros stočių laboratoriją ir jai vadovavo (*b. 107, l. 22, 34; ap. 4, b. 1363, l. 87*).

7. Bliumentalis, Mozė, 1932.
8. Boleckis, Glebas, 1932.
9. Boleckis, Vadimas, laivų statyba ?–1939 (*ap. 4, b. 1768, l. 33*).
10. Čerkeliūnas, Petras (g. 1893 12 01, Baglėnai, studijavo Maskvos prekybos inst.), elektrotechnika ir žemės ūkio mašinos 1921–1926–1927, ŠM s-kas 1922 09 19–1927 07 01 (*b. 177, l. 38, 10*).
11. Daudzvaras, Vincas, technika 1920, ŠM s-kas nuo 1920.
12. Bulota, Julius, SM s-kas 1939 10 01–1940 11.
13. Bulota, Jurgis (g. 1900 03 30, Talinas), technika 1922–1926.
14. Bulota, Kęstutis (g. 1896 11 08), technika 1921–1930, ŠM s-kas 1921 11 22–1925 ir 1928 01 01–1928 (*b. 145, l. 26; ap. 4, b. 1378, l. 38*).
15. Finkelšteinas, Emanuelis, 1923–1932.
16. Frumkinas, Georgas, 1932.
17. Helermanas, Josef, 1922–1923.
18. Jakovickis, Vladas (g. 1898 11 14, Virbalis, 1916 baigė gimn. Peterburge, 1917–1918 studijavo Peterburgo elektrotechnikos inst., 1920 – Dancigo aukšt. technikos m-kloje), elektrotechnika 1922–1925. 1925–1928 VDU Fizikos katedros vyr. asistentas, nuo 1928 09 01 – Kauno aukštesnės technikos m-klos dėstytojas, nuo 1932 – VDU Technikos fak. dėstytojas. Raštai: *Nuolatinės srovės elektros mašinose* (1931), 96 p. (*b. 344, l. 10*).
19. Getneris, Jurgis Valdemaras (g. 1906 09 09, Kaunas), architektūra, miestų statyba, tyrinėjo senų pastatų romaninę, gotikinę, barokinę architektūrą ? –1932 (*b. 274, l. 11*).
20. Gildė, Oto (g. 1903 01 04 Vilniuje), elektrotechnika 1922–1928 02 27 (*b. 276*).
21. Gordonas, Kivelis, 1923.
22. Grubliauskas, Vytautas, chemija 1935–1939.
23. Gruzdys, Vincas (g. 1909 03 15, Minersvilles, JAV), laivų statyba, ŠM s-kas 1937 10 01–1940.
24. Guogis, Adolfas (g. 1910 12 13), geodezija 1930–1931, 1931–1932, 1932 persikėlė į Gracą (Austrija).
25. Kaganas, Vitalis, 1928.
26. Kinderis, Rudolfas, 1932.
27. Kripas, Mykolas (g. 1894 04 14, Rozalimas, Panevėžio apskr., 1914 baigė Šiaulių gimn.), mašinų statyba 1920–1925, ŠM s-kas 1920 12 10–1925, nuo 1931 – Kauno aukštesniosios technikos m-klos lektorius (*b. 477, l. 31*).
28. Mačiulskis, Mikalojus Aleksandras, 1924–1925.
29. Mačiūnas, Aleksandras, elektrotechnika 1920–1924, ŠM s-kas 1921 11 22–1924 10 01 = 4 490 Lt (*ap. 4, b. 1363, l. 87)*.
30. Milis, Salamonas, 1922–1923.
31. Milius, Šlioma Giršas (g. 1902 03 04, Kaunas, 1920 baigė Kauno žydų gimn.) statybos inžinerija 1921–1926, nuo 1927 – vienas iš VDU Fizikos-chemijos rūmų statybos inžinierių (*b. 633, l. 4*).
32. Mošinskis, Algirdas, architektūra 1928–1935, prieš tai studijavo Paryžiaus univ., SM s-kas 1930 09–1934 09 01, specializavosi „Bauwesen" fabrike (*b. 650, l. 19*).
33. Lvovas, Vadimas (g. 1906 09 09, Kybartai, 1927 baigė Stalupėnų gimn.), architektūra pas prof. Paulą Weissą, Wernerį, Wagnerį. 1927–1931, nuo 1931 dirbo Klaipėdoje (*b. 558, l. 10*).
34. Peldavičius, Vytautas (g. 1905 11 06, Matkaičių dv., Radviliškio vls., 1928 baigė Kauno aukštesnę. technikos m-klą), architektūra 1929–1935 (*b. 708, l. 10*).
35. Rabinavičius, Levas (g. 1904 08 12, Kaunas), architektūra 1923–1928 (*b. 758, l. 1*).
36. Rembergas, Manekas, technika 1928–?, SM s-kas nuo 1931 11.
37. Rozenbliumas, Aleksandras (g. 1898 12 17, Bialystokas), 1921–1926.
38. Rutenbergas, Beras, 1928.
39. Stanaitis, Jonas (g. 1910 06 25, Lukšių k., Šakių apskr., 1935 baigė VDU Technikos fak., nuo 1932 – to fak. Elektrotechnikos katedros jaunesnysis asistentas), elektrotechnikos specializacija 1939 04 01–09 01, VDU s-kas nuo 1939 04 01 (*b. 873, l. 18*).
40. Šalitas, Dovydas, 1932.

41. Šiurna, Tomas (g. 1901 03 07, Rumšiškių k., Smilgių vls. Panevėžio apskr.), geodezija 1924–1929 ir 1931–1936. KAM s-kas 1931–1936, nuo 1936 – Lietuvos kariuomenės Karinės tipografijos skyriaus tarnautojas (*b. 928*).
42. Tabrys (Schmer) (g. 1904 05 11 Kaune), 1920–1926.
43. Wolf, Jakob, 1921–1922.
44. Zubovas, Vladimiras (g. 1909 12 06, Halė (Vokietija), 1928 baigė Šiaulių gimn.), architektūra 1928 11 12–1934 07 10 (*b. 1075, l. 10)*.
45. Zubrys, Alfonsas (g. 1900 09 10, Gluosnykų k., Alytaus apskr., 1918 baigė Ventspilio realinę gimn.), chemija 1922–1923, studijas tęsė Liono univ., ŠM s-kas 1922 10 01–1927 07 01 = 14 590 Lt (*b. 1077, l. 9; ap. 4, b. 1363, l. 87)*.

Tierärztliche Hochschule zu Berlin

Berlyno aukštoji veterinarijos mokykla

1. Alminas, Kazys, 1930–1932, persikėlė į Berno univ., ŠM s-kas 1930 11–1934 08 (*b. 13, l. 14–15)*.
2. Bartninkaitis, Antanas Leonas (Gutkaimis), 1930–1932, persikėlė į Vienos analogišką m-klą (*b. 84, l. 1, 30*).
3. Cirtautas, Kazys (1929–?, persikėlė į Vieną.
4. Dabryla, Kazys, 1930–1932.
5. Demeikis, Juozas, 1929–?, persikėlė į Vieną.
6. Fricas, Viktoras, 1928.
7. Jakučionis, Antanas, 1931, persikėlė į Vieną.
8. Janonis, Bronislavas, 1931, persikėlė į Vieną.
9. Lalas, Bronius, 1930.
10. Markevičius, Alfonsas, 1932.
11. Narbutas, Jonas, 1930.
12. Natkevičius, Jonas, 1931, persikėlė į Vieną.
13. Petrauskas, Alfonsas, 1930.
14. Pranaitis, Juozas Liudas, 1930.
15. Raigaišis, Stasys, 1931, persikėlė į Vieną.
16. Trečiokas, Martynas, 1930–1932, persikėlė į Vieną.
17. Vilimas-Užbalis, Juozas (g. 1913 05 20, Mikalajūnų k., Linkuvos vls., 1931 baigė Linkuvos gimn., nuo 1931 studijavo veterinariją Lietuvos ž. ū. akad., 1933–1936 – Stokholme), 1937, ŽŪM s-kas nuo 1933 09 (*b. 1045, l. 1, 7, 18*).
18. Žižys, Juozas, 1929 10 29–1932, persikėlė į Vieną.

Handels-Hochschule Berlin

Berlyno aukštoji prekybos mokykla

1. Arkus, Izaokas, 1925.
2. Avižienis, Juozas, 1921–1922.
3. Bekeris, Samuelis, 1923.
4. Bilevičius, Vladimiras, 1923.
5. Brainas, Klementas, 1923.
6. Dailidė, Anton, 1921–1922.
7. Dailidė, Stanislavas, 1921–1922.
8. Gliksonaitė, Klara, 1928.
9. Kairiūkštis, Stasys, 1923, 1925–1926, FM s-kas 1925 01 07–1926 04 01 = 5 750 Lt (*b. 407, l. 5; ap. 4, b. 16, l. 661)*.
10. Lacitis, Jurgis (g. 1895 04 01, Klaipėda-Pilėnai), ekonomika ir teisė 1924–1925, persikėlė į Prahos čekų technikos m-klą (*b. 513, l. 3*).

11. Lanzewitsch, Sophie, 1921–1922.
12. Laucevičiūtė, Sofija (g. 1898), 1920 02–1923, studijų nebaigė dėl vokiečių ekscesų prieš lietuvius. ŠM s-kė 1919 10 10–1923 12 01 = 1 290 Lt (*b. 577, l. 1–4; ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).
13. Lencneris, Robertas, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 407*).
14. Leonas, Kphann, 1920–1922 (*ap. 4, b. 1362, l. 5*).
15. Lepoladskis, Mendelis, 1932.
16. Masiliūnas, Jonas (g. 1899 05 13, Gebulių k., Panevėžio apskr.), politinė ekonomija ir finansai 1923 07 14–1925, FM s-kas 1925 01 01–1926 06 01 = 5 750 Lt (*b. 591, l. 6*).
17. Mileikaitė (Sondeckienė), Rozalija (g. 1897 04 15, Šarnelės k., Žemaičių Kalvarijos vls., 1917 baigė M. Yčo gimn. Voroneže, 1917–1918 studijavo Kijevo prekybos inst.), 1919–1923 12 03, ŠM s-kė 1921 11 22–1924 01 01 = 1 450 Lt. Nuo 1924 01 – Lietuvos banko Šiaulių skyriaus tarnautoja, nuo 1924 08 01 – Šiaulių valstybinės gimn. mokytoja (*b. 631, l. 12; ap. 4, b. 1363, l. 87*).
18. Narakas, Antanas (g. 1896 06 18, Bružiai, Panevėžio apskr., baigė Vilniaus I gimn.), 1923 11 08–1927 07 29, ŠM s-kas 1924 03–1927 09 01 = 13 600 Lt (*b. 662, l. 22*).
19. Naujalis, Juozas (g. 1897 10 27, Kaunas, 1914 baigė Kauno prekybos m-klą), 1922 11 04–?, valstybės s-kas nuo 1925 01 (*b. 670, l. 4*).
20. Paliokas, Balys (g. 1898 03 20, Pasvalys, 1921 baigė Panevėžio gimn.), 1923 05 01–1927 05 30, ŠM s-kas 1924 10 01–1928 09 01 = 15 250 Lt ir 600 Lt paskolos (1928 06). Nuo 1927 07 20 –Lietuvos generalinio konsulato ir Lietuvos pasiuntinybės Berlyne sekretorius ir atašė. 1931 studijavo tarptautinę teisę Hagos Tarptautinės teisės akad. (*Akademie de Droit International de Hage*) (*b. 695, l. 11, 42, 52; ap. 4, b. 1909, l. 45–46*).
21. Petrauskaitė, Aleksandra (g. 1895 04 04, Šiauliai, Gubernijos dv., 1913 baigė Šiaulių gimn., 1918 studijavo Kijevo prekybos inst., 1919–1921 mokytojavo Žagarės „Saulės“ progimn., vėliau – Šiauliuose), 1921 11 30–1925 06 18, ŠM s-kė 1923 10 01–1925 09 01 = 4 090 Lt. Nuo 1925 – Šiaulių berniukų gimn. mokytoja (*b. 715, l. 24, 29; ap. 4, b. 1378, l. 39*).
22. Sandleris, Izaokas, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 249*).
23. Sliesoraitis, Jurgis, 1928, ŠM s-kas nuo 1928 03 01.
24. Sonkinaitė, Ida, 19623 (*ap. 4, b. 16, l. 352*).
25. Sruoga, Juozas, 1923 (*ap. 4, b. 17, l. 492*).
26. Strazdaitė, Elena, 1923 (*ap. 4, b. 17, l. 462*).
27. Zimkovsky, Viktor, 1921–1922.

Staatliche Akademische Hochschule für Musik in Berlin

Valstybinė akademinė aukštoji muzikos mokykla, Berlynas

1. Bernšteinas, Judelis, 1932 (*b. 1117, l. 2)*.
2. Budnickaitė, Marija, 1923.
3. Bergaitė, Elena (g. 1901 12 31, Marijampolė, solistė), 1922–1924, vokalo studijas tęsė Milano konservatorijoje, ŠM s-kė 1923 10 01–1927 07 01 = 13 740 Lt (*b. 93, l. 14, 19*).
4. Dvarionas, Balys, 1925 01 15–1926, prieš tai studijavo Leipcige (1920–1924), ŠM s-kas 1925 01 15–1926.
5. Jakubėnas, Vladas, kompozitorius (g. 1904 05 15 Biržuose, 1923 baigė Biržų gimn., 1928 – Rygos konservatoriją), 1928 04–1932 03 17 pas prof. Franzą Schrekerį, ŠM s-kas, nuo 1932 – Kauno konservatorijos dėstytojas (*b. 349, l. 9; b. 378, l. 31, 44)*.
6. Jappu, Liuba, 1923.
7. Kubilius, Kazys (g. 1897 05 02, Pagiriai, Ukmergės apskr.), vokalas privačiai pas prof. F. Huslerį 1923–1926.
8. Karaliunskaitė, Dora, 1923.
9. Jonuškaitė-Zaunienė, Vincė (g. 1902 01 22, Subačius), solinis dainavimas pas prof. Marinį ir Fischerį 1925–1928, prieš tai dainavimo mokėsi Italijoje pas prof. Feiringą.
10. Matulaitis, Kazys, fortepijono klasė 1926–?

11. Matulaitytė (Lozoraitienė), Gražina, operos solistė, 1928–1930 pas prof. F. Huslerį, ŠM s-kė 1928 10 01–1929 09 01 = 4 950 Lt ir 1000 Lt paskolos (1930 07) (*b. 597, l. 25; ap. 4, b. 1909, l. 47–48*).
12. Šabsytė, Jena 1922.
13. Tubiauskaitė, Tera, 1923.

Šterno konservatorija, Berlynas

1. Falkaitė, Eva, 1928.
2. Giršovaitė, Ida, 1923.
3. Griunšteinaitė, Hiena, 1923.
4. Kronsonas, Abramas, 1923.
5. Šabsytė, Jena, 1923.
6. Šachnauskaitė, Marija, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1785; b. 17, l. 176, 174, 166, 169.

Daktaro Piorkovskio bakteriologijos-fiziologijos institutas (kursai) 1923 m., Berlynas

1. Feinbergaitė, Eugenija.
2. Fišelevičaitė, Rachelė.
3. Goldbergaitė, Rita.
4. Golombikaitė, Riva.
5. Kaporaitė, Neša.
6. Lasemaitė, Ida.
7. Šaltuperaitė, Judita.
8. Zeiberis, Izaokas.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 312, 462, 162, 106, 582; b. 17, l. 7, 97, 116.

Aukštoji Berlyno žydų mokykla 1923 m.

1. Jakobsonas, Joselis.
2. Račko, Saulis.
3. Šapiras, Saulis.
4. Šteinas, Šachna.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 163, 620; b. 17, l. 427.

Reichsfachsschule der Stellmacher und Karossiebauer Bernau bei Berlin

Račių ir karoserijos amatų mokykla Bernau prie Berlyno

1. Baublys, Sergius (g. 1912 01 24, Lyda), 1938 10–?.
2. Matutis, Aleksandras (g. 1904 07 30, Ryga), 1938–1939.
3. Vepštas, Vladas (g. 1912 10 08, Šešuolių k., Ukmergės apskr., 1938.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 18–19; b. 601, l. 8.

Photographische Lehranstalt des Lette-Verein (Berlin)

Lette sąjungos fotografijos mokykla, Berlynas

1. Lešaitė, Katrė, 1925.
2. Tanuraitė, Fanna, 1923.
3. Vosylius, Kazys (g. 1893 04 02), foto technika 1927–1928, ŠM s-kas nuo 1926 05 01.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1063, l. 43; ap. 4, b. 1758, l. 94,; b. 16, l. 541.

Deutsche Hochschule für Leibesübungen (Berlin-Spandau)

Aukštoji vokiečių fizinio lavinimo mokykla, Berlynas-Špandau

1. Reivytis, Vytautas (Kybartų policijos I nuovados viršininkas), fizinis lavinimas 1929 09–11, VRM s-kas (*b. 781, l. 1, 3*).
2. Šačkus, Stasys (g. 1907 11 28, Medeliškių k., Javaro vls., Marijampolės apskr., 1928 baigė Marijampolės gimn.), kūno kultūra 1930–1934, ŠM s-kas 1930–1934. 1936–1938 – Kauno Aukštųjų kūno kultūros kursų lektorius, nuo 1938 – VDU jaunesnysis asistentas, Lietuvos penkiakovės rekordininkas (*b. 905, l. 1–2*).

Privati Rackovo prekybos mokykla, Berlynas

1. Sagalauskaitė, Dora, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 493*).
2. Tanuraitė, Ida, 1928 (*ap. 4, b. 1758, l. 252*).

Vokiečių kalbos institutas prie Berlyno universiteto

1. Levalt-Jezerskaitė, Sofija, 1928 (*ap. 4, b. 1758, l. 181*).
2. Rabinavičaitė, Fanė, 1928 (*ap. 4, b. b. 1758*).

Vaikų darželių mokykla, Berlynas

1. Joffė, Neche, 1925.
2. Vinickaitė, Feigė Lėja, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 463).*

Berlyno socialinė moterų mokykla, 1923 m.

1. Rabinovičiutė, Marija (*ap, 4, b. 16, l. 452*).

Berlyno „Bismark Pedagogicum“

1. Markusas, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 244*).

Liaudies universitetas, Berlynas

1. Raibinaitė, Fanna, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 448*).

Rusų mokslų institutas, Berlynas

1. Jausonaitė, Irena, 1924 (*ap. 4, b. 1752, l. 98*).

Berlyno „Auto-Union“ įstaiga

1. Sommer, Georg, 1937 (*ap. 8, b. 332, l. 676*).

Daktaro Immelmanno institutas, Berlynas

1. Reichardytė, Joana, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 395*).

Rentgeno ir Metalografijos kursai, Berlynas

1. Bielostockaitė, Nucha, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 594*).

Akušerijos kursai, Berlynas

1. Tankelytė, Hasė, 1922 (*ap. 4, b. 1372, l. 171)*.

Berlyno medicinos mokykla

1. Mordelytė, Ona, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 519*).

Berlyno F. W. Fröbelio ir H. Pestalozzi ikimokyklinio ugdymo kursai

1. Nemeikšaitė, Marija, 1922–1924, grįžusi 1924 įsteigė kartu su J. Vabalu-Gudaičiu, G. Ivanauskiene, V. Ruzgu ir kt. „Lietuvos vaiko" d-ją, Kaune vaikų darželį, vedamą pagal F. V. Fröbelio ugdymo sistemą.

Deutsche Reichsfachschule für Sattler, Polsterer und Dekorateure (Hildsheim)

Hildsheimo pakinktų, baldų apmušalų ir dekoravimo mokykla

1. Burbulis, Kostas (g. 1903 02 25, Šimpeliškių k., Biržų apskr., 1928 baigė metodistų dvasinę sem. Frankfurte prie Maino, 1936 – Šiaulių amatų m-klą), odos ir minkštų baldų skyrius, 1937 05 05–1938, ŠM s-kas, nuo 1938 – Šiaulių amatų m-klos mokytojas (*b. 149, l. 21–22*).

Privati mašinų statybos mokykla, Berlynas

1. Gordonas, Kivelis, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 105*).

Institut für Obst und Gemuseverwertung der Versuchs- und Forschungsanstalt für Gartenbau in Berlin-Dahlem

Berlyno-Dehlemo vaisių ir daržovių naudojimo bandymų ir tyrimų institutas

1. Sragytė, Darija (Dotnuvos ž. ū. akad. Namų ruošos sekcijos laborantė), vaisių ir daržovių konservavimas 1939 01 01–02 15, ŠM s-kė (*b. 866, l. 11, 20*).

Gartner-Lehranstalt Oranienburg bei Berlin

Oranburgo sodininkystės mokykla prie Berlyno

1. Limantas, Vladas, 1938 (*ap, 8, b. 387, l. 1281*).

Jutta Klamt Schule (Berlin)

Jutta Klamt mokykla, Berlynas

1. Nasvytytė, Danutė Marija (1935 baigė Šv. Kazimiero mergaičių gimn.), gimnastika ir meniniai šokiai pas Berlyno operos baleto prof. Rudolfą Laboną 1936 10–1939, ŠM s-kė 1938 04 01–1939 08 01 (*b. 680, l. 10; ap. 4, b. 879, l. 99*).

Meisterschule des deutschen Malerhandwerks (Berlin)

Dažymo amatų mokykla, Berlynas

1. Klimkaitis, Kristupas (g. 1911 05 23, Voveriškių k., Iglonių vls., Klaipėdos apskr.), tapyba 1935 11 18–1936 08 22, ŠM s-kas 1937 09 01–1938 09 01 = 4 600 Lt (*b. 463, l. 11; ap. 4, b. 1753, l. 149*).

Berlyno aukštoji Humboldto mokykla

1. Mariampolski, Peša, 1925.

Unversität Bonn

Bonos universitetas

1. Ambrazevičius, Juozas, literatūra, tautosaka, stilistika 1931–1932 (*f. 391, ap. 4, b. 1549, l. 47*).
2. Golbergaitė, Lija, 1932
3. Maciūnas, Vincas, literatūros analizės metodai 1932/33, studijas tęsė Miuncheno univ. (*f. 631, p. 13, b. 44, l. 9*).
4. Sadovskis, Nochumas, 1923
5. Šudnagys, Mikas, teisė 1931–1934, TM s-kas 1931 01 01–1935 11 01 = 18 300 Lt (*b. 1105, l. 17*).
6. Vengrys, Jonas, agronomijos specializacija pas prof. Klappą 1938 03 21–1939 08, ŽŪM s-kas ?–1939 09 01, nuo 1937 02 01 – Dotnuvos ž. ū. akad. asistentas (*b. 1036, l. 13–14*).

Šaltinis: LVCA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 294; ap. 9, b. 1117, l. 9.

Schlesische Friedrich – Wilhelms – Universität Breslau

Breslau universitetas

1. Baublys, Jurgis (g. 1910 11 16, Naujoji Vilnia, 1931 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1936 – Lietuvos ž. ū. akad.), agronomijos-veterinarijos specializacija pas prof. Zorną, Krolingerį 1937–1939. Vykdė savarankiškus tyrimus Kraftborno (prie Breslau) gyvulininkystės tyrimo centre, lankė Silezijos ir Austrijos žemdirbystės ir gyvulininkystės centrus, ŽŪM s-kas 1938 01 01–1939 (*b. 86, l. 1–3, 8, 14*).
2. Girtavičius, Salmanas (g. 1901, Vilnius, baigė Poltavos gimn., studijavo Novo-Aleksandrovsko ž. ū. inst.), agronomija 1919–1923. Nuo 1924 01 01 – ŽŪM tarnautojas, nuo 1933 mokytojavo Gruzdžių gyvulininkystės m-kloje, Alytaus ž. ū. m-kloje, Kauno žydų gimn., nuo 1925 bendradarbiavo specialioje spaudoje: *Žemės ūkis*, *Ūkininko patarėjas*, *Žemės ūkio vadovas*, *Gyvulių ir pieno ūkis* (*b. 279, l. 5, 3*).
3. Januškevičius, Juozas (g. 1864 06 14, Roponių k., Linkuvos vls.), filologija 1906–1909 daktaro laipsniu, mokytojavo Raseiniuose.
4. Vitkus, Balys, 1925, ŽŪM s-kas nuo 1925 01 01–11 01 = 3 500 Lt (*b. 1097, l. 110*).

Drezdeno universitetas

1. Hofmanas, Voldemaras, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 263*).

Erlangeno universitetas

1. Jakubauskas, Povilas (g. 1871 04 11), filosofija, religijos filosofija, moralės statistika 1900–1901.
2. Šidlauskas, Romualdas, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 211*).

Johann Wolfgang Göthes Universität in Frankfurt am Main

J. V. Gėtės Frankfurto prie Maino universitetas

1. Brožaitis, Jurgis, ekonomika ir socialiniai mokslai, baigė 1933 12 23, FM s-kas 1930 01 01–1934 01 01.
2. Bučas, Jonas (g. 1900 11 11, Pudžiūnų k., Pašvitinio vls., Šiaulių apskr., 1925 baigė Linkuvos gimn., 1929–VDU Teisės fak. ekonomikos skyrių), ekonomika 1929–1930, VDU s-kas 1930 09 01–1931

09 01. Vėliau (1930/31) finansų srityje specializavosi Londono ir Kembridžo univ., profesoriavo VDU (*b. 137, l. 4, 9, 17; b. 1112, l. 65– 66*).

3. Chveidanskis, Eljašas (g. 1905 04 14, Plateliai, Kretingos apskr., 1926 baigė Helmholze gimn. Frankfurte prie Maino), medicina 1926–1933, nuo 1936 studijas tęsė Pizos (Italija) univ. (*b. 166, l. 12*).
4. Eisenstadt, Leib, medicina 1921/22.
5. Fogelmanas, Bencelis Joselis (g. 1894 03 05, Skuodas, 1914 baigė Vilniaus P. J. Kahano gimn.), medicina 1920–1923 10 26 daktaro laipsniu, ten pat specializavosi 1923 12 20–1924 03 31 pas prof. Fišerį, 1924 04 01–12 31 – vidaus ligų skyriuje pas prof. Strasburgerį, grįžo į Lietuvą (*b. 248, l. 11*).
6. Fišelevičaitė, Sara, Filosofijos fak., 1923.
7. Gustaitis, Algirdas (g. 1916 10 29, žurnalistas), literatūra prieš 1939.
8. Israelovičius, Aronas Mejeris, 1932.
9. Markunsovičius, Abramas, 1932.
10. Rimka, Albinas Juozapas (g. 1886 02 16, Skerdėjų k., Lankeliškių vls.), ekonomika, filosofija, psichologija 1913–1914 ir 1921–1923 daktaro laipsniu, nuo 1923 09 24 – VDU Teisės fak. doc., dėstė ekon. statistiką, ekon. politiką ir kt. (*b. 794, l. 7*).
11. Sutkus, Pranas (g. 1901 04 21, Šalnynės k., Paežerėlių vls., Šakių apskr.), ekonomika 1922–1926 06 01, 1929–1932 „Lietūkio“ direktorius (*b. 902, l. 19*).

Universität Freiburg in Breisgau

Friburgo (Badeno) universitetas

1. Alsufjevas, Aleksejus, 1923.
2. Girnius, Juozas (1936 baigė VDU), 1938 vieną semestrą lankė M. Heideggerio filosofijos seminarą ir rengė daktaro disertaciją.
3. Kripas, Stasys, 1925.
4. Čepėnas, Juozas (g. 1880 10 31, Vileikių k., Daugailių vls., Utenos apskr. 1901–1905 mokėsi Žemaičių dvas. sem.), filosofija pas prof. J. Lohną, eksperimentinė psichologija pas filosofą neokantininką, pedagogą ir psichologą prof. J. Cohną, gamtos mokslai 1919–1924 daktaro laipsniu, 1926–1928 Zarasų progimnazijos direktorius, 1926 redagavo *Žiemių Lietuvą*.
5. Šachnovičius, Jokūbas (g. 1900 04 16, Jurbarkas), medicina 1922–?, persikėlė į Berlyno univ. (*b. 904, l. 7*).
6. Usaris (Ūsorius), Stasys (g. 1896 08 01, Žemaitkiemis, Ukmergės vls., 1912 baigė Ukmergės gimn. 4 klases, 1919 – Kauno Žemaičių kun. sem.), sisteminė filosofija, pedagogika, bažnytinis menas, dogmatinė teologija, kanonų teisė 1919–1923 daktaro laipsniu, studijas tęsė Šveicarijos Fribūro univ.
7. Vilušis, Jonas, 1925.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 129, b. 17, l. 332; ap. 4, b. 1097, l. 110, 23; ap. 4, b. 16, l. 263.

Gyseno (Giessen) universitetas

1. Dailidė, Juozas Izidorius, teorinė fizika pas prof. G. Jaffe 1924–26 d-ro laipsniu, studijas tęsė Heseno un-te (*f. 391, ap. 9, b. 185, l. 5, 9*)
2. Feivušinskis, Cjeimas, 1928.
3. Felleris, Aronas, 1923.
4. Krost, Samuelis, 1923.
5. Sandleris, Abraomas, 1923.
6. Sauchetaitė, Paulina, 1923.
7. Slabok, Marijonas, medicina, 1923.

8. Šulghaserienė, Paulina (g. 1905 06 28), baigė prieš 1929, nuo 1934 08 20 Kauno žydų gimn. vokiečių klb. mokytoja (*f. 391, ap. 2, b. 2508, l. 12*).
9. Zarchi, Mauša, 1923.

Šaltinis: f. 391, ap. 4, b. 17, l. 139, 241, 292, 360, 362, 481.

Georg August – Universität zu Göttingen

Goetingeno universitetas

1. Juška, Antanas (1919 baigė Vilniaus gimn.), astronomija, fizika, filosofija, pedagogika pas prof. H. Kienle, D. Gilbertą, I. P. Bernaysą, L. Nohlį. 1923 06 14–1925 08, ten pat 1928 gavo daktaro laipsnį. Žemės banko s-kas 1920 12–1925 08, 1929–1930 dėstė astronomiją, geografiją ir gamtos mokslų įvadą VDU Teologijos-filosofijos fak., 1934 08–1937 10 ŠM Kultūros departamento direktorius, skaitlingų darbų autorius (*A. Juškos studijų knygelė Abgangszeugnis*, *A. Juškos asmeninis archyvas*).
2. Petrulis, Juozas, 1904/05.
3. Žukauskas, Bernardas, tarptautinė teisė 1924–1925, studijų nebaigė dėl ligos.

Greifsvaldo universitetas

1. Bulotas, Vytautas, teisė 1921/22.
2. Chotos, Malkė, filologija, 1921/22.
3. Levin, Abraham Vulf, filosofija, 1921/22.
4. Suboff, Darija, filologija, 1921/22.
5. Remeika, Jonas, istorija, 1922.

Rupert Karls Universität Heidelberg

1. Bruzdeilinas, Martynas (g. 1899 03 11, Kodjonys, Klaipėdos kraštas), teisė 1919–?, studijas tęsė Karaliaučiaus, vėliau – Berlyno univ. (*b. 135, l. 19*).
2. Grigauzas, Samuelis (g. 1900 01 29, Kėdainiai, 1918 Charkove įgijo brandos atestatą, 1926 baigė Berno univ. Teisė fak., 1928–1929 teisės studijas tęsė VDU), teisė 1929/30–1933 (*b. 307, l. 3*).
3. Gustainis, Valentinas (g. 1900 07 15, Vinkšnupių k., Griškabūdžio vls., baigė Plūtovo gimn. Kaune), filosofija, politinė ekonomija 1921 11 19–1923 (*ap. 4, b. 1372, l. 271, 273*).
4. Judickis, Mikas, 1923.
5. Katilius, Petras (1922 baigė Marijampolės gimn., 1926 – VDU Matematikos-gamtos fak.), matematika, fizika, filosofija pas prof. H. Liebmanną, K. Jaspersą, Beckerį. 1927–1930 daktaro laipsniu (*P. Katiliaus autobiografija, – Katilius, P. Über Kurvennetz und Zellteilungen, Kaunas, 1930, p. 37*).
6. Kaupas, Vladas (1905 03 25, Šipiliai, Gruzdžių vls., Šiaulių apskr., 1927 baigė Telšių gimn., nuo 1927 studijavo VDU), žurnalistika, filosofija, istorija, ekonomika 1928 pas žurnalistikos prof. Hansą von Eckhertą, persikėlė į Berlyno, vėliau – į Paryžiaus univ. (*b. 447, 1, 119, 90*).
7. Kelpsch, Ignas, ekonomika 1921/22
8. Puzinas, Jonas (g. 1905 09 18, Svaronių k., Ukmergės vls., 1925 baigė Ukmergės gimn., 1925–1928 studijavo VDU, nuo 1928 10 01 Kauno mst. Muziejaus konservatorius), archeologija, lyginamoji indoeuropiečių kalba 1930 04 29–1934 07 05 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1930 05 01–1934 08 01 = 19 525 Lt (*b. 755; ap. 4, b. 1394, l. 74*).
9. Reichmanas, Borisas (g. 1894 03 30, Tauragė, 1913 baigė Kauno gimn.), medicina 1913–1914, persikėlė į Berlyno univ. (*b. 779, l. 12*).
10. Šudnagys, Mikas, teisė prieš 1931, persikėlė į Berlyno univ.
11. Volfas, Salamonas, 1923.

Vertėjų kursai prie Heidelbergo universiteto

1. Hiršaitė, Nanny, 1939 (*ap. 4, b. 1768, l. 6*).

Hamburgo universitetas

1. Chonoch, Aleksandras, 1923
2. Jucys, Aleksandras, jūrų teisės specializacija 1938–1939, ŠM s-kas nuo 1938 09 01 (*b. 383, l. 11; ap. 4, b. 1753, l. 147*).
3. Lvovičiūtė, Chaja, 1928
4. Malinauskas, Ignas, vaiko psichologija ir mokyklinė pedagogika 1932–1933
5. Matusevičiūtė, Izabelė, eksperimentinė fonetika pas prof. Panconcellį-Calzią, lyginamąją gramatiką pas prof. Meriggį, garsų fiziologiją prof. Heinitzą 1938/39, persikėlė į Berlyno univ. pas prof. J. Gerulį, mokytojavo Kaune (*b. 600, l. 5*).
6. Nemickas, Bronius (g. 1909 01 02, Narvydžių k., Kriaunių vls., Rokiškio apskr., 1929 baigė Šiaulių mokytojų sem., 1936 – VDU Teisės fak.), jūrų teisė 1936/37–1938 pas prof.: Wüsterdörferį, Städterį, Launą, Schulz-Kierową, ŠM s-kas 1936 10 15–1938 09 01 = 8 750 Lt, Klaipėdos uosto direktorius (*b. 673, l. 12; ap. 4, b. 1753, l. 147*).
7. Posvenskaitė, Rachelė, 1938.
8. Rabinavičiūtė, Raisa, 1931 10 24, baigė Teisės ir valstybinių mokslų fak.
9. Schevel, Gitta, medicina, 1921/22.
10. Vabalas-Gudaitis, Jonas, psichologija pas prof. W. Šterną (Stern), pažinimo teorija pas filosofą neokantininką E. Casirerį, pedagogiką pas P. Peterseną, 1923.
11. Volfas, Saliamonas, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 259, 353; b. 1758, l. 332.

Heseno universitetas

1. Gliukmanaitė, Rosel, 1922, FM s-kė nuo 1925 01 01 (*b. 1097, l. 114; ap. 4, b. 1372, l. 290*).

Jenos universitetas

1. Abramovičius, Davidas, 1928.
2. Baltrušaitis, Justas, ekonomika 1924, 1924/25.
3. Bliumbergaitė-Kisinienė-Busienė, Pesė (g. 1900 03 02, Viekšnių k., 1919 baigė Vilniaus gimn., nuo 1922 studijavo mediciną Berlyno univ.), medicina ?–1928 07 23 daktaro laipsniu, 1928–1931 stažavosi Berlyno ligoninėse, 1931–1937 Kauno žydų ligoninės gydytoja (*b. 457, l. 14*).
4. Blimbergas, Jegudas (g. 1902 09 12 Kaune), medicina 1923 10–1926, persikėlė į Vienos univ. (*b. 111, l. 14*).
5. Butkus, Juozas, 1927, ŠM s-kas 1920 12 08–1923 10 01 = 1050 auksinų (*ap. 4, b. 1363, l. 87–88*).
6. Chazanas, Abraomas Elijas (g. 1895 07 22, Veisėjai, 1916 baigė Vilniaus Kagano gimn., nuo 1917 studijavo Saratovo univ. Gamtos mokslų fak.), medicina 1923–1929 09 20 daktaro laipsniu, kartu lankė ir Filosofijos fak., dirbo įvairiose Berlyno ir Lietuvos klinikose (*b. 162, l. 19*).
7. Choronschitzky, Johan, 1921/22.
8. Deksnys, Jonas (g. 1904 12 02, Buteniškio vk., Juodupio vls., Rokiškio apskr.), aerofotometrinių matavimų specializacija 1933 09 15–10 15, VDU s-kas.
9. Gaidamavičius, Juozas, 1923.
10. Gučas, Alfonsas (Vidugiriai), psichologija pas prof. Fr. Sanderį 1938 11 03–1939, ŠM s-kas, vėliau – Vilniaus univ. prof. (*ap. 4, b. 1768, l. 29*).
11. Hermanas, Lechemas, prieš 1925, mokytojavo Kauno žydų gimn.

12. Jedas, Mejeris (g. 1898 08 09, Kaunas, 1920 baigė Kauno rusų gimn. ir 2 semestrus studijavo VDU Medicinos fak.), medicina ?–1926, persikėlė į Leipcigo univ. (*b. 373, l. 17*).
13. Kaiserlingas, Klauas, 1923–1925.
14. Kuodis, Leonas, 1923.
15. Liampertienė, Ona (g. 1913, baigė Volkoviskio gimn.), pedagogika, filologija, 1940 mokytojavo Šiaulių III (žydų) gimn. (*f. R762, ap. 4, b. 107, l. 73*).
16. Nemonaickis, Lipa, 1928.
17. Rubinavičius, Saliamonas, 1923.
18. Rubinšteinaitė, Rachelė, 1923.
19. Sirusanas, Jokūbas, 1923.
20. Varšavčikaitė, Vera, 1922.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 153, 348, 450, 503; b. 17, l. 154, 308.

Vereinigte Fridrichs – Universität Halle-Wittenberg

Suvienytas Hallės ir Vitenbergo universitetas

1. Andriušis, Juozas (g. 1898 11 11, Miknaičių k., Bublelių vls. Šakių apskr., 1920 baigė Marijampolės gimn.), agronomija 1922–1926, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1926 07 01 = 6 500 Lt, nuo 1926 08 01 – Kvietiškės Ž. ū. m-klos mokytojas, nuo 1927 09 01 – Lietuvos Ž. ū. tyrimų Rumokų lauko bandomojo ūkio vedėjas (*b. 18, l. 15, b. 1097, l. 108*).
2. Balsevičius, Juozas, 1920.
3. Bruzdeilinas, Hansas (g. 1901 05 11, Kodjonys, Klaipėdos kraštas), teisė 1925–1928, ŠM s-kas nuo 1925 06 01 (*b. 1097, l. 140*).
4. Endziulaitytė (Gylienė), Marija (g. 1900 02 26, Marijampolė), gamtos mokslai 1921 01 10–1922, persikėlė į Miuncheno univ. (*b. 236, l. 11, 23*).
5. Garmutė-Nasvytienė, Katrė (g. 1899 04 01, Petrakėnų k., Pakuonio vls., Kauno apskr., 1918 baigė M. Yčo gimn. Voroneže), gamtos mokslai 1923–1924 (*ap. 6, b. 1199, l. 38*).
6. Jackus, Sondelis, 1920.
7. Krasauskaitė, Marija Kristina (g. 1902 03 15, Plokščių k., Šakių apskr., 1920 baigė Marijampolės gimn., nuo 1920 mokytojavo Ukmergės gimn.), istorija 1921–1923, persikėlė į Ciuricho univ. (*b. 474, l. 8*).
8. Krikščiūnas, Jurgis (g. 1894 04 22, Ašminta, Marijampolės apskr., 1914 baigė Marijampolės gimn., 1914–1918 studijavo Peterburgo univ. Gamtos mokslų skyriuje), agronomija 1920–1923 daktaro laipsniu (1924), ŽŪM s-kas 1920 07 10–1923 04 01, 1924–1926 – Šiaulių apskr. agronomas, 1927–1939 vadovavo Ž. ū. tyrimų įstaigai Kaune, 1926–1943 dėstė Ž. ū. akad., 1927–1939 redagavo žurnalą *Mūsų ūkis*, 1926 ir 1939 – Lietuvos ž. ū. ministras, parašė apie 40 brošiūrų ž. ū. klausimais (*b. 476, l. 11*).
9. Kubilius, Kazys, agronomija 1919–1923, ŠM s-kas 1919 10 10–1923 (*ap. 4, b. 1363, l. 1–3*).
10. Maklenburgas, Abraomas Icchokas (g. 1902 03 18, Degučių k., Marijampolės vls., 1922 baigė Marijampolės gimn.), agronomija 1922 12 05–1925 07 30. 1927 m. pienininkystės specializacija Vokietijoje, mokytojavo Belvederio aukštesniojoje pienininkystės m-kloje (*b. 609, l. 11*).
11. Nasvytis, Antanas (g. 1894 03 01, Margiškiai, Tauragės apskr., 1915 baigė Roslavlio gimn.), agronomija 1922–1925, ŽŪM s-kas 1925 05 01–1926 01 01 = 2 500 auksinų. Nuo 1926 08 01 – Belvederio pienininkystės m-klos mokytojas (*b. 665, l. 111; b. 1097, l. 114*).
12. Liorentas, Valentinas, 1923 (*ap. 4, b. 17, l. 397*).
13. Oleiskienė, Sara (g. 1902 03 28), medicina prieš 1934 daktaro laipsniu, nuo 1934 11 01 – Kauno žydų gimn. gydytoja (ap. *2, b. 2508, l. 12*).
14. Oleiskis, Jokūbas, 1923 (*ap. 4, b. 17, l. 296*).
15. Paltarokas, Jonas (g. 1895 01 05, Dovydų k., Joniškėlio vls., 1916 baigė Panevėžio realinę gimn.),

agronomija 1920 01–1922 11 23, studijas tęsė Berlyne, valstybės s-kas 1920 07 10–1923 01 01 (*b. 696, l. 19*).

16. Paulionis, Jeronimas, agronomija 1921/22–25, ŽŪM s-kas 1925 01 01–09 01 = 3 000 Lt (*b. 702, l. 7; b. 1097, l. 110*).
17. Pėstininkas, Antanas, 1923 (ap. 4, b. 17, l. 398).
18. Petrušauskas, Juozas (g. 1899 04 02, Pabališkių k., Marijampolės apskr.), agronomija 1922 11 06–1925, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1926 06 01 = 6 500 Lt (*b. 721*).
19. Ptašekas, Šilmas Simonas (g. 1893 04 24, Kaunas, 1913 baigė Vilniaus gimn.), medicina 1913–1914, persikėlė į Leipcigo univ. (1918) (*b. 745, l. 4*).
20. Purvinas, Jurgis (g. 1895 09 14, Vilkėten, Klaipėdos kraštas), evang. teologija, filosofija ?–1924 07 30 (*ap. 6, b. 1199, l. 36*).
21. Sondeckis, Jackus, 1922–1923 (*ap. 4, b. 17, l. 366*).
22. Stulginskis, Aleksandras (g. 1885 02 26, Kaltinėnų vls., Raseinių apskr.), agronomija ? –1913, prieš tai studijavo filosofiją Insbruke, būsimas Lietuvos prezidentas.
23. Užupis, Pranas (g. 1893 11 08, Advernų k., Šakių vls.) agronomija 1920 01 28–1922, valstybės s-kas 1920 12 08–1925 06 01, persikėlė į Miuncheno univ. Medicinos fak. (*b. 995, l. 13; ap. 4, b. 1363, l. 5–10*).
24. Valotka, Jonas, 1923 (*ap. 4, b. 17, l. 183*).
25. Vengrys, Jonas (g. 1909 03 26, Deglienų k., Pušaloto vls., Panevėžio apskr.), agronomija 1937 11 29/1938, persikėlė į Bonos univ. (*b. 1036, l. 13–14*).
26. Verbutas, Vytautas, medicina 1921/22.

Albertus-Universität Königsberg

Karaliaučiaus universitetas, Medicinos fakultetas

1. Abramsonas, Aronas (g. 1893 11 21, Vilkaviškis, 1922–1925 studijavo Rostoko univ.), 1926–1927, nuo 1929 – medicinos daktaras, 1929–1933 to paties univ. odos ligų klinikos asistentas, specializavosi dermatologijos srityje pas prof. Šolcą, nuo 1933 – Klaipėdos „Šiaurės rytų vokiečių dermatologijos“ d-jos narys (*b. 3, l. 19*).
2. Aizenštatas, Moisėjus (g. 1898 12 05, Jurbarkas, 1915–1916 lankė M. Yčo gimn. Voroneže. 1916–1918 studijavo Petrapilio karo medicinos akad.), 1921–1929 06 17. 1929 dirbo gydytojų vokiečių laive „Preussen“ kaip jūros ligoms tirti komisijos narys. Šio tyrimo rezultatus vėliau paskelbė žurnale *Medicinos pasaulis* (vok. *Medizinische Welt*), nuo 1930 – medicinos daktaras, nuo 1932 03 20 – Šilutės apskr. ligoninės vyr. asistentas (*b. 7, l. 13*).
3. Aronsonas, Julius (g. 1908 03 06, Klaipėda, 1926 baigė Klaipėdos Luizės gimn., prieš tai mediciną buvo studijavęs Frankfurto prie Maino, Berlyno, Vienos univ.), ? –1935 daktaro laipsniu. 1936 12 01–1938 04 01 Kauno žydų ligoninės gerklės, nosies ir ausų skyriaus gydytojas (*b. 31, l. 7*).
4. Bialockis, Leibas (g. 1889 11 18 Simne, 1912 baigė Gardino rusų gimn.), 1913–1915, 1922, nuo 1923 persikėlė į Berlyno univ. (*b. 99, l. 6*).
5. Bliumbergas, Jerichas (g. 1895 09 12, Vilnius, 1914 baigė Karaliaučiaus „Senamiesčio“ gimn.), 1914/15, 1920–1925, stažavosi Berlyno univ. Vaikų klinikoje ir „Neuköln“ ligoninės Vidaus ligų skyriuje. 1926–1930 Šakių, nuo 1930 – Rusnės mst. gydytojas, nuo 1933 – to paties univ. medicinos daktaras (prof. Assmenn) (*b. 110, l. 15*).
6. Buršteinas, Mozė (g. 1899 11 22, Bajorų k., Klaipėdos apskr., 1918 baigė Klaipėdos gimn.), 1918–?, studijas tęsė Frankfurto prie Maino ir Berlyno univ. (*b. 152, l. 13*).
7. Buršteinas, Jokūbas Jankelis (g. 1898 08 28, Bajorai, Klaipėdos kraštas. 1917 baigė Klaipėdos Luisen gimn.), 1918–?. Studijas tęsė 1927–1934 Vienos, Berlyno, Miuncheno univ., 1934–1938 dirbo Klaipėdoje (*b. 151, l. 4*).
8. Burštein, Saliamonas (g. 1893 12 14, Bajorų k,. Klaipėdos apskr., 1914 baigė Klaipėdos gimn.),

1914–1920. 1921 stažavosi Berlyno ligoninėse, nuo 1921 07 15 medicinos daktaras, nuo 1922 – gydytojas Bajoruose (*b. 153, l. 16*).

9. Dagilis, Juozas-Petras (g. 1894 07 10, Podkantališkių k., Sasnavos vls., Marijampolės apskr., 1918 baigė M. Yčo gimn. Voroneže), 1920–1925. Praktikavosi to paties univ. ir miesto klinikose 1925–1928, nuo 1928 01 09 – medicinos daktaras, 1935–1939 Klaipėdos gydytojas (*b. 184, l. 4*).
10. Elertas, Benjaminas (g. 1909 12 27 Naujamiestyje, Tauragės apskr. 1932 baigė gimn., studijavo Hamburgo ir Bazelio univ.), ?–1933 daktaro laipsniu pas prof. Blohmke, dirbo Klaipėdos žydų ligoninėje (*b. 229, l. 6*).
11. Gailius, Anzelmas, 1937 04 01–1938 06 27 (*b. 256, l. 1*).
12. Gralius, KaroIis Voldemaras (g. 1898 05 31, Vilkaviškis, 1917 baigė Jaroslavlio gimn. ir lankė Kijevo univ. Medicinos fak., nuo 1918 – Dorpato univ.), 1919–1923 03 27 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1920 12 08–1923 04 01, nuo 1924 – VDU Medicinos fak. vyr. asistentas, nuo 1925 – gydytojas Priekulėje (*b. 289, l. 35; ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).
13. Fogelmanas, Bencelis Joselis (g. 1894 03 05, Skuodas, 1914 baigė Vilniaus P. J. Kagano gimn., 1915 lankė Petrapilio Psichneurologijos inst.), 1919–1920, nuo 1920 studijas tęsė Frankfurto prie Meino univ. (*b. 248, l. 11*).
14. Jekelis, Eimis (Šakiai), 1919–1924 (*f. 391, ap. 4, b. 1742, l. 15*).
15. Kasulaitis, Joseph, 1921/22.
16. Matis, Beliašas, 1923.
17. Meisachovitz, Benjamin (g. Daugpilyje), prieš 1934 daktaro laipsniu, dirbo Lietuvoje (*b. 607, l. 2)*.
18. Michelis, Dovydas, 1923.
19. Milevičius, Otonas (g. 1896 12 21, Pikelių k., Mažeikių apskr., 1916 baigė Petrapilio 12 gimn. 1915–1916 studijavo mediciną Petrapilio univ., 1920–1921 Kauno Aukštuosiuose kursuose), 1921 11 03–1927 09 15, ŠM s-kas 1922 10 01–1927 05 01 = 14 400 Lt (*b. 679, l. 5, 25; ap. 4, b. 1363, l. 6–10*).
20. Petroliūnas, Adolfas (g. 1896 06 04, Klivečkai, Panevėžio apskr.), Filosofijos fak. 1921, perėjo į Medicinos fak. 1921 05 01–1924, nuo 1924 05 – į Graco univ., ŠM s-kas 1923 01 09–1926 09 (*b. 719, l. 56; b. 1097, l. 136–137*).
21. Romanovaitė, Olga (g. 1907 06 12), 1926–1927, studijas tęsė Marburgo univ. (*b. 806, l. 4*).
22. Rubinštein, Ilja (g. 1913 10 27, Panevėžys, 1931 baigė Panevėžio žydų gimn.), 1931–1932, studijas tęsė Berno univ., 1 m. specializavosi Ciuricho nervų poliklinikoje pas prof. Minkovskį (*b. 806, l. 8*).
23. Stačius, Povilas (g. 1888 01 25), 1922 specializavosi chirurgijos srityje pas prof. Kirschnerį ir Boitą, vėliau Berlyno Bier klinikoje, 1924 (3 mėn.) specializavosi Vienoje stomatologijos ir dentiatrijos srityje, 1925 Ciuricho Odontologijos ir dentiatrijos katedros asistentas (*f. 391, ap. 4, b. 1532, l. 56*).
24. Šneideris, Leo, 1921/22, 1922.
25. Švėgžda, Stasys, 1921/22, 1922.
26. Verblovskytė-Grausmanienė, Berta (g. 1896 01 02, Karaliaučius, 1914 baigė Karaliaučiaus Karalienės Luizos gimn.), farmacija ?–1921, nuo 1922 dirbo vaistininke įvairiose Klaipėdos vaistinėse, nuo 1939 – vaistinės „Auksinis erelis“ vedėja (*b. 294, l. 1, 3*).
27. Žemaitis, Pijus (Serdokų k., Vilkaviškio vls., 1911 baigė Marijampolės gimn.), 1911–1914, nuo 1920 studijas tęsė Berlyno univ. (*b. 1082, l. 5, 10*).

Karaliaučiaus universitetas, Filosofijos fakultetas

1. Bakšytė-Karvelienė, Vera (g. 1898 12 13, Gudeliai, Kuktiškės vls., Utenos apskr., 1918 baigė M. Yčo gimn. Voroneže, nuo 1921 studijavo Miunsterio ir Miuncheno univ.), pedagogika, filosofija, vokiečių k. ir literatūra 1924/25–1929 daktaro laipsniu, katalikių moterų veikėja, bendradarbiavo *Moteryje*, *Naujojoje Vaidilutėje* ir kt., propagavo moterų lygiateisiškumo ir autonominio auklėjimo idėjas.
2. Yčas, Jonas (g. 1880 07 21, Simeliškių k., Biržų apskr.), istorija 1919–1920 daktaro laipsniu, profesoriavo VDU.

3. Kulikauskas, Pranas (g. 1913 03 07, Purvinų k., Aukštadvario vls., Trakų apskr., 1934 baigė Alytaus gimn., studijavo VDU), archeologija 1938/39–1940, ŠM s-kas 1938 10 01–1940 (*b. 500, l. 11, 22; b. 1115, l. 9–10*).
4. Leibowitz, Gutel, filosofija 1921/22.

Karaliaučiaus universitetas, Gamtos-matematikos skyrius

1. Antanaitis, Saliamonas (g. 1894 01 12, Suodžių k., Šakių apskr., 1915 baigė Vilniaus gimn.), matematika-fizika 1919 05 22–1922, studijas tęsė Leipcigo ir Šveicarijos Fribūro univ. (*b. 24, l. 42–43*).
2. Kaganas, Maximilian, gamtos mokslai 1921/22.
3. Klemm, Rudolf Liudvig, fizika-matematika 1919/20–1922.
4. Mačernis, Mečys, fizika-matematika apie 1925. 1926–1934 Tauragės mokytojų sem. direktorius, 1935–1938 Klaipėdos ped. inst. pedagogikos dėstytojas, vėliau direktorius. Raštai: *Aritmetikos metodika I* (1926); Vidurinių amžių ugdymas – kn: *Pedagoginis metraštis I*, 1937, p. 150–180.
5. Michelis, Eugenie, gamtos mokslai 1921/22.
6. Rubikas, Antanas, 1922.
7. Rutštenas, Ovsėjus (g. 1904 05 10, Liudvinavo mst. Marijampolės apskr.), fizika, matematika 1922–1924, studijas tęsė Prahos vokiečių univ. (*b. 815, l. 6*).

Karaliaučiaus universitetas, Teisės ir valstybės mokslų fakultetas

1. Arnašius, Valteris (Klaipėda), 1926 05 01–1930 07 16, ŠM ir TM s-kas 1928 01 01–1930 07 01 = 10 900 Lt, Klaipėdos valsčiaus teismo patarėjas (1939) (*b. 30, l. 4, 35; b. 1099, l. 8–9*).
2. Bruzdeilinas, Hansas (g. 1901 05 11, Kodjonys, Klaipėdos kraštas), 1924/25, 1928. Studijas tęsė Halės univ., ŠM s-kas 1925 06 01–1929 04 01 (*b. 134, l. 43, 49*).
3. Bruzdeilinas, Martynas (g. 1899 03 14, Kodjonys, Klaipėdos kraštas, prieš tai studijavo Heidelbergo univ.), tarp 1919–1933, persikėlė į Berlyno univ., TM s-kas 1933–1935 (*b. 135, l. 7, 19)*.
4. Čėpla, Vincas (1924 baigė VDU Teisės fak.), 1922, nuo 1924 specializavosi Paryžiuje (*b. 180, l. 2*).
5. Milčius, Anton, 1921/22.
6. Pašys, Kazimieras (g. 1899 04 28, Zablockių k., Zarasų apskr., 1918 baigė M. Yčo gimn. Voroneže), agronomija 1922, 1922/23, persikėlė į Teisės fak. 1923–1926, ŠM s-kas 1922 05 29–1926 04 01 = 10 200 Lt (*b. 697, l. 33*).
7. Šuvelas, Maksimas (g. 1901 09 27, Kaunas, 1921 baigė Kauno žydų gimn.), 1921 10 31–1927 05 10 daktaro laipsniu.
8. Tumas, Armonas (g. 1901 02 15, Klaipėda), 1929 11–1933, studijas tęsė Miuncheno univ., TM s-kas 1930 10 01–1934 05 01 = 19 400 Lt (*b. 988, l. 11, 57; ap. 4, b. 1394, l. 74–75*).

Karaliaučiaus universitetas, Agronomijos institutas

1. Biržiška, Stasys, prieš 1925.
2. Bulota, Jurgis (g. 1900 03 30, Talinas, ten pat baigė gimn.), 1922–1926, ŠM s-kas 1923 01 01–1926 09 (*b. 144, l. 19–20; b. 1097, l. 140–141*).
3. Bruzdeilinas, Vilius, veterinarija 1925, KAM s-kas nuo 1925 01 01 (*b. 1097, l. 106–107*).
4. Gaigalaitis, Mikas Valteris (g. 1897 09 06, Endrušiu k., Smalininkų vls., Pagėgių apskr., 1918 studijavo agronomiją Berlyno ž. ū. akad.), 1919–1921 07, nuo 1921 09 01 – Dotnuvos aukštesnės žemės ir miškų ūkio m-klos kristalografijos, mineralogijos ir dirvožemio mokslo mokytojas, nuo 1927 Ž. ū. akad. Ž. ū. ekonomikos katedros vedėjas, dėstė ž. ū. ekonomiką, statistiką, ž. ū. ir namų sąskaitybą (*b. 255, l. 10*).
5. Katche, Povilas (g. 1905 01 18(31), Biržai), 1926/27, persikėlė į Vitenbergo ž. ū. m-klą (*b. 439, l. 6*).
6. Maikauskaitė, Natalija, 1920–1923, ŠM s-kė 1920 11 22–1923 01 01 (*ap. 4, b. 1363, l. 6–10*).
7. Našliūnas, Alfonsas (g. 1900 09 23, Medginų k., Joniškio vls.), 1923, 1923/24, persikėlė į Vienos

analogišką m-klą, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1928 09 01 = 14 500 Lt (*b. 667, l. 1–3; ap. 4, b. 1909, l. 50–51*).

8. Talat-Kelpšas, Venzlav, 1921/22.

Karaliaučiaus universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Atrotas, Vilius, 1928.
2. Beleišis, Jonas, 1922.
3. Bulota, Vytautas, 1922.
4. Daukevičius, Ignas, 1923.
5. Elicuraitė, Dina Šeina, 1928.
6. Frankas, Jankelis, 1923.
7. Goldšteinaitė, Šeina, 1923.
8. Hofmanas, Artūras, 1928.
9. Juknevičius, Kazys, 1923.
10. Kaminskas, Aleksandras, 1923.
11. Kanalivijus, Eugenijus, 1920.
12. Katchė, Nina, 1923.
13. Keyserlingas, Hugo, 1928.
14. Lichtenšteinas, Ernestas, 1923.
15. Lifmanovičaitė, Pešė, 1923.
16. Leviatanas, A., 1932.
17. Manasevičius, Jonas, 1923.
18. Maševskis, Hermanas, 1932.
19. Micevičius, Kazys, 1923.
20. Mišelskytė, Beilė, 1923.
21. Mišelskytė, Golda, 1923.
22. Mikulskis, Eduardas, 1932.
23. Pūdymaitis, Oskaras, 1923.
24. Rabinavičius, I., 1932.
25. Reinešaitė, Sonia, 1932.
26. Rubinšteinas, Ilja, 1932.
27. Salononsohnaitė, Lea, 1932.
28. Salononsohnaitė, Tatjana, 1932.
29. Sangas, Benediktas, 1922–25.
30. Šlapoberskis, Levas, 1932.
31. Teitelbaumaitė, Roza, 1932.
32. Torklerytė, Edita, 1932.
33. Torkleris, Helmutas, 1932.
34. Vimeraitė, Margarita, 1923.
35. Volbergaitė, Dina, 1923.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti 1923, 1928, 1932 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 212, 213, 219, 228, 236, 247, 273, 289, 301, 485, 497, 511; ap. 9, b. 1117, l. 15, 16, 20, 22, 26; ap. 4, b. 1758, l. 163; b. 1752, l. 96; b. 1372, l. 184.

Universität Kiel

Kylio universitetas

1. Alsufjevas, Vasilius, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 31*).
2. Brakas, Martynas (Klaipėda, prieš tai studijavo Berlyno univ.), teisė, 1931–1934 (*b. 121, l. 4*).
3. Damskis, Beras (Kaunas), 1920 (*f. 391, ap. 4, b. 1392, l. 7*).
4. Jatulis, Eduardas (g. 1895, Pikelių k., Linkuvos vls.), ekonomika 1922/23, 1923, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ. (*b. 371, l. 11, 15*).
5. Juchnevičius, Petras, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 60*).
6. Maurukas, Juozas (g. 1908 11 08, Traiškių k., Marijampolės vls., 1936 baigė VDU Teisės fak.), jūrų prekyba 1936–1937, paraleliai lankė „Institut für Weltwirtschaft und Seeverkehr“ (liet. Tarptautinės jūrų prekybos inst.), SM s-kas 1936 10 15–1937, persikėlė į Vienos univ. ir Tarptautinės prekybos m-klą (*b. 621, l. 8, 14*).
7. Montvila, Jonas, 1923.
8. Pajaujis, Juozas (g. 1894 03 14, Cyrailė, Punsko vls.), valstybiniai mokslai 1923–1924/25 pas prof. Harmsą, paraleliai studijavo Kylio Tarptautinės prekybos inst., ŠM s-kas 1922 10 01–1926 04 01 = 9 630 Lt, Klaipėdos prekybos inst. dėstytojas (1939) (*b. 691, l. 21, 23, 29*).
9. Pryšmantas, Vladas (g. Darbėnuose, Kretingos apskr., prieš tai studijavo Berlyno univ.), teisė nuo 1923–?, ŠM s-kas 1921 11 22–1924 01 01 = 1 410 auksinių (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 87–88*).
10. Remeikis, Jonas (g. 1892 01 12, Svistapolis, Padubysio vls., Šiaulių apskr., baigė Petrapilio gimn., 1918–1919 Raseinių gimn. direktorius, prieš tai studijavo Greisvaldo ir Berlyno univ.), istorija,

filosofija, lyginamoji kalbotyra 1923–1926 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1919 10 11–1926 01 01 = 8 740 Lt (*b. 782, l. 3, 5, 28–29; f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).

11. Spunder, Jechiel, Geršon (Marijampolė), 1920 (*f. 391, ap. 4, b. 1361, l. 7)*.

Universität Köln

Kelno universitetas

1. Brakas, Martynas (prieš tai studijavo Berlyne), teisė ir valstybės mokslai 1930, persikėlė į Kylio univ. (*b. 121, l. 44*).
2. Cesecičius, Domas (g. 1902 10 31, Dapšionių k., Smilgių vls., Panevėžio apskr., 1924 baigė Panevėžio gimn., 1928 – VDU filosofiją, pedagogiką, studentų laikraščio *Jaunoji Lietuva* redaktorius), sociologija (prof. L. von Wiese), finansai (prof. K. F. Man, E. von Bekerat), žurnalistika (prof. M. Spann) 1928 11 05–1933 daktaro laipsniu (1934), ŠM s-kas 1928 10 01–1933 03 01 = 22 400 Lt. Studijas tęsė Mančesterio, Oksfordo, Londono univ. 1938 01 20–10, Čikagos univ. 1939 07 09, Rockefelerio fondo s-kas (*b. 160, l. 1–2, 5, 26; ap. 4, b. 1394, l. 74*).
3. Krivickas, Domas (g. 1905 12 22, Šeduva, 1929 baigė VDU Teisės fak.), viešosios teisės specializacija 1929–?, studijas tęsė Caeno univ., vėliau – VDU doc. (*b. 483, l. 7–8*).
4. Mantvydas, Pranas (g. 1894, Puškorių k., Plungės r., 1922 baigė Telšių „Saulės“ gimn., 1926 – VDU filos. lic. laipsniu), neotomistinės gnoseologijos ir „kritinės ontologijos“ sąveikos specializacija 1928. Prieš tai studijavo Paryžiaus ir Miuncheno univ., studijas tęsė Leveno univ. (Belgija).
5. Pyragius, Vladas (1925 baigė Panevėžio gimn., VDU studijavo klasikinę filologiją, nuo 1929 08 01 – Lietuvos konsulato Kelne sekretorius), sociologija pas prof. L. von Wiese 1929 11 01–1933, FM s-kas 1930 11 01–1933 07 01 (*b. 728, l. 1–3, 22, 47*).
6. Stikliorius, Jurgis (g. 1908), teisė 1928/29, klasikinė filologija 1929, 1929/30, persikėlė į Berlyno univ. (*b. 890, l. 70*).

Universität Leipzig

Leipcigo universitetas

1. Alminauskis, Kazys (g. 1904 04 15, Paulaičių k., Švėkšnos vls., 1925 baigė Telšių gimn., nuo 1925 studijavo kalbotyrą VDU), germanistika, baltistika, slavistika pas prof. J. Gerulį ir kitus 1929, 1929/30, 1930/31, 1931, 1931/32, 1932, 1932/33, 1933/34, 1934, nuo 1935 – daktaras, vieną semestrą (1930) studijavo Miuncheno univ. 1929 kartu su prof. J. Geruliu tyrinėjo lietuvių tarmes Vilniaus krašte, ŠM s-kas 1929 04 01–1934 08 01 (*b. 104, l. 3, 7, 54–56*).
2. Biliūnas, Jonas (rašytojas), vokiečių literatūra, filosofija 1903/04, 1904 pas prof. A. Leskieną ir W. Wundtą, studijas tęsė Ciuricho univ.
3. Brašiškis, Stasys (g. 1896 02 07, Verškeliai, Joniškio r.), eksperimentinė psichologija ir eksperimentinė pedagogika 1921–1922. 1923–1926 mokytojavo Šiaulių mokytojų sem., žurnale *Mokykla ir gyvenimas* propagavo „darbo mokyklos“ idėjas.
4. Bukota, Juozas (g. 1896 11 08, Kirsnos vls., Kalvarijos apskr.), kalbotyra pas prof. J. Gerulį, prieš tai studijavo Paryžiaus univ. (*b. 142, l. 49*).
5. Jauniškis, Jonas (g. 1900 02 09, Čekų k., Viekšnių vls., 1921 baigė Šiaulių gimn.), ekonomika 1921–1925 05 19 (*f. 391*, *ap. 6, b. 1199, l. 143*).
6. Koncė, Alfonsas (1924 baigė Panevėžio gimn., nuo 1924 studijavo istoriją VDU), sociologija, istorija 1928/29, 1929, 1929/30, studijas tęsė Berlyno univ., vėl grįžo į Leipcigą 1931–1932/33, baigė 1936 įteikęs daktaro disertaciją, bet jos negynė (*b. 468, l. 1, 11, 27, 38, 745*).
7. Kravitcaitė, Rachelė, 1932.
8. Meškauskas (Germantas), Pranas (g. 1903 11 30, Puškoriai, Plungės vls., VDU studijavo filologiją ir filosofiją), filosofija, lietuvių tautosaka pas prof. J. Gerulį 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933,

1933/34, vieną semestrą (1931) studijavo Miuncheno univ., studijas baigė daktaro laipsniui, ŠM s-kas 1930 10 01–1934 08 01 = 17 225 Lt. Nacių okupacijos metais, pasinaudojęs studijų Vokietijoje įgyta patirtimi, pasireiškė kaip sumanus ir pasiaukojantis rezistentas (*b. 616, l. 49, 52; ap. 4, b. 1394, l. 74–75*).

9. Mikalauskaitė, Elžbieta (Kelmaičių k., Rudaminos vls., Seinų apskr., Alytaus gimn. lietuvių k. mokytoja, 1937–1938 studijavo lietuvių tarmės pas prof. J. Gerulį Berlyno univ.), slavistika, eksperimentinė fonetika, tautosaka 1938–1939 (*b. 623, l. 6, 10, 17*).
10. Salys, Antanas (g. 1902 07 08, Reketė, Kretingos apskr., baigė Telšių gimn., 1923–1925 studijavo VDU), kalbotyra, žemaičių kalbos tarmės pas prof. J. Gerulį 1925 11 01–1929 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1925 11 01–1929 10 01 = 16 200 Lt, 1929 studijas gilino Karaliaučiaus ir Hamburgo univ., dėstė VDU (*b. 825, l. 30; ap. 54, b. 1909, l. 45–46*).
11. Skardžius, Pranas (g. 1899 03 26 Subačiuje, baigė Panevėžio gimn., nuo 1923 studijavo VDU), baltistika, slavistika, indogermanistika ir filosofija pas prof. J. Gerulį, Krügerį, H. Dieschą daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1925 11 01–1929 03 01 = 14 000 Lt, dėstė VDU (*b. 838, l. 31, 36; ap. 4, b. 1909, l. 45–46*).
12. Vydūnas (Vilius Starosta), filosofija, filologija, gamtos mokslai 1917–1919, Berlyno univ. Rytų kalbų seminare skaitė specialų kursą „Lietuvių kalba ir tautybė".

Leipcigo universitetas, Medicinos fakultetas

1. Jedas, Mejeris (g. 1898 08 09, 1920 baigė Kauno rusų gimn., 2 semestrus studijavo mediciną VDU), 1926–1928 06 09 daktaro laipsniu, stažavosi Leipcigo univ. klinikose pas prof. Bessau, grįžęs dirbo vaikų „Lopšelio" gydytoju (*b. 373, l. 17*).
2. Kirielius, Pijus (g. 1898 04 15, Piliūnų k., Vilkaviškio apskr.), 1921 05–?, persikėlė į Vienos univ., kur netrukus mirė, KAM s-kas 1925 01 01–1927 09 01 = 10 500 Lt (*b. 455, l. 18; ap. 4, b. 1909, l. 89*).
3. Ptašekas, Šilomas (g. 1893 04 24, Kaunas, 1914–1915 studijavo mediciną Halės univ.), 1918 10–1924, nuo 1925 daktaras, 1925 02–1932 išlaikė Leipcigo univ. valstybinius egzaminus ir specializavosi to univ. klinikose pas prof. Payr (*b. 7145, l. 4*).
4. Sidaravičius, Bronius, 1925–?, KAM s-kas nuo 1925 01 01 (*b. 1097, l. 106–107*).
5. Sobolevičius, Ruvelis (g. 1900 11 07, Vilkaviškis), gamtos mokslai 1923–1927, nuo 1927 perėjo į Medicinos fak., studijas tęsė Viursburgo ir Berlyno univ., baigė Berno univ. (*b. 858, l. 7*).
6. Srolovičius, Juozas (g. 1890 03 23, baigė Telšių Talmudo sem., 1921/22 studijavo teisę VDU, vėliau – mediciną Rostoko univ.), 1925–1928 03 02 daktaro laipsniu, Lauksargio gydytojas (*b. 867, l. 12*).

Leipcigo universitetas, Gamtos-matematikos fakultetas

1. Antanaitis, Saliamonas (g. 1894 01 12, Suodžių k., Šakių apskr.), matematika, fizika, filosofija, pedagogika 1922/23, 1923, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ., ŠM s-kas nuo 1920 04 (*b. 24, l. 20*).
2. Banaitis, Zigmas, 1922–1924.
3. Matulis, Juozas (g. 1899, 1929 baigė VDU Matematikos-gamtos fak.), fotochemijos ir metodologijos specializacija pas prof. Fritcą Weigertą 1931 10 01–1933 04, čia parengė daktaro disertaciją, nuo 1936 – VDU chemijos privat. doc., vėliau ilgametis Lietuvos mokslų akad. prezidentas (*ap. 4, b. 1924, l. 211, 213*).

Leipcigo universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Feldšteinaitė, Sala, 1923.
2. Marčiulionis, Balys, 1923.
3. Šneibergaitė, Hinda, 1928.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 2; ap. 9, b. 1117, l. 14; ap. 2, b. 17, 1285, 375.

Dr. Busliko Bakteriologijos, chemijos ir rentgenologijos mokykla, Leipcigas, 1923 m.

1. Gitlingaitė, Roza Cecilija.
2. Kuklianskaitė, Roma.
3. Rapoportaitė, Dvora.
4. Rapoportaitė, Lena.
5. Tiazbaitė, Eva.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 5, 149, 228, 245–246.

Die Handelshochschule zu Leipzig

Leipcigo aukštoji prekybos mokykla

1. Biliūnas, Jonas, 1903.
2. Danta, Aleksandras (g. 1902 02 25, Ramiškių k., Skaisgirio vls., Šiaulių apskr., 1924 baigė Šiaulių gimn., 1924–1928 studijavo VDU Matematikos-gamtos fak.), bankininkystės specializacija 1928 11 12–1931 10 29, ŠM s-kas nuo 1928 10 01. Dirbo Kredito ir kooperatyvų inspekcijoje, vėliau – Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijoje (*b. 193, l. 55*).
3. Dirviauskis, Vytautas, 1923.
4. Drąsutis, Feliksas (g. 1908 05 25, Petrapilis, 1924 baigė Ramygalos vid. m-klą, 1928 – Vilkaviškio gimn., 1928–1930 studijavo VDU Technikos fak.), 1931–1935 (*b. 220, l. 7*).
5. Jakubonis, Jurgis (g. 1900 05 15, Eglynės vk., Papilės vls., Biržų apskr., 1921 baigė Kauno prekybos m-klą), 1922–1924, nuo 1926 – Skuodo vid. m-klos mokytojas (*b. 350, l. 10*).
6. Jakubauskas, Stanislovas, 1928.
7. Jansenas, Harris, 1923.
8. Kambaris, Ruvinas, 1923.
9. Klusis, Vladislovas (g. 1900 10 02, Klausučių k., Birų apskr., 1923 baigė Biržų gimn.), 1923 11 05–1925 11 04, nuo 1925 – Pasvalio vid. m-klos mokytojas (*b. 465, l. 6, 10*).
10. Kubilius, Antanas, ?–1928, „Tautos fondo“ s-kas.
11. Lapėnas, Jonas, 1923.
12. Mizaras, Jonas, 1923.
13. Poleskis, Aleksandras, 1923.
14. Simsonas, Jakobas, 1928.
15. Sobolevičius, Abraomas, 1923.
16. Šereiva, Jonas, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 213, 238, 247, 442, 477; b. 1758, l. 217

Lehrerseminar für Werkunterricht, Leipzig

Rankų darbų mokymo seminaras mokytojams, Leipcigas

1. Andrulytė, Ieva, 1922.
2. Augustinavičiūtė, Ona, 1922.
3. Mačernis, Juozas, 1922.
4. Malinauskas, Ignas (g. 1900 02 14), 1922–1923, paraleliai lankė Leipcigo Psichologijos inst., 1929 baigė VDU, specializavosi Hamburgo univ.
5. Mašiotas, Jonas, 1922.
6. Pamedytis, Stasys, 1922.
7. Šukys, Jonas, 1922.
8. Vasiliauskas, Liudas, 1922.
9. Vokietaitis, Antanas (g. 1877 11 12, Bavardiškių k., Padovinio vls., Marijampolės apskr., 1897

baigė Veiverių mokytojų sem.), 1922–1923, pasižymėjo, kaip vienas aktyviausių „darbo mokyklos“ propaguotojų Lietuvoje.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 3, b. 2367 (Leipcigo darbo seminarija), l. 103–104.

Landeskonservatorium der Musik zu Leipzig

1. Banaitis, Kazimieras Viktoras (g. 1896 03 05, Vaitiekupių k., Sintautų vls., Naujamiesčio apskr., 1915 baigė Roslavlio (Smolensko gub.) gimn.), kompozicija ir muzikos teorija pas prof. Sigfridą Karg-Elertą 1922–1928, paraleliai 1922–1924 lankė Leipcigo univ. Filosofijos skyrių, ŠM s-kas 1926 10 01–1928 09 01 = 7 150 Lt, nuo 1928 – Kauno muzikos m-klos dėstytojas. Raštai: *Lietuvių muzikos ir dainų reikalu* (1919).
2. Bendorius, Jonas (g. 1889 08 15, Marijampolė, 1912 baigė Varšuvos konservatoriją), muzikos kompozicija ir fortepijono klasė 1920 04 08–1924, ŠM s-kas 1920 12 08–1924 08.
3. Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas, kompozicija, kontrapunktas, psichologija pas prof.: K. Reineką, S. Jadasoną, W. Wundtą 1901–1902.
4. Čiurlionytė, Jadvyga (g. 1899 12 17, Druskininkai), pas prof. R. M. Breithauptą 1920–1923, studijas tęsė Berlyno Šterno konservatorijoje, nuo 1945 – Lietuvos konservatorijos dėstytoja.
5. Dambrauskaitė, Elena (g. 1897 03 02, Kaunas, nuo 1917 studijavo Maskvos ir Kijevo konservatorijose), violončelės specializacija pas prof. J. Klengelį 1922–? ir 1935, ŠM s-kė nuo 1924 09 (*b. 188, l. 6, 12*).
6. Dirvinskaitė, Aleksandra (g. 1886 02 16, Prialgava, Skuodo r.), kompozicija pas S. Krėlį, fortepijonas pas T. Lambriną 1920–1924, nuo 1926 mokytojavo Lietuvoje.
7. Frumkinas, Salamonas, 1923.
8. Gruodis, Juozas, kompozicija ir dirigavimas pas S. Krėlį, Z. Karg-Elertą, P. Grenerį 1920–1924, čia studijuodamas parašė simfoninių ir kitokių veikalų.
9. Juodvalkienė, Zofija, 1922.
10. Kamaitis, Juozas (g. 1893 09 28, Sintautai, Šakių r.), 1921–1924, grįžęs mokė muzikos Marijampolės gimn. ir mokytojų sem.
11. Jachoskytė Jacha, 1932.
12. Libermanas, Leiba, 1923.
13. Matulaitytė (Lozoraitienė), Gražina (operos teatro solistė), violončelės klasė 1920–1924, studijas tęsė Berlyne (*b. 597, l. 4; ap. 4, b. 1909, l. 78–79*).
14. Motiekaitis, Vladas (g. 1896 05 30, Kaunas, 1912 baigė Kauno Ipo, 1921 – Odesos muzikos m-klas), smuiko klasė 1922–1924, nuo 1925 – Kauno muzikos m-klos smuiko ir styginio kamerinio ansamblio klasės vedėjas, nuo 1928 – Kauno radiofono orkestro dirigentas (*b. 652, l. 9*).
15. Pakalnis, Juozas (g. 1912 08 04, Veseliškių k., Linkuvos vls., 1930 baigė Klaipėdos, nuo 1931 – Kauno muzikos m-klas, fleitos koncertmeisteris), dirigavimas, kompozicija 1938 11 09–1939, ŠM s-kas (*b. 692, l. 10, 20*).

Šaltinis: Pažymėjimai, išduoti Švietimo ministerijos užsienyje studijuojantiems Lietuvos studentams papigintai užsienio vizai gauti. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 151, 375; b. 16, l. 2, 554; b. 1374, l. 65; b. 1372, l. 188.

Marburgo universitetas

1. Augenitzky, Selman J., medicina 1921/22.
2. Romanovaitė, Olga (g. 1907 06 12, prieš tai studijavo Karaliaučiaus univ.), medicina 1927–1929, persikėlė į Berlyno univ. (*b. 800, l. 4*).
3. Vokietaitis, Algirdas (g. 1909 01 23 Kaune), fizinis lavinimas 1936–1938 daktaro laipsniu, 1937 08 lankė fizinio lavinimo kursus „Carnegie Physical Training College“ (Anglija) (*b. 1057, l. 3, 21*).
4. Vorobjovas, M., meno istorija, filosofija 1924–?, persikėlė į Berlyno univ.

Liudwig-Maksimiljans Universität München

Miuncheno universitetas, Medicinos fakultetas

1. Endziulaitytė (Gylienė), Marija (g. 1900 02 26, Marijampolė, 1920 baigė Marijampolės „Žiburio" gimn.), fizinė antropologija, zoologija, filosofija 1922–1924/25 daktaro laipsniu, ŠM s-kė 1921 11 22–1926 01 01 = 8 969 Lt. Redagavo mokslo, sveikatos ir blaivybės laikraštį *Sargyba*. Raštai: *Jaunimo blaivinimas užsienyje* (1931), *Kūdikio maitinimas, auginimas ir higiena* (1931), *Alkoholis ir psichinis darbas* (*b. 236, l. 23*).
2. Gylys, Antanas (g. 1894 03 14, Jurginiškių k., Marijampolės apskr., 1914 baigė Marijampolės gimn., 1921 – Miuncheno univ. Filosofijos fak.), medicina 1921–1924 daktaro laipsniu. 1924–1935 VDU doc., dėstė eksperimentinę psichologiją ir eksperimentinę pedagogiką, gamtos mokslų įvadą ir kt. Savo prof. psichiatro Emilio Kraepelino paveiktas tyrinėjo alkoholio poveikį žmogaus psichikai. Raštai: *Įvairių alkoholio koncentracijų įtaka psichiniam darbui* (1927), *Alkoholizmas ir jo gydymas* (1932), „Alfredo Anglo psichologinės ir fiziologinės pažiūros pagal veikalą „De motu cordis" (*Logos*, 1923 nr. 1/2, p. 1–16) ir kiti.
3. Goldbergas, Tobi (g. 1888 05 17, 1907 baigė Vilniaus gimn.), medicina, baigė 1913, dirbo priv. gydytoju Jurbarke (*f. 380, ap. 3, b. 281, l. 39*).
4. Jankauskas, Kazys, medicina, 1921/22.
5. Levin-Varnauskienė, Olga (g. 1897 01 24, Peterburgas), medicina, ?–1924, stažavosi to paties univ. Vidaus ligų klinikoje pas prof. Müllerį, 1933–1937 Kauno Lapino rentgeno kabineto gydytoja, nuo 1937 – Panevėžio ligoninės tokio pat kabineto vedėja (*fb. 1023, l. 13*).
6. Varnauskas, Jonas (g. 1893 06 24, Peterburgas), medicina 1921–1925 daktaro laipsniu, 1925–1927 Miuncheno univ. poliklinikos asistentas, 1928–1929 gydytojas Sauguose ir Šilutėje. Raštai: „Über Beziehung der Blutgruppen zu Krankheiten" – iš *Münchenische mediz. Wochenschrift,* 1927. Bd. 41; „Über endemische Infection durch trichocephalus disper in Memelgebiet und Gross-Litauen" – Ten pat, 1929, Bd. 28 (*b. 1024, l. 13*).
7. Petrauskas, Jurgis Adakris (g. 1909 06 15 Viborge), medicina 1922 11 01–1924, ŠM s-kas nuo 1922 10 01, persikėlė į Vienos konsulinę akad. studijuoti diplomatiją (*b. 716, l. 1–3*).
8. Spingis, medicina 1929–30.
9. Užupis, Pranas, ?–1923, studijų nebaigė dėl ligos.
10. Žilinskas, Jurgis (g. 1885 06 23, Kėdainių apskr.), anatomijos specializacija pas prof. Rückertą ir Martiną Anatomijos ir antropologijos inst., lankė anatomijos įstaigas Halėje, Jenoje, Leipcige, Berlyne ir Karaliaučiuje (*Medicina, 1922, p. 138–139*).

Universität München, Veterinarinės medicinos fakultetas

1. Jankauskas, Stasys (g. 1898 01 25, Dvarviečių k., Užvenčio vls., 1918 baigė M. Yčo gimn. Voroneže), 1921–1924 ir 1925–1926, stažavosi 1927 to paties univ. Zootechnikos ir veterinarijos katedroje, ŠM s-kas 1922 03 22–1923 01 01, KAM s-kas 1923 01 03–1927 09 01, nuo 1928 04 01 – Seredžiaus, vėliau – Pasvalio rajono vet. gydytojas, 1935–1940 08 01 ŽŪM Veterinarijos departamento direktorius (*b. 358, l. 4, 12*).
2. Kanauka, Kostas (g. 1898 03 19, Butrimiškiai, Alytaus vls.), 1922–1926 06 28, nuo 1927 daktaras, 1927–1928 bakteriologijos specializacija, ŠM s-kas 1921 11–1925 01 01 = 13 356 Lt, KAM s-kas 1925 01 01–1927 09 01 = 11 600 Lt, ŽŪM s-kas 1927 01 01–1928 01 01 = 2 850 Lt. Nuo 1928 – Lietuvos ŽŪM Veterinarijos-bakteriologijos laboratorijos Serologijos skyriaus diagnostikas, 1936–1938 Veterinarijos-bakteriologijos inst. direktorius, daugelio mokslo darbų autorius (*b. 423, l. 2,10, 18, 21*).
3. Pabijanskas, Antanas, 1928, ŽŪM s-kas.
4. Užupis, Juozas Mykolas (1903 08 17, Vidugiriai), 1923–1927, ŠM s-kas 1920 12 08–1925 06 01 = 6 890 Lt, KAM s-kas 1925 01 01–1927 09 01 = 10 700 Lt, vėliau – „Maisto" direktorius (*b. 996, l. 5*).

5. Valiulis, Alfonsas, 1928, ŽŪM s-kas.
6. Vilimaitis, Juozas (g. 1897 02 08, Pentiškių k., Griškabūdžio vls., gimn. baigė Voroneže, 1921/22 veterinariją studijavo Dorpato (Tartu) univ.), tarp 1922–1924, studijas tęsė Vienos veterinarijos m-kloje (*b. 1044, l. 2*).
7. Janulionis, Antanas, 1925–1927, KAM s-kas 1925 01 01–1927 08 01 = 10 250 Lt.

Miuncheno universitetas, Filosofijos fakultetas

1. Bakšytė (Karvelienė), Veronika, pedagogika, filosofija, psichologija ir vokiečių k. 1922/23, 1923, 1923/24, 1924 pas prof.: Beckerį, Brunswigą, Ettlingerį, A. Fischerį, Gallingerį, J. Geyserį, Goedekemeyerį, Hildebrandtą, G. Kerschensteinerį, J. Nadlerį, F. Strichą, H. Wölfflіną ir kt. Studijas tęsė Karaliaučiaus univ., ŠM s-kė 1924 01 01–1924 10 01 = 2 205 Lt, studijas baigė Karaliaučiuje 1929 daktaro laipsniu. Jos iniciatyva Vilniuje 1940 m. įsteigta socialinė moterų mokykla, pasisakė už moterų lavinimą, už lygias moterų ir vyrų teises rinkimuose ir užimant valstybines pareigas. Raštai: *Šeimos moralės klausimai*, Vilkaviškis, 1938 (*Šaltinis: Bakšyte, V. Beitrag zur Geschichte des Kampfes um die Schulsprache in Litauen, Memel 1929, p. 120; Moteris, 1938, nr. 7, p. 97–98*).
2. Dailidė, Juozas Izidorius (g. 1903 01 29 Barenduose, Sintautų vls., baigė Marijampolės gimn.) teorinė fizika, matematika 1922/23, 1923, 1923/24, persikėlė į Giesseno univ., ŠM s-kas 1925 09 01–1927 09 01 = 8 000 Lt (*b. 185, l. 5, 9; ap. 4, b. 1363, l. 86–87*).
3. Dausa, Kazys, persikėlė į Berlyno univ.
4. Domeikaitė (Acukienė), Antanina (g. 1899 03 14, Sintautai, Šakių r., 1921 baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimn., 1921–1922 studijavo Miunsterio univ.), germanistika, istorija, filosofija 1922–1925, nuo 1927 daktarė, 1926 09 01–1931 08 01 Kybartų „Žiburio" komercinės m-klos vokiečių k. ir istorijos mokytoja, nuo 1931 09 01 – Kauno „Aušros" berniukų gimn. vokiečių k. mokytoja (*b., b. 5, l. 10*).
5. Endziulaityte (Maldeikienė), Jadvyga (g. 1903 07 03, 1922 baigė Marijampolės gimn.), zoologija apie 1924.
6. Galdikaitė (Kaunienė), Monika (g. 1897 11 27, Lazdininkų k., Darbėnų vls., Kretingos apskr., 1921 baigė Šiaulių gimn.), vokiečių kalba ir literatūra, filosofija, pedagogika ir geografija 1921 10 01–1927 03 08 daktaro laipsniu, ŠM s-kė 1924 06 01–1927 03 01 = 8 460 Lt, prieš tai – Lietuvos ūkio banko s-kė, 1927–1928 Kražių „Žiburio" gimn., 1928–1939 – Kauno „Saulės" mergaičių mokytojų sem. vokiečių k. mokytoja (*b. 258, l. 33, 52, 56*).
7. Garmus, Pranas (g. 1888), JAV lietuvių kunigas, filosofija 1922–1924.
8. Gylys, Antanas, filosofija 1917–1921, baigė daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1919 05 01–1924 05 01 = 2 410 Lt, studijas tęsė to paties univ. Medicinos fak. (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 76–77*).
9. Ivinskis, Zenonas (g. 1908 05 25, Kaušėnai, Plungės r., 1929 baigė VDU), istorijos specializacija ruošiantis profesūrai VDU 1929/30, persikėlė į Berlyno univ., VDU s-kas 1929 10–1933 08 01.
10. Kairiūkštytė (Jacinienė), Halina, meno istorija, filosofija, religija 1922/23, 1923, 1923/24, persikėlė į Ciuricho univ. (*b. 410, l. 9*).
11. Kaupas, Vladas (g. 1905 03 25, Šipulių k., Gruzdžių vls., Šiaulių apskr., 1927 baigė Telšių gimn.), žurnalistika, filosofija, ekonomika 1930, 1930/31, 1931, 1931/32 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1928 04 01–1932 08 01 = 20 450 Lt, studijas tęsė Paryžiaus univ., nuo 1932 – URM telegramų agentūros „ELTA" tarnautojas ir jos atstovas Berlyne (*b. 447, l. 118–119*).
12. Maciūnas, Vincas (g. 1909 07 05, Papilė, Šiaulių apskr., 1926 baigė Linkuvos gimn., 1931–VDU filologijos skyrių), specializacija rengiantis VDU profesūrai, išklausė kursus: prof. Borcherdt: „Teatro istorijos įvadas", „Italijos, Vokietijos renesanso kultūra", „Vokiečių romantinė literatūra"; prof. Kutscher: „Poetika ir stilistika"... 1931–1933, Krokuvos ir Varšuvos archyvuose tyrinėjo lietuvių XIX a. kultūrinį, literatūrinį sąjūdį, VDU s-kas 1932 09 01–1934 08, nuo 1935 – VDU Hum. m. fak. Lietuvių k. ir literatūros katedros vyr. asistentas, nuo 1939 – daktaras (*f. 631, ap. 13, b. 44, l. 8*).
13. Masiliūnas, Kazys, žurnalistika pas prof. K. de Esterį 1931, vėliau – švietimo viceministras (*b. 447, l. 114*).

14. Meškauskas, Pranas, filologija 1931 pas prof. E. Bernekerį, A. Sommerį, E. Trautmaną, grįžo atgal į Leipcigą (*b. 616, l. 43, 49*).
15. Mykolaitis-Putinas, Vincas, literatūra pas prof. F. Strichą 1922/23, 1923.
16. Paukštė, Emiljanas (Vilnius), ekonomika 1931.
17. Penkauskas, Pranas (g. 1889 02 24, 1909 baigė Žemaičių dv. sem., 1914 – Peterburgo dvasinę sem.), viduramžių bažnyčios istorija 1922–1925, VDU s-kas 1922 10–1923 09, nuo 1923 09 01 – VDU Viduramžių bažnyčios katedros vedėjas (*f. 391, ap. 4, b. 782, l. 22–23*).
18. Orvidaitė (Višinskienė, Indriūnienė), Stasė, germanistika 1923, studijas tęsė Miunsterio univ.
19. Šmulkštys, Jurgis (g. 1897 11 03, Gudiškis, Marijampolės apskr., 1920 baigė Marijampolės gimn.), politinė ekonomija 1922 10 15–1928 10 26, ŠM s-kas 1925 01 01–1927 05 01 = 10 000 Lt, nuo 1927 dėstė vokiečių k. Prienų, Jurbarko, Rokiškio, Raseinių, Utenos gimn. (*b. 937, l. 6, 9, 13, 28*).
20. Skripkūnas, Mykolas (g. 1906 01 10, Žagarės k., Butrimonių vls., 1926 baigė Prienų gimn., studijavo VDU Technikos fak., vėliau – klasikinę filologiją Olandijos jėzuitų Heerenbergo m-kloje, Valkenburgo filosofijos kolegijoje), žurnalistika pas prof. K. de Esterį tarp 1928–1931 (*b. 845, l. 3, 10*).
21. Sruoga, Balys, literatūra, slavistika pas prof. Kutscherį, F. Berneckerį, H. Wölfflіną, F. Strichą... 1921–1924 daktaro laipsniu, Lietuvos meno kūrėjų sąjungos s-kas 1921 = 6 000 auksinų, arba 480 Lt.
22. Steponavičius, Jonas (g. 1880 03 10), eksperimentinė psichologija, filosofija, pedagogika pas prof. W. Wundtą 1906–1912 daktaro laipsniu.
23. Strimaitis, Justinas, ekonomika 1931, grįžęs redagavo *Pavasarį*, Kauno muzikos m-klos kanklių mokytojas.

Miuncheno universitetas, Teisės ir ekonomikos fakultetas

1. Jurgutis, Vladas (g. 1885 11 05, Palanga, 1906–1910 baigė Peterburgo dvas. akad.), finansai ir visuomenės mokslai 1910–1914. Nuo 1914 Žemaičių dvas. sem. dėstytojas, 1916–1918 Saratovo dvas. sem. prof., nuo 1922 01 01 – Lietuvos užsienio reikalų ministras, vėliau – VDU prof.
2. Tumas, Armonas (g. 1901 02 15, Klaipėda, 1929–1932 studijavo Karaliaučiaus univ.), teisė ir Klaipėdos krašto teisė 1932/33, 1933, 1933/34, TM s-kas 1930 01 01–1934 04 (*b. 988, l. 1, 3, 11*).

Miuncheno universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Feterauskas, Jurgis, 1932.
2. Haufmanas, Georgas, 1932.
3. Krušinskas, Antanas (g. 1897 11 24, Girininkų k., Pakruojo vls., 1918 baigė Voronežo gimn.), miškininkystė 1922 11 15–1926, ŽŪM s-kas 1923 01 09–1926 10 01 = 11 280 Lt (*b. 489, l. 12*).
4. Stembra, Antanas, 1928, ŽŪM s-kas.

Die technische Hochschule zu München

1. Deveikis, Bronius, 1932, persikėlė į Grenoblio univ.
2. Didžiulytė, Nadežda (Marijampolio dv., Naujamiesčio vls., Panevėžio apskr.), chemija 1928–1929, nuo 1930 09 06 – VDU Matematikos-gamtos fak. Chemijos katedros jaun. laborantė (*b. 864, l. 56*).

Die Handels-Hochschule zu München

1. Geležinis, Ignas, 1922.
2. Iwaschko, Paul, 1921/22.
3. Šmulkštys, Vincas (g. 1892 10 15, Igliauka), prekyba 1922 10 01–1923, ŠM s-kas 1923 11 01–1925 09 01 = 6 550 Lt (*b. 938, l. 10*).

Landwirtschaft Lehrgut Schorn bei Pöttme (München)

Miuncheno mergaičių namų ruošos mokykla

1. Šmulkštytė, Ona (g. 1904 03 20, Gudiškiai), namų ruoša 1926–1928, ŠM s-kė 1925 01 01–1926 10 01 ir 1927 05 01–1928 05 01 = 10 250 Lt.

Akademie der Tonkunst in München

Miuncheno muzikos akademija

1. Avietinaitė (Gustainienė), Izabelė (g. 1898 03 24, Worcester, JAV), vokalas pas prof. Bahrą 1922 02–1925, studijas tęsė Romoje, Lietuvos ūkio banko s-kė 1924 06 20–1924 10 10, ŠM s-kė 1925 01 01–1926 09 01 = 6 500 Lt (*b. 1909, l. 86–87*).

Miuncheno meno akademija

1. Pilka, Stasys (g. Peterburge, nuo 1918 studijavo Peterburgo Aleksandro dramos teatro kursuose pas režisierius O. Karpovą, N. Petrovą, N. Arbatovską ir J. Gurjevą), scenos menas 1923, Lietuvos valstybinio dramos teatro artistas, 1926 išvyko į JAV (*Lietuva, 1926, nr. 24, p. 3*).
2. Šileika, Jonas, 1911–1913.

Die philosophische und naturwissenschaftliche Fakultät der Westfal, Wilhelms Universität in Münster

Miunsterio universitetas, Filosofijos ir gamtos mokslų fakultetas

1. Bakšytė (Karvelienė), Veronika, pedagogika, filosofija 1921, 1921/22, persikėlė į Miuncheno univ.
2. Barkauskas, K. (g. 1898), pedagogika 1932.
3. Domeikaitė (Acukienė), Antanina, germanistika, istorija, filosofija 1921/22, 1922, persikėlė į Miuncheno univ. (*b. 5, l. 10*).
4. Grigaitytė, Ona, filosofija, pedagogika 1922 05 05–1923, Fribūro „Lithuanios“ s-kė 1921 11 22–1923 10 01 = 1 181 auksinas, studijų nebaigė, Miunsteryje įstojo į pranciškonų vienuolyną, grįžusi kurį laiką ėjo Kretingos pranciškonų vienuolyno vyresniosios pareigas (*b. 301, l. 3–4*).
5. Gronis, Ladislovas (g. 1896), teologija 1922–23.
6. Gruodis, Stasys (g. 1896 02 12, Bagužiškių k., Ukmergės apskr., 1916–1918 studijavo karo mediciną Peterburgo medicinos akad.), neotomistinės etikos specializacija pas prof. J. Mausbachą 1926–1927, studijas tęsė Olandijos Valkenburgo jėzuitų filosofijos kolegijoje 1928–1932, profesoriavo VDU, VDU s-kas 1926 10 25–1927 09 01 (*b. 1541, l. 466*).
7. Gutauskas, Juozas, teologija 1921–1923, nuo 1934 gyveno Škotijoje.
8. Jasaitis, Viktoras (g. 1901 12 14, Stanaičių k., Garliavos vls., 1922 baigė Kauno „Aušros“ gimn.), chemija ir durpininkystė 1923/24, persikėlė į Vienos univ. analogišką skyrių (*b. 1409, l. 287*).
9. Jucaitis, Pranas (g. 1896 12 05, Kiaulynių k., Vilkaviškio apskr., prieš tai studijavo Berno ir Fribūro univ.), chemija 1920–1923, ŠM s-kas 1921 11 22–1923 03 01. Disertaciją baltymų sintezės klausimu rašė pas prof. Fricką, čia 1930 įgijo daktaro laipsnį, nuo 1923 02 – VDU Neorganinės chemijos katedros vyr. laborantas, nuo 1924 – Ž. ū. akad. chemijos doc., vėliau – prof. (*b. 382, l. 15, 20*).
10. Kairiūkštytė-Jacinienė, Halina (1896 10 13–1983, Vilnius, 1915 baigė Vilniaus gimn., 1915–1918 mokėsi Maskvos Aukšt. moterų kursuose), dailės istorija, filosofija 1921/22, 1922 pas prof. M. Wackernagelį, persikėlė į Miuncheno univ., ŠM s-kė 1921 10 01–1926 04 01 = 10 220 Lt (*b. 410, l. 8, 16*).

11. Krasnickas, Jurgis (1902–1922), filosofija, sociologija 1921/22, 1922, plėšikų nužudytas Simno apylinkėje 1922 10 25.
12. Kuraitis, Pranas, neotomistinės filosofijos (etikos) specializacija pas prof. J. Mausbachą 1911.
13. Makutėnas, Vincas (g. 1905 03 08, Švobiškių k., Obelių vls., baigė Rokiškio gimn., 1927–1931 studijavo VDU Teologijos-filosofijos fak.), pedagogika, psichologija 1931–1933, paraleliai lankė Miunsterio pedagogikos mokslinių tyrimo institutą (vok. *Deutsche Institut für wissenschaftliche Pädagogik*).
14. Mašiotas, Jonas, 1921/22.
15. Matulaitis-Labukas, Juozas, teologija 1922–1924, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ., vėliau vyskupas.
16. Montvila, Jonas, teisė 1921/22.
17. Naujokas, Justinas, teisė 1921/22.
18. Pakuckas, Česlovas (g. 1898 12 20, Taurusiškių k., Seinų apskr., 1918–1919 mokėsi Seinų kun. sem., 1921 – Kauno Aukštuosiuose kursuose), geologija 1922–1923, persikėlė į Vienos univ., ŽŪM s-kas 1925 01 01–1927 09 01 = 10 500 Lt (*b. 693, l. 5, 7, 27; b. 1097, l. 108*).
19. Puodžiukynas, Antanas (g. 1898 02 05, Gulionių k., Višakio Rūdos vls., 1921 lankė Kauno Aukšt. kursus, 1922 baigė Kauno I gimn.), istorija, filologija, geografija 1922, 1922/23, persikėlė į Vienos univ., ŠM s-kas 1924 04 01–1927 09 01 = 12 570 Lt (*b. 748, l. 4, 5, 31; ap. 4, b. 1409, l. 28*).
20. Orvidaitė (vėliau – Višinskienė, Indriūnienė), Stasė (g. 1901 09 01, Šiauliai, 1922 baigė Šiaulių gimn.), vokiečių k. ir literatūra, pedagogika 1923–1924, mokytojavo Kražiuose, Jonavoje, Vilniuje, bendradarbiavo *Ateityje*.
21. Radušytė (Statkienė), Angelė, filologija 1923
22. Rankelė, Kazys, moralinė teologija 1927–1928, VDU s-kas 1927 06 01–1928 05 01 (*f. 631, ap. 12, b. 663, l. 13*).
23. Urniežiūtė (Trukanienė), Emilija, gamtos mokslai 1922–1924, persikėlė į Vienos univ., grįžusi mokytojavo Klaipėdoje, vėliau – Vilniuje.
24. Trukanas, Kazimieras (g. 1892 01 28, Undrelėnų k., Rimšės vls. Zarasų apskr., 1915 baigė Vilniaus kun. sem., vėliau nuo kunigystės atsisakė), istorija, filosofijos istorija, etika pas prof. M. Etlingerį 1920 10 15–1924 02 11 daktaro laipsniu. 1924 mokytojavo Švenčionyse, nuo 1925 – Klaipėdos liet. gimn. direktorius, nuo 1940 – Vilniaus VIII vid. m-klos direktorius (*f. R762, ap. 2, b. 585, l. 4*).
25. Žagrakalys, Kazimieras (g. 1896 09 16, Tetirvinų k., Pasvalio vls., 1920 baigė Panevėžio gimn., 1921 lankė Kauno Aukšt. kursus), istorija, filosofija 1921/22, 1923/24, istorijos, visuomenės mokslo ir lotynų k. mokytojas Linkuvos, Prienų gimn.
26. Zivas, Libermanas, 1923.

Rostoko (Macklenburgo) universitetas

1. Abramsonas, Aronas (g. 1893 11 21, Vilkaviškis), medicina 1921/22–1925, 1925 persikėlė į Karaliaučiaus univ. (*b. 3, b. 19*).
2. Srolovičius, Juozas (g. 1890 03 23, baigė Telšių Talmudo sem-ją, ten kurį laiką mokytojavo, 1921/22. studijavo teisę VDU), medicina, fizika 1922/23–1925/26, studijas tęsė Leipcigo univ. (*b. 867, l. 12*).

Juliaus Maksiljano Viurcburgo (Würzburg) universitetas

1. Ceitelis, Izaokas (g. 1900 07 15, Vilnius, 1920 baigė Kauno gimn.), medicina 1921–1929. 1929 08 01–1930 12 15, to paties univ. Nervų klinikos prof. E. Grafes asistentas, 1933 07 27 baigė daktaro laipsniu, dirbo Lietuvoje (*b. 159, l. 30*).
2. Glücksohnas, Jakob (Vilkaviškis), matematika ?–1931 daktaro laipsniu.
3. Landau, Leizeris (g. 1893, Mažeikiai, 1913 baigė Varšuvos gimn.), medicina ?–1925 01 daktaro laipsniu (*b. 517, l. 11*).

4. Liebermann, Siew (g. 1903 12 01, Kaunas), teisė 1923–?, studijas tęsė Šveicarijos Fribūro univ. (*b. 1072, l. 3*).
5. Matulaitis – Labukas, Juozas, teologija 1923.
6. Segalis, Elias, medicina 1921/22–1923.
7. Sobolevičienė, Dina, 1932.
8. Sobolevičius, Ruvelis, medicina 1932, persikėlė į Berno univ.
9. Sruoga, Kazys (g. 1899, Barbonų k., Vabalninko vls., Biržų apskr.), politinė ekonomija 1923/24, studijas tęsė Šveicarijos St. Galeno prekybos m-kloje (*b. 868, l. 75*).
10. Stanaitis, Antanas (Otonas) (g. 1905 05 28, Gaisrių k., Sasnavos vls., Marijampolės apskr., nuo 1929 VDU Matematikos-gamtos fak. Geometrijos katedros laborantas), matematikos specializacija 1930–1932 daktaro laipsniu, Humbolto fundacijos s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1533, l. 293*).

Technikos mokyklos

Technische Hochschule Achen

Acheno aukštoji technikos mokykla

1. Vitmozeris, Adalbertas Otomaras, metalo liejimas 1938–1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 117*).

Ingenieurschule Technikum, Altenburg (Türinggen)

Altenburgo inžinerijos technikumas, 1923 m.

1. Abramavičius, Dovydas.
2. Abramavičius, Izraelis.
3. Davidovas, Berelis.
4. Fedrabnicki, Leiba.
5. Feldmanas, Abraomas.
6. Fercinas, Gelalia.
7. Flidermansas, Leiba.
8. Fridmanas, Šalomas.
9. Galaskis, Mordchelis.
10. Gefena, Leiba.
11. Goldšteinas, Ošeris.
12. Gurevičius, Moisėjus.
13. Kairauskas, Mozė.
14. Kalkas, Giršas.
15. Kaplanas, Dovydas.
16. Kvitas, Beklis.
17. Landau, Jakobales.
18. Levinas, Chaimas.
19. Lipeckas, Abraomas.
20. Lurje, Chanan.
21. Maiselis, Efraimas.
22. Mitkovkis, Natanas.
23. Neištateris, Saulis.
24. Nicevičius, Izraelis.
25. Olšvangas, Leonas.
26. Pabalkas, Hermanas.
27. Percikovičius, Eseris.
28. Račko, Jokūbas.
29. Ratner, Ida.
30. Rivkesas, Josifas.
31. Romas, Abraomas.
32. S(Z)ilberis, Berelis.
33. Šamesas, Juozas.
34. Šifas, Leiba.
35. Štormas, Levas.
36. Štolys, Jonas.
37. Šteinas, Mendelis.
38. Šusteris, Volfas.
39. Volčianskis, Tobius.
40. Zangas, Berelis Mendelis.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti 1923 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 12, 86, 112, 133, 138, 162, 178, 179, 182, 209, 211, 218, 227, 230, 232, 234, 249, 251, 253, 265, 266, 297, 300, 313, 318, 324, 330, 344, 388, 436–439, 453, 480, 531, 533, 539, 575, 581, 588, 646, 649, 654.

Arnštato (Arnstadt) politechnikos institutas, 1923 m.

1. Altmanas, Beliašas.
2. Balozeras, Emanuelis.
3. Beršteinaitė, Lėja.
4. Beršteinas, Izraelis.
5. Braudė, Izaokas.
6. Braunas, Izaokas.
7. Braunšteinas, Borisas.
8. Buršteinas, Joselis.
9. Eliaševas, Ilja.
10. Epšteinas, Zelikas.
11. Feinaitė, Rachelė.
12. Filvinskis, Judelis.
13. Finkas, Jokūbas.
14. Finkas, Idelis.
15. Frenkelis, Falkas.
16. Gefenas, Leiba.
17. Geimanas, Mosė.
18. Genas, Samuelis.
19. Globusas, Dovydas.
20. Goldenheimas, Šolemas.
21. Grimšteinas, Isikas.
22. Jochelsonas, Izraelis.
23. Karpis, Nachemijas.
24. Kizelis, Samuelis.
25. Kupferšmidtas, Mejeris Hiršas.
26. Kušelevičius, Lepšelis.
27. Levinas, Emanuelis, nuo 1923 08 20.
28. Luncaitė, L.
29. Lopas, Aronas.
30. Liubovskaitė, Riva.
31. Margolis, Dovydas.
32. Muškatas, Mozė.
33. Matusevičius, Mejeris.
34. Percikovičius, Ezeris.
35. Počtivas, Mauša.
36. Riškinaitė, Geša.
37. Rozenbliumas, Jokūbas.
38. Rozenkrancas, Jokūbas.
39. Šapira, Izaokas.
40. Vaineris, Menochas.
41. Vitkinas, Chaimas.
42. Volkovišskis, Aronas.
43. Vulfovičius, Leizeris.
44. Zelbovičius, Abraomas.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti 1923 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 2, 3, 110, 142, 196, 216, 231, 252, 377, 400, 404, 416, 418, 499, 500, 504, 586, 587, 604, 607, 622, 635, 645, 658, 660, 665; b. 17, l. 9, 15, 21, 24, 26, 36, 49, 57.

Technische Hochschule zu Danzig

Dancigo aukštoji technikos mokykla

1. Badikes, Isajas, 1923.
2. Bergeris, Samuelis, 1923.
3. Dagys, Stasys, SM s-kas 1929 01 01–1930 07 01 = 5 850 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 38*).
4. Babarskis, Vytautas, SM s-kas 1929 01 01–1930 07 01 = 5 850 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 38*).
5. Daugėla, Kazimieras, SM s-kas 1929 01 01–1930 07 01 = 5 850 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 38*).
6. Daugėla, Narbutas Edvardas, 1923.
7. Daugėla, Oskaras, 1922–1923.
8. Dirvinskis, Algirdas (g. 1911 05 20, Maskva, 1930 baigė dr. J. Tumėno brandos kursus), architektūra 1930/31–1932/33, nuo 1934 studijas tęsė Graco technikos m-kloje (*b. 213, l. 10*).
9. Gurevičius, Ladas (g. 1898 04 30, Užupiai), technika 1922 10 15–1927, SM s-kas 1922 10 01–1926 01 01 = 9 190 Lt (*b. 325, l. 4; ap. 4, b. 1363, l. 6–10*).
10. Jakovickis, Vladas (g. 1898 11 14, Virbalis, 1916 baigė Peterburgo 12-tą gimn.), elektrotechnika 1920–1922, studijas tęsė Berlyno aukštojoje technikos m-kloje (*b. 344, l. 10*).
11. Gramadckis, Jurgis, 1923.
12. Kaukaitė (Kripienė), Elena (g. 1899 12 24, Penkvalakių k., Paežerių vls., Vilkaviškio apskr., 1918 baigė Voroneže M. Yčo gimn.), chemija 1920–1924 11 01, ŠM s-kė nuo 1924 04 01, nuo 1925 Klaipėdos uosto ir geležinkelio muitinės chemikė ekspertė, nuo 1932 – Kauno muitinės ekspertė (*b. 479, l. 10*).

13. Lepšys, Andrius Viktoras (g. 1898 04 30, Užupiai), 1922 10 15–1929/30, SM s-kas 1928 01 01–1930 05 01 = 1 950 Lt.
14. Liorentas, Antanas Tadas (g. 1903 02 07, Žvirgždaičių vls., Šakių apskr. 1922 baigė Marijampolės gimn.), statybos inžinerija 1922–1927 01 25 (*b. 540, l. 8*).
15. Narbutas, Eduardas, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 140)*.
16. Šulcas, Aleksandras Bertranas (g. 1899 08 27, Tauragė), statybos inžinerija 1919–1924 (*b. 946, l. 8*).
17. Volskis, Stasys, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 46, 87, 140–141, 341, 656.

Die technische Hochschule Darmstadt

Darmštato aukštoji technikos mokykla

1. Banaitis, Bronius (g. 1898 02 13, Vaitiekupių k., Šakių apskr., 1919 baigė Kauno „Saulės“ gimn.), elektrotechnika 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923, 1924/25, 1925. ŠM s-kas 1924 10 01–1926 07 01 = 7 050 Lt. Nuo 1926 – Kauno radijo stoties radiotechnikas, 1928 automatinių radijo stočių specializacija Simenso fabrikuose Siemenštate (prie Berlyno), nuo 1933 – tarptautinio susisiekimo reikalų referentas (*b. 74, l. 11, 15, 44*).
2. Brėdikis, Zenonas (g. 1901 07 09, Medginų k., Joniškio vls., 1923 baigė Šiaulių gimn.), elektrotechnika 1924–1926/27, persikėlė į tokią pat Drezdeno m-klą (*b. 129, l. 5, 9*).
3. Dušnickis, Geršonas, 1928–1932 (*b. 1117, l. 5*).
4. Elinas, Mejeris (g. 1910 10 03, Seredžiai, Kauno apskr.), statybos inžinerija 1928 10–1933 07 18, M. Chaseo s-kas.
5. Firentas, Viktoras (g. 1900 10 15, Liepoja, 1919 baigė Šiaulių gimn. ir Aviacijos m-klą, karo lakūnas), elektrotechnika 1922/23–1925/26, persikėlė į analogišką Drezdeno m-klą, SM s-kas nuo 1925 09 01 (*b. 247, l. 12*).
6. Gorfinkelis, Iser, 1932 (*b. 1117, l. 9*).
7. Koroncevičius, Pr., geodezija 1935–?, 1939 persikėlė į Berlyno analogišką m-klą (*ap. 4, b. 1768, l. 159*).
8. Lan, Arkadijus, 1922.
9. Laucevičius, Bagdonas (g. 1903 12 18, Šiauliai, 1921 baigė Šiaulių gimn.), mechanika 1922/23, persikėlė į Drezdeną (*b. 521, l. 13, 23*).
10. Margolinas, Salomonas, 1928.
11. Petraitis, Vytautas (g. 1897 02 27, Antakalniškių k., Plokščių vlsč, Šakių apskr., 1915 studijavo Petrapilio univ. Fizikos-matematikos fak.), 1922–1923, persikėlė į Grenoblio univ. (*b. 712, l. 30*).
12. Riazanskis, Chaimas (g. 1912 08 29 Vilniuje, 1929 baigė Šiaulių gimn.), 1930–1938 (*b. 788, l. 7*).
13. Schopago, Johann, 1921/22.
14. Segalis, Abraomas, 1925.
15. Smilgevičius, Jonas (g. 1894 06 24, Brazdeikių k., Telšių vls.), elektrotechnika 1920 12 11–1926. ŠM s-kas 1924 10 01–1926 01 01 = 5 270 Lt, Kauno elektros stoties inžinierius, nuo 1930 – SM tarnautojas (*b. 854, l. 36*).
16. Sprinskis, Samuelis, 1928.
17. Traukas, Abraomas, 1923.

Die Sachsische technische Hochschule zu Dresden

Drezdeno aukštoji technikos mokykla

1. Cimermanas, Dovydas (g. 1895, prieš 1927, nuo 1927 – Alytaus žydų vid. m-klos vokiečių kalbos ir piešimo mokytojas.

2. Janickis, Jonas (g. 1906, Kaunas, 1926 baigė Kauno vokiečių realinę gimn.), elektrochemija 1926–1931, nuo 1922 01–06 vykdė tyrimus tos mokyklos Elektrochemijos inst., dėstė VDU (*b. 355, l. 13*).
3. Janickis, Sergėjus (g. 1904, Petrapilis), mašinų statyba 1924–1926 (*b. 354, l. 14*).
4. Kruckas, Paulius, 1932.
5. Šalkauskas, Algirdas (g. 1903 10 07, Šiauliai), architektūra 1922–1927 03 27 (*b. 907, l. 10; ap. 4, b. 16, l. 632*).
6. Šalkauskis, Julijonas (g. 1849 12 20, Šiauliai), inžinerija 1922–1931 03 18, aviatorius (*b. 909, l. 9; ap. 4, b. 16, l. 625*).

Pastaba: Čia studijavo ir iš Darmštato atsikėlę B. Laucevičius, J. Brėdikis, V. Firantas.

Frankenhauseno technikumas, 1923 m.

1. Jachilevičius, Mejeris.
2. Kagantonas, G.
3. Komisaruk, Mendel.
4. Rabinovičius, Simas.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 322, 357, 510, 612.

Hainišeno technikumas

1. Cimernanas, Dovydas, prieš 1927, nuo 1927 dėstė vokiečių k. ir paišybą Alytaus žydų vid. m-kloje (*f. 391, ap. 2, b. 2298, l. 6*).
2. Epšteinas, Jokūbas, 1923.
3. Grosas, Judelis, 1923.
4. Karovskis, Chanonas, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 307, 449; b. 16, l. 505.

Hanoverio aukštoji technikos mokykla, 1923 m.

1. Feinovičius, Mejeris.
2. Kurickis, Dovydas.
3. Teinovičius, Mejeris.

Šaltinis: LCVA, f. 391 ap. 4, b. 16, l. 194, 226, 309.

Karlsruhe aukštoji technikos mokykla

1. Vaseris, Genrichas, 1923 (*f. 391 ap. 4, b. 16, l. 190*).

Handelskurse des Ausseninstitut der technischen städtische Gewerbe – Hochschule zu Cöthen Friedrichs – politechnicum, Cöthen

Koeteno aukštoji pramonės ir prekybos mokykla, 1923 m.

1. Lenzeraitė, Olga, prekyba.
2. Merkys, Vladas, mašinų statyba 1919–1923, nuo 1926 studijas tęsė Paryžiuje. ŠM s-kas 1920 07 10–1923 06 01.
3. Mačiulskis, Fridrihas.
4. Rainis, Ilja.
5. Renkė, Adolfas.

6. Rozenblumas, Anatolijus (g. 1902, Bialystòkas), gelžbetonių konstrukcijų skyrius ?–1927, grįžęs į Lietuvą, paruošė Alytaus, anuo metu didžiausio Lietuvos gelžbetoninio tilto per Nemuną, projektą ir brėžinius (1937), suprojektavo Kauno Kultūros rūmų sporto halę, talpinančią apie 13 000 žiūrovų (*b. 803, l. 8*).
7. Šebavičaitė, Zofija, 1923.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 28, 184, 284, 286, 454, 508; b. 1909, l. 87–88.

Cvikau (Cwikau) Ingenieurschule

Cvikau inžinierių mokykla, 1923 m.

1. 1. Chmielevskis, Antanas (Ottonas).
2. 2. Kmieliauskas, Antanas.
3. 3. Zeffas, Leizeris Izaokas.

Šaltinis: LCVA, f. 391 ap. 4, b. 16, l. 150, 175, 478.

Mannheimo inžinerijos mokykla

1. Balošeris, Mozė, 1923.
2. Barenblatas, Jakovas, 1928.
3. Beilesas, Ilja, 1923–1928.
4. Černius, Isaakas, 1923.
5. Deičas, Volfas, 1923.
6. Elperaitė, Gita, 1923.
7. Fainas, Samuilas, 1923.
8. Karnauskas, Chononas, 1923.
9. Levinas, Jefimas, 1923.
10. Rozmarinas, Sally, 1923.
11. Šachnovskis, L., 1923.
12. Šternas, Maksas, 1923.
13. Štormas, Levas, 1923.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 28, 210, 234, 415, 429, 457, 456, 473, 577, 615; b. 1758, l. 257.

Städtliche Akademie in Oldenburg

Oldenburgo savivaldybinė inžinerijos mokykla, 1923 m.

1. Beileras, Ilja.
2. Bergmanas, Abraomas.
3. Bermanaitė, Zofija.
4. Biurgeris, Elgaviasas.
5. Bruderis, Juozas.
6. Bukanas, Nojus.
7. Bukanas, Voldemaras Volfas.
8. Tekinas, Leiba.
9. Feigelmanytė, Šeina.
10. Gorfinkelis, Aleksandras.
11. Gorfinkelis, Izaokas.
12. Jodinskis, Grigorijus.
13. Raganaitė, Marija.
14. Laudanskis, Pinckus.
15. Laudanskis, Piuchusas.
16. Mejerovičius, Borisas.
17. Poliakas, Abraomas.
18. Sapožnikovas, Chaimas.
19. Seigarnikas Albertas.
20. Šmuškovičius, Chaimas.
21. Švipas, Vladas, architektūra 1926 12 04–1928, FM s-kas 1925 01 01–1928 09 01 = 14 500 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 49–50*).
22. Zimanas, Dovydas.
23. Zimanas, Mauša.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 14, 23, 167, 187, 279, 291, 320, 330, 395, 434, 455, 522, 523, 561, 598, 628, 666.

Štenbergo-Maklenburgo inžinerijos mokykla, 1923 m.

1. Aleksandravičius, Šmerelis.
2. Arkuzas, Juozas.
3. Bilskis, Giršas.
4. Diskantas, Jurgis Giršas.
5. Edelšteinas, Judelis.
6. Gotlibas, Aron Leiba.
7. Gurevičius, Simcha.
8. Kapulskis, Akiva.
9. Levinas, Mozė.
10. Liubeckis, Jokūbas.
11. Maršakas, Juozas.
12. Neviaskis, Sorachas.
13. Polovinas, Mejeris.
14. Rozmarinas, S. B.
15. Šteinas, Šalmo.
16. Valleršteinas, Juozas.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti 1923 m. – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 24, 36, 191, 198, 257, 283, 303, 390, 450, 565, 642, 652; b. 17, l. 240, 244, 271, 296, 464.

Štrelico (Strelitz) technikumas, 1923 m.

1. Gurevičius, Izrael.
2. Jankauskas, Vladimiras.
3. Keraševičius, Mamertas.
4. Leichternis, Chononas.
5. Leichternis, Ilja.
6. Muzikantas, Bernardas.
7. Poliakas, Abraomas.
8. Sepkauskas, Michelis.

Štutgarto (Stuttgart) tekstilės technologijos mokykla

1. Indriūnas, Juozas, 1930, paskola studijų reikalams 2 000 Lt (1930 10 24) (*b. 1111, l. 81*).

Vaimaro (Weimar) inžinerijos akademija

1. Švipas, Vladas, statyba, 1925, FM s-kas nuo 1925 01 01 (*b. 1097, l. 114*).

Vismaro (Wismar) inžinerijos akademija, 1922 m.

1. Disleris, Aronas.
2. Matuzevičius, Jakob.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1372, l. 232, 293.

Miškų ūkio mokyklos

Forstliche Hochschule zu Eberswald
Ebersvaldo aukštoji miškininkystės mokykla

1. Mičiulis, Juozas (1917 baigė Panevėžio realinę gimn., studijavo Charkovo prekybos inst.), miškininkystė 1921–1923, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1925 04 01 = 1 250 Lt, persikėlė į tokią pat Taranto m-klą (*b. 622, l. 8*).
2. Raulinaitis, Pranas, 1919, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ. teisę studijuoti.
3. Vadopalas, Petras (g. 1897 08 25, Smilgiai, Daujėnų vls., Biržų apskr., 1917 baigė Voronežo gimn., 1917–1918 studijavo Charkovo miškų inst.), 1923–1926 07 01, ŽŪM s-kas 1923 04 01–1926 07 01 (*b. 1001, l. 8, 17; ap. 4, b. 1363, l. 6*).

Die sachsische forstliche Hochschule zu Tharandt

Taranto aukštoji miškininkystės mokykla

1. Augustaitis, Vladas (g. 1899 04 13, Mažučiai, Vilkaviškio vls., 1923 baigė Marijampolės gimn.), 1923/24, persikėlė į Vienos kultūrtechnikos m-klą, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1928 03 01 = 12 500 Lt (*b. 35, l. 6, 9, b. 1097, l. 108*).
2. Endziulaitis, Vaclovas, 1923.
3. Hofmanas, Valdemaras, 1923.
4. Ivanauskas, Lionginas (g. 1905 12 29, Šiauliai, 1923 baigė Šiaulių gimn.), 1923/24, 1925–1928 07 27. ŽŪM s-kas 1924 01 01–1928 03 01, nuo 1928 – Kretingos urėdo pavaduotojas, nuo 1933 04 01 – ŽŪM Miškų departamento jaun. girininkas (*b. 337, l. 47*).
5. Kripas, Stasys (g. 1903 10 12, Radviliškis, 1923 baigė Šiaulių gimn., studijavo miškininkystę VDU), 1923 11–1928. ŽŪM s-kas 1924 01 01–1928 03 01 = 12 500 Lt (*b. 478, l. 2, 29; b. 1097, l. 110*).
6. Viliušis, Jonas (g. 1898 05 21, Vidgirių k., Griškabūdžio vls.), 1923–1926, studijas tęsė Freiburgo im Bresgau univ., ŽŪM s-kas 1925 01 01–1927 05 01 = 9 650 Lt, nuo 1936 – Seimo narys (*b. 1046, l. 18, b. 1097, l. 110*).
7. Žemaitis, Vincas (g. 1896 11 21, Žaliosios k., Andriškių vls., Vilkaviškio apskr.), 1925–1926, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1926 01 01 = 4 000 Lt (*b. 1084, l. 3, b. 1097, l. 110*).

Prekybos mokyklos

Hochschule zu Danzig

Prekybos kursai prie Dancigo aukštosios technikos mokyklos

1. Gramadckis, Jurgis, 1928.
2. Jakubauskas, Edmundas, 1928.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 227.

Gyseno (Giessen) privati prekybos mokykla, 1923 m.

1. Aranauskaitė, Grunė.
2. Fišeris, Labužas.
3. Holcmanas, Mozė Aronas.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 335, 528, 659.

Handels-Hochschule, Königsberg i. Pr.

Karaliaučiaus aukštoji prekybos mokykla, 1923 m.

1. Abovičaitė, Chana.
2. Aizinbūdas, Nazaras.
3. Aizikovičaitė, Mina.
4. Bernšteinaitė, Sara.
5. Bialoblockis, Šabsas Eliažas.
6. Brožaitis, Jurgis, 1930–1931, FM s-kas 1930 01 01–1934 01 01 = 18 300 Lt, persikėlė į Kelno univ. (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–75*).
7. Buch, Efraimas.
8. Buchalteraitė, Frida.
9. Chvoles, Chaim Volf.
10. Elisur, Eiga Selda.
11. Gen, Mozė.
12. Ger, Rachil.
13. Gernet, Maria.
14. Gernet, Tatjana.
15. Frankaitė, Sara.
16. Grinbergas, Meieris.
17. Heimanas, Jochel Leiba.
18. Intriligator, Chasja.
19. Kalkas, Salkindas.
20. Klompus, Mozes.

21. Levinaitė, Šeinė.
22. Levinas, Šmulis Nosenas.
23. Ališauskas, Vladas (g. 1899 11 17, Virbalis, karo lakūnas 1919–23), 1923 11 01–1925, studijas tęsė Berlyno univ. nuo 1925 11 04, ŠM s-kas 1925 01–1928 12 = 16 350 Lt (*b. 547, l. 45, 47, 54*).
24. Meerovičius, Salomonas, 1928.
25. Nastopka, Jaroslavas.
26. Pagirskaitė, Bluma.
27. Pall, Sara.
28. Rapoportas, Leiba.
29. Sabaitė, Olga, 1922–1925, valstybės s-kė 1925 05 01 = 2 000 Lt (*b. 818, l. 2*).
30. Segalovskaitė, Anna.
31. Salkrudas, Kalka, 1923–1925.
32. Pereiva, Jonas, valstybės mokslai, 1932.
33. Šlapoberskis, Dovydas (g. 1903 03 27, Kaunas), 1921–1925 (*b. 933, l. 4, 11*).
34. Šlesingeris, Aleksandras, 1932.
35. Šusteris, Volfas, 1923–1925.
36. Treu, B.
37. Varšavskis, Berelis, 1922–1923.
38. Vazbuckis, Mejeris Ješkus.
39. Vulfovičiūtė, Buna.
40. Hellermanas, Volfas.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 25, 63, 76, 93, 94, 100, 101, 106, 115, 117, 119, 127, 130, 131, 143, 144, 193, 200, 206, 233, 280, 281, 306, 456, 472, 474, 476, 486; ap. 9, b. 1117, l. 24; ap. 4, b. 1758, l. 241, 248, 299, 376.

Karaliaučiaus privati prekybos mokykla „Italijos naktis“ (vok. *Italiener Nacht*), 1923 m.

1. Azimauskaitė, Berta.
2. Bernšteinaitė, Sara, 1928.
3. Freinbergaitė, Eugenija.
4. Perl, Salomon.
5. Rabinovičaitė, Eugenija.
6. Vinsbergaitė, Rosa.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 53, 54, 214, 457, 489.

Mannheimo prekybos mokykla, 1923 m.

1. Grigas, Feinas.
2. Bermanas, Judelis, 1925.
3. Kaselis, Chaimas.
4. Kuperaitė, Sara.
5. Rimša, Antanas, 1922.
6. Stern, Mozė.
7. Šternas, Maksas.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 227, 286, 287, 668; b. 1752, l. 41.

Niurnbergo aukštoji prekybos mokykla, 1923 m.

1. Inflainskis, Vaclovas.
2. Rozenbliūmaitė, Ona.
3. Soloveičikas, Izaokas.
4. Šachnovskaitė, Rožė.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 336, 337, 386, 410, 494.

Štetino (Stetin) privati prekybos mokykla, 1923 m.

1. Ippas, Elisėjus.
2. Kaganas, Mošė.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 273, 930.

Žemės ūkio mokyklos

Bonos aukštoji žemės ūkio mokykla

1. Intriligatoris, Davidas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 334*).

Kylio (Kiel) pieninių centras

1. Maklenburgas, Belvederio aukštesnės pieninkystės ir gyvulininkystės m-klos mokytojas, 1927.
2. Nasvytis, 1927 (*Lietuvos mokykla, 1927, nr. 5, p. 148*).

Würtenbergische landwirtschaftliche Hochschule, Hohenheim
Viurtenbergo, Hohenhaimo aukštoji žemės ūkio mokykla

1. Jansenas, Leonas, 1923.
2. Katche, Povilas (g. 1905 01 18, Biržai, 1925 baigė Kauno prekybos m-klą. 1926/27 studijavo Karaliaučiaus univ. Ž. ū. inst.), pieninkystė 1927 10 29–1930 03 05, ten pat specializavosi 1930 11 26–12 31, pieninkystės ir sūrių gamybos praktiką atliko 1931 01 08–08 06 pieninkystės tyrimų inst. „Vangen-Allgon" (*b. 439, l. 9*).
3. Mikalauskas, Kleopas, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 243; b. 16, l. 189.

Freisingo žemės ūkio akademija

1. Totoraitis, Vincas, agronomija prieš 1905, studijas tęsė Miuncheno politechnikos ž/ūkio skyriuje, studijavo savo lėšomis ir P. Būčio paskolos pagrindu.

Meno mokyklos

Cvikau keramikos mokykla

1. Murauskas, A. 1933 (*f. 391 ap. 4 b. 1748 l. 8*).

Hochshule für Gestaltung (Dessau)
Desau aukštoji apipavidalinimo mokykla

1. Švipas, Vladas (g. 1900 11 10, Palevėnų k., Pušaloto vls. Pasvalio apskr.), tapyba, reklama, spaustuvių technika 1924 04–?, metus studijavo Drezdeno tapybos mokykloje „Der Weg – Neue Schule für Malerei", FM s-kas nuo 1924 05, 1926 persikėlė į Oldenburgo inžinerijos akad. (*b. 961, l. 12, 31*).

Drezdeno konservatorija

1. Vanagaitis, Antanas, muzika 1918 09 01–1923, ŠM s-kas 1920 01 01 (*b. 1017 l. 15*).

Meisterschule des deutschen Malerhandwerks, Hannover
Hanoverio taikomosios tapybos (dažymo) mokykla

1. 1. Klimaitis, Kristupas (prieš tai studijavo Berlyne), tapyba-paišyba 1936–1938, ŽŪM s-kas (*f. 391 ap. 4 b. 1758, l. 356*).

Karaliaučiaus konservatorija

1. Dymantaitė, Chaja Gita, 1922–1923.
2. Frizinskaitė, Julija, 1923.
3. Tubrauskaitė, T., 1925.
4. Veitemanaitė, L., 1932.
5. Vinkelšteinaitė, Basia, 1923.
6. Zakaitė, Ada, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 458, 483, 484, 489; ap. 9, b. 1117, l. 28; ap. 4, b. 1752, l. 71.

Štetino (Stetin) konservatorija

1. Zippaitė, Freidė, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 338*).

Kito tipo mokyklos

Bremeno A. M. Jansono moterų seminarija

1. Bredemeiraitė, Elžbieta, baigė prieš 1923, nuo 1924 01 01 mokytojavo Naumiesčio žydų progimn. (*Švietimo darbas, 1923, nr. 11–12, p. 862*).

Höhere rusische Schule zu Danzig
Dancigo aukštoji rusų mokykla

1. Rubinšteinaitė, Eta, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 90*).

Frankfurto prie Maino vaikų darželių seminarija

1. Perecaitė, Chana, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 17, l. 11*).

Feldkirchas, Šv. Juozapo institutas

1. Gineitytė, Jadvyga, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 17 l. 384*).

Šaltinis: Lietuvos Švietimo ministerijos pažymėjimai, išduoti Lietuvos piliečiams, studijuojantiems užsienyje užsienio vizai gauti – LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 27, 195, 254, 420, 428, 451, 563, 613.

Diakonissen- und Krankenhause Bethesda, Hamburg
Hamburgo privati Betezdos ligoninė

1. Stredich, Editha (g. 1920), gailestingoji seselė 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 84*).

Hanoverio privati mergaičių mokykla

1. Rogaitė, Bela, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 411*).

Hanoverio veterinarijos mokykla

1. Striukus, Stasys, ŽŪM s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 356*).

Ostpreusische Mädchen – Gewerbeschule, Königsberg

Karaliaučiaus mergaičių amatų mokykla

1. Glemžaitė, Michalina, 1930 (*Kauno apskr. ped. muziejus F-IV-c ap. 1, b. 52, l. 40*).

Karaliaučiaus Valterio Simono kurčiųjų mokykla, Karaliaučiaus vaikų darželių seminaras

1. Abelavičius, Simonas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 17, l. 233*).

Versuchs- und Forschungsanstalt in Kiel
Kylio mokslinio tyrimo institutas

1. Šležas, Antanas (g. Lakštinių k., Linkuvos vls., Šiaulių apskr.), sūrių gamybos technologija 1939, ŽŪM s-kas nuo 1939 07 1 (*b. 932, l. 2; b. 1114, l. 35–37*).

Pedagogikos kursai prie Marburgo universiteto

1. Draugelytė (Galdikienė), Magdalena pas prof. P. Natorpą tarp 1910–1914 (*Naujoji Vaidilutė, 1935, nr. 3, p. 132*).

Dvasinės mokyklos

Philosophische Lehrstahl Berchmanns Pullach bei München
Berchmano filosofijos įstaiga Pulache prie Miuncheno

1. Kelbis, Stasys, 1935.
2. Neverdauskas, Stasys (g. 1911 11 06, Vilkėnų dv., Švėkšna), 1934/35, 1935/36, 1937.
3. Kuprevičius, Pranas, 1935.

Šaltinis: Elenchus..., 1935, p. 207.

Autoriaus žiniomis, Vokietijoje 1900–1940 m. negalutiniais duomenimis studijavo 1057 registriniai studentai iš Lietuvos.

3.2 Lietuvos studentai Šveicarijos universitetuose

Universität Basel, Evangelischer Teologische Fakultät
Bazelio universitetas, Evang. teologijos fakultetas

1. Gunga, Jurgis, von Pliken (Litauen) (g. 19612 05 14, Smilgynų k., Selenų vls., Klaipėdos apskr. 1934 baigė Klaipėdos Laizės gimn., nuo 1934 studijavo VDU), 1936, 1939/37, 1937/38, 1938/39. ŠM s-kas nuo 1936 01 15.
2. Jaudžimis, Jurgis Alb. von Pipini (Litauen) (g. 1908 07 10, Papirų k., Klaipėdos apskr., 1936 10 20–1937 studijavo Vieno univ.), 1937/38 1939. Persikėlė į Ciuricho univ. ŠM s-kas nuo 1936 09 01.
3. Pariskis, Hirsch, Wilna, 1924/25.
4. Pauperas, Jonas, Suberkas (g. 1905 05 10, Seliniai, 1931 baigė VDU Evang. teologijos fak.), Pasirengimas profesūrai VDU pas prof. J. Wendlandą 1931/32–1933 daktaro laipsniu. VDU s-kas 1931 12 01–1933 09 01, dėstė VDU. Raštai: *Regimoji ir neregimoji bažnyčia* (1934), *Reformacijos veikėjai ir jų įtaka Lietuvoje* (1955).

5. Purvius (Purvinas), Albert, von Kollotun (Litauen) (g. 1914 06 24, Kalotės k., Klaipėdos k.), 1937/38, 1938/39. ŠM s-kas nuo 1936 09 01.
6. Rauba, Maksas (g. 1917 09 22, Sausgalių k., Šakunėlių vls. Šilutės apskr.), 1938, 1938/39. ŠM s-kas 1938 04 01–1939 08.
7. Sprogis, Vilius (g. 1916 07 30, Kuršlakiai, Klaipėdos r.), 1938–1939. ŠM s-kas 1938 04 01–1939 08.
8. Trakis, Hansas (g. 1912 06 02, Kuršelių k., Klaipėdos r., 1934 baigė Klaipėdos gimn., studijavo VDU), 1938/39, ŠM s-kas 1936 05 01–1939 09 05. Persikėlė į Ciuricho univ.

Universität Basel, Philosophische Fakultät

Bazelio universitetas, Filosofijos I fakultetas

Filosofijos ir istorijos skyrius

1. Dumčius, Jonas, Pikčiuriai (g. 1905 03 20, Pikžirniai, Šakių r.), klasikinės filologijos specializacija, 1929/30, 1931/31, 1931, 1932 pas antikinės kultūros tyrinėtojus prof. Jakobą Wackernagelį Erstą Pfuhl, Meilh. VDU s-kas 1929 10 15–1932 08 01, nuo 1932 VDU, nuo 1940 – Vilniaus univ. klasikinės filologijos dėstytojas, daug rašė antikinės kultūros temomis.
2. Feinberg, Julius, Kaunas, 1925/26.
3. Gelfeld, Rebeka, Wilna, 1936.
4. Genzel (geb. Swerdilin), Malka, Wilna, 1924, 1924/25.
5. Gurwicz, Freida, Wilna, 1923/24, 1924, 1924/25.
6. Kagan, Chaiem, Keidany, 1924/25.
7. Kagan Dawid, Maischagoly, Gt. Kowno, 1915, 1915/16.
8. Lassowsky, Wulf, Retowo, 1921/22.
9. Lint, Feiga, Litauen (Wilna), 1924, 1924/25.
10. Lipkin, Mose, Schaulen, 1929/30, 1930/31, 1931, 1932.
11. Melėnas, Mateušas, von Mazgaigalis (Litauen) (g. 1913 10 16, Mazgaigalio k., Naujamiesčio vls., Panevėžio apskr., 1933 baigė Panevėžio gimn., nuo 1934 studijavo VDU, nuo 1936 – Vienos univ.), 1938/39, persikėlė į Vilniaus univ., po karo mokytojavo Panevėžyje.
12. Newiasky, Moses, Kowno, 1922, 1924, 1924/25.
13. Newiaskis, Sorachas, 1923.
14. Nodel, Jankel, Wilna, 1924, 1924/25.
15. Paretzki, Elje, Wilna, 19623/24, 1924/25, 1930/31.
16. Romas, Ilje, Kaunas, 1924/25, 1930/31, 1931, 1932.
17. Sachs, Iztael, Retowo, 1919/20, 1924/25.
18. Sapir, Saul, Ukmergė, 1924/25.
19. Sarchis, Moses, Wilkomir, 1924/25.
20. Schoche, Lea, von Telsche, 1930, 1931, 1931/32.
21. Schoche, Leiba, von Telsche, 1930/31, 1931, 1932, 1936.
22. Schochet (geb. Musenson), Sara, Telsche, 1930/31, 1931, 1932.
23. Schabselbaum, Samuel, Telšiai, 1932.
24. Swerdlin, Matla, Wilna, Litauen, 1924.
25. Šapir (geb. Pall), Sara, Ukmergė, 10924/25.
26. Warschawtschik, Vera, Kowno, 1924, 1924/25.
27. Zarchi, Mose, dr. Wilkomir, 1929/30, 1931/31, 1932.
28. Zauberblatas, Beras, Schawli, 1930, 1930/31, 1931, 1932.
29. Zilberis, Berelis (g. 1901 04 14, Vilkaviškis, 1922 baigė Vilkaviškio žydų gimn., nuo 1922 studijavo Kauno, nuo 1923 – Karaliaučiaus univ.), filosofija, istorija, psichologija 1924–1929 12 14 daktaro laipsniu. Čia įvairius filosofijos kursus studijavo pas prof. Paulį Häberliną, Ernstą Dürr'ą, Karlą, Joelį ir kitus, 1931–1933 – Vilkaviškio žydų realinės gimn., nuo 1933 – Ukmergės žydų „Šviesos"

d-jos gimn., nuo 1934 – Raseinių žydų gimn. direktorius ir filosofijos propedeutikos, lotynų, vokiečių ir prancūzų k. mokytojas, rašė į *Vairą*, *Lietuvos aidą*.

Universität Basel, Philosophiche Fakultät II

Gamtos mokslų ir matematikos skyrius

1. Bielostockaja, Mnucha, Seirijai, 1924, 1924/25.
2. Golandas, Gercas, Rokischkis, 1929/30, 1930/31, 1932/33, 1933.
3. Hurwitsch, Chaia, Wilna, 1931/32, 1932.
4. Lechem, Benzian, Kowno, 1923, 1923/24, 1924/25.
5. Levitas, Moses, Tauroggen, 1929/30, 1930/31, 1931, 1932, 1932/33, 1933.

Universität Basel, nenurodyta ar I, ar II Filosofijos fak.

1. Jakubson, Neum, Wilna, 1898–1903.
2. Levin, Jona, Telschy, 1903/04, 1904.
3. Slaboszewicz, Josef, Kowno, 1898–1901.

Universität Basel, Rechts- und staatswirtschaftliche Fakultät

Bazelio universitetas, Teisės ir ekonomikos fakultetas

1. Benjakonsky, David, Wirballen, 1923/24.
2. Bernšteisn, Izrael, 1929 daktaro laipsniu.
3. Bilski, Hersch, Kowno, 1923/24, 1934, 1924/25.
4. Bloch, David, Wilna, 1923/24, 1924.
5. Dirmeikis, Bronislavas Tomas, von Raseiniai (g. 1910 01 24, Kražiai, 1930 baigė Kražių „Žiburio“ gimn., 1930–1934 VDU Teisės fak.), prekybos teisė 1935/36, 1936, persikėlė į Vienos univ., ŠM s-kas.
6. Gruzdas, Jokūbas, Kaunas, 1930/31, 1931.
7. Klimkeit, Martkin, von Voveriskiai (Litauen) (g. 1910 02 16, Voveriškių k., Agluonėnų vls. Klaipėdos k., 1932 baigė Klaipėdos gimn., 1933–1938 VUU Teisės fak.), Klaipėdos krašto administracinės teisės specializacija 1938/39, VDU s-kas nuo 1938 11 01.
8. Konikoff, Aleksander, Memel, Litauen, 1935 daktaro laipsniu.
9. Kupitz, David, Kaunas, 1924/25.
10. Liasauskis, Abraham, Aleksota (Litauen), 1923/24, 1924, 1924/25, 1930.
11. Rosenfeld, David, Vilkoviskis, 1930/31, 1931.
12. Rudaschewski, Mendel, Wilkomir, 1931/22, 1922/23, 1923, 1923/24.
13. Veržbovičius, Levas, 1929 daktaro laipsniu.

Universität Basel, Medizinische Fakultät

1. Aisinbud, Chaim Benzian, Ponewesch, Gt. Kowno, 1913/14–1915/16.
2. Alperowitsch, Jankel Siskind, Kupischky, 1913/14–1915/16.
3. Aleksotskis, Hirsch, Wirballen, 1928, 1930/31–1933/34.
4. Bendet, Abraham, Nowoalexandrowsk, Gt. Kowno, 1908/09–1910.
5. Berent, Damuel, Wilna, 1927/28–1932/33.
6. Berkmann, Peisach, EWilna, 1919/20–1924/25.
7. Bermann, Mojssej Seman, Uziany (Gt. Kowno), 1909/10–1910/11.
8. Berzak, Judel, Wilna, 1930/31, 1931.
9. Birsowsky, Ephraim, Wilna, 1914–1915/16.
10. Bloch, Sima, Wilna, 1924/25.

11. Blumowitsch, Joseph, Wilna, 1913/14–1915/16.
12. Boltupski, Abraham, EWilna, 1923/24, 1924.
13. Chodos, Boruch Isaak (g. 1905 101 30, Kaunas, 1923 baigė Kauno gimn.), 1923/24–1929 daktaro laipsniu.
14. Deutsch, Moses, Esheriai (Litauen), 1924/25, 1930/31, 1931/32.
15. Dubrovič-Schmidt, Clara, von Schaulen, 1938/39.
16. Elert, Benjamin, Neustadt (Litauen), 1933, 1933/34.
17. dr. Epstein, Moses (g. 1905, Šiauliai, 1923 baigė Daeigo gimn. Latvijoje), 1923/24–1933, daktaro laipsniu, 1930–1933 specializavosi Šveicarijos klinikose, 1933 grįžo į Lietuvą.
18. Esros, Leon, Wilna, 1922/23, 1923, 1924/25.
19. Galant, Leiba, Mariampol, 1924, 1924/25.
20. Dania, Wilna, 1923/24, 1924, 1924/25.
21. Garkawi, Isaak, Wilna, 1920/21, 1923, 1924.
22. Gelfeld, Rebekka, Wilna, 1923/24–1931.
23. Genzel, Juljan, Wilna, 1920/21–1924/25.
24. Genzel (geb. Swerdlin), Matla, Wilna, 1924, 1924/25.
25. Gerle, Georg, Wilna, 1924/25.
26. Germann, Jakobus, Echereni (Litauen), 1924/25.
27. Gerschenowitsch, Henoch, Wilna, 1924/25–1931/32.
28. dr. Gitel, Elias, Wilna, 1923/24–1931.
29. Gleser, Moses, Wilna, 1913/14–1915/16.
30. Golach (geb. Sissin), Rosa (g. 1895 08 21, Berdianskas, 1925–1928 studijavo mediciną VDU), 1928/29, 1930/31, 1931 daktaro laipsniu, 1931–1935 Ženevos klinikos ausų, nosies ir gerklės skyriaus asistentė, nuo 1935 02 25 – Paryžiaus ginekologinės klinikos „Hospoital Broca“ asistentė, nuo 1936 Kauno žydų ligoninės gydytoja.
31. Golandas, Gercas (g. 1910, Rokiškis, 1929 baigė Panevėžio žydų gimn.), 1929–1935 07 17, nuo 1937 05 25 daktaras, išrado metodą glykogenų skaičiui mažuose žmogaus kraujo kiekiuose nustatyti. 1936 05–1937 08 Frutigeno (Berno kantonas) apskrities ligoninės vyr. gydytojo asistentas, nuo 1937 Lietuvos kariuomenės gydytojas.
32. Gorfunkel, Morchel, Wolkowischki (Gt. Suwalki), 1913/14, 1914, 1914/15, 1915.
33. Grajewsky, Daniel, Kowno, 1913, 1913/14, 1914.
34. Grinberg, Zelmann, von Schaulen (g. 1912 09 04, Šiauliai, 1932 baigė gimn. Vienoje), 1932–1937 12 daktaro laipsniu, 1939 – Ciuricho univ. Rentgenologijos inst. asistentas, 1939 grįžo į Lietuvą.
35. Gutwitsch, Jakob, Wilna, 1927/28, 1930, 1930/31.
36. Gurwitsch, Leja, Eirogole (Litauen), 1924, 1924/25.
37. Guttmann, Juda, Polangen, 1907.
38. Guttmann, Judel, von Kowno (g. 1900 02 15, Tauragė, 1922/23 studijavo mediciną VDU), 1923/24–1930/31 daktaro laipsniu, nuo 1931 02 28 – Šafhauseno (Šveicarija) ligoninės „Breitenau“ asistentas, į Lietuvą grįžo 1940.
39. Gutmann, Leon, Polangen, 1907.
40. Hurwitsch, Chaia, Wilno, 1931/32, 1932/33.
41. Ipp, Isaak, Kowno, 1914/15, 1915, 1915/16.
42. Judelewitsch, Fera, Janow (Jonava), Litauen, 1924, 1924/25.
43. Kaganowitsch,-Lewinsohn, Malka, Paschwenty, 1924, 1924/25.
44. Kaplan, Samuel, Wilna, 1927/28, 1930/31–1933.
45. Karpus, Hermann, voln Memel, Polangen, Litauen, 1933, 1933/34–1937/38.
46. Katz, Owsej, Nowo-Wilejsk, Gt. Wilna, Loitauen, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1922/23, 1923, 1923/24, 1924, 1924/25.
47. Kiweliowitsch, Moses, Oschnany (Gt. Wilna), 1913, 1913/14, 1914, 1914/15.
48. Klibansky, Aroln (g. 1897 11 15, Kaunas, 1917 baigė Rezanės prekybos m-klą), 1923–1928 daktaro laipsniu.

49. Klingmanas, Ilja, Kaunas, 1924/25.
50. Kobrinsky, Josef, Wilna, 1923/24, 1924/25.
51. Kopelowitsch, Jankel, Kowno, 1924/25.
52. Kowalski, Israel, Wilno, 1925, 1930/31–1936/37.
53. Kowienski, Hirsch, Wilna, 1926, 1930, 1930/31, 1931/32.
54. Kremer, Aron, Wilna, 1923, 1924, 1924/25.
55. Lanzenowsky, Grigory, Wilna, 1920, 1922/23–1924/25.
56. Lassowsky, Wulf, Retowo, 1921–1924/25.
57. Lawrinowitsch, Franz, Wilna, 1908/09, 1909.
58. Lazarew, Mozes, Wilna, 192324, 1924/25, 1930/31.
59. Leibowicz, Mendel, Wilna, 1923.
60. Liasowsky, Abram, 1923.
61. Ligum, Jerachmiel, Kowno (g. 1906, Kaunas, 1923 baigė Kauno gimn.), 1923–1929 daktaro laipsniu, nuo 1931 studijavo VDU, nuo 1933 – Žagarės mst. gydytojas.
62. Lenin, Jokob, Wilna, 1924/25.
63. Lewinson, Mark, Wilna, 1925, 1930/31–1935/36.
64. Milstein, Ilja, Wilna, 1923/24, 1924/25, 1930/31.
65. Minkewitsch, Marijan, Marrjampol, 1908 daktaro laipsniu.
66. Nowicki, Samuel, Schaulen, 1922, 1922/23–1932.
67. Pauziskis, Oskar, Wirballen (g. 1903 01 27, Virbalis, 1923 baigė Virbalio žydų gimn.), 1923/24–1930 daktaro laipsniu.
68. Petkun, Ssaak, Wilna, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16.
69. Plungian, Morduck, Wilna, 1912, 1912/13.
70. Pubko, Izrael, Wilna, 1932, 1932/33.
71. Puliarewitsch, Hirsch, Janiski, 1923/24, 1924/25, 1930/31, 1931, 1932.
72. Ratner, Samuel, Wilna, 1925/26.
73. Reichmann, Hein, Tauroggen (Litauen),1933, 1933/34.
74. Romanowski, Anton, Wilna, 1914/15, 1915, 1915/16.
75. Rudaševskis, Mendelis, 1923.
76. Sachs, Izrael, Retowo, 1919/20–1924/25.
77. dr. Sandler, Abraham, Keidany, 1923, 1923/24, 1924/25, 1930/31–1932/33.
78. Schabad, Josef, Wilna, Litauen, 1921/22, 1922/23.
79. Schapiro, Samuel, Wilna, 1931/32.
80. Schirwind, Boris, Wilna, 1908/09, 1909.
81. Schnur, Chiel Meier, Wekschnia (Gt. Koeno), 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16.
82. Schuster, Abram, Wilna, 1923/24, 1924/25.
83. Schwarz, Schlema, Wilna, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16.
84. Segalauskas, Josef, Kaunas, 1924/25, 1930.
85. Siew, Wilhel m, Schawli (Gt. Kowno), 1907/08, 1908, 1908/09.
86. Sinuk, Leib, Wilna, 1923/24, 1924/25.
87. Slabok, Marjan, Laischewo (Litauen), 1923/24, 1924/25.
88. Smolinski, Leon, Kaunas, 1924/25.
89. Stein, Tischa (g. 1896, Šiluva, Raseinių r., 1914 baigė Vilniaus Vinogradovos gimn., 1916–1919 Radviliškio pradžios m-klos mokytoja, nuo 1922 studijavo VDU), 1924–1929 daktaro laipsniu, kurį laiką dirbo Kauno žydų ligoninėje, nuo 1930 – Šiluvos mst. felčerė.
90. Stössel, Abraham, Wilna, 1905.
91. Szlifer, Dweyra, Wilna, Ukmergė, 1922/23–1932/33.
92. Tscherny, Abo, Wilna, Litauen, 1920, 1921/22, 1922/23.
93. Veičteinas, Boruchas, 1924–1925.
94. Weinstein, Rachmiel, Kamajai, 1929/30, 1930/31, 1931–1934/35.
95. Weisberg, Markus, Mariampol, 1906/07, 1907.

96. Wittendorf, Tuwi, Wilna (g. 1892 09 10, Vilnius, 1914 baigė Panevėžio realinę gimn.), 1919–1926 daktaro laipsniu, 1926 10–1927 02 stažavosi Bazelio univ. poliklinikoje, 1927–1928 – Londono „St. Mary's" ligoninės asistentas, 1930–1932 – Strasbūro medicinos klinikos asistentas, 1932 04 grįžo į Lietuvą.
97. Volpe (geb. Preiskel), Berta, Kaunas (g. 1900 05 28, Kaunas), 1925–1930 daktaro laipsniu.
98. Wolotzki, Ilja, Swenzaini, Litauen, 1926/27, 1930/31, 1931, 1932/33, 1936.
99. Wolpianska, Lia, Wilna, 1923/24, 1924, 1924/25.
100. Woronowsky, Chaim, Wilno, 1933, 1933/34, 1936.
101. Zimbelmann, Benjamin, Taurogen, 1921/22, 1922/23, 1923, 1923/24, 1925.
102. Zinmann, Razalel, Swenziany, 1922/23, 1923, 1924, 1924/25.

Šaltinis: Personal–Verzeichnis der Universität Basel, ihre Behörden, Lehrer, Studierenden, akademischen Sammlungen, Anstalten, Kliniken und Seminare, 1899/1900–1940.

Universität Bern, Philosophische Fakultät

Berno universitetas, Filosofijos fakultetas

1. Alexanderoff, Leiba, Wilna, 1904/05.
2. Aizebstadt, Isaak, Wilna, 1902/03, 1903, 1930/04, 1904.
3. Anzelewitz, Chaim, Wilna, 1900, 1900.01, 1901, 1901/02, 1902/03, 1903, 1903/04, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07.
4. Aronberg, Rachel, Wilkowischken, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912.
5. Aronowicz, Owsei, Kowno, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08 daktaro laipsniu.
6. Aronstamm, Ber, Ponewesch, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09.
7. Avigael, Josef Leib, Wiljampol, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09.
8. Bowkiewicz (Baukytė), Wanda, 1905–1910.
9. Behman, Josef, Wilna, 1899–1902/03.
10. Bobtelsky Žalko Mordchel, Litauen (Wladislawo), gamtos mokslai, 1912, 1921/22.
11. Boruchow, Aron Michel, Wilna, 1899/1900–1905/06.
12. Boruchow, Markus, Wilna, 1904/05–1905/06.
13. Boruch, Isaak, Tauroggen, 1900/01–1906.
14. Broderson, Hitla, Kowno, 1902.
15. Brudny, Aisik, Wilno, 1911/12–1914.
16. Chasan, Moses, Wilna, 1907/08–1910.
17. Chaimson, Malka, Wilna, 1908–1909.
18. Cheim, Ida, Szagarren, 1906–1909.
19. Chmelewsky, Chaim, Wolkowischki, 1913/14.
20. Didžiulytė-Mickevičienė, Vanda (slapyv. Šermukšnė), laisva klausytoja, 1903–1905.
21. Eliaschewitz, Isaak, Kowno, 1904/05–1907/08.
22. Eljaschoff (Veisbartienė), Esther, Kowno (g. 1878, Kaunas, 1895 baigė Kauno gimn., 1915 – Bestuževo filosofijos kursus Peterburge), filosofija 1904–1905 daktaro laipsniu. Nuo 1925 Kauno „Draugijos aukštajam mokslui žydų tarpe skleisti" vedėja, nuo 1918 Peterburgo ped. inst. dėstė visuomenės mokslų metodologiją ir logiką. 1913 kartu su B. Stolpneriu ir E. Radlovu išleido *Filosofijos žodyną* (*Philos. Lexicon*, 1913), lietuvių spaudoje rašė meno kritikos klausimais.
23. Eljaschoff, Moses, Kowno, 1897/98–1901/02.
24. Ettinger, Benjamin, Kowno, 1913–1914.
25. Friedstein, Dora, Kowno, 1906/07, 1907.
26. dr. Felsteinas Cemachas (g. 1883), studijų data nenurodyta.

27. Eisenstadt, Morduch, Litauen, 1901/02–1904.
28. Garmus, Antonius, Wilna (g. 1881 02 19, Tursonas, Kauno r., baigė Liepojos gimn., studijavo Kijevo univ.), 1908–1910, 1910/11–1912/13, nuo 1926 02 25 VDU Vidaus ligų įvado katedros j. asistentas.
29. Gaudesschius, Stanislaus, Kowno, 1907/08–1909.
30. Ginsburg, Aron, Szwienziany, 1904/05–1907/08.
31. Ginsburg, Fanny, Wilna, 1903/04, 1904.
32. Golach, Benjamin, Oniksty, 1906/07.
33. Goldmann, Michael, Wilna, 1900, 1900/01.
34. Grigaitis, Pius, lic. jur., Suwalki, 1911–1912/13.
35. Grungard, Isaak, Wirbalis, gamtos mokslai, 1933, 1935/36.
36. Gubnder, Jankel, Wilna, 1906/07.
37. Gurland, Aron, Wilna, 1899/1900–1906.
38. Gurland-Eljaschoff, Esther, Kowno, 1906.
39. Gurwitsch, Morduch, Wilna, 1904/05, perėjo į Teisės fak.
40. Halewy-Rabinowitsch, Samuel, Wilna, 1906/07–1910/11.
41. Helmann, Mowscha, Wilna, 1898/99.
42. Hurwitsch, Hursch, Wilna, 1906/07, 1907.
43. Jacopmann-Jacopsohn, Wulf, Wilna, 1904–1907.
44. Dr. Ichok, Grischa, Litauen (Mariampol), hum. m., 1918, 1919/20.
45. Jaffe, Berko, Wilkowischken, 1907.
46. Jaffe, Chaja Enta, Wilkowischken, 1907/08 – 1908/09.
47. Jaffe, Chaim, Wilkowischken, 1905–1910/11.
48. Jappu, Chana, Wilkawischken, 1907–1911.
49. Jappu, Mera Riwa, Wikkowischky, 1906–1907.
50. Jochelmann, David Schlioma, Wilna, 1900/01–1905/06.
51. Jochelson, Waldemar, Wilna, 1898/99, 1899.
52. Joffe, Abram, Tauroggen, 1904/05–1907/08.
53. Joffe, Jakob, Wilkowischken, 1905–1914.
54. Joffe, Isaak, Kowno, 1905–1910 daktaro laipsniu.
55. Joffe, Hendel, Wilkowitschken, 1905–1906/07.
56. Jucaitis, Pranas (g. 1896 12 05, Kiaulynių k., Vilkaviškio r., 1915 baigė Suvalkų gimn.), chemija 1919, persikėlė į Fribūro univ.
57. Iwanter, Meyer, Wilna, 1905/06–1921/22.
58. Kahan, Ilja, Kowno, 1907/08, 1908.
59. Kahan, Mark, Kowno, 1906–1909/10.
60. Kasperowicz, Konrad, Wilna, gamtos mokslai 1900–1901.
61. Katz, Oscher, Wilna, 1904/05–1907.
62. Klatzkin, Jakob, Mariampol, 1903–1904/05.
63. Kopelsohn, Cemach, Ponewesch, 1898/99–1900/01.
64. Kosenberg, Eliasch David, Wilna, 1912/13, 1914.
65. Kretschner, Gitel, Wilna, 1905/06, 1906.
66. Lalis, Anton, Chicago, 1906/07.
67. Lass, Ewa, Wilna, 1900/01, 1901.
68. Levin, Ida, Wilna, 1900/01–1901/02.
69. Levin, Jona, Telschy, 1904/05–1911/12 daktaro laipsniu.
70. Dr. Josewph, Wilna, 1914.
71. Levinsohn, Ester Reisa, Wilkowischken, 1906–1911.
72. Linde, Isidor, Keydani, 1885/86–1887.
73. Lipmann, Aron, Wilna, 1908–1925.
74. Lipmann, Sarah, Wilna-Litauen, 1919, 1921/22.

75. Margolis, Salomon, S. Kalwaria, 1885/86–1887.
76. Marcuson, Maria, Wilna, 1903/04–1904/05.
77. Marmor, Kalman, Meischagol, 1899.
78. Melamed, Samuel Max, Wolowischky (g. 1885, Vilkaviškis), filosofija 1903/04–1908 daktaro laipsniu. Nuo 1911 laikraščio *Žydų kronika* (angl. *Jewish Cronicle*) redaktorius Londone, vėliau Čikagoje leido ir redagavo žurnalus *Refleksas* (angl. *The Reflex*), *Sargybinis* (angl. *Sentinel)* ir kitus. Raštai: *Der Staat im Wandel der Jahrtausende*, Stuttgart, 1911; *Psychologie des jüdischen Geistes*, Berlin, 1914; *Gestalten und Schatten,* Berlin, 1914; *Theorie, Ursprung und Geschichte der Friedensidee*, Stuttgart, 1909 (disertacija) ir kt.
79. Mickevičius (Kapsukas), Vincas (slapyv. Paukštaitis), laisvas klausytojas, 1905.
80. Mirkin, Itzig, Datowo, 1899/1900–1901.
81. Miecevičius, Kazimir, Schaulen (g. 1902 04 07, Čikaga, baigė Šiaulių gimn., nuo 1921 mokytojavo Kelmėje, Rokiškyje), fizika, matematika, astronomija 1928–1933 daktaro laipsniu. Nuo 1933 09 01 dėstė matematiką Kretingos pranciškonų gimn.
82. Mytnikowitsch, Abram, Wilkomir, 1901–1902.
83. Mizkun, Isaak, Wuilna, 1904/05.
84. Müllner, Aron, Kowno, 1904/05–1906.
85. Nachimsohn, Benjamin, Kowno, 1908/09–1910, perėjo į Teisės fak.
86. Nowogrodsky, Benjamin, Wilna, 1908–1909/10.
87. Petrulis, Joseph, Kowno, 1900, 1900/01, 1901/02, 1902, 1902/03, persikėlė į Paryžiaus univ.
88. Petrulytė, Julė, Audra, Litauen, hum. m. 1929/30, 1930/31.
89. Rabin, Marcu, Kowno, 1901/02, 1902, 1903.
90. Rabinsohn, Markus, Kowno, 1903, 1903/04.
91. Rabinowitsch, Lydis, Kowno, 1889/90, 1890.
92. Rabiniwitsch, Moses, Wilno, 1905/06, 1906.
93. Rittenberg, Rachel, Kowno, 1904/05, 1905.
94. Rontal, Rachel, Wilno, 1889/90, 1890.
95. Rosenberg, Chaja, Kowno, 1898/99–1901/02.
96. Rosenfeld, Samuel, Kowno, 1899–1902/03.
97. Sackheim, Moses, Kowno, 1908–1911/12.
98. Sakėlaitė, Gabrielė, 1905–1909.
99. Samelson, Minna, Kowno, 1897–1899/1900.
100. Schamschon, Jakob, Kowno, 1907–1912.
101. Schaulis, Georg, Kowno (g. 1879 05 05, Balsėnai, Klaipėdos r., 1903–1904 redagavo *Varpą* ir *Ūkininką*), ekonomika 1903/04–1911/12 daktaro laipsniu. Vienas iš lietuvių stud. d-jos „Sandora“ organizatorių, „Žiburėlio“ s-kas, 1914–1915 redagavo *Lietuvos žinias*, 1918–1923 Lietuvos atstovas Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje, 1927–1931 – Vatikane.
102. Schlager von (Šliogeris), Anton, Kowno, 1902/03–1905/06.
103. Schmidt, Esther, Wilna, 1900–1901.
104. Schmuckler, Aron, Kowno, 1919/20.
105. Seidel, Moseas, Kowno, 1908–1912.
106. Silberstrom, Sunter, Wilna, 1900.
107. Dr. Sintowsky, Elias, Wilkowischken, 1907–1911.
108. Stefanowicz, Czeslaw, Kowno 1900/01–1904/05.
109. Stif, Nuchin, Kowno, 1904/05, 1905.
110. Stioloff, Meyer, Wilna, 1902–1911/12.
111. Strasburg, Boris, Kowno, 1905/06–1909/10.
112. Strasburg, Meyer, Kowno, 1901, 1904/05.
113. Untulis, Bronislaus, Rumschaizy, 1906/07, 1907.
114. Tumėnas, Justas, 1908, studijas tęsė Dijon (Prancūzija).
115. Wainstein, Gdaly, Wilna, 1907/08.

116. Wasserdam-Altschul, Scheina, Kowno, 1909.
117. Weissberg-Baratz, Chaja Kowno, 1904/05, 1905.
118. Wiemer, Margarita, Tauroggen (g. 1902 Garliava, 1922–1924/25 studijavo užsienio kalbas Karaliaučiaus univ., 1922–1925 Lietuvos pramonės ir prekybos banko s-kė.
119. Wilkansky, Izko, Wilna, 1904, 1904/05.
120. Vogel, Jeremias, Tauroggen, 1906, 1906/07.
121. Volfson, David, Memel, 1900–1901/02.
122. Zunser, Marie, Wilna, 1905.
123. Zwonkin, Isidor, Litauen, 1904/05–1909 daktaro laipsniu.

Šaltinis: Universität Bern. Behörden, Lehrer und Studierenden 1886...1940.

Uniwersität Bern, Rechts- und staatswirschaftliche Fakultät

Berno universiteto Teisės ir ekonomikos fakultetas

1. Aleksandrowitz, Rael, Jurbarkas, 1924/25.
2. Aronowsky, Sebast. Samuel, Wilna, 1913, 1913/14, 1914.
3. Bialozky, Judel Leiba, Litauen, Simnas, 1925.
4. Birger, Hillel, Kowna, 19624/25.
5. Bridžius, Kasimir, Batschkischki, Litauen, 1924/25–1931/32.
6. Chitro, Salman, Dissna, Litauen, 1907, 1919/20–1924/25.
7. Čepas, Vytautas, Kaunas, 1938, 1938/39.
8. Duschnitzky, Selman, Kowno, 1924/25.
9. Gerutis, Albertas, Kaunas (g. 1905 07 21, Ryga, 1924 baigė gimn., nuo 1924 studijavo Kauno, o nuo 1928 Berlyno univ.), 1932, 1932/33, 1933 daktaro laipsniu. Nuo 1933 Klaipėdos gubernatūros spaudos referentas, vėliau – patarėjas, vienas iš Prekybos inst. Klaipėdoje steigėjų, Lietuvos pasiuntinybės Berne tarnautojų, rašė į Šveicarijos laikraščius: *Bund*, *Basler Nachrichten*, *Neue Züricher Zeitung*.
10. Grigaitis, Pius, Suwalki, 1907/08–1910/11, perėjo į Filosofijos fak.
11. Grigausas, Samuel, Kėdainiai (g. 1900 01 29, Kėdainiai, 1918 baigė gimn. Charkove), 1924–1926 daktaro laipsniu. Nuo 1928 studijas tęsė VDU Teisės fak. Teisiniam darbui Klaipėdos krašte pasiruošti persikėlė į Heidelbergo univ.
12. Gutewitsch, Morduch, Wilna, 1905, 1905/06.
13. Gutman, Geischel, Kaunas, 1925–1931 daktaro laipsniu.
14. Heselsonas, Leiba, Kuršėnai, 1929/30, 1931/32 daktaro laipsniu. 1938 dėstė hebrajų kalbą Kauno II žydų gimn.
15. Janulaitis, Augustin (slapyv. Garbinaitis), Sutkun (g. 1878 03 19, Malavėnai, Šiaulių r., 1896–1900 studijavo Maskvos univ.), 1903/04, 1905/06. 1919–1925 Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo teisėjas, nuo 1924 – pirmininkas, nuo 1922 VDU profesorius. Raštai: *Simonas Daukantas* (1913), *Žydai Lietuvoje* (1923), *Vyriausiasis Lietuvos tribunolas XVI–XVIII amž.* (1927) ir kiti.
16. Joffe, Hendel, Wilkowischken, 1907.
17. Kahan, Ilja, Kowno, 1909–1912.
18. Komisaruk, Benzin, Kaunas, 1921/22.
19. Leibovitz, Gutt. Panevėžys, 1924, 1924/25.
20. Leonas (Kaierienė), Anna (prof. P. Leono dukra, g. 1898–1958 Kaune), Schawlen), 1919/20, 1921/22, redagavo *Darbo visuomenę* 1935.
21. Lišauskas, Vladas (g. 1899 11 17, Virbalis), ekonomika 1925/26, 1929 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1925 01–1928 12 01 = 16 350 Lt.
22. Lurje, Marie, Schawli, 1907.
23. Meškauskas, Petras (g. 1897 03 16, Panevėžys), politinė ekonomija 1924, persikėlė į Fribūro univ., ŠM s-kas nuo 1924 10 15.

24. Millner, Simon, Schidlowa, 19604, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907.
25. Rijeris, Benjaminas (g. 1893 04 28), baigė 1926, nuo 1927 – Tauragės žydų gimn. mokytojas (*f. 391, ap. 2, b. 2922*).
26. Schermann, Dawid, Ponewiesch, Litauen, 1924, 1924/25.
27. Sidzikowski, Waclowas, Litauen (Schaudine, tuometinis Lietuvos pasiuntinys Berne), 1919/20, 1921/22
28. Silberfarb, Moses, Kowno, 1909, 1909/10, 1910.
29. Sintowsky, Elias, Wilkowischken, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909.
30. Smogas, K., 1927.
31. Sruoga, Kazys (g. 1899 03 16, Barbonų k., Vabalninko vls. Biržų apskr., 1918 baigė Panevėžio realinę gimn., lankė Kauno Aukštųjų kursų juridinį skyrių, studijavo Berlyno, Viurcburgo univ. ir St. Galeno Aukštojoje prekybos m-kloje), specializacija ruošiantis VDU profesūrai politinės ekonomijos srityje 1926–1929 07 16 (su pertraukomis) daktaro laipsniu, ŠM ir FM s-kas. Nuo 1929 FM Finansų departamento referentas, nuo 1932 – savaitraščio *Verslas* redaktorius. Raštai: *Amatų klausimas Lietuvoje* (1936).

Šaltinis: Universität Bern. Behörden, Lehrer und Studierenden 1886...1940.

Universität Bern, Medicinische Fakultät

Berno universitetas, Medicinos fakultetas

1. Adolsky, Aron, Wilna, 1913/14, 1914.
2. Alstadt, Tamara, Kowno, 1907/08.
3. Aronsohn, Mera, Kowno, 1902/03–1906.
4. Bass-Scheina, Kowno, 1909/10–1913 daktaro laipsniu.
5. Beinaschewiwitz, Feiga, Kowno, 1904/05–1910.
6. Bengen, Theodosia, Wilna, 1904/05–1909.
7. Bermanaise, Berta, Litauen, 1932/33, 1933.
8. Bialozky, Judel Leiba (g. 1889 11 18, Simnas, 1912 baigė Gardino gimn., studijavo Karaliaučiaus univ., 1913–1923 su pertraukomis), 1912–1929 daktaro laipsniu. 1930–1940 Balbieriškio mst. gydytojas.
9. Berlin, Josef, Litauen (Białystok), 1919/20.
10. Bloch, Judith, Wilna, 1904/05–1907/08.
11. Brick Merie, Plungiany, 1907/08–1913.
12. Buschanskaja, Elka Freida, Wilna, 1907, 1907/08.
13. Celinska-Schaulis, Kazimiera, Kaunas, 1911/12, 1919/20, 1938, 1938/39.
14. Chasan, Moses, Wilna, 1910/11–1913.
15. Daiches, Pessis, Wilna, 1902–1903/04.
16. Danjuschewskaja, Raissa, Wilna, 1900/01–1902.
17. Dembo, Fanny, Kowno, 1886/87, 1887, 1890.
18. Eisenstadt, Saul, Wilna, 1911/12.
19. Eliaschewitz-Gurwitsch (Gurewitsch), Reisa, Kowno, 1903/04–1914.
20. Elperin, Scheina, Kowno, 1908–1913/14.
21. Epstein, Anna, Wilna, 1885/86–1887.
22. Epstein, Salomon, Wilna, 1913/14, 1914.
23. Fain, Guta Lea, Kowno, 1903/04–1909.
24. Fain, Schora Mickla, Schawlis, 1907/08–1912.
25. Freid, Chaim, Wilkowischken, 1912–1914.
26. Fried, Awigder, Wilna, 1914.
27. Friedmann, Jonathan, Ponewesch, 1923/24, 1924/25.
28. Friedstein, Leontine, Kowno, 1906/07, 1907/08.

29. Galina, Rachil, dr. Phil., Grodno (Litauen), 1919/20–1936/37.
30. Galkus, Bronislawa, Kowno, 1904/05–1908.
31. Dr. Phil. Garmus, Antonius, Wilna, 1913–1914, 1938, 1938/39.
32. Geffen, Goda, Kowno, 1902/03–1904/05.
33. Giedmin (Gedminaitė), Bronislawa, Kowno, 1903/04. Studijas tęsė Lozanos univ.
34. Gilach, Benjamin, Oniksty, 1906/07–1911/12.
35. Gordon, Dwora, Wilna, 1899/1900–1902.
36. Gordon, Theresa, Wilnius, 1902/03–1905/06.
37. Gordon, Rachil, Kowno, 1889.
38. Greifmann, Mordko, Kowno, 1914.
39. Gurwitsch, Abraham, Panavėžys, 1919/20.
40. (H)Gurwitsch, Sophie, Kowno, 1886/87–1888/89.
41. Hurwitsch, Hirsch, Wilna, 1906/07–1911.
42. Jaffe, Basja, Wilkowischken, 1909–1914.
43. Jaffe, Berko, Wilkowischken, 1907/08–1911.
44. Jaffe, Chaja Enta, Wilkowischken, 1908/09–1914.
45. Janulaitis, Weronika (slapyv. Ieva), Chavli, 1903/04, 1905.
46. Jappu, Chana, Wilkowischken, 1911/12–1914.
47. Jaschunskaja, Deborah, Wilna, 1906–1912.
48. Jaschunsky-Wasserdamm, Scheina, Kowno, 1905/06–1908/09.
49. Jochel, Anna, Poniewesk, 1907/08–1908/09.
50. Joffe-Wasserdam, Rosa, Tauroggen, 1905/06–1907/08.
51. Ischok, Dawid, Mariampol, 1905.
52. Inwanter, Meyer, Wilna, 1900–1904/05.
53. Kamber, Alexander, Kaunas (g. 1912 08 06, Vilnius, 1921–1931 baigė Berlyno valst. gimn., 9 semestrus studijavo mediciną Berlyno univ.), 1935/36, 1936 daktaro laipsniu, Lietuvoje dirbo karo gydytoju.
54. Kamber, Ita Pauline, Kowno, 1907.
55. Kaganas, Giršas Bernh, Litauen, 1937.
56. Kanas, Samuelis, Pašvietinis (g. 1907 08 10, Pašvitinys, 1926 baigė Virbalio žydų gimn.), 1927–1934 daktaro laipsniu. Kurį laiką praktikavosi Berno univ. klinikoje Vidaus ligų skyriuje.
57. Kantor, David Hersch, Litauen (Jagory), 1919/20.
58. Klupt, Sarah, Wilno, 1903/04–1906.
59. Koiransky, Eugenie, Wilna, 1897/98–1903/04
60. Kolodner, Berko Ber-Wolf, Litauen (Krynki), 1914, 1919/20.
61. Koppelsohn, Helene Ginda, Wilna, 1906/07–1911/12.
62. Kosakowsky (Kazakauskaitė), Victoria, Kowno, 1902/03, 1903, 1904, 1904/05, 1905.
63. Kowarski, Anna, Wilna, 1899/1900, 1900, 1900/01.
64. Kowner, Esphyr, Wilna, 1904/05–1912.
65. Kuksches, Golda, Wilna, 1902–1903/04.
66. Kulikowska, Helene, Grodno (Lith.), 1904–1906/07.
67. Kuschlianskaja, Doba, Wilna, 1902/03, 1903/04.
68. Lackermann, Jewno, Wilna, 1912/13–1914.
69. Lapin, Leiba, Chalschany, 1913, 1913/14, 1914.
70. Lensky, Joseph, Wilna, 1911–1913/14.
71. Lewin, Esther, Wilno, 1901/02–1906/07.
72. Levitanas, Michelis, Litauen (g. 1913 08 29, Čechanovic mst., Bielsko vls., 1932–1935 studijavo mediciną Londono univ.), 1936/37, 1937/38 daktaro laipsniu (1939). Dirbo Berno ligoninės Rentgeno inst., Kauno žydų ligoninės gyd.
73. Lipmann, Abram, Wilno, 1920/21, perėjo į Filosofijos fak.
74. Lipmann, Wolf, Wilna, 1913/14, 1914.

75. Lipschicas, Salomonas, Kuršėnai (g. 1904, Kuršėnai, 1926 baigė Panevėžio žydų gimn., 1926–1928 studijavo mediciną VDU), 1928–1931/32 daktaro laipsniu.
76. Lipschitz, Leiser, Schawli, 1905–1908.
77. Losinsky, Alex. Lithauen, 19603/04, 1904, 1904/05.
78. Lurje, Marie, Kowno, 1907/08–1909.
79. Mausel, Caecilie, Kowno, 1889–1890.
80. Margulis, Boroch, Kowno, 1911/12.
81. Marks, Hirsch, Wirballen, 1913, 1913/14, 1914.
82. Maron-Wilenskin, Flora, Wilna, 1899–1901.
83. Markus, Scheina Raja, Kowno, 1906/07–1909.
84. Masel, Sarah, Wilna, 1904/05–1907/08.
85. Meer, Sara, Kowno, 1904–1909/10.
86. Mingailo (Tumėnienė), Wanda, Kowno (g. 1880 01 08, Šlavėnai, Anykščių vls.), 1906/07–1911 daktaro laipsniu. Nuo 1923 10 05 VDU Vaikų ligų katedros vyr. asistentė, nuo 1924 11 12 – docentė.
87. Müler, Israel, Paniewesch, 1913–1914, 1919/20 daktaro laipsniu.
88. Neft, Fanny, Kowno, 1904/05–1907/08.
89. Neft, Freida, Kowno, 1901/02–1905.
90. Nodel, Morduch, Wilno, 1900–1901.
91. Nowogrodsky, Benjamin, Wilno, 1910–1913/14.
92. Nowogrodsky, Morduch, Wilna, 1904/05–1911.
93. Palczewska, Irena, Grodno-Lithauen, 1898/99–1904.
94. Perelmanas, Giršas, Kaunas, 1930/31, 1931/32.
95. Perkas, Šmerelis, Leliūnai, Litauen, 1929/30–1933.
96. Pomeranz, Leiba, Schwenziany, 1913/14, 1914.
97. Rachmann, David, Nemanaizy, 1913/14, 1914.
98. Radvila, Petras, Litauen, 1928/29, 1929/30, 1930/31.
99. Ratner, Plga, Wilna, 1902/03–1909.
100. Rod, Schora, Kowno, 1906/07–1909/10.
101. Rozalskis, Isajus, Kaunas, 1930/31, 1931/32.
102. Rubinowitsch, Bluma, Wilna, 1902/03–1905.
103. Rubinstein, Boschema, Kowno, 1909/10.
104. Rubinstein, Joseph, Kowno, 1912–1914.
105. Rubinstein, Ilja, Panevėžys (g. 1913 10 13, Panevėžys, 1931 baigė Panevėžio žydų gimn., studijavo Karaliaučiaus univ.), 1933–1935/36 daktaro laipsniu. Metus stažavosi Ciuricho nervų poliklinikoje pas prof. Minskovskį, grįžo į Lietuvą 1939.
106. Raichmanas, Nathan, Litauen, 1937, 1937/38, 1938/39.
107. Salk, Chaim Leifka, Troschkuni, 1912/13–1914.
108. Schanzer, Simeon Laser, Kowno, 1913, 1913/14, 1914, 1919/20, 1921/22, 1922/23.
109. Schapiro, Feiga, Kowno, 1910–1914.
110. Schischmorsky, Chaja Slata, Kowno, 1902/03–1910.
111. Schlapobersky, Leo, Kaunas, 1933, 1935/36, 1936.
112. Schliomowitsch, Leo, Kowno, 1906, 1906/07.
113. Siew, Bassia, Schawli, 1905–1907/08.
114. Sokolskis, Kalmanas, Schaulen, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33.
115. Schlezinger, Alex. Litauen (Panevėžys), 1933.
116. Sobolewitsch, Dina, Wilkowyski, 1935/36, 1936/37.
117. Sobolewitsch, Ruvel, Wilkowyski (g. 1900 11 07, Vilkaviškis, 1923–1927 baigė Leipcigo univ. gamtos mokslų skyrių, nuo 1929 studijavo mediciną Berlyno ir Viurcburgo univ.), 1934/35 daktaro laipsniu, dirbo Lietuvoje.
118. Stoiloff, Meier, Wilna, 1912–1914.
119. Strassburg, Boris, Kowno, 1910–1914.

120. Surawitsch, Malka, Wilna, 1898/99–1902.
121. Swiadosz, Aron, Kowno, 1905, 1905/06.
122. Trachtenberg, Sophie, Kowno, 1898/99–1900/01.
123. Wasserdamm-Altschul, Rosa, Kowno, 1904/05, 1905.
124. Wasserdamm-Altschul, Scheina Chana, Kowno, 1907.
125. Windsberg, Jakob, Mariampol, 1905.
126. Wilenkin, Flora, Wilna, 1899.
127. Woitinsky, Juda, Wilna, 1912/13, 1913, 1913/14. 1914.
128. Zachoska, Marie, Lithauen, 1899/1900, 1901/02.

Šaltinis: Universität Bern. Behörden, Lehrer und Studierenden 1886...1940.

Pastaba: Pavardės rašomos taip, kaip jos užfiksuotos šaltinyje.

Universität Bern, veterinär-medizinische Fakultät

Berno universitetas, Veterinarinės medicinos fakultetas

1. Aleksockis, Chackelis Virbalis, 1928/29, 1929/30.
2. Alminas, Kazys, Getaučiai, 1932–1934 daktaro laipsniu, ŽŪM s-kas 1930 11 01–1934 08 = 21 180 Lt.
3. Babenskas, Marijonas Aleksandras (g. 1910 06 17, Viena, 1929 baigė Panevėžio gimn.), ? –1939 daktaro laipsniu.
4. Filhasas, Hansas, 1931–1934, studijas tęsė Vienoje, ŽŪM s-kas 1931 11 01–1936 08.
5. Dr. Ichok Grischa, Marijampolė (Litauen), 1918, 1919/20.
6. Kuncaitis, Justinas, 1935/36–1938/39 daktaro laipsniu.
7. Markevičius, Alfonsas, 1930, 1933, 1933/34, 1934, 1934/35.
8. Motiejūnas, Juozapas (g. 1896 05 21, Juodupio vk., Viešintų vls., Panevėžio apskr. 1916 baigė Panevėžio realinę gimn., prieš tai 1916–1918 ir 1921–1923 baigė (Dorpato) Tartu univ. Veterinarijos fak., kaip KAM s-kas, 1926 Biržų apskr. vet. gydytojas), naminių gyvulių akušerijos ir sterilizacijos specializacija 1927 10 30–1928 10, baigė daktaro laipsniu, nuo 1928 10 Gruzdžių gyvulininkystės m-klos dėstytojas. Raštai: *Naminių gyvulių akušerija* (1932), kartu su P. Babicku *Ipologijos vadovėlis* (1930), su J. Žemaičiu *Naminių gyvulių gydymas* (1932) ir kiti (*J. Motiejūno Curriculum vitae, 1932 10 22. – b. 654, l. 11*).
9. Perkas, Melachas, Kaunas, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33 daktaro laipsniu.
10. Radvila, Petras, Litauen, 1928/29, 1929/30, 1931/32, ŽŪM s-kas nuo 1928 10 01.
11. Rugšnaitis, Pranas, Naukaimis, 1929, 1932, 1932/33, 1935, ŽŪM s-kas 1929 10 15–1934 09 01 = 25 175 Lt.
12. Sagadinas, Franz, Kowno (gimn. baigė Liepojoje, iki 1905 studijavo Dorpato vet. inst.), 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09 daktaro laipsniu, nusižudė Bafale (JAV) 1909 03 20.
13. Sadauskas, Jonas, 1931–1932, studijas tęsė Vienoje.
14. Dr. Schmuckler, Aron, Schaulen, 1919/20.
15. Skripkus, Stasys, Litauen, 1929/30, 1930/31, 1931/32, ŽŪM s-kas 1928 10 01–1932 09 01.
16. Szugar-Zugaras, Walther, Petrellen (Litauen), 1933.
17. Šmitas (Schmidt), Jurgis, Wallehnen (Litauen) (g. 1909 08 31, Valėnų k., Klaipėdos r.), 1935/36, 1936, 1936/37, 1937/38, ŽŪM s-kas 1933 01–1936 08.
18. Traininas, Dovydas, Kaunas, 1929/30, 1930, 1930/31, 1931, 1931/32, 1932/33, 1933 daktaro laipsniu.

Šaltinis: Universität Bern. Behörden, Lehrer und Studierenden 1886...1940

Universität Zürich, Evangelischer Teologische Fakultät

Ciuricho universitetas, Evang. teologijos fakultetas

1. Gerwins, Martin, Schaukeln, Litauen, 1929, 1929/30, 1930/31, 1931, 1932, 1932/33.
2. Jaudzimis, Georg, Kaunas (g. 1908 07 10, Pipirų k., Klaipėdos r., 1933 m. baigė Klaipėdos mokytojų sem., 1935 m. studijavo VDU), 1939, persikėlė į Rygos univ., kurį baigė 1939 09 15–1940 05 21, ŠM s-kas.
3. Trakis, Hans, Litauen (g. 1912 06 02, Kuršelių k., Klaipėdos r., nuo 1934 studijavo Kauno, nuo 1936 Bazelio univ.), 1939, 1939/40 pas prof. Adolfą Köberlį, Paulį Häberliną, Eberchardą Grisebachą, baigė 1940 02 24, ŠM s-kas 1936 05 01–1939 09.
4. Wehlus (Vėlius), Alfred, Stankischken, Litauen (g. 1918 03 28, Stankiškiai, Kintų vls., Šilutės apskr.), 1938, 1938/39, 1939 pas prof: E. Grisebachą, W. Niggą, Dürrą, persikėlė į Filosofijos fak. studijuoti pedagogiką, ŠM s-kas 1938 04 01–1939.

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Universität Zürich, 1891...1940, Zürich.

Universität Zürich, Philosophische Fakultät

Ciuricho universitetas, Filosofijos fakultetas, Istorijos-filologijos skyrius

1. Abramson, Leo, Kowno, 1905.
2. Biliūnas, Jonas, 1904–1905, laisvas klausytojas, rašytojas, „Žiburėlio“ s-kas.
3. Berenstein, Mirjam, Mariampol, 1924.
4. Bernitzky, Liebe Golde, Kowno, 1924.
5. Bragaitė, Magdalena, Koraliai, Litauen (g. 1914 06 06, Kavalių k., Dusetos vls., Zarasų apskr., 1935 m. baigė „Aušros“ mergaičių gimn., nuo 1935 m. studijavo VDU Hum. m. fak., 1937–1938 – Vienos univ.), psichologija, pedagogika 1938/39, 1939. Persikėlė į VDU, ŠM s-kė 1936 09 01–1937 09 01 = 200 Lt. ir 1937 09 01–1940 = 9 950 Lt.
6. Brėdikis, Juozas (g. 1885, baigė Šiaulių gimn., studijavo filosofiją), prieš 1914. Tapo Krisnamurti, L. Tolstojaus, S. Rerrich'o, vėliau Vydūno pasekėju.
7. Frenkel, Kreina (Frau), Wilna, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14.
8. Goldmann, Feiga, Wilno, 1914.
9. Gordon, Efraim Leiba, med. dr., Schileli, Litauen, 1917/18, perėjo į Gamtosmatematikos skyrių.
10. Hohorst, Luise, Memel, 1906.
11. Kairiukschtis (Kairiūkštytė-Jacinienė), Halina, meno istorija 1924, 1924/25, 1925, 1925/26 daktaro laipsniu.
12. Karužienė (Čiurlionytė) Valerija, Kaunas (g. 1896 12 19, Druskininkai), filosofija, meno istorija 1925/26, 1926.
13. Kontowtt, Marija, Kaunas, 1899–?.
14. Krasauskaitė, Marija Kristina, Mariampol (g. 1902 03 13, Plokščių k., Šakių r., 1920 baigė Marijampolės gimn., 1921 m. studijavo Halės univ.), istorija 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926 daktaro laipsniu. Nuo 1927 m. dėstė Marijampolės mokytojų sem., 1940/41 Vilniaus VI vid. m-klos mokytoja. Raštai: (šalia disertacijos) Mokinių savarankiškumas istorijos pamokose. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 5; Biografija istorijos pamokose. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 3 ir kt.
15. Kuhn, Eva, Wilna, 1902/03, 1903.
16. Laužikas, Jonas, Kaunas (g. 1903 11 23, Dubliškiai, Kupiškio r., 1924 baigė Ukmergės gimn., 1929 – VDU), gydomoji pedagogika, psichologija ir filosofija pas prof. H. Hanselmanną 1930, 1938/39, 1939, 1939/40, 1940 daktaro laipsniu, 1937 m. gavo iš ŠM-jos 500 Lt, o 1939 m. – 1000 Lt paskolos, 1940–1959 Vilniaus pedagoginio inst. dėstytojas, kurį laiką to inst. direktorius, nuo 1968 m. – prof. Raštai: *Mokinių savivaldybė* (1929), *Darbo psichologija ir etika* (1931), *Žmogus ir aplinka* (1933), *Mokinių pažinimas ir mokymo diferencijavimas* (1974) ir kt.
17. Lazersonas, Vladas (1889 04 08, Maskva – 1941, 1916 m. baigė Tartu univ. Medicinos fak.), psi-

chologija 1911 m., o 1916 m. baigė mediciną daktaro laipsniu. Nuo 1922 06 09 VDU eksperimentinės pedagogikos ir psichologijos laboratorijos vyr. asistentas.

18. Levin, Samuilas (g. 1883 06 15, Vilkaviškis, 1903 m. baigė Vilniaus mokytojų inst.), psichologija 1914–1917. 1921–1940 Kauno žydų „Šalom-Aleichem" gimn. direktorius, nuo 1940 09 01 Kauno XI vid. m-klos direktorius. Raštai: Vaiko vaizduotes apimtis ir jos ypatybės. – *Naujoji mokykla*, Varšuva, 1923; Skaitymo psichologija. – iš: *Psichologijos ir pedagogikos raštai*, Vilniaus, žydų mokslo inst. leidinys, 1933.
19. Levinsohn, Moses Wolf, Pilwischki, Litauen, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27.
20. Liber, Judith, Mariampol, Litauen, 1923/24, 1924, 1924/25.
21. Nesselstrauss, Benno, Kowno (g. 1894), 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917/18, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22 daktaro laipsniu. Nuo 1931 m. Kauno II priv. žydų gimn. vokiečių k. mokytojas.
22. Nodel, Jankel, Wilna, 1925/26, 1926.
23. Ozinsky, Lezarus, Kowno, 1906.
24. Pečkauskaitė, Marija, pedagogika, filosofija, istorija, prancūzų, vokiečių literatūra pas prof. W. F. Försterį, R. Seitschiką 1904–1906, persikėlė į Fribūro univ.
25. Rrybekiel, Adolf, Wilna, 1900.
26. Sadinsky, David, Kowno, 1908/09, 1909.
27. Schochet, Leo, Telsiai, 1927/28.
28. Silberblatt, Boruch, Suwalki, 1912/13, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18.
29. Stupel, Chaja, Wilno, 1908, 1908/09, 1910, 1910/11, 1911,1911/12.
30. Stutschinsky, Abram, Kowno, 1929/30, 1930, 1930/31, 1931, 1932, 1932/33, 1934, 1934/35.
31. Taudien, Karl, Memel, 1903, 1905/06, 1906/07, 1907, 1907/08, 1909/10.
32. Vaitkevičius, Alfonsas, architektūra 1905–1908.
33. Valiukėnas, Antanas, Taukeliai, Litauen (g. 1913 03 25, Taukelių k., Daugailių vls., Utenos apskr., 1931 m. baigė Šveksnos gimn., 1931–1936 studijavo VDU Hum. m. fak. prancūzų k. ir literatūrą), pedagogika, filosofija ir Šveicarijos mokyklų organizacija 1936, 1936/37, 1937, 1937/38, 1938, 1938/39, 1939, studijų nebaigė dėl prasidėjusio karo, ŠM s-kas 1936 11 01–1939, redagavo *Akademiką* ir *Jaunąją kartą*, Lietuvos pasiuntinybės Berlyne sekretorius, sovietų nužudytas.
34. Wasser, Nathan, Raseiniai, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929, 1929/30, 1930.
35. Vengris, Antanas, Kaunas, 1939.
36. Zauberblatt, Rachil, Schaulen, 1925/26, 1926, bendradarbiavo *Naujojoje Vaidilutėje*, 1927.
37. Zavadier, Nath. Isaia, dr. Schydiki, Litauen, 1922, 1922/23, 1923, 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27 1927, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929, 1929/30, 1930, 1930/31.
38. Zuckermann, Lisa, Wilna, 1925, 1925/26, 1926.

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule Universität Zürich 1891...1911, Zürich; Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule Universität Zürich 1911/12...1940.

Universität Zürich, Rechts- und staatswissenschaftliche Fakultät

Ciuricho universitetas, Teisės ir ekonomikos fakultetas 1891–1940 m.

1. Abramski, Hilde, Kibarty, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922.
2. Benjakow, Marcus, Wilna, 1920.
3. Berksohn, Salman, Mariampol, Litauen, 1923/24, 1924.
4. Bernitzky, Liebe Golde, Kowno, 1923/24.
5. Brėdikis, Juozas (g. 1885, baigė Šiaulių gimn.), studijavo filosofiją (prieš 1914 m.), tapo pasekėju Krisnamurti, L. Tolstojaus, S. Rerrich'o.
6. Čepas, Vytautas, Kaunas (g. 1911 04 03, Čita, 1929 m. baigė Kauno „Aušros" gimn., 1933 m. – VDU Teisės fak., specializacija civilinės teisės srityje rengiantis profesūrai VDU Klaipėdos kraš-

to civilinei teisei dėstyti 1934, 1934/35, nuo 1935 09 01 VDU Teisės fak. asistentas, VDU s- kas 1934 03–1935 08.

7. Choronschitzky, Johann, Schaulen, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26.
8. Feinberg, Julius, Kaunas, 1923/24, 1924.
9. Friedmann, Nison, Grodno, Litauen, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929, 1930/31, 1931, 1932.
10. Feinberg, Nathan, Kowno, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20 daktaro laipsniu.
11. Jeglin, Aron, Wilki, Litauen, 1923/24, 1924.
12. Josselsohn, Jakow J. Sesiki, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16.
13. Galant, Chaim Leib, Mariampol, 1923/24.
14. Gurwitsch,·Kaplan Natalie, Schawly, 1906, 1906/07.
15. Kagan, Michael, Wilno, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929, 1929/30, 1930, 1930/31, 1931.
16. Kirsch, Nafteli, Plunge, 1932/33, 1933/34, 1934, 1934/35.
17. Kotler, Zalel, Schaulen, Litauen, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27.
18. Kaplan, Chaim, Schawly, 1906.
19. Lukauskas, Vacys, Schaulen, 1927/28, 1928, Šiaulių advokatas.
20. Meyerowitsch, Gregor, Wilna, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905, 1907.
21. Nesselstrauss, Benno, Kowno, 1922, 1922/23, 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26.
22. Nachimsohn, Meer, Wilne, 1908, daktaro laipsniu.
23. Olsufjew, Jury, Schaulen, Litauen, 1924/25.
24. Padalskis, Pranas, Siksniai, Litauen (g. 1911 12 07, Siksnių k., Girkalnio vls., Raseinių apskr., 1933 m. baigė VDU Teisių fak., specializacija ekonomikos srityje pas prof. Manuelį Zaicevą ruošiantis profesūrai VDU), 1933/34, VDU s-kas nuo 1933 09 01, studijas nuo 1934 03 tęsė Paryžiaus univ., nuo 1934 m. VDU Teisės enciklopedijos ir teisės filosofijos istorijos katedros jaun. asistentas, nuo 1939 – vyr. asist.
25. Parness, Boris, Wilna, 1904, 1904/05, 1905.
26. Penkaitis, Algirdas, Gražinas, Litauen (g. 1902 05 10, Carskoje Selo, 1926 m. baigė VDU Teisės fak.), 1934/35,1935. Nuo 1935 m. VDU teises filosofijos dėstytojas.
27. Preid Lipmann, Loser, Kelmė, Litauen, 1925, 1925/26, 1930/31, 1931, 1932, 1932/33, 1933/34, 1934, 1934/35.
28. Romanowski, Tamara, Wilna, 1906/07, 1907.
29. Sadinsky, David, Kowno, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, studijas tęsė Fribūro univ.
30. Sack, Alexander, Litauen, 1929, 1929/30, 1930, 1930/31.
31. Sliesoraitis, Jurgis, 1923.
32. Stoklizka, Rebeca, Mariampol, 1902/03, 1903, 1904.
33. Stern, Moses, Naumiestis, 1922/23, 1923, 1923/24, 1924, 1924/25 daktaro laipsniu.

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule Universität Zürich 1891...1940.

Universität Zürich, Medizinische Fakultät

Ciuricho universitetas, Medicinos fakultetas, 1891–1940 m.

1. Abelmann, Paul, Memel, 1903.
2. Abramson, Fr. Rosa, Kowno, 1892, 1892/93, 1893, 1893/94, 1894, 1894/95, 1895.
3. Abramson, Rosalie Frau, Kowna, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912.
4. Aronowsky Rosalie, Wilna, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22 daktaro laipsniu.
5. Back, Sonja, Wilna, 1893/94, 1894, 1894/95, 1895, 1895/96, 1896, 1896/97 daktaro laipsniu.
6. Beloblozki, Faiwel, Mariampol, Litauen, 1922.
7. Bjaloblozki, Haim-Izko, Mariampol, 1913/14, 1914, 1915.

8. Blisnianskaja, Grunia, Wilna, 1898/99, 1899, 1899/1900, 1900, 1900/01, 1901, 1901/021902, 1902/03, 1903, 1906/07, 1907, 1907/08 daktaro laipsniu.
9. Bobrowska, Alice, Kowno, 1908, 1908/09 daktaro laipsniu.
10. Bobrowska, Eugenie, Kowno, 1906/07.
11. Bomasch, Judel Hirsch, Kalwaria, 1913/14, 1914, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1920, 1920/21,1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923, 1923/24, 1924.
12. Borock, Sundet Faiwusch, Ponewiesch, 1914/15, 1915, 1915/16.
13. Burbo (Burbaitė-Eidukevičienė), Barbara, Ponewiesch (g. 1867, Mikailiškis, Biržų r. – 1939 05 10, Minskas, 1886–1887 dirbo „Proletariato" partijos organizuotuose būreliuose Lietuvoje), 1888, 1891/92 doktarizavosi Berno univ. 1900 grįžo į Lietuvą ir Vilniuje atidarė akių, moterų ir vidaus ligų kabinetą, nuo 1918 m. kartu su vyru Vilniuje kūrė pirmąsias LKP kuopeles, nuo 1919 m. sanitarinės komisijos prie Vilniaus mst. Darbininkų atstovų tarybos pirmininkė, vėliau dirbo Kaune, Jurbarke, Raseiniuose, Šiauliuose.
14. Burginas, Borucha, 1923.
15. Chasan, Beatrice, Wilna, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29.
16. Dokalski, Xaver, Kowno-Dzwonogal, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914.
17. Edelstein, Emilie, Kowno, 1893/94.
18. Eilbergas, Moisėjus, Memel, Litauen, 1936/37, 1937, 1938/39, 1939, 1939/40, 1940.
19. Eisenstadt, Mary, Memel, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912.
20. Eliasberg, Nadeschda, Wilna, 1903, 1903/04, 1904/05, 1905,1907/08, 1908/09 daktaro laipsniu (1910).
21. Epstein Meiche, Schaulen, 1913/14, 1914.
22. Fainmann, School Jossel, Pokroy, Gouw. Kowno, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17.
23. Fainstein, Jakob, Twer, 1913/14, 1914.
24. Feinberg Eugenie, Schaulen, 1897, 1897/98, 1898, 1898/99.
25. Finkelsten, Estella, Kowno, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917 daktaro laipsniu.
26. Francuzewitsch, Hedwig (Jadvyga) (1885–1960 Lawritschki), 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913 daktaro laipsniu. Amerikos lietuvių socialinės „Aušros" d-jos s-kė, dirbo gydytoja Žemaitijoje, nusipelniusi gydytoja (1952).
27. Franc Fanny, Feiga, Kowno, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910 daktaro laipsniu.
28. Friedmann, Jonathan, Ponewiesch, Litauen, 1919/20, 1920, 1920/21.
29. Friedmann, Rebecca, Ponewiesch, 1915.
30. Fuchs, Nechama, Schawli, 1894/95, 1895, 1895/96, 1896, 1896/97, 1897, 1897/98, 1898, 1898/99, 1899, 1899/1900 daktaro laipsniu.
31. Geffen, Goda, Kowno, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08 daktaro laipsniu.
32. Gelis, Moses, Wilkomir, 1889, 1891/92, 1892.
33. Goldberg, Abraham Jakob, Wolkowischki, 1914.
34. Golbinder, Izabella, Kaunas, 1938/39.
35. Golbinder, Regina, Kaunas, 1938/39, 1939.
36. Golombek, Meier, Ponewiesch, 1913, 1913/14.
37. Goniondskis, Giršas, med. dr., Šiauliai, 1938–1939.
38. Gordon, Chaja, Wilna, 1892/93, 1893, 1893/94, 1894, 1894/95,1895, 1895/96, 1896.
39. Gordon, Dora, Swenziany, Wilna, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904, 1904/05.
40. Gordon, Efraim Leiba, Schilleli, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17 daktaro laipsniu.
41. Grinberg, Zelman, dr. med, Šiauliai, 1938/39.
42. Gurwitsch, Benzion, Wilkomir, 1913/14, 1914.
43. Lschok, David, Mariampol, 1904/05.
44. Ischock, Hirsch, Mariampol, 1914/15, 1915, 1915/16.

45. Iwenski, Mina, Kowno, 1906, 1906/07, 1907.
46. Jacobson, Jakob, Wilna, 1913/14, 1914, 1915.
47. Jaffe, Chaim, dr. phil. Wilkowischken, 1914/15, 1915, 1915/16,1916, 1916/17, 1917.
48. Jakobowska, Sophie, Gut Ketzing, Kowno, 1890/91, 1891/92, 1892, 1892/93, 1893, daktaro laipsniu (1898).
49. Jankowska, Wanda, Lichciany, 1899, 1899/1900.
50. Januschewska, Eugenie, Kowno, 1893/94, 1894, 1894/95, 1895, 1895/96, 1896.
51. Jaroszynski, Wladimir, Wilna, 1896/99, 1900, 1900/01, 1901, 1901/02.
52. Judelewitsch, David, Wilna, 1913/14, 1914, 1915.
53. Judelewitsch, Natan, Wilna, 1913/14, 1914, 1915.
54. Kabatschnik, Gitla, Wilna, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907 daktaro laipsniu.
55. Kamber, Sora Sophie, Kowno, 1909.
56. Komenetzky, Paul, Polangen, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918 daktaro laipsniu (1919).
57. Kantorowitsch, Schobi (g. 1893 10 10, Kaunas, 1914 m. baigė Kauno berniukų gimn., 1914 m. studijavo Heidelbergo univ.), 1914/15 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917. Studijas tęsė Maskvos univ., kuri baigė 1919, nuo 1920 m. gydytojo praktika vertėsi Krakėse.
58. Kaplansky, Malka, Polangen, 1903, 1903/04, 1904/05, 1905, 1905/06 daktaro laipsniu (1906).
59. Katz (Kaz), Honon, Kowno, 1914/15, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19 daktaro laipsniu (1920).
60. Katzenellenbogen, Marian, Wilno, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06 daktaro laipsniu (1906).
61. Kibort, Eugenie, Wilno, 1908/09, 1909, 1909/10, daktaro laipsniu (1910).
62. Kirsch Jankei-Abel, 1930/31, 1931, 1932, 1932/33, 1933/34, 1934.
63. Kletzkin (Romanowsky), Tamara, Wilna, 1905, 1905/06, 1906,190.6/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909 daktaro laipsniu.
64. Kling, Leiser, Ponjewesch, 1914/15, 1915, 1915/16.
65. Komisaruk, Beila, Kowno, 1905/06, 1906, 1906/07.
66. Kontowt Marie, Kowno, 1898/99, 1899, 1899/1900, 1900.
67. Kopee, Witold, Wilno, Litau, 1898/99, 1899, 1899/1900, 1900, 1900/01.
68. Kuklianskis, Isakas Lazeris, Utena, 1939, 1939/40.
69. Leibowitsch, Brockla, Talsen, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912.
70. Ludwinowsky, Jakob, Kowno, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910.
71. Lurje Marie, Schawli, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12,1912, 1912/13 daktaro laipsniu (1913).
72. Margulis, Josef, Nikolajev, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12.
73. Markon, Owsey, Wilna, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16.
74. Matusewitsch, Hedwig (Matusevičiūtė Jadvyga), Kowno, 1894/95, 1895, 1895/96, 1896, 1896/97, 1897, 1897/98, 1898, 1898/99, 1899, 1900, 1900/01 daktaro laipsniu (1902).
75. Mikulski, Johann (1885–1959), Kowno, Telschi, Litauen, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1908/09, 1909 daktaro laipsniu (1909), „Motinėlės“ s-kas.
76. Muler, Israel Chaim, Ponewesch, 1911/12, 1912, 1912/13.
77. Odyniec, Anton, Wilna, 1905, 1906, 1906/07, 1907.
78. Peipert, Benzion, Schadowo, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910.
79. Plungian, Morduch, Wilna, 1908.
80. Pomerantz, Pesia, Wilna, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905.
81. Rabinowitsch, Larissa, Kowno, 1923/24, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927.
82. Raichmanas, Nathan, Grodno, Litauen, 1935/36, 1936, 1936/37.
83. Ryman, Scholom, Wilna, 1924, 1924/25, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929.

84. Rubinstein, Baschewa, Kowno, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1910, 1910/11 daktaro laipsniu (1911).
85. Romanow Olga, med. dr. Kalvarija, 1938, 1938/39, 1939, 1939/40, 1940.
86. Rubinstein Ilja, med. dr. Panevėžys, 1936/37, 1937, 1937/38.
87. Rudis, Iwan, Kowno, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/02, 1909.
88. Sachs, Anatol, Ponewesch (Kowno) 1910/11, 1911, 1911/12.
89. Sakiel (Sakėlaitė-Vaitkevičienė), Gabrielė, Powondein, 1907/08, 1908, 1908/09.
90. Schamschon, Jakob, dr. phil. Kowno, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1919, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921 daktaro laipsniu (1922).
91. Sandberg, Louise, Wilna, 1902, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904 daktaro laipsniu (1905).
92. Schapiro, Beruch Elja, Wilna, 1903/04, 1904.
93. Schapiro, Leiba, Wilkomir, 1913/14, 1914.
94. Schejko, Hedwig, Kowno, 1892/93, 1893.
95. Schermann, Benzel, Poniewicz, 1897, 1897/98, 1898, 1898/99.
96. Schour, Michel, Wilna, 1893/94, 1894, 1894/95, 1895, 1895/96.
97. Schwarz, Leo, Kowno, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20, 1920/21.
98. Sendak, Boruch Uria, Wilkomir, 1913/14, 1914.
99. Siew, Basia, Schawli, 1908, 1908/09, 1909, 1910 daktaro laipsniu (1910).
100. Sliosberg, Beila, Wilna, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907.
101. Slotopolsky, Benno, dr., Memel, Litauen, 1925, 1925/26, 1926.
102. Stern, Abraham, Wilna, 1905.
103. Stossel Abraham, Wilna, 1904/05.
104. Stung, Israel, Suwalki, 1913/14, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1917, 1917/18, 1918.
105. Surawitsch, Malka, Wilna, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905 daktaro laipsniu (1906).
106. Trotzgy, IIJa, Wilna, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11.
107. Tukatschinski, Cheim Nison, Wilna, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915.
108. Wazynska, Marie, Wilna, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908,1908/09.
109. Weinstein, Schlema, Semiatichi, 1913/14, 1914.
110. Wejseiski, Dawid, Suwalki, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16.
111. Weiz, David, Wilna, 1913/14, 1914, 1914/15.
112. Wolfson, Salomon, Wilna, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929, 1929/30, 1930, 1930/31, 1931, 1932, 1932/33, 1934.
113. Woronowski, Chaim, Wilno, 1932, 1932/33.
114. Zablocka, Marie Ema, aus Glebowo (Litauen), ?–1908 daktaro laipsniu.
115. Zavadier, Nathan, lsaia, Schidyki, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20, 1920, 1920/21 1921 daktaro laipsniu (1918).
116. Zimmermann (Konarsky) Sara, Wilna, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909 daktaro laipsniu
117. Zuckermann, Mowscha, Wilna, 1913/14, 1914.

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule (Universität) Zürich, 1891...1940.

Universität Zürich, Philosophische Fakultat II

Ciuricho universitetas, Filosofijos fakultetas II (Gamtos-matematikos skyrius, 1891–1940 m.

1. Barzdzius, Vincas, Schaulen, geografija 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1932, 1932/33, paskola studijoms iš ŠM 1 500 Lt (1931 12 31).
2. Berkowitsch, Abraomas Simelis (g. 1902 03 28, Valkininkai, 1924 m. baigė Marijampolės gimn.,

mokytojavo Kelmėje), eksperimentinė fizika, matematika, fizinė chemija ir astronomija pas prof. Ed. Meyer ir Ervin Schrödinger 1924/25, 1925,1925/1926, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929, 1929/30, 1930, 1930/31, 1931 daktaro laipsniu (1932 07 14). Nuo 1933 m. Raseinių, vėliau Marijampolės žydų gimn. direktorius.

3. Blum, Chaim Menoch, Kowno, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06.
4. Brazdžiūnas, Paul, Kaunas, elektromagnetinių bangų tyrimo metodologijos specializacija 1926/27, 1927, 1927/28, 1928. VDU s-kas 1926 10 01–1928 09 01 = 12 100 Lt, 1928–1940 VDU Fizikos katedros dėstytojas, 1940–1960 Vilniaus univ. Eksperimentinės fizikos katedros vedėjas, LMA akademikas (1956). Raštai: *Klaidų skaičiavimas* (1934), *Termodinamika* (1936), *Naujoji fizika* (1941) ir kt.
5. Chemelewsky, Chaim, Wolkowischky, 1914.
6. Chorewer, Chuna, Kowno, 1902/03, 1903.
7. Epstein, Salomon, Wilna, 1910/11, 1911.
8. Fainberg, Israel, Wilna, 1906.
9. Friedstein, Heschel, Kowno, 1906.
10. Gendzwillo, Romuald“ Wilno, 1914/15.
11. Goldberg, Bertha, Wilkowischky, 1903.
12. Gordon, Efraim Leiba, dr., Schileli, Litauen, 1921/22, 1922.
13. Gulbas, Gerson, Wilna, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927.
14. Heller-Papirno, Ida, Wilna, 1903/04.
15. Iwaschkovsky, Chazkel, Mariampol, Litauen, 1924.
16. Joffe, Leiwa Chaim, Kowno (g. 1882), 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19, 1919, 1919/20, 1920, 1920/21daktaro laipsniu. 1920–1921 Ciuricho univ. chemijos laboratorijos asistentas, nuo 1930 m. – Kauno žydų gimn. mokytojas.
17. Josefowitz, David, Anyksty, Litauen, 1937.
18. Karpf, Loecadie, Alexandrowo, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14.
19. Kaufmann, Refoil Mordchel, Wilkomir, 1914.
20. Kirsch, Jankel Abel, Plunge, 1929, 1929/30, 1930.
21. Klott, Czeslav, Wilna, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908.
22. Krahelska, Marie, aus Mazurki (Lithauen), ? –1910 daktaro laipsniu.
23. Lichtenstein, Noah, Kowno, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29, 1929.
24. Maschotas, Jonas, Pustelninkai, Litauen (g. 1874 06 24. Bublių vls., Šakių apskr., 1904 m. baigė Maskvos technikos m-klą, 1922–1924 studijavo Berlyno univ.), matematika 1924, 1924/25, 1925/26, 1926. Nuo 1927 09 01 Kauno „Aušros“ berniukų gimn. matematikos mokytojas, nuo 1924 03 15 dėstė VDU.
25. Naphtalin, Chana, Kowno, 1906/07, 1907.
26. Nekrasch, Roman, Wilna, 1906/07, 1907.
27. Olsufjew, Maria, Schaulen, Litauen, 1924/25, 1925, 1925/26,1926, 1926/27, 1927, 1927/28.
28. Olsufjeff, Wassili, Schaulen, Litauen, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26.
29. Ozinsky, Rachel, Kowno, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907.
30. Perkowsky, Miltschislaus, Wilna, 1905/06.
31. Sawitzka, Sophie, Wilna, 1901.
32. Schapiro, Ester, Schaulen, 1924/25.
33. Schapiro-Kabatschnik, Rachel, Wilna, 1902/03, 1903, 1903/04.
34. Sirotsky, Philipp, Wilna, 1904/05.
35. Skinder, Heinrich, Wilna, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08. 1908, 1908/09, 1909, 1909, 1909/10, 1910/11.
36. Stephanowicz, Czesland, Kowno, 1899/1900, 1900.
37. Wiszanski, Aron, Kalwaria, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908.

38. Zubrys, Alfonsas (g. 1900 01 10, Gluosnykų k., Alytaus r., 1918 m. baigė Ventspilės realinę gimn., 1922–1923 studijavo Berlyno Charlotenburgo technikos m-kloje, 1923–1927 Lijono univ.) Nuo 1927 09 01 Tauragės komerc. m-klos chemijos, fizikos ir prekių mokslo mokytojas, nuo 1928 04 15 VDU organinės chemijos katedros jaun. asistentas), organinės chemijos specializacija pas prof. Karrerį 1931 11 01–1933 09 01 (nuo 1934 daktaras), VDU s-kas 1931 10–1933 09 01 = 12 700 Lt.
39. Žvironas, Antanas, Kaunas (g. 1899 10 30, Užpaliai, Utenos r. –1954 10 06, Vilnius, 1928 m. baigė VDU, 1928–1931 VDU fizikos asistentas), specializacija 1931/32, 1932,1932/33, nuo 1934 m. Kauno, vėliau Vilniaus univ. doc., prof.

Šaltinis: Verzeichnis der Behörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule (Universität) Zürich 1891...1940.

Die eidgenosische technische Hochschule in Zürich

Ciuricho aukštoji federalinė technikos mokykla

1. Čepinskis, Vincas (1871 05 03, Dargaičiai, Joniškio r. – 1940 08 22, Kaunas, 1894 m. baigė Peterburgo univ.), fizinės chemijos specializacija pas prof. H. Vebedrį, R. Lorentzą ir H. Lungą 1896–1900. Studijas tęsė Leipcigo univ. Fizikos-chemijos inst. pas prof. V. Nernstą, 1922–1936 VDU profesorius, 1926 m. švietimo ministras.
2. Jofe, Noachas Beras (g. 1887, Kaunas), statybos inžinerija 1913–1919 06 19, pagal jo projektus Lietuvoje (Muravoje) pastatyti bakteriologinės stoties rūmai, senieji Seimo rūmai, daugelis fabrikų.
3. O'Rourke, Vincas (baigė Rygos vok. gimn., 1926 m. studijavo Levene (Belgija), statybos inžinerija 1928–1932 (*f. 386 ap. 1, b. 756, l. 46*).
4. Kaulakis, Leonas (g. 1903 04 20(7), Šilalės r.), elektrotechnika, hidraulika: pas prof. Kuhlman (teorinė eleltrotechnika), prof. Dunerį (elektros mašinos), prof. Bauerį (elektros įrengimai ir stotys), Meyer-Peterį (hidraulinės stotys), prof. Turmaną (politinė ekonomija) 1928 m. Studijas tęsė Paryžiuje (1929) ir Berlyne. VDU s-kas nuo 1928 09 01.
5. Rimša Zigmas (g. 1911 10 3l Peterburge, baigė Ukmergės valstybinę gimn.), aviacinė inžinerija 1930–1935 07 08.
6. Minkevičius, Antanas (g. 1900 05 18, Girstaitiškių dv., Aluntos vls., Ukmergės apskr., nuo 1925 06 Kauno botanikos sodo Fitopatologijos laboratorijos asistentas), fitopatologijos specializacija pas prof. E. Gäumann, tiriant narkozės poveikį augalų jautrumui ligoms 1929/30–1932 daktaro laipsniu. VDU s-kas 1930 04 15–1931 09 01 = 8 100 Lt.
7. Jurselickis, Lazaras, 1923.

Ciuricho Gademanno prekybos mokykla

1. Narkevičiūtė, Sala, 1928.

Fribūro universitetas, Teologijos fakultetas

1. Abromaitis, Ignace, Plungis, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1919/20, 1920, 1920/21.
2. Antanavičius (Anis), Valentin, Wilna, 1905.
3. Balandis, Peter, Wilna, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07.
4. Bučys (Bernys), Pranciškus Petras, Krakau (1872–1951, 1899 m. baigė Peterburgo dvas. akad., specializacija pas prof. A. M. Weissą 1899/1900, 1900, 1900/01, 1901, 1901/02 daktaro laipsniu, vienas iš lietuvių parodos Paryžiuje (1900) rengėjų (vertė į prancūzų k. lietuvių draudžiamos spaudos bibliografiją), 1902–1916 su pertraukomis, Peterburgo dvas. akad. profesorius, 1922–1928 VDU Teologijos-filosofijos fak. profesorius.
5. Biurgeris, 1895–?

6. Borysiewicz, Stanislaus, Schunskai, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13.
7. Borysiewicz, Vincenti (slapyv. V. Pažvirgždis), Bebrininkai, 1909/10, 1910, 1913/14, 1921/22. 1922–1926 Seinų dvas. sem. profesorius, nuo 1927 m. – Te1šių dvas. sem. rektorius.
8. Cybulski Michel, Stanczyki, Lit., 1913/14, 1914, 1914/15.
9. Civinskis, Antanas (1876–1913), politinė ekonomija 1901–1903 m., nuo 1903 m. – Seinų dvas. sem. dvasios tėvas, 1910–1913 *Šaltinio* redaktorius, bendradarbiavo katalikų spaudoje: *Vadovas*, *Spindulys*, *Šaltinis*.
10. Czesaitis, Ignatius, Igliauka (g. 1893 02 01, Balbieriškis, Marijampolės vls. – 1961 m.), 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917 daktaro laipsniu, nuo 1925 10 01 – VDU Teologijos-filosofijos fak. Pedagogikos ir jos istorijos katedros doc.
11. Čižauskas, lgnas (slapyv. Trainaitis Ignaz) (1873–1926), 1903/04, 1904, 1904/05, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, bendradarbiavo katalikų spaudoje: *Žvaigždė*, *Tėvynės sargas*, *Šaltinis*, *Laivas*.
12. Dailidė, Antanas (slapyv. Jaunutis, A.), Sintautai, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, bendradarbiavo *Ateityje*.
13. Driskius, Joseph, Chicago, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910.
14. Dworonowski, Vincenz, Seiny (g. 1871), 1911/12, 1912, nuo 1912 m. Seinų dvas. sem. profesorius.
15. Dzimidowicz, Ladislas (slapyv. Daumantas), Krože, 1912, 1912/13.
16. Granskas, Ladislas, Krokialaukis, Lith. 1920/21, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27.
17. Grigaitis, Alexander, Naumiestis (g. 1877 09 19), 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, studijas tęsė Jeruzalės Šv. Rašto akad. 1907–1908.
18. Gutauskas, Juozas, 1920, persikėlė į Miunsterio univ.
19. Jakobauskis, Stan., Kelmė, 1906/07.
20. Jaroszewicz, Albin, Grodno, Litauen, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914 daktaro laipsniu, dirbo Vilniuje.
21. Kasperowicz Anton, Bancze, Lith. 1913/14, 1914.
22. Kasperowicz, Konrad, Wilna, 1900/01.
23. Keraitis, Anton, Laukagalis, Lith. 1912/13, 1913.
24. Kosak (Kazakas), Julian, Kalekiemis, 1911/12, 1912, 1912/13,1913.
25. Kulikowski, Vincenz, Viscekaimis, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15.
26. Kuderko (Kudirka), Felix, Seiny, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913.
27. Kussen, Johann, Litauen, 1899, 1899/1900.
28. Maliauskis, Antonius, Kaunas, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, persikėlė į Teisės fakultetą.
29. Matulevičius, Jurgis (slap. Mantvydas) 1899–1902 sociologijos specializacija pas prof. A. M. Weissą, nuo 1907 Peterburgo dvas. akad. sociologijos profesorius.
30. Matulaitis-Labukas, Juozas, 1924–1926, vėliau vyskupas.
31. Mikšys, K., 1907.
32. Milimas, Alexander, Chwaidaine, Lith. 1912/13, 1913, 1913/14.
33. Miliukas, Antanas, 1902–?.
34. Milius, Anton, Seirijensis, 1935/36, 1936, 1936/37, 1937, 1937/38.
35. Modro, Aloyzius, Krakau, 1898/99, 1901.
36. Navickas, Jonas, Virbalis (g. 1895 01 02, Virbalis – 1941), 1918–1919 studijavo filosofiją Vašingtono katalikų univ.), 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922 daktaro laipsniu. Disertacija: *The Doctrine of Saint Cyprian on the Sacraments* (1922), nuo 1926 m. – Marian Hills kolegijos direktorius, 7 metus keliavo po Europą, Aziją, Australiją.
37. Navickas, Joseph, Gudeliai, 1929/30, 1930, 1930/31, 1931, 1931/32, 1932, 1932/33, 1933, 1933/34, 1936/39, 1939.
38. Niewiarowski (Neverauskas), August, Naumiestis (g. 1887 07 09, Išdagų k., Gintautų vls., Šakių apskr.), 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, nuo 1919 – Marijampolės gimn. lotynų k. mokytojas, nuo 1920 – Seinų dvas. sem. etikos ir lotynų kalbos dėstytojas.

39. Nowicki, Pius, Justinus, Seiny, 1911/12, 1912.
40. Obolewicz, Paul, Kaszeliszki, Lith. 1910, 1911.
41. Olszanski, Ignaz, dr. th., Grodno, Litauen, 1911/12, 1912.
42. Padolskis, Vincent, Kaunas (g. 1904 04 21 Virbalyje, 1922–1925 baigė Romos Grigaliaus univ.), 1922, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29 daktaro laipsniu (1930 01 09), 1932 baigė Romos Šv. Rašto institutą, nuo 1932 m. – Vilkaviškio dvas. sem. dėstytojas.
43. Polonski, Ladislaus, Wilna, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13.
44. Purycki, Joseph, dr. th. Vilna, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, perėjo į Filosofijos fak.
45. Raschtutis, Nicodemus, Kaunas, 1909/10, 1910, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913.
46. Ruszkis, Joseph, Mataičiai, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14.
47. Sabaliauskas, Adolfas (slapyv. Paliulis, Žalia Rūta, g. 1873 09 04, poetas, išvertė suomių epą *Kalevala* 1921 m., už tai suomių apdovanotas „Baltosios rožės" ordinu), 1928.
48. Sakianis (Sakevičius), Juljan, Vabalninkas, 1912/13.
49. Dr. phil. Schulte, Simon, Wieksni (1876 01 08, Krakiai, Mažeikių r. – 1920 09 20. Palevenėlė, Kupiškio r.), 1905/06, 1906, 1906/07, 1909/10, 1910, 1910/11, persikėlė į Romos „Angelicum" univ., 1915 m. mokytojavo Panevėžio realinėje gimn. Raštai: *Gamta ir žmogus* (1919), *Savasties principas ir evoliucija* (1920), *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai* (1919) ir kt.
50. Strikas, Johannes, Kowno, 1911/12, 1912, 1912/13.
51. Stankevičius (Montvydas), Juozas, 1895–?.
52. Širvidas, Johann (gal Dambrauskas, J.), Waterburg, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905/06, 1906, 1906/07.
53. Urmanowicz, Valentin, Wilna, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927.
54. Usaris, Stanislaus, Zmodka, Lith. (1896 08 14 Žemaitkiemyje – 1955 03 20 Kaune, 1912 baigė Ukmergės 4-ių klasių m-klą, 1923 – Vokietijos Freiburgo im Breisgau univ.), 1923/24. 1924–1940 Kauno dvas. sem. filosofijos dalykų dėstytojas, nuo 1924 09 24 – Kauno Simono Daukanto mokytojų sem. tikybos dėstytojas.
55. Vaitkevičius, Joseph (slapyv. Genis), Baltoki, 1904/05, 1906/07, 1910, 1910/11,1911, 1911/12 daktaro laipsniu.
56. Valaitis, Jorome, Wilkauwischkis, 1908/09, 1909.
57. Valantėjus, Joseph, Naujatok, USA (g. 1883 07 26), 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913/14, 1914.
58. Žylewicz, Heinrich, Triskiai, Lith. 1918, 1919/20, 1920, 1920/21,1921, 1921/22, 1922.

Université de Fribourg (Suisse), Filosofijos fakultetas

1. Adomaitis (Adomaitytė) Julia (g. 1896 08 29, Obschrutai, Vilkaviškio apskr., 1919 m. baigė Marijampolės „Žiburio" gimn.), germanistika 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, grįžusi 1929 m. baigė VDU Teologijos-filosofijos fakultetą, mokytojavo Naumiesčio (1919–1921), Marijampolės (1925–1926), Utenos (1929), Panevėžio (1936), Prienų (1943) vid. m-klose.
2. Ambraziejūtė (Kundrotienė), Marie (g. 1897 11 16, Panausupio k., Marijampolės r. – 1934), istorija, vokiečių k. ir literatūra, pedagogika 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923, 1923/24 daktaro laipsniu, ŠM s-kė 1919 10 11–1921 11 19 = 3 000 auksinų. Kauno „Saulės" gimn. direktorė, žurnalistė. Raštai: *Moterys krašto sargyboje*, Živilės leidinys, 1939, 62 p.
3. Ambrozaitis, Kazys, Georgenburg, Lith., filosofija 1923/24, 1924, 1924/25, 1925 daktaro laipsniu, Steigiamojo Seimo narys, vienas iš Darbo federacijos vadovų. Raštai: Šv. Augustino valstybinės ir socialinės idėjos. – *Logos*, 1930, nr. 2, p. 193–242; Asmuo ir visybė Othmaro Spanno universalinėje sociologijoje. – *LKMA Suvažiavimo darbai*, K., 1933.
4. Andziulis (Andziulytė-Ruginienė), Marija (g. 1896 12 16, Smalinyčios k., Paežerių vls., Vilkaviškio apskr. – 1973, Kaunas, 1914 baigė Vilkaviškio gimn.), visuotinė istorija, paleografija, pedagogika 1917/18, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922 daktaro laipsniu. 1923 04 09–08 01 Vilkaviškio „Žiburio" gimn. istorijos ir geografijos mokytoja, nuo 1926 01 10 – Kauno „Saulės" mer-

gaičių mokytojų sem. direktorė ir pedagogikos bei senovės istorijos dėstytoja. Raštai: *Žemaičių christianizacijos pradžia* (1937).

5. Kun. Augustaitis, Franz (slapyv. Pr. Jonaitis), Vilkoviškis (g. 1883 04 25, Mažučiai, Vilkaviškio apskr.), filosofija, literatūra 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1908/09, 1909, 1909/10 daktaro laipsniu, atsisakė nuo kunigystės, kurį laiką studijavo Čikagoje anglų k. ir literatūrą, vėliau šią discipliną dėstė VDU Hum. m. fak. Raštai: *Lietuvybės elementai lenkų romantizme* (*diser.),* V., 1921.
6. Balsys (gal slapyvardis), 1902
7. Bartuska, Vincas (slapyv. Perkūnas, Vinzenz) (g. 1881, Kaunas – 1925), filosofija 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08, 1908, 1910, 1910/11, 1911 daktaro laipsniu. Raštai: *Filosofiniai Tolstojaus doros mokslo pamatai* (191l), *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliai*, Klaipėda (1937).
8. Bielskus, Pijus (g. 1880 01 11, Bulsupiai, Šumsko vls.), filosofija 1904–1907, persikėlė į Belgijos Leveno univ.
9. Bistras, Leon (sip. M. Pakalniškis) (g. 1890, Liepoja), filosofija 1912, 1914, 1919/20, 1920/21 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1920 01 01–1921 11 19, nuo 1921 katalikų laikraščio *Laisvė* redaktorius, 1922–1926 LR Seimo pirmininkas, 1925–1926 ministras-pirmininkas, krašto apsaugos ir užsienio reikalų ministras, VDU dėstė gamtos filosofiją, etiką, logiką, teisės filosofiją. Raštai: Materializmas ir mokslas. – *Ateitis*, 1912, p. 256; Ascetika. – *Ateitis*, 1913, p. 314, 1914, p. 163; Ką reikia skaityti. – *Ateitis*, 1913, p. 579; Andrius Ampereas. – *Ateitis*, 1914, nr. 6–7, p. 286–289; Contarolo Ferrini. – *Ateitis*, 1913, p. 107. Išvertė į lietuvių k. popiežiaus Leono XIII enciklikas *Rerum Novarum* (1921, 1931), *Graves de communi* (1928), Pijaus XI *Quadragesimo anno* (1931).
10. Czesnis (Česnys), Blasius, Lukniki (g. 1884 11 01, Palulaukio vk., Luokės vls., Telšių apskr. – 1943, Luokė, 1904–1908 mokėsi Žemaičių dvas. sem. ir Peterburgo Romos katalikų dvas. akad.), sanskritas, Indijos religijų istorija pas indologą prof. A. Roussell 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12. Nuo 1911 – Žemaičių dvas. sem., vėliau Peterburgo kat. dvas. akad. dėstytojas, nuo 1917 – daktaras, 1918–1921 Liublino katalikų univ. sanskrito ir lietuvių kalbos profesorius, nuo 1921 – VDU prof. Raštai: Ar slegia katalikų bažnyčia svietišką mokslą? – *Šaltinis*, 1910, nr. 16, p. 242–243; Kodėl bažnyčia pasmerkia kai kurių mokslininkų išvedžiojimus? – *Šaltinis*, 1910, nr. 18, p. 278–284; Krikščionybės nuopelnai mūsų tautai. – iš: *Krikščionybė Lietuvoje*, K., 1938, p. 148–177.
11. Bogdanowicz, Cecilia, Wilna, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16,1916, 1916/17, 1917.
12. Deksnys, Antanas, Buteniškis, Lith., pedagogika 1936/711937, 1937/38, 1938/59, 1939, 1939/40, vėliau vyskupas.
13. Diegas, Johan, Chicago, 1902/03, 1904.
14. Dzimidowicz, Ladislas, Krože, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916/17.
15. Gerulis, Pierre (slapyv. P. Kragas), Balszoniszki, Lith. 1911/12, 1912, 1912/13, 1913, 1913/14, 1914. Raštai: Kun. Vienožinskis; Rūtelė mūsų dainose (1912) 28 p.; Žemaitė. – *Draugija*, 1911, nr. 51, p. 208–236; Keletas žodžių apie Adomo Jakšto poeziją. – *Draugija*, 1911, nr. 55–56, p. 228–233.
16. Gerulis, Vincenz, Chicago, 1902/03, 1903, 1903/04.
17. Grauscha, Simon, Memel, 1905/06, 1906, 1906/07.
18. Griauža, Paul, Stokholm, 1899, 1900.
19. Gustaitis, Motiejus (slapyv. M. Balandis) (poetas, g. 1870 11 27, Pajėsio k., Garliavos vls., Marijampolės apskr. – 1927 11 23, Lazdijai, 1897–1901 studijavo Romos Grigaliaus univ. kanonų teisę), filosofija, literatūra ir meno istorija 1901/02, 1903 daktaro laipsniu. Grįžęs mokytojavo Marijampolės berniukų gimn., nuo 1918 09 01 – Seinų „Žiburio" gimn. direktorius. Raštai: Monografijos apie J. Galecką, A. Tatarę, P. Kriaučiūną, M. Sarbievijų ir kt., poezijos knygos: *Tėvynės ašaros* (1914), *Varpeliai* (1925) ir kt. Studijos: *Stilistika*; *Kompleksinė lotynų kalbos sintaksė*; *J. Basanavičius ir „Aušra"*, vertė A. Mickevičiaus, J. Slovackio, Vergilijaus, A. Navrockio darbus.
20. Gustaityte, G. Mariampol, 1927/28, 1928, rašytoja, romanų *Voras* ir kt. autorė.
21. Gutauskas, Joseph, Gielbetis, Lith. (g. 1896, Lazdijų vls.), filosofija 1920/21, nuo 1934 gyveno ir veikė Škotijoje, ŠM s-kas iki 1924 09 01.

22. Ignatowicz (slapyv. Kozmion), Casimir, Wilna-Kowno, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08.
23. Jaczonis, Casimir, Godlewo, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912.
24. Halko, Stanislaus, Wilna, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911, 1911/12, 1912, 1912/13, 1913.
25. Huszcza, Marie, Wilna, 1929/30, 1930, 1930/31.
26. Keraitis, Anton, Laukagalis, Lith. 1913/14, 1914.
27. Kizner, Wulf, Oniksti, Lith., 1926/27, 1927.
28. Kovas (gal Grigaitis), Pius, Wilna, 1905, 1905/06, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08.
29. Lagis, Paul, Saločiai, 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926 daktaro laipsniu, veikė Kretingoje.
30. Maceina, Antanas, pedagogika, psichologija 1933/34, parengė disertaciją *Tautinis auklėjimas*. VDU s-kas 1933 10 27–1935 08 01 = 9 750 Lt, studijas tęsė Strasbūro univ.
31. Matulaitis, Casimir, Bitikai, Lith. (g. 1894), 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923 daktaro laipsniu, veikė Londono lietuvių tarpe. Raštai: *Londono lietuviai*, Marijampolė, 1939.
32. Mažonavičius, Vladas, 1911/12. Raštai: Keli patėmijimai prie p. Vabalėlio straipsnio "Aušrinėje". – *Ateitis*, 1912, p. 214; Darbo principas mokykloje. – *Lietuvos mokykla*, 1922, 1–3 sąs.
33. Mykolaitis, Vincenz, Pilatiški, Lit. (g. 1894 01 24), sisteminė filosofija 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922 daktaro laipsniu, studijas tęsė Miuncheno univ., Amerikos lietuvių „Tautos fondo" s-kas, poetas.
34. Milkowski, Stanislas, Milkowie (1881–1961), filosofija 1907/03, nuo 1908 – Vilniaus dvas. sem. dėstytojas, Raštai: *0 modernizme*. Wilno, 1911 (odbitka).
35. Milkowska, Sophie, Brest, R. Litauen, 1907/08, 1908, 1908/09.
36. Morkelytė, Elis (Elžbieta) (g. 1907 07 25, Ežerėnų vls., Dusetų apskr., 1926 m. baigė Kauno „Aušros" gimn., VDU studijavo vokiečių ir anglų k.), vokiečių, anglų k. ir geografija 1928/29, 1929, 1929/30, 1930/31, 1931, 1931/32, studijų nebaigė, ŠM s-kė 1928 10 01–1932 03 01 = 15 650 Lt.
37. Naruszewicz, Marie, Szaki, 1911/12, 1912.
38. Naujokas, Jonas (slapyv. Norvidas) (g. 1872 02 14), filosofija, teologija 1898–1903 daktaro laipsniu, 1910–1918 Petrapilio dvas. akad., nuo 1918 m. – Seinų dvas. sem. filosofijos profesorius.
39. Navickas, Joseph, Gudeliai, 1928/29, 1929.
40. Neviera, Florian, Maguny, Wilna, 1924/25.
41. Paliulis, Johan, Philodelfija, 1901.
42. Pečkauskaitė, Marija (Šatrijos Ragana), pedagogika, prancūzų k. ir literatūra, estetika ir psichologija pas prof. M. Munnyncką 1906/07.
43. Piotrowski, Anna (Petrauskaitė-Krikščiūnienė, Ona), Ischalin, Lith. (g. 1895 04 29, 1916 baigė Voronežo Marijos gimn., 1917 lankė Petrapilio aukštuosius Bestūževo kursus), istorija, pedagogika, vokiečių k. ir literatūra 1917/18, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22. 1922 07 27 lic. laipsniu, 1918–1922 Amerikos lietuvių „Tautos fondo" s-kė. Fribūre baigė ir 2 m. prancūzų kalbos kursus, įgydama prancūzų k. mokytojos teises. Nuo 1922 – Šiaulių mergaičių gimn. mokytoja, nuo 1926 – Kauno meno mokyklos ir „Saulės" mergaičių mokytojų sem. istorijos ir pedagogikos dėstytoja, ilgametė d-jos „Lietuvos vaikas" pirmininkė, mirė Amerikoje (*b. 714, l. 8–9*).
44. Pakalka, Nicod., Juodalaukis, Lith., 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23.
45. Purycki, Joseph, Vilna (g. 1883 04 09, Jezno vls. – 1934 10 25 Kaune), filosofija, sociologija ir teisė 1915/16, 1916, 1916/17, 1917 daktaro laipsniu, 1920 06 19–1921 12 20 Lietuvos užsienio reikalų ministras, 1925–1926 dienraščio *Lietuva*, 1930 m. – *Tautos ūkis* redaktorius, įvairių organizacijų steigėjas ir vadovas, ilgametis Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas, tarptautinio gyvenimo apžvalgininkas *Vaire*, pasirašinėjo Vygaudo slapyvardžiu.
46. Ramanauskaitė, Emilija, 1917/18, studijų nebaigė, grįžusi įstojo į Kazimieriečių vienuolyną, mokytojavo pradžios mokyklose.
47. Raschtutis, Nicodemus, Kaunas, 1913/1914.
48. Remeika Jean, Swistopol (g. 1892 01 12, Svistopolis, Padubysio vls., Šiaulių apskr., gimn. baigė Peterburge, 1918–1919 Raseinių gimn. direktorius), istorija 1923/24, nuo 1927 m. – Pasvalio komercinės gimn. direktorius, vėliau Klaipėdos mokytojų sem. dėstytojas, Kauno IV–V gimn. istorijos,

filosofijos propedeutikos, lotynų, vokiečių ir rusų k. mokytojas, Klaipėdos krašto etnologijos tyrinėtojas.

49. Ruginis, Klemens, Paluschke (g. 1893 02 06, Dautartų k., Židikių vls., Mažeikių apskr., 1915 baigė Veiverių mokytojų sem.), pedagogika, filosofija, visuotinė istorija 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923 daktaro laipsniu (1924 07). 1924–1932 Simono Daukanto mokytojų sem. direktorius ir psichologijos, pedagogikos, istorijos dėstytojas, 1935 09 01–1940 Klaipėdos ped. inst. dėstė pedagogiką, pedagogikos istoriją, naująsias pedagogikos sroves, ilgametis *Lietuvos mokyklos* (1925–1935) redaktorius, vertė į lietuvių k. savo buvusio Fribūro prof. E. Devaut pedagoginius raštus.
50. Sabaliauskas-Žalia Rūta, Adolfas (g. 1873 09 04), filosofija, bažnytinė muzika pas prof. Peterį Vagnerį 1900–1901.
51. Simaitis, Anton, Radziwiliszki, Lith. (g. 1887 07 03, Miežaičių k., Radviliškio r., 1912 baigė Peterburgo dvas. akad.), filosofija, pedagogika 1912/13, 1913, nuo 1928 m. – Telšių dvas. sem. filosofinių disciplinų dėstytojas.
52. Smetonaitė, Marytė, 1924.
53. Stefanowicz (Steponavičius), Anton, Trabischki Lith. (g. 1883 06 15) 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915, 1915/16, 1916, 1916/17, 1917, 1919/20, 1920, 1920/21, Marijampolės realinės gimn. mokytojas. Raštai: *Mindaugas ir Vakarai*, K., 1937.
54. Szykier, Caroline, Kaunas, 1925/26, 1926.
55. Šalkauskis, Stanislas, Kaunas (1886–1941, 1911 baigė Maskvos univ. Teisės fak.), filosofija, pedagogika 1916, 1916/17, 1917, 1917/18, 1918, 1918/19 daktaro laipsniu, 1921–1922 Aukštųjų kursų dėstytojas, 1922–1940 VDU prof., skaitlingų raštų autorius.
56. Urnėžiutė (Starkienė), Uršulė, Schaulen (g. 1895, Šiauliai, 1917 baigė Peterburgo Lazarevos gimn.), istorija, pedagogika, vokiečių k. ir literatūra 1917/18, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922 lic. laipsniu, 1918–1919 paraleliai lankė šv. Uršulės inst. Fribūre, kur gavo prancūzų k. mokytojos diplomą, 1922–1926 Kražių „Žiburio“ gimn. mokytoja, 1927–1941 – Kauno „Saulės“ mokytojų sem. pedagogikos, visuomenės mokslo ir užsienio kalbų dėstytoja.
57. Tamošaitis, Isidor, Skirstymoni, Litauen (1889 08 24–1943, 1912 baigė Kauno dvas. sem., 1916 – Peterburgo dvas. akad.), filosofija 1916/17, 1917, 1919/20 daktaro laipsniu, 1920–1924 Kauno dvas. sem. filosofijos dėstytojas, 1924–1940 VDU filosofijos profesorius, redagavo žurnalus *Vairas*, *Eranus*.
58. Totoraitis (Norus), Jonas (1872 12 24, Bliuviškiai, Šakių r. – 1941 06 21, 1895 m. baigė Seinų dvas. sem.), istorija 1899–1904 daktaro laipsniu, 1921 įsteigė Marijampolės marijonų gimn. ir iki 1937 ėjo jos direktoriaus pareigas, 1933 Lietuvos marijonų provincijolas. Raštai: *Lietuviai karaliaus Mindaugo laikais* (vok. k., 1905), *Zanavykų istorija* (1929), *Mindaugas Lietuvos karalius* (1932) ir kt.
59. Trukanas, Casimir, Undrelani, Litauen (g. 1892 01 28, Undrelėnų k., Rimšės vls., Zarasų apskr., 1911–1915 mokėsi Vilniaus dvas. sem.), istorija, filosofijos istorija, etika 1920/21, persikėlė į Miunsterio univ.
60. Tulauskaitė, Marie (g. 1903 06 03, Petrakavas, baigė Kauno „Aušros“ gimn.), prancūzų, vokiečių literatūra, pedagogika ir meno istorija 1925/26, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29. ŠM s-kė 1925 101 01–1929 05 01 = 14 700 Lt.
61. Turauskas, Edvard, Andrejavas, Litauen (1896 10 30–1966), filosofija, vėliau teisė 1919, 1919/1920, studijas tęsė Paryžiaus univ., dirbo Lietuvos atstovybėse, kurį laiką redagavo *Rytą*. Raštai: Tautybė ir krikščionybė (1928), Tautų Sąjungos tikslai ir santvarka (1932), Valstybės ir bažnyčios suverenumas. – *LKMA Suvažiavimo darbai* (1935), *Prancūzų revoliucija ir korporacinė organizacija* (1931) ir kt., išvertė į liet. k. *Katalikų veikimo kodeksą* (1928).
62. Vailokaitis, Joseph, Syntowty, 1909.
63. Valaitytė, Ona (Valaitis, Anna) (Pojczierze, Vilkaviškio r. Lith., 1912 mokytojavo Petrapilyje, lankė Lachvickos Skalon kursus), 1911/12, mirė 1919 m. JAV.
64. Viskont, Anton, Rubilai, Litauen (g. 1877 12 44, Rubuliai), 1916/17, 1928–1931 Vilniaus lietuvių

gimn. logikos, psichologijos ir istorijos mokytojas, bendradarbiavo Paryžiaus dienraštyje La Croix, Fribūro La Liberte, Courrier de Genève, Gazette de Lausanne ir kt.

65. Vosyliūtė (Pakštienė), Ona, Liubava, prancūzų k. ir literatūra 1919/20, 1920, 1920/21, 1921. Studijas tęsė Paryžiaus univ., kurį laiką dėstė anglų k. VDU.
66. Vizgirda, Vincentas (g. 1874 11 13), filosofija ir teisė prieš 1905 m. šių mokslų daktaro laipsniais.
67. Zacharewicz, Vinzenz, Ponewesch, 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911.
68. Zaianczkowski (Zajančkauskas), Vinzenz, Wilna (g. 1884 04 05, Pumpuriškės k., Molėtų vls., 1908 m. baigė Peterburgo dvas. akad.), filosofija, literatūra 1908/09, 1909, 1909/10, 1910, 1910/11, 1911 1911/12, 1912 daktaro laipsniu be disertacijos. 1912–1915 Vilniaus mergaičių gimn. kapelionas, nuo 1935 Kretingos pranciškonų gimn. dėstė lotynų ir lietuvių kalbas, filosofijos propedeutiką (logiką ir psichologiją), nuo 1938 – tos gimn. direktorius. Raštai: Nejau-gi? Atsakymas į R. Bytauto str. „Aušrinėje". – Ateitis, 1911, nr. 5, p. 176–187, nr. 9, p. 373–377, 418, 1912, nr. 1, p. 23–28, nr. 2, p. 75–80, nr. 3 p. 117–120.
69. Žilevičiūtė (Žylewicz), Julie (baigė Petrapilio mergaičių gimn., kurį laiką mokytojavo), 1918, 1919/1920. Studijų nebaigė dėl ligos, grįžusi bendradarbiavo moterų žurnale *Naujoji Vaidilutė*.

Université de Fribourg (Suisse), Rechts- und staatswissenschaftliche Fakultät

Fribūro universitetas, Teisės ir valstybės mokslų fakultetas, Teisės skyrius

1. Ciechanowska, J. Wilna, 1913, 1913/14, 1914, 1914/15, 1915.
2. Fainas, Gregas, Kaunas, 1927, 1927/28, 1928, 1928/29.
3. Jaczonis, Casimir, Godlewo, 1912/13, 1913.
4. Jurasaitis, Nik., Kaunas, 1930/31, 1931.
5. Leimonas, Juozas, Gudeliai (g. 1900 08 23, Daugirdiškės, Gudelių vls., Marijampolės apskr. – 1963, 1922 m. baigė Kauno gimn.), 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927 daktaro laipsniu (1928), ŠM s-kas 1924 10 01–1928 01 01 = 12 950 Lt. FM Mokesčių departamento referentas.
6. Liebermann, Siew (g. 1903 12 01, Kaunas, baigė Kauno rusų gimn.), 1926, 1926/27, 1927 daktaro laipsniu, dirbo Klaipėdos banke, nuo 1933 m. – tėvo fabrike Kaune.
7. Maliauskis, Antonius, Kretinga (1877 03 10, Kretinga – 1941 06 09, Kaunas), 1911/12, 1912 daktaro laipsniu. 1922 02 20–1931 VDU Sociologijos katedros profesorius, dėstė sociologiją, etiką ir teodicėją. Raštai: *Etika* (1935), *Demokratija* (1924), *Teodicėja* (1931) ir daugelis kt.
8. Matulaitis, Joseph, Grikonys, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926.
9. Miliukas, Antanas, 1901–1902.
10. Narjauskas, Jurgis (1876 04 21, Parausių k., Paežerių vls., Vilkaviškio apskr. – 1943 01 27, Telšiai, 1899 m. baigė Marijampolės gimn., 1899–1902 studijavo Romos Grigaliaus univ.), 1903, 1904–1914 Seinų dvas. sem. profesorius, 1919–1922 Lietuvos pasiuntinys Vatikane, 1928–1943 Telšių dvas. sem. prof., išvertė Dantės *Dieviškąją komediją*, Ovidijaus, F. Petrarkos kūrinių.
11. Pakštas, Kazys, Upsaliai, 1918/19, 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, persikėlė į Gamtos-matematikos fak.
12. Plater-Zyberg, Comte, Wilna, 1909, 1909/10, 1910, Kurtuvėnuose turėjo dvarą.
13. Poleski, Raphael, Kaunas, Lith., 1924/25, 1925.
14. Radzevičius, Peter, Kaunas, 1918–1920 Kauno savivaldybės tarnautojas, Steigiamojo Seimo ir II Seimo narys), 1923/24, 1924/25, 1925, 1925/26, persikėlė į Paryžiaus univ., nuo 1923 m. „Tautos fondo" s-kas, VRM s-kas, Darbo federacijos pirmininkas.
15. Radžiūnas, P., po 1905.
16. Raulinaitis, Pranas Viktoras, Mariampol (g. 1895 09 23, Čisava, Sasnavos vls., Marijampolės apskr., mokėsi Maskvos ž. ū. akad.), 1919/20, 1920, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922/23 daktaro laipsniu, advokatas. Raštai: *Administracijos principai* (1926), *Parlamentarizmas: Istoriniai-teoriniai parlamentinės tvarkos bruožai* (1925) ir kt.
17. Rutenbergas, Gegor (Giršas) (g. 1901 12 23, Papilė, Šiaulių apskr., dienraščių *Echo* ir *Elta* ben-

dradarbis, studijavo Berlyne), 1924/25, 1925 daktaro laipsniu, advokatas, ŠM skas 1924 10 01–1925 10 01 = 2 500 Lt. Raštai: *Simonas Daukantas lietuvių atgimimo pranašas*, K. (1922), *Tautų Sąjunga* (1931).

18. Sitcas, Salomon, Šiauliai, 1928/29, 1929.
19. Tyszkiewicz, Comte Andre, Wilna, 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923, 1923/24, 1924.
20. Walys, Anton, New York, 1900/01, 1901, 1902, 1903/04, 1904.
21. Wilimowicz (arba Vilimus), Adam (g. 1887 11 29, Šilawa, Tverijoniškės vk., Šiluvos vls., Raseinių. apskr.), 1916/17, 1917, 1917/18, persikėlė į Paryžiaus univ. 1919–1921, krikščionių demokratų atstovas Seime, 1926 11 07 baigė VDU Teisės fak.

Šaltinis: Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants 1899....1940.

Université de Fribourg (Suisse), Rechts- und staatswissenschaftliche Fakultät
Fribūro universitetas, Teisės ir valstybės mokslų fakultetas, Ekonomikos skyrius

1. Jatulis, Eduard, Plikeliai (g. 1895 07 31, Linkuva – 1956 05 14), 1923/24, 1924, 1924/25, 1925 daktaro laipsniu. 1925–1927 Lietuvos URM sekretorius, nuo 1939 m. Lietuvos konsulas Charbine.
2. Kaschkelis, Joseph (Gudžūnai), 1928, 1928/29, 1929, 1929/30 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1927 10 01–1929 05 01–1930 01 01 = 10 050 Lt, 1933 m. paskirtas „Pieno centro“ atstovu Londone ir Mančesteryje. Raštai: *Lietuvos gintaras* (1933), *Žemės ūkio produkcijos realizavimas* (1938), išvertė H. Pesch'o *Krikščioniška solidarumą* (1927).
3. Meškauskas, Peter, Panevėžys (g. 1897 03 16, Panevėžys, 1916 m. baigė Kazanės I realinę gimn., du metus lankė Kazanės veterinarinės medicinos inst.), politinė ekonomija 1924/25, 1925, 1925/26, 1926 daktaro laipsniu, ŠM s-kas nuo 1924 10 15.
4. Micuta, Domas, Majučiai (g. 1895, Majučiai, Vilkaviškio r., baigė M. Yčo gimn. Voroneže, studijavo mediciną Charkovo univ., nuo 1921 studijas tęsė Vokietijoje), politinė ekonomija 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, nuo 1922 m. Prekybos ir pramonės banko s-kas, ŠM skas 1924 10 15–1926 05 01, Lietuvos centrinio statistikos biuro direktorius.
5. Paliokas, Balys, Pasvalys (g. 1898 03 20, Pasvalys, 1921 m. baigė Panevėžio realinę gimn., nuo 1927 07 20 Lietuvos generalinio konsulo Berlyne sekretorius, nuo 1930 03 21 Lietuvos pasiuntinybės Berlyne atašė), 1934.
6. Sliesoraitis, Georg (Jurgis) (g. 1903), ekonomika, 1928/29, 1929 daktaro laipsniu, ŠM s-kas nuo 1928 04 01.
7. Vailokaitis, J., apie 1900–1902 m.

Fribūro universitetas, Gamtos-matematikos fakultetas

1. Antanaitis, Salomon, Sodre, Litauen (g. 1894 01 12, Suodžių k., Šakių r., 1915 m. baigė į Vilnių atsikėlusią Marijampolės gimn., 1919–1923 studijavo Karaliaučiaus ir Leipcigo univ., 1924 08 01–1925 11 15 Jurbarko „Saulės“ gimn. direktorius ir mokytojų kursų vedėjas), fizika, matematika, astronomija, pedagogika, filosofija 1925, 1925/26, 1926 lic. laipsniu, ŠM s-kas 1920 04 01–192311 01 = 1 170 Lt. Nuo 1926 08 15 Panevėžio mokytojų sem., nuo 1928 m. – Šiaulių mokytojų sem. dėstytojas, bendradarbiavo *Aušrinėje*, *Lietuvos mokykloje*, *Švietimo darbe*, *Panevėžio balse*, *Kosmos*, Paprūsės Beržo slapyvardžiu išleido knygutę *Per kovą į laisvę* (Kaunas, 1919).
2. Jucaitis, Pranas, Kiaulupi, Lith. (g. 1896, Kiaulynių k., Vilkaviškio r.), chemija 1919/20, persikėlė į Miunsterio univ., 1923 m. vėl grįžo į Fribūro univ.
3. Icwanter, Meyer, Wilna, 1930/31, 1931, 1931/32, 1934, 1934/35, 1935, 1935/56, 1936, 1936/37, 1937, 1937/38, 1938, 1938/39, 1939.
4. Kasperowicz, Konrad, Wilno, 1900, 1901, 1901/02, 1902, 1902/03, 1903/04 daktaro laipsniu.
5. Koncza, Mathias, de Vilna, 1901, 1901/02, 1902, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904, 1904/05, 1905, 1906, 1906/07, 1907, 1907/08 daktaro laipsniu.

6. Orvidaitė, Sophie, Schaulen (g. 1898 02 14, Šiauliai, 1919–1923 studijavo Berlyno univ.), biologija, chemija, pedagogika 1923/24, 1924, 1924/25 lic. laipsniu, ŠM s-kė 1920 07 10–1924.
7. Pakštas, Kazys, Ušpaliai (1893 06 29, Alinauka, Utenos r. – 1960 09 11, Čikaga, 1918 m. baigė Fordamo univ. Niujorke), geografija 1921/22, 1922, 1922/23 daktaro laipsniu. 1925–1939 VDU dėstytojas, 1934–1939 Lietuvos geografų d-jos steigėjas ir pirmininkas, nuo 1939 m. profesoriavo įvairiuose JAV univ. Raštai: *Lietuvos klimatas* (1926), *Baltijos respublikų polit. geografija* (1929), *Baltijos jūra* (1934) ir kt.
8. Petrulis, Joseph (slapyv. Benediktas Audra), Kowno (g. 1877, Audros vk., Ragelių vls., Rokiškio apskr. – 1958, mokėsi Rygos realinėje gimn., platino draudžiamą lietuvių spaudą), gamtos mokslai 1898, 1899/1900, studijas tęsė Berno univ., 1905–1906 redagavo Anglijoje socialdemokratų laikraštį *Laikas*, nuo 1920 m. – Rokiškio gimn. mokytojas, 1922–1928 tos gimn. direktorius, sovietmečiu – Ragelių vid. m-klos vedėjas.
9. Totoraitis, Vincas, agronomija 1903. Raštai: *Ūkininko draugas*. *Vadovėlis ūkininkams apie žemės dirbimą planingą ūkio vedimą*, Seinai, 1909, 158 p.
10. Tschepulis (Čepulis) Ludwig, Naujasode, Lith. (g. 1893 09 20, Naujasodės k., Krasnavos vls., Seinų apskr., 1915 baigė Vilniaus gimn.), fizika, matematika 1920/21, 1921, 1921/22, 1922, 1922/23, 1923, nuo 1923 – Marijampolės marijonų gimn. matematikos, fizikos, kosmologijos ir geografijos mokytojas (*b. 174, l. 8*).
11. Wolfson, David, Memel, 1902, 1902/03, 1903, 1903/04, 1904, 1905.
12. Wolkowiski, Joseph, Wilna.

Fribūro universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Kamber Mirjam, 1932.
2. Sterufeldas Moze, 1925.
3. Yitmozeris Raimundas, 1932.

Šaltinis: Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants. 1899...1940.

Université commerciale de St. Gall

S. Galeno aukštoji prekybos mokykla

1. Gėčius, Juozas (g. 1896 03 20, Kiškonių k., Tytuvėnų vls., 1919–1922 mokytojavo Raseinių gimn., 1922 09–1924 07 Belvederio ž. ū. m-kloje), bankų srities specializacija 1924 10 13–1927 04 01, FM s-kas 1926 06 01–1927 04 01 = 3 500 Lt, nuo 1927 05 17 – Šakių r., Zyplių ž. ū. m-klos mokytojas.
2. Giedraitis, Antanas (g. 1906 10 09, Paskynų k., Šimkaičių vls.), 1927 10–1930, ŠM s-kas
3. Kilikevičius, Jonas (g. 1898 01 20, Misviečių k., Alvito vls., 1920 baigė Marijampolės realinę gimn., tarnavo Virbalio muitinėje), bankų srities specializacija 1926 03 05–1929 10 12, ŠM s-kas nuo 1928 01 01.
4. Senkus, Feliksas (g. 1898 12 15, Marijampolė, 1919 baigė Kauno „Saulės“ gimn., 1923–1925 studijavo VDU Teisės fak.), bankai ir buhalterija 1925–1926, ŠM s-kas nuo 1925 06 01.
5. Sruoga, Kazys (g. 1899 03 16, Burbonų vk., Vabalninko vls., Biržų apskr.), 1924 04–1925 07, nuo 1926 studijas tęsė Berno univ., ruošėsi politinės ekonomijos profesūrai VDU, 1931–1936 redagavo žurnalus *Verslas* ir *Amatininkas*, nuo 1936 –„Maisto“ bendrovės direktoriaus padėjėjas.

Lietuvos studentai kitose Šveicarijos mokyklose

Nešatelio (Neuchatel) universitetas

1. Šerkšnas, Stasys (baigė VDU Teologijos-filosofijos fak., klasikinės filologijos specializacija 1940–1941, mokytojavo Kauno IV vid. m-kloje.

Prancūzų kalbos kursai prie Neuchatelio universiteto

1. Bliūdžiutė (Mažylienė), Antanina (g. 1894, Bliūdziškiai, Marijampolės apskr., 1912 baigė Marijampolės gimn.), 1912–1913, tėvų lėšomis (*A. Mažylienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985).*

Université de Lausanne

1. Kabakeris, Leonas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 211*).
2. Karuža, Jurgis, 19023 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 171*).
3. Levinšteinas, Leizeri Elezeris, prieš 1923.

École des Hautes Études comerciales Université de Lausanne

1. Judzentavičius, Vyutautas (g. 1908 05 05, Vladikaukazas), prekyba 1930/31–1932, FM s-kas.

St. Michel College (Fribourg)

1. Košys, Jurgis, 1917–1918.

Agronomijos mokykla Hauterive (Neuchatel)

1. Erslavanas, Vladas, 1917–1918.

Ingenbohlio (Šveicarija) Šv. Kryžiaus moterų kongregacija ir mokytojų seminarija

1. Dvaranauskaitė, Jadvyga, 1905.
2. Goštautaitė, Maksimi Liona, 1928.
3. Kaupaitė, Kazimiera (g. 1880 01 06, Gudelių k., Ramygalos vls., Panevėžio apskr.), 1902.
4. Misiutė, Ona, 1928.
5. Pirantaitytė, Ona, 1928.
6. Raudonytė, Marija, 1928.
7. Siupinskaitė.
8. Unguraitytė, Antanina, 1905.
9. Uogintaitė, Petronelė, 1903–1906, grįžusi 1909 įsteigė pirmąją Lietuvoje „Rankų darbų ir namų ruošos mokyklą“ mergaitėms Marijampolėje (*Moterų žurnalas, 1971, nr. 3, p. 6*).

Ženevos universitetas

1. Basman, Lėja, medicina, 1908–1913.
2. Charnass, Alek., medicina 1936/37 (perėjo į Filosofijos fak.).
3. De Peganow, Tatiana, Lith., 1918/19, 1933.
4. Frumken, Grigory, 1936/37.
5. Gerbergas, Davidas, medicina, baigė 1931 01 15.
6. Gerbergas, Zorachas (g. 1910 02 17, Naumiestis, Šakių apskr.), medicina 1928 12 07–1934 daktaro laipsniu, 1934–1935 Ženevos ligoninės ausų, nosies ir gerklės skyriaus asistentas, 1935 m. specializavosi Paryžiaus ginekologijos klinikoje, nuo 1936 – Kauno žydų ligoninės gydytojas.
7. Giedminaitė, Bronislava, medicina, baigė 1910.
8. Glikmanas, Ilja, 1931/32, 1933.
9. Goniondskis, Salia (g. 1894 12 29, Marijampolė, 1913 baigė Marijampolės gimn.), medicina 1913–1914. 1922 grįžo į Lietuvą, nuo 1924 medicinos studijas tęsė Prahos univ.
10. Hanff, Siegfried, Lithuanie, 1933.
11. Kabalkine, Tamara, Lith. 1929/30, 1933.

12. Kantorowitz, Paul, Lithuanie, 1933.
13. Kontrym, C. (Kontrimaitė, Kunigunda, iš Aukštadvario-Skaraitiškės dv., Šiluvos vls.), medicina, 1915–1918, baigė daktaro laipsniu, studijavo savo lėšomis.
14. Kuraitytė (Petrauskienė), Stasė (Bakaičių dv., Girkalnio vls.), pedagogika apie 1906–1908.
15. Kuraitytė (Varnienė), Marija (g. 1886 08 26, Bakaičių dv., Girkalnio vls. – 1982 10 10, Čikaga, 1904 baigė Petrapilio Petropavlovkoje gimn.), pedagogika, laisva klausytoja apie 1906–1908. Nuo 1927 vaikų darželių, veikiančių pagal M. Montesori metodą, steigėja, tarptautinių konferencijų dalyvė, daugelio straipsnių *Židinyje*, *Naujojoje Romuvoje*, *Vaire* ir kitur autorė.
16. Lusternik, Yseul, Lithuanie, 1932/33, 1933.
17. Liaugminas, Albinas (g. 1907 06 10 Anksodės k., Laižuvos vlsč, Mažeikių apskr.), 1929 baigė Mažeikių gimn., 1934 m. – VDU, pedagogika filosofija pas prof. Ž. Piaže, E. Klaparedą, P. Bovet 1935 10–1939 01 10 daktaro laipsniu, nuo 1939 Klaipėdos, vėliau Vilniaus ped. inst. dėstytojas, 1941–1944 Vilniaus ped. inst. direktorius, 1942–1944 Vilniaus univ. Filosofijos įvado katedros vyr. asistentas, nuo 1942 priv. doc., nuo 1955 Čikagos Lojolos univ. naujųjų kalbų dėstytojas.
18. Mačernis, Juozas (g. 1891 01 22, Šarnelės k., Žemaičių Kalvarijos vls.) „darbo mokyklos" specializacija Ženevos J. J. Ruso institute 1924–1925, 1927 baigė Lietuvos univ., dėstė Telšių mokytojų sem., redagavo *Žemaičių prietelį* ir esperantininkų *Litova stelo*, po karo – gamtos filosofijos dėstytojas Buenos Airės universitete.
19. Metlitzki, Theodor, Lit., 1933.
20. Mitkauskienė, Mamija, 1924–1925, persikėlė į Berlyno univ., 1940 mokytojavo Kaune.
21. Milleris, Aronas, 1929/30, 1932.
22. Peisachas, Melcas (g. 1891 01 13 Kėdainiuose, 1908–1913 baigė Kėdainių gimn.), medicina 1913–1914, į Lietuvą grįžo 1921 (*f. 391, ap. 2, b. 210, l. 17*).
23. Rimkevičius, Jonas, 1932.
24. Rosin (Frumkin), Ester (g. 1877), nuo 1924 mokytojavo Kauno I žydų gimn.
25. Rudnickienė, Česlava, baigė fizikos-chemijos skyrių 1912.
26. Salanskytė, Zina, 1936–1939 su pertraukomis.
27. Tuvijus, Markas (g. 1894 11 03, Ukmergė), 1910 baigė Ukmergės gimn.), 1924–1929 medicina daktaro laipsniu, dirbo Lietuvos karo gydytoju.
28. Vaišnora, Juozas (g. 1900, Liepliūnų k., Seinų apskr.), 1917 baigė Liublino gimn.), teisė 1928–1929, prieš tai 1926–1927 m. studijavo Prancūzijos Aixen-Prowence ir Monpelje univ. (*f. 391, ap.4, b. 1389, l. 150*).

Pastaba: sąrašas neišsamus.

Šaltinis: Université de Genève. List des asistens et étudiants 1913–1940; LCVA, f. 391 ir kiti.

3.3 Lietuvos studentai Prancūzijos mokyklose

Université de Paris, Faculté des Lettres

Paryžiaus (Sorbonos) universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas

1. Bacevičius, Vytautas (g. 1905 09 09, Lodzė, 1926 baigė Lodzės konservatoriją, 1926–1927 studijavo VDU Hum. m. fak. Filosofijos skyriuje), filosofija, estetika 1927–1928, paraleliai lankė Paryžiaus konservatoriją (*b. 51, l. 45*).
2. Baltrušaitis, Jurgis (g. 1903 05 07 Maskva), viduramžių istorija ir archeologija 1923–1926, 1927–1928 keliavo ir studijavo skulptūrą Ispanijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje, nuo 1931 Sorbonos univ. daktaras, 1933–1939 VDU dėstė meno istoriją. Meno istorijos paskaitas skaitė Londono Varburgo inst. ir Paryžiaus univ. Prancūzų akad. Bordin premijos laureatas. Raštai: *Visuotinė meno istorija*

(1934, 1939), *Études sur l'art en Georgie et en Armenie* (1929), *La stylistique ornamentale dans la sculpture romaine* (1931).

3. Bukota, Juozas (g. 189611 08, Išlandžių k., Kirsnos vls., Kalvarijos apskr., 1917 baigė gimn., 1917–1918 studijavo Charkovo univ., 1922–1924 – VDU), bendroji kalbotyra, eksperimentinė fonetika, sanskritas pas prof. A. Meillet, L. Renon, M. Rocques 1924 11 29–1930, vieną semestrą (1928–1929) – Leipcigo univ. pas prof. J. Gerulį, ŠM s-kas 1924 11 01–1928 09 01 = 25 400 Lt ir 1 500 Lt paskolos (1929 11 22). Studijų nebaigė, kurį laiką mokytojavo (*b. 142, l. 41, 66; ap. 4, b. 1909, l. 45–46*).
4. Butrimienė, Bronislova, 1914 baigė filologiją, o 1915 – Charkovo Aukštuosius pedagogikos kursus, nuo 1940 09 01 mokytojavo Kauno IV vid. m-kloje.
5. Churginas, Aleksėjus (g. 1912 05 25, Jonava, 1931 baigė Kauno gimn., 1931–1936 studijavo VDU klasikinę filologiją), klasikinė filologija ir viduramžių literatūra pas prof. A. Emont, J. Marouzeau ir kt. 1936–1938, ŠM s-kas 1936 09 01–1940, studijas tęsė Grenoblio univ. (*b. 165, l. 4, 8, 15*).
6. Cvirka, Petras (rašytojas), prancūzų k. ir literatūra 1937, studijoms gavo paskolos 1 500 Lt (1937) (*b. 1106, l. 25–28*).
7. Dielininkaitis, Pranas (g. 1902 05 05, Juskų k., Žaliosios vls., Vilkaviškio apskr., 1928 baigė VDU Teologijos-filosofijos fak. Sociologijos skyrių), sociologija, filosofija, pedagogika, psichologija pas prof. P. Fokone, C. Bugle, prof. A. Valoną 1928–1933 daktaro laipsniu. Nuo 1933 VDU Teologijos-filosofijos fak. dėstė sociologiją ir jai artimus mokslus, LKMA s-kas.
8. Dundulis, Bronius (g. 1909 11 26, Gyvakarai, Kupiškio r., 1933 baigė VDU), istorija 1934–1940, Prancūzijos vyriausybės s-kas 1937, nuo 1941 dėstė Vilniaus univ. (*b. 1765*).
9. Gabrys, Juozas (g. 1880, Garliava, 1906 studijavo Lozanos univ. teisę, 1907 Odesos univ. įgijo I laipsnio diplomą), istorija, teisė, ekonomika 1908–1909, nuo 1910 vertėsi Paryžiuje privačia advokato praktika.
10. Girnius, Juozas (g. 1915 05 25, Sudeikiai, Utenos apskr., 1932 baigė Utenos gimn., 1936 – VDU), egzistencinės filosofijos specializacija 1938. 1941–1944 VDU Filosofijos fak. dėstytojas.
11. Grinius, Jonas (g. 1902 02 21, Giminėnų k., Joniškio vls., Šiaulių apskr., 1922 baigė Šiaulių gimn., 1926 VDU), prancūzų k. ir literatūra, estetika, meno istorija 1926 10 15–1927. Studijas tęsė Grenoblio univ., ŠM s-kas 1926 10 14–1929 07 01 = 16 000 Lt, nuo 1929 filosofijos m. daktaras, 1929–1940 dėstė VDU Teologijos-filosofijos fak. literatūrą, estetiką, meno istoriją. Raštai: *Grožis ir menas* (1938), *Vilniaus meno paminklai* (1940) (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 33; b. 1909, l. 51–52; f. 1671, ap. 5, b. 31, l. 8*).
12. Gricius, Augustinas, literatūra 1926–1927, ŠM s-kas 1926 10 01–1927 06 (*b. 1097, l. 140–141*).
13. Gustainis, Valentinas, žurnalistika, filosofija, politinė ekonomija, sociologija 1927–1932, *Lietuvos aido* vyr. redaktorius, 1939–1940 *Eltos* direktorius, bendradarbiavo *Vaire*, *Naujojoje Romuvoje*, *Židinyje*, *Tautos ūkyje*. Raštai: *Lenkai ir Lietuva* (1937), *Prancūzija* (1939).
14. Jasiukaitė (Jasėnaitė)-Spetylienė, Marija (g. 1902 08 19, Liubavo vls., Marijampolės apskr., 1921 baigė Kauno gimn., 1922 studijavo VDU), prancūzų k. ir literatūra, psichologija, pedagogika pas prof. A. Valoną 1923–1924, 1929–1931 lic. laipsniu, ŠM s-kė 1924 04 01–1926 10 01 = 8 160 Lt ir 1929 10 01–1931 09 01 = 10 050 Lt. Grįžusi dėstė prancūzų k. Marijampolės Rygiškių Jono gimn., sovietimečiu – Vilniaus ped. inst. (*b. 862, l. 19, 26; ap. 4, b. 1753, l. 355*).
15. Janušytė, Lucija, rašytoja-humoristė, prancūzų k. ir literatūra 1937, studijoms gavo 1 500 Lt paskolos (*b. 1106, l. 25–28*).
16. Jasmonaitė-Ramūnienė, Ramutė, prancūzų k. ir literatūra apie 1938, sovietmečiu dėstė prancūzų k. Vilniaus univ.
17. Jonaitytė, Birutė, prancūzų k. ir literatūra 1939–1940, Prancūzijos vyriausybės s-kė 1939–1940 (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 5*).
18. Kabailaitė, Elena, prancūzų k. ir literatūra 1937–1939, Prancūzijos vyriausybės s-kė 1939, liko Prancūzijoje (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 54*).
19. Kaupas, Vladas, žurnalistika, filosofija, ekonomika pas prof. Robin de Rouen, sociologija pas prof.

P. Fauconet, C. Bougle, psichologija pas prof. H. Delacroix, politinė ekonomija pas prof. Pirreau 1929. 1929/30, studijas tęsė Miuncheno univ. (*b. 447, l. l, 19, 55, 85*).

20. Keliuotis, Juozas (1902 08 22, Joniškis – 1983, Vilnius, 1926 baigė VDU), žurnalistika, filosofija pas prof. V. Bach, J. Gilson, L. Brunschvicg, E. Le Roy, Ž. Maritain, psichologija pas prof. H. Delacroix, P. Janet, Ž. Boruci 1926–1929, LKMA s-kas 1926–1929, grįžęs dėstė žurnalistiką VDU, 1931–1940 redagavo jo paties įsteigtus kultūros žurnalus *Naująją Romuvą*, *Granitą* (1937), *Kūrybą* (1943–1944). Raštai: *Visuomeninis idealas. Visuomeninės filosofijos metmenys* (1935), *Šių dienų spaudos problemos* (1936).
21. Kličmanas, Vytautas (g. 1913 05 24, Panevėžys, 1932 baigė Panevėžio valstybinę gimn., nuo 1933 studijavo VDU prancūzų k. ir literatūrą, 1935 baigė Besauson univ. prancūzų k. kursus), meno istorija pas prof. H. Faucillon, G. Rouches, estetika pas prof. Š. Lalo, lyginamoji literatūra 1936–1939, Prancūzijos vyriausybės skas 1936 10 26–1939. Studijoms gavo 600 Lt paskolos (1937), studijas tęsė Vilniaus univ. (*b. 462, l. 16–17*).
22. Liaugminas, Albinas, filosofija, psichologija, sociologija 1934/35, 1935.
23. Laužikaitė-Juškienė, Elena (g. 1911 06 18, Dabiškių k., Kupiškio r., 1936 studijavo Nancy univ.), prancūzų k. ir literatūra pas prof. J. Vendryes, H. Chamard, De Grange, Fouche 1937–1939, Prancūzijos vyriausybės s-kė, studijoms gavo 1 000 Lt paskolos (1939) (*b. 1114, l. 3–37; ap. 4, b. 1765, l. 104*).
24. Levinas, Emanuelis (g. 1905 12 30 Kaune, 1923 baigė Kauno gimn., nuo 1923 studijavo filosofiją Strasbūre, Freiburge i. Br.), filosofija, baigė 1930 daktaro laipsniu. Į Lietuvą negrįžo, Paryžiaus „École Normele Izraelite Orientale" direktorius.
25. Lipčiutė-Augustinavičienė, Ona Danute (g. 1914, Bernotų k., Betygalos vls., Raseinių apskr.), prancūzų k. ir literatūra 1937–1939, Prancūzijos vyriausybės s-kė, 1939 studijoms gavo 1 000 Lt paskolos, į Lietuvą negrįžo (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 51*).
26. Lukoševičius, Vladas (g. 1917, Ukraina), prancūzų k. ir literatūra 1937–1939, Prancūzijos vyriausybės s-kas, studijoms gavo 1 000 Lt paskolos (1939) (*b. 1114, l. 35–37*). Paraleliai baigė „École de préparation des prefer de francais a l' etranger" ir „L' institut de Phonétique". 1940/41 mokytojavo Raseinių vid. m-kloje (*f. R762, ap. 4, b. 107, l. 58*).
27. Malijonienė, Jadvyga (g. 1903), 1930 baigė Filosofijos-pedagogikos skyrių, nuo 1938 mokytojavo Kauno IV vid. m-kloje.
28. Mantvydas, Pranas, filosofijos specializacija 1926, persikėlė į Miuncheno univ.
29. Mameniškytė, Pranciška, prancūzų k. ir literatūra 1939, Prancūzijos vyriausybės s-kė (*b. 1767*).
30. Mironas, Ričardas (g. 1908 04 07, Zaisakas-Sibiras, 1928 baigė Kauno suaugusiųjų gimn.), sanskritas-indologija pas prof. E. Benveniste, L. Renou, I. Bloch, S. Levi, A. Faucher 1933–1936, ŠM s-kas 1933 10 01–1936 08 01, Vilniaus univ. profesorius (*b. 637, l. 24, 31, 39; ap. 4, b. 1753, l. 203*).
31. Navickaitė-Steponaitienė, Sofija (g. 1901 03 01, Kražiai), prancūzų k. ir literatūra 1925–1928 07 15, ŠM s-kė 1925 05 01–1926 10 01 = 5 750 Lt, 1928–1933 Alytaus gimn. mokytoja (*b. 886, l. 33; ap. 4, b. 1753, l. 356*).
32. Paškevičiūtė-Dutrimienė, Bronislova (g. 1890 06 15, Gienių k., Krekenavos vls., baigė Rygos gimn., vėliau – Maskvos pedagoginius kursus), prancūzų k. ir literatūra, baigė 1913 05 24, 1920–1930 Panevėžio lenkų gimn. mokytoja (*b. 157, l. 4, 5*).
33. Paškevičiūtė, Ona, prancūzų k. ir literatūra 1938–1940, Prancūzijos vyriausybės s-kė, studijoms gavo ŠM 800 Lt (1939) ir 500 Lt (1940 03 08) paskolos (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 13*).
34. Pavlovskienė, E., prancūzų k. ir literatūra 1937 (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 54*).
35. Petrėnas-Tarulis, Juozas, prancūzų k. ir literatūra 1926–1927, ŠM s-kas 1926 10 01 (*b. 1097, l. 140–141*).
36. Povilavičius-Vygintas, Steponas, prancūzų k. ir literatūra, žurnalistika 1939, ŠM s-kas (*b. 1114, l. 12–13*).
37. Purickis, Juozas, Lietuvos istorija 1928, VDU s-kas 1928 06 01–12 01 = 2 900 Lt (*f. 631, ap. 12, b. 663 l. 13*).

38. Ralys, Danielius, prancūzų k. ir literatūra 1939–1940, Prancūzijos vyriausybės s-kas, studijoms gavo ŠM 500 Lt paskolos (1940 04 06) (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 5*).
39. Soblys Vytautas (g. 1903 02 27, Kelmė – 1968, Kaunas, 1921–1925 baigė Šiaulių mokytojų sem.), filosofija, pedagogika, psichologija pas prof. E. Gilson, A. Lalande, R. Laporte, H. Delacroix, H. Pieron, Lahy, P. Janet, Dumas, sociologija pas C. Bougle, P. Faukonet, L. Levi-Bruhl, Monnier, Le Fur, Capitant ir kt. 1926–1932, ŠM s-kas 1928 10 01–1931 09 01 = 15 100 Lt, nuo 1934 Kauno kūno kultūros kursų lektorius, nuo 1935 Klaipėdos ped. inst. direktorius ir dėstytojas, 1937–1940 ŠM Kultūros departamento direktorius (*b. 857, l. 40, 88; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
40. Sušinskas, Alfonsas, žurnalistika 1939, Lietuvos katalikų univ. remti komiteto s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 48*).
41. Staškevičiūtė, Eugenija, prancūzų k. ir literatūra 1939–1940, Prancūzijos vyriausybės s-kė (*f. 391, ap. 4, b. 1765, l. 5*).
42. Šukys, Jonas (g. 1906 04 06(18), Rymiškių k., Smilgių vls., Panevėžio apskr., 1933 baigė VDU Hum. m. fak., 1934 Grenoblyje prancūzų k. kursus), prancūzų k. ir literatūra ir disertacijos rengimas pas profesorius: Vales, Lanson ir kt. 1939 10–1940 07 Prancūzijos vyriausybės s-kas, studijoms gavo ŠM 1 000 Lt paskolos (1940 03 08), 1940/41 mokytojavo Kauno VIII vid. m-kloje.
43. Tysliava, Juozas (rašytojas-poetas), prancūzų literatūra 1926–1927, ŠM s-kas 1926 04 01–1927 09 (*b. 1098, l. 24–29*).
44. Trumpas, Vincas (g. 1913 12 02, Paliepių k., Ariogalos vls., 1933 baigė Kėdainių gimn., nuo 1933 studijavo istoriją Kaune univ.), istorija, filosofija pas prof. P. Renouvin, Lefevre, Bloch ir kt. 1937–1939. Rašė disertaciją iš Lietuvos-Prancūzijos istorinių santykių, ŠM s-kas 1937 10 01–1939 (*b. 986, l. 2, 8, 11*).
45. Vaičiūnas, Petras, prancūzų literatūra 1926–1927, ŠM s-kas 1926 10–1927 09 (*b. 1097, l. 140–141*).
46. Vokietaitytė, Birutė, baigė prancūzų k. ir literatūros studijas prieš 1940, nuo 1940/41 mokytojavo Kauno VIII vid. m-kloje.
47. Zenkevičiūtė, Marija Felicija (g. 1902, baigė Marijampolės gimn., metus studijavo muziką Leipcige), prancūzų k. ir literatūra 1927–1932, grįžusi dirbo URM-je svarbių dokumentų vertėja iš serbų, čekų, rusų, lenkų kalbų (*Naujoji Vaidilutė, 1934, nr. 3, p. 120*).
48. Zobarskas, Steponas (rašytojas), prancūzų k. ir kultūra, žurnalistika 1936–1937, studijoms gavo ŠM 1 500 Lt (1936) ir 1 050 litų (1937) paskolos (*b. 1106, l. 25–28; ap. 4, b. 875, l. 133*).
49. Zobčinskienė, Stasė, prancūzų k. ir literatūra 1913 (baigė 2 semestrus), 1940/41 mokytojavo Vilniaus III vid. m-kloje.
50. Žirgulis (Žirgulevičius), Kazys (g. 1912 10 21), prancūzų k. ir literatūra 1938–1940, ŠM s-kas 1938 10 01–1940. Pasižymėjo kaip poetas, bendradarbiavo *Vaire*, *Akademike* ir kt. (*b. 1088, l. 5–6; b. 1114, l. 12–13*).

Université de Paris, Faculté de Droit

Paryžiaus universitetas, Teisės fakultetas

1. Bačkis, Stasys Antanas (g. 1906 02 20, Pontakonių k., Joniškėlio vls., Biržų apskr., 1925 baigė Panevėžio gimn.), 1925–1930 11 07 daktaro laipsniu, URM s-kas 1925 11 01–1926 07 09 ir 1929 11 01–1930 11 01, 1929 11 11 gavo paskolos studijoms 2 000 Lt, nuo 1938 Lietuvos pasiuntinybės Prancūzijoje pirmasis sekretorius (*b. 54, l. 24–29*).
2. Bajoras, Jonas, teisė ir diplomatija 1925–?, nuo 1925 11 01 URM s-kas (*b. 60, l. 1*).
3. Dirmeikis, Bronius Tadas (g. 1910 01 24, Kražiai), prekybos teisė pas prof. Perkerau, Pripert 1937 10–1938, nuo 1942 – Vilniaus univ. daktaras, dėstė prekybos teisę Klaipėdos prekybos inst., paskutinysis *Vairo* redaktorius (*b. 212, l. 1, 11, 13, 63*).
4. Čėpla, Vincas (1922 studijavo Karaliaučiuje, 1924 baigė VDU Teisės fak.), specializacija 1925–1926, VRM s-kas 1925 01 01–1926 10 01 = 6 750 Lt (*b. 180, l. 2, 6; ap. 4, b. 1909, l. 87–88*).
5. Einoris, Vytautas (g. 1907 04 09, Poltava, 1927 baigė Panevėžio gimn.), 1928–1934 lic. laipsniu. 1935–1938 FM tarnautojas (*b. 228, l. 8*).

6. Graužinis, Kazys (g. 1898 09 14, Marciniškių dv., Giedraičių apylinkė, baigė Voronežo II gimn.), 1923–1926 daktaro laipsniu, URM s-kas 1923 11–1926 06 (*b. 295, l. 8*).
7. Jasėnas, Mykolas (g. 1912 06 14, Vylžiai, Biržų apskr., 1931 baigė Panevėžio gimn., 1935 – VDU Hum. m. fak., 1935–1936 VDU studijavo teisę), tarptautinė teisė 1937–1939, URM s-kas 1937 09–1939, redagavo *Akademiką* 1935–1937 (*b. 368, l. 1–5*).
8. Kajeckas, Juozas (g. 1897 06 17, JAV, 1923–1925 studijavo VDU, 1925–1928 – Monpelje univ.), teisės daktarato kursai 1928–1929, URM s-kas 1925 11 01–1926 10 01 ir 1928 01 01–1929 12 01 = 13 033 Lt. 1929 lankė Ženevos tarptautinių studijų m-klą (*Genèva School of International Studies*) (*b. 411, l. 46–47; ap. 4, b. 1909, l. 52–53*).
9. Krivickas, Domas (g. 1905 12 22, Šeduva, 1929 baigė VDU Teisės fak., tobulinosi Caen univ.), viešosios teisės specializacija 1930, VDU s-kas 1929 10 20–1930 11 01 = 6 433 Lt, dėstė VDU (*b. 483, l. 7; f. 631, ap. 12, b. 663, l. 13*).
10. Mackus, Feliksas (g. 1911 07 24, Varkūnų k., Rokiškio apskr., 1935 baigė VDU Teisės fak., nuo 1935 06 01 to paties univ. jaun. asistentas), 1935–1937, VDU s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 203*).
11. Natkevičius, Vladas (g. 1893 01 19, Balsupių k., Marijampolės vls., 1913 baigė Marijampolės gimn., 1913–1916 studijavo gamtos mokslus Petrapilio univ., 1920–1923 Lietuvos Seimo narys, 1923–1930 *Eltos* korespondentas Paryžiuje), 1926–1930 daktaro laipsniu. Disertaciją rašė pas prof. L. Le Fur, paraleliai studijavo Politinių mokslų ir tarptautinės teisės m-klose, URM s-kas 1925 01 01–1929 09 01 = 22 750 Lt, 1930–1934 URM-jos sekretorius ir referentas, Generalinio štabo karininkų Aukštųjų kursų lektorius, 1934–1939 Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje patarėjas, 1939–1940 Lietuvos ambasadorius ir įgaliotas ministras Maskvoje (*b. 669, l. 19; ap. 4 b. 1909, l. 49–50*).
12. Navakas, Jonas, VRM s-kas 1926 01–12.
13. Padalskis, Pranas (VDU Teisės fak. jaun. asistentas), 1934.
14. Spetyla, Petras (g. 1899 12 13, Ažuoduvių k., Skapiškio vls., Rokiškio apskr., 1917 baigė Petrapilio gimn.), 1923–1924, studijas tęsė Monpelje univ. (*b. 86, l. 14*).
15. Šumauskas, Kazys, 1926/27, URM s-kas 1926 10 01–12.
16. Turauskas, Edvaras (prieš tai studijavo Fribūre, 1921–1923 Lietuvos pasiuntinybės Berne sekretorius), teisė 1923–1926, URM s-kas 1926.
17. Tamošaitis, Antanas (žr. Vienos univ.), 1926, perėjo į Tulūzos ir Bordo univ. (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 50–51*).
18. Vaišnoras, Juozas (g. 1900, Lieplūnų k. ir vls., Seinų apskr.), teisė 1927–1928, studijas tęsė Ženevos univ. (*f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 150–152*).
19. Vasiliauskas, Julius, URM s-kas nuo 1931 01.
20. Vilimas, Adomas (žr. Fribūro univ.), sociologija, politinė ekonomija, teisės filosofija 1919–1921, studijų nebaigė, 1926 baigė VDU Teisės fak. (*VUB Fl-F85*).
21. Žmuidzinas, Jonas (g. 1898, Keturvalakiai, Vilkaviškio apskr., 1920 baigė Kauno „Aušros" gimn., studijavo Monpelje univ.), 1928 viešosios teisės daktaro laipsniu, o 1929 06 05 – politinės ekonomijos daktaro laipsniu pas prof. Gidel. ŠM s-kas 1926 12 01–1930 11 01 = 19 200 Lt, nuo 1936 – Lietuvos pasiuntinybės Londone konsulinio skyriaus vedėjas (*b. 1091, l. 44*).

École libre des sciences politiques (Paris)

Paryžiaus laisvoji politinių mokslų mokykla

1. Bačkis, Stasys Antanas, 1926/27 (*b. 54, l. 6, 24*).
2. Einoris Vytautas 1928–1932.
3. Gelžinis, Martynas, tarptautinė teisė 1939, studijoms gavo 1500 Lt valstybės paskolą (1939).
4. Gordonas, Kivelis, 1928.
5. Graužinis, Kazys, 1924–1925.
6. Jasėnas, Mykolas. 1937–1938.
7. Kajeckas, Juozas, 1927/28, 1928/29.
8. Krivickas, Domas, 1929–1930 (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).

9. Lipčius Mykolas (g. 1894 12 06, Bernotų vk., Betygalos vls., 1914 baigė Kauno gimn., 1914–1916 mokėsi Rygos politechnikume, 1916–1918 – Maskvos Petrovskio-Razumorskio akad.), administracinė teisė 1924–1926, VRM s-kas 1924–1927, nuo 1924 – Vidaus reikalų ministras (*b. 1097, l. 178–179; ap. 4, b. 1378, l. 39*).
10. Mackevičius, Steponas, 1939.
11. Mykolaitis, Vytautas, 1939.
12. Natkevičius, Vladas 1927/28.
13. Radzevičius, Petras, administracinė teisė (savivaldybių skyrius), 1925–1926, VRM s-kas 1926 (*b. 1097, l. 144–145*).
14. Raila, Bronys (g. 1909 03 10, Plaučiškių k., Rozalimo vls., Panevėžio apskr., baigė VDU Hum. m. fak. Filologijos skyrių, Kauno radijo stoties politinis apžvalgininkas, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, *Lietuvos aido* korespondentas Paryžiuje), politiniai ir socialiniai mokslai 1937–1939, ŠM s-kas 1937 09 01–1939 07 15 (*b. 768, l. 5, 11*).
15. Römeris, Mykolas (g. 1880, 1901 baigė Petrapilio aukštąją teisės m-klą), teisė, diplomatija 1902–1905, vėliau Lietuvos univ. prof., rektorius.
16. Uliamperlytė, Ida, 1937 (*f. 391, ap. 8, b. 337, l. 157*).
17. Žilionis, Petras (g. 1903 08 25), baigė diplomatijos mokslus 1932, URM s-kas 1930 10 01–1932 08 01 = 10 800 Lt, 1932 paskirtas URM sekretoriumi (*ap. 9, b. 1087*).

Institut des hautes etudes internationales (Paris)

Aukštojį tarptautinės teisės mokykla prie Paryžiaus universiteto

1. Bačkis, Stasys Antanas, 1929–1930 (*b. 54, l. 6*).
2. Kasėnas, Mykolas (g. 1912 04 14, Vilžiai), 1937–1939, URM s-kas nuo 1937 09 (*b. 368, l. 1*).
3. Natkevičius, Vladas, 1927–1928.
4. Raila, Bronys, 1937–1939 07 15.
5. Tiškevičius, Alfredas (Palanga), po 1934.

Université de Paris, Faculté des Sciences

Sorbonos universitetas, Matematikos-gamtos fakultetas

1. Andukavičius, Viktoras, 1929.
2. Avižienytė, Natalija (g. 1899 06 28, Netičkampio k., Kvietiškės vls., Marijampolės apskr., 1923 baigė Marijampolės gimn.), chemija 1924–?, studijas tęsė Monpelje univ. (*b. 42, l. 12*).
3. Damaševičius, Stanislovas (g. 1906 11 25, Toščica, Rogačevo apskr., Mogiliovo gub., 1926 baigė Panevėžio lenkų gimn.), matematika, fizika, teorinė mechanika 1927–1931 03 24 lic. laipsniu. 1931–1932 paraleliai lankė *Boulogne-sur–Seine* eksperimentinės psichologijos laboratoriją, nuo 1933 08 15 – Panevėžio lenkų gimn. matematikos ir fizikos mokytojas (*b. 190, l. 11*).
4. Dikčiūtė- Čižienė, Felicija (g. 1908 05 05, baigė VDU biologijos skyrių), jūrų zoologijos specializacija prieš 1935, nuo 1935 VDU asistentė, gyveno JAV.
5. Ivanauskas, Tadas, biologija 1905–1908, iki 1910 dirbo Paryžiaus zoologijos stotyse, ilgametis Kauno ir Vilniaus univ. prof.
6. Kaplanas, Lazeris (g. 1903 05 02, Kaunas), gamtos mokslai 1925–1926, kartu lankė to paties univ. Medicinos fak., nuo 1927 studijas tęsė Tulūzos ž. ū. inst. (*b. 427, l. 11*).
7. Lipčius, Stasys (g. 1904 01 01, Bernotai, Betygalos vls., Raseinių apskr., 1924 baigė Kauno „Aušros" gimn.), fizika-matematika 1924–1925, vėliau studijavo elektrotechniką Grenoblyje, Belgijos Gando univ., ŠM s-kas nuo 1925 01 01 (*b. 543 l. 2*).
8. Kriščiūkaitis, Kazys, architektūra 1928–1929, VDU s-kas 1928 09 01–1929 09 01 = 6 050 Lt (*f. 631, ap. 12, b. 663 l. 13*).
9. Meiliūnas, Vincas, urbanistika 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 62*).

10. Mošinskis, Algirdas Karolis (g. 1905 05 17 Vilniuje, 1925 baigė Kauno vokiečių realinę gimn.), architektūra 1925–1928, kartu baigė ir prancūzų k. kursus „Allaince francaise", studijas tęsė Berlyno aukšt. technikos m-kloje (*b. 651, l. 1, 19*).
11. Ratkevičius, Steponas, urbanistika 1930.
12. Zoštautas, Vytautas (g. 1898 05 22 Odesoje), matematika 1916, 1918–1919, 1920–1922. ŠM s-kas nuo 1920 07 (*b. 1093, l. 3; ap. 4, b. 1362, l. 39)*.

Université de Paris. Faculté de médecine

Sorbonos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Abramavičius, Jankelis (g. 1909 04 24, Tauragė), 1930/31–1936 daktaro laipsniu, 1933–1936 praktikantas-asistentas St Louis ligonineje pas prof. Halphen, nuo 1936 Kauno žydų ligonines „Bikur-Cholim" ausų, nosies ir gerklės gydytojas (*b. 2, l. 16*).
2. Aroninas, Dovydas, baigė 1929.
3. Juozapavičius, Kazimieras (g. 1906 01 31, Šiauliai, 1925 baigė Šiaulių gimn.), 1929–1933 daktaro laipsniu, 1933–1934 biochemijos specializacija Paryžiaus Pastero inst., kartu lankė patologinės anatomijos ir bakteriologijos tobulinimosi kursus prie Paryžiaus univ., KAM s-kas 1933–1934, nuo 1937 Kauno karo ligoninės užkrečiamų ligų gydytojas (*b. 391, l. 9*).
4. Jurgelionis, Antanas (g. 1896 04 14, Panemunėlio vls., Rokiškio apskr. 1916 baigė Petrapilio Kotrynos gimn. aukso medaliu, 1916–1919 studijavo Petrapilio karo medicinos akad.), medicina ir fizinis auklėjimas, sportine medicina 1921–1925 daktaro laipsniu, paraleliai lankė Paryžiaus *Val de Grace* akad. KAM s-kas 1921–1925 09 01, tarptautinių fizinio lavinimo konferencijų dalyvis (1928 m. vasario ir rugpjūčio mėn., 1936) ir pranešėjas. Amsterdame (1928 08) vykusiame tarptautiniame fizinio lavinimo kongrese skaitė pranešimą „Moderniosios olimpiados netobulumai", paskelbtą to kongreso darbų leidinyje *Congres international d' éducation physique et de sport* (1928). Vienas iš Tarptautinės sportinės medicinos specialistų sąjungos įkūrimo iniciatorių, nuo 1929 dėstė mikrobiologiją Lietuvos ž. ū. akad., nuo 1932 – Fizinio auklėjimo rūmų direktorius (*b. 394, l. 11–12*).
5. Kaganas, Aronas (g. 1902 03 03, Ukmergė), 1924–1932 02 03 daktaro laipsniu. 1927–1930 praktikantasasistentas įvairiose Paryžiaus ligoninėse, nuo 1932 03 01 – Kauno žydų ligoninės asistentas (*b. 405, l. 16*).
6. Kaplan, Chaja Gitel (g. 1899 08 07 Stakliškėse, 1917 baigė Charkovo gimn.), 1927 06 30 daktaro laipsniu, iki 1934 praktikavosi įvairiose Paryžiaus klinikose, nuo 1934 – Lietuvoje (*b. 426, l. 5*).
7. Kupčinskas, Juozas (g. 1906, Parausių k., Vilkaviškio apskr., nuo 1933 VDU Vidaus ligų. klinikos jaun. asistentas), vidaus ligų specializacija 1934/35 pas prof. F. Bezanconą, lankė prof. E. Sergento plaučių ligų kliniką Broussais ligoninėje, prof. A. Clemo širdies ligų kliniką *Pitie* ligoninėje, nuo 1937 daktaras ir privat. doc. (*f. 391, ap. 4, b. 1532, l. 27*).
8. Oželis, Kazys, teismo medicinos specializacija 1928, VDU s-kas 1928 01 01–09 01 = 3 700 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 51–52; f. 631, ap. 12, b. 663, l. 13*).
9. Rudaitis, Zigmas, ortopedijos, tuberkuliozės, chirurgijos specializacija įvairiose Paryžiaus klinikose 1930 01 01–1931 12, VRM s-kas 1930 01 01–1932 01 01 = 11 600 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77; ap. 9, b. 1112, l. 39–40*).
10. Savickaitė, Marija (baigusi Monpelje univ.), radiologijos ir rentgenologijos specializacija 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 42*).
11. Steponaitis, Domas (g. 1897 11 22, Varniškis), baigė 1926, KAM s-kas iki 1926 11 01 (*b. 887, l. 4*).
12. Šopauskas, Jonas (g. 1900 06 19, Užtradūmės k., Sedos vls.), specializacija bendrosios fiziologijos laboratorijoje pas prof. L. Lapicque 1934, studijas gilino Stokholme (*f. 391, ap. 4, b. 1541, l. 428–429*).

Academie de Paris. École dentaire supérieure de radiologie et de physioteraphie

1. Bekeris, Boruchas (g. 1908 01 15 Kaune, 1927 baigė Kauno žydų realinę gimn., 1933 – Nancy univ.), 1930–1933 (*b. 89, l. 1, 4*).
2. Eidelsas, Chonelis Leizeris (g. 1907 11 17, Kalvarija), dantų gydymo chirurgija 1932/33–1933 07 20 daktaro laipsniu (*b. 225, l. 10*).

Association de l`école odentotechnique (Paris)

1. Kupo-Finkelštein, Lija (g. 1901 10 18, 1920 baigė Kauno gimn.), medicinos specializacija 1925 09–1928, kurį laiką stažavosi „Hospital la Pitie" ligoninėje, grįžusi dirbo dantų gydytoja Klaipėdoje (*b. 503, l. 5*).
2. Reizelovičaitė, P., 1932.

École supérieure d' electricite, Paris – Malakoff

Paryžiaus-Malakofo aukštoji elektrotechnikos mokykla

1. Aleksandravičius, Bronius Vincas (g. 1901 01 28, Kamšų k., Kalvarijos vls., 1924–1927 baigė Grenoblio elektrotechnikos inst., 1928–1929 dirbo Kauno radijo stotyje), elektrotechnikos specializacija 1929–1930 (*b. 10, l. 9; b. 553, l. 2*).
2. Aranovskis, A., 1932.
3. Balčiauskas, Juozas (g. 1907 03 13, Gubinas, Vitebsko g.), radiotechnika 1936–1937 07 08. SM s-kas 1936 11 01–1937 (*b. 66, l. 34; b. 1106, l. 16–17*).
4. Blinstrubas, Stanislovas (g. 1901 12 20, Šiauliai, 1923 studijavo Lježe matematiką, vėliau Grenoblyje), radijo elektrotechnika 1927–1929 07 24, SM s-kas 1927 09 01–1929 09 01 = 9 050 Lt, nuo 1929 12 01 – Kauno radijo stoties radijo inžinierius (*b. 109, l. 6, 9; ap. 4, b. 1909, l. 49–50*).
5. Deveikis, Bronius (g. 1908 05 12, 1932–1935 baigė Bordo univ. radijo elektrotechnikos skyrių), elektrotechnika 1936 10 25–1937 07 08 (*b. 553, l. 1*).
6. Jasaitis, Kęstutis Juozas (g. 1909 11 16, Varšuva, 1927 baigė Kauno „Aušros" gimn.), radiotechnika 1931–1932 07 20 (*b. 374, l. 15*).
7. Jurskis (Girskis), Alfonsas (g. 1894 07 23, Akmenkos vk., Pumpėnų vls., Panevėžio apskr., 1912 baigė Mintaujos realinę m-klą**, studijavo Peterburgo** politech. inst. elektromechaniką, radijotelegrafiją 1923 11–1924 07 23 (*b. 553, l. 1*). 1924 stažavosi Paryžiaus radijo stotyje „La Tour Eiffel" ir tos pačios m-klos laboratorijoje pas prof. Mesny, nuo 1924 – radijo laboratorijos vedėjas, 1926–1930 Kauno radijo stoties viršininkas, nuo 1926/27 dėstė radiotechniką VDU, bendradarbiavo spaudoje *Mūsų žinynas*, *Bangos*, *Lietuva*, 1927 išleido vadovėlį *Radiotechnika* ir paskaitų konspektų (*b. 397, l. 10*).
8. Kaulakis, Leonas, elektrotechnika 1928–1929, VDU s-kas 1928 09 01–1929 09 01 = 6 050 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77; f. 631, ap. 12, b. 663, l. 13*).
9. Lučkauskas, Jonas (g. 1901 01 16, Vladimiras), radiotechnika 1936–1937 07 08 (*b. 553, l. 5, 12*).
10. Stankevičius, Aleksandras (g. 1905 06 30, Kaunas), radiotechnika 1931–1932 (Ministrų kabineto komandiruotė). 1933 ir 1938 m. dalyvavo Liucernos ir Kairo telefonotelegrafo ir radijo tarptautinio susisiekimo konferencijose (*b. 553, l. 1*).

École des hautes commerciales (Paris)

Aukštoji Paryžiaus prekybos mokykla

1. Arminas, Antanas (g. 1896 01 14, Moliniškių k., Vilkaviškio apskr., 1914 studijavo Maskvos univ., 1918–1920 Marijampolės gimn. mokytojas), prekyba 1922–1924 ir 1933–1935 07 20. 1926–1929 Kybartų aukštesn. prekybos m-klos, 1928–1929 Tauragės tokios pat m-klos mokytojas, 1929–1935 Šiaulių berniukų gimn. direktorius (*b. 29, l. 3, 9, 11*).
2. Antanavičaitė, Marija, 1928.

3. Lazdinis, Stasys (g. 1912 11 20, Adutiškio vls., Švenčionių apskr., baigė Švenčionių gimn., 1937 m. – Varšuvos univ. Teisės fak.), prekyba 1938 07–1939 09, valstybės s-kas nuo 1928 07, nuo 1940 Vilniaus apygardos teismo kandidatas (*b. 523, l. 11*).
4. Lišauskas, Kazimieras (g. 1904 02 28, Virbalis), ekonomika 1932/33, studijas tęsė Londono univ. (*b. 548, l. 4*).
5. Padalskis, Pranas (g. 1911 12 07, Šikšnių k., Girkalnkio vls., Raseinių apskr.), 1934, nuo 1934 09 01 VDU Teisės fak. Teisės enciklopedijos ir teisės istorijos katedros jaun. asistentas (*b. 690, l. 3*).
6. Račys, Antanas, prekyba 1928, ŠM s-kas nuo 1927 03 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 28*).
7. Ratkevičius, Steponas, 1928–1929, ŠM s-kas 1927 09 01–1929 (*f. 391, ap. 4, b. 1913, l. 16*).

École nationale d` agriculture de jaunes filles de Coetlogon-Rennes
Aukštesnioji žemės ūkio mokykla jaunoms mergaitėms

1. Požėlaitė (Sideravičienė), Monika, namų ruoša 1927 10–1928, kartu lankė „École Menagère Aricole de 1` `Aube Troyes" ir atliko 3 mėn. praktiką įvairiose Prancūzijos žemės ūkio ir namų ruošos m-klose, 1932 specializavosi Berlyno „LetteVerein" namų ruošos m-kloje, nuo 1933 – Žemės ūkio rūmų instruktorė, 1933 organizavo Lietuvos „Namų ruošos parodą", namų ruošos klausimais skaitė paskaitas įvairiuose Lietuvos moterų kongresuose. Raštai: *Mokėk kirpti*, 1930, 56 p. (*b. 739, l. 12*).
2. Rymvid-Mickevičiūtė, Marija, namų ruoša 1927–1928 07 15 (*b. 796, l. 16*).
3. Švipaitė, Bronė, namų ruoša 1926/27. Grįžusi mokytojavo Joniškio ž. ū. m-kloje. Raštai: *Pažvelgęs į namus – šeimininką pažinsi* (1930), 64 p. (*b. 960, l. 27*).

Paryžiaus Pastero mikrobiologijos institutas

1. Babinas (Marijampolė), prieš 1938.
2. Brunza, Kazys (g. 1903 09 13, Paežerių vls., Vilkaviškio apskr., baigė Marijampolės gimn., nuo 1937 Lietuvos ž. ū. akad. Botanikos katedros asistentas), mikrobiologija pas prof. M. Schoen 1938–1939. ŽŪM s-kas 1938 01–1939 01 01 = 4 900 Lt, studijas tęsė Paryžiaus univ. agronomijos skyriuje pas prof. A. Guilliermondt, lankė Ž. ū. tyrimo institutą prie Versalio ir Paryžiaus Gamtos istorijos muziejų, grįžęs skaitė mikrobiologijos kursą Ž. ū. akad., ilgametis Vilniaus ped. inst. prof. (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 146*).
3. Girdzijauskas, Vitoldas (g. 1904, Šimkaičių vls.), mikrobiologijos specializacija apie 1938.
4. Jasaitis, Domas, mikrobiologija 1923–1925.
5. Juozapavičius, Kazys, ltn., stažuotė 1939 02 01–08 01.

Institut normal catholique Adline Desir (Paris)
Adelinos Desire katalikų institutas Paryžiuje

1. Vaičiulevičiūtė, Valentina, 1928 (*f. 391 ap. 4, b. 1758, l. 231*).
2. Keliuotis, Juozas, pas katalikų filosofą neotomistą Jacques Maritain apie 1929.

Rusų pravoslavų dvasinis institutas Paryžiuje

1. Gavrilovas, Vladimiras, 1934, ŠM paskola 400 Lt (1934 0612) (*b. 864, l. 60).*

Alliance Français de Paris, École practique de langue francaise
Prancūzų kalbos ir literatūros kursai prie Sorbonos universiteto

1. Blochas, Myriam (g. 1915 07 24, Lietuva), 1935 07 08.

2. Gailevičienė, Virginija (g. 1905), data nežinoma, mokytojavo Kauno II vid. m-kloje 1940/41.
3. Jansonaitė-Neimaninė, Olga (1915 baigė Vilniaus mergaičių gimn. aukso medaliu), 1938.
4. Liaugminas, Albinas, tarp 1932–1934.
5. Meeravičiūtė, Ester, 1939.
6. Miltinis, Juozas, 1932/33.
7. Mošinskis, Algirdas, tarp 1925–1928.
8. Radauskienė, Viera, 1928.
9. Rogolytė, Frida, 1939.
10. Solskytė, Mina, 1939.
11. Steponaitienė, Sofija, 1928, nuo 1936 09 01 prancūzų k. mokytoja Kauno II vid. m-kloje.
12. Strimaitis K., 1929.
13. Zaborskas, Stepas (rašytojas), 1935.

Pastaba: Sąrašas neišsamus, tuos kursus lankė žymiai daugiau užsienyje studijavusių Lietuvos studentų.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 132, 134, 149; ap. 6, b. 1268, l. 3–4.

Institut politechnique (Paris)

1. Vaicekėnas, Apolinaras (g. 1901 04 28, Lazdikių k., Adutiškio vls., Švenčionių apskr.), elektrotechnika 1929–1930 (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 164*).

École supérieure professionelle des postes, telegraphes et telephones
Paryžiaus aukštoji pašto, telegrafo ir telefono mokykla

1. Aleksandravičius, Bronius Vincas, specializacija (kryptis nenurodyta) 1931, grįžęs dėstė Vytauto Didžiojo karininkų kursuose (*b. 10, l. 9; b. 553, l. 2*).

École supérieure d'aeronautique et de construction mechanique
Aukštoji aeronautikos mokykla (Paryžius)

1. Aušrūnas (Kvederavičius), Alfonsas, ltn., aviakonstrukcijos 1937 07 17–1938 08 01 (*Žigaras, F. Min. str.)*
2. Gavelis, Antanas, aviacijos kpt., aviakonstrukcijos 1929 09 01–1932 07 17, nuo 1935 – Lietuvos karo aviacijos dirbtuvių viršininkas (*Žigaras, F. Min. str.)*
3. Gustaitis, Antanas, aviakonstrukcijos 1925 10 27–1928 10 27, vėliau – generolas, lietuviškų lėktuvų „ANBO" konstruktorius, sovietų sušaudytas Maskvoje 1941 07 07.
4. Soloveičikas, Juozas (g. 1910 04 07, Tomskas, 1926 baigė Kauno žydų gimn., 1930 – VDU Matematikos-gamtos fak.), specializacija (kryptis nenurodyta) 1930–1932 12 02, nuo 1933 Lietuvos karo asociacijos dirbtuvių tarnautojas (*b. 859, l. 10*).

Prancūzijos Roscoff biologijos stotis

1. Dičiūtė, Falė, biologijos specializacija 1931, nuo 1933 – VDU Matematikos-gamtos fak., Biologijos skyriaus entomologė (*f. 391, ap. 4, b. 1575, l. 413*).

Paryžiaus elektrotechnikos institutas, rusų skyrius

1. Račys, Antanas (g. 1895 06 01, Bulbinavos k., Krakių vls.), elektrotechnika, 1925

Academie de coupe et couture (Paris)

Siuvimo ir kirpimo mokykla

1. Aksimatauskas, Juozas (g. 1903. Gudelių k., Jurbarko vls.), drabužių sukirpimas 1930–1938. Grįžęs dirbo sukirpėju „Drobės“ siuvykloje, 1933 m. atidarė Kaune savo vardu moteriškų ir vyriškų drabužių siuvyklą (*f. 391, ap. 5, b. 490, l. 103*).
2. Beržinskaitė, Elena (Kaunas), siuvimas, kirpimas, braižyba 1925 11 26–1926, prieš tai (1924–1925) atliko siuvimo praktiką Paryžiaus Madeleine Rebouche dirbtuvėse „Deere Soeurs“. ŠM s-kė 1926 01 01–1927 (*b. 1097, l. 144–145*).
3. Steponavičienė, Jadvyga (g. 1908 11 08, Slonaičių k., Plungės vls., 1926 baigė Plungės gimn., 1934 – Lietuvos ž. ū. akad., 1930–1937 mokytojavo M. Valančiaus ž. ū. m-kloje), kirpimas ir siuvimas 1938 10 07- 02 20, kartu lankė grožio kursus „Cours Pigier“ m-kloje, ŠM s-kė 1938 10 01–1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 149; ap. 9, b. 888, l. 20*).

L'école speciale des travaux publics du batiment et de l'industrie (Paris)

Paryžiaus specialioji kelių statybos ir industrijos mokykla

1. Jurkšas, Edmundas (Marijampolė), inžinerinė architektūra 1932–1937 07 12, studijoms gavo 2 400 Lt (1936) ir 1 500 Lt (1937) paskolos (*f. 391, ap. 4, b. 875, l. 21,75, 77*).
2. Ratkevičius, Steponas (g. 1903 08 12, Skiemonys, Utenos apskr.), statybos inžinerija 1927–1928. Po to 1929 07 05 baigė „École du Génie civil“, 1930 lankė Urbanistikos inst. prie Sorbonos univ., SM s-kas 1927 09 01–1930 (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 28; ap. 6, b. 1199, l. 1*).
3. Trečiokas, Vytautas (g. 1912 01 22, Biržai), architektūra 1930–1933 (*b. 983, l. 4*).

École de electricité et de mécanique industrielles (Paris)

Paryžiaus elektros ir mechaninės industrijos mokykla

1. Stankevičius, Aleksandras (g. 1905 06 30, Kaunas), elektrotechnika, baigė 1924, nuo 1925 Kauno radijo stoties tarnautojas, nuo 1931 specializavosi Paryžiaus Malakoff aukštojoje elektros m-kloje (*b. 553, l. 10.*
2. Frokas, Jakobas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 335*).
3. Šukšta, Tadas (g. 1900 08 11, Kražių dv.), baigė 1928 07 07 (*b. 945, l. 1*).

École nationale des ponts et chaussees (Paris)

Paryžiaus nacionaline tiltų irkelių statybos mokykla

1. Karuža, Juozas, specializacija 1927–1931, SM s-kas 1927 10 01–1930 09 01 = 14 500 Lt, VRM s-kas 1929 10 15–1931 09 01 = 11 000 Lt, Kretingos apskr. inžinierius (*f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 39; b. 434, l. 6, 32*).
2. Karuža, Jurgis (g. 1904 06 30, Talinas), elektrotechnika, statyba 1927–1930, SM s-kas 1927 10 01–1931 09 01, nuo 1931 Marijampolės kelių rajono viršininkas (*b. 433, l. 14*).
3. Merkys, Vladas (g. 1899 03 17, Ryga), statybos inžinerija 1926–1928. Vėliau (1928–1929) stažavosi Havro uoste, Argers kelių rajone, Prancūzijos viešųjų darbų ministerijoje, baigė 1928 08 18, SM s-kas nuo 1927 10 01 (*b. 613, l. 10*).
4. Vokietaitis, Juozas (g. 1912 03 17, Kaunas, prieš tai (1931–1934) studijavo techniką Prancūzijos Caen univ.), specializacija 1934–1936, SM s-kas 1932 10 01–1936 08 01 (*b. 1059, l. 88; ap. 4, b. 1753, l. 202*).

École du genie civil (Paris)

1. Ratkevičius, Steponas, inžinerija, baigė 1929 07 05 (*f 391, ap. 6, b. 1199, l. 1*).

Paryžiaus gardiniers kalbų akademija

1. Gusievaitė, Irena, prancūzų ir anglų k. 1937 (*f. 391, ap. 8, b. 337, l. 384*).

Paryžius, mokykla nenurodyta

1. Babilius, Vincas, metalurgija, 1922.
2. Motiekaitis, K., optika, 1932.

Lietuvos studentai Paryžiaus meno mokyklose

École nationale supérieure des beaux-arts
Paryžiaus aukštoji dailės mokykla

1. Augustavičius, Povilas (1909 09 02, Girdžių k., Žemaičių Kalvarijos vls., 1925 m. baigė Sedos vid. m-1ą, 1935 m. – Kauno meno m-klos Grafikos skyrių), grafika, piešimo metodika ir pedagogika 1935/36, 1936/37, kartu lankė spaudos mokyklą „Conferencea de Georges Degasst" ir „Conservatoire National des Arts et Métiers". ŠM s-kas 1935 09 01–1938 09 01 = 14 700 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 205, 149; ap. 9, b. 36, l. 15, 22, 31*).
2. Būčas, Bernardas, 1936 09–1937 07 01.
3. Dobkevičiūtė-Paukštienė Jadvyga-Antanina (g. 1913 06 13, Liepoja, baigė Kauno meno mokyklos Kalpoko klasę), tapyba pas prof. d Esagnat.
4. Grybas, Vincas, grafika ir skulptūra 1925–1926, 1928. Kartu lankė ir „Conservatoire National des Arts et Métiers" ŠM s-kas 1925 11 01–1928 08 01 = 13 530 Lt. Grįžęs dirbo savo studijoje Jurbarke, hitlerininkų nužudytas 1941 (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 46–47*).
5. Gudavičius, Antanas (g. 1904 07 29, Šiauliai, 1926 baigė Šiaulių mokytojų sem., 1928–Kauno meno m-klos Tapybos skyrių), namų dekoravimas 1929–1932. Kartu lankė ir „Conservatoire National des Arts et Métiers", ŠM s-kas 1930 10 01–1933 08 01 = 14 900 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
6. Jonynas, Vytautas Kazys, medžio raižyba, ŠM s-kas 1932 10 01–193509 01 (*b. 1105, l. 32*).
7. Kovalskis Jonas (g. 1906 06 27, Garnių k., Daugailių vls., Zarasų apskr., 1926 baigė Ukmergės gimn.), architektūra 1930–1935 02 19, VRM s-kas 1930 10 15–1934 08 01 = 19 650 Lt ir 2 000 Lt paskolos (1935 10 15) (*b. 473, l. 1, 46; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
8. Mikėnas Juozas (g. 1901 11 12, Skardupio vk., Anystos vls., Rokiškio apskr., 1926–1927 lankė Paryžiaus „L'Académie André Lhote" pas prof. Šuchajevą ir kitas meno akademijas, muziejus), freska, mozaika, taikomoji skulptūra 1927–3l, ŠM s-kas 1928 03 01–1931 09 01 = 21 850 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77*). Paraleliai lankė „Conservatoire National des Arts et Métiers", dalyvavo įvairiose Paryžiaus parodose laimėdamas premijas. Domėdamasis meno paminklais, aplankė pagrindinius Vakarų Europos miestus (*b. 625, 1. 5, 38, 62; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
9. Petravičius, Viktoras (g. Bedalių k., Šakių vls., Kauno centrinio pašto tarnautojas), grafika pas prof. Jacques Beltrand 1936–1937, kartu lankė ir „Conservatoire National des Arts et Métiers", 1937 m. apdovanotas tos m-klos spec. prizu. ŠM s-kas 1937 04–06 (*b. 71, 8, l. 1, 18, 21*).
10. Rimša, Petras, skulptūra pas prof. A. Mercieur 1903–1904, persikėlė į Krokuvos meno akad.
11. Steponavičius, Jonas, 1932.
12. Vivulskis, Antanas (g. 1877 01 20, Tolia, 1901 baigė Vienos architektūros inst.), skulptūra ir tapyba 1902–1908.

École nationale supérieure des arts decoratifs de Paris
Paryžiaus valstybinė aukštoji dekoratyvinio meno mokykla

1. Antinis, Robertas (g. 1901 12 03, Ilukštos apskr., Latvijos pasienis, 1923 baigė Kauno „Aušros"

gimn., 1927 – Kauno meno m-klos skulptūros klasę), skulptūros specializacija 1928 10 01–1933 05 23, ŠM s-kas 1928 10 01–1933 08 01 = 27 750 Lt, nuo 1934 – Tauragės aukštesnės komercijos m-klos ir mokytojų sem. piešimo ir rankdarbių mokytojas (*b. 25, l. 64, 78; ap. 4, b. 1753, l. 268; b. 1394, l. 74–77*).

2. Kazokas, Leonardas, 1939 (*f. 391 ap. 4, b. 1768, l. 72*).
3. Pundzius, Bronius (g. 1907 09 15, Tirkšlių vls., Mažeikių apskr., 1929 baigė Kauno meno m-klos bendrąjį skyrių), skulptūra 1931 (6 mėn.) ir 1933 11 22–1938, ŠM s-kas 1933 11–1938 09 01 = 19 550 Lt, 1935 tos mokyklos konkursuose pelnė 2 pirmo ir antro laipsnio medalius, laikytas pirmuoju tos m-klos mokiniu. Beveik visų čia jo atliktų darbų pavyzdžius m-kla pasiėmė į savo muziejų (*b. 1105, l. 31; b. 747, l. 1, 70–77; ap. 4, b. 1753, l. 148*).
4. Smetona, Adomas (g. 1901 03 10, Liepoja, 1924–1927 baigė Kauno meno m-klos tapybos klasę), tapyba ir dekoravimas 1929–1934 07 06, ŠM s-kas 1929 11 01–1934 08 01 = 27 250 Lt. Nuo 1934 – Kauno meno m-klos taikomosios kompozicijos ir kambarių dekoravimo dėstytojas (*b. 853, l. 58, 47; ap. 4, b. 1753, l. 309*).
5. Tarabilda Petras (g. 1905 06 29, Raguva), grafika, tapyba, plakatas 1937–1939, studijavo savo lėšomis, 1938 gavo ŠM paskolos 1000 Lt (*f. 391, ap. 8, b. 387, l. 373*).
6. Tarabildienė, Domicelė (g. 1912 04 26, Andrioniškis, Anykščių r.), grafika, tapyba, skulptūra 1937–1939, ŠM s-kė 1937 09 01–1939. 1937 Paryžiaus tarptautinėje parodoje už etnografines lietuviškas lėles laimėjo Garbės prizą, už knygų iliustracijas – aukso medalį, 1938 Berlyno tarptautinėje parodoje už etnografines lėles – medalį (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 148*).

Conservatoire nationale des arts et métiers (Paris)

Paryžiaus meno ir amatų mokykla

1. Kolba, Zenonas (g. 1909 10 04, Širvintos, 1935 baigė Kauno meno m-klą, nuo 1935 10 – Pilviškių vid. m-klos piešimo mokytojas), freska, mozaika ir vitražas 1936 10 15–1939 pas prof. Magne, ŠM s-kas 1936 09 01–1939 02 01 (*b. 467, l. 26*).
2. Mikėnas, Juozas (1926–1927 lankė Paryžiaus ir „Akademie Julian“ ir „L'Académie André Lhote“ pas prof. Šuchajevą freską, mozaiką ir pritaikomąją skulptūrą 1928–1931.
3. Petravičius, Viktoras, taikomasis, dekoratyvinis teatro menas 1935–1937 pas prof. Magne (*b. 718, l. 20, 14*).
4. Piščikas, Ignas (baigė Kauno meno m-klos tapybos skyrių), technine grafika, vitražas 1928–1929 m. ŠM s-kas 1928 10 01–1929 01 01 = 1 250 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 47–48; ap. 5, b. 490, l. 232*).
5. Steponavičius, Jonas (g. Dovainiškių k., Pakruojo r.), techninė grafika, graikų keramika (vazos) 1930–1932, paraleliai studijavo litografiją ir medžio graviūrą „Ecole Nat. Supér. des Beaux-Arts“ (*f. 391, ap. 5, b. 490, l. 385*).
6. Strolys, Liudvikas (g. 1903 10 01, Gankių plv., Radviliškio r., 1926 baigė Šiaulių valstybinę gimn., 1926–1929 Kauno meno m-klą), keramika pas prof. H. M. Magne, A. Grauger, Doubrisay, E. Damour 1929 09–1933 06 24. ŠM s-kas, nuo 1933 Ž. ū. rūmų keramikos kursų vadovas, nuo 1934 Kauno meno m-klos dėstytojas (*b. 898, l. 13*).
7. Ušinskis, Stanislovas (g. 1905 07 21, Pakruojis, 1926–1928 baigė Kauno meno m-klą), taikomasis menas, vitražas 1930–1935. 1929–1932 paraleliai studijavo Paryžiaus moderniojo meno akad. ir Taikomosios bei dekoratyvinės dailės mkloje, teatro dekoravimą studijavo pas prof. Ekster, tapybą – pas F. Lėže, „Socialdemokratinei moksleivijai remti“ fondo s-kas. Grįžęs kartu su valstybinio teatro artistais suorganizavo lėlių teatrą, pagal originalius modelius gaminamų lėlių (marionečių) projektus, kuriuos užpatentavo JAV Patentų biure. S. Ušinskiui dalyvaujant, buvo pastatytas pirmas lėlių teatro spektaklis Kaune „Silvestras Dūdelė“ (A. Gustaičio tekstas), vėliau spektaklis rodytas provincijos pradžios mokyklose. Lėlių teatro propagandos tikslais sukūrė garsinį filmą, kurį demonstravo Niujorke. Piešė Lietuvos teatrams dekoracijas, iliustravo knygutę *Du gaideliai*, nuo 1934 – Kauno meno m-klos, vėliau Vilniaus dailės inst. dėstytojas (*b. 993, l. 3*).
8. Trečiokaitė, Irena, taikomojo meno kursai 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 32*).

9. Truikis (kitur Trukinas), Liudas (Kauno valstybinio teatro dekoratorius, 1933 dekoracijų, apšvietimo technikos mokėsi Vokietijoje, Willi Hagedorn firmoje: studijavo veidrodinę scenos apšvietimo aparatūrą), dekoratyvinis menas 1934 m., dekoravimo ir apšvietimo technikos kartu mokėsi ir „Prigalie“, Monparaso teatruose pas Gastoną Baty, gavo 1 500 Lt paskolos (*f. 391, ap. 4, b. 1410, l. 32, 37*).

Academie de la „Grande Chaumiere“ (Paris)

Paryžiaus meno akademija „Didžioji Pirkia“

1. Varašinas, Stepas (g. 1894 Tytuvėnuose, 1920–1923 m. baigė Kauno meno m-klos tapybos klasę) 1924–1927, ŠM s-kas 1926 10 01–1927 07 01, vėl išvyko tobulintis į Paryžių 1928 10 0 l (*b. 1018, l. 2, 6*).
2. Vizgirda, Viktoras (g. 1904 01 14, 1926 m. baigė Kauno meno m-klos tapybos klasę), tapyba ir paišyba 1926–1927, kartu lankė ir „L'Académie André Lhote“, paišybos 1927 04 04–05 10 mokėsi rusų dailininko Šuchajevo dirbtuvėse, nuo 1926 11 12 lankė prancūzų kalbos kursus „Alliance Francaise“, ŠM s-kas nuo 1926 10 01 (*b. 727, l. 3*).

Academie Julian

Paryžiaus skulptūros, paišybos ir architektūros mokykla

1. Chveidonas, Icikas, 1928.
2. Markus, Johanas-Giršas, 1928 (f. *391, ap. 4, b. 1758, l. 284*).

École pigier (Paris)

1. Margolinaitė, Sonia, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 172*).

École normale de musique (Paris)

Paryžiaus muzikos mokykla

1. Aleksandravičius, Zigmantas (g. 1911 01 01, Girdžių k., Jurbarko vls., 1936 baigė Kauno konservatorijos vargonų klasę), vargonai pas prof. Marse Dupre ir jo asistentą Joseph Gilles 1936 10–1936 11 01, ŠM s-kas nuo 1936 09 01, studijas tęsė Romos Šv. Cecilijos konservatorijoje, 1939–1959 dėstė muzikos teorines disciplinas Kauno ir Vilniaus konservatorijose (*b. 9, l. 21–22; b. 1106, l. 19–20*).
2. Basevičius, Vytautas (g. 1905 09 09, Lodzė, 1926 baigė Lodzės konservatorijos fortepijono ir muzikos teorijos klasę), fortepijonas pas prof. S. Rierą 1927–1928. Kartu studijavo ir Rusų muzikos d-jos konservatorijoje (Paris). Ten pat 1928–1930 tęsė kompozicijos, dirigavimo ir fortepijono studijas, ŠM s-kas 1928 10 01–1929 07 01 = 4 150 Lt ir paskolos 1 000 Lt (1928 05 15). 1931–1939 Kauno muzikos m-kloje, vėliau konservatorijoje dėstė estetiką, kompoziciją, harmoniją, 1933 redagavo žurnalą *Muzika ir teatras*, sukūrė operą „Vaidilutė“ (1932), virš 100 kūrinių fortepijonui, nuo 1940 gyveno Niujorke (*b. 51, l. 45*).
3. Dievaitytė, Stasė, dainavimas 1928–1931, paraleliai lankė ir Paryžiaus rusų konservatoriją pas prof. S. N. Gladkają-Kedrovą, ŠM s-kė 1928 10 01–1932 08 01 (*b. 210, l. 5, 9, 12; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
4. Kartnavičius, Jurgis, fortepijonas 1936, ŠM s-kas 1933 11 01–1936 09 01 (*ap. 4, b. 1753, l. 204*).
5. Kaupelytė-Kaveckienė, Pranė (g. 1899, Buivydiškių vk., Pandėlio vls., 1927 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1927–1929 „Saulės“ ir „Moterų kultūros“ d-jų mokytojų sem. muzikos mokytoja), muzika ir dainavimas 1929–1933 07 12, nuo 1933 – M. Pečkauskaitės vardo Kazimieriečių kongregacijos mergaičių gimn. mokytoja (*b. 448, l. 3*).
6. Kaveckas, Kondradas, kompozicija, dirigavimas, fortepijonas 1933.

7. Lipčiuvienė, Marija (g. 1899 12 09, Kaunas, operos soliste), vokalas 1924–1926, ŠM s-kė 1924 10 01–1926 (*b. 1097, l. 142*).
8. Nabažas, Jonas (g. 1907 11 01, Jonava, 1926 baigė „Aušros" gimn., 1933–1936 Kauno konservatorijos kompozicijos klasę), kompozicija pas prof. Boulanger ir Koechlin 1937 09 03–1939, ŠM s-kas 1937 09 01–1939 09 01 (*b. 658, l. 6, 12*).
9. Nomeika Zenonas (g. 1911 03 28, Karmėlava, 1925–1929 baigė Kauno muzikos m-klos vargonų klasę), muzika 1930–1934 (*b. 680, l. 22*).
10. Levickis, Borisas, dainavimas, 1930 (*b. 1111, l. 80*).
11. Račiūnas, Antanas (g. 1905 09 04, Užkiaušių k., Krekenavos vls., Panevėžio apskr., 1933 baigė Kauno konservatoriją, J. Gruodžio kompozicijos klasę), kompozicija 1936–1939 pas prof. Igorį Stravinskį, Roger Duccas ir N. Boulanger, kompozitorių Al. Cerepninct, ŠM s-kas 1936–1939 04 01 (*b. 762, l. 1, 6, 9*).
12. Žukas, Jonas (g. 1907 11 12, Švėkšna, baigė Ukmergės gimn., 1926–1933 Kauno muzikos m-klą), vargonų klasė pas prof. Marsel Dupre 1933/34, 1934/35, 1935/36, 1936/37, ŠM s-kas 1933 10–1936 08 (*b. 1095, l. 5, 38, 44*).

Conservatoire russe (Paris)

Paryžiaus rusų konservatorija

1. Dievaitytė, Stasė, solistė, vokalo specializacija pas prof. S. N. Gladkaja-Kedrovą 1928–1931 (*b. 210, l. 9, 18*).
2. Binkevičiūtė- Gučiuvienė, Antanina (g. 1906 04 29, Peterburgas), solistė, vokalo specializacija pas prof. S. N. Gladkają-Kedrovą 1928–1933, grįžusi dėstė Kauno konservatorijoje 1934–1941.
3. Bliūdžiutė, Julija, 1932.
4. Čiulkovaitė, Nina, 1932.
5. Garliauskienė, Z. 1932.
6. Levickis, Borisas, vokalo specializacija pas prof. M. Bernarts 1930, gavo valstybinės paskolos 1 000 Lt (1930 02 14) (*b. 1111, l. 80*).

Engelmano litografijos mokykla (Paris)

1. Stanikas, Napoleonas, grafika 1927–1928, ŠM s-kas 1926 10 01–1928 07 01 = 7 200 Lt, grįžęs dėstė Kauno meno m-kloje (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 46–47; ap. 9, b. 874, l. 3–5*).

École nationale supérieure des beaux-arts

Aukštoji Paryžiaus valstybinė dailės mokykla

1. Augustinavičius, Povilas (g. 1909 09 02, Geraičių k., Žemaičių Kalvarijos vls., 1925 baigė Sedos vid. m-klą, 1935 – Kaune meno m-klos Grafikos skyrių), piešimo metodika ir pedagogika 1935–1937, paraleliai lankė „Consevatoire National des Arts et Métiers", ŠM s-kas 1935 09 01–1939 09 01 (*b. 36, l. 15, 22, 31*).
2. Būčas, Bernardas, 1936 09–1937 07.
3. Dodkevičiūtė-Paukštienė, Jadvyga Antanina (g. 1913 06 13, Liepoja, baigė Kauno meno mokyklos Kalpoko klasę), tapyba pas prof. d`Esagnat.
4. Kavalskis Jonas (g. 1906 06 27, Garnių k., Daugailių vls., Zarasų apskr., 1926 baigė Ukmergės gimn.), architektūra 1930–1935 11 19, VRM s-kas 1930 10 15–1934 08 01 = 19 650 Lt ir 2 000 Lt paskolos (1935 10 15) (*b. 473, l. l, 46; ap. 4, b. 1394, l. 74–75*).
5. Mikėnas, Juozas, taikomasis menas: freska, mozaika, taikomoji skulptūra 1927–1931, ŠM s-kas 1928 03 01–1931 09 01 = 21 850 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
6. Petravičius, Viktoras (Bedalių k., Šakių vls.), grafika pas prof. Jacques Beltrand 1936–1937, 1937

apdovanotas tos m-klos specialiu prizu, paraleliai lankė „Conservatoire national des Arts et Métiers“, studijų nebaigė dėl ligos, ŠM s-kas 1937 04–06 (*b. 718, l. l, 18, 21*).

Prancūzijos profesionalių šokių sąjunga (Paris)

1. Iljinskaitė-Mintaučkienė, Olga, šokio menas, ?–1928 03 21.

Schola cantorum, Paris

Paryžiaus dainavimo mokykla

1. Nomeika, Zenonas, vargonai 1929, 1936, ŠM s-kas 1929–1934 08 01 = 27 250 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 309*).

École boulle (Paris)

Taikomosios dailes mokykla

1. Jonynas, Vytautas, medžio architektūra 1932–?, paraleliai lankė „Consevatoire National des Arts et Métiers“, ŠM s-kas (*b. 656, l. 62*).
2. Murinas Bronius (g. 1906 08 31, Ryga, 1929 baigė Kauno meno m-klą, 1929–1932 mokytojavo Mergaičių mokytojų sem.), medžio skulptūra 1932–1935, ŠM s-kas 1932 10–1935 08 = 15 650 Lt, 1935–1942 Ped. inst. asistentas ir vyr. lektorius, dėstė paišybą, nuo 1941 01 01 – Vilniaus dailės akad. dailės metodikos dėstytojas. Raštai: *Piešimas lentoje* (1939), 64 p. (*b. 656, l. 1, 81*).

Šarlio Diulino (Charles Dullin) privati teatro mokykla, Paryžius

1. Miltinis, Juozas (g. 1907 09 03, Viekšniai-Akmenė, 1926 mokėsi Kauno jėzuitų gimn., 1929–1931 baigė Valstybės teatro vaidybos studiją, Šiaulių valstybės teatro artistas), vaidyba, režisūra 1932–1933. Kartu lankė M. Berulet ir J. d Id. teatro kursus, kur mokėsi tarsenos, improvizacijos, „miseen scens“…, baigė ir prancūzų kalbos kursus „Alliance Francaise“. Sorbonos univ. ir Prancūzų akad. (pranc. *Collège de France*) studijavo filosofiją, vaidino prancūzų teatruose ir filmuose, vėliau teatro studijas tęsė Anglijoje, gavo ŠM paskolą studijoms 3 500 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1410, l. 7, 18*).

Université de Caen

1. Badašas, Dovydas, 1932.
2. Eidelsaitė, Sara, 1932.
3. Fleišeris, Ilja, 1932.
4. Gleizeris, DS, 1932.
5. Icykovičius, Guršas (g. 1911 04 16, Kaunas), medicina 1929–?, studijas tęsė Strasbūro univ. (*b. 331, l. 11)*
6. Karuža, Kostas Andrius, 1932.
7. Krivickas, Domas, viešosios teisės specializacija 1929–?, persikėlė į Paryžiaus univ. (*b. 483, l. 7–8*).
8. Kužmanaitė, Mirjam, 1932.
9. Landau, Kalmanas, 1932.
10. Šapiraitė, Michel Beila, 1932.

Šaltinis: Alfabetinis sąrašas asmenų, einančių mokslus užsienio aukštosiose mokyklose 1932 m. (b. 1117, l. 3, 6–7, 9, 13–15, 20, 24).

Université de Caen, Institut technique de Normandie

1. Bernšteinas, Borisas (g. 1908 09 02, Kaunas), elektrotechnika, baigė 1931 08 06, metus specializavosi Liono „Patay“ elektros mašinų fabrike, 1932 grįžo į Lietuvą (*b. 97, l. 12*).
2. Dambrauskas, Juozas (g. 1901 08 16, Panevėžys, 1923 baigė Kauno prekybos m-klą), elektrotechnika 1924–1929. 1929 praktiką atliko „Unijon Electique de l' Onest“ elektros stotyje, nuo 1930 dirbo Lietuvos geležinkelių valdyboje (*b. 189, l. 11*).
3. Karuža, Juozas (g. 1907 04 12 Kronštate, 1926 baigė Kauno „Aušros“ gimn.), 1926–1929 07 04, studijas gilino Paryžiuje (*b. 434, l. 32*).
4. Kottas, Boris, 1928.
5. Lelis Petras (g. 1904 02 18, Skaisgirių k., Pušaloto vls., Panevėžio apskr., 1924 baigė Dotnuvos ž. ū. technikumą), statybos inžinerija 1929–1930 07 08. 1930 dirbo Paryžiaus statybos kompanijoje „Compagnie des Constructions Metalliques“, nuo 1930 Mažeikių, o nuo 1932 Raseinių apskr. inžinierius (*b. 527, l. 9*).
6. Lurje, Elijašas Moisiejus (g. 1905 01 29, Biržai, 1925 baigė Biržų gimn.), statybos inžinerija, baigė 1929 07 04 (*b. 556, l. l l*).
7. Romas, Ovsėjus Icikas (g. 1910 01 01, Vyšniava, Vilniaus apskr., 1927–1929 studijavo VDU Technikos fak.), elektrotechnika 1929–1932, technikos vadovėlių autorius (*b. 801, l. 11*).
8. Šusteris, Volfas (g. 1913 Vilniuje), statybos inžinerija 1930–1934 (*b. 953, l. 3*).
9. Vokietaitis, Juozas Kęstutis (g. 1912 03 17, Kaunas), statybos inžinerija 1931–1934, nuo 1934 du metus specializavosi Paryžiuje, ŠM s-kas 1932 10 01–1936 08 0 l (*b. 1059, l. 1, 88; ap. 4, b. 1753, l. 202*).

École des sciences sociales et politiques, Faculte catholiques de Lille

Lilio katalikų fakultetas, Socialinių ir politinių mokslų fakultetas

1. Dolnickis, S., 1932.
2. Dolnickytė, Chaja, 1932.
3. Gaurilius, Juozas (g. 1902 10 29, Šiauliai, 1924 baigė Šiaulių gimn.), 1924–1927 07 01, toliau specializavosi (1927) Tarptautinių mokslų akad. prie Tarptautinio teismo rūmų Hagoje, nuo 1927 URM tarnautojas, 1928 lankė tarptautinės teisės kursus Ženevoje, 1929–1932 Lietuvos konsulato San Paule (Brazilija) sekretorius (*b. 265, l. 9, 12*).
4. Krupavičius, Mykolas, politinė ekonomija pas prof. Eug. Duthoit 1930, studijas gilino analogiškame Tulūzos inst.
5. Labanauskaitė, Ona (g. 1901 10 14, Drovydžių k., Kruopių vls., Šiaulių apskr., 1924 baigė Šiaulių gimn., 1933 – VDU Teisės fak.), baigė 1935. 1937–1940 redagavo *Moterį*, *Pavasarį*, *Jaunimo vadą*, *Liepsnas*, buvo katalikiškos užsienio literatūros vertėja. Raštai: Kas yra tėvynė (*Židinys*, 1936, nr. 2, p. 182–189); Moters darbo problema. – iš: *LKMA Suvažiavimo darbai, II*).
6. Lipniūnas, Alfonsas, prieš 1937. Studijas gilino analogiškame Paryžiaus katalikų inst., nuo 1939 dėstė Panevėžio ped. inst., žuvo Štuthofo koncentracijos stovykloje. Raštai: *Penkių valstybių sostinės* (1933).
7. Misevičius, A., 1933–1937.
8. Trimakas, Antanas (g. 1902, 1925 studijavo Grenoblio univ.), ekonomika 1925–1929 daktaro laipsniu, redagavo ūkio kooperacijos laikraštį *Gerovė*.
9. Zemskerytė Pera, 1932.

Université de Lyon

Liono universitetas

1. Rožanskis, Judelis (g. 1912 05 14, Virbalis), medicina 1932–1936 daktaro laipsniu, nuo 1937 dirbo Lietuvos karo ligoninėje (*b. 804, l. 5*).

2. Šimėnas, Alfonsas (g. 1899 10 06, Želvos vls., Ukmergės apskr.), prancūzų k. ir literatūra 1924 02–1927 04 25. Nuo 1927 09 01 dėstė prancūzų ir rusų k. Kauno I vid. m-kloje, literatūros kritikas, vertėjas (*b. 923, l. 12*).
3. Abrovičiūtė, Helena Gena, 1932.

Université de Lyon, École de chemie industrielle

Liono universitetas, Industrinės chemijos mokykla

1. Zubrys, Alfonsas (g. 1900 09 10, Gluosnykų k., Alytaus apskr., 1918 baigė Venspilės (Latvija) realinę m-klą, 1922–1923 studijavo Berlyno aukšt. technikos m-kloje), chemija pas prof. Grigvardą 1923–1926 12 15. Studijas gilino Ciuricho univ., ŠM s-kas 1922 10 01–1927 (*b. 1077, l. 9*).

Université de Lyon, L'école nationale vétérinaire

Liono universitetas, veterinarijos mokykla

1. Hilenbergas Judelis (g. 1911 03 16, Virbalis, 1930 baigė Virbalio žydų gimn.), veterinarija 1931 10–1935 07 15 daktaro laipsniu (1936 02 27), nuo 1936 03 Lietuvos kariuomenės vet. gydytojas (*b. 329, l. 10*).

École centrale Lyonnaise, École technique supérieure

Liono aukštoji centrinė technikos mokykla

1. Bernšteinas, Borisas (g. 1908 09 21, Kaunas), 1929, persikėlė į Normandijos Caeno univ. Tech. inst. (*b. 97, l. 12*).
2. Rimdžius, Vosylius (g. 1904 12 20, Blagovieščenskas, Sibiras), tiltų statyba 1925–1928 07 01 (*b. 793, l. 9*).

Liono odos dirbinių mokykla

1. Šapira, R. G. 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758*).

Université de Montpellier, Faculté des Lettres

Monpelje universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas

1. Gražytė, Teklė (g. 1885 03 08, Tauragnai, Ežerėnų vls., 1904 baigė Maskvos gimn., 1904–1916 ten pat mokytojavo, 1918–1922 Marijampolės Rygiškių Jono gimn. mokytoja), prancūzų kalba ir literatūra, baigė 1930 01 24 daktaro laipsniu. 1930–1931 mokytojavo Čikagos šv. Kazimiero akad., 1931–1932 – Kopenhagos prancūzų m-kloje, 1932–1936 – Briuselio Genovaitės inst., nuo 1937 – Lietuvoje (*b. 291, l. 9*).
2. Jasiukaitė (kitur – Jasėnaitė)-Spetylienė (Katiliuvienė), Marija (prieš tai studijavo Paryžiaus univ.), prancūzų literatūra, psichologija, psichologija, pedagogika 1924/25, 1925/26 (*b. 862, l. 26; ap. 4, b. 1753, l. 355*).
3. Navickaitė-Steponaitienė, Sofija, prancūzų k. ir literatūra 1924–1925, studijas tęsė Paryžiaus univ. (*b. 886, l. 33; ap. 4, b. 1753, l. 356*).

Université de Montpellier, Faculté de Droit

Monpelje universitetas, Teisės fakultetas

1. Bliūdžūtė-Sutkienė, Irena Gražina (g. 1907 05 21, Pilviškiai, Vilkaviškio apskr., 1926 baigė Kauno

„Aušros“ gimn.), 1926–31 lic. laipsniu. Grįžusi dirbo Sutkaus prekybos firmoje prancūzų k. korespondente (*b. 901, l. 12*).
2. Juodeika Vladas (g, 1900 08 25, Grinkiškio mst., 1923 baigė Kauno „Aušros“ gimn.), 1925, persikėlė į Graco univ., FM s-kas 1925 01 01–1928 01 0 l = 1 200 Lt (*b. 388, l. 20; b. 1097, l. 114*).
3. Kajeckas, Juozas (prieš tai studijavo Paryžiaus univ.), 1925–1928 07 09 (*b. 411, l. 460*).
4. Spetyla, Petras, teisė ir politinė ekonomija ?–1925/26, vėliau perėjo į Hum. m. fak. Studijas gilino Paryžiaus univ., ŠM s-kas 1925 01 01–1927 09 01 = 10 500 Lt (*b. 861, l. 14, ap. 4, b. 1753, l. 356*).
5. Vaišoras, Juozas (g. 1900, Liepliūnų k. ir vls., Seinų apskr., 1917 baigė Liublino gimn., nuo 1926 studijavo Aix-en-Provance univ. Teisės fak.), 1927–1928, persikėlė į Ženevos univ. (*f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 150*).
6. Žmuidzinas, Jonas, baigė 1927 lic. laipsniu, studijas gilino Paryžiaus univ. (*b. 1091, l. 44*).

Université de Montpellier, Faculté de Médicine

Monpelje universitetas, Medicinos fakultetas

1. Abromavičius, Jankelis (g. 1909 04 24, Tauragė, baigė Kaune žydų gimn.), 1927–1929/30, persikėlė į Paryžiaus univ. (*b. 2, l. 16*).

Université de Montpellier, Faculté des Sciences

Monpelje universitetas, Matematikos-gamtos mokslų fakultetas

1. Avižienytė, Natalija (g. 1899 06 28, Netičkampio k., Kvietiškės vls., Marijampolės apskr., 1923 baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimn., 1924 studijavo Paryžiaus univ.), chemija, baigė 1928 11 13 lic. laipsniu. 1930–1934 Technikos, chemijos laboratorijos laborantė (*b. 42, l. 12*).
2. Vokietaitis, Vytautas (g. 1903 01 24), chemija 1928/29–1932 (su pertrauka), nebaigė dėl ligos. ŠM s-kas 1928 10 01–1932 06 01 = 12 900 Lt (*b. 1058, l. 3; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).

Monpelje universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Janciulevičius, Konstantinas, 1932.
2. Valaitis, Antanas, 1925, studijoms gavo pašalpos 1 000 Lt (1925) (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 356*).

Monpelje aukštoji prekybos mokykla

1. Barkauskas, Pranas, 1925, FM s-kas nuo 1925 01 01.
2. Stadzevičius, Boleslovas, 1928.

Université de Toulouse, Faculte des Sciences

Tulūzos universitetas, Matematikos-gamtos fakultetas

1. Fainas, Zelmanas (g. 1893 04 03, Kaunas, 1912 baigė Kauno prekybos m-klą), elektrotechnika 1912, 1920–1921 07 27. 1921–1922 dirbo Tulūzos elektros variklių fabrike, 1922–1924 Kaune, 1924 – Johanesburge (Pietų Afrika), nuo 1929 – Kaune (*b. 240, l. 10*).
2. Čepaitis, Juozas, elektrotechnika 1925. SM s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1754, l. 54*).
3. Karuža Jurgis, elektrotechnika 1923–1927 08 25, persikėlė į Paryžių (*b. 433, l. 14*).
4. Oginskis, Juozas (g. 1893 12 06, Kaunas), elektrotechnika 1910–1913 07 24 (baigė). 1917 10 01 baigė ir Glazgo Technikos koledžo Mechanikos skyrių, nuo 1921 mokytojavo Lietuvoje (*b. 799, l. 10*).
5. Rubinas, Mordchai Aizikas (g. 1906 07 15, Kaunas), chemija 1926–1931 11 12 (*b. 805, l. 13*).

6. Salitas, Leiba (g. 1905 05 17, Kaunas), chemija 1927–1931, nuo 1931 – Kauno žydų ligoninės laboratorijos, nuo 1933 07 05 – Kauno N. Leščinsko laboratorijos tarnautojas (*b. 824, l. 3*).

Tulūzos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Fainaitė, Bella, medicina, 1923.
2. Frokas, Jakovas, 1923.
3. Kleinas, Abraomas (g. 1912 01 02, Linkuva, 1929 baigė Panevėžio žydų gimn.), medicina 1929–1936 06 30 daktaro laipsniu (b. 459, l. 10).
4. Kupricas, Gilelis (g. 1913 03 18, Kaunas, 1930 baigė Kauno žydų gimn.), medicina 1930–1937 daktaro laipsniu, Lietuvoje dirbo karo gydytoju (b. 504, l. 12).

Šaltinis: f. 391, ap. 4, b. 17, l. 62; b. 16, l. 297.

Tulūzos universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Amsterdamskis, Saulas, 1928.
2. Aronovskis, Leiba, 1928
3. Brazauskienė, Anelė, prancūzų k. ir literatūra 1938. 1940/41 mokytojavo Vilniaus X vid. m-kloje.
4. Chvolas, Haim Volfas, 1932.
5. Dorosukas, Eugenijus, 1932.
6. Elicuras, Pinckus, 1928.
7. Frokas, Cemachas Juozas, 1928.
8. Funkelis, M., 1932.
9. Golandas, Leuiba, 1928.
10. Golcbergas , Pinckus, 1928.
11. Juozapavičius, Kazimieras, 1928.
12. Kalkas, Giršas, 1928.
13. Kravecas, Jokubas, 1928.
14. Kuklianskis, Abramas Mozė, 1928.
15. Levinas, Izaokas, 1928.
16. Pacas, Genuchas, 1928.
17. Solitas, Efroimas Ruvinas, 1928.
18. Šapiro, Moize, 1928.
19. Tanskis, Konradas, 1932.

Šaltinis: Alfabetinis sąrašas asmenų, einančių mokslus užsienio aukštosiose mokyklose 1932 m. (LCVA, f. 391 ap. 9, b. 1117, l. 26, 5, 7).

École nationale vétérinaire deToulouse

Tuluzos nacionalinė veterinarijos mokykla

1. Bukantis, Leonas, 1929–1930, ŽŪM s-kas 1928 10 01–1933 09 01 = 22 700 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77; ap. 9, b. 141, l. 1–2*).
2. Gavėnas, Petras, 1929,1931/32, ŽŪM s-kas 1928 10 01–1933 09 01 = 22 700 Lt (*f. 391 ap. 4, b. 1394, l. 74–77; ap. 9, b. 266, l. 1–2*).
3. Mačiulis, Petras (Vilkija), 1929–1930. Studijas tęsė Pizoje (Italija), ŽŪM s-kas 1928 10 01–1930 (*b. 568, l. 28*).
4. Mažeika, Jonas (g. 1904 12 03, Suvalkai, nuo 1925 studijavo Varšuvos univ. veterinariją), 1928–1931. 1928 grįžo į Lietuvą, 1932 stažavosi Pino žirgyno m-kloje, KAM skas. Lietuvos husarų pulko vet. gydytojas (*b. 604, l. 1, 19*).
5. Miknevičius, Kazys, 1930–1934. ŽŪM s-kas 1931 11–1934 12 (*b. 626, l. 1, 13;b. 1112, l. 55–56*).

6. Pečiulis, Petras (g. 1904 11 21, Slabados k., Raseinių vls., 1927 baigė Raseinių gimn.), 1928–1932, 1934–1936. ŽŪM s-kas 1928 10 01–1932 08 ir 1934 11 01–1936 05 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 74–77; ap. 9, b. 706, l. 4, 13*).
7. Počtivas, Calelis (g. 1909 10 13, Butrimonys, 1928 baigė Kauno žydų realinę gimn.), 1934–1936. Studijas tęsė Pizos univ. (*b. 729, l. 1, 10, 14*).

Institut Agricole de l` Université de Toulouse

Tulūzos žemės ūkio institutas prie Tulūzos universiteto

1. Baras, Julius (g. 1908 11 17, Linkuva, 1927 baigė Panevėžio žydų gimn.), žemes ūkio technika 1927–1930 06 16 (*b. 79, l. 5*).
2. Feinsteinas, L., 1928.
3. Feleras,, Salamonas, 1928
4. Golcbergas, 1928
5. Kacenelenbogenas, Chaimas, 1928.
6. Kaplanas, Lazeris (g. 1903 05 02, Kaunas, 1922 baigė Kauno gimn), agronomija 1927–1929, nuo 1931 V. Komaro Baisogalos pavyzdinio ūkio agronomas.
7. Kapuleris, Mosiejus (Linkuva), agronomija 1925-1928 12 08. Specializavosi 1929 m. Paryžiaus univ. agronomijos skyriuje ir Versalio valstybinėje daržininkystės ir sodininkystės mokykloje, studijas tęsė Pizoje (Italija).
8. Kronas, Mejeris, 1928/29
9. Levinas, Mejeris, 1928
10. Resutkas, Iseris, 1924–1925 (f. 391, ap. 4, b. 1752, l. 66).
11. Šeras, M. L. , 1928
12. Verbalskaitė, Zolda, 1928.

Šaltinis: LCVA,. F. 391, ap. 4, b. 1758, l. 176–191, 208–374.

Tulūzos aukštoji komercijos mokykla

1. Zematas, Mauša, 1928.

Tulūzos žemės ūkio institutas prie Tulūzos universiteto

1. Baras, Julius (g. 1908 11 17, Linkuva, 1927 baigė Panevėžio žydų gimn.), žemes ūkio technika 1927–1930 06 16 (*b. 79, l. 5*).
2. Kaplanas, Lazeris, baigė 1929 12 13.
3. Resutkas, Iseris, 1924–1925 (*f. 391, ap. 4, b. 1752, l. 66*).

Université de Nancy

1. Bekeris, Boruchas (g. 1908 01 15, Kaunas), odontologija 1927–1930, persikėlė į Paryžiaus radiologijos ir fizioterapijos mokyklą, kurią baigė 1933 07 12 elektroradiologijos ir odontologijos daktaro laipsniu.
2. Berkovičius, Chaimas, medicina, 1939.
3. Brukneris, Abraomas (g. 1910 09 05, Šakiai, 1927 baigė Marijampolės gimn., medicina ?–1937 11 18 daktaro laipsniu (be disertacijos).
4. Činikas, Antanas (g. 1903 09 12, Gudelių k., Ramygalos vls., Panevėžio apskr., 1924 baigė Panevėžio gimn., 1924–1925 studijavo VDU Teisės fak.), 1925–1928 mokytojavo Švėkšnos progimn. 1928–1933 baigė VDU Teisės fak.), ekonomika-teisė, politinė ekonomija pas prof. Lucian Brocard, de Menthon ir kt. 1934–1937 daktaro laipsniu, Lietuvoje dirbo advokatu, gyveno Šiauliuose.

5. Frenkel, Falkus (g. 1898 05 21, Minskas, 1919 baigė Minsko gimn., medicina-farmacija 1924–1931, Lietuvoje dirbo vaistininku.
6. Edelsas, Chonelis Leizeris (g, 1907 11 17 Kalvarija, Marijampolės apskr., 1926 baigė Marijampolės žydų gimn.), medicina 1928–1933 07 12, specializavosi Paryžiuje.
7. Gramadskis, Jonas, chemija, baigė 1927 07 09.
8. Gudavičius, Jonas (g. 1891 05 30, Žagariškės k., Raudonų vls., Šiaulių apskr.), agronomija, baigė 1930, nuo 1931 „Pieno centro" tarnautojas, vėliau – Belvėderio pieninkystės m-los mokytojas.
9. Kaplanas, Rafailas, 1932.
10. Kisielienė, Teofilė, prancūzų k. ir literatūra, baigė 1933, 1940/41 mokytojavo Raseinių vid. m-kloje (*f. 391, ap. 4, b. 107, l. 58*).
11. Kvedaraitė, Eugenija, agronomija, baigė 1928 11 20, ŽŪM s-kė 1925 01 01–1926 10 01 = 6 750 Lt (*b. 1097, l. 110*).
12. Levinas, Tuvija, 1932.
13. Maklenburgaitė, Tauba, 1932.
14. Mickus, Vincas, agronomija, baigė 1931 07 01.
15. Prochomikas, Danielius, 1932.
16. Raibmanaitė, Chana, 1928.
17. Rožanskis, Judelis (g. 1912 05 14, Virbalis), medicina 1930–1932, persikėlė į Liono univ. (*b. 804, l. 5*).
18. Šaparaitė, Chova, 1932.
19. Šaparaitė, Valerija, agronomija 1925–1928 11 20, ŽŪM s-kė 1925 01 01–1926 10 01 = 6 750 Lt (*b.1097, l. 108*).
20. Tamšė, Mauša Bencelis (g. 1908 03 01, Vilkija), dantų chirurgija 1927–1933 (*b. 976, l. 5*).
21. Vigušinas, Rafaelis (g. 1914 03 31, Vabalninkas), agronomija 1933–1938 07 05 dr. laipsniu (disertacija „Lietuvos sviesto fizinės ir cheminės savybės").

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 220, 259, 265, 281.

Université de Nancy, Etudes supérieures commerciales

Nancio universitetas, Aukštasis ekonomikos institutas

1. Antinis, Jonas, baigė 1932.
2. Blinstrubas, Vladas (1929 09 baigė Belgijos Lježo prekybos inst.), 1928, FM s-kas 1938 01 01–12 (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 345*).
3. Judzentavičius, Vytautas (g. 1908 05 05, Temirgė, Vladikaukazas, 1927 baigė Kybartų „Žiburio" prekybos m-klą), prekyba 1927–1929, studijas tęsė Antverpeno prekybos m-kloje, ŠM s-kas 1928 10 01–1930 (*b. 386, l. 2, 26, 35*).
4. Krokauskas, Mečislovas, 1929.
5. Kuraitis, Vladimiras (g. 1910 04 04, Petrapilis, 1927 baigė Kybartų aukštesn. prekybos m-klą), prekyba 1927–1929 07 12. Stažavosi Antverpeno prekybos įmonėse (1929 07 01–1930 07 20.), nuo 1932 dėstė buhalteriją Klaipėdos prekybos inst. (*b. 505, l. 11*).
6. Nacevičiūtė, Elena („École Pigier") (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 155*).
7. Skladauskas, Zigmas, ekonomika 1927–1928, ŠM s-kas 1927 09 15–1928 09 01 = 7 850 Lt, studijų nebaigė dėl ligos (*f. 391, ap. 4, b. 1909, l. 47–48*).
8. Vilkutaitis, Viktoras, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 286*).

Nancy universitetas, Elektrotechnikos ir pritaikomosios mechanikos institutas

1. Akudavičius, Viktorinas (g. 1904 12 18, Keižonių plv., Gelvonų vls., Ukmergės apskr., 1923 baigė Panevėžio gimn.), 1925–1929 07 13. 1929 persikėlė į Sorbonos univ. Matematikos-gamtos mokslų

fak. daktaro laipsniui įgyti. 1929–1933 10 01 Paryžiaus fabriko „Materiel Electriouse Schneider et Westighouse“ inžinierius (*b. 23, l. 140*).

2. Gramadskis, Jonas (g. 1905 07 06, Šikšnių dv., Kybartų vls., 1921 baigė Kybartų gimn.), chemija 1921–1927 07 07. 1928–1929 Virbalio muitinės prižiūrėtojas ir chemijos ekspertas, nuo 1932 – Valstybės radiofono prelegentas (skaitė chemijos ir prekių mokslo paskaitas) (*b. 290, l. 11*).

Institut industriel de Lille

1. Malkevičius, Donatas Ksaveras, 1928.

Aukštoji prekybos mokykla, Rouen

1. Šeinas, Samuelis, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758*).

École supérieure de chimie de Mulhouse
Mulhouse aukštoji chemijos mokykla

1. Bakanas Juozas (g. 1907 05 13, Latveliai, Pandėlio r.), kristalografija, mineralogija, bakteriologija, industrinė teisė ir finansų teisė 1937 10–1939 08 (*f. 391, ap. 6, b. 1268, l. 1a*).

Université de Bordeaux
Bordo universitetas

1. Barenblatas, Jakovas, 1932.
2. Barenblataitė, Frida, 1932.
3. Bernšteinas, Borisas (g. 1908 09 21, Kaunas), radiotechnika 1928–1929, persikėlė į Liono „École Centrale“, vėliau – į Caeno univ. Technikos fak.
4. Deveikis Bronislavas (g. 1908 05 12), radiotechnika 1932–1935.
5. Epšteinas, medicina, 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 130*).
6. Neimarkas, Aronas, radiotechnika (*ten pat, l. 41*).

Lille institut industriel

1. Malkevičius, Donatas Ksaveras, 1928.

Rouen aukštoji prekybos mokykla

1. Šeinas, Samuelis, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758*).

Université de Aix – Marseille, Faculté de Droit
Marselio universitetas, Teisės fakultetas

1. Barkauskas, Pranas (g. 1900 04 03, Paryžius, FM Mokesčių departamento Akcizo skyriaus asistentas), ekonomika 1924–1927 11 03, FM s-kas nuo 1925 01 01 = 14 500 Lt. Siekti doktorato persikėlė į Grenoblio univ. (*b. 81, l. 2–3, 6; ap. 4, b. 1909, l. 49–50*).
2. Navakas, Jonas (g. 1896 08 13, Vilkaviškis, prieš tai buvo studijavęs Maskvos univ. Medicinos fak.), administracinė teisė 1926–1927. Rengė disertaciją valstybės ir piliečių konfliktinių santykių tema. VRM s- kas 1925 01 01–1928 09 01 = 14 500 Lt, 1939 Valstybės tarybos narys (*b. 671, l. 53, 56; ap. 4, b. 1909, l. 49–50*).

3. Vaišnora, Juozas (g. 1900, Lieplinų k., Seinų apskr., 1917 baigė Lielino gimn.), teisė 1926–1927, studijas tęsė Monpelije univ. (*f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 150*).
4. Tolstojus, Anatolijus, tarptautinės teisės kursai 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 67*).

Cannee preparatoire supérieure (Marseille)

Marselio aukštoji prekybos ir pramonės mokykla

1. Janikas, Antanas (g. 1906, Lenkija, baigė Kauno „Aušros" gimn.), prekyba apie 1925, studijas tęsė Strasbūro aukš. prekybos m-kloje (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 288*).

École Navigation de Marseille

Marselio jūrų navigacijos mokykla

1. Andžejauskas, Vytautas, (g. 1917 01 09, Helsinskis), sūnus žinomo jūrininko kapitono Juozo Andžejausko. Plaukiojimo stažą atliko Prancūzijos prekybos laivuose: „Andre Lebron" (1939 04 19–06 29) maršrutu Marselis-Indokinija ir laivu ‚Felix Russel" maršrutu Kinija-Japonija 1939 07 07–09 13 (*f. 391, ap. 9, b. 21, l. 2, 4, 7–8*). Šiose kelionėse siekė išmokti prancūzų kalbos, jūreiviškų terminų, kad pasiruoštų rudenį stoti į Marselio jūrų mokyklą… V. Andžėjauskui studijuojant Marselio navigacijos mokykloje, prasidėjo II pasaulinis karas, 1940 m vokiečiai okupavo Prancūziją. Neturėdamas galimybių grįžti į Tėvynę, liko Prancūzijoje, įsitraukė į prancūzų nacionalinio išsivadavimo pogrindį, buvo vokiečių suimtas, sušaudytas (*Krikštopaitis*, B. Jūrų keliais, p. 68).
2. Babilius, Juozas (g. 1912 114 28 Kalnėnų k., Jurbarko vls.). Baigė Jurbarko gimn. 7 klases), specializacija – denio vadovybė (laivo kapitonas). Plaukiojimo stažą atliko 1936 m. Lietuvos karo laive „Prezidentas Smetona", nuo 1938 SM stip-kas (*f. 391, ap. 49, l. 2,4, 7–9*).
3. Balsevičius, Zigmas, mechanika, 1938.
4. Grigonis, Pranas (g. 1917 11 19 Jiesios k., Kauno vlsč.). 1935 baigė Kauno gim-jos 4 klases, jūreivystė – mechanika 1938-? S. M. stip-kas nuo 1938 04 15 (*f. 391, ap. 9, b. 305, l. 5*).
5. Jovaiša, Antanas, mechanikas, 1938.
6. Juchnevičius, Vladas, denio vadovybė, 1938.
7. Krikščiūnas, Eduardas (g. 1917 10 13), 1936 m. baigė Panevėžio gimn.), mokėsi mechanikos, 1938 m.
8. Kružikauskas, Vytautas (g. 1918 03 18), mechanika, SM stip-kas nuo 1938 04 15 (*f. 391, pz. 9, b. 490, l. 8*).
9. Kudirka, Albinas (g, 1915 03 01, Jankų Būda, Šakių vls., 1935 baigė Kauno gimn.), jūreivystė, jūrų kapitonas 1938-?, SM stip-kas nuo 1938 04 15 (*f. 391, ap. 9, b. 493, l. 2–4*).
10. Prapiestis, Ignas (g. 1912 11 30, Gerdažių k., Leipalingio vls., 1932 baigė Alytaus gimn.), eléve-officièr/rediotelegrafas, 1938?–1939, SM st-kas (*f. 391, ap. 9, b. 741, l. 1–32*). Nuskendo Baltijos jūroje kartu su Lietuvos prekybos laivu „Panevėžys", šiam užplaukus ant Revalšteino uolų (*Krikštopaitis*, R. Jūrų keliais, p. 241).
11. Rakas, Vaclovas, mechanika, 1938.
12. Slapšys, Mykolas, denio vadovybė, 1938.
13. Stačinskas Bronius, denio vadovybė, 1938.
14. Vardauskas, Juozas (g. 1910 01 01, Panevėžys), plaukiojimo stažą atliko 1939 Prancūzijos prekybos laivuose (*f. 391, pa. 9, b. 1019, l. 2*).

Université de Clermont-Ferrand

1. Kareiva, Mečys (g. 1900, mirė 1944 Sedoje), chemija 1926–1930, 1940 dėstė chemiją VDU (*Ist. etnog. muziejus, 3, AVR 1931*).

Université de Besanson, Faculté des Lettres

1. Bragaitė, Elena, ?–1939 08 11.
2. Kličmanas, Vytautas, prancūzų k. ir literatūra, 1935.

Université de Dijon

Dižono universitetas

1. *Žikaraitė*, Nina, prancūzų k. ir literatūros ped. kursai, 1940/41 mokytojavo Kauno VIII vid. m-kloje.

Université de Grenoble, Faculté des lettres

Grenoblio universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas

1. Aleksandravičius, Jonas (Aistis) (poetas), prancūzų k. ir literatūra 1936–1940, ŠM s-kas 1936 09 01–1939, ten pat apgynė daktaro disertaciją (1940 03) (*b. 1113, l. 10–11; b. 1114, l. 12–13*).
2. Barkauskas, K. (g. 1898), prancūzų k. ir literatūros kursai 1928/29.
3. Churginas, Aleksėjus, klasikinė filologija ir viduramžių literatūra 1938/39, ŠM s-kas nuo 1936 (*b. 165, l. 13, 16*).
4. Graužinytė, Aldona Jadvyga (g. 1905 05 29, Marciniškių dv., Giedraičių vls., Ukmergės apskr., 1924 baigė Vilniaus lietuvių gimn.), prancūzų k. ir literatūra 1924–1928 06 lic. laipsniu, 1928–1930 Rokiškio, nuo 1930 09 – Utenos gimn. prancūzų k. ir geografijos mokytoja (*b. 296, l. 7*).
5. Greimas, Algirdas Julius (g. 1917 03 09, Tula, 1934 baigė Marijampolės gimn., nuo 1924 studijavo VDU Teisės fak.), prancūzų k. ir literatūra, psichologija, estetika 1936 10–1939 lic. laipsniu, ŠM s-kas 1936 10 01–1939, po karo – Paryžiaus univ. prof., vienas iš semiotikos pradininkų (*b. 298, l. 1, 17, 20, 27; b. 1113, l. 10–12*).
6. Grinius, Jonas, prancūzų k. ir literatūros specializacija ir disertacijos rengimas, senąją prancūzų literatūrą ir kalbos istoriją studijavo pas prof. Morillot, VDU s-kas 1926 10 14–1929 07 01, profesoriavo VDU (*b. 308, l. 2; f. 1671, ap. 5, b. 31, l. 8*).
7. Jonynas, Ignas (g. 1884 01 12, Atesninkai), prancūzų k. kursai 1909.
8. Kazakauskaitė, Elena, prancūzų k. ir literatūros kursai prieš 1937.
9. Kličmanas, Vytautas, prancūzų k. ir literatūra 1932.
10. Kmitienė, Elena, 1939, nuo 1940 dėstė vokiečių k. Kauno V vid. m-kloje.
11. Kučinskas, Antanas (g. 1900, baigė Marijampolės gimn., 1928 – VDU Teologijos-filosofijos fak.), istorija tarp 1926–1936, nuo 1936 istorijos daktaras, mokytojavo Marijampolės marijonų gimn., nuo 1939 – Šiaulių berniukų gimn. direktorius.
12. Markelytė, Elžbieta (g. 1907 07 25, Ežerėnų vls., Dusetų apskr., 1926 baigė Kauno „Aušros“ gimn., VDU studijavo vokiečių ir anglų k., nuo 1928 – Fribūro univ.), istorija, geografija 1930, vėl grįžo į Fribūrą (*b. 586, l. 5, 22*).
13. Pacukanis, Albinas (g. 1917 10 10, Staiderių k., Lazdijų vls., 1936 baigė Seinų „Žiburio“ gimn., VDU studijavo prancūzų k.), prancūzų k. ir literatūra, psichologija 1937 11 06–1939 09 30, ŠM s-kas 1937 09 01–1940 (*b. 689, l. 2, 29; f. 391, ap. 9, b. 1106, l. 12–13*).
14. Radzevičiūtė, Vitalija, prancūzų k. ir literatūra 1937 (*f. 391, ap. 8, b. 337, l. 432*).
15. Sereikienė, Teklė, prancūzų k. ir literatūra 1937.
16. Stikliorius, Jurgis (g. 1908), prancūzų k. ir literatūra 1926–1927, studijas tęsė Kauno ir Kelno univ. (*b. 980, l. 70*).
17. Paukštelis-Ptašinskas, Juozas, prancūzų k. ir literatūros mokytojo teisėms gauti 1926, ŠM s-kas 1926 06 01–08 (*b. 1097, l. 140–141*).
18. Tūmėnas, Justinas (g. 1881 01 16, po 1904 filosofiją, literatūrą studijavo Maskvos univ., 1906 m. su Čekavičiaus pasu – Berno, 1908–1910 – Dižono univ.), filosofija 1911–1914 daktaro laipsniu, 1915–1918 Ženevos privat. doc. Raštai: *Jausmų srovės* (1922), *Tiesa vadovė* (1924) ir kt.

19. Vosylius, Juozas, prancūzų k. kursai 1938, nuo 1940 mokytojavo Kauno I vid. m-kloje.
20. Vaičiulaitis, Antanas (g. 1906 06 23, rašytojas), prancūzų literatūra 1935, studijas tęsė Paryžiaus univ.
21. Purickis, Juozas, istorija 1928, VDU s-kas 1928 06 01–1928 12 01 = 2 900 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 238*).

Université de Grenoble, Faculté de droit

Grenoblio universitetas, Teisės fakutetas

1. Baciuška, Martynas (g. 1898 05 12, Cibiliekų k., Ūdrijos vls., Alytaus apskr., baigė Kauno I gimn., 1922–1923 Seimo protokolų sekretorius, nuo 1922 studijavo VDU), teisė 1923–1927 (su pertraukomis), ŠM s-kas 1925 01 01–1927 08 31 = 10 500 Lt (*b. 52, l. 6, 8*).
2. Barkauskas, Pranas (g. 1900 04 03, Pažarstis), specializacija ir disertacijos „Prancūzijos monopolijų organizacija ir akcizo mokesčiai“ rengimas pas prof. Rebaud ir Porte 1927–1928 (*b. 81, l. 3*).
3. Fainbergas, Abraomas (g. 1900 10 22, Rumšiškės, Kauno r., 1923 baigė Kauno žydų realinę gimn., nuo 1923 studijavo mediciną VDU), prekyba 1924–1925 (*b. 241, l. 8*).
4. Gustaitytė-Krivickienė, Gražina (g. 1908 06 23 Marijampolėje), prekyba, baigė 1931 06 30 (*b. 484, l. 2*).
5. Marcinkaitė, Venefrida (g. 1903 11 19 Kaune, 1924 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1925–1926 VDU studijavo prancūzų k.), ekonomika 1926–1929, ŠM s-kė 1928 01 01–1929 11 01 = 7 500 Lt (*b. 579, l. 5, 18; ap. 4, b. 1909, l. 53–54*).
6. Tonkevičienė, Ona, 1928 baigė Konsulinės teisės ir politinės geografijos skyrių, 1940 mokytojavo Kauno II vid. m-kloje.

Grenoblio universitetas, fakultetas nenurodytas, 1931 m.

1. Anolikaitė, Cila.
2. Brundzaitė, Gražina.
3. Babrovas, Rachmielis.
4. Davydovas, Leiba.
5. Jančevskis, Henrikas, prekyba.
6. Montvilaitė, Olga.
7. Počas, Vincas.
8. Prapuolenytė, Teresė.
9. Soročkinas, Glebas.
10. Sudarskis, Volfas.
11. Tamašauskas, A.

Šaltinis: Alfabetinis sąrašas asmenų, einančių mokslus užsienio aukštosiose mokyklose 1932 m. (b. 1117, l. 1, 3, 5, 12, 16, 19, 22, 26.

Université de Grenoble, Institut polytechnique

Grenoblio universiteto Politechnikos institutas

1. Aleksandravičius, Bronius Vincas (1901 01 28, Kamšų k., Kalvarijos vls.), elektrotechnika 1924–1927, dirbo Kauno radijo stotyje.
2. Aukštuolis, Rapolas (g. 1900 01 29, Valkininkų vls., Trakų apskr., 1923 lankė VDU Technikos fak.), elektrotechnika 1923 11 03–1928 10 30, du metus (1928–30) stažavosi Prancūzijos elektros kompanijoje „C-ie Mersdienale d` Ecbroge et de Force“ aukštos įtampos elektros linijų srityje, ŠM s-kas 1924 10 01–1926 10 01 ir 1927 09 01–1928 12 01 = 14 000 Lt, nuo 1930 dirbo Lietuvos pašto valdybos Technikos skyriuje (*b. 38, l. 33, 43; ap. 4, b. 1909, l. 49–50*).

3. Balčiauskas, Juozas (1929 baigė Šiaulių gimn., lankė VDU Technikos fak.), elektrotechnika 1931–1933, praktiką 1936 atliko Grenoblio „Merlin et Gerin“ fabrike, studijas nuo 1936 tęsė panašaus profilio Paryžiaus aukšt. m-kloje (*b. 66, l. 34*).
4. Beršteinas, Borisas (g. 1908 09 21, Kaunas, 1926 baigė Kauno vokiečių realinę gimn.), 1926–1928. Persikėlė į Prancūzijos Bordo (Bordeaux) univ. Radiotechnikos inst. (*b. 97, l. 12*).
5. Blinstrubas, Stanislovas (1918 baigė Berdiansko prekybos m-klą, 1920–1921 studijavo Dono politechnikos inst., nuo 1922 VDU Technikos fak., nuo 1923 – Lježo (Belgija) univ. matematiką), ?–1928, persikėlė į Paryžiaus Malakoff aukšt. elektrotechnikos m-klą, ŠM s-kas 1927 09 01–1929 09 01 = 9 050 Lt (*b. 109, l. 9; ap. 4, b. 1909, l. 49–50*).
6. Jakovickas, Borislavas Juozas (g. 1908 09 03, Pilviškiai, Vilkaviškio apskr., 1927 baigė Kauno „Aušros“ gimn., nuo 1927 studijavo Belgijos Gando univ.), elektrotechnika 1928–1931 07 30 (*b. 343, l. 8*).
7. Jasaitis, Kęstutis Juozas (1927 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1927–1928 studijavo Kauno, 1928 – Nancy univ. Technikos fak.), elektrotechnika 1929–1931, studijas tęsė Paryžiaus Malakoff aukšt. elektrotech. m-kloje (*b. 374, l. 15*).
8. Kaulakis, Leonas, 1928, persikėlė į analogišką Paryžiaus Malakoff m-klą, VDU s-kas 1928 09 01–1929 09 01 = 6 050 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 238*).
9. Krikščiukaitis, Kazys, 1928, VDU s-kas 1928 09 01–1929 09 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 238*).
10. Laskauskas, Juozas (g. 1905 10 30, Anykščiai), elektrotechnika 1929–1932 (*f. 391, ap. 9, b. 518, l. 4*).
11. Mesereris, Benjaminas (g. 1908 09 14, Ukmergė, 1925 baigė Vilkaviškio žydų gimn.), elektrotechnika, ekonomika 1926–1935 (*b. 614, l. 4*).
12. Pabėdinskas, Kazimieras (g. 1904 02 07, Nocegalos k., Naujamiesčio vls., Panevėžio apskr., 1923 baigė Panevėžio gimn.), elektrotechnika 1924–1928 11 30, dirbo Plungėje, parašė savo studijų atsiminimus (*b. 686, l. 9*).
13. Petraitis, Vytautas (g. 1897 02 27, Antkalniškių k., Plokščių vls., Šakių apskr., 1915–1916 studijavo Peterburgo univ., 1922/23 – Darmštato politechnikoje), elektrotechnika 1924–1927 02 09, ŠM s-kas 1924–1927 09 01 = 11 350 Lt (*b. 712, l. 30*).
14. Pilipenko, Arsenijus (g. 1905 05 21, Kovarskas, 1925 baigė Ukmergės gimn.), elektrotechnika 1925–1929 07 30, nuo 1930 – Grenoblio fabriko „Appareillage Electrique Merlui et Gériu“ braižytojas, nuo 1934 dirbo Klaipėdos celiuliozės ir popieriaus fabrike (*b. 726, l. 10*).
15. Pocius (Pocevičius), Rapolas, 1911 01 11 baigė Grenoblio univ. Chemijos, fizikos fak., nuo 1940 09 01 mokytojavo Kauno VI vid. m-kloje.
16. Zubavičius, Eduardas (g. 1901 08 20, Kaunas), elektrotechnika (baigė 1927), nuo 1928 01 01 – Amerikos lietuvių akcinės bendrovės Šiaulių mst. elektros tinklų vedėjo padėjėjas (*b. 1073, l. 11*).

Université de Strasbourg, Faculté de theologie, de droit et des lettres

Strasbūro universitetas, Teologijos, teisės ir humanitarinių mokslų fakultetas

1. Butkus Antanas (g. 1913 11 03(16), Bacių k., Eržvilko vls., 1931 baigė Jurbarko gimn., 1931–1933 lankė VDU Teisės fak.), geopolitika 1935/36, studijas tęsė Graco univ. (*b. 154 l. 55, 57*).
2. Kazlauskas, Bronius (g. 1910 03 27, Seinai), teisė pas prof. M. Lambert, Robert, Redslob, Rene Capitant, Marcel Prelot 1936–1939 daktaro laipsniu (*b. 450, l. 1–2*).
3. Maceina, Antanas (1932 m. baigė VDU), pedagogika, psichologija ir habilitacinio daktarato rengimas 1934/35, studijas tęsė Briuselyje (*b. 559, l. 4, 14*).

Université de Strasbourg

Strasbūro universitetas, Medicinos fakultetas

1. Aprilytė, Mašė (g. 1908 03 15, Vilkaviškis, 1926 m. baigė Vilkaviškio žydų gimn., 1927 m. studijavo VDU), farmacija 1928–1931 07 13 (*b. 27. l. 7, 15*).

2. Bilskis, Giršas (g. 1904 06 22, Kaunas, 1923 m. baigė Kauno gimn.), 1930–? praktikavosi Paryžiaus vaistinėse, nuo 1934 – Lietuvoje (*b. 103, l. 3*).
3. Giršovicius, Josifas Beras (g. 1901 01 22, Jonava, 1922 m. baigė Panevėžio gimn.), 1922–1929 daktaro laipsniu (*b. 280 l. 7,15*).
4. Icykovičius, Giršas (g. 1911 04 16, Kaunas, 1929 m. baigė Kauno žydų gimn.), vėliau (1936) – Caeno univ. daktaro laipsniu, nuo 1937 01 05 – Kauno žydų ligoninės gydytojas (*b. 331, l. 11*).
5. Jurborskis, Mejeris Leizeris (g. 1903 08 16, Prienai, 1924 m. baigė Vilkaviškio žydų gimn.), 1925–1933 m. daktaro laipsniu, Lietuvoje dirbo karo gydytoju (*b. 392, l. 13*).
6. Kiseniškis, Peisachas (g. 1901 09 23 Vilkaviškis, 1923 m. baigė Vilkaviškio žydų gimn., 1923–1926 m. studijavo Lježo (Belgija) univ.), farmacija 1926–1929 m. daktaro laipsniu (be disertacijos), nuo 1932 m. dirbo Lietuvoje (*b. 456, l. 12*).
7. Zundelevičius, Grigorijus (g. 1904 04 26, Jurbarkas), farmacija 1925–1928, Panevėžio vaistininkas (*b. 1079, l. 13*).

Strasbūro universitetas, Matematikos-gamtos mokslų fakultetas

1. Milkovičius, Šliomas (g. 1903 08 05, Vilkaviškis, 1923 baigė VDU Technikos fak.), chemija 1924–1927 07 30, nuo 1929 06 23 to paties univ. daktaras (*b. 634, l. 6*).
2. Taboriškis, Leiba (g. 1910 09 01, Vilkaviškis), chemija 1928–1932 (*b. 962, l. 6*).
3. Vaivada, Bronius (g. 1900 05 29, Žadeikių k., Vabalninko vls., Biržų apskr.), aerologija 1931–1934 07 12, stažavosi Paryžiaus centrinėje meteorologijos stotyje (pranc. *Office National Météorologine de France*) 1934–1935) nuo 1940 m. – Utenos gimn. fizikos, kosmografijos ir prancūzų k. mokytojas (*b. 1008, l. 4*).

Strasbūro aukštoji prekybos mokykla

1. Janikas, Antanas, 1930 m., studijoms gavo 1 500 Lt (1930 04 07) paskolos (*b. 1111, l. 80*).

Strasbūro universitetas, fakultetas nenurodytas, 1932 m.

1. Goldbergaitė, Hava.
2. Finkelsteinas, Jakovas.
3. Figaitė, Rainė, 1928.
4. Fridmanaitė, L.
5. Rozanskis, J.
6. Sterenšusaitė, Sonia.

Šaltinis: Alfabetinis sąrašas asmenų, einančių mokslus užsienio aukštosiose mokyklose 1932 m. (b. 1117, l. 7, 9, 20, 22).

Strasbūro dekoratyvinio meno mokykla

1. Feigenzonas, Šolomas (g. 1882 12 20, 1904 baigė Šiaulių gimn. 4 klases), prieš 1925, nuo 1934 09 20. Panevėžio žydų gimn. piešimo ir rankdarbių mokytojas (*f. 391, ap. 8, b. 2740, l. 4*).

Lietuviai Prancūzijos karo mokyklose 1921–1940 m.

École Supérieure Fabrication ľArmement, Paris
Aukštoji Prancūzijos ginklų gamybos mokykla

1. Bulota Juozas, ltn. 1935 09 06–1937 10 01, prieš tai studijavo Fonteneblo aukšt. artilerijos karo m-kloje.

2. Digrys Domas, ltn., 1938 10 13–1939 11 23.
3. Norkus Jurgis, ltn., 1938 09 01–1939.

École Supérieure Nationale ďAeronautique et de construction mechanique (Paris)
Aukštoji aeronautikos ir mechaninių konstrukcijų mokykla, Paryžius

1. Aušrūnas (Kvedaravičius) Alfonsas, ltn. 1937 07 17–1938 08 01.
2. Gavelis, Antanas, aviac. kpt., 1929 09 01–1932 07 22.
3. Gustaitis, Antanas, vyr. ltn., 1925 09 22–1928 07 23.
4. Jablonskis, Vytautas, kpt., 1927 11 01–1928 07 05.
5. Tupčiauskas (Tauras), Vytautas, ltn., studijavo karo aviacijos mediciną Italijoje ir Prancūzijoje. Tobulinosi Romos aeromedicinos inst., Paryžiaus karo aeromedicinos centre ir Burže civilių lakūnų tyrimo laboratorijoje 1933 11 01–1934 06 14.

École des Haras du Pin Orne
Prancūzijos aukštoji kavalerijos mokykla

1. Andriūnas Izidorius, kpt., stažuotė 1937 04 20–1938 10 01.

École ďApplication ďArtillerie Fontainebleau
Fonteneblo aukštoji artilerijos karo mokykla

1. Alanta (Babickas), Povilas, vyr. ltn. 1923 11 26–1925 09 22.
2. Augustas, Juozas, kpt., 1935 09 01.
3. Barzda-Bradauskas, Juozas, kpt., 1924–1925 05 15.
4. Bukota, Juozas, ltn., 1935 09 06–1937 10 01, 1937 07 15–1939 09.
5. Dočkus Petras, kpt., 1922 10 27– 1924 08 23.
6. Jasulaitis Vincas, kpt., 1926 09 28–1928 08 08.
7. Meškauskas, Povilas, vyr. ltn., mjr., plk. ltn., vėliau studijavo Belgijos generalinio štabo akad. 1926 01 01–1927 09 11, 1935 11 23–1937 10 01.
8. Norkus Jurgis, ltn., studijavo ir Prancūzų Aukštojoje inžinerijos m-kloje (pranc. *Ècole Supérieure Fabricatios ľArmement*), 1936 12 01–1938 09 01, 1938 07 01–1939.
9. Paltarokas, Petras, ltn., 1937–1939 09 30.
10. Pečiulionis, Motiejus, mjr., 1922–1924 08 21.
11. Užbalis (Zablockis) Stasys, ltn., 1937 09 01–1939 05 31.
12. Varkalys, Kazys, ltn., 1932 08–1939 08.
13. Vėbra, Juozas, ltn. 1921 11 07–1923 08 21.
14. Žemaitis, Jonas, kpt., 1936 10 01–1938 10 01.

École Supérieure ďElectricite section normale
Aukštoji karo inžinerijos mokykla

1. Tamašauskas, Algirdas Petras, j. ltn, 1937 12 01–1939.
2. Jurskis, Alfonsas, karo valdininkas 1923 11 08–1924 11 03.

École ďAplication de Cavalerie Saumur
Saumuro kavalerijos mokykla

1. Babickas, Povilas, ltn., 1936 11 23–1937 08 28.
2. Garbenis, Vladas, ltn, 1936 08 01–1937 08 28.

3. Karosas Klemensas, ltn. 1937 09 01–1938 09 01.
4. Kukta Jonas, ltn. 1935–1936.
5. Liaukus, Justinas, ltn., 1935 09 01–1936 09 01.
6. Mažeika, Jonas, jaun. ltn. (vet. gyd.), lankė Karo veterinarijos kursus 1931 09 25–1932 11 02.
7. Mikaliūnas, Jonas, jaun. ltn., 1935 09 18–1936 08 14.
8. Zarauskas, Vladas, ltn., 1937 09 01–1938 09 01.

Institut de Chimie ďUniversité de Paris

Paryžiaus universiteto Chemijos institutas

1. Babinas (Babina), Jonas, ltn., chemiją ir Pastero institute – biologiją 1936 08 22–1939 09.
2. Bakanas, Juozas, jaun. ltn., 1937 12 01–1939.
3. Gaidys, Antanas, jau. ltn., 1937 12 01–1939 10 01.
4. Paukštys, Kazys, ats. jaun. ltn., 1936 12 01–1939 10 01.

Paryžiaus universitetas, Medicinos fakultetas

1. Steponaitis (Steponavičius), Domas, vyr. karininkas, stažavosi Prancūzijos aukštojoje karo medicinos m-kloje 1923–1927 08 11.

Service geographique de ľArmie

Paryžiaus aukštoji geodezijos mokykla

1. Liesis, Izidorius, ltn., geodezijos, topografijos, astronomijos stažuotė, taip pat ir Paryžiaus observatorijoje 1934 10 18–1938 08 14.

École Supérieure de Guerre Paris

Aukštoji karo inžinerijos mokykla

1. Černius, J. (g. 1898 01 06, Kupiškis, 1929 baigė Briuselio karo m-klą), 1 karyba 1932.
2. Polujanskas, Jurgis, ltn., 1937 09 01–1939 09 01.

École ďApplicatios ďInfanterie

Versalio aukštesnioji tankų mokykla

1. Jančys, Alfonsas, kpt., 1935–1936 08 02.
2. Zienius, Juozas, ltn., 1936 08 01–1937 08 07.

École Centrale des Arts

Centrinė meno mokykla

1. Marcinkevičius, Pranas, ltn., 1938 09 01–1939 09 29.

École Militaire et ďApplication du Génie Versailles

Versalio karo inžinerijos mokykla

1. Čeponis (Ščepavičius), Petras, jau. ltn., 1937 09 15–1938 08 30.
2. Gražulis, Juozas, vyr. ltn., 1925 12 01–1928 02 01.
3. Novickis, Antanas, vyr. ltn., 1922 10 17–1925 08 28.
4. Petkūnas, Vladas, vyr. ltn., 1926 09 26–1928 08 18.

École Speciale de construction automobile
Speciali Aukštoji automobilių konstravimo karo mokykla

1. Popeliučka, Klemensas, plk., 1927 09 01–1929 04 17.

École Supérieure des Fabrications de l'Armement
Aukštoji ginkluotės gamybos mokykla

1. Digrys, Domas, ltn., 1938 10 13–1939 11 23.

Tulūzos universiteto Fizikos-matematikos fakukteto Elektromechanikos skyrius

1. Grabys, Somas (Domininkas), vyr. ltn., 1928

École Speciale Militaire de Saint Cyr
Saint-Cyro aukštoji karo mokykla

1. Grinius, Kazys, vyr. ltn., prieš 1924, studijas tęsė Briuselio gen. štabo akad. (pranc. *Ècole de Guere*).
2. Kairiūkštis, Česlovas Ignas, vyr. ltn., 1922 10 21–1923 10 06.
3. 3. Kraunaitis, Izidorius Eduardas, mjr., vėliau studijavo Saumuro kavalerijos m-kloje, atliko kavalerijos stažuotę Čekoslovakijoje, Prancūzijos generalinio štabo akad. 1929 05 30–1935 05 01, 1926 08 09–1927 08 02, 1929 09 19–1937 08 28.
4. 4. Lanskoronskis, Juozas, kpt., 1922 10 20–1926 09 28, studijas tęsė Belgijos Briuselio gen. štabo akad.
5. 5. Pabedinskas, Antanas, ltn., 1922 10 21–1923 08 18.
6. 6. Tarulis, Balys, kpt., 1925 10 01–1926 08 01.
7. 7. Valušis, Aloyzas, kpt., vėliau studijavo Saumuro kavalerijos m-kloje, Belgijos karo akad. 1925–1931 07 27.

Grenoblio Kasybos institutas

1. Jurgutis, Stasys, kpt., 1924 11 01–1927 09.

Grenoblio universitetas, Technikos fakultetas

1. Petraitis, Vytautas, kpt., elektrotechnika, 1927 07 30, prieš tai studijavo Darmštato aukštojoje technikos m-kloje 1922.

École d'aplication de Génie Maritime
Aukštoji prancūzų karo jūrų mokykla

1. Kuizinas, Vytautas, jūrų ltn., 1938 09 27–1939 10 26.

École deseleves ingenieures mecanisiens de la marine
Prancūzijos karinė jūrų mokykla

1. Lapas, Viktoras, 1938 07 12–1940 01 01.

École a terre des officiers tarpilleurs, Toulon

Tulono karo laivyno torpedų ir elektros karininkų mokykla

1. Labanauskas, Povilas, inž. jaun. ltn., prieš tai studijavo Italijos Livorno karališkoje jūrų karo m-kloje, stažavosi Italijos karo laivyne: kontrtorpediniame laive „Antoniotto Usadimare“, kreiseryje „Trento“, povandeniniuose laivuose „Vettor Pisani“ ir „Giovanni Bausan“; baigė Aukštuosius karininkų kursus prie Italijos karališkojo laivyno akad., 1937 10 15–1938 10 26 (*b. 509, l. 14*).

École supérieure de l'intendance
Aukštoji Paryžiaus karo intendantūros mokykla

1. Šliogeris, Vaclovas, kpt., 1931 12 31–1933 09 01.
2. Valys (Valevičius), Vladas, ltn., 1937 01 12–1939 09 29.

Fotografijos kursai Paryžiuje

1. Špokevičius, Jonas, kpt., 1931.

Institut de Physique du globe, Strasbourg
Strasbūro universitetas, Geofizikos ir matematikos institutas

1. Vaivada, Bronius, kpt., 1931–1934, stažavosi Prancūzijos meteorologijos srityje 1934 07 15–1935 02 01.

Institut de Chronometrie et de Mecanique Horlogere
Chronometrijos institutas Besansone

1. Valiukonis, Jonas, ats. jaun. ltn., 1938 07 01–1939 07 24.

Šaltinis: Feliksas Žigaras, Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940, II dalis (Vilnius, 2018), p. 222–238, https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/03/kvalifikacijos-kelimo-sistema-1919-1940_2-dalis.pdf.

3.4 Lietuvos studentai Austrijos mokyklose

Universität in Wien, Universitas Litterarum Vindobonensis
Vienos universitetas, Filosofijos fakultetas

1. Andriušis, Jonas, archeologas, baigė 1927, studijas tęsė Berlyno univ., ŠM s-kas nuo 1929 11 01 (*b. 17, l. 1, 4; b. 1100, l. 13*).
2. Augustaitis, Vladas (g. 1899 04 13, Mažučiai, Vilkaviškio vls.), fizika, biologija 1924, persikėlė į Vienos ž. ū. m-klą (*b. 35, l. 6, 9, 14, 16*).
3. Bagdonavičiūtė, Aldona (g. 1914 09 03, Ryga, 1933 baigė Kauno gimn. VDU studijavo prancūzų k.), pedagogika, psichologija, prancūzų k. ir literatūra 1936 pas prof. Ch. Bühler, R. Meisterį, M. Schliką ir kt. ŠM s-kė 1936 01 05 (*b. 59, l. 1, 4, 11*).
4. Balys, Jonas (g. 1909 07 02, Krasnavos vk., Kupiškio vls., 1928 baigė Panevėžio mokytojų sem., 1928–1930 studijavo istoriją VDU Hum. m. fak.), etnologija, antropologija, istorija, psichologija, filosofija pas prof. W. Schmit, W. Koppersą, K. Bühler, W. Bauerį ir kt. 1930/31–1933 07 14 daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1930 05 01–1934 07, 1933/34 specializavosi Helsinkio univ. pas folkloristą prof.

Mansiką, nuo 1939 Lituanistikos inst. Lietuvių tautosakos skyriaus vedėjas, skaitlingų darbų iš lietuvių etnologijos autorius (*b. 69, l. 3–4*).

5. Boruta, Kazys (rašytojas, žurnalistas) literatūra, filosofija pas prof. N. Trubeckojų, W. Bauerį, K. Rozetą, R. Reinigerį, H. Übersbergerį ir kt. 1926 10 25/1927, 1927, 1928/29, 1929/30 (*Meldungsbuch des Studierenden Kazys Boruta, LNMMB, F 10-7*).
6. Bragaitė, Magdalena (g. 1914 06 06, Kavalių k., Dusetų vls., Zarasų apskr., 1935 baigė Kauno „Aušros" mergaičių gimn.), pedagogika, psichologija pas prof. Ch. Bühler, R. Meisterį. O. Tumlircą ir kt. 1937 09 25–1938, nuo 1938 10 21 studijas tęsė Ciuricho univ., ŠM s-kė 1936 09–1939 (*b. 119, l. 8, 9, 18*).
7. Dausa, Kazys, filosofija-pedagogika pas M. Schliką, O. Spanną, Ch. ir K. Bühlerius, D. von Hildebrandą ir kt. 1931/32, 1932, 1932/33, 1933. Studijas tęsė Berlyno univ. pas N. Hartmaną ir E. Sprangerį, VDU s-kas 1930 10–1935 08 = 23 775 Lt (*b. 202 l. 1, 23, 45*).
8. Dirmeikis, Bronius Tadas (g. 1910 01 24, Kražiai, 1930 baigė Kražių gimn., 1934 – VDU teisių fak.), prekybos ir vekselių teisė 1936 10 22–1937 pas prof. J. Hupką. Studijas tęsė Paryžiuje (*b. 212, l. 24, 63*).
9. Feldas, Izraelis (g. 1878 02 12), studijų dalykas nežinomas ?–1915, nuo 1932 Panevėžio žydų gimn. dėstė istoriją ir vokiečių k. (*f. 391, ap. 8, b. 2740, l. 4*).
10. Gailiūnaitė, Ona (g. 1907, Joniškis, 1926 baigė Šiaulių gimn., 1926–1936 studijavo VDU Hum. m. fak. istoriją), pedagogika pas prof. Ch. ir K. Bühlerius, R. Meisterį 1936 10 17–1939 09 01, ŠM s-kė 1936 10 17–1939 (*b. 257, l. 17, 22*).
11. Graurokaitė, Viktorija (g. 1895 02 09, Simbirsko gub.), gamtos mokslai 1923 10 19, 1924, 1924/25, 1925. ŠM s-kė 1920 01 12–1926 01 01 = 8 820 Lt, grįžusi mokytojavo (*b. 293, l. 2, 28*).
12. Gučas, Alfonsas (g. 1907 12 17, Vidugirių k., Saločių vls., Biržų apskr. 1937 baigė VDU Hum. m. fak.), psichologija, pedagogika, filosofija, antropologija pas prof. Ch. ir K. Bühlerius, R. Reiningerį ir kt. 1937/38, 1938. Studijas tęsė Jenos univ. ŠM s-kas nuo 1938 04. Raštai: *Pašaukimas ir darbas* (1937), *Vaikų darželio pedagogika* (1939) ir kt. (*b. 318, l. 23*).
13. Jakštas, Juozas, viduramžių ūkio istorija pas prof. Dopschą, H. Hirschą ir kt. 1932 (*J. Jakšto laiškas Z Ivanauskui 1932. – LNMMB, F29-1152*).
14. Jasaitis, Viktoras (g. 1901 12 14, Stanaičių k., Garliavos vls., 1922 baigė Kauno „Aušros" gimn. 1923 studijavo Miunsterio univ.), chemija, durpininkystė 1924–1929 daktaro laipsniu. ŠM s-kas nuo 1923 10 01, nuo 1930 Ginklavimosi valdybos laboratorijos vedėjas, 1940–1944 VDU doc. Disertaciją rašė Vienos Aukšt. technikos m-kloje pas prof. Strache (*b. 365, l. 8*).
15. Jonikas, Petras, gimtosios kalbos dėstymo metodika. VDU s-kas 1935 08 01–1937 04 01.
16. Kalnius, Alfonsas (g. 1907 01 10, Auksūdžių k., Darbėnų vls., Kretingos apskr., 1936 baigė VDU), gimtosios kalbos dėstymo metodika 1937, ŠM s-kas 1937 02 01–10 01 = 2 900 Lt (*b. 413, l. 2, 10*).
17. Karužienė (Čiurlionytė), Valerija (g. 1896 12 19, Druskininkai, 1919 studijavo tapybą Amerikoje, 1921–1923 meno istorija Berlyno, 1925–1927 – Ciuricho univ.) psichologija ir vaikotyra 1934 pas prof. Ch. Bühler, nuo 1934 – Kauno pagalbinių m-klų mokytoja (*f. 391, ap. 1, b. 226, l. 71*).
18. Leibzonas, Efremas (g. 1903 09 28, Salantai, Kretingos apskr., 1921 baigė Kauno žydų gimn.), chemija 1922–1927 07 12 daktaro laipsniu. 1928–1930 lankė VDU Hum. m. fak. 1928–1929 Plungės žydų vid. m-klos vokiečių k., chemijos ir fizikos mokytojas, nuo 1929/30 Tauragės žydų vid. m-klos direktorius (*b. 525, l. 10*).
19. Melėnas, Matas (g. 1913 10 16, Mazgaigalio k., Naujamiesčio vls., Panevėžio apskr. 1933 baigė Panevėžio gimn., nuo 1934 studijavo VDU pedagogiką), pedagogika, filosofija, klasikinė filologija pas prof. Ch. ir K. Bühlerius, R. Meisterį, H. Eiblį, D. von Hildebrandą, A. Dempfą ir kt. 1936/37, 1937, 1937/38. Studijas tęsė Bazelio univ., ŠM s-kas nuo 1936 10 (*b. 610, l. 30, 38*).
20. Micas, Aleksandras (Švenčionių lietuvių gimn. mokytojas 1924–1937), klasikinė filologija 1937–1939, ŠM s-kas nuo 1939 05 01 (*b. 1114, l. 12–13*).
21. Naršytė, Ona, pedagogika, psichologija pas prof. Ch. ir K. Bühlerius, R. Meisterį, V. Kopersą ir kt. 1933, 1933/34, 1934, 1934/35 daktaro laipsniu. LKMA s-kė.

22. Našliūnas, Alfonsas, agronomija 1923 04–1923/24. Persikėlė į Vienos ž. ū. m-klą (*f. 391, ap. 4 b. 140 l. 287*).
23. Pakuckas, Česlovas (g. 1898 12 20, Taurusiškių k., Seinų apskr.), geologija 1923/24, 1924, 1924/25, 1925, 1925/26, 1926, 1926/27, 1927 daktaro laipsniu. Amerikos lietuvių „Tautos fondo" ir ŽŪM s-kas. ŠM s-kas nuo 1924 04 01. 1927–1930 mokytojavo Klaipėdos lietuvių gimn., nuo 1930 VDU Geologijos katedros asistentas (*b. 693, l. 1, 27*).
24. Puodžiukynas, Antanas (g. 1898 02 05, Gulinių k., Višakio Rūdos vls., Marijampolės apskr.), fizika, matematika pas prof. Jėgerį, H. Hahną, M. Schliką, Ehrenhaftą ir kt. 1923 10 14–1927 07 22 daktaro laipsniu. Amerikos lietuvių „Tautos fondo", Tarptautinio banko ir ŠM s-kas. Nuo 1927 Plungės „Saulės" gimn. mokytojas, nuo 1928 – Utenos „Saulės" gimn. direktorius, nuo 1928 10 10 – VDU Matematikos-gamtos fak. asistentas (*b. 748, l. 2, 4, 9*).
25. Rukša, Antanas (g. 1900 06 15, Žvigonių k., Pabaisko vls., Ukmergės apskr., 1933 baigė VDU Filologijos skyrių), klasikinė filologija pas prof. L. Rademacherį, K. Mrasą, K. Bühlerį, R. Reiningerį 1933 10 04–1936 daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1933 10–1936 03, nuo 1939 VDU lotynų k. lektorius (*b. 810, l. 39; ap. 4, b. 1544, l. 85*).
26. Sekmokas, Balys (g. 1902 07 14, Žeimių vls., Kėdainių apskr., nuo 1926 studijavo VDU), hebraistika 1930–1934. ŠM s-kas 1930 10 01–1934 09 01 = 20 150 Lt (*b. 829, l. 6, 36*).
27. Stakauskas, Juozas (1900 07 24–1972 03 02.), istorija, filosofija 1926–1930 daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1928 01 01–1930. Nuo 1934 Kauno Centrinio valstybinio archyvo vedėjas, nuo 1939 – Vilniaus analogiško archyvo direktorius (*b. 1111, l. 76*).
28. Vaičekauskas, Jonas (g. 1910 08 23, Griaužų k., Viduklės vls.), baltistika pas prof. J. Nadlerį 1939. ŠM s-kas 1937–1939 12 09 (*b. 1002, l. 1. 13*).
29. Vasiliauskas, Antanas (g. 1902 01 15, Balčkiemio k., Vižainių vls., Suvalkų apskr., baigė Vilkaviškio gimn. 1925–1935 (su pertraukomis) studijavo VDU istoriją ir pedagogiką), paleografija, diplomatija, sfragistika, archyvistika, chronologija pas prof. Dopschą, Hirschą, Grossą ir kt. 1932/33, 1934/35, 1935/36 daktaro laipsniu. URM s-kas 1933 10 01–1935 09 01 = 9 450 Lt. Nuo 1937 Kauno, vėliau Vilniaus univ. dėstė paleografiją, diplomatiją, chronologiją, sfragistiką, heraldiką ir istorijos metodologiją (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 208; f. 631, ap. 13, b. 44, l. 2, 6; LMAVB, F205-1, l. 1–2*).
30. Zūbovaitė (Subova), Elena (g. 1903 12 06, Bubių dv., Padubysio vls., Šiaulių apskr., 1923 baigė Rygos O. N. Lišinos mergaičių gimn.), gamtos mokslai 1924–1931 daktaro laipsniu. 1933 mokytojavo Kauno mokytojų d-jos rusų gimn. (*b. 1074, l. 4*).

Vienos universitetas, Evang. teologijos fakultetas

1. Felgendreheris, Karolis (g. 1911 03 15, Nevedės k., Kybartų vls., 1932 baigė Kybartų gimn., nuo 1932 studijavo VDU evang. teologiją), evang. teologija, filosofija 1937–1938. ŠM 1937 02 01. – 1938 02 01, nuo 1938 Vilkaviškio liuteronų filijos administratorius (*b. 244, l. 1, 11; ap. 4, b. 1753, l. 145*).
2. Jaudžimis, Jurgis (g. 1908 07 10, Pipirų k., Klaipėdos apskr., 1933 baigė Klaipėdos mokytojų sem., nuo 1935 studijavo VDU), evang. teologija, filosofija 1936 10 20–1937. Studijas tęsė Bazelio univ., ŠM s-kas 1936 09 01–1940 (*b. 372, l. 36, 41; b. 1115, l. 6–7*).
3. Purvinas, Albertas (g. 1914 06 24, Kalotės k., Klaipėdos apskr.), evang. teologija, filosofija pas prof. Beth, Bohatec, R. Reiningerį. 1936 10 20–1937. Persikėlė į Bazelio univ., ŠM s-kas 1936 10–1939 (*b. 751, l. 19, 20, 30*).
4. Purvinas, Anysas (g. 1912 02 01, Danperių k., Dirvupių vls., Klaipėdos apskr., iki 1935 studijavo VDU), evang. teologija 1935, ŠM s-kas nuo 1935 09 01, studijų nebaigė (mirė Vienoje 1935 12 05) (*b. 752, l. 13*).

Vienos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Bliumbergas, Jegudas (g. 1902 09 12 Kaune, 1923–1926 studijavo Jenos univ.), 1926–1930 04 03

daktaro laipsniu, 1930 05–1931 09 stažavosi Hanoverio ligoninės Chirurgijos skyriuje. Grįžęs dirbo Kauno žydų ligoninėje (*b. 111, l. 6, 14*).
2. Čeičys, Eduardas, 1937/38–1939.
3. Kasperavičius, Vytautas (g. 1906 10 19, Karčevos Rūda, Šakių apskr., 1925 baigė gimn.) baigė 1933 05 12 daktaro laipsniu, nuo 1933 – Kauno ligoninių gydytojas (*f. 380, ap. 3, b. 285, l. 217*).
4. Kirielius, Pijus (g. 1898 04 13, Piliūnų k., Vilkaviškio apskr., nuo 1921 mediciną studijavo Leipcigo univ.), ?–1927. Studijų nebaigė (mirė Vienoje susirgęs tuberkulioze 1927), KAM s-kas 1925 01 01–1927 09 01 = 10 500 Lt (*b. 455, l. 18; ap. 4, b. 1909, l. 90*).
5. Laucevičius, Liubomiras (g. 1905 01 12, Švobiškių dv., Ukmergės apskr., 1924 baigė Panevėžio gimn.), 1924–1932, nuo 1933 medicinos daktaras, iki 1933 07 07 stažavosi įvairiose Vienos klinikose (*b. 520, l. 4*).
6. Levinas, Maksimas (g. 1911 03 21, Berlynas, 1929–1933 studijavo ekonomiką ir mediciną Berlyno univ.), 1933, persikėlė į Pavijos univ. (Italija) (*b. 531, l. 13*).
7. Linskis, Jokūbas (g. 1870 07 20, Marijampolė), 1892–1899, nuo 1900–1909 Seirijų mst. gydytojas (*Medicina, 1932, nr. 12, p. 782*).
8. Petkūnaitė, Janina (Plungė), 1934–1936, LKMA s-kė.
9. Sipavičius, Leonardas (g. 1903 11 26, Kaunas, 1923 baigė Kauno lenkų gimn.), 1923–1931 02 06 daktaro laipsniu (*b. 837, l. 11*).
10. Šeštokas, Motiejus (g. 1905 09 03, Kregždžių k., Gražiškių vls., Vilkaviškio apskr., nuo 1926 studijavo VDU Teologijos-filosofijos fak.), 1928–1939 (su pertraukomis) (*b. 918, l. 8*).
11. Zubkus, J. (g. 1898 03 20, Radviliškis, baigė VDU Medicinos fak., nuo 1928 09 20 Ausų, nosies, gerklės ligų katedros jaun. asistentas, nuo 1931 02 01 – vyr. asistentas), specializacija 1931 (2 mėn.), nuo 1933 medicinos daktaras (*f. 391, ap. 4, b. 1566, l. 115–118*).

Vienos universitetas, Teisės ir valstybės mokslų fakultetas

1. Gelažius, Julius (Joniškis), prekybos teisė 1938 10–1939 08, FM s-kas 1938 09 01–1939 (*b. 271, l. 3, 7; ap. 4, b. 1753, l. 147*).
2. Jasevičius, Antanas (g. 1907 06 02, Gerkiškių k., Troškūnų vls., Panevėžio apskr., 1928 baigė Panevėžio gimn.), teisė, ekonomika pas prof. O. Spanną, Degenfeld-Schomburgą 1931/32, 1932, 1932/33, 1933/34, FM s-kas 1931 05–1934 (*b. 367, l. 3, 34, 42*).
3. Lišauskas, Kazimieras (g. 1904 02 28, Virbalis, 1927 baigė Kybartų prekybos m-klą, 1931 – VDU ekonomikos skyrių), specializacija pas O. Spanną 1931–1932. Studijas tęsė Paryžiaus ir Londono univ. (*b. 548 l. 22, 27*).
4. Paukštelis, Jonas (g. 1899 10 01, Titoniai, Linkuvos vls., baigė Šiaulių gimn.), teisė 1923/24–1924/25, persikėlė į Graco univ. (*b. 698a, l. 7, 23*).
5. Plateris (VDU Teisių fak. jaun. asistentas), teisės istorijos specializacija 1937 (*Akademikas, 1937, nr. 17–18, p. 395*).
6. Urmanas, Juozas, ekonomika, teisė 1924–1927 daktaro laipsniu. Vienas iš Lietuvos ūkin. kooperatyvų sąjungos steigėjų, 1929 „Lietūkio“ direktorius. Bendradarbiavo katalikų spaudoje.
7. Tarulis, Albertas (g. 1906 02 06, Daugailių vls., Utenos apskr., 1930–1935 baigė VDU Ekonomikos skyrių ir paliktas jaun. asistentu), privataus ūkio ir visuomenės ūkio istorijos specializacija pas prof. O. Spanną, Winklerį, Dopschą, Degenfeld-Schomburgą 1936/37, VDU s-kas 1936 11 01–1938 11 01 = 9 800 Lt. Studijas tęsė Karaliaučiaus, Berlyno, Frankfurto prie Maino, Kelno univ. Grįžęs kurį laiką dirbo Prekybos, pramonės ir amatų rūmuose (*b. 970, l. 20, 21, 12; ap. 4, b. 1753, l. 146*).
8. Tamošaitis, Antanas (g. 1894, 1925 baigė VDU teisių fak.), teisės filosofija pas prof. H. Kelzeną 1925 09–1926. Studijas tęsė Paryžiaus, Tulūzos, Bordo (1926–1927), Berlyno (1927) ir Karaliaučiaus (1928) univ. Lietuvos univ. s-kas 1926 10 01–1928 09 01 (*b. 966, l. 13, 21, 24; f. 631, ap. 12, b. 1206, l. 347*).
9. Valančius, Grigas (g. 1906 09 08, Jazdauskiškių k., Alsėdžių vls., Telšių apskr., 1925 baigė Telšių gimn.), filosofija, ekonomika pas prof. O. Spanną, Degenfeldą-Schomburgą 1925–1931 daktaro

laipsniu, FM s-kas 1927 10 01–1931 03. 1932–1934 FM-jos referentas, 1934–1935 Klaipėdos gubernatūros ekonomikos patarėjas, organizavo Lietuvos jūrų žvejybą, nuo 1925 bendradarbiavo su žurnalais *Ateitis*, *Lietuva*, *Naujoji Romuva*, *Savivaldybė*, *Tautos ūkis*, *Vairas*, *Židinys* ir kt. Raštai: *Įvairių kraštų konstitucijos* (1930) (*b. 1010, l. 4, 15, 20; b. 1112, l. 41–42*).

Vienos universitetas, fakultetas nenurodytas

1. Bžozovskis, Jonas, 1932.
2. Didikis, Steponas, 1928.
3. Frankaitė, Hinda, 1923.
4. Goldneris, Antanas, 1932.
5. Kasperavičius, Vytautas, 1932.
6. Koncevičius, Jonas, 1923.
7. Kuprevičius, Jurgis, 1932.
8. Lanas, Ilja, 1923.
9. Lauciavičius, Liubomiras 1924–1932.
10. Levinsonaitė, Malka, 1922.
11. Leitaitė, Rachelė, 1922.
12. Mainelytė, Nadieždа, 1928.
13. Mincaitė, Rachelė, 1923.
14. Mostaitė, Šeina, nuo 1923.
15. Nastopka, Jaroslavas Martynas, 1923–1929, gavo ŠM paskolos studijoms 3 000 Lt (1928 12 03) ir 1 550 Lt (1929 09 21) (*f. 391 ap. 4 b. 1909 l. 52–53*).
16. Nastopka, Liubomiras, 1923.
17. Odelytė, Lyda, 1923.
18. Odelytė, Zinaida, 1923.
19. Olsufjevas, Vasilius, 1928.
20. Rainesaitė, Mina, anatomija 1932.
21. Riazanskis, Chaimas, 1923.
22. Rozenbliūmas, Hermanas, 1923–1928.
23. Skrupskelis, Ignas, 1932.
24. Steponavičius, Leonardas, 1923.
25. Šeinbergas, Hermanas, 1932.
26. Šmidtaitė, Jochid, 1923.

Šaltinis: Užsienyje studijuojančių Lietuvos piliečių studijų pažymėjimai, išduoti Lietuvos Švietimo ministerijos užsienio vizai gauti. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 428; ap. 4, b. 16, l. 206, 428, 430, 653; b. 17 (1923 m.), l. 20, 192, 262, 311, 392, 407; ap. 9 (1932 m.), b. 1117, l. 2, 8, 13, 15, 20, 22, 24.

Die Hochschule für Bodenkultur in Wien
Vienos aukštoji žemės kultūrinimo mokykla

1. Augustaitis, Vladas (g. 1899 04 13, Mažučiai, Vilkaviškio vls., baigė Marijampolės gimn., 1923/24 studijavo Taranto miškų m-kloje), miškininkystė 1924/25, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, ŠM s-kas nuo 1924, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1928 03 01 = 12 500 Lt (*b. 35, l. 20, 30, 39*).
2. Bajorūnas, Leonas, kultūrtechnikas (žemės tvarkytojas) 1932–1936 04 03. ŽŪM s-kas 1932 10 01–1936 04 01.
3. Bakanas, Petras (g. 1902, Kalpokų k., Pandėlio vls., Rokiškio apskr., 1926 baigė Dotnuvos ž. ū. technikumo Miškų skyrių), miškininkystė 1928 04 16–1932. ŽŪM s-kas 1928 03 01–1932 08 01 = 22 050 Lt (*b. 64, l. 1, 20; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
4. Banaitis, Steponas (g. 1909 12 25, Jurbarkas), miškininkystė, 1935 10 04–1939 07 21. ŽŪM s-kas 1935 09 01–1940 09 01. (*b. 78, l. 3, 4, 13*).
5. Čeičys, Jonas (g. 1901 12 17, Įeičių k., Juodupės vls., Rokiškio apskr., 1920 baigė Rokiškio apskr. 1920 baigė Rokiškio mokytojų kursus, 1924 – Dotnuvos ž. ū. technikumą, nuo 1925 lankė VDU), kultūrtechnika 1927 10–1933 07 19. ŽŪM s-kas 1928 03 01–1933 08 01 = 27 250 Lt. Nuo 1933 09 01 dirbo ŽŪM Ž. ū. tvarkymo departamente, 1935–1938 Kėdainių aukštesnės kultūrtechnikos m-klos direktorius, 1938–1944 Melioracijos departamento direktorius, bendradarbiavo *Žemėtvarkoje ir Melioracijoje* ir kituose žurnaluose (*b. 168, l. 7, 20*).
6. Daugėla, Kazys (g. 1912 02 23, Radviliškis, 1930 baigė Šiaulių gimn.), kultūrtechnika 1930–1936 04 03. ŽŪM s-kas 1933 10–1936 04 = 12 575 Lt (*b. 198, l. 19*).
7. Daugėla, Vladas (g. 1903 09 26, 1919 baigė Šiaulių gimn., 1924 – Dotnuvos ž. ū. technikumą), kultūrtechnika. ŽŪM s-kas 1928 01 01–1933 08 01 = 27 750 Lt (*b. 199, l. 5; ap. 4, b. 1753, l. 264*).
8. Dauparas, Juozas (g. 1903 12 17, Oniūnų k., Linkuvos vls.), agronomija 1937–1939 pas prof. Le-

sner-Spinzbergą, baigė daktaro laipsniu. Raštai: *Trumpai apie Lietuvą* (vok. k., 1939), *Lietuvos žemės ūkio švietimo sutvarkymo planas* (1940). ŽŪM s-kas 1937 10 01–1939. Grįžęs dirbo ŽŪM Ž. ū. departamente (*b. 201, l. 2, 10*).

9. Garmus, Paulius Povilas (g. 1910 12 15, Bučkiemio k., Pakruojo vls., 1930 baigė Kauno S. Daukanto mokytojų sem., 1931–1935 studijavo Dotnuvos ž. ū. akad.), augalų biochemijos, selekcijos ir žemdirbystės specializacija pas prof. Erichą Čermaką-Seisenegą 1936 10 22–1938 05 31 daktaro laipsniu. 1937–1938 ž. ū. tyrimo tikslais lankėsi Šveicarijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Vengrijoje ir Lenkijoje. ŽŪM s-kas 1936 10 01–1938 10 01 = 19 200 Lt. Dėstė Klaipėdos ped. inst. (*b. 262, l. 1, 9, 18, 19; ap. 4, b. 1753, l. 146*).
10. Liseckaitė, Ieva, 1932.
11. Matijošaitis, Nikodemas (g. 1904 08 26, Nerkūnų k., Gelgaudiškio vls., Šakių apskr., 1926 baigė Dotnuvos ž. ū. technikumą), miškininkystė 1928/29–1933. ŽŪM s-kas 1929 05 01–1933 05 01 = 20 400 Lt. Nuo 1933 Kėdainių girininkijos girininkas (*b. 593, l. 21; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
12. Našliūnas, Alfonsas (g. 1900 09 25, Medginių k., Joniškio vls., 1923–1924 studijavo Karaliaučiaus univ.), agronomija 1924, 1924/25–1929 02 23, ŠM s-kas nuo 1923 04, ŽŪM s-kas 1925 01 01–1928 09 01 = 14 500 Lt. Nuo 1929 – Alytaus ž. ū. m-klos vedėjas (*b. 682 l. 1–5*).
13. Sčesnulevičius, Kazys (g. 1903 07 21, Voronežas), miškininkystė 1927–1932. ŽŪM s-kas 1928 01 01–1932 08 01 = 22 550 Lt. Nuo 1932 Bendrosios revizijos departamento valstybės kontrolės tarnautojas (*f. 391, ap. 9 b. 828, l. 4, 9; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
14. Skėrius, Povilas (g. 1898 07 21, Kunigiškių k., Svėdasų vls., Rokiškio apskr.), kultūrtechnika 1927–1934 02 08. ŽŪM s-kas 1929 05 01–1933 08 01 = 21 450 Lt (*b. 843 l. 13; ap. 4, b. 1394 l. 75–77*).
15. Škėrys, Antanas (g. 1909 04 25, Gavaišonių k., Alytaus vls.), miškininkystė 1935–1939. ŽŪM s-kas 1937 04 01–1939 (*b. 930, l. 17*).
16. Varekojis, Paulius (g. 1896 06 02, Mažulikio vk., Panemunėlio vls., Rokiškio apskr. Nuo 1924 studijavo VDU), kultūrtechnika 1927–1935. ŽŪM s-kas 1928 01 01–1933 08 01 = 26 950 Lt (*b. 1021, l. 59; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*.

Tierärztliche Hochschule in Wien

Vienos aukštoji veterinarijos mokykla

1. Bartninkaitis, Antanas Leonas (Gutkaimis), studijavo 1932–1936, ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 = 28 750 Lt (*b. 84 l. 1, 23*).
2. Bėčius, Jonas, ŽŪM s-kas 1928 10 01–1934 08 01 = 30 075 Lt (*b. 88, l. 1, 6, 9*).
3. Brazaitis, Antanas, 1928–?, KAM s-kas nuo 1928 10 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 345*).
4. Brazaitis, Juozas, 1928–1934. ŽŪM s-kas 1928 10 01–1934 03 01 = 27 950 Lt (*b. 123 l. 1, 2*).
5. Čepas Antanas, 1928–?, KAM s-kas nuo 1928 10 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 345*).
6. Čygas, Jonas (g. Jasiškių k. Nemunėlio Radviliškio vls., Biržų apskr.), 1929–1935. ŽŪM s-kas 1929 10–1935 04 = 29 175 Lt (*b. 182, l. 1, 2*).
7. Dabryla, Kazys (g. 1903 09 13, Krusmargio k., Marijampolės vls. 1927 baigė Marijampolės gimn.), 1932–1936. ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 = 28 700 Lt (*b. 183 l. 1, 7, 9*).
8. Demeikis, Juozas, 1928–1935. ŽŪM s-kas 1929 10 05–1934 (*b. 207, l. 8*).
9. Dyšas, Algidas (g. 1913 06 25, Irkutskas, 1932 baigė Panevėžio gimn.), 1932–1938. ŽŪM s-kas 1933 10–1938 09 (*b. 215, 1. 32, 43, 45*).
10. Cirtautas, Zigmas (Luksnėnų k., Plungės vls.), 1929–1935. ŽŪM s-kas 1929 10–1935 04 (*b. 167, l. 1*).
11. Filhasas, Hansas, 1934–1936, ŽŪM s-kas 1931 11–1936 08 (*b. 246, l. 1, 13*).
12. Gaudušas, Liudvikas, 1928 10 26–1934 05, ŽŪM s-kas 1928 10 01–1934 07 01 = 29 750 Lt, nuo 1934 Molėtų vet. gydytojas (*b. 264, l. 2*).
13. Jakučionis, Antanas (g. 1904 08 08, Pavėsio k., Garliavos vls., Kauno apskr. 1926 baigė Prienų „Žiburio“ gimn.), 1932–1936. ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 = 28 250 Lt, nuo 1938 Plungės rajono vet. gydytojas (*b. 351, l. 26, 32*).

14. Jankauskas, Stasys (g. 1898 01 25, Dvariškių k., Užvenčio vls., 1918 baigė M. Yčo gimn. Voroneže), 1924/25. Studijas tęsė Miuncheno univ. Veterinarijos skyriuje, KAM s-kas nuo 1923 01 01, ŠM s-kas nuo 1925 10 01 (*b. 358, l. 12*).
15. Janonis, Bronislavas, 1932 01 10–1937. ŽŪM s-kas 1931 10–1937 04 15 = 27 425 Lt (*b. 359, l. 21, 25*).
16. Jurkevičius, Julius, 1931–1936. ŽŪM s-kas 1931 01–1936 04 (*b. 395, l. 1, 14*).
17. Kalvaitis, Alfonsas, 1928 10 26–1934. ŽŪM s-kas 1928 10–1934 07 = 31 075 Lt ir 1 000 Lt paskolos (1934) (*b. 415, l. 4, 7*).
18. Kanauka, Kostas (g. 1898 03 19, Butrimiškiai), prieš 1925, studijas tęsė Miuncheno univ. (*b. 423, l. 2, 18*).
19. Kasperavičius, Pranas (g. 1912 03 08, Meldiniai, Panevėžio apskr.), 1933/34, 1934–1937 (iki 1934 studijavo Rygoje). Studijas tęsė Berno univ. ŽŪM s-kas 1931 10–1937 12. Studijų nebaigė dėl ligos (*b. 437, l. 65, 73*).
20. Kregždė, Jokūbas (Puodžiūniškių vk., Biržų vls.), ?–1935, ŽŪM s-kas 1929 10–1935 04 (*b. 475, l. 12, 7*).
21. Kuncaitis, Justinas (g. 1910 09 17, Paežerių k., Vilkaviškio apskr., 1930 baigė Marijampolės gimn.), 1933/34–1935, studijas tęsė Berno univ. ŽŪM s-kas 1932 10–1935 12. KAM s-kas 1936 01 01 (*b. 502, l. 2, 32*).
22. Lalas, Bronius, 1930–1936, ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 (*b. 514, l. 16*).
23. Leseckas, Juozas (g. Mažeikiai), 1929–1935 daktaro laipsniu. ŽŪM s-kas 1929 10 15–1935 04. Grįžęs dirbo Kauno veterinarinės bakteriologijos inst. (*b. 530, l. 4, 5, 26*).
24. Markevičius, Alfonsas, 1932/33. Studijas tęsė Berno univ. ŽŪM s-kas 1930 11–1935 08 (*b. 587, l. 1, 10*).
25. Milaknis, Antanas (g. 1906 01 29, Mitragalio k., Rokiškio apskr. 1929 baigė Rokiškio gimn.), ?–1938. ŽŪM s-kas 1933 01–1937 (*b. 630, l. 1, 18*).
26. Nainys, Jonas (g. 1900 07 04, Burniškių k., Pakruojo raj. – 1984 04 15), 1928–1934. ŽŪM s-kas 1928 11–1934 09 01 = 30 400 Lt, nuo 1934 Kauno Bakteriologijos inst. moksl. bendradarbis, nuo 1936 Dotnuvos ž. ū. akad. dėstytojas, sovietmečiu – Lietuvos vet. akad. rektorius (*b. 660, l. 1, 3*).
27. Narbutas, Jonas (Latvigalis), 1932–1936. ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 (*b. 663, l. 1, 14*).
28. Nastopka, Valentinas-Petras (Kijevas), 1928–1934. ŽŪM s-kas 1928 10–1934 08 01 = 30 075 Lt (*b. 664, l. 1*).
29. Natkevičius, Jonas, 1932–1936, ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 (*b. 668, l. 1–2*).
30. Pabijauskas, Antanas (g. 1906 05 11, Degučių k., Stačių vls., Šiaulių apskr., 1927 baigė Šiaulių gimn., nuo 1930 studijavo veterinariją VDU), 1928–1933 daktaro laipsniu. ŽŪM s-kas 1928 10 01–1934 01 01 = 27 300 Lt. Nuo 1935 Bakteriologijos inst. Tuberkuliozės skyriaus vyr. asistentas, nuo 1936–to skyriaus vedėjas. Tą skyrių reorganizavus į Veterinarijos akad., Tuberkuliozės ir bruceliozės laboratorijos vedėjas (*b. 687, l. 12*).
31. Petrauskas, Alfonsas (Tyreliai), 1930–1936. ŽŪM s-kas 1930 11–1936 04 (*b. 717, l. 1*).
32. Porutis, Domininkas, KAM s-kas nuo 1928 10 01.
33. Pranaitis, Juozas-Liudas (g. Suodžių k., Bubelių vls., Šakių apskr.), 1932–1936, ŽŪM s-kas 1930 11–1936 02 (*b. 740, l. 1–3*).
34. Puodžiūnas, Jonas (Legailiai), 1928–1934, ŽŪM s-kas 1929 10 01–1934 08 01 = 30 075 Lt (*b. 749, l. 1*).
35. Ragaišis, Stasys (Šėtos vls., Kėdainių apskr.), 1932–1935, ŽŪM s-kas 1931 01–1935 07 = 24 123 Lt (*b. 766, l. 1, 22*).
36. Sadauskas, Jonas, 1932–1936. ŽŪM s-kas 1931 11–1936 06 (*b. 822, l. 1*).
37. Stemba, Antanas (g. 1907 01 23, Šauklių k., Kvedernos vls., Tauragės apskr. Baigė Telšių gimn., nuo 1927 studijavo veterinariją VDU), 1928–1934, ŽŪM s-kas 1928 10 01–1934 08 01 (*b. 885, l. 8, 12*).
38. Straševičius, Povilas (Raguvos vls., Panevėžio apskr.), 1928–1935, ŽŪM s-kas 1928 10–1935 05 (*b. 895, l. 1*).
39. Šerkšnys, Juozas (g. 1900 06 05, Paluodžio k., Pašvitinio vls., Šiaulių apskr., 1922 baigė Šiaulių valst.

gimn., 1923 studijavo Berno vet. m-kloje), 1924/25–1927, KAM s-kas 1923 10–1925, ŠM s-kas 1925 01–1927 (*b. 916, l. 3, 6*).

40. Šmitas, Jurgis (g. 1909 08 31, Velėnų k., Klaipėdos apskr.), 1932–1935. Studijas tęsė Berno univ., ŽŪM s-kas 1932 10–1936 08 (*b. 936, l. 1. 12*).
41. Šulinskas, Jurgis (g. 1912 08 13, Šūkių k., Žaliosios vls., Vilkaviškio apskr., 1930 baigė Vilkaviškio gimn.), 1931–1936, ŽŪM s-kas 1932 11–1936 08 (*b. 950, l. 1, 36*).
42. Švamberis, Petras (g. 1899 06 10, Sutūnai, Šiaulių vls., 1920 baigė Šiaulių gimn.), 1923–?, KAM s-kas nuo 1923 10 01, ŠM s-kas 1925 01 01–1928 12 01 = 15 750 Lt (*b. 956, l. 4*).
43. Talat-Kepša, Stasys (g. 1898 11 15, Padivyčių k., Laukuvos vls., Tauragės apskr.) 1927–1928, ŽŪM s-kas 1927 09 01–? = 15 750 Lt (*b. 964, l. 1, 2)*.
44. Trečiokas, Martynas (Žvirblių k., Papilio vls. Biržų apskr.), 1932–1935, ŽŪM s-kas 1929 10–1935 04 (*b. 982, l. 1, 2*).
45. Valentas, Antanas (g. 1910 11 05, Iribito mst., Permės gub., 1932 studijavo VDU), 1932, nuo 1933 persikėlė į Berno analogišką m-klą (*b. 1012, l. 1, 3*).
46. Valiulis, Alfonsas, 1928 11 13–1934, ŽŪM s-kas 1928 11–1934 05 01 = 29 100 Lt (*b. 1015, l. 8*).
47. Vilimaitis, Juozas (g. 1897 02 08, Pentiškiai, Griškabūdžio vls., Šakių apskr., studijavo Dorpato ir Miuncheno univ.), 1924 05 07–? (*b. 1044, l. 2*).
48. Žižys, Juozas, 1932–1935, ŽŪM s-kas 1929 11–1935 04 (*b. 1089, l. 1*).
49. Žugaras, Valteris Jurgis, 1931 10 17–1937 daktaro laipsniu. Vieną semestrą (1933) studijavo Berno univ., ŽŪM s-kas 1931 10 15–1937 01 01 = 25 275 Lt (*b. 1094, l. 1, 3, 21*).

Die Hochschule für Welthandel in Wien

Vienos aukštoji tarptautinės prekybos mokykla

1. Achronas, Izaokas, 1923.
2. Akelaitis, Adolfas, 1932.
3. Aranovskis, Matis. 1923.
4. Babarskis, Bronius (g. 1902 07 26, Puskelių k., Marijampolės apskr., 1923 baigė Marijampolės „Žiburio“ gimn., studijavo VDU), 1924–1930 07 07, nuo 1929 09 06 Zarasų aukštesnės prekybos m-klos mokytojas (*b. 45, l. 9*).
5. Balickas, Vincentas (g. 1904 05 11, Virbalis, Vilkaviškio apskr., 1926 baigė Vilkaviškio gimn.), 1926–1929 06 27, 1929–1931 Lietuvos banko tarnautojas, nuo 1931 – URM referentas (*b. 68, l. 7, 12*).
6. Barmus, Kazys, 1932.
7. Bergsonas, Saliamonas Volfas, 1923.
8. Berznickaitė, Liebė Golda, 1923.
9. Blynas, Vytautas (g. 1911 04 20, Odesa, 1929 baigė Kauno „Aušros“ gimn.) 1929–1933 03, FM s-kas 1930 01–1934 07 = 23 475 Lt, nuo 1934 10 Žemės ūkio banko tarnautojas (*b. 115, l. 1, 12*).
10. Bliudžius-Bliudžinskas, J., 1932.
11. Betaitė, Pera, 1923.
12. Brzozovskis, Jurgis, 1932.
13. Buršteinas, Izaokas, 1923.
14. Chrolauskaitė-Bermienė, Valerija (g. 1910 02 11, Šiauliai, 1928 baigė Klaipėdos gimn., 1928–1929 lankė VDU Hum. m. fak.), 1929–1933 07, studijų reikalams gavo 3 000 Lt paskolos (1930 11 11), nuo 1935 Kauno III gimn. mokytoja, dėstė buhalteriją ir visuomenės mokslą (*b. 82 l. 6, 8*).
15. Chvolesas, Chaimas-Volfas, 1923.
16. Dambrauskas, Jonas, 1928.
17. Dargis, Leonardas Algirdas, baigė 1930 12 11.
18. Dirmeikis, Bronius Tadas (g. 1910 01 24, Kražiai,) prekybos teisė 1936–1937, ŠM s-kas nuo 1935 11 01.
19. Dženkauskas, Vacys (g. 1914 01 14, Kvėdarna, Tauragės apskr., 1931 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1936 – VDU Ekonomikos skyrių), įmonių ir privataus ūkio ekonomika 1938, FM s-kas (*b. 224, l. 8, 9*).
20. Ferkinaitė, Sara, 1928.
21. Finkelšteinas, Izraelis, 1923.
22. Finkelbrandaitė, Chasė, 1923.
23. Fyrkantytė, Sofija, 1928.
24. Flinkas, Idelis, 1923.
25. Frankaitė, Ilinda, 1923.
26. Fridas, Chai, 1923.
27. Galantaitė, Mina, 1923.
28. Genas, Moisėjus (g. 1905 02 15, Marijam-

polė, 1923 baigė Marijampolės žydų gimn.), 1924–1926 07 07, nuo 1927 – Žąslių žydų gimn. direktorius (*b. 272, l. 12*).
29. Gerberas, Sim. Chanachas, 1932.
30. Goldšteinas, Giršas, 1923.
31. Goldstein, Mendel, 1923.
32. Gotlibas, Aronas Leiba, 1923.
33. Gudinskaitė, Fenė, 1932.
34. Jankauskas, Juozas, 1923.
35. Jochelsonas, Izraelis (g. 1903 03 31, Kaunas, 1923 baigė Kauno rusų gimn.), 1923/24–1926 (*b. 375, l. 7*).
36. Juškevičiūtė, Bronislava, 1928.
37. Jasevičius, Antanas, 1928.
38. Kaminskas, Mikas (g. 1899 05 30, Marčėnai, 1923 baigė Marijampolės gimn.), 1924–1929, ŠM s-kas 1925 05 05–1926 10 01 = 5 250 Lt (*b. 421, l. 1, 6; ap. 4, b. 1753, l. 356*).
39. Karnauskaitė, Hinda, 1923.
40. Kaškelis, Juozas (Linkuvos vls.), 1926–1929 03, 1927 lankė Londone anglų k. kursus. Studijas tęsė Šveicarijos Fribūro univ. ŠM s-kas 1927 10 01–1929 05 01 (*b. 438, l. 34, 38*).
41. Kiseniškis, Girša, 1923.
42. Kurliaudytė, Ester, 1932.
43. Lanas, Ilja, 1923.
44. Laucevičius, Mauricijus, 1928.
45. Ligumas, Jerochmelis, 1923, persikėlė į Bazelio univ. Medicinos fak.
46. Liseckaitė, Sofija, 1932.
47. Lišauskas, Kazimieras (g. 1904 02 28, Virbalis, 1927 baigė Kybartų prekybos m-klą, 1931 – VDU Ekonomikos skyrių), ekonomikos specializacija, ruošiantis profesūrai VDU 1931/32. Studijas tęsė Paryžiaus ir Londono univ. VDU s-kas 1931 10 01–1933 10 01 (*b. 548 l. 27–30; f. 631, ap. 12, b. 1206, l. 347–348*).
48. Martinkus, Antanas, 1923.
49. Marukas, Juozas (g. 1908 11 08, Traiškių k., Marijampolės apskr., 1936 baigė VDU Teisių fak.), 1937–?, ŠM s-kas (*f. 391, ap. 9, b. 603, l. 4, 8*).
50. Mikalinas-Radeikis, Stasys, 1925.
51. Miškinis, Vincas (g. 1899 05 18, Aleksonių k., Simno vls., Alytaus apskr., baigė Marijampolės gimn.), 1925 03 04–1929, FM s-kas 1926 03 01–1929 04 01 = 13 000 Lt (*b. 641, l. 19*).
52. Mostaitė, Šeina, 1923.
53. Movšovicas, Joselis, 1928.
54. Musteikis, Kazys (g. 1894 11 22, Stučių k., Tauragnų vls., Utenos apskr.), 1924–1927, FM s-kas 1925 01 01–1927. 1930 03 24–1932 09 10 baigė Briuselio Generalinio štabo karo akad., brigados generolas, paskutinis prieškario Lietuvos krašto apsaugos ministras (*b. 657, l. 8*).
55. Nastopka, Liubomiras, 1925.
56. Neviasky, Volfas, 1923.
57. Neviaskis, Zorochas, 1923.
58. Novachovičiūtė – Neviažskienė, Roša, 1923–1924.
59. Paukštis, Jonas (g. 1904 11 28, Višakio Rūdos k., Marijampolės apskr., 1925 baigė Kauno gimn.), 1923–1927. Studijas tęsė Graco univ. (*b. 699, l. 58, 61*).
60. Piotrovskis, Kazys-Stasys, 1928.
61. Plovinas, Meeris, 1925.
62. Riasanskytė, Frida, 1928.
63. Rimkevičius, Steponas, 1923.
64. Rosenthalytė, Liubov, 1932.
65. Sadauskas, Petras (g. 1902, Barzdai, 1923 baigė Marijampolės gimn.), 1923–1930, FM s-kas 1928 10 01–1931 04 01 (*b. 819, l. 10, 13*).
66. Sakinaitė, Ida, 1923.
67. Segalis, Mendelis, 1923.
68. Sliesoraitis, Jurgis (g. 1903, 1923 baigė Kauno gimn.), 1923–1928, persikėlė į Šveicarijos Fribūro univ., ŠM s-kas 1928 04 01–1930 01 01 = 7 850 Lt (*b. 850, l. 15, 20*).
69. Spunderis, Leiseris, 1923.
70. Stadalninkas, Albinas (g. 1904 01 24, Antuonių k., Gižų vls., Vilkaviškio apskr., 1925 baigė Vilkaviškio gimn.), 1925–1928 10 23, nuo 1929 01 02 Lietuvos žemės banko tarnautojas (*b. 870, l. 9*).
71. Staugaitis, Vytautas (g. 1905 05 27, Marijampolė), 1925 10 07–1928, ŠM s-kas 1925 10 01–1928 09 01 = 11 750 Lt (*b. 884, l. 23)*.
72. Sudakas, Bencelis-Giržas, 1923.
73. Šalkauskaitė, Elena, 1932.
74. Šerytė Sonia, 1923.
75. Šilkarskis, Genrikas, 1924.
76. Šulcas, Volfas, 1932.
77. Tarulis, Albertas (g. 1906 02 06, Daugailiai, Utenos apskr., 1935 baigė VDU Ekonomikos skyrių ir ten pat paliktas jaun. asistentu), politinė ekonomija, sociologija ir ekonominė politika 1937. Paraleliai klausė

paskaitas ir Vienos univ. Studijas tęsė Berlyno, Kelno ir Frankfurto prie Maino univ. (*b. 970, l. 21*).
78. Trapilis, Tvelis, 1923.
79. Užpicaitė, Perl, 1932.
80. Valiukėnas, Jonas (g. 1912 09 05, Kundročiai, Dusetų vls., Zarasų apskr., 1938 baigė VDU Ekonomikos skyrių), 1938 03–1939, FM s-kas 1938 03 01–1939 (*b. 1014, l. 9, 11*).
81. Varnas, Albinas (g. 1906 11 11, Petroniškių k., Vadoklių vls., Panevėžio apskr.), 1926–1930. Grįžęs mokytojavo Kauno prekybos m-kloje ir dirbo Lietuvos žemės banke (*b. 1023, l. 9*).
82. Veržbolovskis, Leibus, 1932.
83. Vinboras, Kazimieras, 1923.
84. Volperas, Operas, 1923.
85. Zakovičaitė, Lėja, 1923 10 17–1925.
86. Zigmantas, Romanas Liogis, 1928.
87. Žukauskas, Vytautas, 1928–1932.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 42, 104, 158, 25, 212, 260, 281, 282, 289, 293, 333, 378, 380, 421, 437, 444, 446, 473, 476, 498, 576, 591, 623, 629, 639; b. 17, l. 52, 170, 269, 421; ap. 2, b. 2508, l. 26; ap. 4, b. 1758 (1928 m.), l. 175, 207, 248, 256, 270, 285, 328, 333, 361; ap. 9, b. 1117 (1932 m.), l. 1–30.

Die technische Hochschule in Wien
Vienos aukštoji technikos mokykla

1. Aronavičius, Beliašas Šoja, 1928.
2. Bridikis, Zenonas, 1923.
3. Einšteinas, Mykolas, 1923.
4. Jankauskas, Vladimiras, 1932.
5. Jasaitis, Viktoras, 1925.
6. Kulvinskas, Alfonsas, 1932.
7. Vaitiekūnas, Aleksandras (g. 1911 07 11, Žekonių k., Vaškų vls., Biržų apskr.), organinė chemija 1929–1934 07 14, KAM Ginklavimosi valdybos s-kas 1932–1934 (*b. 1004, l. 9*).

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 309; b. 16, l. 63; ap. 9, b. 1117, l. 12, 14; ap. 4, b. 1758, l. 179.

Zähnärztliche Univeristätsinstitut, Wien
Dantų gydymo institutas prie Vienos universiteto

1. Stonkaitė-Matulienė, Aniceta, 1932 (*b. 1117, l. 22*).

Konsularakademie Wien (Akademie für Politik und Volkswirtschaft)
Vienos konsulinė akademija

1. Abramavičiūtė, Elena, 1932.
2. Anysas, Jonas (g. 1899 05 28, Kintų k., Šilutės apskr., baigė J. Tumėno brandos kursus), teisė-diplomatija 1932/33, 1933/34. URM s-kas 1932 10–1934 07 = 10 250 Lt. 1939 Valstybės tarybos kanceliarijos viršininkas (*b. 22, l. 2, 24*).
3. Galvydytė-Bykauskaitė, Saturnina, 1932.
4. Petrauskas, Jurgis Adakris (g. 1909 06 15, Viborgas, 1922–1924 Miuncheno univ. studijavo mediciną), 1931/32–1934. URM s-kas 1932 10 27 (*b. 716, l. 1*).
5. Vasiliauskas, Julius, ? –1932, URM s-kas (*b. 22, l. 19*).

Institut Turnlehrerausbildung an der Universität Wien
Pedagoginio sporto institutas prie Vienos universiteto

1. Baronaitė, Marija (g. 1908 01 05, Vilnius, 1926 baigė Panevėžio gimn., 1929 – Rygos fizinio auklėji-

mo inst., 1929 09–1930 04 mokytojavo Mažeikių gimn.), kūno kultūra ir geografija 1930, 1930/31, 1931, 1931/32. ŠM s-kė 1930 04 01–1935 01 = 23 225 Lt. Studijas tęsė Graco univ. (*b. 83, l. 89*).

2. Pempė, Erichas (g. 1911 01 20, Kaunas), fechtavimas, mankšta 1936/37, paraleliai lankė slidinėjimo kursus, 1937 03 19–06 14 lankė Stokholmo Karališkąjį gimnastikos centrinį inst. ŠM s-kas 1936 09 01–1938 (*b. 709, l. 28*).
3. Vokietaitis, Algirdas (g. 1909 01 23, Kaunas, 1926 baigė Kauno „Aušros" gimn., nuo 1926 studijavo VDU agronomiją, 1927–1930 istoriją), kūno kultūra, psichologija pas prof. K. Biulerį, geografija 1930 09 01–1934. ŠM s-kas 1930 05 01–1934. Studijas tęsė Marburgo univ., nuo 1935 01 01 Kauno Aukštųjų kūno kultūros kursų lektorius, nuo 1939 VDU Hum. m. fak. vyr. asistentas. Bendradarbiavo *Fiziškame auklėjime* (*b. 1057, l. 1–4*).

Vienos moterų akademija

1. Geimanaitė, Etel, 1932.
2. Gemanaitė, Zipora Fanny, 1928.

Vienos pritaikomojo meno mokykla

1. Dargis (Dargevičius), Alfonsas (g. 1909 05 12, Reivyčiai, Mažeikių raj., 1928–1936 baigė Kauno meno m-klą), odos dirbinių meninis dekoravimas 1936 10 01–1940 04, ŠM s-kas 1936–1940 07 15. Grįžęs dirbo Kauno amatų m-klos mokytoju (*b. 194, l. 15, 26, 29, 38, 53; ap. 8, b. 385, l. 237*).
2. Vilimas, Liudas (g. Kušlėnų k., Mažeikių apskr.), spaudos litografija 1938–1939, gavo paskolos 1600 Lt (1939) (*b. 1114, l. 35–37*).

Vienos muzikos ir meno akademija

1. Jonušytė-Vėbrienė, Julija (g. 1906 11 10, Viežtų k., Vabalninko vls.), gimnastika, meniniai šokiai, čiuožimas ant ledo, slidžių sportas 1932–1936 08. Studijoms gavo paskolos 1500 Lt. Paraleliai lankė Vienoje Otto ir Hildės Altmanų gimnastikos, akrobatikos ir sporto m-klą (vok. *Die Schule für Gymnastik, Akrobatik und Sport, prof. Otto und Hilde Altmann in Wien)* 1932 10–1935 05 ir Europos čempiono S. Štaudingerio privačią sporto m-klą (vok. *Europameister Sepp Staudinger Sportschule*), kur studijavo gimnastiką, akrobatiką ir šuolius į vandenį 1935–1936 (*f. 391, ap. 4, b. 875, l. 156–157*).
2. Giršavičiūtė, Anna, 1932.
3. Makačinas, Antanas (1904 12 14, Bagaslaviškis, Širvintų r. – 1954 01 14, Vilnius. Vienas Kudirkos simf. orkestro kūrėjų), 1935–1936. Studijoms gavo paskolos 1000 Lt (1936), 1937–1938 leido žurnalą *Mūsų menas* (*b. 1113, l. 29*).
4. Vainiūnas, Stasys, fortepijonas, kompozicija 1935–1936.

Vienos naujoji konservatorija

1. Rozenbliumaitė, Zinaida, 1932 (*b. 1117, l. 20*).

Hebräisches Pädagogikum in Wien
Vienos hebrajų pedagogikos mokykla

1. Gordonaitė, Cima, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 68*).

Schulpropagande Gesellschaft in Wien
Vienos mokyklinės propagandos draugija

1. Perkas, M., 1928.

Photographische Lehr- und Versuchsanstalt, Wien

Vienos fotografijos mokykla

1. Vosylius, Kazys (g. 1893 04 02), fotografija 1926 09 17–1927, nuo 1927 studijas tęsė Berlyno fotografijos m-kloje (vok. *Photographische Lehranstalt des Lette-Vereins*) (*b. 1063, l. 42–43*).

Wiener Frauen Akademie, Schule für bildende Kunst und Werkkultur

Vienos moterų akademija, Vaizduojamojo meno ir amatų mokykla

1. Sinkevičiūtė, Izabelė (g. 1900, Gulbikių k., Lindvinavos vls., Marijampolės apskr., 1925 baigė mokytojų sem., 1933 – Dotnuvos ž. ū. akad. ir paskirta tos akad. jaun. asistente, nuo 1935 vyr. asistente Audimo ir rankdarbių skyriuje), audimas ir rankdarbiai 1939 03 01–1940 03 01, ŽŪM s-kė 1939 04 01–1940 (*b. 835, l. 3, 8*).

Wiener Frauen Akademie und Schule für freie und angewandte Kunst

Vienos moterų akademija ir laisvojo bei pritaikomojo meno mokykla

1. Tylaitė-Malvičienė, Otilija (g. 1902 06 11, Kaune), baigė 1936/37, ŠM s-kė 1937 10 01–1938 09 01, siuvimo technologiją, nuo 1939 Šiaulių valstybinės amatų m-klos mokytoja (*b. 976, l. 4; ap. 4, b. 1753, l. 149*).
2. Geimanaitė, Etel, 1932.

Universität Graz

Graco universitetas

1. Balys, Jonas (g. 1909 07 02, Krasnavos vk., Kupiškio r.), etnologija, antropologija 1930, studijas tęsė Vienos univ. (*b. 69, l. 3–4, 62*).
2. Butkus, Antanas (g. 1913 02 03(13), Bacių k., Eržvilko vls., 1913 baigė Jurbarko gimn., 1931–1935 studijavo teisę VDU), geopolitika 1936 10 26–1938 03 01 (*b. 154, l. 1, 36, 57; ap. 4, b. 1753, l. 145*).
3. Dagys, Jonas (g. 1909 04 23, Kadarių k., Papilio vls., Biržų apskr.), 1925 baigė Biržų gimn., 1930 – VDU), specializacija augalų augimo hormonų srityje pas prof. K. Linsbauerį ir prof. F. Veberį 1933–1935 05 04 daktaro laipsniu. Nuo 1929 VDU Botanikos katedros jaun. laborantas, nuo 1936 – vyr. asistentas, nuo 1937 – privat. doc. 1938 žinias gilino Olandijos Utrechto univ. Organinės chemijos laboratorijoje pas prof. Fr. Kögelį, 1939 – Kopenhagoje Carlsbergo laboratorijos Rūgimo fiziologijos skyriuje pas prof. dr. Niels Nielsoną. VDU s-kas 1933 11 15–1935 06 01 = 8 250 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 1580, l. 297, 300–302; b. 1753, l. 210*).
4. Dalinkevičius, K. (VDU vyr. asistentas), geologija 1932–1933 daktaro laipsniu.
5. Juodeika, Vladas (g. 1900 08 25 Grinkiškyje, Kėdainių apskr., 1923 baigė Kauno „Aušros“ gimn.), ekonomika ir valstybiniai mokslai 1925–1927 12 16 daktaro laipsniu. 1928–1930 FM referentas, 1935–1940 kainų tvarkytojas, 1942 VDU Filosofijos fak. vyr. asistentas, FM s-kas 1925 01 01–1927 12 (*b. 388, l. 20; ap. 4, b. 1409, l. 28*).
6. Kliausis, Ingas (g. 1893 11 10, Bugštų k., Pašvitinio vls., Šiaulių apskr., 1912 baigė Mintaujos gimn., 1913–1914–Latvijos jūrų m-klą, 1914–1921 – Kauno dvas. sem., 1922–1924 – VDU Teol.-filosofijos fak.), istorija 1927–1931 12 05 daktaro laipsniu, mokytojavo „Aušros“ (1932–1939) ir Jurbarko (1939) gimn. (*b. 460, l. 9*).
7. Kviklys, Vladislovas (g. 1908 04 06, Šavašių k., Daugpilio vls., Utenos apskr., 1928 baigė Rokiškio gimn., nuo 1928 studijavo VDU Medicinos fak., redagavo žurnalą *Mūsų sportas*), sporto ir mokyklų medicina 1934–1935 Romoje, 1935 03 29–1938 Graco univ. daktaro laipsniu. ŠM s-kas 1934 10 01–1938 09 01 = 17 100 Lt, nuo 1945 – Vilniaus univ. dėstytojas. Vienas mokyklinės higienos Lietuvoje pradininkų (*b. 508, l. 21, 53, 66; ap. 4, b. 1753, l. 145*).

8. Marčiulionis, Balys, teisė ir valstybiniai mokslai 1928–1930, studijoms gavo paskolos 3 000 Lt (1930 02 19) (*b. 1111, l. 80*).
9. Paukštelis, Jonas (g. 1899 10 01, Titoniai, Linkuvos vls., 1921 baigė Šiaulių gimn., nuo 1923 studijavo Kauno ir Vienos univ.), teisės ir valstybės mokslai 1925 10 05, 1926, 1926/27, 1927, 1927/28. ŠM s-kas 1924 10 01–1928 08 = 15 250 Lt (*b. 698a, l. 7, 23; b. 1753, l. 344)*. Nuo 1928 – daktaras, 1933–1937 Šiaulių šokolado fabriko „Birutė" direktorius.
10. Paukštys, Jonas (g. 1904 11 28, Višakio Rūdos k., Marijampolės apskr., 1925 baigė Kauno gimn., 1925–1927 studijavo Vienos aukš. prekybos m-kloje), valstybinai mokslai 1927/28–1930 daktaro laipsniu. FM s-kas 1928 01 01–1930 10 (*b. 699, l. 23, 42, 52, 61; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).
11. Petroliūnas, Adolfas (g. 1896 06 04(17), Klevečkiai, Panevėžio apskr.), nuo 1921 studijavo Karaliaučiaus univ. mediciną 1924 05–1926 09, ŠM s-kas 1923 01 09–1926 09 (*b. 719, l. 56; b. 1097, l. 136–137*).
12. Sipavičius, Leonardas, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 396*).
13. Steponaitytė, Pranė, medicina 1930–1933 daktaro laipsniu, nuo 1933 gydytoja Vaškuose.
14. Šeškus, Motiejus (g. 1911 09 08, Pakraunio k., Obelių vls., 1931 baigė Zarasų aukštesnę prekybos m-klą, VDU studijavo ekonomiką), geopolitika 1936, 1936/37, 1937, 1937, 1937/38, 1938, 1938/39 pas prof. Otto Maull, A. Mally, K. Radakovičių, doc. Hartmaną. ŠM s-kas 1936 02 01–1940 = 19 075 Lt, rašė disertaciją, *Jaunosios Lietuvos* redaktorius (*b. 1115, l. 6–7; b. 917, l. 18, 30, 38, 50, 51*).

Institut für Turnlehrerausbildung an der Universität in Graz

Fizinio lavinimo mokytojų institutas prie Graco universiteto

1. Baronaitė, Marija, kūno kultūra ir geografija 1932 05 01–1935 01 25. ŠM s-kė 1930 04 01–1935 01, nuo 1935 02 01 Kauno Aukštųjų kūno kultūros kursų dėstytoja (*b. 83, l. 89*).
2. Kviklys, Vladas, sporto ir mokyklų medicina 1935 03 29–1937.

Die technische und montanistische Hochschule Graz-Leoben in Graz

Graco-Lėbeno aukštoji technikos ir kalnų mokykla

1. Dirvinskis, Algirdas (g. 1911 05 20, Maskva, 1930, baigė dr. J. Tumėno brandos kursus, nuo 1930 studijavo Dancigo aukšt. technikos m-kloje), architektūra 1934/35–1937 07 09. Nuo 1937 SM Kelių valdybos Tiltų skyriaus vyr. inžinierius (*b. 213, l. 10*).
2. Guogis, Adolfas (g. 1910 12 13, Meškučių k., Pagirio vls., Ukmergės apskr., 1925 baigė Šėtos vid. m-klą, 1929 – Ukmergės gimn., nuo 1930 studijavo Berlyno aukšt. technikos m-kloje), geodezija 1932–1933 07 09. ŽŪM s-kas 1930 10 01–1935 08 01 = 21 275 Lt (*b. 324, l. 13, 15; ap. 4, b. 1753, l. 208*).

Insbruko universitetas, Teologijos-filosofijos fakultetas (Collegio Innsbruck)

1. Arbačiauskas, Juozas, filosofija, 1937–1938.
2. Bakšys, J., teologija, 1910–1911.
3. Bružikas, Jonas, teologija 1938–1939.
4. Čikštė, Jurgis, filosofija, 1937–1938.
5. Dymek, Leo, 1935.
6. Dordett, Aleksandras, 1939.
7. Galdikas, Jurgis, 1908.
8. Grigaitis, Justinas Valentinas, 1923–1928.
9. Jurkštas, Stasys, filosofija, 1937–1939.
10. Fulst, Karolis, 1933.
11. Keyserlingas, Hugo, 1932.
12. Krikštanavičius, Bronius, teologija, 1937–1939.
13. Lov, Verner (1929 baigė Berlyno gimn.), 1935 daktaro laipsniu, nuo 1940 10 21 dėstė vokiečių k. Kupiškio vid. m-kloje (*f. R762, ap. 4, b. 107, l. 11*).
14. Masilionis, Pranas, 1938–1939.
15. Mirovskis, Edmundas (Palanga), 1923.
16. Petronis, Alfonsas, 1938–1939.
17. Pralgauskas, Kazimieras (g. 1901), 1929–1930.

18. Raudeliūnas, Kazys, 1938–1939.
19. Rimkevičius, Stanislovas, 1923.
20. Sakauskas, Jonas, 1938–1939.
21. Stakauskas, Juozas, 1923.
22. Stulginskis, Aleksandras, filosofija prieš 1913, studijas (jau kaip agronomijos) tęsė Halės (Vokietija) univ.
23. Šeškinaitė, Nadiežda, 1932.
24. Šeškevičius, Antanas, Gargždai, filosofija, 1937–1938.
25. Švelnys, Vincas Pranas (g. 1886 06 18, Žąsinių k., Griškabūdžio vls.), 1913–1915, baigė 1927 11 30.
26. Vaišnys, Juozas (g. 1915), filosofija 1937–1938, persikėlė į Romos Grigaliaus univ.
27. Vaitkus, Mykolas (poetas), studijų laikas nežinomas.

Šaltinis: Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini, 1937, p. 191.

3.5 Lietuvos studentai Italijos mokyklose

Universita di Roma

Romos universitetas, Teisė ir politikos mokslų fakultetas

1. Blynas, M., politiniai mokslai, 1939.
2. Blynas, Zenonas, politiniai mokslai, 1928.
3. Kalvaitis, Brunonas, kriminalistika, kartu lankė *Scuola di aplicazione giuridico criminale* 1928 10 01–1930 06 01, VRM s-kas 1928 10 01–1930 07 01 = 13 000 Lt, 1939 Kauno advokatas (*b. 414, l. 1*).
4. Kviklys, Vladislovas (g. 1908 04 06, **Šavašų** k., Daugpilių vls., Utenos apskr., 1928 baigė Rokiškio gimn. ir VDU medicinos fak.), sporto medicina 1934 11–1935 03 15, paraleliai lankė dvimet**ę** Romos kūno kultūros akad. *Accademia fascista di educazione fisica*, nuo 1935 studijas tęsė Austrijos Graco univ., ŠM s-kas 1934 10–1937 12, redagavo žurnalą ***Mūsų sportas*** (*b. 508, l. 12, 53, 66*).
5. Mačiulis, Petras, teisė, 1922.
6. Pusdešris, Juozas (g. 1903 11 14, Simaneliškių dv., Alvito vls., 1926–1928 studijavo VDU Hum. m. fak.), valstybės ir teisės mokslai 1932–1935 07 16 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1933 10 01–1934 01 = 1 475 Lt. 1933 gavo iš Italijos pasiuntinybės Lietuvoje dvi paskolas studijoms po 2 000 lirų. Prieš tai (1928–1931) buvo studijavęs teisę Paryžiaus ir Strasbūro univ. (*b. 754, l. 48, 68*).

Angelicum Pontificium institutum internationale (Roma)

Tarptautinis popiežiaus institutas „Angelicum“

1. Adomaitis, Antanas (g. 1902 06 24), filosofija 1932–1935.
2. Aleksa, Jonas, 1938.
3. Andiukonis, Eugenijus, baigė 1933.
4. Biskis, Petras, baigė 1933.
5. Brazys, Pranas (g. 1915 02 18, 1935 baigė Marijampolės marijonų gimn.), filosofija pas I. Bochenskį 1935–1937, grįžęs dėstė filosofiją Kauno marijonų įstaigoje, vėliau vyskupas.
6. Jagminas, Alfonsas, daktaro laipsniu.
7. Jančius, Jonas (g. 1909), 1929 teologija bakalauro laipsniu.
8. Jaskelevičius, Julius, 1928–1932.
9. Juodaitis, Justinas, 1931–1933 teologijos daktaro laipsniu, Telšių dvas. sem. filosofijos dėstytojas.
10. Grigaitis, Juozas, 1930–1933.
11. Morkūnas, Adomas, baigė 1933, mokytojavo JAV marijonų sem.
12. Pauliukas, Bonaventūra, 1930–1931 teologijos daktaro laipsniu.
13. Rimšelis, Viktoras, filosofija 1938–1939.
14. Skurkis, Norbertas, 1938–1939.

15. Stasiulis, Juozas, 1932.
16. Paškevičius, Juozas, filosofijos daktaro laipsniu 1928–1931. Grįžęs mokytojavo Marijampolės marijonų gimn.
17. Šaulys, Mykolas, filosofija 1932–1935.
18. Šaulys, Raimundas, 1932.
19. Šaulys, Vincas, 1933.
20. Šultė, Simonas, 1913.
21. Švedas, Antanas (g. 1909, JAV), prieš tai filosofiją buvo studijavęs Kanados Montrealio sem.
22. Vaišnora Juozas (g. 1905), teologijos ir filosofijos daktaro laipsniu.
23. Žilinskas, Albinas, 1937.
24. Žilinskas, Augustinas (g. 1907), teologija 1936.
25. Žilinskas, Juozas, 1940/41 mokytojavo Kybartų vid. m-kloje, dėstė istoriją ir prancūzų k.

Pontificia universitas Gregoriana (Collegium Romanum)

Romos popiežiaus Grigaliaus universitetas

1. Aleksa, Pijus (g. 1894 04 24), kanonų teisė 1922.
2. Andriuška (Endriuškevičius), Vincas, 1934–1937 teologijos lic., nuo 1937 Šv. Kalisto saleziečių teologijos inst. moralinės teologijos profesorius Romoje. Pirmosios *Italų kalbos gramatikos* lietuvių k. autorius, išvertė į lietuvių k. *Eneidą*, 1938 08 grįžo į Lietuvą.
3. Astrauskas, Jonas.
4. Bartkus, Feliksas, teologija-filosofija 1921, nuo 1921 08 15 – Vilkaviškio dvas. sem. teologinių disciplinų prof.
5. Beleckas, Juozas (g. 1905), teologija 1939.
6. Bezčastnovas, Dorotėjus (g. 1906), filosofija 1939.
7. Brizgys, Vincentas (g. 1903 11 10), kanonų teisė 1931–1933 daktaro laipsniu, nuo 1936 09 01 – Vilkaviškio dvas. sem. filosofijos disciplinų prof., vėliau vyskupas.
8. Civinskis, Antanas, 1901, studijas tęsė Fribūro univ.
9. Čižauskas, Vincas, 1903–1906, studijas tęsė Fribūro univ.
10. Dabryla, Justinas (1905 03 15–1941 06), 1931–1933 filosofijos daktaro laipsniu, nuo 1936 01 01 dėstė krikščioniškąjį meną, orientalinę kultūrą Vilkaviškio dvas. sem.
11. Dargis, Vincas.
12. Daugelis, Vladas, 1939.
13. Grigaitis, Justas, 1932 teologijos, filosofijos daktaro laipsniais, nuo 1928 12 01 – Vilkaviškio dvas. sem. filosofinių disciplinų dėstytojas.
14. Gustaitis, Motiejus, teologija 1900–1901.
15. Gustas, Juozas, filosofija 1933–1934, iki 1938 vieno Indijos saleziečių instituto dėstytojas, nuo 1938 Saldutiškio klebonas, išvertė Vergilijaus *Eneidą*, Dantės *Dieviškąją komediją* ir kitus klasikinės literatūros veikalus, bet nepaskelbė.
16. Jagminas, Alfonsas, 1931 filosofijos daktaro laipsniu.
17. Jokubauskas, Stasys, filosofija 1905–1906, apologetikos studijas tęsė Fribūro univ., 1907 grįžo į Lietuvą.
18. Juškevičius, Kazimieras (g. 1906 12 20), 1932–1940.
19. Kačergis, Bronislovas (g. 1902 06 16), filosofija 1921–1924 lic. laipsniu.
20. Kaiševičius, Jeronimas (Kalvarija), filosofija.
21. Karalius, Pijus (g. 1897 12 11), 1922.
22. Kasčiukas, Petras (g. 1884 10 08, Šilgalių k., Josvainiai – mirė Šiluvoje, 1912 baigė Kauno dvas. sem.), teologija ir bažnytinė teisė 1924–1928 daktaro laipsniu.
23. Kiaucanes, 1921.
24. Kliknas, filosofija 1921.

25. Kruša, Antanas, teologija ir bažnytinė teisė 1925–1928 07 21 daktaro laipsniu, nuo 1931 dėstė Telšių dvas. sem. (*f. 391, ap. 6, b. 1268, l. 8*).
26. Kučinskas, Petras (g. 1913 05 22, Plikių k., Vabalninko vls., Biržų apskr., 1935 baigė VDU Filosofijos-teologijos fak.), 1924–1928 07 03 kanonų teisės daktaro laipsniu, studijas tęsė Šv. Rašto studijos Romoje (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 146*).
27. Lėvanas, Aleksandras.
28. Ligus, Vincas (g. 1876), filosofija, teologija 1897–1905, studijų metu italų laikraštyje *Voce della Verita* įrodinėjo lietuvių kalbos skirtumus nuo lenkų kalbos.
29. Liutkevičius, Juozapas (g. 1906 08 08, Šunskų parap.), po 1931, baigė bažnytinės teisės daktaro laipsniu.
30. Mackevičius, Jonas, kanonų teisė 1934.
31. Malakauskas, Petras, filosofija 1921.
32. Manelis, Pranas (g. 1907 09 22, Pranckabūdžio k., Šakių apskr.), filosofija, teologija 1933–1937, teologijos daktaro laipsniu, nuo 1937 dėstė Telšių dvas. sem.
33. Narjauskas, Jurgis, kanonų teisė 1899–1902 daktaro laipsniu. Studijas tęsė Šveicarijos Fribūro univ. 1903, nuo 1928 08 01 Telšių dvas. sem. dėstė prancūzų k.
34. Olšauskas, Kazimieras, teologija 1932–1936, nuo 1936 lotynų k. dėstytojas Telšių dvas. sem.
35. Puščius, Mečislovas, salezietis, 1934.
36. Ramanauskas, Pranas, 1928–1929 teologijos daktaro laipsniu, nuo 1929 10 29 dėstė Telšių dvas. sem., 1936 vicerektorius.
37. Ražaitis, Mykolas (g. 1893 11 23, Sasnavos k., Marijampolės vls.), filosofija 1919–1921 teologijos daktaro laipsniu, vėliau dėstė Vilkaviškio dvas. sem.
38. Rėklaitis, K. (g. 1887 10 22, Sintautai, Šakių apskr.), prieš 1914, prof. van Laak vadovaujamas baigė filosofijos daktaro laipsniu (su disertacija) 1937.
39. Rimšelis, Viktoras (g. 1915), filosofija 1939.
40. Padolskis, Vincas (g. 1904 04 21, Virbalis), 1922–1925 filosofijos daktaro laipsniu, studijas tęsė Fribūro univ. 1925–1930.
41. Pavalkis, Viktoras (g. 1909 05 03, Akėčių k., Lukšių vls., Šakių apskr.), 1937–1941 bažnyčios istorijos daktaro laipsniu, filosofijos studijas tęsė „Angelicum" univ. 1941–1943.
42. Pralgauskas, Kazimieras (1925 baigė VDU Teologijos skyrių, 1929–1930 Insbruko univ.), 1930–1932 kanonų teisės daktaro laipsniu, nuo 1935 01 01 dėstė filosofiją ir sociologiją Telšių dvas. sem.
43. Sabaliauskas, Antanas, teologija 1929.
44. Sakevičius, Matas (1878–1914), 1905–1907 filosofijos daktaro laipsniu.
45. Starkus, Jonas (g. 1895 06 19), teologija 1922.
46. Stasiulis, Juozas, teologija 1933.
47. Strimaitis, Vaclovas (g. 1905 02 25), 1932–1933.
48. Tamošiūnas, Jonas, filosofija 1931–1934.
49. Tulaba, Vladas, 1937, nuo 1938 08 27 dėstė Vilkaviškio dvas. sem.
50. Vaitiekūnas, Jonas (g. 1894 07 03, Kikonys, Kupiškio vls.), filosofija 1922–1925, teologija 1927 (*f. 1671, ap. 4, b. 245, l. 876)*
51. Vazjauskas, Jurgis, civilinė ir bažnytinė teisę, prieš 1928.
52. Velioniškis, Konstantinas (g. 1916 11 12), 1939.
53. Venckus, Pranas, 1927 teologijos daktaro laipsniu.
54. Viskantas, Antanas (g. 1877 12 04), 1913–1915 kanonų teisės daktaro laipsniu.

Šaltinis: Pontificia universitas Gregoriana. Rerum et personarum designatio in eunte anno 1927, Romae, p. 116, 127, 144, 152; Pontificia universitas Gregoriana. Liber Annualis seu Rerum et personarum designatio in eunte anno 1934, Romae, 1934, p. 273, 281, 307, 325, 327, 331, 335, 338, 375; Lietuvių kolegijos Romoje steigimo reikalu. Kun. P. Penkausko, dr. A. Ūsorio raštas Lietuvos vyskupams 1937 06 08. – LCVA, f. 1254, ap. 1, b. 29, l. 3; dr. Brizgys, V. Lietuvių kunigų studentų padėtis Romoje. – Tiesos kelias, 1935, nr. 10, p. 541–544. Elenchus ecclesiarum et cleri dioecesis Seinensis in Lithuania pro anno domini 1922,

Marijampolė. Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituanae pro Anno Domini 1927–1935.

Institutum Pontificium Biblicum, Roma

Romos Vatikano Biblijos institutas

1. Kučinskas, Povilas, Šv. Rašto specializacija 1935–1939, VDU s-kas 1935 10 01–1938 09 01 = 14 700 Lt, po karo Vilniaus Petro ir Povilo bažnyčios klebonas (*b. 492, l. 14, 27, 30*).
2. Padolskis, Vincas (g. 1904 04 21), 1932–1932 filosofijos ir teologijos daktaro laipsniais.

Pontificio Instituto di Archeologia Cristiana (Roma)

Krikščioniškosios archeologijos institutas

1. Macevičius Juozas, 1930 10–1933 06 01 daktaro laipsniu, ŠM s-kas 1924 04 01–12 01 = 820 Lt (*b. 560, l. 2, 7*).
2. Čižauskas, Pijus, 1938, studijoms paskolos gavo 800 Lt (*b. 1107, l. 33–35*).

Pontificium Athenaeum Lateranensis

Popiežiaus Laterano universitetas Romoje

1. 1. Šidlauskas, Antanas (g. 1914 03 24, Žagunių k., Ukmergės apskr., 1936 baigė VDU), specializacija rengiantis profesūrai VDU bažnytinei teisei dėstyti, VDU s-kas 1938 10 01–1939 09 01 (*b. 919, l. 7, 12–13*).

Pontificium Institutum Orientalium

Popiežiaus orientalistikos institutas Romoje

1. Insoda, Petras (g. 1903 06 09), 1931–1932.

Šaltinis: Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini...., 1930, p. 151, 1932, p. 152. Apie Grigaliaus ir „Angelicum" univ. baigusių lietuvių kunigų veiklą Lietuvoje plačiau žr.: Kęstutis Žemaitis, Vilkaviškio kunigų seminarijos profesūra. Pedagoginė ir mokslinė veikla – Soter, 2002, 7(35).

Collegio Salesiano Manfredini Este (Paduva) (vėliau persikėlė į Perosa – Arg. (prie Torino)

Manfredinio amatų mokykla

Įsteigta specialiai lietuviams ir vedama vienuolių saleziečių.

1. Bikeinis, Balys, 1926.
2. Birbilas Vytautas, 1936.
3. Domaševičius, Vytas, 1926.
4. Girskis, Alfonsas, 1939.
5. Girčys, Juozas, 1926.
6. Gustas, Juozas, 1923.
7. Jakštys, Vincas, 1926.
8. Jodelis, Bronius, 1926.
9. Jucius, Feliksas, 1926.
10. Kybartas, Vincas, 1926.
11. Klumbys, Justinas, 1926.
12. Kiuza, Antanas, 1926.
13. Kviesulaitis Juozas, 1926.
14. Lukošius, Petras, 1926.
15. Mažeikis, Juozas, 1926.
16. Merčaitis, Pranas, 1926.
17. Meskolaitis, Petras, 1939.
18. Paičys, Jonas, 1926.
19. Paulaitis, Petras, 1923.
20. Rupšys, Jonas, 1926.

21. Sabaliauskas, Antanas, 1923.
22. Survila, Antanas, 1926.
23. Paukštys, Bronius (Višakio Rūda), 1925.
24. Skeltys, Antanas.
25. Šlapinas (dėstytojas), 1932.
26. Šnarskis, Jonas, 1926.
27. Šabas, Antanas, 1923.
28. Tamošiūnas, Jonas (g. 1913 09 08, Baisogaloje, baigė Šiluvos 4 klasių progimn., 1928–1930 persikėlė į Romos Grigaliaus univ. (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 526, 650*).
29. Zareckas, Jurgis, 1926.

Pastaba: Vardinis sąrašas neišsamus. 1931 m. čia mokėsi 50 lietuvių (Saleziečių žinios (toliau – SŽ), 1931, nr. 3, p. 72), 1934 09 11 atvyko dar 30 lietuvių (SŽ, 1934, nr. 6, p. 222). 1932 m. mokėsi per 100 lietuvių (SŽ. 1932, nr. 3, p. 70), bet nustatyti jų pavardžių nepavyko.

Nizza Monferrato (prie Torino)

Marijos Krikščionių Pagalbos Dukterų įstaiga (Torino)

1. Alminauskaitė, Eugenija (Švėkšna), ikimokyklinis ugdymas (vaikų darželiai) 1934, kurį laiką atliko praktiką Albanijos Skutari miesto vaikų darželyje.
2. Bielskytė, Magdelena (Šiauliai), 1934.
3. Juškaitytė, Barbora (Jurbarkas), 1926.
4. Gustaitytė, Elena, 1939, išsiųsta specializuotis į Berlyno ikimokyklinio ugdymo įstaigą.
5. Ladygaitė, Stefanija (Kriučinos), ikimokyklinis ugdymas 1934.
6. Merčaitytė, Antanina (Lukšiai), ikimokyklinis ugdymas 1934.
7. Mockaitė, Marija (Židikiai), 1934. 1935 m. mokytojavo vienoje iš Romos mergaičių gimn., dėstė muziką, tapybą. Jos pieštą paveikslą „Šv. Kazimieras“ turėjo įsigijusi Vytėnų saleziečių įstaiga.
8. Paulaitytė, Domicėlė (Jurbarkas), 1926, 2 metus mokytojavo Neapolio Krikščionių pagalbos dukterų inst., dėstė muziką, tapybą, taikomuosius mokslus.
9. Skeltytė, Antanina, 1921–1922, žuvo grįždama į Lietuvą.
10. Tranavičiūtė, Konstancija (Pasvalys), 1934.

Collegio Salesiano in Ivrea

Ivrėjos saleziečių filosofijos institutas

1. Baltrušaitis, Jurgis Griškabūdis), 1902 (mirė I pasaulinio karo metu).
2. Augustaitis, Juozas, 1904. Vėliau misionierius Pietų Amerikoje (Peru) 1932.
3. Birbilas, Jurgis, 1934.
4. Kemėža.
5. Kubilius, Vincas, 1904–1906.
6. Skeltys Antanas (1902 10 16–?).
7. Šlapikas, J.

Pastaba: iš viso prieš I pasaulinį karą čia mokėsi 13 lietuvių (SŽ, 1934, nr. 3, p. 100).

Collegio Salesiano in Lombriasco (Torino)

1. Baltrušaitis, J. (baigęs Griškabūdžio m-klą, 1899 mokėsi ten pat pas vietos vargonininką), 1901–1902, persikėlė į Ivrėjos filosofijos sem.

Saleziečių institutas Foglizzo (Italija)

1. Būga, Juozas, baigė 1936 10 15.
2. Birbilas, Jurgis, 1932.
3. Šlapinas, 1932.
4. Duoba, Antanas (g. 1910, Veršių k., Sintautų vls.).

5. Jukšas, Bronius, 1936.
6. Laurynaitis, Antanas, baigė 1935, mokytojavo „Conti Rebaudengo“ amatų m-kloje prie Torino.
7. Linkevičius, Vytas, 1936.
8. Saldukas, Nikodemas, 1936.
9. Skeltys, A., 1910.

Tarptautinis saleziečių teologijos institutas (Torino)

1. Būdavičius, K., 1936.
2. Girskis, Alfonsas, 1934.
3. Lukošius, Balys, 1936.
4. Latakas, J., 1936.
5. Maskolaitis, Petras, 1934.
6. Paukštys, Bronius, filosofija 1927–1930, teologija 1931–1935.
7. Paulaitis Petras, 1936.
8. Petraitis, Pranas, teologija 1928–1932 daktaro laipsniu.
9. Puščius, Mečislavas, teologija, 1938. Prieš tai 3 m. dėstė filosofiją Kubos saleziečių filosofijos inst.
10. Pušys Jonas, 1932.
11. Sabas, Antanas, 1936.
12. Stašaitis, Juozas, baigė 1936 ir išvyko mokytojauti į Niujorko aukštesniąją saleziečių m-klą.

Pastaba: 1933 m. čia mokėsi 5 lietuviai (SŽ, 1933, nr. 4, p. 105).

San Benigno saleziečių amatų mokykla

1. Aleksandravičius, Vincas (amatų mokytojas), 1937 Milano knygrišyklos parodoje laimėjo I premiją.
2. Šuminas, Izidorius, 1937.
3. Venslauskas, Mėčius, 1937.

Pastaba: sąrašas neišsamus: 1929 m. čia mokėsi mechanikos, spaustuvininko amato 9, 1932 m. – 17 lietuvių (SŽ, 1932, nr. 6, p. 169; 1937, nr. 5, p. 106), nustatyti jų pavardžių nepavyko.

Amatų mokykla Conti Rebaudeng (Torino)

1. Almonaitis, Pranas, mechanika, 1936.
2. Dovidonis, Kazimieras, mechanika, baigė 1938.
3. Laurynaitis, Antanas, prieš 1935.
4. Matnickis, Antanas, 1938.
5. Melninkas, Stasys, 1936.
6. Perkunas, Petras (g. 1916 03 28, Darbėnai, Kretingos r.), 1933–1937.
7. Ruduvė, Bronius, 1937.

Pastaba: 1933 m. čia mokėsi dar 5 lietuviai (SŽ, 1933, nr. 4, p. 105).

Kjerių teologijos institutas (Torino)

1. Petraitis, Pranas (1907 02 05–1948 11 13), filosofiją dėstė Kjerų saleziečių Teologijos inst. 1934–1937. Į Lietuvą grįžo 1938 m. ir paskirtas Kauno saleziečių namų direktoriumi. Išvertė į lietuvių k. J. B. Lemoyne veikalą *Palaimintojo kun. J. Boskos gyvenimas* (1930) ir apologetikos veikalą (1937) iš prancūzų k.

Milano saleziečių amatų mokykla

1. Šimonis, Vladas (g. 1907 02 23, Vilnius), staliorystė ir medžio tekinimas 1924–1925 (*f. 391, ap. 5, b. 490, l. 112–113*).

Kretingos pranciškonai-studentai

In provinciae Tusciae St. Benaventurae (Italija)

1. Baniūnas, Motiejus, 1938–1939.
2. Burdulis, Vincas (g. 1906), 1938–1939.
3. Gailiušis, Stepas (g. 1912).
4. Garbukas, Viktoras, 1938.
5. Girdžiūnas, Vincas (g. 1912).
6. Grauslys, Stepas, 1938.
7. Krasauskas, Leonas (g. 1914), 1938–1939.
8. Liauba, Jonas (g. 1918).
9. Lukoševičius, Jonas (g. 1916), 1939.
10. Martušis, Stanislovas (g. 1915).
11. Mikalauskas, Ignas (g. 1911), 1939.
12. Petraitis, Jonas, 1938.
13. Stepaitis, Juozas (g. 1916), 1939.
14. Žalalalis, Kazimieras (g. 1918), 1939.

Instituto Don Bosco Verona, Scuola professionale

Veronos salaziečių amatų mokykla

1. Zareckas, Jurgis (g. 1907 11 13, Dovainių k., Rumšiškių vls., baigė 5 gimnazijos klases), šaltkalvystė 1927/28. Studijas tęsė Torino „Scuole Serale" staliorystės skyriuje. ŠM s-kas nuo 1928 10 20 (*b. 1067, l. 1*).

Valsaličės filosofijos institutas (Torino)

1. Paukštys, Bronius, filosofija, 1926.

Self-Scuola pratica di Eletrotecnica Alecsandro Volta (Torino)

Aukštesnioji speciali Aleksandro Voltos vardo elektrotechnikos vakarinė mokykla prie Torino miesto savivaldybės

1. Barzdžius, Pranas (g. 1895 12 04(17), Lopinių k., Čipėnų vls., Panevėžio apskr., pradžios m-klą lankė Subačiuje, o vidurinę – Panevėžyje. 1913–1918 (prieš tai studijavo keramiką Čekoslovakijos Bechyno keramikos m-kloje – 1927), elektrotechnika 1928–1929, baigė I laipsnio aukso medaliu. 1931 Kaune atidarė privačią elektros ir radijo prietaisų dirbtuvę „Technikos kontora" – pirmąją tokio tipo Lietuvoje lietuvišką įstaigą (*b. 126, l. 6, 10, 33*).
2. Misiūnas, Petras (g. 1912, Paliepių k., Vaškiai, mokėsi Pasvalio gimn.), spaudos tipografija ir bendroji kultūra 1930–1933 04 24, apdovanotas tos m-klos aukso ir sidabro medaliais, nuo 1933 – Kaune Šv. Kazimiero d-jos spaustuvės meistras. Specializuotis vėl grįžo į Toriną, į *Regia scuola technica industriale per le Arti grafiche Gius Vigliardi-Paravia*, kur studijavo spaustuvės organizavimą, fotomechaniką, tipografinę spaudą, ofsetą ir meninę knygrišybą 1936 08 26–1938, ŠM s-kas 1936 10 01–1938 10 01 = 8 325 Lt (*b. 639, l. 25–26; ap. 4, b. 1753, l. 149)*.

Torino universitetas, Inžinerijos fakultetas

1. Jasinskas, Mečys (g. 1897, Šakiai, 1917 baigė Petrapilio „Vodenskoje“ prekybos m-klą ir įstojo į Petrapilio univ. Fizikos-matematikos fak., vėliau perėjo į Elektrotechnikos inst., 1920–1922 mokytojavo „Selo Verchovskoje“, 1923 grįžo į Lietuvą), statybinė inžinerija, baigė 1932 11, studijas tęsė Torino politechnikume, ŠM s-kas 1930 01 01–1934 08 = 22 750 Lt, 1934 studijoms gavo paskolos 1000 Lt (*b. 139, l. 6, 22, 34*).

Lietuviai Italijos meno mokyklose

R. Conservatorio di Musica S. Cecilia (Roma)

Karališkoji Romos Šv. Cecilijos konservatorija

1. Aleksandravičius, Zigmantas (g. 1911 01 01, Girdžių mst., Jurbarko r.), vargonai pas žymų italų vargonų virtuozą prof. Fernardo Germani 1936/37 lic. laipsniu, studijas tęsė *Instituto Pontificio di Muzica Sacra*, Prahoje ir Paryžiuje, ŠM s-kas 1936 09 01–1938 09 01 = 9 750 Lt (*b. 9, l. 2, 7; ap. 4, b. 1753, l. 148*).
2. Bergaitė, Elena, vokalo tobulinimas pas prof. A. Stame 1926 09–1928, studijas tęsė Prancūzijos Beanson univ. (*b. 93, l. 42*).
3. Ereminas Antanas (1925 lankė Kauno muzikos m-klos Čerkaskienės vokalo klasę), balso tobulinimas 1929–1931 pas prof. Zairą Falchi, ŠM s-kas 1929 10 01–1931 09 01 = 11 200 Lt, stipendija nutraukta dėl silpnos pažangos moksle (*b. 238, l. 23, 36*).
4. Jankienė, Ieva (Amerikos lietuvė), balso tobulinimas pas prof. Zairą Falchi 1925–1929 (*b. 238, l. 18*).
5. Jonuškaitė (Zaunienė) Vincė (g. Subačiuje, operos solistė), balso tobulinimas pas prof. E. Feringą 1923–1925. 1925 pirmą kartą koncertavo Romos karališkoje akad., po to dar 8 kartus – Italijoje.
6. Mažeika, Juozas, balso tobulinimas 1939, studijoms gavo 2 000 Lt paskolos (*b. 1114, l. 35–37*).
7. Podėnaitė, Veronika (g. 1902 12 24 Rygoje), balso tobulinimas 1920–1926 07 pas prof. Enriko Rosati, Di Pietro, Einarą Feiringą, Augusteo Molinari, ŠM s-kė 1922–1926 08 01 ir 1926 09 01–1927 01 01, kelis kartus koncertavo Milano La Scaloje (*b. 730, l. 33, 48, 50*).
8. Sprindys, Antanas (Ripeikių dv., Biržų apskr.), balso tobulinimas pas pedagogą E. Ghibaudo 1930 11–1935. ŠM s-kas 1930 10–1935 11 = 30 075 Lt ir 1 500 Lt paskolos (*b. 864, l. 1*).
9. Zabielaitė-Karvelienė, Ona, balso tobulinimas 1929 pas prof. E. Ghibaudo. 1930 Romos operos teatre „Adriano“ atliko Aklosios vaidmenį Ponchielli operoje „Gioconda“. Apie jos debiutą palankiai rašė italų laikraštis *II Giornale di Italia*.
10. *Žukauskaitė, Jonė,* 1932.

Instituto Pontificio di Musica sacra (Roma)

Bažnytinės muzikos institutas

1. Adomaitis, Antanas, baigė 1935 07 06.
2. Aleksandravičius, Zigmantas, kompozicija ir bažnytinė muzika 1937/38, baigė Gregorianiškojo giedojimo ir bažnytines muzikos studijas lic. laipsniais.

Scuola per l arte del canto diretta du Mario Sammarco viole del mille nr. 7 Milano

Mario Samarko vokalo mokykla (Milanas)

1. Augaitytė, Juzė (1925 baigė Tauragės prekybos m-klą, 3 m. mokėsi vokalo Klaipėdos konservatorijoje), vokalo specializacija pas prof. Mario Sammarco 1928 10–1932, paraleliai Milane lankė

(1929) Ereskobaldžio muzikos licėjų *Liceo Musicale G. Frescobaldi*, ŠM s-kė 1928 10 01–1932 07 01 = 21 550 Lt (*b. 33, l. 2, 26; ap. 4, b. 1394, l. 76*).

Regio conservatrio di musica Giusepe Verdi

Milano Dž. Verdžio vardo karališkoji muzikos konservatorija

1. Bergaitė, Elena (g. 1901 12 31, Marijampolė, solistė), vokalo specializacija pas prof. Catamo 1925 03 l0–1926, studijas tęsė Romoje. ŠM s-kė 1923 10 01–1927 07 0 l (*b. 93, l. 14*).

Milanas, mokykla nenurodyta

1. Katkauskaitė, Ona (Kauno operos teatro solistė), vokalo specializacija pas prof. Fernando Žerrarą 1928–1929, ŠM s-kė 1928 03 01–1929 11 01 = 7 500 Lt, 1929 m. išvyko į JAV (*b. 441, l. 23, 29–30*).
2. Nagrodskis, Ipolitas (Kauno operos teatro solistas), vokalo specializacija 1932–1933 07 01. Repertuaro studijų tikslais lanke Paryžiaus ir Berlyno operas, ŠM s-kas 1932 08 01–1933 08 01 = 5 800 Lt (*b. 659, l. 20; ap. 4, b. 1394, l. 74*).
3. Santvaras-Zaleckis, Stasys, vokalas 1929–1932, ŠM s-kas 1928 10 01–1932 07 01 = 21 550 Lt (*f. 39 1, ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).

Instituto superiore per le Industrie artistiche di Monza

Monzos aukštasis taikomosios dailės institutas

1. Kalpokas, Rimtas Karolis, baigė 1936. ŠM s-kas 1931 06 01–1935 06 0 l = 18 925 Lt (*ap. 4, b. 1753, l. 211*).

Accademia di Belle arti Firanze

Karališkoji Florencijos meno akademija

1. Grajauskaitė-Pazukienė, Emilija (1934 m. baigė Kauno meno m-klos P. Kalpoko tapybos klasę), tapyba, senų aliejinių paveikslų restauravimas pas prof. Felice Carena 1934–1937, studijoms gavo paskolos 500 Lt (1936 05 17) ir 1 300 Lt (1937), nuo 1937 m. mokytojavo Palangos Vytauto Didžiojo gimn. (*f. 391, ap. 4, b. 879, l. 158*).

R. Scuola Superiore di Architettura di Roma

Romos karališkoji, aukštoji architektūros mokykla

1. Kudokas, Stasys (g. 1898 10 11(29), Naumiesčio vls., Panevėžio apskr.), architektūra 1924–1930 11 27 (baigė). „Užsienyje einančių mokslus studentų šelpimo" d-jos s-kas. 1930 04 07 gavo ŠM 1 500 Lt paskolos (*b. 1111, l. 80; ap. 4, b. 1394, l. 352–353*).
2. Landsbergis, Vytautas (g. 1893 11 26 (03 10), Linkaučių dv., Pakruojo r., nuo 1922 m. studijavo architektūrą Vokietijoje), architektūra 1923–1925 12 24 (baigė), nuo 1927 01 01 – VDU Architektūros katedros asistentas, nuo 1928 m. vertėsi laisva praktika. Pagal jo projektus pastatyta: Kauno valstybinio teatro, Vilkaviškio dvas. sem., Mažeikių, Kybartų bažnyčios, VDU akių ir ausų klinikos ir kt. pastatai. Raštai*: Liaudies namai ir jų projektavimas* (1928) (*b. 516, l. 21; ap. 4, b. 16, l. 435*).
3. Macevičius, Juozas, 1923/24–1927, ŠM s-kas 1924. 1924–1926 m. Lietuvos atstovas prie Vatikano.
4. Požarzeckis, Zigmantas, 1932.
5. Puidokas, 1925–1926.
6. Urbas, Kazys (g. Švainikų k., Smilgių vls., Panevėžio apskr.), 1926–1928, 1929–1932. ŠM skas nuo 1927 10 01 (su pertraukomis) ir 1929 07 01–1932 09 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 304*).

R. Accademia di belle arti arti e liceo artistico (Roma), 1924 m. pervardinta į R. Instituto superiore di belle arti di Roma

Romos karališkasis aukštojo meno institutas

1. Dilkus (Dilka), Vincas (g. 1912 11 15, Kanapynės k., Naujamiesčio vls., Panevėžio apskr., 1937 m. baigė Kauno meno m-klos dekoratyvinės tapybos skyrių), specializacija monumentalios tapybos Lietuvos istorijos tema 1937 11–1939 pas prof. Karlo Siviero, ŠM. s-kas nuo 1937 09 01 (*b. 211, l. 13, 25*).
2. Jackevičiūtė (Petraitienė), Irena (g. 1898 06 16, Joniškis, 1915 baigė Vindavos gimn., 1917 – Petrapilio meno m-klos 4 klases, nuo 1919 09 Joniškio vid. m-kloje dėstė matematiką, piešimą, dailyraštį), tapybą pas prof. Umberto Coromaldi ir prof. Bataglia 1921 08–1925. 1925–1926 09 01 savarankiškai Romos muziejuose studijavo senovės dailės kūrinius ir darė jų kopijas. 1929 11 25 gavo tos m-klos baigimo diplomą, ŠM s-kė 1920 12 18–1926 09 01 = 12 250 Lt. Nuo 1926 09 – Raseinių gimn. paišybos, dailyraščio, rankdarbių, aritmetikos mokytoja, nuo 1928 07 01 – Kauno „Aušros" mergaičių gimn. mokytoja, su savo darbais dalyvavo dailės parodose (*b. 340, l. 40–42*).
3. Kiaulėnas, Petras, tapyba 1934–1937, nuo 1934 09 01 – ŠM s-kas, nuo 1938 10 01 – VRM s-kas. 1936 m. gavo studijoms vienkartinę 500 Lt paskolą, 1938–1942 Paryžiuje studijavo architektūrą, gyveno JAV (*f. 391, ap. 4, b. 110, l. 19–20*).
4. Petravičius, Viktoras, tapyba 1939, studijoms gavo 1 500 Lt paskolos (*b. 1114, l. 35–37*).

Lietuvos studentai medikai

R. Universita in Bologna

Karališkasis Bolonijos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Bloch, *Šeinė*, 1933–1937 daktaro laipsniu, 1938 išlaikė Genujoje valstybinius egzaminus, 8 mėn. dirbo Bolonijos univ. Vidaus ligų klinikoje, nuo 1940 Lietuvoje (*b. 328, l. 17*).
2. Fakteras, Movšos Geršonas (g. 1914 08 20, Skuodas, 1931 baigė Raseinių žydų gimn.), 1932–1938 daktaro laipsniu, nuo 1939 – Lietuvoje (*b. 242, l. 7*).
3. lgdalskis, Gilelis (g. 1913 05 13, Šakiai, 1931 baigė Marijampolės žydų gimn., VDU studijavo biologiją), 1932–1938 daktaro laipsniu (be disertacijos), nuo 1938 – Lietuvos karo aviacijos gydytojas (*b. 333, l. 9*).
4. Naftalis, Simecas, 1936–1938 daktaro laipsniu.
5. Rabinas, Borisas (g. 1915 06 66, Vilnius, 1932 baigė Kauno gimn., VDU studijavo biologiją), baigė 1939 daktaro laipsniu (*b. 756, l. 11*).
6. Richmanas, Dovydas Folkas, 1934–1938, Pavijos univ. 1939 išlaikė valstybinius egzaminus.
7. *Šapira*, Jokūbas (g. 1914 05 20, Vilnius, 1931 baigė Kauno žydų realinę gimn.), 1933–1938 07 20 daktaro laipsniu, Kauno ligoninės gyd. (*b. 913, l. 6*).
8. *Šterlingas*, Mauša, 1934–1938 07 18 daktaro laipsniu.
9. Voščinas, Boruchas (g. 1914 12 16, Kaunas), 1932–1938 daktaro laipsniu, stažavosi Bolonijos „Motinos globos" ir „Ospedale Maggiore" įstaigose (*b. 1064, l. 12*).

Genujos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Lichtensteinas, Majeris Michelis (g. 1912 10 13, Raseiniai, 1930 baigė Panevėžio žydų gimn., VDU studijavo biologiją), medicina 1931–1936 daktaro laipsniu, išlaikė valst. egzaminus prie Neapolio univ., nuo 1937 01 dirbo Mažeikiuose (*b. 537, l. 10*).

Universita di Modena

Modenos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Judelevičius, Efroimas Beras (g. 1895 10 13, Švėkšna, 1923 baigė eksternu Kauno žydų realinę gimn., studijavo Kaune univ. Hum. m. ir Medicinos fak.), baigė 1930 07 08 daktaro laipsniu, nuo 1931 specializavosi Milano univ. pas prof. Antonio Riva (plaučių ir širdies ligos), nuo 1933 – Lietuvoje (*b. 385, l. 8, 12*).

Palermos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Tades, Miriam (g. 1911 07 10, Panevėžys, 1928 studijavo Prahos vok. univ. mediciną), medicina 1933–1935 daktaro laipsniu, 1936 stažavosi Cagliari (Sardinija) poliklinikoje, vėliau – Cagliari univ. Patologijos inst. asistentas, čia parašė mokslinį darbą „Sur Polmone Addominale. Est natto dal fascicolo IV-Dicembre-1937. Archivo dello Instituto Biochemico Italiano" (28 p.) (*b. 977, l. 13*).
2. Reifavičius, Natanas, 1932.

Pavijos universitetas, Medicinos fakultetas

1. Levinas, Maksimas (g. 1911 03 21, Berlynas), 1933–1936 daktaro laipsniu. 1936–1937 stažavosi Vienos poliklinikoje pas prof. Hermaną Marschilą ausų, nosies ir gerklės klinikoje, Parmos (Italija) univ. 1937 01 išlaikė Italijos valstybinius egzaminus, suteikiančius teisę verstis medicinine praktika Italijoje, nuo 1937 08 – VDU doc., J. Zubkaus asistentas (*b. 531, l. 13*).
2. Veicšteinas, Lipe, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 16, l. 237*).

Universita di Pisa, Medicinos fakultetas

1. Aremanas, Mortchelis (g. 1914 02 01, Marijampolė, ten pat baigė gimn.), medicina 1933–1938 07 daktaro laipsniu (*b. 28, l. 10*).
2. Bloch, Šeinė (g. 1914 09 02, Mažeikiai), 1931/32, persikėlė į Bolonijos univ. (*b. 328, l. 17*).
3. Bukancas, Berelis, 1932.
4. Chveidanskis, Eljašas (g. 1905 04 14, Plateliai), 1936–1939, nuo 1939 – Panevėžio žydų ligoninės gydytojas (*b. 166, l. 12*).
5. Gerberavičius, Izachmel, 1932.
6. Grodzenskis, Emanuelis (g. 1915 07 03, Varėna, 1932 baigė Marijampolės žydų gimn., studijavo VDU Matematikos-gamtos fak.), 1933–1938 daktaro laipsniu, nuo 1938 – Lietuvos karo ligoninės gydytojas (*b. 314, l. 10*).
7. Gruzdas, Jokūbas (g. 1912 01 15, Kaunas, 1929 baigė Kauno žydų gimn., studijavo Berno (Šveicarija) univ.), 1934–1937 11 daktaro laipsniu, nuo 1939 dirbo Lietuvoje (*b. 316, l. 10*).
8. Kapuleris, Moisėjus, baigė 1937 (*ap. 8, b. 327*).
9. Lichtenšteinas, Mejeris Michelis, 1932.
10. Naftalis, Simecas (g. 1911 05 31, Kaunas, 1932 baigė Kauno žydų gimn. ir iki 1935 studijavo VDU mediciną), 1935–1936, persikėlė į Bolonijos univ. (*b. 679, l. 11, 13*).
11. Richmanas, Dovydas Folkas (g. 1907 03 29, Kaunas, 1930 baigė Virbalio žydų gimn.), 1932–1934, persikėlė į Bolonijos univ. (*b. 779, l. 12*).
12. Šeinbergas, Matafia, baigė 1931 11 03.
13. Šterlingas, Mauša (g. 1907 07 24, Baisogala), 1932–1934, persikėlė į Bolonijos univ. (*b. 942, l. 9*).

R. Instituto superiore di Medicina veterinaria di Piza

Karališkasis veterinarinės medicinos institutas Pizoje

1. Bravermanas, Aizikas (g. 1907 12 15, Marijampolė, 1927 baigė Marijampolės gimn.), 1936–1940 daktaro laipsniu be disertacijos (*b. 122, l. 7*).
2. Kapuleris, Moisėjus (g. 1904 10 10, Linkuva, 1928 baigė Tulūzos Žemės ūkio inst., agronomijos stažą atliko Versalio daržininkystės ir sodininkystės m-kloje), veterinariją baigė 1935 11 06 daktaro laipsniu (be disertacijos), 6 mėn. stažavosi Pizos skerdyklose, nuo 1936 – Lietuvoje (*b. 428, l. 8*).
3. Mačiulis, Petras (g. Vilkijoje), nuo Lietuvos valstybės atsikūrimo iki 1921 11 01 dirbo Lietuvos atstovybėje Italijoje, 1922 studijavo teisę Romos univ., iki 1931 – veterinariją Prancūzijos Tulūzos veterinarijos m-kloje, čia jam dėl studijų pažangos stokos nutraukta stipendija), 1933–1934 (*b. 568, l. 2, 22, 36*).
4. Počtivas, Calelis (g. 1909, Butrimonys), 1936–1939 baigė daktaro laipsniu, nuo 1940 vasario – Lietuvos vet. akad. Chirurgijos katedros asistentas, prieš tai 1934–1936 m. studijavo Tulūzos vet. m-kloje (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 136*).
5. Šiliaskis, Samuilas (g. 1897 12 13), 1922–1925 studijavo teisę Lietuvos univ. ir 1930 gavo teisės diplomą), 1937–1939 dirbo Lietuvoje (*b. 922, l. 6*).

Lietuviai jūrininkai Italijoje

Instituto technico nautico (Neapoli)

Neapolio jūreivystės institutas

1. Jovaiša, Antanas (g. 1917 08 16, Liepkalnė, Telšių apskr., 1936 m. baigė Telšių vid. m-klą, 1935 m. – Nidos sklandymo m-klą), šturmanų klasė 1938 11 17–1940. SM s-kas nuo 1938 04 (*b. 380, l. 3, 5, 8*).
2. Juchnevičius, Vladas (Radviliškis), denio vadovybė 1938 12 14–1940, SM s-kas (*b. 384, l. 1, 4*).
3. Juodis, Kazys (g. 1912 04 12, Venspilis, 1928–1930 m. mokėsi Turino saleziečių elektrotechnikos institute, nuo 1935 m. dirbo Klaipėdoje „Lietuvos eksporto“ valdyboje), laivų mechanika, 1937 09–? SM s-kas nuo 1937 01 01 (*b. 390, l. 7*).
4. Kriščiūnas, Eduardas (g. 1917 10 13, 1936 m. baigė Panevėžio berniukų gimn. penkias klases), jūreivystė 1938 m., SM s-kas nuo 1938 04 15 (*b. 482, l. 2, 8*).
5. Mažeika, Povilas (g. 1915 01 09, Vainutas, Tauragės apskr., 1935 m. baigė Tauragės mokytojų semją), denio vadovybė 1937 m., SM s-kas nuo 1937 01 01 (*b. 605, l. 1, 7*).
6. Nūtautas, Vladas (g. 1913 02 20, Piliukų vnk., Kelmės vls., baigė Kražių gimn. keturias klases), laivų mechanika 1937. Plaukiojimo stažą atliko Italijos prekybos laive „Giulia“, SM s-kas nuo 1937 01 01 (*b. 681, l. 3, 11*).
7. Runča, Stasys (g. 1920 12 11, Būdos vnk., Griškabūdžio vlsč., 1936 baigė Alytaus gimn. ir Lietuvos buriuotųjų sąjungos buriavimo mokyklą Klaipėdoje), denio vadovybė 1937–1940 m., tolimojo plaukiojimo stažą atliko 1938–1939 Italijos laive „Atlanta“, SM s-kas 1937 01–1940 02 (*b. 811, l. 12*).
8. Slapšys, Mykolas (g. 1916 03 29, Pazdujos k., Antazavės vls., Zarasų apskr., 1936 m. baigė Zarasų gimn.), denio vadovybė 1937–1940, SM s-kas 1938 04 15–1940 (*b. 848, l. 6*).
9. Stačinskas, Bronius (g. 1915 10 28, Petrapilis), denio vadovybė 1938–1940 m., SM s-kas 1938 04 15–1940 (*b. 869, l. 1*).
10. Svetikas, Vytautas (g. 1912 08 19, Ryga), laivų mechanika 1938–1939 m., plaukiojimo stažą atliko 1938 m. Italijos prekybos laive „Giulia“ maršrutu Genuja–Šiaurės Amerika, SM s-kas nuo 1937 01 01, stipendija nutraukta nuo 1939 11 05 dėl nepakankamos studijų pažangos (*b. 903, l. 8, 13*).
11. Šurkus, Vladas (g. 1910 06 17, Latvija), denio vadovybė 1937–1940 m., SM s-kas 1937 01 01–1940, stipendijos gavo 10 200 Lt., plaukiojimo stažą atliko kelionėje į Šiaurės Ameriką (*b. 952, l. 5*).

R. Accademia Navale Livorno

Karališkoji Livorno jūrų akademija

1. Kuizinas, Vytautas (g. 1908 10 15, Užventis, 1927 baigė Kauno „Aušros“ gimn.), jūrų karo mokslas 1928–1931, mokomąją praktiką atliko 1932 01–1933 10 Italijos karo laivuose artilerijos, torpedų ir elektrotechnikos srityse, 1933–1934 baigė Aukštuosius kursus prie tos akademijos, KAM s-kas, nuo 1934 Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ jūrų leitenantas (*b. 496, l. 13*).
2. Labanauskas, Povilas (g. 1908 03 25, Nemakščiai, Raseinių vls., 1927 baigė Kauno gimn., studijavo VDU Teisės fak.), jūrų karo mokslas 1928–1931. Plaukiojimo stažą atliko Italijos karo laivuose „Cristophoro Colombo“ (1928) ir kreiseryje „Francesco Ferruccio“ plaukiojant į Š. Afriką, Palestiną, Graikiją, Jugoslaviją... (1929–1930), 1932 stažavosi kreiseriuose „Antoniotto Usodimare“, „Trento“, povandeniniuose laivuose „Vettor“, „Pisani“, „Gipven Bausan“ ir kituose. 1933–1934 baigė Aukštuosius kursus prie tos akademijos. KAM s-kas, nuo 1935 Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ artilerijos karininkas (*b. 509, l. 14*).

R. Instituto Nautico Christophoro Colombo in Camogli (Genova)

Karališkoji Kristupo Kolumbo jūreivystės mokykla (Genuja)

1. Kaminskas, Juozas (g. 1906–1940, Užventis, 1927 baigė Kauno „Aušros“ gimn., mokėsi Kauno aukštesnėje technikos m-kloje (1923–1925), 1925–1929 plaukiojo vokiečių gariniame laive), jūreivystė, jūrų karo mokslas 1928–1931, mokomąją praktiką atliko 1932 01–1933 10 Italijos karo laivuose artilerijos, torpedų ir elektrotechnikos srityse, 1933–1934 baigė Aukštuosius kursus prie tos akademijos, KAM s-kas, nuo 1934 Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ jūrų leitenantas. SM s-kas nuo 1929 01 01*)*, 1937–1940 Lietuvos garlaivių „Maistas“, „Šiauliai“, „Marijampolė“ kapitonas, vienas iš žurnalo *Jūra* steigėjų (*b. 420, l. 3, 15, 38, 40; b. 496, l. 13; https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozas_Kaminskas_(1906)*).

R. Scuola di Ingegneria Na vale di Genova

Karališkoji Genujos laivų statybos mokykla

1. Puida Algirdas, jūreivystė 1928–1930, SM s-kas 1929 01 01–1931 09 01, nepadarius pažangos stipendija sustabdyta, studijas tęsė Torino *Scuola di lngegneria di Torino* (*b. 746, l. 1, 2*).

Lietuviai Italijos karo mokyklose

Academia Militare di Artiglieria e Genio Torino

Torino Generalinio štabo akademija

1. Ambraziejus, Kazys, kpt. 1929 07 24–1933 09 04.
2. Bremelis, Antanas, kpt., 1929 04 01–1932 09 01.
3. Gustaitis, Leonas, mjr., 1929 04 01–1932 07 22.

Torino karo akademija

1. Lesauskas, Pranas (artilerijos kapitonas), 1928–1929.

Scuola di Guerra

Italijos aukštoji karo mokykla

1. Mačiokas, Mykolas (Mikas), kpt., 1928 08 01–1930 01 15.

Scuola di Applicazione di Pinerplo

Kavalerijos karininkų mokykla

1. Ugianskis, Juozas, kpt., 1929 09 01–1931 06 01, lankė ir Italijos karininkų jojimo m-klą (Tor di Quinto) 1931 06 01–1934 06 01.

Stažuotės Italijos oro laivyne

1. Gabolis, Jeronimas, kpt., 6 mėn. stažuotė 1931.
2. Reimontas, Viktoras, mjr., lankė Italijos aukštuosius karo aviacijos kursus ir stažavosi Italijos aviacijos daliniuose 1930 10 01–1931 04 01.

Šaltinis: Žigaras, F. Min. veik., p. 222–324.

Italija, mokykla nenurodyta

1. Avietinaitė (Gustainiene), Izabelė, muzika, vokalas ir repertuaro studija pas pedagogą Bianca ir operos dirigeną Santarell (Roma) 1925–1926 (*I. Avietinaitės-Gustainienės atsiminimai, autoriaus užrašyti 1988 03 30*).
2. Babickas, Petras (rašytojas), 1937, studijoms gavo 1 500 Lt paskolos (*b. 1106, l. 25–28*).
3. Kalvaitytė-Morkūnienė, Elena, 1938, studijoms gavo 1000 Lt paskolos (*b. 1107, l. 33–35*).
4. Kviesulaitis, Juozas, staliorystė ir bendrasis lavinimas prieš 1938 (4 m.), po to staliorystės mokėsi Liuksemburge, nuo 1938 – Ukmergės amatų m-klos inspektorius (*f. 391, ap. 5, b. 490, l. 127*).
5. Lukošius, Petras, taikomasis menas 1935–1940, ŠM s-kas 1935 09 01–1940 09 01 (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 204*).

3.6 Lietuvos studentai Čekoslovakijoje

Praha

Prahos vokiečių universitetas

1. Altmanas, Elias.
2. Elpernas, Chaimas-Šmuelis (g. 1897 12 15, Prienai, 1916 baigė Kauno prekybos m-klą), medicina 1923–1929 04 13 daktaro laipsniu (be disertacijos), nuo 1930 dirbo Lietuvoje.
3. Goniondskis, Salis (g. 1894 12 29, Marijampolė, 1913 baigė Marijampolės gimn. sidabro medaliu, 1918–1922 studijavo mediciną Kijevo univ.), medicina 1924–1930 01 daktaro laipsniu, nuo 1930 04 – felčeris Miroslave (Alytaus r.).
4. Kairauskas, Moisiejus (g. 1907 01 05, 1924 baigė Šiaulių žydų gimn.), medicina 1924 09 01–1930 05 09 daktaro laipsniu su teise verstis medicinos praktika Čekoslovakijoje, grįžęs lankė VDU medicinos fak.
5. Marijampolski, Sara, 1923.
6. Markovičius, Dimitrijus (g. 1911 09 13, Petrapilis, 1924–1929 baigė Kauno rusų gimn., 1929–1930 studijavo sanskritą VDU), sanskritas pas prof. Moritz Winternitz 1931, 1931/32, 1932, 1932/33, 1933, studijas tęsė Madrido univ., ŠM s-kas 1933 01–1934 04.
7. Peisachovičius, Vulfas (g. 1902 07 28, Šiauliai, 1922 baigė Kauno žydų gimn.), medicina 1923–1930, grįžęs lankė VDU Medicinos fak.
8. Rutšteinas, Ovsėjus (g. 1904 05 10, Liudvinavas, Marijampolės apskr., 1922–1924 studijavo Karaliaučiaus univ. Fizikos-matematikos skyriuje), fizika, matematika 1924–1927 daktaro laipsniu, 1928–1929 Jurbarko žydų gimn. fizikos, matematikos mokytojas.

9. Todes, Miriam (g. 1911 07 10, Panevėžys), medicina 1928–1933, studijas tęsė Palermos univ.
10. Trockis, Jokūbas (g. 1899 01 02, Vilniaus), medicina 1925–1930.

Šaltinis: Užsienyje aukštąjį mokslą baigusių Lietuvos piliečių diplomų tvirtinimo bylos. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 232, l. 12, b. 287, l. 10, 14; b. 406, l. 11; b. 588, l. 1, 3, 16, 20, 23; b. 707, l. 12; b. 815, l. 6, 11; b. 977, l. 1, 28; b. 985, l. 14; S. Altmanui ir S. Marijampolskiui išduoti pažymėjimai vizai gauti 1923. – f. 931, ap. 4, b. 16, l. 93, 205.

Prahos Karolio IV universitetas (čekų)

1. Abraitis, Blažiejus, VDU Medicinos fak. asistentas, specializacija histologinės metodikos srityje pas prof. Studničką 1936 01–1937, baigė daktaro laipsniu 1938.
2. Armanovičaitė, Elena, 1932.
3. Benjaminovičius, Sch., 1932.
4. Šapoka, Adolfas (g. 1906 02 13, Grybelių k., Utenos vls., 1925 baigė Panevėžio gimn., 1929 – VDU), istorijos tiriamasis darbas 1930–1932, Čekoslovakijos vyriausybės s-kas.
5. Vindzbergas, Volfas (g. 1904 08 24, Liudvinavas, 1912 baigė Marijampolės gimn.), medicina ?–1930 11 08 daktaro laipsniu.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1924, l. 319; b. 1394, l. 126, 131–132; ap. 9, b. 1117, l. 1–2; b. 1048, l. 19.

Prahos universitetas, nenurodyta čekų ar vokiečių

1. Ašeras, Pinkus.
2. Blochas, Aronas, 1923.
3. Davnoravičius, Antanas, medicina, 1928.
4. Gintautas, Jonas, 1923.
5. Gordonas, Juozas Margolis, medicina 1923.
6. Laučkas, Večeslavas, 1922.
7. Kidolytė, Zuzana, 1923.
8. Klibanskis, Aronas, medicina, 1923.
9. Kottleris, Jakobas, medicina 1925–28.
10. Marcinkevičiūtė, Ona, 1923.
11. Perkas, Šmerelis, 1932.
12. Sak, Aleksėjus, 1922.
13. Strumila, Kazimieras, teisė, 1922.
14. Zabiela, Vladislovas, 1923.
15. Zalsbergaitė, Lėja, 1923.

Šaltinis: Pažymėjimai, išduoti užsienyje studijuojantiems užsienio vizai gauti. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 16, l. 180, 242, 255, 274, 319, 365, 371, 583; b. 17, l. 365, 425.

Statni graficka školqa v Pradze

Prahos valstybinė grafikos mokykla

1. Lomsargis, Tadas (g. 1905 08, Varniškiai, Švėkšnos vls., Tauragės apskr., 1927–1930 lankė Kauno meno m-klą), meninė knygrišyba 1934 03 01–1938 06 21. Mokyklą baigė su pažymiu „ypatingai gerai“, ŠM s-kas 1934 09 01–1938 09 01 = 17 400 Lt. Jo meniškai įrištas knygas ši mokykla eksponavo Čekoslovakijos paviljone Paryžiaus parodoje, už kompoziciją ir atlikimo techniką ne kartą apdovanotas tos mokyklos premijomis ir garbės raštais.
2. Rūta, Stasys (g. 1894 05 12, Lujanų k., Nemunėlio Radviliškio vls., 1917–1918 lankė Voroneže Lietuvių mokytojų inst.), odos dirbinių grafika 1930 12 01–1933, ŠM s-kas 1930 11 01–1933 09 01 = 13 200 Lt.
3. Švelnys, Gediminas (g. 1909 08 21, Suvalkai), odos dekoravimas, fotografija ir knygrišyba 1931/32, 1932/33, baigė 1934 06 23, ŠM s-kas 1931 09 15–1935 08.

Šaltinis: Lietuvos valstybės stipendininkų užsienyje registracijos bylos: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 552, l. 12, 21; b. 817, l. 1, 30; b. 957, l. 1, 43.

Deutsche Akademie für Musik (Praha)

Prahos vokiečių muzikos akademija

1. Juodelis, Kazys (g. 1911 09 10, Aukštadvaris, Trakų r., 1928 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1937 – Kauno konservatorijos smuiko klasę), smuiko specializacija pas prof. Villy Schweydą 1937–1940, ŠM s-kas nuo 1937 11 01.
2. Kormanaitė, Dveira, 1932.

Statni konzervator hudby v Praze

Prahos valstybinė konservatorija

1. Aleksandravičius, Zigmas (g. 1911 01 01, Girdžiai, Jurbarko vls., 1936 baigė Kauno konservatorijos vargonų klasę, specializavosi Romoje ir Paryžiuje), kompozicija ir dirigavimas 1938–1939 06 24, ŠM s-kas.
2. Banaitis, Kazys (g. 1896 03 05, Vaitiekupių k., Sintautų vls., 1915 baigė Jaroslavlio gimn.), muzikinė kompozicija 1921, studijas tęsė Leipcigo konservatorijoje.
3. Kruklys, Petras (g. 1900 10, Smilgių vls., Panevėžio apskr.), muzika 1923–1926, ŠM s-kas 1923 11 15–1926 01 01 = 7 375 Lt.
4. Marijošius, Vytautas (g. 1911 06 10, Panevėžys, 1925 09 01–1928 06 01 mokėsi Klaipėdos muzikos m-kloje Orkestravimo skyriuje, nuo 1928 08 01 Valstybės teatro akompaniatorius ir dirigentas), dirigavimas 1936 09 15–1938 08 01, ŠM s-kas 1935 09 01–1938 08 01 = 12 800 Lt ir 1 500 Lt paskolos. Prieš tai (1933) specializavosi pas Čekoslovakijos Filharmonijos vyr. dirigentą ir direktorių prof. Vaclovą Talichą.
5. Staškevičiūtė, Aleksandra, Valstybės operos teatro solistė (sopranas), vokalo specializacija pas prof. D. Branbergerovą 1929–1930, ŠM s-kė 1928 10 01–1929 07 01 ir 1930 01 01–1930 01 01 = 7 050 Lt.
6. Strazdaitė, Elena (g. 1910 10 16, Odesa, 1920–1922 mokėsi Kauno muzikos m-kloje, 1922–1924 Berlyno konservatorijoje), specializacija smuiko klasėje 1924–1928. ŠM s-kė nuo 1925 01 01.
7. Vaičiūnas, Antanas (chorvedys, dirigentas), dirigavimas ir chorvedyba 1930–1931 pas prof. Pavelą Dedačeką, 1 200 Lt paskola (1930 12 06) ir 1 500 Lt (1931 04 01).

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 9, l. 32; b. 75, l. 23–24; b. 487, l. 33; b. 584, l. 5, 12, 29; b. 883, l. 15; b. 896, l. 31; ap. 4, b. 1394, l. 373, 383; b. 1909, l. 87–88.

Husova čeckoslovenska Evangelicka fakulta bohoslovenska v Praze

Čekoslovakijos Huso vardo Teologijos fakultetas Prahoje

8. Frankas, Mykolas (g. 1914 04 10, Maskva, 1932 baigė Biržų gimn., 1933–1936 studijavo VDU Evang. teologijos fak.), evang. teologija, filosofija 1936 11–1939 06 07, ŠM s-kas (*b. 251, l. 3, 19, 38, 47; ap. 4, b. 1753, l. 145*).

Českе vysoke učeni technicke v Praze

Prahos čekų aukštoji technikos mokykla

1. Bakutis, Vytautas (g. 1904, Kurganas, Sibiras, 1926 baigė Dotnuvos ž. ū. technikumą), miškininkystė 1927/28, 1929/30, 1930/31, baigė 1932 06 25, ŽŪM s-kas 1929 05 01–1932 09 01 = 15 000 Lt ir 330 Lt paskolos (1931 06 08), nuo 1933 – Mažeikių miško urėdo pavaduotojas.
2. Borisevičius, Vladas, miškininkystė 1923–1925 (tuo pačiu metu minimas ir Brno ž. ū. m-kloje).
3. Borkauskas Edvardas, 1932.
4. Brzozauskas, Antanas, elektrotechnika 1923, 1928.
5. Ciemnolonskis, Andriejus, 1932.

6. Ciemnolonskis, Česlovas.
7. Gaižauskas, Kostas 1922–1923.
8. Ginzburgas, Girša, 1923.
9. Goldšteinas, Giršas.
10. Franckevičkius, Juozas, 1928.
11. Freidmanas, Izraelis, 1932.
12. Liutkevičius, Leonas, 1928.
13. Kadys, Jonas (g. 1901 08 27, Ibitonių k., Surviliškio vls.), kultūrtechnika 1924/25, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928, 1929.
14. Končius, Algirdas (g. 1915, Peterburgas, 1933 baigė Kauno „Aušros" gimn., 1935 – Alytaus aukštesnę miškų m-klą), miškininkystė 1935/36, 1936, 1936/37, 1937, 1937/38, 1938, 1938/39, 1939, ŽŪM s-kas nuo 1937 03 01, 1937 lankė anglų k. kursus Londono „Wilson College".
15. Ludkevičius, Leonas, 1928.
16. Mačys, Eduardas (g. 1910 08 10, Lubnų mst., Poltavos gub.), mechanika 1932 10 14–1938 12 16.
17. Marksonas, Mordchelis, 1923–1928.
18. Matijošaitis, Nikodemas (g. 1904 08 26, Narkūnų k. Gelgaudiškio vls.), miškininkystė 1927/28, 1928, studijas tęsė Vienoje.
19. Nunas, Abraomas, 1923.
20. Oržechovskis, Andrius, 1932.
21. Perkauskas, Genrikas, 1923, 1928/29, 1929/30, 193/31, ŽŪM s-kas 1928 03 01–1932 08 01.
22. Pikužas, Jonas (Šiauliai), miškininkystė 1927.
23. Romer, Edv. Roch, 1932.
24. Skučas, Andrius (g. 1902 03 27, Veiverių vls., Marijampolės apskr.), miškininkystė 1927–1933, ŽŪM s-kas 1929 05 01–1931 10 01.
25. Slavinskas, Julijonas (g. 1899 02 16, Bružų k., Smilgių vls., Panevėžio apskr.), chemija, technika 1923–1928.
26. Stapulionis, Karolis, 1928.
27. Vabalavičius, Stasys (g. 1901 08 03, Vaškonių k., Raudondvario vls.), hidrotechnika ir kultūrtechnika 1932–1936.
28. Vaitkevičius, Henrikas (g. 1901 02 12, Rukšių plv., Panemunėlio vls.), Technikos-statybos skyrius 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34.
29. Vaitkevičius, Romualdas (g. 1898 02 13, Bukšių k., Panemunėlio vls., Rokiškio apskr.), hidrotechnika 1923–1929, ŽŪM s-kas 1923 01–1924 05 01 ir 1925 02–1927 = 16 140 Lt.
30. Varnas, Antanas (g. 1908 04 03, Peterburgas), architektūra 1928/29, 1929/30, 1930/31, studijas tęsė Prahos vokiečių technikos m-kloje, baigė 1936.
31. Vilkelis-Čuras, Marijonas (g. 1904 01 01, Bučionių k., Žaslų vls., Trakų apskr.), hidro- ir kultūrtechnika 1927–1934 05 31.

Die deutsche technische Hochschule in Prag

Prahos vokiečių aukštoji technikos mokykla

1. Barauskas, Alfonsas (g. 1899 07 16, Narteikiai, Pandėlio vls., 1925 baigė Kauno technikos m-klą), geležinkelių organizavimas 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30, 1930/31, ŠM s-kas, 1925 10 06–1928, nuo 1931 – Plentų ir vandens kelių valdybos referentas.
2. Janulionis, Adolfas (g. 1903 11 08), statybos inžinerija, vandens ūkis ir kultūrtechnika 1927–1933 06 16. Žemės ūkio banko s-kas 1927 09–1928 02 = 2 100 Lt, Lietuvos banko s-kas 1928 03–1929 01, ŽŪM s-kas 1928 03 01–1933 06 01, nuo 1933 – Kėdainių kultūrtechnikos m-klos mokytojas.
3. Gincburgas, Gurša-Chackelis (g. 1905 02 22, Virbalis, 1923 baigė Virbalio žydų gimn.), chemija ir ž. ū. 1923–1927.
4. Kauneckas, Raimundas (Kivyliai), hidro- ir kultūrtechnika 1929–1932, 1936–1937, studijų nebaigė.

5. Kopylovas, Vsevoldas (g. 1902, Ryga, 1925 baigė Kauno technikos m-klą, 1925–1927 studijavo VDU), architektūra 1927–1934 03 14.
6. Lacitis, Jurgis (g. 1895 04 01, Pilėnai, Klaipėdos r.), susisiekimo technika ir konstravimas 1930–1935, SM s-kas 1930 01–1934 08 = 23 750 Lt.
7. Liubeckaitė, Adelė, 1932.
8. Mačys, Vladas (g. 1912 11 30, Poltavos gub.), architektūra ir požeminė statyba 1932–1938 12 17.
9. Malkelis, Aronas Simonas, 1932.
10. Malko, Andrius (g. 1910 06 15, Peterburgas), statybos inžinerija 1928/29, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36, baigė 1937 06.
11. Marksonas, Mordchelis, 1932.
12. Monkevičius, Jurgis (g. 1902 04 10, Mazgalių k., Josvainių vls., Kėdainių apskr.), kultūrtechnika 1927–1933 06 16, ŽŪM s-kas 1930 11 01–1933 06.
13. Riazanskis, Chaimas (g. 1904 05 03, Šiauliai), chemija 1923–1927.
14. Rušteinas, Izraelas.
15. Stirbys, Stasys (g. 1905 01 27, Tauragė), mašinų statyba, 1935–1937 04 10, nuo 1937 dirbo „Lietūkyje".
16. Stulpinskis, Steponas (g. 1908 04 19, Peterburgas), architektūra 1928–1933, Šiaulių mst. savivaldybės s-kas nuo 1933 01 01, nuo 1933 11 01 – Telšių mst. inžinierius.
17. Šochtas, M., 1922.
18. Štolis, Jonas (g. 1899 10 29, Meškučių k. Marijampolės vls.), Hidrotechnikos ir kultūrtechnikos skyriuje 1929 11–1938 06 14

Prahos aukštoji technikos mokykla, nenurodyta čekų ar vokiečių

1. Bubėnaitė, Jadvyga, 1923, ŽŪM s-kė 1925 01 01–1927 05 01 = 9 500 Lt.
2. Dementjevas, Mykolas, 1932.
3. Hellermanas, Leonas, 1923.
4. Ivienskis, M., 1923.
5. Landsbergas, Vytautas, 1922.
6. Paškauskas Genrikas, 1924/25.
7. Ropas, Ventas, 1923.
8. Širokas, Nikalojus, 1924.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 17, l. 358, 391; b. 16, l. 331, 417, 419, 568, 617, 636; b. 1758, l. 197.

Mestska odborna *škola* pro *ženska* povolani v Praze

Prahos miesto specialioji moterų pašaukimo mokykla

1. Staliorаitytė, Anelė (g. 1916 02 18, Girnupių k., Kazlų vls., Marijampolės apskr.), siuvimo aranžavimas 1938 07 15–1940, ŠM s-kė 1938 09 01–1939 (*b. 872, l. 7–8, 10, 12).*

Vysoka škola obchodni

Prahos prekybos mokykla

1. Frankevičius, Juozas (Užpaliai, 1916 baigė Panevėžio realinę gimn.), prekyba 1926–1931. ŠM s-kas 1926 02 01–1931 01 01, nuo 1932 prašėsi skiriamas Zarasų aukštesnės prekybos m-klos mokytoju.
2. Fridmanas, Izraelis, 1928.
3. Navikas, Vytautas, FM s-kas nuo 1926 01 01.
4. Stapulionis, Karolis (g. 1904, Joniškio vls.), pramonės skyrius 1926–1929, studijavo savo lėšomis.
5. Šušys, Leonas, 1928, persikėlė į Brno čekų aukšt. technikos m-klą.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1389, l. 101–102, b. 250, l. 1–2; b. 1384, l. 101–102; ap. 4, b. 1758, l. 264).

Prahos rusų juridinė mokykla

1. Sokolovas, Aleksandras, 1923 (*f. 391, ap. 4, b. 17, l. 435*).

Prahos kino studija

1. Žilys, Alfonsas (g. 1902 11 07, Garliava, 1926–1930 baigė Valstybės teatro vaidybos studiją, reporteriu dirbo laikraščiuose: *Lietuvos aidas*, *Karys*, *Dienos naujienos*, *Sekmadienis*, nuo 1932 – Lietuvos kino studijos kronikų rengėjas), kinematografinės technikos specializacija 1936 (3 mėn.), studijoms gavo iš ŠM paskolos 1 500 Lt (*f. 391, ap. 4, b. 875, l. 172–173*).

Prahos fizinio lavinimo kursai

1. Paura, Martynas, vyr. Lt, 1923 12–1924 05.

Collegio Benesovensis (Praha)

Speciali Benešo vardo teologijos kolegija

1. Aranauskas, Juozas (g. 1916), filosofija, 1939.
2. Barzda, Stanislovas (g. 1914), filosofija, 1939.
3. Krasauskas, Juozas (g. 1916), filosofija, 1939.

Pastaba: ją lankė Lietuvos vienuoliai pranciškonai.

Vysoka *škola* valečna v Praze

Prahos generalinio štabo akademija

1. Andriušaitis, Aleksandras (Aleksas), vyr. ltn., 1928 09 10–1930 09 15.
2. Bačkus, Juozas, mjr. 1930 10 18–1932 09 03.
3. Dulksnys, Konstantinas, kpt. (g. 1901 01 11, Naiviai, Kupiškio vls.), 1929 04–1931 08, 1929 04 30–1931 08 05.
4. Gaušas, Antanas (g. 1901 12 24, Odesa), mjr., 1931 03 10–1933 07 12.
5. Giedraitis, Balys, pulk. leit.
6. Jackus, Jonas, plk. ltn. (g. 1894 04 23, Anykščių r.), 1926 09 01–1928 08 03 su pagyrimu.
7. Jankauskas, Juozas, karo lakūnas, mjr. specializacija, 1935 05 21–1937 11 09, apdovanotas Čekoslovakijos „Baltojo Liūto“ 4-to laipsnio ordinu.
8. Karvelis, Vladas, kpt., 1927 10 01–1929 10 02.
9. Kibirkštis, Justinas, mjr., 1925 10 20–1927 09 20.
10. Kubiliūnas, Petras, plk., 1925 09 22–1927 07.
11. Narakas, Juozas, kpt., 1927 09 20–1929 11 06.
12. Oželis, Kazys, pulk. ltn.
13. Plechavičius, Povilas, mjr., 1924 10 01–1926 09 01.
14. Pundzevičius, Stasys (g. 1893 09 02, Laikišių vk., Skapiškio vls.), mjr., 1923 11 01–1925 10 01.
15. Reklaitis, Antanas Simonas, kpt., 1931 03 10–1933 07 12.
16. Sidabras, Antanas, kpt., 1930 03 18–1932 07 16.
17. Skorupskis, Vladas, plk. ltn. (g. 1895 09 29, Šniponys), 1924 10 01–1926 09 01, kartu ėjo ir Lietuvos karo atašė Čekoslovakijoje pareigas.
18. Stankaitis, Mečius, kpt., 1929 04 01–1931 08 05.
19. *Šova, Antanas (g. 1902 01 05,* Taujėnų parap., Anykščių r.), kpt., 1928 09 01–1930 10 01.
20. Zaskevičius, Stasys, plk. ltn., 1924 11 01–1926 09 01.
21. Žadeika, Vaclovas, mjr., 1926 10 01–1928 08 01.

Šaltinis: Žigaras, F. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema, II dalis (Vilnius, 2018), p. 222–324, https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/03/kvalifikacijos-kelimo-sistema-1919-1940_2-dalis.pdf; Lietuvos karininkai Čekoslovakijoje. – Lietuva, 1925, nr. 189; https://genocid.lt/Leidyba/13/jankausk.htm.

Vojenská intendanská škola v Ppraze

Prahos intendantūros akademija

1. Ancevičius-Andolis, Vacius, kpt., 1932 09 01–1934 07 04.
2. Butauskas, Vincas, mjr., 1926 10 01–1928 07 31.
3. Drazdauskas (Strazdūnas), Juozas, mjr., 1930 09 16–1932 09 30.
4. Griganavičius, Vaclovas, kpt. 1922 10 01–1924 10 07.
5. Grudzinskas, Vladas, karo valdininkas, 1926 05 27 suteiktas plk. ltn. laipsnis, 1922 10 01–1924 10 07.
6. Milaševičius, Otto, ltn., 1932 01 01–1934 08 01.
7. Navakas, Kazys, kpt., 1923 10 12–1925 09 01.
8. Ramanauskas, Kazys, mjr., 1929 01 15–1930 09 01.
9. Svilas, Balys, mjr., 1932–1935.
10. Sutkus, Jonas, 1923 10 16–1925 05 15. 1925 – atsargos diviz. generolas, 1939 – finansų ministras.
11. Šimkus, Aleksandras, mjr., 1931 12 31–1934 08 01.

Šaltinis: Žigaras, F. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema, II dalis (Vilniuus, 2018), p. 222–324, https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/03/kvalifikacijos-kelimo-sistema-1919-1940_2-dalis.pdf; Lietuvos ūkininkas, 1939, nr. 13, p. 3.

Praha, mokykla nenurodyta

1. Lukšaitė, Eleonora, dailininkė, lėlių gamyba 1937.

Lietuvos studentai Brno mokyklose

Vysoka *škola* technicke daktara Edvard Beneše v Brne

Aukštoji Brno dr. E. Benešo vardo technikos mokykla

1. Abramovičius, Giršas, 1925.
2. Aizikovičius, Aba (g. 1907 05 29, Marijampolė), 1926/27, 1927, 1927/28, 1928, persikėlė į Brno vokiečių aukšt. technikos m-klą.
3. Borkauskas, Edvardas (g. 1908 10 13, Tulos gub., 1927 baigė Panevėžio gimn.), vandens ūkis ir kultūrtechnika 1930–1936 12 18.
4. Dagys, Povilas, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 1934/35.
5. Deksnys, Jonas (g. 1904 12 02, Butėniškio vk., Juodupio vls., Rokiškio apskr.), geodezija 1925–1930 05 31, nuo 1932 06 15 – VDU Technikos fak. j. asistentas.
6. Fominas, Dimitrijus (g. 1914 07 20, Peterburgas, 1934 baigė Panevėžio gimn.), matavimų skyrius 1934/35, 1935/36, 1936/37, persikėlė į Brno vokiečių aukšt. technikos m-klą.
7. Fridmanas, Izraelis, 1932.
8. Goldšteinas, Šmerelis, 1928–1932.
9. Gubchinas, Liudvikas, 1932.
10. Jasienskis, Liudvikas (Vilnius), 1939.
11. Levšinas, Levas, 1924.
12. Lurje, Naftalias, 1932.

13. Edelsas, Samuelis (g. 1904 11 21, Kalvarijos vls., 1923 baigė Marijampolės žydų gimn.), elektrotechnika 1924/25, 1925/26, persikėlė į Brno vokiečių aukšt. technikos m-klą.
14. Kalinauskas, Zigmas (g. 1909 03 16, Biržai, 1929 baigė Biržų gimn.), geodezija 1930/31, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36, ŽŪM s-kas 1933 10–1936 08, dirbo žemės tvarkymo departamente.
15. Kanišauskas, Jonas (g. 1910 08 01, Butkūnų k., Kriukų vls., Šiaulių apskr., 1929 baigė Šiaulių gimn., atsikėlė iš Brno vokiečių aukšt. technikos m-klos), vandens ūkis ir kultūrtechnika 1931/32, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36, 1936/37, ŽŪM s-kas 1930 11–1937 03.
16. Perecmanas, Jokūbas, 1932.
17. Priferis, Jurgis, 1932.
18. Račiūnas, Eugenijus, 1932.
19. Salemonas, Leizeri Dovydas (g. 1900 04 05, Marijampolė), chemija 1923, studijas tęsė Brno vokiečių aukšt. technikos m-kloje.
20. Savickas, Aleksandras (g. 1912 10 05, Panevėžys), cheminės technologijos 1932–1938 05 22, nuo 1938 02 „Lietūkio“ naftos gaminių skyriaus technologas, nuo 1939 05 01 – Panevėžio mielių fabriko ir spirito varyklos tarnautojas.
21. Sirutavičius, Vytautas, 1932.
22. Straševičius, Zigmas, 1932.
23. Šukšta, Tadas (g. 1900 08 11, Kražiai), elektrotechnika 1922, persikėlė į Paryžiaus pramoninės mechanikos ir elektros m-klą, kurią baigė 1928 07 17.
24. Šušys, Leonas (g. 1908, Ryga), vandens ūkis ir kultūrtechnika 1928/29, 19829/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, baigė 1935 12 06.
25. Turlėjus, Aleksandras, 1932.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 954, l. 3; b. 945, l. 1; b. 826, l. 5; b. 823, l. 15; b. 424, l. 45, 50, 53–54; b. 412, l. 1, 3, 11, 28; b. 117, l. 14; b. 226, l. 7, 9–10; b. 249, l. 8, 12; b. 8, l. 6, 10; b. 187, l. 6, 9; b. 206, l. 16; b. 1117, l. 19–20, 22, 26.

Die deutsche technische Hochschule in Brünn

Brno aukštoji vokiečių technikos mokykla

1. Aizikovičius, Arba, 1928/29, 1929, 1929/30, 1930, grįžęs dirbo Marijampolės cukraus fabriko mašinų skyriuje.
2. Barauskas, Alfonsas (g. 1899 07 16, Narteikiai, Pandėlio vls.), technika 1925/26, 1926/27, 1927/29, 1929/30, 1930/31, nuo 1925 10 16 SM s-kas, nuo 1931 – Lietuvos plentų ir vandens kelių valdybos referentas.
3. Dagys, Povilas (g. 1912 02 15, Klausučių k., Biržų r., 1929 baigė Biržų gimn.), vandens ūkis ir kultūrtechnika 1929/30, 1930/31, persikėlė į Brno čekų aukšt. technikos m-klą.
4. Eidelsas, Samuelis, elektrotechnika 1926/27, 1927/28, 1928/29.
5. Finkelšteinas, Giršas, 1932.
6. Fominas, Dimitrijus, matavimų skyrius 1937–1938 05 03.
7. Glazmanas, Faivė, 1932.
8. Kanišauskas, Jonas, vandens ūkis ir kultūrtechnika 1929/30, 1930/31, persikėlė į Brno čekų aukšt. technikos m-klą.
9. Salemonas, Leizeris Dovydas, chemija 1924–1927, grįžęs dėstė fiziką ir matematiką Šakių, vėliau Raseinių žydų gimn., nuo 1930 09 01 – Raseinių žydų gimn. direktorius.
10. Variakojis, Petras (g. 1908 06 15, Tauniūnai, Papilio vls., Biržų apskr., 1929 baigė Biržų gimn.), matavimų skyrius 1930/31, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36, 1937/38, ŽŪM s-kas 1931 10 01–1934 10 01 ir ?–1938 05 01 = 20 125 Lt.
11. Vasiliauskas, Vasilis, 1932.
12. Vindebergas, Lazeris (Vilnius), elektrotechnika 1926/27, 1927/28.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 8, l. 6, 10; b. 80, l. 24, 28; b. 187, l. 6, 9; b. 226, l. 7, 9–10; b. 424, l. 45, 50, 53–54; b. 823, l. 15, b. 1021, l. 2, 96, 12, 33; b. 249, l. 8, 12; b. 1117, l. 7, 18, 28.

Brno aukštoji technikos mokykla, nenurodyta čekų ar vokiečių

1. Bialoblockis, Faivė, 1923.
2. Didžiulis, Vytautas, 1932.
3. Geizmanas, Abelis, 1932.
4. Geizmanas, Naftalis, 1932.
5. Goldšteinas, Giršas, 1923.
6. Jasienskis, Jurgis, 1932.
7. Labenskis, Isaokas (g. 1901 09 23, Marijampolė, 1920 baigė Marijampolės gimn.), mašinų statyba 1921/22–1928 04 21.
8. Mackevičius, Česlovas, 1923.
9. Šliogeris, Tadas, 1923.
10. Teišerskis, Vincas, 1922.
11. Žilevičius, Severinas, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1117, l. 5, 8; b. 823, l. 15; ap. 4, b. 16, l. 197, 382.

Brno aukštoji žemės ūkio mokykla

1. Bagdonas, Stasys, miškininkystė 1925–1928, ŽŪM s-kas.
2. Eidelsas, Šlioma Kackelis, 1928.
3. Gineitytė, Jadvyga, ŽŪM s-kė 1925 01 01–1926 10 01 = 6 750 Lt.
4. Januškevičius, Jonas, 1928.
5. Rėklaitis, Kazys, ŽŪM s-kas 1925–1928.
6. Rezas, Giršas Leiba, 1928.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 294, 302; b. 1402, l. 85; b. 1409, l. 29; ap. 9, b. 1097, l. 160–161.

Brno Masaryko vardo universitetas

1. Dobrovolskis, Vytautas, 1932.
2. Jankauskas, Stepas VDU Zoologijos katedros asistentas, specializacija natūraliųjų ir dirbtinų vandens baseinų hidrofaunai pažinti 1937–1938 daktaro laipsniu.
3. Goldšteinienė, Jadvyga, 1923.
4. Kondratavičius, Petras, 1932.
5. Labesnis, Sinichas Leibus, medicina, 1932.
6. Miesevičius, Kazimieras, 1928.
7. Srogovičaitė, Tamara, 1923.
8. Traininas, Davidas, 1932.

Šaltinis: Alfabetinis sąrašas... – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 1147, l. 2, 14, 26. Studentų pažymėjimai užsienio vizai gauti 1932 m. – f. 391, ap. 9, b. 1117.

Vysoka škola zvčrolekarska v Brne (*Veterinaria Brunensis*)

Brno aukštoji veterinarijos mokykla 1925–1939 m.

1. Babenskas, Marijonas (g. 1910 06 17, Viena, 1929 baigė Panevėžio lenkų gimn.), 1929–1939 vet. medicinos daktaro laipsniu, nuo 1939 dirbo Veterinarijos departamente vet. gydytoju (*b. 48, l. 12*).
2. Buividas, Leopoldas, 1925–1928, KAM s-kas 1925–1928 = 15 750 Lt (*b. 139; ap. 4, b. 1384, l. 7*).

3. Buividas, Romualdas, 1925–1928, KAM s-kas (*b. 140, l. 3*).
4. Daugvila, Juozas (g. 1914 02 18, Panevėžys, 1932 baigė Panevėžio gimn.), 1932–1938, nuo 1939 12 22 – Maišiogalos r. vet. gydytojas (*b. 200, l. 8*).
5. Dobrovolskis, Aleksandras, kpt. (g. 1895 11 23, Butkų k., Žarėnų vls., 1922 baigė Telšių gimn.), vet. m. studijas baigė 1928, KAM s-kas, stipendijos gavo 15 750 Lt, nuo 1933 02 04 – vet. medicinos daktaras, nuo 1928 dirbo II artilerijos pulko veterinaru (*b. 216, l. 17*).
6. Hiksa, Kazys (g. 1904 03 29, 1923 baigė Šiaulių gimn., 1925–1928 studijavo Lietuvos univ. Veterinarijos skyriuje), 1928–1930 ir 1936–1938, studijavo tėvų lėšomis (*b. 328, l. 5*).
7. Hurčinas, Bagdonas, 1932.
8. Kačerauskas, Česlovas, 1932.
9. Landigas, Reicholdas, 1932.
10. Monkevičius, Liudvikas (g. 1907 04 08, Maišiogalos parap., 1926 baigė Kauno lenkų gimn., 1927 studijavo veterinariją Lietuvos univ.), 1928–1938 (su pertraukomis) baigė daktaro laipsniu (*b. 47, l. 10*).
11. Pranckevičius (Franckevičius), Bagdonas, 1939.
12. Sokolauskas, Vytautas, 1932 09.
13. Šerkšnys, Juozas (g. 1900 06 05, Pašvitinio vls., 1922 baigė Šiaulių gimn.), 1923, persikėlė į Vienos vet. m-klą, KAM, vėliau ŠM s-kas nuo 1923 (b. 916, l. 6).
14. Šveikauskas, Vytautas, 1932–1939.
15. Valentas, Antanas (g. 1910 11 05, 1932 studijavo VDU Biologijos skyriuje), 1933–1934, ŽŪM s-kas (b. 1012, l. 3).
16. Vyšniauskas, Vaclovas (g. 1906 05 16 Rygoje, 1927 baigė Panevėžio gimn.), 1927–1936 (b. 1056, l. 4).

Lietuvos studentai Brno mokyklose (be datos)

1. Margolis, Marija, univ.

Lietuvos studentai kitų Čekoslovakijos miestų mokyklose

Statni prumyslova škola v Hradec Kralove
Hradec Kralovos valstybinė pramonės mokykla

1. Margaitis, Antanas (g. 1902 11 19, Skindeliškių k., Višakio Rūdos vls.), staliaus darbai 1931–1934. ŠM s-kas 1931 09 15–1934 08 01 = 13 075 Lt.
2. Ramanauskas, Jonas (g. 1911 05 17, Trakiškių k., Marijampolės vls.), architektūra ir butų įrengimas 1934–1935, studijas tęsė Prahos plieno pramonės m-kloje 1937–1940, ŠM s-kas 1935 09 01 ir nuo 1937 09 01.
3. Smetona, Antanas (g. 1908 02 02, Liepoja), meninis metalo apdirbimas 1935–1938, ŠM s-kas 1935 08 01–1939.
4. Šidlauskas, Antanas (g. 1910 05 17, Vilkaviškis), staliaus darbai 1938–1939, ŠM s-kas nuo 1938 09 01 – Šiaulių amatų m-klos mokytojas
5. Zdanavičius-Zdančius, Kajetonas (g. 1910 11 13, Lazdijai), staliaus darbai 1935/36, studijas tęsė Olomuoc stalių m-kloje 1936–1938, ŠM s-kas 1936 09 01–1938 08 01 = 8 325 Lt.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 581, l. 66; b. 771, l. 1–5; b. 852, l. 1–2; b. 920, l. 1–2; b. 1069, l. 2.

Statni odborna škola kožulswka v Hradci Kralove
Valsltybinė specialioji odos apdirbimo mokykla (Hradci Kralove)

1. Kumpis, Stasys (g. 1907 02 04, Šiauliai, 1927 baigė Šiaulių gimn., studijavo VDU Teisės fak.),

odos apdirbimas 1930–1933, ŠM s-kas 1930 09 01–1933 09 01 = 13 200 Lt. ŠM jam 1932 m. buvo pavedusi Čekoslovakijos amatų mokyklų pavyzdžiu sudaryti Lietuvos amatų mokyklų projektą, dėstomųjų dalykų ir savaitinių pamokų paskirstymo lentelę (*b. 501, l. 4,7; ap. 4, b. 1394, l. 74–77*).

Pardubicų valstybinė pramonės mokykla

1. Staniulaitis, Juozas, šaltkalvystė 1930/31, persikėlė į Banskos Bistricos metalo apdirbimo m-klą (*f. 391, ap. 4, b. 1753, l. 309; b. 1394, l. 74–77*).

Statni odborna škola na zpracovanie dreva v Humennom
Humeno valstybinė specialioji medžio apdirbimo mokykla

1. Memėnas, Kazys (g. 1902 07 25, Rokiškio r.), medžio apdirbimas 1927 09 01–1928 01 31 ir 1929 09 16–1930 08. ŠM s-kas 1926 11 01–1928 09 01 ir 1929 09 01–1930 08 01 = 1 800 Lt (*b. 611, l. 9*).
2. Šimonis, Karolis, medžio apdirbimas 1927 09 01–1928 01 31, nuo 1928 07 studijas tęsė Prahos medžio apdirbimo m-kloje, ŠM s-kas nuo 1926 11 01. Seirijų amatų m-klos mokytojas (*b. 927, l. 4, 7–8*).

Lemska prumyslova škola v Kutne Hore
Kutnės Horės pramonės mokykla

1. Šimonis, Jonas (g. 1912 05 01, Vilnius), šaltkalvystė 1930 12 01–1932, ŠM s-kas 1930 11 01–1932 08 01 = 8 600 Lt (*b. 926, l. 8*).

Statni odborna škola pro zpracovani dreva ve Valašskem Meziriči
Valstybinė speciali medžio apdirbimo mokykla (Valaške Meziriči)

1. Babeckis, Petras (g. 1893, Pragelumbiškių k., Kazlų Rūdos vls., 1919–1926 pradžios mokyklos mokytojas), staliaus darbai 1926–1929, ŠM s-kas 1926 11 01–1929 08 01 = 11 600 Lt, nuo 1929 – Ukmergės, nuo 1930 – Seirijų, nuo 1934 – Kaišiadorių amatų m-klų mokytojas.
2. Baublys, Sergėjus (g. 1912 01 24, Lyda, 1931 baigė Kauno „Aušros“ gimn., 1931–1934 studijavo VDU Technikos fak. Statybos skyriuje), karoserija (transporto priemonių kėbulų vidaus ir išorės įrengimas: sklandytuvų statyba, lėktuvų modeliavimas, sportinės valtys, autobusų kėbulų įrengimas) 1935.
3. Kuras, Juozas (g. 1905, Kiaulapiai, mokėsi Kauno meno m-kloje), staliaus darbai 1927/28–1930. 1927/28 pagamino menišką stalą, kurį ta m-kla eksponavo Berno dailės ir pramonės gaminių parodoje, ŠM s-kas 1926 11 01–1929 08 01 = 11 600 Lt, grįžęs mokytojavo Panevėžio amatų m-kloje.
4. Riauba, Jonas (g. 1915 06 07, Šakiai), stalių darbai 1929–1931, ŠM s-kas 1930 01 01–1931 09 01 = 7 500 Lt.
5. Švelnys, Kęstutis (g. 1915 05 03, Vilnius), karoserija ir sporto įrankių gamyba 1934–1936 06 27, ŠM s-kas.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 47, l. 2, 21–22; b. 958, l. 18; b. 87, l. 1, 11 20, 30; b. 506, l. 21; b. 787, l. 1–2; b. 958, l. 35.

Statni odborna škola pro zpracovani dreva v Chrudim
Chrudimo valstybinė medžio apdirbimo mokykla

1. Bergas, Vytautas (g. 1892 11 07, Rokiškis, 1910–1918 dirbo staliumi pirmaujančiame Europoje „Malcer“ fabrike), medžio apdirbimas 1926 12 22–1928 07 31, ŠM s-kas, mokytojavo Šiaulių, nuo 1939 – Ukmergės amatų m-klose.

2. Karalius, Kazys (g. 1902 09 06, Šakiai), stalių darbai 1927–1928, ŠM s-kas, grįžęs atidarė Marijampolėje savo dirbtuves ir mokytojavo vietos stalių m-kloje.
3. Karalius, Vytautas (g. 1909 11 12, Suvalkai), staliaus darbai 1928 09 01–1931 06 27, ŠM s-kas 1928 09 01–1931 09 01 = 13 600 Lt.
4. Šepetys, Ambrozijus (g. 1900 04 05, Želva, Ukmergės apskr.), staliaus darbai 1929 11 21–1931 09 01, ŠM s-kas 1929 11 20–1931 09 01 = 8 600 Lt.
5. Škėma, Algirdas (g. 1908, Kaunas), staliaus darbai 1927–1928, ŠM s-kas, Kaišiadorių stalių m-klos mokytojas.
6. Ūsas, Viktoras (g. 1901 05 10, Šaukščių k., Bublelių vls., Vilkaviškio apskr.), staliaus darbai 1929–1931, ŠM s-kas 1929 10 15–1931 08 31 = 8 750 Lt. Nuo 1931 – Telšių vid. m-klos mokytojas, nuo 1939 – Šiaulių amatų m-klos stalių dirbtuvių vedėjas.
7. Valentukonis, Juozas (g. 1908, Šventežeriai), kambarių dekoravimas (spalvinis ir tapetinis), bažnyčių ornamentinis dekoravimas 1929 12 12–1932 09 01, ŠM s-kas 1929 12 01–1932 09 01 = 12 900 Lt.
8. Vėbra, Petras, ŠM s-kas 1928 12 01–1932 09 01 = 12 900 Lt.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 94, l. 3, 6; b. 997, l. 3, 10; b. 429, l. 6–7; b. 430, l. 4; b. 915, l. 4; b. 1013, l. 4, 19, 28.

Statni odborna škola keramicka v Bechyne u Tabora

Valstybinė speciali keramikos mokykla (Bechyne u Tabora)

1. Bardžius, Pranas (1927 baigė Šiaulių gimn. 6 klases), keramika 1927, persikėlė į Torino (Italija) elektrotechnikos m-klą, ŠM s-kas nuo 1927 05 15.
2. Bardžius, Vytautas (g. 1897 04 12, Lapinia), meniškų indų keramika 1927 09 01–1929, ŠM s-kas 1928 01 01–1929 09 01 = 6 900 Lt, Alytaus gimn. mokytojas.
3. Bardžiuvienė, keramika, 1927–?.
4. Butkus, Jonas (g. 1907, Viduklė), indų keramika 1930 10–1933 06, specializavosi Bratislavoje 1933 07 18–11 06 ir Prahoje 1933–1934 05 30 porceliano skyriuje (servizai, arbatinukai, lėkštės vaisiams) ir modeliavimo ateljė (antikos, gotikos ir baroko indų kopijavimas), ŠM s-kas 1930 10–1934 07 = 17 525 Lt.
5. Gegžna, Jurgis (g. 1894, Okainiai), metalo apdirbimas 1929 11–1932, ŠM s-kas, Šėtos pradžios m-klos mokytojas.
6. Murauskas, Antanas (g. 1907 04 27, Obelytės k., Matelių vls., Alytaus apskr.), keramika 1930 01 20–1932. Nuo 1932/33 studijas tęsė Cvikau plytų gamybos m-kloje (vok. *Ziegelerschule zu Zwikau* (Vokietija), ŠM s-kas 1930 01 15–1933 09 01 = 16 550 Lt.
7. Tamulevičius, Juozas (g. 1902 01 01, Šakiai), Krosninių skyriuje 1932 11 28–1935 04, už keramikos darbus 1934 apdovanotas tos m-klos antrąja premija, ŠM s-kas 1932 11 15–1935 08 01 = 12 175 Lt.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 126, l. 6, 14, 33; b. 125, l. 4, 13; b. 270, l. 9; b. 655, l. 1–3; b. 969, l. 4–5, 14, 32; b. 155, l. 28, 31.

Statni vyšši ženska hospodynska škola v Chrudim

Chrudimo valsltybinė aukštoji moterų šeimininkavimo mokykla

1. Vadopalaitė (Vėbrienė), Irena (g. 1910 01 09, Utena, baigė Panevėžio mokytojų sem.), namų ruoša 1930 10 15–1931, persikėlė į to paties miesto dvimetę šeimininkavimo m-klą (ček. *Verejna odborna škola pro ženska povolani v Chrudim*) 1931/32, 1932/33, ŠM s-kė 1930 09 26–1933 09 01 = 13 500 Lt (*b. 5, l. 5, 28*).

Statni odborna *škola* kovorobna v Banskej Bystrici

Banskos Bistricos valstybinė specialioji metalo apdirbimo mokykla

1. Burokas, Steponas (g. 1908 03 01, baigė Kauno aukštesniąją technikos m-klą), metalo apdirbimas 1928/29, 1929/30, ŠM s-kas 1928 09 01–1930 08 01 = 8 700 Lt.
2. Jarmolavičius, Stasys (g. 1908 09 19, Kaunas), metalo apdirbimas 1927–1929, ŠM s-kas 1928 01 01–1931 09 01 = 16 100 Lt.
3. Pacevičius, Ignas (g. 1904 08 22, Vilkija, 1923–1928 baigė Kauno aukštesniąją technikos m-klą), metalo apdirbimas 1928–1930 06 27, ŠM s-kas 1928 09 01–1930 08 01 = 8 700 Lt.
4. Staniulaitis, Juozas (g. 1902 03 17, Guobiniškių k., Antanavo vls., Marijampolės apskr., baigė Kauno aukštesniąją technikos m-klą), metalo apdirbimas 1931–1932, ŠM s-kas 1930 10 01–1932 08 01.
5. Šimonis, Jonas (g. 1912 05 01, Vilnius), metalo apdirbimas 1930 12 01–1932, ŠM s-kas 1930 11–1932 08.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 9, b. 150, l. 24; b. 364, l. 1; b. 688, l. 16 20; b. 926, l. 8; ap. 4, b. 1394, l. 74–77.

Lietuviai įvairiose Čekoslovakijos specialiose mokyklose

1. Kesilius, Vodianuose žuvininkystės mokykloje, 1925 m. siustas bendrovės „Spėka“ (*Lietuva, 1925, nr. 224*).
2. R. Buivydis, karo veterinarija 1925 Brno veterinarijos m-kloje, KAM s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1384, l. 7*).
3. A. Dobrovolskis, karo veterinarija 1925 Brno veterinarijos m-kloje, KAM s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1384, l. 7*).

Lietuvos studentai Prahoje, be datos

1. Ašenas, Pinkus, Prahos univ.
2. Daunoravičius, Antanas, Prahos univ. medicinos fak.
3. Goniandskis, Sales, Prahos univ.
4. Liaudanskas, Pranas.
5. Liubeckis, Jakovas, Prahos vokiečių prekybos m-kla.
6. Liudkevičius, Leonas, Politechnikos inst.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1750, l. 26.

Lietuvos studentų skaičiaus dinamika Prahos vokiečių universitete 1922–1925 m.

Metai, semestras	Lietuvių studentų skaičius
1922/23	1
1923	4
1923/24	5
1924	7
1924/25	10
1925	12

Lietuvos studentų skaičiaus dinamika Prahos čekų Karolio universitete 1923–1932 m.

Metai, semestras	Iš viso lietuvių studentų	Lietuvių studentų skaičius pagal studijų kryptį		
		Medicina	Filosofija	Gamtos mokslai
1923/24	9			
1924	14			
1924/25	16	15	1	
1925	11	8	2	1
1925/26	17	11	5	1
1926	14	12	1	1
1929/30	1	1		
1931/32	1	1		

Šaltinis: Karlova universita v Praze v roce 1924–1925, 1926–1932, Seznam osob a ustavu University Karlovy v Praze 1925–1926.

3.7 Lietuvos studentai Belgijos mokyklose

Université de Liege

Lježo universitetas 1900–1914 m.

1. Bielinski, Jakub, elektrotechnika, 1909/10.
2. Borodzicz, Stefan, elektrotechnika, 1897/98–1903/04–1904/05.
3. Chmielevski, Aleksander, dailė, 1907/08.
4. Chrzczonowicz, Joachim, 1900 10 01.
5. Drzniewicz, Edvard, inžinerija, 1903/04.
6. Galvanauskas, Ernestas, kalnų inžinerija ir elektrotechnika 1906–1913.
7. Koczynowska, Helene, medicina, 1913/14.
8. Kadenacy, Jan, inžinerija, 1907/80–1909 11 01.
9. Kilczewski, Aleksander, inžinerija, 1906/07.
10. Kozlowski, Jozef, inžinerija, 1898/99.
11. Lozinski, Stanislav, gamtos mokslai, 1905/06.
12. Malicinski, Zygmut, dailė, 1906/07.
13. Micevicz, Jerzy, inžinerija, 1902/03.
14. Michalewicz, Jozefina, prekyba, 1911 11 02–1912/13.
15. Obrycki, Stanislaw, inžinerija, 1913/14.
16. Podolecki, Witold, inžinerija, 1910/11–1912/13.
17. Segel, Ewa, gamtos mokslai, 1894/95.
18. Stempkowski, Czeslaw, inžinerija, 1910/11–1911/12.
19. Stempkowski, Wladyslaw, inžinerija, 1910/11–1911/12, 1913/14.
20. Straszewicz, Walery, gamtos mokslai, 1906/07.
21. Sulikowska, Janina, teisė, 1911/12.
22. Szereszewski, Aleksander, prekyba, 1907/08–1910 11 01.
23. Zajaczkowski, Czeslaw, inžinerija, 1906/07–1909/10.

Pastaba: jų kilmės vieta nurodoma bendrai „Litwa".

Šaltinis: Hulevicz, Jan. Studia polakow w uniwersytecie w Liege w latach 1880–1914. Kraków, 1969, p. 30–43.

Université de Liege

Lježo universitetas 1923–1928 m.

1. Arkuzaitė, Lyna, 1923.
2. Aronbergas, Jokubas, 1923.
3. Bernsteinas, Rafaelas, 1923.
4. Blinstrubas, Stanislovas (g. 1901 12 20, Šiauliai, 1918 baigė Berdiansko prekybos inst., 1920–1921 studijavo Dono politechnikos inst., 1922 – VDU Technikos fak.), matematika 1923, persikėlė į Grenoblio politechnikos inst. (*b. 104, l. 9*).
5. Burakas, Lazaris, 1923.
6. Burginas, Boruchas, 1923.
7. Chvolesas, Chaimas, 1923.
8. Fabelinskas, A., 1928.
9. Kaganas, Chaimas (g. 1901 09 23, Vilkaviškis, 1923 baigė Vilkaviškio gimn.), farmacija 1923–1926. 1924–1926 stažavosi J. Haenen ligoninėje, studijas tęsė Strasbūro univ. Medicinos fak. (*b. 456, l. 12*).
10. Kazėnas, M., 1909.
11. Klenovskis, Icikas, 1923.
12. Krigeris, Leiba, 1923.
13. Levinas, Emanuelis, 1923.
14. Lipmanas, Salominas, 1923.
15. Milkovičius, *Šlioma*, 1923.
16. Ražaitis, Viktoras (g. 1907 11 09, Sasnavos k., Marijampolės apskr., 1926 įstojo į VDU Technikos fak.), statybos inžinerija 1928–1934. Nuo 1934 m. – Alytaus mst., vėliau – Kauno mst. inžinierius (*f. 391, ap. 4, b. 777, l. 9*).
17. Roggas, Girša, 1923.
18. Rozenfeldas, Ilija, 1923.
19. Saukinaitė, *Šeinė* Frudelė, 1923.
20. Sokolskis, Kalmanas, 1928.
21. Streichmanas, Volfas, 1928.
22. Todesas, Danielius (g. 1910 06 21, Dubelno mst., Kuršo gub.), 1928–1930, persikėlė į VDU, studijų nebaigė, 1932 įstojo į komunistų partiją ir 1940–1941 sovietinės okupacijos metais vienas iš sovietinio saugumo vadovų, betarpiškai vadovavęs Lietuvos žmonių areštų ir trėmimo į Sibirą akcijai (*Vakarinės naujienos, 1988 09 26, p. 4)*.
23. Varšavskis, Izaokas, 1923.
24. Vidakleris, Chaimas, 1923.
25. Vindsbergaitė, Liba, 1923.
26. Vinsbergas, Salomonas, 1928.
27. Zilberis, Izraelis, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, 1923 m., b. 16, l. 14, 38, 43, 56, 57, 66, 101, 134, 220, 291, 292, 298, 327, 387, 423, 439, 610, 611, 618; b. 1758, l. 199, 307, 325, 326, 339.

L'Institut supérieur de commerce de l'état a Anvers

Antverpeno (Belgija) prekybos institutas

1. Ambramskis, Lazeris, 1923.
2. Bernickaitė, Liebė-Golda, 1923.
3. Čepaitis, Juozas, 1929.
4. Januškevičius, Vytautas, 1931–1933 07 magistro laipsniu, studijas tęsė Belgijos Lježo univ. (*b. 363, l. 9*).
5. Judzentavičius, Vytautas (g. 1908 05 05, Vladikaukazas), prekyba 1929/30, 1930. ŠM skas nuo 1928 10 01, studijas tęsė Šveicarijos Lausannoje (*f. 391, ap. 4, b. 380, l. 26*).
6. Kesiūnas, Anatolijus, 1932.
7. Kuraitis, Vladimiras, prekybos teorija ir praktika Antverpeno prekybos įstaigose 1929 08 01–1930 07 01.
8. Lepoladskis, Mendelis, 1923.
9. Lymantas, Pranas, užsienio ir jūrų prekyba 1938–1939 (*ap. 4, b. 1768, l. 7*).
10. Malinauskaitė, Aleksandra (g. 1906 09 22, Sigutėnai, Pakruojo vls., 1925 baigė Šiaulių gimn.), 1925–1929 07 17 lic. laipsniu, grįžusi dirbo Šiaulių banke (*b. 575, l. 10*).
11. Steinas, Sadipas, 1928.
12. Strockis, Anicetas, 1928.
13. Zenkevičius, Eduardas (g. 1905 01 27, Turkestane, 1925 baigė Kauno gimn.), prekyba, nuo 1925 studijas tęsė Briuselio univ.

Institut des Hautes études de Belgique

Belgijos aukštasis tyrimo institutas

1. Gorfinkelis, Aleksandras, 1928.

Molles-lez-tournai

Speciali Belgijos saleziečių mokykla?

1. Petraitis Stasys (g. 1912 10 28), filosofija nuo 1932.

Université Catholique de Louvain, Institut supérieure de philosophie (École St. Thomas d'Aquin)

Leveno universitetas, Filosofijos institutas, arba Šv. Tomo Akviniečio mokykla

1. Bielskus, Pijus (g. 1880, Balsupiai, Šumskų vls., Marijampolės apskr., mokėsi Marijampolės gimn. ir Seinų dvas. sem.), baigė 1908 daktaro laipsniu. 1910–1915, 1918–1919 Seinų dvas. sem. profesorius, nuo 1920 03 01 – Lietuvos URM patarėjas, nuo 1921 04 10 – Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos viršininkas. Lietuvio slapyvardžiu prieš I pasaulinį karą bendradarbiavo *Viltyje* ir kituose lietuvių laikraščiuose.
2. Galdikas, Jurgis (Lardininkai), 1908–1911 daktaro laipsniu. Grįžęs įsteigė Šiauliuose lietuvių švietimo dją neraštingam kaimo jaunimui mokyti, ėjo Kražių „Žiburio" gimn. direktoriaus pareigas.
3. Grigaitis, Justinas (Juodaičiai), 1927–1929.
4. Kuraitis, Pranas (g. 1883, Pavasijų k., Naumiesčio vls., Šakių r., mokėsi Marijampolės gimn., Seinų dvas. sem., 1909 m. baigė Peterburgo dvas. akad.), filosofija 1909–1911 daktaro laipsniu. 1911–1912 specializavosi Vokietijos Miunsterio univ. pas Moralinės teologijos ir apologetikos prof. Josephą Mausbachą ir filosofą neotomistą J. Geiserį. Nuo 1912 redagavo *Vadovą*, nuo 1914 – Seinų dvas. sem., nuo 1922 – Lietuvos univ. Teologijosfilosofijos fak. profesorius. Kaz. Zanavyko slapyvardžiu bendradarbiavo lietuvių katalikų spaudoje.
5. Maceina, Antanas (g. 1908 01 27, Bagrėnų k., Asmintos vls., Marijampolės apskr., 1924–1930 lankė Vilkaviškio dvas. sem., 1932 baigė VDU), pedagogika, psichologija 1932–1933, studijas tęsė Fribūro univ.
6. Maliauskis, Antanas (1877 03 10, Kretinga – 1941 06 09, Kaunas, 1900 baigė Žemaičių dvas. sem.), 1910–1911 filosofijos daktaro laipsniu, studijas tęsė Fribūro univ.
7. Reinys, Mečislovas (g. 1884 02 05, Madagaskaro vk., Daugailių apl., Utenos apskr., 1905 baigė Žemaičių dvas. sem., 1909 – Peterburgo dvas. akad.), politinė ekonomija (M. Defourny), filosofijos įvadas (L. Noel), logika (L. Noel), psichologija (A. Michotte, A. Thiery, L. Noel), gnoseologija (L. Noel), metafizika (N. Balthasar), kosmologija (D. Nys), prigimtinė teisė (S. Deploige), filosofijos istorija (M. de Wulf). 1912 baigė filosofijos daktaro laipsniu, 1913–1914 studijas tęsė Strasbūro univ. pas prof. A. Langą (religijos filosofija), A. Schneiderį (Naujųjų laikų filosofijos istorija), G. Simmelį (Naujųjų laikų kultūros problemos). 1915–1922 dėstė logiką, politinę ekonomiją, psichologiją Vilniaus lietuvių gimn. ir Pedagoginiuose kursuose, nuo 1916 – Vilniaus dvas. sem. – filosofiją ir sociologiją, nuo 1922 09 01 – Lietuvos univ. prof.
8. Sideravičius, Antanas (Liepalotai, 1925 baigė Vilkaviškio dvas. sem., studijavo VDU Matematikos-gamtos fak.), filosofija pas prof. L. Noel, M. Defourny, A. Mischotte, 1928–1933 filosofija daktaro laipsniu. 1934–1940 dėstė filosofines disciplinas Vilkaviškio dvas. sem., 1939 Prancūzijoje gilino prancūzų. k. žinias (*ap. 4, b. 472, l. 73*).
9. Skokovskis, Juozas (Vilnius), filosofija 1913–1914.
10. Stukelis, Eduardas, prieš 1913, veikė tarp Latvijos lietuvių.
11. Šultė, Simonas, 1907–1909 filosofija daktaro laipsniu, studijas tęsė Šveicarijos Fribūro univ.
12. Tscharkowski, Th. (Vilnius), 1909.

13. Viskantas Antanas (g. 1877 12 21, Rubelių k., Kretingos vls.), 1907–1911 filosofija daktaro laipsniu, studijas gilino Romos Grigaliaus univ. Studijuodamas bendradarbiavo Prancūzijos ir Šveicarijos spaudoje: *Gazette de Lausanne*, *Journal de Genève*, *Liberte*, pasirašinėjo Rankaus, Senkaus slapyvardžiais. 1928–1931 dėstė logiką ir psichologiją Vilniaus Vytauto gimn. Raštai prancūzų kalba: *Lietuva ir karas* (1917), 206 p., *Lietuvos religija* (1918), 350 p. ir kt.

Šaltinis: Annuaire I' Université Catholique de Louvain 1910, Louvain, p. 169–170, 187, 188, 1909.

Université Catholique de Louvain

1. Bystrumas, Kazimieras, 1928.
2. Danauskas, Julius (Nemakščiai), istorija 1939.
3. Jakulis, Julius (Alytus), prekyba 1926–1927.
4. Kazakauskas, Antanas (g. 1904 07 14(27), Skypučių k., Ilakių. vls., Mažeikių apskr., baigė Panevėžio berniukų valstybinę gimn.), pedagogika, psichologija, prancūzų k. ir literatūra pas prof. F. Collard, A. Fauville, P. Harmignie ir kt. 1925–1927. ŠM s-kas nuo 1925 09 01. Jo studijas finansavo jo globėja Šatrijos Ragana (*b. 449, l. 2*).
5. Komarovskis, Jonas, 1928 (*ap. 4, b. 1758, l. 225)*.
6. Livikoff, Igor (Vilnius), gamtos mokslai 1935–1936.
7. Ortelis, Jonas Algirdas (g. 1905 06 23, Jonaitiškės dv., Radviliškio vls., 1925 baigė Panevėžio lenkų. gimn.), Statybos skyrius 1925/26, persikėlė į to paties univ. Agronomijos skyrių 1926–1931 (*b. 682, l. 9*).
8. Przezdzieckis Antanas, 1928.
9. Pukėnas, Kazimieras, Lopeliškiai, politiniai ir socialiniai mokslai 1935–1936.
10. De Rentt, Xavier (Vilnius), inžinerija 1927–1928.
11. Ruškis, Juozas, Masaičiai, 1911.
12. Savinitch, Pierre de Vilno, inžinerija 1927–1928.
13. Svolkin, Marjan (Panevėžys), gamtos mokslai 1937.
14. Širvaitis, Kazimieras (Valangiškiai), socialinės politikos mokslai 1939.
15. Vensovitsch, Nicolas de Telchie, chemija 1926.

Lietuvos studentų Leveno universitete skaičiaus dinamika 1907–1935 m.

Metai	Studentų skaičius	Metai	Studentų skaičius
1907–1912	5	1927–1928	14
1913–1914	1	1928–1929	9
1915–1923	0	1931–1932	2
1913–1924	1	1932–1933	3
1925–1926	6	1933–1934	2
1926–1927	11	1934–1935	2

Šaltinis: Université Catholique de Louvain. Annuaire 1936–1939, t. 84, p. 235, 278, 380, 502, 517; LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 267.

Institut normal supérieur d' economie, ménagère agricole de l' état a' Laeken-Bruxelles

Laeken-Briuselio valstybinis, aukštasis ekonomikos, namų šeimininkavimo, žemdirbystės institutas

1. Bielskiutė, Adelė (Balsupių. k., Šumskų. vls., Marijampolės apskr.), namų ruoša 1925–1928. ŠM

s-kė 1925 09 01–1928 07 01 = 11 500 Lt. Nuo 1929 10 01 Balbieriškio mergaičių ž. ū. m-klos mokytoja (*b. 102, l. 1, 6; ap. 4, b. 1909, l. 47–48*).

2. Birbilaitė (Lukošienė), Agata (g. 1907 02 55, Urvinių k., Griškabūdžio vls., 1926 baigė Šakių „Žiburio“ gimn.), namų ruoša 1926–1929 07 10, nuo 1929 – Aukštadvario mergaičių ž. ū. m-klos mokytoja.
3. Bubėnaitė, Jadvyga, agronomija 1926-1927 07 24, ŽŪM s-kė nuo 1925 01 20
4. Dargytė (Gaigalienė), Eugenija (g. 1903 08 08, Gecaičių k., Žemaičių Kalvarijos vls., 1926 baigė Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos suaugusiųjų gimn.), namų ruoša 1929–1931 08 13. Nuo 1931 – Panevėžio mergaičių mokytojų sem. namų ruošos mokytoja (*b. 195, l. 2–3*).
5. Glemžaitė, Mikalina (1891–1985), namų ruoša apie 1933, grįžusi mokytojavo Kauno „Aušros“ mergaičių gimn. (rankdarbiai), Ž. ū. akad. dėstė siuvimo ir rankų darbus.
6. Janavičiūtė-Kripienė, Sofija (g. 1913, baigė Šiaulių merg. gimn.), agronomija 1920-1921, ŠM s-kė.
7. Kaunaitė (Daubarienė), Kunigunda (g. 1899 08 09, Balseliškių k., Sintautų vls., Šakių apskr., 1925 baigė Marijampolės mokytojų sem., 1925–1928 Lietuvos moterų katalikių progimn. Antalieptės mergaičių ž. ū. m-klos mokytoja), namų ruoša 1928–1931, parašė diplominį darbą *Šeimininkavimo mokslo dėstymas Lietuvoje* (1931), nuo 1932 09 01 – M. Valančiaus ž. ū. m-klos ir Plungės mokytojų sem. namų ruošos mokytoja (*b. 446, l. 8, 13*).
8. Požėlaitė (Sidaravičienė), Monika (g. 1904 03 08, Linkuva, 1924 baigė Šiaulių gimn.), namų ruoša 1925 09 27, studijas tęsė Prancūzijoje.
9. Rymvid-Mickevičiūtė, Marija (g. 1903 03 22, Pušalotas, Biržų apskr., 1924 baigė Panevėžio gimn.), namų ruoša 1925 03 22–26, studijas tęsė Prancūzijoje, ŠM s-kė 1925 02 18–1928 09 01 = 14 100 Lt, mokytojavo Šakių r. Zyplių ž. ū. m-kloje (*b. 796, l. 16; ap. 4, b. 1909, l. 47–48*).
10. *Švipaitė*, Bronė (g. 1903 04 02, Palevenių. k., Pušaloto vls., Biržų apskr.), namų ruoša 1925. ŠM s-kė 1925 11 18–1928 09 01 = 14 100 Lt, studijas tęsė Prancūzijoje (*b. 960, l. 27; ap. 4, b. 1909, l. 47–48*).

Ecole normale menagere agricole, Institut des religieuses ursulines Wavre-Notre-Dame (Belgia)

Vienuolių Uršuliečių žemes ūkio ir namų ruošos aukštesnioji mokykla

1. Akelaitė (Trapikienė), Marija, namų ruoša 1932–1935.
2. Dargytė (Gaigalienė), Eugenija, namų ruoša 1928, studijas tęsė analogiškoje Lakeno m-kloje. ŠM s-kė nuo 1928 10 01 (*b. 195, l. 3, 4*).
3. Dargytė (Vaitiekūnienė) Irena (g. 1910, Skutiškės, Pilviškių. vls., Vilkaviškio apskr., 1929 baigė Kauno „Saulės“ Kazmieriečių gimn.), namų ruoša 1929–1933, studijavo savo lėšomis, grįžusi dirbo FM sekretore (*Jos pačios atsiminimai, autoriaus užrašyti 1985 10 18*).
4. llgūnaitė (Virbalienė), Marija (g. 1913 04 23, Bebrininkų k., Paežerių vls., Vilkaviškio apskr., 1932 baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimn.), namų ruoša 1932–1935 07 19. Parašė diplominį darbą *Gerų vaisių užauginimas kovojant su vabzdžiais ir ligomis*. 1937–1940 Kaišiadorių gimn. namų ruošos ir prancūzų k. mokytoja (*b. 334, l. 9, 16*).
5. Jadkovskaitė, Elena, 1928.
6. Sideravičiūtė-Unzienienė, 1931–1934, grįžusi mokytojavo Rokiškio, Zarasų gimn., Vilniaus ped. inst.
7. Višemirskytė, Janina, 1928 (*ap. 4, b. 1758, l. 231*).

École speciale du civil et des arts et manufactures annexee a l'Université de Gand

Specialioji civilinės inžinerijos, meno ir amatų mokykla prie Gento universiteto

1. Fedoravičius, Stasys (g. 1907 01 30, Ufa, 1925 baigė Kauno lenkų gimn.), statybos inžinerija 1925–1929 07 27, grįžęs dirbo Lietuvos VRM įstaigose (*b. 243, l. 10*).

2. Gargasas, Antanas (g. 1907 08 09, Rekečių k., Viekšnių vls., 1926 baigė Šiaulių gimn.), statybos inžinerija 1927–1931 07 27, nuo 1931 – Panevėžio mst. inžinierius (*b. 261, l. 10*).
3. Jakovickas, Borislovas Juozas (g. 1908 09 03, Pilviškiai, Vilkaviškio apskr., 1922 baigė Kauno „Aušros" gimn.), elektrotechnika 1927–1928, studijas tęsė Grenoblio univ. (*b. 343, l. 8*).
4. Lamdanskis, Pinchas (g. 1902, Aukštadvaris, Trakų apskr.), civilinė statyba 1923–1927. 1927–1930 atliko praktiką Belgijos fabrikuose, Lietuvoje suprojektavo nemažai fabrikų ir kitokių statinių (*b. 515, l. 16*).
5. Lipčius, Stasys (g. 1904 01 01, Bernotai, Betygalos vls., 1924 baigė Kauno „Aušros" gimn.), elektromechanika 1926 10–?, ŠM s-kas nuo 1925 01 01 (*b. 543, l. 2, 8*).
6. Lipšicas, Šlomas (g. 1908 11 10, Batakiai, Tauragės apskr., 1927 baigė Ukmergės gimn.), mechanika ir elektrotechnika 1928–1933, nuo 1940 – Radviliškio stiklo fabriko inžinierius (*b. 545, l. 7*).
7. Mačiūnas, Visvaldas (g. 1907 03 10, Šiauliai, 1926 baigė Šiaulių gimn.), statybos inžinerija 1927–1931 07 27 (*b. 569, l. 9*).
8. Matulevičius, Kazys Stasys (g. 1909 06 20, Varšuva, 1927 baigė Kauno „Aušros" gimn.), statybos inžinerija 1927–1932, Lietuvos VRM Statybos inspekcijos tarnautojas (*b. 598, l. 10*).
9. Poliakas, Abraomas (g. 1903 05 28, Kaunas, 1922 baigė Kauno gimn.), mechanika 1923–1927, „Nemuno", vėliau „Nėries" akcinės bendrovės inžinierius 1931–1933 (*b. 732, l. 13*).
10. Rimgaila, Vytautas Tadas (g. 1907 11 02, Koncepolio dv., Vitebsko gub.), statybos inžinerija 1925–1929 (*b. 793, l. 11*).
11. Rugys, Jonas (g. 1901 02 04, Švėkšna), chemija 1924–1928, nuo 1928 – Prekybos departamento pramonės skyriaus (tarifų komisijos) tarnautojas (*b. 808, l. 12*).
12. Sienkevičius, Kazys (g. 1904 07 09, 1924 baigė Kauno gimn.), civilinė inžinerija 1925–1929 (*b. 834, l. 12*).
13. Vasiliauskas, Vladas, mechanika. ŠM s-kas 1929 09 01–1931 09 01 (*b. 1112, l. 48*).
14. Žemaitis, Stasys, 1928 baigė Prienų „Žiburio" gimn.), chemija 1928–1932. ŠM s-kas 1930 09 01–1932 (*b. 1083, l. 7; ap. 4, b. 1409, l. 199*).

École des hautes études commerciales et consulaires de Liege

Lježo aukštoji prekybos ir konsulinės teisės mokykla

1. Blinstrubas, Vladas, prekyba 1926–1929 lic. laipsniu, daktaro laipsnį įgijo 1930 Lježo univ., FM s-kas 1928 10 01–1930 08 (*b. 114, l. 7; ap. 4, b. 394, l. 74–77*).
2. Gurvičius, Jurgis, 1928.
3. Kairiūkštis, Jurgis Povilas (g. 1907 09 15, Smolenskas), prekyba ir konsuliniai mokslai 1927 12 23–1930 07 12 lic. laipsniu. Diplominiai darbai: *Europos valstybių sąjunga* ir *Cukraus gamyklų buhalterija* 1929/30, FM s-kas 1929 10 01–1930 09 01, nuo 1931 – Lietuvos URM sekretorius, nuo 1931 12 01 – Lietuvos konsulato Brazilijoje sekretorius (*b. 408, l. 26; ap. 4, b. 1394, l. 75*).
4. Streichmanaitė, Sara, 1928.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758 (1928 m.), l. 184, 348.

Institut polytechnique (Liege)

Lježo politechnikos institutas

1. Jakštas, Stasys (atsargos kpt.) 1925–1927. SM s-kas 1925 06 01–1928 01 01 = 10 250 Lt (*b. 347, l. 8; b. 1097, l. 130*).
2. Lipecas, Abraomas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758*).

École de Tannerie de Liege

Lježo odų fabriko mokykla

1. Sochotas, Dovydas, odų apdirbimas 1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 99*).

École spéciale de commerce de l'Université de l'état a Liege
Lježo valstybinio universiteto Prekybos mokykla

1. Bachrachienė, Viera (g. 1894), prieš 1937, nuo 1937 09 11 – Panevėžio žydų gimn. prancūzų k. mokytoja (*f. 391, ap. 2, b. 2740, l. 4*).
2. Januškevičius, Vytautas (g. 1913 05 13, Tbilisis), prekyba 1933–1934 lic. laipsniu, o 1935 07 06 – konsulinių mokslų daktaro laipsniu, medžiagą disertacijai 1934 rinko Londone. Prieš tai studijavo Antverpeno prekybos inst. (*b. 363, l. 9*).

Institut des Facultes techniques de l'Université de Liege
Lježo universitetas, Technikos fakultetas

1. Bandziulis, Adolfas, 1937 (*f. 391, ap. 8, b. 321, l. 640*).

Université libre de Bruxelles, École des sciences sociales et politiques
Briuselio laisvasis universitetas, Socialinių ir politinių mokslų mokykla

1. Ambrozevičius, Povilas (g. 1911 08 08, Vilnius, 1930 baigė Kauno gimn.), ekonomika, politinė ekonomija (prof. Ansiaux), logiką (prof. Barziu) 1930/31, 1931, 1931/32, FM s-kas 1931 04 01–1932 11 01 = 6 700 Lt (*b. 15, l. 2; ap. 4, b. 1394, l. 75*).
2. Smalstys Jurgis (g. 1881, laisvas klausytojas, socialdemokratas), sociologija pas prof. Vilhelmą de Grefą 1910–1911, prieš tai (1906 04–06) lankė Berno univ. (*LNMMB, F 130-1837*).
3. Ženkevičius, Eduardas, ekonomika ir visuomenės mokslai po 1930, nuo 1936 – Ukmergės lenkų gimn. matematikos ir visuomenės mokslo mokytojas (*b. 1085, l. 5*).

Briuselio stomotologijos institutas

1. Strimaitytė, Dominika, odontologijos specializacija po VDU baigimo pas prof. Lucien de Coster 1938–1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 38*).

École medicalle de massage et de gymnastique
Masažo ir gimnastikos medicinos mokykla (Briuselis)

1. Barenblataitė, Frida, 1938–1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 35*).

Briuselio fotografinio meno mokykla „Studio Max"

1. Javšicaitė Ruth, 1938–1939 (*f. 391, ap. 4, b. 1768, l. 175*).

École de medicine vétérinaire de l' état a Cureghem Bruxelles
Kuregemo (Briuselis) veterinarinės medicinos mokykla

1. Aronbergas, Jakobas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 278*).
2. Reklaitis, Vytautas (g. 1910 01 11, Marijampolė, 1929 studijavo technikos mokslus Prancūzijoje – 6 mėn. specializavosi turbinų fabrike), 1931–1933, ŽŪM s-kas, stipendija nutraukta 1933 12 27 dėl nepažangumo (*b. 786, l. 1, 3*).

École des arts et métiers de la commune d' Etterbeek Bruxelles

Eterbeko meno ir amatų mokykla (prie Briuselio)

1. Elsbergas, Bronius (g. 1901 08 20, Pasandravio plv., Raseinių r. 1924 baigė Šiaulių gimn., studijavo VDU Technikos fak.), architektūra 1925 01–1931, nuo 1931 – „Pieno centro" Technikos skyriaus tarnautojas, 1935–1939 m. Linkaičių artilerijos dirbtuvių Tyrimo laboratorijos darbuotojas (*b. 234, l. 7*).

Briuselio aukštoji paišybos mokykla

1. Aronbergas, Juda, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 277*).

Briuselio aukštoji prekybos mokykla

1. Meskinas lsaokas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 347*).

Université libre de Bruxelles

1. Bernšteinaitė, Miram, 1923.
2. Epšteinaitė, Revena, 1923.
3. Ceciūnaitė, medicina po 1933, Zarasų gydytoja.
4. Ceciūnas, ekonomika po 1933.
5. Goldšteinas, Mendelis, 1923.
6. Juodišienė, sociologija apie 1930.
7. Jukūnas Juozas (g. 1904 01 16, Paseivių vk., Punsko vls., 1926 baigė Kauno „Pavasario" gimn.), politiniai ir socialiniai mokslai 1928–1929 06 29 (*b. 396, l. 2, 4–5*).
8. Laucevičius, Stepas, laisvas klausytojas, 1923.
9. Levinaitė R., 1928.
10. Liberaitė, Judera, 1923.
11. Klovauskaitė, Frida, 1923.
12. Kopelis, Libermanas, 1923.
13. Paliulytė-Ladygienė Stefanija.
14. Vizanskaitė, S., 1928.
15. Zarevičius, V., 1923.
16. Zenkevičius, Eduardas, 1928.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, 1923 m., b. 16, l. 36, 81, 83, 85, 172, 174, 232, 305, 372; 1928 m. b. 1758, l. 180, 243.

Université de Gand

Gento universitetas

1. Bernšeinas, Volfas, 1923.
2. Bliumental, Berta (g. 1904 10 21, Papilė, Šiaulių apskr., 1922 baigė Kauno mokytojų d-jos rusų gimn.), medicina 1922–1927 daktaro laipsniu (be disertacijos), 1927–1933 Papilės medicinos felčerė (*b. 112, l. 12*).
3. Dombrauskas, Juozas, 1923.
4. Dumblauskaitė, Liuba, 1923.
5. Eidelsaitė, Sara, 1923.
6. Felmanaitė, Frida, 1923.
7. Flinkas, Idelis, 1923.
8. Gerbergas, Dovydas, 1923.
9. Giršovičius, Joselis Berelis, 1923.
10. Gurvičius, Liube, 1923.
11. Išlionskaitė, Dvora, 1923.
12. Kaplanas, Lazaris, 1923.
13. Levitanas Ovsijus, 1923.
14. Lopertas, Eliafas, 1923.
15. Montvila, Bagdonas, 1928.
16. Olinskis, Jokelis, chemija 1928.
17. Rabinavičius, Chaimas Dovydas, 1923.
18. Rozental, Gita, 1923.
19. Seinbergas, Giliarius, 1923.
20. Solominas, Icikas, 1923.
21. Sulmanas, Piuchuras, 1923.
22. Šmulsonas, Benjaminas, 1923.
23. Švichetas, Leonas, 1923.
24. Veineris, Mozė, 1923.
25. Vindzbergas, Saliamonas, 1923.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, 1923 m., b. 16, l. 40, 45, 118, 120, 218, 245, 254, 290, 335, 343, 344, 373, 383, 492, 549, 557, 574, 585, 597, 637; b. 17, l. 10; 1928 m., b. 1758, l. 218, 330.

Gando aukštoji prekybos mokykla

1. Abramavičius, Judelis, 1925–28
2. Charmanskis, Andrejus, 1928
3. Schoiketas, Leva, 1928

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 215, 336, 352.

Agronomijos institutas, Gembloux

1. Gineitytė, Marija, 1925–1926, ŽŪM s-kė 1925 01 01–1926 10 01 = 6 750 Lt (*b. 1097, l. 108*).
2. Teišerskis, Alfonsas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 178*).

Verviers universitetas (Belgija)

1. Karpuhas, Judelis, baigė 1937 (*f. 391, ap. 8, b. 331, l. 190*).

Collegio S. Joannes Berchmans Lovaniensis (Belgija)

1. Danyla, Jonas (g. 1905 11 04), 1938.

Lietuviai Belgijos karo mokyklose

École de guere, Bruxelles
Briuselio generalinio štabo akademija

1. Gerulaitis, Zenonas, mjr., 1921 12 08–1925 02 01.
2. Gužaitis, Pranas, ltn. (g. 1904, Kuršių k., Tytuvėnų vls. 1920–1923 baigė Šiluvos progimn., 1929 – Šiaulių gimn., 1932 – Kauno karo m-klą), 1938 11 01–1939 10 01, nuo 1939 – kapitonas, 1940 – bataliono vadas, 1942–1944 – Raseinių apskr. viršininko padėjėjas, vėliau – viršininkas.
3. Jakutis, Boleslovas, plk. ltn., 1923 11 01–1926 12 06.
4. Juodišius, Jonas, mjr. 1925 10 01–1929 05 15.
5. Lanskoronskis, Juozas, kpt., 1923 08 22–1929 05 15, prieš tai studijavo Prancūzijos Saint-Cyro aukštojoje karo m-kloje.
6. Tallat-Kelpša, Kazys, kpt. 1921 12 08–1923 11 01, atšauktas 1926 12 15.
7. Žilys, Povilas, kpt., 1928 10 01–1931 07 27.
8. Žilys, Vincas, mjr., 1930 03 29–1932 09 14.

École militaire section du genie Bruxelles
Briuselio karo inžinerijos mokykla

1. Raulinaitis, Zigmas (Zigmantas), ltn., 1937–1942.
2. Vitas, Jonas, kpt., 1937 09 01–1939 09 30.
3. Vitkus, Juozas, vyr. ltn. (g. 1901 12 10, Tirkšlių vls.), inžinerija 1929 09 01–1934 07 18 (*b. 1052, l. 11*).

École de applicatios du guere militaire, Bruxelles
Aukštoji Briuselio karo inžinerijos mokykla

1. Černius (Černauskas), Jonas, mjr,. 1926 09 28–1929, studijas tęsė Paryžiaus karo akad. (*École supérieure de guere)*, kurią baigė 1932.

2. Slabšys, Ignas, vyr. ltn., 1921 12 07–1926 08 09.
3. Strimaitis, Juozas, ltn. (g. 1908 08 03, Lukšiai, Šakių apskr.), inžinerija 1934 09 15–1939 08 09 (*b. 897, l. 5*).

Institut militaire ďēducatio physique Bruxelles

Briuselio karinio fizinio lavinimo institutas

1. Vabalas, Jonas, ltn., 1935 09 03–1937 08 28 (*b. 998, l. 3, 5*).

Šaltinis: Žigaras, F. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940, II dalis (Vilnius, 2018), p. 222–238.

3.8 Lietuvos studentai Olandijos, Latvijos, Anglijos, Danijos, Suomijos, JAV, Švedijos ir kitų šalių mokyklose

3.8.1 Lietuvos studentai Olandijos mokyklose

Collegium Maximum St. Ignotii

Lietuviai studentai jėzuitai Valkenburgo kolegijoje, 1923–1938 m.

1. Baltuonis, Augustinas, 1926.
2. Albertas, Antanas, 1932.
3. Andriuška, Benediktas, 1923.
4. Beleckas, Juozas (g. 1905 01 26), 1932–1938, išvyko į JAV.
5. Bieliūnas, Antanas, 1932–1937.
6. Biletevskis, Paulius, 1924–1936.
7. Blažys, Romualdas (g. 1910 01 19), 1932–1935.
8. Borevičius, Jonas (g. 1906 12 05), 1931–1937, išvyko į JAV.
9. Bružikas Jonas, baigė Valkenburgo Filosofijos fak., žymus pamokslininkas, misionierius, nuo 1923 mokytojavo Kauno jėzuitų gimn., nuo 1926 – tos gimn. direktorius, 1938 studijas tęsė Insbruko kolegijoje (Collegio Innsbruc).
10. Dabryla, Justinas (g. 1905 03 15), 1931.
11. Danyla, Jonas (g. 1905 11 04, Lieliūnų k., Pagirių vls., Ukmergės apskr.), 1929–1936, kunigavo Šaukoto ir kitose bažnyčiose.
12. Daugirdas, Motiejus, 1932, 1934, 1935.
13. Daugnora, Antanas, 1926.
14. Deliakas, J., 1929.
15. Garuckas, Karolis (g. 1908 04 18), pranciškonas, kovotojas už sąžinės laisvę sovietmečiu.
16. Gomanas, Pranas, 1929.
17. Greefrath, Wulhelm, 1934.
18. Gruodis, S. 1928–1929, veikė Kaune.
19. Fritzen, Alfred, 1932–1934.
20. Fulst, Antanas, 1932.
21. Inčiūra, Albinas, 1929.
22. Išganaitis, Juozas, 1929.
23. Juškevičius, Juozas, 1933, 1936–1938.
24. Kidykas, Jonas, 1932–1936, veikė JAV.
25. Krištanavičius, Bronius (g. 1909 07 22, nuo 1926 10 15 studijavo Insbruko kolegijoje), 1930–1932, mokytojavo Kauno jėzuitų gimn.
26. Kubilius, Jonas, 1930–1932, nuo 1933 dėstė filosofijos pradmenis Kauno jėzuitų gimn., po karo veikė Kanadoje.
27. Kukta, Jonas (g. 1906 01 27, Gaigalių k., Aluntos vls.), 1932–1933, mokytojavo Kauno jėzuitų gimn.
28. Kuprevičius, Pranas, 1939.
29. Laukaitis Boleslovas, 1931–1932, patyrė tautininkų valdymo represijų.
30. Liuima, Antanas, 1931–1933, veikė Romoje.
31. Markšaitis-Markevičius, Aleksandras (g. 1913 11 12), 1934–1936, baigė užsienyje 3 fakultetus, mokėjo daug kalbų, sovietmečiu represuotas.
32. Paukštys, Jonas (g. 1899 03 20, Kurgynės k., Lekečių vls., Šakių apskr.), 1929–1931, *Žvaigždės* redaktorius.
33. Pečiulis, Kazys, 1929.

34. Petkevičius, Julius, 1929.
35. Petrulevičius, Eduardas (g. 1907 11 09), 1931–1935, veikė Amerikoje.
36. Raibužis, Jonas, 1931–1936, mirė JAV.
37. Riethmeister, Juozas, 1933.
38. Rimkevičius, Stasys, 1931–1936, mokytojavo Kauno jėzuitų gimn., po karo iki 1955 kalėjo sovietų kalėjimuose, mirė Kaune.
39. Skripkūnas, Mykolas (g. 1906 01 10, Žegonių k., Butrimonių vls.), 1929–1931, mokytojavo Kaune.
40. Smilgevičius, Jurgis (g. 1902 12 02), 1931–1937.
41. Soika, Valteris, 1932.
42. Stanevičius, Anatolijus, 1926.
43. Stulpinas, Antanas, 1926.
44. Subatys, Bronius, 1926.
45. Šimkevičius, Adolfas.
46. Štuopis, Pranas, 1926.
47. Švytra, Valerijonas, 1926.
48. Taučikas, Vladas, 1926.
49. Tučkus, Bronislavas, 1933.
50. Venckus, Juozas (g. 1897 01 23, Užpitėnų k., Veviržėnų vls., Kretingos apskr.), 1926, studijavo gamtos mokslus, mirė JAV.

Šaltinis: LCVA, f. 391, ap. 2, b. 2459.

De Ruyterschool te Vlissingen

Vlisingeno aukštoji jūrų mokykla (Olandija)

1. Čemaška, Rapolas, šturmanų klasė 1932 10–1934 (*b. 170, l. 5, 10, 28*).

3.8.2 Lietuvos studentai Latvijos mokyklose

Rygos universitetas, Veterinarinės medicinos fakultetas

1. Chadasevičius, Mykolas (g. 1905 04 11, 1926 baigė Ukmergės gimn., iki 1928 lankė Lietuvos univ. Veterinarijos skyrių), 1928–1931, ŽŪM s-kas (*b. 161, l. 9*).
2. Elisonas, Vytautas (g. 1903 01 23, Anaštaičių k., Kupiškio vls., 1930 baigė Panevėžio mokytojų sem. ir iki 1931 studijavo Dotnuvos ž. ū. akad.), 1931–1937, ŽŪM s-kas (*b. 231, l. 28*).
3. Grigaliūnas, Anicetas (g. 1907 04 17, Domantų k., Šiaulių vls., tėvai turėjo 125 ha Lygumų dvarą, 1926 baigė Šiaulių gimn., iki 1928 studijavo veterinariją Lietuvos univ.), 1928–1933, ŽŪM s-kas (*b. 303, l. 9*).
4. Gudelienė, Aurelija (prieš tai studijavo Latvijoje namų ruošą), 1934–1939, ŽŪM s-kė nuo 1934 (*b. 321, l. 6–7, 10*).
5. Kubilius, Bronius (g. 1905 05 27, Rutkiškių k., Eržvilko vls. 1927 baigė Dotnuvos Ž. ū. technikumo agronomijos skyrių ir studijavo veterinariją Lietuvos univ.), 1928–1933, ŽŪM s-kas (*b. 491, l. 25*).
6. Masiulis, Antanas (g. 1902 06 12, Pužinavos k., Šiaulėnų vls., 1925–1928 studijavo Lietuvos univ. Veterinarijos skyriuje), 1928–1930 ir vėliau, ŽŪM s-kas (*b. 592*).
7. Mockus, Antanas (g. 1902 02 01, Stulgių parap. Kražių vls., Išlynų dv., Šakynė), baigė 1931 05 15.
8. Mockus, Zigmantas (g. 1911 10 12, Naudvario k., Kelmės vls., 1929 baigė Kelmės vid. m-klą, 1933 – Kauno jėzuitų gimn.), 1936–1940, ŽUM s-kas (*b. 645, l. 9, 12–13*).
9. Nikšas, Antanas (g. 1899 11 19, Gėdžių k., Jurbarko vls.), 1928–1931.
10. Savickis, Julius (g. 1904 05 05(18), Maldūnų k., Skaudvilės vls., 1921 baigė Raseinių gimn. 4 klases, 1925–1928 studijavo veterinariją Lietuvos univ.), 1928–1932 gavo vet. gyd. diplomą, 1935 bakteriologijos specializacija, 1936 05 23 įgijo daktaro laipsnį, 1932–1935 Bakteriologijos inst. asistentas, 1935–1938 šio inst. Diagnostikos skyriaus vedėjas, nuo 1938 – Veterinarijos departamento referentas, bendradarbiavo *Žemės ūkio ministerijos metraštyje* (1939), *Pieno ir gyvulių ūkyje*, *Žemės ūkyje*, *Ūkininko patarėjuje*, išleido knygelę *Dėl ko gyvulius prieš skerdžiant reikia apsvaiginti* (1937) (*b. 827, l. 3, 137*).
11. Skaudickas, Juozas, 1929–1930, ŽŪM s-kas (*b. 839*).

12. Stirblys, Steponas (g. 1903 06 14, Mataičių k., Veveržėnų vls., Kretingos apskr., mokėsi Lietuvos univ. Veterinarijos skyriuje), 1928–1931, ŽŪM s-kas (*b. 892, l. 103*).
13. Tiškus, Romas (g. 1904 09 17, Prišmantų k., Betygalos vls.), 1928–1932, ŽŪM s-kas (*b. 975, l. 6*).
14. Šalkauskis, Jonas, 1931–1936, ŽŪM s-kas.
15. Užbalis, Petras (g. 1904 11 20, Pušinavos k., Šiaulėnų vls.), baigė 1938 01 13, KAM s- kas.
16. Užupis, Juozas (g. 1903 08 17, Vidgiriai), 1938, KAM s-kas (*b. 994*). Paskelbė straipsnį: Patologinės anatomijos mokslas ir jo reikšmė. – *Veterinarija ir zoologija, 1938, nr. 4.*
17. Vaitkus, Jonas (g. 1908 03 26, Bakučių k., Raseinių apskr.), 1931–1936, ŽŪM s-kas (*b. 1007, l. 1*).
18. Zablockas, Petras (g. 1904, Pušinavos k., Šiaulėnų vls., Šiaulių apskr.), 1932–1935, KAM s- kas (*b. 1065, l. 1*).
19. Zulonas, Jonas (Melaičių k., Šimonių vls. Panevėžio apskr.), 1931–1936, ŽŪM s-kas (*b. 1078, l. 1*).
20. Žlioba, Antanas, 1931–1936, KAM s-kas (*b. 1090*).

Lietuviai jūrininkai Rygos Krišjana Voldemara Jūrskola

1. Abromavičius, Henrikas (g. 1920 07 04, Vilnius), mašinų vadovybė (mechanikas), SM s-kas 1937 06 01.
2. Babarskas, Alfonsas (g. 1909 12 04, Mikalbulių k., Seirijų vls., 1929 baigė Marijampolės 6 klasių gimn.), jūreivystė, nuo 1936 02 07 jaun. jūrininkas Lietuvos prekybos laive „Rimfrost", SM s-kas nuo 1939 02 01.
3. Bagdonas, Povilas (g. 1921 11 18, Biliūnų k. Laukuvos vls.), 1937 baigė gimn., jūreivystė. SM s-kas nuo 1939 02 25.
4. Balsevičius, Zigmas (g. 1916 10 04, Vilnius, baigė Širvintų vid. m-klą), jūreivystė 1939–1940, tolimojo plaukiojimo stažą atliko Lietuvos prekybos laive „Marijampolė", SM s-kas nuo 1938 07 01.
5. Dzikas, Ignas (g. 1912 12 21, Svilių k., Josvainių vls., 1930 baigė Kėdainių gimn. 6 klases, nuo 1936 01 20 kaip radiotelegrafistas stažavosi Lietuvos karo laive „Prezidentas Smetona"), jūreivystė nuo 1936 09 22, plaukiojimo stažą atliko 1937–1939 Rygos jūrų m-klos mokomajame laive „Jūrniks" ir Lietuvos Loydo bendrovės laive „Marijampolė", SM s-kas nuo 1936 09 01.
6. Gricius, Vacys (g. 1917 04 12, Šiauliai), jūreivystė 1939–1940, plaukiojimo stažą atliko Lietuvos prekybos laivuose.
7. Grybauskas, Jurgis, jūreivystė, SM s-kas nuo 1938 09 01, jūrų kapitonas, plaukiojimo stažą atliko 1937 Lietuvos prekybos laivuose ir 11 mėn. stažą – olandų motoriniame-būriniame laive.
8. Guntulis, Jonas (g. 1913 10 06, Butkelių k., Dusetų vls., 1935 baigė Zarasų prekybos m-klą), denio vadovybė (kapitonas), plaukiojimo stažą atliko 1936–1937 Rygos jūrų m-klos laivuose, SM s-kas nuo 1937 01 01.
9. Jankauskas, Juozas, SM s-kas nuo 1937 06 01.
10. Jonavičius, Kazys (g. 1914 03 03, Dievogalos k., Veiverių vls., 1932 baigė Kauno „Aušros" berniukų gimn.), jūreivystė, mechanika, 1939 07–09 atliko plaukiojimo stažą „Loydo laivuose, SM s-kas nuo 1937 06 01.
11. Jurgaitis, Teofilis (g. 1918 11 03, Noreikių k., Joniškėlio vls., 1931 baigė Linkuvos gimn.), jūreivystė 1936–1939, SM s-kas 1936 07 01.
12. Kmitas, Antanas (g. 1911 06 13, Vilniaus apskr., 1931 baigė Kauno „Aušros" berniukų gimn.), jūreivystė, SM s- kas nuo 1936 03 01.
13. Krukonis, Antanas (g. 1912 05 18, Stankūnų k., Lazdijų vls., 1929 baigė Seinų „Žiburio" gimn. 4 klases), jūreivystė, mechanika, SM s-kas nuo 1936 09 01.
14. Ontulis, Jonas, denio vadovybė, SM s-kas nuo 1937.
15. Pažemeckas, Povilas (g. 1912, Medinių k., Pasvalio vls.), jūreivystė 1937, SM s-kas nuo 1936 05 01.
16. Rakas, Vaclovas (g. 1917 11 27, Rietavas), jūreivystė 1939 09 01–1940 01 05, SM s-kas nuo 1938 04 15.
17. Rimavičius, Silvestras (g. 1912 12 31, Ryga), laivų mechanika 1936–1937, SM s-kas nuo 1936 10 01.
18. Rupkus, Arkadijus (g. 1912 02 10, Liepoja), mechanika 1936–1937, SM s-kas nuo 1937 01 01.

19. Serafinas, Liudas (g. 1911 11 07), jūreivystė 1931–1936, SM s-kas 1931 09 01–1936 16.
20. Šimkus-Šimkevičius, Antanas, jūreivystė 1931–1935, tolimojo plaukiojimo stažą atliko Gustavo Erixono laivyne, SM s-kas 1931 09 01–1935 12.
21. Toleiša, Juozas (g. 1913 01 13, Mauručių k., Veiverių vls.), jūreivystė, laivų mechanika 1936–1937, SM s-kas nuo 1936 10 01. Atlikęs plaukiojimo stažą, toliau eiti jūrų mokslus atsisakė.
22. Vėsulas, Henrikas (g. 1909 03 19, Klaipėda), jūreivystė 1938–1939, SM s-kas.
23. Vilčinskas. Romanas (g. 1911 04 15, Malkinė, Lenkija), jūreivystė 1931–1936, SM s-kas 1931 09–1936 06.
24. Zavistavičius, Leonas, jūreivystė 1932–1933, mirė studijų metu, SM s-kas nuo 1931 09 01.

Pastaba: 1922 m. Rygos univ. studijavo 12 lietuvių ir 23 Lietuvos piliečiai (Medicina, 1922, nr. 11–12, p. 576). Jų pavardžių nustatyti nepavyko, todėl jie neįtraukti į bendrą studijavusių užsienyje statistiką.

3.8.3 Lietuvos studentai Anglijos mokyklose

University of London

1. Bučas, Jonas (g. 1900 11 11, Pudžiūnų k., Paštvitinio vls., Šiaulių apskr., 1925 baigė Linkuvos gimn., 1929 – VDU Teisės fak. Ekonomikos skyrių), finansų mokslo specializacija ruošiantis VDU profesūrai 1930–1931. Prieš tai (1929–1930) specializavosi Frankfurte prie Maino (Vokietija), VDU s-kas 1930 09 01–1931 09 01, grįžęs dėstė VDU (*b. 137, l. 4*).
2. Budrys, Dzidas (g. 1903, Raseiniai, baigė VDU), 1931 bankų ir kredito specializacija pas prof. Gregory, Rockefelerio fundacijos s-kas.
3. Dymša, Leopoldas (g. 1893 02 15, Pausupio vk., Raseinių vls.), prekyba 1927–1932 10 26 baigė bakalauro (angl. *Bachelor of Commerce*) laipsniui, 1929–1935 – Lietuvos pasiuntinybės Berlyne patarėjas, 1935 07–1936 08 – tokiose pat pareigose Rygoje, nuo 1936 09 – Lietuvos generalinis konsulas Karaliaučiuje (*b. 214, l. 17–18*).
4. Grigiškaitė, Elena, anglų k. ir literatūra 1934, kartu lankė ir Politechnikos koledžą, studijoms gavo 1 500 Lt paskolos (*f. 391, ap. 4, b. 1409, l. 65*).
5. Levitanas, Michelis (g. 1913 08 29, Čechanivic mst. Bielsko apskr.), medicina 1932 10–1935, studijas tęsė Berno univ. (*b. 533, l. 10*).
6. Lipšicas, Leizeris, 1923.
7. Lišauskas, Kazys (g. 1901 02 28, Virbalis), teisės ir ekonomikos specializacija rengiantis profesūrai nuo 1933.
8. Raustis, Juozas (g. 1910 01 02, Draginių k., Papilės vlsč, Šiaulių apskr., 1929 baigė Šiaulių gimn., 1936 – VDU Hum. m. fak., nuo 1936 09 01 mokytojavo Panevėžio berniukų gimn.), anglų k. specializacija ruošiantis profesūrai 1937–1939, VDU s-kas 1937 11 01–1939 10 01, studijų nebaigė dėl ligos (*b. 776, l. 74, 77*).

University College of the South West of England (Exeter)

Anglijos pietvakarių universitetas (Exeter)

1. Jablonskis, 1936.
2. Matusevičius, Kleopas (g. 1899 12 26, Kavolių k., Eržvilko vls., nuo 1928 studijavo VDU, 1934–1936 Valstybės radiofono direktorius), anglų k. 1936–1937, studijas tęsė Londono univ., ŠM s-kas 1936 10 01–1938 09 01 = 10 050 Lt (*b. 599, l. 30, 59*).

Institute of Education (London)

Švietimo institutas, Londonas

Anglų k. ir literatūros studijos 1939–1940 m.

1. Chochlauskas (Daumantas), Bronius.
2. Matuzevičius, Kleopas.
3. Pereckis, Jonas.
4. Prapuolenytė, Stasė.

Visi jie – „The British Council" fondo stipendininkai (*f. 391, ap. 4, b. 1767, l. 73–77*).

Londono medicinos mokykla

1. Elkesas, J., 1932

The London School of English

1. Bogrianskis, Zeba, 1938–1939 (*ap. 4, b. 1768, l. 121*).

The London School of Economics and Political Science

1. Feldšteinaitė, E. T., 1932.

The Royal Technical College Glasgow

Glazgo aukštoji technikos mokykla

1. Petrulis, Juozas (Kupiškis), tekstilė 1936 10 20–1938, ŠM s-kas, studijas tęsė 1939 Northampton University College (*b. 720, l. 21, 46*).
2. Roginskis, Juozas Leiba (g. 1893 12 06, Kaunas, 1910–1913 baigė Tulūzos elektrotechnikos inst.), mechanikos skyrius, baigė 1917, nuo 1921 mokytojavo Lietuvoje (*b. 799, l. 10*).

Edinburgo mokytojų seminarija (Škotija)

1. Gečionytė, Ona, baigė apie 1937 (*f. 391, ap. 8, b. 331, l. 445*).

University Tutorial College Kolborn

1. Alperavičiūtė, Mirjam, 1932.

Northamptono (Northampton) politechnikumas

1. Kopelmann, Domas, aviacinė inžinerija (*ap. 4, b. 1768, l. 142*).

Mančesterio (Manchester) universitetas

1. Cecevičius, Domas, ekonomika ir politiniai mokslai (specializacija) 1938 01 28–04 104, studijas tęsė Oksfordo univ.
2. Jucys, Adolfas, teorinės fizikos specializacija pas prof. D. R. Hartree 1938 07 01–09 01, „The British Council" s-kas (*f. 391, ap. 4, b. 1558, l. 41, 43–44*).
3. Žilinskas, Gerardas (g. 1910 02 23, Kalvarija, 1936 baigė VDU), skaičių teorijos specializacija 1937–1939, nuo 1939 – Kaišiadorių gimn. mokytojas, nuo 1940 – Vilniaus univ. dėstytojas. Raštai:

vadovėliai: vid. m-klai: *Plokštumos trigonometrija* (1941), *Trigonometrijos uždavinynas* (1941), *Aukštoji algebra* (1960).

Birmingemo (Birmingham) universitetas

1. Segalytė, Judita, 1932.

Birmingemo (Birmingham) socialinių mokslų kursai

1. Bulotaitė, Milda, anglų k. 1920, 1940 mokytojavo Kauno I vid. m-kloje.

Brinas, Aukštoji žemės ūkio mokykla

1. Rėzas, Giršas Leiba (1924 baigė Kauno žydų gimn.), biologija, baigė 1929.

Whittingeham College

1. Geršonas-Avromas (Georg), Salamonas, metai nenustatyti.

Anglija, mokykla nenurodyta

1. Dargis, Jonas, nuo 1937 10 gavo Didžiosios Britanijos 3 mėn. stipendiją anglų k. specializacijai (*ap. 8, b. 336, l. 1074)*
2. Juodakytė-Leonienė, Galina, Kauno konservatorijos pianistė, fortepijono klasė 1936–1937 pas pianistą prof. Egon Petri (*f. 391, ap. 4, b. 879, l. 19*).
3. Januškevičius, Česlovas, mjr. 1934 baigė skraidymo ir aklojo pilotavimo instruktorių kursus Anglijoje (*Žigaras, F. Min. str.*).
4. Stasė Zinkevičiūtė, Vanda, anglų k. specializacija, studijavo savo lėšomis (*ap. 4, b. 1768, l. 187*).

3.8.4 Lietuvos studentai Danijos mokyklose

Den handelsvidenskabelige laereanstalt handelshojskolen in Kobenhavn
Kopenhagos aukštesnioji prekybos mokykla (2 metų)

1. Bajorinas, Mečys (g. 1914 05 15, Padrutupio k., Gaurės vls., Tauragės apskr., 1931 baigė aukštesnę Tauragės prekybos m-klą), prekyba teoriškai ir praktiškai 1931 08–1935 08, praktiką atliko 1932–1933 Kopenhagos radijo ir elektros įrengimų fabrike „Laur Knudsen“. FM s-kas 193108–1935 07 = 20 450 Lt (*f. 391, 9, b. 62, l. 1, 8–9, 11*).
2. Bartuška, Vytautas (g. 1915 03 02, Vilnius, 1931 baigė Tauragės aukštesn. prekybos m-klą), prekyba teoriškai ir praktiškai 1933–1935. Praktiką atliko Odense, akcinės bendrovės „Haand i Haand“ draudimo agentūroje. Odense lankė ir vakarinę prekybos m-klą, FM s-kas 1931 08–1935 03 = 19 950 Lt (*b. 85, l. 1, 4–5, 12*).
3. Blynas, Vytautas (g. 1909 09 04, Pazuknių k., Pušaloto vls., Panevėžio apskr., 1926 baigė Panevėžio „Saulės“ gimn., nuo 1927 VDU Teisių fak. Ekonomikos skyriaus studentas), prekyba teoriškai ir praktiškai 1930–1934. Studijų metu parengė kelis rašto darbus: *Kredito reikšmė prekybai* (1932), *Danijos bankai* (1931), *Danijos tabako pramonė*, *Danijos vaisių, audinių eksportas ir importas* (1931), 1930 lankė Tarptautinės prekybinio lavinimo d-jos surengtus kursus Italijoje, 1932 – vokiečių k. kursus prie Jenos univ. FM s-kas 1930 01 01–1934 08 01 = 23 475 Lt, nuo 1934 dirbo Lietuvos žemės ūkio banke (*b. 116, l. 2–3, 9*).
4. Bulvytis, Kęstutis-Zenonas (g. 1911 10 15, Kunigiškių k., Bartininkų vls. Vilkaviškio apskr. 1929

baigė Vilkaviškio „Žiburio“ gimnaziją, studijavo VDU Teisių fak. ekonomiką), prekyba teoriškai ir praktiškai 1930–1934. Čia parengė rašto darbus *Danijos cemento produkcija* ir *Kronos kritimo įtaka prekybai* (1932/33). FM s-kas 1930 04 01–1934 08 = 22 525 Lt, nuo 1934 09 01 – Šiaulių prekybos m-klos vedėjas (*b. 146, l. 1, 23, 26; ap. 4, b. 1753, l. 20*).

5. Čeičys, Antanas (g. 1909 02 16, Maržučių k., Juodupio vls., Rokiškio apskr., 1927 baigė Rokiškio gimn., studijavo VDU Hum. m. fak.), prekyba teoriškai ir praktiškai 1932–1934. Prie tai 1930–1932 lankė kitą Kopenhagos prekybos m-klą „Kobmandskolen“. FM s-kas 1930 01– 1934 08 = 23 475 Lt, 1932 07 13–08 05 lankė Tarptautinius ekonomikos kursus Italijoje (*b. 169, l. 1, 3, 47*).
6. Grigonis, Vytautas (g. 1911 01 22, Pužonių k., Rokiškio vls., 1928 baigė Rokiškio gimn., studijavo VDU Technikos fak.), prekyba teoriškai ir praktiškai 1932–1934. Prieš tai nuo 1930 01 03 atliko praktiką Odense draudimo kompanijoje „Haand i Haand“, 1932 lankė kitą Kopenhagos „Kobmandsskolen“ prekybos m-klą. FM s-kas 1930 01–1934 07 = 23 475 Lt (*b. 304, l. 3, 8, 15*).
7. Griškevičius, Balys (g. 1912 02 13 Eibutiškio vk., Daugailių vls., Utenos apskr., 1931 baigė Zarasų aukštesniąją prekybos m-klą, lankė Kopenhagos „Niels Brocks Handelskole“), 1933–1934. Praktiką atliko įvairiose Kopenhagos prekybos įmonėse 1932–1933. FM s-kas 1931 08–1934 07 = 15 325 Lt (*b. 310, l. 3, 5, 7*).
8. Kantautas, Adomas (g. 1910 01 06, Daškonių k., Dotnuvos vls., baigė Kėdainių gimn., lankė VDU Technikos fak.), prekyba teoriškai ir praktiškai 1932–1934. Stažavosi „Noerregaard“ ir „Clausen Aarhus“ prekybos firmose 1930 03 09–1932. FM s-kas 1930 04–1934 07 = 22 425 Lt. 1933 (2 mėn.) specializavosi Anglijoje, nuo 1934 10 01 – Šiaulių prekybos m-klos vedėjas (*b. 425, l. 1*).
9. Marcinkevičius, Simas (g. 1912 10 22, Kaunas, baigė Kauno aukštesn. prekybos m-klą), prekyba teoriškai ir praktiškai 1931 05 01–1933 06 29. Praktikavosi „Holger Petersen“ prekybos firmoje, lankė „Niels Brocks Handelskole“ 1933–1935. FM s-kas 1931 08–1935 07 = 19 950 Lt (*b. 580, l. 1, 12, 15*).
10. Paulavičius, Česys (g. 1914 05 18, Kaunas, 1931 baigė Kauno „Aušros“ gimn.), prekybą praktiškai ir teoriškai 1931–1935, nuo 1931 08 01 lankė danų kalbos kursus, po to išsiųstas nuo 1931 09 01 į Lietuvos vicekonsulo Danijai P. Clauseno firmą Aarhuse praktikai ir lankė vakarinę prekybos m-klą. FM s-kas 1931 08–1935 07 (*b. 71, l. 4*).
11. Šidlauskas, Kazys (g. 1914 02 26, Gutkaimio k., Kybartų vls.), prekyba praktiškai ir teoriškai 1931 09 01–1935 07. FM s-kas 1931 08–1935 07 (*b. 921, l. 1, 4*).
12. Žilinskas, Vladas (g. 1912 03 24, Liepoja), prekyba praktiškai ir teoriškai 1930–-34 baigė su „pasižymėjimu“. Vasaros atostogų metu lankėsi prancūzų ir švedų k. kursus Prancūzijoje (1933) ir Švedijoje (1934). FM s-kas 1930 03 01–1934 08 01, grįžęs dirbo URM Ekonomikos departamento sekretoriumi (*b. 1086, l. 16, 18*).

Danijos sodininkystės bandymų stotis

1. Paršeliūnas, Jonas (g. 1913 02 25, Vankiškių k., Miraslavo vls., Alytaus apskr., 1933 baigė Alytaus gimn. ir iki 1937 studijavo Ž. ū. akad.), specializacija (nenurodyta) 1938. Grįžęs (1939) suorganizavo pirmąją Lietuvos sodininkystės-daržininkystės eksperimentinę stotį ir jai vadovavo iki 1941, Ž. ū. akad. dėstytojas iki 1943.

Kopenhagos kūno kultūros institutas

1. Buršteinas, Dovydas (1930 baigė Kauno žydų gimn.), kūno kultūra 1937, nuo 1940 mokytojavo Ukmergės II vid. m-kloje (*F. R762, ap. 4, b. 107, l. 108*).
2. Markuzas, Fricas, kūno kultūra, baigė 1935, 1940 mokytojavo Šiaulių III vid. m-kloje. (*F. R762, ap. 4, b. 107, l. 73*).

Den kongelige veterinaer – og landbohőjshole (Kopenhaga)

Kopenhagos karališkoji veterinarijos ir žemės ūkio mokykla

1. Čepinskas, Jonas (vyr. ltn.), 1923–1927 04 30
2. Dankevičius, Ignas (g. 1894 12 09, Pluščiai prie Kražių, 1913 baigė Šiaulių gimn., studijavo Maskvos univ. Istorijos-filologijos fak. ir Maskvos Aukšt. technikos m-kloje), agronomija 1924–1927 04 30. Prieš tai 1923 05–1924 08 atliko praktiką Danijos ž. ū. Studijoms gavo iš Šiaulių apskr. savivaldybės 9 200 Lt paskolos, nuo 1927 – Plungės M. Valančiaus ž. ū. m-klos vedėjas, nuo 1929 10 01 – Kvietiškio ž. ū. m-klos mokytojas. Išvertė į lietuvių k. savo buvusio Kopenhagos veterinarijos ir ž. ū. m-klos profesoriaus Larso Frederiko knygą *Gyvulių šėrimas*, bendradarbiavo agronominėje spaudoje (*b. 192, l. 9, 16*).

3.8.5 Lietuvos studentai Suomijos mokyklose

Navigations institut Abo (Turku)

Abo (Turku) navigacijos institutas, 1929 m. (Suomija)

1. Bagdanavičius, Vytautas (Varėna), jūreivystė, denio vadovybė 1937 09 01–1938, plaukiojimo stažą atliko Suomijos Gustavo Erixono keturstiebyje būrlaivyje „Mochulu". SM s-kas. 1940 baigė Švedijos (Stokholmo) karališkąją jūrų mokyklą aukso medaliu. Medaliu buvo apdovanotas ir už skęstančių gelbėjimą. Buvo kelis kartus apiplaukęs audringąjį Horno ragą. Sovietų nužudytas Leningrado kalėjime 1941. Jį labai palankiai aprašė ne tik B. Krikštopaitis minėtoje savo prisiminimų knygoje *Jūrų keliais* (p. 229*),* bet ir anglų laivo kapitonas Eric Newby knygoje *The Last Grain Race* (liet. *Paskutinis būriavimas*, 1956).
2. Babarskis, Vytautas, 1929 01 01–1930, kapitonas, kalėjo Sibiro lageriuose.
3. Dagys, Stasys, 1929, gyveno Čikagoje.
4. Daugėla, Stasys
5. Demeika, Zigmas, tragiškai žuvo Venesueloje
6. Krikštopaitis, Bronius, kapitonas, apiplaukė 2 kartus Horno ragą, gyveno Čikagoje.
7. Limba, Mykolas, apiplaukė 2 kartus Horno ragą, gyv. Šiauliuose.
8. Marcinkus, Feliksas, apiplaukė Horono ragą, mirė Australijoje.
9. Monkevičius, Benediktas
10. Rasiulis, Aleksandras
11. Sliesoraitis, Edvardas, kalėjo Sibiro lageriuose, mirė Lietuvoje

Šaltinis: Stipendininkų registracijos knyga, 1929. – LCVA, f. 391, ap. 9, b. 100, l. 30.

Verumaki sporto instituto kursai (Suomija)

1. Tamulynas, Anupras, prieš 1940, mokytojavo Kauno II vid. m-kloje. *(LCVA, f. R762, ap. 4, b. 107, l. 19)*

3.8.6 Lietuvos studentai JAV mokyklose

Loyola University Chicago

Čikagos Loyolos universitetas

1. Račkus, Aleksandras (g. 1893 03 25, Čekiškė, baigė Kauno gimn.), sociologija, filosofija 1915–

1916, 1916 persikėlė į Čikagos univ. studijuoti mediciną 1922 02 01–05 19 daktaro laipsniu, dirbo Lietuvoje.
2. Zimanskis, Chaimas Issack, medicina 1928 (*ap. 4, b. 1758, l. 44*).
3. Žmuidzinas, Stasys (g. 1894 09 19, 1915 baigė Samaros gimn., 1916–1918 studijavo Kazanės univ.), medicina 1922–1928 daktaro laipsniu, 1930–1933 – tos mokyklos asistentas, 1931 specializavosi Aukštojoje medicinos m-kloje prie Ilinojaus univ., dirbo Lietuvoje (*b. 1092, l. 2–3*).

Columbia University, New York

Kolumbijos universitetas, Niujorkas

1. Jakševičius, Algirdas (g. 1908 03 25, Sidabravas, Radviliškio r., valstybės teatro režisierius, 1935 10 05–1936 04 20 studijavo Maskvos Vachtangeno valstybės teatre K. Stanislavskio aktorinio darbo sistemą), režisūra, dramaturgija pas JAV rašytoją ir teatralą prof. J. Erskiną 1936 10 01–1938, ŠM s-kas 1935 10 01–1938 09 01 (*b. 345, l. 7, 9*).
2. Rabinavičaitė, Golda, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 126*).

Niujorko (New York) žydų teologijos seminarija

1. Volfonovičius, Jokūbas, 1928 (*f. 391, ap. 4, b. 1758, l. 212*).

College Texas

Teksaso kolegija

1. Funkas, Abraomas Jokūbas, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 384*).

Harvardo universitetas

1. Račys, Juozas (prideš tai Dorpato (Tartu) univ. studijavo Fizikos-matematikos fak.), 1923 (*b. 16, l. 12*).

Butlerio universitetas (JAV)

1. Šilgaseris, Bernardas (g. 1903 11 25, Kalvarija), ekonomika, anglų k. ir pedagogika 1924–1928, diplomas patvirtintas Lietuvoje 1939 10 20 (*ap. 9, b. 948, l. 11*).

College Rutgers

1. Hofmanas, Chaimas, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 500*).

College of Naturopathy Science (Kalifornija)

1. Stankevičius, Kazys, baigė 1920 06 09.

3.8.7 Lietuvos studentai Švedijos mokyklose

Stokholmo aukštoji veterinarinės medicinos mokykla

1. Tunkūnas, Petras (g. 1910 10 10, Rinkuškėnų k., Biržų vls.), 1933 09 01–1939, ŽŪM s-kas 1933 09–1940 01 01 (*b. 990, l. 1–2*).
2. Vilimas-Užubalis, 1933 09 01–1936, studijas tęsė analogiškoje Berlyno m-kloje.

Stokholmo aukštoji miškų mokykla

1. Graudušis, Fricas (Klaipėda), miškininkystė 1938–?, ŽŪM s-kas nuo 1938 09 01 (*b. 292, l. 2*).
2. Žebrauskas, Jonas (g. 1906 11 16, Lampėdžių k., Raudondvario vls.), miškininkystė 1935 10 15–1939, ŽŪM s-kas 1935 01 13–1939 01 13 (*b. 1080, l. 1–2*).

Stockholms Högskola

Aukštoji Stokholmo mokykla

1. Juška, Juozas (g. 1911 10 06, Voliškio k., Daugailiškių vls., Utenos apskr., 1933 baigė Zarasų prekybos m-klą), etnologija ir architektūra pas prof. Sigurd Erixoną ir Nilsą Abergą 1937 10 22–1939 10. ŠM s-kas (*b. 398, l. 3–4*).
2. Lingis, Juozas (g. 1910 09 08, Linkuva, 1929 baigė Linkuvos gimn., VDU studijavo lituanistiką, germanistiką ir pedagogiką), etnologija, architektūra pas prof. S. Erixoną 1936 04 15–1940, lankė ir Upsalos univ., ŠM s-kas nuo 1937 09 01, 1935 gavo vienkartinę Švedijos vyriausybės negrąžinamą stipendiją, išvertė šveicarų archeologo romaną *Ledlaikio žmogėdros* (*b. 539, l. 40–41*).
3. Mekas, Karolis (g. 1906 11 13, Aukštalkių k., Radiliškio vls., 1926 baigė Kėdainių gimn., 1930 – VDU istorijos skyrių), etnologija, archeologija pas prof. S. Erixoną, Sune Lindquistą, M. Stenbergerį 1934–1937, ŠM s-kas 1934 10 01–1939, naudojosi ir Švedijos valstybine stipendija (*b. 608, l. 27*).

Upsalos universitetas (Švedija)

1. Skirutis, Andrius (g. 1913 03 10, Bandzių k., Jurbarko vls., 1934 baigė Jurbarko gimn., 1935–1936 studijavo VDU Evang. teologijos fak.), evang. teologija, filosofija pas prof. Sveną Linderį 1937–1940, ŠM s-kas 1937 11 01–1940 08 01 = 10 950 Lt (*b. 841, l. 7, 53*).

Stokholmo nacionalinio muziejaus archeologijos kursai

1. Rūkštelė, Antanas, etnologija ir muziejininkystė Švedijos muziejuose ir pas prof. S. Erixoną 1934–1935. 1935 apdovanotas Švedijos karaliaus Vazos II laipsnio ordinu, Švedų Baltijos inst. s-kas 1934–1935 (*Akademikas, 1935, nr. 1, p. 35*).

Švedija, nenurodant mokyklos

1. Memonaitis, Eugenijus, architektūros studijos 1937, J. Hulströmo fondo s-kas *(f. 631, ap. 12, b. 1051, l. 378).*

3.8.8 Lietuvos studentai kitų šalių mokyklose

Madrido universitetas (Ispanija)

1. Markovičius, Dimitrijus (1931–1933 studijavo Prahos univ.), sanskritas pas prof. Daza de Campos ir Gonzalez de la Calle, arabistiką – pas prof. Asin Palacios, Gonzalez Palancia ir Linares 1933/34 (*b. 588, l. 20*).

Belgrado universitetas (Jugoslavija)

1. Ščerbakovas, Eugenijus, 1923 (*ap. 4, b. 16, l. 178*).

Islandijos universitetas, Reikjavikas

1. Bieliackinas, Teodoras, islandų k. ir literatūra 1936–1939, studijavo savo lėšomis (*ap. 4, b. 1580, l. 365*).

The Hewbrew University Jerusalem, Faculty of Humanities
Jeruzalės hebrajų universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas

1. Povilaitis, Juozas (g. 1900 03 11, Barandų k., Sintautų vls., Šakių apskr., 1921 baigė Marijampolės realinę gimn., iki 1931 studijavo biologiją ir pedagogiką VDU), hebraistika 1931–1935. ŠM s-kas 1931 09–1935 08 = 17 800 Lt. Lietuvos žydų m-klų inspektorius (*b. 737, l. 23)*
2. Šackis, Rafaelis, 1932.

Biblijos akademija Jeruzalėje

1. Grigaitis, Aleksandras (g. 1877 09 19), Šv. Rašto istoriniai tyrimai 1907–1908, 1908 Romoje išlaikė Šv. Rašto licenciato egzaminus, autorius stambaus veikalo *Senojo Testamento problemos naujų iškasenų šviesoje*, I (1925).

Palestinos universitetas

1. Tabačnikas, Chaimas, teisė 1939 (*ap. 4, b. 1768, l. 145*).

The University of Mumbai (Bombay)
Bombėjaus universitetas (Indija)

1. Poškevičius (Poška), Antanas (g. 1903 03 10, Grybelių k., Saločių vls., nuo 1926 studijavo VDU), antropologija, tiriant lietuvių indoarijų kultūrinės giminystės pėdsakus, Bombėjaus univ. pas dr. J. J. Moodi ir dr. N. A. Thoothi, Kalkutos univ. Garbės daktaras (2014). Raštai: *Indoeuropiečių istorijos pėdsakais* (1988) ir kt.

SANTRUMPOS

FM – Finansų ministerija
KAM – Krašto apsaugos ministerija
KLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaune
KPM – Kauno apskrities pedagoginis muziejus
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LKLI – Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutas
LKMA – Lietuvos katalikų mokslų akademija
LMA – Lietuvos mokslų akademija
LMAVB – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskio biblioteka (Rankraščių skyrius)
LNMMB – Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
SM – Susisiekimo ministerija
ŠM – Švietimo ministerija
TM – Teisingumo ministerija
URM – Užsienio reikalų ministerija
VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
VRM – Vidaus reikalų ministerija
VUB – Vilniaus universiteto biblioteka (Rankraščių skyrius)
ŽŪM – Žemės ūkio ministerija

akad. – akademija
ap. – aprašas
apskr. – apskritis
b. – byla
d-ja – draugija
f. – fondas
fak. – fakultetas
gimn. – gimnazija
inst. – institutas
k. – kaimas
l. – lapas
lic. – licencijatas
mst. – miestas
r. – rajonas
sem. – seminarija
s-kas (ė) – stipendininkas (ė)
slapyv. – slapyvardis
SŽ – „Saleziečių žinios“
univ. – universitetas
vls. – valsčius

LITERATŪRA

1. Alekna, A. *Katalikų bažnyčia Lietuvoje*. Šv. Kazimiero draugijos leidinys, Kaunas, 1936, p. 69.
2. Amerikos spauda apie N. Romuvą. – *Naujoji Romuva*, 1939, nr. 35–36,
3. Andrašiūnas, A. Mūsų visuomenės idealai. – *Naujoji Romuva*. 1938, nr. 37–38,
4. Andriuškevičius, A. Jono Griniaus estetinės pažiūros iki 1940 m. (1. Grožio problema). – *Lietuvos*
5. *TSR mokslų akademijos darbai*, A serija, 2(83), 1983.
6. Apanavičius, R. Etnologijos studijos Lietuvoje 1927–2005 metais. – iš *Lietuvos etnologija*, 2009, 9(18), sud. V. Čiubrinskas, Vilnius: LII, 2010.
7. Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, 1933.
8. Augustauskas, V. Mūsų švietimo reformos kryžkeliai. – *Vairas*, 1933, nr. 10.
9. *Aušrininkas Jonas Šliūpas*. Redagavo J. V. Girdvainis, Kaunas, 1934.
10. Avižonis, J. Naujosios pedagogikos idėjos pedagogo moralisto akimis. – *Lietuvos mokykla*, 1923, VI-jų metų 4-sis sąs.
11. Bekampis, J. [Jurgis Šaulys], Prie užsienio lietuvių moksleivių statistikos. – Vilniaus žinios, 1910, nr. 95.
12. Benediktas Audra [Juozas Petrulis]. Laiškas iš Paryžiaus. – *Draugas*, 1904, nr. 2.
13. B. S. [Balys Sruoga]. Mūsų kultūrinės orientacijos reikalu. – *Vairas*, 1933, nr. 7–8.
14. Binkis, K. *Naujoji Lietuva*. Kaunas, 1938.
15. B. M. Pirmoji lietuvio disertacija Lille katalikų universitete. – *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 19.
16. Bogušis, V. Dar vienas T. Lomsargio šedevras. – *Kultūros barai*, 1986, nr. 2.
17. Braziulis, A. Lietuvos menininkų pasirodymai užsieniuose. – *Trimitas*, 1938, nr. 4.
18. Biržiška, Vac. *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*. Chicago: LIL, 1987. I dalis: *Lietuviai studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII a.*, II d.: *Lietuviai studentai Karaliaučiaus ir Dorpato universitetuose, 1801–1828 m.*
19. Bytautas, R. Lietuvių raštkalbės reikalu. – *Draugija*, 1908, nr. 17.
20. Būčys, P. *Atsiminimai, I tomas*. Surašė prof. Z. Ivinskis, redag. J. Vaišnora, MIC, Chicago, 1966.
21. Būčys, P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. – Arkivyskupas Jurgis Matulevičius (1933)…
22. Baltuška, R. *Baltijos jūra ir Lietuvos laivynas*. Baltos lankos, 2009.
23. Barkauskas, J. Specialinės mokyklos. – iš *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas, Šviesa, 1930.
24. Bartuška, V. *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais. Kritiškas 1914–1919 m. įvykių ir asmenų įvertinimas*. Klaipėda, 1937.
25. Biliūnas, J. *Raštai, III*. 1981.
26. Biržiška, M. Dr. Germantas. – iš *Pragaro vartai – Štuthofas*, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: LGGRTC, 1998, p. 65–78; *Žiburiai*, 1946, nr. 19–20.
27. Brazaitis, J. *Vienų vieni*. Fotografuotas leidinys, Vilnius, 1990.
28. Būčys, P. Apie Lourdeso stebuklus (Atsakymas mano kritikui p. Jakštui). – *Draugija*, 1911, nr. 52.
29. Butkus, V. Laivai be uosto. Puslapiai iš Lietuvos jūreivystės istorijos. – *Švyturys*, 1986, nr. 16.
30. Cesevičius, D. Bolševizmas, fašizmas, nacionalsocializmas. – *Ekonomika*, 1938, nr. 1.
31. Čepinskis, J. Šveicarijos parama Lietuvos mokslui. – *Mokslas ir gyvenimas*, 1992, nr. 1.
32. Česaitis, I. Principiniai svarstymai apie auklėjimą mūsų mokyklose. – *Tiesos kelias*, 1930, nr. 5.
33. Česnys, B. Laukiame pasiaiškinimo. – *Lietuva*, 1924, 10–11, nr. 230 (1732).
34. Dambrauskas-Jakštas, A. Laiškai S. Šalkauskiui, 1919. – *Logos*, 1938, t. XVIII.
35. Dambrauskas-Jakštas, A. Laiškas S. Šalkauskiui, 1914 01 31. – *Logos*, 1938, XVIII.
36. Daumantas, A. Į doktrinas besidairant. – *Akademikas*, 1937, nr. 9.
37. Dausa, K. Jenos mokyklą aplankius. – *Vairas*, 1935, nr. 4.
38. Dausa, K. Mokytojas jaunimo organizacijose – *Tautos mokykla*, 1938 nr. 9, p. 222–223.
39. Dausa, K. Tarp idealizmo ir realizmo. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 8, p. 181–185.
40. K. D. [Dausa]. Politinis radikalizmas vokiečių aukštosiose mokyklose. – *Vairas*, 1932, nr. 5.

41. Dautaras, J. (sudarytojas). *Vytautas Soblys: pirmajam Respublikos pedagoginio instituto direktoriui atminti. Mokslo straipsniai ir kūrybinis palikimas*. Vilnius, LEU leidinys, 2015.
42. Dundulytė, I. Mokslinio tyrimo darbas Kauno universiteto Fizikos katedroje 1922–1940. – *LTSR MA Darbai*, A Serija, 1975, T. 4 (53).
43. Gabrys, J. Priminkime pasauliui Lietuvą. – *Viltis*, 1910, nr. 130.
44. Gaigalaitė, A., Žeimantienė, J. *Juozas Purickis-Vygandas*, Vilnius: Vilniaus knyga, 2004.
45. Gaižutis, A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys – neotomistinės filosofijos pradininkas Lietuvoje. – *Soter*, 2014, 51 (79).
46. Galvanauskas, G. Europa kryžkelėje. – *Naujoji Romuva*, 1936, nr. 35–36.
47. Girnius, J. Egzistencialinė filosofija ir filosofavimo rūpesčiai. – *Židinys*, 1939, nr. 5–6.
48. Gylienė, L. Mokslinio tyrimo darbas Kauno universiteto chemijos katedroje 1922–1940. – *LTSR MA Mokslo darbai*, A Serija, 1980, T. 4 (77).
49. Gradinskaitė, V. Emanuelis Levinas ir jo šeima Kaune. – *Žmogus ir žodis*, 2001, II.
50. Grandefille, M. [Ambraziejutė] Lietuviai studentai Šveicarijoje. – *Draugas*, 1919 12 20.
51. Gudaitis, L. Knygos garsai. – *Nemunas*, 1985, nr. 12.
52. Gerulis-Kragas, J. Medžiaga kun. A. Vienažinskio bibliografijai. – *Dirva-Žinyčia*, 1904, nr. 10.
53. Gerutis, A. Lietuviai Šveicarijoje. – iš *Pasaulio lietuvių žingsniai* (1958).
54. Gylys, A. Metafizika ir realūs mokslai. – *Logos*, 1925, nr. 1.
55. Gobis, J. Filosofijos svarba bendram išsilavinimui. – *Lietuvos mokykla*, 1924, 2 sąsiuvinis.
56. Gobis, J. Mokytojas ir filosofija. – *Lietuvos mokykla*, 1920, 2 knyga.
57. Gražienė, V. Lietuvos vaikų darželio pedagogikos bruožai iki 1940-jų metų (disertacija), Vilnius, 1993.
58. Grinius, Jonas, Pasukime kitaip kultūros vairą. – *Naujoji Romuva*, 1931.
59. Grinius, J. Prancūzai integralinės poetikos kūryboje. – iš *LKMA Suvažiavimo darbai*, II, Kaunas, 1936.
60. Gustainis, V. Hitlerio užsienio politika. – *Vairas*, 1933, nr. 4, p. 426.
61. Gustainis, V. *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus*. Kaunas: Spindulys, 1991.
62. Gustaitis, M. Šis tas iš pirmųjų Fribourgo „Rūtos“ metų. – *Ateitis* 1924, Nr. 5–6.
63. Eretas, J. *Kazys Pakštas. Tautinio šauklio odisėja (1893–1960)*. Vilnius, 2002.
64. Eretas, J. Katalikai ir mokslas. – *LKMA suvažiavimo darbai*, I, 1933.
65. Ivinskis, Z. Apie studijas užsienyje. – *Aidai*, 1968, nr. 7.
66. Ivinskis, Z. Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI–XVIII a. – *Tiesos kelias*, 1935, nr. 7–8.
67. Yla, S. *Žmonės ir žvėrys (1951)*. Kaunas: „Šviesa“, 1991.
68. Jakštas, A. Katalikiškojo transformizmo 50 metų jubiliejus. – *Draugija*, 1921, nr. 9–10.
69. Jakštas, A. Šis tas apie modernizmą užrubežyje ir pas mus. – *Draugija*, 1912, nr. 66–67.
70. Jakštas, A. Trys pašnekesiai ant Nemuno kranto: nykštukai, didvyriai, lenkai. Kaunas, 1906.
71. Jakštas, A. Tikėjimo paslaptys (1928). – *Religija ir kultūra*, 1928, nr. 9.
72. Jakštas, A. Aukščiausiasis gėris. Kaunas, 1937.
73. Jakštas, A. Meno kūrybos problemos. Kaunas, 1931.
74. Jakštas, A. Mūsų literatūra apie Lourdesą. – *Draugija*, 1910, nr. 48.
75. Jakštas, J. Mano istorijos mokslo kelias. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1992
76. Jankauskas, V. Simonas Šultė: vieno vizionieriaus likimo pėdsakais. – iš *Viekšniai: istorija ir kultūra*. Sud. Povilas Šverebas, Vilnius, DAL, 2013.
77. Jankevičiūtė, G. Lietuvos respublikos stipendininkai užsienio šalių dailės mokyklose 1918–1940 m. – iš *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, straipsnių rinkinys, 2 t. Vilnius: „Margi raštai“, 1996.
78. Jasperas, K. Filosofijos įvadas. – iš *Filosofijos istorijos chrestomatija*, 1974.
79. Prof. L. Joubert ir lietuviai. – *Viltis*, 1914, nr. 91.
80. Juodeika, V. Liberališkoji ar korporatyvinė valstybė? – *Naujoji Romuva*, 1932, nr. 40.
81. Juodeika, V. Dėl vadų atrankos. – *N. Romuva*, 1933, nr. 154.
82. *Juozas Keliuotis ir literatūros dinamikos problemos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

83. Kapsukas, V. *Raštai, t. 1*. Vilnius, 1960.
84. Kapsukas, V. *Raštai, t. 5*. Kaunas, 1962.
85. Katilius, A. Fribūro universiteto draugijos „Lituania“ šalpos fondas. – *LKMA metraštis*, 2012, t. 36, Vilnius.
86. Katilius, A. Fribūro universiteto lietuvių studentų „Rūtos“ draugijos kronika. – *LKMA metraštis*, 2016, t. 39.
87. Katilius, A. Fribūro universiteto lietuvių studentų draugija „Lituania“ 1915–1934 m. – *LKMA metraštis*, 2020, t. 43.
88. Katilius, A. Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta“. – iš *Kintančios Lietuvos visuomenė: struktūra, veikėjai, idėjos*. 2015.
89. Katilius, A. *Jonas Totoraitis: biografija ir veikla*. Vilnius: LII, 2022, 280 p.
90. Katilius, A. Kauniečių „Motinėlės“ draugija Kaune. – *Kauno istorijos metraštis*, t. 7, 2006.
91. Katilius, A. Lietuvių studentų katalikų organizacijos Vakarų Europos universitetuose XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, 2012 01 06. – http://www.ausra.pl/0401/katilius.html;
92. Katilius, A. Lietuvių studentų katalikų draugija Leveno universitete XX a. pradžioje. – *LKMA metraštis*, Vilnius, 2011, t. 34, p. 14–167.
93. Katilius, A. Mečislovo Reinio studijos. – *LKMA metraštis*, Vilnius, 2004, t. 24.
94. Katilius, A. „Rūtos“ veikla 1907–1915 metais. – *Dvasiniai Fribūro vaikai: Fribūro universiteto lietuviai ir jų reikšmė Lietuvai, Katalogas*. Parengė Kamilė Jagėlienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2019.
95. Keliuotis, J. Arivizmas. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 198, p. 742.
96. Keliuotis, J. Krikščioniškojo renesanso gadynė. – *Ateitis*, 1925, nr. 4.
97. Keliuotis, J. Naujasis humanizmas. – *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 15.
98. Keliuotis, J. Politikos etika. – *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 12.
99. Keliuotis, J. Universalinė visuomenė. – *N. Romuva*, 1934, nr. 188–189.
100. Keliuotis, J. *Visuomeninis idealas. Visuomeninės filosofijos metmenys*. Kaunas, Naujosios Romuvos leidinys, 1935.
101. Klimas, P. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990.
102. Kelsen, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis, Vilnius: „Eugrimas“, 2002.
103. Kęstutytė-Jasiulienė, G. Keramikos patriarchas. – *Literatūra ir menas*, 1958 08 31.
104. Kolbaitė, Dalia. Dail. Z. Kolbos kūryba. – *Aidai*, 1972, nr. 9.
105. Koppersas. W. Šeimos plėtros istorija tautotyros šviesoje. – *Vairas*, 1932, nr. 12.
106. Kossu-Aleksandravičius, J. Darysime Lietuvą patys. – *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 146.
107. Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai tarpukario Europoje. – *Tiesa*, 1993 04 14.
108. Kriaučiūnienė, Ž. Lietuvos studentai Europos Aukštosiose mokyklose 1919–1940 metais. – iš *Lietuvos istorijos metraštis*, 1992 metai. Vilnius, 1994
109. Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais. Jūrų kapitono atsiminimai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų redakcija, 2015.
110. Krupavičius, M. *Atsiminimai*. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1972.
111. Kubilius, V. *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*. Vilnius: Vaga, 1983, p. 30.
112. Kučas, A. *Kunigas Antanas Staniukynas*. Roma, 1965.
113. Kučinskas, A. Prof. dr. Jonas Totoraitis. – *Athenaeum*, 1933, t. IV.
114. Kuprevičius, M. Dėl R. katalikų bažnyčios reformos. – *Pasiuntinys*, 1912, nr. 6.
115. Kupscytė, S. Lietuvos valstybės stipendininkų Prancūzijoje patirtys XX a. 3–4 dešimtmečiuose. – *Kauno miesto metraštis*, 2015, t. 15.
116. Kupscytė, S. *Valstybės užsienio stipendijų politika ir lietuviai Prancūzijoje XX amžiaus 3–4 dešimtmečiuose*. Magistro darbas. Kaunas: VDU, 2013, p. 35. https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/10d79287-25c7-4c05-a221-24e73b4b832a/content
117. Kuraitis, P. Désiré-Josiph Mercier kaip filosofas. – *Logos*, 1926, nr. 1.
118. Kuraitis, P. Simon Deploige. – *Logos*, 1928, nr. 2.
119. Kuzmickas, B. *Katalikiškoji filosofija: XIX ir XX amžiai*. Monografija, Vilnius: MRU, 2003.
120. Kuzmickis, Zg. Mūsų tautinė mokykla. – *Švietimo darbas*, 1928, nr. 6.

121. Lankauskas. Egzaminas pas Jaspersą. Ir šis tas apie Heidelbergą – *Kultūros barai*, 1986, nr. 11,
122. Liaugminas, A. Integralinis principas auklėjime. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 3.
123. Liaugminas, A. [A. L.] Prancūzų reformuotos vidur. m-los dvasia. – *Tautos mokykla*, 1939, nr. 12.
124. Liaugminas, A. Vaiko kalbos formavimasis. – *Tautos mokykla*, 1936, nr. 16–17.
125. Lietuviszkoji Motinėlė. – *Tėvynė*, 1899, p. 333–334.
126. Lietuvos valstybės teisės aktai, 1918.II.16–1940.VI.19. Vilnius, 1996.
127. Lingis, J. Didžiajam šiaurės etnologui 50 metų. – *Gimtasis kraštas*, 1938, nr. 1–2 (17–18).
128. J. L. [Juozas Lingis]. Nauji etnologiniai žurnalai. – *Židinys*, 1938, nr. 1.
129. Lingis, J. Nauji tarptautiniai žurnalai. – *Gimtasis kraštas*, 1938, nr. 1–2.
130. Lopata, R. Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK. – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, 7, Vilnius: „Katalikų pasaulio" leidykla, 1994.
131. Lukšaitė, I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*. Baltos lankos, 1999.
132. Mačernis, J. Darbo mokykla... – *Lietuvos mokykla*, 1924, VII-jų m., 3-sis sąs.
133. Marcišauskytė-Jurašienė, J. Įžymi, bet nepažinta. – *Krantai*, 2010, nr. 2.
134. Martinaitienė, G. M. Juozas Mikėnas. Gyvenimo ir kūrybos pradžia. – *Lietuvos kultūros tyrinėjimai.* Straipsnių rinkinys, 2 t., p. 227–283, 328–329. Vilnius: Margi raštai, 1996.
135. Martynaitis, J. Mokinių charakteristika ir charakteristikos lapas. – *Pedagoginis metraštis*, II sąsiuvinis, Panevėžys, 1939.
136. Masiūnas, V. Dr. Jurgio Šaulio archyvas. – Atspaudas iš „Lituanistikos instituto 1973 m. suvažiavimo darbų", 1975.
137. Mekas, K. Gerbkime senovės paminklus. – *Trimitas*, 1933, nr. 22.
138. Mingėla, V. Kun. Antanas Miliukas. Jo gyvenimas ir darbai, Detroitas, Mich, 1962.
139. Minkevičius, J. Nuosaikusis Vitenbergo vienuolis ir krikščioniškoji revoliucija. – iš *Būtis ir laikas*. Vilnius, 1983.
140. Misevičius, J. Eksperimentas pedagogikoje. – *Lietuvos mokykla*, 1929, nr. 11–12.
141. Mykolaitis-Putinas, V. *Raštai, VII*. Vilnius, 1968.
142. Munjė, E. *Personalizmas*. Vertė Petras Račius, Vilnius: Pradai, 1996.
143. Mussolini, Benito. *Fašizmo doktrina. Vertė Zenonas Blynas. Pagrindinės idėjos, Politinė ir socialinė doktrina*. Kaunas, 1935.
144. Navardaitis, P. Laiškai iš užsienio. Užsienio daktarai ir mūsų diplominiai egzaminai. – *Lietuvos studentas*, 1933, nr. 7.
145. Nekrašas, E. Nuoseklusis M. Šliko empirizmas. – iš *Filosofijos istorijos chrestomatija*. Vilnius: Mintis, 1974
146. Nepataisomasis. *Monsinjoro Alfonso Svarinsko atsiminimai*. I dalis, trečioji laida, Vilnius: Versmė, 2014.
147. Pabėdinskas, K. *Nuo Plungės iki Maroko (Apie elektrotechnikos studijas Grenoblio elektrotechnikos institute)*. Chicago, 1988.
148. Pakarklis, P. Daktaratai. Jų įsigijimas, mokslinė bei visuomeninė reikšmė ir su kai kuriais iš jų susijusi žala Lietuvai. Kaunas: Mokytojų knygynas, 1938.
149. Pakštas, K. Baltijos kultūrinė orientacija. – *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 199.
150. Pankauskas, J. Svarbiausiosios srovės naujojoj psichologijoj. – *LKMA Suvažiavimo darbai*, I, Kaunas, 1933 (1935).
151. Petrulis, Jokimas. Juozas Petrulis – Lietuvybės žadintojas. – iš *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*. Sud. Edmundas Rimša, 1999.
152. Pilka, S. Teatras ir muzika Italijoje. – *Vairas*, 1934, nr. 9.
153. Plečkaitis, R. *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*. Vilnius, 1975.
154. Plečkaitis, R. Lietuviai studentai senajame Prahos universitete. – *Mokslas ir gyvenimas*, 1975, nr. 10.
155. Plečkaitis, R. Imanuelio Kanto Opus magnum – Kantas, I. Grynojo proto kritika, 1982.
156. Pociūtė, D. *Abraomas Kulvietis Italijoje ir Lietuvoje*. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2005.

157. Poška, A. *Mano gyvenimo pasaka*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
158. Poška, A. Mokslui ir tėvynei. – *Jaunoji Lietuva*, 1937, nr. 3.
159. Poškutė, M. Simono Šultės visuomenės raidos teorija. – *Logos*, 2010, 65.
160. Pruskus, V. Simonas Šultė: socialinio teisingumo įgyvendinimo įžvalga. – *LKMA metraštis*, 2009, t. 32.
161. Puzinas, J. Kur gi ėjo Lietuvos jaunimas aukštąjį mokslą (viduramžiai). – iš Puzinas, J. *Rinktiniai raštai*, t. II, Lituanistikos instituto leidykla, 1983.
162. Radzevičius, Petras. Trumpa „Lithuanijos"-„Rūtos" 25 metų gyvavimo apžvalga. – *Ateitis*, 1924, nr. 5–6/
163. Rasiulis, A. Baisioji naktis Atlante, Nuo A. Mėlinio žuvimo 10 m. sukakties proga (Iš jūreiviško dienoraščio). – *Jūra*, 1938, nr. 4.
164. Ratelis, A. Enciklika apie krikščioniškąjį jaunimo auklėjimą. – Tiesos kelias, 1930, nr. 2.
165. Raulinaitis, Pr. V. Vakaruose. – *Naujoji Romuva*, 1936, nr. 35–36.
166. Razma J. Visuomenės dvasios krizė. – *Vairas*, 1937, nr. 12.
167. Reinys, M. Ar yra prieštaravimas tarp tikėjimo ir gamtos mokslų (Tikėjimiškos mokslininkų pažiūros sulig Eloice de Cyon veikalo „Dieu et science). – *Draugija*, 1910, nr. 47.
168. Reinys, M. Aukštoji katalikų mokykla Lietuvoje. – *Židinys*, 1934, nr. 5–6.
169. Reinys M. D. Nys (1859–1927). – *Židinys*, 1927, nr. 9.
170. Rickevičiūtė, K. J. Goluchovskio veikla Vilniaus universitete. – *Problemos*, 1972, nr. 1.
171. Rimantas, J. *Petras Rimša pasakoja*. Vilnius, 1964.
172. Rimkutė, E. *Mano knyga – vaikas. Agotos Šidlauskaitės gyvenimo ir psichologinės pedagoginės praktikos bruožai*. Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
173. Ročka, M. Lietuviai studentai Krokuvoje ir humanizmo pradžia Lietuvoje XV–XVI a., Vilnius, 1966.
174. Römeris, M. „Lithuania" – *Aušrinė*, 1912, nr. 15.
175. Rudis, G. Įvadas. – iš Blynas, Z. *Karo metų dienoraštis 1941–1945 m.*, Vilnius: LII, 2007.
176. Sakalauskas, T. *Monologai. Miltinio gyvenimas*. Vilnius: Mintis, 1981.
177. Sawicki, J. Mykolas Römeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės žemių tautinės problemos. – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 15, Vilnius: „Eugrimas", 1999.
178. Senčila, V. ir kt., „Jūros specialistų rengimams". Iš Lietuvos okeanologų konferencijos. Klaipėda, 1996.
179. Serre, J. *Juo plačiau, juo prie tiesos arčiau (Au large). Visuotinio sutaikinamojo metodo ir pilnutinės intelektualybės eskizas*. Iš pranc. k. vertė V. Kamantauskas. Kaunas, 1934.
180. Skrupskelis, K. *Ignas Skrupskelis: asmenybė ir laikmetis*. Versus Aureus, 2014.
181. Skrupskelis, K. *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*. Vilnius: Naujasis Židinys-aidai, 2010.
182. Skvireckas, J. Encyklika apie „modernistų doktrinas". – *Draugija*, 1907, nr. 11.
183. Skulptorius Matas Menčinskas. – *Akademikas*, 1936, nr. 16–17.
184. Sliesoriūnas, F. Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuvė istorijos mokslų daktarė. – *Istorija*, 40, 1999, p. 30–37.
185. Soblys, V. Apie mūsų tautos meninę ir bei mokslinę misiją. – *Lietuvos aidas*, 1932, nr. 10.
186. Soblys, V. Apie intelektualinio darbo skatinimą Lietuvoje. – *Lietuvos aidas*, 1931, n. 195, p. 4.
187. Soblys, V. Apie tautos mintingumą. – *Lietuvos aidas*, 1930, nr. 164.
188. Soblys, V. Gyvenimas ir mokykla. – *Tautos mokykla*, 1935, nr. 5.
189. Soblys, V. Intelektualinis gyvenimas ir knyga. – *Lietuvos aidas*, 1932, nr. 112,
190. Soblys, V. Lietuvos pedagoginis institutas. – *Tautos mokykla*, 1933, nr. 13–14.
191. Soblys, V. Lietuvos reikalai ir lietuviai studentai užsieniuose. – *Lietuva*, 1927, nr. 185.
192. Soblys, V. Prancūzų pedagogijos savybės. – *Švietimo darbas*, 1928, nr. 7.
193. Steponaitis, A. Fribourgo akademinė draugija „Lithuanija" ir Didysis karas. – *Ateitis*, 1924, nr. 5–6.
194. Stražnickas, J. *Pranas Meškauskas-Germantas. Įkaitas už tautą*. Vilnius: Charibdė, 2020.
195. Sruoga, B. Lietuvos atstatymo reikalu. – *Lietuva*, 1919 06 25.

196. Staugaitis, J. Kun. Antanas Civinskis. – *Vadovas*, 1913, nr. 60.
197. Subotkevičienė, R. LDK katalikų dvasininkų studijos užsienio universitetuose. Aukštojo mokslo pasirinkimo krypčių ir požiūrių kaitos tendencijos XIV a. pabaigoje – XVI a. 8 dešimtmetyje. – *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012, t. 2, Vilnius LII, 2013.
198. Šalkauskis, S. Autokritikos žodis dėl rašinio „Bažnyčia ir kultūra". – *Židinys*, 1926, nr. 8–9.
199. Šalkauskis, S. Ateitininkų ideologija. Kaunas, 1933.
200. Šalkauskis, S. Kultūrinio lietuvių tautos apsiginklavimo problema ir katolicizmas. – *Raštai*, IV, Vilnius: „Mintis", 1995.
201. Šalkauskis, S. Kun. A. Dambrauskas – mano mokytojas ir kritikas. – *Logos*, 1938, t. XVII.
202. Šalkauskis, S. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. Kaunas, 1933.
203. Šalkauskis, S. Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija. – *Logos*, 1925, nr. 1.
204. Šalkauskis, S. Racionali mokyklų organizacijos sistema. – *Lietuvos mokykla*, 1926, nr. 12.
205. Šapoka, A. Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo? – *Židinys*, 1935, nr. 10, nr. 11.
206. Šapoka, A. [A. Š.] Studijos Prahoje. – *Židinys*, 1932, t. 7.
207. Šapoka, A. Šimtabokštėj Prahoje. – *Naujoji Romuva*, 1931, p. 312.
208. Šepetys, J. Religija, dogma ir bažnyčia (Modernisto minčių žiupsnelis). – *Aušrinė*, 1914, nr. 2.
209. Šernas, A. Modernizmas. – *Pasiuntinys*, 1913, nr. 3, nr. 4.
210. Šidlauskas, A. Ar verta važiuoti mokytis į Vokietijos universitetus. – *Lietuva*, 1925, nr. 85.
211. Šilingas, S. Anketa tarp užsienių aukštųjų mokyklų moksleivių. – *Aušrinė*, 1912, nr. 15.
212. Šlapelis, I. Adomas Varnas ir jo darbuotė. – *Pradai ir žygiai. Meno kritikos žurnalas*, 1926, nr. 8.
213. Šležas, P. Rec. J. Totoraitis, Mindaugas, Lietuvos karalius (1932). – *Židinys*, 1932, nr. 5–6.
214. Štikonaitė, I. Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija. – *Archivum Lithuanicum*, 2004, t. 6.
215. Šultė, S. Dabartinis mokslo stovis evoliucijos klausimu". – *Draugija*, 1910, nr. 40, 41.
216. Šultė, S. *Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai*. Kaunas, 1919.
217. [Šultė, S.]. Kur mes stovime ir kur ieškoti pagalbos? Klebono pašnekesys su sodiečiu ir fabriko darbininkais. Parašė kunigas Š. Vilniuje, 1907.
218. Šultė, S. Labai svarbiu reikalu. – *Laisvė*, 1920, nr. 68 (03 25).
219. Šultė, S. Laisvos mokyklos problema. – *Draugija*, 1921, nr. 9–10.
220. Šultė, S. Okultistinė filosofija bei teosofija. – *Ganytojas*, 1920, nr. 9, p. 263.
221. Šultė, S. Savasties principas ir evoliucija. – *Draugija*, 1920, nr. 5–6.
222. Šultė, S. [Sociologas S. Š.]. Liberalų konstitucija. – *Laisvė*, 1920, nr. 119.
223. Šultė, S. Socialinio organizmo siela. – *Laisvė*, 1920, nr. 106 (05 19).
224. Šultė, S. [Teologas]. Teisingi įstatai. – *Laisvė*, 1920, nr. 175.
225. Šultė, S. [Simonas, Barjonas], Trejopa teisybė. – *Laisvė*, 1920 nr. 163.
226. Šultė, S. [Barjonas]. Trejopa teisybė. – Laisvė, 1920, nr. 163.
227. Šultė, S. Turtuolių perteklius – varguolių tėvonija. – *Ganytojas*, 1920, nr. 3.
228. Šultė, S. [S. Š.]. Žemdirbių dvarininkų reikalavimai. – *Laisvė*, 1920, nr. 143.
229. Šultė, S. *Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas*. Kaunas, 1921.
230. Šultė, S. Teosofų pasaulėžvalga. – *Draugija*, 1912, nr. 71–72, p. 253.
231. Tamošaitis, I. Humanitarų uždaviniai ateities Lietuvoje. – *Vairas*, 1933, nr. 4, t. 7.
232. *Tarp Vilniaus ir Berno. Tekstai apie Lietuvą ir Šveicariją*. Sudarė Maxas Schweizeris, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003
233. Tyla, A. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.
234. Vaiciuška, P. Kur eiti aukštieji mokslai. – *Lietuva*, 1923, nr. 228.
235. Vaišvila, A. G. Försterio talka lietuvių dorinei savikūrai. – *Filosofija, sociologija*, 1993, nr. 1.
236. Vaišvila, A. Ką norime atsiminti, minėdami 1791 m. priimtą konstituciją? – *Kultūros barai*, 2021, nr. 7/8.
237. Vaišvila, A. *Lietuva ir asmenybė kryžkelėje*. Vilnius, 1992.

238. Vaišvila, A. Lietuvos akademinio jaunimo užsienyje įgyti filosofijos daktaratai (XX a. pradžia). – iš *Istorija ir būtis*. Straipsnių rinkinys, Vilnius, 1988.
239. Vaišvila, A. S. Šultė ir tolerancijos problema. – iš *Iš tolerancijos istorijos*, Straipsnių rinkinys, Vilnius: „Academia", 1992.
240. Vaišvila, A. Šiluvos apšvieta 1592–1992, Vilnius, 1999.
241. Vaišvila, A. Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.). t. I, Vilnius: Versmė, 2013.
242. Vaišvila, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius, Litimo, 2000.
243. Vaišvila, A. Vėliava–Tėvynės simbolis. Lietuvių studijos Friburgo universitete 1922 m. – *Apžvalga*, 1993, nr. 16.
244. Vaišvila, A. H. Wölfflin lietuvių menotyroje. – *Krantai*, 1990, nr. 6.
245. Vaišvila, A. Žygis į Vakarus. Lietuvių studijos Vakarų Europos universitetuose 1900–1940 m. – *Švyturys*, 1990, nr. 2.
246. Varnas, Adomas. Ar jaunuomenei reikia lavinti įstatus a priori? – *Lietuvos žinios*, 1909, nr. 3.
247. Vasiliūnienė, E. Marija Varnienė pedagogė ir mažo vaiko draugė. – *Lietuvių moterų žurnalas*, 1976, nr. 2.
248. Veržbavičius, L. Lietuviai Bazelio universitete 1563. – *Lietuvos aidas*. 1929 07 16, nr. 158 (642).
249. Vetusius. Lietuviai Italijos universitetuose (Laiškas iš Italijos). – *N. Romuva*, 1932, nr. 36.
250. Vidmantas, E. *Katalikų bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas, 1987.
251. Zibolienė. D. Knygnešys ir pedagogas Juozas Petrulis – garsiausias Audros kaimo sūnus. – 2016 07 20. *https://www.grokiskis.lt/kalbame-strazdelio-kalba/knygnesys-ir-pedagogas-juozas-petrulis-garsiausias-audros-kaimo-sunus*
252. Zujus, M. Studento Jurgio Krasnicko fondas. – *Draugija*, 1923 11 24, nr. 227.
253. Žekonytė, K. Defektyvių vaikų pedagogikos kursai. – *Tautos mokykla*, 1938, nr. 15–16.
254. Žigaras, F. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II. Vilnius, 2018. https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/03/kvalifikacijos-kelimo-*sistema-1919-1940_2-dalis.pdf*
255. Žarskienė, Rūta. Jonas Balys – lietuvių tautosakos archyvo įkūrėjas. – LLTI. –*https://archyvas.llti.lt/lt/jonas_balys/*
256. Žlabys, J. Lietuvių kalbos filosofija ir kalbos kultūra. – *Literatūros naujienos*, 1927, nr. 9–10.
257. Barycz, H. *Polacy na studjach w Rzymie w epoce Odrodzienia (1440–1600).* – Archiwum komissji do dziejów oswiaty i szkolnistwa w Polsce, t. IV, Kraków, 1938.
258. Barycz, H. *Sto lat polskich studiów i podroży kulturalnych do Genewy (1550–1650).* – Przegląd humanistyczny, t. IX, 1965.
259. Baudrillart, A. Uniwersyty katolickie. – *Przegląd powszechny*, t. 121, Kraków, 1914.
260. Benrubi, I. *Philosophische Strömungen der Gegenwart in Frankreich*. Leipzig, 1928.
261. Bersohn Mathias. *Studenci Polacy na uniwesitecie bolońskim w XVI i XVIII wieku*. Kraków, 1890.
262. Borejsza, Jerzy. *Mussolini był pierwszy, Wydanie II, Czytelnik*. Warszawa, 1989.
263. Bühler, Ch. *Der menschliche Lebenslauf als phsychologisches Problem*. Leipzig, 1933.
264. Chmaj, L. *Prądy i kierunki pedagogiki XX wieku*. Warszawa, 1936,
265. Czaplewski, P. *Polacy na studyach w Ingolsztacie.* Poznan, 1914.
266. Czermiński, M. *Maksimilian Ryłła*. Kraków, t. II, 1912.
267. Doritsch, Alexander. *Beiträge zur litauischen Dialektologie*. Herausgegeben von der litauischen literarischen Gesellschaft in Tilsit, 1911, Otto v. Mauderode.
268. Dvarčasin, J. *Belarusy na Praskim universitece*. – Zapiski Belarusago institutu Hebyki i Masšaztva, t. 2, nr. 2, New York, 1913.
269. Das Faustrecht des Dritten Reiches. Von Rudolf Bertschi PDF erstellt am: 20.01.2024, p. 356. – https://www.e-periodica.ch/cntmng?pid=ror-001%3A1935%3A15%3A%3A656
270. Festschrift zur freier der 500 Jähriges Bestehens der Universität Leipzig. Herausgeg. von Rektor und Senat, Leipzig, Bd. 4, 1 Tel, 1908.
271. Geysztor, J. *Pamiętki*. Wilno, 1913.

272. Grisebach, E. *Gegenwart. Eine kritische Ethik*. Halle, 1928.
273. Gilson, E. *Realizm tomistyczny* (vertimas iš pranc. k.). „Pax“, 1968,
274. *Encyclopedia Judaica*, Bd. 10, 1934.
275. Hanselmann, Heinrich. *Ein Mosaik aus seinem Leben*. Von Annie Hanselmann, 1962.
276. Hovre, Fr. *Essai de philosophie pédagogique*. Bruxelles, 1927.
277. Joël, Karl. *Wandlungen der Weltanschauung. Eine Philosophiegeschichte als Geschichtsphilosophie Weltanschauungen*. Tübingen, I, 1928.
278. *Jüdische Lexikon*, Berlin, 1930, Bd. 4/1.
279. Karbowiak, Antoni. *Młodzież polska akademicka za granizą 1795–1910*. W Krakowie, 1910.
280. Kollenbach, J. Polacy w Bazylei w wieku XV w. – *Arciwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. 4, Kraków, 1890.
281. Kosman, M. *Protestanci i kontreformacja*. Warszawa, 1978.
282. Kot, S. *Stosunki polaków z uniwersytetem Lowańskim. W 500 rocznicę otwarcia uniwersytetu w Lowanjum*. Lwów, 1927.
283. Lalo, Ch. *L Estetique*. Paris, 1927.
284. Munnynck, Marc. *Psychologie du Patriotisme*. Fribourg, 1914.
285. Mercier, D. *Neoscholastycyzm: warunki jego żywotnośći*. Kraków, 1904.
286. Milkowski, St. *O modernizmie*. Wilno, 1911.
287. Nagy, Jukunda. *Ungarische Studenten an der Universität Marburg 1571–1914*. Marburg, 1974.
288. Noel, L. Les frontieres dela Logique. – *Revue Neo-scholastique de Philosophie*, 1910, nr. 65.
289. Nostryfikacja dyplomów zagranicznych wyszych uczelni w Litwie. – *Iskry*, 1933, nr. 2–3.
290. Schlick, M. Zadania filozofii przyrody. – iš *Filozofia i sociologia XX wieku*, II, 1964.
291. *Słownik filozofów*, tom I. Warszawa, PWN, 1966.
292. Sombart, W. *Moderner Kapitalismus*, t. III, 1930.
293. Šalkauskis, S. *Sur les confens de deux mondes. Essai synthétique sur le problème de la civilisation nationale en Lithuanie*. Genève, 1919.
294. Tatarkiewicz, W. *Filosofijos istorija*, III. Vertimas iš lenkų kalbos, Alma litera, 2003.
295. Tatarkiewicz, W. *Dzieje sześciu pojęc: sztuka, pękno reforma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*. Panstwowe wydawnistwo, 1976.
296. Лицинский, Я. Изъ материаловъ одной студенческой анкеты. – *Русская мысль*.
297. *Ежемесечное литературно-политическое издание*. Год 35, книга VII, Москва и Петербургъ, 1914.
298. Соловьёв, В. С. *Собрание сочиненій*, СПб, I.

Statistikos šaltiniai

1. Album studiosorum Universitatis Cracovensis (1607–1642). T. 4 Cracoviae. 1950.
2. Annuaire de l Université Catholique de Louvain. 1920–1926. Louvain.
3. Annuaire de l Université catholique de Louvain, 1927–1929, 1934–1936. Louvain.
4. Annuaire l` Université Catholique de Louvain, 1908...1939.
5. Cataloque des thèses et écrits academiques, année 1922...1939, Paris.
6. Deutsche Hochschulstatistik mit texterlichen Erläuterungen, Band 9, Sommerhalbjahr, 1932, Berlin, 1933.
7. Deutsche Hochschulstatistik, Winter halbjahr 1933/34, Band 12, Berlin, 1934.
8. Deutsche Hochschulstatistik, Winter halbjahr 1934/35, Bd. 14, Berlin, 1935.
9. Die Matrikel der Universität Königsberg i. Pr. Herausgegeben von G. Erler. Bd. I, III. Leipzig, 1900 ir 1917.
10. Dissertations-Verzeichnis der Philos. Fakultät der Universität in Wien. Band I: Verzeichnis über die seit dem Jahre 1872 an der philosophischen Fakultät in Wien eingereichten und approbierten Dissertationen (1872–1934). Herausgegeben vom Dekanate der philosophischen Fakultät der Universität in Wien. Wien, 1935.

11. Dissertationen-verzeichnis der Universität Graz 1872–1963. Universitätsbibliothek Graz, 1964.
12. Gliederung der an deutschen Universitäten (ohne Universitäten Leipzig, Rostok und Tübingen) immatrikulierten Reichsausländer und Staatslosen im Wintersemester 1924/25 nach Studienfahern.
13. Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1919... 1926.
14. Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae Lituanae pro anno Domini 1926... 1940.
15. Jahresverzeichnis der an den Deutschen Universitäten und Technischen Hochschulen erschienenen Schriften. Leipzig, Berlin. Jahrgang: 1920, 1924, 1928–1930.
16. Jahresverzeichnis der Schweizerischen Hochschulschriften. 1890–1913, 1926–1940, Bern, Basel.
17. Jahrbuch der philosophischen Fakultät in Königsberg i Pr. Jahrgang 1922...1930.
18. Personal-Verzeichnis der Universität Basel, ihre Bechörden, Lehrer, Studierenden, akademischen Sammlungen, Anstalten, Kliniken und Seminare, Basel, 1899...1900... 1938/39.
19. Pontificia Univesitas Gregoriana. Liber Annualis seu Rerum et personarum designatio ineute anno CCCLXXX, Romae, 1934.
20. Preussische Hochschulstatistik, Winterhalbjahr, Berlin, 1927.
21. Statistitisches Jahrbuch der Schweizerischen Bureau, Bd. (1923,1924), Bd. 33 (1924–1925), Bd. 34 (1926–1926), Bd. 35 (19626–1927).
22. Universität Bern. Verzeichnis der Bechörden, Lehrer und Studierenden, Bern, 1886 1914.
23. Universität Bern. Verzeichnis Behörden, Lehrer und Studierende im Wintersemester 1901/02, Bern.
24. Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants, 1899...1940.
25. Université de Fribourg (Suisse). Autorités, professeurs et étudiants. Semestre de hiver 1912/13, Fribourg (Suisse), 1912.
26. Verzeichnis der Bechörden, Lehrer, Anstalten und Studierenden der Hochschule (Universität) Zürich, Zürich, 1891... 1922.
27. Verzeichnis der Behörden, Lehrer und Studierenden der Hochschule Zürich. In Wintersemester 1898/99, Zürich, 1898.
28. Verzeichnis der an der Universität Wien approbierten Dissertationen 1937–1944. Zusammengestellt von dr. List Alker. Wien Verlag O. Kerry. 1954.
29. Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs, Jahrgang 35, Berlin, 1926; Jg. 36 (1927).
30. Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs. 38 Jahrgang, 1929. Egänzungsheft II. Die Studierenden an den deutschen Hochschulen im Wintersemester 1928/29, Berlin, 1930.
31. Karlova universita v praze v roce 1924–1925, 1926–1932. Seznam osob a ustavu University Karlovy v Praze 1925–1926.
32. Archyviniai šaltiniai nurodomi teksto išnašose.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ*

A
Abromaitis, Ig. 79, 81, 736
Abromaitis, P., kun. 76
Adomaitytė, J. 151, 674, 738
Akelaitytė-Trapikienė, M. 505
Aleksandravičius, V. 500
Aleksandravičius, Z. 516, 518, 532, 759, 797, 804
Alminas, K. 145, 639, 657, 683, 728
Alttmanai: O. ir H. 787
Ambrozaitis, K. 69, 431, 432, 635, 738
Ambraziejūtė-Kundrotienė, M. 76, 78, 80, 89, 389, 639
Ambrozevičius, P. 374, 821
Ancuta, J. 15
Andrašiūnas, A. 30, 34, 837
Andriušis, J. 679, 692, 777
Andriuška, B. 102, 199, 205, 224, 246, 345, 361-362, 587
Andriuška, V. 363
Andriuškevičius, A. 486, 837
Andrulytė-Aleksienė, I. 378, 385-386, 389, 600, 699
Andziulytė-Ruginienė, M. 18, 41, 74, 81, 89, 138-139 389, 549, 551, 639, 738
Anglius, A. 570, 635
Anysas, M. 450, 556
Antanaitis, S. 695, 698, 743
Antanavičius, vysk. 227
Antinis, R. 511, 532, 757
Anzelmas, šv. 98
Apanavičius, R. 322, 837
Apreskytė, B. 471
Aronavičius, O. 573
Astrauskas, J. 363, 791
Ašmys, M. 644, 659, 676
Augaitytė, J. 532, 797
Augustaitis, Bladas 118, 120, 123, 712, 777, 781
Augustaitis, J. 111, 681, 794
Augustaitis, P. 69, 249, 549-550, 635, 739
Augustinavičius, P. 760
Augustinavičiūtė, O. 385
Avietinaitė-Gustainienė, G. 25, 522, 532, 704, 802
Avižonis, K. 286, 293, 549, 551, 616, 626, 640, 674
Avižonis, P. 215
Avižonis, J. 268, 397, 681

B
Babickas, Petras 802
Babickas, Povilas 774
Bacevičius, V. 486-487, 532, 597, 601, 746
Bačkis, S. 450, 462, 749-751
Baeumker, C., prof. 24, 635
Bagdonas-Bagdonavičius, J. 128
Bagdonavičiūtė, A. 376, 632, 777
Bakanas, P. 123
Bakšys, J. 108, 789
Bakšytė-Karvelienė, V. 111, 115, 519, 531, 549, 586, 600, 640, 694, 702, 704
Baldauskas, J. 167
Balys, J. 116, 122, 319-322, 426-427, 431,549, 585, 594, 599, 623, 640, 658, 660, 777, 788
Balsys, L. 334, 337, 681
Balmes, J., prof. 356
Baltrušaitis, Juozas 50, 84, 91
Baltrušaitis, Justas 111, 373, 642, 677, 691
Baltrušaitis, Jurgis 602, 640, 746, 794
Banaitis, K. 532, 804
Banaitis (Przybylski), T. 47
Baranauskas, A. 52, 67, 89-99, 356
Barkauskas, J. 599
Barkauskas, Pr. 463, 764, 768, 771
Barycz, H. 12, 843
Baronaitė, M. 468-469, 476, 648, 786, 789
Baronienė, E. 154
Bartkus, F. 791
Bartuška, V. 69, 199, 567, 739, 830, 837
Baruchi, Ž. 418
Barzdžius, P. 448, 644, 796
Bašas (Basch), V., prof. 485, 486-488, 748
Baukytė, V. 91
Baumgartenas, A. 17

*Pastaba; Rodyklėje nurodytos tik pagrindiniame tekste minimos pavardės

Beleckienė, O. 157, 277, 284-285
Bendoravičienė 170
Bendorius, J. 532, 670
Benett 77, 79
Benrubi, I. 401-403, 414-415, 418, 486-487, 843
Bergaitė, E. 532, 684, 797-798
Bergbohm 461
Berkovičius, A. 585, 623
Bernekeris, E. 703
Bersohn, M. 12, 843
Bertschi, R. 456, 843
Berulet, M. 424, 761
Beržanskaitė, E. 502
Bezumavičiūtė, B. 120
Bėčius, J. 120, 123, 478, 480, 782
Bielinis, K. 154
Bieliukas, K., rektorius 435
Belyj, A. 563
Bielskutės A. ir M. 504
Biliūnas, J. 27, 44, 83-84, 86-89, 91, 128, 134, 581-583, 622, 626, 697, 729
Bimkevičiūtė, A. 533
Binkevičiūtė, O. 96
Binkis, K. 593, 674, 837
Birbilaitė-Lukošienė, A. 505, 659, 819
Birutavičienė, Al. 171, 678
Birutavičius, V. 152, 681
Biržiška, M. 434, 443, 531
Biržiška, Vaclovas 15
Biržiška, Viktoras 99
Bistras, L. 69, 79, 171, 200, 287, 352, 595, 635, 739
Bytautas, R. 206-207, 674, 837
Bliūdžiūtė, J. 533, 745, 760
Blynas, V. 784, 830
Blynas-Vetusius, Z. 15, 42, 434, 445, 447-449, 790, 841
Blondelis, Ch. 403
Bloznelis 162
Bocheńskis, J., prof. 358-359
Boleckis , G. 682
Borisevičius, V. 637
Bornhack, prof. 373
Boruta, K. 18, 149, 569
Boruzi, prof. 486
Bouchardo, H. 492
Boulanger, N. 516, 760
Bourdelle, Emil Antuan 31
Bovet, P., prof. 413, 415-416, 537, 638, 746
Brackmannas, A., prof. 292, 552-554, 640, 675
Bragaitė, M. 401, 410-411, 729, 778
Brakas, M. 450-452, 676, 696-697
Bražiškis, St. 385, 387
Braunas, F., prof. 291
Brazaitis J. 123, 120, 443
Brazdžiūnas, P. 171, 602, 646, 735, 547, 603
Brazys, Pr. 357
Brazytė, M. 111, 676-677
Braždžius, Pr. 498
Braždžius, V. 498
Brėjė (Brehier), E. 401
Bridžius, A. J. 111, 679
Breysig, K. 369, 372-373,
Brizgys, V. 791-792
Brundza, K. 597, 627
Brunneris, A. 361
Bružas, R. 306
Buchez, P. 104, 229, 637
Bučas, B. 533, 756, 760
Bučas, Jonas 171, 688, 827
Būčys-Bernys, P. P. 25, 40, 66-67, 69, 213, 245, 249, 347, 567, 736, 837
Budrys, Dz. 155, 167, 828
Būga, K. 289-290
Bühler, Ch. 37, 207, 378-380, 407, 411, 468, 588-589, 621, 624, 638, 777-778, 843
Bühler, K. 37, 621, 777
Bukota, J. 287-290, 616-617, 697, 747, 774
Bulla, C., prof. 358
Bulyk, O. 123, 125
Bulota, A. 479
Bulota, J. 645, 682, 773
Bulota, K. 466-467, 682
Burbaitė, B. 541, 732
Burbulis, K. 500, 687
Buršteinas, D. 471, 831
Butautas 165
Butkus, A. 316-317, 772, 788
Butkus, J. 498, 691, 814
Butkus, V. 331-332, 329, 837
Butkų Juzė 111, 152

C

Cantoras, G. 358, 623, 632
Cassini, Italijos ambasadorius 284
Cathreinas, V., prof. 361
Cesevičius, D. 167, 175, 238, 240, 382, 433, 450, 595, 642, 829

Chjevskis (Chieskis), P. 152
Chmaj, L. 392, 409, 843
Churginas, A. 42, 659, 747, 770
Ciceronas 14
Cirtautas, K., vysk. 227
Cilea, F. 517
Curkowska, O. 123
Civinskis, A. 67, 71, 132, 198, 203, 347, 609, 737, 791, 842
Cohn, J., prof. 587, 589, 623, 635
Colonna, V. 275
Corti, L. 283
Cunow, H., prof. 373
Curio, C. S. 14
Cvirka, P. 155, 484, 747
Czaplewski, P. 13, 843

Č
Čapas, A. 123
Čarneckis, V. 13, 124, 475
Čaterdžis, S. K. 301, 303
Čeičys, J. 146, 286
Čepaitis, J. 95
Čepas, A. 120, 478, 580
Čepas, V. K. 171, 454
Čepėnas, J. 567, 587-589, 595, 623, 635
Čepinskis, J. 18-19
Čepinskis, V. 62, 65, 307
Čepulis, L. 76, 89
Čerepninas, Al. 516
Čereška, L. 154
Čerkeliūnas, T. 114, 152
Česaitis, I. 69, 81, 200, 400, 637, 837
Česiutė, J. 96
Česnys, B. 69, 200, 306, 347, 545, 618, 837
Česaitis, I. 400
Čibiras, K. 274
Čiubrinskas, V. 322
Čiulkovaitė, N. 533
Čiurlionis, K. M. 34, 200, 700
Čižauskas-Trainaitis, Ig. 200, 204
Čygas, J. 479

D
Dagys, J. 154, 167, 171, 647, 788
Dagys, S. 333, 707, 832
Darvinas, Č. 215
Dailidė Antanas 200, 683, 737
Dailidė, J. 522
Dailidonis, J. 108
Dalcroze, J. 469
Dambrauskaitė, E. 533, 700
Dambrauskas-Jakštas, A. 108, 135, 157, 200, 213-214, 217, 251, 238, 241, 223-224, 417, 540, 563, 593, 837, 842
Damoue, F., prof. 498
Danyla, J. 360-361, 823, 825
Dankevičius, I. 481, 831
Dantė, A. 42, 236, 273
Danti Ignazio 13
Dargis-Dargevičius, A. 500, 787
Dargis, L. 123, 784
Dargytė, E. 504-505, 819-820, 859
Daugėla, K. 120, 123, 333, 707
Daugėla, V. 120, 123
Dauguvietis, B. 599
Daukantas, S. 69, 542, 724, 743
Daukantas, T., generolas 329
Daumantas, A. 438, 447
Daumantas (Chochlauskas), Br. 160, 827
Dausa, K. 172, 318, 364, 370, 372, 376, 378, 390-391, 397, 401, 426-428, 433, 569-571, 583, 589, 622, 624, 632, 674, 702, 778
Dautartas, J. 19
Decrolis, O. 383, 392, 596, 626
Deffontaines, prof. 290
Degenfeldas-Šonburgas, F., prof. 425, 428, 780
Dekartas, R. 369
Dekurtinis (Decurtins, C.), K., prof. 245
Dempfas, A. 38, 778
Delakrua (Delacroix), A., prof. 418, 420, 748
De Mun, A. 244, 612
Depluažas (Deploige), S. 354, 839
Deshairs, L., prof. 493, 512
Desoir, M., prof. 577
Despijo (Despiau), C. 492, 590
Deveikytė-Navakienė, Jonė 292
Devenytė, O. 154
Devėtaitė, S. 91
Devo (Devaud), E. 389, 390, 538, 565-566, 636
Didžiulytė, Vanda 44, 81, 83-84, 86-88, 91
Didžys, V. 152, 679
Dielininkaitis, P. 96, 570-571, 597,635, 747

Dievaitytė, St. 96, 517, 533, 759-760
Dilka, V. 41, 507-510, 533, 591, 799
Dilthėjus, W. 529
Dirmeikis, Br. 382, 463, 642, 718, 748, 778, 784
Diugi (Duguit), L. 381, 460-461, 623
Dyšas, A. 142, 782
Doob, W. 256
Dobrzycki, S., prof. 218, 220, 552, 635
Dobševičius, A. 212
Domeikaitė-Acukienė, A. 113, 115, 522, 531, 639
Donelaitis, K. 582-583, 626
Donskis, I. 577-578
Dopschas, A. 552
Dörfleris, P. 275
Doritsch, A. 32, 843
Dostojevskis, F. 422, 561, 567, 569
Doubrisay, prof. 498, 758
Dovydaitis, P., prof. 108, 133, 157, 402
Dovydauskaitė, V. 123
Draugelis, E. 108
Draugelytė-Galdikienė, M. 586, 622, 716
Driesch, H. 369, 570-571, 577, 637
Dubeneckis, V., prof. 494
Duccas, R. 516, 760
Dukšta, M. 549
Dulinas, Š. 422, 424
Dumas, prof. 403, 749
Dumčius, J. 172, 717
Dundulis, Br. 159, 549, 551, 626, 640, 747
Dunlop, J. T. 239
Duraffour, A. 291
Düreris, A. 524
Durkheimas, E. 289, 402-406, 487
Dupre, M., prof. 518, 536, 642, 659, 759-760
Duthe (Duthoit), E., prof. 539, 762
Dvarčasin, J. 12
Dvarionas, B. 533, 684
Džeimsas (James), W. 248
Dwelshauveris, G. 206
Dzievaltovskis, N. 14
Dzimidavičius-Daumantas, V. 70

E
Ebbinghausas, H. 411
Ehrhardas, A. 214, 252-253, 256
Einšteinas, A. 113, 585, 623
Ekster, A., prof. 512, 758
Eleuteropulos, A., prof. 590
Elsbergas, B. 95, 515, 822
Emge, C. A., prof. 455
Entzas 38
Endziulaitytė, J. 680, 702
Endziulaitytė (Gylienė), M. 374, 522, 648, 692, 701
Endziulaitytė, Z. 113, 522
Ereminas, A. 534, 797
Eretas, J. 17-18, 71, 98, 197, 203, 227, 592
Erixon, G. 330, 332, 620, 831
Erixon, Sigurd, prof. 325-327
Erslavanas, V. 745
Esser, G. 202
Esmein, A., prof. 460-461

F
Fakone (Fauconnet), P. 402
Falkaitė, E. 533
Farberis, St. 152
Fedorovičiai 59
Feirringas, E., prof. 516
Ferrier, A. 386, 413
Fiedler, K. 520
Fischer, T. 485
Focillon, H., prof. 489
Foerster, W. F., prof. 24, 42, 200-201, 259-260, 263-271, 274-275, 394, 397, 590, 632
Folkas, O. 17
Folkeltas, L. 485
Fraenkel, E., prof. 553
Frank, H. 640
Friedmann 487, 601
Fröbes, J. 360-361, 599

G
Gaidys, M. 362
Gailiūnaitė, O. 378, 778
Gaižutis, A. 18-19, 253, 838
Galdikaitė, M. 401, 522, 638, 702
Galdikas, J. 30, 99, 101, 104-106, 108, 200-201, 215, 354, 356, 789
Galenas, K. E. 570
Galkutė, B. 90-91
Galvanauskas, E. 816
Galvanauskas, G. 350, 838
Gandi, Mahatma 301
Gandušas, L. 123

Garliauskienė, Z. 533, 760
Garmus, A. 86, 89, 91, 647, 722, 726
Gasiūnas, J. 152, 678
Gaudėšius, S. 91
Gaudušas, L. 120, 480, 782
Gaulhoferis, K. 472
Gaurilius, J. 450, 464, 659, 762
Gavelis, A., kpt. 339, 755, 774
Gediminaitė, B. 87, 89, 91
Geiger, M., prof. 525, 676
Geiysztoras, J. 357
Geyser, J. 202, 436, 702
Gelpernaitė, M. 394
Gemelis (Gemell), A. 283-284
Germani, F., prof. 518
Gerulis, J., prof. 292, 435-436, 438, 588, 639
Gerulis-Kragas, P. 16, 69, 200, 838
Gerutis, A. 18, 644, 724, 838
Geršinskai: S. E. M. ir K. 94
Getneris J. V. 112, 515, 682
Gėčius, J. 592, 744
Gėgžna, J. 498, 814
Ghibaudo, E. 516, 535, 797
Gide, A. 612
Gide, Ch. 239, 244
Gidel, prof. 750
Giedraitis, A. 15, 744
Gimondo, M. 492
Gineitytė, M. 124, 823
Gioberti, R. 98
Gira, Liudas 111, 269
Girardin, P. 76-77, 79
Girdzijauskas, V. 154, 167, 754
Girnius, J. 489, 571, 580, 622, 632, 689, 747, 838
Giršonas, V. 312
Giršovičius, B. 151
Giršovičiūtė, A. 533
Gylys, A. 223, 433, 522, 589, 595, 624, 635, 651, 700, 702, 838
Glemža, V. 40
Glemžaitė, M. 506, 716, 819
Gliksonas, J. 547-548
Gobis, J. 342-343, 838
Gockel, A. 74, 78, 80
Gödeckemeyeris, A. 42
Goetzas, W. 37, 292
Gogelytė, T. 92
Golbreitas, D. 239
Goluchovski, J. 13
Gordonas, J. 570
Gorzuchowski, X. 557
Goštautaitė, L. M. 68, 745
Grabys, kpt. 95, 776
Grajauskaitė-Pazukienė, E. 533, 798
Granskis, Bl. 113
Granže (Grauger), A., prof. 498, 758
Grauža, P. 131
Graužinis, K. 450, 458, 556, 644, 750
Gražienė, V. 395, 838
Greguaras (Gregoire), V., prof. 564
Grefe 440, 444
Greimas, A. 101, 770
Grigaitis, P. 89, 90, 92, 722, 724, 740
Grigaitytė, O. 115, 704
Grigauzas, S. 454, 690
Grimme, prof. 220
Grinius, Jonas 39, 157, 171, 486
Griniūtė-Ivinskienė, C. 24, 31, 33, 173, 581
Grisebachas, E., prof. 409-412, 583, 587, 632, 844
Grybas, V. 31, 491
Gronskas, V. 77
Gruhle, W., prof. 368
Gruodis, J. 533, 700
Gruodis, St. 171, 704, 825
Gučas, A. 318, 377-378, 390-400, 412, 585, 622-624, 691, 778
Gudaitis, L. 500, 838
Gudaitis-Gudavičius, A. 96, 154, 491, 503, 512, 511, 590
Gudaitis-Vabalas, J. 34, 390, 584-585, 691, 632, 622, 691
Gudzianskis, B. 152
Guyau, J. M. 415, 638
Gustainis, V. 25, 150, 174, 365, 368, 431, 437-438, 632, 690, 747, 838
Gustaitis-Balandis, M. 67, 69, 71, 132, 374, 639, 739, 791, 838
Gustaitytė, G. 24, 680, 739, 771
Gustas, J. 791, 793
Gutauskas, J. 89, 113, 115, 565, 704, 737, 739
Gutmann, Th. 457

H
Hahnas, H., prof. 375, 377, 622
Hainrichas (Heinrich), V. 425
Hanselmanas, H., prof. 408, 411-412, 583-584, 588-589, 624-625
Harminji, P., prof. 565
Harnebergas, O., prof. 481
Hartree, D. R., prof. 160, 587, 623, 632, 829
Heisenbergas, V. 401
Hello, E. 42
Henniger, J. 322
Herbačiauskas, J. 34, 133
Herbertas 384, 400
Hėgel, G. 221-222, 237-238, 240, 243, 354, 369, 371, 529, 573, 635, 659
Hilbertas, D. 623
Hildebrand, D., prof. 24, 374, 778
Hitleris, A. 431, 435, 437-439, 444, 455, 457
Hoenen, P., prof. 24, 358
Hoetzsch, O. 292
Holbeinas, H. 522
Hönigswaldas, R. prof. 400, 436
Horiju (Hauriou), M., prof. 460-461, 623
Hove van, A. 104
Hrydowyc, O. 125
Huberis, dr. 374, 456
Huck, R. 524
Hulströmas, J. 170, 834
Hupka, J., prof. 463, 778
Husakowskyj, W. 123
Huserlis, E. 578
Husler, F., prof. 685

I
Ibsenas, H. 149
Iheringas 465
Ilgūnaitė-Virbalienė, M. 505-506, 659
Iljinskaitė-Mintaučkienė, O. 470, 533, 761
Ivanauskas, T. 94-95, 751
Ivanovas, V. 563
Ivinskis, Z. 15, 18, 47, 171, 260, 286, 347, 549, 551, 587, 616, 622-623, 626, 632, 640-641, 660, 675, 702, 838
Ivoška 152
Izabolinskis 87
Yla, St. 434, 438, 440, 443, 838

J
Jablonowska, Henia 123, 125
Jablonowskyj, S. 123
Jablonskis 41, 828
Jablonskis, Jonas 599
Jackevičaitė-Petraitienė, I. 512, 533
Jadvyga, Lenkijos karalienė 164
Jaeckel, Willy 152
Jaensch, E. 38, 468
Jagėlienė, K. 71, 839
Jakobsonas, J. 286, 549, 553-556, 616, 640, 674, 685
Jakševičius, A. 832
Jakštas, Adomas 41, 197, 202, 211, 213-214, 216-217, 223-225, 238, 241, 251, 286
Jakštas, Juozas 25, 172, 547, 554, 778
Jakubėnas, Vl. 533, 684
Janda, V. 123, 125
Janet (Žene), P. 403, 748-749
Jankauskaitė, A. 96
Jankauskaitė (Jankowska), V. 62
Jankauskas, V. 218, 838
Jankevičiūtė, G. 19, 511-513, 599, 838
Jankus, M. 55-56, 58, 82, 173
Jansenas, prof. 367
Jansenas, H., prof. 514
Janulaitis, A. 44, 83-84, 86, 92, 724
Janulaitytė-Biliūnienė, Alseikienė, V. 84, 92, 652, 726
Januškaitė, V. 152, 516, 533
Janušytė, L. 483, 747
Jasaitis, D. 96, 111, 652, 678, 754
Jasaitis, Pr. 113
Jasevičius, A. 427, 642, 780, 785
Jasiukaitis, K. 44, 84, 92, 106
Jaspersas, K. 37, 247, 344, 365-368
Jatulis, Ed. 696, 743
Jaudžimis, J. 38, 729, 779
Jaunius, K. 128
Jelinas, D. 312
Jendon, prof. 403
Jocys, A. 335
Joffe, N. 572
Jonynas, J. 84, 92
Jonynas, V. K. 757, 761
Jonušytė-Vėbrienė J. 470-471, 533, 787
Joubert, L. 47, 838
Jucaitis, Pr. 79, 113-115,

647, 704, 722, 743
Jucys, Ad. 160-161, 587, 623, 829
Jungas, K. G. 411
Juodeika, V. 383, 427, 431-434, 439, 447, 450, 548, 589, 595, 623-624, 642, 764, 788, 838
Juodelis, K. 516, 533, 804
Juodvalkienė, Z. 534, 700
Jurgelionis, A. 474, 476, 596, 598, 652, 752
Jurgelionis, K. 134
Jurgaitis, M. 212-213
Jurgutis, V. 108, 703
Jurkšas, E. 534
Jurkūnas, J. 455
Jursas, J. 362
Juskewycz, B. 123
Juška, A. 111, 155, 537, 585, 623, 632, 646, 676, 678, 690
Juška, Juozas 323, 326-328
Juškaitytė, B. 502, 794
Juškevičiūtė, B. 120, 785
Juškytė, J. 133
Juzyczynska, W. 123
Jwanusiw, J. 123, 159, 747

K

Kabailaitė, E. 159, 747
Kačergius, G. 176
Kairienė, O. 154
Kairiūkštis, K. 90, 92
Kairiūkštis, St. 683
Kairiūkštytė-Jacinienė, H. 19, 115, 2519, 521-523, 527-528, 549, 587-589, 623-324, 640, 702, 704, 729
Kairys, S. 154
Kallenbach, J. 52
Kalpokas, R. 511, 519, 534
Kalvaitis, A. 120, 123, 480-481, 783
Kalvaitis, Br. 450, 464, 596, 790
Kalvaitytė, P. 111, 678
Kaminskas, J. 142, 334, 596, 801-802
Kaminskas, M. 142, 785
Kanauka, K. 658, 701, 783
Kančev 126
Kanišauskas, L. 154, 163
Kantas, I. 113, 254, 263, 316, 353, 366-367, 369, 374, 417, 520, 570, 577, 574, 576, 585, 635, 840
Kantautaitė (Kontowt), M. 62, 65-66, 541
Kantautas, A. 830
Karalius, K. 499, 813
Karbowiak, A. 44, 51, 64, 844
Kardelienė, E. 534
Karevičius, P., vysk. 129
Karnavičius, J. 534
Karsavinas, L. 17
Karusas (Carus), K. G. 411
Karuža, J. 95, 745, 756, 762, 764
Karužienė, V. 378, 519, 680, 729, 778
Karvelis, P. 111, 372, 433, 642, 677
Kasčiukas, P. 124, 791
Kasireris (Cassirer), E., prof. 579, 585, 622, 625, 632, 635
Kasiulaitis 156
Kaškelis, J. 785
Katilius, Algimantas 19, 68, 71, 102, 109, 130, 132, 136, 138, 140, 839
Katilius, P. 169, 365-366, 374, 622, 632, 646, 690
Katkauskaitė, O. 534, 798
Kathoviner 218
Kaulakis, J. 172, 736, 753, 772
Kaunaitė-Daubarienė, K. 505, 659, 819
Kauneckas (Röhrdonz, Fritz), V. 42, 154-155
Kaunietis, R. 340
Kaupelytė-Kaveckienė, Pr. 96, 534, 759
Kaveckas, K. 96, 485, 759
Kazakas, J. 108
Kazakauskaitė, V. 81, 85, 92
Kazakauskas, A. 354-355, 818
Kazakevičius, J. 296
Kazėnas 106
Kazlauskas, Br. 450, 464, 644, 772
Kells Ingram, J. 231
Keliuotis, J. 18, 25, 31, 33-34, 42, 157, 162, 251, 278, 289, 365, 402, 417-421, 433, 438, 488-490, 569, 589, 595, 624, 632, 638, 748, 754, 838-839
Kelsenas, H. 380-383, 456, 839
Kenonas (Cannon), V. 403
Kerutis, Z. 293
Kerschensteineris, G. 383, 385, 388, 622

Kessleris, G. 37, 292
Kęstutis dk. 164
Keturakienė, O. 392
Kiaulėnas, P. 173, 534, 799
Kienle, H. 538, 547, 690
Kierkogoras 411
Kilikevičius, J. 155, 318, 744
Kirsch, J. P., prof. 80, 637
Kirstiuk, J. 123
Kiszka, Joanes 14
Kiška, T. 14
Klages, L. 371-372, 570
Klaparedas (Clapared), E., prof. 343, 746
Klausis, I. 549, 641
Kleistas, E. Ch. 582-583
Klemmas, O., prof. 279-280, 282
Kličmanas, V. 159, 488, 632, 748, 769-770
Klimas-Vabalėlis, P. 50, 289, 343, 486, 839
Klimkaitis, M. 450, 453-454, 457-458
Kliorė, B. 268
Klozneris, prof. 312
Klug, J. 203
Kogintas, Pr. 108
Kohlausik, prof. 453
Köhler, V., prof. 278, 403
Kolba, Z. 491, 495-497, 534, 758
Kolbaitė, D. 495, 839
Koncė, A. 178, 291-292, 372, 551, 617, 622, 632, 641, 659, 675, 697
Končius, Ig. 161, 587
Kontas (Comte), A. 369
Kopė, V. 63, 541
Kopernikas, M. 226, 273
Koppersas, W., prof. 319, 598, 623, 839
Kormanaitė, D. 534, 804
Kosčiuška, V. 503, 507, 510, 534
Kosman, M. 16, 844
Kossu-Aleksandravičius, J. 33, 639, 839
Košys, J. 81, 140, 745
Kot, S. 97, 844
Kovalskis, J. 97, 515, 757
Kozlovas, A. 561, 567-568
Kraepelinas, E., prof. 701
Krasauskaitė, M. 547, 550-551, 549, 641, 692
Krasnickas, Jurgis 113, 115, 157, 705, 843
Krėvė-Mickevičius, V. 294, 523, 530, 601, 635
Kriaučiūnienė, Ž. 18-19, 178, 839
Kriaunaitis, pulk. 510
Krikščiukaitis, K. 772
Krikščiūnas, E. 338, 692
Krikštanavičius, Br. 789
Krikštopaitis, B. 20, 25, 330-333, 769, 831-832
Kristus 253, 264, 268
Krivickas, D. 172, 382, 463, 622, 697, 750, 761
Krügeris, F., prof. 279-280, 369
Kruklis, P. 534
Kruša 124, 792
Kubilius, K. 516
Kubilius, V. 16
Kučas, A. 18, 310, 839
Kučinskas, A. 52, 549, 770, 839
Kučinskas, V. 203
Kudaba, Č. 295
Kudirka, S. 332
Kudirka, V. 128
Kudokas, St. 158, 534, 798
Kuizinas, V. 336-337, 620, 776, 801
Kulvietis, A. 15, 97, 840
Kulvinskas, A. 116, 120, 123, 786
Kumpis, St. 500, 812
Kuprevičius, M. 197, 214, 839
Kupscytė, S. 19, 128, 513, 839
Kuras, J. 499, 813
Kuritzky, D. 152
Kutkauskas, A. 516
Kuzma, Vl. 167
Kuzmickas, Br. 197, 253, 839
Kuzmickis, Z. 33, 839
Kvedaras, A. 134
Kviklys, Vl. 475-476, 649, 788-790

L

Labanauskas, P. J. 336-337, 620, 777, 801
Labanauskaitė, O. 277, 285, 595, 642, 762
Labonas von, R. 470
Labrūnas, H. 200
Lalande, A., prof. 401, 749
Lalis, A. 88, 92, 134, 722
Lalo, Ch. 486-489, 748, 844
Laminne, Jac 200, 204, 215,
Langas, A. 252, 254
Langas, O. 66
Lankutis, J. 18
Lapradelle, G. 557-558
Latham, R. G. 304
Laucevičiūtė, S. 152, 684

Laužikas, J. 154, 168, 207, 342, 378, 390-391, 400, 408-410, 412-413, 433, 583-584, 586-589, 596, 622-624, 627, 638, 729, 411
Laužikaitė-Juškienė, E. 154, 159
Lazauskas, J. 636, 416
Lazun, prof. 335
Le Bonas, G. 279
Le Fur, L. E., prof. 458-459, 557, 602
Leibnicas, G. 236
Leimonas, J. 249, 645, 742
Leninas, V. 86
Lenkun, D.
Leonaitė, O. 89
Leonardas da Vinči 526
Leonas, P., prof. 459
Leonas, P. (jaunesnysis) 111
Leonas XIII 210
Leonavičius, P. 41
Le Rua (Le Roy), E., prof. 418-420, 624, 748
Leseckis, J. 123, 658
Leskynas (Leskien), A., prof. 305, 582
Leščinskis, S. 14
Levickis, B. 534, 760
Levy-Briulis (Bruhl), L. 414, 402
Levinas, E. 570, 578-579, 622, 632, 636, 707, 748, 838
Levinas, Is. 152
Levinas, M. 152
Levitas, B. 152
Levitas, L. 152
Lhorte, A., prof. 512
Liaugminas, A. 33, 41, 396, 400, 402, 413-416, 537, 570-571, 586, 593-594,636, 638, 746, 748, 755, 840
Liberatores, M., prof. 356
Lichtenbergeris 48
Liesker, prof. 455
Limanowski 87
Limba, M. 331, 832
Lindblomas, A., prof. 326
Lingis, J. 322, 324-328, 833, 840
Lipčiūtė, D. O. 159, 748
Lipčiuvienė, M. 534, 760
Lipsas, Th. 485
Lissovskis, Joanes 14
Lišauskas, K. 172, 427, 754, 780, 785, 828
Litt, T., prof. 279-280
Livijus 14
Lohy, prof. 403
Lokys, P. 453, 455, 677
Lomsargis, T. 499-500, 513, 625, 804
Lopata, R. 103
Lorenzas, K., prof. 585
Lotzes, H.
Luckus 128
Lukoševičius, Vl. 159, 748
Lukšaitė, I. 16, 840
Lukštaitė-Marčiulionienė, E. 502
Lutz, P. D., prof. 412

M

Maceina, A. 42, 69, 172, 354-356, 431, 562, 570-571, 595, 636, 740, 742, 818
Maciūnas, V. 172, 523, 530-531, 688, 702
Mackevičius, J. 507, 510
Mackevičius, V. 510, 534
Mackevičiūtė, J. 172
Mackus, B. 387
Mackus, F. 645, 750
Mačernis, J. 152, 386-388, 699, 746, 840
Mačernis, M. 597, 675, 695
Mačiulaitytė, P. 395
Magne, M., prof. 486-498, 758
Maironis 77
Makačinas, A. 534, 787
Maksimaitis, M. 460
Malakauskis, Pr. 171
Malavijalas, Panditas 304
Maliauskis, A. 69, 108, 200-201, 354, 356, 636, 737, 742, 818
Malinauskaitė, Al. 124, 817
Malinauskas, I. 385, 387, 691, 699
Mally, A., prof. 316, 789
Malzenko, P. 123
Mameniškytė, Pr. 160, 748
Mann, F. K., prof. 548, 642
Manomaitis, E. 170
Manser, G., prof. 74, 77-78, 80, 218, 220, 249, 346, 351-352
Mansikka, V. J., prof. 321-322
Mantvydas, Pr. 355, 571, 595, 697, 748
Marcinkus, F. 333, 832
Margevičius, J. 136
Marijošius, V. 516, 534,

804
Maritenas (Maritain, J.), Ž. 419-420, 748, 754
Marksas, K. 88, 369, 372-373
Markšaitis-Markevičius, A. 361, 825
Markūzas, F. 471, 831
Martinaitienė, G. M. 19, 491-493, 502-503, 513, 591, 840
Martynaitis, J. 399, 840
Masalskis 168
Masalskis, I. 15
Masiliūnas, K. 378, 702
Masiulis 96
Masiulis, V. 151
Masiūnas, J. 91, 840
Masonienė, B. 559
Mašiotas, J. 676, 699, 705
Martynowski 304
Matulaitis, K. 76, 78, 141, 554, 636, 740
Matulaitis-Labukas, J. 113, 115, 705-706, 737
Matulaitis-Matulevičius, J. 67, 69-70, 133, 208-212, 228, 244-245, 255, 347, 545, 567, 610-611
Matulaitis, V. 130
Matulaitytė, G. 534, 685, 700
Matulevičius, Al. 160
Matulis, J. 602-603, 647-698
Matusevičiūtė, I. 435, 639, 675, 691, 733
Matuzevičius, Kl. 160, 828
Maull, O. 316-317, 319, 789
Maurukas, J. 335, 696
Mausbachas, J. 202, 347, 705, 818
Mažylienė, A. 154, 745
Mažylis, Pr. 154
Meisteris, R. 38, 379, 411
Meje (Meillet), A. 287-290, 405, 616, 747
Meyer, E., prof. 735
Mekas, K. 323-326, 514, 658, 833, 840
Melamedaitė, D. 534
Melamedas, S. 574-576, 578
Melėnas, M. 378, 401, 717, 778
Menčinskas, M. 494, 625, 841
Mercier, D. 203, 223, 257, 353-354, 839, 844
Meškauskas-Germantas, Pr. 434-436, 438, 440-442, 444, 446, 449, 627-628, 639, 697, 703, 841
Michalskis, kun. 99
Michel, L., prof. 218, 347
Michuraitė, A. 506
Mickevičius, A. 47, 116
Mickevičius-Kapsukas, V. 28, 44-45, 81, 83-88, 92, 177, 227, 581, 723
Micuta, D. 111, 153, 156, 675, 743
Mičiulis, J. 153, 711
Mikalajūnaitė, E. 173
Mikalauskaitė, E. 435, 678, 698
Mikalauskas, J. 339
Mikėnas, J. 19, 155, 491-493, 502-503, 535, 591, 601, 625, 757-758, 760, 495, 499 840
Mikulskis, J. 83, 92, 541
Milašius, O. 96, 639
Miliukas, A. 131-132, 737, 742, 840
Milkowskis, St. 197, 253, 740, 844
Miltinis, J. 31, 33, 145, 173, 241, 287, 417, 422-425, 433, 488, 490, 581, 599, 616, 841
Minalgaitė-Tumėnienė, V. 84, 88, 92, 727
Mingėla, V. 131-132
Minkevičius, A. 172, 648, 736
Minkevičius, J. 13
Minkowski, H. 53
Mirandola, Giovani Pico 384
Mironas, R. 294, 305, 308, 619
Misceika, V. 134
Mischotte, A., prof. 818 tęsti
Misiūnas, P. 625
Misiutė, O. 68, 745
Mišelis, L., prof.
Mykolaitis-Putinas, V. 41, 69, 74, 76, 78-79, 81, 129, 132, 140, 200, 249, 258, 276, 348, 350, 354-355, 531, 563, 589, 595, 624, 636, 703, 740, 840
Mylimas 545
Mockaitė, M. 503, 794
Mockus, A. 306, 826
Mockus, Z. 477
Moodi, J. J. 296, 304, 617, 835
Molinari, A., prof. 517, 797
Monkevičius, B. 333, 832
Monkevičius, J. 806
Montessori, M. 383, 392-396, 589, 596, 626
Moravskis-Kočanas, A.

62-63, 65
Mošinskis, A. 514, 752, 755
Motiejūnas, J. 481, 658, 728
Motiekaitis, Vl. 535, 700, 757
Munje (Mounier), E. 237, 402
Munnynck de, M. 41, 75-76, 78-80, 220, 248, 251, 274-276, 314, 347-351, 488, 563, 566, 592, 615, 740
Muraška, A. 140
Murauskas, A. 498, 714, 814
Murphy, C. 256
Murinas, Br. 495, 761
Mussolini, B. 42, 445-448, 840, 843
Musteikis, K. 117, 785

N
Nabažas, J. 516, 760
Nadleris, J., prof. 352-353
Naggas, V. 411
Nagy, Jukunda 12, 844
Nagrodskis, I. 516, 535, 748
Nainys, J. 120-121, 123, 478, 480-481, 658, 783
Nakas, R. 337
Napoleonas 159, 269, 292, 460, 551, 641
Narjauskas, J. 356-357, 742, 792
Narkevičius, J. 357
Narušytė-Januševičienė, O. 25, 157, 277-278, 285, 378-380, 394,, 416, 433, 589-590, 624, 638
Nastopka, Jaroslavas 42, 117, 427, 713, 781
Nastopka, Liubomiras 117, 121, 377, 622, 785.
Nastopka V. P. 120, 123, 126, 478, 783
Nasvytis, R. 111, 153
Nasvytytė, D. 469, 687
Našliūnas, A. 118, 695, 779, 782
Natkevičius, V. 450, 458-459, 461-462, 547, 556, 595, 645, 683, 750-751, 783, 783
Natorpas, R. 400, 586, 622, 716
Navakas, J. 463, 750, 768
Navardaitis, P. 544, 840
Navickas, J. 70, 73, 76, 79, 89, 637, 737
Nekrašas, E. 376
Nemeikšaitė, M. 380, 596, 626, 687
Nemickas, Br. 335, 691
Nermanas, B., prof. 323
Narutis-Naruševičius, P. 44, 87, 92
Neverauskas-Lietuvis, A. 200, 737
Ničе, F. 369, 411, 415
Nysas, D. 101, 354, 564
Nomeika, Z. 535, 760-761
Noreika, S. L. 108

O
Oldenberg, H. 254
Olšauskas, K. 792
Oniūnaitė, O. 535, 680
Orel, prof. 76
Orlovas 487, 601
Orvidaitė-Vilkaitienė, Sofija, 26, 111, 676, 744
Orvidaitė-Višinskienė, Stasė 114, 531, 703, 705
Oskierka, I. 15
Ostrowskis, J. 245
Ottokaras 165
Oželis, K. 172, 752, 808

P
Pabėdinskas, K. 25, 772, 840
Pabijanskas, A. 120, 123, 126, 658, 701
Paciukonis Alb. 159
Padalskienė 159
Padolskis, Pr. 172
Pajaujis, J. 111, 372, 595, 643, 677, 696
Pakalis, J. 535
Pakalka, N. 76, 78, 80, 89, 545, 554, 740
Pakarklis, P. 216, 544, 840
Pakštas, K. 18, 39, 69, 76-79, 130, 140, 314-315, 554, 592, 595, 619, 648, 742, 744, 838, 840
Pakuckas, Č. 113-116, 155, 314, 646, 705, 779
Paliokas, B. 114, 595, 643, 684, 743
Paltananvičius 130
Paltarokas, K., vysk. 239
Palūkėnas, J. 162
Pamedys, St, 325
Panasiuk, T. 123, 125
Pankauskas, J. 25, 277-282, 557, 559, 587, 623, 638, 840
Pastori, G, prof. 283
Paršaitis-Gabrys, J. 44, 46
Pašys, K. 455, 680, 695, 853

Paškevičiūtė, O. 159, 748
Patalavičius, A. 362
Paukštelis, Jonas 118, 780, 789
Paukštelis, Juozas 427, 770
Paulaitis, P. 18, 362, 793, 795
Paulaitytė, D. 794
Pauperas, J. 172, 637, 716
Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, M. 42, 69-70, 83-84, 92, 132, 260-262, 265, 267-268, 270-274, 276, 348, 433, 504, 587, 589, 615, 623-624, 640, 730, 740
Pempė, E. 453, 471-473, 629, 787
Penkauskas, Pr. 172, 703
Pereckas, J. 828
Pernot, H., prof. 288
Pestalozzi, J. H. 389, 411
Pešas (Pesch), T., prof. 361, 743
Petersenas, P. 390-391, 622
Petkevičiūtė-Bitė, G. 133
Petkūnaitė, J. 157, 277, 780
Petraitis, Pr. 363, 795
Petrauskaitė, L. 494
Petrauskaitė-Krikščiūnienė, O. 76, 78-79, 81, 89, 138-139, 153, 740
Petrauskas, A., kun. 504
Petrauskas, M. 86
Petravičius, V.
Petravičius, Z. 497, 535, 757-758, 760, 799
Petrikovskis, A. 97
Petrulis (Benediktas Audra), J. 29, 42-49, 51-62, 65, 70, 81, 83-84, 87, 92-94, 129, 132, 173, 176, 606, 688, 723, 744, 837, 840, 843
Petrulis, J. 499. 829
Petrulytė, J. 723
Piaget, J. prof. 283, 412-416, 579, 586, 588, 622-623, 625
Piaszczinskis, 545
Pijus X 240, 252
Pilka, S. 517, 704, 840
Piller, I., prof. 464, 645
Pinkus, S. 18
Pinoin, R., prof. 462
Pipiras, A. 567-568
Piročkinas, A. 451-452
Piščikas, I. 535, 758
Pišev 126
Play, F. 231
Plankas, M. 401
Plateris, Al. 382, 427
Platonas 247, 316, 372
Plečkaitis, R. 16, 366, 840
Plesneris, M. 37
Pocius, R. 82, 90, 92, 772
Pociūtė, D. 15, 840
Počtivas, C. 482, 766, 801
Porte, prof. 463, 771
Porutis, D. 120, 123, 480, 783
Pospišilis, F., prof. 322
Poška (Poškevičius), A. 25, 31, 35, 293-298, 301-306, 617-618, 641, 835, 841
Poškutė, M. 218, 841
Povilaitis, J. 310-313, 619, 834
Povilas, šv. 38, 244
Požarzeckis, Z. 535, 798
Požėlaitė-Sidaravičienė, M. 124, 504, 506, 754, 819
Pragiškis, Jeronimas 165
Pralgauskas, K. 789, 792
P(F)rancusevičiūtė, J. 89, 90, 92
Pryšmantas, V. 111, 153, 677, 696
Prokaitė 65
Pruskus, V. 218
Ptolemajas 273
Puida, A. 334, 507, 802
Pundzius, B. 142, 493-494, 535, 758, 601,
Puodžiukynas, A. 113-115, 376-377, 586, 622, 646, 705, 779
Puodžiūnas, J. 120, 123, 480, 482, 783
Purėnas, A. 154
Purėnienė, L. 154
Purickis, J. 69-70, 172, 200, 545, 550, 595, 748, 771, 838
Purvinas, A. 569, 717, 779
Pusdešris, J. 128, 455, 558, 645, 790
Puščius, M. 792, 795
Puteanas E., prof. 98
Puzinas, J. 15, 435, 547, 551, 597, 627, 641, 690, 841

R

Račius, A. 450
Račiūnas, A. 516, 535, 760
Radakovičius, K., prof. 316
Radamina, M. 15

Radbruchas, G. 456
Radušis 111
Radušytė, A. 115, 117-118, 705
Radvilaitė, O. 14
Radvilos: M. A. S. 97, 495, 549
Radzevičius, P. 51-52, 69-72, 199-200, 204, 212, 742, 751, 841
Radzevičiūtė, M. 153
Ralys, D. 159, 749
Ramanauskaitė, E. 41, 81, 138, 740
Ramanauskas, P. 792
Rampolla del Tindaro, M. 47
Rassak, J. 256
Raselas (Russell), B. 359, 376
Rasikas, R. 136
Rasiulis, A. 332-333, 832, 841
Raudeliūnas, V. 292-293
Raudonikis, R. 331
Raudonytė, M. 68, 745
Raulinaitis, P. V. 76-80, 200, 554, 604, 629, 643, 711, 742, 841
Razma, J. 17, 841
Razwadowskis, J. M.
Reau, prof. 489
Reboud, prof. 463
Reeza, prof. 486
Reichmanas, B. 153, 655, 679, 690
Reiniger, K., prof. 320, 367, 778
Reinys, M. 18-19, 41, 102, 157, 197, 200-201, 204-205, 207, 209, 213, 215, 249-258, 277, 282, 354, 356, 381, 563-564, 595, 611, 613-614, 818, 838, 841
Reinštadleris, S. 361
Reisonas, K. 528-529
Reivytis, V. 686-471
Reizgys, M. 452
Rey, A., prof. 401, 415
Remeika, J. 153, 524, 551, 553, 597, 641, 690, 740
Remeris, V., prof. 356
Renanas, E. 211
Rentelnas, A. 443
Repšytė, A. 124
Reverdje, A. (Reverdier, H.) 415
Rėklaitis, K. 108, 124, 136, 637, 792
Rickertas, H., prof. 368-369
Rickevičiūtė, K. 14, 841
Rieglis, A. 520
Riehlis, A. 520
Rimantas, J. 94, 61, 841
Rimka, A. 156, 167, 643, 677, 689
Rimkutė, E. 283-284, 841
Rimša, P. 31, 60-61, 93-94, 606, 757
Ripert, G., prof. 463
Ritschel, prof. 227
Ryla, M. 357
Rymvid-Mickevičiūtė, M. 124, 504, 506, 754, 819
Robin, L. 401, 747
Ročka, M. 16, 841
Roger, prof. 403, 760
Rogues, M., prof. 288
Rollandas, Romain 32, 160
Römeris, M. 57-59, 61, 93-94, 450, 460-461, 598, 602, 606, 627, 751, 841
Ropas, E., vysk. 227
Rosati, E. 516-517, 797
Roscher, W. 234
Rossi 173
Rosmini, G. 98
Rostworowski, J. 252
Rothakeris, E., prof. 369
Rouches, G., prof. 4789, 748
Rourgeois, E., prof. 462
Rozenbaumas, konsulas 312
Rozenbliumaitė, Z. 535, 787
Rubinstein 655, 694, 727, 734
Rudis, G. 734 , 445, 448, 841
Rudvalkytė-Musteikienė, G. 505
Ruginis, K. 69, 75-76, 78-80, 89, 248, 269, 347-350, 364, 389-390, 538, 554, 565-567, 595, 597, 636, 741
Rulfas (Rülf), J. 573
Ruskin, J. 263, 272, 275
Ruso, Ž. Ž. 746
Rutenbergas, G. 542, 645, 659, 677, 680, 742
Rutenbergas, S. 153
Rutkauskienė, R. 509
Ruželytė, O. 57, 460
Rūkštelė, A. 834
Rūta, St. 500, 804

S

Sabaliauskas, A. 288, 794
Sabaliauskas-Žalia Rūta, A. 69, 738, 741, 792
Sabatier, A. 248-249

Saint-Simonas, C. H. 104, 229, 637
Saitschik (Zaičik), R., prof. 24, 272, 615
Sagadinas, P. 44, 88, 90, 92, 134, 728
Sakalauskas, Juozas 111, 153, 287, 318, 641, 675
Sakalauskas, T. 424-425, 841
Sakevičius, K. 738
Sakėlaitė, G. 83, 92, 262, 541, 723, 734
Salin, E., prof. 463
Salys, A. 289, 369, 435, 588, 616, 622, 639, 698, 547
Samazvancas, D. 98
Sammarco, M. 516, 532, 535, 797
Samulionis, A. 18
Santackienė, J. 18
Sanbach, E. 166
Santvaras-Zaleckis, St. 535, 798
Sapiegos 97-98
Sasnauskas, Č. 77
Sauer, prof. 455
Sawicki, J. 61, 841
Savickienė, R. 295
Schefer, prof. 462
Schelling, F. 13
Schereris, W. 529
Schlagenhaufen, O., prof. 412
Schlinker, R., prof. 218, 220, 347
Schlikas, M. 203, 375-376, 622
Schmidt, Carl, prof. 457
Schnürer, G., prof. 76, 79
Schoen, prof. 754, 597, 627
Schrödingeris, E., prof. 585, 623
Schweizeris, P., prof. 526
Sekmokas, B. 313, 779
Senkevičius, A. 362
Sennas, A. 545
Sepp Staudinger 470, 787
Serapinas, Pr. 521
Sezemanas, V. 17, 526, 528
Sidaravičius, A. 355-356, 636
Sidzikauskas, V. 74, 76, 89, 121, 151
Sidzikauskienė 89
Silmanas, S. 153
Sinkevičiūtė, I. 502, 788
Siupinskaitė, A. 68, 745
Siviero, C. 508-509, 799
Syversas (Sievers), E., prof. 588
Skardžius, Pr. 369, 435, 588, 599, 616, 622, 632, 639, 698
Skerstas-Svečinas, A. 454, 557, 659, 677
Skrupskelis, Ignas 18, 157, 353, 583, 639, 781, 841
Skrupskelis, K. 18-19, 71, 109, 841
Skvireckas, J. 197, 223, 841
Slavėnas, P. 154, 167-168, 646
Sliesoraitis, E. 333, 832
Sliesoraitis, J. 117, 643, 684, 731, 743, 785
Sliesoriūnas, F. 18, 841
Smalstys, J. 44, 84, 86, 92, 106, 177, 822
Smend, prof. 372
Smetona, A, prezidentas 124, 150, 233, 297, 434, 445
Smetona, Adomas 535, 758
Smetonaitė, M. 76, 89, 741
Sniburuwycz, W. 123
Soblys, V. 19, 40, 42, 48, 95, 206, 390, 400-407, 418, 422, 426-427, 433, 570, 585, 595, 597, 623, 636, 749, 8,38, 841
Soloveičikas, J. 339, 680, 755
Solovjovas, V. 113, 559, 565, 559, 561-565, 568-569, 581, 626, 636-637
Sommeris, A., prof. 655, 703
Sorelis, G. 244, 612
Spėtyla, P. 96, 129, 750, 764
Spėtylienė, M. 42, 251, 401, 418, 489, 594, 747, 763
Spinoza, Br. 365, 575, 636
Spirago, Pr. 219
Sprindys, A. 516, 535, 797
Sragytė, D. 506, 687
Sruoga, B. 18, 30, 33, 35, 157, 373-374, 519, 522, 526, 529, 531, 639, 703, 837
Sruoga, K. 111, 153, 372-373, 592, 595, 643, 677, 706, 725, 744
Stählinas, K., prof. 554
Stakauskas, J. 549, 551, 640-641, 779, 790
Stakelis, S. 47

Staliorаitytė, A. 502, 807
Stanaitis, O. 169, 646, 706
Stanikas, N. 535, 760
Staniukynas, A. 18, 310, 619, 839
Staniulis 47
Stankaitis, I. 37
Stankevičius, J. 67, 738, 753, 756
Staškevičiūtė, A. 535, 805
Staškevičiūtė, E. 159, 749
Statkus, V. 117
Stankus, J. 168
Steffens, prof. 80
Stein, L., prof. 574
Stembra, A. 120, 126, 703
Stempowski, M. 53
Steponaitis, Ed. 86
Steponavičius, A. 491
Steponavičius, J. 370, 535, 559, 586, 622, 632, 703, 757
Stikliorius, J. 370, 454, 622, 632, 659, 675, 677, 697, 770
Straussas, R. 517
Strazdaitė, E. 535, 684, 805
Stražnickas, J. 434, 436, 438, 841
Streicher, M. 472
Strolis, L. 491, 535
Studerus, G. 17, 545
Stukelis, E. 99, 101, 200, 215-216, 354, 818
Stulginskis, A. 88, 108, 204, 693, 790
Suaresas 361
Subotkevičienė, R. 15, 842
Sudavičius, A. 535
Sušinskas, A. 157, 749
Sutkus, Pr. 689
Svieczickis, J. 14

Š

Šabsytė, J. 535, 685
Šačkus, St. 468, 471, 476, 686
Šalčius, M. 295, 301
Šaltenis, P. 332
Šalkauskis, S. 69, 74, 79-81, 132, 140, 198, 200, 207, 251, 255, 314, 344, 350-352, 364, 389, 398, 417, 439, 488, 562-563, 581, 587, 592-593, 595-596, 611, 619, 623, 626, 636, 741
Šapoka, A. 15, 43, 161, 163-165, 169, 604, 626, 803
Šaulys, B. 168
Šaulys-Bekampis, J. 45, 55, 83-84, 86-87, 89-90, 92, 105-106, 176, 554, 837
Šaulys, K. 229
Šedvydis, M. 130
Šeleris, M., prof. 409
Šenavičius, A. 292
Šepetys, J. 106-107, 197, 204-205, 248
Šeringtonas (Cherrington), Ch. 403
Šernas, J. 130
Šeškus, M. 316-317, 619, 645, 676, 789, 540
Šeštokas, M. 123, 780
Šetkus, B. 295
Šidlauskaitė, A. 157, 277-278, 282-285
Šidlauskas, A. 39, 793, 812
Šimėnas, A. 170, 288, 489, 763
Šimkus, J. 362, 638
Šimonis, K. 536, 812
Šiškienė, A. 18
Šiva 303
Šivickis, P. 14
Škirpa, K. 337
Šlapelis, I. 32, 134, 392, 508, 842
Šleiermacher, F. D. E. 247
Šliogeris, Antanas 81, 92, 723
Šliogeris, Arvydas 559, 565
Šliūpas, J. 135, 199, 271, 837
Šmitas (Schmidt), W., prof. 319-320
Šmuilovaitė-Rozentalienė, R. 392, 596, 626
Šmulkštys, J. 113, 522, 703
Šmulkštys, V. 522, 703
Šmulkštytė, O. 506, 704
Šopauskas, J. 168, 657, 752
Španas (Spann), M., prof. 426
Španas (Spann), O., prof. 425-431
Šteinaitė, T. 179, 655, 720
Štencelis, B. 546
Štikonaitė, I. 19, 68, 842
Štreichmanas, C. 536
Štrichas (Strich), F., prof. 529-531
Šuchajevas, M., prof. 491, 757-758
Šukys, J. 159, 173-174,

286, 387, 639, 699, 749
Šulcas, F. 536
Šultė, S. 99, 101-102, 106, 197, 200, 216-227, 229-241, 243-244, 306, 346-347, 559, 586, 611-618, 791
Šumauskas, K. 462, 750
Šurkus, V. 146
Šušys, L. 154, 807, 810
Šuvalis, M. 560, 567
Švipaitė, B. 124, 504, 506, 754, 820
Šveida (Schweyda), V. 516, 534, 804
Švelnys, G. 500, 804

T
Tagorė, R. 301
Talat-Kelpša, S. 120, 123, 708
Talichas, V. 516, 805
Tamošaitienė, A. 170
Tamošaitis, A. 172, 382, 389, 459-461, 595, 603, 622-623, 645, 677, 750, 780
Tamošaitis, I. 31, 69, 74, 79, 81, 139-140, 249, 268, 350, 352, 390, 595, 637, 741
Tamošaitis, J. 76
Tamulevičius, J. 498, 814
Tangiorgi, S., prof. 356
Tarabildienė, D. 18, 511, 536, 601, 625, 758
Tarvydas, S. 315
Tatarkiewicz, W. 203, 254, 375-376, 490, 844
Tarulis, A. 427, 643, 780, 785,
Tauskaitė-Budzienė, B. 153, 677
Thiery, A., prof. 249, 354, 818
Thirringas, H., prof. 375, 377
Thoothi, N. A. 296, 298-300, 835
Thum, prof. 305
Thurston, T. S. 304
Tijūnaitis, S. 396
Tyla, A. 15, 43, 842
Tolstojus, L. 560, 566-567
Tolušis, Z. 492
Tomas Akvinietis 216, 226-227, 235-236, 252, 349, 361, 389
Totoraitis, J. 19, 52, 67, 69, 133, 205, 253, 549-550, 587-588, 641, 741, 839
Totoraitis, V. 92, 714, 744
Trautman, R., prof. 436, 703
Trimakas, A. 538-539, 595, 643, 762
Truikis, L. 501, 759
Trukanas, K. 113-115, 564, 637, 705, 741
Tulauskaitė, M. 248, 349, 349
Tumas, A. 452, 454-455, 597, 695, 703
Tumas-Vaižgantas, J. 49
Tumėnas, A. 637
Tumėnas, J. 90, 92, 637, 723, 770

U
Ubaghsas (Ubaghs), G. K. 98-99
Ude, Johanas, prof. 215-216, 200
Uogintaitė, P. 10, 70, 504, 745
Urbas, K. 536, 798
Urbšys, J. 486
Urmonas, J. 115-116, 427, 431, 672
Urniežiutė-Starkienė, U. 25, 41, 47, 76, 78-79, 81, 89, 104, 352, 705
Urniežiutė-Trukanienė, E. 25, 113-114, 117-118
Ūsorius, S. 69, 637, 689
Ušinskis, St. 69, 637, 689

V
Vabalas, A. 644
Vabalas, J. 824
Vabalavičius, S. 154, 806
Wackernagelis, M., prof. 521
Vadopalaitė, I. 506, 814
Vagner, R. 741
Vahilis, C. N. 302
Wahles, E. 552
Vaičaitis, Pr. 10
Vaičiakauskas, J. 353, 675, 779
Vaičiulis 115
Vaičiūnas, A. 536, 805
Vaičiuška, Pr. 39, 657, 679
Waisas (Weiss), A. 218, 245, 346-347, 358, 736-737
Vaišvila, A. 19-21, 34, 48, 205, 212-213, 218, 259, 356-357, 442, 519, 557
Vaitiekūnas, A. 123, 786
Vaitkevičius, A. 81, 83, 93, 730
Vaitkevičius-Genys, J. 200, 638, 738

Vaitkienė 92
Vaitkus 92
Vaivada, Br. 340-341, 773, 777
Vaivadienė, V. 340
Valaitis, J. 738
Valavičius, E. 97
Valančius, G. 40, 120-121, 123, 342, 374, 402, 427, 431-433, 524, 538, 581, 589, 623-624, 622, 644
Vallant, A., prof. 288
Walcelis (Walzel), O., prof. 529-530, 598
Valdemaras, A. 479
Waldemekeris, M. 547
Valenrodas, K. 434
Valėnavičius 128
Valery, P. 320, 422, 424, 489-490
Valiukėnas, A. 367, 400, 410-411, 638, 730
Valiulis, Alfonsas 120, 123, 126, 702, 784
Valiūnas, J. 111, 153, 678, 681
Valiušaitis, V. 411
Wallon, H. 403
Vanagėlis, A. 140
Varašius, S. 511, 536
Variakojis, P. 120-121, 123
Varnagiris, V. 357
Varnas, A. 32, 84, 87, 93, 133, 137, 157, 240-241, 395, 507, 786, 806, 842-843
Varnauskas, J. 543, 657, 701
Varnienė, M. 392-396, 433, 469, 589, 596, 746, 843
Varpuczanskis, M. 14
Waseris, O., prof. 526
Vasiliauskas, A. 286, 449, 549, 551-552, 604, 616, 626, 645, 779
Vasiliauskas, L. 385
Vasiliūnas, J. 331
Weigertas, F., prof. 580, 603, 625
Weyrichas, N. 588
Veilentienė, A. 460
Veisaitė, E. 120
Verdi, G. 517
Werner, Ch. 415, 652
Veržbavičius, L. 14, 48
Vėbraitė 95
Vėlius, A. 410-411, 729
Vėtra, kpt. 95
Vienažinskis, J. 16, 136, 838
Vienuolis-Žukauskas, A. 150
Wildenbergas, A. M. 129
Vileišis, J. 65
Vileišis, P. 645
Vilimaitė (Vilimavičiūtė), I. 41, 81
Vilimaitis, J. 522, 702, 784
Vilimas, L. 787
Vilimas, V. 619
Vilimas-Vilimavičius, A. 69, 74, 76, 89, 138, 229, 249, 318, 750
Vilimas-Užbalis, J. 683, 833
Vilkaitis, V. 111, 648, 676
Viskantas, A. 24, 99-101, 103-104, 106-108, 201, 229, 354, 356, 595, 638, 792, 5818, 840
Višinskis, P. 128, 260, 349, 389, 565
Vizgirdas, A. 145, 536
Vytautas, dk. 112, 161, 165, 555
Vivulskis, A. 61, 93-94, 606, 757
Vizgirdas, V. 536
Vysockis 536
Vokietaitis, Algirdas 468-469, 476, 638, 659, 700, 787
Vokietaitis, Antanas 386-388, 595, 699
Wöllflin, H. 5196-527, 523, 529-532
Vorobjovas, M. 160, 169, 370, 622,
632, 642, 675, 700,
Vosgelius, G. 14
Vosylius, K. 501, 685, 788
Vuntas (Wundt), V. prof. 370, 586, 622, 632, 638, 697, 700, 703

Z

Zajaczkowskyj, B. 123
Zajančiauskas, V. 200
Zaloziecky, R. 123
Zalucka, D. 123
Zeinigas (Seinig), O. 387-388
Zempfas, J., prof. 526-527
Ziehen, prof. 374
Zieniviczius, Ch. 14
Zimelis (Simmel), G. 254, 818
Zubaty 162
Zubovas, V. 683
Zubrickas, Juozas 111, 153, 679
Zubrickas, P. 50, 82

Zubrius, Al. 154
Zujus, M. 157,843
Zvonkinas, V. 567

Ž

Žakevičius, St. 168
Žarskienė, R. 322, 843
Žėkaitė, J. 18
Želigowskis, L. 557
Žemaitė, J. 128, 739
Žemaitis, J. 153, 774
Žemaitis, V. 111, 712
Žemaitytė, Z. 18, 523
Žemgulis, gyd. 494
Žibas, A. 536
Žigaras, F. 755,777, 802, 808
Žilevičius, H. 76, 79-81, 89, 200, 249
Žilinskas, J. 130
Žilsonas (Gilson), E., prof. 401
Žitkus-Žitkevičius, P. 62, 65
Žlabys, J. 207, 843
Žmuidzinavičius 137
Žvironas, S. 154, 646, 736
Žvironienė, A. 154
Žukas, J. 536, 642, 659, 760
Žukauskas B. 111, 677, 690

STUDIJOS UŽSIENYJE IR JŲ KURIAMA LIETUVA (XX A. PRADŽIA)

Alfonsas Vaišvila

Monografija

Redagavo Gabija Bankauskaitė

Maketavo Martynas Švarcas

Tiražas 55 egz.

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, 08303 Vilnius

www.mruni.eu

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“

P. Lukšio g. 9G., 76200 Šiauliai

www.siauliuspaustuve.lt

Ši knyga apie tai, kaip Lietuvos akademinis jaunimas per studijas Vakarų Europos universitetuose XX a. pradžioje modernino Lietuvą, kūrė ją vis labiau į Vakarų Europą panašėjančią. To siekta, studijuojant pas daugelį žymių Vakarų mokslininkų, stovėjusių ano meto Vakarų civilizacijos priekyje: kvantų mechanikos kūrėjus A. Einšteiną, M. Plancką, E. Schrödingerį, D. R. Hartree, matematinės logikos pradininkus D. Hilbertą ir P. Bernaysą, aibių teorijos kūrėją G. Cantorą, įvairių filosofijos krypčių atstovus: K. Jaspersą, M. Heideggerį, E. Husserlį, E. Grisebachą, E. Cassirerį, P. Natorpą, H. Drieschą, W. Wundtą, N. Hartmanną, H. H. Delacroix, J. Maritainą..., „naujojo auklėjimo" sistemų kūrėjus: G. Kerschensteinerį, M. Montessori, O. Decroly, P. Petereseną, W. Sterną, W. F. Foersterį ir kitus, taip pat tiriant įvairias Vakarų socialinio gyvenimo formas, jas kritiškai vertinant.

Tai lėmė, kad teorinės sąmonės lygmeniu Lietuvoje iš esmės buvo žinomos beveik visos pagrindinės ano meto Vakarų Europos mokslų idėjos, tarp jų – kvantinės fizikos, kosminio spinduliavimo, mikrobiologijos, genetikos, matematinės logikos, geopolitikos, aeronautikos, „naujojo auklėjimo", vyraujančios meno tendencijos, įvairios socialinio susitvarkymo koncepcijos, jų praktika. Į jas orientuojantis, daugeliu atvejų ir buvo kuriama Lietuvos socialinė ir dvasinė tikrovė. Vakarų civilizacijos laimėjimais sustiprinusi savo kūrybą ano meto Lietuva per palyginti trumpą laiką buvo pasiekusi stebėtinų laimėjimų visose ūkio ir kultūros srityse, nors 1919 m. kėlėsi iš totalinių griuvėsių.

Recenzentai linkę monografiją vertinti kaip „vieną vertingiausių Lietuvos švietimo istorijos veikalų" (*prof., habil. dr. A. P. Ažubalis*).

9 786094 880902